ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

กงฺขาวิตรณีปุราณ-ฏีกา

คนฺถารมฺภกถา

พุทฺธํ ธมฺมญฺจ สงฺฆนฺติ-อาทินา ยา ปกาสิตา;
ภทนฺตพุทฺธโฆเสน, มาติกาฏฺฐกถา สุภา;
ตสฺสา หิ ลีนปทํ วิ-กาสนโกยมารโมฺภฯ

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา

วิปฺปสนฺนนาติ วิวิธปฺปสนฺนนฯ กถํ? ‘‘อิติปิ โส…เป…. พุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต…เป…. วิญฺญูหิ, สุปฺปฏิปโนฺน…เป…. โลกสฺสา’’ติ (อ. นิ. ๕.๑๐) เอวมาทินาฯ **‘‘เจตสา’’**ติ วุตฺตตฺตา ตีสุ วนฺทนาสุ เจโตวนฺทนา อธิเปฺปตาฯ ตนฺนินฺนตาทิวเสน กายาทีหิ ปณามกรณํ **วนฺทนา,** คุณวเสน มนสาปิ ตถาว กรณํ **มานํ,** ปจฺจยปฺปฏิปตฺติยาทีหิ ปูชากรณํ **ปูชา,** ปจฺจยาทีนํ อภิสงฺขรณํ สกฺกจฺจ กรณํ **สกฺกาโร,** เตสํฯ **ภาชน**นฺติ อาธาโร, อธิกรณํ วาฯ

เถรา มหากสฺสปาทโย, เตสํ วํโสติ **เถรวํโส,** อาคมาธิคมสมฺปทาย ตสฺส วํสสฺส ปทีปภูตาติ เถรวํสปฺปทีปา, เตสํ **เถรวํสปฺปทีปานํ**ฯ อสํหีรตฺตา **ถิรานํ**ฯ **วินยกฺกเม**ติ วินยปิฏเก, อารมฺภานุรูปวจนเมตํฯ สุตฺตาภิธเมฺมสุปิ เต ถิรา เอวฯ ‘‘พุทฺธํ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ ปุพฺพาจริยสีหานญฺจา’’ติ อวตฺวา กสฺมา วิสุํ วุตฺตนฺติ เจ? ปโยชนวิเสสทสฺสนตฺถํฯ วตฺถุตฺตยสฺส หิ ปณามกรณสฺส อนฺตรายนิวารณํ ปโยชนํ อตฺตโน นิสฺสยภูตานํ อาจริยานํ ปณามกรณสฺส อุปการญฺญุตาทสฺสนํฯ เตน พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ วนฺทิตฺวา, **จ**-สเทฺทน ปุพฺพาจริยสีหานญฺจ **นโม** กตฺวาติ โยชนาฯ อถ วา **‘‘วนฺทิตฺวา’’**ติ เจโตวนฺทนํ ทเสฺสตฺวา ตโต **‘‘นโม กตฺวา’’**ติ วาจาวนฺทนา, **‘‘กตญฺชลี’’**ติ กายวนฺทนาปิ ทสฺสิตาติ โยเชตพฺพํฯ

อิทานิ อภิธานปฺปโยชนํ ทเสฺสตุํ **‘‘ปาโมกฺข’’**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ปาโมกฺข**นฺติ ปธานํฯ สีลญฺหิ สเพฺพสํ กุสลธมฺมานํ ปธานํ อาทิภาวโตฯ ยถา จ สตฺตานํ ขชฺชโภชฺชเลยฺยเปยฺยวเสน จตุพฺพิโธปิ อาหาโร มุเขน ปวิสิตฺวา องฺคมงฺคานิ ผรติ, เอวํ โยคิโนปิ จาตุภูมกํ กุสลํ สีลมุเขน ปวิสิตฺวา อตฺถสิทฺธึ สมฺปาเทติฯ เตน วุตฺตํ **‘‘มุข’’**นฺติอาทิฯ อถ วา **มุขนฺติ** อุปาโย, เตน **โมกฺขปฺปเวสาย** นิพฺพานสจฺฉิกิริยาย มุขํ อุปาโยติ อโตฺถฯ มเหสินา ยํ ปาติโมกฺขํ ปกาสิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ มหเนฺต สีลาทิกฺขเนฺธ เอสิ คเวสีติ **มเหสิ**ฯ

สูรเตน นิวาเตนาติ ‘‘ตตฺถ กตมํ โสรจฺจํ? โย กายิโก อวีติกฺกโม’’ติอาทินา (ธ. ส. ๑๓๔๙) สูรเตน, นีจวุตฺตินา มานุทฺธจฺจวเสน อตฺตานํ อนุกฺขิปนภาเวน นิวาเตนฯ **วินยาจารยุเตฺตน** จาริตฺตวาริเตฺตหิ ยุเตฺตนฯ ‘‘โสณเตฺถเรน ยาจิโต’’ติ อวตฺวา **‘‘สูรเตนา’’**ติอาทิ กสฺมา วุตฺตํ, กึ ทุสฺสีเลน วา ทุเฏฺฐน วา อลชฺชินา วา ยาจิเตน วณฺณนา กาตุํ น วฏฺฏตีติ เจ? น น วฏฺฏติฯ เถรสฺส วจนํ ปฏิกฺขิปิตุํ น สกฺกา, เอวรูปคุโณ เถโรว, ยาจนวเสน กตฺตโพฺพ อาทเรนาติ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ

นาเมนาติ อตฺตโน คุณนาเมนฯ สทฺทลกฺขณสุภโต, วินิจฺฉยสุภโต, วิเญฺญยฺยสุภโต จ **สุภํ**ฯ

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิทานวณฺณนา

‘‘อาวิกตา หิสฺส ผาสุ โหติ, ตตฺถายสฺมนฺเต ปุจฺฉามิ…เป.… ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติ วตฺวา ‘‘อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมนฺโต นิทาน’’นฺติอาทินา นเยน วุตฺตํฯ เอเตฺถว ยาวตติยานุสาวนกถาวสาเน อถ โข อุเทฺทสกาเล ‘‘อาวิกตา หิสฺส ผาสุ โหตี’’ติ วตฺวา ‘‘อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมนฺโต นิทานํฯ ตตฺถายสฺมนฺเต ปุจฺฉามี’’ติอาทินา นเยน อาคตํฯ อุโปสถกฺขนฺธเกปิ เอวเมว อาคตํฯ ตตฺถ ปุเพฺพ วุตฺตํ ปจฺฉา อาคตสุเตฺตน วิรุชฺฌติฯ ตสฺมา ยถา น วิรุชฺฌติ, ตถา อุปปริกฺขิตฺวา คเหตพฺพํฯ เอวํ น วิรุชฺฌตีติ เอเกฯ กถํ? ‘‘อาวิกตา หิสฺส ผาสุ โหตี’’ติ วตฺวา ‘‘อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมนฺโต นิทานํฯ ตตฺถายสฺมนฺเต ปุจฺฉามี’’ติอาทินา สุอุทฺทิฏฺฐํ โหตีติ เอตํ อุเทฺทสลกฺขณํ อิธาปิ ขนฺธเกปิ วุตฺตตฺตาฯ ตสฺมา ‘‘ผาสุ โหตี’’ติ วตฺวา ‘‘ตตฺถายสฺมนฺเต ปุจฺฉามี’’ติ วุตฺตฏฺฐาเน อวุตฺตมฺปิ อาเนตฺวา คเหตพฺพํฯ กสฺมา? อิธ นิทานํ น ทสฺสิตํ, อุเทฺทโส อุเทฺทสกาเล อุทฺทิสิตพฺพลกฺขณสฺส ตตฺถ วุตฺตตฺตาฯ อปิจ ‘‘นิทานุเทฺทโส’’ติ ปทํ อุทฺธริตฺวา นิทานุเทฺทสํ ทเสฺสตุกาโมปิ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ…เป.… อาวิกตา หิสฺส ผาสุ โหตี’’ติ ปาฐวเสน อาคตํ นิทานํ นิฏฺฐาเปตฺวา อุปริ อฏฺฐกถาวเสน โยเชตพฺพํ ปาฬึ อิธ โยเชตฺวา ‘‘ตตฺถายสฺมนฺเต ปุจฺฉามิ…เป.… ธารยามี’’ติ นิทานปาฬึ ปริปุณฺณํ กตฺวา ปุน ‘‘ตตฺถ นิทานุเทฺทโส’’ติ อุทฺธฏปทวเสน สเงฺขปโต นิทานุเทฺทสลกฺขณํ ทเสฺสตุํ ‘‘เอวเมตํ ธารยามี’’ติ วตฺวา ‘‘อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมนฺโต นิทาน’’นฺติอาทิ วุตฺตํ, ตสฺมา เอวํ อุปริ จ ขนฺธเก จ, อถ โข อุเทฺทสกาเล ‘‘อาวิกตา หิสฺส ผาสุ โหตี’’ติ วตฺวา ‘‘อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมนฺโต นิทานํฯ ตตฺถายสฺมนฺเต ปุจฺฉามี’’ติอาทิ นิทานุเทฺทโสว ทสฺสิโต, น นิทานํฯ

สวนาณตฺติวจนนฺติ เอตฺถ สงฺฆนวกตเรน วตฺตุํ อยุตฺตนฺติ เจ? ยุตฺตเมวฯ ‘‘ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน เอวํ วตฺตพฺพ’’นฺติ ภควตา วุตฺตตฺตา ภควโตว อาณตฺติ, น อุเทฺทสกสฺสฯ อิธ นวกตรวเสน วุตฺตํฯ เถโรปิ ปน อุทฺทิสิตุํ ลภตีติ ทสฺสนตฺถํ **‘‘เถราธิกํ ปาติโมกฺข’’**นฺติ วุตฺตํฯ อิมินา สุเตฺตน นวกตโร น ลภตีติ เจ? ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘โย ตตฺถ ภิกฺขู’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ

ยถา จตุวเคฺคน ฐเปตฺวา อุปสมฺปทาปวารณาอพฺภานานิ สพฺพํ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ, เอวํ ‘‘อติเรกวีสติวเคฺคน อิมํ นาม กมฺมํ กาตพฺพ’’นฺติ อวตฺวา อติเรกวจนตฺตา อญฺญํ อตฺถํ สูเจติ, กึ ตนฺติ **‘‘จตุวคฺคาทินา’’**ติอาทิฯ ตญฺหิ เตหิ เอว สิทฺธํฯ กถํ? จตุวเคฺคน อุปสมฺปทาปวารณา…เป.… วีสติวเคฺคน น กิญฺจิ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏตีติฯ เอตฺถ ‘‘ทสวเคฺคน อพฺภานกมฺมมตฺตํ ฐเปตฺวา’’ติ วทเนฺตน จตุปญฺจวเคฺคน กรณียานิปิ ทสวเคฺคน กาตุํ อนุญฺญาตานิฯ ตสฺมา อติเรเกน วฏฺฏตีติ ทีปิตํ, ‘‘ฐเปตฺวา’’ติ วจเนน อูนตเรน น วฏฺฏตีติ ทีปิตเมวฯ ตสฺมา น วตฺตพฺพํ อติเรกวีสติวโคฺคติ เจ? วตฺตพฺพเมวฯ จตุปญฺจวเคฺคน กตฺตพฺพํ ฉสตฺตอฏฺฐนววเคฺคน กาตพฺพนฺติ จ, ทสวเคฺคน กาตพฺพํ เอกาทสทฺวาทส…เป.… เอกูนวีสติวเคฺคน กาตพฺพนฺติ จ ทีปิตํฯ อูนตเรน น วฏฺฏตีติ ทีปิตํ ปากฏโตฯ สพฺพปฺปกาเรน ปน อติเรกวีสติอนติเรกวีสติวเคฺค วุเตฺตปิ ทีปิตํ โหตีติ **วชิรพุทฺธิเตฺถเรน** ลิขิตํฯ อิโต ปฏฺฐาย ‘‘ลิขิต’’นฺติ วุเตฺต วชิรพุทฺธิเตฺถเรนาติ คเหตพฺพํฯ

สเจ อนุโปสเถปิ วเฏฺฏยฺย, ‘‘อุโปสถํ กเรยฺยา’’ติ น วเทยฺย, ยสฺมา อนุโปสเถ กาตุํ น วฏฺฏติ, ตสฺมา ‘‘อชฺชุโปสโถ’’ติ วตฺวา ปุน **‘‘อุโปสถํ กเรยฺยา’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมา เอวา’’ติ อวธารณํ ตโต ปรํ ปวารณาทิวสสฺส นตฺถิตาย กตํฯ อุทฺธํ ปกติอุโปสเถ วุเตฺตน ปกติจาริเตฺตน สทฺธึ **อิทมฺปิ**ฯ

“นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ สมฺพนฺธิตฺวา”ติ น วตฺตพฺพํ ‘‘ติวิธสมฺปตฺติยุตฺตา’’ติ วุตฺตตฺตาติ เจ? วตฺตพฺพเมวฯ กสฺมา? ติวิธสมฺปตฺติ นาม นิมิตฺตสมฺปตฺติ, ปริสาสมฺปตฺติ, กมฺมวาจาสมฺปตฺตีติอาทึ วตฺวา ‘‘นิมิตฺตสมฺปตฺติ นาม ปพฺพตนิมิตฺตํ, ปาสาณนิมิตฺต’’นฺติอาทิ วุตฺตํ, น นิมิเตฺตน นิมิตฺตสมฺพนฺธนํ วุตฺตํฯ อปิจ ‘‘ติวิธสมฺปตฺติยุตฺตา’’ติ สมฺปโยคเงฺคสุ ทเสฺสตฺวา ปุน ตเมว ปหานเงฺคสุ ทเสฺสตุํ ‘‘นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ สมฺพนฺธิตฺวา’’ติ วุตฺตํฯ นทิสมุทฺทชาตสฺสเรสุ สมฺมตสีมาโต กมฺมานิ น วิปชฺชนฺติ อุทกุเกฺขปสีมตฺตาติ ‘‘วิปตฺติสีมาโย นามา’’ติ กสฺมา วุตฺตาติ เจ? เสสลกฺขณานิ สมฺปาเทตฺวา นทิยํ สีมาย พทฺธาย อุทกปริยนฺตํ กตฺวา สีมาคตตฺตา ปุน ตํ นทึ อโนฺต กตฺวา ตฟ้าเก กเต สเจ ตสฺสา สีมาย กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏยฺย, สีมาโต กมฺมานิ น วิปเชฺชยฺยุํฯ ยสฺมา ปน เอวํ กาตุํ น วฏฺฏติ, ตสฺมา ‘‘อุทกุเกฺขปสีมตฺตา’’ติ วุตฺตํ อการณํฯ

วีสติวคฺคกรณียตฺตา สงฺฆกมฺมสฺส กมฺมารเหน สทฺธิํ **เอกวีสติ ภิกฺขู นิสีทิตุํ น สโกฺกนฺตี**’’ติ วุตฺตํ, สุขนิสชฺชาวเสน นิสีทิตุนฺติ อธิปฺปาโยฯ ‘‘ปริมณฺฑลากาเรน นิสีทิตุ’’นฺติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ **ติโยชนํ อติกฺกมิตฺวา**ติ มเชฺฌ ฐตฺวา ทิยฑฺฒํ กตฺวา ติโยชนํฯ โกณโต หิ โกณํ ติโยชนํ อติกฺกาเมติ, อาปตฺติญฺจ อาปชฺชติ, สีมา จ อสีมา โหติฯ **กิเตฺตตฺวา**ติ นิมิตฺตานิ สมฺปนฺนานิปิ อญฺญมญฺญนามวิปริยาเยน, อนิมิตฺตานํ นาเมหิ จ กิเตฺตตฺวาติ อโตฺถฯ

ราสิกตํ ปํสุปิ รุเกฺขสุ ชาเตสุ **สุทฺธปํสุปพฺพโต** โหติฯ **คุฬปิณฺฑปริมาโณ** ถูลตาย, น ตุลคณนายฯ **ภูมิยํ ปติฏฺฐิโต**’’ติ อิมินา กุฏฺสราวาทีสุ โรปิตํ ปฏิกฺขิปติ, ตโต อปเนตฺวา ปน ตงฺขณมฺปิ ภูมิยํ โรปิโต วฏฺฏติฯ นวมูลสาขานิคฺคมนํ ปน อการณํฯ ขนฺธํ ฉินฺทิตฺวา โรปิเต ปน เอตํ ยุชฺชติฯ **สูจิทณฺฑกปฺปมาโณ** กนิฏฺฐงฺคุลิปริมาณมโตฺตฯ **“อฏฺฐงฺคุลุเพฺพโธ”**ติ อิมินา อุเพฺพโธ ปริจฺฉิโนฺน โหติ, **“โควิสาณมโตฺต”**ติ อิมินา ปริณาโหฯ ‘‘เอวํ สเนฺตปิ โควิสาณปริณาเห ปริเจฺฉโท นตฺถิ, ตสฺมา ขุทฺทโกปิ มหโนฺตปิ วฏฺฏติ เอวาติ วทนฺติฯ

ชาตสฺสเร ปริปุณฺณเมว อุทกํ นิมิตฺตูปคํ ทิสฺวา อปริปุณฺณํ อนฺตรา ฐิติภูตํ ‘‘ชาตสฺสเร สมฺมตา’’ติ วุตฺตํ วิปตฺติํ น อาปชฺชตีติ ‘‘นทิยา สมฺมตา, สมุเทฺท สมฺมตา, ชาตสฺสเร สมฺมตา’’ติ เอตฺถาปิ โลณี น คหิตาฯ **พทฺธสีมํ วา นทิสมุทฺทชาตสฺสเร วา อโนกฺกมิตฺวา**ติ เอตฺถาปิ ‘‘นทิยา วา, ภิกฺขเว, สมุเทฺท วา ชาตสฺสเร วา’’ติ (มหาว. ๑๔๗) เอตฺถาปิ น คหิตาฯ ตสฺมา โลณี น อพทฺธสีมาติ เจ? อพทฺธสีมาวฯ ‘‘โยปิ นทึ วา สมุทฺทํ วา ภินฺทิตฺวา นิกฺขนฺตอุทเกน กโต โสโพฺภ เอตํ ลกฺขณํ ปาปุณาติ, อยมฺปิ ชาตสฺสโรเยวา’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) วุตฺตตฺตา ชาตสฺสรคฺคหเณน คหิตาติ ตตฺถ ตตฺถ อวุตฺตาฯ ‘‘ยาวติกา ตสฺมิํ คามเขเตฺต’’ติ วุตฺตตฺตา อญฺญมฺปิ คามํ อโนฺต กตฺวา สมานสํวาสกสีมาสมฺมนฺนนกาเล ตสฺมิํ คาเม ภิกฺขู อาคจฺฉนฺตุ วา มา วา, วฏฺฏติฯ อวิปฺปวาสสีมาสมฺมนฺนนกาเล อาคนฺตพฺพเมวฯ

อคมนปเถสูติ เอตฺถ เอกทิวเสน คนฺตฺวา ปจฺจาคนฺตุํ อสกฺกุเณยฺยฏฺฐาเนติ วทนฺติ, พทฺธสีมาภาวํ ปฏิกฺขิปิตฺวาติ อโตฺถฯ

“สมนฺตา อุทกุเกฺขปา”ติ วุตฺตตฺตา สพฺพทิสาสุ คเหตพฺพเมวาติ เจ? ยโต ลพฺภติ, ตโต คเหตโพฺพ ‘‘ยสฺมิํ ปเทเส ปกติวีจิโย โอตฺถริตฺวา สณฺฐหนฺติ, ตโต ปฏฺฐาย กปฺปิยภูมิ, ตตฺถ ฐตฺวา อุโปสถาทิกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตตฺตาฯ อนุพโนฺธ อฑฺฒมาโส **อนฺวฑฺฒมาโส,** อฑฺฒมาสสฺส วา อนุฯ **โย ปน เกนจิ** อนฺตมโส ติรจฺฉาเนนปิ **ขณิตฺวา อกโตติ** อธิปฺปาโยฯ

“อญฺญํ ตตฺตกํเยว ปริเจฺฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปิ กมฺมํ โกเปตี”ติ วุตฺตตฺตา อติกฺกมิตฺวา ฐิโต น โกเปตีติ ทีปิตเมว โหตีติ **อุปติสฺสเตฺถโร,** ตํ ปน ‘‘ทฺวินฺนํ อุทกุกฺเขปานํ อนฺตเร อโญฺญ เอโก อุทกุเกฺขโปฺ อุปจารตฺถาย ฐเปตโพฺพ’’ติ วจเนน วิรุชฺฌติฯ **สมนฺตปาสาทิกาย**ญฺหิ ‘‘อญฺญํ ตตฺตกํเยวา’’ติ ปทํ นตฺถิฯ ตสฺมา ตสฺสาธิปฺปาโย ปริเยสิตโพฺพฯ อโนฺตอุทกุกฺเขปสีมาย อุปจารตฺถาย ฐปิตํ อุทกุกฺเขปปริเจฺฉทํ อนติกฺกมิตฺวาติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ เถเรน อญฺญถา ปปญฺจิตฺวา ลิขิตํฯ

“สภาควตฺถุนา ลหุกาปตฺติ”นฺติ วุตฺตตฺตา สภาคสงฺฆาทิเสสํ อาโรเจตุํ วฎฺฎตีติ เจ? น วฎฺฎติ เทสนาคามินิํ สนฺธาย อิธ วุตฺตตฺตาฯ ตสฺมา เอว **สมุจฺจยกฺขนฺธเก** ‘‘สภาคสงฺฆาทิเสสํ อาปนฺนสฺส ปน สนฺติเก อาวิกาตุํ น วฎฺฎติฯ สเจ อาวิกโรติ, อาปตฺติ อาวิกตา โหติ, ทุกฺกฎํ ปน น มุจฺจตี’’ติ (จูฬว. อฎฺฐ. ๑๐๒) วุตฺตํฯ ยถา สเงฺฆน ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ…เป. … ปฎิกริสฺสตี’’ติ วตฺวา อุโปสถํ กาตุํ ลภติ, เอวํ ตีหิ ทฺวีหิปิ อญฺญํ สุทฺธํ ปสฺสิตฺวา ‘‘ปฎิกริสฺสามา’’ติ วตฺวา อุโปสถํ กาตุํ วฎฺฎติฯ เอเกนาปิ ‘‘ปริสุทฺธํ ลภิตฺวา ปฎิกริสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา อุโปสถํ กาตุํ วฎฺฎตีติฯ อฎฺฐกถายมฺปิ ‘‘สามโนฺต ภิกฺขุ เอวมสฺส วจนีโยติ เอตฺถ สภาโค เอว วตฺตโพฺพฯ วิสภาคสฺส หิ วุจฺจมาเน ภณฺฑนกลหสงฺฆเภทาทีนิปิ โหนฺติ, ตสฺมา ตสฺส อวตฺวา อิโต วุฎฺฐหิตฺวา ปฎิกริสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพติ อนฺธกฎฺฐกถายํ วุตฺต’’นฺติ วตฺวา ตสฺส อปฺปฎิกฺขิตฺตตฺตา วฎฺฎตีติ ทีปิตเมวฯ **“ยทา อญฺญํ สุทฺธํ ภิกฺขุํ อนาปตฺติกํ ปสฺสิสฺสติ, ตทา ตสฺส สนฺติเก”ติ** วุตฺตตฺตา ลหุกเสฺสว อนุญฺญาตตฺตา **สมุจฺจยกฺขนฺธเก** วุตฺตตฺตา สภาคสงฺฆาทิเสสํ ปน ญตฺติยา อาโรเจตฺวา อุโปสถํ กาตุํ น วฎฺฎติฯ

เทวพฺรหฺมา ปน ‘‘ติรจฺฉานคโต’’ติ ปทํ ฐเปตฺวา เยน เกนจิ ปเทน อสงฺคหิตาปิ อิมินา สงฺคหิตาติ ทสฺสนตฺถํ **“ยสฺส อุปสมฺปทา ปฎิกฺขิตฺตา”**ติ วุตฺตํฯ

‘‘จาตุมาสินิยํ ปน ปวาริตานํ สนฺติเก อนุปคเตน วา ฉินฺนวเสฺสน วา วุฎฺฐวเสฺสน วา’’ติ อวตฺวา **“อนุปคเตน วา ฉินฺนวเสฺสน วา”**ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ วุฎฺฐวโสฺส ปน ตสฺมิํ กาเล อนุปคตตฺตา ‘‘อนุปคโต’’ติ สงฺขฺยํ คโตติฯ สพฺพาย วุฎฺฐิตาย สเพฺพ วุฎฺฐหิตฺวา คเต สนฺนิปาเตตุํ น สกฺกา, เอกเจฺจ สนฺนิปาเตตฺวา ปาริสุทฺธิํ อาโรเจตุํ วฎฺฎตีติ วทนฺติฯ กสฺมา? ญตฺติํ ฐเปตฺวา กตฺตพฺพสงฺฆกมฺมาภาวา วคฺคํ น โหตีติฯ ปวารณายปิ เอเสว นโยฯ อยเญฺหตฺถ วิเสโส – สเจ ปุริมิกาย อุปคเตหิ ปจฺฉิมิกาย อุปคตา โถกตรา เจว โหนฺติ สมสมา จ, สงฺฆปวารณาย จ คณํ ปูเรนฺติ, สงฺฆปวารณาวเสน ญตฺติ ฐเปตพฺพาติฯ **“เอโกว ภิกฺขุ โหติ…เป. … อเญฺญสํ อนาคตภาวํ ญตฺวา”**ติ วุตฺตตฺตา อธิฎฺฐานุโปสถํ สีมํ ปวิสิตฺวา กาตุํ น สกฺกาติ วทนฺติฯ

“กิํ สงฺฆสฺส ปุพฺพกิจฺจ”นฺติ อิทํ น ญตฺติํ ฐเปตฺวา วตฺตพฺพํฯ ตญฺหิ ญตฺติโต ปุเรตรเมว กรียติฯ ตสฺมา ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, กิํ สงฺฆสฺส ปุพฺพกิจฺจํ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺล’’นฺติ วตฺตพฺพํ สิยาติฯ ตถาปิ น วตฺตพฺพํฯ น หิ ตํ ญตฺติยา อโนฺต กรียตีติฯ เอวํ สเนฺต เนตํ วตฺตพฺพนฺติ อาปชฺชติ ปโยชนาภาวาติ เจ? น, ยถาคตฎฺฐาเน เอว วตฺตพฺพโต, ปรปทาเปกฺขตายาติ วุตฺตํ โหติฯ อิทํ ปุพฺพกิจฺจํ อกตฺวา อุโปสถกมฺมํ กโรโนฺต สโงฺฆ, ปุคฺคโล วา ฐปนเกฺขตฺตาติกฺกเม อาปชฺชติฯ ตสฺมิญฺหิ เขเตฺต อติกฺกเนฺต สมฺมชฺชนาทิกรเณ อาปตฺติโมโกฺข น โหติ อุโปสถกมฺมโต ปุเพฺพ กตฺตพฺพกมฺมากรณปจฺจยตฺตา ตสฺสา อาปตฺติยาฯ น สา กมฺมปริโยสานาเปกฺขา เอตฺถาคตสมฺปชานมุสาวาทาปตฺติ วิย, ตสฺมา ปาติโมกฺขุเทฺทสโก ภิกฺขุ ‘‘ปาริสุทฺธิํ อายสฺมโนฺต อาโรเจถา’’ติ วตฺตุกาโม ปฐมเมว ปาริสุทฺธาปาริสุทฺธิปจฺจยํ ปุพฺพกิจฺจํ สรา

เปติฯ ตญฺหิ กตํ ปาริสุทฺธิปจฺจโย โหติ, อกตํ อปาริสุทฺธิปจฺจโยฯ เตเนว อุภยาเปกฺขาธิปฺปาเยน กตํ, น กตนฺติ อวตฺวา ‘‘กึ สงฺฆสฺส ปุพฺพกิจฺจ’’มิเจฺจวาหฯ ตตฺถ อกตปเกฺข ตาว ปาริสุทฺธิอาโรจนกฺกมนิทสฺสนตฺถํ ปรโต ‘‘ยสฺส สิยา อาปตฺติ, โส อาวิกเรยฺยา’’ติ จ, กตปเกฺข ‘‘อสนฺติยา อาปตฺติยา ตุณฺหี ภวิตพฺพ’’นฺติ จ วกฺขติฯ

‘‘สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน จตูหิ ภิกฺขูหิ สนฺนิปติตฺวา’’ติ จ, ‘‘อุโปสถกรณตฺถํ สนฺนิปติเต สเงฺฆ พหิ…เป…. อเทเนฺตน ฉนฺท ทาตโพฺพ’’ติ จ วทนฺติฯ อสนฺนิปติเตปิ ปน วฎฺฎติฯ อิทญฺหิ ฉนฺททานสมยทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ อุโปสถกรณตฺถํ สนฺนิปติเต สเงฺฆ พหิ อุโปสถํ กตฺวา อาคตสฺส กตฺตพฺพาการทสฺสนตฺถญฺจ วุตฺตํฯ ปธานฆรวาสิโน ปธานฆรํ ปวิสิตุกามา อตฺตโน สภาคภิกฺขูนํ ฉนฺทํ ทตฺวา สเจ สโงฺฆ สนฺนิปตติ, ‘‘มยฺหํ ฉนฺท อาโรเจตโพฺพ’’ติ วตฺวา ปธานฆรํ ปวิสนฺติฯ อยํ สีหฬทีเป ปโยโคฯ อาโรเจเนฺตน ปน สนฺนิปติเต อาโรเจตพฺพํฯ ปญฺจสุ ภิกฺขูสุ เอกสฺมึ วิหาเร วสเนฺตสุ เอกสฺส ฉนฺทปาริสุทฺธึ อาหริตฺวา จตุนฺนํ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุํ อนุญฺญาตตฺตา สนฺนิปติเต ฉโนฺท คเหตโพฺพ อาโรเจตโพฺพติ วจนํ นิรตฺถกํ วิยฯ ‘‘เถยฺยสํวาสโก ปฏิชานาตีติ (มหาว. ๑๖๕) วจนโต สามเณเรน อาหฎาปิ วฎฺฎติฯ กมฺมํ น โกเปตี’’ติ จ, ‘‘สเจ ปุเพฺพ ฉนฺทํ ทตฺวา พหิสีมาคโต ปุน ปวิสติ, ปจฺฉา ฉนฺทคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิ, ตสฺส ปโยโค สีมาสมฺมุติวเสน เวทิตโพฺพ’’ติ จ ‘‘ฉนฺททาเน ติกฺขตฺตุํ วจเน อิทํ ปโยชนํ – ปฐมํ สมคฺคภาวํ, ทุติยํ ปจฺฉา วิธาตพฺพภาวํ, ตติยํ ฉนฺทหารกสฺส ทุกฺกฎโมจนํ ทีเปตี’’ติ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๖๔) จ ลิขิตํฯ **พิฬาลสงฺขลิกา**พทฺธาว โหติ อเนฺตเคเห เอว สมฺปโยชนตฺตา, ยถา สา น กตฺถจิ คจฺฉติ, ตถา สาปิ น กตฺถจิ คจฺฉตีติ อธิปฺปาโยฯ อิตรถา วิเสสนํ นิรตฺถกํ โหตีติ อาจริเยน คหิตํฯ

‘‘น หิ ตํ อกตฺวา อุโปสถํ กาตุํ วฎฺฎตี’’ติ ปุเพฺพ ทสฺสิตตฺตา ‘‘อิทมฺปิ หิ อุภย’’นฺติ กสฺมา วุตฺตนฺติ เจ? เสสานิ เถเรน อาณเตฺตน กาตพฺพานิ ทสฺสิตานิ, อิเม ปน เทฺว เถเรน วา ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน วา ญตฺติฎฺฐปนเกน วา เยน วา เตน วา กาตพฺพานีติ จ, สมฺมชฺชนาทีนิ ตตฺถ ตตฺถ ตาทิสานิ ปโยชนานิ นิปฺผาเทนฺติ, อิเม ปน เทฺว ตตฺถ ตตฺถ น กิญฺจิ กมฺมํ สาเธนฺติ, ตสฺมา ‘‘กึ อิมินา’’ติ อวตฺวา กาตพฺพเมวาติ ทเสฺสตุญฺจ **‘‘อิทมฺปิ หิ อุภย’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **‘‘อายสฺมนฺตานํ ปาเท วนฺทตี’’**ติ คณวเสน วตฺวา ปุคฺคลวเสน น วุตฺตํ เตน อาโรเจตพฺพสฺส อญฺญสฺส อภาวาฯ

สงฺฆสฺส อุทฺทิฎฺฐํ โหตีติ สเงฺฆน อุทฺทิฎฺฐํ โหตีติ อโตฺถฯ **สมคฺคสฺส หิ สงฺฆสฺสา**ติ เอตฺถ สมคฺคภาวสฺส กายสามคฺคิการณตฺตา นตฺถิ โทโสติ เจ? ตํ น, อุเทฺทเสปิ สวเนปิ สมคฺคภาวสฺส อิจฺฉิตพฺพตฺตาฯ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต’’ติ หิ อิมินา จิตฺตสามคฺคึ ทีเปติ สวเน สเพฺพหิ เอกีภูตภาวโตฯ

สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ เอตฺถ อนาทริยวเสน อาปชฺชโนฺต เอว อลชฺชี โหติ, น อิตโรติฯ **อาปตฺตึ ปริคูหตี**ติ เอตฺถ ลชฺชาย ปริคูหโนฺต อลชฺชี น โหติ, ‘กึ อิมินา’ติ อนาทริยวเสน ปริคูหโนฺต โหตี’’ติ จ ลิขิตํฯ

‘‘สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธาน’’นฺติ น วตฺตพฺพํ, ‘‘ฉนฺน’’นฺติ วตฺตพฺพนฺติ เจ? สตฺตนฺนเมวาติ วตฺตพฺพํฯ ปาราชิกาปตฺตึ อาปโนฺน หิ สเจ อตฺตโน สาปตฺติกภาวํ ปกาเสติ, สงฺฆสฺส จ อุโปสโถ สมฺปชฺชติ, ตสฺส จ คิหิภาเวน วา สามเณรภาเวน วา สุทฺธิ โหตีติฯ

เอกเจฺจ อาจริยา นาม ธมฺมภาริโก กิร อาจริโยฯ กสฺมา เอวํ วุตฺตนฺติ เจ? **ยาวตติยานุสาวนา** นาม ติกฺขตฺตุํ วจนํฯ ตถา ปาเฐ อนาคตตฺตา เกวลํ ''ยาวตติยํ อนุสาวิต''นฺติ ปทเมว ทิสฺวา **"ยสฺส สิยา อาปตฺติ, โส อาวิกเรยฺยา"**ติ อิทํ ''สเจ อาปตฺตึ อาปนฺนา, อาวิกโรถา''ติ อิมมตฺถํ ทีเปติฯ **"อสนฺติยา อาปตฺติยา ตุณฺหี ภวิตพฺพ"**นฺติ อิทมฺปิ ตเมวตฺถํ ทีเปติฯ **"ตุณฺหีภาเวน โข ปนายสฺมนฺเต ปริสุทฺธาติ เวทิสฺสามี"**ติ อิทมฺปิ ตเมวาติ เอวมตฺถํ คเหตฺวา วุตฺตํ กิรฯ

อปเรติ อตฺถทสฺสิเตฺถโร กิรฯ **เอตํ สนฺธายา**ติ เอตฺถ ''สกิมฺปิ อนุสาวิต''นฺติ ปทสฺส วจเนน ติกฺขตฺตุํ อนุสาวนา กาตพฺพาติ เอตฺตกเมว ทีปิตํ วิย ทิสฺสติฯ

อิมมตฺถํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ กถํ วิญฺญายตีติ เจ? **"อยเมตฺถ อาจริยปรมฺปราภโต วินิจฺฉโย"**ติ วุตฺตํฯ

"สรมาเนนา"ติ อิมินา สมฺปชานมุสาวาทสฺส สจิตฺตกตฺตํ ทเสฺสติฯ **สงฺฆมเชฺฌ วา**ติ อาทิ ลกฺขณวจนํ กิรฯ สงฺฆุโปสถกรณตฺถํ สงฺฆมเชฺฌ เจ นิสิโนฺน, ตสฺมึ สงฺฆมเชฺฌ อาวิกาตพฺพาฯ คณุโปสถกรณตฺถเญฺจ คณมเชฺฌ นิสิโนฺน, ตสฺมึ คณมเชฺฌฯ เอกเสฺสว สนฺติเก เจ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กตฺตุกาโม, ตสฺมึ เอกปุคฺคเล อาวิกาตพฺพาติ, เอเตน น เกวลํ สงฺฆมเชฺฌ เอวายํ มุสาวาโท สมฺภวติ, อถ โข เอตฺถ วุตฺตลกฺขเณน อสติปิ ''ปาริสุทฺธึ อายสฺมโนฺต อาโรเจถา''ติอาทิวิธาเน คณุโปสเถปิ สาปตฺติโก หุตฺวา อุโปสถํ กตฺตุกาโม อนาโรเจตฺวา ตุณฺหีภูโตว เจ กโรติ, อยํ สมฺปชานมุสาวาทาปตฺตึ อาปชฺชตีติ อิมสฺสตฺถสฺส อาวิกรณโต ลกฺขณวจนํ กิเรตนฺติ วุตฺตนฺติ ตกฺกิกาฯ อญฺญถา ''คณมเชฺฌ วา''ติ น วตฺตพฺพนฺติ เตสํ อธิปฺปาโยฯ อาโรจนาธิปฺปายวเสน วุตฺตนฺติ อาจริยสฺส ตโกฺกฯ อาโรเจโนฺต หิ ''สงฺฆสฺส อาโรเจมี''ติ อธิปฺปาเยน อาวิกโรโนฺต สงฺฆมเชฺฌ อาวิกโรติ นาม, อุภโตปเสฺส นิสินฺนานํ อาโรเจโนฺต คณมเชฺฌ อาวิกโรติ นาม, ''เอกเสฺสว อาโรเจสฺสามี''ติ อธิปฺปาเยน อาวิกโรโนฺต เอกปุคฺคเล อาวิกโรติ นามฯ **สเจปิ เวมติโก โหติ...เป.... ปฏิกริสฺสามี**ติ เอวํ กเต ยาว เวมติโก โหติ, ตาว สภาคาปตฺตึ ปฏิคฺคเหตุํ ลภติ, อเญฺญสเญฺจ กมฺมานํ ปริสุโทฺธ นาม โหติฯ ปุน นิเพฺพมติโก หุตฺวา เทเสตพฺพํ วา น วาติ เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถายํ อตฺถิ, เทสิเต ปน โทโส นตฺถิฯ ตถา **อิโต วุฏฺฐหิตฺวา ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสามี**ติ เอตฺถ จ สกลสเงฺฆ สภาคาปตฺตึ อาปเนฺน, เวมติเก จาติ ลิขิตํ (วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๖๙-๑๗๐)ฯ

นิทานวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาราชิกกณฺฑํ

๑. ปฐมปาราชิกวณฺณนา

อิธ ปน ฐตฺวา สิกฺขาปทานํ กมเภโท ปกาเสตพฺโพฯ กถํ – สพฺพสิกฺขาปทานํ ยถาสมฺภวํ เทสนากฺกโม, ปหานกฺกโม, ปฏิปตฺติกฺกโม, อุปฺปตฺติกฺกโมติ จตุพฺพิโธ กโม ลพฺภติฯ ตตฺถ ภควตา ราชคเห ภิกฺขูนํ ปาติโมกฺขุทฺเทสํ อนุชานนฺเตน ปาติโมกฺขุทฺเทสสฺส โย เทสนากฺกโม อนุญฺญาโต, ตํ เทสนากฺกมํ อนุกฺกมนฺโต มหากสฺสโป ปฐมํ ปาราชิกุทฺเทสํ ปุจฺฉิ, ตทนนฺตรํ สงฺฆาทิเสสุทฺเทสํ, ตทนนฺตรํ อนิยตุทฺเทสํ, ตทนนฺตรํ วิตฺถารุทฺเทสํฯ ตทนนฺตรํ ภิกฺขุนิวิภงฺคญฺจ เตเนว อนุกฺกเมน ปุจฺฉิฯ ตโต ปรํ ตโย อาปตฺติกฺขนฺเธ สงฺคเหตุํ วินา คณนปริเจฺฉเทน เสขิยธมฺเม ปุจฺฉิฯ อาปตฺติกฺขนฺเธ สภาคโต ปฏฺฐาย ปุจฺฉนฺโต วีสติขนฺธเก ปุจฺฉิฯ นิทานุทฺเทสโนฺตคธานํ วา สรูเปน อนุทฺทิฏฺฐานํ ปุจฺฉนตฺถํ ขนฺธเก ปุจฺฉิฯ เอเตน ขนฺธเก ปญฺญตฺตา ถุลฺลจฺจยาปิ สงฺคหิตา โหนฺติฯ ปุจฺฉิตานุกฺกเมเนว อายสฺมา อุปาลิเตฺถโร พฺยากาสิฯ อยเมตฺถ **เทสนากฺกโม**ฯ อุภโตวิภงฺคขนฺธกโต ปน อุจฺจินิตฺวา ตทา ปริวาโร วิสุํ ปาฬิกโต, อิมเมว วจนํ สนฺธาย อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ''เอเตเนว อุปาเยน ขนฺธกํ ปริวาเรปิ อาโรปยึสู''ติอาทิ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.ปฐมมหาสงฺคอีติกถา)ฯ อปิจ ปาฬิยํ ''เอเตเนว อุปาเยน อุภโตวิภเงฺค ปุจฺฉิฯ ปุโฏฺฐ ปุโฏฺฐ อายสฺมา อุปาลิ วิสฺสเชฺชสี''ติ (จูฬว. ๔๓๙) เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ ตสฺมา เถโร อุภโตวิภเงฺค เอว ปุจฺฉิฯ วิสฺสชฺชโนฺต ปน อายสฺมา อุปาลิ นิรวเสสํ ทเสฺสโนฺต ขนฺธกปริวาเร อโนฺต กตฺวา เทเสสิฯ คณสชฺฌายกาเล ปน ตทา ขนฺธกปริวารา วิสุํ ปาฬิ กตาติ อยเมตฺถ **เทสนากฺกโม**ฯ

ยทิ เอวํ นิทานุทฺทโส ปฐมเทสนาติ เจ? น, อุโปสถกฺขนฺธเก (มหาว. ๑๓๓) ''ยานิ มยา ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทานิ ปญฺญตฺตานิ, ตานิ เนสํ ปาติโมกฺขุทฺเทสํ อนุชาเนยฺย''นฺติ วจนโต, ''ยสฺส สิยา อาปตฺตี''ติ (มหาว. ๑๓๔) วจนโต จฯ อกุสลาพฺยากตานํ อาปตฺตีนํ ทิฏฺฐธมฺมสมฺปรายิกาสวฏฺฐานิยตฺตา ยถาภูตํ สีลสํวรเกน ปริวชฺชเนน ปหาตพฺพตฺตา **ปหานกฺกโม**เปตฺถ สมฺภวติ ''ตาวเทว จตฺตาริ อกรณียานิ อาจิกฺขิตพฺพานี''ติ วจนโตฯ ตถา ''สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสู''ติ (ม. นิ. ๓.๗๕; วิภ. ๕๐๘) วจนโต ยถาภูตํ อาจิกฺขนสิกฺขเนน **ปฏิปตฺติกฺกโม**ปิ สมฺภวติฯ ยถุทฺเทสกฺกมํ ปริยาปุณิตพฺพปริยตฺติอเตฺถนาปิ ปฏิปตฺติกฺกโม, เอวมิเมหิ ตีหิ กเมหิ เทเสตพฺพานเมเตสํ สิกฺขาปทานํ ยถาสมฺภวํ **อุปฺปตฺติกฺกโม** สมฺภวติฯ ตถา หิ ยํ ยํ สาธารณํ, ตํ ตํ ภิกฺขุํ อารพฺภ อุปฺปเนฺน เอว วตฺถุสฺมึ ''ยา ปน ภิกฺขุนี ฉนฺทโส เมถุนํ ธมฺม''นฺติ อาทินา นเยน ภิกฺขุนีนมฺปิ ปญฺญตฺตํฯ ยโต ภิกฺขุนีนํ ตํ อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ น สิยา, ตโต อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ ตสฺมึ นตฺถีติ (ปริ. ๒๐๑-๒๐๒) ปริวารวจนํ น วิรุชฺฌติฯ เอตฺตาวตา ปุริเมน กมตฺตเยน ยํ ปฐมํ เทเสตพฺพํ, ตํ ปาราชิกุทฺทเส ปฐมุปฺปนฺนตฺตา เมถุนธมฺมปาราชิกํ สพฺพปฐมํ เทเสตุกาโม อายสฺมา อุปาลิเตฺถโร ''ตตฺร สุทํ ภควา เวสาลิยํ วิหรตี''ติ (ปารา. ๒๓) เวสาลิยเมว ปาเปตฺวา ฐเปสิฯ

อิทานิ สเพฺพสํ สิกฺขาปทานํ ปญฺญาปนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ กถํ? ''เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิเสยฺยาถา''ติ (ปารา. ๓๙, ๔๓) เอวํ สอุทฺทสอนุทฺทสเภทโต ทุวิธํฯ ตตฺถ ปาติโมเกฺข สรูปโต อาคตา ปญฺจ อาปตฺติกฺขนฺธา **สอุทฺทสปญฺญตฺติ** นามฯ สาปิ ทุวิธา สปุคฺคลาปุคฺคลนิทฺทสเภทโตฯ ตตฺถ ยสฺสา ปญฺญตฺติยา อโนฺต อาปตฺติยา สห, วินา วา ปุคฺคโล ทสฺสิโต, สา **สปุคฺคลนิทฺทสา**ฯ อิตรา **อปุคฺคลนิทฺทสา**ฯ

ตตฺถ สปุคฺคลนิเทฺทสา ทุวิธา อทสฺสิตทสฺสิตาปตฺติเภทโต ฯ ตตฺถ **อทสฺสิตาปตฺติกา** นาม อฏฺฐ ปาราชิกา ธมฺมา เวทิตพฺพาฯ ''ปาราชิโก โหติ อสํวาโส''ติ (ปารา. ๓๙, ๔๔, ๘๙, ๙๑, ๑๖๗, ๑๗๑, ๑๙๕, ๑๙๗) หิ ปุคฺคโลว ตตฺถ ทสฺสิโต, นาปตฺติฯ **ทสฺสิตาปตฺติกา** นาม ภิกฺขุนิปาติโมกฺข อาคตา สตฺตรส สงฺฆาทิเสสา ธมฺมาฯ ''อยมฺปิ ภิกฺขุนี ปฐมาปตฺติกํ ธมฺมํ อาปนฺนา นิสฺสารณียํ สงฺฆาทิเสส''นฺติ (ปาจิ. ๖๘๓, ๖๘๗) หิ ตตฺถ อาปตฺติ ทสฺสิตา สทฺธึ ปุคฺคเลนฯ

ตถา อปุคฺคลนิเทฺทสาปิ อทสฺสิตทสฺสิตาปตฺติเภทโต ทุวิธาฯ ตตฺถ **อทสฺสิตาปตฺติกา** นาม เสขิยา ธมฺมาฯ วุตฺตาวเสสา **ทสฺสิตาปตฺติกา**ติ เวทิตพฺพาฯ

สาปิ ทุวิธา อนิทฺทิฏฺฐการกนิทฺทิฏฺฐการกเภทโตฯ ตตฺถ **อนิทฺทิฏฺฐการกา** นาม สุกฺก วิสฏฺฐิมุสาวาโทมสวาทเปสุญฺญภูตคามอญฺญวาทกอุชฺฌาปนกคณโภชนปรมฺปรโภชนสุรา เมรยองฺคุลิปโตทกหสธมฺมอนาทริยตลฆาตกชตุมฏฺฐกสิกฺขาปทานํ วเสน ปญฺจทสวิธา โหนฺติฯ ตตฺถ นิทฺทิฏฺฐการเก มิสฺสามิสฺสเภโท เวทิตโพฺพ – ตตฺถ อุปโยคภุมฺมวิภตฺติโย เอกํ เสน **มิสฺสา**ฯ อวเสสา **มิสฺสา จ อมิสฺสา** จฯ เสยฺยถิทํ – **ปจฺจตฺตํ** ตาว ทฺวีสุ อนิยเตสุ อุปโย เคน มิสฺสํ, ทฺวาทสสุ ปาฏิเทสนีเยสุ กรเณน มิสฺสํ, อูนปญฺจพนฺธนปตฺตสิกฺขาปเทสุ สามิกร เณหิ, อูนวีสติวสฺส ภุมฺมน, โมหนเก อุปโยคสามิภุเมฺมหิฯ ยสฺมา ''วิวณฺณก''นฺติ ภาโว อธิ เปฺปโต, น กตฺตา, ตสฺมา วิวณฺณกสิกฺขาปทํ ยทา น สมฺภวติ, เอวํ ปจฺจตฺตํ ปญฺจวิธํ มิสฺสํ โห ติฯ เสเสสุ ปฐมานิยตํ ฐเปตฺวา อาทิมฺหิ ''โย ปน ภิกฺขู''ติ เอวมาคตํ ปจฺจตฺตํ วา, ทุติยานิยตํ ฐเปตฺวา ปณีตโภชนสมณุเทฺทสตติยจตุตฺถปาฏิเทสนียสิกฺขาปเทสุ มเชฺฌ ''โย ปน ภิกฺขู''ติ เอวมาคตํ ปจฺจตฺตํ วา, ทุพฺพจกุลทูสกสํสฏฺฐสิกฺขาปเทสุ อาทิมฺหิ เกวลํ ''ภิกฺขู''ติ อาคตํ ปจฺจตฺตํ วา, เภทานุวตฺตกสิกฺขาปเท มเชฺฌ อาคตํ ปจฺจตฺตํ วา อญฺญาย วิภตฺติยา อมิสฺสเมว โหติฯ ตตฺถ เภทานุวตฺตกตฺวภฺภูนทฺวยสํสฏฺฐทุติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปเทสุ พหุวจนํ, อิตรตฺถ สพฺพตฺถ เอกวจนเมวาติ เวทิตพฺพํฯ

ตถา **อุปโยโค** ทฺวีสุ วิกปฺปนสิกฺขาปเทสุ, ตนฺตวายสิกฺขาปเท จ ปจฺจเตฺตน มิโสฺส, อภิ หฏสิกฺขาปเท กรเณน, ราชสิกฺขาปเท กรณสามิปจฺจเตฺตหีติ อุปโยโค ติธา มิโสฺส โหติฯ **กรณ**ญฺจ กุฏิการมหลฺลกทุติยกถินเทฺวภาคนิสีทนสนฺถตทุพฺพณฺณกรณสิกฺขาปเทสุ ฉสุ ปจฺจเตฺตน มิสฺสํ, ปฐมตติยกถินอฏฺฐงฺคุลปาทกนิสีทนกณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิกวสฺสิกสาฏิกอุทก สาฏิกเทฺวธมฺมปจฺจาสีสนสิกฺขาปเทสุ อฏฺฐสุ สามินา มิสฺสนฺติ กรณํ ทุวิธา มิสฺสํ โหติฯ อวเส เสสุ ฉพฺพสฺสวสฺสิกสาฏิกทฺวตฺติจฺฉทนาวสถปิณฺฑมหานามครุลหุปาวุรณสิกฺขาปเทสุ สตฺตสุ กรณวิภตฺติ อญฺญวิภตฺติยา อมิสฺสา, อเจฺจกเอฬกโลมสิกฺขาปเทสุ สามิวิภตฺติ กรณวิภตฺติยา มิสฺสาฯ อติเรกปตฺตเภสชฺชสิกฺขาปเทสุ อคฺคหิตคฺคหเณน สามิวิภตฺติ อมิสฺสาว โหตีติ เวทิ ตพฺพาฯ เอวํ ตาว นิทฺทิฏฺฐการเกสุ สิกฺขาปเทสุ –

> ปญฺจธา จ ติธา เจว, ทฺวิธา เจปิ ตเถกธา;
> ภินฺนา วิภตฺติโย ปญฺจ, สเพฺพกาทสธา สิยุํฯ

เอวํ ตาว ยถาวุเตฺตสุ สอุเทฺทสปญฺญตฺติสงฺขาเตสุ สิกฺขาปเทสุ อคฺคหิตคฺคหเณน ปญฺญาสุตฺตเรสุ ติสเตสุ นวุติอนิทฺทิฏฺฐการเก วเชฺชตฺวา นิทฺทิฏฺฐการกานิ อติเรกสฏฺฐิทฺวิส ตานิ โหนฺติฯ เตสุ ปจฺจตฺตกรณานิ ตึสุตฺตรานิ ทฺวิสตานิ โหนฺติฯ เตสุ อมิสฺสปจฺจตฺตกรณานิ ทฺวาทสุตฺตรานิ ทฺวิสตานิ, มิสฺสปจฺจตฺตกรณานิ อฏฺฐารส โหนฺติฯ อวเสเสสุ ตึสติยา สิกฺขาป เทสุ มิโสฺสปโยคกรณานิ ปญฺจ โหนฺติ, มิสฺสกรณานิ จุทฺทส, อมิสฺสานิ สตฺต, มิสฺสามิสฺสก

รณานิ เทฺว, อมิสฺสานิ เทฺวติ สเพฺพสุปิ นิทฺทิฏฺฐการเกสุ เภทานุวตฺตกทุพฺพจกุลทูสกปฐมทุติยตติยกถินอภิหฏกุฏิการมหลฺลกวิกปฺปนทฺวยเทฺวภาคฉพฺพสฺสนิสีทนสนฺถตเอฬกโลมาติเรกปตฺตเภสชฺชวสฺสิกสาฏิกตนฺตวายอเจฺจกฉารตฺตทฺว ปญฺจตฺตึเสสุ ‘‘โย ปน ภิกฺขู’’ติ นตฺถิฯ ทุติยานิยตปณีตโภชนสมณุเทฺทสตติยจตุตฺถปาฏิเทสนีเยสุ มเชฺฌ อตฺถิฯ

เอตฺตาวตา สอุเทฺทสานุเทฺทสทุกํ, สปุคฺคลาปุคฺคลนิเทฺทสทุกํ, ปเจฺจกทสฺสิตาปตฺติทุกทฺวยํ, อนิทฺทิฏฺฐการกทุกํ, ตตฺถ นิทฺทิฏฺฐการเกสุ ปจฺจตฺตภุมฺมทุกํ, สโยปนาโยปนทุกํ, อโยปนมเชฺฌโยปนทุกํ, เอกาเนกวจนทุกนฺติ นว ทุกานิ ทสฺสิตานิ โหนฺติฯ วิเสสการณํ ตสฺมึ ตสฺมึ สิกฺขาปเท สมฺปเตฺต อาวิภวิสฺสติฯ เอวํ ตาว สอุเทฺทสปญฺญตฺตึ ญตฺวา เสสวินยปิฏเก ยา กาจิ ปญฺญตฺติ อนุเทฺทสปญฺญตฺตีติ เวทิตพฺพาฯ สา ปทภาชนนฺตราปตฺติวินีตวตฺถุปฏิเกฺขปปญฺญตฺติอวุตฺตสิทฺธิสิกฺขาปทวเสน ฉพฺพิธา โหติฯ

ตตฺถ ‘‘เยภุเยฺยน ขยิเต อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส (ปริ. ๑๕๗-๑๕๘), วฏฺฏกเต มุเข อจฺฉุปนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๗๓) เอวมาทิกา ปทภาชเน สนฺทิสฺสมานาปตฺติ **ปทภาชนสิกฺขาปทํ** นามฯ ‘‘น จ, ภิกฺขเว, สพฺพมตฺติกามยา กุฏิ กาตพฺพา, โย กเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติอาทิ (ปารา. ๘๕) **อนฺตราปตฺติสิกฺขาปทํ** นามฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทิวา ปฏิสลฺลียเนฺตน ทฺวารํ สํวริตฺวา ปฏิสลฺลียิตุ’’นฺติ (ปารา. ๗๗) เอวมาทิ **วินีตวตฺถุสิกฺขาปทํ** นามฯ ‘‘สงฺฆเภทโก, ภิกฺขเว, อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๑๑๕) เอวมาทิ **ปฏิเกฺขปสิกฺขาปทํ** นามฯ

ยสฺมา ปน เตน เตน ปฏิเกฺขเปน ‘‘โย ปน ภิกฺขุ สมคฺคํ สงฺฆํ อธมฺมสญฺญี ภินฺทเยฺย, ปาราชิโก โหติ อสํวาโสฯ โย ปน ภิกฺขุ ทุฏฺฐจิโตฺต ภควโต ชีวมานกสรีเร โลหิตํ อุปฺปาเทเยฺย, ปาราชิโก โหติ อสํวาโส’’ติ สิกฺขาปทานิ ปญฺญตฺตานิ โหนฺติฯ ยานิ สนฺธาย ‘‘เอกสฺส เฉชฺชกา โหติ, จตุนฺนํ ถุลฺลจฺจยํ, จตุนฺนเญฺจว อนาปตฺติ, สเพฺพสํ เอกวตฺถุกา’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘อตฺถาปตฺติ ติฏฺฐเนฺต ภควติ อาปชฺชติ, โน ปรินิพฺพุเต’’ติ (ปริ. ๓๒๓) จ วุตฺตํฯ เตน น เกวลํ ‘‘น, ภิกฺขเว, ชานํ สงฺฆเภทโก อนุปสมฺปโนฺน อุปสมฺปาเทตโพฺพ…เป.… อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ อิทเมว สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ โหติ สาธกํ โหติฯ ‘‘ปณฺฑโก, ภิกฺขเว, อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อุปสมฺปโนฺน นาเสตโพฺพ’’ติ (มหาว. ๑๐๙) เอวมาทีสุ ปน อุปชฺฌายาทีนํ ทุกฺกฏเมว ปญฺญตฺตํ, น ปณฺฑกาทีนํ ปาราชิกาปตฺติฯ น หิ เตสํ ภิกฺขุภาโว อตฺถิฯ ยโต สิยา ปาราชิกาปตฺติฯ ตถา ‘‘น อจฺฉิเนฺน เถเว ปกฺกมิตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๖๖, ๖๗, ๗๘, ๗๙) เอวมาทิกญฺจ **ปฏิเกฺขปสิกฺขาปท**เมว นามฯ

ขนฺธเกสุ ปญฺญตฺตทุกฺกฏถุลฺลจฺจยานิ **ปญฺญตฺติสิกฺขาปทํ** นามฯ ‘‘เตน หิ, สาริปุตฺต, เภทานุวตฺตเก ถุลฺลจฺจยํ เทสาเปหี’’ติ (จูฬว. ๓๔๕) วุตฺตํ, ถุลฺลจฺจยมฺปิ ตเตฺถว สโมธานํ คจฺฉติฯ อิทํ เตสํ วิภตฺติกมฺมกฺขเณ อปญฺญตฺตตฺตา อวิชฺชมานมฺปิ ภควโต วจเนน วิสุทฺธกฺขเณปิ วิชฺชมานํ ชาตนฺติ เอเกฯ ‘‘เภทานุวตฺตเก เทสาเปหี’’ติ วจนโต เสสเภทานุวตฺตกานํ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ชานํ สงฺฆเภทกานํ อนุวเตฺตยฺย, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ โหตีติ เวทิตพฺพํฯ ตถา สพฺพานิ ขนฺธกวตฺตานิ, วินยกมฺมานิ จ ตเตฺถว สโมธานํ คจฺฉนฺติฯ ยถาห ‘‘ปญฺญเตฺต ตํ อุปาลิ มยา อาคนฺตุกานํ ภิกฺขูนํ อาคนฺตุกวตฺตํ…เป.… เอวํ สุปญฺญเตฺต โข มยา อุปาลิ สิกฺขาปเท’’ติอาทิฯ ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนี นจฺจํ วา คีตํ วา วาทิตํ วา ทสฺสนาย คเจฺฉยฺย , ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๘๓๔) อิมินา สุเตฺตน ภิกฺขุนี นเจฺจยฺย วา คาเยยฺย วา วาเทยฺย วา, ปาจิตฺติยนฺติ เอวมาทิกํ ยํ กิญฺจิ อฏฺฐกถาย ทิสฺสมานํ อาปตฺติชาตํ วินยกมฺมํ

วา **อวุตฺตสิทฺธิสิกฺขาปทํ** นามฯ ฉพฺพิธเมฺปตํ ฉหิ อากาเรหิ อุเทฺทสารหํ น โหตีติ **อนุเทฺทสสิกฺขาปทํ** นามาติ เวทิตพฺพํฯ เสยฺยถิทํ – ปญฺจหิ อุเทฺทเสหิ ยถาสมฺภวํ วิสภาคตฺตา ถุลฺลจฺจยทุพฺภาสิตานํ สภาควตฺถุกมฺปิ ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยทฺวยํ อสภาคาปตฺติกตฺตา อนฺตราปตฺติปญฺญตฺติสิกฺขาปทานํ, นานาวตฺถุกาปตฺติกตฺตา ปฏิเกฺขปสิกฺขาปทานํ, เกสญฺจิ วินีตวตฺถุปญฺญตฺติสิกฺขาปทานญฺจ อทสฺสิตาปตฺติกตฺตา, อทสฺสิตวตฺถุกตฺตา เภทานุวตฺตกถุลฺลจฺจยสฺส, อทสฺสิตาปตฺติวตฺถุกตฺตา อวุตฺตสิทฺธิสิกฺขาปทานนฺติฯ เอตฺตาวตา ‘‘ทุวิธํ สิกฺขาปทปญฺญาปนํ สอุเทฺทสานุเทฺทสเภทโต’’ติ ยํ วุตฺตํ, ตํ สมาสโต ปกาสิตํ โหติฯ

ปญฺญตฺติยํ ตาว –

> ‘‘การโก อิธ นิทฺทิโฏฺฐ, อเปกฺขาย อภาวโต;
> ปุเพฺพ วตฺตพฺพวิธานา-ภาวโต จ อาทิโต โยปเนน สหา’’ติฯ –

อยํ นโย เวทิตโพฺพฯ ตสฺสโตฺถ – เย เต อนิทฺทิฏฺฐการกา ปุเพฺพ วุตฺตปฺปเภทา สุกฺกวิสฏฺฐิอาทโย สิกฺขาปทวิเสสา, เตสุ อธิปฺปายกมฺมวตฺถุปุคฺคลปโยเค อเปกฺขาย ภาวโต การโก น นิทฺทิโฏฺฐ เตสํ สาเปกฺขภาวทสฺสนตฺถํฯ ตํ สพฺพํ ตสฺมิํ ตสฺมิํ สิกฺขาปเท อาวิภวิสฺสติ, **อิธ** ปน ปาราชิกปญฺญตฺติยํ **อเปกฺขาย อภาวโต การโก นิทฺทิโฏฺฐ**ฯ โย ปน การโก ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิํ ภิกฺขุนา อุพฺภตสฺมิ’’นฺติอาทีสุ (ปารา. ๔๖๒, ๔๗๒, ๔๗๕) วิย **ปุเพฺพ วตฺตพฺพวิธานาภาวโต** กรณาทิวเสน อนิทฺทิสิตฺวา ปจฺจตฺตวเสน นิทฺทิโฏฺฐ อเปกฺขาย อภาวโตฯ ตตฺถ นิทฺทิสิยมาโน เสสทุติยานิยตปณีตโภชนํ สมณุเทฺทสตติยจตุตฺถปาฏิเทสนีเยสุ วิย มเชฺฌ อนิทฺทิสิตฺวา ‘‘น เหว โข ปน…เป.… โอภาสิตุ’’นฺติอาทิ (ปารา. ๔๕๓) วิย ปุเพฺพ วตฺตพฺพวิธานาภาวโต เอว อาทิมฺหิ นิทฺทิโฏฺฐฯ อาทิมฺหิ นิทฺทิสิยมาโนปิ ปุเพฺพ วุตฺตปฺปเภเทสุ เภทานุวตฺตกาทีสุ ปญฺจตฺติํเสสุ สิกฺขาปเทสุ วิย อนิทฺทิสิตฺวา ปุเพฺพ วตฺตพฺพวิธานาภาวโต เอว ‘‘โย ปน ภิกฺขู’’ติอาทิโตว **โยปน**-สเทฺทน สห นิทฺทิโฏฺฐฯ เอวํ นิทฺทิสิยมาโนปิ โส ยสฺมา ‘‘ยา ปน ภิกฺขุนิโย เทฺว เอกมเญฺจ ตุวเฏฺฏยฺยุ’’นฺติอาทิ (ปาจิ. ๙๓๓) อาปตฺติ วิย ปรปฺปภวํ อาปตฺติํ น อาปชฺชติ, ตสฺมา ‘‘โย ปน ภิกฺขู’’ติ เอกวจเนน นิทฺทิโฏฺฐฯ เมถุนธมฺมาปตฺติปิ ปรปฺปภวา ‘‘ทฺวยํทฺวยสมาปตฺตี’’ติ (ปารา. ๓๙) วจนโตติ เจ? ตํ น, อธิปฺปายชานนโตฯ อเนกิสฺสา เอว ภิกฺขุนิยา อาปตฺติ, น เอกิสฺสาติ นิยโม ตตฺถ อตฺถิ, น เอวํ อิธ นิยโมติ อนิยมิตาธิปฺปาโยฯ ลมฺพีมุทุปิฏฺฐีนํ กุโต ‘‘ทฺวยํทฺวยสมาปตฺตี’’ติ (ปารา. ๕๕) วจนโต เตสํ เมถุนธมฺมาปตฺติฯ อยมโตฺถ จตโสฺส เมถุนธมฺมปจฺจยาติ อฏฺฐวตฺถุกํ สนฺธาย ‘‘เฉชฺชํ สิยา เมถุนธมฺมปจฺจยา’’ติ (ปริ. ๔๘๑) จ ปริวาเร วุตฺตวจเนน สาเธตโพฺพฯ

เภทานุวตฺตกสิกฺขาปเท ติณฺณํ อุทฺธํ น สมนุภาสิตพฺพา, น สเงฺฆน สงฺฆํ เอกโต กาตพฺพนฺติฯ นยทสฺสนตฺถํ อาทิโตว ‘‘ภิกฺขู โหนฺตี’’ติ พหุวจนนิเทฺทสํ กตฺวา ปุน ‘‘เอโก วา เทฺว วา ตโย วา’’ติ (ปารา. ๔๑๘) วุตฺตํ, อญฺญถา น ตโต อุทฺธํ ‘‘อนุวตฺตกา โหนฺตี’’ติ อาปชฺชติฯ ตโต นิทานวิโรโธฯ ปญฺจสตมตฺตา หิ ตทนุวตฺตกา อเหสุํฯ ยํ ปน **สตฺตสติกกฺขนฺธเก** ‘‘สโงฺฆ จตฺตาโร ปาจีนเก ภิกฺขู, จตฺตาโร ปาเวยฺยเก ภิกฺขู สมฺมเนฺนยฺย …เป.… สมฺมตา’’ติ อาทิ (จูฬว. ๔๕๖) ญตฺติทุติยกมฺมํ วุตฺตํ, ตํ ‘‘อุพฺพาหิกาย อิมํ อธิกรณํ วูปสเมตุ’’นฺติ วุตฺตตฺตา เตหิ กตฺตพฺพวิธานํฯ สมฺมุติกรณเมว วา ตติยํ กตฺวา กปฺปติฯ น หิ เต เตน กเมฺมน กมฺมารหา กมฺมกตา โหนฺติฯ ยสฺส สโงฺฆ กมฺมํ กโรติ, โส กมฺมารโหติ ลกฺขณํฯ น จ ตทา สโงฺฆ เตสํ อฏฺฐนฺนมฺปิ ภิกฺขูนํ กมฺมํ อกาสิฯ ภชาปิยมานา เต กมฺมปตฺตภาวํ ภชนฺติฯ อธิกรณวูปสมกมฺมสฺส ปตฺตา ยุตฺตา สเงฺฆน กตาติ กตฺวา กมฺมปตฺตา เอว หิ เต โหนฺติฯ ‘‘เต ภิกฺขู ภิกฺขูหิ

ยาวตติยํ สมนุภาสิตพฺพา ตสฺส ปฏินิสฺสคฺคายา’’ติ (ปารา. ๔๑๘) วจนโต เตหิ กตฺตพฺพ วิธานํฯ สมฺมุติกรณเมว กมฺมํ โหตีติ เจ? ตํ น, อธิปฺปายชานนโต, ตสฺส ปฏินิสฺสคฺคาย เอว เต ภิกฺขู กมฺมารหา กาตพฺพา, น โทสาคติวเสนาติ อยเมตฺถ อธิปฺปาโยฯ น หิ ปาจีนกาทีนํ สมฺมุติยา อธิกรณวูปสมสิทฺธิ วิย เตสํ สมนุภาสนกเมฺมน ตสฺส ปฏินิสฺสคฺคสิทฺธิ โหติ, สมฺมุติ นาเมสา ปฐมํ อนุมตึ คเหตฺวา ยาจิตฺวาว กรียติ, น ตถา กมฺมนฺติฯ กมฺมกรเณ ปน ตทตฺถสิทฺธิ โหติเยวฯ ปรสมฺมุติยา พหุตราว สมฺมนฺนิตพฺพาติ เวทิตพฺพํฯ

‘‘เมถุนธมฺม’’นฺติ เอวํ พาหุลฺลนเยน ลทฺธนามกํ สกปโยเคน วา ปรปโยเคน วา อตฺตโน นิมิตฺตสฺส สกมเคฺค วา ปรมเคฺค วา ปรนิมิตฺตสฺส วา สกมเคฺค เอว ปเวสนปวิฏฺฐฏฺฐิตอุทฺธรเณสุ ยํ กิญฺจิ เอกํ ปฏิสาทิยนวเสน เสเวยฺย, ปาราชิโก โหติ อสํวาโสติฯ เกจิ ปน ‘‘ปเวสนาทีนิ จตฺตาริ วา ตีณิ วา เทฺว วา เอกํ วา ปฏิเสเวยฺย, ปาราชิโก โหติฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘โส เจ ปเวสนํ สาทิยติ, ปวิฏฺฐํ สาทิยติ, ฐิตํ สาทิยติ, อุทฺธรณํ สาทิยติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’ติอาที’’ติ (ปารา. ๕๘) วทนฺติฯ เตสํ มเตน จตูสุปิ จตโสฺส ปาราชิกาปตฺติโย อาปชฺชติฯ เตเยว เอวํ วทนฺติ – อาปชฺชตุ เมถุนธมฺมปาราชิกาปตฺติ, เมถุนธมฺมปาราชิกาปตฺติยา ตํภาคิยาติ อตฺตโน วีติกฺกเม ปาราชิกาปตฺติโย, สงฺฆาทิเสสาปตฺติญฺจ อาปชฺชิตฺวา สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย คหฏฺฐกาเล เมถุนาทิกํ ปาราชิกํ อาปชฺชิตฺวา ปุน ปพฺพชิตฺวา อุปสมฺปชฺชิตฺวา เอกํ สงฺฆาทิเสสาปตฺตึ เอกมเนกํ วา ปฏิกริตฺวาว โส ปุคฺคโล ยสฺมา นิราปตฺติโก โหติ, ตสฺมา โส คหฏฺฐกาเล สาปตฺติโกวาติฯ อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนสฺสาปิ อเตฺถว อาปตฺติฯ วุฏฺฐานเทสนาหิ ปน อสุชฺฌนโต ‘‘ปโยเค ปโยเค อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ น วุตฺตํฯ คณนปโยชนาภาวโต กิญฺจาปิ น วุตฺตํ, อถ โข ปทภาชเน (ปารา. ๕๘) ‘‘อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ วจเนนายมโตฺถ สิโทฺธติ ยุตฺติญฺจ วทนฺติฯ

ยทิ เอวํ มาติกายมฺปิ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย, ปาราชิก’’นฺติ วตฺตพฺพํ ภเวยฺย, ปาราชิกสฺส อนวเสสวจนมฺปิ น ยุเชฺชยฺยฯ สเพฺพปิ หิ อาปตฺติกฺขเนฺธ, ภิกฺขุคณนญฺจ อนวเสเสตฺวา ติฏฺฐตีติ อนวเสสวจนนฺติ กตฺวา ปเวเสว อาปตฺติ, น ปวิฏฺฐาทีสุฯ ตเมวกํ สนฺธาย ‘‘ยสฺส สิยา อาปตฺตี’’ติ (มหาว. ๑๓๔) ปาราชิกาปตฺติมฺปิ อโนฺต กตฺวา นิทานุเทฺทสวจนํ เวทิตพฺพํฯ ตสฺมา มาติกายํ ‘‘ปาราชิก’’นฺติ อวตฺวา ‘‘ปาราชิโก โหตี’’ติ (ปารา. ๔๒, ๔๔) ปุคฺคลนิเทฺทสวจนํ เตน สรีรพนฺธเนน อุปสมฺปทาย อภพฺพภาวทีปนตฺถํฯ ‘‘อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ ปทภาชเน วจนํ อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺนสฺสาปิ ปาราชิกสฺส อสํวาสสฺสสโต ปุคฺคลสฺส อเถยฺยสํวาสกภาวทีปนตฺถํฯ น หิ โส สํวาสํ สาทิยโนฺตปิ เถยฺยสํวาสโก โหติ, ตสฺมา อุปสมฺปโนฺน ‘‘ภิกฺขู’’เตฺวว วุจฺจติฯ เตเนวาห ‘‘อสุโทฺธ โหติ ปุคฺคโล อญฺญตรํ ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปโนฺน, ตเญฺจ สุทฺธทิฏฺฐิ สมาโน อโนกาสํ การาเปตฺวา อโกฺกสาธิปฺปาโย วทติ, อาปตฺติ โอมสวาเทน ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๘๙) อนุปสมฺปนฺนสฺส ตทภาวโต สิโทฺธ โส อุปสมฺปโนฺน ‘‘ภิกฺขู’’เตฺวว วุจฺจตีติ, เตน ปทโสธมฺมํ, สหเสยฺยญฺจ ชเนติ, ภิกฺขุเปสุญฺญาทิญฺจ ชเนตีติ เวทิตพฺพํ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๓๙)ฯ

> นิทานา มาติกาเภโท, วิภโงฺค ตนฺนิยามโก;
> ตโต อาปตฺติยา เภโท, อนาปตฺติ ตทญฺญถาติฯ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๓-๔๔) –

อยํ นโย เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ สุทินฺนวตฺถุ (ปารา. ๒๔ อาทโย)-มกฺกฏิวตฺถุ (ปารา. ๔๐ อาทโย)-วชฺชิปุตฺตกวตฺถุ (ปารา. ๔๓) จาติ ติปฺปเภทวตฺถุ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส **นิทานํ** นามฯ ตโต นิทานา ‘‘โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขูนํ…เป.… อสํวาโส’’ติ (ปารา. ๔๔) อิมิสฺสา **มาติกาย เภโท** ชา

โตฯ ตตฺถ หิ ‘‘อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายา’’ติ (ปารา. ๔๔) อิตฺถิลิงฺควเสน ‘‘สจฺจํ, อาวุโส, ภควตา สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, ตญฺจ โข อิตฺถิยา, โน ปุริเส, โน ปณฺฑเก, โน อุภโตพฺยญฺชนเก จา’’ติ มกฺกฏิปาราชิโก วิย อโญฺญปิ เลสํ โอเฑฺฑตุํ สโกฺกติ, ตสฺมา ตาทิสสฺส อเลโสกาสสฺส ทสฺสนตฺถํ อิทํ วุจฺจติ, มกฺกฏิสงฺขาตา นิทานา ‘‘อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายปี’’ติ มาติกาย วจนเภโท, น อิตฺถิยา เอว เมถุนสิทฺธิทสฺสนโตฯ ตสฺมา **วิภโงฺค ตนฺนิยามโก** ตสฺสา มาติกาย อธิเปฺปตตฺถนิยามโก วิภโงฺคติฯ วิภเงฺค หิ ‘‘ติโสฺส อิตฺถิโย, ตโย อุภโตพฺยญฺชนกา, ตโย ปณฺฑกา, ตโย ปุริสาฯ มนุสฺสิตฺถิยา ตโย มเคฺค, ติรจฺฉานคตปุริสสฺส เทฺว มเคฺค’’ติอาทินา (ปารา. ๕๖) นเยน สพฺพเลโสกาสํ ปิทหิตฺวา นิยโม กโตฯ เอตฺถาห – ยทิ เอวํ สาธารณสิกฺขาปทวเสน วา ลิงฺคปริวตฺตนวเสน วา น เกวลํ ภิกฺขูนํ, ภิกฺขุนีนมฺปิ ‘‘สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน’’ติ วิภเงฺค วตฺตพฺพํ สิยาฯ ตทวจเนน หิ ภิกฺขุนี ปุริสลิงฺคปาตุภาเวน ภิกฺขุภาเว ฐิตา เอวํ วเทยฺย ‘‘นาหํ อุปสมฺปทากรณกาเล ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺนา, ตสฺมา น อปจฺจกฺขาตสิกฺขาปิ เมถุนธเมฺมน ปาราชิกา โหมี’’ติฯ วุจฺจเต – ยถา วุตฺตํ, ตถา น วตฺตพฺพํ อนิฎฺฐปฺปสงฺคโตฯ ตถา วุเตฺต ภิกฺขุนีนมฺปิ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ อตฺถีติ อาปชฺชติฯ ตญฺจานิฎฺฐํฯ อิทมปรมนิฎฺฐํ ‘‘สพฺพสิกฺขาปทานิ สาธารณาเนว นาสาธารณานี’’ติฯ อปิจายํ ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺนาว โหตีติ ทสฺสนตฺถํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตํเยว อุปชฺฌํ ตเมว อุปสมฺปทํ ตานิ วสฺสานิ ภิกฺขูหิ สงฺคมิตุ’’นฺติอาทิ (ปารา. ๖๙) วุตฺตํฯ **ตโต อาปตฺติยา เภโท**ติ ตโต วิภงฺคโต ‘‘อกฺขยิเต สรีเร ปาราชิกํ, เยภุเยฺยน ขยิเต ถุลฺลจฺจย’’นฺติอาทิ (ปารา. ๗๓, ปริ. ๑๕๗) อาปตฺติยา เภโท โหติฯ **อนาปตฺติ ตทญฺญถา**ติ ตโต เอว วิภงฺคโต เยน อากาเรน อาปตฺติ วุตฺตา, ตโต อเญฺญนากาเรน อนาปตฺติเภโทว โหติฯ ‘‘สาทิยติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺส, น สาทิยติ, อนาปตฺตี’’ติ หิ วิภเงฺค อสติ น ปญฺญายติฯ เอตฺตาวตา ‘‘นิทานา มาติกาเภโท’’ติ อยํ คาถา สมาสโต วุตฺตตฺถา โหติฯ วิเสสการณํ ปน ตสฺมึ ตสฺมึ สิกฺขาปเท อาวิภวิสฺสติฯ

ปฐมปญฺญตฺติ ตาว ปฐมโพธึ อติกฺกมิตฺวา ปญฺญตฺตตฺตา, อายสฺมโต สุทินฺนสฺส อฎฺฐวสฺสิกกาเล ปญฺญตฺตตฺตา จ รตฺตญฺญุมหตฺตํ ปตฺตกาเล ปญฺญตฺตา, ทุติยปญฺญตฺติ พาหุสจฺจมหตฺตํ ปตฺตกาเลฯ โส หิ อายสฺมา มกฺกฏิปาราชิโก ยถา มาตุคามปฺปฏิสํยุเตฺตสุ สิกฺขาปเทสุ ติรจฺฉานคติตฺถี น อธิเปฺปตา, ตถา อิธาปีติ สญฺญาย ‘‘สจฺจํ, อาวุโส…เป.… ตญฺจ โข มนุสฺสิตฺถิยา, โน ติรจฺฉานคตายา’’ติ (ปารา. ๔๑) อาหฯ ตติยปญฺญตฺติ ลาภคฺคมหตฺตํ ปตฺตกาเล อุปฺปนฺนา ‘‘ยาวทตฺถํ ภุญฺชิตฺวา’’ติอาทิ (ปารา. ๔๓) วจนโต, เวปุลฺลมหตฺตมฺปิ เอเตฺถว ลพฺภตีติ อิมํ ปฐมปาราชิกสิกฺขาปทํ ติวิธมฺปิ วตฺถุํ อุปาทาย จตุพฺพิธมฺปิ ตํ กาลํ ปตฺวา ปญฺญตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ตตฺถ **โย ปนา**ติ อนวเสสปริยาทานปทํฯ **ภิกฺขู**ติ ตสฺส อตฺถิปฺปสงฺคนิยมปทํฯ **ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน**ติ ตสฺส วิเสสนวจนํฯ น หิ สโพฺพปิ ภิกฺขุนามโก, ยา ภควตา ยาย กายจิ อุปสมฺปทาย อุปสมฺปนฺนภิกฺขูนํ เหฎฺฐิมปริเจฺฉเทน สิกฺขิตพฺพา สิกฺขา วิหิตา , ‘‘เอตฺถ สห ชีวนฺตี’’ติ โย จ สาชีโว วุโตฺต, ตํ อุภยํ สมาปโนฺนว โหติฯ กทา ปน สมาปโนฺน โหติ? ยาย กายจิ อุปสมฺปทาย อุปสมฺปนฺนสมนนฺตรเมว ตทุภยํ ชานโนฺตปิ อชานโนฺตปิ ตทชฺฌุปคตตฺตา สมาปโนฺนว นาม โหติฯ **สห ชีวนฺตี**ติ ยาว สิกฺขํ น ปจฺจกฺขาติ, ปาราชิกภาวํ วา น ปาปุณาติฯ ยํ ปน วุตฺตํ **อนฺธกฎฺฐกถายํ** ‘‘สิกฺขํ ปริปูเรโนฺต สิกฺขาสมาปโนฺน สาชีวํ อวีติกฺกมโนฺต สาชีวสมาปโนฺน’’ติ, ตํ อุกฺกฎฺฐปริเจฺฉทวเสน วุตฺตํฯ น หิ สิกฺขํ อปริปูเรโนฺต, กามวิตกฺกาทิพหุโล วา เอกจฺจํ สาวเสสํ สาชีวํ วีติกฺกมโนฺต วา สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน นาม น โหติฯ

อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน ปน จตุกฺกํ ลพฺภติ – ‘‘อตฺถิ ภิกฺขุ สิกฺขาสมาปนฺโน สีลานิ ปจฺจเวกฺขโนฺต น สาชีวสมาปนฺโน อจิตฺตกํ สิกฺขาปทํ วีติกฺกมโนฺต, อตฺถิ น สิกฺขาสมาปนฺโน กามวิตกฺกาทิพหุโล สาชีวสมาปนฺโน นิราปตฺติโก, อตฺถิ น สิกฺขาสมาปนฺโน น จ สาชีวสมาปนฺโน อนวเสสํ อาปตฺตึ อาปนฺโน, อตฺถิ อุภยสมาปนฺโน สิกฺขํ ปริปูเรโนฺต สาชีวญฺจ อวีติกฺกมโนฺต’’ติฯ อยเมตฺถ จตุโตฺถ ภิกฺขุ อุกฺกโฏฺฐ อิธ อธิเปฺปโต สิยาฯ น หิ ภควา อนุกฺกฏฺฐํ วตฺตุํ ยุโตฺตติ เจ? น, ‘‘ตตฺร ยายํ อธิสีลสิกฺขา, อยํ อิมสฺมิํ อเตฺถ อธิเปฺปตา สิกฺขา’’ติ วจนวิโรธโต, อุกฺกฏฺฐคฺคหณาธิปฺปาเย สติ ‘‘สิกฺขาติ ติโสฺส สิกฺขา’’ติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ สิกฺขตฺตยสมาปนฺโน หิ สพฺพุกฺกโฏฺฐฯ ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺยา’’ติ ปรโต วจนํ อเปกฺขิตฺวา อธิสีลสิกฺขาว วุตฺตาติ เจ? น, ตสฺสาปิ อภพฺพตฺตาฯ น หิ อธิสีลสิกฺขํ ปริปูเรโนฺต, สาชีวญฺจ อวีติกฺกมโนฺต เมถุนธมฺมํ ปฏิเสวิตุํ ภโพฺพ, ตํ สิกฺขํ อปริปูเรโนฺต, สาชีวญฺจ วีติกฺกมโนฺตเยว หิ ปฏิเสเวยฺยาติ อธิปฺปายาฯ ตสฺมา เอวเมตฺถ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ ยสฺมา สิกฺขาปทสงฺขาโต สาชีโว อธิสีลสิกฺขเมว สงฺคณฺหาติ, น อิตรสิกฺขาทฺวยํ, ตสฺมา ‘‘ตตฺร ยายํ อธิสีลสิกฺขา, อยํ อิมสฺมิํ อเตฺถ อธิเปฺปตา สิกฺขา’’ติ วุตฺตํฯ ตสฺมา อธิสีลสิกฺขาย สงฺคาหโก สาชีโว สิกฺขาสาชีโวติ วุโตฺตฯ อิติ สาชีววิเสสนตฺถํ สิกฺขาคฺคหณํ กตํฯ ตทตฺถทีปนตฺถเมว วิภเงฺค สิกฺขํ อปรามสิตฺวา ‘‘ตสฺมิํ สิกฺขติ, เตน วุจฺจติ สาชีวสมาปนฺโน’’ติ (ปารา. ๔๕) วุตฺตํฯ เตน เอกเมวิทํ อตฺถปทนฺติ ทีปิตํ โหติฯ ตญฺจ อุปสมฺปทูปคมนนฺตรโต ปฏฺฐาย สิกฺขนาธิการตฺตา ‘‘สิกฺขตี’’ติ จ ‘‘สมาปนฺโน’’ติ จ วุจฺจติฯ โย เอวํ ‘‘สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน’’ติ สงฺขํ คโต, ตาทิสํ ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อปรภาเค สาชีวสงฺขาตเมว สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย ตสฺมิํเยว ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺยาติ อยมโตฺถ ยุชฺชติฯ

กินฺตุ อฏฺฐกถานโย ปฏิกฺขิโตฺต โหติ, โส จ น ปฏิเกฺขปารโห โหติ, อธิปฺปาโย ปเนตฺถ ปริเยสิตโพฺพฯ สเพฺพสฺ สิกฺขาปเทสุ อิทเมว ภิกฺขุลกฺขณํ สาธารณํ ยทิทํ ‘‘ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน’’ติฯ ขีณาสโวปิ สาวโก อาปตฺติํ อาปชฺชติ อจิตฺตกํ, ตถา เสโกฺข, ปุถุชฺชโน ปน สจิตฺตกมฺปิ, ตสฺมา เสกฺขาเสกฺขปุถุชฺชนานํ สามญฺญมิทํ ภิกฺขุลกฺขณนฺติ กตฺวา เกวลํ สิกฺขาสมาปนฺโน, เกวลํ สาชีวสมาปนฺโน, อุภยสมาปนฺโน จาติ สรูเปกเทสเอกเสสนเยน ‘‘สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน’’เตฺวว สมฺปิเณฺฑตฺวา อุกฺกฏฺฐคฺคหเณน อนุกฺกฏฺฐานํ คหณสิทฺธิโต อฏฺฐกถายํ อุกฺกโฏฺฐว วุโตฺตฯ ตเมว สมฺปาเทตุํ ‘‘ตสฺมิํ สิกฺขติ, เตน วุจฺจติ สาชีวสมาปนฺโน’’ติ เอตฺถ สิกฺขาสทฺทสฺส อวจเน ปริหารํ วตฺวา ยสฺมา ปน โส สิกฺขมฺปิ สมาปนฺโน, ตสฺมา สิกฺขาสมาปนฺโนติปิ อตฺถโต เวทิตโพฺพติ จ วตฺวา ‘‘ยํ สิกฺขํ สมาปนฺโน, ตํ อปจฺจกฺขาย, ยญฺจ สาชีวํ สมาปนฺโน, ตตฺถ ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา’’ติ วุตฺตนฺติ อยมฏฺฐกถาย อธิปฺปาโย เวทิตโพฺพฯ เอตสฺมิํ ปน อธิปฺปาเย อธิสีลสิกฺขาย เอว คหณํ สพฺพตฺถิกตฺตา, สีลาธิการโต จ วินยสฺสาติ เวทิตพฺพํฯ ยถา จ สิกฺขาปทํ สมาทิยโนฺต สีลํ สมาทิยตีติ วุจฺจติ, เอวํ สิกฺขาปทํ ปจฺจกฺขโนฺต สีลํ ปจฺจกฺขาตีติ วตฺตุํ ยุชฺชติ, ตสฺมา ตตฺถ วุตฺตํ ‘‘ยํ สิกฺขํ สมาปนฺโน, ตํ อปจฺจกฺขายา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. สิกฺขาปจฺจกฺขานวิภงฺควณฺณนา)ฯ เอตฺตาวตา สมาสโต ‘‘สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน’’ติ เอตฺถ วตฺตพฺพวินิจฺฉโย นิฏฺฐิโต โหติฯ

กิํ อิมินา วิเสสวจเนน ปโยชนํ, นนุ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา…เป.… อสํวาโส’’ติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพนฺติ เจ? น วตฺตพฺพํ อนิฏฺฐปฺปสงฺคโตฯ ‘‘โย ปน สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน เถยฺยสํวาสาทิโก เกวเลน สมญฺญามเตฺตน, ปฏิญฺญามเตฺตน วา ภิกฺขุ, ตสฺสาปิ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ อตฺถิ, สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย จ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส ปาราชิกาปตฺติฯ โย วา ปจฺฉา ปาราชิกํ อาปตฺติํ อาปชฺชิตฺวา น สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน, ตสฺส จ, โย วา ปกฺขปณฺฑกตฺตา ปณฺฑกภาวูปคมเนน น สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน, ตสฺส จ ตทุภยํ อตฺถีติ

อาปชฺชติฯ ปณฺฑกภาวปเกฺข จ ปณฺฑโก อุปสมฺปทาย น วตฺถู''ติ วุตฺตํฯ ตสฺมา อิตรสฺมึ ปเกฺข วตฺถูติ สิทฺธํฯ ตสฺมึ ปเกฺข อุปสมฺปโนฺน ปณฺฑกภาวปเกฺข ปณฺฑกตฺตา น สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน, โส ปริจฺจชิตพฺพาย สิกฺขาย อภาเวน สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย มุเขน ปรสฺส องฺคชาตคฺคหณนเยน เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย, ตสฺส กุโต ปาราชิกาปตฺตีติ อธิปฺปาโยฯ อยํ นโย อปณฺฑกปกฺขํ อลภมานเสฺสว ปรโต ยุชฺชติ, ลภนฺตสฺส ปน อรูปสตฺตานํ กุสลาทิสมาปตฺติกฺขเณ ภวงฺควิเจฺฉเท สติปิ อมรณํ วิย ปณฺฑกภาวปเกฺขปิ ภิกฺขุภาโว อตฺถิฯ สํวาสํ วา สาทิยนฺตสฺส น เถยฺยสํวาสกภาโว อตฺถิ อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนสฺส วิยฯ น จ สหเสยฺยาทิํ ชเนติฯ คณปูรโก ปน น โหติ อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปโนฺน วิยฯ น โส สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺนฯ อิตรสฺมึ ปน ปเกฺข โหติ, อยํ อิมสฺส ตโต วิเสโสฯ กิมยํ สเหตุโก, อุทาหุ อเหตุโกติ? น อเหตุโกฯ ยโต อุปสมฺปทา ตสฺส อปณฺฑกปเกฺข อนุญฺญาตา สเหตุกปฺปฏิสนฺธิกตฺตาฯ ปณฺฑกภาวปเกฺขปิ กิสฺส นานุญฺญาตาติ เจ? ปณฺฑกภูตตฺตา โอปกฺกมิกปณฺฑกสฺส วิยฯ

อปิจ ''สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน''ติ อิมินา ตสฺส สิกฺขาสมาทานํ ทีเปตฺวา ตํ สมาทินฺนํ สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย, ตตฺถ จ ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวาติ วตฺตุํ ยุชฺชติ, น อญฺญถาติ อิมินา การเณน ยถาวุตฺตานิฏฺฐปฺปสงฺคโต ''โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย''ติอาทิ วุตฺตํฯ ยถา เจตฺถ, เอวํ ''โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา คามา วา อรญฺญา วา อทินฺนํ…เป.… โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา สุคตจีวรปฺปมาณํ จีวรํ การาเปยฺยา''ติ สพฺพตฺถ โยเชตพฺพํฯ

''อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายปิ''ติ มนุสฺสิตฺถิํ อุปาทาย วุตฺตํฯ น หิ ปเคว ปณฺฑเก, ปุริเสวาติ วตฺตุํ ยุชฺชติฯ เสสํ ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตนยเมว ฯ อยํ ตาว มาติกาย วินิจฺฉโย อญฺญตฺถาปิ ยถาสมฺภวํ โยเชตฺวา ทีเปตโพฺพฯ

สาริปุตฺตเพลฏฺฐสีสานนฺทาทโยปิ สิกฺขาปทปญฺญตฺติการณตฺตา จ อาปตฺติอาปชฺชนโต จ กสฺมา มหาวิภเงฺค ญตฺติจตุตฺถอุปสมฺปทาเยว อาคตาติ? ปฏิกฺขิตฺตาย สรณคมนูปสมฺปทาย อนุญฺญาตปฺปสงฺคภยาติ อุปติสฺสเตฺถโรฯ อาปตฺติยา ภพฺพตํ สนฺธาย ตสฺมิมฺปิ วุเตฺต ปุเพฺพ ปฏิกฺขิตฺตาปิ ภควตา ปุน อนุญฺญาตาติ ภิกฺขูนํ มิจฺฉาคาโห วา วิมติ วา อุปฺปชฺชติ, ตสฺมา น วุตฺตาติ วุตฺตํ โหติฯ

''อธมฺมกมฺมํ วคฺคกมฺม''ติ (มหาว. ๓๘๗) วจนโต กุปฺปกมฺมมฺปิ กตฺถจิ ''กมฺม''นฺติ วุจฺจติ, ตสฺมา **''อกุเปฺปนา''**ติ วุตฺตํฯ ยสฺมา อกุปฺปกมฺมมฺปิ เอกจฺจํ น ฐานารหํ, เยน อปโตฺต โอสารณํ สุโอสาริโตติ วุจฺจติ, ตสฺมา **''ฐานารเหนา''**ติ วุตฺตํฯ ยทิ เอวํ ''ฐานารเหนา''ติ อิทเมว วตฺตพฺพํ อิมินา อกุปฺปสิทฺธิโตติ เจ? น, อฏฺฐานารเหน อกุเปฺปน อุปสมฺปโนฺน อิมสฺมึ อเตฺถ น อธิเปฺปโต อนิฏฺฐปฺปสงฺคโตฯ ทฺวีหิ ปเนเตหิ เอกโต วุเตฺตหิ อยมโตฺถ ปญฺญายติ – เกวลํ เตน อกุเปฺปน อุปสมฺปโนฺน อยมฺปิ อิมสฺมึ อเตฺถ อธิเปฺปโต ภิกฺขูติ, ฐานารเหน จ อกุเปฺปน จ อุปสมฺปโนฺน อยมฺปิ อิมสฺมึ อเตฺถ อธิเปฺปโต ภิกฺขูติ, กุเปฺปน อุปสมฺปโนฺน นาธิเปฺปโตติฯ

''ปฏิสนฺธิคฺคหณโต ปฏฺฐาย อปริปุณฺณวีสติวโสฺส''ติ วุตฺตตฺตา โอปปาติกญฺจาติ โสฬสวสฺสุเทฺทสิกา โอปปาติกา ปฏิสนฺธิโต ปฏฺฐาย อปริปุณฺณวีสติวสฺสาติ วทนฺติฯ 'โสฬสวสฺสุเทฺทสิกา โหนฺตี'ติ วุตฺตตฺตา ปุน จตฺตาริ วสฺสานิ อิจฺฉิตพฺพานิ, 'ปฏิสนฺธิคฺคหณโต ปฏฺฐายา'ติ อิทํ คพฺภเสยฺยกานํ วเสน วุตฺต''นฺติ เอเกฯ ''เกจิ วทนฺตี''ติ ยตฺถ ยตฺถ ลิขียติ,

ตตฺถ ตตฺถ วิจาเรตฺวา อตฺถํ สุฎฺฐุ อุปลกฺขเยฯ โอปกฺกมิเก ปณฺฑกภาโว อารุฬฺหนเยน เวทิตพฺโพฯ "ปกฺขปณฺฑโก อปณฺฑกปเกฺข ปพฺพาเชตฺวา ปณฺฑกปเกฺข นาเสตพฺโพ"ติ (วชิร. ฎี. มหาวคฺค ๑๐๙) ลิขิตํฯ

"พินฺทุํ อทตฺวา เจ นิวาเสติ, **เถยฺยสํวาสโก** น โหตี"ติ วทนฺติ, วีมํสิตพฺพํฯ **ลิงฺคานุรูปสฺสา**ติ สามเณรารหสฺส สํวาสสฺส สาทิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ

ราชภยาทีหิ คหิตลิงฺคานํ "คิหี มํ 'สมโณ'ติ ชานนฺตู"ติ วญฺจนจิเตฺต สติปิ ภิกฺขูนํ วเญฺจตุกามตาย จ เตหิ สํวสิตุกามตาย จ อภาวา โทโส น ชาโตติฯ "โย เอวํ ปพฺพชติ, โส เถยฺยสํวาสโก นาม โหตี"ติ วา "เอวํ กาตุํ น ลพฺภตี"ติ วา "เอวํ ปพฺพชิโต สามเณโร น โหตี"ติ วา น ชานาติ, วฎฺฎติฯ "ชานาติ, น วฎฺฎตี"ติ จ ลิขิตํฯ "ราชทุพฺภิกฺขาทิอตฺถาย จีวรํ ปารุปิตฺวา สํวาสํ สาทิยโนฺต เถยฺยสํวาสโก โหติฯ กสฺมา? อสุทฺธจิตฺตตฺตาฯ ปุน โส 'สุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ กริสฺสามิ, กึ เอเตนาติ วิปฺปฎิสาเรน วา ปจฺจยาทิสุลภตาย วา กริสฺสามี'ติ สุทฺธมานโส หุตฺวา ยาว โส สํวาสํ นาธิวาเสติ, ตาว เถยฺยสํวาสโก น โหติฯ เอวํ สุทฺธจิตฺตุปฺปตฺติโต ปฎฺฐาย สํวาสํ สาทิยติ เจ, เถยฺยสํวาสโก โหตีติ อธิเปฺปโตฯ อิตรถา สพฺพํ วิรุชฺฌตี"ติ เอเกฯ

"นาภิปรามาสาทินา ชาโต ตถารูปํ ปิตรํ ฆาเตติ เจ, **ปิตุฆาตโก** โหตี"ติ วทนฺติฯ

โย ปน กายสํสเคฺคน สีลวินาสํ ปาเปติ, น โส **ภิกฺขุนิทูสโก** "ติณฺณํ มคฺคาน"นฺติ วจนโตฯ ภิกฺขุนึ ปน เอกโตอุปสมฺปนฺนํ ทูเสตฺวาปิ ภิกฺขุนิทูสโก โหติ, โสปิ ปาราชิโก โหตีติ วินิจฺฉโยฯ ภิกฺขุนี ปน เถยฺยสํวาสิกา, มาตุปิตุอรหนฺตฆาติกา, โลหิตุปฺปาทิกา, ติตฺถิยปกฺกนฺติกา จ โหติ, อฎฺฐกถาสุ อนาคตํ วินยธรา สมฺปฎิจฺฉนฺติฯ

"สมฺปชานมุสาวาเท ปาจิตฺติย"นฺติ (ปาจิ. ๒) วุตฺตํ มริยาทํ อวีติกฺกมโนฺต ตสฺมิญฺจ สิกฺขาปเท สิกฺขตีติ วุจฺจติฯ **สิกฺขาปทน**ฺติ อสภาวธโมฺม สเงฺกโตว, อิธ ปญฺญตฺติ อธิเปฺปตาฯ "เมถุนสํวรเสฺสตํ อธิวจน"นฺติ สมนฺตปาสาทิกายํ วุตฺตํ, ตํ ปนตฺถํ สนฺธายาติ ลิขิตํฯ **สิกฺขา**ติ ตํ ตํ สิกฺขาปทํ, สิกฺขนภาเวน ปวตฺตจิตฺตุปฺปาโทฯ **สาชีวน**ฺติ ปญฺญตฺติฯ ตทตฺถทสฺสนตฺถํ ปุเพฺพ "เมถุนสํวรเสฺสตํ อธิวจน"นฺติ วุตฺตํฯ ยสฺมา สิกฺขาย คุณสมฺมตาย ปุญฺญสมฺมตาย ตนฺติยา อภาวโต โลกสฺส ทุพฺพลฺยาวิกมฺมํ ตตฺถ น สมฺภวติฯ ปตฺถนียา หิ สา, ตสฺมา **"ยญฺจ สาชีวํ สมาปโนฺน, ตสฺมึ ทุพฺพลภาวํ อปฺปกาเสตฺวา"**ติ วุตฺตํฯ อาณาย หิ ทุพฺพลฺยํ สมฺภวตีติ อุปติโสฺสฯ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมปทํ สิกฺขาปจฺจกฺขานปทสฺส พฺยญฺชนสิลิฎฺฐตาย วา ปริวารกภาเวน วา เวทิตพฺพํฯ อถ วา ยสฺมา สิกฺขาปจฺจกฺขานสฺส เอกจฺจํ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมํ อกตํ โหติ, ตสฺมา ตํ สนฺธาย "สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย"ติ ปทสฺส อตฺถํ วิวรโนฺต **"ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา"**ติ อาหฯ ตตฺถ สิยา ยสฺมา น สพฺพํ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมํ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ, ตสฺมา "ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา"ติ ปฐมํ วตฺวา ตสฺส อตฺถนิยมตฺถํ "สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย"ติ วตฺตพฺพนฺติ? ตํ น, กสฺมา? อตฺถานุกฺกมาภาวโตฯ "สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน"ติ หิ วุตฺตตฺตา "ยํ สิกฺขํ สมาปโนฺน, ตํ อปจฺจกฺขาย, ยญฺจ สาชีวํ สมาปโนฺน, ตตฺถ ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา"ติ วุจฺจมาเน อนุกฺกเมเนว อโตฺถ วุโตฺต โหติ, น อญฺญถา, ตสฺมา อิทเมว ปฐมํ วุตฺตนฺติฯ **เตสํเยวา**ติ จุทฺทสนฺนํฯ

"สิกฺขํ อปจฺจกฺขายา"ติ สพฺพสิกฺขาปทานํ สาธารณตฺถํ **"อยเมตฺถ อนุปญฺญตฺตี"ติ** วุตฺตํฯ

ปเวสนํ นาม องฺคชาตํ ปเวเสนฺตสฺส องฺคชาเตน สมฺผุสนํฯ **ปวิฏฺฐํ** นาม ยาว มูลํ ปเวเสนฺตสฺส วิปฺปกตกาโล วายามกาโลฯ สุกฺกวิสฏฺฐิสมเย องฺคชาตํ **ฐิตํ** นามฯ **อุทฺธรณํ** นาม นีหรณกาโลฯ วินยคณฺฐิปเท ปน ''วายามโต โอรมิตฺวา ฐานํ **ฐิตํ** นามา''ติ วุตฺตํ, ตํ อสงฺกรโต ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ปเวสนปวิฏฺฐอุทฺธรณกาเลสุปิ สุกฺกวิสฏฺฐิ โหติเยวฯ **สาทิยนํ** นาม เสวนจิตฺตสฺส อธิวาสนจิตฺตสฺส อุปฺปาทนํฯ

อุภโตวิภงฺค เอว ปญฺญตฺตานิ สนฺธาย **''อิทญฺหิ สพฺพสิกฺขาปทานํ นิทาน''**นฺติ วุตฺตํฯ ''วินยธรปญฺจเมน คเณน อุปสมฺปทา''ติ (มหาว. ๒๕๙) วุตฺตตฺตา อิธ ตติยา สหโยเคน วุตฺตาฯ ตสฺมา วีสติปิ ภิกฺขู เจ นิสินฺนา, ปญฺจโม วินยธโรว อิจฺฉิตโพฺพ, เอวํ สติ ปาราชิโก เจ วินยธโร, อุปสมฺปทากมฺมํ โกเปตีติ เจ? น, ปริวาราวสาเน กมฺมวคฺค (ปริ. ๔๘๒ อาทโย) ยํ กมฺมวิปตฺติลกฺขณํ วุตฺตํ, ตสฺส ตสฺมึ นตฺถิตายฯ ''กถํ วตฺถุโต วา ญตฺติโต วา อนุสฺสาวนโต วา สีมโต วา ปริสโต วา''ติ เอตฺตกํ วุตฺตํ, นนุ อยํ ''ปริสโต วา''ติ วจเนน สงฺคหิโตติ เจ? น, ''ทฺวาทสหิ อาการเรหิ ปริสโต กมฺมานิ วิปชฺชนฺตี''ติ (ปริ. ๔๘๗) สุตฺตสฺส หิ วิภงฺค ตสฺส อนามฏฺฐตฺตาติ อยมโตฺถ ยสฺมา ตตฺถ ตตฺถ สรูเปน วุตฺตปาฬิวเสเนว สกฺกา ชานิตุํ, ตสฺมา นยมุขํ ทเสฺสตฺวา สํขิโตฺตติ ลิขิตํฯ ''องฺค''นฺติ ปทํ อุทฺธริตฺวา ''สพฺพสิกฺขาปเทสุ อาปตฺตีนํ องฺคานงฺคํ เวทิตพฺพ''นฺติ วุตฺตํ, อิธ ปน ''องฺค''นฺติ วุตฺตํ, กสฺมา? สมุฏฺฐานาทีนํ ปริวาราทีสุ สเงฺขเปน อาคตตฺตา ตตฺถ คเหตฺวา อิธาปิ นิทฺทิฏฺฐานํ อนงฺคานํ ววตฺถานาภาวโต, สพฺพตฺถ สเงฺขปโต จ วิตฺถารโต จ อนงฺคเตฺต วุจฺจมาเน อติวิตฺถารตาย ตสฺมึ ตสฺมึ สิกฺขาปเทอนูนํ วตฺตพฺพโต จาติ เวทิตโพฺพ, สพฺพาปตฺตีนํ สงฺคาหกวเสนาติ อโตฺถฯ

ยานิ สิกฺขาปทานิ ''กิริยานี''ติ วุจฺจนฺติ, เตสํ วเสน กายวาจา สห วิญฺญตฺติยา เวทิตพฺพา, อกิริยานํ วเสน วินา วิญฺญตฺติยา เวทิตพฺพาฯ จิตฺตํ ปเนตฺถ อปฺปมาณํ ภูตาโรจนสมุฏฺฐานสฺส กิริยตฺตา, อจิตฺตกตฺตา จฯ ตตฺถ กิริยา อาปตฺติยา อนงฺคนฺตรจิตฺตสมุฏฺฐานา เวทิตพฺพาฯ อวิญฺญตฺติชนกมฺปิ เอกจฺจํ พาหุลฺลนเยน ''กิริย''นฺติ วุจฺจติ ยเถว ปฐมปาราชิกํฯ วิญฺญตฺติยา อภาเวปิ ''โส เจ สาทิยติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺส, น สาทิยติ, อนาปตฺตี''ติ หิ วุตฺตํ, วิญฺญตฺติสงฺขาตาปิ กิริยา วินา เสวนจิเตฺตน น โหติ วุตฺตจิตฺตชตฺตา, วิการรูปตฺตา, จิตฺตานุปริวตฺติกตฺตา จฯ ตสฺมา กิริยาสงฺขาตมิทํ วิญฺญตฺติรูปํ, อิตรํ จิตฺตชรูปํ วิย ชนกจิเตฺตน วินา น ติฏฺฐติ, อิตรํ สทฺทายตนํ ติฏฺฐติ, ตสฺมา กิริยาย สติ เอกนฺตโต ตชฺชนกํ เสวนจิตฺตํ อตฺถิ เอวาติ กตฺวา น สาทิยติ, อนาปตฺตีติ น ยุชฺชตีติฯ ยสฺมา วิญฺญตฺติชนกมฺปิ สมานํ เสวนจิตฺตํ น สพฺพกาลํ วิญฺญตฺตึ ชเนติ, ตสฺมา วินาปิ วิญฺญตฺติยา สยํ อุปฺปชฺชตีติ กตฺวา ''สาทิยติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา''ติ วุตฺตํฯ นุปฺปชฺชติ เจ, น สาทิยติ นาม, ตสฺส อนาปตฺติฯ เตเนว ภควา ''กึจิโตฺต ตฺวํ ภิกฺขู''ติ (ปารา. ๑๓๕) จิเตฺตเนว อาปตฺตึ ปริจฺฉินฺทติ, น กิริยายาติ เวทิตพฺพํฯ

เอตฺถ **สมุฏฺฐาน**คฺคหณํ กตฺตพฺพโต วา อกตฺตพฺพโต วา กายาทิเภทาเปกฺขเมว อาปตฺตึ อาปชฺชติ, น อญฺญถาติ ทสฺสนปฺปโยชนํฯ เตสุ **กิริยา**คฺคหณํ กายาทีนํ สวิญฺญตฺติกาวิญฺญตฺติกเภททสฺสนปฺปโยชนํฯ **สญฺญา**คฺคหณํ อาปตฺติยา องฺคานงฺคจิตฺตวิเสสทสฺสนปฺปโยชนํฯ เตน ยํ จิตฺตํ กิริยลกฺขเณ วา อกิริยลกฺขเณ วา สนฺนิหิตํ, ยโต วา กิริยา วา อกิริยา วา โหติ, น ตํ อวิเสเสน อาปตฺติยา องฺคํ วา อนงฺคํ วา โหติฯ กินฺตุ ยาย สญฺญาย ''สญฺญาวิโมกฺข''นฺติ วุจฺจติ, ตาย สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ องฺคํ, อิตรํ อนงฺคนฺติ ทสฺสิตํ โหติฯ อิทานิ เยน จิเตฺตน สิกฺขาปทํ **สจิตฺตกํ** โหติ, ตทภาวา **อจิตฺตกํ,** เตน ตสฺส อวิเสเสน สาวชฺชตาย ''โลกวชฺชเมวา''ติ วุตฺตํฯ กินฺตุ สาวชฺชํเยว สมานํ เอกจฺจํ โลกวชฺชํ, เอกจฺจํ ปณฺณตฺติวชฺชนฺติ ทสฺ

สนปฺปโยชนํ **จิตฺตโลกวชฺช**คฺคหณํฯ จิตฺตเมว ยสฺมา ‘‘โลกวชฺช’’นฺติ วุจฺจติ, ตสฺมา มโน กมฺมมฺปิ สิยา อาปตฺตีติ อนิฏฺฐปฺปสงฺคนิวารณปฺปโยชนํ **กมฺม**คฺคหณํฯ

ยํ ปเนตฺถ อกิริยลกฺขณํ กมฺมํ, ตํ กุสลตฺติกวินิมุตฺตํ สิยาติ อนิฏฺฐปฺปสงฺคนิวารณปฺปโยชนํ **กุสลตฺติก**คฺคหณํฯ ยา ปเนตฺถ อพฺยากตาปตฺติ, ตํ เอกจฺจํ อเวทนมฺปิ นิโรธํ สมาปนฺโน อาปชฺชตีติ เวทนาตฺติกํ เอตฺถ น ลพฺภตีติ อนิฏฺฐปฺปสงฺคนิวารณตฺถํ **เวทนาตฺติก**คฺคหณํฯ สิกฺขาปทญฺหิ สจิตฺตกปุคฺคลวเสน ‘‘ติจิตฺตํ ติเวทน’’นฺติ ลทฺธโวหารํ อจิตฺตเกนาปนฺนมฺปิ ‘‘ติจิตฺตํ ติเวทน’’มิเจว วุจฺจติฯ ตตฺริทํ สาธกสุตฺตํ – ‘‘อตฺถาปตฺติ อจิตฺตโก อาปชฺชติ อจิตฺตโก วุฏฺฐาติ (ปริ. ๓๒๔), อตฺถาปตฺติ กุสลจิตฺโต อาปชฺชติ กุสลจิตฺโต วุฏฺฐาตี’’ติอาทิ (ปริ. ๔๗๐)ฯ ‘‘สจิตฺตกํ อาปตฺติทีปนํ, สญฺญาวิโมกฺขํ อนาปตฺติทีปนํ, อจิตฺตกํ วตฺถุอชานนํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ วีติกฺกมนาชานนํฯ อิทเมว เตสํ นานาตฺต’’นฺติ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๖๑-๖๖ ปกิณฺณกกถาวณฺณนา) ลิขิตํฯ

สจิตฺตกปเกฺขติ เอตฺถ อยํ ตาว คณฺฐิปทนโย – สจิตฺตกปเกฺขติ สุราปานาทิอจิตฺตเกสนฺธาย วุตฺตํฯ สจิตฺตเกสุ ปน ยํ เอกนฺตมกุสเลเนว สมุฏฺฐาติ, ตญฺจ อุภยํ **โลกวชฺชํ** นามฯ สุราปานสฺมิญฺหิ ‘‘สุรา’’ติ วา ‘‘ปาตุํ น วฏฺฏตี’’ติ วา ชานิตฺวา ปิวเน อกุสลเมวาติฯ ตตฺถ ‘‘น วฏฺฏตีติ ชานิตฺวา’’ติ วุตฺตวจนํ น ยุชฺชติ ปณฺณตฺติวชฺชสฺสปิ โลกวชฺชตาปสงฺคโตฯ อิมํ อนิฏฺฐปฺปสงฺคํ ปริหริตุกามตาย จ **วชิรพุทฺธิเตฺถเรน** ลิขิตํ – ‘‘อิธ ‘สจิตฺตก’นฺติ จ ‘อจิตฺตก’นฺติ จ วิจารณา วตฺถุวิชานเน เอว โหติ, น ปณฺณตฺติวิชานเนฯ ยทิ ปณฺณตฺติวิชานเน โหติ , สพฺพสิกฺขาปทานิ โลกวชฺชาเนว สิยุํ, น จ สพฺพสิกฺขาปทานิ โลกวชฺชานิฯ ตสฺมา วตฺถุวิชานเน เอว โหตีติ อิทํ ยุชฺชติฯ กสฺมา? ยสฺมา เสขิเยสุ ปณฺณตฺติวิชานนเมว ปมาณํ, น วตฺถุมตฺตวิชานน’’นฺติฯ อยํ ปเนตฺถ อโตฺถ สิกฺขาปทสีเสน อาปตฺตึ คเหตฺวา ยสฺส สิกฺขาปทสฺส สจิตฺตกสฺส จิตฺตํ อกุสลเมว โหติ, ตํ โลกวชฺชํ, สจิตฺตกาจิตฺตกสงฺขาตสฺส อจิตฺตกสฺส จ สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ อกุสลเมว โหติ, ตมฺปิ สุราปานาทิโลกวชฺชนฺติ อิมมตฺถํ สนฺธาย **‘‘ยสฺสา สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ อกุสลเมว โหติ, อยํ โลกวชฺชา นามา’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘สจิตฺตกปเกฺข’’ติ หิ อิทํ วจนํ อจิตฺตกํ สนฺธายาหฯ น หิ เอกํสโต สจิตฺตกาย ‘‘สจิตฺตกปเกฺข’’ติ วิเสสเน ปโยชนํ อตฺถีติ, เอวํ สเนฺตปิ อนิยเมน วุตฺตญฺจ นิยมวเสน เอว คเหตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

ติรจฺฉานานํ ปนาติ **ปน**-สเทฺทน ถุลฺลจฺจยาทิการํ นิวเตฺตติฯ **กิริยา**ติ เอตฺถ ‘‘ฐิตํ สาทิยตี’’ติ (ปารา. ๕๘) วุตฺตตฺตา ตํ กถนฺติ เจ? ‘‘สาทิยตี’’ติ วุตฺตตฺตา กิริยา เอวฯ เอวํ สเนฺต ‘‘กายกมฺมํ มโนกมฺม’’นฺติ วตฺตพฺพนฺติ เจ? น, ปจุรโวหารวเสน ‘‘กายกมฺม’’นฺติ วุตฺตตฺตาฯ อุพฺภชาณุมณฺฑลิกาย ลพฺภติ เอวาติ ลิขิตํฯ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน สํสเนฺทตฺวา คเหตพฺพํฯ ‘‘ทุนฺนิกฺขิตฺตสฺส, ภิกฺขเว, ปทพฺยญฺชนสฺส อโตฺถปิ ทุนฺนโย โหตี’’ติ (อ. นิ. ๒.๒๐) วทเนฺตนาปิ อตฺถสฺส สุขคฺคหณตฺถเมว ปทพฺยญฺชนสฺส สุนิกฺขิตฺตภาโว อิจฺฉิโต, น อกฺขรวจนาย, ตสฺมา อาห **‘‘อตฺถญฺหิ นาโถ สรณํ อโวจา’’**ติอาทิฯ

ปฐมปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. ทุติยปาราชิกวณฺณนา

คามา วา อรญฺญา วาติ ลกฺขณานุปญฺญตฺติกตฺตา อาทิมฺหิ วุตฺตาฯ สพฺพสฺมิญฺหิ วินยปิฏเก คาโม, คามูปจาโร, คามเกฺขตฺตํ, คามสีมา, คามสีมูปจาโรติ ปญฺจวิโธ คามเภโท เวทิตโพฺพฯ ตถา อารญฺญกสีมาย เอกํ อคามกํ อรญฺญํ, สํวิธานสิกฺขาปทานํ (ปาจิ. ๑๘๐ อาท

โย) เอกํ, สคามกํ เอกํ , อวิปฺปวาสสีมาย เอกํ, คณมฺหาโอหียนกสฺส (ปาจิ. ๖๙๑) เอกนฺติ ปญฺจวิโธ อรญฺญเภโท เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ อตฺถิ คาโม น คามปริหารํ กตฺถจิ ลภติ, อตฺถิ คาโม น คามกิจฺจํ กโรติ, ตถา อตฺถิ อรญฺญํ น อรญฺญปริหารํ กตฺถจิ ลภติ, อตฺถิ อรญฺญํ น อรญฺญกิจฺจํ กโรตีติ อยมฺปิ เภโท เวทิตโพฺพฯ

ตตฺถ อวิปฺปวาสสีมาสมฺมนฺนนกมฺมวาจาย ฐเปตฺวา ''คามญฺจ คามูปจารญฺจา''ติ (มหาว. ๑๔๔) เอตฺถ **คาโม** นาม ปริกฺขิโตฺต เจ, ปริเกฺขปสฺส อโนฺต, อปริกฺขิโตฺต เจ, ปริเกฺขโปกาสโต อโนฺต เวทิตโพฺพฯ อยํ อุโทฺทสิตสิกฺขาปเท ''อโนฺตคาโม''ติ (ปารา. ๔๗๘) อาคโตฯ สาสงฺกสิกฺขาปเท ''อนฺตรฆร''นฺติ (ปารา. ๖๕๔) อาคโต อนาสงฺกโตฯ ยถาห ''อนฺตรฆเร นิกฺขิเปยฺยาติ สมนฺตา โคจรคาเม นิกฺขิเปยฺยา''ติ (ปารา. ๖๕๔)ฯ ตถา อนฺตรฆรปฺปฏิสํยุตฺตานํ เสขิยานํ อยเมว ปริเจฺฉโท เวทิตโพฺพฯ ''ยา ปน ภิกฺขุนี เอกา คามนฺตรํ คเจฺฉยฺยา''ติ (ปาจิ. ๖๘๗) เอตฺถาปิ อยเมว ปริเจฺฉโท อธิเปฺปโต ''ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขปํ อติกฺกมนฺติยา, อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ อติกฺกมนฺติยา''ติ วุตฺตตฺตาฯ

เยสุ **ปุราณโปตฺถเกสุ** ''อุปจารํ โอกฺกมนฺติยา''ติ ลิขิตํ, ตํ วิกาเล คามปฺปเวสนสิกฺขาปเทสุ อาจิณฺณํ นยํ คเหตฺวา ปมาเทน ลิขียติ, น ปมาณํฯ เยสุ จ **โปตฺถเกสุ** วิกาเล คามปฺปเวสนสิกฺขาปทสฺส **วิภเงฺค** (ปาจิ. ๕๑๓) ''คามํ ปวิเสยฺยาติ ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขปํ อติกฺกมนฺตสฺส, อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ อติกฺกมนฺตสฺสา''ติ ลิขียติ, สา ปมาทเลขาฯ **อุปจารํ โอกฺกมนฺตสฺสา**ติ ตตฺถ ปาโฐฯ วุตฺตญฺหิ **สมนฺตปาสาทิกายํ** ''อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจาโร อทินฺนาทาเน วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพ''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๑๒)ฯ อิธ **กงฺขาวิตรณิยมฺปิ** วุตฺตํ ''สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉิตฺวาติ…เป…. อุปจารํ โอกฺกมนฺตสฺสา''ติอาทิ (กงฺขา. อฏฺฐ. วิกาลคามปฺปเวสนสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ

ยํ ปน **กตฺถจิ โปตฺถเก** ''ภิกฺขุนิยา คามนฺตราธิกาเร เอเกน ปาเทน อิตรสฺส คามสฺส ปริเกฺขปํ วา อติกฺกมเนฺต, อุปจารํ วา โอกฺกเนฺต ถุลฺลจฺจยํ, ทุติเยน อติกฺกนฺตมเตฺต, โอกฺกนฺตมเตฺต จ สงฺฆาทิเสโส''ติ ปาโฐ ทิสฺสติฯ ตตฺถ ''โอกฺกเนฺต, โอกฺกนฺตมเตฺต''ติ เอตานิ ปทานิ อธิกานิ , เกวลํ ลิขิตเกหิ อเญฺญหิ ลิขิตานิฯ **กตฺถจิ โปตฺถเก** ''โอกฺกนฺตมเตฺต จา''ติ ปทํ น ทิสฺสติ, อิตรํ ทิสฺสติฯ ตานิ เทฺว ปทานิ ปาฬิยา วิรุชฺฌนฺติฯ ''อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ อติกฺกาเมนฺติยา''ติ (ปาจิ. ๖๙๒) หิ ปาฬิ ฯ ตถา สมนฺตปาสาทิกาย (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๙๒) วิรุชฺฌนฺติฯ ''ปริเกฺขปารหฏฺฐานํ เอเกน ปาเทน อติกฺกมติ, ถุลฺลจฺจยํ, ทุติเยน อติกฺกมติ, สงฺฆาทิเสโสฯ อปิเจตฺถ สกคามโต…เป…. เอเกน ปาเทน อิตรสฺส คามสฺส ปริเกฺขเป วา อุปจาเร วา อติกฺกเนฺต ถุลฺลจฺจยํ, ทุติเยน อติกฺกนฺตมเตฺต สงฺฆาทิเสโส''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๙๒) หิ วุตฺตํฯ

คณฺฐิปเท จสฺส ''ปริเกฺขปํ อติกฺกาเมนฺติยา''ติ วตฺวา ''อุปจาเรปิ เอเสว นโย''ติ วุตฺตํฯ **อนุคณฺฐิปเท** จ ''อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ 'โอกฺกมนฺติยา'ติปิ โปตฺถเกสุ เอกเจฺจสุ ทิสฺสติ, ตํ น คเหตพฺพ''นฺติ วุตฺตํฯ อปรมฺปิ วุตฺตํ ''อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ 'อติกฺกาเมนฺติยา'ติ วจเนนาปิ เอวํ เวทิตพฺพํ – วิกาเล คามปฺปเวสเน ทฺวินฺนํ เลฑฺฑุปาตานํ เอว วเสน อุปจาโร ปริจฺฉินฺทิตโพฺพ, อิตรถา ยถา เอตฺถ ปริเกฺขปารหฏฺฐานํ ปริเกฺขปํ วิย กตฺวา 'อติกฺกาเมนฺติยา'ติ วุตฺตํ, เอวํ ตตฺถาปิ 'อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ อติกฺกาเมนฺตสฺสา'ติ วเทยฺยฯ ยสฺมา ปน ตตฺถ ปริเกฺขปารหฏฺฐานโต อุตฺตริเมโก เลฑฺฑุปาโต อุปจาโรติ อธิเปฺปโตฯ ตสฺมา ตทตฺถทีปนตฺถํ 'อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ โอกฺกมนฺตสฺสา'ติ วุตฺต''นฺติฯ

ยํ ปน **อนุธกฎฺฐกถายํ** ปริเกฺขปารหฏฺฐานํเยว อุปจารนฺติ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘ปริเกฺขปปอ เกฺขปารหฏฺฐานานํ นินฺนานากรณทีปนตฺถํ อุปจารํ โอกฺกมนฺตสฺสา’’ติ วุตฺตํ, ปาฬิวิเสสมสลฺล เกฺขตฺวา ‘‘อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ อติกฺกมนฺตสฺส อิธ อุปจาโร ปริเกฺขโป ยถา ภเวยฺย, ตํ อุปจารํ ปฐมํ ปาทํ อติกฺกาเมนฺตสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส, ทุติยํ ปาทํ อติกฺกาเมนฺตสฺส อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ วุตฺตํ, ตํ น คเหตพฺพเมว ปาฬิยา วิเสสสมฺภวโตติฯ **โปราณคณฺฐิปเท** ‘‘อุปจารํ อติกฺกาเมนฺติยา ภิกฺขุนิยา คามนฺตราปตฺตี’’ติ วุตฺตํฯ ตสฺมา อิธ กงฺขาวิตรณิยา ‘‘เอ เกน ปาเทน อิตรสฺส…เป…. อติกฺกนฺตมเตฺต สงฺฆาทิเสโส’’ติ อยเมว ปาโฐ เวทิตโพฺพฯ เอตฺตาวตา อิเมสุ ยถาวุเตฺตสุ ฐาเนสุ ยถาวุตฺตปริเจฺฉโทว คาโมติ เวทิตโพฺพฯ อิมสฺส อตฺถสฺส ทีปนตฺถํ ‘‘คาโม นาม เอกกุฏิโกปี’’ติอาทิ (ปารา. ๙๒) วุตฺตํฯ อิมสฺส วเสน อสติปิ ปริเกฺขปาติกฺกเม, อุปจาโรกฺกมเน วา อนฺตรารามโต วา ภิกฺขุนุปสฺสยโต วา ติตฺถิยเสยฺยโต วา ปฏิกฺกมนโต วา ตํ คามํ ปวิสนฺตสฺส อนฺตรารามปริเกฺขปสฺส, อุปจารสฺส วา อติกฺกมนวเสน คามปจฺจยา อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ

คามูปจาโร ปน ‘‘ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา’’ติ (มหาว. ๑๔๔) เอตฺถ ปริกฺ ขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขโปว, อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขโปกาโสวฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถา ยํ ‘‘คามูปจาโรติ ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขโป, อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขโปกาโสฯ เตสุ อธิฏฺฐิตเตจีวริโก ภิกฺขุ ปริหารํ น ลภตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๔)ฯ กิํ ปเนตฺถ การณํ, เยน อยํ คาโม, คามูปจาโร จ อิธ อญฺญถา, อญฺญตฺถ ตถาติ? อฏฺฐุปฺปตฺติโต ‘‘เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู ‘ภควตา ติจีวเรน อวิปฺปวาสสมฺมุติ อนุญฺญาตา’ติ อนฺตรฆเร จีวรานิ นิกฺขิปนฺตี’’ติ (มหาว. ๑๔๓) อิมิสฺสา หิ อฏฺฐุปฺปตฺติยา ‘‘ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา’’ติ (มหาว. ๑๔๔) วุตฺตํฯ ตสฺมา ยตฺถ อนฺตรฆรสญฺญา, ตตฺถ อวิปฺปวาสสีมา น คจฺฉตีติ เวทิตพฺพาฯ เตน จ อุโทสิตสิกฺขาปเท ‘‘อโนฺตคาเม จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา อโนฺตคาเม วตฺถพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๔๗๘) จ ‘‘สภาเย วา ทฺวารมูเล วา, หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพ’’นฺติ จ วุตฺตํฯ กปฺปิยภูมิยํ วส โนฺตเยว หิ กปฺปิยภูมิยํ นิกฺขิตฺตจีวรํ รกฺขติฯ สาสงฺกสิกฺขาปเท ปน ‘‘ยสฺมา ยตฺถ คาเม จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, เตน คาเมน วิปฺปวสโนฺต จีวเรน วิปฺปวสตีติ วุจฺจติ, ตสฺมา ปุน คามสีมํ โอกฺกมิตฺวา วสิตฺวา ปกฺกมตี’’ติ วุตฺตํฯ ตสฺมิญฺหิ สิกฺขาปเท คามสีมา คาโม นามาติ อธิเปฺปโตฯ ตตฺถ วิ กาเล คามปฺปเวสนสิกฺขาปทวิภเงฺค ‘‘ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขปํ อติกฺกมนฺตสฺส อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๕๑๓) วจนโต ปริเกฺขโป น คาโมฯ กินฺตุ คามูปจาโรติ เลเสน ทสฺ สิตํ โหติฯ อิมสฺมิํ ปน สิกฺขาปทวิภเงฺค ‘‘คามูปจาโร นามา’’ติ อารภิตฺวา ‘‘อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ฆรูปจาเร ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโต’’ติ อิมินา อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขโป กาโส คามูปจาโรติ สิทฺธํฯ ตทตฺถสมฺภวโต ตสฺมิํ ฆรูปจาเร ฐิตสฺส เลฑฺฑุปาโต คามูปจาโรติ **กุรุนฺทฏฺฐกถายํ, มหาปจฺจริยมฺปิ** วุตฺตํ ฯ อุปจาโร หิ ‘‘คาโม เอกูปจาโร นานูปจาโร’’ติอา ทีสุ ทฺวารํ, ‘‘อโชฺฌกาโส เอกูปจาโร’’ติ เอตฺถ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรสงฺขาตํ ปมาณํ, ตสฺมา ‘‘คามูปจาโรติ ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขโป, อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขโปกาโส’’ติ **อนฺธกฏฺฐกถายํ** วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ตถา **กุรุนฺทิยํ, มหาปจฺจริยญฺจ**ฯ ตถา ปาฬิยมฺปิ ‘‘อชฺฌาราโม นาม ปริกฺขิตฺตสฺส อารามสฺส อโนฺต อาราโม, อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจาโรฯ อชฺฌาวสโถ นาม ปริกฺขิตฺตสฺส อาวสถสฺส อโนฺต อาวสโถ, อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจาโร’’ติอาทีสุ ทิสฺสติฯ **มหาอฏฺฐกถายํ** ปน ‘‘คามูปจาโร’’ติอาทีสุ ทิสฺสติฯ ตสฺมา ทุติโย เลฑฺฑุปาโต อุป จาโรติ อธิเปฺปโตฯ

‘‘อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ โอกฺกมนฺตสฺส อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ ปาฬิวิเสส สมฺภวโต จ ปฐโม เลฑฺฑุปาโต คาโม เอว, ทุติโย คามูปจาโรติ วุตฺตํฯ ปริกฺขิตฺตสฺส ปน คาม

สฺส อินฺทขีเล ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโต คามูปจาโรติ วุตฺตนฺติ เอตฺถ เภโท นตฺถิฯ เอตฺตาวตา ปริกฺขิตฺตสฺส ทุวิโธ อุปจาโร, อปริกฺขิตฺตสฺส จตุพฺพิโธ อุปจาโร ยตฺถ สมฺภวติ, ยตฺถ จ น สมฺภวติ, ตํ สพฺพํ ทสฺสิตํ โหติฯ

คามเขตฺตสฺส จ คามสีมาย จ ลกฺขณํ อฏฺฐกถายเมว วุตฺตํฯ อุภยญฺหิ อตฺถโต เอกํฯ ตตฺถ คามสีมาย คามภาโว สาสงฺกสิกฺขาปทวเสน เวทิตโพฺพฯ

คามสีมูปจาโร นาม มนุสฺสานํ กฏฺฐติณปุปฺผผลาทิอตฺถิกานํ วนจรกานํ วลญฺชนฏฺฐานํฯ อิมสฺส คามสีมูปจารภาโว อุโทสิตสิกฺขาปเท, ‘‘อคามเก อรเญฺญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา’’ติ (ปารา. ๔๙๔) อาคตฏฺฐาเน ขนฺธเก (มหาว. ๑๔๗) จ เวทิตโพฺพฯ เอตฺถ หิ ภควา คามนฺตวาสีนํ ภิกฺขูนํ สีมํ ทเสฺสโนฺต ‘‘ยํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรตี’’ติ (มหาว. ๑๔๗) วตฺวา ทเสฺสติฯ ตทนนฺตรเมว ‘‘อคามเก’’ติอาทินา สตฺตพฺภนฺตรสีมํ ทเสฺสติฯ ตสฺมา โย ภิกฺขุ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย น วิหรติ, เกวลํ นาวายํ วา ถลมเคฺคน วา อทฺธานมคฺคปฺปฏิปโนฺน โหติ, ตสฺส ตตฺถ ตตฺถ สตฺตพฺภนฺตรสีมา ลพฺภตีติ เวทิตโพฺพฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘เอกกุลสฺส สโตฺถ โหติ , สเตฺถ จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา ปุรโต วา ปจฺฉโต วา สตฺตพฺภนฺตรา น วิชหิตพฺพ’’นฺติอาทิ (ปารา. ๔๘๙)ฯ อิทเมว อรญฺญํ สนฺธาย ‘‘อารญฺญกสีมาย เอกํ อคามกํ อรญฺญ’’นฺติ วุตฺตํฯ

ยํ สนฺธาย ‘‘อคามเก อรเญฺญ อทฺธโยชเน อทฺธโยชเน อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๔๑๔) ปาฬิยํ วุตฺตํฯ อิทํ **สํวิธานสิกฺขาปทานํ เอกํ อคามกํ อรญฺญํ** นามฯ

ปุริเมน ปน สฑฺรํ สงฺคหิตํ, อิมินา ตมสงฺคหิตนฺติฯ ยํ สนฺธาย คณฺฐิปทเทสา โอหียนาธิกาเร อฏฺฐกถายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๙๒) ‘‘อคามเก อรเญฺญติ เอตฺถ ‘นิกฺขมิตฺวา พหิ อินฺทขีลา สพฺพเมตํ อรญฺญ’นฺติ เอวํ วุตฺตํ ลกฺขณํ อรญฺญํฯ ตํ ปเนต เกวลํ คามาภาเวน ‘อคามก’นฺติ วุตฺตํ, น วิญฺฌาฏวิสทิสตายา’’ติ วุตฺตํฯ ยํ สนฺธาย ‘‘อารญฺญกํ นาม เสนาสนํ ปญฺจธนุสติกํ ปจฺฉิม’’นฺติ (ปารา. ๖๕๔; ปาจิ. ๕๗๓) วุตฺตํฯ **อิทํ อารญฺญกเสนาสนํ** นาม ปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปโต พหิ, อปริกฺขิตฺตสฺส ปน ปริเกฺขโปกาสโต พหิ สรุกฺขํ วา อรุกฺขํ วา วิหาเร กุนฺนทิสมากิณฺณมฺปิ อรญฺญํ นามฯ ตถา ‘‘คณฺฐิปทเทสา โอหียนกสฺส เอก’’นฺติ วุตฺตํฯ อิทํ อรญฺญํวฯ อิทํ ปน ปุเพฺพ อคามกภาเวน อาคตฏฺฐาเน วุตฺตลกฺขณเมว หุตฺวา นิกฺขมิตฺวา พหิ อินฺทขีลา ทสฺสนูปจารวิชหเน เอกเมว อาปตฺตึ กโรติ, ตโต อุทฺธํ อนาปตฺติฯ ‘‘สํวิธานสิกฺขาปทานํ เอก’’นฺติ วุตฺตํ ปน อทฺธโยชเน อทฺธโยชเน เอเกกํ อาปตฺตึ กโรติ, น ตโต โอรํฯ อิตรานิ ตีณิ ยถาวุตฺตปริเจฺฉทโต โอรเมว ตตฺถ วุตฺตวิธึ น สมฺปาเทนฺติ, ปรํ สมฺปาเทนฺติฯ เอวเมเตสํ อญฺญมญฺญนานตฺตํ เวทิตพฺพํฯ

ตตฺถ ปญฺจวิเธ คาเม โย ‘‘ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อินฺทขีเล ฐิตสฺส เลฑฺฑุปาโต’’ติ (ปารา. ๙๒) วุโตฺต, โส น กตฺถจิ วินยปิฏเก อุปโยคํ คโต, เกวลํ อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขโปกาสโต อปโร เอโก เลฑฺฑุปาโต คามูปจาโร นามาติ ทีปนตฺถํ วุโตฺตฯ ปริกฺขิตฺตสฺสปิ เจ คามสฺส เอโก เลฑฺฑุปาโต กปฺปิยภูมิสมาโน อุปจาโรติ วุโตฺต, ปเคว อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขโปกาสโต เอโกฯ โส ปน ปากฏตฺตา จ อโชฺฌกาสตฺตา จ โอกฺกมนฺตสฺส อาปตฺตึ กโรติ ฐเปตฺวา ภิกฺขุนิยา คามนฺตราปตฺติํฯ ภิกฺขุนิโย หิ ตสฺมิํ ทุติยเลฑฺฑุปาตสงฺขาเต คามูปจาเร วสนฺตี อาปตฺติญฺจ อาปชฺชนฺติ, คามํ ปวิสนฺตี คามนฺตราปตฺติญฺจฯ ตาสญฺหิ ฐิตฏฺฐานํ อรญฺญสงฺขฺยํ คจฺฉติ ‘‘ตาวเทว ฉายา เมตพฺพา…เป.… ตสฺสา ตโย จ นิสฺสเย, อฏฺฐ จ อกรณียานิ อาจิเกฺขยฺยาถา’’ติ (จูฬว. ๔๓๐) วจนโตฯ อรญฺญปฺปฏิสํยุตฺตานํ สิกฺขาปทานํ, วิกาเลคามปฺปเวส

นสิกฺขาปทสฺส (ปาจิ. ๕๐๘) จ ภิกฺขุนีนํ อสาธารณตฺตา จ อนุตฺตรารามภิกฺขุนุปสฺสยปฺปฏิกฺกม นาทีนํ กปฺปิยภูมิภาววจนโต จ ‘‘เอกา คณมฺหา โอหีเยยฺยาติ อคามเก อรเญฺญ ทุติยิกาย ภิกฺขุนิยา ทสฺสนูปจารํ วา สวนูปจารํ วา วิชหนฺติยา อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติอาทิสิกฺขาปทปญฺญตฺติโต (ปาจิ. ๖๙๒) จ ภิกฺขุนิกฺขนฺธกนยเอน วา ยสฺมา ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อินฺทขีลโต ปฏฺฐาย อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจารโต ปฏฺฐาย นียติ, ตตฺถ อนฺตรฆเร นิกฺขิตฺตจีวเร สติ จตุรงฺคสโมธาเนน ภิกฺขู วสนฺติ, ตสฺมา **สคามกํ** นาม โหติฯ

อวิปฺปวาสสีมาย เอกํ นาม ‘‘น, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนิยา อรเญฺญ วตฺถพฺพํ, ยา วเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๔๓๑) วจนโต ภิกฺขุนีนํ อรญฺญวาโส นาม นตฺถีติ สิทฺธํฯ ตาย หิ อรเญฺญ ภิกฺขุนุปสฺสเย สติ อโนฺตอาวาเสปิ ทุติยิกาย ทสฺสนสวนูปจารํ วิชหนฺติยา อาปตฺติฯ ตสฺมา อวิปฺปวาสสีมาธิกาเร ‘‘ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา’’ติ (มหาว. ๑๔๔) เอตฺถ ยํ ฐานํ ฐปิตํ, ตเตฺถว ภิกฺขุนุปสฺสโยปิ กปฺปติ, น ตโต ปรํฯ

ตาสญฺจ อวิปฺปวาสสีมากมฺมวาจายํ ‘‘ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา’’ติ วจนํ นตฺถีติ กตฺวา เตเสฺวว คามคามูปจาเรสุ ผรติฯ ตโต ปรํ ทุติเยสุ เลฑฺฑุปาตาทีสุ ตาสํ อกปฺปิยภูมิกตฺตา น สมานสํวาสกสีมา อรเญฺญ ผรติ ภิกฺขูนํ คามคามูปจารํ วิยฯ ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘ภิกฺขุนิยา ฐเปตฺวา คามนฺตราปตฺติ’’นฺติฯ

เอวํ ตาว ปญฺจวิธํ คามเภทํ, อรญฺญเภทญฺจ ญตฺวา อิทานิ **‘‘อตฺถิ คาโม น คามปริหารํ กตฺถจิ ลภตี’’**ติอาทิเภโท เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ โย อฏฺฐกถายํ ‘‘อมนุโสฺส นาม โย สพฺพโส วา มนุสฺสานํ อภาเวน ยกฺขปริคฺคหภูโต’’ติ วุโตฺต, โส คาโม น คามปริหารํ กตฺถจิ สิกฺขาปเท ลภติฯ ยญฺหิ สนฺธาย อฏฺฐกถายํ ‘‘ตํ ปเนตํ พุทฺธกาเล, จกฺกวตฺติกาเล จ นครํ โหติ, เสสกาเล สุญฺญํ โหติ ยกฺขปริคฺคหิต’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๘๔; ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๕๐) วุตฺตํฯ โย ปน ปฏิราชโจราทีหิ วิลุตฺตตฺตา, เกวลํ ภเยน วา ฉฑฺฑิโต สฆโรว อนฺตรหิตคามภูโต, โส ‘‘คามนฺตเร คามนฺตเร อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๑๘๓) วุตฺตปาจิตฺติยํ ชเนติ, วิกาเล คามปฺปเวสนํ, เสขิเย จตฺตาริ ชเนตีติ เวทิตพฺพาฯ โย ปน คาโม ยโต วา มนุสฺสา เกนจิเทว กรณีเยน ปุนปิ อาคนฺตุกามา เอว อปกฺกนฺตาติ วุโตฺต, อมนุโสฺส โส ปกติคามสทิโสวฯ

อตฺถิ อรญฺญํ น อรญฺญปริหารํ กตฺถจิ ลภตีติ เอตฺถ ‘‘อโชฺฌกาโส เอกูปจาโร นาม อคามเก อรเญฺญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา เอกูปจาโร, ตโต ปรํ นานูปจาโร’’ติ (ปารา. ๔๙๔) เอตฺถ ยฺวายํ นานูปจาโรติ วุโตฺต, ตํ เวทิตพฺพํฯ โย ปน ปริกฺขิตฺตสฺส เอกเลฑฺฑุปาตสงฺขาโต คามูปจารนามโก คาโม, โย วา สโตฺถ นาติเรกจาตุมาสนิวิโฏฺฐ, โส **อตฺถิ คาโม น คามกิจฺจํ กโรติ**ฯ น หิ ตํ ฐานํ โอกฺกมโนฺต คามปฺปเวสนาปตฺตึ อาปชฺชติฯ ยํ ปน คามสีมาย ปริยาปนฺนํ มนุสฺสานํ วลญฺชนฏฺฐานภูตํ อรญฺญํ, ตํ **อตฺถิ อรญฺญํ น อรญฺญกิจฺจํ กโรติ** นามฯ น หิ ตตฺถ อารญฺญกสีมา ลพฺภตีติฯ เอตฺตาวตา ‘‘คามา วา อรญฺญา วา’’ติ อิมิสฺสา อนุปญฺญตฺติยา ลกฺขณานุปญฺญตฺติภาโว ทสฺสิโต โหติฯ

‘‘โคนิสาทินิวิโฏฺฐปิ คาโม’’ติ เอตฺถ สเจ ตสฺส คามสฺส คามเขตฺตปริเจฺฉโท อตฺถิ, สโพฺพปิ เอโก คาโมฯ โน เจ, อุปจาเรน วา ปริเกฺขเปน วา ปริจฺฉินฺทิตโพฺพฯ สเจ คามเขเตฺต สติ กานิจิ ตานิ ฆรานิ อญฺญมญฺญอุปจารปฺปโหนกํ ฐานํ อติกฺกมิตฺวา ทูเร ทูเร กตานิ โหนฺติ, วิกาเล คามปฺปเวเส อุปจาโรว ปมาณํฯ อนฺตรฆรปฺปฏิสํยุเตฺตสุ เสขิเยสุ, ภิกฺขุนิยา คามนฺตราปตฺตีสุ จ ฆรานํ ปริเกฺขปารหฏฺฐานํ ปมาณํ, อุโปสถาทิกมฺมานํ คามเขตฺตํ ปมาณํ, อารญฺญก

เสนาสนสฺส อาสนฺนฆรสฺส ทุติยเลฑฺฑุปาตโต ปฏฺฐาย ปญฺจธนุสตนฺตรตา ปมาณนฺติ เอวํ โน ปฏิภานนฺติ อาจริยาฯ

‘‘ยมฺปิ เอกสฺมิํเยว คามเขตฺต เอกํ ปเทสํ ‘อยมฺปิ วิสุํคาโม โหตู’ติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ราชา กสฺสจิ เทติ, โสปิ วิสุํคามสีมา โหติเยวา’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗) อฏฺฐกถาวจนโต ตํ ปวิสนฺติยา ภิกฺขุนิยา คามนฺตราปตฺติ โหติ เอวฯ สเจ ตตฺถ วิหาโร วา เทวกุลํ วา สภา วา เคหํ วา นตฺถิ, เกวลํ วตฺถุมตฺตกเมว โหติ, คาโมติ วินยกมฺมํ สพฺพํ ตตฺถ กปฺปติฯ ‘‘อมนุสฺสคาโม’’ติ หิ วุตฺตํฯ ตญฺจ ฐานํ อิตรสฺส คามสฺส ปริเกฺขปพฺภนฺตเร วา อุปจารพฺภนฺตเร วา โหติ, วิกาเล คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉิตฺวาว คนฺตพฺพํฯ โน เจ, อรญฺญํ วิย ยถาสุขํ คนฺตพฺพํฯ ตตฺถ เจ อาราโม วา ติตฺถิยเสยฺยาทีสุ อญฺญตโรวา โหติ, ลทฺธกปฺปเมวฯ ภิกฺขุนุปสฺสโย เจ โหติ, คามํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺติยา ภิกฺขุนิยา คามนฺตราปตฺติ ปริหริตพฺพาฯ ‘‘อรญฺญํ นาม ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจ อวเสสํ อรญฺญํ นามา’’ติ (ปารา. ๙๒) เอตฺถ ปริเกฺขเป สติ ยถาวุตฺตปริเจฺฉทํ คามเมว ฐเปตฺวา อวเสสํ ตสฺส อุปจารํ, ตโต ปรญฺจ อรญฺญํ นาม, ปริเกฺขเป อสติ ยถาวุตฺตปริเจฺฉทํ คามูปจารเมว ฐเปตฺวา ตโต ปรํ อวเสสํ อรญฺญํ นามาติ อธิปฺปาโยฯ เอวํ สติ ‘‘นิกฺขมิตฺวา พหิ อินฺทขีลา สพฺพเมตํ อรญฺญ’’นฺติ (วิภ. ๕๒๙) วุตฺตลกฺขเณ อคามเก อรเญฺญ คณมฺหา โอหียนาปตฺติ, ตตฺถ อวิปฺปวาสสีมาย ผรณํ วิกาเล คามปฺปเวสนาปตฺติยา อนาปตฺตีติ เอวมาทิวินยวิธิ สเมติ, อญฺญถา น สเมติฯ

‘‘ฐเปตฺวา คามูปจารํ อวเสสํ อรญฺญํ นามา’’ติ (มหาว. ๑๔๔) วุเตฺต คามูปจารโต ปโร อรญฺญนฺติ สิเทฺธ ‘‘ฐเปตฺวา คาม’’นฺติ วิเสสโตฺถ น ทิสฺสติ, คามสฺส ปน อรญฺญภาวปฺปสงฺคภยา วุตฺตนฺติ เจ? น, คามูปจารสฺส อภาวปฺปสงฺคโตฯ สติ หิ คาเม คามูปจาโร โหติ, โส จ ตว มเตน อรญฺญภูโตฯ กุโต ทานิ คามูปจาโรฯ คามูปจาโรปิ เจ อรญฺญสงฺขฺยํ คจฺฉติ, ปโรว คาโมติ กตฺวา น ยุตฺตํ คามสฺส อรญฺญภาวปฺปสงฺคโต จฯ ตสฺมา ‘‘คามา วา อรญฺญา วา’’ติ เอตฺถ คามูปจาโรปิ ‘‘คาโม’’ เตฺวว สงฺคหิโตฯ ตสฺมา คามสฺส อรญฺญภาวปฺปสโงฺค น ยุชฺชติฯ ยทิ เอวํ ‘‘ฐเปตฺวา คามํ อวเสสํ อรญฺญํ นามา’’ติ เอตฺตกํ วตฺตพฺพนฺติ เจ? น, อรญฺญสฺส ปริเจฺฉทชานนปฺปสงฺคโตฯ ตถา หิ วุโตฺต ‘‘อรญฺญปริเจฺฉโท น ปญฺญายตี’’ติ โน ลทฺธิฯ คามูปจารปริยโนฺต หิ อิธ คาโม นามฯ ยทิ เอวํ ‘‘คามสฺส จ อรญฺญสฺส จ ปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ วุตฺต’’นฺติ อฏฺฐกถายํ วตฺตพฺพํ, ‘‘อรญฺญสฺส ปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ วุตฺต’’นฺติ กิมตฺถํ วุตฺตนฺติ เจ? วุจฺจเต – อฏฺฐกถาจริเยน ปฐมคามูปจารํเยว สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘อรญฺญปริเจฺฉททสฺสนตฺถ’’นฺติ สพฺพสิกฺขาปเท หิ พาหิรอินฺทขีลโต ปฏฺฐาย คามูปจารํ อรญฺญํ นามฯ คามปริเจฺฉทวจเน ปโยชนํ ปเนตฺถ นตฺถิ ปริเกฺขเปเนว ปากฏภูตตฺตาฯ ทุติยคามูปจาโรว คามสฺส ปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ วุโตฺต ปริเกฺขปภาเวน อปากฏตฺตาฯ ตตฺถ ปฐมคามูปจาโร เจ อรญฺญปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ วุโตฺต, ตตฺถ น วตฺตโพฺพฯ ‘‘นิกฺขมิตฺวา อินฺทขีลา สพฺพเมตํ อรญฺญ’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ เอวํ สเนฺต สุพฺยตฺตตรํ อรญฺญปริเจฺฉโท ทสฺสิโต โหติ, มิจฺฉาคาโห จ น โหติฯ

‘‘มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโต’’ติ หิ วุเตฺต อยํ คามูปจาโรว อรญฺญํ คามูปจารสฺส วิภงฺคตฺตาฯ ยทิ อรญฺญปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, อวุตฺตกเมว, อรญฺญโต ปรนฺติ จ มิจฺฉาคาโห โหตีติ เจ, นนุ วุตฺตํ ‘‘ปฐมเมว อิทํ ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารนิยมนตฺถํ วุตฺต’’นฺติ? อรญฺญปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ กิญฺจาปิ ‘‘คามูปจาโร’’ติอาทิ อารทฺธํ, อินฺทขีเล ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโตติ ปน เอวํ วจนปฺปโยชนํฯ อปริกฺขิตฺตสฺส จ คามสฺส ยฺวายํ เลฑฺฑุปาโต อุปจาโร’’ติ **มหาอฏฺฐกถายํ** วุโตฺต, ตสฺส นิยมนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ กถํ ปญฺญายตีติ เจ? ‘‘อรญฺญํ นามา’’ติ ปทํ อนุทฺธริตฺวา ‘‘คามูปจาโร นามา’’ติ อุทฺธรณสฺส กตตฺตาฯ ตตฺถ ‘‘คามู

ปจาโร นามา''ติ มาติกายํ อวิชฺชมานํ ปทํ อุทฺธรนฺต ตโย อตฺถวเส ทเสฺสติฯ เสยฺยถิทํ – อรญฺญปริเจฺฉททสฺสนเมโก อโตฺถ, อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจาเรน สทฺธึ ปริเจฺฉททสฺสนเมโก, น เกวลํ อปริกฺขิตฺตสฺสเยว อุปจาโร วินยาธิกาเร สปฺปโยชโน ทสฺสิตโพฺพ, นิปฺปโยชโนปิ ปริกฺขิตฺตสฺส อุปจาโร อิมินา ปริยาเยน ลพฺภตีติ อนุสงฺคปฺปโยชนเมโก อโตฺถปิ เวทิตโพฺพฯ

''อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ฆรูปจาเร ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโต''ติ อิทํ ภควา ตโย อตฺถวเส ปฏิจฺจ อภาสิฯ เสยฺยถิทํ – อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเจฺฉททสฺสนเมโก, อวิปฺปวาสสีมาธิกาเร อยเมว คามูปจาโรติ ทสฺสนเมโก, ตตฺถ ฐิตสฺส ทุติโย เลฑฺฑุปาโต สพฺพตฺถ คามปฺปฏิสํยุเตฺตสุ สิกฺขาปเทสุ สกิจฺจโก อุปจาโรติ ทสฺสนเมโกติ เอวํ ภควา อตฺตโน เทสนาวิลาสปฺปตฺติยา เอเกกปทุทฺธารเณน ตโย อตฺถวเส ทเสฺสตีติ เวทิตพฺพํฯ

ตถา อวิปฺปวาสสีมากมฺมวาจาย ''ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา''ติ (มหาว. ๑๔๔) เอตฺถาปิ ปริเกฺขเป สติ คามํ ฐเปตฺวา, อสติ คามูปจารํ ฐเปตฺวาติ อโตฺถฯ ปริกฺขิตฺตสฺส, อปริกฺขิตฺตสฺส จ มเชฺฌ อาราเม อวิปฺปวาสสีมาสมฺมนฺนนกาเล อยํ นโย อติวิย ยุชฺชติฯ อุภยปริวชฺชนโต ปุเพฺพ วุตฺตนเยน วา อุภยตฺถ อุภยํ ลพฺภเตวฯ ''อนฺตรารามสฺสุ ปน อาจิณฺณกปฺปา ภิกฺขู อวิปฺปวาสสีมํ สมฺมนฺนนฺตี''ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํฯ ''อนฺตรฆรปฺปฏิสํยุตฺตานํ เสขิยานํ อนฺตรารามสฺสุ อสมฺภวโต อนฺตราราโม น คามสงฺขํ คจฺฉติ, ตสฺมา ตตฺถปิ อวิปฺปวาสสีมา รุหเตวา''ติ เอเกฯ เต ภิกฺขู ทุติยสฺส คามูปจารสฺส คามสงฺขาสภาวโต ตาสํ อิมาย ทุติยาย อวิปฺปวาสกมฺมวาจาย อภาวํ ทเสฺสตฺวา ปฏิกฺขิปิตพฺพาฯ อชฺฌาราโม ปน คาโมปิ สมาโน ติตฺถิยเสยฺยาทิ วิย กปฺปิยภูมีติ เวทิตโพฺพฯ

> อาปตฺติยา ปริเจฺฉทํ, ตถานาปตฺติยาปิ จ;
> ทเสฺสตุํ คามสมฺพนฺธ-สิกฺขาปทวิภาวเนฯ
>
> คามคามูปจารา เทฺว, ทสฺสิตา อิธ ตาทินา;
> สีมา สีมูปจารา ตุ, อเนกนฺตาติ นุทฺธฏาฯ
>
> อุปจารา จ เทฺว โหนฺติ, พาหิรพฺภนฺตรพฺพสา;
> ปริกฺขิตฺตาปริกฺขิตฺต-เภทา เจ จตุโร สิยุํฯ

อยญฺหิ **อุปจาร**สโทฺท วินยปิฏเก ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อคิลาเนนปิ อาราเม อารามูปจาเร ฉตฺตํ ธาเรตุ''นฺติ (จูฬว. ๒๗๐) เอวมาทีสุ พาหิเร อุปจาเร ทิสฺสติฯ พาหิโร อุปจาโร นาม ปริเกฺขปโต, ปริเกฺขปารหฏฺฐานโต วา เอโก เลฑฺฑุปาโตฯ ''อชฺฌาราโม นาม ปริกฺขิตฺตสฺส อารามสฺส อโนฺตอาราโม, อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจาโรฯ อชฺฌาวสโถ นาม ปริกฺขิตฺตสฺส อาวสถสฺส อโนฺตอาวสโถ, อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจาโร''ติอาทีสุ (ปาจิ. ๕๐๖) ปน อุปจารสโทฺท อพฺภนฺตเร อุปจาเร ทิสฺสติฯ อพฺภนฺตโร อุปจาโร จ นาม ปริเกฺขโป, ปริเกฺขปารหฏฺฐานญฺจ โหติฯ อิธ ปน ปริเกฺขโป ''อชฺฌาราโม, อชฺฌาวสโถ''ติ วา น วุจฺจติ, อโนฺต เอว อาราโม, อาวสโถติ วาฯ เตสุ พาหิรพฺภนฺตรเภทภิเนฺนสุ ทฺวีสุ อุปจาเรสุ อวิปฺปวาสสีมาธิกาเร ''ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา''ติ (มหาว. ๑๔๔) เอตฺถ คามูปจาโร นาม อพฺภนฺตรูปจาโร อธิเปฺปโต, น พาหิโรฯ ภิกฺขุนิยา อรญฺญสญฺญิตตาย ตสฺส พาหิรสฺส, ตสฺสา คามนฺตราปตฺติยา ฐานภูตตฺตา จ อพฺภนฺตรอุปจารสฺสาติ อิทเมตฺถ การณทฺวยํ เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ อิธ อทินฺนาทานปาราชิกวิภเงฺคเยว ปฐโม คามูปจาโร ทสฺสิโต, โส พาหิโร, ทุติโย อพฺภนฺตโรติ เวทิต

โพฺพฯ ปฐเมน จ อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ทุติยเลฑฺฑุปาตสงฺขาโต พาหิโร อุปจาโร, ทุติเยน จ ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขปโต พาหิรสงฺขาโต อพฺภนฺตโร อุปจาโร เลเสน ทสฺสิโตติ เวทิตโพฺพฯ เอวํ จตฺตาโรปิ อุปจารา อิธ ภควตา เทสนาวิลาสปฺปเตฺตน เทสนาลีลาย ทสฺสิตา โหนฺตีติ อยํ นโย สุฎฺฐุ ลเกฺขตฺวา อาจริเยหิ สมฺมนฺตยิตฺวา ยถานุรูปํ ตตฺถ โยเชตโพฺพฯ อิตรถา –

> อสมฺพุธํ พุทฺธมหานุภาวํ;
> ธมฺมสฺส คมฺภีรนยตฺตตญฺจ;
> โย วณฺณเย นํ วินยํ อวิญฺญู;
> โส ทุทฺทโส สาสนนาสเหตุฯ
>
> ปาฬิํ ตทตฺถญฺจ อสมฺพุธญฺหิ;
> นาเสติ โย อฎฺฐกถานยญฺจ;
> อนิจฺฉยํ นิจฺฉยโต ปเรหิ;
> คาโมติ เตเยว ปุรกฺขโต โสฯ
>
> อนุกฺกเมเนว มหาชเนน;
> ปุรกฺขโต ปณฺฑิตมานิ ภิกฺขุ;
> อปณฺฑิตานํ วิมติํ อกตฺวา;
> อาจริยลีลํ ปุรโต กโรติฯ

ตตฺถ หิ ปาฬิยํ ‘‘คามสฺส อุปจาโร คามูปจาโร, คามสงฺขาโต อุปจาโร คามูปจาโร นามา’’ติ อุทฺธริตฺวา คามสฺส อุปจารํ ทเสฺสโนฺต ‘‘อินฺทขีเล ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโต’’ติ (ปารา. ๙๒) วตฺวา ปุน คามสงฺขาตํ อุปจารํ ทเสฺสโนฺต ‘‘ฆรูปจาเร ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโต’’ติ วุตฺตํฯ อิมมตฺถํ สนฺธาย วิกาเล คามปฺปเวสนคามนฺตรอปฺปวาสสมฺมุติอาทีสุ ปริเกฺขปารหฎฺฐานเมว คามูปจารนฺติ วุตฺตนฺติ ลิขิตํฯ

อตฺถโต เอกนฺติ เอตฺถ สงฺขาสทฺทํ สงฺขาตสเทฺทน สมานยติฯ **‘‘อาทิเยยฺยา’’**ติ อิทํ ปญฺจวีสติยา อวหารานํ สาธารณปทํฯ ฐานาจาวนวเสน จ ขีลาทีนิ สงฺกาเมตฺวา เขตฺตาทิคฺคหณวเสน จาติ อโตฺถฯ ฐานาจาวเน ยถา สามิกสฺส ธุรนิเกฺขปาทิํ อโนโลเกตฺวาว อาปตฺติ, ตถา อิหาปีติ คเหตพฺพาฯ

‘‘อสุกํ นาม ภณฺฑํ อวหริสฺสามี’’ติ สเพฺพสํ เอกาสยตฺตา **‘‘เอเกนาปี’’**ติ วุตฺตํฯ ยทิ อาณตฺติ อิจฺฉิตพฺพา, สํวิธาวหาโร นาม เอโก อวหาโร ปริหายิตโพฺพฯ

โอกาสปริกเปฺป ฐานาจาวนาย คหิตมฺปิ โอกาสปริกปฺปิตตฺตา รกฺขติฯ โอกาสาติกฺกโมว ปมาณํ ปุเพฺพ อสุทฺธจิเตฺตน คหิตตฺตาฯ อิทานิ สุทฺธจิเตฺตน คหิเตปิ โหติ เอวาติ วทนฺติ, ตํ น สุนฺทรํฯ เอตฺถ ปน วินิจฺฉโย สมนฺตปาสาทิกํ โอโลเกตฺวา คเหตโพฺพฯ

อุทฺธาโร นตฺถีติ ฐานาจาวนํ นตฺถีติ อโตฺถฯ

อุทฺธตมเตฺต อวหาโร สกลสฺส ปโยคสฺส นิฎฺฐาปิตตฺตา, น อตฺถสาธกวเสนฯ **อุทฺธาเรเยว รกฺขตี**ติ เอตฺถ เอว-สเทฺทน ปาตเน น รกฺขตีติ อเตฺถ สิเทฺธปิ อตฺถสาธกวเสน อตฺถํ ทเสฺสตุํ **‘‘ตํ อุทฺธริตฺวา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ

‘‘ปถพฺยาราชปเทสราชาทโย พหู, เตสํ สงฺคณฺหนตฺถํ ‘ราชาโน’ติ พหุวจนํ วุตฺต’’นฺติ ลิขิตํฯ กิญฺจาปิ พหุวจนํ กตํ, อิทํ ปน เอกํ พิมฺพิสารเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ ราชาโนติ กิญฺจิ อนิทฺทิสิตฺวา สาธารณวเสน กิญฺจาปิ วุตฺตํ, อิทํ ปน พิมฺพิสารเมวาติฯ

ปุพฺพปฺปโยเคติ เอตฺถ คมนกาเล มคฺคโสธนาธิกรเณ อปาจิตฺติยเขเตฺต ทุกฺกฏํ, ลตาเจฺฉทนาทีสุ ปาจิตฺติยเมวฯ คนฺตฺวา ปน กุมฺภิมตฺถเก ชาตลตาทิเจฺฉทเน สหปโยคตฺตา ทุกฺกฏํฯ ‘‘เอกภเณฺฑ เอวํ ภาริยมิทํ, ‘ตฺวมฺปิ เอกปสฺสํ คณฺห, อหมฺปิ เอกปสฺสํ คณฺหามี’ติ สํวิทหิตฺวา อุภเยสํ ปโยเคน ฐานาจาวเน กเต กายวาจาจิเตฺตหิ สมุฏฺฐาติฯ อญฺญถา สาหตฺถิกํ วา อาณตฺติกสฺส องฺคํ น โหติ , อาณตฺติกํ วา สาหตฺถิกสฺสาติ วุตฺตลกฺขเณน วิรุชฺฌตี’’ติ **วินยคณฺฐิปเท** ลิขิตํฯ **ปิ**-สโทฺท ปเนตฺถ ตเตฺถว ลิขิโตฯ

> กายวาจาสมุฏฺฐานํ, ยสฺสา อาปตฺติยา สิยา;
> ตตฺร วาจงฺคํ จิตฺตํว, กมฺมํ นสฺสา วิธียติฯ
>
> กิริยากิริยาทิกํ ยเญฺจ, ยมฺปิ กมฺมตฺตยํ ภเว;
> น ยุตฺตํ ตํ วิรุทฺธตฺตา, กมฺมเมกํว ยุชฺชตีติฯ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๑๓๑ ปกิณฺณกกถาวณฺณนา);

ทุติยปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ตติยปาราชิกวณฺณนา

ยถา ญาตปริญฺญา ธมฺมานํ สภาวชานนเมว ‘‘อิทํ รูปํ, อยํ เวทนา’’ติ, ตีรณปริญฺญา ปน ธมฺมสภาเวน สทฺธึ อนิจฺจาทิวเสน ปวตฺตมานํ ‘‘รูปํ อนิจฺจนฺติ วา’’ติอาทิ, เอวมิธ สทฺธึ เจเตตฺวา เอกเตฺตนาปิ ปาณาติปาตาภาวา **‘‘ชีวิตา โวโรเปยฺยา’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘มนุสฺสวิคฺคห’’นฺติ วุตฺตตฺตา คพฺภเสยฺยกานํ วเสน สพฺพสุขุมอตฺตภาวโต ปฏฺฐาย ทเสฺสตุํ **‘‘กลลโต ปฏฺฐายา’’**ติ อาหฯ เอตฺถ ชีวิตา โวโรเปโนฺต ปจฺจุปฺปนฺนโต วิโยเชติฯ ตตฺถ ขณปจฺจุปฺปนฺนํ น สกฺกา โวโรเปตุํ, สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนํ วา อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ วา สกฺกาฯ กถํ? ตสฺมิญฺหิ อุปกฺกเม กเต ลทฺธูปกฺกมํ ชีวิตทสกํ นิรุชฺฌมานํ ทุพฺพลสฺส ปริหีนเวคสฺส ปจฺจโย โหติฯ สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนํ ยถา เทฺว ตโย ชวนวาเร ชวิตฺวา นิรุชฺฌติ, อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนญฺจ ตทนุรูปํ กตฺวา นิรุชฺฌติ, ตถา ปจฺจโย โหติฯ ตโต สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนํ วา อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ วา ยถาปริจฺฉินฺนกาลํ อปตฺวา อนฺตราว นิรุชฺฌติฯ เอวํ ตทุภยมฺปิ โวโรเปตุํ สกฺกาฯ ตสฺมา ปจฺจุปฺปนฺนํ วิโยเชติฯ

‘‘อิมสฺส ปนตฺถสฺสา’’ติ โวหารวเสน วุตฺตมตฺถํ ปรมตฺถวเสน อาวิภาวตฺถํ **‘‘ปาโณ เวทิตโพฺพ’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ กายวิญฺญตฺติสหิตาย เจตนาย ปยุชฺชตีติ **ปโยโค,** โก โส? สรีเร สตฺถาทีนํ คมนํ ปหรณนฺติ กายวจีวิญฺญตฺติสหิตาย เจตนาย ปรสรีเร สตฺถปาตนํฯ **ทูเร ฐิต**นฺติ ทูเร วา ติฏฺฐตุ, สมีเป วาฯ หตฺถโต มุเตฺตน ปหาโร **นิสฺสคฺคิโยฯ ตตฺถา**ติ นิสฺสคฺคิยปฺปโยเคฯ **โย โกจิ มรตู**ติ เอตฺถ มหาชนสมูเห น สกฺกาฯ ยสฺสูปริ สโร ปตติ, ตเสฺสว ชีวิตมรณํ กาตุํ, น ยสฺส กสฺสจิ ชีวิตมรณํฯ **อาณาปน**นฺติ วจีวิญฺญตฺติสหิตาย เจตนาย อธิเปฺปตตฺถสาธนํฯ เตเนว ‘‘สาเวตุกาโม น สาเวตี’’ติ (ปารา. ๕๔) วุตฺตํฯ **อาณตฺตินิยามกา**ติ อาณตฺติกปฺปโยคสาธิกาฯ เอเตสุ หิ อวิรชฺฌิเตสุ เอว อาณตฺติปโยโค โหติ, น อญฺญถาฯ

รูปูปหาโรติ เอตฺถ –

‘‘มมาลาเภน เอสิตฺถี, มรตู’’ติ สมีปโค;
ทุกฺกฏจิโตฺต สเจ ยาติ, โหติ โส อิตฺถิมารโกฯ

ภิกฺขตฺถาย สเจ ยาติ, ชานโนฺตปิ น มารโก;
อนตฺถิโก หิ โส ตสฺสา, มรเณน อุเปกฺขโกฯ

วิโยเคน จ เม ชายา, ชนนี จ น ชีวติ;
อิติ ชานํ วิยุญฺชโนฺต, ตทตฺถิโก โหติ มารโกฯ

ปพฺพชฺชาทินิมิตฺตเญฺจ, ยาติ ชานํ น มารโก;
อนตฺถิโก หิ โส ตสฺสา, มรเณน อุเปกฺขโกฯ

หารกสทฺทสฺส เภทโต อตฺถํ วิตฺถาเรตฺวา อุภยมฺปิ เอกเมวาติ ทเสฺสตุํ **‘‘สตฺถญฺจ ตํ หารกญฺจา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **เอเตน ถาวรปฺปโยคํ ทเสฺสติ** สาหตฺถิกาทีสุ ปโยเคสุฯ **‘‘อิติ จิตฺตมโน’’**ติ อุทฺธริตฺวาปิ อิติสทฺทสฺส อโตฺถ น ตาว วุโตฺตฯ กิญฺจาปิ น วุโตฺต, อธิการวเสน ปน อาคตํ อิติสทฺทํ โยเชตฺวา **อิติ จิตฺตสงฺกโปฺป**ติ เอตฺถ ‘‘มรณสญฺญี มรณเจตโน มรณาธิปฺปาโย’’ติ วุตฺตตฺตา มรณํเยว วกฺขตีติ เวทิตโพฺพฯ **วุตฺตนเยนา**ติ ฉปฺปโยควเสนฯ สาหตฺถิกนิสฺสคฺคิยปฺปโยเคสุ สนฺนิฏฺฐาปกเจตนาย สตฺตมาย สห อุปฺปนฺนกายวิญฺญตฺติยา สาหตฺถิกตา เวทิตพฺพาฯ อาณตฺติเก ปน สตฺตหิปิ เจตนาหิ สห วจีวิญฺญตฺติสมฺภวโต สตฺต สตฺต สทฺทา เอกโต หุตฺวา เอเกกกฺขรภาวํ คนฺตฺวา ยตฺตเกหิ อกฺขเรหิ อตฺตโน อธิปฺปายํ วิญฺญาเปนฺติ, ตทวสานกฺขรสมุฏฺฐาปิกาย สตฺตมเจตนาย สหชาตวจีวิญฺญตฺติยา อาณตฺติกตา เวทิตพฺพาฯ

ตติยปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. จตุตฺถปาราชิกวณฺณนา

อิเธว สงฺคหนฺติ ‘‘อิติ ชานามิ, อิติ ปสฺสามี’’ติ ปเท กถนฺติ เจ, **‘‘อิติ ชานามี’’**ติอาทิมาห ฯ เกวลํ ‘‘ปาปิจฺฉตายา’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. จตุตฺถปาราชิกวณฺณนา) วจนโต มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา สมุทาจรนฺตสฺส อนาปตฺตีติ ทีปิตํฯ ‘‘อตีตกาเล โสตาปโนฺนมฺหี’’ติ วทโนฺต ปริยาเยน วทติ, ‘‘โย เต วิหาเร วสติ, โส ภิกฺขุ อรหา’’ติอาทีสุ (ปริ. ๑๖๕) วิย สิกฺขาปเทปิ ‘‘อิติ ชานามี’’ติ (ปารา. ๑๙๕, ๑๙๗) ปจฺจุปฺปนฺนเมว วุตฺตํฯ

จตุตฺถปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

มาตุฆาตกปิตุฆาตกอรหนฺตฆาตกา ตติยปาราชิกํ อาปนฺนา, ภิกฺขุนิทูสโก, ลมฺพีอาทโย จ จตฺตาโร ปฐมปาราชิกํ อาปนฺนา เอวาติ กตฺวา กุโต จตุวีสตีติ เจ? น, อธิปฺปายาชานนโตฯ มาตุฆาตกาทโย หิ จตฺตาโร อิธานุปสมฺปนฺนา เอว อธิเปฺปตา, ลมฺพีอาทโย จตฺตาโร กิญฺจาปิ ปฐมปาราชิเกน สงฺคหิตา, ยสฺมา ปน เอเกน ปริยาเยน เมถุนธมฺมํ ปฏิเสวิโน โหนฺติ, ตสฺมา วิสุํ วุตฺตาฯ **น ลภติ ภิกฺขูหี**ติ เอตฺถ ‘‘อุโปสถาทิเภทํ สํวาส’’นฺติ เอตฺตกํ วุตฺตํฯ วินยฏฺฐกถายํ ‘‘อุโปสถปฺปวารณาปาติโมกฺขุเทฺทสสงฺฆกมฺมปฺปเภท’’นฺติ วุตฺตํฯ ปาฬิยํ ‘‘สํวาโส นาม เอกกมฺมํ เอกุเทฺทโส สมสิกฺขตา’’ติ (ปารา. ๕๕, ๙๒, ๑๗๒, ๑๙๘) วุตฺตํฯ ติวิเธนาปิ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏตีติ ปฏิกฺขิตฺตํฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, คหเฏฺฐน นิสินฺนปริสาย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพ’’นฺติอาทิ (มหาว. ๑๕๔) ปาติโมกฺขปฺปวารณาสุ เอว อาคตํ, อเญฺญสุ จ เอวรูเปสุ ฐาเนสุ เสสํ กมฺมํ กาตุํ นตฺถิ ปฏิเกฺขโปฯ อาจริยาปิ ‘‘เสสํ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ, นตฺถิ อาปตฺตี’’ติ

วทนฺติฯ “อนฺติมวตฺถุ อชฺฌาปนฺนํ อมูลเกน ปาราชิเกน โจเทนฺตสฺส สงฺฆาทิเสโส, สงฺฆาทิเสเสน โจเทนฺตสฺส ปาจิตฺติยนฺติ ภิกฺขุโน วิย วุตฺตํ, น อนุปสมฺปนฺนสฺส วิย ทุกฺกฏํฯ ตสฺมา เตน สหเสยฺยา, ตสฺส ปฏิคฺคหณญฺจ ภิกฺขุสฺส วฏฺฏตีติ อาจริยา วทนฺตี”ติ ลิขิตํฯ **“ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉา**ติ ‘เอกกมฺมํ เอกุเทฺทโส สมสิกฺขตา’ติ เอวํ วุตฺตสํวาสสฺส อภพฺพตามตฺตํ สนฺธาย วุตฺต”นฺติ วทนฺติ, วีมํสิตพฺพํฯ

อิทานิ จตุนฺนมฺปิ สาธารณํ ปกิณฺณกํ – เมถุนธมฺมํ ปฏิเสวโนฺต อตฺถิ โกจิ ปาราชิโก โหติ อสํวาโส, อตฺถิ โกจิ น ปาราชิโก โหติ อสํวาโส, อตฺถิ โกจิ น ปาราชิโก สํวาโส ทุกฺกฏวตฺถุสฺมึ วา ถุลฺลจฺจยวตฺถุสฺมึ วา ปฏิเสวโนฺต, อตฺถิ โกจิ น ปาราชิโก ปกฺขปณฺฑโก อปณฺฑกปเกฺข อุปสมฺปโนฺน ปณฺฑกปเกฺข เมถุนธมฺมํ ปฏิเสวโนฺตฯ โส อาปตฺตึ นาปชฺชตีติ น ปาราชิโก นามฯ น หิ อภิกฺขุสฺส อาปตฺติ นาม อตฺถิฯ โส อนาปตฺติกตฺตา อปณฺฑกปเกฺข อาคโต กึ อสํวาโส โหติ, น โหตีติ? โหติฯ “อภโพฺพ เตน สรีรพนฺธเนนา”ติ (มหาว. ๑๒๙) หิ วุตฺตํฯ “โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน…เป.… อสํวาโส”ติ (ปารา. ๔๔) วุตฺตตฺตา โย ภิกฺขุภาเวน เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวติ, โส เอว อภโพฺพฯ นายํ อปาราชิกตฺตาติ เจ? น, “พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ”ติ (มหาว. ๑๒๖) วุตฺตฏฺฐาเน ยถา อภิกฺขุนา กมฺมวาจาย สาวิตายปิ กมฺมํ รุหติ กมฺมวิปตฺติยา อสมฺภวโต, เอวํสมฺปทมิทํ ทฏฺฐพฺพํฯ ตตฺรายํ วิเสโส – อุปสมฺปนฺนปุโพฺพ เอวํ เจ กมฺมวาจํ สาเวติ, สโงฺฆ จ ตสฺมึ อุปสมฺปนฺนสญฺญี เอว เจ, กมฺมํ รุหติ, นาญฺญถาติ โน ขนฺตีติ อาจริโยฯ

คหโฏฺฐ วา ติตฺถิโย วา ปณฺฑโก วา กมฺมวาจํ สาเวติ, สเงฺฆน กมฺมวาจา น วุตฺตา โหติฯ “สโงฺฆ อุปสมฺปาเทยฺย สโงฺฆ อุปสมฺปาเทติ, อุปสมฺปโนฺน สเงฺฆนา”ติ (มหาว. ๑๒๗) หิ วจนโต สเงฺฆน กมฺมวาจาย วตฺตพฺพตาย สงฺฆปริยาปเนฺนน, สงฺฆปริยาปนฺนสญฺญิเตน วา เอเกน วุตฺตาย สเงฺฆน วุตฺตา โหตีติ เวทิตโพฺพ, น คหฏฺฐติตฺถิยปณฺฑกาทีสุ อญฺญตเรนฯ อยเมว สพฺพกเมฺมสุ ยุตฺติ ทฏฺฐพฺพาฯ

ตถา อตฺถิ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวโนฺต โกจิ นาเสตโพฺพ, “โย ภิกฺขุนิทูสโก, อยํ นาเสตโพฺพ”ติ (มหาว. ๑๑๔-๑๑๕ อตฺถโต สมานํ) วุตฺตตฺตา เตน เอว โส อนุปสมฺปโนฺนว สหเสยฺยาปตฺตึ วา อญฺญํ วา ตาทิสํ ชเนติ, ตสฺส โอมสเน จ ทุกฺกฏํ โหติฯ อภิกฺขุนิยา เมถุนธมฺมํ ปฏิเสวโนฺต น นาเสตโพฺพ, “อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปโนฺน, ภิกฺขเว, อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ”ติ ปาฬิยา อภาวโต, เตเนว โส อุปสมฺปนฺนสงฺขํ คจฺฉติ, สหเสยฺยาปตฺติอาทึ น ชเนติ, เกวลํ อสํวาโสติ กตฺวา คณปูรโก น โหติฯ เอกกมฺมเอกุเทฺทโส หิ สํวาโสติ วุโตฺต, สมสิกฺขตาปิ สํวาโสติ กตฺวา โส เตน สทฺธึ นตฺถีติฯ ปทโสธมฺมาปตฺตึ ปน ชเนตีติ การณจฺฉายา ทิสฺสตีติฯ ยถา ภิกฺขุนิยา สทฺธึ ภิกฺขุสงฺฆสฺส เอกกมฺมาทิโน สํวาสสฺส อภาวา ภิกฺขุนี อสํวาสา ภิกฺขุสฺส, ตถา ภิกฺขุ จ ภิกฺขุนิยา, ปทโสธมฺมาปตฺตึ ปน น ชเนติฯ ตถา อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปโนฺนปิ เอเกโจฺจ “โย นาเสตโพฺพติ วุโตฺต”ติ อิมินา นิทสฺสเนน สการณจฺฉายา อชฺฌุเปกฺขิตา โหตีติ น คหณํ คจฺฉติฯ อปิจ “อุโภ นาเสตพฺพา, ทูสโก นาเสตโพฺพ”ติ (ปารา. ๖๖) วจนโต, “เมตฺติยํ ภิกฺขุนึ นาเสถา”ติ (ปารา. ๓๘๔) วจนโต จ โย สงฺฆมชฺฌํ ปวิสิตฺวา อนุวิชฺชเกน อนุวิชฺชิยมาโน ปราชิโต, โสปิ อนุปสมฺปโนฺนว, น โอมสวาทปาจิตฺติยํ ชเนตีติ เวทิตโพฺพฯ

อปิเจตฺถ สิกฺขาปจฺจกฺขาตกจตุกฺกํ เวทิตพฺพํฯ อตฺถิ หิ ปุคฺคโล สิกฺขาปจฺจกฺขาตโก น สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน, อตฺถิ ปุคฺคโล น สิกฺขาปจฺจกฺขาตโก สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน, อตฺถิ

ปุคฺคโล สิกฺขาปจฺจกฺขาตโก เจว สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน จ, อตฺถิ ปุคฺคโล เนว สิกฺขาปจฺจกฺขาตโก น สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺนฯ ตตฺถ ตติโย ภิกฺขุนี สิกฺขาปจฺจกฺขาตกา เวทิตพฺพาฯ สา หิ ยาว น ลิงฺคํ ปริจฺจชติ, กาสาเวสุ สอุสฺสาหาว สมานา สามญฺญา จวิตุกามา สิกฺขํ ปจฺจกฺขนฺตีปิ ภิกฺขุนี เอว สิกฺขาสาชีวสมาปนฺนาวฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา ‘‘นตฺถิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนิยา สิกฺขาปจฺจกฺขาน’’นฺติฯ กทา ปน สา อภิกฺขุนี โหตีติ? ยทา สา วิพฺภนฺตาติ สงฺขํ คจฺฉติฯ วุตฺตญฺหิ ภควตา ‘‘ยเทว สา วิพฺภนฺตา, ตเทว สา อภิกฺขุนี’’ติ (จูฬว. ๔๓๔)ฯ กิตฺตาวตา ปน วิพฺภนฺตา โหตีติ? สามญฺญา จวิตุกามา กาสาเวสุ อนาลยา กาสาวํ วา อปเนติ, นคฺคา วา คจฺฉติ, ติณปณฺณาทินา วา ปฏิจฺฉาเทตฺวา คจฺฉติ, กาสาวํเยว วา คิหินิวาสนากาเรน นิวาเสติ, โอทาตํ วา วตฺถํ นิวาเสติ, ลิงฺคเนว วา สทฺธิํ ติตฺถิเยสุ ปวิสิตฺวา เกสลุญฺจนาทิวตํ สมาทิยติ, ติตฺถิยลิงฺคํ วา สมาทิยติ, ตทา วิพฺภนฺตา นาม โหติฯ ตตฺถ ยา สลิงฺเคน ฐิตาว ติตฺถิยวตํ สมาทิยติ, สา ติตฺถิยปกฺกนฺตภิกฺขุ วิย ปจฺฉา ปพฺพชฺชมฺปิ น ลภติฯ เสสา ปพฺพชฺชเมว ลภติ, น อุปสมฺปทํฯ ปาฬิยํ กิญฺจาปิ ‘‘ยา, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนี สกาวาสา ติตฺถายตนํ สงฺกนฺตา, สา อาคตา น อุปสมฺปาเทตพฺพา’’ติ (จูฬว. ๔๓๔) วจนโต ยา ปฐมํ วิพฺภมิตฺวา ปจฺฉา ติตฺถายตนํ สงฺกนฺตา, สา อาคตา อุปสมฺปาเทตพฺพาติ อนุญฺญาตํ วิย ทิสฺสติฯ สงฺคีติอาจริเยหิ ปน ‘‘จตุวีสติ ปาราชิกานี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๓๓) วุตฺตตฺตา น ปุน สา อุปสมฺปาเทตพฺพาฯ ตสฺมา เอว สิกฺขาปจฺจกฺขานํ นานุญฺญาตํ ภควตาฯ อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺนา ปน ภิกฺขุนี เอวฯ ปกฺขปณฺฑกีปิ ภิกฺขุนี เอวฯ อิมํ นยํ จตูสุปิ โยเชตฺวา ยถารหํ กเถตพฺพํฯ

ปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สงฺฆาทิเสสกณฺฑํ

๑. สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสิกฺขาปทวณฺณนา

อญฺญตฺร สุปินนฺตาติ สฺวายํ ทุพฺพลวตฺถุกตฺตา เจตนาย ปฏิสนฺธึ อากฑฺฒิตุํ อสมตฺถา, สุปิเน อุปฏฺฐิตํ นิมิตฺตญฺหิ ทุพฺพลํฯ ปวเตฺต ปน อเญฺญหิ กุสลากุสเลหิ อุปตฺถมฺภิตา วิปากํ เทติฯ กิญฺจาปิ วิปากํ เทติ, อถ โข อวิสเย อุปฺปนฺนตฺตา อโพฺพหาริกาว สุปินนฺตเจตนาติ ลิขิตํฯ ยํ ปเนตฺถ ''สุปิเน อุปฏฺฐิตํ นิมิตฺตญฺหิ ทุพฺพล''นฺติ วุตฺตํ, ตํ อเนกนฺตํ, น จ อารมฺมณ ทุพฺพลตาย จิตฺตปฺปวตฺติ ทุพฺพลา อตีตานาคตารมฺมณาย, ปญฺญตฺตารมฺมณาย วา อทุพฺพลตฺตาฯ ตสฺมา **ทุพฺพลวตฺถุกตฺตา**ติ ทุพฺพลหทยวตฺถุกตฺตาติ โน ตกฺกติ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๒๓๖-๒๓๗) อาจริโยฯ อวตฺถุกตาย ทุพฺพลภาโว ยุชฺชตีติ เจ? น, อวตฺถุกาย ภาวนาปภวาย อติเรกพลวสมฺภวโตฯ ภาวนาพลสมปฺปิตญฺหิ จิตฺตํ อรูปมฺปิ สมานํ อติภารมฺปิ กรชกายํ คเหตฺวา เอกจิตฺตกฺขเณเนว พฺรหฺมโลกมฺปิ ปาเปตฺวา ฐเปติ, ตปฺปฏิภาคํ อนปฺปิตมฺปิ กามาวจรจิตฺตํ กรชกายํ อากาเส ลงฺฆนสมตฺถํ กโรติฯ กึ ปเนตฺถ ตํ อนุมานกรณํ? เยน จิตฺตเสฺสว อานุภาโวติ ปญฺญาเยยฺย จิตฺตานุภาเวน ฐปนลงฺฆนาทิกิริยาวิเสสนิพฺพตฺติทสฺสนโตฯ ปกติจิตฺตสมุฏฺฐานรูปํ วิย อสํสฏฺฐตฺตา, นิกฺขมนตฺตา จ วตฺถิสีสํ, กฏิ, กาโยติ ติธา สุกฺกสฺส ฐานํ ปกเปฺปนฺติ อาจริยาฯ สปฺปวิสํ วิย ตํ ทฏฺฐพฺพํ, น จ วิเส ฐานนิยโม, โกธวเสน ปสฺสนฺตสฺส โหติฯ เอวมสฺส น ฐานนิยโม, ราควเสน อุปกฺกมนฺตสฺส โหตีติ โน ตกฺกติ อาจริโยฯ

''ทกโสตํ อโนติเณฺณปี''ติ อิทํ ''โอติณฺณมเตฺต''ติ อิมินา วิรุชฺฌตีติ เจ, ตํ ทเสฺสตุํ **''ฐานโต ปน จุต''**นฺติอาทิมาหฯ ตสฺสโตฺถ – นิมิเตฺต อุปกฺกมํ กตฺวา สุกฺกํ ฐานา จาเวตฺวา ปุน วิปฺปฏิสารวเสน ทกโสโตโรหณํ นิวาเรตุํ น สกฺกา, ตถาปิ อธิวาสาธิปฺปาเยน อธิวาเสตฺวา อนฺตรา ทกโสตโต อุทฺธํ นิวาเรตุํ อสกฺกุเณยฺยตาย **''พหิ นิกฺขเนฺต วา''**ติ วุตฺตํ, ตสฺมา ฐานา จุตญฺหิ อวสฺสํ ทกโสตํ โอตรตีติ อฏฺฐกถาย อธิปฺปาโยฯ ตสฺมา อุภยํ สเมตีติ คเหตโพฺพฯ

เอตฺถาห – กสฺมา อิมสฺมึ สิกฺขาปเท ''โย ปน ภิกฺขู''ติอาทินา การโก น นิทฺทิโฏฺฐติ? วุจฺจเต – อธิปฺปายาเปกฺขาย ภาวโต การโก น นิทฺทิโฏฺฐ ตสฺส สาเปกฺขภาวทสฺสนตฺถํฯ กถํ? กณฺฑุวนาทิอธิปฺปายเจตนาวเสน เจเตนฺตสฺส กณฺฑุวนาทิอุปกฺกเมน อุปกฺกมนฺตสฺส เมถุนราควเสน อูรุอาทีสุ ทุกฺกฏวตฺถูสุ, วณาทีสุ ถุลฺลจฺจยวตฺถูสุ จ อุปกฺกมนฺตสฺส สุกฺกวิสฏฺฐิยา สติปิ น สงฺฆาทิเสโส ''อนาปตฺติ ภิกฺขุ น โมจนาธิปฺปายสฺสา''ติ (ปารา. ๒๖๓) วจนโตฯ ตสฺมา ตทตฺถทสฺสนตฺถํ อิธ การโก น นิทฺทิโฏฺฐฯ อญฺญถา ''โย ปน ภิกฺขุ สเญฺจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ อาปเชฺชยฺย, สงฺฆาทิเสโส''ติ นิทฺทิเฏฺฐ การเก ''เจเตติ น อุปกฺกมติ มุจฺจติ, อนาปตฺตี''ติ (ปารา. ๒๖๒) วุตฺตวจนวิโรโธฯ ตถา ''สเญฺจตนิกาย สุกฺกวิสฏฺฐิยา อญฺญตฺร สุปินนฺตา สงฺฆาทิเสโส''ติ ภุเมฺม นิทฺทิเฏฺฐปิ โส เอว วิโรโธ เหตุวตฺถนิยมสิทฺธิโตฯ ตสฺมา ตทุภยมฺปิ วจนกฺกมํ อวตฺวา ''สเญฺจตนิกา สุกฺกวิสฏฺฐิ อญฺญตฺร สุปินนฺตา สงฺฆาทิเสโส''ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมวจนาภาวโต เหตุวตฺถนิยโม น กโต โหติฯ ตสฺมึ อกเต สเญฺจตนิกา สุกฺกวิสฏฺฐิ อญฺญตฺร สุปินนฺตา สงฺฆาทิเสโสติ, อุปกฺกเม อสติ อนาปตฺตีติ อยมโตฺถ ทีปิโต โหตีติ เวทิตพฺพํฯ

อิมสฺมึ สิกฺขาปเท เทฺว อาปตฺติสหสฺสานิ โหนฺติฯ กถํ? อตฺตโน หตฺถาทิเภเท อชฺฌตฺตรูเป ราคูปตฺถมฺภนวเสน องฺคชาเต กมฺมนิยปฺปเตฺต อาโรคฺยตฺถาย นีลํ โมเจนฺตสฺส เอกา อา

ปตฺติ, อชฺฌตฺตรูเป เอว ราคูปตฺถเมฺภ ปีตกาทีนํ โมจนวเสน นวาติ ทสฯ เอวํ ‘‘สุขตฺถายา’’ติ อาทีนํ นวนฺนํ วเสนาติ ราคูปตฺถเมฺภ อชฺฌตฺตรูปวเสน สตฺฯ เอวเมวํ วจฺจปฺปสฺสาววาตอุจฺจาลิงฺคปาณกทฏฺฐูปตฺถเมฺภสุ จ สตฺ สตฺ กตฺวา สพฺพํ ปญฺจสตํฯ ยถา อชฺฌตฺตรูเป ปญฺจสตํ, เอวํ พหิทฺธารูเป วา อชฺฌตฺตพหิทฺธารูเป วา อากาเส วา กฏึ กเมฺปนฺตฺติ เทฺว สหสฺสานิ อาปตฺติโย โหนฺตีติฯ

สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. กายสํสคฺคสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘โอติโณฺณ’’ติ อิมินาสฺส เสวนาธิปฺปายตา ทสฺสิตาฯ เตเนว ‘‘กายสํสคฺคราคสมงฺคิเสฺสตํ อธิวจน’’นฺติ วุตฺตํฯ **‘‘วิปริณเตน…เป.… สทฺธิ’’**นฺติ อิมินาสฺส วายาโม ทสฺสิโตฯ **‘‘สทฺธิ’’**นฺติ หิ ปทํ สํโยคํ ทีเปติ, โส จ สํโยโค สมาคโมฯ เกน จิเตฺตน? วิปริณเตน จิเตฺตน, น ปตฺตปฺปฏิคฺคหณาธิปฺปายาทินาติ อธิปฺปาโยฯ **‘‘กายสํสคฺคํ สมาปเชฺชยฺยา’’**ติ อิมินาสฺส วายมโต ผสฺสปฺปฏิวิชานนา ทสฺสิตา โหติฯ วายมิตฺวา ผสฺสํ ปฏิวิชานโนฺต หิ สมาปชฺชติ นามฯ เอวมสฺส ติวงฺคสมฺปตฺติ ทสฺสิตา โหติฯ อถ วา **โอติโณฺณ วิปริณเตน จิเตฺตน** ยกฺขาทินา สโตฺต วิยฯ อุปโยคเตฺถ วา เอตํ กรณวจนํ, **โอติโณฺณ** วิปริณตํ จิตฺตํ กูปาทึ วิย สโตฺตฯ อถ วา ‘‘ราคโต อุตฺติโณฺณ ภวิสฺสามี’’ติ ภิกฺขุภาวํ อุปคโตปิ โย ปน ภิกฺขุ ตโต อุตฺติณฺณาธิปฺปายโต วิปริณเตน จิเตฺตน เหตุภูเตน ตเมว ราคํ โอติโณฺณฯ มาตุคาเมน อตฺตโน สมีปํ วา อาคเตน, อตฺตนา อุปคเตน วาฯ เอเตน มาตุคามสฺส สารตฺตตา วา โหตุ, วิรตฺตตา วา, สา อิธ อปฺปมาณํฯ

หตฺถคฺคาหํ วาติ เอตฺถ หเตฺถน สโพฺพปิ อุปาทินฺนโก กาโย สงฺคหิโต, น ภินฺนสนฺตาโน ตปฺปฏิพโทฺธ วตฺถาลงฺการาทิฯ **เวณิคฺคหเณน** อนุปาทินฺนโก อภินฺนสนฺตาโน เกสโลมนขคฺคทนฺตคฺคาทิโก กมฺมปจฺจยอุตุสมุฏฺฐาโน คหิโตติ เวทิตพฺพํฯ เตเนวาห **‘‘อนฺตมโส โลเมน โลมํ ผุสนฺตสฺสาปี’’**ติฯ เตน **อญฺญตรสฺส วา…เป.… ปรามสน**นฺติ เอตฺถ อนุปาทินฺนกานมฺปิ เสสโลมาทีนํ องฺคภาโว เวทิตโพฺพฯ เอวํ สเนฺต ‘‘ผสฺสํ ปฏิชานนฺตสฺส สงฺฆาทิเสโส’’ติ อิมินา วิรุชฺฌตีติ เจ? น, ตทตฺถชานนโตฯ ผุฏฺฐภาวํ ปฏิวิชานโนฺตปิ ผสฺสํ ปฏิชานาติ นาม, น กายวิญฺญาณุปฺปตฺติยา เอวฯ อเนกนฺติกเญฺหตฺถ กายวิญฺญาณํฯ ตสฺมา เอว อิธ ผสฺสปฺปฏิวิชานนํ องฺคเนฺตฺวว น วุตฺตํฯ ตสฺมิญฺหิ วุเตฺต ฐานเมตํ วิชฺชติ ‘‘น จ เม โลมฆฏฺฏเนน กายวิญฺญาณํ อุปฺปนฺนํ, ตสฺมึ ‘น ผสฺสํ ปฏิชานามี’ติ อนาปนฺนสญฺญี สิยา’’ติฯ ‘‘เวณี นาม กหาปณมาลาทิสมฺปยุตฺตํ, ตตฺถ ‘เวณึ คณฺหิสฺสามี’ติ กหาปณมาลาทึ เอว คณฺหาติ, น โลมํ, นตฺถิ สงฺฆาทิเสโส’’ติ วทนฺติฯ วีมํสิตพฺพํฯ

กายสํสคฺคสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ทุฏฺฐุลฺลวาจาสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘กทา เต มาตา ปสีทิสฺสตี’’ติ อายาจนํ **ทุฏฺฐุลฺลวาจาย สิขาปตฺตลกฺขณทสฺสนตฺถํ** วุตฺตํ, น เมถุนุปสํหิเตเยว ทุฏฺฐุลฺลวาจาติ ทสฺสนตฺถํฯ **‘‘อุภโตพฺยญฺชนกาสี’’**ติ วจนํ ปน ปุริสนิมิเตฺตน อสงฺฆาทิเสสวตฺถุนา มิสฺสวจนํ, ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส จ อิตฺถินิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ, อิตรํ ปากฏํฯ ยทิ ตมฺปิ ชเนติ, กถํ ‘อนิมิตฺตาสี’ติอาทีนิ ปทานิ น สงฺฆาทิเสสํ ชเนนฺตี’’ติ เอเก, ตํ น ยุตฺตํ ปุริสสฺสาปิ นิมิตฺตาธิวจนตฺตาฯ ‘‘เมถุนุปสํหิตาหิ สงฺฆาทิเสโส’’ติ (ปารา.

๒๔๘) มาติกายํ ลกฺขณสฺส วุตฺตตฺตา จ เมถุนุปสํหิตาหิ โอภาสเน ปฏิวิชานนฺติยา สงฺฆาทิเสโส, อปฺปฏิวิชานนฺติยา ถุลฺลจฺจยํ, อิตเรหิ โอภาสเน ปฏิวิชานนฺติยา ถุลฺลจฺจยํ, อปฺปฏิวิชานนฺติยา ทุกฺกฏนฺติ เอเก, วิจาเรตฺวา คเหตพฺพํฯ เอตฺถาห – **“สิขรณี”**ติอาทีหิ อโกฺกสนฺตสฺส ปฏิฆจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ, กสฺมา ‘‘ติเวทน’’นฺติ อวตฺวา ‘‘ทฺวิเวทน’’นฺติ วุตฺตนฺติ? ราควเสน อยํ อาปตฺติ, น ปฏิฆวเสนฯ ตสฺมา ราควเสเนว ปวโตฺต อโกฺกโส อิธ อธิเปฺปโตฯ ตสฺมา ‘‘ทฺวิเวทน’’นฺติ วจนํ สุวุตฺตเมวฯ

ทุฏฺฐุลฺลวาจาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. อตฺตกามสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุฏฺฐุโลฺลภาสเน วุตฺตปฺปการายาติ ทุฏฺฐุลฺลาทุฏฺฐุลฺลชานนสมตฺถายฯ ปรสฺส ภิกฺขุโน อตฺตกามปาริจริยาย วณฺณภณเน ทุกฺกฏํ, ‘‘โย เต วิหาเร วสติ, ตสฺส อคฺคทานํ เมถุนํ ธมฺมํ เทหี’’ติ ปริยายวจเนปิ ทุกฺกฏํ, ‘‘อตฺตกามปาริจริยาย วณฺณํ ภาเสยฺย, ยา มาทิสํ สีลวนฺต’’นฺติ จ วุตฺตตฺตาติ เอเกฯ ปญฺจสุ องฺเคสุ สพฺภาวา สงฺฆาทิเสโสวาติ เอเก, วิจาเรตฺวา คเหตพฺพํฯ ‘‘อิมสฺมิํ สิกฺขาปททฺวเย กายสํสเคฺค วิย ยกฺขิเปตีสุปิ ทุฏฺฐุลฺลตฺตกอามวจเน ถุลฺลจฺจยนฺติ วทนฺติฯ อฏฺฐกถาสุ ปน นาคต’’นฺติ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๒๙๕) ลิขิตํฯ อุภโตพฺยญฺชนโก ปน ปณฺฑกคติโกวฯ

อตฺตกามสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. สญฺจริตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา

อลํวจนียาติ น วจนียา, นิวารเณ **อลํ**-สโทฺท, น อลํวจนียา **นาลํวจนียา**ฯ ‘‘ปฏิคฺคณฺหาติ วีมํสติ ปจฺจาหรติ, อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๐๕) วุตฺตตฺตา ยสฺส เอกเนฺตน สงฺฆาทิเสโส โหติ, ตสฺส ปฏิคฺคณฺหนวีมํสนปโยคา เอเต ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยา นตฺถีติ วทนฺตีติ ลิขิตํฯ กิญฺจาปิ เอตฺถ ‘‘อิตฺถี นาม มนุสฺสิตฺถี, น ยกฺขี น เปตี น ติรจฺฉานคตาฯ ปุริโส นาม มนุสฺสปุริโส, น ยโกฺข น เปโต น ติรจฺฉานคโต’’ติ ปาฬิ นตฺถิ, ตถาปิ กายสํสคฺคาทีสุ ‘‘มาตุคาโม นาม มนุสฺสิตฺถี’’ติ (ปารา. ๒๘๕) อิตฺถิววตฺถานสฺส กตตฺตา อิธาปิ มนุสฺสิตฺถี เอวาติ ปญฺญายติฯ เมถุนปุพฺพภาคสามญฺญโต อิตฺถิววตฺถาเนน ปุริสววตฺถานํ กตเมว โหติฯ เตเนวาห ‘‘เยสุ สญฺจริตฺตํ สมาปชฺชติ, เตสํ มนุสฺสชาติกตา’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. สญฺจริตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ กายสํสคฺคาทีสุ จ ปณฺฑกยกฺขิเปติโย ถุลฺลจฺจยวตฺถุกาว วุตฺตา, ตถา อิธาปิ, ปณฺฑกสภาวตฺตา มนุสฺสอุภโตพฺยญฺชนโก จ ถุลฺลจฺจยวตฺถุโกว โหติฯ เสสา มนุสฺสปุริสอมนุสฺสปณฺฑกอุภโตพฺยญฺชนกติรจฺฉานคตปุริสาทโย ทุกฺกฏวตฺถุกาว มิจฺฉาจารทสฺสนสภาวโตติ เวทิตพฺพํฯ

สญฺจริตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. กุฏิการสิกฺขาปทวณฺณนา

กิํ ภเนฺตติ เอตฺตเกปิ วุเตฺตฯ ปุจฺฉิโต ยทตฺถาย ปวิโฏฺฐ, ตํ กเถตุํ ลภติ ปุจฺฉิตปญฺญตฺตา ภิกฺขาจารวเตฺตติ ลิขิตํฯ หตฺถกมฺมํ ยาจิโต ‘‘อุปกรณํ, มูลํ วา ทสฺสตี’’ติ ยาจติ, วฏฺฏติ, น วฏฺฏตีติ? วฏฺฏติ เสนาสเน โอภาสปริกถาทีนํ ลทฺธตฺตาติ เอเกฯ **ติหตฺถา วา**ติ เอตฺถ วฑฺฒกิหเตฺถน ติหตฺถาฯ **“ปมาณยุโตฺต มโญฺจ**ติ ปกติวิทตฺถิยา นววิทตฺถิปฺปมาณมโญฺจ,

โส ตตฺถ อิโต จ น สญฺจรติ, ตสฺมา จตุหตฺถวิตฺถารา น โหตี’’ติอาทิ ลิขิตํฯ อกุฏิยา ปน วตฺถุเทสนากิจฺจํ นตฺถิ อุลฺลิตฺตาวลิตฺตํ กาตุํ วุตฺตตฺตาฯ ‘‘อุลฺลิตฺตาทิภาโว…เป…. ‘ฉทนเมว สนฺธาย วุตฺต’ติ ยุตฺตมิทํฯ กสฺมาติ เจ? ยสฺมา มตฺติกามยภิตฺตึ อุฏฺฐาเปตฺวา อุปริ อุลฺลิตฺตํ วา อวลิตฺตํ วา อุภยํ วา ภิตฺติยา ฆฏิตํ กโรนฺตสฺส อาปตฺติ เอว วินาปิ ภิตฺติเลเปนา’’ติ ลิขิตํฯ เอวเมตฺถ ถมฺภตุลาปิฏฺฐสงฺฆาฏาทิ นิรตฺถกํ สิยาฯ ตสฺมา วิจาเรตฺวาว คเหตพฺพํฯ ‘‘อุโปสถาคารมฺปิ ภวิสฺสติ, อหมฺปิ วสิสฺสามี’’ติ วา ‘‘ภิกฺขูหิ วา สามเณเรหิ วา เอกโต วสิสฺสามี’’ติ วา กโรนฺตสฺส วฏฺฏติ เอวฯ กสฺมา? ‘‘อตฺตุเทฺทส’’นฺติ วุตฺตตฺตาติ ลิขิตํฯ

อิทํ ปน สิกฺขาปทํ จตุตฺถปาราชิกํ วิย นิทานาเปกฺขํฯ น หิ วคฺคุมุทาตีริยา ภิกฺขู สยเมว อตฺตโน อสนฺตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ มุสาวาทลกฺขณํ ปาเปตฺวา ภาสึสุฯ อญฺญมญฺญญฺหิ เต อุตฺตริมนุสฺสธมฺมวณฺณํ ภาสึสุฯ น จ ตาวตา ปาราชิกวตฺถุ โหติ, ตตฺตเกน ปน เลเสน ภควา ตํ วตฺถุํ นิทานํ กตฺวา ปาราชิกํ ปญฺญเปสิ, ตถา อิธาปิฯ น หิ นิทาเน ‘‘อเทสิตวตฺถุกาโย สารมฺภาโย อปริกฺกมนาโย’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘อปฺปมาณิกาโย’’ติ ปน วุตฺตตฺตา ปมาณมติกฺกมนฺตสฺส สงฺฆาทิเสโสว นิทานาเปโกฺขฯ ตตฺถ สารเมฺภ อปริกฺกมเน สงฺฆาทิเสสปฺปสงฺคํ วิย ทิสฺสมานํ ‘‘วิภโงฺค ตํนิยมโก’’ติ วุตฺตตฺตา วิภเงฺค น นิวาเรติฯ ตถา มหลฺลเกฯ

เอตฺถาห – กิมตฺถํ มาติกายํ ทุกฺกฏวตฺถุ วุตฺตํ, นนุ วิภเงฺค เอว วตฺตพฺพํ สิยาติ? เอวเมตํฯ กึ นุ ภิกฺขู อภิเนตพฺพา วตฺถุเทสนาย, เตหิ ภิกฺขูหิ วตฺถุ เทเสตพฺพํ, กีทิสํ? อนารมฺภํ สปริกฺกมนฺติฯ อิตรญฺหิ ‘‘สารเมฺภ เจ ภิกฺขุ วตฺถุสฺมึ อปริกฺกมเน’’ติ เอวํ อนุปฺปสงฺควเสน อาคตตฺตา วุตฺตํฯ ยสฺมา วตฺถุ นาม อตฺถิ สารมฺภํ อปริกฺกมนํ, อตฺถิ อนารมฺภํ สปริกฺกมนํ, อตฺถิ สารมฺภํ สปริกฺกมนํ, อตฺถิ อนารมฺภํ อปริกฺกมนนฺติ พหุวิธํ, ตสฺมา พหุวิธตฺตา วตฺถุ เทเสตพฺพํ อนารมฺภํ สปริกฺกมนํ, เนตรนฺติ วุตฺตํ โหติฯ กิมตฺถิกา ปเนตฺถ วตฺถุเทสนาติ เจ? ครุกาปตฺติปญฺญาปนเหตุปริวชฺชนุปายตฺตาฯ วตฺถุอเทสนา หิ ครุกาปตฺติปญฺญาปนเหตุภูตาฯ ครุกาปตฺติปญฺญาปนํ อกตวิญฺญตฺติคิหิปีฬาชนนํ, อตฺตทุกฺขปรทุกฺขเหตุภูโต จ สารมฺภภาโวติ เอเต วตฺถุเทสนาปเทเสน อุปาเยน ปริวชฺชิตา โหนฺติฯ น หิ ภิกฺขู อกปฺปิยกุฏิกรณตฺถํ คิหีนํ วา ปีฬานิมิตฺตํ, สารมฺภวตฺถุกุฏิกรณตฺถํ วา วตฺถุํ เทเสนฺตีติฯ โหนฺติ เจตฺถ –

‘‘ทุกฺกฏสฺส หิ วตฺถูนํ, มาติกาย ปกาสนา;
ครุกาปตฺติเหตูนํ, เตสํ เอวํ ปกาสิตาฯ

‘‘วตฺถุสฺส เทสนุปาเยน, ครุกาปตฺติเหตุโย;
วชฺชิตา โหนฺติ ยํ ตสฺมา, สารมฺภาทิ ชหาปิต’’นฺติฯ

กุฏิการสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. วิหารการสิกฺขาปทวณฺณนา

กิริยามตฺตโต สมุฏฺฐานภาวโต อกิริยเมเวตํฯ ตํ เทสนาอกรณวเสนฯ **ภิกฺขู วา อนภิเนยฺยา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท อวธารณโตฺถติ เวทิตโพฺพฯ ‘‘อายสฺมา ฉโนฺน เจติยรุกฺขํ เฉทาเปสี’’ติ (ปารา. ๓๖๕) อาคตตฺตา อิทมฺปิ นิทานาเปกฺขนฺติ เวทิตพฺพํฯ

วิหารการสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. ทุฏฺฐโทสสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘กสฺมา มม วนฺทนาทีนิ…เป…. ‘ฆฏิเตเยว สีสํ เอตี’ติ วุตฺตตฺตา อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนกํ วนฺทิตุํ น วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ ปริวาราวสาเน อุปาลิปญฺจเก ‘‘กติ นุ โข, ภเนฺต, อวนฺทิยา’’ติอาทินา (ปริ. ๔๖๗) วุตฺตปาฬิยํ อวุตฺตตฺตา, ‘‘ปจฺฉา อุปสมฺปเนฺนน ปุเร อุปสมฺปโนฺน วนฺทิโย’’ติ (ปริ. ๔๖๘) วุตฺตตฺตา จ, ตสฺมา เอว อิมิสฺสํ กงฺขาวิตรณิยํ ‘‘อุปสมฺปโนฺนติ สงฺขฺยุปคมน’’นฺติ วุตฺตํฯ สุตฺตาธิปฺปาโย ปน เอวํ คเหตโพฺพ – อวนฺทโนฺต สามีจิปฺปฏิเกฺขปสงฺขาตาย โจทนาย โจเทติ นามาติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตนฺติฯ ตสฺมา เอว ‘‘เอตฺตาวตา จ โจทนา นาม โหตี’’ติ วุตฺตํฯ อิธ อธิเปฺปตํ อาปตฺติอาปชฺชนาการํ ทเสฺสตุํ ‘‘‘กสฺมา มม วนฺทนาทีนิ น กโรสี’ติอาทิ วุตฺต’’นฺติ ลิขิตํฯ

กตูปสมฺปทนฺติ ยสฺส อุปสมฺปทา รุหติ, ตํ, ปณฺฑกาทโยฯ **ฐปนเกฺขตฺต**นฺติ เอตฺถ สพฺพสงฺคาหิกํ, ปุคฺคลิกญฺจาติ ทุวิธํ ปวารณาฐปนํฯ ตตฺถ สพฺพสงฺคาหิเก ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ…เป…. เตวาจิกํ ปวาเร’’ติ **สุ**-การโต ยาว **เร**-กาโรฯ ปุคฺคลิกฐปเน ปน ‘‘สงฺฆํ, ภเนฺต, ปวาเรมิ…เป…. ปสฺสโนฺต ปฏิ’’ติ **สํ**-การโต ยาว อยํ สพฺพปจฺฉิโม **ฏิ**-กาโร, เอตฺถนฺตเร เอกปเทปิ ฐเปเนฺตน ฐปิตา โหติฯ อุโปสเถ ปน อิมินานุสาเรน วิเสโส เวทิตโพฺพ ‘‘กเรยฺยา’’ติ **เร**-กาเร อนติกฺกมเนฺตฯ

ทุฏฺฐโทสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. อญฺญภาคิยสิกฺขาปทวณฺณนา

อญฺญภาโค วา อสฺส อตฺถีติ ยถา สุวณฺณเสฺสทํ โสวณฺณมิตฺยตฺร สุวณฺณวา อเนน สุวโณฺณ อิตฺยุจฺจเตฯ ตํ ปฏิมาย สรีรํ, สิลาปุตฺตกสฺส สรีรนฺติ จ นิทสฺสนํฯ ฉคลกสฺส ‘‘ทโพฺพ’’ติ ทินฺนํ นามํ ‘‘เทโส’’ติ วุจฺจติฯ กสฺมา? เถรํ อนุทฺธํเสตุํ เถรสฺสาปิ อปทิสิตพฺพตฺตาฯ **อญฺญมฺปิ วตฺถุํ** น เถรํเยวฯ **ลิสฺสติ สิลิสฺสติ โวหารมเตฺตเนว**น อตฺถโตฯ **อีสกํ อลฺลียตี**ติ เลโสติ อธิปฺปาโยฯ ลิสเสลฉโกลอลฺลีภาเวฯ เตน วุตฺตํ ‘‘อีสกํ อลฺลียตีติ เลโส’’ติฯ ยสฺมา เทสเลสา อตฺถโต นินฺนานากรณํ, ตสฺมา ‘‘กิญฺจิเทสํ เลสมตฺตํ อุปาทายา’’ติ ปทํ อุทฺธริตฺวา ‘‘ทส เลสา ชาติเลโส’’ติอาทิ (ปารา. ๓๙๔) ปทภาชเน วุตฺตํฯ

อฏฺฐุปฺปตฺติวเสเนว อาวิภูตนฺติ เอตฺถ กิญฺจ ภิโยฺย อนิยมตฺตาฯ น หิ เมตฺติยภูมชกานํ วิย อเญฺญสํ สเพฺพสมฺปิ ‘‘ฉคลกเมเวตฺถ อญฺญภาคิยํ อธิกรณํ โหติ, อญฺญํ โคมหึสาทิกมฺปิ โหติ, น จ เมตฺติยภูมชกา วิย สเพฺพปิ นามเลสมตฺตเมว อุปาทิยนฺติ, อญฺญมฺปิ ชาติเลสาทึ อุปาทิยนฺติ, ตสฺมา อนิยมตฺตา น วิภตฺตํฯ กิญฺจ ภิโยฺย ตถาวุเตฺต ฉคลกเสฺสว อญฺญภาคิยตา สมฺภวติ, น อญฺญสฺส, เยน โสว ทสฺสิโตฯ เลโส จ นาม เลโสว, น ชาติอาทิ, เยน โสว ทสฺสิโตติ เอวํ มิจฺฉาคาหปฺปสงฺคโตติ เวทิตพฺพํฯ **อิธ จ…เป…. สญฺญิโนปี**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท จ อมูลกสิกฺขาปเท จาติ อโตฺถฯ

> อญฺญภาคิยสิกฺขํ โย, เนว สิกฺขติ ยุตฺติโต;
> คเจฺฉ วินยวิญฺญูหิ, อญฺญภาคิยตํว โสฯ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๐๘);

อญฺญภาคิยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. เภทานุวตฺตกสิกฺขาปทวณฺณนา

ติณฺณํ อุทฺธํ กมฺมารหา…เป…. กโรตีติ เอตฺถ ‘‘อิเม จตฺตาโร’’ติ วา ‘‘อิมญฺจ อิมญฺจา’’ติ วา วตฺวา กาตุํ น วฏฺฏตีติ ลิขิตํฯ

เภทานุวตฺตกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. ทุพฺพจสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุเกฺขน วตฺตโพฺพ **ทุพฺพโจฯ วุจฺจมาโน** น สหติฯ

ทุพฺพจสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิคมนวณฺณนา

‘‘นามมตฺตวเสนา’’ติ ปาโฐฯ ‘‘นามโคตฺตวเสนา’’ติ ลิขิตํฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ‘‘อยํ กิริยา ภิกฺขูนํ กาตุํ น วฏฺฏตี’’ติ ชานิตฺวา สเจ ฉาเทติ, ฉนฺนาว โหตีติ อโตฺถฯ **สภาคมตฺตเมวา**ติ อเวริสภาคมตฺตเมวาติ อธิปฺปาโยฯ

วตฺถุ เจว โคตฺตญฺจาติ เอตฺถ **วตฺถู**ติ วีติกฺกมนํ อสุจิมุจฺจนํฯ โคตฺตนฺติ คํ ตายตีติ โคตฺตํ, สชาติโต อญฺญตฺถ คนฺตุํ อทตฺวา คํ พุทฺธึ, วจนญฺจ ตายตีติ อโตฺถฯ วตฺถุ จ สชาติเมว คจฺฉติฯ **สชาติ** นาเมตฺถ อเญฺญหิ วิสิฏฺฐาวิสิฏฺฐภูตา กิริยา, น กายสํสคฺคาทิฯ **นามเญฺจว อาปตฺติ จา**ติ เอตฺถ **อาปตฺตี**ติ วีติกฺกเมนาปนฺนาปตฺติยา นามํฯ

ปุน อาคตาคตานํ ภิกฺขูนํ อาโรเจเนฺตนาติ เอตฺถ ทฺวินฺนํ อาโรเจเนฺตน ‘‘อายสฺมนฺตา ธาเรนฺตุ’’ติณฺณํ วา อติเรกานํ วา อาโรเจเนฺตน ‘‘อายสฺมโนฺต ธาเรนฺตู’’ติ เอวํ อาโรจนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ **วตฺตเภทญฺจ รตฺติเจฺฉทญฺจ อกตฺวา**ติ เอตฺถ ฐเปตฺวา นวกตรํ ปาริวาสิกํ อวเสสานํ อนฺตมโส มูลายปฏิกสฺสนารหาทีนมฺปิ อภิวาทนาทิสาทิยเน, ปฏิปาฏิยา นิสีทเน, โอวทเน, กมฺมิกานํ ครหเณ จาติอาทีสุ วตฺตเภโท โหติฯ ทสฺสนสวนวิสเยสุ อนาโรจเน จ ภิกฺขูหิ เอกจฺฉเนฺน วสเน จ อชานนฺตเสฺสว วิหาเร ภิกฺขูนํ อาคนฺตฺวา คมเน จาติอาทีสุ รตฺติเจฺฉโท โหติฯ นานาสํวาสเกหิ วินยกมฺมาภาวโต เตสํ อนาโรจเน รตฺติเจฺฉโท น โหติฯ ‘‘เทฺวเลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา’’ติ วจนโต อโนฺต น วฏฺฏติฯ นิกฺขิตฺตวเตฺตเนว หุตฺวา วิจรเนฺตน ยสฺส สนฺติเก ปุเพฺพ สมาทิยิตฺวา อาโรจิตํ, ตสฺสาปิ สนฺติเก ปจฺฉา นิกฺขิปนกาเล อาโรเจตฺวาว นิกฺขิปิตพฺพํฯ ตสฺมา ปุน สมาทานกาเลปิ โส เจ ตโต คจฺฉติ, ตํ ทิวสํ อคนฺตฺวา ทิวา อาโรเจตฺวาปิ ยทิ เอวํ อตีตทิวสํ โหติ, ‘‘อรุเณ อุฏฺฐิเต ตสฺส สนฺติเก อาโรเจตฺวา วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา วิหารํ คนฺตพฺพนฺติ ตสฺส สนฺติเก อาโรเจตฺวา วตฺตํ นิกฺขิปิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ อปิจ ‘‘วิหารํ คนฺตฺวา ยํ สพฺพปฐมํ ภิกฺขุํ ปสฺสติ, ตสฺส อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ สเจ รตฺติเจฺฉโท โหติ, วิหารสีมาปริยาปนฺนานํ สเพฺพสํ อาโรเจตพฺพํ สิยาฯ ‘‘ตสฺส อาโรเจตฺวา’’ติ อิทํ ปน ปุเพฺพ อนาโรจิตํ สนฺธาย วตฺตเภทรกฺขณตฺถํ วุตฺตํฯ ตสฺมา เอว **สมนฺตปาสาทิกายํ** (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗) เอวํ วุตฺตํ ‘‘อญฺญํ วิหารโต นิกฺขนฺตํ วา อาคนฺตุกํ วา’’ติฯ

สุทฺธนฺตปริวาเส ปน สเจ ‘‘มาสมตฺตํ อสุโทฺธมฺหี’’ติ อคฺคเหสิ, ปริวสโนฺต ปุน อูนํ วา อธิกํ วา สนฺนิฏฺฐานํ กโรติ, ตตฺตกมฺปิ ปริวสิตพฺพเมว, ปริวาสทานกิจฺจํ นตฺถิฯ อยญฺหิ สุทฺธนฺตปริวาโส นาม อุทฺธมฺปิ อาโรหติ, เหฏฺฐาปิ โอโรหติฯ อิทมสฺส ลกฺขณํฯ

สโมทหิตฺวาติ มูลาปตฺติฏฺฐาเน ฐเปตฺวา, ปกฺขิปิตฺวาติ อโตฺถฯ อปฺปฏิจฺฉนฺนา เจ อนฺตราปตฺติ, มูลาย ปฏิกสฺสนํ อกตฺวา ปุเพฺพ คหิตปริวาเสเนว ปริวสิตพฺพํฯ โย ปน อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา วิพฺภมิตฺวา ปุน อุปสมฺปโนฺน หุตฺวาปิ ปฏิจฺฉาเทติ, โย จ ปุเพฺพ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปจฺฉา น ปฏิจฺฉาเทติ, โย จ อุภยตฺถ ปฏิจฺฉาเทติ, สเพฺพสํ ปฏิจฺฉนฺนทิวสวเสน ปริวาโส ทาตโพฺพฯ ''ปุริมสฺมึ อาปตฺติกฺขเนฺธ วา''ติ จ ''ปจฺฉิมสฺมึ อาปตฺติกฺขเนฺธ วา''ติ (จูฬว. ๑๖๖ อาทโย) จ ปาฬิยํ วุตฺตตฺตา เทฺว ภิกฺขู วิสุทฺธิกํ อาปนฺนา โหนฺติ, เต สุทฺธิกทิฏฺฐิโน โหนฺติฯ เอโก ฉาเทติ, เอโก น ฉาเทติฯ โย ฉาเทติ, โส ทุกฺกฏํ เทสาเปตโพฺพฯ ''อุโภปิ ยถาธมฺมํ การาเปตพฺพา''ติ (จูฬว. ๑๘๑) วจนโต ยํ กญฺจิ อาปตฺตึ ฉาเทตฺวา ทุกฺกฏํ อาปชฺชตีติ เวทิตโพฺพฯ

เตสุ คเตสุ วา อคเตสุ วา ปุริมนเยเนว ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ เอตฺถ อูเน คเณ จรณํ, อนุฏฺฐหนํ เอกรตฺตมฺปิ คเณน วิปฺปวาสํ, สเจ รตฺติยา เอกกฺขเณน สโงฺฆ วสติ, สเจ โส ปุเร อรุณเมว เกนจิ กรณีเยน คโตติ เอตฺถปิ มานเตฺตปิ เอวํ ชาเตฯ ''อยญฺจ ยสฺมา คณสฺส อาโรเจตฺวา, ภิกฺขูนญฺจ อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวาว วสิ, เตนสฺส อูเน คเณ จรณโทโส วา วิปฺปวาโส วา น โหตี''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗) **สมนฺตปาสาทิกายํ** วุตฺตํฯ ตสฺมา เตน อาโรจิเต มุหุตฺตมฺปิ นิสีทิตฺวา คเตปิ วิปฺปวาโส นตฺถิฯ ปาริวาสิกสฺส, อุกฺขิตฺตกสฺส จ ปกตเตฺตน ตสฺมึ วสนํ อุทกปาเตน วาริตํ, ตสฺมา นานูปจาเรปิ เอกจฺฉเนฺน น วฏฺฏติฯ

อิทานิ ปาฐวิจารณา เวทิตพฺพา – **''นว ปฐมาปตฺติกา จตฺตาโร ยาวตติยกา''**ติ อิทํ สภาวนิยมวจนํฯ เตน วุฏฺฐานํ อนิยมนฺติ ทเสฺสติฯ เอกจฺจาปตฺติวุฏฺฐานญฺหิ กมฺมโตปิ โหติ อกมฺมโตปิ, น เอวํ อาปชฺชนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อญฺญตรํ วา อญฺญตรํ วา**ติ เตสํ ทฺวิธา ภินฺนานมฺปิ วุฏฺฐานกฺกมเภทาภาวทีปกวจนํฯ **ยาวตีหํ, ตาวตีห**นฺติ เอตฺถ อหปริเจฺฉโท อรุณวเสนฯ **''ชาน''**นฺติ อิมินา ชานนปฺปฏิจฺฉนฺนสฺส อกามา ปริวตฺถพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **เตน ภิกฺขุนา อกามา ปริวตฺถพฺพ**นฺติ เตน ภิกฺขุนา วสตา อกามา ปริวตฺถพฺพํ, น ปริวตฺติตลิเงฺคนาติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ **ปริวุตฺถปริวาเสนา**ติ อาทิมฺหิ ปริวุตฺถปริวาเสเนว ปริวาสโต อุตฺตริ อิติวาเรน อาทิโต ภิกฺขุนาว ฉารตฺตํ, ปริวตฺติตลิเงฺคน อุทฺธมฺปิ ภิกฺขุมานตฺตาย ปฏิปชฺชิตพฺพํ, น ปริวาเส วิย ตปฺปจฺจยา อจิณฺณมานโตฺตฯ จิณฺณมานโตฺตว อเพฺภตโพฺพ, น อิตโร, น ปริวาเส วิย มานตฺตารเห, ปกฺขมานตฺตญฺจ จรนฺติยา ภิกฺขุนิยา ลิงฺคํ ปริวตฺตาติกฺกเม สติ จิณฺณมานโตฺต ภิกฺขุ โหติ, ปุน ภิกฺขุมานตฺตํ คเหตฺวา จิณฺณมานโตฺตว ภิกฺขุ อเพฺภตโพฺพติ ทเสฺสติฯ

ยตฺถ สิยาติ ยสฺสํ สมานสํวาสกสีมายมฺปิ วีสติคโณ ภิกฺขุสโงฺฆ อตฺถิฯ **เอเกนปิ เจ อูโน วีสติคโณ**ติ น ยุชฺชติ, อูโน เจฯ น หิ วีสติคโณ, สโงฺฆ เจ อูโนฯ ตสฺมา ''เอเกนปิ เจ อูโน สโงฺฆ''ติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพนฺติ เจ? น, จตุวคฺคปญฺจวคฺคทสวคฺคปฺปสงฺคนิวารณปฺปโยชนโตฯ ตสฺมา วีสติวโคฺค ภิกฺขุสโงฺฆ เจ ภิกฺขุนา เอเกนปิ อูโน, นโฏฺฐ ทฏฺฐโพฺพฯ เกจิ ปน วินเย อปฺปกตญฺญุโน ''ยถา อติเรกจตุวโคฺคปิ สโงฺฆ จตุวคฺคกรณีเย กเมฺม 'จตุวโคฺค'ติ วุจฺจติ, ตถา ปญฺจวคฺคทสวคฺคกรณีเย กเมฺม อติเรกปญฺจวคฺคทสวโคฺคปิ 'ปญฺจวคฺคทสวโคฺค'ติ วุจฺจติฯ ตสฺมา อูโนปิ จตุวคฺคปญฺจวคฺคทสวคฺควีสติวโคฺควา''ติ มเญฺญยฺยุํ, เตสํ มญฺญนานิวารณตฺถํ **''เอเกนปิ เจ อูโน''**ติอาทิ วุตฺตํฯ อถ วา วีสติ ภิกฺขุสโงฺฆ เจ, ฐเปตฺวา เอเกนปิ เจ อูโน อปฺปกตโตฺต, ตํ ฐเปตฺวา เอเกนปิ เจติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **อยํ ตตฺถ สามีจี**ติ วจนํ ยํ วุตฺตํ สพฺพตฺถ ''ตสฺส อาปตฺติยา ปริวาสํ เทติ, มูลาย ปฏิกสฺสติ, มานตฺตํ เทติ, อเพฺภตี''ติ, ตสฺส อาวิภาวกรณตฺถํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ เตน เตสุ อยํ ยถาวุตฺตา

สามีจิ นิยตา อิจฺฉิตพฺพา, น ราชสิกฺขาปทาทีสุ วิย อนิยตาฯ ตตฺถ หิ เกนจิ อนฺตราเยน ตํ สามีจิมกโรเนฺตปิ อนาปตฺตีติ ทีปิตํ โหติฯ

สงฺฆาทิเสสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อนิยตกณฺฑํ

๑. ปฐมานิยตสิกฺขาปทวณฺณนา

อนิยเต อาทิโตว อิทํ ปกิณฺณกํฯ เสยฺยถิทํ – อิทํ อนิยตกณฺฑํ นิปฺปโยชนํ ตตฺถ อปุพฺพาภาวโตติ เจ? น, ครุกลหุกเภทภินฺนาปตฺติโรปนาโรปนกฺกมลกฺขณทีปนปฺปโยชนโตฯ เอตฺถ หิ ‘‘สา เจ เอวํ วเทยฺย ‘อโยฺย มยา…เป…. โส จ ตํ ปฏิชานาติ, อาปตฺติยา กาเรตโพฺพ’’’ติ อาทินา (ปารา. ๔๔๖) อาปตฺติยา ครุกาย, ลหุกาย จ อาโรปนกฺกมลกฺขณํ, ‘‘น กาเรตโพฺพ’’ติ อิมินา อนาโรปนกฺกมลกฺขณญฺจ ทสฺสิตํฯ ลกฺขณทีปนโต อาทิมฺหิ, อเนฺต วา อุทฺทิสิตพฺพนฺติ เจ? น, อสมฺภวโตฯ กถํ น ตาว อาทิมฺหิ สมฺภวติ, เยสมิทํ ลกฺขณํ, เตสํ สิกฺขาปทานํ อทสฺสิตตฺตาฯ น อเนฺต ครุกมิสฺสกตฺตาฯ ตสฺมา ครุกลหุกานํ มเชฺฌ เอว อุทฺทิสิตพฺพตํ อรหติ อุภยมิสฺสกตฺตาฯ ยา ตตฺถ ปาจิตฺติยสงฺขาตา ลหุกาปตฺติ ทสฺสิตา, สาปิ ครุกาติ กถิตาฯ เตเนวาห ‘‘เมถุนธมฺมสนฺนิสฺสิตกิเลสสงฺขาเตน รหสฺสาเทนา’’ติอาทิฯ ตสฺมา ครุกานํ เอว อนนฺตรํ อุทฺทิฏฺฐนฺติปิ เอเกฯ เอวํ สติ ปฐมานิยตเมวาลํ ตาวตา ลกฺขณทีปนสิทฺธิโต, กิํ ทุติเยนาติ เจ? น, โอกาสนิยมปจฺจยมิจฺฉาคาหนิวารณปฺปโยชนโตฯ ‘‘ปฏิจฺฉเนฺน อาสเน อลํกมฺมนิเย’’ติ โอกาสนิยมโต หิ ตพฺพิปรีเต โอกาเส อิทํ ลกฺขณํ น วิกปฺปิตนฺติ มิจฺฉาคาโห โหติฯ ตํนิวารณโต ทุติยานิยตมฺปิ สาตฺถกเมวาติ อธิปฺปาโยฯ กสฺมา? โอกาสเภทโต, รโหเภททีปนโต, รโหนิสชฺชสฺสาทเภททีปนโตฯ โอกาสนิยมภาเว จ รโหนิสชฺชสฺสาทเภโท ชาโตฯ ทฺวินฺนํ รโหนิสชฺชสิกฺขาปทานํ นานาตฺตชานนญฺจ สิยา ตถา กายสํสคฺคเภททีปนโตฯ นาลํ กมฺมนิเยปิ หิ โอกาเส อปฺปฏิจฺฉเนฺน, ปฏิจฺฉเนฺนปิ วา นิสินฺนาย วาตปานกวาฏจฺฉิทฺทาทีหิ นิกฺขนฺตเกสาทิคฺคหเณน กายสํสโคฺค ลพฺภตีติ เอวมาทโยปิ นยา วิตฺถารโต เวทิตพฺพาฯ

ตตฺริทํ มุขมตฺตนิทสฺสนํ – **โอกาสเภทโต**ติ อลํกมฺมนิยนาลํกมฺมนิยเภทโตฯ ปฏิจฺฉนฺนมฺปิ หิ เอกจฺจํ นาลํกมฺมนิยํ วาตปานาทินา อนฺตริตตฺตา , อุภยปฺปฏิจฺฉนฺนมฺปิ เอกจฺจํ นาลํกมฺมนิยํ วิชานตํ อโชฺฌกาสตฺตาฯ **รโหเภททีปนโต**ติ เอตฺถ รหภาวสามเญฺญปิ รโห ทฺวิธา ปฏิจฺฉนฺนาปฏิจฺฉนฺนเภทโตติ อธิปฺปาโยฯ **รโหนิสชฺชสฺสาทเภททีปนโต**ติ เมถุนสฺสาทวเสน นิสชฺชา, ทุฏฺฐุลฺลสฺสาทวเสน นิสชฺชาติ ตาทิสสฺส เภทสฺส ทีปนโตติ อโตฺถฯ ‘‘อิธ อาคตนยตฺตา ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข อิทํ กณฺฑํ ปริหีนนฺติ เวทิตพฺพ’’นฺติ วทนฺติฯ ‘‘อฏฺฐุปฺปตฺติยา ตตฺถ อนุปฺปนฺนตฺตา’’ติ เอเก, ตํ อเนกนฺตภาวทีปนโต อยุตฺตํฯ สพฺพพุทฺธกาเล หิ ภิกฺขูนํ ปญฺจ, ภิกฺขุนีนํ จตฺตาโร จ อุเทฺทสา สนฺติฯ ปาติโมกฺขุเทฺทสปญฺญตฺติยา อสาธารณตฺตา ตตฺถ นิทฺทิฏฺฐสงฺฆาทิเสสปาจิตฺติยานนฺติ เอเกฯ ตาสญฺหิ ภิกฺขุนีนํ อุพฺภชาณุมณฺฑลิก (ปาจิ. ๖๕๘) -อฏฺฐวตฺถุก (ปาจิ. ๖๗๕) -วเสน กายสํสคฺควิเสโส ปาราชิกวตฺถุ, ‘‘หตฺถคฺคหณํ วา สาทิเยยฺย, กายํ วา ตทตฺถาย อุปสํหเรยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๖๗๕) วจนโต สาทิยนมฺปิ, ‘‘สนฺติเฏฺฐยฺย วา’’ติ (ปาจิ. ๖๗๕) วจนโต ฐานมฺปิ, ‘‘สเงฺกตํ วา คเจฺฉยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๖๗๕) วจนโต คมนมฺปิ, ‘‘ฉนฺนํ วา อนุปวิเสยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๖๗๕) วจนโต ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐานปฺปเวโสปิ โหติ, ตถา ‘‘รตฺตนฺธกาเร อปฺปทีเป, ปฏิจฺฉเนฺน โอกาเส อโชฺฌกาเส เอเกเนกา สนฺติเฏฺฐยฺย วา สลฺลเปยฺย วา’’ติ (ปาจิ. ๘๓๙) วจนโต ทุฏฺฐุลฺลวาจาปิ ปาจิตฺติยวตฺถุกนฺติ กตฺวา ตาสํ อญฺญถา อนิยตกณฺฑสฺส อวตฺตพฺพตาปตฺติโต น วุตฺตนฺติ เตสํ อธิปฺปาโยฯ ปกิณฺณกํฯ

‘‘เทสนาวุฏฺฐานคามินีนํ อาปตฺตีนํ วเสน อลชฺชิอาทโย ลชฺชีนํ โจเทสฺสนฺตี’’ติ อาคตตฺตา ลชฺชิปคฺคหตฺถาย ปติรูปายปิ อุปาสิกาย วจเนน อกตฺวา ภิกฺขุเสฺสว ปฏิญฺญาย กาตพฺพนฺ

ติ อาปตฺติโย ปน ลกฺขณทสฺสนตฺถํ ปญฺญตฺตํ วิตฺถารนยเมว คเหตฺวา วตฺตุํ ยุตฺตํ ‘‘อิเม โข ปนายสฺมนฺโต เทฺว อนิยตา ธมฺมา’’ติ (ปารา. ๔๔๓) อุเทฺทสทสฺสนตฺตาติ ลิขิตํฯ **โสตสฺส รโห**ติ เอตฺถ **รโห**ติ วจนสามญฺญโต วุตฺตํฯ ทุฏฺฐุลฺลสามญฺญโต ทุฏฺฐุลฺลาโรจนปฺปฏิจฺฉาทนสิกฺขาปเทสุ ปาราชิกวจนํ วิยฯ ตสฺมา **‘‘จกฺขุเสฺสว ปน รโห ‘รโห’ติ อิธ อธิเปฺปโต’’**ติ วุตฺตํฯ กถํ ปญฺญายตีติ เจ? ‘‘มาตุคาโม นาม…เป.… อนฺตมโส ตทหุชาตาปิ ทาริกา’’ติ (ปารา. ๔๔๕) วุตฺตตฺตา ทุฏฺฐุโลฺลภาสนํ อิธ นาธิเปฺปตนฺติ ทีปิตเมวาติฯ **อโนฺตทฺวาทสหเตฺถปี**ติ **ปิ**-สเทฺทน อปิหิตกวาฏสฺส คพฺภสฺส ทฺวาเร นิสิโนฺนปีติ อโตฺถฯ อเจลกวเคฺค รโหปฏิจฺฉนฺนาสนสิกฺขาปเท (ปาจิ. ๒๘๘) ‘‘โย โกจิ วิญฺญู ปุริโส ทุติโย โหตี’’ติ อิมสฺส อนุรูปโต **‘‘อิตฺถีนํ ปน สตมฺปิ อนาปตฺตึ น กโรติเยวา’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘อลํกมฺมนิเยติ สกฺกา โหติ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิตุ’’นฺติ (ปารา. ๔๔๕) วิภเงฺค วจนโต รโหนิสชฺชสฺสาโท เจตฺถ เมถุนธมฺมสนฺนิสฺสิตกิเลโส, น ทุติเย วิย ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาทกิเลโสฯ ตสฺมา จ ปญฺญายติ โสตสฺส รโห นาธิเปฺปโตติฯ

ติณฺณํ ธมฺมานํ อญฺญตเรน วเทยฺยาติ รโหนิสชฺชสิกฺขาปทวเสน นิสิโนฺนสฺส ตสฺสานุสาเรน ปาจิตฺติยเมว อวตฺวา ปาราชิกสงฺฆาทิเสสายปิ อาปตฺติยา เภททสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ปุน อาปตฺติปฺปฏิชานนํ อวตฺวา กสฺมา ‘‘นิสชฺชํ ภิกฺขุ ปฏิชานมาโน’’ติ วตฺถุปฺปฏิชานนํ วุตฺตนฺติ? วุจฺจเต – อาปตฺติยา โจทิเต วินยธเรน ‘‘กิสฺมิํ วตฺถุสฺมิ’’นฺติ ปุจฺฉิเต จุทิตเกน ‘‘อิมสฺมิํ วตฺถุสฺมิ’’นฺติ วุเตฺต วินยธเรน ‘‘อีทิสํ นาม อกาสี’’ติ ปุจฺฉิเต โส วตฺถุํ ปฏิชานมาโนว กาเรตโพฺพติ ทสฺสนตฺถํ **‘‘นิสชฺชํ ภิกฺขุ ปฏิชานมาโน’’**ติ วุตฺตํฯ ยทิ เอวํ นิสชฺชํ ปฏิชานมาโนปิ อาปตฺติยาว กาเรตโพฺพติ? อนุรูปเมวฯ เอวํ ปน คเหตพฺพํ – ติณฺณมฺปิ อาปตฺตีนํ วตฺถูนิ อคฺคเหตฺวา อิธ สิกฺขาปทวเสน นิสชฺชเมว วุตฺตํฯ ตสฺมิํ คหิเตปิ หิ อาปตฺติ คหิตาว โหตีติฯ **เยน วา สา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท ‘‘เตน โส ภิกฺขุ กาเรตโพฺพ วา’’ติ โยเชตโพฺพฯ โส จ วิกปฺปโตฺถฯ ตสฺมา ‘‘กาเรตโพฺพ วา ปฏิชานมาโน, น วา กาเรตโพฺพ อปฺปฏิชานมาโน’’ติ อโตฺถฯ เตน วุตฺตํ **‘‘ปฏิชานมาโน วา’’**ติอาทิฯ รโหนิสชฺชสิกฺขาปทวเสน นิสชฺชปจฺจยา อาปตฺติยา วุตฺตตฺตา เสเสสุปิ เสสสิกฺขาปทวเสน อาปตฺติ คเหตพฺพาฯ **‘‘สมุฏฺฐานาทีนิ ปฐมปาราชิกสทิสาเนวา’’**ติ วุตฺตตฺตา อิธ ทุฏฺฐุโลฺลภาสนสฺส อนธิเปฺปตภาโว เวทิตโพฺพฯ

ปฐมานิยตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. ทุติยานิยตสิกฺขาปทวณฺณนา

สงฺฆาทิเสเสน วาติ กายสํสคฺคทุฏฺฐุโลฺลภาสเนนฯ ตสฺมา เอวํ กายสํสคฺควาโร ปาฬิยมฺปิ วุโตฺตฯ **อนโนฺธ อพธิโร**ติ อนโนฺธ กายสํสคฺคํ ปสฺสติ, อพธิโร ทุฏฺฐุลฺลํ สุณาติ, ตสฺมา เอว อทินฺนาทานสทิสาเนวาติ วุตฺต’’นฺติ ลิขิตํฯ เอตฺถ จ กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐานํ กถนฺติ เจ? กายสํสคฺคญฺหิ สมาปชฺชโนฺต ทุฏฺฐุลฺลมฺปิ ภณติ, ทุฏฺฐุลฺลํ ภณโนฺต นิสีทติ จาติ สมฺภวติ, ทุฏฺฐุลฺลเมว วา สนฺธาย วุตฺตํฯ ตญฺหิ อทินฺนาทานสมุฏฺฐานนฺติฯ

> โย เทสนํ สพฺพวิทูปโมว;
> นานานยาการวิจิตฺตเภทํ;
> ญาตุํ อุปายาน มโน สติมา;
> ตํ ลาภเหตุํ น กโรติ ปุญฺญนฺติฯ

ทุติยานิยตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิสฺสคฺคิยกณฺฑํ

๑. จีวรวคฺโค

๑. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา

นิสฺสคฺคิยกเณฺฑ ติณฺณํ กถินสิกฺขาปทานํ, วสฺสิกสาฏิกอจฺจกจีวรสาสงฺกสิกฺขาปทานญฺจ เอกเทสนาย ตถากิณฺณาปตฺติกฺขนฺธาว เวทิตพฺพา –

> กถินํ ยสฺส จตฺตาโร, สหชา สมยทฺวยํ;
> ฉนฺนํ สิกฺขาปทานญฺจ, เอกเทสวินิจฺฉโยฯ

ตตฺถ **กถิน**นฺติ ‘‘สงฺฆสฺส อนุโมทนาย, คณสฺส อนุโมทนาย, ปุคฺคลสฺส อตฺถารา สงฺฆสฺส อตฺถตํ โหติ กถิน’’นฺติ (ปริ. ๔๑๔) วจนโต เตสํเยว อนุโมทนาทิธมฺมานํ สงฺคโห **กถินํ** นามฯ ยถาห ‘‘กถินํ ชานิตพฺพนฺติ เตสเญฺญว ธมฺมานํ สงฺคโห สมวาโย นามํ นามกมฺม’’นฺติอาทิ (ปริ. ๔๑๒)ฯ ตสฺมา **กถิน**นฺติ อิทํ พหูสุ ธเมฺมสุ นามมตฺตํ, น ปรมตฺถโต เอโก ธโมฺมฯ โก ปนสฺส อตฺถาโรติ? ตเทกเทโสว ขีรสฺส ธารา วิยฯ ยถา จาห ‘‘อตฺถาโร เอเกน ธเมฺมน สงฺคหิโต วจีเภเทนา’’ติฯ **สหชา** นาม อฏฺฐ มาติกา, เทฺว ปลิโพธา, ปญฺจานิสํสาติ อิเม ปนฺนรส ธมฺมาฯ **สมยทฺวยํ** นาม กถินตฺถารสมโย, จีวรสมโย จาติฯ ตตฺถ **กถินตฺถารสมโย** วสฺสานสฺส ปจฺฉิโม มาโสฯ **จีวรสมโย** นาม อนตฺถเต กถิเน อยํ กตฺติกมาโส, อตฺถเต จตฺตาโร เหมนฺติกา จาติ ปญฺจ มาสาฯ

ตตฺถ **อฏฺฐ มาติกา** นาม ปกฺกมนนฺติกาทโยฯ ตา สพฺพาปิ อตฺถาเรน เอกโต อุปฺปชฺชนฺติ นามฯ ตพฺภาวภาวิตาย อตฺถาเร สติ อุทฺธาโร สมฺภวติฯ ตตฺถ กถินตฺถาเรน เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา อนฺตรุพฺภาโร สหุพฺภาโร, อวเสสา กถินุพฺภารา เอกุปฺปาทา, นานานิโรธา จฯ ตตฺถ **เอกนิโรธา**ติ อตฺถาเรน สห นิโรธา, อนฺตรุพฺภารสหุพฺภารานํ อุทฺธาราภาโว เอกกฺขเณ โหตีติ อโตฺถฯ เสสา นานา นิรุชฺฌนฺติ นามฯ เตสุ หิ อุทฺธารภาวํ ปเตฺตสุปิ อตฺถาโร ติฏฺฐติ เอวาติ อฏฺฐกถายํ อตฺถวิภาวนาฯ สเจ อตฺถเต กถิเน ภิกฺขุสฺมึ สาเปเกฺข ตมฺหา อาวาสา ปกฺกมเนฺต สโงฺฆ **อนฺตรุพฺภารํ** กโรติ, ตสฺส ภิกฺขุโน ปฐมเมว มูลาวาเส นิฏฺฐิตจีวรปลิโพธาภาเวปิ สติ อนฺตรุพฺภาเร ปลิโพโธ ฉิชฺชติ สติปิ สาเปกฺขตาย สอุสฺสาหตฺตาฯ อิมินา ปริยาเยน **ปกฺกมนนฺติโก กถินุทฺธาโร** อตฺถาเรน เอกุปฺปาโท นานานิโรโธ โหติฯ ตถา อนฺตรุพฺภาเร สติ สุณนฺตสฺสาปิ ยาว จีวรนิฏฺฐานํ น คจฺฉติ, ตาว ปริหารสมฺภวโต **นิฏฺฐานนฺติโก**ฯ ยาว สนฺนิฏฺฐานํ น คจฺฉติ, ตาว ปริหารสมฺภวโต **สนฺนิฏฺฐานนฺติโก**ฯ ยาว น นสฺสติ, ตาว ปริหารสมฺภวโต **นาสนนฺติโก**ฯ ยาว น สุณาติ, ตาว ปริหารสมฺภวโต **สวนนฺติโก**ฯ ยาว จีวราสา น ฉิชฺชติ, ตาว ปริหารสมฺภวโต **อาสาวเจฺฉทิโก**ฯ ยาว สีมํ นาติกฺกมติ, ตาว ปริหารสมฺภวโต **สีมาติกฺกนฺติโก**ฯ อตฺถาเรน เอกุปฺปาโท นานานิโรโธ โหตีติ เวทิตโพฺพฯ

ตตฺถ อนฺตรุพฺภารสหุพฺภารา เทฺว อโนฺตสีมายํ เอว สมฺภวนฺติ, น พหิสีมายํฯ ปกฺกมนสวนสีมาติกฺกนฺติกา พหิสีมายเมว สมฺภวนฺติ, น อโนฺตสีมายํฯ นิฏฺฐานสออาฏฺฐานาสาวเจฺฉทิกา อโนฺตสีมายเญฺจว พหิสีมายญฺจฯ อนฺตรุพฺภาโร สงฺฆายโตฺต, ปกฺกมนนิฏฺฐานสนฺนิฏฺฐานสีมาติกฺกนฺติกา ปุคฺคลาธีนา, เสสา ตทุภยวิปรีตาฯ

ตตฺถ **“นิฏฺฐิตจีวรสฺมิ”**นฺติ อิมินา จีวรปลิโพธาภาวเมว ทีเปติฯ น อาวาสปลิโพธาภาวํฯ **“อุพฺภตสฺมิํ กถิเน”**ติ อิมินา อุภยปลิโพธาภาวํ ทีเปติ, ตสฺมา อุภยปลิโพธาภาวทีปนตฺถํ ตเทว วตฺตพฺพนฺติ เจ? น, วิเสสตฺตาฯ กถํ? กามเญฺจตํ ตสฺมา ‘‘อุพฺภตสฺมิํ กถิเน’’ติ เกสญฺจิ กถินุทฺธารานํ นานานิโรธตฺตา, สงฺฆปุคฺคลาธีนานธีนตฺตา จ อโนฺตพหิอุภยสีมาสุ นิยมานิยมโต จ อุพฺภตสฺมิํ กถิเน สงฺฆสฺส, น ปุคฺคลสฺส อุพฺภตํ โหติ, ตถาปิ ‘‘อุพฺภตสฺมิํ กถิเน’’ติ อิทํ สามญฺญวจนํฯ ตสฺมา ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิ’’นฺติ อิมินา นิยเมติฯ

กิํ วุตฺตํ โหติ – สงฺฆสฺส อนฺตรุพฺภาเรน อุพฺภตสฺมิํ กถิเน อจฺฉินฺนจีวรปลิโพโธ พหิสีมาคโต ปจฺฉา คนฺตฺวา อตฺตโน สีมาคโต อนิฏฺฐิตจีวโร อานิสํสํ ลภติ เอวาติ กตฺวา ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิ’’นฺติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ **อาวาสปลิโพโธ** นาม วสติ วา ตสฺมิํ อาวาเส, สาเปโกฺข วา ปกฺกมติฯ **จีวรปลิโพโธ** นาม จีวรํ อกตํ วิปฺปกตํ, จีวราสานุปจฺฉินฺนา, ตพฺพิปรีเตน อปลิโพโธ เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ อนตฺถตกถินานํ จีวรกาลสมเย นิยมโต จตฺตาโร อานิสํสา ลพฺภนฺติ, อสมาทานจาโร อนิยมโตฯ เตน สาสงฺกสิกฺขาปทํ วุตฺตํฯ กถํ จตฺตาโร นิยตาติ เจ? ‘‘จีวรกาลสมโย นาม อนตฺถเต กถิเน วสฺสานสฺส ปจฺฉิโม มาโส’’ติ (ปารา. ๖๔๙) วจนโต อนตฺถตกถินานํ ตสฺมิํ มาเส ยาวทตฺถจีวรํ สิทฺธํ, ตถา ตติยกถินสิกฺขาปเท (ปารา. ๔๙๗ อาทโย) อกาลจีวรํ นาม ปิฏฺฐิสมยโต ปฏฺฐาย ตํ ปฏิคฺคเหตฺวา สงฺฆโต ลภิตพฺพํ เจ, ยาว จีวรกาลสมยํ นิกฺขิปิตฺวา ภาเชตฺวา คเหตพฺพํฯ ปุคฺคลิกํ เจ, วสฺสานสฺส ฉฏฺฐปกฺขสฺส ปญฺจมิโต ปฏฺฐาย ยาว จีวรกาลสมยํ อนธิฏฺฐิตํ อวิกปฺปิตํ วฏฺฏติ อเจฺจกจีวรสิกฺขาปเทน อนุญฺญาตตฺตา, น ตโต ปรํฯ ตทา อุปฺปนฺนจีวรสฺส ปฏิสิทฺธตฺตา ปฐมกถิเนนฯ ตตฺถ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนโย สงฺฆิกํ สนฺธาย, ตถา **โปราณคณฺฐิปเท** จาติ เวทิตพฺพํฯ

ปฐมกถิเน (ปารา. ๔๕๙ อาทโย) ปฐมปญฺญตฺติยา, อวิเสเสน วา เอกาทสเม ทิวเส อาปตฺติฯ วสฺสานสฺส หิ อโนฺตนิวารณตฺถํ อฏฺฐกถาย ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิํ ภิกฺขุนา อุพฺภตสฺมิํ กถิเน’’ติ (ปารา. ๔๖๒ อาทโย) วุตฺตํฯ เอเสว นโย ทุติเย, ตติเย จฯ เตน จีวรกาลโต ปุเร วา อโนฺต วา อุปฺปนฺนํ จีวรกาลโต อุทฺธํ เอกทิวสมฺปิ ปริหารํ น ลภติฯ ยทิ ลเภยฺย, อเจฺจกจีวรสิกฺขาปทวิโรโธฯ ‘‘ยาว จีวรกาลสมยํ นิกฺขิปิตพฺพํ, ตโต เจ อุตฺตริ นิกฺขิเปยฺย, นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๖๔๘) หิ ตตฺถ วุตฺตํฯ วสฺสาวาสิกภาเวน สงฺฆโต ลทฺธํ วุฏฺฐวสฺสตฺตา อตฺตโน สนฺตกภูตํ อเจฺจกจีวรํ จีวรกาลสมยํ อติกฺกามยโต เอว อาปตฺติ, น อเจฺจกจีวรกาลํ อติกฺกามยโต อาปตฺตีติฯ ‘‘อนตฺถเต กถิเน เอกาทสมาเส อุปฺปนฺน’’นฺติ (ปารา. ๕๐๐) วจนโต โย จ ตตฺถ จีวรุปฺปาโท, โส จ เนสํ ภวิสฺสตีติ สิทฺธํ, อนามนฺตจารคณโภชนสิกฺขาปเท ‘‘อญฺญตฺร สมยา’’ติ (ปาจิ. ๒๒๒ อาทโย) วุตฺตตฺตา เสสทฺวยํ สิทฺธเมวฯ ตสฺมา ‘‘กาเลปิ อาทิสฺส ทินฺนํ, เอตํ อกาลจีวร’’นฺติ (ปารา. ๕๐๐) วจนโต อาทิสฺส ทินฺนจีวรํ ปริหารํ น ลภติฯ

อปรกตฺติกายเมว วา อุพฺภตสฺมิํ กถิเน ลภติ, เอวํ ‘‘อุพฺภตสฺมิํ กถิเน’’ติ วุตฺตตฺตาติ เจ? น วตฺตพฺพํฯ ฉ ฐานานิ หิ สาเปกฺขตาย วุตฺตานิ ฯ ทุฏฺฐโทสทฺวเย อธิกรณจตฺตฺถํ, ปฐมานิยเต โสตสฺส รโห, ตติยกถิเน อาทิสฺส ทินฺนํ จีวรํ, อเจฺจกจีวรสิกฺขาปเท ‘‘สญฺญาณํ กตฺวา นิกฺขิปิตพฺพ’’นฺติ ปทํ, ทุฏฺฐุลฺลาโรจนปฺปฏิจฺฉาทนทฺวเย อธิกรณํ, ปาราชิกวจนญฺจ, ตีสุ กถินสิกฺขาปเทสุ ‘‘อฏฺฐนฺนํ มาติกานํ อญฺญตรายา’’ติ วจนนฺติฯ ตตฺถ **อาทิสฺส ทินฺนํ จีวรํ** สงฺฆิกํ ภาชิตพฺพจีวรํ สนฺธาย วุตฺตํ, น ปุคฺคลิกํฯ **สญฺญาณํ กตฺวา นิกฺขิปิตพฺพนฺ**ติ วสฺสาวาสิกจีวรํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อวุฏฺฐวเสฺสน ปจฺฉา ทาตพฺพตฺตา สญฺญาณํ กาตพฺพํ, น ญาติปฺปวาริตโต ลทฺธํ ปุคฺคลิกํ สนฺธายฯ ตสฺมา ทุวิธํ อเจฺจกจีวรํ สเงฺฆ นินฺนํ, ปุคฺคเล นินฺนญฺจาติ สิทฺธํฯ ตตฺถ สเงฺฆ ปริณตํ อเจฺจกจีวรํ วสฺสูปนายิกทิวสโต ปฏฺฐาย, ปิฏฺฐิสมยโต ปฏฺฐาย วา ยาว

ปวารณา นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏติ เอว สงฺฆิกตฺตา, ปุคฺคลิกมฺปิ ‘‘วสฺสํวุฏฺฐกาเล คณฺหถา’’ติ ทินฺนตฺตาฯ ตาทิสญฺหิ ยาว วสฺสํวุโฏฺฐ น โหติ, ตาว ตเสฺสว ทายกสฺส สนฺตกํ โหติฯ เอตฺตโก วิเสสเหตุฯ

‘‘อนเจฺจกจีวเร อนเจฺจกจีวรสญฺญี จีวรกาลสมยํ อติกฺกาเมติ, อนาปตฺตี’’ติ วจนโต อเจฺจกจีวรกเสฺสว โส อปราโธฯ เยน ‘‘วิโรโธ’’ติ วจนํ ทเสฺสยฺยาติ น วินเย วิเสสเหตุ ปริเยสิตโพฺพฯ พุทฺธวิสยตฺตา ปมาณนฺติ เจ? น, ยทิ เอวํ เอตฺถ อตฺตโน สนฺตกภูตมฺปิ อเจฺจกจีวรํ สญฺญาณํ กตฺวา นิกฺขิปิตพฺพเมว, น อธิฏฺฐาตพฺพํ น วิกเปฺปตพฺพํ น วิสฺสเชฺชตพฺพํฯ ตโต ‘‘อนาปตฺติ, อโนฺตสมเย อธิเฏฺฐติ วิกเปฺปติ วิสฺสเชฺชตี’’ติอาทิวจนวิโรโธ (ปารา. ๖๕๑) อธิวาเสตโพฺพ สิยาฯ ตถา ‘‘วสฺสานสฺส ปจฺฉิเม มาเส กถินุทฺธาเร กเต ตสฺมิํ มาเส อตฺถเต กถิเน กถินุทฺธารทิวสํ อติกฺกาเมติ, นิสฺสคฺคิยํ โหตี’’ติ วจนโต นิสฺสคฺคิยํ โหตีติ อยมฺปิ อตฺถวิโรโธ อธิวาเสตโพฺพ สิยาฯ ตสฺมิญฺจ ‘‘อนเจฺจกจีวเร อนาปตฺตี’’ติ วุตฺตํ, ตญฺจ อนธิฏฺฐิตํ อวิกปฺปิตเมวาติ เอตฺตโก วิเสสเหตุฯ อติเรกจีวรเญฺจตํ ปฐมสิกฺขาปเทนาปตฺติ, อิตรํ เจ อนาปตฺติเยวาติ อิมสฺส อตฺถสฺส อยํ ภควโต วิเสสเหตุฯ ตถา อติเรกทสาหานาคตาเยว กตฺติกปุณฺณมาย สงฺฆสฺส วสฺสาวาสิกตฺถํ อเจฺจกจีวรํ วิย ททมานํ น คเหตพฺพํ, ทสาหานาคตาย เอว คเหตพฺพนฺติ เอตฺตโก วิเสสเหตุฯ ตโต อฎฺฐกถานยวิโรโธ จ อธิวาเสตโพฺพ สิยาฯ ตตฺถ ‘‘อธิฏฺฐิตโต ปฏฺฐาย อุปฺปนฺนํ อเจฺจกจีวรํ น โหตี’’ติ วตฺวา อญฺญถา นโย ทสฺสิโตฯ **โปราณคณฺฐิปเท** โส จ นโย สงฺฆิกํ อุปาทาย วุตฺตตฺตา น วิรุชฺฌตีติ เนว โส จ ปฏิกฺขิโตฺตฯ ยถา อนเจฺจกจีวรํ ฉฏฺฐิโต ปฏฺฐาย อุปฺปนฺนํ อติเรกทสาหานาคตายปิ ปฏิคฺคเหตพฺพํ, ปฏิคฺคเหตฺวา จีวรกาลสมยํ อติกฺกามยโตปิ อนาปตฺตีติ อยมฺปิ นโย อธิวาเสตโพฺพ สิยาฯ ตโต ปฐมกถินวิโรโธฯ ทสาหานาคตาย เอว ปฏิคฺคเหตพฺพํ, ปฏิคฺคเหตฺวา จีวรกาลสมยํ อติกฺกามยโต อนาปตฺตีติ เจ, ตํ เทฺว ทสาเห ลภตีติ เอตฺตโก วิเสสเหตุฯ

อนฺตรา อนาปตฺติเกฺขตฺตจีวรกาลปฺปวิฏฺฐตฺตา อธิฏฺฐหิตฺวา ปจฺจุทฺธฎํ วิย ตํ ปุนปิ ทสาเห ลภตีติ เจ? น, กาลปฺปเวโส อธิฏฺฐานํ วิย โหตีติ เจ? น, ‘‘วสฺสิกสาฏิกํ วสฺสานํ จาตุมาสํ อธิฏฺฐาตุํ, ตโต ปรํ วิกเปฺปตุ’’นฺติ วจนวิโรธํ กตฺวา, ตโต ปรํ ทสาหํ อวิกเปฺปนฺตสฺสาปิ อนาปตฺติ สิยาฯ อปิจ ยํ วุตฺตํ อฎฺฐกถายํ ‘‘วสฺสิกสาฏิกา อโนฺตวเสฺส ลทฺธา เจว นิฏฺฐิตา จ, อโนฺตทสาเห อธิฏฺฐาตพฺพา, ทสาหาติกฺกเม นิฏฺฐิตา, ตทเหว อธิฏฺฐาตพฺพา, ทสาเห อปฺปโหเนฺต จีวรกาลํ นาติกฺกาเมตพฺพา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๓๐)ฯ เตน อาปตฺติโต น มุเจฺจยฺยฯ กาลปฺปเวโส หิ อธิฏฺฐานปริยาโย น ชาโตติฯ เอตฺตาวตา ยถาวุโตฺต อตฺถวิกโปฺป ปาฬินเยเนว ปติฏฺฐาปิโต โหติฯ

อปิเจตฺถ ยํ วุตฺตํ อฎฺฐกถายํ ‘‘ทสาเห อปฺปโหเนฺต จีวรกาลํ นาติกฺกาเมตพฺพา’’ติ, ตตฺถปิ จีวรกาเล อุปฺปนฺนํ, ทสาเห อปฺปโหเนฺต จสฺส กรณํ นตฺถิ, ตํ อเจฺจกจีวรํ อกาลจีวรมิว จีวรกาลํ นาติกฺกาเมตพฺพนฺติ สิทฺธเมตํฯ ปาฬิโต จ ตเญฺจ อโนฺตกาเล อุปฺปชฺชติ, ทสาเห อปฺปโหเนฺตปิ อุปฺปชฺชติ, เอวํ อุปฺปนฺนํ อเจฺจกจีวรํ อเจฺจกจีวรเมว น โหติฯ น หิ ตํ กาลวิเสสวเสน อเจฺจกจีวรสงฺขํ คจฺฉติฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘อเจฺจกจีวรํ นาม เสนาย วา คนฺตุกาโม โหติ, ปวาสํ วา คนฺตุกาโม โหติ, คิลาโน วา โหติ, คพฺภินี วา โหติ , อสฺสทฺธสฺส วา สทฺธา อุปฺปนฺนา โหติ…เป.… ‘วสฺสาวาสิกํ ทสฺสามี’ติ เอวํ อาโรจิตํ, เอตํ อเจฺจกจีวรํ นามา’’ติ (ปารา. ๖๔๙)ฯ ตสฺมา ยถา ตํ จีวรํ นาติกฺกาเมตพฺพํ, ตถา อนเจฺจกจีวรมฺปีติ สิทฺธํ โหติฯ เตน วุตฺตํ อฎฺฐกถายํ ‘‘ทสาเห อปฺปโหเนฺต จีวรกาลํ นาติกฺกาเมตพฺพา’’ติฯ อปิจ ยทิ เอวํ ตํ อเจฺจก

จีวรสิกฺขาปทเมว อเจฺจกจีวรํ จีวรกาลํ นาติกฺกาเมตพฺพนฺติ อิมสฺส ปน อตฺถวิเสสสฺส ทสฺสนตฺถํ ภควตา ปญฺญตฺตํฯ

มหาอฏฺฐกถายํ ปน ตํ เอวํ วุตฺตํ – กามเญฺจทํ ‘‘ทสาหปรมํ อติเรกจีวรํ ธาเรตพฺพ’’นฺติ อิมินา สิทฺธํ, อฏฺฐุปฺปตฺติวเสน ปน อปุพฺพํ วิย อตฺถํ ทเสฺสตฺวา สิกฺขาปทํ ฐปิตนฺติ อตฺถวิเสสทีปนปโยชนโตฯ ตสฺมา ตํ ตสฺส อตฺถวิเสสทสฺสนตฺถํ วุตฺตนฺติ สิทฺธเมวฯ ตสฺมาปิ เวทิตพฺพเมว ยํ กิญฺจิ จีวรํ จีวรกาลสมยํ นาติกฺกาเมตพฺพนฺติฯ อปิจ ยํ วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ ‘‘ฉฏฺฐิโต ปฏฺฐาย ปน อุปฺปนฺนํ อนเจฺจกจีวรมฺปิ ปจฺจุทฺธาเรตฺวา ฐปิตจีวรมฺปิ เอตํ ปริหารํ ลภตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๔๖-๖๔๙)ฯ เตน ‘‘อนเจฺจกจีวเร อนเจฺจกจีวรสญฺญี จีวรกาลสมยํ อติกฺกาเมติ, อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. ๖๕๐) อิมินาปิ อนเจฺจกจีวรสฺสาปิ อเจฺจกจีวรปริหารลาภํ ทีเปตีติฯ

เอตฺตาวตา ยถาวุโตฺต ทุติโย อตฺถวิกโปฺป ปาฬิเยน, อฏฺฐกถานเยน จ ปติฏฺฐาปิโต โหติฯ เอวํ ตาว ปกิณฺณกาย อธิกถา ปรโต ปาฐโต วิตฺถาริตา โหตีติ อปกิณฺณกํฯ

จีวรปลิโพโธ, อาวาสปลิโพโธ จาติ เทฺว ปลิโพธาฯ เตสุ เอกปลิโพเธปิ สติ อนามนฺตจาราทิอานิสํสํ ลภติ, ตํ อิธ นตฺถีติ ทเสฺสตุํ **‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิํ ภิกฺขุนา อุพฺภตสฺมิํ กถิเน’’**ติ วุตฺตํฯ ตสฺมา เอว **‘‘อตฺถตกถินสฺส หิ ภิกฺขุโน’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **กถินตฺถารารหสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘อฏฺฐหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ภโพฺพ กถินํ อตฺถริตุํ – ปุพฺพกรณํ ชานาติ, ปจฺจุทฺธารํ ชานาติ, อธิฏฺฐานํ ชานาติ, อตฺถารํ ชานาติ, มาติกํ ชานาติ, ปลิโพธํ ชานาติ, อุทฺธารํ ชานาติ, อานิสํสํ ชานาตี’’ติ (ปริ. ๔๐๙) วจนโต อิเมหิ อฏฺฐหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล กถินตฺถารารโห นามฯ **ปุพฺพกรณํ** นาม โธวนวิจารณเจฺฉทนสิพฺพนรชนกปฺปกรณํฯ

‘‘จีวรํ นาม โขม’’นฺติอาทินา ปาฬิวเสน ชาติญฺจ ปมาณญฺจ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อติเรกจีวรํ ทเสฺสตุํ **‘‘ยํ ปน วุตฺตํ อธิฏฺฐิตวิกปฺปิเตสู’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา’’**ติ วุเตฺตปิ ยสฺมิํ ฐาเน ยํ ฐปิตํ, ตสฺมิํ ตํ ปจฺฉา โหตุ วา, มา วา, อธิฏฺฐานํ รุหเตวฯ ปุเร ปจฺฉา ฐปนฏฺฐานํ น ปมาณํฯ

อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺนสฺส ภิกฺขุภาวปริจฺจาควเสน เสตวตฺถนิวาสนํ วา กาสาวจชนํ วา **หีนายาวตฺตนํ**ฯ

เอกาทสเม อรุณุคฺคมเนติ อนฺติมํ ฐเปตฺวา ตโต ปุริมตรสฺมินฺติ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ **อนฺติมํ** นาม อปรกตฺติกาย ปฐมารุณุคฺคมนํฯ ตญฺหิ กาลตฺตา นิสฺสคฺคิยํ น กโรติฯ อิธ ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิํ ภิกฺขุนา’’ติ กรณวจนํ นิทานานเปกฺขํ นิทาเน กรณาภาวโตฯ ตสฺมา เอว ‘‘ทสาหปรม’’นฺติ อยเมตฺถ อนุปญฺญตฺตีติ วุตฺตํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติจีวรํ อธิฏฺฐาตุํ น วิกเปฺปตุ’’นฺติอาทิ (มหาว. ๓๕๘) วจนโต จ อิธ ‘‘วิกเปฺปตี’’ติ อวิเสเสน วุตฺตวจนํ วิรุทฺธํ วิย ทิสฺสติ, น จ วิรุทฺธํ ตถาคตา ภาสนฺติ, ตสฺมา เอวมสฺส อโตฺถ เวทิตโพฺพ – ติจีวรํ ติจีวรสเงฺขเปน ปริหารโต อธิฏฺฐาตุเมว อนุชานามิ, น วิกเปฺปตุํฯ วสฺสิกสาฏิกํ ปน จตุมาสโต ปรํ วิกเปฺปตุเมว, น อธิฏฺฐาตุนฺติฯ เอวญฺจ ปน สติ โย ติจีวเร เอเกน จีวเรน วิปฺปวสิตุกาโม โหติ, ตสฺส ติจีวราธิฏฺฐานํ ปจฺจุทฺธริตฺวา วิปฺปวาสสุขตฺถํ วิกปฺปนาย โอกาโส ทิโนฺน โหติ, ทสาหาติกฺกเม จ อนาปตฺตีติฯ เอเตน อุปาเยน สพฺพตฺถ วิกปฺปนาย อปฏิสิทฺธภาโว เวทิตโพฺพติ ลิขิตํฯ

อิมสฺส ปน สิกฺขาปทสฺส อยํ สเงฺขปวินิจฺฉโย – อนตฺถเต กถิเน เหมนฺตานํ ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย, อตฺถเต กถิเน คิมฺหานํ ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย อุปฺปนฺนจีวรํ สนฺธาย **‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺ**

มิ''นฺติอาทิ วุตฺตํฯ เอตฺถาห – ''รชเกหิ โธวาเปตฺวา เสตกํ การาเปนฺตสฺสาปิ อธิฏฺฐานํ อธิฏฺฐานเมวา''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๕) วจนโต อรชิเตปิ อธิฏฺฐานํ รุหตีติฯ เตน สูจิกมฺมํ กตฺวา รชิตฺวา กปฺปพินฺทุํ ทตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ นิยโม กาตโพฺพ, น กาตโพฺพติ? กตฺตโพฺพวฯ ปโตฺต วิย อธิฏฺฐิโต ยถา ปุน เสตภาวํ วา ตมฺพภาวํ วา ปโตฺต อธิฏฺฐานํ น วิชหติ, น จ ปน ตาทิโส ยํ อธิฏฺฐานํ อุปคจฺฉติ, เอวเมตํ ทฏฺฐพฺพนฺติฯ ''เสฺว กถินํ อุทฺธริสฺสตี''ติ ลทฺธจีวรํ สเจ อเชฺชว น อธิฏฺฐาติ, อรุณุคฺคมเน เอว นิสฺสคฺคิยํ โหติฯ กสฺมา? ''นิฏฺฐิตจีวรสฺมิ''นฺติอาทินา (ปารา. ๔๖๒-๔๖๓;) สิกฺขาปทสฺส วุตฺตตฺตาฯ กถินพฺภนฺตเร ทสาหโต อุตฺตริปิ ปริหารํ ลภติ, กถินโต ปน ปจฺฉา เอกทิวสมฺปิ น ลภติฯ ยถา กึ – ยถา อตฺถตกถิโน สโงฺฆ ติจีวรํ อตฺถตทิวสโต ปฏฺฐาย ยาว อุพฺภารา อานิสํสํ ลภติ, น ตโต ปรํ, เอวํ อตฺถตทิวสโต ปฏฺฐาย ยาว อุพฺภารา ลภติ, อุทฺธเต ปน กถิเน เอกทิวสมฺปิ น ลภติฯ เอตฺถาห – อุพฺภตทิวสโต ปฏฺฐาย ปุน ทสาหํ ลภตีติ? น, กสฺมา? ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทสาหปรมํ อติเรกจีวรํ ธาเรตุ''นฺติ วจนโตฯ กถินพฺภนฺตเรปิ เอกาทเส อรุณุคฺคมเน นิสฺสคฺคิยนฺติ อาปนฺนํฯ ตํ ปน อติปฺปสงฺคํ นิวาเรตุํ ''นิฏฺฐิตจีวรสฺมิ''นฺติอาทิ วุตฺตํ, น กถินทิวสานิ อทิวสานีติ ทีปนตฺถํฯ อยมโตฺถ ตตฺถ ตตฺถ อาวิภวิสฺสติฯ อถ วา วสฺสิกสาฏิกา อนติริตฺตปฺปมาณา นามํ คเหตฺวา วุตฺตนเยเนว จตฺตาโร วสฺสิเก มาเส อธิฏฺฐาตพฺพา, ตโต ปรํ ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกเปฺปตพฺพาติ วุตฺตํฯ เอตฺถ ''ปจฺจุทฺธริตฺวา''ติ วจเน อุโปสถทิวเส เอว ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกเปฺปตฺวา ฐปิตํ โหติ, ตโต ปรํ เหมนฺตสฺส ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย ปจฺจุทฺธรณาภาวาฯ เอวํ กถินพฺภนฺตเร อุปฺปนฺนจีวรมฺปิ เวทิตพฺพนฺติ ลิขิตํฯ

กถินสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อุโทสิตสิกฺขาปทวณฺณนา

''อตฺถตกถินสฺส ปญฺจ มาเส พทฺธสีมายํ ยตฺถ กตฺถจิ จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา ปกฺกมนฺตสฺส อนาปตฺตี''ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ ''อพทฺธสีมายปิ วฏฺฏตี''ติ อิทํ อพทฺธสีมายํ กถินตฺถารญฺจ อารญฺญกสิกฺขาปทญฺจ สาเธตีติ ลิขิตํฯ อิทานิ –

> ''ฉินฺนํ ธุตงฺคํ สาสงฺก-สมฺมโต สนฺตรุตฺตรํ;
> อจีวรสฺสานาปตฺติ, ปจฺจุทฺธาราทิสิทฺธิโต''ติฯ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๗๙) –

อิทํ ปกิณฺณกํ เวทิตพฺพํฯ

ตตฺรายํ โจทนาปุพฺพงฺคมวินิจฺฉโย – เกจิ ''ทิคุณํ สงฺฆาฏิ''นฺติ (มหาว. ๓๔๘) วจนโต ''เอกจฺจิกา สงฺฆาฏิ นาธิฏฺฐาตพฺพาฯ สเจ อธิฏฺฐาติ, น รุหตี''ติ วตฺวา อุปสมฺปทาเปกฺขานมฺปิ ทิคุณํเยว สงฺฆาฏึ ทตฺวา อุปสมฺปาเทนฺติ, เต อิมินา สุตฺตเลเสน สญฺญาเปตพฺพาฯ ภควตา หิ ''ฉินฺนกํ สงฺฆาฏึ, ฉินฺนกํ อุตฺตราสงฺคํ, ฉินฺนกํ อนฺตรวาสก''นฺติ ปฐมํ อนุญฺญาตํฯ ตโต ''อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน ติจีวเร กริยมาเน สพฺพํ ฉินฺนกํ นปฺปโหติฯ เทฺว ฉินฺนกานิ เอกํ อฉินฺนกํ นปฺปโหติ, เทฺว อฉินฺนกานิ เอกํ ฉินฺนกํ นปฺปโหตี''ติ อิมสฺมึ วตฺถุสฺมึ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อนฺวาธิกมฺปิ อาโรเปตุ''นฺติ (มหาว. ๓๖๐) อนุญฺญาตํ, ตสฺมา เอกจฺจิกาปิ สงฺฆาฏิ วฏฺฏตีติ สิทฺธํฯ ยา ฉิชฺชมานาปิ นปฺปโหติ, ตสฺสา กุโต ทิคุณตาติ? อฏฺฐกถายมฺปิสฺส วุตฺตํ ''อนฺวาธิกมฺปิ อาโรเปตุนฺติ อาคนฺตุกปตฺตมฺปิ ทาตุํ, อิทํ ปน อปฺปโหนเก อาโรเปตพฺพํฯ สเจ ปโหติ, อาคนฺตุกปตฺตํ น วฏฺฏติ, ฉินฺทิตพฺพเมวา''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๖๐)ฯ กถินํ ปน **ฉินฺนกเมว** วฏฺฏ

ติ, อาเวณิกลกฺขณตฺตา, ‘‘ฉินฺนกํ ทิคุณํ นปฺปโหตี’’ติ วจนาภาวโต จาติ สนฺนิฏฺฐานเมตฺถ คนฺตพฺพนฺติฯ

ธุตงฺคนฺติ อนุปสมฺปนฺนานํ เตจีวริกธุตงฺคาภาวโต ติจีวเรเนว เตจีวริโกติ, เตสํ อธิฏฺฐานาภาวโต **“อธิฏฺฐิเตเนวา”**ติ วตฺตพฺพํ โหตูติ เจ? น, ธุตงฺคเภเทน วิโรธปฺปสงฺคโตฯ จตุตฺถจีวรสาทิยเนน หิ ธุตงฺคเภโท, น ติจีวรวิปฺปวาเสน, นาปิ อติเรกจีวรสาทิยเนน, นาปิ อติเรกจีวรธารเณนฯ ยสฺมา ปน ภิกฺขูนํ เอว ภควตา อธิฏฺฐานวเสน นว จีวรานิ อนุญฺญาตานิ, ชาติวเสน จ วุตฺตานิ, น เอวํ อนุปสมฺปนฺนานํ, ตสฺมา เนสํ จีวรนิยมาภาวา น ตํ ธุตงฺคํ อนุญฺญาตํ คหฏฺฐานํ วิยฯ ตสฺมา ตสฺส สมาทานวิธาเน อวจนโต จ สนฺนิฏฺฐานเมตฺถ คนฺตพฺพนฺติฯ

สาสงฺกสมฺมโตติ กงฺขาวิตรณิยํ (กงฺขา. อฏฺฐ. สาสงฺกสิกฺขาปทวณฺณนา) สาสงฺกสิกฺขาปเท วิสุํ องฺคานิ น วุตฺตานิ, ‘‘เสสเมตฺถ จีวรวคฺคสฺส ทุติยสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํ, น จ ปเนตํ วุตฺตํฯ ตตฺถ รตฺติวิปฺปวาโส จตุตฺถมงฺคํ, อิธ ฉารตฺตวิปฺปวาโส, อยเมตฺถ วิเสโสติฯ ตสฺมา องฺคสามญฺญโต จ สมฺมุติสามญฺญโต จ สาสงฺกสิกฺขาปทเมวิทนฺติ อิทํ นิปฺปเทสํ, ตํ สปฺปเทสํ มาสปรมตฺตาฯ ตตฺถ พหิคาเมปิ คามสีมํ โอกฺกมิตฺวา วสิตฺวา ปกฺกมนฺตสฺส อนาปตฺติ, อิธ น ตถาฯ อิธ อนนฺตเร อนนฺตเร อรุณุคฺคมเน นิสฺสคฺคิยํ, ตตฺถ สตฺตเมติ อยํ อิเมสํ ทฺวินฺนํ วิเสโสฯ องฺคานิ ปน จีวรนิกฺเขปนงฺคสมฺปตฺติโต วิปริยาเยน, อิธ วุตฺตนเยน จ สิทฺธตฺตา น วุตฺตานิฯ ตานิ กามํ น วุตฺตานิ, ตถาปิ จตุตฺถมงฺคํ วิเสสิตพฺพํ, น ปน วิเสสิตํฯ กึ การณํ? อิธ วุตฺตนิสฺสชฺชนกฺกเมน นิสฺสชฺชิตฺวา อาปตฺติเทสนโต, ตตฺถาปนฺนาปตฺติวิโมกฺขทีปนตฺถํฯ สํวจฺฉรวิปฺปวุตฺถมฺปิ รตฺติวิปฺปวุตฺถเมว, ปเคว ฉารตฺตวิปฺปวุตฺถํฯ เอวํ สเนฺตปิ ตตฺถ ยถาวุตฺตองฺคสมฺปตฺติยา สติ ตตฺถ วุตฺตนเยเนว นิสฺสชฺชิตพฺพํฯ เหมเนฺต, คิเมฺห วา นิสฺสชฺชติ เจ? อิธ วุตฺตนเยนาปิ นิสฺสชฺชิตุํ วฏฺฏตีติ ญาปนตฺถํ จตุตฺถมงฺคํ น วิเสสิตนฺติ โน ตกฺกติ อาจริโยฯ มาสาติกฺกนฺตํ, ทสาหาติกฺกนฺตมฺปิ จีวรํ ‘‘ทสาหาติกฺกนฺต’’นฺติ วตฺวา นิสฺสฏฺฐเมว, น อูนมาสํ หุตฺวา ‘‘ทสาหาติกฺกนฺต’’นฺติ วตฺวา, มาสาติกฺกนฺต’’นฺติ วตฺวาติ เอเกฯ ตถาปิ สเจ ปจฺจาสาจีวรํ โหติ, นิสฺสคฺคิยํฯ ‘‘ทสาหาติกฺกนฺต’’นฺติ วตฺวา มูลจีวรํ ปน ‘‘มาสาติกฺกนฺต’’นฺติ วตฺวา นิสฺสชฺชิตพฺพํฯ

“สนฺตรุตฺตร”นฺติ วา ‘‘สงฺฆาฏิ’’นฺติ วา ‘‘จีวร’’นฺติ วา กึ ติจีวรํ, อุทาหุ อญฺญมฺปีติ? กิเญฺจตฺถ – ยทิ ติจีวรเมว ปฏิสิทฺธํ, ปริยาปนฺนวเสน อจฺฉินฺนจีวรออฉนฺทนโธวาปนวิญฺญตฺติอาทิวิโรโธฯ อถ อญฺญมฺปิ ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิ’’นฺติ เอวมาทินา วิโรโธติ? วุจฺจเต – น นิยมโต เวทิตพฺพํ ยถาสมฺภวํ คเหตพฺพโตฯ ตถา หิ ‘‘จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา สนฺตรุตฺตเรน ชนปทจาริกํ ปกฺกมนฺตี’’ติ (ปารา. ๔๗๑) เอวมาทีสุ ติจีวรเมว, ‘‘น, ภิกฺขเว, สนฺตรุตฺตเรน คาโม ปวิสิตโพฺพ (มหาว. ๓๖๒), สนฺตรุตฺตรปรมํ ตโต จีวรํ สาทิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๕๒๓-๕๒๔) เอวมาทีสุ ยํ กิญฺจิ, ตถา ‘‘สคุณํ กตฺวา สงฺฆาฏิโย ทาตพฺพา, นิวาสนํ ทาตพฺพํ, สงฺฆาฏิ ทาตพฺพา, หนฺท เต, อาวุโส , สงฺฆาฏิ, เทหิ เม ปฏ’’นฺติ เอวมาทีสุฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘สพฺพญฺหิ จีวรํ สงฺฆฏิตเฏฺฐน ‘สงฺฆาฏี’ติ วุจฺจตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๙๘)ฯ ตถา ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิ’’นฺติ เอตฺถาปีติ เอเกฯ อโนฺตสมเย ยาวทตฺถํ จีวรํ อนุญฺญาตํ, ตํ สพฺพํ กริยมานํ กทา นิฏฺฐานํ คจฺฉิสฺสติ, ตสฺมา ติจีวรเมวาติ เอเกฯ

อจีวรสฺสานาปตฺติ ปจฺจุทฺธาราทิสิทฺธิโตติ กึ วุตฺตํ โหติ – อุโทสิตสิกฺขาปทสฺส นิปฺปโยชนภาวปฺปสงฺคโต ติจีวรวิปฺปวาเส เตจีวรสฺส อาปตฺตีติ เอเกฯ ตเทฺตตํ วุจฺจติ น โหติ อาปตฺติ ปจฺจุทฺธาราทิสิทฺธิโตฯ ‘‘อนาปตฺติ อโนฺตอรุเณ ปจฺจุทฺธรติ วิสฺสเชฺชตี’’ติ (ปารา.

๔๙๖) หิ วุตฺตํฯ อญฺญถา ปจฺจุทฺธรนฺตสฺส, อโนฺตอรุเณ วิสฺสชฺเชนฺตสฺส จ ยาว อโญฺญ นา ธิฏฺฐาติ, ตาว อาปตฺตึ อาปชฺชติ ยถาวุตฺตนเยเนวฯ อญฺญถา สตฺตพฺภนฺตเรน วิปฺปวาสสฺสาติ วิปฺปวาสโต ยถารุตํเยว สติ วิปฺปวาเส วิปฺปวาสโต, อวิปฺปวาเส สติ อวิปฺปวาสโตติฯ

อุโทสิตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. อกาลจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา

อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐานสฺส ทุพฺพิชานตฺตา ตํ ทเสฺสตุํ **“อปิจ ภิกฺขูน”**นฺติ อาทิ วุตฺตํฯ วิหารปริยเนฺต นิวิฏฺฐธุวสนฺนิปาตฏฺฐานโต วา ปริยเนฺต ฐิตโภชนสาลโต วา นิพทฺธวสนกอาวาสโต วาติ เอวํ คเหตพฺพํฯ สเจ วิหาเร สนฺนิปติตภิกฺขูหิ สทฺธึ เอกาพทฺธา หุตฺวา โยชนสตมฺปิ ปูเรตฺวา นิสีทนฺติ, โยชนสตมฺปิ อุปจารสีมา โหตีติ อโตฺถฯ ‘‘สมานสํวาสกสีมายา’’ติ วุเตฺต ขณฺฑสีมาทีสุ ฐิตานํ น ปาปุณาติ, ตาสํ วิสุํ สมานสํวาสกสีมตฺตาติ จ สมานสํวาสกอวิปฺปวาสสีมานํ อิทํ นานตฺตํฯ ‘‘อวิปฺปวาสสีมาย ทมฺมี’’ติ ทินฺนํ ปน คาเม ฐิตานํ น ปาปุณาติฯ กสฺมา? ‘‘ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา’’ติ (มหาว. ๑๔๔) วจนโตฯ ‘‘สมานสํวาสกสีมายา’’ติ ทินฺนํ ปน ยสฺมึ ฐาเน อวิปฺปวาสสีมา อตฺถิ, ตตฺถ ฐิตานมฺปิฯ **“ตตฺร ฐิตานญฺจ ปาปุณาตี”**ติ จ, ‘‘ขณฺฑสีมายํ ฐตฺวา ‘สีมฏฺฐกสโงฺฆ คณฺหาตู’ติ วุเตฺต อุปจารสีมาย เอว ปริจฺฉินฺทิตฺวา ทาตพฺพ’’นฺติ จ, ‘‘เตสํ พหิสีมฏฺฐานมฺปิ ปาปุณาติ ยาว กถินสฺสุพฺภาราติ อโตฺถ’’ติ จ, ‘‘อนตฺถเต ปน กถิเน อโนฺตเหมเนฺต สเจ วิหารํ ปวิสิตฺวา ‘วสฺสํวุฏฺฐสงฺฆสฺส ทมฺมี’ติ วทติ, เย ตตฺถ วสฺสเจฺฉทํ อกตฺวา ปจฺฉิมวสฺสํวุฏฺฐา, เตสํ พหิสีมฏฺฐานมฺปิ ปาปุณาตี’’ติ วินยธรา ปริจฺฉินฺทนฺติ, อฏฺฐกถายํ ปน อนาคตํฯ ตสฺมา **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘ลกฺขณญฺญู วทนฺตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) วุตฺตนฺติ จ, ‘‘‘จีวรมาสโต ปฏฺฐาย ยาว เหมนฺตสฺส ปจฺฉิโม ทิวโส, ตาว วสฺสาวาสิกํ เทมา’ติ วุเตฺต กถินํ อตฺถตํ วา โหตุ, อนตฺถตํ วาติ ยํ สมนฺตปาสาทิกาวจนํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙), เอตฺถาปิ ยทิ อตฺถตํ, ปุริมวสฺสํวุฏฺฐา ปญฺจ มาเสฯ ยทิ อนตฺถตํ, ปจฺฉิมวสฺสํวุฏฺฐา จตฺตาโร มาเส ลภนฺตีติ วินิจฺฉโย’’ติ จ ลิขิตํฯ

‘‘เยหิ มยฺหํ ยาคุ ปีตาติ เยหิ นิมนฺติเตหิ มยฺหํ ยาคุ ปีตาติ อธิปฺปาโยฯ ตสฺมา เยหิ นิมนฺติเตหิ ยาคุ ปีตา, เตสํเยว ปาปุณาตีติ วุตฺตํฯ อญฺญถา ‘เยหิ มยฺหํ ยาคุ ปีตา’ติ วุเตฺต นิมนฺติตา วา โหนฺตุ, อนิมนฺติตา วา, เยหิ ปีตา, เตสํ ปาปุณิตพฺพานี’’ติ วทนฺติฯ เอตฺถ ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมึ ภิกฺขุนา อุพฺภตสฺมึ กถิเน’’ติ วทโนฺต ญาเปติ เอตฺถนฺตเร ติณฺณมฺปิ อกาลจีวรานํ อุปฺปตฺติ อภาวนฺติฯ กสฺมา ปน ปทภาชเน วิตฺถาริตานีติ? วุจฺจเต – อิทํ ปน สิกฺขาปทํ อธิฏฺฐานํ สนฺธาย น วุตฺตํ กินฺตุ ปฐมสิกฺขาปเท ทสาหปรมํ อนุชานิตฺวา ตสฺมึ อปฺปโหเนฺต สเจ ปจฺจาสา อตฺถิ, ตเมว วเฑฺฒตฺวา มาสมนุชานโนฺต อิมมฺปิ อตฺถวิเสสํ ทีเปติฯ อกาลจีวรํ นาม สมฺมุขีภูเตน ภาเชตพฺพํฯ ตํ ปน ‘‘อากงฺขมาเนน ภิกฺขุนา ปฏิคฺคเหตพฺพ’’นฺติ อิมินา สิกฺขาปเทน วเฑฺฒตฺวา วุตฺตนฺติฯ ตสฺมา ตีณิปิ ปทภาชเน วิตฺถาริตานีติฯ

‘‘ขิปฺปเมว กาเรตพฺพนฺติ สีฆํ อโนฺตทสาเหเยว กาเรตพฺพ’’นฺติ อิทํ ปน ปโหนกภาเว ปุริมสิกฺขาปทลกฺขเณนาติ ทีเปตุํ วุตฺตํฯ ตสฺมา เอวํ ‘‘สีฆ’’นฺติ วา ‘‘ลหุ’’นฺติ วา อาทินา อวตฺวาปิ ‘‘ทสาหา’’ติ วุตฺตนฺติฯ อตฺถตกถินสฺส เอวํ โหตุ, อนตฺถเต ปน กถิเน กถนฺติ วุเตฺต อนตฺถตสฺส ปฏิเกฺขปตํ ทเสฺสตีติ วุโตฺต อปสฺสโนฺต วิฆาตํ อาปชฺชตีติ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๙๙-๕๐๐) ลิขิตํฯ

อกาลจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. ปุราณจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา

“สากิยานิโย วิย สุทฺธภิกฺขุสเงฺฆ วา”ติ อิทํ ‘‘ภิกฺขุนี นาม อุภโตสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนา’’ติ (ปารา. ๕๐๕) อิมินา วิรุชฺฌตีติ เจ? น, อธิปฺปายาชานนโต ฯ ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปทาย ปฏิกฺขิตฺตตฺตา ตทนุปฺปสงฺคภยา เอวํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

เอเกน วตฺถุนาติ เยน เกนจิ ปฐเมนฯ **อวุตฺตา วา โธวตี**ติ อวุตฺตา โธวติ, รชติ อาโกเฏตีติ อโตฺถฯ ‘‘‘อวุตฺตา’ติ วจนโต อวาทาเปตฺวา โธวนาทีสุ อนาปตฺตี’’ติ ลิขิตํฯ อิธ จีวรํ นาม นิวาสนปารุปนูปคเมวฯ ยทิ เอวํ ‘‘นิวาสนปารุปนูปคเมว วตฺตพฺพ’’นฺติ เจ? ตํ น วตฺตพฺพํ ‘‘ปุราณจีวร’’นฺติ อิมินาว สิทฺธตฺตาฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘ปุราณจีวรํ นาม สกึ นิวตฺถมฺปิ สกึ ปารุตมฺปี’’ติ (ปารา. ๕๐๕)ฯ

ปุราณจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. จีวรปฺปฏิคฺคหณสิกฺขาปทวณฺณนา

อุปจาโร ทฺวาทสหโตฺถฯ อจิตฺตกตฺตา กถํ ปํสุกูลํ วฏฺฏตีติ เจ? ตาย ตสฺส ภิกฺขุโน อทินฺนตฺตา, ภิกฺขุนา จ ตโต ภิกฺขุนิโต อคฺคหิตตฺตา จฯ

จีวรปฺปฏิคฺคหณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปทวณฺณนา

ญาตกปฺปวาริเต วา วิญฺญาเปนฺตสฺสาติ เอตฺถ จ สงฺฆวเสน ปวาริเตสุ ปมาณเมว วฏฺฏติฯ ปุคฺคลิกปฺปวารณาย ยํ ยํ ปวาเรติ, ตํ ตํเยว วิญฺญาเปตพฺพนฺติ ลิขิตํฯ

อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. ตตุตฺตริสิกฺขาปทวณฺณนา

ปกติยา สนฺตรุตฺตเรน จรติ กถินปลิโพธวเสน วา สาสงฺกสิกฺขาปทวเสน วาฯ เอตฺถ สิยา – ‘‘น มตฺตํ ชานิตฺวา พหุํ จีวรํ วิญฺญาเปสฺสนฺติ, ทุสฺสวาณิชฺชํ วา’’ติอาทินา (ปารา. ๕๒๒) อุชฺฌายนฺตานํ สุตฺวา ภควาปิ ฉพฺพคฺคิเย ภิกฺขู ‘‘กถญฺหิ นาม ตุเมฺห โมฆปุริสา น มตฺตํ ชานิตฺวา พหุํ จีวรํ วิญฺญาเปสฺสถา’’ติ (ปารา. ๕๒๒) วตฺวา สิกฺขาปทสฺส ปญฺญตฺตตฺตา จ อิมิสฺสํ กงฺขาวิตรณิยํ ‘‘พหุจีวรวิญฺญาปนวตฺถุสฺมิํ ปญฺญตฺต’’นฺติ วุตฺตตฺตา, **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘น หิ อนจฺฉินฺนจีวรา อตฺตโน อตฺถาย สาขาปลาสํ ภญฺชิตุํ ลภนฺติ, อจฺฉินฺนจีวรานํ ปน อตฺถาย ลภนฺตี’’ติ วุตฺตตฺตา จ อญฺญสฺสตฺถาย ปมาณํ วิญฺญาเปตุํ วฏฺฏตีติ เจ? น, กสฺมา? อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปทสฺส อฎฺฐุปฺปตฺติยา เอว อญฺญาตกวิญฺญตฺติ วาริตาฯ ตสฺส สิกฺขาปทสฺส อนาปตฺติฯ ปาฬิยํ (ปารา. ๕๒๑) ‘‘อญฺญสฺสตฺถายา’’ติ อิมิสฺสา อนาปตฺติปาฬิยา อญฺญสฺสตฺถาย วิญฺญาเปโนฺต ตสฺส ญาตกปฺปวาริเต เอว วิญฺญาเปติ, น อเญฺญติ วจนโต จ วาริตาฯ ตสฺมา ภควาปิ ‘‘พหุํ จีวรํ วิญฺญาเปสฺสถา’’ติ (ปารา. ๕๒๒) วิครหิตฺวา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปโนฺต ‘‘อภิหฏฺฐุํ ปวาเรยฺยา’’ติ วุตฺตนเยเนว ปมาณโต คหณํ อนุชานิ, น อญฺญสฺสตฺถาย ปมาณโต วิญฺญาปนํฯ ยสฺมา ปนิมํ สิกฺขาปทํ อญฺญสฺสตฺถาย วิญฺญาปนวตฺถุสฺมิํเยว ปญฺญตฺตํ, ตสฺมา อิธ ‘‘อญฺญสฺสตฺถายา’’ติ น วุตฺตํ, น น ลพฺภตีติ กตฺวาฯ

อฏฺฐกถาสุ ‘‘อญฺญาตกปฺปวาริตฏฺฐาเน ปกติยา พหุมฺปิ วฏฺฏติ, อจฺฉินฺนการณา ปมาณเมว วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ ตํ ‘‘อนาปตฺติ ญาตกานํ ปวาริตาน’’นฺติ (ปารา. ๕๒๖) วุตฺตอนาปตฺติปาฬิยา น สเมตีติ สมนฺตปาสาทิกายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๒๖) วุตฺตตฺตา อิธาปิ วุตฺตนเยเนว ญาตกปฺปวาริเต วิญฺญาเปนฺตสฺส อตฺตโน ธเนน คณฺหนฺตสฺส อนาปตฺตีติ ลิขิตํฯ ‘‘อญฺญสฺสตฺถายา’’ติ นิทานวิโรธโต น วุตฺตํ, ตถาปิ อนนฺตเร วุตฺตนเยเนว ลพฺภติ เอวาติ วทนฺติฯ

ตตุตฺตริสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อุปกฺขฏสิกฺขาปทวณฺณนา

ปฐมอุปกฺขเฏ **‘‘ปุพฺเพ อปฺปวาริโต’’**ติ (ปารา. ๕๒๘) วจนโต ตสฺมิํ ขเณ ปวาริโตปิ อปฺปวาริโตว โหตีติ เวทิตพฺพํฯ

อุปกฺขฏสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. ทุติยอุปกฺขฏสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุติยอุปกฺขเฏน กิํ ปโยชนนฺติ เจ? นตฺถิ ปโยชนํ, เกวลํ อฏฺฐุปฺปตฺติวเสน ปน ปญฺญตฺตํ ภิกฺขุนิยา รโหนิสชฺชสิกฺขาปทํ วิยฯ เอวํ สเนฺต สงฺคีติการเกหิ สงฺคีติํ อนาโรเปตพฺพํ ภเวยฺย วินาปิ เตน ตทตฺถสิทฺธิโต, อนิสฺสรตฺตา, อนาโรเปตุํ อนนุญฺญาตตฺตา จฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘อากงฺขมาโน, อานนฺท, สโงฺฆ…เป.… สมูหเนยฺยา’’ติ (ที. นิ. ๒.๒๑๖; จูฬว. ๔๔๑)ฯ อิทํ สพฺพมการณํฯ น หิ พุทฺธา อปฺปโยชนํ วจนํ นิจฺฉาเรนฺติ, ปเคว สิกฺขาปทํฯ เตเนวาห อฏฺฐกถายํ ‘‘อิมินาว นเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อิทเญฺหิ ปุริมสฺส อนุปญฺญตฺติสทิส’’นฺติอาทิฯ อนุปญฺญตฺติ จ นิปฺปโยชนํ นตฺถิฯ ตํสทิสเญฺจตํ, น นิปฺปโยชนนฺติ ทสฺสิตํ โหติฯ เอวํ สเนฺต โก ปเนตฺถ อตฺถวิเสโสติ? ตโต อาห **‘‘เกวลํ ตตฺถ เอกสฺส ปีฬา กตา, อิธ ทฺวินฺนํ, อยเมตฺถ วิเสโส’’**ติฯ อิมินา อตฺถวิเสเสน โก ปนโญฺญ อติเรกโตฺถ ทสฺสิโตติ? **โปราณคณฺฐิปเท** ตาว วุตฺตํ ‘‘เอกสฺมิมฺปิ วตฺถุสฺมิํ อุภินฺนมฺปิ ปีฬํ กาตุํ น วฏฺฏตีติ อยมติเรกโตฺถ ทสฺสิโต’’ติฯ เตเนตํ ทีเปติ ‘‘น เกวลํ ปฏิลทฺธจีวรคณนาย เอว อาปตฺติคณนา, ปีฬิตปุคฺคลสงฺขาตวตฺถุคณนายปี’’ติฯ

โหนฺติ เจตฺถ –

> ‘‘วตฺถุโต คณนายปิ, สิยา อาปตฺติ เนกตา;
> อิติ สนฺทสฺสนตฺถญฺจ, ทุติยูปกฺขฏํ อิธฯ
>
> ‘‘กายสํสคฺคสิกฺขาย, วิภเงฺค วิย กิเนฺตตํ;
> เอกิตฺถิยาปิ เนกตา, อาปตฺตีนํ ปโยคโต’’ติฯ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๕๓๒);

อปิเจตํ สิกฺขาปทํ ตํชาติเกสุ สิกฺขาปเทสุ สเพฺพสุปิ คเหตพฺพวินิจฺฉยสฺส ทสฺสนปฺปโยชนนฺติ เวทิตพฺพํฯ อาห จ –

> ‘‘อญฺญาติกาย พหุตาย วิมิสฺสตาย;
> อาปตฺติยาปิ พหุตา จ วิมิสฺสตา จ;
> อิเจฺจวมาทิวิธิสมฺภวทสฺสนตฺถํ ;

สตฺถา อุปกฺขฏมิทํ ทุติยํ อโวจา’’ติฯ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๕๓๒);

ตสฺสายํ สเงฺขปโต อธิปฺปายปุพฺพงฺคมา วิจารณา – ปุราณจีวรํ เอกเมว ภิกฺขุ ภิกฺขุนีหิ ทฺวีหิ, พหูหิ วา โธวาเปติ, ภิกฺขุนิคณนาย ปาจิตฺติยคณนาฯ ตถา ทฺวินฺนํ, พหูนํ วา สาธารณํ เอกเมว จีวรํ อญฺญตฺร ปาริวตฺตกา ปฏิคฺคณฺหาติ, อิธาปิ ตถา ทฺวินฺนํ, พหูนํ วา สาธารณเมกํ วิญฺญาเปติ, วิญฺญตฺตปุคฺคลคณนาย อาปตฺติคณนาฯ ตถา อเญฺญสุปิ เอวรูเปสุ สิกฺขาปเทสุ นโย เนตโพฺพฯ อยํ ตาว **พหุตาย** นโยฯ

วิมิสฺสตาย ปน ญาติกาย, อญฺญาติกาย จ เอกํ โธวาเปติ, เอกโต นิฏฺฐาปเน เอกํ ปาจิตฺติยํฯ อถ ญาติกา ปฐมํ โถกํ โธวิตฺวา ฐิตา, ปุน อญฺญาติกา สุโธตํ กโรติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ อถ อญฺญาติกา ปฐมํ โธวติ, ปจฺฉา ญาติกา สุโธตํ กโรติ, อญฺญาติกาย ปโยควเสน ภิกฺขุโน ทุกฺกฏเมวฯ อญฺญาติกาย, ญาติกาย จ อญฺญาติกสญฺญี, เวมติโก, ญาติกสญฺญี วา โธวาเปติ, ยถาวุตฺตนเยน นิสฺสคฺคิยทุกฺกฏาทิอาปตฺติเภทคณนา เวทิตพฺพาฯ ตถา อญฺญาติกาย, ญาติกาย จ สนฺตกํ จีวรํ อุโภหิ เอกโต ทิยฺยมานํ ปฏิคฺคณฺหาติ, นิสฺสคฺคิยเมวฯ อถ อญฺญาติกาย เอว หตฺถโต ปฏิคฺคณฺหาติ, นิสฺสคฺคิยเมวฯ อถ ญาติกาย หตฺถโต ปฏิคฺคณฺหาติ, อนาปตฺติฯ อถ อุโภสุ อญฺญาติกาทิสญฺญี, วุตฺตนเยเนว นิสฺสคฺคิยทุกฺกฏาทิอาปตฺติเภทคณนา เวทิตพฺพาฯ ตถา อญฺญาติกวิญฺญตฺติอาทีสุปิ ยถาสมฺภวํ นโย เนตโพฺพฯ อยํ วิมิสฺสตาย นโยฯ

อาทิสเทฺทน ปน อเนเก อญฺญาติกา วิญฺญตฺตา, วิญฺญตฺตปุคฺคลคณนาย ทุกฺกฏํฯ เอโก เทติ, เอโก น เทติ, นิสฺสคฺคิยํฯ อถ อวิญฺญตฺโต เทติ, น นิสฺสคฺคิยํฯ อถ วิญฺญตฺตาวิญฺญตฺตานํ สาธารณํ วิญฺญตฺโต เทติ, นิสฺสคฺคิยํฯ อุโภ เทนฺติ, นิสฺสคฺคิยเมวฯ อวิญฺญตฺโต เทติ, นิสฺสคฺคิเยน อนาปตฺติฯ วิญฺญตฺตสฺส วจเนน อวิญฺญตฺโต เทติ, อนาปตฺติ เอวฯ ตถา อุปกฺขฏาทีสุปิ ยถาสมฺภวํ นโย เนตโพฺพฯ

เอตฺตาวตา สเงฺขปโต อญฺญาติกายาทิคาถา วุตฺตาธิปฺปายา โหติฯ ยํ ปเนตฺถ ภิกฺขุนิยา รโหนิสชฺชสิกฺขาปทํ นิปฺปโยชนตาย นิทสฺสนํ วุตฺตํ, ตสฺส ปโยชนวิเสโส ตสฺมิํเยว อาวิภวิสฺสตีติ ฯ เอวเมว อญฺญตฺถปิ วจเนน, วิเสสอฏฺฐุปฺปตฺติวเสน จ สิกฺขาปเทสุ ญาตพฺพํ วิเสสปฺปโยชนนฺติฯ

ทุติยอุปกฺขฏสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. ราชสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘ฐานํ ภญฺชติ, อาคตการณํ วินาเสตี’’ติ วุตฺตตฺตา ปุน โจทนํ น ลภตีติ เอเกฯ อาคมนสฺส สาตฺถกํ น โหติ, จีวรํ น ลภิสฺสติ ปฏิสนฺถารสฺส กตตฺตาติ เอเกฯ โจทนาลกฺขณํ น โหตีติ กตฺวา วุตฺตนฺติ เอเกฯ ‘‘ธมฺมเทสนาธิปฺปายาทินา น ปฏิสนฺถาโร กาตโพฺพ’’ติ **อุปติสฺสเตฺถโร** ‘‘‘อาคตการณํ วินาเสตี’ติ โจทนาฐานานิ ภญฺชติ, โจเทตุกาโม อกตฺตพฺพมกาสิ, ตปฺปจฺจยา วตฺตเภเท ทุกฺกฏ’’นฺติ จ วทติฯ **ธมฺมสิริเตฺถโร** ปน ‘‘อาสเน เจ นิสีทติ, เอกาย นิสชฺชาย เทฺว ฐานานิ ภญฺชติฯ อามิสํ เจ ปฏิคฺคณฺหาติ, เอเกน ปฏิคฺคหเณน เทฺว ฐานานิ ภญฺชติฯ ธมฺมํ เจ ภาสติ, ธมฺมเทสนาสิกฺขาปเท วุตฺตปริเจฺฉทาย เอกาย วาจาย เทฺว ฐานานิ ภญฺชติฯ ตํ สนฺธาย ‘อาคตการณํ วินาเสตี’ติ วุตฺต’’นฺติ วทติฯ ‘‘เอโส โข’’ติ วุเตฺตน สญฺญโตฺต เอโก, ‘‘อยํ เวยฺยาวจฺจกโรติ…เป.… อวุเตฺตปิ โจเทตุํ วฏฺฏตี’’ติ วุโตฺต ทุติโย, สเจ ปน

ทูโต คจฺฉนฺโตว ‘‘อหํ ตสฺส หเตฺถ ทสฺสามี’’ติอาทินา วุโตฺต ตติโย, ‘‘อญฺญํ วา เปเสตฺวา อาโรจาเปตี’’ติ วุโตฺต จตุโตฺถติ ยถา ภิกฺขุนา นิทฺทิฎฺฐา จตฺตาโร, ตเถว ทูเตน นิทฺทิฎฺฐา จตฺตาโรฯ **มุขเววฎิกกปฺปิยการโก, ปรมฺมุขกปฺปิยการโก เจ**ติ เอเตสุ อญฺญาตกอปฺปวาริเตสุ วิย ปฎิปชฺชิตพฺพนฺติ ลิขิตํฯ

ราชสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

จีวรวโคฺค ปฐโมฯ

๒. เอฬกโลมวโคฺค

๑. โกสิยสิกฺขาปทวณฺณนา

การาเปยฺยาติ อตฺตโน จ ปรสฺส จ อุภินฺนญฺจ โกสิยํ เอกโต คณฺหิตฺวา วุตฺตํ, อุโภ วา เอกโต กโรนฺตีติ อตฺถโต เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ อตฺตนา กตํ เจ, ‘‘นิสฺสชฺชนกาเล สยํ กตํ นิสฺสคฺคิย’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ อุโภหิ เจ กตํ, ยถาปาฬิเมวฯ

โกสิยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒. สุทฺธกาฬกสิกฺขาปทวณฺณนา

ยถา ปฐเม ‘‘เอเกนปิ โกสิยํสุนา’’ติ (กงฺขา. อฎฺฐ. โกสิยสิกฺขาปทวณฺณนา) วุตฺตํ, ตถา อิธ ‘‘เอเกนปิ อเญฺญน อมิสฺสิตาน’’นฺติ วจนาภาวโต อเญฺญน มิสฺสภาเว สติปิ อปญฺญายมานรูปกํ เจ, ‘‘สุทฺธกาฬก’’มิเจฺจว วุจฺจตีติ วทนฺติฯ

สุทฺธกาฬกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓. เทฺวภาคสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘ตุลยิตฺวา’’ติ วจนโต ยถา ตุลาธารณาย กาฬกาธิกา น โหนฺติ, ตถา กาฬกานํ เทฺว ภาคา คเหตพฺพา อุกฺกฎฺฐปริเจฺฉเทนฯ **‘‘เอกสฺสาปิ กาฬกโลมสฺส อติเรกภาเว นิสฺสคฺคิย**นฺติ วจนํ ตุลาธารณาย กิญฺจาปิ น สเมติ, อจิตฺตกตฺตา ปน สิกฺขาปทสฺส ปุเพฺพ ตุลาย ธารยิตฺวา ฐปิเตสุ เอกมฺปิ โลมํ ตตฺถ ปเตยฺย, นิสฺสคฺคิยนฺติ อยมธิปฺปาโยติ โน ตโกฺก’’ติ อาจริโยฯ วุตฺตปริเจฺฉเทน อคฺคหณํ **อกิริยา,** สนฺถตกรณํ **กิริยา**ฯ

เทฺวภาคสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔. ฉพฺพสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘โอเรน เจ ฉนฺนํ วสฺสาน’’นฺติ วุตฺตตฺตา ฉพฺพเสฺส ปริปุเณฺณ กาตุํ วฎฺฎตีติ นิฎฺฐานทิวสโต ปฎฺฐาย ฉนฺนํ วสฺสานํ ปริเจฺฉโท เวทิตโพฺพฯ ยานิ ปเนตฺถ อติเรกฉพฺพสฺสวเสน วา สมฺมุติวเสน วา กตานิ, สพฺพานิ ตานิ เอกโต ปริภุญฺชิตุํ วฎฺฎนฺตีติฯ คิลานสฺส จ เอกํ นปฺปโหตีติ อเนกมฺปิ วฎฺฎติฯ ยโต ปฎฺฐาย โรคสฺส มนฺทตาย สนฺถตํ อาทาย คนฺตุํ สโกฺกติ, ตโต ปฎฺฐาย สมฺมุติ วา โรโค วา น รกฺขตีติ เอเกฯ อปิจ ฉวสฺสพุทฺธนิมฺมลํ สิกฺขาปทํ วิจาเรตุํ คมฺภีรตฺตาฯ ตสฺมา ฉวเสฺส กมฺมํ กตนฺติฯ

ฉพฺพสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. นิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา

กสฺมา ปเนตฺถ ‘‘สนฺถตํ ปน ภิกฺขุนา’’ติ สิกฺขาปทํ อปญฺญเปตฺวา ‘‘นิสีทนสนฺถต’’นฺติ ปญฺญตฺตํ, นนุ เอตฺถ การเณน ภวิตพฺพนฺติ? อตฺถิ การณํ, จีวรสญฺญิตาย สนฺถตานํ อุชฺฌิตตฺตา เตสํ อจีวรภาวทสฺสนตฺถํ ตถา ปญฺญตฺตํ ภควตาติ วุตฺตํ โหติฯ ตสฺมา เต ภิกฺขู เตจีวริกธุตงฺคเภทภยา สนฺถเต จตุตฺถจีวรสญฺญิตาย สนฺถตานิ อุชฺฌิตฺวา เตรส ธุตงฺคานิ สมาทยึสุ, ภควา จ เตสํ สนฺถตํ อนุชานิฯ ตโต เตสํ ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ ‘‘นิสีทนจีวรสณฺฐานเมฺปตํ นิสีทนสนฺถตํ โน ภควตา อนุญฺญาตํ จตุตฺถจีวรภาเวน, ปเคว กตสนฺถตํ วา’’ติฯ ตโต ‘‘สนฺถเต เตสํ จีวรสญฺญิตา น ภวิสฺสตี’’ติ ตทตฺถํ ภควตา ‘‘สนฺถต’’นฺติ อปญฺญเปตฺวา ‘‘นิสีทนสนฺถต’’นฺติ ปญฺญตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ อิเมสุ ปน ปญฺจสุ สนฺถเตสุ ปุริมานิ ตีณิ วินยกมฺมํ กตฺวา ปฏิลภิตฺวาปิ ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏนฺติ อกปฺปิยตฺตา, ปจฺฉิมานิ เทฺว วฏฺฏนฺตีติ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๕๖๖-๕๖๗) ลิขิตํฯ กถํ ปญฺญายตีติ เจ? ‘‘อนาปตฺติ อเญฺญน กตํ ปฏิลภิตฺวา ปริภุญฺชตี’’ติ (ปารา. ๕๗๐) วจนโตติ เวทิตพฺพํฯ

นิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. เอฬกโลมสิกฺขาปทวณฺณนา

“อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนสฺสา”ติ อิมินา ปกติยา ทีฆมคฺคํ ปฏิปนฺนสฺส อุปฺปนฺนานิปิ ติโยชนปรมเมว หริตพฺพานิ, ปเคว อปฺปฏิปนฺนสฺสาติ ทเสฺสติฯ ปฏิปนฺนสฺส เจ, อทฺธานํ นาม ปฏิปนฺนสฺส อกามา วสฺสํวุฏฺฐภิกฺขุนิยา มคฺคปฺปฏิปตฺติ วิยาติ ทเสฺสติฯ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนสฺส นิสฺสคฺคิยนฺติ วา สมฺพนฺโธฯ เตเนว วาสาธิปฺปายสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธคมนุสฺสาหตฺตา ‘‘อปฺปฏิปโนฺน’’ติ สงฺขํ คตสฺส อนาปตฺตีติ สิทฺธํฯ อิมสฺมึ ปน อตฺถวิกเปฺป ‘‘ภิกฺขุโน ปเนว เอฬกโลมานิ อุปฺปเชฺชยฺยุํ…เป.… อสเนฺตปิ หารเก อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนสฺส นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ โยชนา เวทิตพฺพาฯ ยสฺมา วา เอฬกโลมานํ อุปฺปตฺติฏฺฐานโต ปฏฺฐาย ติโยชนปรมตา อธิเปฺปตา, มคฺคํ อปฺปฏิปนฺนสฺส จ ติโยชนปรมตา นตฺถิ, ตสฺมา **“อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนสฺส อุปฺปเชฺชยฺยุ”**นฺติ วุตฺตํฯ เตน อจฺฉินฺนํ ปฏิลภิตฺวา หรโต จ อนาปตฺตีติ สิทฺธํฯ ปฏิลาโภ หิ เตสํ อุปฺปตฺติ นามาติฯ

“อากงฺขมาเนน ภิกฺขุนา ปฏิคฺคเหตพฺพานี”ติ อิมินา อตฺตนา ปฏิคฺคหิตานํเยว ติโยชนาติกฺกเม อาปตฺตีติ ทเสฺสติฯ เตน อนากงฺขมาเนน ปรสนฺตกานิ ปฏิคฺคหิตานิ หรนฺตสฺส อนาปตฺตีติ สิทฺธํฯ

อเงฺคสุ ‘‘อตฺตโน สนฺตกตา’’ติ นตฺถิ, อยมโตฺถ ‘‘ภิกฺขุโน อุปฺปเชฺชยฺยุ’’นฺติ อิมินา, ‘‘อจฺฉินฺนํ ปฏิลภิตฺวา’’ติ อิมินา จ ทีปิโต โหตีติ เวทิตโพฺพฯ **โปราณคณฺฐิปเท** จ ‘‘อญฺญํ ภิกฺขุํ หราเปโนฺต คจฺฉติ เจ, ทฺวินฺนมฺปิ อนาปตฺตี’’ติ วุตฺตํฯ ตสฺมา เทฺว ภิกฺขู ติโยชนปรมํ ปตฺวา อญฺญมญฺญสฺส ภณฺฑํ ปริวเตฺตตฺวา เจ หรนฺติ, อนาปตฺตีติ สิทฺธํฯ

ติโยชนปรมํ สหตฺถา หริตพฺพานีติ ติโยชนปรมเมว อตฺตนา หริตพฺพานิ, ตํ กิมตฺถนฺติ? สีมาย เอตปรมโตฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติโยชนปรมํ สีมํ สมฺมนฺนิตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๔๐)ฯ วาสาธิปฺปาเยน, ปจฺจาคมนาธิปฺปาเยน วา คจฺฉโต เอตปรมตา จฯ

วุตฺตเญฺหตํ ‘‘ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อติมหติโย สีมาโย สมฺมนฺนนฺติ…เป…. ภิกฺขู อุโปสถํ อาคจฺฉนฺตา อุทฺทิสฺสมาเนปิ ปาติโมกฺเข อาคจฺฉนฺติ, อุทฺทิฏฺฐมตฺเตปิ อาคจฺฉนฺติ, อนฺตราปิ ปริวสนฺตี’’ติ (มหาว. ๑๔๐)ฯ

อสเนฺต หารเกติ อาณตฺติยา หารเก อสติฯ กมฺพลสฺส อุปริ นิสีทิตฺวา คจฺฉนฺตสฺส สเจ เอกมฺปิ โลมํ จีวเร ลคฺคํ โหติ, ติโยชนาติกฺกเม อาปตฺติ เอว กมฺพลโต วิชฏิตตฺตาติ ลิขิตํฯ ตํ กมฺพลสฺส ปฏิคฺคหิตตฺตา อตฺตโน อตฺถาย ปฏิคฺคหิตเมว โหตีติ ยุตฺตํฯ

เอฬกโลมสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. ชาตรูปสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘นิพฺพตฺตรุกฺขจฺฉายาปิ รุกฺขปริเจฺฉทํ อนติกฺกนฺตา’’ติ ลิขิตํฯ

ชาตรูปสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. รูปิยสํโวหารสิกฺขาปทวณฺณนา

ชาตรูปรชตปริวตฺตนนฺติ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน วุตฺตํฯ

รูปิยสํโวหารสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. กยวิกฺกยสิกฺขาปทวณฺณนา

อสเนฺต ปาจิตฺติยํ เทเสตพฺพเมวาติ เอตฺถ กิํ สุทฺธิกํ ปาจิตฺติยํ, อุทาหุ นิสฺสคฺคิยนฺติ? นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยเมวฯ

กยวิกฺกยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ตตฺริทํ ปกิณฺณกํ

อฏฺฐมสิกฺขาปทํ ปเรน อตฺตโน อตฺถาย ทิยฺยมานสฺส วา ปาริวตฺตกภาเวน ทิยฺยมานสฺส วา ปํสุกูลสฺส วา รูปิยสฺส อุคฺคณฺหนอุคฺคณฺหาปนสาทิยนานิ ปฏิกฺขิปติฯ

นวมํ ปรสฺส วา อตฺตโน วา รูปิยปริวตฺตนํ ปฏิกฺขิปติฯ

ทสมํ อรูปิยปริวตฺตนํฯ ‘‘อรูปิเย อรูปิยสญฺญี ปญฺจนฺนํ สห อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. ๕๙๑; วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๙๑; วชิร. ฏี. ปาราชิก ๕๘๗) จ วจนํ อิตเรหิ สห อาปตฺตีติ ทีเปติฯ อรูปิยญฺจ ทุกฺกฏวตฺถุฯ ตสฺมา ตสฺส ปริวตฺตเน สติ นิสฺสคฺคิยนฺติ เอกเนฺตน วุตฺตํฯ ปญฺจนฺนํ สห ทุกฺกฏวตฺถูนํ ปริวตฺตเน อนาปตฺติปฺปสงฺคโต อนาปตฺติ เอวาติ โปราณาติ เจ? น, กปฺปิยวตฺถูนํเยว ตตฺถ อาคตตฺตาฯ ยทิ กปฺปิยวตฺถุ นิสฺสคฺคิยํ, ปเคว ทุกฺกฏวตฺถูติ เจ? น, อาปตฺติครุกลหุกภาเวน วตฺถุครุกลหุกนิยมาภาวโตฯ

นิสฺสคฺคิยวตฺถุโต หิ มุตฺตามณิเวฬุริยาทิ มหคฺฆปฺปโหนกมฺปิ ทุกฺกฏวตฺถูติ กตฺวา นิสฺสคฺคิยวตฺถุโต มุตฺตาทิ ลหุกํ โหติฯ ลหุเกปิ วตฺถุสฺมิํ ยเถว ทุกฺกฏวตฺถุโน ปฏิคฺคหเณ ทุกฺ

กฏํ, ตเถว ตสฺส วา เตน วา เจตาปเนปิ ทุกฺกฏํ ยุตฺตนฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๙) อฏฺฐกถาจริยาฯ

อถ วา ยํ วุตฺตํ ''กปฺปิยวตฺถุนํเยว ตตฺถ อาคตตฺตา''ติ, ตตฺถ กิญฺจาปิ ทุกฺกฏวตฺถูนิปิ อธิเปฺปตานิ, น ปน ปาฬิยํ วุตฺตานิ อนาปตฺติวารปฺปสงฺคภยาติ วุตฺตํ โหติฯ มุตฺตาทีสุปิ วุเตฺตสุ อนาปตฺติยํ กปฺปิยการกสฺส อาจิกฺขติ, ''อิทํ มุตฺตาทิ อมฺหากํ อตฺถิ, อมฺหากญฺจ อิมินา จ อิมินา จ เวฬุริยาทินา อโตฺถ''ติ ภณติ, ทสเมน อาปชฺชตีติ อธิปฺปาโย สิยาฯ ยสฺมา จ อิทํ กปฺปิยการกสฺส อาจิกฺขนาทิสํโวหาโร จ, ตสฺมา ตํ นวเมน วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ กิญฺจาปิ กยวิกฺกเยว โหติ กปฺปิยวตฺถูหิ อนุญฺญาตํ, อิมินาว นเยน กิญฺจาปิ ทุกฺกฏวตฺถุปิ ทสเม อธิเปฺปตํ อาปชฺชติ, อฏฺฐกถาวิโรธโต ปน นาธิเปฺปตมิเจฺจว คเหตโพฺพฯ

กา ปเนตฺถ การณจฺฉายาติ, ปญฺจนฺนํ สห ตตฺถ อนาปตฺติปฺปสงฺคโต อนาปตฺติ เอวาติ เจ? น, ตตฺถ อนาคตตฺตาฯ อนาคตการณา วุตฺตนฺติ เจ? น, ปญฺจนฺนํ สห อาปตฺติวตฺถุกสฺส อนาปตฺติวารลาเภ วิเสสการณาภาวา, อกปฺปิยตฺตา ปญฺจนฺนํ สหาปิ อาปตฺติยา ภวิตพฺพนฺติ สิโทฺธ อฏฺฐกถาวาโทฯ

อปโร นโย – ยทิ ทุกฺกฏวตฺถุนา กยวิกฺกเย นิสฺสคฺคิยํ, กปฺปิยวตฺถุมฺหิ วุตฺตปริยาโย ตตฺถ ลเพฺภยฺย, น ปน ลพฺภตีติ นวเม เอว ตานิ วตฺตพฺพานิฯ ตสฺมา สํโวหาโร นาม กยวิกฺกโยปิ อญฺญถา ปริวตฺตนํ ปริยาทิยิตฺวา ปวโตฺต, กยวิกฺกยญฺจ โมเจตฺวา ''อิมินา อิมํ เทหี'ติ เจตาเปติ, วฏฺฏตี''ติ อวตฺวา ทสมสฺส อนาปตฺติวาเร วุตฺตนเยเนว เตสํ ปริวตฺตเน นิสฺสคฺคิยานุมติวิโรธโต อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว ทุกฺกฏวตฺถุนา เจตาปเน ทุกฺกฏเมวฯ เนสํ กยวิกฺกเยน นิสฺสคฺคิยนฺติ เจ? น, สพฺพสฺสปิ กยวิกฺกยตฺตาฯ เตเนว วุตฺตํ **''อนฺธกฏฺฐกถายํ** ปน 'สเจ กยวิกฺกยํ สมาปเชฺชยฺย, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย'นฺติ ภาสิตํ, ตํ ทุพฺภาสิตํฯ กสฺมา? น หิ ทานคฺคหณโต อโญฺญ กยวิกฺกโย นาม อตฺถี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๙), อตฺตโน มติยา กยวิกฺกยลกฺขณสมฺมเต ทสมสฺส อนาปตฺติวาเร วุตฺตนเยเนว เตสํ ปริวตฺตเน นิสฺสคฺคิยานุมติวิโรธโต จฯ ภวตุ วา อตฺตโน ปฏิสิทฺธมิทํ การณํ, ทสเม อวสฺสเมว ชานิตพฺพานีติ ตานิ กยวิกฺกยาเนวาติ เตสํ นิสฺสคฺคิยภาวญฺจ คตานีติ เอวมฺปิ สิโทฺธ อฏฺฐกถาวาโทฯ

เอตฺถาหุ โปราณา – ''อตฺตโน สนฺตกํ รูปิยํ ปรหตฺถคตํ กโรติ อชฺฌาจรติ, ทุกฺกฏํฯ ปรสฺส รูปิยํ อตฺตโน หตฺถคตํ กโรติ, อฏฺฐเมน นิสฺสคฺคิยํฯ อุคฺคหิตวตฺถุปริวตฺตเน กถํ ชาตํ? อโพฺพหาริกํ ชาตํฯ อถ ปรสฺส รูปิยํ อตฺตโน หตฺถคตํ ปฐมํ กโรติ, รูปิยปฺปฏิคฺคหณสฺส กตตฺตา อฏฺฐเมน นิสฺสคฺคิยํฯ อตฺตโน สนฺตกํ รูปิยํ ปรสฺส หตฺถคตํ ปจฺฉา กโรติ, สํโวหาเรน นิสฺสคฺคิย''นฺติฯ ''รูปิยสฺส คหณมเตฺตน อฏฺฐเมน อาปตฺติ, ปจฺฉา ปริวตฺตเน นวเมนา''ติ หิ ตตฺถ วุตฺตํ, ตํ ปน ยุตฺตํฯ ''อชฺฌาจรติ, ทุกฺกฏ''นฺติ ทุวุตฺตํฯ ทุกฺกฏสฺส อนิยมปฺปสงฺคโต นิสฺสชฺชนวิธาเนสุ ทสฺสิโตวฯ กึ วุตฺตํ โหติ – ยทิ ทฺวีหิ นิสฺสคฺคิเยหิ ภวิตพฺพํ, นิสฺสชฺชนวิธาเน ''อหํ, ภเนฺต, รูปิยํ ปฏิคฺคเหสึ, นานาปฺปการกญฺจ รูปิยสํโวหารํ สมาปชฺชิ''นฺติ วตฺตพฺพํ ภเวยฺย ''รูปิยํ เจตาเปตี''ติ สพฺพตฺถ ปาฬิยํ รูปิยปฺปฏิคฺคหณสฺส วุตฺตตฺตาฯ

เอตฺตาวตา ยํ **โปราณคณฺฐิปเท** วุตฺตํ ''ทุกฺกฏวตฺถุนา กยวิกฺกยํ ปริหรเนฺตน จตูสุ นิสฺสคฺคิยวตฺถูสุ เอเกกสฺมึ คหิเต อฏฺฐเมน นิสฺสคฺคิยํ โหติฯ **ทุกฺกฏวตฺถุนา ทุกฺกฏวตฺถุ**นฺติ ''อิมินา อิทํ เทหี''ติ คหิเต เตเนว นิสฺสคฺคิยํ โหติฯ ''กยวิกฺกยมฺปิ นีหริตฺวา คหิเต ทุกฺกฏํ, เจตาปิตรูปิยคฺคหเณ อฏฺฐเมน, ปริวตฺตเน นวเมนาติอาทินา อตฺตนา อนุคฺคเหตฺวา กปฺปิยวเสน นีหริตฺวา ปญฺจหิ สหธมฺมิเกหิ สทฺธึ ปริวเตฺตตุํ วฏฺฏตี''ติ, ตํ วิโสธิตํ โหติฯ อปรมฺปิ ตตฺถ วุตฺตํ

‘‘นิสฺสชฺชิตเพฺพ อสติ กถํ ปาจิตฺติยํ, ทุนฺนิสฺสฏฺฐรูปิยมฺปิ ‘น ฉเฑฺฑตี’ติ วทนฺตสฺส วิสฺสโฏฺฐ อุปาสโก ตํ คเหตฺวา อญฺญํ เจ ภิกฺขุโน เทติ, กปฺปตี’’ติ, ตญฺจ ทุวุตฺตํฯ น หิ คหิตตฺตา ตโต อญฺญํ วตฺถุ โหติฯ ปุน อปรญฺจ ตตฺถ วุตฺตํ ‘‘อิมํ ‘คณฺหาหี’ติ วทนฺตสฺส สทฺธาเทยฺยวินิปาต ทุกฺกฏํ, ‘เอตํ เทหี’ติ วทนฺตสฺส วิญฺญตฺติทุกฺกฏ’’นฺติ, ตญฺจ ทุวุตฺตํฯ ตตฺถ หิ ปโยคทุกฺกฏํ ยุตฺตํ วิย ปญฺญายติฯ

ปกิณฺณกํ นิฏฺฐิตํฯ

เอฬกโลมวโคฺค ทุติโยฯ

๓. ปตฺตวโคฺค

๑. ปตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา

เทฺว อปตฺตา, ตสฺมา เอเต ภาชนปริโภเคน ปริภุญฺชิตพฺพา, นอธิฏฺฐานูปคานวิกปฺปนูปคตาติ อโตฺถติ จฯ **สมณสารุเปฺปน ปกฺก**นฺติ อโยปโตฺต ปญฺจหิ ปาเกหิ ปโกฺก โหติ, มตฺติกาปโตฺต ทฺวีหิฯ ‘‘ภิกฺขุนิยา ปตฺตสนฺนิจฺจยสฺส วาริตตฺตา (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๖๐๒) ภิกฺขุสฺสปิ ตํ ‘อนนุรูป’นฺติ กตฺวา ‘ปุราณปตฺตํ ปจฺจุทฺธริตฺวา’ติ วุตฺต’’นฺติ จ ลิขิตํ, ตํ น ยุตฺตํ ปาฬิยํ ‘‘สนฺนิจฺจยํ กเรยฺยาติ อนธิฏฺฐิโต อวิกปฺปิโต’’ติ (ปาจิ. ๗๓๕) วุตฺตตฺตาฯ โส หิ กถินกฺขนฺธเก (มหาว. ๓๐๖ อาทโย) นิจฺจยสนฺนิธิ วิย เอโกปิ ปุนฺทิวเส ‘‘สนฺนิจฺจโย’’ติ วุจฺจติฯ อนนฺตรสิกฺขาปเท ปน ‘‘ทุติโย วาริโต’’ติ อธิฏฺฐานํ นิยตํฯ ตสฺมา เทฺว ปเตฺต อธิฏฺฐาตุํ น ลภติฯ สเจ เอกโต อธิฏฺฐาติ, เทฺวปิ อนธิฏฺฐิตา โหนฺติฯ วิสุํ วิสุํ อธิฏฺฐาติ, ทุติโย อนธิฏฺฐิโตฯ วิกเปฺปตุํ ปน พหูปิ ลภติฯ **กากณิกมตฺตมฺปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-กาโร ‘‘เอกปากมฺปิ ชเนตี’’ติ ปากํ สมฺปิเณฺฑติฯ อถ วา สเจ เอกปาเกเนว สารุโปฺป, วฏฺฏตีติ ปากปริมาณํ น วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ อปตฺตตฺตา **อธิฏฺฐานูปโค น โหติฯ อปจฺจุทฺธรเณฺตน วิกเปฺปตโพฺพ**ติ ปุราณปตฺตํ อปจฺจุทฺธรเณฺตน โส ปโตฺต วิกเปฺปตโพฺพติ อโตฺถติ ลิขิตํฯ

ปตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อูนปญฺจพนฺธนสิกฺขาปทวณฺณนา

ปวาริเตติ เอตฺถ สงฺฆวเสน ปวาริตฏฺฐาเน ปญฺจพนฺธเนเนว วฏฺฏติ, ปุคฺคลิกวเสน ปวาริตฏฺฐาเน อูนปญฺจพนฺธเนนาปิ วฏฺฏตีติ ลิขิตํฯ

> โย อูนปญฺจพนฺธนตฺถํ, วุตฺตมฺปิ เจตํ กโร โส;
> อูนปญฺจพนฺธนตฺถํ, ปตฺวาน สนฺติเกฯ

อูนปญฺจพนฺธนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. เภสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘ปฏิสายนียานิ ปฏิคฺคเหตฺวา’’ติ วทเนฺตน ปาทมกฺขนาทีนํ อตฺถาย ปฏิคฺคเหตฺวา ฐเปตุํ วฏฺฏตีติ ทีปิตนฺติ ลิขิตํฯ **‘‘เยสํ มํสํ กปฺปตี’’**ติ วจเนน เยสํ มํสํ น กปฺปติ, เตสํ สปฺปิอาทิ น กปฺปตีติ วทนฺตา อชานิตฺวา วทนฺติฯ เยสญฺหิ มํสํ กปฺปติ, เตสํ สปฺปีติอาทิ สตฺตาหกาลิ

กนิสฺสคฺคิยวตฺถุปริเจฺฉทฺทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ตถา ปณีตโภชนสิกฺขาปเท เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํเยว ขีราทิ ปณีตโภชนํ, เนตรนฺติ ทเสฺสตุํ วุตฺตนฺติฯ **มธุ นาม** มธุกริภมรมกฺขิกานํ อาสเยสุ นิยฺยาสสทิสํ **มหามธุ** โหติ, ตํ ยาวชีวิกนฺติ จ ลิขิตํฯ

เภสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปตฺตวโคฺค ตติโยฯ

นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาจิตฺติยกณฺฑํ

๔. โภชนวโคฺค

๒. คณโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

เทวทโตฺต กาเล วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, ตปฺปจฺจยา ภควตา ‘‘คณโภชเน ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๒๐๙) สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํฯ ปทภาชเน ปน ‘‘นิมนฺติตา ภุญฺชนฺตี’’ติ (ปาจิ. ๒๑๘) นิมนฺตนเมว คเหตฺวา วิภตฺตํฯ **อนฺธกฎฺฐกถายํ** ปน วตฺถุวเสน วิญฺญตฺติยา ยาจนมฺปิ วุตฺตนฺติ ลิขิตํฯ กสฺมา? ปริวาเร เอว ‘‘คณโภชนํ ทฺวีหากาเรหิ ปสวติ วิญฺญตฺติโต วา นิมนฺตนโต วา’’ติ (ปริ. ๓๒๒) วุตฺตตฺตาฯ ตสฺมา อฎฺฐุปฺปตฺติยํเยว ปากฎตฺตา ปทภาชเน น วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ‘‘‘เอกโต คณฺหนฺตี’ติ จ คหิตภตฺตาปิ อเญฺญ ยาว คณฺหนฺติ, ตาว เจ ติฎฺฐนฺติ, เอกโต คณฺหนฺติ เอว นามา’’ติ จ, **‘‘โย โกจิ ปพฺพชิโต**ติ สหธมฺมิเกสุ, ติตฺถิเยสุ วาติ อโตฺถ’’ติ จ, **‘‘สมยาภาโว**ติ สตฺตนฺนํ อนาปตฺติสมยานํ อภาโว’’ติ จ, ‘‘สมยลทฺธเกน สห จตฺตาโร โหนฺตี’’ติ จ, ‘‘สมยลทฺธโก สยเมว มุจฺจติ, เสสานํ คณปูรกตฺตา อาปตฺติกโร โหตี’’ติ จ ลิขิตํฯ

เอตฺถาห – ‘‘ปฎิคฺคหณเมว เหตุ ปมาณ’’นฺติ วุตฺตํ, อถ กสฺมา ปาฬิยํ ‘‘คณโภชนํ นาม ยตฺถ จตฺตาโร…เป…. ภุญฺชนฺตี’’ติ (ปาจิ. ๒๑๘) วุตฺตนฺติ? วุจฺจเต – ตตฺถ ‘‘ภุญฺชนฺตี’’ติ ปฎิคฺคหณนิยมวจนํฯ น หิ อปฺปฎิคฺคหิตกํ ภิกฺขู ภุญฺชนฺตีติฯ

คณโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓. ปรมฺปรโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

อญฺญตฺร สมยาติ ปน นิมนฺตนโต ปสวนโต โภชนาเปกฺขํ ปาจิตฺติยนฺติ เอเกฯ เอโก ภิกฺขุ ปิณฺฑาย จรโนฺต ภตฺตํ ลภติ, ตมโญฺญ จูปาสโก นิมเนฺตตฺวา ฆเร นิสีทาเปสิ, น จ ตาว ภตฺตํ สมฺปชฺชติ ฯ สเจ โส ภิกฺขุ ปิณฺฑาย จริตฺวา ลทฺธภตฺตํ ภุญฺชติ, อาปตฺติฯ กสฺมาติ เจ? ‘‘ปรมฺปรโภชนํ นาม ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตเรน โภชเนน นิมนฺติโต ตํ ฐเปตฺวา อญฺญํ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ โภชนํ ภุญฺชติ, เอตํ ปรมฺปรโภชนํ นามา’’ติ (ปาจิ. ๒๒๗) วุตฺตตฺตาฯ **ปฐมกถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย’’**นฺติ ปาโฐฯ

ปรมฺปรโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔. กาณมาตาสิกฺขาปทวณฺณนา

ทฺวตฺติปตฺตปูรา ปฎิคฺคเหตพฺพาติ ตถานีตปูเวหิ อตฺถิเกน อุกฺกฎฺฐปตฺตปฺปมาณวเสน คเหตพฺพาฯ ‘‘มา โข ตฺวํ เอตฺถ ปฎิคฺคณฺหี’’ติ อปาเถยฺยาทิอตฺถาย สชฺชิตสญฺญาย อติเรกปฺปฎิคฺคหเณน อาโรจเน, อสํวิภาเค จ น มุจฺจติ อจิตฺตกตฺตา สิกฺขาปทสฺสฯ อถ อุคฺคหิตกํ คณฺหาติ, น มุจฺจติ เอวฯ อสํวิภาเค ปน อนาปตฺติ อกปฺปิยตฺตาฯ อจิตฺตกตา ปณฺณตฺติชานนาภาเวเนว, น วตฺถุชานนาภาเวนาติ เอเกฯ ‘‘น ปาเถยฺยาทิอตฺถาย สชฺชิตภาวชานน’’นฺติ อเงฺคสุ อวุตฺตตฺตา สเจ สญฺจิจฺจ น วทติ, ปาจิตฺติยนฺติ โปราณา วทนฺติฯ **อติเรกปฺปฎิคฺคหณ**นฺติ ตตฺถ ปญฺจมํว องฺคํ วุตฺตํ, ตสฺมา อปฺปฎิคฺคหิตตฺตา น ปาจิตฺติยํ, กตฺตพฺพาก

รณโต ปน ทุกฺกฏํฯ อญฺญถา กิริยากิริยํ อิทํ อาปชฺชติฯ อนิวารณํ, อนาโรจนํ วา ฉฏฺฐมงฺคํ วตฺตพฺพํ สิยาฯ

กาณมาตาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ปฐมปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา

ภุตฺตาวี ปวารณํ นาม ปญฺจงฺคิกํฯ เตสุ ''อสนํ ปญฺญายตฺตี''ติ เอเตเนว ''ภุตฺตาวี''ติ เอตสฺส สิทฺธตฺตา วิสุํ อตฺถสิทฺธิ น ทิสฺสติฯ ทิสฺสติ เจ, องฺคานํ ฉกฺกตฺตทสฺสนนฺติ (วชิร. ฎี. ปาจิตฺติย ๒๓๘-๒๓๙) ลิขิตํฯ **''โภชนํ ปญฺญายตี''**ติ อภิหฏํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

โกเฏฏฺวา กตจุณฺณมฺปีติ **ปิ**-กาเรน กุณฺฑกํ สมฺปิเณฺฑติฯ สมปากภชฺชิตานํ ปน อาตปสุกฺขานํ วา กุณฺฑกํ วา เย เกจิ ตณฺฑุลา วาติ เอตฺตกเมว วุตฺตตฺตา สมปากภชฺชิตานํ วีหีนํ, วีหิปลาสานํ วา ตณฺฑุลจุณฺณํ ปวาเรติฯ ตถา ขรปากภชฺชิตานํ กุณฺฑกมฺปิ ปวาเรติฯ ภชฺชิตสตฺตุโย ปิเณฺฑตฺวา กโต อปกฺกสตฺตุโมทโกปิ ปวาเรตีติ ลิขิตํฯ สเจ อวสิฏฺฐํ นตฺถิ, น ปวาเรติฯ กสฺมา? อสนสงฺขาตสฺส วิปฺปกตโภชนสฺส อภาวโตฯ

อกปฺปิยมํสํ ปน กิญฺจาปิ ปฏิกฺขิปิตพฺพฏฺฐาเน ฐิตํ, ขาทิยมานํ ปน มํสภาวํ น ชหาติ, ตสฺมา ปวาเรติฯ โภชนสาลาย ภุญฺชโนฺต เจ อตฺตโน อปาปุณนโกฏฺฐาสํ อภิหฏํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติฯ กามํ ปฏิกฺขิปติ, ปเตฺต ปน อารามิกา อากิรนฺติ, ตํ ภุญฺชิตุํ น วฏฺฏติฯ อิทญฺหิ พุทฺธปฺปฏิกุฏฺฐาย อเนสนาย อุปฺปเนฺนเยว สงฺขํ คจฺฉติฯ ยถา หิ สงฺฆโต ลทฺธํ ปิณฺฑํ ทุสฺสีโล เทติ, ตเญฺจ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติ, เอวํสมฺปทมิทนฺติ จ, วิภาโค ลชฺชี เจ เทติ, ตํ โส น อโชฺฌหริตุกามตาย ปฏิกฺขิปติ, ปวาเรตีติ จ, ''สมํสรสํ สมจฺฉรส''นฺติ อาปชฺชนโต ''มํสรส''นฺติ วุเตฺต ปน ปฏิกฺขิปโต โหติ, ''มํสสฺส รสํ **มํสรส**''นฺติ อยํ วิคฺคโห นาธิเปฺปโตติ จ วุตฺตํฯ ภตฺตมิสฺสกํ ยาคุํ อาหริตฺวา ''ยาคุํ คณฺหถา''ติ วทติ, น ปวาเรติฯ ''ภตฺตํ คณฺหถา''ติ วุเตฺต ปวาเรติฯ กสฺมา? เยนาปุจฺฉิโต, ตสฺส อตฺถิตายฯ เอตฺถ ปน ''ยาคุมิสฺสกํ คณฺหถา''ติ วทติ, ตตฺร เจ ยาคุ พหุตรา วา โหติ, สมสมา วาฯ ภตฺตํ มนฺทํ, น ปวาเรติฯ ยาคุ เจ มนฺทา, ภตฺตํ พหุตรํ, ปวาเรติฯ อิทญฺจ สพฺพอฏฺฐกถาสุ วุตฺตตฺตา น สกฺกา ปฏิกฺขิปิตุํฯ การณํ ปเนตฺถ ทุทฺทสํฯ ''ภตฺตมิสฺสกํ คณฺหถา''ติ วทติฯ ตตฺร ภตฺตํ พหุตรํ วา สมกํ วา อปฺปตรํ วา โหติ, ปวาเรติ เอวฯ ภตฺตํ วา ยาคุํ วา อนามสิตฺวา ''มิสฺสกํ คณฺหถา''ติ วทติฯ ตตฺร เจ ภตฺตํ พหุตรํ, สมกํ วา โหติ, ปวาเรติฯ อปฺปตรํ น ปวาเรติฯ ตํ สพฺพํ วีมํสิตพฺพนฺติฯ

ผลํ วา กนฺทมูลาทิ วา ปญฺจหิ สมณกเปฺปหิ กปฺปิยํ อกตนฺติ เอตฺถ กปฺปิยํ อการาปิ เตหิ กทลิผลาทีหิ สทฺธิํ อติริตฺตํ การาเปตฺวาปิ ตํ กทลิผลาทิํ ฐเปตฺวา อวเสสํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อมิสฺสกรสตฺตา ปุน ตานิ กปฺปิยํ การาเปตฺวา อญฺญสฺมิํ ภาชเน ฐเปตฺวา กาเรตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ กสฺมา? ปุเพฺพ เตสุ วินยกมฺมสฺส อนารุฬฺหตฺตาติ วทนฺติฯ

ปเตฺต รชํ ปติตํ อปฺปฏิคฺคหิตเมว โหติฯ ตสฺมา ปฏิคฺคเหตฺวาว ภิกฺขา คณฺหิตพฺพาฯ ''อปฏิคฺคเหตฺวา คณฺหโต วินยทุกฺกฏ''นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๖๕) วุตฺตตฺตา เอตมเญฺญสมฺปิ น วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ ''ตํ ปน ปุน ปฏิคฺคเหตฺวา ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺตี''ติ เอตฺถาปิ เอวเมวฯ อิมสฺมิํ ปน ''อติริตฺตํ กตํ อนติริตฺตกตํ โหตี''ติ เอตฺถาปิ เอวเมวฯ อิมสฺมิํ ปน ''อติริตฺตํ กตํ, อนติริตฺตํ กตํ โหตี''ติอาทีหิ อุปปริกฺขิตฺวา วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ ทีปิตํฯ **อลเมตํ สพฺพน**ฺติ อิทมฺปิ เต อธิกํ, อิโต อญฺญํ น ลจฺฉสีติ อโตฺถฯ

อาหารตฺถายาติ วิกาเล เอวาติ เอเกฯ **“ปฐมกถินสทิสานิฯ อิทํ ปน กิริยากิริย”**นฺติ ปาโฐฯ **กายกมฺมํ** อโชฺฌหรณโตฯ **วจีกมฺมํ** วาจาย ‘‘อติริตฺตํ กโรถ, ภเนฺต’’ติ อการาปนโต ติ เวทิตพฺพํฯ

ปฐมปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๖. ทุติยปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘ภุตฺตสฺมิํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๒๔๓) มาติกายํ วุตฺตตฺตา **“โภชนปริโยสาเน ปาจิตฺ ติย”**นฺติ วุตฺตํ, น อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเรฯ

ทุติยปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๗. วิกาลโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

ชมฺพุทีปสฺส กาเลน ปริเจฺฉโทติ เอวํ กิรฯ

วิกาลโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๘. สนฺนิธิการกสิกฺขาปทวณฺณนา

“ทุโทฺธโต โหตี”ติอาทินา นเยน อิธ วุตฺตตฺตา, ‘‘ทุโทฺธตํ ปตฺตํ โธวิตฺวา ปุน

ตตฺถ อโจฺฉทกํ วา อาสิญฺจิตฺวา, องฺคุลิยา วา ฆํสิตฺวา นิเสฺนหภาโว ชานิตโพฺพ’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๕๓) สมนฺตปาสาทิกายํ วุตฺตตฺตา จ มตฺติกาปตฺตสฺส กปาเลน ปีโต เสฺนโห สนฺนิธิํ กโรตีติ สิทฺธนฺติ ลิขิตํฯ **สยํ ปฎิคฺคเหตฺวา อปริจฺจตฺตเมวา**ติ เอตฺถ **อปริจฺจตฺตํ** นาม อนุปสมฺปนฺนานํ นิรเปกฺขอปริจฺจตฺตํ อวิชหิตํฯ **“ปฎิคฺคหณ**นฺติ เอตฺถ ปฎิคฺคหิตภาวม วิชหิตเมว สนฺนิธิํ ชเนตี’’ติ **ธมฺมสิริเตฺถโร,** ตํ ‘‘ปฎิคฺคณฺหาติ, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๒๕๕) ปาฬิยา วิรุชฺฌติฯ ตสฺส ปน ปุน ปฎิคฺคณฺหนกิจฺจาภาวโต วีมํสิตพฺพํฯ

สนฺนิธิการกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๙. ปณีตโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

“เตสํ มํสญฺจ ขีรทธีนิ จ อิธ อธิเปฺปตานี”ติ อิทํ ปาจิตฺติยวตฺถุปริเจฺฉโท, น ปน กปฺ ปิยขีราทิปริเจฺฉโท, ตสฺมา ยสฺส กสฺสจิ ขีราทีนิ วฎฺฎนฺตีติ จ, **“มหานามสิกฺขาปเทน กา เรตโพฺพ”**ติ สงฺฆวเสน ปวาริเต เภสชฺชตฺถาย สปฺปิอาทิเภสชฺชปญฺจกํ วิญฺญาเปติ เจ, ตตฺถ ‘‘น เภสชฺชกรณีเยน เภสชฺชํ วิญฺญาเปตี’’ติ เอตฺถ สงฺคหํ คจฺฉติ, ตสฺมา ‘‘เตน ปาจิตฺติย’’นฺติ (วชิร. ฎี. ปาจิตฺติย ๒๖๑) จ ลิขิตํฯ

ปณีตโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๐. ทนฺตโปนสิกฺขาปทวณฺณนา

“**สรีราวยเวนา**”ติ วุตฺตตฺตา มุเขน ปฏิคฺคหณํ อนุญฺญาตํฯ ‘‘จิญฺจาทิปเตฺตสุ ภูมิยํ อตฺถเตสุ น วฏฺฏติ, กลฺลเขเตฺต ตตฺถ วฏฺฏตี’’ติ จ, “**สามํ คเหตฺวา**”ติ อิมินา น เกวลํ สปฺปทฏฺฐํเยว, อญฺญมฺปิ ทฏฺฐํ วิเสเสติฯ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี’’ติ จ ลิขิตํฯ

ทนฺตโปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

โภชนวโคฺค จตุโตฺถฯ

๕. อเจลกวโคฺค

๑. อเจลกสิกฺขาปทวณฺณนา

อเจลกาทโย ยสฺมา, ติตฺถิยาว มตา อิธ;
ตสฺมา ติตฺถิยนาเมน, ติกเจฺฉโท กโต ตโตฯ

อติตฺถิยสฺส นคฺคสฺส, ตถา ติตฺถิยลิงฺคิโน;
คหฏฺฐสฺสาปิ ภิกฺขุสฺส, กปฺปตีติ วินิจฺฉโยฯ

อติตฺถิยสฺส จิเตฺตน, ติตฺถิยสฺส จ ลิงฺคิโน;
โสตาปนฺนาทิโน ทาตุํ, กปฺปตีตีธ โน มติฯ

อเจลกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. สโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

อนุปวิสิตฺวา นิสีทนจิเตฺตน **สจิตฺตกตา**ติ เวทิตพฺพาฯ

สโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔-๕. รโหปฏิจฺฉนฺนรโหนิสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา

จตุตฺถํ ปฐมานิยเต, **ปญฺจมํ** ทุติยานิยเต วุตฺตนยเมวฯ อิธ ปญฺจมํ อุปนนฺทสฺส จตุตฺถํ โหติฯ

รโหปฏิจฺฉนฺนรโหนิสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. จาริตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา

สภโตฺต สมาโนติ นิมนฺตนภโตฺตติ โปราณาฯ สนฺตํ ภิกฺขุํ, อนาปุจฺฉา, ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ, อญฺญตฺร สมยาติ อยเมตฺถ จตุพฺพิธา อนุปญฺญตฺติฯ ตตฺถ **สมยา** เทฺว สมยาฯ **ภตฺติยฆรนฺ**ติ นิมนฺติตสฺส ฆรํ วา สลากาภตฺตาทิทายกานํ วา ฆรํฯ “**สมุฏฺฐานาทีนิ ปฐมกถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย**”นฺติ ปาโฐ, ‘‘อิธ นิมนฺตนา อกปฺปิยนิมนฺตนา’’ติ เอเกฯ

ปุเรภตฺตญฺจ ปิณฺฑาย, จริตฺวา ยทิ ภุญฺชติ;
สิยา ปรมฺปราปตฺติ, ปจฺฉาภตฺตํ น สา สิยาฯ

ปจฺฉาภตฺตญฺจ คมิโก, ปุพฺพเคหํ ยทิ คเจฺฉ;
เอเก อาปตฺติเยวาติ, อนาปตฺตีติ เอกเจฺจฯ

กุลนฺตรโสฺสกฺกมเน, อาปตฺติมตโย หิ เต;
สมานภตฺตปจฺจาสา, อิติ อาหุ อิธาปเรฯ

มตา คณิกภเตฺตน, สเมนฺติ นํ นิมนฺตเน;
วิสฺสชฺชนํ สมานนฺติ, เอเก สมฺมุขตาปเรฯ

สนฺนิฏฺฐานตฺถิเกเหว, วิจาเรตพฺพเภทโต;
วิญฺญู จาริตฺตมิเจฺจว, สิกฺขาปทมิทํ วิทูฯ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๒๙๔);

จาริตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. มหานามสิกฺขาปทวณฺณนา

ปณีตโภชนสิกฺขาปเท ‘‘มหานามสิกฺขาปเทน กาเรตโพฺพ’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. ปณีตโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา) ยํ วุตฺตํ, ตสฺสโตฺถ สงฺฆวเสน ปวาริเต เภสชฺชตฺถาย สปฺปิอาทิเภสชฺชปญฺจกํ วิญฺญาเปติ เจ, ‘‘นเภสเชฺชน กรณีเยน เภสชฺชํ วิญฺญาเปตี’’ติ (ปาจิ. ๓๐๙) วจเนน ปาจิตฺติยนฺติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๓๑๐) ลิขิตํฯ ‘‘ตยา อิมินาว ปวาริตมฺหา, อมฺหากญฺจ อิมินา จ อิมินา จ อโตฺถ’’ติ ยถาภูตํ อาจิกฺขิตฺวา วิญฺญาเปตุํ คิลาโนว ลภติ, น อิตโรติ จ, ‘‘อญฺญสฺส อตฺถายา’’ติ อสฺส ญาตกปฺปวาริเต, อตฺตโน วา ญาตกปฺปวาริเตติ อโตฺถติ จ, **‘‘อปริยนฺตปฺปวารณาย ปวาริเต’’**ติ สงฺฆวเสน, ปุคฺคลวเสน จ ปวาเรตฺวา ทายกาฯ ตสฺมา ‘‘สงฺฆปฺปวารณตา’’ติ วตฺวา ‘‘ปุคฺคลปฺปวารณตา’’ติ น วุตฺตนฺติ จ, **‘‘ปริยนฺตาติกฺกโม’’**ติ วจเนน คิลาโน คหิโต, ตสฺมา ‘‘คิลานาคิลานตา’’ติ น วุตฺตํฯ เอวํ สเนฺตปิ ‘‘สงฺฆปฺปวารณาย ปวารณตา’’ติ ปาโฐติ จ ลิขิตํ, วีมํสิตพฺพํฯ

มหานามสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อุยฺยุตฺตเสนาสิกฺขาปทวณฺณนา

หตฺถิอาทีสุ เอกเมกนฺติ อนฺตมโส เอกปุริสารุฬฺหหตฺถิมฺปิ, เอกํ สรหตฺถํ ปุริสมฺปิฯ **สมุฏฺฐานาทีนิ เอฬกโลมสทิสานิ, อิทํ ปน โลกวชฺชํ, อกุสลจิตฺตํ ติเวทน’’**นฺติ ปาโฐฯ

อุยฺยุตฺตเสนาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. เสนาวาสสิกฺขาปทวณฺณนา

เกนจิ ปลิพุทฺธสฺสาติ เวริเกน วา อิสฺสเรน วา เกนจิ รุทฺธสฺสฯ เสนาปริเกฺขเปน วา ปริเกฺขปารหฏฺฐาเนน วา สญฺจรณฏฺฐานปริยเนฺตน วา ปริจฺฉินฺทิตพฺพาฯ

เสนาวาสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อเจลกวโคฺค ปญฺจโมฯ

๖. สุราปานวคฺค

๑. สุราปานสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘สุรา’’ติ วา ‘‘น วฏฺฏตี’’ติ วา ชานิตฺวา ปิวเน อกุสลเมวาติ ลิขิตํฯ **อกุสลจิตฺต**นฺติ เยภุเยฺยน ตํ สนฺธาย กิร วุตฺตํฯ อถ กสฺมา วินยฏฺฐกถายํ ‘‘อกุสเลเนว ปาตพฺพตายา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๙) วุตฺตนฺติ เจ? สจิตฺตกปเกฺข อกุสเลเนว ปาตพฺพตายาติฯ

สุราปานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. องฺคุลิปโตทกสิกฺขาปทวณฺณนา

กายสํสคฺคสงฺฆาทิเสสาปตฺติภาเว สมาเนปิ **ภิกฺขุนิยาปิ อนุปสมฺปเนฺนปิ** ทุกฺกฏํ, อุปสมฺปเนฺน เอว ปาจิตฺติยนฺติ เอวํ ปุคฺคลาเปกฺขํ ทเสฺสตุํ **‘‘องฺคุลิปโตทเก ปาจิตฺติย’’**นฺติ วุตฺตํฯ **สติ กรณีเย**ติ เอตฺถ ปุริสํ สติ กรณีเย อามสโตติ อธิปฺปาโย, น อิตฺถึฯ

องฺคุลิปโตทกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. หสธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘จิกฺขลฺลํ วา’’ติ วจนโต สกฺขรมฺปิ ขิปนกีฬาย กีฬโต ทุกฺกฏเมวฯ อุปริโคปฺผเก ปาจิตฺติยํ, อญฺญตฺถ ทุกฺกฏนฺติ ปาจิตฺติยวตฺถุอตฺถวเสน **‘‘อุทเก หสธเมฺม ปาจิตฺติย’’**นฺติ วุตฺตํฯ

> อิทํ สญฺญาวิโมกฺขํ เจ, ติกปาจิตฺติยํ กถํ;
> กีฬิตํว อกีฬาติ, มิจฺฉาคาเหน ตํ สิยาฯ
>
> เอตฺตาวตา กถํ กีฬา, อิติ กีฬายํ เอวายํ;
> อกีฬาสญฺญี โหเตตฺถ, วินยตฺถํ สมาทเยฯ
>
> เอกนฺตากุสโล ยสฺมา, กีฬายาภิรตมโน;
> ตสฺมา อกุสลํ จิตฺตํ, เอกเมเวตฺถ ลพฺภตีติฯ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๓๓๖);

หสธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. อนาทริยสิกฺขาปทวณฺณนา

ตสฺส วจนนฺติ ‘‘อยํ อุกฺขิตฺตโก วา วมฺภิโต วา ครหิโต วา อิมสฺส วจนํ อกตํ ภวิสฺสตี’’ติ อนาทริยํ กโรติฯ **ธมฺม**นฺติ กถายํ ธโมฺม นเสฺสยฺย วา วินเสฺสยฺย วา อนฺตรธาเยยฺย วา, ตํ วา อสิกฺขิตุกาโม อนาทริยํ กโรติฯ ‘‘โลกวชฺชํ อติกฺกมิตฺวา ‘อิทํ อมฺหากํ อาจริยุคฺคโห’ติ วทนฺตสฺส น วฏฺฏตี’’ติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๓๔๔) ลิขิตํฯ

อนาทริยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. โชติสิกฺขาปทวณฺณนา

“**วิสิพฺพนาเปโกฺข**”ติ วุตฺตตฺตา อญฺญสฺส วฏฺฏติ, อเญฺญสญฺจฯ

> โชติเนกมเนเก วา, ชาเลนฺติ มุนโย สห;
> เอโก โสเปติ นาเนโก, อธิปฺปายวิเสสโตฯ

โชติสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. ทุพฺพณฺณกรณสิกฺขาปทวณฺณนา

โมรกฺขิมณฺฑลมงฺคุลปิฏฺฐีนนฺติ น เอกนฺตโต, อธิกํ, โอรญฺจาติ วทนฺติฯ เอกโกเณปิ วฏฺฏติ, เอวํ ยตฺถ กตฺถจิ เอกพินฺทุปิ วฏฺฏตีติฯ

ทุพฺพณฺณกรณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. วิกปฺปนสิกฺขาปทวณฺณนา

“**สมุฏฺฐานาทีนิ ปฐมกถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย**”นฺติ ปาโฐฯ เอตฺถ ปริโภเคน **กายกมฺมํ**ฯ อปจฺจุทฺธรเณน **วจีกมฺมํ**ฯ

วิกปฺปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. อปนิธานสิกฺขาปทวณฺณนา

สสูจิเก สูจิฆเร สูจิคณนาย อาปตฺติโยติ โปราณาฯ

อปนิธานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สุราปานวโคฺค ฉฏฺโฐฯ

๗. สปฺปาณกวโคฺค

๑. สญฺจิจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา

วตฺถุคณนาย กมฺมพนฺธคณนาเจตนามารณานํ, น กมฺมพนฺธคณนาย เจตนามารณาฯ เอตฺถ เอกเจตนาย พหุปาณกา มรนฺตีติ อยํ วิภาโค เวทิตโพฺพฯ

สญฺจิจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. สปฺปาณกสิกฺขาปทวณฺณนา

สปฺปาณกนฺติ ปาณกานํ มรณวเสน ปาจิตฺติยํ, น สปฺปาณกอุทกปริโภควเสน ปาจิตฺติยํ, ตสฺมา เอว “**ปณฺณตฺติวชฺช**”นฺติ วุตฺตํฯ อสุทฺธจิตฺตตฺตา ปาจิตฺติยํ, สุทฺธจิเตฺต อนาปตฺติฯ ปทีปุชฺชลเน วิย ปณฺณตฺติวชฺชตา วุตฺตาติ ลิขิตํฯ

> ชเล ปกฺขิปนํ ปุพฺพํ, ชลปฺปเวสนํ อิทํ;
> เอวํ อุภินฺนํ นานาตฺตํ, เญยฺยํ ญาณวตา สทาติฯ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๓๘๗)

สปฺปาณกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา

อญฺญํ อุปสมฺปาเทตีติ –

อุปชฺฌาโย สเจ สามํ, กมฺมวาจญฺจ สาเวติ;
กมฺมํ รุหติ อิเจฺจเก, เนติ วินยโกวิโทฯ

ทุกฺกฏํ วิหิตํ ยสฺมา, อาจริยสฺส คณสฺส จ;
ตสฺมา ภินฺนาว อาจริย-อุปชฺฌายา วิสุํ อิธาติฯ

อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. สํวิธานสิกฺขาปทวณฺณนา

อิธ เอกโตอุปสมฺปนฺนา, สิกฺขมานา, สามเณรีติ อิมา ติโสฺสปิ สงฺคหํ คจฺฉนฺติ, อิมาสํ ปน ติสฺสนฺนํ สมโย รกฺขติ, อยมิมาสํ, มาตุคามสฺส จ วิเสโสติ เวทิตพฺพํฯ

สํวิธานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. อุกฺขิตฺตสโมฺภคสิกฺขาปทวณฺณนา

“ตํ ทิฏฺฐิํ อปฺปฏินิสฺสเฏฺฐนาติ ลทฺธินานาสํวาสกํ สนฺธายา’’ติ ลิขิตํฯ **ติจิตฺต**นฺติ เอตฺถ วิปากาพฺยากตจิเตฺตน สหเสยฺยํ กเปฺปยฺยาติ เอวมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ อญฺญถา สจิตฺตกตฺตา สิกฺขาปทสฺส กิริยาพฺยากตํ สนฺธาย น ยุชฺชติฯ

อุกฺขิตฺตสโมฺภคสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. กณฺฏกสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘อยํ สมณุเทฺทโส ปาราชิโก โหติฯ สเจ ตํ ทิฏฺฐิํ ปฏินิสฺสชฺชติ, สงฺฆสฺส อาโรเจตฺวา สงฺฆานุมติยา ปพฺพาเชตโพฺพ’’ติ **โปราณคณฺฐิปเท** วุตฺตํ, ตํ น ยุตฺตํฯ ทณฺฑกมฺมนาสนา หิ อิธาธิเปฺปตาฯ ยทิ โส ปาราชิโก โหติ, ลิงฺคนาสนา นาม สิยาฯ **“เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายา”**ติ จ ทิฏฺฐิ สตฺถริ อสตฺถาทิทิฏฺฐิ น โหติฯ สเจ สา ยสฺส อุปฺปชฺชติ, โส ปาราชิโก โหติ, ตสฺมิมฺปิ เอวเมว ปฏิปชฺชิตพฺพํ, สํวเร อติฏฺฐโนฺต ลิงฺคนาสนาย นาเสตโพฺพติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๔๒๘) อาจริยสฺส ตโกฺกฯ

กณฺฏกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สปฺปาณกวโคฺค สตฺตโมฯ

๘. สหธมฺมิกวโคฺค

๔. ปหารสิกฺขาปทวณฺณนา

อเงฺคสุ น โมกฺขาธิปฺปายตา วิย อมรณาธิปฺปายตา วตฺตพฺพาติ เจ? น วตฺตพฺพาฯ กสฺมา? โย ภิกฺขุ สยํ ปหารํ ทาตุกาโม, โส อธิปฺปาเยน ตสฺส มรเณ ปโยควิรโหวาติ กตฺวา อมรณาธิการตฺตา เกวลํ อมรณาธิปฺปาโย เอว โสติ ตา วิย ตา น วุตฺตาฯ โมกฺขาธิปฺปายสฺส ปน โกโป นตฺถิ, ตสฺมา อนาปตฺตีติ วุตฺตํฯ

ปหารสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ตลสตฺติกสิกฺขาปทวณฺณนา

ตลเมว **ตลสตฺติกํ**ฯ ‘‘โปถนสมตฺถเฏฺฐน **สตฺติก**’’นฺติ เอเกฯ ยสฺมา ปหริตุกามตาย ปหรโต ปุริเมน ปาจิตฺติยํ, เกวลํ อุจฺจาเรตุกามตาย อุคฺคิรณมเตฺต กเต อิมินา ปาจิตฺติยํฯ อิมินา ปน วิรชฺฌิตฺวา ปหาโร ทิโนฺน, ตสฺมา นปหริตุกามตาย ทินฺนตฺตา ทุกฺกฏํฯ กิมิทํ ทุกฺกฏํ ปหารปจฺจยา, อุทาหุ อุคฺคิรณปจฺจยาติ? ปหารปจฺจยา เอว ทุกฺกฏํ, ปุริมํ อุคฺคิรณปจฺจยา ปาจิตฺติยนฺติ สทุกฺกฏํ ปาจิตฺติยํ ยุชฺชติฯ ปุริมญฺหิ อุคฺคิรณํ, ปจฺฉา ปหาโรฯ น จ ปจฺฉิมํ ปหารํ นิสฺสาย ปุริมํ อุคฺคิรณํ อนาปตฺติวตฺถุกํ ภวิตุมรหตีติ โน ตกฺกิกติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๔๕๖) อาจริโยฯ

ตลสตฺติกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. สญฺจิจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา

ปโร กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาเทตุ วา, มา วา, ตํ อปฺปมาณํฯ **‘‘กุกฺกุจฺจุปาทน’’**นฺติ ตติยมงฺคํ ตสฺส อธิปฺปายวเสน วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

สญฺจิจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อุปสฺสุติสิกฺขาปทวณฺณนา

อุปสฺสุตินฺติ ยถา อุปกุชฺฌํ ‘‘สมีปกุชฺฌ’’นฺติ วุจฺจติ, ตถา อุปสฺสุติ ‘‘สมีปสฺสุตี’’ติ เวทิตพฺพาฯ ยตฺถ ฐิโต สุณาติ, ตํ **ฐาน**นฺติ อโตฺถฯ **สุตี**ติ ปเนตฺถ ปเรสํ วจนสโทฺท จฯ โส หิ สุยฺยตีติ **สุติ** นามฯ อุปสุยฺยติ วา เอตฺถาติ **อุปสฺสุติ**ฯ โอกาโส หิ **สุติ** นามฯ **อิเมสํ สุตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘วจน’’นฺติ ปาฐเสโสฯ

สมุฏฺฐานาทีนิ อตีตทฺวยสทิสานีติ น คเหตพฺพานิฯ **เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํฯ สิยา กิริยํ** คนฺตฺวา สวเนฯ **สิยา อกิริยํ** ฐิตฏฺฐานํ อาคนฺตฺวา วทนฺตานํ อชานาปนวเสน สมุฏฺฐานโตฯ **‘‘สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทน’’**นฺติ ลิขิตํฯ

อุปสฺสุติสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. กมฺมปฺปฏิพาหนสิกฺขาปทวณฺณนา

อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชนเกน ปน จีวรํ กโรนฺตสฺส เสนาสนกฺขนฺธกวณฺณนายํ (จูฬว. ๓๒๘) วุตฺตปฺปเภทานิ สูจิอาทีนิ อนปโลเกตฺวาปิ ทาตพฺพานิฯ ตโต อติเรกํ เทเนฺตน อปโลกนกมฺมํ กาตพฺพํฯ เอวํ กตํ ปน อปโลกนํ กมฺมลกฺขณเมวาติ อธิปฺปาโยฯ เอวํ สพฺพตฺถ

กมฺมลกฺขณํ เวทิตพฺพํฯ คามสีมาวิหาเรสุ โอสารณาทีนิ สงฺฆกมฺมานิเยว น วฏฺฏนฺติฯ วิสฺสชฺชิยเวภงฺคิยานิ ปน วฏฺฏนฺติฯ ‘‘สงฺฆสฺส สนฺตก’’นฺติ สามญฺญโต อวตฺวา ‘‘อิมสฺมึ วิหาเร สงฺฆสฺส สนฺตก’’นฺติ อปโลเกตพฺพนฺติ จ, **‘‘สมุฏฺฐานาทีนิ อทินฺนาทานสทิสานิ, อิทํ ปน ทุกฺขเวทน’’**นฺติ ปาโฐติ จ ลิขิตํฯ

กมฺมปฺปฏิพาหนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. ฉนฺทํอทตฺวาคมนสิกฺขาปทวณฺณนา

สนฺนิปาตํ อนาคนฺตฺวา เจ ฉนฺทํ น เทติ, อนาปตฺตีติ เอเกฯ ทุกฺกฏนฺติ เอเก ธมฺมกมฺมนฺตรายกรณาธิปฺปายตฺตาฯ

ฉนฺทํอทตฺวาคมนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. ทุพฺพลสิกฺขาปทวณฺณนา

อกปฺปิเยน วาติ สุวณฺณรชตมยมญฺจาทินาฯ **กปฺปิยมโญฺจ สมฺปฏิจฺฉิตโพฺพ**ติ ‘‘สงฺฆสฺส เทมา’’ติ ทินฺนํ สนฺธาย วุตฺตํ, เตหิ ปน ‘‘วิหารสฺส เทมา’’ติ วุเตฺต สุวณฺณรชตมยาทิอกปฺปิยมญฺจาปิ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพาติ จ, ‘‘อรญฺชโร พหุอุทกคณฺหนโก’’ติ จ, **‘‘สงฺฆิกปอโภเคน วา**ติ สเจ อารามิกาทโย ปฏิสาเมตฺวา ปฏิเทนฺติ, ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี’’ติ จ, ‘‘กํสโลหาทิภาชนํ สงฺฆสฺส ทินฺนมฺปิ ปาริหาริยํ น วฏฺฏตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) **สมนฺตปาสาทิกายํ** วุตฺตตฺตา อตฺตโน หเตฺถน คเหตฺวา ปฏิสามิตุํ น ลภตีติ จ, ‘‘เวธโก กายพนฺธนสฺสาติ วทนฺตี’’ติ จ, ‘‘หิงฺคุ หิงฺคุลิหริตาลมโนสิลา อญฺชนานี’’ติ ปาโฐติ จ, ‘‘ทารุมโย วา…เป.… อปาทโกปิ สมฺโคฺค’’ติ ปาโฐติ จ, **‘‘ทารุมโย ตุโมฺพ**ติ ทารุมโย อุทกตุโมฺพ’’ติ จ, ‘‘ถมฺภตุลาโสปานผลกาทีสู’’ติ จ ลิขิตํฯ

ทุพฺพลสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. ปริณามนสิกฺขาปทวณฺณนา

เอโก ภิกฺขุ อุกฺขิตฺตกสฺส ทาตุกาโม โหติ, ตสฺส ทานํ นิวาเรตฺวา อญฺญสฺส ทาเปติ, อนาปตฺติฯ ตถา สทฺธาเทยฺยวินิปาตนํ กโรนฺตสฺส ทาเปติ, อตฺตโน นิสฺสิตกา อิตฺถนฺนามสฺส ปตฺตํ ทาตุกามา อาปุจฺฉนฺติ, ‘‘วิสภาโค เอโส, สภาคสฺส เทหี’’ติ วทติฯ อนาปตฺติ อตฺตโน ภารภูตตฺตาฯ ตสฺส ปน ทาตุกามํ อญฺญสฺส ทาเปติ , อาปตฺติ เอวฯ สพฺพตฺถ อาปุจฺฉิตฺวา ทาตุกามํ ยถาสุขํ วิจาเรตุํ ลภติฯ

ปริณามนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สหธมฺมิกวโคฺค อฏฺฐโมฯ

๙. รตนวโคฺค

๑. อเนฺตปุรสิกฺขาปทวณฺณนา

อสยนิฆเรติ ปริกฺขิตฺตสฺส พหิภูเตสุ รุกฺขมูลาทีสุฯ ‘‘สเจ ขตฺติโยว โหติ, นาภิสิโตฺต, อภิสิโตฺตว โหติ, น ขตฺติโย, รกฺขตี’’ติ อาจริโย ‘‘ขตฺติยตา, อภิสิตฺตตา’’ติ อาปตฺติยา องฺคภาเวน วุตฺตตฺตาฯ **สมุฏฺฐานาทีนิ ปฐมกถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย**’’นฺติ ปาโฐฯ

อเนฺตปุรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒. รตนสิกฺขาปทวณฺณนา

สโพฺพปิ กถามโคฺค **ภณฺฑาคาริกสีเสน** นิกฺขิปนํ, โคปนญฺจ ปฎิกฺขิปิตฺวา ปวโตฺตฯ

รตนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓. วิกาลคามปฺปเวสนสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘สนฺตํ ภิกฺขุ’’นฺติ จ ‘‘อนาปุจฺฉา’’ติ จ ‘‘ตถารูปา อจฺจายิกาติ จ อิมาติ เอตฺถ ติโสฺส’’ติ ปาโฐฯ **‘‘สมุฎฺฐานาทีนิ กถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย**’’นฺติ ปาโฐฯ

วิกาลคามปฺปเวสนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔. สูจิฆรสิกฺขาปทวณฺณนา

ตํ อสฺสาติ ตํ เภทนกํ อสฺส ปาจิตฺติยสฺส อตฺถิ ปฐมํ เภทนํ กตฺวา ปจฺฉา เทเสตพฺพตฺตาฯ เอส นโย อิตเรสุปิฯ **วาสิชเฎ**ติ วาสิทณฺฑเกฯ

สูจิฆรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๕. มญฺจปีฐสิกฺขาปทวณฺณนา

อฎฺฐงฺคุลปาทกนฺติ ภาวนปุํสกํฯ ตุลาสงฺฆาเต ฐปนเมว อฎฺฎกรณํฯ

มญฺจปีฐสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๖. ตูโลนทฺธสิกฺขาปทวณฺณนา

กิญฺจาปิ ปฎิลาเภเยว ปาจิตฺติยํ วิย ทิสฺสติ, ปริโภเค เอว ปน อาปตฺติ ทฎฺฐพฺพาฯ ‘‘อเญฺญน กตํ ปฎิลภิตฺวา ปริภุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (ปาจิ. ๕๒๙) วจนํ เอตฺถ สาธกํฯ

ตูโลนทฺธสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๗. นิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา

กิญฺจาปิ นิสีทนสฺส ชาติ น ทิสฺสติ เอตฺถ, ตถาปิ จีวรกฺขนฺธเก อนุญฺญาตตฺตา, ‘‘นว จีวรานิ อธิฎฺฐาตพฺพานี’’ติ เอตฺถ จ ปริยาปนฺนตฺตา จีวรชาติ เอวสฺส ชาตีติ เวทิตพฺพํฯ ‘‘ลาเภ สทสํ, อลาเภ อทสมฺปิ วฎฺฎตี’’ติ เอเก, ตํ น ยุตฺตํ ‘‘นิสีทนํ นาม สทสํ วุจฺจตี’’ติ (ปาจิ. ๕๓๑-๕๓๒) ตสฺส สณฺฐานนิยมนโตฯ

นิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

รตนวโคฺค นวโมฯ

สุทฺธปาจิตฺติยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาฏิเทสนียกณฺฑํ

๑. ปฐมปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

ยามกาลิกาทีสุ อาหารตฺถาย เอว ทุกฺกฏํฯ ตมฺปิ อามิเสน อสมฺภินฺนรเส, สมฺภินฺเน ปน เอกรเส ปาฏิเทสนียเมวฯ

ปฐมปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. ทุติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

“**สมุฏฺฐานาทีนิ กถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย**”นฺติ ปาโฐฯ

ทุติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. จตุตฺถปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

อาราเม วา อารามูปจาเร วา ปฏิคฺคเหตฺวา อโชฺฌหรนฺตสฺสาติ อาราเม วา อารามูปจาเร วา ปฏิคฺคเหตฺวา อาราเม วา อารามูปจาเร วา อโชฺฌหรนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ

พหาราเม ปฏิคฺคหิตํ อชฺฌาราเม ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติฯ อเงฺคสุ จ ‘‘อชฺฌาราเม วา อารามูปจาเร วา ปฏิคฺคหณ’’นฺติ คเหตพฺพํฯ อชฺฌาราเม หิ ทสฺสิเต อารามูปจารํ ทสฺสิตเมวาติฯ “**สมุฏฺฐานาทีนิ กถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย**”นฺติ ปาโฐฯ

จตุตฺถปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาฏิเทสนียวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เสขิยกณฺฑํ

เสขิเยสุ สติปิ วีติกฺกเม อนาทริยาเปกฺขเสฺสว อาปตฺตีติ ทสฺสนตฺถํ การโก น วุโตฺต ฯ อยญฺหิ วินยธมฺมตา, ยทิทํ สาเปเกฺข การกนิเทฺทโส, โส วุตฺตนิยเม วิธิ, ภุมฺมกรณญฺจ ฯ อฏฺฐงฺคุลาธิกมฺปิ โอตาเรตฺวา นิวาเสตุํ วฏฺฏติ ฯ ตโต ปรํ โอตาเรนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ **มหาอฏฺฐกถายํ** วุตฺตํ ฯ **อาราเม วา**ติ พุทฺธุปฏฺฐานาทิกาเล ฯ **ปารุปิตพฺพนฺติ** อุตฺตราสงฺคกิจฺจวเสน วุตฺตํ ฯ

ฐตฺวาติ เอตฺถ คจฺฉโนฺตปิ ปริสฺสยาภาวํ โอโลเกตุํ ลภติเยวาติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๕๘๒) ลิขิตํ ฯ ยถา วาสูปคตสฺส อนฺตรฆเร กายํ วิวริตฺวา นิสีทิตุํ วฏฺฏติ, ตถา ตสฺส สนฺติเก คนฺตุกามสฺสปิ กายพนฺธนํ อพนฺธิตฺวา สงฺฆาฏิํ อปารุปิตฺวา คามปฺปเวสนมนาโรเจตฺวา ยถากามํ คนฺตุํ วฏฺฏติ ฯ ตสฺมา อทฺธานมคฺคคมนกาเล เอโก ภิกฺขุ คามปฺปเวสนวตฺตํ ปูเรตฺวา คามํ ปวิสิตฺวา เอกํ อาวสถํ ปุรโตว ฐิตํ ปตฺวา ปริกฺขารํ ฐเปตฺวา วาสูปคโต เจ โหติ, อิตเรหิ ตสฺส สนฺติกํ ยถาสุขํ คนฺตุํ วฏฺฏติ ฯ โก ปน วาโท จตูหปญฺจาหํ วาสมธิฏฺฐาย วสิตภิกฺขูนํ สนฺติกํ คนฺตุญฺจ วาสูปคตานํ สนฺติกํ คนฺตุญฺจ วฏฺฏตีติ ฯ พุทฺธปูชมฺปิ ยถาสุขํ คนฺตุํ วฏฺฏติ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ อฏฺฐกถายํ ''อนาปตฺติ การณํ ปฏิจฺจ ตหํ ตหํ โอโลเกตี''ติ ฯ ตตฺถ **การณํ** นาม อามิสปูชาติ เวทิตพฺพาติ ลิขิตํ ฯ

ฉพฺพีสติสารุปฺปวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ยสฺมา ''สมติตฺติโก ปิณฺฑปาโต ปฏิคฺคเหตโพฺพ''ติ (ปาจิ. ๖๐๒-๖๐๓) วจนํ ปิณฺฑปาโต สมปุโณฺณ ปฏิคฺคเหตโพฺพติ ทีเปติ, ตสฺมา อตฺตโน หตฺถคเต ปเตฺต ปิณฺฑปาโต ทิยฺยมาโน ถูปีกโตปิ เจ โหติ, วฏฺฏตีติ ทีปิโต โหติ ฯ สูโปทนวิญฺญตฺติยํ มุเข ปกฺขิปิตฺวา วิปฺปฏิสาเร อุปฺปเนฺน ปุน อุคฺคิริตุกามสฺสาปิ สหสา เจ ปวิสติ, เอตฺถ **อสญฺจิจฺจ ภุญฺชติ** นาม ฯ วิญฺญตฺติกตญฺจ อกตญฺจ เอกสฺมิํ ฐาเน ฐิตํ สหสา อนุปธาเรตฺวา คเหตฺวา ภุญฺชติ, **อสฺสติยา ภุญฺชติ** นาม ฯ

> สยํ ยานคโต หุตฺวา, ยถา **ยานคตสฺส** เจ;
> อลํ วตฺถุํ ตถา นาลํ, สฉโตฺต **ฉตฺตปาณิโน** ฯ

''สูโปทนวิญฺญตฺติสิกฺขาปทํ เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทน''นฺติ ปาโฐ ฯ

เสขิยวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ภิกฺขุปาติโมกฺขวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ภิกฺขุนีปาติโมกฺขวณฺณนา

ปาราชิกกณฺฑํ

อภิลาปมตฺตเมวาติ เอตฺถ ทหรวเสน ‘‘ภนฺเต’’ติ จ วุฑฺฒวเสน ‘‘อาวุโส’’ติ จ ตตฺถ ทุวิโธ อภิลาโป, อิธ ปน วุฑฺฒทหรานํ ‘‘อยฺยา’’ติ เอกเมวฯ

กายสํสคฺค วุตฺตนเยนาติ เอตฺถ ตพฺพหุลนเยน กิริยสมุฏฺฐานตา วุตฺตาฯ ‘‘กายสํสคฺคํ สมาปชฺเชยฺยา’’ติ อวตฺวา ปน ‘‘สาทิเยยฺยา’’ติ วุตฺตตฺตา อกิริยโตปิ สมุฏฺฐาตีติ เวทิตพฺพํฯ ยถา เจตฺถ, เอวํ เหฏฺฐา ‘‘มนุสฺสิตฺถิยา ตโย มคฺเค เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติอาทินา (ปารา. ๕๖) นเยน กิริยสมุฏฺฐานตํ วตฺวา ตทนนฺตรํ ‘‘ภิกฺขุปจฺจตฺถิกา มนุสฺสิตฺถึ ภิกฺขุสฺส สนฺติกํ อาเนตฺวา วจฺจมคฺเคน องฺคชาตํ อภินิสีเทนฺติ, โส เจ ปเวสนํ สาทิยตี’’ติอาทินา (ปารา. ๕๘) นเยน อกิริยสมุฏฺฐานสฺสปิ วุตฺตตฺตา ปฐมปาราชิกายปิ ตพฺพหุลนเยเนว กิริยสมุฏฺฐานตา เวทิตพฺพาฯ น หิ ปเวสนสาทิยนาทิมฺหิ กิริยสมุฏฺฐานตา ทิสฺสติฯ

องฺคชาตจลนเญฺจตฺถ น สารโต ทฏฺฐพฺพํ ‘‘โส เจ ปเวสนํ น สาทิยติ, ปวิฏฺฐํ น สาทิยติ, ฐิตํ น สาทิยติ, อุทฺธรณํ สาทิยติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ (ปารา. ๕๘) เอตฺถ ฐิตนสาทิยเน ปกติยาปิ ปริปุณฺณจลนตฺตาฯ สาทิยนปจฺจยา ปฏิเสวนจลนเญฺจตฺถ น ทิสฺสเตวาติ ตพฺพหุลนเยเนว กิริยสมุฏฺฐานตา คเหตพฺพาฯ

อปิจ ภิกฺขุนิยาปิ ปฐมปาราชิเก ตสฺส สาทิยนสฺส สรูเปน วุตฺตตฺตา ตทนุรูปวเสน วิภงฺคนยมโนโลเกตฺวา ‘‘กิริยสมุฏฺฐาน’’มิเจฺจว วุตฺตํฯ ยถา เจเตสุ ตพฺพหุลนเยน กิริยสมุฏฺฐานตา วุตฺตา, ตถา สุราทีนํ อกุสเลเนว ปาตพฺพตาฯ อิตรถา ‘‘ยํ อกุสเลเนว อาปชฺชติ, อยํ โลกวชฺชา, เสสา ปณฺณตฺติวชฺชา’’ติ วุเตฺต โลกวชฺชปณฺณตฺติวชฺชานํ นิยมลกฺขณสิทฺธิ โหติ, ตถา ตํ อวตฺวา ‘‘ยสฺสา สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ อกุสลเมว โหติ, อยํ โลกวชฺชา, เสสา ปณฺณตฺติวชฺชา’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. ปฐมปาราชิกวณฺณนา) วุเตฺต โลกวชฺชวจนํ นิรตฺถกํ สิยา วตฺถุอชานนปเกฺขปิ อกุสเลเนว ปาตพฺพตฺตาฯ ยสฺมา ตตฺถ สุราปานวีติกฺกมสฺส อกุสลจิตฺตุปฺปาโท นตฺถิ, ตสฺมา **ขนฺธกฏฺฐกถายํ** ‘‘มชฺชปาเน ปน ภิกฺขุโน อชานิตฺวาปิ พีชโต ปฏฺฐาย มชฺชํ ปิวนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ สามเณโร ชานิตฺวาว ปิวโนฺต สีลเภทํ อาปชฺชติ, น อชานิตฺวา’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๐๘) วุตฺตํ, น วุตฺตํ ‘‘วตฺถุอชานนปเกฺข ปาณาติปาตาทีนํ สิทฺธิกรอกุสลจิตฺตุปฺปาทสทิเส จิตฺตุปฺปาเท สติปิ สามเณโร สีลเภทํ นาปชฺชตี’’ติฯ อภินิเวสวจนํ ปาณาติปาตาทีหิ สมานคติกตฺตา สามเณรานํ สุราปานสฺสฯ ‘‘สุราเมรยิเม’’ติ วตฺถุํ ชานิตฺวา ปาตพฺพตาทิวเสน วีติกฺกมนฺตสฺส อกุสลสฺส อสมฺภโว นตฺถิฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ยสฺสา สจิตฺตกปเกฺข’’ติอาทิฯ

กิเญฺจตฺถ – ยุตฺติวจเนน อรหนฺตานํ อปฺปวิสนโต สจิตฺตกาจิตฺตกปเกฺขสุ อกุสลนิยโมติ เจ? น, ธมฺมตาวเสน เสกฺขานมฺปิ อปฺปวิสนโตฯ อจิตฺตกปเกฺข อกุสลนิยมาภาวทสฺสนตฺถํ สุปนฺตสฺส มุเข ปกฺขิตฺตชลพินฺทุมิว สุราพินฺทุอาทโย อุทาหริตพฺพาฯ ตพฺพหุลนเยน หิ อเตฺถ คหิเต ปุเพฺพนาปรํ อฏฺฐกถาย สเมติ สทฺธึ ปาฬิยา จาติฯ อาจริยาปิ สุราปาเน อกุสลนิยมาภาวเมว วทนฺติฯ เอกเจฺจ ปน กิริยสมุฏฺฐานตา ปนสฺส ตพฺพหุลนยเมว, น ปฐมปาราชิเกฯ กถํ? กายสํสคฺคสิกฺขาปทํ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํฯ เอตฺถ ภิกฺขุสฺส จ ภิกฺขุนิยา จ กายสํสคฺคภาเว สติ ภิกฺขุนี กายงฺคํ อโจปยมานาปิ จิเตฺตเนว อธิวาเสติ, อาปชฺชติ, น เอวํ ภิกฺขุฯ ภิกฺขุ ปน โจปยมาโนว อาปชฺชติ, เอวเมว ปฐมปาราชิเกปิ โจปเน สติ เอว อาปชฺชติ, นาสติฯ **ปเวสนํ สาทิยตี**ติ เอตฺถ ปเวสนสาทิยนํ นาม เสวนจิตฺตุปฺปาทนํ, มเคฺคน วา มคฺคปฺปฏิปนฺ

นมฺปิ อิจฺฉนฺติฯ ตสฺสาปิ กายจลนํ เอกนฺตํ อตฺถิ เอวฯ เอวํ สเนฺตปิ วีมํสิตฺวา คเหตพฺพนฺติ วทนฺตีติ ลิขิตํ

ปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สงฺฆาทิเสสกณฺฑํ

๑. อุสฺสยวาทิกาสิกฺขาปทวณฺณนา

ภิกฺขุนีนํ สงฺฆาทิเสสํ ปตฺวา วุฏฺฐานวิธโย สนฺทสฺสนตฺถํ **“อยํ ภิกฺขุนี…เป…. อาปนฺนา”**ติ ปุคฺคลนิยมํ กตฺวา ปาราชิกโต อธิปฺปายนฺติ **“นิสฺสารณียํ สงฺฆาทิเสส”**นฺติ อาปตฺตินามคฺคหณญฺจ กตํฯ **“สมุฏฺฐานาทีนิ ปฐมกถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยเมวา”**ติ ปาโฐฯ

อุสฺสยวาทิกาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. โจริวุฏฺฐาปิกาสิกฺขาปทวณฺณนา

กตฺถจิ อคนฺตฺวา นิสินฺนฏฺฐาเน เอว นิสีทิตฺวา กโรนฺติยา **วาจาจิตฺตโต,** ขณฺฑสีมาทิคตาย **กายวาจาจิตฺตโต**ฯ

โจริวุฏฺฐาปิกาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. เอกคามนฺตรคมนสิกฺขาปทวณฺณนา

“อาโภคํ วินา”ติ วุตฺตตฺตา อาโภเค สติ อนาปตฺติ, อิมสฺมึ ปน สิกฺขาปเท **สมนฺตปาสาทิกายํ** อุปจาราติกฺกเม อาปตฺติ วุตฺตา, อิธ โอกฺกเมฯ ทฺวีสุปิ วุตฺตํ อตฺถโต เอกเมว คามนฺตรคมนสงฺฆาทิเสสํ อุปจารสฺส สนฺธาย วุตฺตตฺตาฯ คณมฺหา โอหียนสฺส วิโรโธฯ ‘‘อรเญฺญ’’ติ อิทํ อตฺถวเสน วุตฺตํ, คามนฺตเรปิ โหติ เอวฯ

สิกฺขาปทา พุทฺธวเรน วณฺณิตาติ คาถาย วเสน, อฏฺฐกถายมฺปิ คามนฺตรปริยาปนฺนํ นทิปารนฺติ วุตฺตํฯ

เอกคามนฺตรคมนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

“ฉาทนปจฺจยา ปน ทุกฺกฏํ อาปชฺชตี”ติ อิทํ –

> ‘‘อาปชฺชติ ครุกํ สาวเสสํ;
> ฉาเทติ อนาทริยํ ปฏิจฺจ;
> น ภิกฺขุนี โน จ ผุเสยฺย วชฺชํ;
> ปญฺหาเมสา กุสเลหิ จินฺติตา’’ติฯ (ปริ. ๔๘๑) –

อิมาย วิรุชฺฌติฯ ตสฺมา ปมาทเลขา วิย ทิสฺสตีติ คเวสิตพฺพํ เอตฺถ อโตฺถฯ ภิกฺขูนํ มานตฺตกถายํ ‘‘ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปโต, อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐานโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิคมนวณฺณนา) วุตฺตํ, อิธ ปน **“คามูปจารโต จ ภิกฺขูนํ วิหารูปจารโต จ เทฺว เลฑฺฑุปาเต”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺร ภิกฺขูนํ วุตฺตปฺปการปฺปเทสํ อติกฺกมิตฺวา คาเมปิ ตํ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ, ภิกฺขุนีนํ ปน คาเม น วฏฺฏติฯ ตสฺมา เอวํ วุตฺตนฺติ เอเกฯ อปเร ปน ภิกฺขูนมฺปิ คาเม น วฏฺฏติฯ ภิกฺขุวิหาโร นาม ปุเพฺพ เอว คามูปจารํ อติกฺกมิตฺวา ฐิโต, ตสฺมา คามํ อวตฺวา วิหารูปจารเมว เหฏฺฐา วุตฺตํฯ ภิกฺขุนีนํ วิหาโร คาเม เอว วฏฺฏติ, น

พหิ, ตสฺมา คามูปจารญฺจ วิหารูปจารญฺจ อุภยเมเวตฺถ ทสฺสิตํฯ ตสฺมา อุภยตฺถาปิ อตฺถโต นานาตฺตํ นตฺถีติ วทนฺติฯ ยํ ยุชฺชติ, ตํ คเหตพฺพํฯ

สงฺฆาทิเสสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิสฺสคฺคิยกณฺฑํ

ทุติเย อิธ ภาชาปิตาย ลทฺธจีวรํ นิสฺสคฺคิยํ โหติ, ตํ วินยกมฺมํ กตฺวาปิ อตฺตนา น ลพฺภติฯ

ตติเย “**สมุฏฺฐานาทีนิ อทินฺนาทานสทิสานิ, อิทํ ปน ทุกฺขเวทน**”นฺติ ปาโฐฯ

จตุตฺเถ ปฐมํ วิญฺญตฺตํ อลภิตฺวา อญฺญํ ตโต อูนตรมฺปิ ลเภยฺย, นิสฺสคฺคิยเมว องฺคสมฺปตฺติโตฯ

นิสฺสคฺคิยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาจิตฺติยกณฺฑํ

๑. ปฐมวคฺควณฺณนา

ปฐเม หริตปตฺตวโณฺณ **หริตโกฯ จาปลสุณํ** อมิญฺชโกฯ องฺกุรมตฺตเมว หิ ตสฺส โหติฯ **ปลณฺฑุกา**ทโย สภาเวเนว วฎฺฎนฺติฯ **สูปสมฺปากาที** วินาปิ อนฺตมโส ยาคุภเตฺตปิ ปกฺขิปิตุํ วฎฺฎตีติ ลิขิตํ, ‘‘ภิกฺขุนิยาปิ คิลานาย ปุเรภตฺตเมว ลสุณํ กปฺปติ, น อคิลานายา’’ติ อภยคิรีนํ อุคฺคโหติฯ

ทุติเย อาพาธปจฺจยา ภิกฺขุนิสงฺฆํ อาปุจฺฉิตฺวา สํหราเปตุํ วฎฺฎติ, ภิกฺขุสฺส เอตฺถ จ ล สุเณ จ ทุกฺกฎํฯ

สตฺตเม **‘‘สมุฎฺฐานาทีนิ อทฺธานมคฺคสิกฺขาปทสทิสานี’’**ติ ปาโฐฯ

นวเม **กุโฎฺฎ** นาม ฆรกุโฎฺฎฯ **ปากาโร** นาม ปริเกฺขปปากาโรฯ

ฉฑฺฑิตเขเตฺตติ ปุราณเขเตฺตฯ สงฺฆสนฺตเก ภิกฺขุสฺส ฉเฑฺฑตุํ วฎฺฎติ สงฺฆปริยาปนฺนตฺตาฯ ภิกฺขุนีนมฺปิ สงฺฆสนฺตเก ภิกฺขุสงฺฆสนฺตเก วุตฺตนเยเนว วฎฺฎติฯ เอวํ สเนฺตปิ สารุปฺปว เสน กาตพฺพนฺติ ลิขิตํฯ

ทสเม **‘‘สยํ ตานิ วตฺถูนิ กโรนฺติยา’’**ติอาทิ อิธ สิกฺขาปเท นตฺถิฯ กสฺมา? เอฬกโลม สมุฎฺฐานตฺตาฯ ยทิ เอวํ กสฺมา วุตฺตนฺติ เจ? สุตฺตานุโลมมหาปเทสโตฯ ยทิ นจฺจาทีนิ ปสฺสิตุํ วา สุณิตุํ วา น ลภติ, ปเคว อตฺตนา กาตุนฺติ นยโต ลพฺภมานตฺตา วุตฺตํฯ อิตรถา มหาปเทสา นิรตฺถกา สิยุํฯ ‘‘เอวํ อญฺญตฺถปิ นโย เนตโพฺพฯ สมุฎฺฐานมฺปิ อิธ วุตฺตเมว อคฺคเหตฺวา ฉ สมุฎฺฐานวเสน คเหตพฺพ’’นฺติ อาจริยาฯ อิธ วุตฺตํ สมุฎฺฐานํ นาม มูลภูตสฺส อนฺตรา วุตฺตาปตฺติยา, ตสฺมา เอฬกโลมสมุฎฺฐานเมวาติ อปเรฯ **อาราเม ฐตฺวา**ติ น เกวลํ ฐตฺวา, ตโต คนฺตฺวา ปน สพฺพิริยาปเถหิปิ ลภติฯ **อาราเม ฐิตา**ติ ปน อารามปริยาปนฺนาติ อโตฺถฯ อิตรถา นิสินฺนาปิ น ลเภยฺยาติฯ

ปฐมวคฺควณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒. ทุติยวคฺควณฺณนา

ปญฺจเม **อุปจาโร** ทฺวาทสหโตฺถฯ **‘‘สมุฎฺฐานาทีนิ กถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย’’**นฺติ ปาโฐฯ

สตฺตเม **ธุวปญฺญเตฺต**ติ ภิกฺขุนีนํ อตฺถายฯ **กุลานี**ติ กุลฆรานิฯ

ทุติยวคฺควณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓. ตติยวคฺควณฺณนา

จตุเตฺถ สงฺฆาฎิอาทิวเสน อธิฎฺฐิตานํ **สงฺฆาฎิจารํ**ฯ

ปญฺจเม **“อิทํ ปน กิริยากิริย”**นฺติ ปาโฐฯ

ฉฏฺเฐ **อญฺญสฺมึ ปริกฺขาเร ทุกฺกฏ**นฺติ ถาลกาทีนํ วา สปฺปิเตลาทีนํ วา อญฺญตรสฺมึฯ

ตติยวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. จตุตฺถวคฺควณฺณนา

ฉฏฺเฐ สํสฏฺฐวิหารสิกฺขาปเท **“เสสเมตฺถ ปฐมอริฏฺฐสิกฺขาปเท วุตฺตวินิจฺฉยสทิสเมวา”**ติ ปาโฐฯ

จตุตฺถวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ปญฺจมวคฺควณฺณนา

‘‘จิตฺตาคารํ นาม ยตฺถ กตฺถจิ มนุสฺสานํ กีฬิตุํ รมิตุํ กตํ โหตี’’ติอาทินา (ปาจิ. ๙๗๙) ปาฬิยํ วุตฺตตฺตา จิตฺตาคาราทีนิ สเพฺพสํ อตฺถาย กตานิ, น รโญฺญ เอวฯ

สตฺตเม เอเตน นิสฺสชฺชิตุํ กปฺปิยํ วุตฺตํฯ ‘‘นิสฺสชฺชิตฺวา ปริภุญฺชตี’’ติ (ปาจิ. ๑๐๐๗) ปาฬิ จ อตฺถิฯ **“สมุฏฺฐานาทีนิ กถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย”**นฺติ ปาโฐฯ อฏฺฐเมปิ เอโสว ปาโฐฯ

ปญฺจมวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. ฉฏฺฐวคฺควณฺณนา

ทสเม **“สมุฏฺฐานาทีนิ กถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย”**นฺติ ปาโฐฯ

ฉฏฺฐวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อฏฺฐมวคฺควณฺณนา

ปฐมทุติยตติเยสุ **“คิหิคตา”ติ วา “กุมาริภูตา”ติ วา น วตฺตพฺพา**ฯ วทนฺติ เจ, กมฺมํ กุปฺปติฯ

เอกาทสเม **ฉนฺทํ อวิสฺสเชฺชตฺวา**ติ ‘‘ยถาสุข’’นฺติ อวตฺวาฯ เอตฺถ ปน อยํ วินิจฺฉโย – ‘‘ปาริวาสิกฉนฺททาเนนา’’ติ อิทํ อุทฺธริตฺวา ‘‘วุฏฺฐิตาย ปริสายา’’ติ (ปาจิ. ๑๑๖๘) ปทภาชนํ วุตฺตํฯ เอตสฺส ปน **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘วุฏฺฐิตาย ปริสายาติ ฉนฺทํ วิสฺสเชฺชตฺวา กาเยน วา วาจาย วา ฉนฺทวิสฺสชฺชนมเตฺตน วา วุฏฺฐิตายา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖๗) วุตฺตํฯ อิธ ฉนฺทสฺส ปน อวิสฺสฏฺฐตฺตา กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏตีติ วุตฺตํฯ ตสฺมา ฉนฺทํ อวิสฺสเชฺชตฺวาว ทฺวาทสหตฺถปาเส วิหริตฺวา ปุน สนฺนิปาตกรณญฺจ วฏฺฏตีติ ลิขิตํฯ

อฏฺฐมวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. นวมวคฺควณฺณนา

ตติเย **“เสสํ วุตฺตนเยน เวทิตพฺพํ, อิทํ ปน อกุสลจิตฺต”**นฺติ ปาโฐฯ

จตุตฺเถ **วุตฺตนเยนา**ติ ตติเย วุตฺตนเยนฯ

เอกาทสเม **“สมุฏฺฐานาทีนิ กถินสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย”**นฺติ ปาโฐฯ

ทฺวาทสเม **“สมุฏฺฐานาทีนิ ปทโสธมฺมสทิสานิ, อิทํ ปน กิริยากิริย”**นฺติ ปาโฐฯ

เตรสเม ‘‘สํกจฺจิกํ นาม อธกฺขกํ อุพฺภนาภิ, ตสฺสา ปฏิจฺฉาทนตฺถายา’’ติ (ปาจิ. ๑๒๒๖) ปาฬิยํ วุตฺตตฺตา อิธาปิ **“อธกฺขกอุพฺภนาภิสงฺขาตสฺส สรีรสฺส ปฏิจฺฉาทนตฺถ”**นฺติ ปาโฐฯ อปริเกฺขเป อาปตฺติปริเจฺฉทํ สมนฺตปาสาทิกวเสน อคฺคเหตฺวา อิธ วุตฺตนเยน คเหตพฺพนฺติ ลิขิตํฯ

นวมวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สุทฺธปาจิตฺติยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สมุฏฺฐานวินิจฺฉยวณฺณนา

สมุฏฺฐานานํ วินิจฺฉเย ปน คิรคฺคสมชฺชาทีนิ ‘‘อจิตฺตกานิ โลกวชฺชานี’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘นจฺจ’’นฺติ วา ‘‘คนฺธ’’นฺติ วา อชานิตฺวาปิ ทสฺสเนน, วิลิมฺปเนน วา อาปชฺชนโต วตฺถุอชานน จิเตฺตน **อจิตฺตกานิ**ฯ ‘‘นจฺจ’’นฺติ วา ‘‘คนฺธ’’นฺติ วา ชานิตฺวา ปสฺสนฺติยา, วิลิมฺปนฺติยา วา อกุสลตฺตา เอว **โลกวชฺชานิ**ฯ โจริวุฏฺฐาปนาทีนิ **“โจรี”**ติอาทินา วตฺถุํ ชานิตฺวา กรเณเยว อาปชฺชนตฺตา **สจิตฺตกานิ**ฯ อุปสมฺปทาทีนํ เอกนฺตากุสลจิเตฺตเนว อกตฺตพฺพตฺตา **ปณฺณตฺติวชฺชานิ**ฯ ‘‘อิธ สจิตฺตกาจิตฺตกตา ปณฺณตฺติชานนาชานนตาย อคฺคเหตฺวา วตฺถุชานนาชานนตาย คเหตพฺพ’’นฺติ ลิขิตํฯ อธิเปฺปตตฺตา สเงฺขปโต ทสฺสนาภาวา –

อจิตฺตกตฺตํ ทฺวิธา มตํ, วตฺถุปณฺณตฺติอณฺญาณา;
วุตฺตํ ญาณํ ทฺวิธา อิธ, สกนาเมน อณฺญาตํฯ

ปรนามญฺจ ชานนํ, วตฺถุเสฺสกํ พลกฺกาเร;
เอกธา สมจาริเก, ตสฺมิํ ตปฺปฏิพโนฺธติฯ

ปรนาเมน ชานนํ, ทฺวิธา มุตฺตาทิเก เอกํ;
เอกํ โลมาทิเก มตนฺติ, อยํ เภโท เวทิตโพฺพฯ

เสสเมตฺถ อุตฺตานํ, อนุตฺตานเตฺถ วุตฺตวินิจฺฉยตฺตา น อุทฺธฏนฺติ;

สมุฏฺฐานวินิจฺฉยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ภิกฺขุนีปาติโมกฺขวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

กงฺขาวิตรณีปุราณฏีกา นิฏฺฐิตาฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

กงฺขาวิตรณี-อภินวฏีกา

คนฺถารมฺภกถา

ติโลกติลกํ พุทฺธํ, วเนฺท สุทฺธคุณากรํ;
กรุณาสีตลีภูต-หทยํ มหิโตทยํฯ

เตนาปิ ธมฺมราเชน, โลเกกาจริเยน โย;
ปูชิโต ตญฺจ สทฺธมฺมํ, วเนฺท คมฺภีรมุตฺตมํฯ

มุนินฺทจนฺทสทฺธมฺม-รํสีหิ วิมเลหิ โย;
โพธิโตหํ สทา วเนฺท, ตํ สงฺฆํ กุมุทากรํฯ

วินเย นยคมฺภีเร, สพฺพถา ปารทสฺสินา;
วาทินา ทุตฺตราคาธ-สพฺพสตฺถมหณฺณเวฯ

ยา กตา **พุทฺธโฆเสน,** เถเรน ถิรเจตสา;
กงฺขาวิตรณี นาม, มาติกฏฺฐกถา สุภาฯ

ถิราเนกคุโณเฆน, เถเรน วินยญฺญุนา;
กลฺยาณาจารยุเตฺตน, ธีมตา มุนิสูนุนา;
วินยฏฺฐิติกาเมน, **สุเมเธนา**ภิยาจิโตฯ

ตมหํ วณฺณยิสฺสามิ, สุวิสุทฺธมนากุลํ;
สาธโว ตํ นิสาเมถ, สกฺกจฺจํ มม ภาสโตติฯ

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา

สพฺพกุสลธมฺมปฺปมุขสฺส วิปุโลฬารคุณวิเสสาวหสฺส ปรมคมฺภีรสฺส ปาติโมกฺขสฺส อตฺถสํวณฺณนํ กตฺตุกาโมยมาจริโย ปฐมํ ตาว **“พุทฺธํ ธมฺม”**นฺติอาทินา รตนตฺตยปฺปณามกรเณน อตฺตโน จิตฺตสนฺตานํ ปุนาติฯ วิสุทฺธจิตฺตสนฺตานนิสฺสยา หิ ปญฺญา ติกฺขวิสทภาวปฺปตฺติยา ยถาธิเปฺปตสํวณฺณนาย ปริโยสานคมนสมตฺถา โหตีติ ฯ อปิจ รตนตฺตยปฺปณาเมน วิธุตสพฺพกิพฺพิเส จิตฺตสนฺตาเน ภวนฺตรูปจิตานิปิ อนฺตรายิกกมฺมานิ ปจฺจยเวกลฺลโต ยถาธิเปฺปตาย อตฺถสํวณฺณนาย นาลมนฺตรายกรณายาติปิ อาจริยสฺส รตนตฺตยวนฺทนาฯ

ตตฺถ **พุทฺธ**สทฺทสฺส ตาว ‘‘พุชฺฌิตา สจฺจานีติ พุโทฺธ, โพเธตา ปชายาติ พุโทฺธ’’ติอาทินา (มหานิ. ๑๙๒; จูฬนิ. ปารายนตฺถุติคาถานิเทฺทส ๙๗; ปฏิ. ม. ๑.๑๖๒) นิเทฺทสนเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อถ วา สวาสนาย อญฺญาณนิทฺทาย อจฺจนฺตวิคมโต, พุทฺธิยา วา วิกสิตภาวโต พุทฺธวาติ **พุโทฺธ** ชาครณวิกสนตฺถวเสนฯ อถ วา กสฺสจิปิ เญยฺยธมฺมสฺส อนวพุทฺธสฺส อภาเวน, เญยฺยวิเสสสฺส จ กมฺมภาเวน อคฺคหณโต กมฺมวจนิจฺฉาย อภาเวน อวคมนตฺถวเสเนว กตฺตุนิเทฺทโส ลพฺภตีติ พุทฺธวาติ **พุโทฺธ** ยถา ‘‘ทิกฺขิโต น ททาตี’’ติฯ อตฺถโต ปน ปารมิตาปริภาวิเตน สยมฺภุญาเณน สหวาสนาย วิคตวิทฺธสฺตนิรวเสสุปกฺกิเลโส มหากรุณาสพฺพญฺญุตญฺญาณาทิอปริเมยฺยคุณคณาธาโรว ขนฺธสนฺตาโน พุโทฺธฯ ยถาห –

‘‘พุโทฺธติ โย โส ภควา สยมฺภู อนาจริยโก ปุเพฺพ อนนุสฺสุเตสุ ธเมฺมสุ สามํ สจฺจานิ อภิสมฺพุชฺฌิ, ตตฺถ จ สพฺพญฺญุตํ ปโตฺต, พเลสุ จ วสีภาว’’นฺติ (มหานิ. ๑๙๒; จูฬนิ. ปารายนตฺถุติคาถานิเทฺทส ๙๗; ปฏิ. ม. ๑.๑๖๑),

ตํ พุทฺธํฯ

ธาเรตีติ **ธโมฺม**ฯ อยญฺหิ ยถานุสิฏฺฐํ ปฏิปชฺชมาเน อปายทุเกฺข, สํสารทุเกฺข จ อปตมาเน ธาเรตีติ, ตนฺนิพฺพตฺตกกิเลสวิทฺธํสนเญฺจตฺถ ธารณํฯ เอวญฺจ กตฺวา อริยมโคฺค, ตสฺส ตทตฺถสิทฺธิเหตุตาย นิพฺพานญฺจาติ อุภยเมว นิปฺปริยายโต ธาเรติฯ อริยผลญฺจ ปน ตํสมุจฺฉินฺนกิเลสปฏิปฺปสฺสมฺภเนน ตทนุกูลตาย, ปริยตฺติธโมฺม จ ตทธิคมเหตุตายาติ อุภยมฺปิ ปริยายโต ธาเรตีติ เวทิตพฺพํ, ตํ ธมฺมํฯ จ-สโทฺท สมฺปิณฺฑนโตฺถฯ เตน ยถาวุตฺตํ พุทฺธํ, อิมญฺจ ธมฺมํ วนฺทิตฺวาติ พุทฺธรตเนน สห วนฺทนกิริยาย ธมฺมรตนํ สมฺปิณฺเฑติฯ

น เกวลํ อิทํ ทฺวยเมวาติ อาห **‘‘สงฺฆญฺจา’’**ติฯ อริเยน ทิฏฺฐิสีลสามเญฺญน สํหโต ฆฏิโตติ **สโงฺฆ,** อฏฺฐอริยปุคฺคลสมูโหฯ เตหิ เตหิ วา มคฺคผเลหิ กิเลสทรถานํ สมุเจฺฉทปฏิปฺปสฺสมฺภนวเสน สมฺมเทว ฆาติตตฺตา **สโงฺฆ,** โปถุชฺชนิกสงฺฆสฺสาปิ ปุพฺพภาคปฺปฏิปทาย ฐิตตฺตา ปุริมเจตนาย วิย ทาเนน เอเตฺถว สงฺคโห ทฏฺฐโพฺพฯ โสปิ หิ กิญฺจาปิ อริเยน ทิฏฺฐิสีลสามเญฺญน อสํหโต, นิยฺยานิกปกฺขิเยน ปน โปถุชฺชนิเกน สํหตตฺตา ทกฺขิเณยฺยปณิปาตารโห **สโงฺฆ**เยวาติ, ตํ สงฺฆํฯ **จ**-สทฺทสฺสโตฺถ เอตฺถาปิ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

กึวิสิฏฺฐํ พุทฺธํ, ธมฺมํ, สงฺฆญฺจาติ อาห **‘‘วนฺทนามานปูชาสกฺการภาชน’’**นฺติฯ อิทญฺจ วิเสสนํ ปเจฺจกํ โยเชตพฺพํ ‘‘วนฺทนามานปูชาสกฺการภาชนํฯ พุทฺธํ…เป.… วนฺทนามานปูชาสกฺการภาชนํ สงฺฆญฺจา’’ติฯ ตตฺถ สเทวเกน โลเกน อรหตาทีหิ คุเณหิ เสฏฺฐภาเวน กริยมาโน ปณาโม **วนฺทนา,** สมฺมาโน **มาโน,** คนฺธปุปฺผาทีหิ อุปหาโร **ปูชา,** อภิสงฺขตปจฺจยทานํ **สกฺกาโร,** วนฺทนา จ มาโน จ ปูชา จ สกฺกาโร จ **วนฺทนามานปูชาสกฺการา,** เตสํ มหปฺผลภาวกรเณน ภาชนตฺตา อาธารตฺตา **วนฺทนามานปูชาสกฺการภาชนํ**ฯ อิมินา รตนตฺตยสฺส อรหตาทีหิ คุเณหิ อสมภาวํ ทเสฺสติฯ ตนฺทสฺสนมฺปิ ตกฺกตสฺส นิปจฺจการสฺส สสนฺตานปวนาทิวเสน ยถาธิเปฺปตาย อตฺถสํวณฺณนาย นิปฺผาทนสมตฺถภาวทีปนตฺถนฺติ เวทิตพฺพํฯ

วิปฺปสเนฺนน เจตสา วนฺทิตฺวาติ อรหตาทิอเนกปฺปการคุณวิเสสานุสฺสรณวเสน วิวิเธน, วิเสเสน วา ปสเนฺนน มนสา สทฺธึ กายวาจาหิ กรณภูตาหิ อภิวนฺทิยาติ อโตฺถ, ตีหิ ทฺวาเรหิ นมสฺสิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ ติวิธา จายํ วนฺทนา กายวจีมโนวนฺทนานํ วเสนฯ ตตฺถ พุทฺธาทิคุณารมฺมณา กามาวจรกุสลกิริยานํ อญฺญตรเจตนา กายวจีวิญฺญตฺติโย สมุฏฺฐาเปตฺวา กายวจีทฺวารวเสน อุปฺปนฺนา **กายวจีวนฺทนา**ติ วุจฺจติ, อุภยวิญฺญตฺติโย ปน อสมุฏฺฐาเปตฺวา มโนทฺวารวเสน อุปฺปนฺนา **มโนวนฺทนา**ติฯ อิมสฺส ปทสฺส ‘‘วณฺณนํ วณฺณยิสฺสามี’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ

เอวํ รตนตฺตยสฺส ปณามํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อตฺตโน นิสฺสยภูตานํ อฏฺฐกถาจริยานเญฺจ ปณามํ ทเสฺสโนฺต **‘‘เถรวํสปฺปทีปาน’’**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ กตญฺชลี ปุพฺพาจริยสีหานํ นโม กตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ กโต อญฺชลิ กรปุโฏฺฐ เอเตนาติ **กตญฺชลี**ฯ ฉนฺทานุรกฺขณตฺถเญฺหตฺถ ทีโฆ , กตญฺชลี หุตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **ปุพฺพาจริยา** โปราณฏฺฐกถาการา ตมฺพปณฺณิยา มหาเถรา, เต เอว ปริสฺสยสหนโต, ปฏิปกฺขภูตกิเลสหนนโต, ปรวาทิมิเคหิ อปธํสนียโต จ สีหสทิสตฺตา **สีหาติ ปุพฺพาจริยสีหา,** เตสํ ปุพฺพาจริยสีหานํฯ กีทิสา เต ปุพฺพาจริยสีหา, เยสํ

ตยา นโม กรียตีติ อาห **“เถรวํสปฺปทีปาน”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **เถรวํสปฺปทีปาน**นฺติ ถิเรหิ สีลกฺขนฺธาทีหิ สมนฺนาคตาติ **เถรา,** มหากสฺสปาทโย, เตสํ วํโส อนฺวโยติ **เถรวํโส**ฯ เอเตน ภินฺนลทฺธิกานํ สตฺตรสเภทานํ มหาสงฺฆิกาทีนํ วํสํ ปฏิกฺขิปติ, เถรวํสปริยาปนฺนา หุตฺวา ปน อาคมาธิคมสมฺปนฺนตฺตา ปญฺญาปโชฺชเตน ตสฺส เถรวํสสฺส ทีปนโต **เถรวํสปฺปทีปา,** ปุพฺพาจริยสีหา, เตสํ เถรวํสปฺปทีปานํฯ อสํหีรตฺตา **ถิรานํ**ฯ **วินยกฺกเม**ติ อารมฺภานุรูปวจนเมตํ, เตปน สุตฺตาภิธมฺเมสุปิ ถิรา เอวฯ

เอวํ อฏฺฐกถาจริยานมฺปิ ปณามํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ สํวเณฺณตพฺพธมฺมวิเสสสฺส อภิธานานิสํสํ, เทสกสมฺปตฺติโย จ ทเสฺสโนฺต **“ปาโมกฺข”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ มเหสินา ยํ ปาติโมกฺขํ ปกาสิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **มเหสินา**ติ มหเนฺต สีลาทิเก ปญฺจ ธมฺมกฺขเนฺธ เอสี คเวสีติ **มเหสิ**ฯ มหเนฺตหิ เอสิโตติ วา ปุถุชฺชนเสขาเสขอิสีหิ วิสิฏฺฐตฺตา มหโนฺต อิสีติ วา **มเหสิ,** สมฺมาสมฺพุโทฺธ, เตน มเหสินาฯ **ปาติโมกฺข**นฺติ สตฺตาปตฺติกฺขนฺธสํวรภูตํ สิกฺขาปทสีลํ, ตทฺทีปนโต อุภโตวิภงฺคสุตฺตสงฺขาตํ คนฺถปาติโมกฺขเมว วาฯ กิมฺภูตนฺติ อาห **“ปาโมกฺข”**นฺติอาทิฯ ปมุเข สาธูติ ปโมกฺขํ, ปโมกฺขเมว **ปาโมกฺขํ,** วชฺชปฏิปกฺขตฺตา อนวชฺชานํ สมาธิปญฺญาสงฺขาตานํ ปริตฺตมหคฺคตโลกุตฺตรานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อาทิ ปติฏฺฐาภูตนฺติ อโตฺถฯ ‘‘สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปโญฺญ, จิตฺตํ ปญฺญญฺจ ภาวย’’นฺติ (สํ. นิ. ๑.๒๓, ๑๙๒; เปฏโก. ๒๒; มิ. ป. ๒.๑.๙) หิ วุตฺตํฯ มุขมิวาติ **มุขํ,** ทฺวารํฯ ยถา หิ สตฺตานํ ขชฺชโภชฺชเลยฺยเปยฺยวเสน จตุพฺพิโธปิ อาหาโร มุเขน ปวิสิตฺวา องฺคปจฺจงฺคานิ ผรติ, เอวํ โยคิโนปิ จาตุภูมกกุสลํ สีลมุเขน ปวิสิตฺวา อตฺถสิทฺธึ สมฺปาเทติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘มุขมิวาติ มุข’’นฺติฯ อถ วา **มุขํ** ทฺวารํ **โมกฺขปฺปเวสาย** นิพฺพานสจฺฉิกิริยายาติ อโตฺถฯ วุตฺตญฺหิ –

‘‘อวิปฺปฏิสารตฺถานิ โข, อานนฺท, กุสลานิ สีลานี’’ติ (อ. นิ. ๑๑.๑)ฯ

ตถา –

> ‘‘อวิปฺปฏิสาโร ปาโมชฺชตฺถาย, ปาโมชฺชํ ปีตตฺถาย, ปีติ ปสฺสทฺธตฺถาย, ปสฺสทฺธิ สุขตฺถาย, สุขํ สมาธตฺถาย, สมาธิ ยถาภูตญาณทสฺสนตฺถาย, ยถาภูตญาณทสฺสนํ นิพฺพิทตฺถาย, นิพฺพิทา วิราคตฺถาย, วิราโค วิมุตฺตตฺถาย, วิมุตฺติ วิมุตฺติญาณทสฺสนตฺถาย, วิมุตฺติญาณทสฺสนํ อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถายา’’ติ (ปริ. ๓๖๖) จฯ

เอวํ สํวเณฺณตพฺพธมฺมสฺส อภิธานาทึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ สํวณฺณนาย นิมิตฺตํ ทเสฺสตุํ **“สูรเตนา”**ติอาทินา จตุตฺถคาถมาหฯ ตตฺถ **สูรเตนา**ติ โสภเน รโตติ สูรโต อุ-การสฺส ทีฆํ กตฺวา, เตน สูรเตน, โสภเน กายิกวาจสิกกเมฺม รเตนาติ อโตฺถ, วินีเตนาติ วุตฺตํ โหติฯ **นิวาเตนา**ติ นีจวุตฺตินาฯ **สุจิสเลฺลขวุตฺตินา**ติ สุจิภูตา กิเลสสลฺลิขนสมตฺถา วุตฺติ ปฏิปตฺติ เอตสฺสาติ สุจิสเลฺลขวุตฺติ, เตน สุจิสเลฺลขวุตฺตินา, ปริสุทฺธาย อปฺปิจฺฉวุตฺติยา สมนฺนาคเตนาติ อโตฺถฯ **วินยาจารยุเตฺตนา**ติ วาริตฺตจาริตฺตสีลสมฺปเนฺนนฯ อถ วา **วินโย**ติ เจตฺถ ปาติโมกฺขสํวราทิเภโท สํวรวินโยฯ **อาจาโร**ติ อาจารโคจรนิเทฺทเส อาคตสมณสารุปฺปาจาโร ฯ **โสณเตฺถเรนา**ติ เอตฺถ **โสโณ**ติ ตสฺส นามํฯ ถิเรหิ สีลกฺขนฺธาทีหิ สมนฺนาคตตฺตา **เถโร**ฯ **ยาจิโต**ติ อภิยาจิโตฯ เถโร หิ ปาติโมกฺขสฺส คมฺภีรตาย ทุรวคาหตํ, อาจริยสฺส จ ตํสํวณฺณนาย สามตฺถิยํ ญตฺวา ‘‘ปาติโมกฺขสฺส ตยา อตฺถสํวณฺณนา กาตพฺพาฯ เอวญฺหิ สาสนสฺส สุจิรฏฺฐิติกตา โหตี’’ติ สานิสํสคารเวน ยาจนํ อกาสิฯ ตทสฺส ยาจนํ อตฺตโน สํวณฺณนาย นิทานภูตํ ทเสฺสโนฺต **“ยาจิโต”**ติ อาหฯ

เอตฺถ จ ‘‘สูรเตนา’’ติ อิมินาสฺส โสรจฺจํ วุจฺจติฯ ‘‘นิวาเตนา’’ติ อิมินา นีจมนตา นิวาตวุตฺติตา, ยาย นิวาตวุตฺติตาย สมนฺนาคโต ปุคฺคโล นิหตมาโน, นิหตทโปฺป, ปาทปุญฺฉนโจฬกสโม, ภินฺนวิสาณูสภสโม, อุทฺธฏทาฐสปฺปสโม จ หุตฺวา สโณฺห สขิโล สุขสมฺภาโส โหติฯ ‘‘สุจิสเลฺลขวุตฺตินา’’ติ อิมินา อินฺทฺริยสํวรปจฺจยสนฺนิสฺสิตอาชีวปาริสุทฺธิสีลํฯ ‘‘วินยาจารยุเตฺตนา’’ติ อิมินา ปาติโมกฺขสํวรสีลํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ เอวมเนกคุเณหิ ตสฺส อภิตฺถวนํ ยถาวุตฺตคุณสมนฺนาคตสฺส สพฺรหฺมจาริโน อเชฺฌสนํ น สกฺกา ปฏิพาหิตุนฺติ ปรมคมฺภีรสฺสาปิ ปาติโมกฺขสฺส อตฺถสํวณฺณนายํ ปวตฺตาติ ทสฺสนตฺถํฯ กิญฺจ – ตาทิสสฺส อเชฺฌสนํ นิสฺสาย กริยมานา อตฺถสํวณฺณนา ตสฺส อเชฺฌสนาธิปเจฺจน, มมญฺจ อุสฺสาหสมฺปตฺติยา น จิเรน ปริโยสานํ คจฺฉตีติ กตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

เอวํ สํวณฺณนาย นิมิตฺตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ตสฺสวเน โสตุชนสฺสาทรํ ชเนตุํ ตปฺปโยชนกรณปฺปการนิสฺสยาภิธานาทิํ ทเสฺสโนฺต **‘‘ตตฺถา’’**ติอาทิคาถาทฺวยมาหฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ‘‘ยํ มเหสินา ปาติโมกฺขํ ปกาสิต’’นฺติ วุตฺตํ, ตสฺมิํ ปาติโมเกฺขฯ **สญฺชาตกงฺขาน**นฺติ ปทปทตฺถวินิจฺฉยวเสน สญฺชาตกงฺขานํ, สมุปฺปนฺนสํสยานนฺติ อโตฺถฯ **กงฺขาวิตรณตฺถายา**ติ ยถาวุตฺตสํสยสฺส อติกฺกมนตฺถายฯ **ตสฺสา**ติ ปาติโมกฺขสฺสฯ วณฺณียติ อโตฺถ กถียติ เอตายาติ **วณฺณนา,** อฏฺฐกถา, ตํ วณฺณนํฯ อิมสฺส จ ‘‘วณฺณยิสฺสามี’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ กิํภูตนฺติ อาห **‘‘ปริปุณฺณวินิจฺฉย’’**นฺติอาทิฯ **ปริปุณฺณวินิจฺฉย**นฺติ ขนฺธกปริวารปทภาชนาทิวเสน อสาธารณวินิจฺฉยสฺส จ นิทานาทิวเสน สตฺตรสปฺปเภทสฺส จ สพฺพสิกฺขาปทสาธารณวินิจฺฉยสฺส ปกาสนโต สมฺปุณฺณวินิจฺฉยํฯ

มหาวิหารวาสีนนฺติ มหาเมฆวนุยฺยานภูมิภาเค ปติฏฺฐิโต วิหาโร **มหาวิหาโร,** โย สตฺถุโน มหาโพธินา วิภูสิโต, ตตฺถ วสนฺติ สีเลนาติ **มหาวิหารวาสิโน,** เตสํ มหาวิหารวาสีนํฯ **วาจนามคฺคนิสฺสิต**นฺติ กถามคฺคนิสฺสิตํ, อฏฺฐกถานิสฺสิตนฺติ อโตฺถ, มหาวิหารวาสีนํ สีหฬฏฺฐกถานยํ อิธ นิสฺสายาติ วุตฺตํ โหติฯ **วณฺณยิสฺสามี**ติ ปวตฺตยิสฺสามิฯ **นาเมนา**ติ อตฺตโน คุณนาเมนฯ กงฺขาวิตรนฺติ เอตายาติ **กงฺขาวิตรณี,** ตํ กงฺขาวิตรณิํฯ **สุภ**นฺติ อตฺถพฺยญฺชนสมฺปนฺนตฺตา สุนฺทรํ, สทฺทลกฺขณสุภโต, วินิจฺฉยสุภโต, วิเญฺญยฺยสุภโต จ สุภํ ปริสุทฺธํฯ เอตฺถ จ ‘‘กงฺขาวิตรณตฺถายา’’ติ อิมินา ปโยชนํ ทเสฺสติ, ปุริปุณฺณวินิจฺฉย’’นฺติ อิมินา สํวณฺณนาปฺปการํ, ‘‘มหาวิหารวาสีนํ วาจนามคฺคนิสฺสิต’’นฺติ อิมินา สํวณฺณนาย นิสฺสยวิสุทฺธิํ นิกายนฺตรลทฺธิสงฺกรโทสวิวชฺชนโต, ‘‘วณฺณยิสฺสามี’’ติ อิมินา อตฺตโน อชฺฌาสยํ ทเสฺสตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **‘‘วตฺตยิสฺสามี’’**ติปิ ปาโฐฯ

คนฺถารมฺภกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิทานวณฺณนา

เอวํ รตนตฺตยปณามาทิสหิตํ สญฺญาทิกํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ‘‘ปาติโมกฺขสฺส วณฺณนํ วณฺณยิสฺสามี’’ติ วุตฺตตฺตา ปาติโมกฺขํ ตาว วจนตฺถโต, สรูปเภทโต, คนฺถเภทโต, อุเทฺทสวิภาคโต, อุเทฺทสปริเจฺฉทโต จ ววตฺถเปตฺวา ตทุเทฺทสกฺกเมนายํ วณฺณนา ภวิสฺสตีติ ทเสฺสตุํ **‘‘ตตฺถ ปาติโมกฺข’’**นฺติอาทิ อารทฺธํฯ

ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ คาถาปเทฯ **ปอติโมกฺข**นฺติ ปการโต อติวิย สีเลสุ มุขภูตํฯ **อติปโมกฺข**นฺติ ตเมว ปทํ อุปสคฺคพฺยตฺตเยน วทติฯ อถ วา **ป อติ โมกฺข**นฺติ ปทเจฺฉโท, ตสฺส อุปสคฺคพฺยตฺตเยนตฺถมาห **‘‘อติปโมกฺข’’**นฺติฯ เอวํ ปเภทโต ปทวณฺณนํ กตฺวา สทฺทตฺถโต

วทติ **“อติเสฏฺฐํ อติอุตฺตมนฺติ อโตฺถ”**ติฯ เอตฺถ จ สีลปาติโมกฺขํ สพฺพคุณานํ มูลภาวโต เสฏฺฐํ, คนฺถปาติโมกฺขํ ปน เสฏฺฐคุณสหจรณโต เสฏฺฐนฺติ เวทิตพฺพํฯ **อุตฺตม**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **อิตี**ติ เอวํฯ อิมินา ยถาวุตฺตวจนตฺถํ นิทเสฺสติฯ นิทสฺสนโตฺถ หิ อยํ **อิติ**-สโทฺท ‘‘สพฺพมตฺถีติ โข, กจฺจาน, อยเมโก อโนฺต, สพฺพํ นตฺถีติ โข, กจฺจาน, อยํ ทุติโย อโนฺต’’ติอาทีสุ (สํ. นิ. ๒.๑๕; ๓.๙๐) วิยฯ **อิมินา**ติ อาสนฺนปจฺจกฺขวจนํ อิติ-สเทฺทน อนนฺตรนิทสฺสิตสฺส, ปฏิคฺคาหเกหิ จ โสตวิญฺญาณาทิวีถิยา ปฏิปนฺนสฺส วจนตฺถสฺส วจนโตฯ อถ วา **อิมินา**ติ อาสนฺนปจฺจกฺขภาวกรณวจนํ ยถาวุตฺตสฺส วจนตฺถสฺส อภิมุขีกรณโตฯ **วจนเตฺถนา**ติ ‘‘อติเสฏฺฐ’’นฺติ สทฺทเตฺถนฯ **เอกวิธมฺปี**ติ เอกโกฏฺฐาสมฺปิฯ **สีลคนฺถเภทโต ทุวิธํ โหตี**ติ ปุน สีลคนฺถสงฺขาเตน ปเภเทน ทุวิธํ โหติ, สีลปาติโมกฺขํ, คนฺถปาติโมกฺขญฺจาติ ทุวิธํ โหตีติ อโตฺถฯ

อิทานิ ตทุภยสฺสาปิ สุเตฺต อาคตภาวํ ทเสฺสตุํ **“ตถา หี”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ ปาติ รกฺขตีติ **ปาติ,** ตํ โมเกฺขติ โมเจติ อาปายิกาทีหิ ทุเกฺขหีติ **ปาติโมกฺขํ,** สํวรณํ **สํวโร,** กายวาจาหิ อวีติกฺกโม, ปาติโมกฺขเมว สํวโร **ปาติโมกฺขสํวโร,** ปาติโมกฺขสํวเรน สํวุโต สมนฺนาคโต **ปาติโมกฺขสํวรสํวุโตฯ วิหรตี**ติ วตฺตติฯ

อาทิเมตนฺติ เอตํ สิกฺขาปทสีลํ ปุพฺพุปฺปตฺติอเตฺถน อาทิฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ –

‘‘ตสฺมาติห ตฺวํ, อุตฺติย, อาทิเมว วิโสเธหิ กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ โก จาทิ กุสลานํ ธมฺมานํ? สีลญฺจ สุวิสุทฺธํ, ทิฏฺฐิ จ อุชุกา’’ติ (สํ. นิ. ๕.๓๘๒)ฯ

ยถา หิ นครวฑฺฒกี นครํ มาเปตุกาโม ปฐมํ นครฏฺฐานํ โสเธติ, ตโต อปรภาเค วีถิจตุกฺกสิงฺฆาฏกาทิปริเจฺฉเทน วิภชิตฺวา นครํ มาเปติ, ยถา วา ปน รชโก ปฐมํ ตีหิ ขาเรหิ วตฺถํ โธวิตฺวา ปริสุเทฺธ วเตฺถ ยทิจฺฉกํ รงฺคชาตํ อุปเนติ, ยถา วา ปน เฉโก จิตฺตกาโร รูปํ ลิขิตุกาโม อาทิโตว ภิตฺติปริกมฺมํ กโรติ, ตโต อปรภาเค รูปํ สมุฏฺฐาเปติ, เอวเมว โยคาวจโร อาทิโตว สีลํ วิโสเธตฺวา อปรภาเค สมถวิปสฺสนาทโย ธเมฺม สจฺฉิกโรติฯ ตสฺมา สีลํ **“อาที”**ติ วุตฺตํฯ **“มุขเมต”**นฺติอาทีนิ วุตฺตตฺถาเนวฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘ปาติโมเกฺข จ สํวโร’’ติอาทิปาฬึ (ที. นิ. ๒.๙๐; ธ. ป. ๑๘๕) สงฺคณฺหาติฯ

สีลนฺติ จาริตฺตวาริตฺตวเสน ทุวิธํ วินยปิฏกปริยาปนฺนํ สิกฺขาปทสีลํ, ธมฺมโต ปน สีลํ นาม ปาณาติปาตาทีหิ วา วิรมนฺตสฺส, วตฺตปฏิปตฺตึ วา ปูเรนฺตสฺส เจตนาทโย ธมฺมา เวทิตพฺพาฯ วุตฺตเญฺหตํ **ปฏิสมฺภิทาย** ‘‘กึ สีลนฺติ เจตนา สีลํ เจตสิกํ สีลํ สํวโร สีลํ อวีติกฺกโม สีล’’นฺติ (ปฏิ. ม. ๑.๓๙) **“อุภยานิ โข ปนสฺส ปาติโมกฺขานี”**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนีปาติโมกฺขวเสน อุภยานิ ปาติโมกฺขานิ, เทฺว มาติกาติ อโตฺถฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโนวาทกสฺส ฯ **วิตฺถาเรนา**ติ อุภโตวิภเงฺคน สทฺธึฯ **สฺวาคตานี**ติ สุฏฺฐุ อาคตานิฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยา’’ติอาทิปาฬึ (มหาว. ๑๓๔) สงฺคณฺหาติฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ สีลคนฺถปาติโมเกฺขสุฯ **โย**ติ อนิยมนิเทฺทโส, โย โกจิ ปุคฺคโลฯ **น**นฺติ วินยปริยาปนฺนสีลํฯ **รกฺขตี**ติ สมาทิยิตฺวา อวิโกเปโนฺต ปาเลติฯ **ตํ** ‘‘ปาตี’’ติ ลทฺธนามํ ปาติโมกฺขสีเล ฐิตํฯ **โมเจตี**ติ สหการิการณภาวโต โมเกฺขติฯ อปาเย ชาตํ **อาปายิกํ,** ทุกฺขํ, ตํ อาทิ เยสํ ตานิ **อาปายิกาทีนิฯ อาทิ**สเทฺทน ตทญฺญํ สพฺพํ สํสารทุกฺขํ สงฺคณฺหาติฯ **อตฺตานุวาทาทีหี**ติ อตฺตานํ อนุวาโท **อตฺตานุวาโท,** โส อาทิ เยสํ ตานิ **อตฺตานุวาทาทีนิ,** เตหิ อตฺตานุวาทาทีหิฯ **อาทิ**สเทฺทน ปรานุวาททณฺฑทุคฺคติภยานิ สงฺคณฺหาติฯ **ตสฺส ปาติโมกฺขสฺส โชตกตฺตา**ติ ตสฺส สีลปาติโมกฺขสฺส ทีปนตฺตาฯ **อาทิมฺหิ ปน วุโตฺต วจนโตฺถ**ติ ‘‘อติเสฏฺฐ’’นฺติอาทินา อาทิมฺหิ วุโตฺต วจน

โตฺถฯ **อุภินฺนมฺปิ สาธารโณ โหติ** สีลปาติโมกฺขํ สพฺพคุณานํ มูลภาวโต เสฏฺฐํ, คนฺถปาติโมกฺขํ เสฏฺฐคุณสหจรณโต เสฏฺฐนฺติฯ

ตตฺถาติ เตสุ สีลปาติโมกฺขคนฺถปาติโมเกฺขสุฯ **"อยํ วณฺณนา"**ติ วกฺขมานวณฺณนมาหฯ คนฺถปาติโมกฺขสฺส ตาว ยุชฺชตุ, กถํ สีลปาติโมกฺขสฺส ยุชฺชตีติ อาห **"คเนฺถ หี"**ติ อาทิฯ **หี**ติ การณเตฺถ นิปาโตฯ **ตสฺสา**ติ คนฺถสฺสฯ **อโตฺถ**ติ สีลํฯ **วณฺณิโตว โหตี**ติ คนฺถวณฺณนามุเขน อตฺถเสฺสว วณฺณนโตฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ยสฺมา คเนฺถ วณฺณิเต ตทวินาภาวโต ตสฺสโตฺถ วณฺณิโต โหติ, ตสฺมา สีลปาติโมกฺขสฺสปิ ยุชฺชตีติฯ

เอวํ สรูปเภทโต ววตฺถเปตฺวา อิทานิ คนฺถเภทโต ววตฺถเปตุํ **"ตํ ปเนต"**นฺติอาทิมาหฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ภิกฺขุปาติโมกฺขภิกฺขุนีปาติโมเกฺขสุ ทฺวีสุฯ อุเทฺทสา ปริจฺฉิชฺชนฺติ เยหิ วกฺขมานวจนปฺปพเนฺธหิ, เต **อุเทฺทสปริเจฺฉทา,** เตหิฯ **ววตฺถิต**นฺติ อสงฺกรโต ฐิตํฯ

เอวํ คนฺถเภทโต ววตฺถเปตฺวา อิทานิ อุเทฺทสวิภาคโต ววตฺถเปตุํ **"ตตฺถา"**ติอาทิมาหฯ อุทฺทิสียติ สรูเปน กถียติ เอตฺถ, เอเตนาติ วา **อุเทฺทโส,** นิทานสฺส อุเทฺทโสติ **นิทานุเทฺทโส**ฯ เอวํ เสเสสุปิฯ วิตฺถาโรว อุเทฺทโส **วิตฺถารุเทฺทโส**ฯ

อิทานิ นิทานุเทฺทสาทีนํ ปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ **"ตตฺถ นิทานุเทฺทโส"**ติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ เตสุ ปญฺจสุ อุเทฺทเสสุฯ นิทานุเทฺทโส อุทฺทิโฏฺฐ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ ยํ ปเนตฺถ นิทานุเทฺทสปริเจฺฉทํ ทเสฺสเนฺตน ''สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ…เป.… อาวิกตา หิสฺส ผาสุ โหตี''ติ อิธาคตนิทานปาฬึ ทเสฺสตฺวา ตทนนฺตรํ อุเทฺทสกาเล วตฺตพฺพสฺสาปิ ''อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมโนฺต นิทาน''นฺติ อิมสฺส ปาฐสฺส โยชนํ อกตฺวา ''ตตฺถายสฺมเนฺต ปุจฺฉามี''ติอาทินา อนุสาวนาทิกเมว โยเชตฺวา ทสฺสิตํ, ตํ ปน อปริปุณฺณนิทานปาฬิทสฺสนปุพฺพกนิทานุเทฺทสปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ, ขุทฺทกเปยฺยาลวเสน วา ปากฏตฺตา ตสฺส อโยชนํ กตนฺติ เวทิตพฺพํ, อุเทฺทสกาเล ปน โยเชตฺวาว วตฺตพฺพํฯ วกฺขติ หิ ''ตํ ปเนตํ ปาราชิกาทีนํ อวสาเน ทิสฺสติ, น นิทานาวสาเนฯ กิญฺจาปิ น ทิสฺสติ, อถ โข อุเทฺทสกาเล 'อาวิกตา หิสฺส ผาสุ โหตี'ติ วตฺวา 'อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมโนฺต นิทานํ, ตตฺถายสฺมเนฺต ปุจฺฉามี'ติอาทินา นเยน วตฺตพฺพเมวา''ติ อาทิฯ **อวเสเส สุเตน สาวิเต**ติ อวสิฏฺฐํ ปาราชิกุเทฺทสาทิจตุกฺกํ ''สุตา โข ปนายสฺมเนฺตหิ จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมา…เป.… อวิวทมาเนหิ สิกฺขิตพฺพ''นฺติ เอวํ สุตวเสน สาวิเตฯ

เอเตเนว นเยน เสสา ตโย ปาติโมกฺขุเทฺทสปริเจฺฉทา เวทิตพฺพาติ ทเสฺสตุํ **"ปาราชิกุเทฺทสาทีน"**นฺติอาทิมาหฯ ปาราชิกุเทฺทสาทีนํ ปริเจฺฉทา โยเชตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ **นิทานสฺส อาทิโต ปฏฺฐาย ปาราชิกาทีนิ โอสาเปตฺวา**ติ นิทานํ, ปาราชิกญฺจ, ตทุภยํ สงฺฆาทิเสสญฺจ, ตํติกํ อนิยตญฺจาติ เอวํ ยถากฺกมํ อุทฺทิสิตฺวา ปาราชิกาทีนิ ปริโยสาเปตฺวาฯ **โยเชตพฺพา**ติ ''อวเสเส สุเตน สาวิเต อุทฺทิโฏฺฐ โหติ ปาราชิกุเทฺทโส''ติอาทินา โยเชตพฺพาฯ **อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพนฺติ วจนโต**ติ อุโปสถกฺขนฺธเก –

> ''ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, ปาติโมกฺขุเทฺทสา นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํ, อยํ ปฐโม ปาติโมกฺขุเทฺทโสฯ นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา จตฺตาริ ปาราชิกานิ อุทฺทิสิตฺวา อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํ, อยํ ทุติโย ปาติโมกฺขุเทฺทโส''ติอาทีสุ (มหาว. ๑๕๐) –

เอวํ วุตฺตตฺตาฯ **ยสฺมึ วิปฺปกเต**ติ ยสฺมึ อุเทฺทเส อปริโยสิเตฯ **อนฺตราโย อุปฺปชฺชตี**ติ ทสสุ อนฺตราเยสุ โย โกจิ อนฺตราโย อุปฺปชฺชติ ฯ ทส อนฺตรายา นาม – ราชนฺตราโย, โจรนฺตราโย, อคฺยนฺตราโย, อุทกนฺตราโย, มนุสฺสนฺตราโย, อมนุสฺสนฺตราโย, วาฬนฺตราโย, สรีสปนฺตรา โย, ชีวิตนฺตราโย, พฺรหฺมจริยนฺตราโยติฯ ตตฺถ สเจ ภิกฺขูสุ ‘‘อุโปสถํ กริสฺสามา’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๕๐) นิสินฺเนสุ ราชา อาคจฺฉติ, อยํ **ราชนฺตราโย**ฯ โจรา อาคจฺฉนฺติ, อยํ **โจรนฺตรา โย**ฯ ทวทาโห วา อาคจฺฉติ, อาวาเส วา อคฺคิ อุฏฺฐหติ, อยํ **อคฺยนฺตราโย**ฯ เมโฆ วา อุฏฺฐห ติ, โอโฆ วา อาคจฺฉติ, อยํ **อุทกนฺตราโย**ฯ พหู มนุสฺสา อาคจฺฉนฺติ, อยํ **มนุสฺสนฺตราโย**ฯ ภิกฺขุํ ยกฺโข คณฺหาติ, อยํ **อมนุสฺสนฺตราโย**ฯ พฺยคฺฆาทโย จณฺฑมิคา อาคจฺฉนฺติ, อยํ **วาฬ นฺตราโย**ฯ ภิกฺขุํ สปฺปาทโย ฑํสนฺติ, อยํ **สรีสปนฺตราโย**ฯ ภิกฺขุ คิลาโน วา โหติ, กาลํ วา ก โรติ, เวริโน วา ตํ มาเรตุกามา คณฺหนฺติ, อยํ **ชีวิตนฺตราโย**ฯ มนุสฺสา **เอกํ** วา พหู วา ภิกฺขู พฺรหฺมจริยา จาเวตุกามา คณฺหนฺติ, อยํ **พฺรหฺมจริยนฺตราโย**ฯ อิติ ยํ วุตฺตํ ‘‘อนฺตราโย อุปฺ ปชฺชตีติ ทสสุ อนฺตราเยสุ โย โกจิ อนฺตราโย อุปฺปชฺชตี’’ติ, ตสฺสโตฺถ ปกาสิโต โหตีติฯ

เตน สทฺธินฺติ วิปฺปกตุเทฺทเสน สทฺธึฯ **อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํ** อุทฺทิฏฺฐอุเทฺทสาเปกฺ ขตฺตา อวเสสวจนสฺสฯ ยถาห ‘‘นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา’’ติอาทิ (มหาว. ๑๕๐)ฯ เตนาห **‘‘นิทานุ เทฺทเส ปนา’’**ติอาทิฯ **สุเตน สาเวตพฺพํ นาม นตฺถิ** อุโปสถสฺส อนฺตราโยว โหตีติ อธิปฺปา โยฯ **อนิยตุเทฺทโส ปริหายตี**ติ ภิกฺขุนีนํ อนิยตสิกฺขาปทปญฺญตฺติยา อภาวโตฯ ตทภาโว จ ‘‘อิทเมว ลกฺขณํ ตตฺถาปิ อนุคต’’นฺติ กตฺวาติ เวทิตพฺพํฯ **เสส**นฺติ อวเสสุเทฺทสปริเจฺฉทสฺส สนํฯ เอเตสํ ทฺวินฺนํ ปาติโมกฺขานนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตาวา**ติ ปฐมํฯ **อิท**นฺติ อิทานิ วตฺตพฺพํ พุทฺธิยํ วิปริวตฺตมานํ สามเณฺณน ทเสฺสติ, อิทํ อกฺขรปทนิยมิตคนฺถิตํ วจนํ **วุจฺจติ** กถียตีติ อ โตฺถฯ กึ ตนฺติ อาห, **‘‘สุณาตุ เมติอาทีน’’**นฺติอาทิฯ

ตตฺถ **สุณาตุ เมติอาทีน**นฺติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ อชฺชุโปสโถ’’ติอาทีนํ ภิกฺขุปา ติโมเกฺข อาคตานํ สุตฺตปทานํฯ **อตฺถนิจฺฉย**นฺติ อภิเธยฺยตฺถสฺส เจว อธิปฺปายตฺถสฺส จ นิจฺ ฉยนํ, ววตฺถาปนนฺติ อโตฺถฯ อิมาย หิ อฏฺฐกถาย เตสํ อภิเธยฺยโตฺถ เจว อธิปฺปายโตฺถ จ อเนกธา ววตฺถาปียติฯ อถ วา นิจฺฉิโนนฺติ **นิจฺฉโย**ฯ คณฺฐิฏฺฐาเนสุ ขีลมทฺทนาการเน ปวตฺตา วิมติเจฺฉทกถา, อโตฺถ จ นิจฺฉโย จ **อตฺถนิจฺฉโย,** ตํ อตฺถนิจฺฉยํ, มยา วุจฺจมานํ อตฺถญฺจ วินิจฺ ฉยญฺจาติ วุตฺตํ โหติฯ **สีลสมฺปนฺนา**ติ สมนฺตโต ปนฺนํ ปตฺตํ ปุณฺณนฺติ **สมฺปนฺนํ,** สีลํ สมฺปนฺน เมเตสนฺติ **สีลสมฺปนฺนา,** ปริปุณฺณสีลาติ อโตฺถฯ อถ วา สมฺมเทว ปนฺนา คตา อุปาคตาติ **สมฺปนฺนา,** สีเลน สมฺปนฺนา **สีลสมฺปนฺนา,** ปาติโมกฺขสํวเรน อุเปตาติ อโตฺถฯ อธิสีลอธิจิตฺ ตอธิปญฺญาสงฺขาตา ติโสฺสปิ สิกฺขิตพฺพเฏฺฐน **สิกฺขา, ตํ** กาเมนฺตีติ **สิกฺขากามาฯ สุณนฺตุ เม**ติ เต สเพฺพปิ ภิกฺขโว มม สนฺติกา นิสาเมนฺตุฯ อิมินา อตฺตโน สํวณฺณนาย สกฺกจฺจํ สวเน นิโยเชติฯ สกฺกจฺจสวนปฏิพทฺธา หิ สพฺพาปิ สาสนสมฺปตฺตีติฯ เอตฺถ จ สีลสมฺปนฺนานํ สิกฺขา กามานํเยว ภิกฺขูนํ คหณํ ตทเญฺญสํ อิมิสฺสา สํวณฺณนาย อภาชนภาวโตฯ น หิ เต วินยํ โสต พฺพํ, ปฏิปชฺชิตพฺพญฺจ มญฺญิสฺสนฺติฯ

เอตฺถาติ เอตสฺมึ คาถาปเท, เอเตสํ วา คาถาย สงฺคหิตานํ ‘‘สุณาตุ เม’’ติอาทีนํ ปทา นมนฺตเรฯ สวเน อาณตฺติวจนํ **สวนาณตฺติวจนํ**ฯ กิญฺจาปิ สวนาณตฺติวจนํ, ตถาปิ ปาติโมกฺ ขุเทฺทสเกน เอวํ วตฺตพฺพนฺติ ภควตา วุตฺตตฺตา ภควโต อาณตฺติ, น อุเทฺทสกสฺสาติ นวกตเร นาปิ อิทํ วตฺตุํ วฏฺฏติ สงฺฆคารเวน, สงฺฆพหุมาเนน จ สหิตตฺตา **สคารวสปฺปติสฺสวจนํ**ฯ ส โงฺฆ หิ สุปฺปฏิปนฺนตาทิคุณวิเสสยุตฺตตฺตา อุตฺตมํ คารวปฺปติสฺสวฏฺฐานํฯ อิทญฺจ สพฺพํ เกน กตฺถ กทา วุตฺตนฺติ อาห **‘‘สพฺพเมว เจต’’**นฺติอาทิฯ **ปาติโมกฺขุเทฺทสํ อนุชานเนฺตนา**ติ –

> ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตุํ, เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, อุทฺทิสิตพฺพํ, พฺยตฺเตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน สงฺโฆ ญาเปตพฺโพ ‘สุณาตุ เม, ภนฺเต, สงฺโฆ’’’ติ (มหาว. ๑๓๓-๑๓๔) –

เอวมาทินา อนุชานเนฺตนฯ **ราชคเห**ติ เอวํนามเก นคเรฯ ตญฺหิ มนฺธาตุมหาโควินฺทาทีหิ ปริคฺคหิตตฺตา ‘‘ราชคห’’นฺติ วุจฺจติฯ ตํ ปเนตํ พุทฺธกาเล, จกฺกวตฺติกาเล จ นครํ โหติ, เสสกาเล สุญฺญํ โหติ ยกฺขปริคฺคหิตํ, เตสํ วสนฏฺฐานํ หุตฺวา ติฏฺฐติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อิทํ ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน วตฺตพฺพวจนํ, ตสฺมาฯ กึ เต อุโภปิ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ, เยเนวํ วตฺตพฺพนฺติ อาห **‘‘สงฺฆเตฺถโร วา หี’’**ติอาทิฯ **เถราธิก**นฺติ เถราธีนํ, เถรายตฺตํ ภวิตุนฺติ อเตฺถฯ **‘‘เถราเธยฺย’’**นฺติ วา ปาโฐ, โสเยวเตฺถฯ **ตตฺถา**ติ ติสฺสํ ปริสายํฯ **พฺยโตฺต**ติ ปญฺญาเวยฺยตฺติเยน สมนฺนาคโต, ปคุณมาติโกติ อเตฺถฯ **ปฏิพโล**ติ วตฺตุํ สมเตฺถ, อภีโตติ วุตฺตํ โหติฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ ทหรสฺสาปิ พฺยตฺตสฺส ปาติโมโกฺข อนุญฺญาโต, อถ โข เอตฺถายํ อธิปฺปาโย – สเจ เถรสฺส ปญฺจ วา จตฺตาโร วา ตโย วา ปาติโมกฺขุเทฺทสา นาคจฺฉนฺติ, เทฺว ปน อกฺขณฺฑา สุวิสทา วาจุคฺคตา โหนฺติ, เถรายโตฺตว ปาติโมโกฺขฯ สเจ ปน เอตฺตกมฺปิ วิสทํ กาตุํ น สโกฺกติ, พฺยตฺตสฺส ภิกฺขุโน อายโตฺตติฯ

อิทานิ ‘‘สโงฺฆ’’ติ อวิเสเสน วุตฺตตฺตา อิธาธิเปฺปตสงฺฆํ วิเสเสตฺวา ทเสฺสตุํ **‘‘สโงฺฆติ อิมินา ปน ปเทนา’’**ติอาทิมาห **กิญฺจาปี**ติ อนุคฺคหเตฺถ นิปาโต, ตสฺส ยทิ นามาติ อเตฺถ เวทิตโพฺพฯ ทกฺขนฺติ เอตาย สตฺตา ยถาธิเปฺปตาหิ สมฺปตฺตีหิ วฑฺฒนฺตีติ **ทกฺขิณา,** ปรโลกํ สทฺทหิตฺวา ทาตพฺพํ ทานํ, ตํ ทกฺขิณํ อรหติ, ทกฺขิณาย วา หิโต, ยสฺมา นํ มหปฺผลการิตาย วิโสเธตีติ **ทกฺขิเณโยฺย,** ทิฏฺฐิสีลสงฺฆาเตน สํหโตติ **สโงฺฆ,** ทกฺขิเณโยฺย จ โส สโงฺฆ จาติ **ทกฺขิเณยฺยสโงฺฆ**ฯ สมฺมุติยา จตุวคฺคาทิวินยปญฺญตฺติยา สิโทฺธ สโงฺฆ **สมฺมุติสโงฺฆฯ อวิเสเสนา**ติ ‘‘อริยา’’ติ วา ‘‘ปุถุชฺชนา’’ติ วา อวิเสเสตฺวา สามเญฺญนฯ **โส**ติ สมฺมุติสโงฺฆฯ **อิธา**ติ อิมิสฺสํ อุโปสถญตฺติยํฯ **อธิเปฺปโต** อุโปสถญตฺติยา อวิเสสตฺตาฯ นนุ จ โสปิ ปญฺจวิโธ โหติ, ตตฺถ กตโม อิธาธิเปฺปโตติ อนุโยคํ สนฺธายาห **‘‘โส ปเนสา’’**ติอาทิฯ **กมฺมวเสนา**ติ วินยกมฺมวเสนฯ ปญฺจ วิธา ปการา อสฺส สมฺมุติสงฺฆสฺสาติ **ปญฺจวิโธ**ฯ ตถา หิ วิธยุตฺตคตปฺปการสเทฺท สมานเตฺถ วณฺณยนฺติฯ จตุนฺนํ วโคฺค สมูโหติ **จตุวโคฺค,** จตุปริมาณยุโตฺต วา วโคฺค **จตุวโคฺค**ฯ เอวํ **ปญฺจวคฺคา**ทิฯ

อิทานิ เยสํ กมฺมานํ วเสนายํ ปญฺจวิโธ โหติ, ตํ วิเสเสตฺวา ทเสฺสตุํ **‘‘ตตฺถา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ปญฺจวิเธ สเงฺฆฯ มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ อุปสมฺปทกมฺมสฺส ทสวคฺคกรณียตฺตา วุตฺตํ **‘‘ฐเปตฺวา…เป…. อุปสมฺปทญฺจา’’**ติฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ‘‘น กิญฺจิ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏตี’’ติ อิมมตฺถํ อติทิสติฯ ยทิ เอวํ กิมตฺถํ อติเรกวีสติวโคฺค วุโตฺตติ อาห **‘‘โส ปนา’’**ติอาทิฯ **อติเรกตเรนา**ติ จตุวคฺคาทิกรณียํ ปญฺจวคฺคาทินา อติเรกตเรน, ทสวคฺคกรณียญฺจ เอกาทสวคฺคาทินา อติเรกตเรนฯ **ทสฺสนตฺถ**นฺติ ญาปนตฺถํฯ อิทเมว จาเนน กตฺตพฺพํ กมฺมนฺติ ‘‘กมฺมวเสน ปญฺจวิโธ’’ติ วุตฺตํฯ กมฺมสฺสานิยเม กถเมตํ ยุเชฺชยฺยาติ อีทิสี โจทนา อนวกาสาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อิมสฺมิํ ปนเตฺถ**ติ อุโปสเถฯ

อุโปสถสโทฺท ปนายํ ปาติโมกฺขุเทฺทสสีลอุปวาสปญฺญตฺติทิวเสสุ วตฺตติฯ ตถา เหส ‘‘อายามาวุโส กปฺปิน, อุโปสถํ คมิสฺสามา’’ติอาทีสุ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๕๐; ม. นิ. อฏฺฐ. ๓.๘๕) ติโมกฺขุเทฺทเส อาคโต, ‘‘เอวํ อฏฺฐงฺคสมนฺนาคโต โข, วิสาเข, อุโปสโถ อุปวุโตฺถ’’ติอาทีสุ (อ. นิ. ๘.๔๓) สีเล, ‘‘สุทฺธสฺส เว สทา ผคฺคุ, สุทฺธสฺสุโปสโถ สทา’’ติอาทีสุ

(ม. นิ. ๑.๗๙) อุปวาเส, ‘‘อุโปสโถ นาม นาคราชา’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๒.๒๔๖) ปญฺญตฺติยํ, ‘‘น, ภิกฺขเว, ตทหุโปสเถ สภิกฺขุกา อาวาสา’’ติอาทีสุ (มหาว. ๑๘๑) ทิวเส, อิธาปิ ทิวเสเยว วตฺตมาโน อธิเปฺปโตติ อาห **‘‘อชฺช อุโปสถทิวโส’’**ติอาทิฯ อุปวสนฺติ เอตฺถาติ **อุโปสโถ**ฯ **อุปวสนฺตี**ติ สีเลน วา สพฺพโส อาหารสฺส อภุญฺชนสงฺขาเตน อนสเนน วา ขีรปานมธุปานาทิมเตฺตน วา อุเปตา หุตฺวา วสนฺตีติ อโตฺถฯ

สเพฺพสมฺปิ วากฺยานํ **เอว**-การตฺถสหิตตฺตา ‘‘อุโปสโถ’’ติ เอตสฺส ‘‘อุโปสโถ เอวา’’ติ อยมโตฺถ ลพฺภตีติ อาห **‘‘เอเตน อนุโปสถทิวสํ ปฏิกฺขิปตี’’**ติฯ อิมินา อวธารเณน นิราកตํ ทเสฺสติ, อถ วา สทฺทนฺตรตฺถาโปหนวเสน สโทฺท อตฺถํ วทตีติ ‘‘อุโปสโถ’’ติ เอตสฺส ‘‘อนุโปสโถ น โหตี’’ติ อยมโตฺถติ วุตฺตํ **‘‘เอเตน อนุโปสถทิวสํ ปฏิกฺขิปตี’’**ติฯ **‘‘เอส นโย ปนฺนรโส’’**ติ อิมินา **อญฺญํ อุโปสถทิวสํ ปฏิกฺขิปตี**ติ เอตฺถาปิฯ **เอเตนา**ติ ‘‘อุโปสโถ’’ติ เอเตน สเทฺทนฯ ปญฺจทสนฺนํ ติถีนํ ปูรณวเสน **ปนฺนรโส**ฯ ปนฺนรโสติ อิมินา อญฺญํ อุโปสถทิวสํ ปฏิกฺขิปตี’’ติ สํขิเตฺตน วุตฺตมตฺถํ วิตฺถารโต ทเสฺสตุํ **‘‘ทิวสวเสน หี’’**ติอาทิมาหฯ จตุทฺทสิยํ นิยุโตฺต **จาตุทฺทสิโก**ฯ เอวํ **ปนฺนรสิโก**ฯ **สามคฺคิอุโปสโถ** นาม สงฺฆสามคฺคิกตทิวเส กาตพฺพอุโปสโถฯ **เหมนฺตคิมฺหวสฺสานานํ ติณฺณํ อุตูน**นฺติ เอตฺถ **เหมนฺตอุตุ** นาม อปรกตฺติกสฺส กาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ผคฺคุนปุณฺณมปริโยสานา จตฺตาโร มาสา, **คิมฺหอุตุ** นาม ผคฺคุนสฺส กาลปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย อาสาฬฺหปุณฺณมปริโยสานา จตฺตาโร มาสา, **วสฺสานอุตุ** นาม อาสาฬฺหสฺส กาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย อปรกตฺติกปุณฺณมปริโยสานา จตฺตาโร มาสาฯ **ตติยสตฺตมปเกฺขสุ เทฺว เทฺว กตฺวา ฉ จาตุทฺทสิกา**ติ เหมนฺตสฺส อุตุโน ตติเย จ สตฺตเม จ ปเกฺข เทฺว จาตุทฺทสิกา, เอวมิตเรสํ อุตูนนฺติ ฉ จาตุทฺทสิกาฯ **เสสา ปนฺนรสิกา**ติ เสสา อฎฺฐารส ปนฺนรสิกาฯ โหนฺติ เจตฺถ –

> ‘‘กตฺติกสฺส จ กาฬมฺหา, ยาว ผคฺคุนปุณฺณมา;
> **‘เหมนฺตกาโล**’ติ วิเญฺญยฺย, อฎฺฐ โหนฺติ อุโปสถาฯ
>
> ‘‘ผคฺคุนสฺส จ กาฬมฺหา, ยาว อาสาฬฺหปุณฺณมา;
> **‘คิมฺหกาโล**’ติ วิเญฺญยฺย, อฎฺฐ โหนฺติ อุโปสถาฯ
>
> ‘‘อาสาฬฺหสฺส จ กาฬมฺหา, ยาว กตฺติกปุณฺณมา;
> **‘วสฺสกาโล**’ติ วิเญฺญยฺย, อฎฺฐ โหนฺติ อุโปสถาฯ
>
> ‘‘อุตูนํ ปน ติณฺณนฺนํ, ปเกฺข ตติยสตฺตเม;
> **‘จาตุทฺทโส**’ติ ปาติโมกฺขํ, อุทฺทิสนฺติ นยญฺญุโน’’ติฯ

ปกติยา นพฺพหุตราวาสิกาทิปจฺจเยน กาตพฺพํ **ปกติจาริตฺตํ**ฯ พหุตราวาสิกาทิปจฺจเย ปน สติ อญฺญสฺมิํ จาตุทฺทเสปิ กาตุํ วฎฺฎติฯ เตนาห **‘‘สกิ’’**นฺติอาทิฯ **สกิ**นฺติ เอกสฺมิํ วาเร ฯ **อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพ**นฺติ อาวาสิเกหิ ‘‘อชฺชุโปสโถ จาตุทฺทโส’’ติ ปุพฺพกิเจฺจ กริยมาเน อนุวตฺติตพฺพํ, น ปฏิโกฺกสิตพฺพํฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘อาวาสิเกหิ อาคนฺตุกานํ อนุวตฺติตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๑๗๘) วจนํ, ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เตหิ ภิกฺขูหิ เทฺว ตโย อุโปสเถ จาตุทฺทสิเก กาตุํ, กถํ มยํ เตหิ ภิกฺขูหิ ปฐมตรํ ปวาเรยฺยามา’’ติ (มหาว. ๒๔๐) วจนญฺจ สงฺคณฺหาติฯ เอตฺถ จ ปฐมสุตฺตสฺส เอเกกสฺส อุตุโน ตติยสตฺตมปกฺขสฺส จาตุทฺทเส วา อวเสสสฺส ปนฺนรเส วา สกิํ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพนฺติ ปกติจาริตฺตวเสนปิ อตฺถสมฺภวโต ‘‘อาคนฺตุเกหี’’ติอาทีนิ สุตฺตานิ ทสฺสิตานีติ เวทิตพฺพํฯ **ตถารูปปจฺจเย สตี**ติ อญฺญสฺมิมฺปิ จาตุทฺทสิเก

อุโปสถํ กาตุํ อนุรูเป ‘‘อาวาสิกา พหุตรา โหนฺตี’’ติ เอวมาทิเก ปจฺจเย สติฯ **อญฺญสฺมิมฺปิ จาตุทฺทเส**ติ ติณฺณํ อุตูนํ ตติยสตฺตมปกฺขจาตุทฺทสโต อญฺญสฺมึ จาตุทฺทเสฯ

น เกวลํ อุโปสถทิวสาว โหนฺตีติ อาห **‘‘ปุริมวสฺสํวุฏฺฐานํ ปนา’’**ติอาทิฯ **มา** อิติ จโนฺท วุจฺจติ ตสฺส คติยา ทิวสสฺส มินิตพฺพโต, โส เอตฺถ สพฺพกลาปาริปูริยา ปุโณฺณติ **ปุณฺณมา,** ปุพฺพกตฺติกาย ปุณฺณมา **ปุพฺพกตฺติกปุณฺณมา,** อสฺสยุชปุณฺณมาฯ สา หิ ปจฺฉิมกตฺติกํ นิวเตฺตตุํ เอวํ วุตฺตาฯ **เตสํเยวา**ติ ปุริมวสฺสํวุฏฺฐานํเยวฯ **ภณฺฑนการเกหี**ติ กลหการเกหิฯ **ปจฺจุกฺกฑฺฒนฺตี**ติ อุกฺกฑฺฒนฺติฯ ภณฺฑนการเกหิ อนุวาทวเสน อสฺสยุชปุณฺณมาทึ ปริจฺจชนฺตา ปวารณํ กาฬปกฺขํ, ชุณฺหปกฺขนฺติ อุทฺธํ กฑฺฒนฺตีติ อโตฺถฯ ‘‘สุณนฺตุ เม อายสฺมโนฺต อาวาสิกา, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อิทานิ อุโปสถํ กเรยฺยาม, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยาม, อาคเม กาเฬ ปวาเรยฺยามา’’ติ (มหาว. ๒๔๐) ‘‘สุณนฺตุ เม อายสฺมโนฺต อาวาสิกา, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกลฺลํ, อิทานิ อุโปสถํ กเรยฺยาม, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยาม, อาคเม ชุเณฺห ปวาเรยฺยามา’’ติ จ เอวํ ญตฺติยา ปวารณํ อุกฺกฑฺฒนฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ

อถาติ อนนฺตรเตฺถ นิปาโตฯ จตุทฺทสนฺนํ ปูรโณ **จาตุทฺทโส,** ทิวโสฯ ยํ สนฺธาย ‘‘อาคเม ชุเณฺห ปวาเรยฺยามา’’ติ ญตฺตึ ฐปยึสุ, ตสฺมึ ปน อาคเม ชุเณฺห โกมุทิยา จาตุมาสินิยา อวสฺสํ ปวาเรตพฺพํฯ น หิ ตํ อติกฺกมิตฺวา ปวาเรตุํ ลพฺภติฯ วุตฺตเญฺหตํ –

> ‘‘เต เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สเงฺฆ อธิกรณการกา ตมฺปิ ชุณฺหํ อนุวเสยฺยุํ, เตหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ สเพฺพเหว อาคเม ชุเณฺห โกมุทิยา จาตุมาสินิยา อกามา ปวาเรตพฺพ’’นฺติ (มหาว. ๒๔๐)ฯ

เตเนวาห **‘‘ปจฺฉิมวสฺสํวุฏฺฐานญฺจ ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมา เอวา’’**ติฯ ยทิ หิ ตํ อติกฺกมิตฺวา ปวาเรยฺย, ทุกฺกฏาปตฺตึ อาปเชฺชยฺยฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘น จ, ภิกฺขเว, อปฺปวารณาย ปวาเรตพฺพํ อญฺญตฺร สงฺฆสามคฺคิยา’’ติ (มหาว. ๒๓๓)ฯ วิสุทฺธิปวารณาโยคโต **ปวารณาทิวสา**ฯ **ปิ**สเทฺทน น เกวลํ ปวารณาทิวสาเยว, อถ โข อุโปสถทิวสาปิ โหนฺตีติ ทเสฺสติฯ อิทานิ โย โส สามคฺคิอุโปสถทิวโส วุโตฺต, ตญฺจ ตปฺปสเงฺคน สามคฺคิปวารณาทิวสญฺจ ทเสฺสโนฺต **‘‘ยทา ปนา’’**ติอาทิมาหฯ **โอสาริเต ตสฺมึ ภิกฺขุสฺมิ**นฺติ อุกฺขิตฺตเก ภิกฺขุสฺมึ โอสาริเต, ตํ คเหตฺวา สีมํ คนฺตฺวา อาปตฺตึ เทสาเปตฺวา กมฺมวาจาย กมฺมปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิวเสน ปเวสิเตติ วุตฺตํ โหติฯ **ตสฺส วตฺถุสฺสา**ติ ตสฺส อธิกรณสฺสฯ ตทา ฐเปตฺวา…เป.… อุโปสถทิวโส นาม โหตีติ สมฺพโนฺธฯ กึ การณนฺติ อาห **‘‘ตาวเทวา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ตาวเทวา**ติ ตํ ทิวสเมวฯ **วจนโต**ติ **โกสมฺพกกฺขนฺธเก** (มหาว. ๔๗๕) วุตฺตตฺตาฯ ยตฺถ ปน ปตฺตจีวราทีนํ อตฺถาย อปฺปมตฺตเกน การเณน วิวทนฺตา อุโปสถํ วา ปวารณํ วา ฐเปนฺติ, ตตฺถ ตสฺมึ อธิกรเณ วินิจฺฉิเต ‘‘สมคฺคา ชาตมฺหา’’ติ อนฺตรา สามคฺคิอุโปสถํ กาตุํ น ลภนฺติฯ กโรเนฺตหิ อนุโปสเถ อุโปสโถ กโต นาม โหติฯ **กตฺติกมาสพฺภนฺตเร**ติ เอตฺถ **กตฺติกมาโส** นาม ปุพฺพกตฺติกมาสสฺส กาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ยาว อปรกตฺติกปุณฺณมา, ตาว เอกูนตึสรตฺติทิโว, ตสฺสพฺภนฺตเร, ตโต ปจฺฉา วา ปน ปุเร วา น วฏฺฏติฯ **อยเมว** โย โกจิ ทิวโสเยวฯ อิธาปิ **โกสมฺพกกฺขนฺธเก** สามคฺคิยา สทิสาว สามคฺคี เวทิตพฺพาฯ เย ปน กิสฺมิญฺจิเทว อปฺปมตฺตเก ปวารณํ ฐเปตฺวา สมคฺคา โหนฺติ, เตหิ ปวารณายเมว ปวารณา กาตพฺพา, ตาวเทว น กาตพฺพาฯ กโรเนฺตหิ อปฺปวารณาย ปวารณา กตา โหติฯ **น กาตโพฺพเยวา**ติ นิยเมน ยทิ กโรติ, ทุกฺกฏนฺติ ทเสฺสติฯ ตตฺถ หิ อุโปสถกรเณ ทุกฺกฏํฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘น, ภิกฺขเว, อนุโปสเถ อุโปสโถ กาตโพฺพ อญฺญตฺร สงฺฆสามคฺคิยา’’ติ (มหาว. ๑๘๓)ฯ

“ปตฺตกาลเมว ปตฺตกลฺล”นฺติ อิมินา สกเตฺถ ภาวปฺปจฺจโยติ ทเสฺสติฯ **นาสตี**ติ อนฺวยโต วุตฺตเมว พฺยติเรกโต ทฬฺหํ กโรติฯ

อนุรูปาติ อรหา อนุจฺฉวิกา, สามิโนติ วุตฺตํ โหติฯ **สพฺพนฺติเมนา**ติ สพฺพเหฏฺฐิเมน จตฺตาโร, น เตหิ วินา ตํ อุโปสถกมฺมํ กรียติ, น เตสํ ฉนฺทํ วา ปาริสุทฺธิ วา เอติฯ อวเสสา ปน ส เจปิ สหสฺสมตฺตา โหนฺติ, สเจ สมานสํวาสกา, สเพฺพ ฉนฺทารหาว โหนฺติ, ฉนฺทปาริสุทฺธึ ทตฺวา อาคจฺฉนฺตุ วา, มา วา, กมฺมํ น กุปฺปติฯ **ปกตตฺตา**ติ อนุกฺขิตฺตา, ปาราชิกํ อนชฺฌาปนฺนา จฯ **หตฺถปาโส** นาม ทิยฑฺฒหตฺถปฺปมาโณฯ

สีมา จ นาเมสา กตมา, ยตฺถ หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา ฐิตา กมฺมปฺปตฺตา นาม โหนฺตีติ อนุโยคํ สนฺธาย สีมํ ทเสฺสนฺโต วิภาควนฺตานํ สภาววิภาวนํ วิภาคทสฺสนมุเขเนว โหตีติ **“สีมา จ นาเมสา”**ติอาทิมาหฯ **สมฺภินฺทเนฺตนา**ติ มิสฺสีกโรเนฺตนฯ **อโชฺฌตฺถรเนฺตนา**ติ มทฺทเนฺตน, อโนฺต กโรเนฺตนาติ วุตฺตํ โหติฯ อิมา วิปตฺติสีมาโย นามาติ สมฺพโนฺธฯ กสฺมา วิปตฺติสีมาโย นามาติ อาห **“เอกาทสหี”**ติอาทิฯ **อากาเรหี**ติ การเณหิฯ **วจนโต**ติ กมฺมวเคฺค (ปริ. ๔๘๒ อาทโย) กถิตตฺตาฯ สงฺฆกมฺมํ นาเมตํ วีสติวคฺคกรณียปรมนฺติ อาห **“ยตฺถ เอกวีสติ ภิกฺขู นิสีทิตุํ น สโกฺกนฺตี”**ติฯ ยสฺสํ สีมายํ เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน กมฺมารเหน สทฺธึ เอกวีสติ ภิกฺขู ปริมณฺฑลาการเรน นิสีทิตุํ น สโกฺกนฺติ, อยํ **อติขุทฺทกา นามา**ติ อโตฺถฯ เอวรูปา จ สีมา สมฺมตาปิ อสมฺมตา, คามเขตฺตสทิสาว โหติ, ตตฺถ กตํ กมฺมํ กุปฺปติฯ เอส นโย เสสสีมาสุปิฯ

สมฺมตาติ พทฺธา, วาจิตกมฺมวาจาติ อโตฺถฯ กมฺมวาจาย วาจนเมว หิ พนฺธนํ นามฯ นิมิตฺตํ น อุปคจฺฉตีติ **อนิมิตฺตุปโค,** ตํ อนิมิตฺตุปคํ, อนิมิตฺตารหนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ตจสารรุกฺข** นาม ตาลนาฬิเกราทิกาฯ **ปํสุปุญฺชวาลุกาปุญฺชาน**นฺติ ปํสุราสิวาลุการาสีนํ มเชฺฌฯ นิทฺธารเณ เจตํ สามิวจนํฯ โปตฺถเกสุ ปน กตฺถจิ ‘‘ปํสุปุญฺชํ วา วาลุกาปุญฺชํ วา อญฺญตร’’นฺติ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส ปน อปาโฐฯ น หิ โส ‘‘อญฺญตร’’นฺติ อิมินา ยุชฺชตีติฯ **อนฺตรา**ติ นิมิตฺตุปคนิมิตฺตานมนฺตราฯ เอตฺถ จ ยา ตีหิ นิมิเตฺตหิ พชฺฌมานา อนิมิตฺตุปเคสุ ตจสารรุกฺขาทีสุ อญฺญตรํ อนฺตรา เอกํ นิมิตฺตํ กตฺวา สมฺมตา, สา **ขณฺฑนิมิตฺตา** นาม โหติฯ ยา ปน จตุปญฺจนิมิตฺตาทีหิ พชฺฌมานา อิเมสุ ตจสารรุกฺขาทีสุ อญฺญตรํ อนฺตรา เอกํ นิมิตฺตํ กตฺวา สมฺมตา, สา **ขณฺฑนิมิตฺตา** นาม น โหตีติ วิญฺญายติ นิมิตฺตุปคานํ นิมิตฺตานํ ติณฺณํ สพฺภาวโตฯ อฏฺฐกถาสุ ปน อวิเสเสน วุตฺตํ, ตสฺมา อุปปริกฺขิตฺวา คเหตพฺพํฯ **สเพฺพน สพฺพ**นฺติ สพฺพปฺปกาเรนฯ **นิมิตฺตานํ พหิ ฐิเตน สมฺมตา**ติ เตสํ พหิ ฐิเตน วาจิตกมฺมวาจาฯ นิมิตฺตานิ ปน อโนฺต จ พหิ จ ฐตฺวา กิเตฺตตุํ วฏฺฏนฺติฯ

เอวํ สมฺมตาปีติ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา กมฺมวาจาย สมฺมตาปิฯ อิมสฺส ‘‘อสมฺมตาว โหตี’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **สพฺพา, ภิกฺขเว, นที อสีมา**ติ ยา กาจิ นทีลกฺขณปฺปตฺตา นที นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ‘‘เอตํ พทฺธสีมํ กโรมา’’ติ กตาปิ อสีมา, พทฺธสีมา น โหตีติ อโตฺถฯ อตฺตโน สภาเวน ปน สา พทฺธสีมาสทิสาฯ สพฺพตฺถ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ **สมุทฺทชาตสฺสเรสุ**ปิ เอเสว นโยฯ **“สํสฏฺฐวิฏปา”**ติ อิมินา อญฺญมญฺญสฺส อาสนฺนตํ ทีเปติฯ **พทฺธา โหตี**ติ ปจฺฉิมทิสาภาเค สีมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ตสฺสา ปเทส**นฺติ ตสฺสา เอกเทสํฯ ยตฺถ ฐตฺวา ภิกฺขูหิ กมฺมํ กาตุํ สกฺกา โหติ, ตาทิสํ เอกเทสนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ยตฺถ ปน ฐิเตหิ กมฺมํ กาตุํ น สกฺกา, ตาทิสํ ปเทสํ อโนฺต กริตฺวา พนฺธนฺตา **สีมาย สีมํ สมฺภินฺทนฺติ** นาม, น ตุ อโชฺฌตฺถรนฺติ นามาติ คเหตพฺพํฯ **คณฺฐิปเทสุ** ปน **“สมฺภินฺทนํ** ปเรสํ สีมาย เอกํ วา เทฺว วา นิมิเตฺต กิเตฺตตฺ

วา เลขามตฺตํ คเหตฺวา พนฺธนํฯ **อโชฺฌตฺถรณํ** นาม ปเรสํ สีมาย นิมิเตฺต กิเตฺตตฺวา ตํ สกลํ วา ตเสฺสกเทสํ วา อโนฺต กโรเนฺตน ตสฺสา พหิ เอกิสฺสํ ทฺวีสุ วา ทิสาสุ นิมิเตฺต กิเตฺตตฺวา พนฺธน’’นฺติ วุตฺตํฯ

ปพฺพตาทีนํ นิมิตฺตานํ สมฺปทา **นิมิตฺตสมฺปตฺติ**ฯ ปพฺพโตว นิมิตฺตํ **ปพฺพตนิมิตฺตํ**ฯ เอวํ เสเสสุปิฯ **เอวํ วุเตฺตสูติ อุโปสถกฺขนฺธเก** (มหาว. ๑๓๘ อาทโย) สีมาสมฺมุติยํ วุเตฺตสุฯ อิเมหิ จ ปน อฎฺฐหิ นิมิเตฺตหิ อสมฺมิเสฺสหิปิ อญฺญมญฺญมิเสฺสหิปิ สีมํ สมฺมนฺนิตุํ วฎฺฎติฯ เตนาห **“ตสฺมิํ ตสฺมิํ ทิสาภาเค ยถาลทฺธานิ นิมิตฺตุปคานิ นิมิตฺตานี”**ติฯ เอเกน, ปน ทฺวีหิ วา นิมิเตฺตหิ สมฺมนฺนิตุํ น วฎฺฎติ, ตีณิ ปน อาทิํ กตฺวา วุตฺตปฺปการานํ นิมิตฺตานํ สเตนาปิ วฎฺฎติฯ ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กิํ นิมิตฺต’’นฺติ วินยธเรน ปุจฺฉิตพฺพํ, ‘‘ปพฺพโต, ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ปุน วินยธเรเนว ‘‘เอโส ปพฺพโต นิมิตฺต’’นฺติ เอวํ นิมิตฺตํ กิเตฺตตพฺพํฯ ‘‘เอตํ ปพฺพตํ นิมิตฺตํ กโรม, นิมิตฺตํ กริสฺสาม, นิมิตฺตํ กโต, นิมิตฺตํ โหตุ, โหติ ภวิสฺสตี’’ติ เอวํ ปน กิเตฺตตุํ น วฎฺฎติฯ **ปาสาณา**ทีสุปิ เอเสว นโยฯ เตนาห **“ปุรตฺถิมาย ทิสาย กิํ นิมิตฺต”**นฺติอาทิฯ ‘‘ปพฺพโต, ภเนฺต, อุทกํ, ภเนฺต’’ติ เอวํ ปน อุปสมฺปเนฺนน วา อาจิกฺขตุ, อนุปสมฺปเนฺนน วา, วฎฺฎติเยวฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘ปุรตฺถิมาย อนุทิสาย กิํ นิมิตฺตํ? ปาสาโณ, ภเนฺต, เอโส ปาสาโณ นิมิตฺตํฯ ทกฺขิณาย ทิสาย, ทกฺขิณาย อนุทิสาย, ปจฺฉิมาย ทิสาย, ปจฺฉิมาย อนุทิสาย, อุตฺตราย ทิสาย, อุตฺตราย อนุทิสาย กิํ นิมิตฺตํ? อุทกํ, ภเนฺต, เอตํ อุทกํ นิมิตฺต’’นฺติ อิทํ สงฺคณฺหาติฯ เอตฺถ ปน อฎฺฐตฺวา ปุน ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กิํ นิมิตฺตํ? ปพฺพโต, ภเนฺต, เอโส ปพฺพโต นิมิตฺต’’นฺติ เอวํ ปฐมํ กิตฺติตนิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวาว ฐเปตพฺพํฯ เอวญฺหิ นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ ฆฎิตํ โหติฯ **สมฺมา กิเตฺตตฺวา**ติ อญฺญมญฺญนามวิปริยาเยน, อนิมิตฺตานํ นาเมน จ อกิเตฺตตฺวา ยถาวุเตฺตเนว นเยน กิเตฺตตฺวาฯ **สมฺมตา**ติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต’’ติอาทินา นเยน **อุโปสถกฺขนฺธเก** (มหาว. ๑๓๙ อาทโย) วุตฺตาย ปริสุทฺธาย ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย พทฺธาฯ ตตฺถ นิมิตฺตานิ สกิํ กิตฺติตานิปิ กิตฺติตาเนว โหนฺติฯ **อนฺธกฎฺฐกถายํ** ปน ติกฺขตฺตุํ สีมมณฺฑลํ สมฺพนฺธเนฺตน นิมิตฺตํ กิเตฺตตพฺพ’’นฺติ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๓๘) วุตฺตํฯ

ตตฺราติ เตสุ อฎฺฐสุ นิมิเตฺตสุฯ **นิมิตฺตุปคตา**ติ นิมิตฺตโยคฺยตาฯ **“หตฺถิปฺปมาณโต ปฎฺฐายา”**ติ วจนโต หตฺถิปฺปมาโณปิ นิมิตฺตุปโคเยวฯ หตฺถี ปน สตฺตรตโน วา อฑฺฒฎฺฐรตโน (สารตฺถ. ฎี. มหาวคฺค ๓.๑๓๘) วาฯ **ตโต โอมกตโร**ติ ตโต หตฺถิปฺปมาณโต ขุทฺทกตโรฯ สเจ จตูสุ ทิสาสุ จตฺตาโร วา ตีสุ วา ตโย ปพฺพตา โหนฺติ, จตูหิ, ตีหิ วา ปพฺพตนิมิเตฺตเหว สมฺมนฺนิตุมฺปิ วฎฺฎติ, ทฺวีหิ ปน นิมิเตฺตหิ, เอเกน วา สมฺมนฺนิตุํ น วฎฺฎติฯ อิโต ปเรสุ ปาสาณนิมิตฺตาทีสุปิ เอเสว นโยฯ ตสฺมา ปพฺพตนิมิตฺตํ กโรเนฺตน ปุจฺฉิตพฺพํ ‘‘เอกาพโทฺธ, น เอกาพโทฺธ’’ติฯ สเจ เอกาพโทฺธ โหติ, น กาตโพฺพฯ ตญฺหิ จตูสุ วา อฎฺฐสุ วา ทิสาสุ กิเตฺตเนฺตนาปิ เอกเมว นิมิตฺตํ กิตฺติตํ โหติฯ ตสฺมา โย เอวํ จกฺกสณฺฐาเนน วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา ฐิโต ปพฺพโต, ตํ เอกทิสาย กิเตฺตตฺวา อญฺญาสุ ทิสาสุ ตํ พหิทฺธา กตฺวา อโนฺต อญฺญานิ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตพฺพานิฯ สเจ ปพฺพตสฺส ตติยภาคํ วา อุปฑฺฒํ วา อโนฺตสีมาย กตฺตุกามา โหนฺติ, ปพฺพตํ อกิเตฺตตฺวา ยตฺตกํ ปเทสํ อโนฺต กตฺตุกามา, ตสฺส ปรโต ตสฺมิํเยว ปพฺพเต ชาตรุกฺขวมฺมิกาทีสุ อญฺญตรํ นิมิตฺตํ กิเตฺตตพฺพํฯ สเจ โยชนทฺวิโยชนปฺปมาณํ สพฺพํ ปพฺพตํ อโนฺต กตฺตุกามา โหนฺติ, ปพฺพตสฺส ปรโต ภูมิยํ ชาตรุกฺขวมฺมิกาทีนิ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตพฺพานิ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๓๘; วิ. สงฺค. อฎฺฐ. ๑๕๘)ฯ

สงฺขํ คจฺฉตีติ คณนํ โวหารํ คจฺฉตีติ อโตฺถฯ **ทฺวตฺติํสปลคุฬปิณฺฑปริมาโณ**ติ ถูลตาย, น ตุลคณนายฯ ตตฺถ **“เอกปลํ** นาม ทสกลญฺช’’นฺติ วทนฺติฯ อิฎฺฐกา มหนฺตาปิ น วฎฺฎ

ติฯ ตถา อนิมิตฺตุปคปาสาณานํ ราสิ, ปเคว ปํสุวาลุการาสิฯ ภูมิสโม ขลมณฺฑลสทิโส ปิฏฺฐิปาสาโณ วา ภูมิโต ขาณุโก วิย อุฏฺฐิตปาสาโณ วา โหติ, โสปิ ปมาณูปโค เจ, วฏฺฏติฯ ''ปิฏฺฐิปาสาโณ ปน อติมหนฺตมฺปิ ปาสาณสงฺขเมว คจฺฉตีติ อาห **''ปิฏฺฐิปาสาโณ** ปนา''ติ อาทิฯ ตสฺมา สเจ มหโต ปิฏฺฐิปาสาณสฺส เอกํ ปเทสํ อนฺโตสีมายํ กตฺตุกามา โหนฺติ, ตํ อกิตฺตฺวา ตสฺสุปริ อโญฺญ ปาสาโณ กิตฺตตโพฺพฯ สเจ ปิฏฺฐิปาสาณุปริ วิหารํ กโรนฺติ, วิหารมชฺฌเน จ ปิฏฺฐิปาสาโณ วินิวิชฺฌิตฺวา คจฺฉติ, เอวรูโป ปิฏฺฐิปาสาโณ น วฏฺฏติฯ สเจ หิ ตํ กิตฺตนฺติ, นิมิตฺตสฺสุปริ วิหาโร โหติ, นิมิตฺตญฺจ นาม พหิสีมายํ โหติ, วิหาโรปิ พหิสีมายํ อาปชฺชติฯ วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา ฐิตปิฏฺฐิปาสาโณ ปน เอกตฺถ กิตฺตตฺวา อญฺญตฺถ น กิตฺตตโพฺพฯ

วนนิมิตฺต ติณวนํ วา ตจสารรุกฺขวนํ วา น วฏฺฏตีติ อาห **''อนฺโตสาเรหี''**ติอาทิฯ **อนฺโตสารา** นาม อมฺพชมฺพุปนสาทโยฯ **อนฺโตสารมิสฺสเกหี**ติ อนฺโต สาโร เยสํ เต อนฺโตสารา, เตหิ มิสฺสกา อนฺโตสารมิสฺสกา, เตหิฯ **จตุปญฺจรุกฺขมตฺตมฺปี**ติ เหฏฺฐิมปริเจฺฉทนาห ฯ อุกฺกํสโต ปน โยชนสติกมฺปิ วนํ วฏฺฏติฯ เอตฺถ ปน จตุรุกฺขมตฺตเณฺจ, ตโย สารโต, เอโก อสารโตฯ ปญฺจรุกฺขมตฺตเณฺจ, ตโย สารโต, เทฺว อสารโตติ คเหตพฺพํฯ สเจ ปน วนมชฺฌ วิหารํ กโรนฺติ, ตํ วนํ น กิตฺตตพฺพํฯ เอกเทสํ อนฺโตสีมายํ กตฺตุกาเมหิปิ วนํ อกิตฺตตฺวา ตตฺถ รุกฺขปาสาณาทโย กิตฺตตพฺพา, วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา ฐิตวนํ เอกตฺถ กิตฺตตฺวา อญฺญตฺถ น กิตฺตตพฺพํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘)ฯ

รุกฺขนิมิตฺตปิ ตจสารรุโกฺข น วฏฺฏตีติ อาห **''อนฺโตสาโร''**ติฯ **''ภูมิยํ ปติฏฺฐิโต''**ติ อิมินา กุฏสราวาทีสุ ฐิตํ ปฏิกฺขิปติฯ ตโต อปเนตฺวา ปน ตงฺขณมฺปิ ภูมิยํ โรเปตฺวา โกฏฺฐกํ กตฺวา อุทกํ อาสิญฺจิตฺวา กิตฺตตุํ วฏฺฏติ, นวมูลสาขานิคฺคมนํ อการณํฯ ขนฺธํ ฉินฺทิตฺวา โรปิเต ปน เอตํ ยุชฺชติฯ **สูจิทณฺฑกปฺปมาโณ**ติ ''สีหฬทีเป เลขนทณฺฑปฺปมาโณ''ติ วทนฺติ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๓๘), โส จ กนิฏฺฐงฺคุลิปริมาโณติ ทฏฺฐโพฺพฯ อิทํ ปน รุกฺขนิมิตฺตํ กิตฺตเนฺตน ''รุโกฺข''ติปิ, ''สากรุโกฺข, สาลรุโกฺข''ติปิ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ เอกาพทฺธํ ปน สุปฺปติฏฺฐิตนิโคฺรธสทิสํ รุกฺขํ เอกตฺถ กิตฺตตฺวา อญฺญตฺถ กิตฺตตุํ น วฏฺฏติฯ

มคฺคนิมิตฺต อรญฺญเขตฺตนทีตฬากมคฺคาทโย น วฏฺฏนฺตีติ อาห **''ชงฺฆมโคฺค วา โหตู''**ติอาทิฯ โย ปน ชงฺฆมโคฺค สกฏมคฺคโต โอกฺกมิตฺวา ปุน สกฏมคฺคเมว โอตรติ, เย วา ชงฺฆมคฺคสกฏมคฺคา อวลญฺชิตา, เต น วฏฺฏนฺติฯ เตนาห **''ชงฺฆสตฺถสกฏสตฺเถหี''**ติอาทิฯ เอตฺถ จ สเจ สกฏมคฺคสฺส อนฺติมจกฺกมคฺคํ นิมิตฺตํ กโรนฺติ, มโคฺค พหิสีมาย โหติฯ สเจ พาหิรจกฺกมคฺคํ นิมิตฺตํ กโรนฺติ, พาหิรจกฺกมโคฺคว พหิสีมาย โหติ, เสสํ อนฺโตสีมํ ภชตีติ เวทิตพฺพํฯ สเจปิ เทฺว มคฺคา นิกฺขมิตฺวา ปจฺฉา สกฏธุรมิว เอกีภวนฺติ, ทฺวิธา ภินฺนฏฺฐาเน วา สมฺพนฺธฏฺฐาเน วา สกึ กิตฺตตฺวา ปุน น กิตฺตตพฺพาฯ เอกาพทฺธนิมิตฺตเญฺหตํ โหติฯ

สเจ วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา จตฺตาโร มคฺคา จตูสุ ทิสาสุ คจฺฉนฺติ, มชฺฌ เอกํ กิตฺตตฺวา อปรํ กิตฺตตุํ น วฏฺฏติฯ เอกาพทฺธนิมิตฺตเญฺหตํฯ โกณํ วินิวิชฺฌิตฺวา คตํ ปน ปรภาเค กิตฺตตุํ วฏฺฏติฯ วิหารมชฺฌเน วินิวิชฺฌิตฺวา คตมโคฺค ปน น กิตฺตตโพฺพฯ กิตฺติเต ปน นิมิตฺตสฺส อุปริ วิหาโร โหติฯ อิมญฺจ มคฺคํ กิตฺตเนฺตน ''มโคฺค ปโชฺช ปโถ''ติอาทินา (จูฬนิ. ปารายนตฺถุติคาถานิเทฺทส ๑๐๑) วุตฺตสุ ทสสุ นาเมสุ เยน เกนจิ นาเมน กิตฺตตุํ วฏฺฏติฯ ปริขาสณฺฐาเนน วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา คตมโคฺค เอกตฺถ กิตฺตตฺวา อญฺญตฺถ กิตฺตตุํ น วฏฺฏติฯ

ยํ ปน อพทฺธสีมาลกฺขเณ นทึ วกฺขามาติ ''ยสฺสา ธมฺมิกานํ ราชูนํ กาเล''ติอาทินา (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) อุทกุเกฺขปสีมายํ นทิยา วกฺขมานตฺตา วุตฺตํฯ ยา ปน นที ม

โคฺค วิย สกฏธุรสณฺฐาเนน วา ปริขาสณฺฐาเนน วา วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา คตา, นํ เอกตฺถ กิ เตฺตตฺวา อญฺญตฺถ กิเตฺตตุํ น วฏฺฏติฯ วิหารสฺส จตูสุ ทิสาสุ อญฺญมญฺญํ วินิวิชฺฌิตฺวา คเต นทีจตุกฺกปิ เอเสว นโยฯ อสมฺมิสฺสนทิโย ปน จตโสฺสปิ กิเตฺตตุํ วฏฺฏติฯ สเจ วติํ กโรโนฺต วิย รุกฺขปาเท นิขณิตฺวา วลฺลิปลาลาทีหิ นทีโสตํ รุมฺภนฺติ, อุทกมฺปิ อโชฺฌตฺถริตฺวา อาวรณํ ปวตฺตติเยว, นิมิตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ยถา ปน อุทกํ นปฺปวตฺตติ, เอวํ เสตุมฺหิ กเต อปฺปวตฺตมา นา นที นิมิตฺตํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ ปวตฺตนฏฺฐาเน นทีนิมิตฺตํ, อปฺปวตฺตนฏฺฐาเน อุทกนิมิตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

ยา ปน ทุพฺพุฏฺฐิกาเล วา คิเมฺห วา นิรุทกภาเวน นปฺปวตฺตติ, สา วฏฺฏติฯ มหานทิโต อุทกมาติกํ นีหรนฺติ, สา กุนฺนทีสทิสา หุตฺวา ตีณิ สสฺสานิ สมฺปาเทนฺตี นิจฺจํ ปวตฺตติฯ กิญฺ จาปิ ปวตฺตติ, นิมิตฺตํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ ยา ปน มูเล มหานทิโต นิคฺคตาปิ กาลนฺตเรน เตเนว นิคฺคตมเคฺคน นทิํ ภินฺทิตฺวา สยเมว คจฺฉติ, คจฺฉนฺตี จ ปรโต สุสุมาราทิสมากิณฺณา นาวาทีหิ สญฺจริตพฺพา นที โหติ, ตํ นิมิตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

อสนฺทมานนฺติ อปฺปวตฺตมานํฯ สนฺทมานํ นาม โอฆนทีอุทกวาหกมาติกาสุ อุทกํฯ **วุตฺตปริเจฺฉทกาลํ อติฏฺฐนฺต**นฺติ ‘‘ยาว กมฺมวาจาปริโยสานา สณฺฐมานก’’นฺติ วุตฺตปริเจฺฉทกาลํ อติฏฺฐนฺตํฯ **ภาชนคต**นฺติ นาวาจาฏิอาทีสุ ภาชเนสุ คตํฯ ยํ ปน **อนฺธกฏฺฐกถายํ** ‘‘คมฺภีเรสุ อาวาฏาทีสุ อุเกฺขปิมํ อุทกํ นิมิตฺตํ น กาตพฺพ’’นฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๕๘) วุตฺตํ, ตํ ทุวุตฺตํ , อตฺตโน มติมตฺตเมวฯ ฐิตํ ปน อนฺตมโส สูกรขตายปิ คามทา รกานํ กีฬนวาปิยมฺปิ สเจ ยาว กมฺมวาจาปริโยสานํ ติฏฺฐติ, อปฺปํ วา โหตุ, พหุ วา, วฏฺฏติ เยวฯ ตสฺมิํ ปน ฐาเน นิมิตฺตสญฺญากรณตฺถํ ปาสาณวาลิกาปํสุอาทิราสิ วา ปาสาณตฺถโมฺภ วา ทารุตฺถโมฺภ วา กาตโพฺพฯ

เอวํ นิมิตฺตสมฺปตฺติยุตฺตตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เยหิ อากาเรหิ พทฺธา ปริสาสมฺปตฺติยุตฺตา นาม โหติ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘ปริสาสมฺปตฺติยา ยุตฺตา นามา’’**ติอาทิมาหฯ อิมสฺส ปน กมฺมสฺส จตุวคฺคกรณียตฺตา **‘‘จตูหิ ภิกฺขูหี’’**ติ วุตฺตํฯ อิมญฺจ สีมํ พนฺธิตุกาเมหิ สามนฺตวิหาเรสุ ภิกฺขู ตสฺส ตสฺส วิหารสฺส สีมาปริเจฺฉทํ ปุจฺฉิตฺวา พทฺธสีมวิหารานํ สีมาย สีมนฺตริกํ, อพทฺธสีมวิหา รานํ สีมาย อุปจารํ ฐเปตฺวา ทิสาจาริกภิกฺขูนํ นิสฺสญฺจารสมเย สเจ เอกสฺมิํ คามเขเตฺต สีมํ พนฺธิตุกามา, เย ตตฺถ พทฺธสีมวิหารา, เตสุ ภิกฺขูนํ ‘‘มยํ อชฺช สีมํ พนฺธิสฺสาม, ตุเมฺห สกสก สีมาปริเจฺฉทโต มา นิกฺขมิตฺถา’’ติ เปเสตพฺพํฯ เย อพทฺธสีมวิหารา, เตสุ ภิกฺขู เอกชฺฌํ สนฺนิ ปาตาเปตพฺพา, ฉนฺทารหานํ ฉโนฺท อาหราเปตโพฺพฯ เตน วุตฺตํ **‘‘ยาวติกา ตสฺมิํ คามเข เตฺต’’**ติอาทิฯ **ตสฺมิํ คามเขเตฺต**ติ ยสฺมิํ คามเขเตฺต ฐตฺวา กมฺมวาจํ วาเจนฺติ, ตสฺมิํ คามเข เตฺตฯ ‘‘สเจ อญฺญานิปิ คามเขตฺตานิ อโนฺต กตฺตุกามา, เตสุ คาเมสุ เย ภิกฺขู วสนฺติ, เตหิปิ อาคนฺตพฺพํ, อนาคจฺฉนฺตานํ ฉโนฺท อาหริตโพฺพ’’ติ **มหาสุมเตฺถโร** อาหฯ **มหาปทุมเตฺถ โร** ปนาห ‘‘นานาคามเขตฺตานิ นาม ปาฏิเยกฺกํ พทฺธสีมาสทิสานิ, น ตโต ฉนฺทปาริสุทฺธิ อาคจฺฉติฯ อโนฺตนิมิตฺตคเตหิ ปน ภิกฺขูหิ อาคนฺตพฺพ’’นฺติ วตฺวา ปุน อาห ‘‘สมานสํวาสกสี มาสมฺมนฺนนกาเล อาคมนมฺปิ อนาคมนมฺปิ วฏฺฏติ, อวิปฺปวาสสีมาสมฺมนฺนนกาเล ปน อโนฺ ตนิมิตฺตคเตหิ อาคนฺตพฺพํฯ อนาคจฺฉนฺตานํ ฉโนฺท อาหริตโพฺพ’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘)ฯ

อิทานิ เยหิ อากาเรหิ สมฺมตา กมฺมวาจาสมฺปตฺติยุตฺตา นาม โหติ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘กมฺมวา จาสมฺปตฺติยา ยุตฺตา นามา’’**ติอาทิมาหฯ **อาทิ**สเทฺทนฯ ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ เอเตหิ นิมิเตฺตหิ สีมํ สมฺมเนฺนยฺย สมานสํวาสํ เอกูโปสถํ, เอสา ญตฺติฯ สุณาตุ เม, ภเนฺต, ส

โงฺฆ, ยาวตา สมนฺตา นิมิตฺตา กิตฺติตา, สโงฺฆ เอเตหิ นิมิเตฺตหิ สีมํ สมฺมนฺนติ สมานสํวาสํ เอกูโปสถํ, ยสฺสายสฺมโต ขมติ เอเตหิ นิมิเตฺตหิ สีมาย สมฺมุติ สมานสํวาสาย เอกูโปสถาย, โส ตุณฺหสฺสฯ ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ สมฺมตา สีมา สเงฺฆน เอเตหิ นิมิเตฺตหิ สมานสํวาสา เอกูโปสถา, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี''ติ (มหาว. ๑๓๙) อิมํ ปาฬิเสสํ สงฺคณฺหาติฯ **วุตฺตายา**ติ อุโปสถกฺขนฺธเก วุตฺตายฯ ญตฺติโทสอนุสฺสาวนโทเสหิ วิรหิตตฺตา **ปริสุทฺธาย**ฯ

ขณฺฑสีมา (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘; สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๓๘; วชิร. ฏี. มหาวคฺค ๑๓๘) นาม ขุทฺทกสีมาฯ สมานสํวาสกตฺถํ สมฺมตา สีมา **สมานสํวาสกสีมา**ฯ อวิปฺปวาสตฺถํ สมฺมตา สีมา **อวิปฺปวาสสีมา**ฯ อิมาสุ ปน ตีสุ สีมํ สมฺมนฺนเนฺตหิ ปพฺพชฺชุปสมฺปทาทีนํ สงฺฆกมฺมานํ สุขกรณตฺถํ ปฐมํ ขณฺฑสีมา พนฺธิตพฺพาฯ ตํ ปน พนฺธเนฺตหิ วตฺตํ ชานิตพฺพํฯ สเจ หิ โพธิเจติยภตฺตสาลาทีนิ สพฺพวตฺถูนิ ปติฏฺฐาเปตฺวา กตวิหาเร พนฺธนฺติ, วิหารมเชฺฌ พหูนํ สโมสรณฏฺฐาเน อพนฺธิตฺวา วิหารปจฺจเนฺต วิวิโตฺตกาเส พนฺธิตพฺพาฯ อกตวิหาเร พนฺธเนฺตหิ โพธิเจติยาทีนํ สพฺพวตฺถูนํ ฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา ยถา ปติฏฺฐิเตสุ วตฺถูสุ วิหารปจฺจเนฺต วิวิโตฺตกาเส โหติ, เอวํ พนฺธิตพฺพาฯ สา เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน สเจ เอกวีสติภิกฺขู คณฺหาติ, วฏฺฏติฯ ตโต โอรํ น วฏฺฏติฯ ปรํ ภิกฺขุสหสฺสํ คณฺหนฺตีปิ วฏฺฏติฯ ตํ พนฺธเนฺตหิ สีมามาฬกสฺส สมนฺตา นิมิตฺตุปคา ปาสาณา ฐเปตพฺพา, น ขณฺฑสีมาย ฐิเตหิ มหาสีมา พนฺธิตพฺพา, น มหาสีมาย ฐิเตหิ ขณฺฑสีมาฯ ขณฺฑสีมายเมว ปน ฐตฺวา ขณฺฑสีมา พนฺธิตพฺพา, มหาสีมายเมว ฐตฺวา มหาสีมาฯ

ตตฺรายํ พนฺธนวิธิ – สมนฺตา ''เอโส ปาสาโณ นิมิตฺต''นฺติ เอวํ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา กมฺมวาจาย สีมา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ อถ ตสฺสา เอว ทฬฺหีกมฺมตฺถํ อวิปฺปวาสกมฺมวาจา กาตพฺพาฯ เอวญฺหิ ''สีมํ สมูหนิสฺสามา''ติ อาคตา สมูหนิตุํ น สกฺขิสฺสนฺติฯ สีมํ สมฺมนฺนิตฺวา พหิ สีมนฺตริกปาสาณา ฐเปตพฺพา, สีมนฺตริกา ปจฺฉิมโกฏิยา จตุรงฺคุลปฺปมาณาปิ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๖๓) วฏฺฏติฯ สเจ ปน วิหาโร มหา โหติ, เทฺวปิ ติโสฺสปิ ตตฺตฺตริปิ ขณฺฑสีมาโย พนฺธิตพฺพาฯ

เอวํ ขณฺฑสีมํ สมฺมนฺนิตฺวา มหาสีมาสมฺมุติกาเล ขณฺฑสีมโต นิกฺขมิตฺวา มหาสีมายํ ฐตฺวา สมนฺตา อนุปริยายเนฺตหิ สีมนฺตริกปาสาณา กิเตฺตตพฺพาฯ ตโต อวเสสนิมิเตฺต กิเตฺตตฺวา หตฺถปาสํ อวิชหเนฺตหิ กมฺมวาจาย สมานสํวาสกสีมํ สมฺมนฺนิตฺวา ตสฺสา ทฬฺหีกมฺมตฺถํ อวิปฺปวาสกมฺมวาจาปิ กาตพฺพาฯ เอวญฺหิ ''สีมํ สมูหนิสฺสามา''ติ อาคตา สมูหนิตุํ น สกฺขิสฺสนฺติฯ สเจ ปน ขณฺฑสีมาย นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ตโต สีมนฺตริกาย นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา มหาสีมาย นิมิตฺตานิ กิเตฺตนฺติ, เอวํ ตีสุ ฐาเนสุ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ยํ สีมํ อิจฺฉนฺติ, ตํ ปฐมํ พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ สเนฺตปิ ยถาวุตฺตนเยน ขณฺฑสีมโตว ปฏฺฐาย พนฺธิตพฺพาฯ เอวํ พทฺธาสุ ปน สีมาสุ ขณฺฑสีมายํ ฐิตา ภิกฺขู มหาสีมายํ กมฺมํ กโรนฺตานํ น โกเปนฺติ, มหาสีมายํ วา ฐิตา ขณฺฑสีมายํ กโรนฺตานํฯ สีมนฺตริกาย ปน ฐิตา อุภินฺนมฺปิ น โกปนฺติฯ คามเขเตฺต ฐตฺวา กมฺมํ กโรนฺตานํ ปน สีมนฺตริกาย ฐิตา โกเปนฺติฯ สีมนฺตริกา หิ คามเขตฺตํ ภชติฯ อวิปฺปวาสสีมาสมฺมนฺนเน กเต สติ สา จ **อวิปฺปวาสสีมา** นาม โหติฯ เตนาห **''ตสฺสาเยว ปเภโท''**ติฯ **ตสฺสาเยวา**ติ พทฺธสีมาย เอวฯ

อยํ ปน วิเสโส – ''ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา''ติ (มหาว. ๑๔๔) วจนโต อวิปฺปวาสสีมา คามญฺจ คามูปจารญฺจ น โอตรติ, สมานสํวาสกสีมา ปน ตตฺถาปิ โอตรติฯ สมาน

สํวาสกสีมา เจตฺถ อตฺตโน ธมฺมตาย คจฺฉติ, อวิปฺปวาสสีมา ปน ยตฺถ สมานสํวาสกสีมา, ต เตฺถว คจฺฉติฯ น หิ ตสฺสา วิสุํ นิมิตฺตกิตฺตนํ อตฺถิฯ ตตฺถ สเจ อวิปฺปวาสาย สมฺมุติกาเล คาโม อตฺถิ, ตํ สา น โอตรติฯ สเจ ปน สมฺมตาย สีมาย ปจฺฉา คาโม นิวิสติ, โสปิ สีมาสงฺขเมว คจฺฉ ติฯ ยถา จ ปจฺฉา นิวิโฎฺฐ, เอวํ ปฐมํ นิวิฏฺฐสฺส ปจฺฉา วฑฺฒิตปฺปเทโสปิ สีมาสงฺขเมว คจฺฉติฯ สเจปิ สีมาสมฺมุติกาเล เคหานิ กตานิ, ''ปวิสิสฺสามา''ติ อาลโยปิ อตฺถิ, มนุสฺสา ปน อปฺป วิฎฺฐา, โปราณคามํ วา สเคหเมว ฉเฑฺฑตฺวา อญฺญตฺถ คตา, อคาโมเยว เอส, สีมา โอตรติฯ สเจ ปน เอกมฺปิ กุลํ ปวิฏฺฐํ วา อคตํ วา อตฺถิ, คาโมเยว, สีมา น โอตรติฯ

เอวํ พทฺธสีมํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อพทฺธสีมํ ทเสฺสโนฺต **"อพทฺธสีมา ปนา"**ติอาทิมาหฯ คาโม เอว สีมา **คามสีมา**ฯ คามคฺคหเณน เจตฺถ นิคมนครานมฺปิ สงฺคโห เวทิตโพฺพฯ ยตฺต เก ปเทเส ตสฺส คามสฺส คามโภชกา พลึ ลภนฺติ, โส ปเทโส อโปฺป วา โหตุ, มหโนฺต วา, เอกํ คามเขตฺตํ นามฯ ยมฺปิ เอกสฺมึเยว คามเขเตฺต เอกํ ปเทสํ ''อยํ วิสุํ คาโม โหตู''ติ ปริจฺ ฉินฺทิตฺวา ราชา กสฺสจิ เทติ, โสปิ **วิสุํคามสีมา** โหติเยวฯ ตสฺมา สา จ อิตรา จ ปกติคามสีมา พทฺธสีมาสทิสาว โหติฯ เกวลํ ปน ติจีวรวิปฺปวาสปริหารํ น ลภตีติ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๔๗)ฯ

อคามเก อรเญฺญติ วิญฺฌาฎวิสทิเส อรเญฺญฯ เตนาห **"อคามกํ นามา"**ติอาทิฯ อยํ ปน สีมา ติจีวรวิปฺปวาสปริหารมฺปิ ลภติฯ **มจฺฉพนฺธานนฺ**ติ เกวฎฺฎานํฯ **อคมนปเถสู**ติ คนฺตุํ อสกฺกุเณยฺยปเถสุฯ ยตฺถ ตทเหว คนฺตฺวา ตทเหว ปจฺจาคนฺตุํ น สกฺกา โหติ, ตาทิเสสูติ วุตฺตํ โหติฯ เตสํ คมนปริยนฺตสฺส โอรโต ปน คามสีมาสงฺขํ คจฺฉติฯ ตตฺถ คามสีมํ อโสเธตฺวา กมฺมํ กาตุํ น วฎฺฎติฯ **มเชฺฌ ฐิตานํ สพฺพทิสาสุ สตฺตพฺภนฺตรา**ติ มเชฺฌ ฐิตานํ ภิกฺขูนํ ฐิโตกาส โต สพฺพทิสาสุ สตฺตพฺภนฺตราฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ อพฺภนฺตเรสุฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ปริสวเสน วฑฺฒ ติ, ตสฺมาฯ **อุปจารตฺถายา**ติ สีโมปจารตฺถายฯ **สีมาภาวํ ปฎิกฺขิปิตฺวา**ติ พทฺธสีมาภาวํ ปฎิกฺขิปิตฺวาฯ สมาโน สํวาโส เอตฺถาติ **สมานสํวาสา**ฯ เอโก อุโปสโถ เอตฺถาติ **เอกูโปส ถา**ฯ เอตฺถ จ อุโปสถสฺส วิสุํ คหิตตฺตา อวเสสกมฺมวเสน สมานสํวาสตา เวทิตพฺพาฯ **วุตฺ ตา**ติ อพทฺธสีมาปริเจฺฉทํ ทเสฺสตุํ **อุโปสถกฺขนฺธเก** (มหาว. ๑๔๙) วุตฺตาฯ อนุ อนุ อฑฺฒ มาสํ **อนฺวฑฺฒมาสํ,** อฑฺฒมาเส อฑฺฒมาเสติ อโตฺถฯ เอวํ **"อนุทสาห"**นฺติอาทีสุปิฯ **เทเว**ติ เมเฆฯ **วลาหเกสุ วิคตมเตฺตสู**ติ ภาเวนภาวลกฺขเณ ภุมฺมํฯ **โสต**นฺติ อุทกปฺปวาโห วุจฺจติฯ ติเตฺถน วา อติเตฺถน วา โอตริตฺวาติ ปาฐเสโสฯ **ติมณฺฑลํ ปฎิจฺฉาเทตฺวา**ติ ยถา ติ มณฺฑลปฎิจฺฉาทนํ โหติ, เอวํ นิวาเสตฺวาฯ **อุตฺตรนฺติยา**ติ ยตฺถ กตฺถจิ อุตฺตรนฺติยาฯ ***ภิกฺขุนี วิภเงฺค*** (ปาจิ. ๖๙๒) ภิกฺขุนิยา วเสน นทีลกฺขณสฺส ปาฬิยํ อาคตตฺตา **"*ภิกฺขุนิยา*"**ติ วุตฺตํ, น ปน วิเสสสพฺภาวโตฯ

เกนจิ ขณิตฺวา อกโตติ อนฺตมโส ติรจฺฉาเนนปิ ขณิตฺวา อกโตฯ **นทึ วา สมุทฺทํ วา *ภินฺทิตฺวา***ติ นทีกูลํ วา สมุทฺทเวลํ วา ภินฺทิตฺวาฯ **เอตํ ลกฺขณ**นฺติ ''ยตฺถ นทิยํ วุตฺตปฺปกาเร วสฺสกาเล อุทกํ สนฺติฏฺฐตี''ติ (กงฺขา. อฎฺฐ. นิทานวณฺณนา) วุตฺตปฺปการลกฺขณํฯ โลณีปิ ชาตสฺสรสงฺขเมว คจฺฉติฯ ยตฺถ ปน วุตฺตปฺปกาเร วสฺสกาเล วเสฺส ปจฺฉินฺนมเตฺต ปิวิตุํ วา หตฺถปาเท โธวิตุํ วา อุทกํ น โหติ สุกฺขติ, อยํ ชาตสฺสโร คามเขตฺตสงฺขเมว คจฺฉติฯ

อุทกุเกฺขปาติ กรณเตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ อาห **"อุทกุเกฺขเปนา"**ติฯ กถํ ปน อุทกํ ขิปิตพฺพนฺติ อาห **"ตตฺถา"**ติอาทิฯ **มชฺฌิเมน ปุริเสนา**ติ ถามมชฺฌิเมน ปุริเสนฯ **อยํ อุทกุ เกฺขโป นามา**ติ อยํ อุทกุเกฺขเปน ปริจฺฉินฺนา สีมา นามาติ อโตฺถฯ ยาว ปริสา วฑฺฒติ, ตาว อยํ สีมาปิ วฑฺฒติ, ปริสปริยนฺตโต อุทกุเกฺขโปเยว ปมาณํฯ สเจ ปน นที นาติทีฆา โหติ,

ปภวโต ปฏฺฐาย ยาว มุขทฺวารํ สพฺพตฺถ สโงฺฆ นิสีทติ, อุทกุเกฺขปสีมากมฺมํ นตฺถิฯ สกลาปิ นที เอเตสํเยว ภิกฺขูนํ ปโหติฯ

ปกติวสฺสกาเลติ ปุเพฺพ วุตฺตปฺปกาเร ปกติวสฺสกาเลฯ **จตูสุ มาเสสู**ติ วสฺสานสฺส จตูสุ มาเสสุฯ อติวุฏฺฐิกาเล โอเฆน โอตฺถโตกาโส น คเหตโพฺพฯ โส หิ คามสีมาสงฺขเมว คจฺฉติฯ อโนฺตนทิยํ ชาตสฺสเร ชาตปิฏฺฐิปาสาณทีปเกสุปิ อยเมว วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ สเจ ปน นที ปริปุณฺณา โหติ สมติตฺถิกา, อุทกสาฏิกํ นิวาเสตฺวาปิ อโนฺตนทิยํเยว กมฺมํ กาตพฺพํฯ สเจ น สโกฺกนฺติ, นาวายปิ ฐตฺวา กาตพฺพํฯ คจฺฉนฺติยา ปน นาวาย กาตุํ น วฏฺฏติฯ กสฺมา? อุทกุเกฺขปมตฺตเมว หิ สีมา, ตํ นาวา สีฆเมว อติกฺกาเมติฯ เอวํ สติ อญฺญิสฺสา สีมาย ญตฺติ, อญฺญิสฺสา อนุสฺสาวนา โหติ, ตสฺมา นาวํ อริเตฺตน วา ฐเปตฺวา, ปาสาเณ วา ลมฺพิตฺวา, อโนฺตนทิยํ ชาตรุเกฺข วา พนฺธิตฺวา กมฺมํ กาตพฺพํฯ อโนฺตนทิยํ พทฺธอฏฺฏเกปิ อโนฺตนทิยํ ชาตรุเกฺขปิ ฐิเตหิ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

สเจ ปน รุกฺขสฺส สาขา วา ตโต นิกฺขนฺตปาโรโห วา พหินทีตีเร วิหารสีมาย วา คามสีมาย วา ปติฏฺฐิโต, สีมํ วา โสเธตฺวา, สาขํ วา ฉินฺทิตฺวา กมฺมํ กาตพฺพํฯ พหินทีตีเร ชาตรุกฺขสฺส อโนฺตนทิยํ ปวิฏฺฐสาขาย วา ปาโรเห วา นาวํ พนฺธิตฺวา กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ กโรเนฺตหิ สีมา วา โสเธตพฺพา, สาขํ ฉินฺทิตฺวา วา ตสฺส พหิปติฏฺฐิตภาโค นาเสตโพฺพฯ นทีตีเร ปน ขาณุกํ โกเฏฺฏตฺวา ตตฺถ พนฺธนาวาย น วฏฺฏติเยวฯ

นทิยํ เสตุํ กโรนฺติ, สเจ อโนฺตนทิยํเยว เสตุ วา เสตุปาทา วา, เสตุมฺหิ ฐิเตหิ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน เสตุ วา เสตุปาทา วา พหิตีเร ปติฏฺฐิตา, กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติ, สีมํ โสเธตฺวา กมฺมํ กาตพฺพํฯ อถ เสตุปาทา อโนฺต, เสตุ ปน อุภินฺนมฺปิ ตีรานํ อุปริอากาเส ฐิโต, วฏฺฏติฯ ชาตสฺสเรปิ เอเสว นโยฯ

“ยสฺมิํ ปเทเส ปกติวีจิโย โอตฺถริตฺวา สณฺฐหนฺตี”ติ เอเตน ยํ ปเทสํ อุทฺธํ วฑฺฒนก อุทกํ วา ปกติวีจิโย วา เวเคน อาคนฺตฺวา โอตฺถรนฺติ, ตตฺถ กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏตีติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗) ทเสฺสติฯ สเจ อูมิเวโค พาธติ, นาวาย วา อฏฺฏเก วา ฐตฺวา กาตพฺพํฯ เตสุ วินิจฺฉโย นทิยํ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ สเจ ปน สมุโทฺท คามสีมํ วา นิคมสีมํ วา โอตฺถริตฺวา ติฏฺฐติ, สมุโทฺทว โหติฯ ตตฺถ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ **ตโต ปฏฺฐาย กปฺปิยภูมี**ติ โอตฺถริตฺวา สณฺฐิตอุทกนฺตโต ปฏฺฐาย อโนฺต นทีชาตสฺสรสมุโทฺท นามาติ อโตฺถฯ **ทุพฺพุฏฺฐิกาเล**ติ วสฺสาน เหมเนฺต สนฺธาย วุตฺตํฯ **สุเกฺขสุปี**ติ นิรุทเกสุปิฯ ยถา จ วาปิขณเน, เอวํ อาวาฏโปกฺขรณีอาทีนํ ขณเนปิ คามเขตฺตํ โหติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **วปฺปํ วา กโรนฺตี**ติ ลาพุติปุสกาทิวปฺปํ วา ก โรนฺติฯ **ตํ ฐาน**นฺติ ยตฺถ วาปิอาทิกํ กตํ, ตํ ฐานํฯ อญฺญํ ปน กปฺปิยภูมิฯ สเจ ปน ชาตสฺสรํ ปูเรตฺวา ถลํ กโรนฺติ, เอกสฺมิํ ทิสาภาเค ปาฬิํ พนฺธิตฺวา สพฺพเมว นํ มหาตฬากํ วา กโรนฺติ, ส โพฺพปิ อชาตสฺสโร โหติฯ คามสีมาสงฺขเมว คจฺฉติฯ

สเจ นทิมฺปิ วินาเสตฺวา ตฬากํ กโรนฺติ, เหฏฺฐา ปาฬิ พทฺธา, อุทกํ อาคนฺตฺวา ตฬากํ ปูเรตฺวา ติฏฺฐติ, เอตฺถ กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ อุปริ ปวตฺตนฏฺฐาเน ฉฑฺฑิตํ อุทกํ นทิํ โอตฺถริตฺวา สนฺทนฏฺฐานโต ปฏฺฐาย วฏฺฏติฯ กาจิ นที กาลนฺตเรน อุปฺปติตฺวา คามนิคมสีมํ โอตฺถริตฺวา ปวตฺตติ, นทีเยว โหติ, กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ วิหารสีมํ โอตฺถรติ ‘‘วิหารสีมา’’เตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อโนฺต คจฺฉติ, ตสฺมาฯ **สมนฺตา อุทกุเกฺขปปริเจฺฉโท กาตโพฺพ**ติ ปโหนกฏฺฐานํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ยตฺถ ปน กุนฺนทีอาทีสุ นปฺปโหติ, ตตฺถ ปโหนกฏฺฐานโต อุทกุเกฺขปปริเจฺฉโท กาตโพฺพฯ **อุปจารตฺถายา**ติ สีโมปจารตฺถายฯ

กสฺมา ปน อญฺญเมกํ สตฺตพฺภนฺตรํ, อโญฺญ เอโก อุทกุเกฺขโป จ อุปจารตฺถาย ฐเปตโพฺพติ อาห **“อยํ หี”**ติอาทิฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๔๗; วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๔๗) – ยสฺมา อยํ สตฺตพฺภนฺตรสีมา จ อุทกุเกฺขปสีมา จ ภิกฺขูนํ ฐิโตกาสโต ปฏฺฐาย ลพฺภติ, เต จ ภิกฺขู น สพฺพทา เอกสทิสา, กทาจิ วฑฺฒนฺติ, กทาจิ ปริหายนฺติฯ ยทา จ วฑฺฒนฺติ, ตทา สีมาสงฺกโร โหติฯ ตสฺมา อญฺญเมกํ สตฺตพฺภนฺตรํ, อโญฺญ เอโก อุทกุเกฺขโป จ อุปจารตฺถาย ฐเปตโพฺพติฯ ยํ ปน **มหาอฏฺฐกถายํ** ‘‘ตโต อธิกํ วฏฺฏติเยว, อูนกํ ปน น วฏฺฏตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๔๗) วุตฺตํ, ตมฺปิ เอตทตฺถเมว, น ปน ตตฺถ กตสฺส กมฺมสฺส กุปฺปตฺตาติ คเหตพฺพํฯ **ปริเจฺฉทโต พหิ อญฺญํ ตตฺตกํเยว ปริเจฺฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปี**ติ อตฺตโน สตฺตพฺภนฺตเรน, อุทกุเกฺขเปน วา โย เตสํ สตฺตพฺภนฺตรสฺส, อุทกุเกฺขปสฺส วา ปริเจฺฉโท, ตโต พหิ อญฺญํ ตตฺตกํเยว ปริเจฺฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปีติ อโตฺถฯ กถเมตํ วิญฺญายตีติ อาห **“อิทํ สพฺพอฏฺฐกถาสุ สนฺนิฏฺฐาน”**นฺติ, อิทํ ‘‘กมฺมํ โกเปตี’’ติ มหาอฏฺฐกถาทีสุ ววตฺถานนฺติ อโตฺถฯ **“อิติ อิม”**นฺติอาทิ ยถาวุตฺตสฺส นิคมนํฯ โหติ เจตฺถ –

> ‘‘พทฺธาพทฺธวเสเนธ, สีมา นาม ทฺวิธา ตหึ;
> ติสมฺปตฺติยุตฺตา วชฺชิ-เตกาทส วิปตฺติกา;
> พทฺธสีมา ติธา ขณฺฑา-ทิโต คามาทิโต ปรา’’ติฯ

สภาคาปตฺติ จ นาเมสา ทุวิธา วตฺถุสภาคา, อาปตฺติสภาคาติฯ ตตฺถ อิธ วตฺถุสภาคา อธิเปฺปตา, เนตราติ ทเสฺสตุํ **“ยํ สโพฺพ สโงฺฆ วิกาลโภชนาทินา”**ติอาทิมาหฯ **ลหุกาปตฺติ**นฺติ ลหุเกน วินยกเมฺมน วิสุชฺฌนโต ลหุกา ถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยปาฏิเทสนียทุกฺกฏทุพฺภาสิตสงฺขาตา ปญฺจาปตฺติโยฯ วตฺถุสภาคาย สงฺฆาทิเสสาปตฺติยาปิ สติ อุโปสถกมฺมํ ปตฺตกลฺลํ น โหติเยวฯ ยถาห ‘‘สภาคสงฺฆาทิเสสํ อาปนฺนสฺส ปน สนฺติเก อาวิ กาตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ อาวิ กโรติ, อาปตฺติ อาวิกตา โหติ, ทุกฺกฏา ปน น มุจฺจตี’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒)ฯ ตสฺสา ปน อเทสนาคามินิโต เอวํ วุตฺตํฯ **วตฺถุสภาคา**ติ วตฺถุวเสน สมานภาคา, เอกโกฏฺฐาสาติ วุตฺตํ โหติฯ อิมเมว วตฺถุสภาคํ เทเสตุํ น วฏฺฏติ ‘‘น, ภิกฺขเว, สภาคา อาปตฺติ เทเสตพฺพา, โย เทเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๖๙) วุตฺตตฺตา, น ปน อาปตฺติสภาคํฯ เตนาห **“วิกาลโภชนปจฺจยา อาปนฺนํ ปนา”**ติอาทิฯ **อาปตฺติสภาค**นฺติ อาปตฺติยา สมานภาคํฯ

สามนฺตา อาวาสาติ สามนฺตอาวาสํ, สมีปวิหารนฺติ อโตฺถฯ **สชฺชุก**นฺติ ตทเหวาคมนตฺถายฯ **ปาเหตโพฺพ**ติ เปเสตโพฺพฯ **อิเจฺจตํ กุสล**นฺติ อิติ เอตํ สุนฺทรํ ภทฺทกํ, ลทฺธกปฺปนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **โน เจ ลเภถา**ติ วิหารานํ ทูรตาย วา มเคฺค ปริปนฺถาทินา วา ยทิ น ลเภถฯ ‘‘ตสฺส สนฺติเก ปฏิกริสฺสตี’’ติ อิมินา วจเนน สภาคาปตฺติ อาวิ กาตุมฺปิ น ลพฺภตีติ ทีปิตํ โหติฯ ยทิ ลเภยฺย, อาวิ กตฺวาปิ อุโปสถํ กเรยฺยฯ ยทิ ปน สโพฺพ สโงฺฆ สภาคํ สงฺฆาทิเสสํ อาปโนฺน โหติ, ญตฺตึ ฐเปตฺวา อุโปสถํ กาตุํ น วฏฺฏติ, อุโปสถสฺส อนฺตราโยว โหติฯ อุโภปิ ทุกฺกฏํ อาปชฺชนฺติ ‘‘น, ภิกฺขเว, สภาคา อาปตฺติ เทเสตพฺพา, โย เทเสยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ น, ภิกฺขเว, สภาคา อาปตฺติ ปฏิคฺคเหตพฺพา, โย ปฏิคฺคเณฺหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๖๙) วุตฺตตฺตาฯ **วิมติ** สํสโย, ตตฺถ นิยุโตฺต **เวมติโก**ฯ ‘‘ปุน นิเพฺพมติโก หุตฺวา เทเสตพฺพเมวา’’ติ เนว ปาฬิยํ, น จ อฏฺฐกถายํ อตฺถิ, เทสิเต ปน โทโส นตฺถิฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ‘‘ปาริสุทฺธึ อายสฺมโนฺต อาโรเจถา’’ติอาทินา นเยน สาปตฺติกสฺส อุโปสถกรเณ ปญฺญตฺตํ ทุกฺกฏํ อาปชฺชนฺตีติ วุตฺตนเยเนวฯ กสฺมา สภาคาปตฺติเยว วุตฺตาติ อาห **“เอตาสุ หี”**ติอาทิฯ **วิสภาคาปตฺตีสุ วิชฺชมานาสุปิ ปตฺตกลฺลํ โหติเยวา**ติ วิสภาคาสุ ปน วิชฺชมานาสุ เตสํเยว ปุคฺคลานํ อาปตฺติ, น สงฺฆสฺสาติ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ โหติเยวฯ

อนุติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนโก นาม จตุนฺนํ ปาราชิกานํ อญฺญตรํ อชฺฌาปนฺนโกฯ ปณฺฑกาทีนํ วินิจฺฉโย ปรโต ปาราชิกุทฺเทเส อาวิ ภวิสฺสติ ฯ **ติรจฺฉานคโต**ติ อนฺตมโส สกฺกํ เทวราชานํ อุปาทาย โย โกจิ นาคมาณวกาทิโก อมนุสฺสชาติโก เวทิตโพฺพ, น อสฺสโคณาทโยฯ เตนาห **''เอตฺถ จา''**ติอาทิฯ ตตฺถ **เอตฺถาติ** เอติสฺสํ วชฺชนียปุคฺคลกถายํฯ **ยสฺส อุปสมฺปทา ปฏิกฺขิตฺตา**ติ ''ติรจฺฉานคโต, ภิกฺขเว, อนุปสมฺปนฺโน, น อุปสมฺปาเทตโพฺพ''ติ (มหาว. ๑๑๑) ยสฺส นาคสุปณฺณาทิโน ติรจฺฉานคตสฺส อุปสมฺปทา ปฏิกฺขิตฺตา , โส อิธาปิ ติรจฺฉานคโต นามาติ อโตฺถฯ ตตฺถ หิ อนฺตมโส เทเว อุปาทาย นาคมาณวกาทิโก โย โกจิ อมนุสฺสชาติโก ''ติรจฺฉานคโต''ติ อธิเปฺปโตฯ วุตฺตญฺหิ **สมนฺตปาสาทิกายํ** ''ติรจฺฉานคโต, ภิกฺขเวติ เอตฺถ นาโค วา โหตุ สุปณฺณมาณวกาทีนํ วา อญฺญตโร, อนฺตมโส สกฺกํ เทวราชานํ อุปาทาย โย โกจิ อมนุสฺสชาติโย, โส สโพฺพว อิมสฺมึ อเตฺถ 'ติรจฺฉานคโต'ติ เวทิตโพฺพ''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๑)ฯ **ติตฺถํ** วุจฺจติ ลทฺธิ, ตํ เอเตสํ อตฺถีติ **ติตฺถิกา,** ติตฺถิกา เอว **ติตฺถิยา,** อิโต อญฺญลทฺธิกาติ อโตฺถฯ

สุตฺตสฺส อุเทฺทโส **สุตฺตุเทฺทโส**ฯ ปาริสุทฺธิ เอว อุโปสโถ **ปาริสุทฺธิอุโปสโถ**ฯ เอเสว นโย **อธิฎฺฐานุโปสโถ**ติ เอตฺถาปิฯ **โส**ติ ปาติโมกฺขุเทฺทโสฯ โอวาโทว ปาติโมกฺขํ, ตสฺส อุเทฺทโส สรูเปน กถนํ **โอวาทปาติโมกฺขุเทฺทโส**ฯ ''อิมสฺมึ วีติกฺกเม อยํ นาม อาปตฺตี''ติ เอวํ อาปตฺติวเสน อาณาปนํ ปญฺญาปนํ **อาณา,** เสสํ อนนฺตรสทิสเมวฯ

ขนฺตี ปรมํ ตโป ติติกฺขา…เป…. วุตฺตา ติโสฺส คาถาโย นาม –

''ขนฺตี ปรมํ ตโป ติติกฺขา;
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา;
น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี;
น สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยโนฺตฯ

''สพฺพปาปสฺส อกรณํ, กุสลสฺส อุปสมฺปทา;
สจิตฺตปริโยทปนํ, เอตํ พุทฺธาน สาสนํฯ

''อนูปวาโท อนูปฆาโต, ปาติโมเกฺข จ สํวโร;
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ, ปนฺตญฺจ สยนาสนํ;
อธิจิเตฺต จ อาโยโค, เอตํ พุทฺธาน สาสน''นฺติฯ(ที. นิ. ๒.๙๐; ธ. ป. ๑๘๓-๑๘๕) –

อิมา ติโสฺส คาถาโยฯ

ตตฺถ **ขนฺตี ปรมํ ตโป**ติ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๒.๙๐; ธ. ป. อฏฺฐ. ๒.๑๘๕) อธิวาสนขนฺติ นาม ปรมํ ตโปฯ **ติติกฺขา**ติ ขนฺติยา เอว เววจนํ, ติติกฺขาสงฺขาตา อธิวาสนขนฺติ อุตฺตมํ ตโปติ อโตฺถฯ **นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺตี**ติ สพฺพากาเรน ปน นิพฺพานํ ''ปรม''นฺติ วทนฺติ พุทฺธาฯ **น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี**ติ โย อธิวาสนขนฺติวิรหิตตฺตา ปรํ อุปฆาเตติ พาธติ วิหึสติ, โส ปพฺพชิโต นาม น โหติฯ จตุตฺถปาโท ปน ตเสฺสว เววจนํฯ ''น หิ ปพฺพชิโต''ติ เอตสฺส หิ **''นสมโณ โหตี''**ติ เววจนํฯ ''ปรูปฆาตี''ติ เอตสฺส **''ปรํ วิเหฐยโนฺต''**ติ เววจนํฯ อถ วา **ปรูปฆาตี**ติ สีลูปฆาตีฯ สีลญฺหิ อุตฺตมเฏฺฐน ''ปร''นฺติ วุจฺจติฯ โย จ สมโณ ปรํ ยํ กญฺจิ สตฺตํ วิเหฐยโนฺต ปรูปฆาตี โหติ, อตฺตโน สีลวินาสโก, โส ปพฺพชิโต นาม น โหตีติ อโตฺถฯ อถ วา โย อธิวา

สนฺขนฺติยา อภาวา ปรูปฆาตี โหติ, ปรํ อนฺตมโส ฑํสมกสมฺปิ สญฺจิจฺจ ชีวิตา โวโรเปติ, โส น หิ ปพฺพชิโตฯ กึ การณา? มลสฺส อปพฺพาชิตตฺตาฯ ‘‘ปพฺพาชยมตฺตโน มลํ, ตสฺมา ‘ปพฺพชิโต’ติ วุจฺจตี’’ติ (ธ. ป. ๓๘๘) อิทญฺหิ ปพฺพชิตลกฺขณํฯ โยปิ น เหว โข อุปฆาเตติ น มาเรติ, อปิจ ทณฺฑาทีหิ วิเหเฐติ, โส ปรํ วิเหฐยนฺโต สมโณ น โหติฯ กึ การณา? วิเหสาย อสมิตตฺตาฯ ‘‘สมิตตฺตา หิ ปาปานํ, ‘สมโณ’ติ ปวุจฺจตี’’ติ (ธ. ป. ๒๖๕) อิทญฺหิ สมณลกฺขณํฯ

ทุติยคาถาย **สพฺพปาปสฺสา**ติ สพฺพากุสลสฺสฯ **อกรณ**นฺติ อนุปฺปาทนํฯ **กุสลสฺสา**ติ จตุภูมกกุสลสฺสฯ **อุปสมฺปทา**ติ อุปสมฺปาทนํ ปฏิลาโภฯ **สจิตฺตปริโยทปน**นฺติ อตฺตโน จิตฺตสฺส โวทาปนํ ปภสฺสรภาวกรณํ สพฺพโส ปริโสธนํ, ตํ ปน อรหตฺเตน โหติฯ อิติ สีลสํวเรน สพฺพปาปํ ปหาย โลกิยโลกุตฺตราหิ สมถวิปสฺสนาหิ กุสลํ สมฺปาเทตฺวา อรหตฺตผเลน จิตฺตํ ปริโยทาเปตพฺพนฺติ เอตํ พุทฺธานํ สาสนํ โอวาโท อนุสิฏฺฐิฯ

ตติยคาถาย **อนูปวาโท**ติ วาจาย กสฺสจิ อนุปวทนํฯ **อนูปฆาโต**ติ กาเยน กสฺสจิ อุปฆาตสฺส อกรณํฯ **ปาติโมกฺเข**ติ ยํ ตํ ปาติโมกฺขํ ปอติโมกฺขํ อติปโมกฺขํ อุตฺตมํ สีลํ, ปาติ วา อคติวิเสเสหิ, โมเกฺขติ ทุคฺคติภเยหิฯ โย วา นํ ปาติ, ตํ โมเกฺขตีติ ‘‘ปาติโมกฺข’’นฺติ วุจฺจติ, ตสฺมึ ปาติโมเกฺข จฯ **สํวโร**ติ สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํ อวีติกฺกมลกฺขโณ สํวโรฯ **มตฺตญฺญุตา**ติ ปฏิคฺคหณปริโภควเสน ปมาณญฺญุตาฯ **ปนฺตญฺจ สยนาสน**นฺติ ชนสงฺฆฏฺฏนวิรหิตํ นิชฺชนสมฺพาธํ วิวิตฺตํ, เสนาสนญฺจฯ เอตฺถ จ ทฺวิหิเยว ปจฺจเยหิ จตุปจฺจยสโนฺตโส ทีปิโตติ เวทิตโพฺพ ปจฺจยสโนฺตสสามเญฺญน อิตรทฺวยสฺสาปิ ลกฺขณหารนเยน โชติตตฺตาฯ **อธิจิเตฺต จ อาโยโค**ติ วิปสฺสนาปาทกํ อฏฺฐสมาปตฺติจิตฺตํ, ตโตปิ มคฺคผลจิตฺตเมว อธิจิตฺตํ, ตสฺมึ ยถาวุเตฺต อธิจิเตฺต อาโยโค จ อนุโยโค จาติ อโตฺถฯ **เอตํ พุทฺธาน สาสน**นฺติ เอตํ ปรสฺส อนุปวทนํ, อนุปฆาตนํ, ปาติโมเกฺข สํวโร, ปฏิคฺคหณปริโภเคสุ มตฺตญฺญุตา, อฏฺฐสมาปตฺติวสิภาวาย วิวิตฺตเสนาสนเสวนญฺจ พุทฺธานํ สาสนํ โอวาโท อนุสิฏฺฐีติฯ อิมา ปน ติโสฺส คาถา สพฺพพุทฺธานํ ปาติโมกฺขุเทฺทสคาถาโย โหนฺตีติ เวทิตพฺพาฯ ตํ พุทฺธา เอว อุทฺทิสนฺติ, น สาวกาฯ

‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ’’ติอาทินา (มหาว. ๑๓๔) นเยน วุตฺตํ **อาณาปาติโมกฺขํ** นามฯ ตํ สาวกา เอว อุทฺทิสนฺติ, น พุทฺธา สงฺฆกมฺมํ กโรนฺติ, น จ ตตฺถ ปริยาปนฺนาติ อาห **‘‘ตํ สาวกา เอว อุทฺทิสนฺติ, น พุทฺธา’’**ติฯ **อิมสฺมึ อเตฺถ**ติ ‘‘ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยา’’ติ เอตสฺมึ อเตฺถฯ

อนุปคโต นาม ตเตฺถว อุปสมฺปโนฺน, อสติยา ปุริมิกาย อนุปคโต วาฯ **จาตุมาสินิย**นฺติ จาตุมาสิยํฯ สา หิ จตุนฺนํ มาสานํ ปาริปูริภูตาติ จาตุมาสี, สา เอว ‘‘จาตุมาสินี’’ติ วุจฺจติ, ตสฺสํ จาตุมาสินิยํฯ ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมาสินิยนฺติ อโตฺถฯ **กายสามคฺคิ**นฺติ กาเยน สมคฺคภาวํ, หตฺถปาสูปคมนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

อยํ ปเนตฺถ วินิจฺฉโย – สเจ ปุริมิกาย ปญฺจ ภิกฺขู วสฺสํ อุปคตา, ปจฺฉิมิกายปิ ปญฺจ, ปุริเมหิ ญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาริเต ปจฺฉิเมหิ เตสํ สนฺติเก ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพ, น เอกสฺมึ อุโปสถเคฺค เทฺว ญตฺติโย ฐเปตพฺพาฯ สเจปิ ปจฺฉิมิกาย อุปคตา จตฺตาโร, ตโย, เทฺว, เอโก วา โหติ, เอเสว นโยฯ อถ ปุริมิกาย จตฺตาโร, ปจฺฉิมิกายปิ จตฺตาโร, ตโย, เทฺว, เอโก วา, เอเสว นโยฯ อถ ปุริมิกาย ตโย, ปจฺฉิมิกาย ตโย, เทฺว วา, เอเสว นโยฯ อิทเมฺหตฺถ ลกฺขณํ – สเจ ปุริมิกาย อุปคเตหิ ปจฺฉิมิกาย อุปคตา โถกตรา เจว โหนฺติ สมสมา จ, สงฺฆปฺปวารณาย จ คณํ ปูเรนฺติ, สงฺฆปฺปวารณาวเสน ญตฺตึ ฐเปตฺวา ปุริเมหิ ปวาเรตพฺพาฯ สเจ ปน ปุริมิกาย

ตโย, ปจฺฉิมิกาย เอโก โหติ, เตน สทฺธึ เต จตฺตาโร โหนฺติ, จตุนฺนํ สงฺฆญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาเรตุํ น วฏฺฏติฯ คณญตฺติยา ปน โส คณปูรโก โหติ, ตสฺมา คณวเสน ญตฺตึ ฐเปตฺวา ปุริเมหิ ปวาเรตพฺพํ, อิตเรน เตสํ สนฺติเก ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ ปุริมิกาย เทฺว, ปจฺฉิมิกาย เทฺว วา เอโก วา, เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ สเจ ปุริมิกาย เอโก, ปจฺฉิมิกายปิ เอโก, เอเกน เอกสฺส สนฺติเก ปวาเรตพฺพํ, เอเกน ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพ ฯ สเจ ปุริมวสฺสูปคเตหิ ปจฺฉิมวสฺสูปคตา เอเกนปิ อธิกตรา โหนฺติ, ปฐมํ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตฺวา ปจฺฉา โถกตเรหิ เตสํ สนฺติเก ปวาเรตพฺพํฯ กตฺติกจาตุมาสินิปวารณาย ปน สเจ ปฐมํ วสฺสูปคเตหิ มหาปวารณาย ปวาริเตหิ ปจฺฉา อุปคตา อธิกตรา วา สมสมา วา โหนฺติ, ปวารณาญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาเรตพฺพํฯ เตหิ ปวาริเต ปจฺฉา อิตเรหิ ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ อถ มหาปวารณาย ปวาริตา พหู โหนฺติ, ปจฺฉา วสฺสูปคตา โถกา วา เอโก วา, ปาติโมเกฺข อุทฺทิเฏฺฐ ปจฺฉา เตสํ สนฺติเก เตน ปวาเรตพฺพนฺติฯ

เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวาติ เอกสฺมึ อํเส สาธุกํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวาติ อโตฺถฯ **อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา**ติ ทสนขสโมธานสมุชฺชลํ อญฺชลึ อุกฺขิปิตฺวาฯ สเจ ปน ตตฺถ ปาริวาสิโกปิ อตฺถิ, สงฺฆนวกฏฺฐาเน นิสีทิตฺวา ตเตฺถว นิสินฺนเนน อตฺตโน ปาฬิยา ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ ปาติโมเกฺข อุทฺทิสิยมาเน ปน ปาฬิยา อนิสีทิตฺวา ปาฬึ วิหาย หตฺถปาสํ อมุญฺจเนฺตน นิสีทิตพฺพํฯ ปวารณายปิ เอเสว นโยฯ

สพฺพํ ปุพฺพกรณียนฺติ สมฺมชฺชนาทึ นววิธํ ปุพฺพกิจฺจํฯ ยถา จ สโพฺพ สโงฺฆ สภาคาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ''สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ…เป…. ปฏิกริสฺสตี''ติ (มหาว. ๑๗๑) ญตฺตึ ฐเปตฺวา อุโปสถํ กาตุํ ลภติ, เอวเมตฺถาปิ ตีหิ ''สุณนฺตุ เม อายสฺมนฺตา อิเม ภิกฺขู สภาคํ อาปตฺตึ อาปนฺนา, ยทา อญฺญํ ภิกฺขุํ สุทฺธํ อนาปตฺติกํ ปสฺสิสฺสนฺติ, ตทา ตสฺส สนฺติเก ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสนฺตี''ติ คณญตฺตึ ฐเปตฺวา, ทฺวีหิปิ ''อญฺญํ สุทฺธํ ปสฺสิตฺวา ปฏิกริสฺสามา''ติ วตฺวา อุโปสถํ กาตุํ วฏฺฏติฯ เอเกนาปิ ''ปริสุทฺธํ ลภิตฺวา ปฏิกริสฺสามี''ติ อาโภคํ กตฺวา กาตุํ วฏฺฏติฯ **ตทหู**ติ ตสฺมึ อหุ, ตสฺมึ ทิวเสติ อโตฺถฯ **นานาสํวาสเกหี**ติ ลทฺธินานาสํวาสเกหิฯ **อนาวาโส** นาม นวกมฺมสาลาทิโก โย โกจิ ปเทโสฯ **อญฺญตฺร สเงฺฆนา**ติ สงฺฆปฺปโหนเกหิ ภิกฺขูหิ วินาฯ **อญฺญตฺร อนฺตรายา**ติ ปุเพฺพ วุตฺตํ ทสวิธมนฺตรายํ วินาฯ สพฺพนฺติเมน ปน ปริเจฺฉเทน อตฺตจตุเตฺถน อนฺตราเย วา สติ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ ยถา จ อาวาสาทโย น คนฺตพฺพา, เอวํ สเจ วิหาเร อุโปสถํ กโรนฺติ, อุโปสถาธิฏฺฐานตฺถํ สีมาปิ นทีปิ น คนฺตพฺพาฯ สเจ ปเนตฺถ โกจิ ภิกฺขุ โหติ, ตสฺส สนฺติกํ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ วิสฺสฏฺฐอุโปสถาปิ อาวาสา คนฺตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ คโต อธิฏฺฐาตุมฺปิ ลภติฯ อารญฺญเกนาปิ ภิกฺขุนา อุโปสถทิวเส คาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา อตฺตโน วิหารเมว อาคนฺตพฺพํฯ สเจ อญฺญํ วิหารํ โอกฺกมติ, ตตฺถ อุโปสถํ กตฺวาว อาคนฺตพฺพํ, อกตฺวา อาคนฺตุํ น วฏฺฏติฯ ยํ ชญฺญา ''อเชฺชว ตตฺถ คนฺตุํ สโกฺกมี''ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๘๑) เอวรูโป ปน อาวาโส คนฺตโพฺพฯ ตตฺถ ภิกฺขูหิ สทฺธึ อุโปสถํ กโรเนฺตนาปิ หิ อิมินา เนว อุโปสถนฺตราโย กโต ภวิสฺสตีติฯ

อุทกํ อาสเนน จาติ อาสเนน สห ปานียปริโภชนียํ อุทกญฺจาติ อโตฺถฯ สงฺฆสนฺนิปาตโต ปฐมํ กตฺตพฺพํ **ปุพฺพกรณํ**ฯ ปุพฺพกรณโต ปจฺฉา กตฺตพฺพมฺปิ อุโปสถกมฺมโต ปฐมํ กตฺตพฺพตฺตา **ปุพฺพกิจฺจํ**ฯ อุภยมฺปิ เจตํ อุโปสถกมฺมโต ปฐมํ กตฺตพฺพตฺตา ''ปุพฺพกิจฺจ''มิเจฺจว เอตฺถ วุตฺตนฺติ อาห **''เอวํ ทฺวีหิ นาเมหิ นววิธํ ปุพฺพกิจฺจํ ทสฺสิต''**นฺติฯ กึ ตํ กตนฺติ ปุจฺฉตีติ อาห **''น หี''**ติอาทิฯ **ตํ อกตฺวา อุโปสถํ กาตุํ น วฏฺฏติ** ''น, ภิกฺขเว, เถเรน อาณ

เตฺตน อคิลาเนน น สมฺมชฺชิตพฺพํ, โย น สมฺมเชฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติอาทิ (มหาว. ๑๕๙) วจนโตฯ เตเนวาห **‘‘ตสฺมา เถเรน อาณเตฺตนา’’**ติอาทิฯ

สเจ ปน อาณโตฺต สมฺมชฺชนิํ ตาวกาลิกมฺปิ น ลภติ, สาขาภงฺคํ กปฺปิยํ กาเรตฺวา สมฺมชฺชิตพฺพํฯ ตมฺปิ อลภนฺตสฺส ลทฺธกปฺปิยํ โหติฯ **ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปตพฺพ**นฺติ อาคนฺตุกานํ อตฺถาย ปานียปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปตพฺพํฯ **อาสนํ ปญฺญาเปตพฺพ**นฺติ ปีฐผลกาทิอาสนํ ปญฺญาเปตพฺพํฯ สเจ อุโปสถาคาเร อาสนานิ นตฺถิ, สํฆิกาวาสโตปิ อาหริตฺวา ปญฺญาเปตฺวา ปุน หริตพฺพานิฯ อาสเนสุ อสติ กฏสารเกปิ ตฏฺฏิกาโยปิ ปญฺญาเปตุํ วฏฺฏติฯ ตฏฺฏิกาสุปิ อสติ สาขาภงฺคานิ กปฺปิยํ กาเรตฺวา ปญฺญาเปตพฺพานิฯ กปฺปิยการกํ อลภนฺตสฺส ลทฺธกปฺปิยํ โหติฯ **ปทีโป กาตโพฺพ**ติ ปทีเปตโพฺพ, ปทีปุชฺชลนํ กาตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ อาณาเปเนฺตน ปน ‘‘อสุกสฺมิํ นาม โอกาเส เตลํ วา วฏฺฏิ วา กปลฺลิกา วา อตฺถิ, ตํ คเหตฺวา กโรหี’’ติ วตฺตโพฺพฯ สเจ เตลาทีนิ นตฺถิ, ปริเยสิตพฺพานิฯ ปริเยสิตฺวา อลภนฺตสฺส ลทฺธกปฺปิยํ โหติฯ อปิจ กปาเล อคฺคิปิ ชาเลตโพฺพฯ อาณาเปเนฺตน จ กิญฺจิ กมฺมํ กโรโนฺต วา สทากาลเมว เอโก วา ภารนิตฺถรณโก วา สรภาณกธมฺมกถิกาทีสุ อญฺญตโร วา น อาณาเปตโพฺพ, อวเสสา ปน วาเรน อาณาเปตพฺพาฯ เตนาห **‘‘เถเรนาปิ ปติรูปํ ญตฺวา อาณาเปตพฺพ’’**นฺติฯ

พหิ อุโปสถํ กตฺวา อาคเตนาติ นทิยา วา สีมาย วา ยตฺถ กตฺถจิ อุโปสถํ กตฺวา อาคเตน ฉโนฺท ทาตโพฺพ, ‘‘กโต มยา อุโปสโถ’’ติ อจฺฉิตุํ น ลภตีติ อธิปฺปาโยฯ **กิจฺจปฺปสุโต วา**ติ คิลานุปฏฺฐากาทิกิจฺจปฺปสุโต วาฯ สเจ คิลาโน ฉนฺทปาริสุทฺธิํ ทาตุํ น สโกฺกติ, มเญฺจน วา ปีเฐน วา สงฺฆมชฺฌํ อาเนตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ คิลานุปฏฺฐากานํ ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ ‘‘สเจ โข มยํ อิมํ คิลานํ ฐานา จาเวสฺสาม, อาพาโธ วา อภิวฑฺฒิสฺสติ, กาลกิริยา วา ภวิสฺสตี’’ติ, น เตฺวว โส คิลาโน ฐานา จาเวตโพฺพ, สเงฺฆน ตตฺถ คนฺตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพ, น เตฺวว วเคฺคน สเงฺฆน อุโปสโถ กาตโพฺพฯ กเรยฺย เจ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ สเจ พหู ตาทิสา คิลานา โหนฺติ, สเงฺฆน ปฏิปาฏิยา ฐตฺวา สเพฺพ หตฺถปาเส กาตพฺพาฯ สเจ ทูเร ทูเร โหนฺติ, สโงฺฆ นปฺปโหติ, ตํ ทิวสํ อุโปสโถ น กาตโพฺพ, น เตฺวว วเคฺคน สเงฺฆน อุโปสโถ กาตโพฺพฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ตทหุโปสเถ ปาริสุทฺธิํ เทเนฺตน ฉนฺทมฺปิ ทาตุํ, สนฺติ สงฺฆสฺส กรณีย’’นฺติ (มหาว. ๑๖๕) วุตฺตตฺตา ภควโต อาณํ กโรเนฺตน ‘‘ฉนฺทํ **ทมฺมี’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘ฉนฺทหารโก เจ, ภิกฺขเว, ทิเนฺน ฉเนฺท ตเตฺถว ปกฺกมติ, อญฺญสฺส ทาตโพฺพ ฉโนฺท’’ติอาทิวจนโต (มหาว. ๑๖๕) ปุน อตฺตโน ฉนฺททานปริสฺสมวิโนทนตฺถํ **‘‘ฉนฺทํ เม หรา’’**ติ วุตฺตํฯ ‘‘ฉนฺทหารโก เจ, ภิกฺขเว, ทิเนฺน ฉเนฺท สงฺฆปฺปโตฺต สญฺจิจฺจ น อาโรเจติ, อาหโฏ โหติ ฉโนฺท, ฉนฺทหารกสฺส อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๑๖๕) วุตฺตตฺตา ทุกฺกฏโต ตํ โมเจตุํ **‘‘ฉนฺทํ เม อาโรเจหี’’**ติ วุตฺตํฯ

กาเยน วา วาจาย วา อุภเยน วา วิญฺญาเปตโพฺพติ มนสา จิเนฺตตฺวา กายปฺปโยคํ กโรเนฺตน เยน เกนจิ องฺคปจฺจเงฺคน วา, วาจํ ปน นิจฺฉาเรตุํ สโกฺกเนฺตน ตเถว วาจาย วา, อุภยถาปิ สโกฺกเนฺตน กายวาจาหิ วา วิญฺญาเปตโพฺพ, ชานาเปตโพฺพติ อโตฺถฯ **‘‘อยํ อโตฺถ’’**ติ วจนโต ปน ยาย กายจิปิ ภาสาย วิญฺญาเปตุํ วฏฺฏติ, ปาริสุทฺธิทาเนปิ ฉนฺททาเน วุตฺตสทิโสว วินิจฺฉโยฯ ตํ ปน เทเนฺตน ปฐมํ สนฺตี อาปตฺติ เทเสตพฺพาฯ น หิ สาปตฺติโก สมาโน ‘‘ปาริสุทฺธิํ ทมฺมิ, ปาริสุทฺธิํ เม หร, ปาริสุทฺธิํ เม อาโรเจหี’’ติ (มหาว. ๑๖๔) วตฺตุํ ลภติฯ ‘‘สนฺติ สงฺฆสฺส กรณียานี’’ติ วตฺตเพฺพ วจนวิปลฺลาเสน **‘‘สนฺติ สงฺฆสฺส กรณีย’’**นฺติ วุตฺตํฯ **เตสญฺจ อตฺตโน จ ฉนฺทปาริสุทฺธิํ เทตี**ติ เอตฺถ ฉโนฺท จ ฉนฺทปาริสุทฺธิ จ **ฉนฺทปาริ**

สุทฺธิ, ตํ เทตีติ สรูเปกเสสนเยน อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **อิตรา**ติ อเญฺญสํ ฉนฺทปาริสุทฺธิฯ **พิฬาลสงฺขลิกา ฉนฺทปาริสุทฺธี**ติ เอตฺถ **พิฬาลสงฺขลิกา** นาม พิฬาลพนฺธนํฯ ตตฺถ หิ สงฺขลิกาย ปฐมวลยํ ทุติยวลยํเยว ปาปุณาติ, น ตติยํ, เอวมยมฺปิ ฉนฺทปาริสุทฺธิ ทายเกน ยสฺส ทินฺนา, ตโต อญฺญตฺถ น คจฺฉตีติ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๖๔; วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๖๔)ฯ ตสฺมา สา พิฬาลสงฺขลิกสทิสตฺตา ‘‘พิฬาลสงฺขลิกา’’ติ วุตฺตาฯ พิฬาลสงฺขลิกคฺคหณเญฺจตฺถ ยาสํ กาสญฺจิ สงฺขลิกานํ อุปลกฺขณมตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อุตฺกฺขานนฺติ ตํ ตํ กิริยํ อรติ วเตฺตตีติ **อุตุ,** ตสฺส อกฺขานํ อุตุกฺขานํ, อุตุอาจิกฺขนนฺติ อโตฺถฯ ยถา จ ตสฺส อาจิกฺขนํ, ตํ สรูปโต ทเสฺสตุํ **‘‘เหมนฺตาทีน’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **คณนา**ติ กลนาฯ ภิกฺขุนีนํ อฏฺฐครุธเมฺมหิ โอวทนํ **ภิกฺขุโนวาโทฯ เสฺว อุโปสโถติ อาคนฺตฺวา**ติ ‘‘เสฺว อุโปสโถ โหตี’’ติ วุเตฺต อเชฺชว อาคนฺตฺวา ปนฺนรสิเก อุโปสเถ ปกฺขสฺส จาตุทฺทสิยํ, จาตุทฺทสิเก เตรสิยํ อาคนฺตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **มหาปจฺจริยํ** ปน ‘‘ปกฺขสฺส เตรสิยํเยว อาคนฺตฺวา ‘อยํ อุโปสโถ จาตุทฺทสิโก วา ปนฺนรสิโก วา’ติ ปุจฺฉิตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๔๙) วุตฺตํฯ เอวํ ปุจฺฉิเตน จ ภิกฺขุนา สเจ จาตุทฺทสิยํ อุโปสถํ กโรนฺติ, ‘‘จาตุทฺทสิโก ภคินี’’ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ ปนฺนรสิยํ กโรนฺติ, ‘‘ปนฺนรสิโก ภคินี’’ติ วตฺตพฺพํฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ฐเปตฺวา พาลํ, ฐเปตฺวา คิลานํ, ฐเปตฺวา คมิกํ อวเสเสหิ โอวาทํ คเหตุ’’นฺติ (จูฬว. ๔๑๔) วุตฺตตฺตา **‘‘ตํ ฐเปตฺวา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ อาโรจนวิธานํ อชานโนฺต **พาโล**ฯ จาตุทฺทสิกปนฺนรสิเกสุ อุโปสเถสุ วา ปาฏิปเท วา คนฺตุกาโม **คมิโย,** ทุติยปกฺขทิวสโต ปน ปฏฺฐาย ตโต อุทฺธํ คจฺฉโนฺต อิธ คมิโย นาม น โหติฯ อรเญฺญ นิวาโส อสฺสาติ **อารญฺญิโก**ฯ โสปิ ‘‘อหํ อรญฺญวาสี, เสฺว อุโปสโถ, วิหาเร น วสามี’’ติ อปฺปฏิคฺคหิตุํ น ลภติฯ ยทิ น คเณฺหยฺย, ทุกฺกฏํ อาปเชฺชยฺยฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘น, ภิกฺขเว, โอวาโท น คเหตโพฺพ, โย น คเณฺหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๔๑๔)ฯ เตน ปน ปจฺจาหรณตฺถาย สเงฺกโต กาตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา โอวาทํ คเหตุํ, สเงฺกตญฺจ กาตุํ อตฺร ปติหริสฺสามี’’ติ (จูฬว. ๔๑๕)ฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สเจ ภิกฺขุนีนํ วสนคาเม ภิกฺขา ลพฺภติ, ตเตฺถว จริตฺวา ภิกฺขุนิโย ทิสฺวา อาโรเจตฺวา คนฺตพฺพํฯ โน จสฺส ตตฺถ ภิกฺขา สุลภา โหติ, สามนฺตคาเม จริตฺวา ภิกฺขุนีนํ คามํ อาคมฺม ตเถว กาตพฺพํฯ สเจ ทูรํ คนฺตพฺพํ โหติ, สเงฺกโต กาตโพฺพ ‘‘อหํ อสุกํ นาม ตุมฺหากํ คามทฺวาเร สภํ วา มณฺฑปํ วา รุกฺขมูลํ วา อุปสงฺกมิสฺสามิ, ตตฺร อาคเจฺฉยฺยาถา’’ติฯ ภิกฺขุนีหิ ตตฺร คนฺตพฺพํ, อคนฺตุํ น ลพฺภติฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘น, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนิยา สเงฺกตํ น คนฺตพฺพํ, ยา น คเจฺฉยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (จูฬว. ๔๑๕)ฯ **อุโปสถเคฺค**ติ อุโปสถกรณฏฺฐาเนฯ **อฏฺฐหิ องฺคเห**ีติ –

> ‘‘สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน, อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ พหุสฺสุโต โหติ สุตธโร สุตสนฺนิจโย, เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มเชฺฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ อภิวทนฺติ, ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ, ธาตา วจสา ปริจิตา, มนสา อนุเปกฺขิตา, ทิฏฺฐิยา สุปฺปฏิวิทฺธาฯ อุภยานิ โข ปนสฺส ปาติโมกฺขานิ วิตฺถาเรน สฺวาคตานิ โหนฺติ สุวิภตฺตานิ สุปฺปวตฺตีนิ สุวินิจฺฉิตานิ สุตฺตโส อนุพฺยญฺชนโสฯ กลฺยาณวาโจ โหติ กลฺยาณวากฺกรโณฯ เยภุเยฺยน ภิกฺขุนีนํ ปิโย โหติ มนาโปฯ ปฏิพโล โหติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํฯ น โข ปเนตํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส ปพฺพชิตาย กาสายวตฺถวสนาย ครุธมฺมํ อชฺฌาปนฺนปุโพฺพ โหติฯ วีสติวโสฺส วา โหติ อติเรกวีสติวโสฺส วา’’ติ (ปาจิ. ๑๔๗) –

อิเมหิ อฏฺฐหิ องฺเคหิฯ **ปาสาทิเกนา**ติ ปสาทาวเหน นิโทฺทเสน กายวจีมโนกมฺเมนฯ **สมฺปาเทตู**ติ ติวิธํ สิกฺขํ สมฺปาเทตุฯ ยทา ปน ตาหิ ภิกฺขุนีหิ ปาติโมกฺขุเทฺทสกํเยว ทิสฺวา โอวาโท ยาจิโต, ตทา อุโปสถเคฺค สนฺนิปติเตหิ ภิกฺขุสเงฺฆหิ ปุพฺพกิจฺจวเสน ‘‘อตฺถิ กาจิ ภิกฺขุนิโย โอวาทํ ยาจมานา’’ติ ปุจฺฉิเต ‘‘เอวํ วเทหี’’ติ อตฺตนา วตฺตพฺพวจนํ อเญฺญน กถาเปตฺวา ‘‘อตฺถิ โกจิ ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต’’ติอาทิํ สยํ วตฺวา ปุน สยเมว คนฺตฺวา ภิกฺขุนีนํ อาโรเจตพฺพํฯ อเญฺญน วา ภิกฺขุนา ตสฺมิํ ทิวเส ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสาเปตพฺพํฯ **อิทน**ฺติ ‘‘ตาหี’’ติ พหุวจนํฯ **เอกโต** สเหวฯ

ญตฺติฎฺฐปเกน วาติ ยตฺถ ติณฺณํ วสนฎฺฐาเน ปาติโมกฺขุเทฺทโส นตฺถิ, ตตฺถ ญตฺติฎฺฐปนเกน วาฯ **อิตเรน วา**ติ ยตฺถ เทฺว ภิกฺขู วสนฺติ, เอโก วา, ตตฺถ อิตเรน วา ภิกฺขุนา สเจ สยเมว สมฺมโต, ‘‘อห’’นฺติ วตฺตพฺพํ ฯ **ตเถวา**ติ อุโปสถเคฺค วุตฺตสทิสเมวฯ **‘‘อาโรเจตฺวา วา’’**ติ อิมินา อนาโรจนํ ปฎิกฺขิปติฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, โอวาโท น อาโรเจตโพฺพ, โย น อาโรเจยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (จูฬว. ๔๑๕) วจนโต โอวาทํ คเหตฺวา อุโปสถเคฺค อนาโรเจตุํ น วฎฺฎติฯ

ปริสุทฺธภาวนฺติ อาปตฺติยา ปริสุทฺธตํฯ **อาโรเจถา**ติ อาวิ กโรถฯ **เอตฺถ สิยา**ติ ‘‘ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิสฺสามี’’ติ เอตสฺมิํ ปเท อยมนุโยโค ภเวยฺยฯ กิํ ตํ, ยํ สิยาติ อาห **‘‘สโงฺฆ อุโปสถํ กเรยฺยา’’**ติอาทิฯ **ปุเพฺพนาปรํ สนฺธิยตี**ติ ปุพฺพวจเนน อปรํ วจนํ สนฺธานํ คจฺฉติฯ **สามคฺคิยา**ติ กายจิเตฺตหิ สหิตตายฯ **คณสฺสา**ติ อุเทฺทสกํ ฐเปตฺวา จตุวเคฺค เสสภิกฺขูนํฯ **สงฺฆสฺส อุทฺทิฎฺฐํ โหตี**ติ สเงฺฆน อุทฺทิฎฺฐํ โหติฯ กรณเตฺถ เจตํ สามิวจนํฯ **เอตฺถา**ติ ปาติโมกฺขุเทฺทเสฯ **ลกฺขณ**นฺติ สภาโวฯ

เถรา จ นวา จ มชฺฌิมา จาติ เอตฺถ ทสวสฺสา, อติเรกทสวสฺสา จ **เถรา**ฯ อูนปญฺจวสฺสา **นวา**ฯ ปญฺจวสฺสา, อติเรกปญฺจวสฺสา จ **มชฺฌิมา**ฯ **อฎฺฐิํ กตฺวา**ติ อตฺตานํ เตน ปาติโมเกฺขน อตฺถิกํ กตฺวา, ตํ วา ปาติโมกฺขํ ‘‘อิทํ มยฺหํ ปาติโมกฺข’’นฺติ อตฺถิํ กตฺวาฯ **มนสิ กริตฺวา**ติ จิเตฺต ฐเปตฺวาฯ **โสตทฺวารวเสนา**ติ โสตทฺวาริกชวนวิญฺญาณวเสนฯ **สพฺพเจตสา สมนฺนาหรามา**ติ จิตฺตสฺส โถกมฺปิ พหิ คนฺตุํ อเทนฺตา สเพฺพน จิเตฺตน อาวเชฺชม, สลฺลเกฺขมาติ อโตฺถฯ **มนสิ กโรมา**ติ อาวเชฺชม, สมนฺนาหรามาติ อโตฺถฯ โส จ โข มนสิกาโร น เอตฺถ อารมฺมณปฺปฎิปาทนลกฺขโณ, อถ โข วีถิปฺปฎิปาทนชวนปฺปฎิปาทนมนสิการปุพฺพกจิเตฺต ฐปนลกฺขโณติ อาห **‘‘เอกคฺคจิตฺตา หุตฺวา จิเตฺต ฐเปยฺยามา’’**ติฯ **น สเมตี**ติ น สํคจฺฉติฯ กสฺมา น สํคจฺฉตีติ อาห **‘‘สมคฺคสฺส หี’’**ติอาทิฯ กิญฺจ ภิโยฺยติ อาห **‘‘ปาติโมกฺขุเทฺทสโก จา’’**ติอาทิฯ **สงฺฆปริยาปโนฺน**ติ สเงฺฆ ปริยาปโนฺน อโนฺตคโธฯ

อิทานิ ตํ ทเสฺสตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อายสฺมโนฺต**ติ สนฺนิปติตานํ ปิยวจเนน อาลปนํฯ

อลชฺชิตาติ อลชฺชิตาย, อลชฺชนภาเวนาติ อโตฺถฯ ตติยเตฺถ หิ อิทํ ปจฺจตฺตวจนํฯ **‘‘อญฺญาณตา’’**ติอาทีสุปิ เอเสว นโยฯ **กุกฺกุจฺจปฺปกตตา**ติ กุกฺกุเจฺจน อภิภูตตายฯ **สติสโมฺมสา**ติ สติวิปฺปวาสโตฯ **วีติกฺกม**นฺติ สิกฺขาปทวีติกฺกมนํฯ

สญฺจิจฺจาติ สเญฺจเตตฺวา, อกปฺปิยภาวํ ชานโนฺตเยว วีติกฺกมจิตฺตํ เปเสตฺวาติ อโตฺถฯ **ปริคูหตี**ติ นิคูหติ น เทเสติ น วุฎฺฐาติฯ ลชฺชาย ปริคูหโนฺต อลชฺชี น โหติ, ‘‘กิํ อิมินา’’ติ อนาทริเยน ปริคูหโนฺต อลชฺชี โหตีติ ทเสฺสติฯ **อคติคมนญฺจ คจฺฉตี**ติ ภณฺฑภาชนียฎฺฐานาทีสุ ฉนฺทาคติอาทิเภทํ อคติคมนญฺจ คจฺฉติฯ **อลชฺชิปุคฺคโล**ติ อชฺฌตฺติกสมุฎฺฐานลชฺชา

วิรหิโต ปุคฺคโลฯ เอตฺถ จ ‘‘สญฺจิจฺจา’’ติ อิมินา อนาทริยวเสเนว อาปตฺตึ อาปชฺชโนฺต, อาปนฺนญฺจ อาปตฺตึ ปริคูหโนฺต, ภณฺฑภาชนียฏฺฐานาทีสุ อคติคมนํ คจฺฉโนฺต จ อลชฺชี โหติ, น อิตโรติ ทเสฺสติฯ

มโนฺทติ มนฺทปโญฺญ, อปญฺญเสฺสเวตํ นามํฯ **โมมูโห**ติ อติสํมูโฬฺหฯ **วิราเธตี**ติ น ราเธติ น สาเธติฯ **กุกฺกุเจฺจ**ติ วินยสํสเยฯ **กปฺปิยํ เจ กตฺตพฺพํ สิยา**ติ วินยธรํ ปุจฺฉิตฺวา เตน วตฺถุํ โอโลเกตฺวา มาติกํ, ปทภาชนํ, อนฺตราปตฺตึ, อนาปตฺติญฺจ โอโลเกตฺวา ‘‘กปฺปติ, อาวุโส, มา เอตฺถ กงฺขี’’ติ วุเตฺต กตฺตพฺพํ ภเวยฺยฯ

สหเสยฺยจีวรวิปฺปวาสาทีนีติ เอตฺถ **สหเสยฺยา** นาม อนุปสมฺปเนฺนน อุตฺตริทิรตฺตติรตฺตํ สหเสยฺยาปตฺติ, **วิปฺปวาโส** นาม เอกรตฺตฉารตฺตวเสน วิปฺปวาโสฯ **อาทิ**สเทฺทน สตฺตาหาติกฺกมาทีสุ อาปตฺตึ สงฺคณฺหาติฯ **สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธาน**นฺติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยปาฏิเทสนียทุกฺกฏทุพฺภาสิตสงฺขาตานํ สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํฯ

เทเสตุ วา ปกาเสตุ วาติ สงฺฆมเชฺฌ วา คณมเชฺฌ วา เอกปุคฺคเล วา เทเสตุ วา ปกาเสตุ วาฯ เอตฺถ จ **ปาราชิกาปตฺติเทสนา** นาม ภิกฺขุภาวสฺส ปริจฺจาโคฯ วุฏฺฐานํ ปน เทสนาวิเสสตฺตา ‘‘เทสนา’’ติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ปกาเสตุ วา**ติ อาโรเจตุ วาฯ

เอวํ อนาปนฺนา วาติ เอวํ ฉนฺนํ อาการานํ อญฺญตเรน อนาปนฺนา วาฯ **วุฏฺฐิตา วา**ติ ปริวาสาทินา วุฏฺฐิตา วาฯ **อาโรจิตา วา**ติ อาวิกตา วาฯ อาโรเจโนฺต จ ‘‘ตุยฺหํ สนฺติเก เอกํ อาปตฺตึ อาวิกโรมี’’ติ วา ‘‘อาจิกฺขามี’’ติ วา ‘‘อาโรเจมี’’ติ วา ‘‘มม เอกํ อาปตฺตึ อาปนฺนภาวํ ชานาหี’’ติ วา วทตุ, ‘‘เอกํ ครุกํ อาปตฺตึ อาวิกโรมี’’ติ วา อาทินา นเยน วทตุ, สเพฺพหิปิ อากาเรหิ อาโรจิตาว โหติฯ สเจ ปน ครุกาปตฺตึ อาวิกโรโนฺต ‘‘ลหุกาปตฺตึ อาวิกโรมี’’ติอาทินา นเยน วทติ, อนาวิกตา โหติ อาปตฺติฯ วตฺถุํ อาโรเจติ, อาปตฺตึ อาโรเจติ, อุภยํ อาโรเจติ, ติวิเธนาปิ อาโรจิตาว โหติฯ **อสนฺติยา อาปตฺติยา**ติ ภาเวนภาวลกฺขเณ ภุมฺมํฯ **ตุณฺหีภาเวนาปิ หี**ติ เอตฺถ น เกวลํ ‘‘อาม, มยํ ปริสุทฺธา’’ติ วุเตฺตเยว, อถ โข ตุณฺหีภาเวนาปีติ **อปิ**สทฺทสฺส อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

กึ ตํ ยาวตติยานุสาวิตํ นาม, กถเญฺจตํ ยาวตติยานุสาวิตํ โหตีติ วิจารณายํ อาจริยานํ มติเภทมุเขน ตมตฺถํ ทเสฺสตุํ **‘‘ยาวตติยํ อนุสาวิตํ โหตีติ เอตฺถา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ ยเทตํ ติกฺขตฺตุํ อนุสาวิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อตฺถพฺยญฺชนเภทโต**ติ อรียติ ญายตีติ **อโตฺถ,** อภิเธยฺยํ, พฺยญฺชียติ อโตฺถ อเนนาติ **พฺยญฺชนํ,** อกฺขรํ, อโตฺถ จ พฺยญฺชนญฺจ **อตฺถพฺยญฺชนานิ,** เตสํ เภโท **อตฺถพฺยญฺชนเภโท,** ตโต, อตฺถสฺส จ พฺยญฺชนสฺส จ วิสทิสตฺตาติ อโตฺถฯ

อิทานิ ตเมวตฺถํ วิภาเวตุํ **‘‘อนุสาวนญฺหิ นามา’’**ติอาทิมาหฯ **หี**ติ การณเตฺถ นิปาโตฯ ตสฺส ปน ‘‘อภินฺน’’นฺติ อิมินา สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ **เตนา**ติ ภิเนฺนตฺตาฯ **อสฺสา**ติ ‘‘ยสฺส สิยา’’ติอาทิวจนตฺตยสฺสฯ อวสฺสเญฺจตเมวํ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพํ, อญฺญถา อติปฺปสโงฺคปิ สิยาติ ทเสฺสตุํ **‘‘ยทิ เจต’’**นฺติอาทิมาหฯ **เอต**นฺติ ‘‘ยสฺส สิยา’’ติอาทิวจนตฺตยํฯ อปเร ‘‘อนุสาวิต’’นฺติ ปทํ น อตีตตฺถํ ทีเปติ, อถ โข อนาคตตฺถํฯ ธาตฺวตฺถสมฺพโนฺธ กาลนฺตรวิหิโตปิ ปจฺจโย กาลนฺตเร สาธุ โหตีติ วิกเปฺปสุํฯ เตนาห **‘‘อปเร ‘อนุสาวิต’นฺติ ปทสฺสา’’**ติอาทิฯ **อุปริ อุเทฺทสาวสาเน**ติ ปาราชิกุเทฺทสาวสาเนฯ **อตฺถยุตฺตีนํ อภาวโต**ติ อนาคตตฺถสฺส จ การณสฺส จ อภาวโตฯ อิทานิ ตเมว วิภาเวตุํ **‘‘อิทํ หี’’**ติอาทิมาหฯ กถเมตํ วิญฺญายตีติ อาห **‘‘ยทิ จสฺสา’’**ติอาทิฯ **อย**นฺติ อนาคตกาโลฯ **อนุสาวิตํ เหสฺสตีติ วเทยฺยา**ติ อนุปฺปโยคํ

อนาคตกาลํ กตฺวา ‘‘อนุสาวิตํ เหสฺสตี’’ติ พุโทฺธ วเทยฺยฯ อยํ เหตุถาธิปฺปาโย – ยทิ เจตฺถ ธาตฺวตฺถสมฺพโนฺธ **ต**-ปจฺจโย สิยา, ตถา สติ ธาตฺวตฺถสมฺพโนฺธ นาม วิเสสนวิเสสฺยภาโว, โส จ อนุปฺปโยคสฺส สมานตฺถภาเว สติ อุปฺปชฺชติ, นาสตีติ ‘‘เหสฺสตี’’ติ อนุปฺปโยคํ วเทยฺย, น จ วุตฺตํฯ ตสฺมา อนาคตํ น ทีเปติ, อตีตกาลเมว ทีเปตีติฯ **อนุสาวิยมาเนติ วจนโต**ติ ‘‘อนุสาวิยมาเน’’ติ วตฺตมานกาลวจนโตฯ ยทิ เอวํ ‘‘ยาวตติยํ อนุสาวิตํ โหตี’’ติ กิมิทนฺติ อาห **‘‘ยาวตติย’’**นฺติอาทิฯ กึ เตน ลกฺขียติ, เยเนตํ ลกฺขณวจนมตฺตํ สิยาติ อาห **‘‘เตนา’’**ติอาทิฯ **เตนา**ติ ลกฺขณวจนมเตฺตน เหตุนาฯ

ตเทตนฺติ ปาติโมกฺขํฯ **ตํ ปเนต**นฺติ ‘‘ตตฺถายสฺมเนฺต ปุจฺฉามี’’ติอาทิกํ ยาวตติยานุสาวนํฯ **น ทิสฺสตี**ติ โนปลพฺภติฯ **อิมเมว จ อตฺถ**นฺติ อิมํ อเมฺหหิ วุตฺตเมวตฺถํฯ ยทิ หิ ‘‘ยสฺส สิยา อาปตฺตี’’ติอาทิวจนตฺตยํ ยาวตติยานุสาวนํ สิยา, ตเทว **อุโปสถกฺขนฺธเก** (มหาว. ๑๓๒ อาทโย) วเทยฺย, น ปน ‘‘สกิมฺปิ อนุสาวิตํ โหตี’’ติอาทิกนฺติ อธิปฺปาโยฯ นนุ จายํ วินิจฺฉโย อฎฺฐกถาสุ น อาคโต, อถ กุโต ลโทฺธติ อาห **‘‘อยเมตฺถา’’**ติอาทิฯ วินยฎฺฐาเนสุ กตปริจยานํ อาจริยานํ ตํ ตํ อตฺถํ ญาเปนฺตี ปเวณิ **อาจริยปรมฺปรา,** ตาย อาภโต อานีโต **อาจริยปรมฺปราภโต**ฯ

นนุ สมฺปชานมุสาวาเท ปาจิตฺติเยน ภวิตพฺพํ, อถ กถํ ทุกฺกฎาปตฺติ โหตีติ อาห **‘‘สา จ โข น มุสาวาทลกฺขเณนา’’**ติอาทิฯ **สมฺปชานมุสาวาเท กึ โหตี**ติ ยฺวายํ ‘‘สมฺปชานมุสาวาโท อสฺส โหตี’’ติ วุโตฺต, โส อาปตฺติโต กึ โหติ, กตรา อาปตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ **ทุกฺกฎํ โหตี**ติ ทุกฺกฎาปตฺติ โหติฯ **วจีทฺวาเร อกิริยสมุฎฺฐานาปตฺติ โหตี**ติ อสฺส หิ ภิกฺขุโน อธมฺมิกาย ปฎิญฺญาย ตุณฺหีภูตสฺส นิสินฺนสฺส มโนทฺวาเร อาปตฺติ นาม นตฺถิฯ ยสฺมา ปน อาวิกาตพฺพํ นาวิกาสิ, เตนสฺส วจีทฺวาเร อกิริยโต อยํ อาปตฺติ สมุฎฺฐาตีติ เวทิตพฺพาฯ อิทานิ วุตฺตเมวตฺถํ ปาฬิยา สาเธตุํ **‘‘วุตฺตมฺปิ เจต’’**นฺติอาทิมาหฯ เอตํ อุปาลิเตฺถเรน ปริวาเร เสทโมจนคาถาสุ (ปริ. ๔๗๙) วุตฺตมฺปิ จาติ อโตฺถฯ

อนาลปโนฺต มนุเชน เกนจิ วาจาติ เกนจิ มนุเชน วาจาย อนาลปโนฺตฯ **คิรํ โน จ ปเร ภเณยฺยา**ติ ‘‘อิติ อิเม โสสฺสนฺตี’’ติ ปรปุคฺคเล สนฺธาย สทฺทมฺปิ น นิจฺฉาเรยฺยฯ **อาปเชฺชยฺย วาจสิก**นฺติ วาจโต สมุฎฺฐิตํ อาปตฺตึ อาปเชฺชยฺยฯ **ปญฺหาเมสา กุสเลหิ จินฺติตา**ติ เอตฺถ **ปญฺหาเมสา**ติ ลิงฺคพฺยตฺตเยน วุตฺตํ, เอโส ปโญฺห กุสเลหิ จินฺติโตติ อโตฺถฯ อยํ ปโญฺห อิมเมว มุสาวาทํ สนฺธาย วุโตฺตฯ

ตํตํสมฺปตฺติยา วิพนฺธนวเสน สตฺตสนฺตานสฺส อนฺตเร เวมเชฺฌ เอติ อาคจฺฉตีติ **อนฺตราโย,** ทิฎฺฐธมฺมิกาทิอนโตฺถ, อติกฺกมนเฎฺฐน ตสฺมึ อนฺตราเย นิยุโตฺต, อนฺตรายํ วา ผลํ อรหติ, อนฺตรายสฺส วา กรณสีโลติ **อนฺตรายิโก**ฯ เตนาห **‘‘วิปฺปฎิสารวตฺถุตายา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **วิปฺปฎิสารวตฺถุตายา**ติ **วิปฺปฎิสาโร** นาม ปจฺฉานุตาปวเสน จิตฺตวิปฺปฎิสาโร, ตสฺส การณตายาติ อโตฺถฯ ปฐมชฺฌานาทิปจฺจยภูตออปฺปฎิสารวิรุทฺธสฺส วิปฺปฎิสารสฺส ปจฺจยตฺตาติ วุตฺตํ โหติฯ **ปาโมชฺชาทิสมฺภว**นฺติ ทุพฺพลตรุณา ปีติ ปาโมชฺชํ, ตํ อาทิ เยสํ เต **ปาโมชฺชาทโย,** เตสํ สมฺภโว ปฎิลาโภ **ปาโมชฺชาทิสมฺภโว,** ตํฯ **อาทิ**สเทฺทน ปีติปฺปสฺสทฺธาทีนํ คหณํฯ **ปฐมชฺฌานาทีน**นฺติ เอตฺถาทิสเทฺทน ปน ‘‘ทุติยสฺส ฌานสฺส อธิคมาย อนฺตรายิโก, ตติยสฺส ฌานสฺส อธิคมาย อนฺตรายิโก, จตุตฺถสฺส ฌานสฺส อธิคมาย อนฺตรายิโก, ฌานานํ, วิโมกฺขานํ, สมาธีนํ, สมาปตฺตีนํ, เนกฺขมฺมานํ, นิสฺสรณานํ, ปวิเวกานํ, กุสลานํ ธมฺมานํ อธิคมาย อนฺตรายิโก’’ติ (มหาว. ๑๓๕) วุตฺตทุติยชฺฌานาทีนํ สงฺคโห ทฎฺฐโพฺพฯ ‘‘ตสฺมา’’ติ วุ

เตฺต **ยํตํ**สทฺทานํ อพฺยภิจาริตสมฺพนฺธตาย ‘‘ยสฺมา’’ติ อยมโตฺถ อุปฏฺฐิโตเยว โหตีติ อาห **‘‘ตสฺมาติ ยสฺมา’’**ติอาทิฯ **ชานเนฺตนา**ติ ชานมาเนนฯ อิมินาสฺส สมฺปชานมุสาวาทสฺส ส จิตฺตกตํ ทเสฺสติฯ วิสุทฺธิํ อเปกฺขตีติ **วิสุทฺธาเปโกฺข,** เตน วิสุทฺธาเปเกฺขนฯ สา จ วิสุทฺธิ อิธ วุฏฺฐานาทีติ อาห **‘‘วุฏฺฐาตุกาเมน วิสุชฺฌิตุกาเมนา’’**ติฯ วุฏฺฐานคามินิโต สงฺฆาทิเสสโต วุฏฺฐาตุกาเมน, เทสนาคามินิโต วิสุชฺฌิตุกาเมนาติ อโตฺถฯ **สงฺฆมเชฺฌ วา คณมเชฺฌ วา เอกปุคฺคเล วา**ติ อุโปสถเคฺค สงฺฆสฺส อาโรจนวเสน สงฺฆมเชฺฌ วา ตเตฺถว อุภโต นิสินฺนานํ อาโรจนวเสน คณมเชฺฌ วา อนนฺตรสฺส อาโรจนวเสน เอกปุคฺคเล วา ปกาเสตพฺพาฯ **อิโต วุฏฺฐหิตฺวา**ติ อิโต อุโปสถคฺคโต วุฏฺฐายฯ เอตฺถ ปน สภาโคเยว วตฺตโพฺพฯ วิสภาคสฺส หิ วุจฺจมาเน ภณฺฑนกลหสงฺฆเภทาทีนิปิ โหนฺติฯ ตสฺมา ตสฺส อวตฺวา ‘‘อิโต วุฏฺฐหิตฺวา ปฏิกริสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพติ **อนฺธกฏฺฐกถายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๑๗๐) วุตฺตํฯ

กรณเตฺถติ ตติยาวิภตฺติอเตฺถฯ กตฺตริ เหตํ ปจฺจตฺตวจนํ โหติ ผาสุสทฺทาเปกฺขายฯ **ปจฺจตฺตวจนน**ฺติ ปฐมาวจนํฯ **ปฐมชฺฌานาทีนํ อธิคมาย ผาสุ โหตี**ติ อธิคมตฺถํ ตสฺส ภิกฺขุโน ผาสุ โหติ สุขํ โหติ สํวรสฺส อวิปฺปฏิสารเหตุตฺตาฯ เตนาห **‘‘อวิปฺปฏิสารมูลกาน’’**นฺติ อาทิฯ ปาปปุญฺญานํ กตากตวเสน จิตฺตวิปฺปฏิสาราภาโว **อวิปฺปฏิสาโร,** โส มูลํ การณํ เยสํ เต อวิปฺปฏิสารมูลา, อวิปฺปฏิสารมูลาเยว **อวิปฺปฏิสารมูลกา,** เตสํ อวิปฺปฏิสารมูลกานํฯ **สุขปฺปฏิปทา สมฺปชฺชตี**ติ สุขา ปฏิปทา สมิชฺฌติ, ปฐมชฺฌานาทีนํ สุเขน อธิคโม โหตีติ อธิปฺปาโยฯ โหติ เจตฺถ –

> ‘‘นิทาเน ญตฺติฏฺฐปนํ, ปุพฺพกิจฺจสฺส ปุจฺฉนํ;
> นิทานุเทฺทสสวเน, วิสุทฺธาโรจเน วิธิ;
> อนาโรจเน จาปตฺติ, เญยฺยํ ปิณฺฑตฺถปญฺจก’’นฺติฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

นิทานวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาราชิกกณฺฑํ

อิทานิ นิทานุเทฺทสานนฺตรํ วุตฺตสฺส ปาราชิกุเทฺทสสฺส อตฺถํ สํวเณฺณตุํ **“อิทานี”**ติอาทิ อารทฺธํฯ **นิทานานนฺตรน**ฺติ ภาวนปุํสกนิเทฺทโส, นิทานํ อนนฺตรํ กตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตตฺถา**ติ ปาราชิกกเณฺฑฯ **ปาติโมเกฺข**ติ ภิกฺขุปาติโมเกฺขฯ **จตฺตาโร**ติ คณนปริเจฺฉโท อูนาติเรกภาวนิวตฺตนโตฯ **ปาราชิกา**ติ สชาตินามํฯ **อาปตฺติโย**ติ สพฺพสาธารณนามํฯ อุทฺทิสียตีติ **อุเทฺทโส**ฯ ภาวปฺปธาโนยํ นิเทฺทโสฯ เตนาห **“อุทฺทิสิตพฺพต”**นฺติฯ

๑. ปฐมปาราชิกวณฺณนา

โย ปนาติ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๔๕ ภิกฺขุปทภาชนียวณฺณนา) เอตฺถ ยสฺมา **ปนา**ติ นิปาตมตฺตํ, **โย**ติ อตฺถปทํ, ตญฺจ อนิยเมน ปุคฺคลํ ทีเปติฯ ตสฺมา ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต **“โย โกจี”**ติ อาหฯ ยสฺมา ปน โย โยโกจิ นาม, โส อวสฺสํ ลิงฺคยุตฺตชาตินามโคตฺตสีลวิหารโคจรวเยสุ เอเกนากาเรน ปญฺญายติ, ตสฺมา ตํ ตถา ญาเปตุํ **“รสฺสทีฆาทินา”**ติอาทิมาหฯ **อาทิ**สเทฺทน นวกมฺมาทีนํ คหณํฯ **ลิงฺคาทิเภเทนา**ติ ลิงฺคียติญายติ เอเตนาติ **ลิงฺคํ,** ตํ อาทิ เยสํ เตติ **ลิงฺคาทโย,** เตสํ เภโท **ลิงฺคาทิเภโท,** เตน ลิงฺคาทิเภเทนฯ เอตฺถาทิสเทฺทน ปนยุตฺตาทีนํ คหณํฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – **ลิงฺควเสน** ยาทิโส วา ตาทิโส วา โหตุ, ทีโฆ วา รโสฺส วา กาโฬ วา โอทาโต วา มงฺคุรจฺฉวิ วา กิโส วา ถูโล วาฯ **โยควเสน** เยน วา เตน วา ยุโตฺต โหตุ, นวกมฺมยุโตฺต วา อุเทฺทสยุโตฺต วา วาสธุรยุโตฺต วาฯ **ชาติวเสน** ยํชโจฺจ วา ตํชโจฺจ วา โหตุ, ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวโสฺส วา สุโทฺท วาฯ **นามวเสน** ยถานาโม วา ตถานาโม วา โหตุ, พุทฺธรกฺขิโต วา ธมฺมรกฺขิโต วา สงฺฆรกฺขิโต วาฯ **โคตฺตวเสน** ยถาโคโตฺต วา ตถาโคโตฺต วา โหตุ, กจฺจายโน วา วาสิโฎฺฐ วา โกสิโย วาฯ **สีเลสุ** ยถาสีโล วา ตถาสีโล วา โหตุ, นวกมฺมสีโล วา อุเทฺทสสีโล วา วาสธุรสีโล วาฯ **วิหาเรสุ**ปิ ยถาวิหารี วา ตถาวิหารี วา โหตุ, นวกมฺมวิหารี วา อุเทฺทสวิหารี วา วาสธุรวิหารี วา ฯ **โคจเรสุ**ปิ ยถาโคจโร วา ตถาโคจโร วา โหตุ, นวกมฺมโคจโร วา อุเทฺทสโคจโร วา วาสธุรโคจโร วาฯ **วเยสุ**ปิ โย วา โส วา โหตุ เถโร วา นโว วา มชฺฌิโม วา, อถ โข สโพฺพว อิมสฺมิํ อเตฺถ ‘‘โย’’ติ วุจฺจตีติฯ

อิทานิ **“ภิกฺขู”**ติ ปทํ สํวเณฺณตุํ **“เอหิภิกฺขูปสมฺปทา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ‘‘เอหิ ภิกฺขู’’ติ ภควโต วจนมเตฺตน ภิกฺขุภาโว **เอหิภิกฺขูปสมฺปทา**ฯ ‘‘พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามี’’ติอาทินา (มหาว. ๑๐๕) นเยน ติกฺขตฺตุํ วาจํ ภินฺทิตฺวา วุเตฺตหิ ตีหิ สรณคมเนหิ อุปสมฺปทา **สรณคมนูปสมฺปทา**ฯ **โอวาทปฺปฎิคฺคหณูปสมฺปทา** (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๔๕) นาม –

> ‘‘ตสฺมาติห เต, กสฺสป, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ ‘ติพฺพํ เม หิโรตฺตปฺปํ ปจฺจุปฎฺฐิตํ ภวิสฺสติ เถเรสุ นเวสุ มชฺฌิเมสู’ติ, เอวญฺหิ เต กสฺสป สิกฺขิตพฺพํฯ ตสฺมาติห เต, กสฺสป, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ ‘ยํ กิญฺจิ ธมฺมํ สุณิสฺสามิ กุสลูปสํหิตํ, สพฺพํ ตํ อฎฺฐิํ กตฺวา มนสิ กริตฺวา สพฺพเจตสา สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณิสฺสามี’ติ, เอวญฺหิ เต, กสฺสป, สิกฺขิตพฺพํฯ ตสฺมาติห เต, กสฺสป, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ ‘สาตสหคตา จ เม กายคตาสติ น วิชหิสฺสตี’ติ, เอวญฺหิ เต, กสฺสป, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ (สํ. นิ. ๒.๑๕๔) –

อิมินา โอวาทปฺปฎิคฺคหเณน มหากสฺสปเตฺถรสฺส อนุญฺญาตอุปสมฺปทาฯ

ปญฺหาพฺยากรณูปสมฺปทา นาม โสปากสฺส อนุญฺญาตอุปสมฺปทาฯ ภควา กิร ปุพฺพาราเม อนุจงฺกมนฺตํ โสปากสามเณรํ ‘‘‘อุทฺธุมาตกสญฺญา’ติ วา โสปาก ‘รูปสญฺญา’ติ วา อิเม ธมฺมา นานตฺถา นานาพฺยญฺชนา, อุทาหุ เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๔๕) ทส อสุภนิสฺสิเต ปเญฺห ปุจฺฉิฯ โส เต พฺยากาสิฯ ภควา ตสฺส สาธุการํ ทตฺวา ‘‘กติวโสฺส ตฺวํ, โสปากา’’ติ ปุจฺฉิฯ สตฺตวโสฺสหํ ภควาติฯ ‘‘โสปาก, ตฺวํ มม สพฺพญฺญุตญฺญาเณน สทฺธิํ สํสนฺทิตฺวา ปเญฺห พฺยากาสี’’ติ อารทฺธจิโตฺต อุปสมฺปทํ อนุชานิ, อยํ ปญฺหาพฺยากรณูปสมฺปทาฯ

อฏฺฐครุธมฺมปฏิคฺคหณูปสมฺปทา นาม มหาปชาปติยา อฏฺฐครุธมฺมปฺปฏิคฺคหเณน อนุญฺญาตอุปสมฺปทาฯ

ทูเตนูปสมฺปทา นาม อฑฺฒกาสิยา คณิกาย อนุญฺญาตอุปสมฺปทาฯ

อฏฺฐวาจิกูปสมฺปทา นาม ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุนิสงฺฆโต ญตฺติจตุเตฺถน, ภิกฺขุสงฺฆโต ญตฺติจตุเตฺถนาติ อิเมหิ ทฺวีหิ กเมฺมหิ อุปสมฺปทาฯ

ญตฺติจตุตฺถกมฺมูปสมฺปทา นาม ภิกฺขูนํ เอตรหิ อุปสมฺปทาฯ **ญตฺติจตุเตฺถนา**ติ ตีหิ อนุสฺสาวนาหิ, เอกาย จ ญตฺติยาติ เอวํ ญตฺติจตุเตฺถนฯ กิญฺจาปิ หิ ญตฺติ สพฺพปฐมํ วุจฺจติ, ติสฺสนฺนํ ปน อนุสฺสาวนานํ อตฺถพฺยญฺชนเภทาภาวโต อตฺถพฺยญฺชนภินฺนํ ญตฺติํ ตาสํ จตุตฺถนฺติ กตฺวา ‘‘ญตฺติจตุตฺถ’’นฺติ วุจฺจติฯ **อกุเปฺปนา**ติ อโกเปตพฺพตํ, อปฺปฏิโกฺกสิตพฺพตญฺจ อุปคเตนฯ **ฐานารเหนา**ติ การณารเหน สตฺถุ สาสนารเหนฯ **อุปสมฺปโนฺน** นาม อุปริภาวํ สมาปโนฺน, ปโตฺตติ อโตฺถฯ ภิกฺขุภาโว หิ อุปริภาโว, ตเญฺจส ยถาวุเตฺตน กเมฺมน สมาปนฺนตฺตา ‘‘อุปสมฺปโนฺน’’ติ วุจฺจติฯ กสฺมา ปเนตฺถ อิมินาว อุปสมฺปโนฺน อิธ คหิโต, นาเญฺญหีติ? วุจฺจเต – เอหิภิกฺขูปสมฺปทา อนฺติมภวิกานเมว, สรณคมนูปสมฺปทา ปริสุทฺธานํ, โอวาทปฺปฏิคฺคหณปญฺหาพฺยากรณูปสมฺปทา มหากสฺสปโสปากานํ, น จ เต ภพฺพา ปาราชิกาทิโลกวชฺชํ อาปชฺชิตุํ, อฏฺฐครุธมฺมปฺปฏิคฺคหณาทโย จ ภิกฺขุนีนํเยว อนุญฺญาตาฯ อยญฺจ ภิกฺขุ, ตสฺมา ญตฺติจตุเตฺถเนว อุปสมฺปทากเมฺมน อุปสมฺปโนฺน อิธ คหิโต, นาเญฺญหีติ เวทิตโพฺพฯ ปณฺณตฺติวเชฺชสุ ปน สิกฺขาปเทสุ อเญฺญปิ เอหิภิกฺขูปสมฺปทาย อุปสมฺปนฺนาทโย สงฺคยฺหนฺติ (สารตฺถ. ฎี. ๒.๔๕ ภิกฺขุปทภาชนียวณฺณนา)ฯ วกฺขติ หิ ‘‘ปณฺณตฺติวเชฺชสุ ปน อเญฺญปิ สงฺคหํ คจฺฉนฺตี’’ติฯ อิทานิ ‘‘อกุเปฺปน ฐานารเหน อุปสมฺปโนฺน’’ติ สํขิเตฺตน วุตฺตมตฺถํ วิตฺถาเรตฺวา ทเสฺสตุํ **‘‘ตสฺส ปนา’’**ติอาทิมาหฯ

ตตฺถาติ เตสุ ปญฺจสุฯ วสติ เอตฺถาติ **วตฺถุ,** อาธาโร ปติฏฺฐาฯ เตนาห **‘‘อุปสมฺปทาเปโกฺข ปุคฺคโล’’**ติฯ อูนานิ อปริปุณฺณานิ วีสติ วสฺสานิ อสฺสาติ **อูนวีสติวโสฺส**ฯ เอตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ อุปริ สปฺปาณกวเคฺค อูนวีสติสิกฺขาปเท (กงฺขา. อฏฺฐ. อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา) วณฺณยิสฺสามฯ **เตสู**ติ ปณฺฑกาทีสุ เอกาทสสุ อภพฺพปุคฺคเลสุฯ **ปณฺฑโก** (มหาว. อฏฺฐ. ๑๐๙) ปเนตฺถ ปญฺจวิโธ โหติ อาสิตฺตปณฺฑโก, อุสูยปณฺฑโก , โอปกฺกมิกปณฺฑโก, นปุํสกปณฺฑโก, ปกฺขปณฺฑโกติฯ เตสุ อาสิตฺตปณฺฑกสฺส จ อุสูยปณฺฑกสฺส จ ปพฺพชฺชา น วาริตา, อิตเรสํ ติณฺณํ วาริตาฯ เตสุปิ ปกฺขปณฺฑกสฺส ยสฺมิํ ปเกฺข ปณฺฑโก โหติ, ตสฺมิํเยวสฺส ปเกฺข ปพฺพชฺชา วาริตาติฯ ตโย เจตฺถ ปพฺพชฺชูปสมฺปทานํ อภพฺพตาย อวตฺถูฯ เตนาห **‘‘อาสิตฺตปณฺฑกญฺจา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ ยสฺส ปเรสํ องฺคชาตํ มุเขน คเหตฺวา อสุจินา อาสิตฺตสฺส ปริฬาโห วูปสมฺมติ, อยํ **อาสิตฺตปณฺฑโก**ฯ ยสฺส ปเรสํ อชฺฌาจารํ ปสฺสโต อุสูยาย อุปฺปนฺนาย ปริฬาโห วูปสมฺมติ, อยํ **อุสูยปณฺฑโก**ฯ ยสฺส อุปกฺกเมน พีชานิ อ

ปนีตานิ, อยํ **โอปกฺกมิกปณฺฑโก** (วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๓๕; วิ. วิ. ฏี. มหาวคฺค ๒.๑๐๙)ฯ โย ปน ปฏิสนฺธิยํเยว อภาวโก อุปฺปนฺโน, อยํ **นปุํสกปณฺฑโก**ฯ เอกโจฺจ ปน อกุสลวิปากานุภาเวน กาฬปกฺเข ปณฺฑโก โหติ, ชุณฺหปกฺเข ปนสฺส ปริฬาโห วูปสมฺมติ, อยํ **ปกฺขปณฺฑโก**ติ เวทิตโพฺพฯ

เถยฺยาย สํวาโส เอตสฺสาติ **เถยฺยสํวาสโก**ฯ โส จ น สํวาสมตฺตเสฺสว เถนโก อิธาธิเปฺปโต, อถ โข ลิงฺคสฺส, ตทุภยสฺส จ เถนโกปีติ อาห **"เถยฺยสํวาสโก ปน ติวิโธ"**ติอาทิฯ **น ภิกฺขุวสฺสานิ คเณตีติ** (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๐) "อหํ ทสวโสฺส วา วีสติวโสฺส วา"ติ มุสา วตฺวา ภิกฺขุวสฺสานิ น คเณติฯ **น ยถาวุฑฺฒํ ภิกฺขูนํ วา สามเณรานํ วา วนฺทนํ สาทิยตีติ** อตฺตนา มุสาวาทํ กตฺวา ทสฺสิตวสฺสานุรูเปน ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนํ นาธิวาเสติฯ **น อาสเนน ปฏิพาหตีติ** "อเปหิ, เม เอตํ ปาปุณาตี"ติ อาสเนน นปฺปฏิพาหติฯ **น อุโปสถาทีสุ สนฺทิสฺสตีติ** อุโปสถปฺปวารณาทีสุ น สนฺทิสฺสติฯ **ลิงฺคมตฺตเสฺสวาติ** เอวสเทฺทน สํวาสํ นิวเตฺตติฯ **สมาโนติ** สโนฺตฯ **ลิงฺคานุรูปสฺส สํวาสสฺสาติ** สามเณรลิงฺคานุรูปสฺส สามเณรสํวาสสฺสฯ สเจ ปน กาสาเย ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา นโคฺค วา โอทาตวตฺถนิวโตฺถ วา เมถุนเสวนาทีหิ อสฺสมโณ หุตฺวา กาสายานิ นิวาเสติ, **ลิงฺคเตฺถนโก** โหติฯ สเจ คิหิภาวํ ปตฺถยมาโน กาสายํ โอวฏฺฏิกํ กตฺวา, อเญฺญน วา อากาเรน คิหินิวาสเนน นิวาเสติ "โสภติ นุ โข เม คิหิลิงฺคํ, น โสภตี"ติ วีมํสนตฺถํ, รกฺขติ ตาว, "โสภตี"ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ปุน ลิงฺคํ สาทิยติ, **ลิงฺคเตฺถนโก** โหติฯ โอทาตํ นิวาเสตฺวา วีมํสนสมฺปฏิจฺฉเนสุปิ เอเสว นโย ฯ สเจปิ นิวตฺถกาสาวสฺส อุปริ โอทาตํ นิวาเสตฺวา วีมํสติ วา สมฺปฏิจฺฉติ วา, รกฺขติ เอวฯ

อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนเกปิ เอเสว นโยติ ปาราชิกํ อาปนฺนเก ภิกฺขุมฺหิปิ เอเสว นโยติ อโตฺถฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – สเจ โกจิ ภิกฺขุ กาสาเย สอุสฺสาโหว โอทาตํ นิวาเสตฺวา เมถุนํ ปฏิเสวิตฺวา ปุน กาสายานิ นิวาเสตฺวา วสฺสคณนาทิเภทํ สพฺพํ วิธึ อาปชฺชติ, อยํ ภิกฺขูหิ ทินฺนลิงฺคสฺส อปริจฺจตฺตตฺตา น ลิงฺคเตฺถนโก, ลิงฺคานุรูปสฺส สํวาสสฺส สาทิตตฺตา นาปิ สํวาสเตฺถนโกติฯ **วิเทสนฺ**ติ ปรเทสํฯ อิทญฺจ วเณฺณตุํ สกฺกุเณยฺยฏฺฐานํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ โย ปน สเทเสปิ เอวํ กโรติ, โสปิ สํวาสเตฺถนโกวฯ "สํวาสมตฺตเสฺสวา"ติ อิมินา ลิงฺคํ ปฏิกฺขิปติฯ สเจ โกจิ วุฑฺฒปพฺพชิโต (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๐) ภิกฺขุวสฺสานิ คเณตฺวา มหาเปฬาทีสุ ทิยฺยมานภตฺตํ คณฺหาติ, โสปิ เถยฺยสํวาสโก โหติฯ สยํ สามเณโรว สามเณรปฺปฏิปาฏิยา กูฏวสฺสานิ คเณตฺวา คณฺหโนฺต เถยฺยสํวาสโก น โหติฯ ภิกฺขุ ปน ภิกฺขุปฏิปาฏิยา กูฏวสฺสานิ คเณตฺวา คณฺหโนฺต ภณฺฑเคฺฆน กาเรตโพฺพฯ

นนุ สํวาโส นาม เอกกมฺมํ เอกุเทฺทโส สมสิกฺขตาติ อาห **"ภิกฺขุวสฺสคณนาทิโก หี"**ติ อาทิฯ อิมินา น เกวลํ เอกกมฺมาทิโกว กิริยเภโท สํวาโสติ อิธาธิเปฺปโต, อถ โข ตทโญฺญ ภิกฺขุวสฺสคณนาทิโกปีติ ทเสฺสติฯ **อิมสฺมึ อเตฺถติ** เถยฺยสํวาสกาธิกาเรฯ **สิกฺขํ ปจฺจกฺขายาติ** สิกฺขํ ปริจฺจชิตฺวาฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – สเจ โกจิ ภิกฺขุ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย ลิงฺคํ อนปเนตฺวา ทุสฺสีลกมฺมํ กตฺวา วา อกตฺวา วา "น มํ โกจิ ชานาตี"ติ ปุน สพฺพํ ปุเพฺพ วุตฺตํ วสฺสคณนาทิเภทํ วิธึ ปฏิปชฺชติ, โส เถยฺยสํวาสโก โหตีติฯ

สเจ ปน กสฺสจิ **ราชา** กุโทฺธ โหติ, โส "เอวํ เม โสตฺถิ ภวิสฺสตี"ติ สยเมว ลิงฺคํ คเหตฺวา ปลายติฯ ตํ ทิสฺวา รโญฺญ อาโรเจนฺติฯ ราชา "สเจ ปพฺพชิโต, น ตํ ลพฺภา กิญฺจิ กาตุ"นฺติ ตสฺมึ โกธํ ปฏิวิเนติฯ โส "วูปสนฺตํ เม ราชภย"นฺติ สงฺฆมชฺฌํ อโนสริตฺวาว คิหิลิงฺคํ คเหตฺวา อาคโต ปพฺพาเชตโพฺพฯ อถาปิ "สาสนํ นิสฺสาย มยา ชีวิตํ ลทฺธํ, หนฺท ทานิ อหํ

ปพฺพชามี’’ติ อุปฺปนฺนสํเวโค เตเนว ลิเงฺคน อาคนฺตฺวา อาคนฺตุกวตฺตํ น สาทิยติ, ภิกฺขูหิ ปุโฏฺฐ วา อปุโฏฺฐ วา ยถาภูตมตฺตานํ อาวิกตฺวาว ปพฺพชฺชํ ยาจติ, ลิงฺคํ อปเนตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจ ปน วตฺตํ สาทิยติ, ปพฺพชิตาลยํ ทเสฺสติ, สพฺพํ ปุเพฺพ วุตฺตํ วสฺสคณนาทิเภทํ ปฏิปชฺชติ, อยํ ปน น ปพฺพาเชตโพฺพฯ

อิธ ปเนกโจฺจ ทุพฺภิเกฺข ชีวิตุํ อสโกฺกโนฺต สยเมว ลิงฺคํ คเหตฺวา สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานิ ภุญฺชโนฺต ทุพฺภิเกฺข วีติวเตฺต สงฺฆมชฺฌํ อโนสริตฺวาว คิหิลิงฺคํ คเหตฺวา อาคโตติ สพฺพํ ปุริมสทิสเมวฯ

อปโร **มหากนฺตารํ** นิตฺถริตุกาโม โหติ, สตฺถวาโห จ ปพฺพชิเต คเหตฺวา คจฺฉติฯ โส ‘‘เอวํ มํ สตฺถวาโห คเหตฺวา คมิสฺสตี’’ติ สยเมว ลิงฺคํ คเหตฺวา สตฺถวาเหน สทฺธึ กนฺตารํ นิตฺถริตฺวา เขมนฺตํ ปตฺวา สงฺฆมชฺฌํ อโนสริตฺวาว คิหิลิงฺคํ คเหตฺวา อาคโตติ สพฺพํ ปุริมสทิสเมวฯ

อปโร **โรคภเย** (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๐; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๓๘) อุปฺปเนฺน ชีวิตุํ อสโกฺกโนฺต สยเมว ลิงฺคํ คเหตฺวา สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานิ ภุญฺชโนฺต โรคภเย วูปสเนฺต สงฺฆมชฺฌํ อโนสริตฺวาว คิหิลิงฺคํ คเหตฺวา อาคโตติ สพฺพํ ปุริมสทิสเมวฯ

อปรสฺส เอโก **เวริโก** กุโทฺธ โหติ, ฆาเตตุกาโม นํ วิจรติฯ โส ‘‘เอวํ เม โสตฺถิ ภวิสฺสตี’’ติ สยเมว ลิงฺคํ คเหตฺวา ปลายติฯ เวริโก ‘‘กุหึ โส’’ติ ปริเยสโนฺต ‘‘ปพฺพชิตฺวา ปลาโต’’ติ สุตฺวา ‘‘สเจ ปพฺพชิโต, น ตํ ลพฺภา กิญฺจิ กาตุ’’นฺติ ตสฺมึ โกธํ ปฏิวิเนติฯ โส ‘‘วูปสนฺตํ เม เวริภย’’นฺติ สงฺฆมชฺฌํ อโนสริตฺวาว คิหิลิงฺคํ คเหตฺวา อาคโตติ สพฺพํ ปุริมสทิสเมวฯ

อปโร ญาติกุลํ คนฺตฺวา สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย คิหี หุตฺวา ‘‘อิมานิ จีวรานิ อิธ วินสฺสิสฺสนฺติ, สเจปิ อิมานิ คเหตฺวา วิหารํ คมิสฺสามิ, อนฺตรามเคฺค มํ ‘โจโร’ติ คเหสฺสนฺติ, ยํนูนาหํ กายปริหาริยานิ กตฺวา คเจฺฉยฺย’’นฺติ **จีวราหรณตฺถํ** นิวาเสตฺวา จ ปารุปิตฺวา จ วิหารํ คจฺฉติฯ ตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา สามเณรา จ ทหรา จ อพฺภุคฺคจฺฉนฺติ, วตฺตํ ทเสฺสนฺติฯ โส น สาทิยติ, ยถาภูตมตฺตานํ อาวิกโรติฯ สเจ ภิกฺขู ‘‘น ทานิ มยํ ตํ มุญฺจิสฺสามา’’ติ พลกฺกาเรน ปพฺพาเชตุกามา โหนฺติ, กาสายานิ อปเนตฺวา ปุน ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจ ปน ‘‘น อิเม มม หีนายาวตฺตภาวํ ชานนฺตี’’ติ ตํเยว ภิกฺขุภาวํ ปฏิชานิตฺวา สพฺพํ ปุเพฺพ วุตฺตวสฺสคณนาทิเภทํ วิธึ ปฏิปชฺชติ, อยํ น ปพฺพาเชตโพฺพฯ เตนาห **‘‘ราชทุพฺภิกฺขกนฺตาร-โรคเวรีภเยน วา’’**ติอาทิฯ **ภย**สโทฺท เจตฺถ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ ‘‘ราชภเยน, ทุพฺภิกฺขภเยนา’’ติอาทินาฯ **ลิงฺคํ อาทิยตีติ** เวสํ คณฺหาติฯ **อิธาติ** อิมสฺมึ สาสเนฯ **สํวาสํ นาธิวาเสติ, ยาว โส สุทฺธมานโส**ติ ภิกฺขูนํ วเญฺจตุกามตาย อภาวโต โย สุทฺธมานโส ยาว สํวาสํ นาธิวาเสติ, ตาว เอส ‘‘คิหี มํ ‘สมโณ’ติ ชานนฺตู’’ติ วญฺจนจิเตฺต สติปิ ภิกฺขูนํ วเญฺจตุกามตาย อภาวโต โทโส นตฺถีติ เถยฺยสํวาสโก นามาติ น วุจฺจตีติ อโตฺถฯ

ติตฺถิเยสุ ปกฺกนฺตโก ปวิโฏฺฐติ **ติตฺถิยปกฺกนฺตโก**ฯ โส จ น เกวลํ ตตฺถ ปวิฏฺฐมเตฺตเนว ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหติ, อถ โข เตสํ ลทฺธิคฺคหเณนฯ เตนาห **‘‘โย ปนา’’**ติอาทิฯ **‘‘อุปสมฺปโนฺน’’**ติ อิมินา อนุปสมฺปโนฺน ติตฺถิยปกฺกนฺตโก น โหตีติ ทเสฺสติฯ วุตฺตเญฺหตํ **กุรุนฺทิอฏฺฐกถายํ** ‘‘อยญฺจ ติตฺถิยปกฺกนฺตโก นาม อุปสมฺปนฺนภิกฺขุนา กถิโต, ตสฺมา สามเณโร สลิเงฺคน ติตฺถายตนํ คโตปิ ปุน ปพฺพชฺชญฺจ อุปสมฺปทญฺจ ลภตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๐)ฯ **กุสจีราทิก**นฺติ เอตฺถาทิสเทฺทน ผลกกฺขณฺฑชฏาทีนํ คหณํฯ สเจปิ ‘‘อยํ ปพฺพชฺชา เสฏฺฐา’’ติ เสฏฺฐ

ภาวํ วา อุปคจฺฉติ, น มุจฺจติ, ติตฺถิยปกฺกนฺตโกว โหติฯ **วตานี**ติ อุกฺกุฏิกปฺปธานาทีนิ วตานิฯ สเจ ปน ‘‘โสภติ นุ โข เม ติตฺถิยปพฺพชฺชา, นนุ โข โสภตี’’ติ วีมํสนตฺถํ กุสจีราทีนิ นิวาเสติ, ชฏํ วา พนฺธติ, ขาริกาชํ วา อาทิยติ, ยาว น สมฺปฏิจฺฉติ ตํ ลทฺธึ, ตาว รกฺขติ, สมฺปฏิจฺฉิตมตฺเต ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหติฯ อจฺฉินฺนจีวโร ปน กุสจีราทีนิ นิวาเสนฺโต, ราชภยาทีหิ วา ติตฺถิยลิงฺคํ คณฺหนฺโต ลทฺธิยา อภาเวน เนว ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหติฯ

อวเสโส สโพฺพปีติ นาคสุปณฺณยกฺขคนฺธพฺพาทิโกฯ ยเณฺหตฺถ วตฺตพฺพํ, ตํ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ

ยถา สมานชาติกสฺส (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๑๒) วิโกปเน กมฺมํ ครุตรํ, น ตถา วิชาติกสฺสาติ อาห **‘‘มนุสฺสชาติกา’’**ติฯ ปุตฺตสมฺพเนฺธน มาตาปิตุสมญฺญา, ทตฺตกิตฺติมาทิวเสนปิ ปุตฺตโวหาโร โลเก ทิสฺสติ, โส จ โข ปริยายโตติ นิปฺปริยายสิทฺธตํ ทเสฺสตุํ **‘‘ชเนตฺตี’’**ติ วุตฺตํฯ **ชเนตฺตี**ติ ชนิกา, มาตาติ อโตฺถฯ ยถา มนุสฺสตฺตภาเว ฐิตเสฺสว กุสลธมฺมานํ ติกฺขวิสทสูรภาววาปตฺติ, ยถา ตํ ติณฺณมฺปิ โพธิสตฺตานํ โพธิตฺตยนิปฺผตฺติยํ, เอวํ มนุสฺสตฺตภาเว ฐิตเสฺสว อกุสลธมฺมานมฺปิ ติกฺขวิสทสูรภาววาปตฺตีติ อาห **‘‘มนุสฺสภูเตเนวา’’**ติฯ **สญฺจิจฺจา**ติ ‘‘ปาโณ’’ติ สญฺญาย สทฺธึ วธกเจตนาย เจเตตฺวาฯ **อยํ มาตุฆาตโก นามา**ติ อยํ อานนฺตริเยน มาตุฆาตกกเมฺมน มาตุฆาตโก นามฯ เยน ปน มนุสฺสิตฺถิภูตาปิ อชนิกา โปสาวนิกมาตา วา มหามาตา วา จูฬมาตา วา ชนิกาปิ วา อมนุสฺสิตฺถิภูตา มาตา ฆาติตา, ตสฺส ปพฺพชฺชา น วาริตา, น จ อานนฺตริโก โหติฯ เยน สยํ ติรจฺฉานภูเตน มนุสฺสิตฺถิภูตา มาตา ฆาติตา, โสปิ อานนฺตริโก น โหติฯ ติรจฺฉานคตตฺตา ปนสฺส ปพฺพชฺชา ปฏิกฺขิตฺตา, กมฺมํ ปนสฺส ภาริยํ โหติ, อานนฺตริยํ อาหจฺจว ติฏฺฐติฯ

เยน มนุสฺสภูโต ชนโก ปิตา สยมฺปิ มนุสฺสชาติเกเนว สตา สญฺจิจฺจ ชีวิตา โวโรปิโต, อยํ อานนฺตริเยน ปิตุฆาตกกเมฺมน ปิตุฆาตโก นามาติ อิมมตฺถํ อติทิสโนฺต **‘‘ปิตุฆาตเกปิ เอเสว นโย’’**ติ อาหฯ สเจปิ หิ เวสิยา ปุโตฺต โหติ, ‘‘อยํ เม ปิตา’’ติ น ชานาติ, ยสฺส สมฺภเวน นิพฺพโตฺต, โส จ เตน ฆาติโต, ‘‘ปิตุฆาตโก’’เตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ, อานนฺตริยญฺจ ผุสติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๔)ฯ

เอฬกจตุกฺกํ (ม. นิ. อฏฺฐ. ๓.๑๒๘; อ. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑.๒๗๕; วิภ. อฏฺฐ. ๘๐๙; สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๑๑๒), สงฺคามจตุกฺกํ, โจรจตุกฺกเญฺจตฺถ กเถตพฺพํฯ ‘‘เอฬกํ มาเรมี’’ติ อภิสนฺธินาปิ หิ เอฬกฏฺฐาเน ฐิตํ มนุสฺสภูตํ มาตรํ วา ปิตรํ วา มาเรโนฺต อานนฺตริยํ ผุสติ มารณาธิปฺปาเยเนว อานนฺตริยวตฺถุโน วิโกปิตตฺตาฯ เอฬกาภิสนฺธินา, ปน มาตาปิติอภิสนฺธินา วา เอฬกํ มาเรโนฺต อานนฺตริยํ น ผุสติ อานนฺตริยวตฺถุอภาวโตฯ มาตาปิติอภิสนฺธินา มาตาปิตโร มาเรโนฺต ผุสเตว ฯ เอเสว นโย อิตรสฺมิมฺปิ จตุกฺกทฺวเยฯ สพฺพตฺถ หิ ปุริมํ อภิสนฺธิจิตฺตํ อปฺปมาณํ, วธกจิตฺตํ, ปน ตทารมฺมณชีวิตินฺทฺริยญฺจ อานนฺตริยานานนฺตริยภาเว ปมาณํฯ

อรหนฺตฆาตโกปิ มนุสฺสอรหนฺตวเสเนว เวทิตโพฺพติ อาห **‘‘เยน อนฺตมโส คิหิลิเงฺคฐิโตปี’’**ติอาทิฯ อมนุสฺสชาติกํ ปน อรหนฺตํ, มนุสฺสชาติกํ วา อวเสสํ อริยปุคฺคลํ ฆาเตตฺวา อานนฺตริโก น โหติ, ปพฺพชฺชาปิสฺส น วาริตา, กมฺมํ ปน พลวํ โหติฯ ติรจฺฉาโน มนุสฺสอรหนฺตมฺปิ ฆาเตตฺวา อานนฺตริโก น โหติ, กมฺมํ ปน ภาริยนฺติ อยเมตฺถ วินิจฺฉโยฯ ยถา มาตาปิตูสุ, เอวํ อรหเนฺตปิ เอฬกจตุกฺกาทีนิ เวทิตพฺพานิฯ

ปกตตฺตํ ภิกฺขุนินฺติ ปริสุทฺธสีลํ อุภโตสงฺเฆ อุปสมฺปนฺนํ ภิกฺขุนิํฯ โย (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๕) ปน กายสํสคฺเคน สีลวินาสํ ปาเปติ, ตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ น วาริตาฯ พลกฺกาเรน โอทาตวตฺถวสนํ กตฺวา อนิจฺฉมานํเยว ทูเสนฺโตปิ ภิกฺขุนิทูสโกเยว, พลกฺกาเรน ปน โอทาตวตฺถวสนํ กตฺวา อิจฺฉมานํ ทูเสนฺโต ภิกฺขุนิทูสโก น โหติฯ กสฺมา? ยสฺมา คิหิภาเว สมฺปฏิจฺฉิตมตฺเตเยว สา อภิกฺขุนี โหติ ฯ สกิํ สีลวิปนฺนํ ปน ปจฺฉา ทูเสนฺโต สิกฺขมานสามเณรีสุ จ วิปฺปฏิปชฺชนฺโต เนว ภิกฺขุนิทูสโก โหติ, ปพฺพชฺชํ, อุปสมฺปทญฺจ ลภตีติฯ

ธมฺมโต อุคฺคตํ อปคตํ **อุทฺธมฺมํฯ อุพฺพินย**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **จตุนฺนํ กมฺมาน**นฺติ อปโลกนญตฺติญตฺติทุติยญตฺติจตุตฺถสงฺขาตานํ จตุนฺนํ กมฺมานํฯ อิเมสญฺหิ อญฺญตรํ สงฺฆกมฺมํ เอกสีมายํ วิสุํ วิสุํ กโรเนฺตน **สงฺโฆ ภิโนฺน** นาม โหติฯ เตน วุตฺตํ **“จตุนฺนํ กมฺมานํ อญฺญตรวเสน สงฺฆํ ภินฺทตี”**ติฯ

‘‘ทุฏฺฐจิเตฺตนา’’ติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวตุํ **“วธกจิเตฺตนา”**ติ วุตฺตํฯ วธกเจตนาย หิ ทูสิตํ จิตฺตํ อิธ **ทุฏฺฐจิตฺตํ** นามฯ **โลหิตํ อุปฺปาเทตี**ติ อโนฺตสรีเรเยว โลหิตํ อุปฺปาเทติ, สญฺจิตํ กโรตีติ อธิปฺปาโยฯ น หิ ตถาคตสฺส อเภชฺชกายตาย ปรูปกฺกเมน ธมฺมํ ภินฺทิตฺวา โลหิตํ ปคฺฆรติ, สรีรสฺส ปน อโนฺตเยว เอกสฺมิํ ฐาเน โลหิตํ สโมสรติ, อาฆาเตน ปกุปฺปมานํ สญฺจิตํ โหติ, ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํฯ โย ปน โรควูปสมนตฺถํ ชีวโก วิย สเตฺถน ผาเลตฺวา ปูติมํสญฺจ โลหิตญฺจ นีหริตฺวา ผาสุกํ กโรติ, อยํ โลหิตุปฺปาทโก น โหติ, พหุํ ปน โส ปุญฺญํ ปสวติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๑๕)ฯ

ทุวิธมฺปิ พฺยญฺชนนฺติ ยถาวุตฺตกมฺมทฺวยโต สมุฏฺฐิตํ อิตฺถินิมิตฺตํ, ปุริสนิมิตฺตญฺจาติ ทุวิธมฺปิ พฺยญฺชนํฯ อิมินา จ วิคฺคเหน **“อุภโตพฺยญฺชนโก”**ติ อสมานาธิกรณวิสโย พาหิรตฺถสมาโสยํ, ปุริมปเท จ วิภตฺติอโลโปติ ทเสฺสติฯ โส ทุวิโธ โหติ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก, ปุริสอุภโตพฺยญฺชนโก จาติฯ ตตฺถ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส อิตฺถินิมิตฺตํ ปากฏํ โหติ, ปุริสนิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสนิมิตฺตํ ปากฏํ, อิตฺถินิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํฯ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส อิตฺถีสุ ปุริสตฺตํ กโรนฺตสฺส อิตฺถินิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหติ, ปุริสนิมิตฺตํ ปากฏํ โหติฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสานํ อิตฺถิภาวํ อุปคจฺฉนฺตสฺส ปุริสนิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหติ, อิตฺถินิมิตฺตํ ปากฏํ โหติฯ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก สยญฺจ คพฺภํ คณฺหาติ, ปรญฺจ คณฺหาเปติฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนโก ปน สยํ น คณฺหาติ, ปรํ คณฺหาเปตีติ อิทเมเตสํ นานากรณํฯ

อปรามสนานีติ อคฺคหณานิ อวจนานิฯ **“อยํ อิตฺถนฺนาโม”**ติ **อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส อกิตฺตน**นฺติ ยสฺส อุปสมฺปทา กรียติ, ตสฺส อกิตฺตนํ, ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สงฺโฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘อยํ ธมฺมรกฺขิโต’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๔) อวจนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **“อิตฺถนฺนามสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข”ติ อุปชฺฌายสฺส อกิตฺตน**นฺติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สงฺโฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สงฺโฆ, อยํ ธมฺมรกฺขิโต อุปสมฺปทาเปโกฺข’’ติ วตฺวา ‘‘อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตสฺสา’’ติ อวจนํฯ **สเพฺพน สพฺพํ ญตฺติยา อนุจฺจารณ**นฺติ ญตฺติํ อฏฺฐเปตฺวา จตุกฺขตฺตุํ กมฺมวาจาย เอว อนุสฺสาวนกมฺมสฺส กรณํฯ **สมฺปนฺนน**ฺติ อุเปตํฯ

หาปนํ ปริจฺจชนํฯ โยปิ เอกํ ญตฺติํ ฐเปตฺวา สกิํเยว วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา อนุสฺสาวนํ กโรติ, อยมฺปิ สาวนํ หาเปติเยวฯ **ทุรุจฺจารณํ** นาม อญฺญสฺมิํ อกฺขเร วตฺตเพฺพ อญฺญสฺส วจนํฯ ตสฺมา กมฺมวาจํ กโรเนฺตน ภิกฺขุนา ยฺวายํ –

‘‘สิถิลํ ธนิตญฺจ ทีฆรสฺสํ;
ครุกํ ลหุกเญฺจว นิคฺคหีตํ;
สมฺพนฺธววตฺถิตํ วิมุตฺตํ;
ทสธา พฺยญฺชนพุทฺธิยา ปเภโท’’ติฯ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๙๐; ม. นิ. อฏฺฐ. ๑.๒๙๑; อ. นิ. อฏฺฐ. ๒.๓.๖๔, ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๕; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๕๒) –

วุตฺตํ, อยํ สุฏฺฐุ อุปลกฺขิตโพฺพฯ เอตฺถ หิ **สิถิลํ** นาม ปญฺจสุ วเคฺคสุ ปฐมตติยํฯ **ธนิตํ** นาม เตเสฺวว ทุติยจตุตฺถํฯ **ทีฆ**นฺติ ทีเฆน กาเลน วตฺตพฺพํ **อา**-การาทิฯ **รสฺส**นฺติ ตโต อุปฑฺฒกาเลน วตฺตพฺพํ **อ**-การาทิฯ **ครุก**นฺติ ทีฆเมว, ยํ วา ‘‘อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตเตฺถรสฺส ยสฺส นกฺขมตี’’ติ เอวํ สํโยคปรํ กตฺวา วุจฺจติฯ **ลหุก**นฺติ รสฺสเมว, ยํ วา ‘‘อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตเตฺถรสฺส ยสฺส น ขมตี’’ติ เอวํ อสํโยคปรํ กตฺวา วุจฺจติฯ **นิคฺคหีต**นฺติ ยํ กรณานิ นิคฺคเหตฺวา อวิสฺสเชฺชตฺวา อวิวเฎน มุเขน สานุนาสิกํ กตฺวา วตฺตพฺพํฯ **สมฺพนฺธ**นฺติ ยํ ปรปเทน สมฺพนฺธิตฺวา ‘‘ตุณฺหิสฺสา’’ติ วา ‘‘ตุณฺหสฺสา’’ติ วา วุจฺจติฯ **ววตฺถิต**นฺติ ยํ ปรปเทน สมฺพนฺธํ อกตฺวา วิจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘ตุณฺหี อสฺสา’’ติ วา ‘‘ตุณฺห อสฺสา’’ติ วา วุจฺจติฯ **วิมุตฺต**นฺติ ยํ กรณานิ อนิคฺคเหตฺวา วิสฺสเชฺชตฺวา วิวเฎน มุเขน อนุนาสิกํ อกตฺวา วุจฺจติฯ

ตตฺถ ‘‘สุณาตุ เม’’ติ วตฺตเพฺพ **ต**-การสฺส **ถ**-การํ กตฺวา ‘‘สุณาถุ เม’’ติ วจนํ **สิถิลสฺส ธนิตกรณํ** นาม, ตถา ‘‘ปตฺตกลฺลํ เอสา ญตฺตี’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘ปตฺถกลฺลํ เอสา ญตฺถี’’ติอาทิวจนญฺจฯ ‘‘ภเนฺต, สโงฺฆ’’ติ วตฺตเพฺพ **ภ**-การ **ฆ**-การานํ **พ**-การ **ค**-กาเร กตฺวา ‘‘พเนฺต สํโค’’ติ วจนํ **ธนิตสฺส สิถิลกรณํ** นามฯ ‘‘สุณาตุ เม’’ติ วิวเฎน มุเขน วตฺตเพฺพ ‘‘สุณํตุ เม’’ติ วา ‘‘เอสา ญตฺตี’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘เอสํ ญตฺตี’’ติ วา อวิวเฎน มุเขน อนุนาสิกํ กตฺวา วจนํ **วิมุตฺตสฺส นิคฺคหิตวจนํ** นามฯ ‘‘ปตฺตกลฺล’’นฺติ อวิวเฎน มุเขน อนุนาสิกํ กตฺวา วตฺตเพฺพ ‘‘ปตฺตกลฺลา’’ติ วิวเฎน มุเขน อนุนาสิกํ อกตฺวา วจนํ **นิคฺคหิตสฺส วิมุตฺตวจนํ** นามฯ อิติ สิถิเล กตฺตเพฺพ ธนิตํ, ธนิเต กตฺตเพฺพ สิถิลํ, วิมุเตฺต กตฺตเพฺพ นิคฺคหิตํ, นิคฺคหิเต กตฺตเพฺพ วิมุตฺตนฺติ อิมานิ จตฺตาริ พฺยญฺชนานิ อโนฺตกมฺมวาจาย กมฺมํ ทูเสนฺติฯ เอวํ วทโนฺต หิ อญฺญสฺมิํ อกฺขเร วตฺตเพฺพ อญฺญํ วทติ, ทุรุตฺตํ กโรตีติ วุจฺจติฯ

อิตเรสุ ปน ทีฆรสฺสาทีสุ ฉสุ พฺยญฺชเนสุ ทีฆฏฺฐาเน ทีฆเมวฯ รสฺสฏฺฐาเน จ รสฺสเมวาติ เอวํ ยถาฐาเน ตํ ตเทว อกฺขรํ ภาสเนฺตน อนุกฺกมาคตํ ปเวณิํ อวินาเสเนฺตน กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ สเจ ปน เอวํ อกตฺวา ทีเฆ วตฺตเพฺพ รสฺสํ, รเสฺส วา วตฺตเพฺพ ทีฆํ วทติ, ตถา ครุเก วตฺตเพฺพ ลหุกํ, ลหุเก วา วตฺตเพฺพ ครุกํ วทติ, สมฺพเนฺธ วา ปน วตฺตเพฺพ ววตฺถิตํ, ววตฺถิเต วา วตฺตเพฺพ สมฺพนฺธํ วทติ, เอวํ วุเตฺตปิ กมฺมวาจา น กุปฺปติฯ อิมานิ หิ ฉ พฺยญฺชนานิ กมฺมํ น โกเปนฺติฯ

ยํ ปน สุตฺตนฺติกเตฺถรา ‘‘**ท**-กาโร **ต**-การมาปชฺชติ, **ต**-กาโร **ท**-การมาปชฺชติ, **จ**-กาโร **ช**-การมาปชฺชติ, **ช**-กาโร **จ**-การมาปชฺชติ, **ย**-กาโร **ก**-การมาปชฺชติ, **ก**-กาโร **ย**-การมาปชฺชติ, ตสฺมา **ท**-การาทีสุ วตฺตเพฺพสุ **ต**-การาทีนํ วจนํ น วิรุชฺฌตี’’ติ วทนฺติ, ตํ กมฺมวาจํ ปตฺวา น วฏฺฏติฯ ตสฺมา วินยธเรน เนว **ท**-กาโร **ต**-กาโร กาตโพฺพ…เป.… น **ก**-กาโร **ย**-กาโรฯ ยถาปาฬิยา นิรุตฺติํ โสเธตฺวา ทสวิธาย พฺยญฺชนนิรุตฺติยา วุตฺตโทเส ปริหรเนฺตน กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ อิตรถา หิ สาวนํ หาเปติ นามฯ ญตฺติํ อฏฺฐเปตฺวา ปฐมํ อนุสฺสาวนกรณนฺติ สมฺพโนฺธฯ

ยาวติกา ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตาติ ยตฺตกา ภิกฺขู ตสฺส อุปสมฺปทากมฺมสฺส ปตฺตา ยุตฺตา อนุรูปาฯ เต จ โข สพฺพนฺติเมน ปริยาเยน หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา เอกสีมฏฺฐา ปญฺจ ปกตตฺตา ภิกฺขูฯ น หิ เตหิ วินา ตํ กมฺมํ กรียติ, น เตสํ ฉนฺทํ เอติฯ อวเสสา ปน สเจปิ สหสฺสมตฺตา โหนฺติ, สเจ เอกสีมฏฺฐา เอกสฺมึ ฐาเน สมานสํวาสกา, สเพฺพ ฉนฺทารหาว โหนฺติ, ฉนฺทํ ทตฺวา อาคจฺฉนฺตุ วา, มา วา, กมฺมํ น กุปฺปติฯ **ปฏิโกฺกสน**นฺติ นิวารณํฯ ติฏฺฐติ เอตฺถ ผลํ ตทายตฺตวุตฺติตายาติ **ฐานํ,** การณํฯ อิธ ปน อุปสมฺปทากมฺมกรณสฺส การณตฺตา อุปสมฺปทากมฺมวาจาสงฺขาตํ ภควโต วจนํ วุจฺจติฯ เตนาห **“การณารหตฺตา ปน สตฺถุ สาสนารหตฺตา”**ติฯ ยถา จ ‘‘ตํ กตฺตพฺพ’’นฺติ ภควตา อนุสิฏฺฐํ, ตถากรณํ อุปสมฺปทากมฺมสฺส การณํ โหตีติ **ฐานารหํ** นามฯ เกจิ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕) ปน **“ฐานารเหนา**ติ เอตฺถ ‘น, ภิกฺขเว, หตฺถจฺฉิโนฺน ปพฺพาเชตโพฺพ’ติอาทิ (มหาว. ๑๑๙) สตฺถุสาสนํ ฐาน’’นฺติ วทนฺติฯ **อิธาติ** อิมสฺมึ ปาราชิเกฯ ยถา จ อิธ, เอวํ สพฺพตฺถาปิ โลกวชฺชสิกฺขาปเทสุ อยเมว อธิเปฺปโตติ เวทิตพฺพํฯ เตนาห **“ปณฺณตฺติวเชฺชสุ ปนา”**ติอาทิฯ **อเญฺญปี**ติ เอหิภิกฺขูปสมฺปนฺนาทโยปิฯ กถเมตํ วิญฺญายติ ปณฺณตฺติวเชฺชสุ สิกฺขาปเทสุ อเญฺญปิ สงฺคหํ คจฺฉนฺตีติ? อตฺถโต อาปนฺนตฺตาฯ ตถา หิ ‘‘เทฺว ปุคฺคลา อภพฺพา อาปตฺตึ อาปชฺชิตุํ พุทฺธา จ ปเจฺจกพุทฺธา จ, เทฺว ปุคฺคลา ภพฺพา อาปตฺตึ อาปชฺชิตุํ ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จา’’ติ (ปริ. ๓๒๒) สามญฺญโต วุตฺตตฺตาฯ เอหิภิกฺขูปสมฺปนฺนาทโยปิ อสญฺจิจฺจ อสฺสติยา อจิตฺตกํ สหเสยฺยาปตฺติอาทิเภทํ ปณฺณตฺติวชฺชํ อาปชฺชนฺตีติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๕) อตฺถโต อาปนฺนํฯ

อิทานิ ‘‘ภิกฺขูน’’นฺติ อิมํ ปทํ วิเสสตฺถาภาวโต วิสุํ อวเณฺณตฺวาว ยํ สิกฺขญฺจ สาชีวญฺจ สมาปนฺนตฺตา ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน โหติ, ตํ ทเสฺสโนฺต **“ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน”**ติอาทิมาหฯ สิกฺขิตพฺพาติ **สิกฺขา,** ปาติโมกฺขสํวรสีลํ, สห ชีวนฺติ เอตฺถาติ **สาชีวํ,** มาติกาทิเภทา ปณฺณตฺติ, สิกฺขา จ สาชีวญฺจ **สิกฺขาสาชีวํ,** ตทุภยํ สมาปโนฺน อุปคโตติ **สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน**ฯ เตนาห **“ยา ภิกฺขูน”**นฺติอาทิฯ เอตฺถ จ ‘‘สิกฺขา’’ติ สาชีวสหจริยโต อธิสีลสิกฺขาว อธิเปฺปตาติ อาห **“อธิสีลสงฺขาตา”**ติฯ อธิกํ อุตฺตมํ สีลนฺติ **อธิสีลํ,** ‘‘อธิสีล’’นฺติ สงฺขาตา **อธิสีลสงฺขาตา**ฯ

กตมํ ปเนตฺถ สีลํ, กตมํ อธิสีลนฺติ? วุจฺจเต – ปญฺจงฺคทสงฺคสีลํ ตาว สีลเมว, น ตํ อธิสีลํฯ ปาติโมกฺขสํวรสีลํ ปน อธิสีล’’นฺติ วุจฺจติฯ ตญฺหิ สูริโย วิย ปโชฺชตานํ, สิเนรุ วิย จ ปพฺพตานํ สพฺพโลกิยสีลานํ อธิกเญฺจว อุตฺตมญฺจ, พุทฺธุปฺปาเทเยว จ ปวตฺตติ, น วินา พุทฺธุปฺปาทาฯ น หิ ตํ ปญฺญตฺตึ อุทฺธริตฺวา อโญฺญ สโตฺต ปญฺญาเปตุํ สโกฺกติ, พุทฺธาเยว ปนสฺส สพฺพโส กายวจีทฺวารชฺฌาจารโสตํ ฉินฺทิตฺวา ตสฺส ตสฺส วีติกฺกมสฺส อนุจฺฉวิกํ ตํ ตํ สีลสํวรํ ปญฺญาเปนฺติฯ ปาติโมกฺขสํวรสีลโตปิ จ มคฺคผลสมฺปยุตฺตเมว สีลํ อธิสีลํ, ตํ ปน อิธ น อธิเปฺปตํฯ น หิ ตํ สมาปโนฺน เมถุนธมฺมํ ปฏิเสวติฯ

เอเตติ นานาเทสชาติโคตฺตาทิเภทภินฺนา ภิกฺขูฯ **สห ชีวนฺตี**ติ เอกุเทฺทสาทิวเสน สห ปวตฺตนฺติฯ เตนาห **“เอกชีวิกา สภาควุตฺติโน”**ติฯ **สิกฺขาปทสงฺขาต**นฺติ ปณฺณตฺติสงฺขาตํฯ สาปิ หิ วิรติอาทีนํ ทีปนโต ‘‘สิกฺขาปท’’นฺติ วุจฺจติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ‘‘สิกฺขาปทนฺติ โย ตตฺถ นามกาโย ปทกาโย นิรุตฺติกาโย พฺยญฺชนกาโย’’ติฯ **ตตฺถา**ติ เตสุฯ **สิกฺขํ ปริปูเรโนฺต**ติ อกตฺตพฺพปริวชฺชนกตฺตพฺพกรณวเสน วาริตฺตจาริตฺตสงฺขาตํ ทุวิธํ สีลํ ปริปูเรโนฺตติ อโตฺถ, วาริตฺตสีลวเสน วิรติสมฺปยุตฺตเจตนํ, จาริตฺตสีลวเสน วิรติวิปฺปยุตฺตเจตนญฺจ อตฺตนิ ปวเตฺตโนฺตติ วุตฺตํ โหติฯ **สาชีวญฺจ อวีติกฺกมโนฺต**ติ สิกฺขาปทญฺจ อมทฺทโนฺต, สีลสํวรณํ, สาชีวานติกฺกมนญฺจาติ อิทเมว ทฺวยํ อิธ สมาปชฺชนํ นามาติ อธิปฺปาโยฯ ตตฺถ สาชีวานติกฺกโม

สิกฺขาปาริปูริยา ปจฺจโยฯ ตสฺสานติกฺกมนโต หิ ยาว มคฺคา สิกฺขา ปริปูรติฯ อปิเจตฺถ ‘‘สิกฺขํ ปริปูเรนฺต’’ติ อิมินา วิรติเจตนาสงฺขาตสฺส สีลสํวรสฺส วิเสสโต สนฺตาเน ปวตฺตนกาโลว คหิโต, ‘‘อวีติกฺกมนฺต’’ติ อิมินา ปน อปฺปวตฺตนกาโลปิฯ สิกฺขญฺหิ ปริปูรณวเสน อตฺตนิ ปวเตฺตนฺตปิ นิทฺทาทิวเสน อปฺปวเตฺตนฺตปิ วีติกฺกมาภาวา สิกฺขนวเสน สมาปนฺนนฺติ วุจฺจติฯ

ยสฺมา สิกฺขาปจฺจกฺขานสฺส เอกจฺจํ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมํ อโตฺถ โหติ, ตสฺมา ตํ สนฺธาย ‘‘สิกฺขํ อปจฺจกฺขายา’’ติ ปทสฺส อตฺถํ วิวรนฺต ‘‘ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา’’ติ อาหาติ ทเสฺสตุํ **‘‘สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ สิยา (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๔๕ สิกฺขาปจฺจกฺขานวิภงฺควณฺณนา), ยสฺมา น สพฺพํ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมํ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ, ตสฺมา ‘‘ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา’’ติ ปฐมํ วตฺวา ตสฺส อตฺถนิยมนตฺถํ ‘‘สิกฺขํ อปจฺจกฺขายา’’ติ วตฺตพฺพนฺติ? ตํ น, กสฺมา? อตฺถานุกฺกมาภาวโตฯ ‘‘สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน’’ติ หิ วุตฺตตฺตา ยํ สิกฺขํ สมาปนฺโน, ตํ อปจฺจกฺขาย, ยญฺจ สาชีวํ สมาปนฺโน, ตตฺถ ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวาติ วุจฺจมาเน อนุกฺกเมเนว อโตฺถ วุโตฺต โหติ, น อญฺญถาฯ ตสฺมา อิทเมว ปฐมํ วุตฺตนฺติฯ

อิทานิ ตทุภยเมว ปากฏํ กตฺวา ทเสฺสตุํ **‘‘ตตฺถา’’**ติอาทิมาหฯ **ตทภาเวนา**ติ เตสํ จิตฺตาทีนํ อภาเวนฯ **จวิตุกามตาจิเตฺตนา**ติ อปคนฺตุกามตาจิเตฺตน ฯ **ทวา**ติ สหสาฯ โย หิ อญฺญํ ภณิตุกาโม สหสา ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติ ภณติ, อยํ **ทวา วทติ** นามฯ **รวา**ติ วิรชฺฌิตฺวาฯ โย หิ อญฺญํ ภณิตุกาโม วิรุชฺฌิตฺวา ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติ ภณติ, อยํ **รวา ภณติ** นามฯ ปุริเมน โก วิเสโสติ เจ? ปุริมํ ปณฺฑิตสฺสาปิ สหสาวเสน อญฺญภณนํ, อิทํ ปน มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา ปกฺขลนฺตสฺส ‘‘อญฺญํ ภณิสฺสามี’’ติ อญฺญภณนํฯ ‘‘อกฺขรสมยานภิญฺญาตตาย วา กรณสมฺปตฺติยา อภาวโต วา กเถตพฺพํ กเถตุมสโกฺกนฺต หุตฺวา อญฺญํ กเถนฺต **รวา ภณติ** นามา’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๔) เอเกฯ

วชฺชาวชฺชํ อุปนิชฺฌายตีติ **อุปชฺฌาโย,** ตํ อุปชฺฌายํฯ **‘‘เอวํ** สชฺฌายิตพฺพํ, เอวํ อภิกฺกมิตพฺพ’’นฺติอาทินา อาจารสิกฺขาปนโก **อาจริโย**ฯ อเนฺต สมีเป วสติ สีเลนาติ **อเนฺตวาสี,** วิภตฺติอโลเปน ยถา ‘‘วเนกเสรุกา’’ติฯ สมาโน อุปชฺฌาโย อสฺสาติ **สมานุปชฺฌายโก**ฯ เอวํ **สมานาจริยโกฯ สพฺรหฺมจาริ**นฺติ ภิกฺขุํฯ โส หิ ‘‘เอกกมฺมํ, เอกุเทฺทโส, สมสิกฺขตา’’ติ อิมํ พฺรหฺมํ สมานํ จรติ, ตสฺมา ‘‘สพฺรหฺมจารี’’ติ วุจฺจติฯ **เอวํ วุตฺตาน**นฺติ เอวํ ปทภาชนีเย วุตฺตานํฯ ยถา หิ โลเก สสฺสานํ วิรุหนฏฺฐานํ ‘‘เขตฺต’’นฺติ วุจฺจติ, เอวมิมานิปิ พุทฺธาทีนิ ปทานิ สิกฺขาปจฺจกฺขานสฺส วิรุหนฏฺฐานตฺถา **‘‘เขตฺต’’**นฺติ วุจฺจนฺตีติ อาห **‘‘อิเมสํ ทฺวาวีสติยา เขตฺตปทาน’’**นฺติฯ ยสฺมา ปเนเตสํ เววจเนหิปิ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ, ตสฺมา **‘‘สเววจนสฺสา’’**ติ วุตฺตํฯ วิวิธํ เอกสฺมิํเยว อเตฺถ วจนํ วิวจนํ, วิวจนเมว **เววจนํ,** ปริยายนามํ, สห เววจเนหีติ **สเววจนํ,** ตสฺส สเววจนสฺสฯ เอเตฺถ จ **วณฺณปฏฺฐาเน** (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๒; วิ. วิ. ฏี. ๑.๕๓; วชิร. ฏี. ๕๓) อาคตํ นามสหสฺสํ, **อุปาลิคาถาสุ** (ม. นิ. ๒.๗๖) นามสตํ, อญฺญานิ จ คุณโต ลพฺภมานานิ นามานิ ‘‘พุทฺธเววจนานี’’ติ เวทิตพฺพานิฯ สพฺพานิปิ ธมฺมสฺส นามานิ ‘‘ธมฺมเววจนานี’’ติ เวทิตพฺพานิฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ

เตสุ ยํ กิญฺจิ วตฺตุกามสฺส ยํ กิญฺจิ วทโต สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหตีติ เตสุ ทฺวาวีสติยา เขตฺตปเทสุ ยํ กิญฺจิ เอกํ ปทํ วตฺตุกามสฺส ตโต อญฺญํ ยํ กิญฺจิ ปทมฺปิ วจีเภทํ กตฺวา วทโต เขตฺตปทนฺตคธตฺตา สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหตีติ อโตฺถฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – สเจ ปนายํ ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติ วตฺตุกาโม ปทปจฺจาภฏฺฐํ กตฺวา ‘‘ปจฺจกฺขามิ พุทฺธ’’นฺติ วา วเทยฺย, มิลกฺขภาสาทีสุ วา อญฺญตรภาสาย ตมตฺถํ วเทยฺย, ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติ วตฺตุกาโม อุปฺปฏิ

ปาฏิยา ‘‘ธมฺมํ ปจฺจกฺขามี’’ติ วา ‘‘สพฺรหฺมจารึ ปจฺจกฺขามี’’ติ วา วเทยฺย, เสยฺยถาปิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมวิภงฺเค ‘‘ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชามี’’ติ วตฺตุกาโม ‘‘ทุติยํ ฌาน’’นฺติ วทติฯ สเจ ‘‘ยสฺส วทติ, โส อยํ ภิกฺขุภาวํ จชิตุกาโม เอตมตฺถํ วทตี’’ติ เอตฺตกมตฺตมฺปิ ชานาติ, วิรทฺธํ นาม นตฺถิ, เขตฺตเมว โอติณฺณํ, ปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขาฯ สกฺกตฺตา วา พฺรหฺมตฺตา วา จุตสฺโตฺต วิย จุโตว โหติ สาสนาติฯ

อลนฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๒) โหตุ, ปริยตฺตนฺติ อโตฺถฯ **กึ นุ เม**ติ กึ มยฺหํ กิจฺจํ, กึ กรณียํ, กึ สาเธตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **น มมโตฺถ**ติ นตฺถิ มม อโตฺถฯ **สุมุตฺตาห**นฺติ สุฏฺฐุ มุโตฺต อหํฯ **ปุริเมหิ จุทฺทสหิ ปเทหี**ติ พุทฺธาทีหิ สพฺรหฺมจาริปริยเนฺตหิ ปุริเมหิ จุทฺทสหิ ปเทหิฯ **ยนฺนูนาหํ ปจฺจเกฺขยฺย**นฺติ เอตฺถ **‘‘ยนฺนูนา’’**ติ ปริวิตกฺกทสฺสเน นิปาโตฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ‘‘สจาหํ พุทฺธํ ปจฺจเกฺขยฺยํ, สาธุ วต เม สิยา’’ติฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘ปจฺจกฺขิ’’นฺติ วา ‘‘ปจฺจกฺขิสฺสามี’’ติ วา ‘‘ภวิสฺสามี’’ติ วา ‘‘โหมี’’ติ วา ‘‘ชาโตมฺหี’’ติ วา ‘‘อมฺหี’’ติ วา เอวํภูตานํ คหณํฯ สเจ ปน ‘‘อชฺช ปฏฺฐาย ‘คิหี’ติ มํ ธาเรหี’’ติ วา ‘‘ชานาหี’’ติ วา ‘‘สญฺชานาหี’’ติ วา ‘‘มนสิ กโรหี’’ติ วา วทติ, อริยเกน วา วทติ, มิลกฺขเกน วาฯ เอวเมตสฺมึ อเตฺถ วุเตฺต ยสฺส วทติ, สเจ โส ชานาติ, ปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขาฯ เอส นโย เสเสสุปิ ‘‘อุปาสโก’’ติอาทีสุ สตฺตสุ ปเทสุฯ เอตฺถ จ **อริยกํ** นาม มาคธโวหาโรฯ **มิลกฺขกํ** นาม อนริยโก อนฺธทมิฬาทิฯ

อกฺขรลิขนนฺติ ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติอาทินา อเญฺญสํ ทสฺสนตฺถํ อกฺขรลิขนํฯ อธิปฺปายวิญฺญาปโก องฺคุลิสโงฺกจนาทิโก หตฺถวิกาโร **หตฺถมุทฺทา, หตฺถ**สโทฺท เจตฺถ ตเทกเทเสสุ องฺคุลีสุ ทฏฺฐโพฺพ ‘‘น ภุญฺชมาโน สพฺพํ หตฺถํ มุเข ปกฺขิปิสฺสามี’’ติอาทีสุ (ปาจิ. ๖๑๘) วิยฯ ตสฺมา อธิปฺปายวิญฺญาปกสฺส องฺคุลิสโงฺกจนาทิโน หตฺถวิการสฺส ทสฺสนํ **หตฺถมุทฺทาทิทสฺสน**นฺติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๑) เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **อาทิ**สเทฺทน สีสกมฺปนทสฺสนาทึ สงฺคณฺหาติฯ

อุมฺมตฺตกขิตฺตจิตฺตเวทนาฏฺฏานนฺติ เอตฺถ **อุมฺมตฺตโก**ติ ปิตฺตุมฺมตฺตโกฯ **ขิตฺตจิโตฺต**ติ ยเกฺขหิ กตจิตฺตวิเกฺขโป, ยกฺขุมฺมตฺตโกติ วุตฺตํ โหติฯ อุภินฺนํ ปน วิเสโส อนาปตฺติวาเร อาวิภวิสฺสติฯ **เวทนาโฏฺฏ**ติ พลวติยา ทุกฺขเวทนาย ผุโฏฺฐ มุจฺฉาปเรโต, เตน วิปฺปลปเนฺตน ปจฺจกฺขาตาปิ อปจฺจกฺขาตาว โหติฯ **มนุสฺสชาติโก โหตี**ติ สภาโค วา วิสภาโค วา คหโฏฺฐ วา ปพฺพชิโต วา วิญฺญู โยโกจิ มนุโสฺส โหติฯ **อุมฺมตฺตกาทีน**นฺติ เอตฺถาทิสเทฺทน ขิตฺตจิตฺตเวทนาฏฺฏเทวตาติรจฺฉานคตานํ คหณํฯ ตตฺร อุมฺมตฺตกขิตฺตจิตฺตเวทนาฏฺฏติรจฺฉานคตานํ สนฺติเก ปจฺจกฺขาตาปิ อชานนภาเวน อปจฺจกฺขาตาว โหติฯ เทวตาย ปน สนฺติเก อติขิปฺปํ ชานนภาเวนฯ เทวตา นาม มหาปญฺญา ติเหตุกปฺปฏิสนฺธิกา อติขิปฺปํ ชานนฺติ, จิตฺตญฺจ นาเมตํ ลหุปริวตฺตํ, ตสฺมา ‘‘จิตฺตลหุกสฺส ปุคฺคลสฺส จิตฺตวเสเนว มา อติขิปฺปํ วินาโส อโหสี’’ติ เทวตาย สนฺติเก สิกฺขาปจฺจกฺขานํ ปฏิกฺขิปิฯ เตน วุตฺตํ **‘‘น จ อุมฺมตฺตกาทีนํ อญฺญตโร’’**ติฯ **ทูเตน วา**ติ ‘‘มม สิกฺขาปจฺจกฺขานภาวํ กเถหี’’ติ มุขสาสนวเสน ทูเตน วาฯ **ปเณฺณน วา**ติ ปเณฺณ ลิขิตฺวา ปหิณวเสน ปเณฺณน วาฯ

สเจ เต สิกฺขาปจฺจกฺขานภาวํ ชานนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **อาวชฺชนสมเย**ติ อตฺถาโภคสมเยฯ อิมินา ตํ ขณํเยว ปน อปุพฺพํ อจริมํ ทุชฺชานนฺติ ทเสฺสติฯ **วจนานนฺตรเมวา**ติ วจนสฺส อนนฺตรเมว, อาวชฺชนสมเยวาติ อโตฺถฯ **เอว**-สเทฺทน ปน จิเรน ชานนํ ปฏิกฺขิปติฯ **อุกฺกณฺฐิโต**ติ อนภิรติยา อิมสฺมึ สาสเน กิจฺฉชีวิกํ ปโตฺตฯ อถ วา ‘‘อชฺช ยามิ, เสฺว ยามิ, อิโต ยามิ, เอตฺถ ยามี’’ติ อุทฺธํ กณฺฐํ กตฺวา วิหรมาโน วิกฺขิโตฺต, อเนกโคฺคติ วุตฺตํ โหติฯ อิทญฺจ ‘‘อ

นภิรโต สามญฺญา จวิตุกาโม’’ติอาทีนํ (ปารา. ๔๕) อุปลกฺขณํฯ **เยน เกนจิ…เป…. ชานนฺตี**ติ สเจ เต‘‘อุกฺกณฺฐิโต’’ติ วา ‘‘คิหิภาวํ ปเตฺถตี’’ติ วา ‘‘อนภิรโต’’ติ วา ‘‘สามญฺญา จวิตุกาโม’’ติ วา เยน เกนจิ อากาเรน สิกฺขาปจฺจกฺขานภาวํ ชานนฺติฯ อิทญฺหิ สิกฺขาปจฺจกฺขานญฺจ อุปริ อภูตาโรจนทุฏฺฐุลฺลวาจาอตฺตกามทุฏฺฐโทสภูตาโรจนสิกฺขาปทานิ จ เอกปริเจฺฉทานิ, อาวชฺชนสมเย ญาเต เอว สีสํ เอนฺติฯ ‘‘กึ อยํ ภณตี’’ติ กงฺขตา จิเรน ญาเต สีสํ น เอนฺติฯ เตนาห **‘‘อถ อปรภาเค’’**ติอาทิฯ อถ ทฺวินฺนํ ฐิตฎฺฐาเน ทฺวินฺนมฺปิ นิยเมตฺวา ‘‘เอเตสํ อาโรเจมี’’ติ วทติ, เตสุ เอกสฺมึ ชานเนฺตปิ ทฺวีสุ ชานเนฺตสุปิ ปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขาฯ เอวํ สมฺพหุเลสุปิ เวทิตพฺพํฯ **วุตฺตนเยนา**ติ ‘‘ตสฺส วจนานนฺตร’’นฺติอาทินา วุเตฺตน นเยนฯ **โย โกจิ มนุสฺสชาติโก**ติ อนฺตมโส นวกมฺมิกํ อุปาทาย โย โกจิ มนุโสฺสฯ วุตฺตเญฺหตํ **สมนฺตปาสาทิกายํ** –

> ‘‘สเจ ปน อนภิรติยา ปีฬิโต สภาเค ภิกฺขู ปริสงฺกมาโน ‘โย โกจิ ชานาตู’ติ อุจฺจาสทฺทํ กโรนฺโต ‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’ติ วทติ, ตญฺจ อวิทูเร ฐิโต นวกมฺมิโก วา อโญฺญ วา สมยญฺญู ปุริโส สุตฺวา ‘อุกฺกณฺฐิโต อยํ สมโณ คิหิภาวํ ปเตฺถติ, สาสนโต จุโต’ติ ชานาติ, ปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๑)ฯ

สเจ วจนตฺถํ ญตฺวาปิ ‘‘อยํ อุกฺกณฺฐิโต’’ติ วา ‘‘คิหิภาวํ ปเตฺถตี’’ติ วา น ชานาติ, อปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขาฯ สเจ ปน วจนตฺถํ อชานิตฺวาปิ ‘‘อุกฺกณฺฐิโต’’ติ วา ‘‘คิหิภาวํ ปเตฺถตี’’ติ วา ชานาติ, ปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขาฯ **ทวายปี**ติ กีฬาธิปฺปาเยนปิฯ **จิตฺตาทีนํ วา วเสนา**ติ จิตฺตาทีนํ วา ฉฬงฺคานํ วเสนฯ โหติ เจตฺถ –

> ‘‘จิตฺตํ เขตฺตญฺจ กาโล จ, ปโยโค ปุคฺคโล ตถา;
> วิชานนนฺติ สิกฺขาย, ปจฺจกฺขานํ ฉฬงฺคิก’’นฺติฯ

สพฺพโส วา ปน อปจฺจกฺขาเนนาติ ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติอาทีสุ เยน เยน ปริยาเยน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ, ตโต เอกสฺสปิ ปจฺจกฺขานสฺส อภาเวนฯ อิมินา ปน ‘‘อิทํ ปทํ สาเวสฺสามิ, สิกฺขํ ปจฺจกฺขามี’’ติ เอวํ ปวตฺตจิตฺตุปฺปาทสฺส อภาวํ ทเสฺสติฯ ยสฺส หิ เอวรูโป จิตฺตุปฺปาโท นตฺถิ, โส สพฺพโส น ปจฺจกฺขาติ นามาติฯ **สิกฺขาปจฺจกฺขานสฺสา**ติ ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติอาทิสิกฺขาปจฺจกฺขานสฺสฯ **อตฺถภูตํ เอกจฺจํ ทุพฺพลฺย**นฺติ ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติ วทติ วิญฺญาเปติ, เอวมฺปิ, ภิกฺขเว, ทุพฺพลฺยาวิกมฺมเญฺจว โหติ, สิกฺขา จ ปจฺจกฺขาตา’’ติอาทินา (ปารา. ๕๓) วุตฺตหิ เยหิ วจเนหิ สิกฺขาปจฺจกฺขานเญฺจว โหติ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมญฺจ, ตํ ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติอาทิกํ อตฺถภูตํ ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวาฯ ‘‘พุทฺธํ ปจฺจกฺขามี’’ติอาทิมฺหิ ปน วุตฺตสิกฺขาปริปูรเณ ทุพฺพลภาวสฺสาปิ คมฺยมานตฺตา สิกฺขาปจฺจกฺขานสฺส อิทํ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมํ อโตฺถติ ทฎฺฐพฺพํฯ เอตฺถ จ ‘‘อตฺถภูต’’นฺติ อิมินา ‘‘ยนฺนูนาหํ พุทฺธํ ปจฺจเกฺขยฺย’’นฺติอาทิกํ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมํ ปฏิกฺขิปติฯ เยน หิ สิกฺขาปจฺจกฺขานเญฺจว โหติ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมญฺจ, ตเทว สิกฺขาปจฺจกฺขานสฺส อตฺถภูตํฯ เยน ปน ทุพฺพลฺยาวิกมฺมเมว โหติ, น สิกฺขาปจฺจกฺขานํ, น ตํ ตสฺส อตฺถภูตนฺติฯ

ราคปริยุฎฺฐาเนน สทิสภาวาปตฺติยา มิถุนานํ อยนฺติ **‘‘เมถุโน’’**ติ ธโมฺมว วุจฺจตีติ อาห **‘‘ราคปริยุฎฺฐาเนนา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ราคปริยุฎฺฐาเนนา**ติ ราคสฺส ปริยุฎฺฐาเนน, เมถุนราคสฺส ปวตฺติยา ปริโยนทฺธจิตฺตตายาติ อโตฺถฯ **ธโมฺม**ติ อชฺฌาจาโรฯ ‘‘ปลมฺพเต วิลมฺพเต’’ติ อาทีสุ วิย อุปสคฺคสฺส โกจิ อตฺถวิเสโส นตฺถีติ อาห **‘‘เสเวยฺยา’’**ติฯ **อชฺฌาปเชฺชยฺยา**ติ อภิภุยฺย ปเชฺชยฺยฯ **สพฺพนฺติเมนา**ติ ปรนิมฺมิตวสวตฺติ…เป…. จาตุมหาราชิกมนุสฺสิตฺถินาค

ครุฬมาณวิกาทีนํ สพฺพาสํ อนุติเมนฯ **ติรจฺฉานคตายา**ติ ติรจฺฉาเนสุ อุปฺปนฺนายฯ เตนาห **“ปฏิสนฺธิวเสนา”**ติฯ ปาราชิกาย วตฺถุภูตา เอว เจตฺถ ติรจฺฉานคติตฺถี ‘‘ติรจฺฉานคตา’’ติ คเหตพฺพา, น สพฺพาฯ ตตฺรายํ ปริเจฺฉโท –

> ‘‘อปทานํ อหิมจฺฉา, ทฺวิปทานญฺจ กุกฺกุฏี;
> จตุปฺปทานํ มชฺชารี, วตฺถุ ปาราชิกสฺสิมา’’ติฯ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๕)

ตตฺถ **อหิ**คฺคหเณน สพฺพาปิ อชครโคนสาทิเภทา ทีฆชาติ สงฺคหิตาฯ ตสฺมา ทีฆชาตีสุ ยตฺถ ติณฺณํ มคฺคานํ อญฺญตรสฺมึ สกฺกา ติลผลมตฺตมฺปิ ปเวเสตุํ, สา ปาราชิกวตฺถุ, อวเสสา ทุกฺกฏวตฺถูติ เวทิตพฺพาฯ **มจฺฉ**คฺคหเณน สพฺพาปิ มจฺฉกจฺฉปมณฺฑูกาทิเภทา โอทกชาติ สงฺคหิตาฯ ตตฺราปิ ทีฆชาติยํ วุตฺตนเยเนว ปาราชิกวตฺถุ จ ทุกฺกฏวตฺถุ จ เวทิตพฺพํฯ อยํ ปน วิเสโส – ปตงฺคมุขมณฺฑูกา นาม โหนฺติ, เตสํ มุขสณฺฐานํ มหนฺตํ, ฉิทฺทํ อปฺปกํ, ตตฺถ ปเวสนํ นปฺปโหติ, มุขสณฺฐานํ ปน วณสงฺเขปํ คจฺฉติ, ตสฺมา ตํ ถุลฺลจฺจยวตฺถูติ เวทิตพฺพํ ฯ **กุกฺกุฏิ**คฺคหเณน สพฺพาปิ กากกโปตาทิเภทา ปกฺขิชาติ สงฺคหิตาฯ ตตฺราปิ วุตฺตนเยเนว ปาราชิกวตฺถุ จ ทุกฺกฏวตฺถุ จ เวทิตพฺพํฯ **มชฺชาริ**คฺคหเณน สพฺพาปิ รุกฺขสุนขมงฺคุสโคธาทิเภทา จตุปฺปทชาติ สงฺคหิตาฯ ตตฺราปิ วุตฺตนเยเนว ปาราชิกวตฺถุ จ ทุกฺกฏวตฺถุ จ เวทิตพฺพํฯ

ปาราชิโก โหตีติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๕) ปราชิโต โหติ ปราชยํ อปฺปนฺนฯ อยญฺหิ **ปาราชิก**สทฺโท สิกฺขาปทาปตฺติปุคฺคเลสุ วตฺตติฯ ตตฺถ ‘‘อฏฺฐานเมตํ, อานนฺท, อนวกาโส, ยํ ตถาคโต วชฺชีนํ วา วชฺชิปุตฺตกานํ วา การณา สาวกานํ ปาราชิกํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ สมูหเนยฺยา’’ติ (ปารา. ๔๓) เอวํ สิกฺขาปเท วตฺตมาโน เวทิตโพฺพฯ ‘‘อาปตฺตึ ตฺวํ ภิกฺขุ อาปนฺโน ปาราชิก’’นฺติ (ปารา. ๖๗) เอวํ อาปตฺติยํฯ ‘‘น มยํ ปาราชิกา, โย อวหโฏ, โส ปาราชิโก’’ติ (ปารา. ๑๕๕) เอวํ ปุคฺคเล วตฺตมาโน เวทิตโพฺพฯ ‘‘ปาราชิเกน ธเมฺมน อนุทฺธํเสยฺยา’’ติอาทีสุ (ปารา. ๓๘๔) ปน ธเมฺม วตฺตตีติ วทนฺติฯ ยสฺมา ปน ตตฺถ ‘‘ธโมฺม’’ติ กตฺถจิ อาปตฺติ, กตฺถจิ สิกฺขาปทเมว อธิเปฺปตํ, ตสฺมา โส วิสุํ น วตฺตโพฺพฯ ตตฺถ สิกฺขาปทํ โย ตํ อติกฺกมติ, ตํ ปราเชติ, ตสฺมา **“ปาราชิก”**นฺติ วุจฺจติฯ อาปตฺติ ปน โย นํ อชฺฌาปชฺชติ, ตํ ปราเชติ, ตสฺมา **“ปาราชิกา”**ติ วุจฺจติฯ ปุคฺคโล ยสฺมา ปราชิโต ปราชยมาปนฺโน, ตสฺมา **“ปาราชิโก”**ติ วุจฺจติฯ อิธ ปน ปุคฺคโล เวทิตโพฺพติ อาห **“ปาราชิโก โหตี”**ติอาทิฯ อิมินาปิ อิทํ ทเสฺสติ – ‘‘ปราชิตสเทฺท อุปสคฺคสฺส วุทฺธึ กตฺวา, **ต**-การสฺส จ **ก**-การํ กตฺวา **ปาราชิโก** โหตีติ นิทฺทิโฏฺฐ’’ติฯ

อปโลกนาทิ จตุพฺพิธมฺปิ สงฺฆกมฺมํ สีมาปริจฺฉิเนฺนหิ ปกตเตฺตหิ ภิกฺขูหิ เอกโต กตฺตพฺพตฺตา **เอกกมฺมํ** นามฯ **อาทิ**สเทฺทน เอกุเทฺทสสมสิกฺขตานํ คหณํฯ ตตฺถ ปญฺจวิโธปิ ปาติโมกฺขุเทฺทโส เอกโต อุทฺทิสิตพฺพตฺตา **เอกุเทฺทโส** นามฯ นหาปิตปุพฺพกาทีนํ วิย โอทิสฺส อนุญฺญาตํ ฐเปตฺวา อวเสสํ สพฺพมฺปิ สิกฺขาปทํ สเพฺพหิปิ ลชฺชิปุคฺคเลหิ สมํ สิกฺขิตพฺพภาวโต **สมสิกฺขตา** นามฯ ยสฺมา สเพฺพปิ ลชฺชิโน เอเตสุ เอกกมฺมาทีสุ สห วสนฺติ, น เอโกปิ ตโต พหิทฺธา สนฺทิสฺสติ, ตสฺมา ตานิ สพฺพานิปิ คเหตฺวา เอกกมฺมาทิโก ติวิโธปิ **สํวาโส** นามาติ อาห ‘‘โส จ วุตฺตปฺปกาโร สํวาโส เตน ปุคฺคเลน สทฺธึ นตฺถิ, เตน การเณน โส ปาราชิโก ปุคฺคโล ‘อสํวาโส’ติ วุจฺจตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๕)ฯ

อิทานิ ยสฺมา น เกวลํ มนุสฺสิตฺถิยา เอว นิมิตฺตํ ปาราชิกวตฺถุ, อถ โข อมนุสฺสิตฺถิติรจฺฉานคติตฺถีนมฺปิฯ น จ อิตฺถิยา เอวฯ อถ โข อุภโตพฺยญฺชนกปณฺฑกปุริสานมฺปิ, ตสฺมา เต สเตฺต, เตสญฺจ ยํ ยํ นิมิตฺตํ วตฺถุ โหติ, ตํ ตํ นิมิตฺตํ, ตตฺถ จ ยถา ปฏิเสวโนฺต ปาราชิโก โหติ,

ตญฺจ สพฺพํ วิตฺถาเรตฺวา ทเสฺสตุํ **“อยํ ปเนตฺถ วินิจฺฉโย”**ติอาทิมาหฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ **เตสู**ติ เย ติํสมคฺคา วุตฺตา, เตสุฯ **อตฺตโน วา**ติ ลมฺพิมฺทุปิฏฺฐิเก สนฺธาย วุตฺตํฯ **สนฺถตสฺส วา**ติ เยน เกนจิ วเตฺถน วา ปเณฺณน วา วากปเฏฺฏน วา จเมฺมน วา ติปุสีสาทีนํ ปเฏฺฏน วา ปลิเวเฐตฺวา, อโนฺต วา ปเวเสตฺวา ปฏิจฺฉนฺนสฺสฯ **อกฺขายิตสฺส วา**ติ โสณสิงฺคาลาทีหิ อกฺขาทิตสฺสฯ **เยภุเยฺยน อกฺขายิตสฺสา**ติ ยาว อุปฑฺฒมกฺขายิโต นาม น โหติ, เอวํ อกฺขายิตสฺสฯ **อโลฺลกาเส**ติ ติโนฺตกาเสฯ **สนฺถตนฺ**ติ เตสํเยว วตฺถาทีนํ เยน เกนจิ ปฏิจฺฉนฺนํฯ อยเณฺหตฺถ สเงฺขปโตฺถ – น เหตฺถ อนุปาทินฺนกํ อนุปาทินฺนเกน ฉุปติ, มุตฺติ อตฺถิ, อถ โข อุปาทินฺนเกน วา อนุปาทินฺนกํ ฆฏฺฏิยตุ, อนุปาทินฺนเกน วา อุปาทินฺนกํ, อนุปาทินฺนเกน วา อนุปาทินฺนกํ, อุปาทินฺนเกน วา อุปาทินฺนกํฯ สเจ ยตฺตเก ปวิเฏฺฐ ปาราชิกํ โหตีติ วุตฺตํ, ตตฺตกํ เสวนจิเตฺตน ปเวเสติ, สพฺพตฺถายํ ปาราชิกาปตฺติํ อาปโนฺน นาม โหตีติฯ

เอวํ เสวนจิเตฺตเนว ปเวเสนฺตสฺส อาปตฺติํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ยสฺมา ตํ ปเวสนํ นาม น เกวลํ อตฺตูปกฺกเมเนว, ปรูปกฺกเมนาปิ โหติฯ ตตฺราปิ สาทิยนฺตเสฺสว อาปตฺติ ปฏิเสวนจิตฺตสมงฺคิสฺส , น อิตรสฺสาติ ทเสฺสตุํ **“ปเรน วา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ปเรนา**ติ ภิกฺขุปจฺจตฺถิกาทินา เยน เกนจิ อเญฺญนฯ **ปเวสนปวิฏฺฐฏฺฐิตอุทฺธรเณสู**ติ เอตฺถ อคฺคโต (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๘) ยาว มูลา ปเวสนํ **ปเวสนํ** นามฯ องฺคชาตสฺส ยตฺตกํ ฐานํ ปเวสนารหํ, ตตฺตกํ อนวเสสโต ปวิฏฺฐํ **ปวิฏฺฐํ** นามฯ เอวํ ปวิฏฺฐสฺส อุทฺธรณารมฺภโต อนฺตรา ฐิตกาโล **ฐิตํ** นามฯ **สมนฺตปาสาทิกายํ** ปน มาตุคามสฺส สุกฺกวิสฏฺฐิํ ปตฺวา สพฺพถา วายามโต โอรมิตฺวา ฐิตกาลํ สนฺธาย ‘‘สุกฺกวิสฏฺฐิสมเย’’ติ วุตฺตํฯ **อุทฺธรณํ** นาม ยาว อคฺคา นีหรณกาโลฯ **สาทิยตี**ติ เสวนจิตฺตํ อุปฏฺฐเปติฯ **อสาธารณวินิจฺฉโย**ติ อทินฺนาทานาทีหิ สเพฺพหิ สิกฺขาปเทหิ อสาธารโณ วินิจฺฉโยฯ

สาธารณวินิจฺฉยตฺถนฺติ ปริวารวเสน สาธารณวินิจฺฉยตฺถํฯ **มาติกา**ติ มาตา, ชเนตฺตีติ อโตฺถฯ นิททาติ เทสนํ เทสวเสน อวิทิตํ วิทิตํ กตฺวา นิทเสฺสตีติ **นิทานํ**ฯ ปญฺญาปียตีติ **ปญฺญตฺติ,** ตสฺสา ปกาโร **ปญฺญตฺติวิธิ** อเงฺคติ คเมติ ญาเปตีติ **องฺคํ,** การณํฯ สมุฏฺฐหนฺติ อาปตฺติโย เอเตนาติ **สมุฏฺฐานํ,** อุปฺปตฺติการณํ, ตสฺส วิธิ **สมุฏฺฐานวิธิ**ฯ **วชฺชกมฺมปฺปเภทญฺจา**ติ เอตฺถ **ปเภท**สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ ‘‘วชฺชปฺปเภทํ, กมฺมปฺปเภทญฺจา’’ติฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ

ปญฺญตฺติฏฺฐานนฺติ ปญฺญตฺติฏฺฐปนสฺส ฐานํ, สิกฺขาปทานํ ปญฺญตฺติเทโสติ อโตฺถฯ **ปุคฺคโล**ติ เอตฺถ อาทิกมฺมิโกเยว อธิเปฺปโตติ อาห **“ปุคฺคโล นาม ยํ ยํ อารพฺภ ตํ ตํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺต”**นฺติ, โส โส ปุคฺคโลติ อธิปฺปาโยฯ โหนฺติ เจตฺถ –

‘‘สุทิโนฺน ธนิโย สมฺพหุลา วคฺคุมุทนฺติกา;
เสยฺยสโก อุทายิ จา-ฬวกา ฉนฺนเมตฺติยาฯ

‘‘เทวทตฺตสฺสชิปุนพฺพสุ-ฉพฺพคฺคิโยปนนฺทญฺญตโรปิ จ;
หตฺถโก จานุรุโทฺธ จ, สตฺตรส จูฬปนฺถโกฯ

‘‘เพลฏฺฐสีโส จานโนฺท, สาคโตริฏฺฐนามโก;
นนฺทเตฺถเรน เตวีส, ภิกฺขูนํ อาทิกมฺมิกาฯ

‘‘สุนฺทรีนนฺทา ถุลฺลนนฺทา, ฉพฺพคฺคิยญฺญตราปิ จ;

จณฺฑกาฬี สมฺพหุลา, เทฺว จ ภิกฺขุนิโย ปรา;
ภิกฺขุนีนํ ตุ สเตฺตว, โหนฺติ ตา อาทิกมฺมิกา’’ติฯ

ตสฺส ตสฺส ปุคฺคลสฺสาติ ยํ ยํ สุทินฺนาทิกํ ปุคฺคลํ อารพฺภ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, ตสฺส ตสฺส ปุคฺคลสฺสฯ **ปญฺญตฺตี**ติ ปฐมปญฺญตฺติฯ ปฐมปญฺญตฺติยา ปจฺฉา ฐปิตา ปญฺญตฺติ **อนุปญฺญตฺติ**ฯ อนุปฺปเนฺน โทเส ฐปิตา ปญฺญตฺติ **อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ**ฯ สพฺพตฺถ มชฺฌิมเทเส เจว ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ จาติ สเพฺพสุ ปเทเสสุ ฐปิตา ปญฺญตฺติ **สพฺพตฺถปญฺญตฺติ**ฯ มชฺฌิมเทเสเยว ฐปิตา ปญฺญตฺติ **ปเทสปญฺญตฺติ**ฯ ภิกฺขูนเญฺจว ภิกฺขุนีนญฺจ สาธารณภูตา ปญฺญตฺติ **สาธารณปญฺญตฺติ**ฯ สุทฺธภิกฺขูนเมว, สุทฺธภิกฺขุนีนํ วา ปญฺญตฺตํ สิกฺขาปทํ **อสาธารณปญฺญตฺติ**ฯ อุภินฺนมฺปิ ปญฺญตฺติ **อุภโตปญฺญตฺติฯ วินยธรปญฺจเมนา**ติ อนุสฺสาวนกาจริยปญฺจเมนฯ **คุณงฺคุณูปาหนา**ติ จตุปฺปฏลโต ปฏฺฐาย กตา อุปาหนา, น เอกทฺวิติปฏลาฯ **จมฺมตฺถรณ**นฺติ อตฺถริตพฺพํ จมฺมํฯ **เอเตสํ วเสน จตุพฺพิธา ปเทสปญฺญตฺติ นามา**ติ เอเตสํ วเสน จตุพฺพิธา ปญฺญตฺติ มชฺฌิมเทเสเยว ปญฺญตฺตาติ ปเทสปญฺญตฺติ นามฯ เตเนวาห **“มชฺฌิมเทเสเยว หี”**ติอาทิฯ ยสฺมา มชฺฌิมเทเสเยว ยถาวุตฺตวตฺถุวีติกฺกเม อาปตฺติ โหติ, น ปจฺจนฺติมชนปเท, ตสฺมา ปเทสปญฺญตฺตีติ อโตฺถฯ **ธุวนฺหานํ ปฏิเกฺขปมตฺต**นฺติ นิจฺจนหานปฺปฏิเสธนเมวฯ เอตฺถ จ **มตฺต**สเทฺทน อญฺญานิ ตีณิ สิกฺขาปทานิ ปฏิกฺขิปติฯ ตานิ หิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ วินยธรปญฺจเมน คเณน อุปสมฺปท’’นฺติอาทินา (มหาว. ๒๕๙) **จมฺมกฺขนฺธเก** อาคตานิฯ เตเนวาห **“ตโต อญฺญา ปเทสปญฺญตฺติ นาม นตฺถี”**ติฯ **สพฺพานี**ติ ตโต อวเสสานิ สพฺพานิ สิกฺขาปทานิฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ อฏฺฐครุธมฺมวเสน ภิกฺขุนีนํเยว อาคตา, ยสฺมา จ ธุวนฺหานํ ปฏิเกฺขปมตฺตํ ฐเปตฺวา ปาติโมเกฺข สพฺพานิ สิกฺขาปทานิ สพฺพตฺถปญฺญตฺติเยว โหนฺติ, ยสฺมา จ สาธารณปญฺญตฺติทุกญฺจ เอกโตปญฺญตฺติทุกญฺจ พฺยญฺชนมตฺตํ นานํ, อตฺถโต เอกํ, ตสฺมาฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ สิกฺขาปเทสุฯ อาปตฺติเภโท เหตฺถ อุตฺตรปทโลเปน ‘‘อาปตฺตี’’ติ วุโตฺตติ อาห **“อาปตฺตีติ ปุพฺพปฺปโยคาทิวเสน อาปตฺติเภโท”**ติฯ **สีลอาจารทิฏฺฐิอาชีววิปตฺตีน**นฺติ เอตฺถ ปฐมา เทฺว อาปตฺติกฺขนฺธา สีลวิปตฺติ นาม, อวเสสา ปญฺจ อาจารวิปตฺติ นาม, มิจฺฉาทิฏฺฐิ จ อนฺตคฺคาหิกาทิฏฺฐิ จ ทิฏฺฐิวิปตฺติ นาม, อาชีวเหตุ ปญฺญตฺตานิ ฉ สิกฺขาปทานิ อาชีววิปตฺติ นาม, อิติ อิมาสํ สีลอาจารทิฏฺฐิอาชีววิปตฺตีนํ อญฺญตราติ อโตฺถฯ

น เกวลํ ยถาวุตฺตนเยเนว วุจฺจนฺตีติ อาห **“ยานิ สิกฺขาปทสมุฏฺฐานานีติปิ วุจฺจนฺตี”**ติฯ เอตานิ หิ กิญฺจาปิ อาปตฺติยา สมุฏฺฐานานิ, น สิกฺขาปทสฺส, โวหารสุขตฺถํ ปเนวํ วุจฺจนฺตีติฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ฉสุ สมุฏฺฐาเนสุฯ **เตสู**ติ สจิตฺตกาจิตฺตเกสุฯ เอกํ สมุฏฺฐานํ อุปฺปตฺติการณํ เอติสฺสาติ **เอกสมุฏฺฐานา,** เอเกน วา สมุฏฺฐานํ เอติสฺสาติ **เอกสมุฏฺฐานา**ฯ **“ทฺวิสมุฏฺฐานา”**ติอาทีสุปิ เอเสว นโยฯ

สมุฏฺฐานวเสนาติ สมุฏฺฐานสีสวเสนฯ ปฐมปาราชิกํ สมุฏฺฐานํ เอติสฺสาติ **ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานา**ฯ ตถา **อทินฺนาทานสมุฏฺฐานา**’’ติอาทีสุปิฯ

สยํ ปถวิขณเน กาเยน, ปเร อาณาเปตฺวา ขณาปเน วาจาย จ อาปตฺติสมฺภวโต **“ปถวิขณนาทีสุ วิยา”**ติ วุตฺตํฯ **อาทิ**สเทฺทน อทินฺนาทานาทีนํ ปริคฺคโหฯ ปฐมกถินาปตฺติ กายวาจโต กตฺตพฺพํ อธิฏฺฐานํ วา วิกปฺปนํ วา อกโรนฺตสฺส โหติ, โน กโรนฺตสฺสาติ อาห **“ปฐมกถินาปตฺติ วิยา”**ติฯ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา หตฺถโต จีวรปฺปฏิคฺคหณาปตฺติ ตสฺสา หตฺถโต จีวรํ ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺส, ปริวตฺตกํ อเทนฺตสฺส จ โหตีติ **กิริยากิริยโต สมุฏฺฐาติ**ฯ **“สิยา

กโรนฺตสฺสา”ติอาทีสุ **สิยา**ติ ‘‘สิยา โข ปน เต พฺราหฺมณ เอวมสฺสา’’ติอาทีสุ วิย ‘‘กทาจี’’ติ อิมินา สมานโตฺถ นิปาโตฯ รูปิยปฺปฏิคฺคหณาปตฺติ สิยา กิริยา คหเณน อาปชฺชนโต, สิยา อกิริยา ปฏิเกฺขปสฺส อกรณโตติ อาห **“รูปิยปฺปฏิคฺคหณาปตฺติ วิยา”**ติฯ กุฏิการาปตฺติ วตฺถุํ เทสาเปตฺวา ปมาณาติกฺกนฺตกรเณ กโรนฺตสฺส สิยา, อเทสาเปตฺวา ปน ปมาณาติกฺกนฺตกรเณ ปมาณยุตฺตํ วา กโรนฺตสฺส จ อกโรนฺตสฺส จ สิยาติ อาห **“กุฏิการาปตฺติ วิยา”**ติฯ

สญฺญาย อภาเวน วิโมโกฺข อสฺสาติ **สญฺญาวิโมโกฺข**ติ มเชฺฌปทโลปสมาโส ทฎฺฐโพฺพติ อาห **“ยโต วีติกฺกมสญฺญายา”**ติอาทิฯ **อิตรา** นาม ยโต วีติกฺกมสญฺญาย อภาเวน น มุจฺจติ, สา อิตรสทฺทสฺส วุตฺตปฺปฏิโยคิวิสยตฺตาฯ **ยา อจิตฺตเกน วา สจิตฺตกมิสฺสเกน วา สมุฎฺฐาตี**ติ ยา อาปตฺติ กทาจิ อจิตฺตเกน วา กทาจิ สจิตฺตกมิสฺสเกน วา สมุฎฺฐาเนน สมุฎฺฐาติฯ เอตฺถ จ สญฺญาทุกํ อนาปตฺติมุเขน วุตฺตํ, สจิตฺตกทุกํ อาปตฺติมุเขนาติ ทฎฺฐพฺพํฯ

ยสฺสา สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ อกุสลเมว โหตีติ ยสฺสา สจิตฺตกาย อาปตฺติยา จิตฺตํ อกุสลเมว โหติ, ยสฺสา จ สจิตฺตกาจิตฺตกสงฺขาตาย สุราปานาทิอจิตฺตกาย อาปตฺติยา วตฺถุวิชานนจิเตฺตน สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ อกุสลเมว โหติ, **อยํ โลกวชฺชา**ฯ ‘‘สจิตฺตกปเกฺข’’ติ หิ อิทํ วจนํ สจิตฺตกาจิตฺตกํ สนฺธาย วุตฺตํฯ น หิ เอกํสโต สจิตฺตกสฺส ‘‘สจิตฺตกปเกฺข’’ติ วิเสสเน ปโยชนํ อตฺถีติฯ ยํ ปเนตฺถ **คณฺฐิปเท** ‘‘สุราปานสฺมิญฺหิ ‘สุรา’ติ วา ‘น วฎฺฎตี’ติ วา ชานิตฺวา ปิวเน อกุสลเมวา’’ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ ‘‘น วฎฺฎตีติ วา ชานิตฺวา’’ติ วุตฺตวจนํ น ยุชฺชติ ปณฺณตฺติวชฺชสฺสาปิ โลกวชฺชภาวปฺปสงฺคโตฯ ยสฺสา ปน ‘‘สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ อกุสลเมวา’’ติ นิยโม นตฺถิ, สา ปณฺณตฺติวชฺชาติ อิมมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห **“เสสา ปณฺณตฺติวชฺชา”**ติฯ ตถา หิ ตสฺสา วตฺถุวิชานนจิเตฺตน สจิตฺตกปเกฺข จิตฺตํ สิยา กุสลํ, สิยา อกุสลํ, สิยา อพฺยากตนฺติ ‘‘อกุสลเมวา’’ติ นิยโม นตฺถิฯ **อุภยตฺถ อาปชฺชิตพฺพา**ติ กายทฺวาเร, วจีทฺวาเร จาติ อุภยตฺถ อาปชฺชิตพฺพา อาปตฺติ, ตา ปน อทินฺนาทานาทโยฯ **“มโนทฺวาเร อาปตฺติ นาม นตฺถี”**ติ อิทํ เยภุยฺยวเสน วุตฺตํ อุปนิกฺขิตฺตสาทิยนาทีสุ อาปตฺติสมฺภวโตติ ทฎฺฐพฺพํฯ

อกุสลจิโตฺต วา อาปชฺชตีติ ปาราชิกสุกฺกวิสฎฺฐิกายสํสคฺคทุฎฺฐุลฺลอตฺตกามปาริจริยทุฎฺฐโทสสงฺฆเภทปฺปหารทานตลสตฺติกาทิเภทํ อาปตฺตึ อกุสลจิโตฺต อาปชฺชติฯ อนุปสมฺปนฺนํ ปทโสธมฺมํ วาเจโนฺต, มาตุคามสฺส ธมฺมํ เทเสโนฺตติ เอวรูปํ อาปตฺตึ **กุสลจิโตฺต อาปชฺชติ**ฯ อสญฺจิจฺจสหเสยฺยาทึ **อพฺยากตจิโตฺต อาปชฺชติ**ฯ ยํ อรหา อาปชฺชติ, สพฺพํ อพฺยากตจิโตฺตว อาปชฺชติฯ เตนาห **“กุสลาพฺยากตจิโตฺต วา”**ติฯ

ทุกฺขเวทนาสมงฺคี วาติ ทุฎฺฐโทสาทิเภทํ อาปตฺตึ อาปชฺชโนฺต ทุกฺขเวทนาสมงฺคี อาปชฺชติฯ เมถุนธมฺมาทิเภทํ ปน **สุขเวทนาสมงฺคี อาปชฺชติ**ฯ ยํ สุขเวทนาสมงฺคี อาปชฺชติ, ตํเยว มชฺฌโตฺต หุตฺวา อาปชฺชโนฺต **อทุกฺขมสุขเวทนาสมงฺคี อาปชฺชติ**ฯ เตนาห **“อิตรเวทนาทฺวยสมงฺคี วา”**ติฯ อิทมฺปิ จ ติกทฺวยํ เยภุยฺยวเสเนว วุตฺตํฯ นิปชฺชิตฺวา นิโรธสมาปโนฺน หิ อจิตฺตโก อเวทโน สหเสยฺยาปตฺตึ อาปชฺชตีติฯ กิญฺจาปิ เอวํ อนิยเมน วุตฺตํ, วิเสโส ปเนตฺถ อตฺถีติ ทเสฺสตุํ **“เอวํ สเนฺตปี”**ติอาทิ วุตฺตํฯ เอวํ สเนฺตปีติ หิ วิเสสาภิธานนิมิตฺตาภฺยูปคเมว ยุชฺชติฯ **สเพฺพสํ วเสน ตีณิ จิตฺตานี**ติ กุสลากุสลาพฺยากตานํ วเสน ปทโสธมฺมาทีสุ ตีณิ จิตฺตานิฯ

อิทานิ ตํ ยถาวุตฺตนิทานาทิเวทนาตฺติกปริโยสานํ สตฺตรสปฺปการํ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท โยเชตุํ **“อิธ ปนา”**ติอาทิมาหฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ ปฐมปาราชิกสิกฺขาปเทฯ **เวสาลิย**นฺติ เอวํนามเก อิตฺถิลิงฺควเสน ปวตฺตโวหาเร นคเรฯ ตญฺหิ นครํ ติกฺขตฺตุํ ปาการปริเกฺขปวฑฺฒเนน วิสาลี

ภูตตฺตา **“เวสาลี”**ติ วุจฺจติฯ อิทมฺปิ จ นครํ สพฺพญฺญุตํ สมฺปตฺเตเยว สมฺมาสมฺพุเทฺธ สพฺพาการเวปุลฺลตฺตํ ปตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **“สิกฺขํ อปจฺจกฺขายา”ติ จ “อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายปี”ติ จ เทฺว อนุปญฺญตฺติโย**ติ มกฺกฏิวชฺชิปุตฺตกวตฺถูนํ วเสน วุตฺตาฯ “อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายา”ติ จ “สิกฺขํ อปจฺจกฺขายา”ติ จ อิมา เทฺว อนุปญฺญตฺติโยฯ **อาปตฺติกรา จ โหตี**ติ ปฐมปญฺญตฺติโต วิสุํเยวาปตฺติกรา จ โหติฯ **อญฺญวาทกสิกฺขาปทาทีสุ วิยา**ติ อญฺญวาทกสิกฺขาปทาทีสุ “วิเหสเก”ติอาทิกา (ปาจิ. ๙๘) วิยาติ อโตฺถฯ **อาทิ**สเทฺทน อุชฺฌาปนกสฺส ปริคฺคโหฯ เอตฺถ หิ อญฺญวาทกาทิโต วิสุํเยว วิเหสกาทีสุปิ ปาจิตฺติยํ โหติฯ ยถาห “โรปิเต วิเหสเก สงฺฆมชฺเฌ วตฺถุสฺมึ วา อาปตฺติยา วา อนยุญฺชิยมาโน ตํ นกเถตุกาโม ตํ นอุคฺฆาเฏตุกาโม ตุณฺหีภูโต สงฺฆํ วิเหเสติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา”ติอาทิ (ปารา. ๑๐๐)ฯ สุปินเนฺต วิชฺชมานาปิ โมจนสฺสาทเจตนา อโพฺพหาริกตฺตา อนาปตฺติกราติ อาห **“อญฺญตฺร สุปินนฺตาติอาทิกา วิยา”**ติฯ ตถา หิ ถินมิเทฺธน อภิภูตตฺตา สุปิเน จิตฺตํ อโพฺพหาริกํ, จิตฺตสฺส อโพฺพหาริกตฺตา โอปกฺกมนกิริยาปวตฺตนิกาปิ เจตนา อโพฺพหาริกาฯ วุตฺตเญฺหตํ “อเตฺถสา, ภิกฺขเว, เจตนา, สา จ โข อโพฺพหาริกา”ติ (ปารา. ๒๓๕), ตสฺมา “อญฺญตฺร สุปินนฺตา”ติ อยํ อนุปญฺญตฺติ อนาปตฺติกรา ชาตาฯ **อาทิ**สเทฺทน “อญฺญตฺร อธิมานา”ติอาทิกํ (ปารา. ๑๙๗) สงฺคณฺหาติฯ **อทินฺนาทานาทีสุ วิยา**ติ อทินฺนาทานาทีสุ “อรญฺญา วา”ติอาทิกา (ปารา. ๙๑) วิยาติ อโตฺถฯ เอตฺถ ปน **อาทิ**สเทฺทน ปฐมปาราชิกาทีนํ สงฺคโหฯ เอตฺถ หิ “ตญฺจ โข คาเม, โน อรเญฺญ”ติอาทินา (ปารา. ๙๐) นเยน เลสํ โอเฑฺฑนฺตานํ เลสปิทหนตฺถํ **“อรญฺญา วา”**ติอาทิกา อนุปญฺญตฺติ วุตฺตาติ อุปตฺถมฺภกราว โหติฯ เตเนว หิ “นนุ, อาวุโส, ตเถเวตํ โหตี”ติ (ปารา. ๙๐) ภิกฺขูหิ วุตฺตํฯ

วุตฺตปฺปกาเร มเคฺคติ “มนุสฺสามนุสฺสติรจฺฉานคตวเสนา”ติอาทินา (กงฺขา. อฎฺฐ. ปฐมปาราชิกวณฺณนา) วุตฺตปฺปกาเร ติํสมเคฺคฯ อิมสฺส ปน “ฉิเนฺน”ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **ตจาทีนิ อนวเสเสตฺวา**ติ นิมิตฺตปฺปเทเส พหิ ฐิตานิ ฉวิจมฺมานิ อนวเสเสตฺวาฯ **นิมิตฺตสณฺฐานมตฺตํ ปญฺญายตี**ติ นิมิตฺตมํสสฺส ปน อพฺภนฺตเร ฉวิจมฺมสฺส จ วิชฺชมานตฺตา วุตฺตํฯ **จมฺมขิล**นฺติ จมฺมกฺขณฺฑํฯ “อุณฺณิคโณฺฑ”ติปิ (สารตฺถ. ฎี. ๒.๕๕; วิ. วิ. ฎี. ๑.๕๕) วทนฺติฯ ตญฺหิ นิมิเตฺต ชาตตฺตา นิมิตฺตเมวฯ เตนาห **“เสวนจิเตฺต สติ ปาราชิก”**นฺติฯ **เสวนจิเตฺต**ติ เมถุนเสวนจิเตฺตฯ กายสํสคฺคเสวนจิเตฺต ปน สติ สงฺฆาทิเสโสว ฯ นโฎฺฐ กายปฺปสาโท เอตฺถาติ **นฎฺฐกายปฺปสาทํ,** สุกฺขปีฬกํ วา มตจมฺมํ วาติ อโตฺถฯ มเต อกฺขายิเต, เยภุเยฺยน อกฺขายิเต จ ปาราชิกาปตฺติวจนโต (ปารา. ๖๑) ปน นฎฺฐกายปฺปสาเทปิ อิตฺถินิมิเตฺต ปเวเสนฺตสฺส ปาราชิกาปตฺติเยวฯ **นิมิตฺตสณฺฐานมตฺตมฺปิ อนวเสเสตฺวา**ติ นิมิตฺตากาเรน ฐิตํ ยถาวุตฺตนิมิตฺตมํสาทิมฺปิ อนวเสเสตฺวาฯ **วณสเงฺขปวเสนา**ติ วณสงฺคหวเสนฯ วเณ ถุลฺลจฺจยญฺจ “อมเคฺคน อมคฺคํ ปเวเสติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา”ติ (ปารา. ๖๖) อิมสฺส สุตฺตสฺส วเสน เวทิตพฺพํฯ ตสฺมิญฺหิ สุเตฺต ทฺวีสุ สมฺภินฺนวเณสุ เอเกน วเณน ปเวเสตฺวา ทุติเยน นีหรนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ วุตฺตํฯ วุตฺตญฺหิ **สมนฺตปาสาทิกายํ** “อิมสฺส สตฺตสฺส อนุโลมวเสน สพฺพตฺถ วณสเงฺขเป ถุลฺลจฺจยํ เวทิตพฺพ”นฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๖๖)ฯ มนุสฺสานํ ปน อกฺขิอาทโยปิ วณสงฺคหํ คจฺฉนฺตีติ วเณน เอกปริเจฺฉทํ กตฺวา ทเสฺสโนฺต **“ตถา”**ติอาทิมาหฯ เตสํ วณสงฺคโห “นวทฺวาโร มหาวโณ”ติ (มิ. ป. ๒.๖.๑) เอวมาทิสุตฺตานุสาเรน เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ **มนุสฺสาน**นฺติ อิตฺถิปุริสปณฺฑกอุภโตพฺยญฺชนกวเสน จตุพฺพิธานํ มนุสฺสานํฯ **วตฺถิโกเสสู**ติ วตฺถิปุเฎสุ ปุริสานํ องฺคชาตโกเสสุฯ **หตฺถิอสฺสาทีนญฺจ ติรจฺฉานาน**นฺติ หตฺถิอสฺสโคณคทฺรภโอฎฺฐมหิํสาทีนํ ติรจฺฉานคตานํฯ **ติรจฺฉานานํ ปนา**ติ สเพฺพสมฺปิ ติรจฺฉานคตานํฯ **สเพฺพส**นฺติ ยถาวุตฺตมนุสฺสาทีนํ สเพฺพสํฯ

เอวํ ชีวมานกสรีเร ลพฺภมานํ อาปตฺติวิเสสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ มตสรีเร ลพฺภมานํ อาปตฺติวิเสสํ ทเสฺสตุํ **“มตสรีเร”**ติอาทิมาหฯ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคมุขมคฺคานํ จตูสุ โกฏฺฐาเสสุ เทฺว โกฏฺฐาเส ฐเปตฺวา ยทา อปเร เทฺว โกฏฺฐาสา ขาทิตา, ตทา **อุปฑฺฒกฺขายิตํ** นาม โหติฯ **น กุถิตํ โหตี**ติ อุทฺธุมาตกาทิภาเวน กุถิตํ น โหติ, อลฺลนฺติ อโตฺถฯ ยทา ปน สรีรํ อุทฺธุมาตกํ โหติ กุถิตํ นีลมกฺขิกสมากิณฺณํ กิมิกุลสมากุลํ นวหิ วณมุเขหิ ปคฺฆริตปุพฺพกุณปภาเวน อุปคนฺตุมฺปิ อสกฺกุเณยฺยํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๕๙-๖๐), ตทา ปาราชิกวตฺถุญฺจ ถุลฺลจฺจยวตฺถุญฺจ วิชหติ, ทุกฺกฏวตฺถุเมว โหตีติ อาห **“กุถิเต ทุกฺกฏ”**นฺติฯ **กุถิเต**ติ อุทฺธุมาตกภาวปฺปเตฺตฯ อีทิเส หิ สรีเร ยตฺถ กตฺถจิ อุปกฺกมโต ทุกฺกฏํฯ **ตถา วฏฺฏกเต มุเข อจฺฉุปนฺตํ องฺคชาตํ ปเวเสนฺตสฺสา**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๗๓) วิวเฏฺฏ มุเข จตฺตาริ ปสฺสานิ, ตาลุกญฺจ อปฺผุสนฺตํ องฺคชาตํ ปเวเสนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ สเจ ปน เหฏฺฐา วา อุปริ วา อุภยปเสฺสหิ วา ฉุปนฺตํ ปเวเสติ, ปาราชิกํฯ จตูหิ ปเสฺสหิ อจฺฉุปนฺตํ ปเวเสตฺวา อพฺภนฺตเร ตาลุกํ ฉุปติ, ปาราชิกเมวฯ พหิ นิกฺขนฺตชิวฺหาย วา ทเนฺตสุ วา องฺคชาตํ ปเวเสนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยนฺติ สมฺพโนฺธฯ ชีวมานกสรีเรปิ พหิ นิกฺขนฺตชิวฺหาย ถุลฺลจฺจยเมวฯ ยทิ ปน พหิ ชิวฺหาย ปลิเวเฐตฺวา อโนฺตมุขํ ปเวเสติ, ปาราชิกเมวฯ ยทิ ปน ทนฺตา สุผุสิตา, อโนฺตมุเข โอกาโส นตฺถิ, ทนฺตา จ พหิ โอฏฺฐมํเสน ปฏิจฺฉนฺนา, ตตฺถ วาเตน อสมฺผุฏฺฐํ อโลฺลกาสํ ติลผลมตฺตมฺปิ ปเวเสนฺตสฺส ปาราชิกเมวฯ อุปฺปาฏิเต ปน โอฏฺฐมํเส ทเนฺตสุเยว อุปกฺกมนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํฯ โยปิ ทโนฺต พหิ นิกฺขมโนฺต ติฏฺฐติ, น สกฺกา โอเฏฺฐหิ ปิทหิตุํ, ตตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

เวทนาย อโฏฺฏ ปีฬิโต **เวทนาโฏฺฏฯ อุมฺมตฺตโก**ติ เจตฺถ ปิตฺตุมฺมตฺตโก อธิเปฺปโตติ อาห **“โย ปิตฺตวเสนา”**ติอาทิฯ **ปิตฺตวเสนา**ติ พทฺธปิตฺตวเสนฯ ตสฺมิญฺหิ พทฺธปิเตฺต ปิตฺตโกสโต จลิตฺวา พหิ นิกฺขมเนฺต สตฺตา อุมฺมตฺตกา โหนฺติ, วิปลฺลตฺถสญฺญา หิโรตฺตปฺปํ ฉเฑฺฑตฺวา อสารุปฺปจริยํ จรนฺติ, ลหุกครุกานิ สิกฺขาปทานิ มทฺทนฺตาปิ น ชานนฺติ, เภสชฺชกิริยายปิ อเตกิจฺฉา โหนฺติ, เอวรูปสฺส อุมฺมตฺตกสฺส อนาปตฺติฯ อพทฺธปิตฺตํ ปน โลหิตํ วิย สพฺพงฺคคตํ, ตมฺหิ กุปิเต สตฺตานํ กณฺฑุกจฺฉุสรีรกมฺปาทีนิ โหนฺติ, ตานิ เภสชฺชกิริยาย วูปสมนฺติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘พทฺธปิตฺตวเสนา’’ติฯ **ขิตฺตจิโตฺต** นาม วิสฺสฏฺฐจิโตฺต ยกฺขุมฺมตฺตโก วุจฺจตีติ อาห **“ยเกฺขหิ กตจิตฺตวิเกฺขโป ขิตฺตจิโตฺต”**ติฯ ยกฺขา กิร เภรวานิ อารมฺมณานิ ทเสฺสตฺวา มุเขน หตฺถํ ปเวเสตฺวา, หทยรูปํ วา มทฺทนฺตา สเตฺต วิกฺขิตฺตจิเตฺต วิปลฺลตฺถสเญฺญ กโรนฺติ, เอวรูปสฺส ขิตฺตจิตฺตสฺส อนาปตฺติฯ เตสํ ปน อุภินฺนํ อยํ วิเสโส – ปิตฺตุมฺมตฺตโก นิจฺจเมว อุมฺมตฺตโก โหติ, ปกติสญฺญํ น ลภติฯ ยกฺขุมฺมตฺตโก อนฺตรนฺตรา ปกติสญฺญํ ปฏิลภติฯ อิธ ปน ปิตฺตุมฺมตฺตโก วา โหตุ, ยกฺขุมฺมตฺตโก วา, โย สพฺพโส มุฏฺฐสฺสติ กิญฺจิ น ชานาติ, อคฺคิมฺปิ สุวณฺณมฺปิ คูถมฺปิ จนฺทนมฺปิ เอกสทิสํ มทฺทโนฺตว วิจรติ, เอวรูปสฺส อนาปตฺติฯ อนฺตรนฺตรา ปกติสญฺญํ ปฏิลภิตฺวา ญตฺวา กโรนฺตสฺส ปน อาปตฺติเยวฯ เตนาห **“ทฺวินฺนมฺปิ จ เอเตส”**นฺติอาทิฯ

อธิมตฺตเวทนายาติ อธิกปฺปมาณาย ทุกฺขเวทนายฯ อาทิกเมฺม นิยุโตฺต **อาทิกมฺมิโก,** โย จ อาทิกเมฺม นิยุโตฺต, โส ตสฺมึ กเมฺม อาทิภูโต โหตีติ อาห **“โย”**ติอาทิฯ อิธ ปน สุทินฺนเตฺถโร อาทิกมฺมิโก, ตสฺส อนาปตฺติฯ อวเสสานํ มกฺกฏิสมณวชฺชิปุตฺตกาทีนํ อาปตฺติเยวฯ **ปฏิปาทนํ** สมฺปาทนํฯ กโรโนฺตเยว หิ ตํ อาปชฺชตีติ **กิริยํ**ฯ อิทํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๖๖) ปน เยภุยฺยวเสน วุตฺตํ เมถุนธเมฺม ปรูปกฺกเม สติ สาทิยนฺตสฺส อกิริยสมุฏฺฐานภาวโตฯ เมถุนปฺปฏิสํยุตฺตาย หิ กามสญฺญาย อภาเวน มุจฺจนโต **สญฺญาวิโมกฺขํ**ฯ ‘‘อนาปตฺติ อชานนฺตสฺส, อสาทิยนฺตสฺสา’’ติ (ปารา. ๖๖) หิ วุตฺตํฯ เมถุนจิเตฺตเนว นํ อาปชฺชติ, น วินา จิเตฺตนาติ **สจิตฺตกํ**ฯ ราควเสเนว อาปชฺชิตพฺพโต **โลกวชฺชํ**ฯ กายทฺวาเรเนว สมุฏฺฐานโต **กา**

ยกมฺมํฯ จิตฺตํ ปเนตฺถ องฺคมตฺตํ โหติ , น ตสฺส วเสน กมฺมภาโว ลพฺภติฯ โลภจิเตฺตเนว อาปชฺชิตพฺพโต **อกุสลจิตฺตํ**ฯ สุขสมงฺคี วา อุเปกฺขาสมงฺคี วา อาปชฺชตีติ ทฺวิ**เวทนํ**ฯ นนุ สมุฏฺฐานาทีนิ อาปตฺติยา โหนฺติ, น สิกฺขาปทสฺส, อถ กสฺมา สิกฺขาปทสฺส สมุฏฺฐานาทีนิ วุตฺตานีติ อาห **''อิมานิ จ สมุฏฺฐานาทีนิ นามา''**ติอาทิฯ **อาปตฺติยา โหนฺตี**ติ อชฺฌาจารสฺส โหนฺติฯ

มุนนโต อนุมุนนโต **มุติ,** ญาณํ, ตํ เอตสฺส อตฺถีติ **มุติมา,** ญาณวาติ อโตฺถฯ

ปฐมปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. ทุติยปาราชิกวณฺณนา

เอตฺถาติ เอเตสุ ทฺวีสุฯ เอกกุฏิกาทิเภโท สโพฺพปิ คาโมติ เวทิตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **เอกกุฏิกาทิเภโท**ติ ยสฺมิํ คาเม เอกา เอว กุฏิ เอกํ เคหํ เสยฺยถาปิ มลยชนปเท, อยํ **เอกกุฏิโก** คาโม นามฯ **อาทิ**สเทฺทน ''ทฺวิกุฏิโกปิ คาโม, ติกุฏิโกปิ คาโม, จตุกฺกุฏิโกปิ คาโม''ติ (ปารา. ๙๒) วุตฺตปฺปเภทํ สงฺคณฺหาติฯ อภินวนิวิโฏฺฐ เอกกุฏิกาทิคาโม ปน ยาว มนุสฺสา ปวิสิตฺวา วาสํ น กเปฺปนฺติ, ตาว คามสงฺขํ น คจฺฉติฯ กิํภูโตติ อาห **''ปริกฺขิโตฺต วา''**ติอาทิฯ ตตฺถ **ปริกฺขิโตฺต** นาม อิฏฺฐกปาการํ อาทิํ กตฺวา อนฺตมโส กณฺฏกสาขาหิปิ ปริกฺขิโตฺตฯ ตพฺพิปรีโต **อปริกฺขิโตฺต**ฯ **อมนุโสฺส** นาม โย สพฺพโส วา มนุสฺสานํ อภาเวน ยกฺขปริคฺคหภูโต, ยโต วา มนุสฺสา เกนจิ กรณีเยน ปุนปิ อาคนฺตุกามา เอว อปกฺกนฺตา, ยโต ปน นิรเปกฺขา หุตฺวา ปกฺกมนฺติ, โส คามสงฺขํ น คจฺฉติฯ น เกวลํ เอกกุฏิกาทิเภโทวาติ อาห **''อนฺตมโส''**ติอาทิฯ **โย โกจิ สโตฺถปี**ติ ชงฺฆสตฺถสกฏสตฺถาทีสุ โย โกจิ สโตฺถปิฯ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท นิคมนครานิ วิย คามคฺคหเณเนว คามูปจาโรปิ สงฺคหิโตติ อาห **''ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา''**ติฯ อญฺญถา ปน มาติกาย อนวเสสโต อวหารฏฺฐานปริคฺคโห กโต นาม น โหติ, น จ พุทฺธา สาวเสสํ ปาราชิกํ ปญฺญาเปนฺติฯ

ตตฺถาติ เตสุ คามคามูปจาเรสุฯ **ทฺวาเร**ติ นิพฺพโกสสฺส อุทกปตนฏฺฐานโต อพฺภนฺตเรฯ **อโนฺตเคเห**ติ ปมุขสฺส อพฺภนฺตเรฯ **กตปริเกฺขโป**ติ ปาการวติอาทีหิ กตปริเกฺขโปฯ สุปฺปปตนาทิปริเจฺฉโท ปเนตฺถ อปริกฺขิตฺตฆรํ สนฺธาย วุโตฺตฯ น เกวลํ ฆรสฺส ปุรโต, อถ โข สมนฺตโต ตตฺตโกว ปริเจฺฉโท ฆรูปจาโร นามาติ คเหตพฺพํฯ **''ปุรโต''**ติอาทิกํ ปน โลกิเยหิ ตถากรณโต วุตฺตํฯ **ถามมชฺฌิมสฺสา**ติ มชฺฌิมถามสฺส, เนว อปฺปถามสฺส, น มหาถามสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ **''ยถา ตรุณมนุสฺสา''**ติอาทินา ยถา มาตุคาโม กาเก อุฑฺฑาเปโนฺต อุชุกเมว หตฺถํ อุกฺขิปิตฺวา เลฑฺฑุํ ขิปติ, ยถา จ อุทกุเกฺขเป อุทกํ ขิปนฺติ, เอวํ ขิตฺตสฺส เลฑฺฑุสฺส ปติตฏฺฐานํ ปฏิกฺขิปติฯ **ปวตฺติตฺวา**ติ ลุฐิตฺวา, ปริวตฺติตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตสฺส สเจ เทฺว อินฺทขีลา โหนฺตี**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๒) ตสฺส ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส สเจ อนุราธปุรเสฺสว เทฺว อุมฺมารา โหนฺติฯ ยสฺส ปน เอโก, ตสฺส คามทฺวารพาหานํ เวมเชฺฌ ฐิตสฺส เลฑฺฑุปาตพฺภนฺตรํ **คามูปจาโร** นามฯ ยตฺร ปน อินฺทขีโล นตฺถิ, ตตฺร คามทฺวารพาหานํ เวมชฺฌํฯ ยตฺร ทฺวารพาหาปิ นตฺถิ, ตตฺถ อุโภสุ ปเสฺสสุ วติยา วา ปาการสฺส วา โกฏิเวมชฺฌํว อินฺทขีลฏฺฐานิยตฺตา อินฺทขีโลติ คเหตพฺพํฯ โย ปน คาโม ปุเพฺพ มหา หุตฺวา ปจฺฉา กุเลสุ นเฏฺฐสุ อปฺปโก โหติ, โส ฆรูปจารโต เลฑฺฑุปาเตเนว ปริจฺฉินฺทิตโพฺพฯ ปุริมปริเจฺฉโท ปนสฺส ปริกฺขิตฺตสฺสาปิ อปริกฺขิตฺตสฺสาปิ อปฺปมาณเมวาติฯ นนุ เจตํ อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจารทสฺสนํ ปทภาชเนน วิรุทฺธมิว ทิสฺสติฯ ตตฺถ หิ ''คามูปจาโร นาม ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อินฺทขีเล ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโต''ติ (ปารา. ๙๒) วตฺวา ''อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ฆรูปจาเร ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริ

สสฺส เลฑฺฑุปาโต’’ติ (ปารา. ๙๒) เอตฺตกเมว วุตฺตํ, น ปน ตํ เลฑฺฑุปาตํ คามสงฺขฺยํ กตฺวา ตโต ปรํ คามูปจาโรติ วุโตฺตติ อาห **“ปทภาชเนปิ หิ อิมินาว นเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพ”**ติฯ

อยเมตฺถ อธิปฺปาโย – อิธ คาโม นาม ทุวิโธ โหติ ปริกฺขิโตฺต จ อปริกฺขิโตฺต จ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๙๒)ฯ ตตฺร ปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขโปเยว ปริเจฺฉโทฯ ตสฺมา ตสฺส วิสุํ ปริเจฺฉทํ อวตฺวา ‘‘คามูปจาโร นาม ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อินฺทขีเล ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโต’’ติ ปาฬิยํ วุตฺตํฯ อปริกฺขิตฺตสฺส ปน คามสฺส คามปริเจฺฉโท วตฺตโพฺพฯ ตสฺมา ตสฺส คามสฺส คามปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ ‘‘อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ฆรูปจาเร ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโต’’ติ (ปารา. ๙๒) วุตฺตํฯ คามปริเจฺฉเท จ ทสฺสิเต คามูปจารลกฺขณํ ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว สกฺกา ญาตุนฺติ ปุน ‘‘ตตฺถ ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโต’’ติ น วุตฺตํ, อโตฺถ ปน ตตฺถาปิ อยเมว ยถาวุโตฺตติฯ โย ปน ฆรูปจาเร ฐิตสฺส เลฑฺฑุปาตํเยว ‘‘คามูปจาโร’’ติ วทติ, ตสฺส ฆรูปจาโร ‘‘คาโม’’ติ อาปชฺชติฯ ตโต ฆรํ ฆรูปจาโร, คาโม คามูปจาโรติ เอส วิภาโค สงฺกรียติฯ อสํกรโต เจตฺถ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ ตสฺมา ปาฬิญฺจ อฎฺฐกถญฺจ สํสนฺทิตฺวา วุตฺตนเยเนเวตฺถ คาโม, คามูปจาโร จ เวทิตโพฺพติฯ

ตตฺถาติ เตสุ ทฺวีสุ อุปจาเรสุฯ ยฺวายํ อุปจาโร ทสฺสิโตติ สมฺพโนฺธฯ **วิกาเล คามปฺปเวสนาทีสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน อสํกจฺจิกาคามปฺปเวสนํ (ปาจิ. ๑๒๒๕) สงฺคณฺหาติฯ โย ปน ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจาโร วุโตฺต, โส น กตฺถจิ วินยปิฎเก อุปโยคํ คโตฯ เกวลํ อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขโปกาสโต อปโร เอโก เลฑฺฑุปาโต คามูปจาโร นามาติ ญาปนตฺถํ วุโตฺตฯ เอวํ วุเตฺต หิ ญายติ ‘‘ปริกฺขิตฺตสฺสาปิ เจ คามสฺส เอโก เลฑฺฑุปาโต กปฺปิยภูมิ สมาโน อุปจาโรติ วุโตฺต, ปเคว อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขโปกาสโต เอโก’’ติฯ **อิเมสํ ปริเจฺฉททสฺสนตฺถนฺ**ติ อิเมสํ คามารญฺญานํ ปริเจฺฉททสฺสนตฺถํ **วุตฺตา** อฎฺฐกถายํฯ **ปาราชิกวตฺถุนฺ**ติ ปาทคฺฆนกํฯ **อวหรนฺตสฺสา**ติ คณฺหนฺตสฺสฯ

อทินฺนนฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๙๒) ทนฺตโปนสิกฺขาปเท อตฺตโน สนฺตกมฺปิ อปฺปฎิคฺคหิตกํ กปฺปิยํ อโชฺฌหรณียํ วุจฺจติ, อิธ ปน ยํ กิญฺจิ ปรปริคฺคหิตํ สสามิกํ ภณฺฑํ, ตเทตํ เตหิ สามิเกหิ กาเยน วา วาจาย วา น ทินฺนนฺติ อทินฺนํฯ อวหารปฺปโหนกเมว ปน ทเสฺสตุํ **“อญฺญสฺส มนุสฺสชาติกสฺส สนฺตก”**นฺติ วุตฺตํฯ สงฺขาสทฺทเสฺสว ต-กาเรน วเฑฺฒตฺวา วุตฺตตฺตา **“สงฺขา สงฺขาตนฺติ อตฺถโต เอก”**นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อตฺถโต เอก**นฺติ ปทตฺถโต เอกํ, อนตฺถนฺตรนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **โกฎฺฐาสเสฺสตํ นามํ** ภาคโต สงฺขายติ อุปฎฺฐาตีติ กตฺวาฯ **ปปญฺจสงฺขา**ติ สตฺตานํ สํสาเร ปปเญฺจนฺติ จิรายนฺตีติ **ปปญฺจา,** ตณฺหามานทิฎฺฐิโย, ยสฺส วา อุปฺปนฺนา, ตํ ‘‘รโตฺต’’ติ วา ‘‘มโตฺต’’ติ วา ‘‘มิจฺฉาทิฎฺฐินิวิโฎฺฐ’’ติ วา ปปเญฺจนฺติ พฺยเญฺชนฺตีติ **ปปญฺจา, สงฺขา** วุจฺจติ โกฎฺฐาโส, ปปญฺจาว สงฺขา **ปปญฺจสงฺขา,** ปปญฺจโกฎฺฐาสาติ อโตฺถ, ตณฺหามานทิฎฺฐิโยติ วุตฺตํ โหติฯ **เถยฺยจิตฺตสงฺขาโต**ติ ‘‘เถยฺยจิโตฺต’’ติ กถิโตฯ **เอโก จิตฺตโกฎฺฐาโส**ติ วิสฺสาสตาวกาลิกาทิคฺคาหวสปฺปวตฺตอเถยฺยจิตฺตโกฎฺฐาสโต อโญฺญ จิตฺตโกฎฺฐาโสฯ **เถยฺยสงฺขาเตนา**ติ เถยฺยภูตจิตฺตโกฎฺฐาเสนฯ ยทิ เอวํ อถ กสฺมา เอตสฺส วิภเงฺค ‘‘เถยฺยจิโตฺต อวหรณจิโตฺต’’ติ (ปารา. ๙๒) วุตฺตนฺติ อาห **“โย จา”**ติอาทิฯ **พฺยญฺชนํ อนาทิยิตฺวา**ติ พฺยญฺชเน อาทรํ อกตฺวาติ อโตฺถ, สทฺทตฺถมนเปกฺขิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **อตฺถเมวา**ติ ภาวตฺถเมวฯ

เต ปน อวหาราติ เต ปญฺจวีสติ อวหาราฯ สวิญฺญาณกาวิญฺญาณกวเสน นานาวิโธ ภโณฺฑ เอตสฺส ปญฺจกสฺสาติ **นานาภณฺฑํ,** ปญฺจนฺนํ อวหารานํ สมูโห **ปญฺจกํ,** ปญฺจปริมาณมสฺสาติ วา **ปญฺจกํ,** นานาภณฺฑเมว ปญฺจกํ **นานาภณฺฑปญฺจกํ**ฯ สวิญฺญาณกวเสน เอโก ภโณฺฑ เอตสฺสาติ **เอกภณฺฑํ**ฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ สาหตฺถิโกว ปญฺจกํ **สาหตฺถิกปญฺจกํ**ฯ อาทิปทวเสน เจตํ นามํ กุสลาทิตฺติกสฺส กุสลตฺติกโวหาโร วิยฯ ตสฺมา สาหตฺถิกาทิปญฺจกนฺติ อตฺถโต ทฏฺฐพฺพํฯ เอส นโย เสเสสุ ปญฺจกทฺวเยสุฯ **เอตเสฺสวา**ติ ‘‘อาทิเยยฺยา’’ติ เอตเสฺสว มาติกาปทสฺสฯ **อิเมสํ ปทานํ วเสนา**ติ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ปทานํ วเสนฯ เอตฺถ จ ปฐมปทํ อภิโยควเสน วุตฺตํ, ทุติยปทํ อเญฺญสํ ภณฺฑํ หรนฺตสฺส คจฺฉโต วเสน, ตติยปทํ อุปนิกฺขิตฺตภณฺฑวเสน, จตุตฺถํ สวิญฺญาณกวเสน, ปญฺจมํ ถเล นิกฺขิตฺตาทิวเสน วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

อิทานิ เนสํ อตฺถโยชนํ ทเสฺสตุํ **‘‘ตตฺถา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ เตสุ ทฺวีสุ ปญฺจเกสุฯ **อิตร**นฺติ เอกภณฺฑปญฺจกํฯ **อาราม**นฺติ ปุปฺผารามผลารามํฯ **อภิยุญฺชตี**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๒) ปรสนฺตกํ ‘‘มม สนฺตโกว อยํ’’นฺติ มุสา ภณิตฺวา อภิยุญฺชติ โจเทติ, อฏฺฏํ กโรตีติ อโตฺถฯ สมฺปชานมุสาวาเทปิ อทินฺนาทานสฺส ปุพฺพปโยคตฺตา ทุกฺกฏนฺติ อาห **‘‘อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’**ติ, ทุกฺกฏสงฺขาตา อาปตฺติ ภเวยฺยาติ อโตฺถฯ อถ วา ทุกฺกฏสญฺญิตสฺส วีติกฺกมสฺส อาปชฺชนนฺติ อโตฺถฯ เอส นโย ‘‘อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติอาทีสุฯ **สามิกสฺส วิมติํ อุปฺปาเทตี**ติ วินิจฺฉยกุสลตาย, พลวนิสฺสิตาทิภาเวน วา อารามสามิกสฺส สํสยํ ชเนติฯ กถํ? ตญฺหิ ตถา วินิจฺฉยปฺปสุตํ ทิสฺวา สามิโก จิเนฺตติ ‘‘สกฺขิสฺสามิ นุ โข อหํ อิมํ อารามํ อตฺตโน กาตุํ, น สกฺขิสฺสามิ นุ โข’’ติฯ เอวํ ตสฺส วิมติ อุปฺปชฺชมานา เตน อุปฺปาทิตา โหติฯ **ธุรํ นิกฺขิปตี**ติ ยทา ปน สามิโก ‘‘อยํ ถโทฺธ กกฺขโฬ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตรายมฺปิ เม กเรยฺย, อลํ ทานิ มยฺหํ อิมินา อาราเมนา’’ติ ธุรํ นิกฺขิปติ, อุสฺสาหํ ฐเปติ, อตฺตโน สนฺตกกรเณ นิรุสฺสาโห โหตีติ อโตฺถฯ **อาปตฺติ ปาราชิกสฺส** สเจ สยมฺปิ กตธุรนิเกฺขโป จาติ อธิปฺปาโยฯ อถ ปน สามิเกน ธุเร นิกฺขิเตฺตปิ อภิยุญฺชโก ธุรํ อนิกฺขิปิตฺวาว ‘‘อิมํ สุฏฺฐุ ปีเฬตฺวา มม อาณาปวตฺติํ ทเสฺสตฺวา กิงฺการปฺปฏิสฺสาวิภาเว ฐเปตฺวา ทสฺสามี’’ติ ทาตพฺพภาเว สอุสฺสาโห, รกฺขติ ตาวฯ อถาปิ อภิยุญฺชโก อจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘น ทานิ อิมํ อิมสฺส ทสฺสามี’’ติ ธุรํ นิกฺขิปติ, สามิโก ปน ธุรํ น นิกฺขิปติ, ปกฺขํ ปริเยสติ, กาลํ อาคเมติ, ‘‘ลชฺชิปริสํ ตาว ลภามิ, ปจฺฉา ชานิสฺสามี’’ติ คหเณเยว สอุสฺสาโห โหติ, รกฺขติเยวฯ ยทา ปน ‘‘โสปิ น ทสฺสามี’’ติ, ‘‘สามิโกปิ น ลจฺฉามี’’ติ เอวํ อุโภ ธุรํ นิกฺขิปนฺติ, ตทา อภิยุญฺชกสฺส ปาราชิกํฯ

อญฺญสฺส ภณฺฑํ หรโนฺตติ เวตเนน วา มิตฺตภาเวน วา อญฺญสฺส ภณฺฑํ หรโนฺตฯ **สีเสภาร**นฺติ สีเส ฐิตภารํฯ สีสสฺส ตาว ปุริมคเล คลวาฏโก, ปิฏฺฐิคเล เกสญฺจิ เกสเนฺต อาวโฏฺฏ โหติ, คลเสฺสว อุโภสุ ปเสฺสสุ เกสญฺจิ เกสา โอรุยฺห ชายนฺติ, เย ‘‘กณฺณจูฬิกา’’ติ วุจฺจนฺติ, เตสํ อโธภาโค จาติ อยํ เหฏฺฐิมโก ปริเจฺฉโท, ตโต อุปริ **สีสํ,** เอตฺถนฺตเร ฐิตภารนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ขนฺธํ โอโรเปตี**ติ อุโภสุ ปเสฺสสุ กณฺณจูฬิกาหิ ปฏฺฐาย เหฏฺฐา, กปฺปเรหิ ปฏฺฐาย อุปริ, ปิฏฺฐิคลาวฏฺฏโต จ คลวาฏกโต จ ปฏฺฐาย เหฏฺฐา, ปิฏฺฐิเวมชฺฌาวฏฺฏโต จ อุรปริเจฺฉทมชฺฌํ, หทยาวาฏกโต จ ปฏฺฐาย อุปริ **ขโนฺธ,** ตํ โอโรเปติฯ

อยํ ปเนตฺถ วินิจฺฉโย – โย ภิกฺขุ ‘‘อิทํ คเหตฺวา เอตฺถ ยาหี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๑) สามิเกหิ อนาณโตฺต สยเมว ‘‘มยฺหํ อิทํ นาม เทถ, อหํ โว ภณฺฑํ วหามี’’ติ เตสํ ภณฺฑํ สีเสน อาทาย คจฺฉโนฺต เถยฺยจิเตฺตน ตํ ภณฺฑํ อามสติ, ทุกฺกฏํฯ ยถาวุตฺตสีสปริเจฺฉทํ อนติกฺกมโนฺตว อิโต จิโต จ ฆํสโนฺต สาเรติปิ ปจฺจาสาเรติปิ, ถุลฺลจฺจยํฯ ขนฺธํ โอโรปิตมเตฺต กิญฺจาปิ สามิ

กานํ ‘‘วหตู’’ติ จิตฺตํ อตฺถิ, เตหิ ปน อนาณตฺตตฺตา ปาราชิกํฯ ขนฺธํ ปน อโนโรเปตฺวาปิ สีส โต เกสคฺคมตฺตมฺปิ จาเวนฺตสฺส ปาราชิกํฯ ยมกภารสฺส ปน เอโก ภาโค สีเส ปติฏฺฐาติ, เอโก ปิฏฺฐิยํ, ตตฺถ ทฺวินฺนํ ฐานานํ วเสน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ อยํ ปน สุทฺธสีสภารเสฺสว วเสน วุ โตฺตฯ โย จายํ สีสภาเร วุโตฺต, ขนฺธภาราทีสุปิ อยเมว วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ

อุปนิกฺขิตฺตํ ภณฺฑนฺติ สโงฺคปนตฺถาย อตฺตโน หเตฺถ ปเรหิ ฐปิตภณฺฑํฯ อหํ น คณฺหา มีติ สมฺพโนฺธฯ อตีตเตฺถ เจตํ วตฺตมานวจนํ, นาหํ คเหสินฺติ อโตฺถฯ **ทุกฺกฏ**ํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๑๑) สมฺปชานมุสาวาเทปิ อทินฺนาทานสฺส ปุพฺพปโยคตฺตาฯ ‘‘กิํ ตุเมฺห ภณถ, เนวิทํ มยฺหํ อนุรูปํ, น ตุมฺหาก’’นฺติอาทีนิ วทนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏเมวฯ **สามิกสฺส วิมติํ อุปฺปาเทตี**ติ ‘‘รโห มยา เอตสฺส หเตฺถ ฐปิตํ, น อโญฺญ โกจิ ชานาติ, ทสฺสติ นุ โข เม, โน’’ติ สามิกสฺส วิ มติํ อุปฺปาเทติฯ **ธุรํ นิกฺขิปตี**ติ ตสฺส ผรุสาทิภาวํ ทิสฺวา อุสฺสาหํ ฐเปติฯ ตตฺร สจายํ ภิกฺขุ ‘‘กิลเมตฺวา นํ ทสฺสามี’’ติ ทาเน สอุสฺสาโห, รกฺขติ ตาวฯ สเจ โส ทาเน นิรุสฺสาโห, ภณฺฑสา มิโก ปน คหเณ สอุสฺสาโห, รกฺขเตวฯ ยทิ ปน โส ตสฺมิํ ทาเน นิรุสฺสาโห, ภณฺฑสามิโกปิ ‘‘น มยฺหํ ทสฺสตี’’ติ ธุรํ นิกฺขิปติ, เอวํ อุภินฺนํ ธุรนิเกฺขเปน ภิกฺขุโน ปาราชิกํฯ ยทิปิ มุเขน ‘‘ทสฺ สามี’’ติ วทติ, จิเตฺตน ปน อทาตุกาโม, เอวมฺปิ สามิกสฺส ธุรนิเกฺขเปน ภิกฺขุโน ปาราชิกํฯ

สหภณฺฑหารกํ เนสฺสามีติ ‘‘สหภณฺฑหารกํ ภณฺฑํ เนสฺสามี’’ติ จิเนฺตตฺวาฯ **ปฐมํ ปาทํ อติกฺกาเมตี**ติ ภณฺฑหารกํ ตเชฺชตฺวา ตสฺส คมนปถํ วาเรตฺวา อตฺตนา รุจิตมคฺคํ เอก ปาทํ อติกฺกาเมติฯ **ถลฏฺฐ**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๕) ถเล นิกฺขิตฺตํ, ภูมิตเล วา ปาสาณปพฺพต ตลาทีสุ วา ยตฺถ กตฺถจิ ปฏิจฺฉเนฺน วา อปฺปฏิจฺฉเนฺน วา ฐปิตนฺติ อโตฺถฯ **ผนฺทาเปติ, ถุลฺลจฺจย**นฺติ โย ผนฺทาเปติ , ตสฺส ปโยเค ปโยเค ถุลฺลจฺจยํ, อามสเน ทุกฺกฏํ, ผนฺทาปเน ถุลฺ ลจฺจยญฺจ วิสุํ วิสุํ เถยฺยจิเตฺตน อามสนผนฺทาปนปโยเค กโรนฺตเสฺสว โหติฯ ‘‘เอกปโยเคน คณฺหนฺตสฺส ปน อุทฺธาเร ปาราชิกเมว, น ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยานี’’ติ วทนฺติฯ **ฐานา**ติ ฐิตฏฺฐาน โตฯ สเจ ตํ ถลฏฺฐํ ราสิกตํ โหติ, อโนฺตกุมฺภิยํ ภาชนคตกรณมุฏฺฐิเจฺฉทนวินิจฺฉเยน วินิจฺฉินิ ตพฺพํฯ สเจ เอกาพทฺธํ สิเลสนิยฺยาสาทิ, ปกฺกมธุผาณิตวินิจฺฉเยน วินิจฺฉินิตพฺพํฯ สเจ ครุกํ โหติ ภารพทฺธํ โลหปิณฺฑิเตลมธุฆฏาทิ วา, กุมฺภิยํ ฐานาจาวนวินิจฺฉเยน วินิจฺฉินิตพฺพํฯ สงฺขลิกาพทฺธสฺส จ ฐานเภโท สลฺลเกฺขตโพฺพฯ ปตฺถริตฺวา ฐปิตํ ปน ปาวารตฺถรณกฏสา รกาทิํ อุชุกํ คเหตฺวา อากฑฺฒติ, ปาริมเนฺต โอริมเนฺตน ผุฏฺโฐกาสํ อติกฺกเนฺต ปาราชิกํฯ ตเถว คเหตฺวา ปรโต เปลฺลติ, ปาริมเนฺต ผุฏฺโฐกาสํ โอริมเนฺต อติกฺกเนฺต ปาราชิกํฯ วามโต วา ทกฺขิณโต วา อปนาเมนฺตสฺส วามเนฺตน วา ทกฺขิณเนฺตน วา ผุฏฺโฐกาสํ ทกฺขิณเนฺต วา วามเนฺต วา อติกฺกเนฺต ปาราชิกํฯ เวเฐตฺวา อุทฺธรติ, เกสคฺคมตฺตํ อากาสคตํ กโรนฺตสฺส ปา ราชิกํฯ

สโก หโตฺถ **สหโตฺถ,** เตน นิพฺพโตฺต, ตสฺส วา สมฺพนฺธีติ **สาหตฺถิโก,** อวหาโรฯ อาณา ปนํ **อาณตฺติ,** ตาย อาณตฺติยา นิพฺพโตฺต อวหาโร **อาณตฺติโก**ฯ นิสฺสชฺชนํ **นิสฺสโคฺค,** สุงฺก ฆาตฏฺฐาเน, ปริกปฺปิโตกาเส จ ฐตฺวา ภณฺฑสฺส พหิ นิปาตนํ, นิสฺสโคฺคว **นิสฺสคฺคิโย**ฯ กิริยา สิทฺธิโต ปุเรตรเมว ปาราชิกาปตฺติสงฺขาตํ อตฺถํ สาเธตีติ **อตฺถสาธโก**ฯ ธุรสฺส อาลยสงฺ ขาตสฺส ภารสฺส นิกฺขิปนํ ปริจฺจชนํ นิรุสฺสาหภาวาปชฺชนํ **ธุรนิเกฺขโป**ฯ อิทานิ พฺยญฺชเน อา ทรํ อกตฺวา เตสํ อตฺถมตฺตเมว ทเสฺสโนฺต **‘‘ตตฺถ สาหตฺถิโก นามา’’**ติอาทิมาหฯ **สหตฺ ถา**ติ สหเตฺถนฯ กรณเตฺถ หิ อิทํ นิสฺสกฺกวจนํฯ **‘‘อสุกสฺส ภณฺฑํ อวหรา’’ติ อญฺญํ อาณา เปตี**ติ เอตฺถาปิ อาณตฺติกฺขเณ เอว อาปตฺติ ทฏฺฐพฺพาฯ ยทิ เอวํ อิมสฺส, อตฺถสาธกสฺส จ โก วิเสโสติ? ตํ ขณํ เอว คหเณ นิยุญฺชนํ อาณตฺติกปโยโค, กาลนฺตเรน คหณตฺถํ นิโยโค อตฺถ

สาธโกติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๙๒; วิ. วิ. ฏี. ๑.๙๒) อยเมเตสํ วิเสโสติฯ เตเนวาห **“อสฺกสฺส ภณฺฑํ ยทา สโกฺกสิ, ตทา ตํ อวหราติ อาณาเปตี”**ติฯ

สุงฺกฆาตปริกปฺปิโตกาสานนฺติ สุงฺกฆาตญฺจ ปริกปฺปิโตกาโส จ สุงฺกฆาตปริกปฺปิโตกาสา, เตสํฯ ตตฺถ **สุงฺกฆาต**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๑๓) รุกฺขปพฺพตาทิสญฺญาเณน นิยมิตสฺส สุงฺกฏฺฐานสฺสเสตํ อธิวจนํฯ ตญฺหิ ยสฺมา ตโต ราชเทยฺยภาคํ สุงฺกํ อทตฺวา นีหรนฺตา รโญฺญ สุงฺกํ หนนฺติ วินาเสนฺติ, ตสฺมา ‘‘สุงฺกฆาต’’นฺติ วุตฺตํฯ

โกจิ ปรปริเวณาทีนิ ปวิโฏฺฐ กิญฺจิ โลภเนยฺยภณฺฑํ ทิสฺวา ทฺวารปฺปมุขาทิวเสน ยํ ฐานํ ‘‘สเจ มํ เอตฺถนฺตเร ปสฺสิสฺสนฺติ, ทฏฺฐุกามตาย คเหตฺวา วิจรโนฺต วิย ทสฺสามิ, โน เจ ปสฺสิสฺสนฺติ, หริสฺสามี’’ติ ปริกเปฺปติ, อยํ **ปริกปฺปิโตกาโสฯ อาณตฺติกฺขเณเยว ปาราชิก**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๒๑) อตฺถสาธกเจตนากฺขเณเยว ปาราชิกํฯ สเจปิ อวหารโก สฏฺฐิวสฺสาติกฺกเมนปิ ตํ ภณฺฑํ อวหรติ, อาณาปโก จ อนฺตราเยว กาลํ กโรติ, หีนาย วา อาวตฺตติ, อสฺสมโณว หุตฺวา กาลํ วา กริสฺสติ, หีนาย วา อาวตฺติสฺสติ, อวหารกสฺส ปน อวหารกฺขเณเยว ปาราชิกํฯ **ปาทคฺฆนกเตล**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๔) เอตฺถ **ปาโท** นาม กหาปณสฺส จตุโตฺถ ภาโค, ตํ อคฺฆตีติ **ปาทคฺฆนกํ,** ปาทคฺฆนกญฺจ ตํ เตลญฺจาติ **ปาทคฺฆนกเตลํ**ฯ อุปาหนา อาทิ เยสํ วตฺถูนํ ตานิ **อุปาหนาทีนิฯ อาทิ**สเทฺทน ทุกูลสาฏกจมฺมกฺขณฺฑาทีนํ คหณํฯ **ปกฺขิปตี**ติ เถยฺยจิเตฺตน ปกฺขิปติฯ เตนาห **“หตฺถโต มุตฺตมเตฺตเยว ปาราชิก”**นฺติ สเจ ปน อตฺตโนปิ กุมฺภิยํ อโญฺญ สปฺปึ วา เตลํ วา อากิรติ, ตตฺร จายํ เถยฺยจิเตฺตน เตลปิวนกํ ภณฺฑํ ปกฺขิปติ, วุตฺตนเยเนว ปาราชิกํฯ

กาเยน วา วาจาย วา ปยุญฺชนํ อาณาปนํ **ปโยโค,** อาณตฺตสฺส ภณฺฑคฺคหณโต ปุพฺพตฺตา **ปุโพฺพ,** อิติ ปุโพฺพ จ โส ปโยโค จาติ **ปุพฺพปโยโค**ฯ ปโยเคน สห วตฺตมาโน อวหาโร **สหปโยโค**ฯ สมํ เอกี หุตฺวา วิทหิตฺวา มเนฺตตฺวา อวหรณํ **สํวิธาวหาโร,** อญฺญมญฺญํ สญฺญุปฺปตฺติยา กตาวหาโรติ วุตฺตํ โหติฯ ปุพฺพณฺหาทิกาลปริเจฺฉเทน สญฺชานนํ **สเงฺกโต,** ตสฺส กมฺมํ **สเงฺกตกมฺมํ**ฯ นิมิตฺตสฺส กมฺมํ **นิมิตฺตกมฺมํ,** สญฺญุปฺปาทนตฺถํ กสฺสจิ นิมิตฺตสฺส กรณนฺติ อโตฺถฯ **ตตฺถา**ติ ยถาวุเตฺตสุ ปุพฺพปโยคาทีสุ ปญฺจสุฯ **ขิลาทีนิ สงฺกาเมตฺวา เขตฺตาทิคฺคหณวเสนา**ติ ขิลํ, รชฺชุํ, วตึ, มริยาทํ วา ปาการํ วา สงฺกาเมตฺวา เขตฺตคฺคหณวเสน, ขิลํ, รชฺชุํ, วตึ, มริยาทํ วา ปาการํ วา สงฺกาเมตฺวา วตฺถุคฺคหณวเสนฯ สเจ ปน ทฺวีหิ ขิเลหิ คเหตพฺพํ โหติ, ปฐเม ขิเล ถุลฺลจฺจยํ, ทุติเย ปาราชิกํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๔)ฯ สเจ ตีหิ คเหตพฺพํ โหติ, ปฐเม ทุกฺกฏํ, ทุติเย ถุลฺลจฺจยํ, ตติเย ปาราชิกํฯ เอวํ พหุเกสุปิ อวสาเน เทฺว ฐเปตฺวา ปุริเมหิ ทุกฺกฏํ, อวสาเน ทฺวินฺนํ เอเกน ถุลฺลจฺจยํ , อิตเรน ปาราชิกํฯ รชฺชุปสารณาทีสุปิ เอเสว นโยฯ ยํ ปน **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘ตญฺจ โข สามิกานํ ธุรนิเกฺขเปนา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๐๔) วุตฺตํ, ตํ ‘‘เขตฺตํ อภิยุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติอาทิ (ปารา. ๑๐๔) -อธิกาเร วุตฺตตฺตา อภิโยควเสน คหณํ สนฺธายาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **สํวิทหิตฺวา**ติ เอตเสฺสว เววจนํฯ **สํมนฺตยิตฺวา**ติ เอกจฺฉนฺทตาย เอกชฺฌาสยตาย ภณิตฺวาติ อโตฺถฯ อิมสฺมึ อวหาเร อสโมฺมหตฺถํ **“เอวํ สํวิทหิตฺวา คเตสุ หี”**ติอาทิมาหฯ **สญฺชานนกมฺม**นฺติ ปุพฺพณฺหาทิกาลปริเจฺฉทวเสน สญฺญาณกรณํฯ เตนาห **“สเจ หี”**ติอาทิฯ

เอตฺถ จ ‘‘ปุเรภตฺตํ อวหรา’’ติ วุเตฺต (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๑๙) อชฺช วา ปุเรภตฺตํ อวหรตุ, เสฺว วา, อนาคเต วา สํวจฺฉเร, นตฺถิ วิสเงฺกโต, อุภินฺนมฺปิ ปาราชิกํฯ สเจ ปน ‘‘อชฺช ปุเรภตฺตํ อวหรา’’ติ วุเตฺต เสฺว อวหรติฯ ‘‘อชฺชา’’ติ นิยมิตํ สเงฺกตํ อติกฺกมฺม ปจฺฉา อวหฏํ โหติฯ สเจ

‘‘เสฺว ปุเรภตฺตํ อวหรา’’ติ วุตฺต อชฺช ปุเรภตฺตํ อวหรติ, ‘‘เสฺว’’ติ นิยมิตํ ตํ สเงฺกตํ อปตฺวา ปุเร อวหฏํ โหติ, เอวํ อวหรนฺตสฺส อวหารกเสฺสว ปาราชิกํ, มูลฏฺฐสฺส อนาปตฺติฯ ‘‘เสฺวว ปุเรภตฺต’’นฺติ วุตฺต ตทเหว วา, เสฺว ปจฺฉาภตฺตํ วา อวหรโนฺตปิ ตํสเงฺกตโต ปุเร จ ปจฺฉา จ อวหรติฯ โย ปน เอวํอกตฺวา ยถาปริจฺฉินฺนกาลเมว อวหรติ, อยํ **สเงฺกตโต อปุเร อปจฺฉา ตํ อวหรตี**ติ เวทิตโพฺพฯ เอส นโย ปจฺฉาภตฺตรตฺตินฺทิเวสุปิ, ปุริมยามมชฺฌิมยามปจฺฉิมยามกาฬชุณฺหมาสอุตุสํวจฺฉราทิวเสนาปิ เอตฺถ สเงฺกตวิสเงฺกตตา เวทิตพฺพาฯ ปรภณฺฑาวหารสญฺญุปฺปาทสฺส เหตุตฺตา อกฺขินิขณาทีเนว นิมิตฺตนฺติ **อกฺขินิขณาทินิมิตฺตํ,** ตสฺส กรณํ **อกฺขินิขณาทินิมิตฺตกรณํ**ฯ **อาทิ**สเทฺทน ภมุกุเกฺขปสีสกมฺปนหตฺถลงฺฆนปาณิปฺปหารองฺคุลิโผฏนคีวุนฺนามนอุกฺกาสนาทิอเนกปฺปการํ สงฺคณฺหาติฯ เสสเมตฺถ สเงฺกตกเมฺม วุตฺตนยเมวฯ

เถโน วุจฺจติ โจโร, ตสฺส ภาโว **เถยฺยํ,** เตน อวหรณํ **เถยฺยาวหาโร**ฯ ปสยฺห อภิภวิตฺวา อวหรณํ **ปสยฺหาวหาโร**ฯ วตฺถสุตฺตาทิกํ ปริจฺฉิชฺช กปฺปนํ **ปริกโปฺป,** เตน อวหรณํ **ปริกปฺปาวหาโร**ฯ ติณปณฺณาทีหิ ปฏิจฺฉนฺนสฺส อวหาโร **ปฏิจฺฉนฺนาวหาโร**ฯ กุเสน อวหาโร **กุสาวหาโร**ฯ **กูฏมานกูฏกหาปณาทีหี**ติ เอตฺถ **กูฏมานํ** (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๐; ม. นิ. อฏฺฐ. ๑.๒๙๓; ปุ. ป. อฏฺฐ. ๑๗๙) นาม หทยเภทสิขาเภทรชฺชุเภทวเสน ติวิธํ มานกูฏํฯ ตตฺถ **หทย**นฺติ นาฬิอาทิมานภาชนานํ อพฺภนฺตรํ, ตสฺส เภโท ฉิทฺทกรณํ **หทยเภโท,** โส สปฺปิเตลาทิมินนกาเล ลพฺภติฯ ตานิ หิ คณฺหโนฺต เหฏฺฐาฉิเทฺทน มาเนน ‘‘สณิกํ อาสิญฺจา’’ติ วตฺวา อโนฺตภาชเน พหุํ ปคฺฆราเปตฺวา คณฺหาติ, ททโนฺต จ ฉิทฺทํ ปิธาย สีฆํ ปูเรตฺวา เทติฯ

สิขาเภโท ปน ติลตณฺฑุลาทิมินนกาเล ลพฺภติฯ ตานิ หิ คณฺหโนฺต สณิกํ สิขํ อุสฺสาเปตฺวา คณฺหาติ, ททโนฺต เวเคน ปูเรตฺวา สิขํ ฉินฺทโนฺต เทติฯ

รชฺชุเภโท เขตฺตวตฺถุมินนกาเล ลพฺภติฯ เขตฺตาทึ มินนฺตา หิ อมหนฺตมฺปิ มหนฺตํ กตฺวา มินนฺติ, มหนฺตมฺปิ อมหนฺตํฯ

ตมฺพกํสาทิมโย กูโฏ กหาปโณ **กูฏกหาปโณฯ อาทิ**สเทฺทน ตุลากูฏกํสกูฏวญฺจนาทึ สงฺคณฺหาติฯ ตตฺถ **ตุลากูฏํ** รูปกูฏํ, องฺคกูฏํ, คหณกูฏํ, ปฏิจฺฉนฺนกูฏนฺติ จตุพฺพิธํ โหติฯ ตตฺถ **รูปกูฏํ** นาม เทฺว ตุลา สมรูปา กตฺวา คณฺหโนฺต มหติยา คณฺหาติ, ททโนฺต ขุทฺทิกาย เทติฯ **องฺคกูฏํ** นาม คณฺหโนฺต ปจฺฉาภาเค หเตฺถน ตุลํ อกฺกมติ, ททโนฺต ปุพฺพภาเค อกฺกมติฯ **คหณกูฏํ** นาม คณฺหโนฺต มูเล รชฺชุํ คณฺหาติ, ททโนฺต อเคฺคฯ **ปฏิจฺฉนฺนกูฏํ** นาม ตุลํ สุสิรํ กตฺวา อโนฺต อยจุณฺณํ ปกฺขิปิตฺวา คณฺหโนฺต ตํ ปจฺฉาภาเค กโรติ, ททโนฺต อคฺคภาเคฯ

กํโส วุจฺจติ สุวณฺณปาติ, ตาย วญฺจนํ **กํสกูฏํ**ฯ กถํ? เอกํ สุวณฺณปาตึ กตฺวา อญฺญา เทฺว ติโสฺส โลหปาติโย สุวณฺณวณฺณา กโรนฺติฯ ตโต ชนปทํ คนฺตฺวา กิญฺจิเทว อฑฺฒํ กุลํ ปวิสิตฺวา ‘‘สุวณฺณภาชนานิ กิณาถา’’ติ วตฺวา อเคฺฆ ปุจฺฉิเต สมคฺฆตรํ ทาตุกามา โหนฺติ ฯ ตโต เตหิ ‘‘กถํ อิเมสํ สุวณฺณภาโว ชานิตโพฺพ’’ติ วุตฺต ‘‘วีมํสิตฺวา คณฺหถา’’ติ สุวณฺณปาตึ ปาสาเณ ฆํสิตฺวา สพฺพา ปาติโย ทตฺวา คจฺฉนฺติฯ

วญฺจนํ นาม เตหิ เตหิ อุปาเยหิ ปเรสํ วญฺจนํฯ ตตฺริทเมกํ วตฺถุ – เอโก กิร ลุทฺทโก มิคญฺจ มิคโปตกญฺจ คเหตฺวา อาคจฺฉติ, ตเมโก ธุโตฺต ‘‘กึ โภ มิโค อคฺฆติ, กึ มิคโปตโก’’ติ อาหฯ ‘‘มิโค เทฺว กหาปเณ, มิคโปตโก เอก’’นฺติ วุตฺต เอกํ กหาปณํ ทตฺวา มิคโปตกํ คเหตฺวา โถกํ คนฺตฺวา นิวเตฺตโนฺต ‘‘น เม โภ มิคโปตเกน อโตฺถ, มิคํ เม เทหี’’ติ อาหฯ ‘‘เตน หิ

เทฺว กหาปเณ เทหี’’ติ อาหฯ โส อาห ‘‘นนุ โภ มยา ปฐมํ เอโก กหาปโณ ทิโนฺน’’ติฯ อาม ทิโนฺน, อิมํ มิคโปตกํ คณฺห, เอวํ โส จ กหาปโณ , อยญฺจ กหาปณคฺฆนโก มิคโปตโกติ เทฺว กหาปณา ภวิสฺสนฺตีติฯ โส ‘‘การณํ วทตี’’ติ สลฺลเกฺขตฺวา มิคโปตกํ คเหตฺวา มิคํ อทาสีติฯ

ปสยฺหาติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๓๘) ปเร อภิภุยฺยฯ คามํ ฆาเตนฺตีติ **คามฆาตกา,** คามํ ปหรนฺตา โจรา, เต อาทิ เยสํ เต **คามฆาตกาทโย**ฯ **อาทิ**สเทฺทน เจตฺถ ปนฺถฆาตกาทีนํ คหณํฯ **อุทฺธาเรเยว ปาราชิกนฺ**ติ ‘‘สเจ สาฏโก ภวิสฺสติ, คณฺหิสฺสามี’’ติ ปริกปฺปสฺส ปวตฺตตฺตา, สาฏกสฺส จ ตตฺถ สพฺภาวโตฯ **ปทวาเรน กาเรตโพฺพ**ติ ภูมิยํ อนิกฺขิปิตฺวาว วีมํสิตตฺตา วุตฺตํฯ ***ภณฺฑเทยฺย*นฺ**ติ ยํ ปรสฺส นฏฺฐํ, ตสฺส มูลํ วา ตเทว วา ภณฺฑํ ทาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

ตสฺสาติ โย เอวํ ปริกเปฺปติ, ตสฺสฯ อิมสฺส ‘‘อวหาโร โหตี’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ

ปเรสนฺติ กีฬนฺตานํ, ปวิสนฺตานํ วา ปเรสํ มนุสฺสานํฯ **‘‘ปจฺฉา คณฺหิสฺสามี’’ติ ปํสุนา วา ปเณฺณน วา ปฏิจฺฉาเทตี**ติ ‘‘สเจ อิทาเนว โอนมิตฺวา คณฺหิสฺสามิ, ‘กึ สมโณ คณฺหาตี’ติ มํ ชานิตฺวา วิเหเฐยฺยุํ ปจฺฉา คณฺหิสฺสามี’’ติ ปํสุนา วา ปเณฺณน วา ปฏิจฺฉาเทติฯ **อุทฺธาโร นตฺถี**ติ ฐานาจาวนํ นตฺถีติ อโตฺถฯ **สามิกา**ติ อนฺตาคามํ ปวิสิตุกามา ภณฺฑสามิกา มนุสฺสาฯ **อุทฺธาเร**ติ อุทฺธรเณ, ฐานาจาวเนติ อโตฺถ ฯ ฐานาจาวนเญฺจตฺถ เหฏฺฐา วุตฺตนยานุสาเรน เวทิตพฺพํฯ **ปเวเสตี**ติ ฐานาจาวนวเสน ปเวเสติ, เหฏฺฐิมเนฺตน ผุฏฺฐกาสํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ อุปริมเนฺตน อติกฺกาเมโนฺต ปเวเสตีติ อโตฺถฯ

สมคฺฆตรนฺติ อปฺปคฺฆตรํฯ **อุทฺธฏมเตฺต อวหาโร**ติ สกภาวปฺปโยคสฺส นิฏฺฐาปิตตฺตา, น อตฺถสาธกวเสนฯ **อุทฺธาเร รกฺขติ** อตฺตโน โกฏฺฐาเส ปาเตตุกามตาย อุทฺธฏตฺตาฯ เอเสว นโย **ปาตเนปิ รกฺขตี**ติ เอตฺถาปิฯ **‘‘อุทฺธาเรเยว รกฺขตี’’**ติ อิมินาว ปาตเน น รกฺขตีติ อเตฺถ สิเทฺธปิ อตฺถสาธกวเสน อตฺถํ ทเสฺสตุํ **‘‘ตํ อุทฺธริตฺวา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ สเจ ปน ทฺวีสุปิ โกฏฺฐาเสสุ ปติตทณฺฑเก อทสฺสนํ คเมติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๓๘), ตโต อวเสสภิกฺขูสุ คเตสุ อิตโร ‘‘มยฺหํ, ภเนฺต, ทณฺฑโก น ปญฺญายตี’’ติ, ‘‘มยฺหมฺปิ, อาวุโส, น ปญฺญายตี’’ติ, ‘‘กตโม ปน, ภเนฺต, มยฺหํ ภาโค’’ติฯ ‘‘อยํ ตุยฺหํ ภาโค’’ติ อตฺตโน ภาคํ ทเสฺสติฯ ตสฺมึ วิวทิตฺวา วา อวิวทิตฺวา วา ตํ คณฺหิตฺวา คเต อิตโร ตสฺส ภาคํ อุทฺธรติ, อุทฺธาเร ปาราชิกํฯ สเจปิ เตน ‘‘อหํ มม ภาคํ ตุยฺหํ น เทมิ, ตฺวํ ปน อตฺตโน ภาคํ ญตฺวา คณฺหา’’ติ วุเตฺตปิ ‘‘นายํ มมา’’ติ ชานโนฺตปิ ตเสฺสว ภาคํ คณฺหาติ, อุทฺธาเร ปาราชิกํฯ สเจ ปน อิตโร ‘‘อยํ ตุยฺหํ ภาโค, อยํ มยฺหํ ภาโคติ กึ อิมินา วิวาเทนา’’ติ จิเนฺตตฺวา ‘‘มยฺหํ วา ปโตฺต โหตุ, ตุมฺหากํ วา, โย วรภาโค, ตํ ตุเมฺห คณฺหถา’’ติ วทติ, ทินฺนกํ นาม คหิตํ โหติ, นเตฺถตฺถ อวหาโรฯ สเจ โส วิวาทภีรุโก ภิกฺขุ ‘‘ยํ ตุยฺหํ รุจฺจติ, ตํ คณฺหา’’ติ วุโตฺต อตฺตโน ปตฺตํ วรภาคํ ฐเปตฺวา ลามกํเยว คเหตฺวา คจฺฉติ, ตโต อิตรสฺส วิจินิตาวเสสํ คณฺหนฺตสฺสาปิ อวหาโร นเตฺถวฯ เอวมิมานิ ปญฺจ ปญฺจกานิ สโมธาเนตฺวา อิเม ปญฺจวีสติ อวหารา เวทิตพฺพาฯ นิฏฺฐิโต ‘‘อาทิเยยฺยา’’ติ อิมสฺส ปทสฺส วินิจฺฉโยฯ เตนาห **‘‘อิติ ยํ วุตฺตํ...เป.... ยสฺสโตฺถ ปกาสิโต โหตี’’**ติฯ

ราชาโนติ กิญฺจาปิ อวิเสเสน วุตฺตํ, อปราธานุรูปํ ปน เฉชฺชเภชฺชานุสาสโก ปมาณภูโตว อิธาธิเปฺปโตติ อาห **‘‘ราชาโนติ อิทํ พิมฺพิสารํเยว สนฺธาย วุตฺต’’**นฺติฯ โส หิ ธมฺมิกราชตฺตา ยถาปเวณิยาว กโรติฯ อเญฺญ ปน กากณิกมตฺตสฺสปิ สีสํ ฉิเนฺทยฺยุํ , พหุกสฺสาปิ น วา กิญฺจิ กเรยฺยุํฯ เตนาห **‘‘อเญฺญ ปนา’’**ติอาทิฯ หนนํ นาม โปถนเญฺจว เฉทนญฺจาติ อาห **‘‘หตฺถาทีหิ วา’’**ติอาทิฯ **อาทิ**สเทฺทน ปาทกสาเวตฺตอฑฺฒทณฺฑกานํ คหณํฯ **รชฺชุพนฺ**

ธนาทีหีติ อาทิสเทฺทน อนุทฺพนฺธนสงฺขลิกาพนฺธนฆรพนฺธนนครพนฺธนปุริสคุตฺตีนํ คหณํฯ **นีหเรยฺยุ**นฺติ รฏฺฐโต นิกฺขาเมยฺยุํฯ **โจโรสิ...เป.... เถโนสี**ติ เอตฺถ ''ปริภาเสยฺยุ''นฺติ ปทํ อชฺฌาหริตพฺพํ อูนตฺตา ปทปฺปโยคสฺสฯ เตนาห **''อิเมหิ วจเนหิ ปริภาเสยฺยุ''**นฺติฯ ยถารูปํ ปน ยสฺมา ปาทโต ปฏฺฐาย โหติ, ตสฺมา **''ปาทสฺส วา ปาทารหสฺส วา''**ติ อาหฯ โปราณกสฺส กหาปณสฺส จตุตฺโถ ภาโค **ปาโท,** ปาทํ อรหตีติ **ปาทารโห,** ตสฺส ปาทสฺส วา ปาทารหสฺส วาฯ เอตฺถ จ ปาเทน กหาปณสฺส จตุตฺถภาคํ อกปฺปิยภณฺฑเมว ทเสฺสติ, ปาทารเหน ปาทคฺฆนกํ กปฺปิยภณฺฑํฯ เอตฺตาวตา เหฏฺฐิมนฺตทสฺสเนน สพฺพากาเรน ทุติยปาราชิกปฺปโหนกวตฺถุ ทสฺสิตํ โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **โปราณกสฺสา**ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๘๘; วิ. วิ. ฏี. ๑.๘๘) โปราณสตฺถานุรูปํ อุปฺปาทิตสฺส ลกฺขณสมฺปนฺนสฺส นีลกหาปณสทิสสฺส กหาปณสฺสฯ เอเตน รุทฺรทามกาทีนิ ปฏิกฺขิปติฯ

เอวํ อสาธารณวินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ สาธารณวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ **''ราชคเห''**ติอาทิมาหฯ **รโญฺญ**ติ พิมฺพิสารรโญฺญฯ **มาสโก** นาม โปราณกสฺส กหาปณสฺส วีสติโม ภาโคฯ โย โลเก ''มเญฺชฏฺฐี''ติปิ วุจฺจติฯ อิทานิ อิมสฺมึ อทินฺนาทาเน วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ **''สพฺพตฺถา''**ติ อาทิ วุตฺตํฯ **สพฺพตฺถา**ติ อูนมาสกาติเรกมาสกปญฺจมาสเกสุฯ **ปริหีนาปริหีนวเสนา**ติ อคฺฆสฺส ปริหีนาปริหีนวเสนฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป , วิตฺถาโร ปน เอวํ เวทิตโพฺพ – อิทญฺหิ อทินฺนาทานํ วินิจฺฉินเนฺตน โอติเณฺณ วตฺถุสฺมึ สหสา อวินิจฺฉินิตฺวา ปญฺจ ฐานานิ โอโลเกตพฺพานิฯ ยานิ สนฺธาย โปราณา อาหุ –

> ''วตฺถุํ กาลญฺจ เทสญฺจ, อคฺฆํ ปริโภคปญฺจมํ;
> ตุลยิตฺวา ปญฺจฐานานิ, ธาเรยฺยตฺถํ วิจกฺขโณ''ติฯ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๒);

ตตฺถ จ **วตฺถู**ติ ภณฺฑํฯ อวหารเกน หิ ''มยา อิทํ นาม อวหฏ''นฺติ วุเตฺตปิ อาปตฺตึ อนาโรเปตฺวาว ตํ ภณฺฑํ สสามิกํ วา อสามิกํ วาติ อุปปริกฺขิตพฺพํฯ สสามิเกปิ สามิกานํ สาลยภาโว วา นิราลยภาโว วา อุปปริกฺขิตโพฺพฯ สเจ เตสํ สาลยกาเล อวหฏํ, ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา อาปตฺติ กาเรตพฺพาฯ สเจ นิราลยกาเล, น ปาราชิเกน กาเรตโพฺพฯ ภณฺฑสามิเกสุ ปน ภณฺฑํ อาหราเปเนฺตสุ ภณฺฑํ ทาตพฺพํฯ อยเมตฺถ สามีจิฯ เอวํ วตฺถุ โอโลเกตพฺพํฯ

กาโลติ อวหารกาโลฯ ตเทว หิ ภณฺฑํ กทาจิ สมคฺฆํ โหติ, กทาจิ มหคฺฆํฯ ตสฺมา ตํ ภณฺฑํ ยสฺมึ กาเล อวหฏํ, ตสฺมึเยว กาเล โย ตสฺส อโคฺฆ, เตน อเคฺฆน อาปตฺติ กาเรตพฺพาฯ เอวํ กาโล โอโลเกตโพฺพฯ

เทโสติ อวหารเทโสฯ ตญฺหิ ภณฺฑํ ยสฺมึ เทเส อวหฏํ, ตสฺมึเยว เทเส โย ตสฺส อโคฺฆ, เตน อเคฺฆน อาปตฺติ กาเรตพฺพาฯ ภณฺฑุฏฺฐานเทเส หิ ภณฺฑํ สมคฺฆํ โหติ, อญฺญตฺถ มหคฺฆํฯ เอวํ เทโส โอโลเกตโพฺพฯ

อโคฺฆติ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๙๒) ภณฺฑโคฺฆฯ นวภณฺฑสฺส หิ โย อโคฺฆ, โส ปจฺฉา ปริหายติฯ ยถา นวโธโต ปโตฺต อฏฺฐ วา ทส วา อคฺฆติ, โส ปจฺฉา ภิโนฺน วา ฉิโทฺท วา อาณิคณฺฐิกาหโต วา อปฺปโคฺฆ โหติ, ตสฺมา น สพฺพทา ภณฺฑํ ปกติอเคฺฆเนว กาตพฺพนฺติฯ เอวํ อโคฺฆ โอโลเกตโพฺพฯ

ปริโภโคติ ภณฺฑสฺส ปริโภโคฯ ปริโภเคนาปิ หิ วาสิอาทิภณฺฑสฺส อโคฺฆ ปริหายติ, ตสฺมา เอวํ อุปปริกฺขิตพฺพํ – สเจ โกจิ กสฺสจิ ปาทคฺฆนกํ วาสึ หรติ, ตตฺร วาสิสามิโก ปุจฺฉิต

โพฺพ ‘‘ตยา อยํ วาสิ กิตฺตเกน กีตา’’ติฯ ‘‘ปาเทน, ภเนฺต’’ติฯ ‘‘กึ ปน เต กิณิตฺวาว ฐปิตา, อุทาหุ ตํ วลเญฺชสี’’ติ? สเจ วทติ ‘‘เอกทิวสํ เม ทนฺตกฏฺฐํ วา รชนฉลฺลิ วา ปตฺตปจนทารุ วา ฉินฺนํ, ฆํสิตฺวา วา นิสิตา’’ติฯ อถสฺส โปราโณ อโคฺฆ ภโฏฺฐติ เวทิตโพฺพฯ ยถา จ วาสิยา, เอวํ อญฺชนิยา วา อญฺชนิสลากาย วา กุญฺจิกาย วา ปลาเลน วา ถุเสหิ วา อิฎฺฐกจุเณฺณน วา เอกวารํ ฆํสิตฺวา โธวนมเตฺตนาปิ อโคฺฆ ภสฺสติฯ ติปุมณฺฑลสฺส มกรทนฺตเจฺฉทเนนาปิ ปริมทฺทนมเตฺตนาปิ, อุทกสาฎิกาย สกึ นิวาสนปารุปเนนาปิ, ปริโภคสีเสน อํเส วา สีเส วา ฐปนมเตฺตนาปิ, ตณฺฑุลาทีนํ ปโปฺผฎเนนาปิ ตโต เอกํ วา เทฺว วา อปนยเนนปิ, อนฺตมโส เอกํ ปาสาณสกฺขรํ อุทฺธริตฺวา ฉฑฺฑิตมเตฺตนาปิ, สปฺปิเตลาทีนํ ภาชนนฺตรปริวตฺตเนนปิ, อนฺตมโส ตโต มกฺขิกํ วา กิปิลฺลิกํ วา อุทฺธริตฺวา ฉฑฺฑิตมเตฺตนปิ, คุฬปิณฺฑกสฺส มธุรภาวชานนตฺถํ นเขน วิชฺฌิตฺวา อณุมตฺตํ คหิตมเตฺตนปิ อโคฺฆ ภสฺสติฯ ตสฺมา ยํ กิญฺจิ ปาทคฺฆนกํ วุตฺตนเยเนว สามิเกน ปริโภเคน อูนํ กตํ โหติ, น ตํ อวหารโก ภิกฺขุ ปาราชิเกน กาเรตโพฺพติฯ เอวํ ปริโภโค โอโลเกตโพฺพฯ

เอวํ อิมานิ **ตุลยิตฺวา ปญฺจ ฐานานิ ธาเรยฺย อตฺถํ วิจกฺขโณ** อาปตฺตึ วา อนาปตฺตึ วา ครุกํ วา ลหุกํ วา อาปตฺตึ ยถาฐาเน ฐเปยฺยาติฯ

เอวํ ตตฺถ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อนาปตฺตึ ทเสฺสโนฺต **‘‘สกสญฺญิสฺสา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **สกสญฺญิสฺสา**ติ ‘‘มยฺหํ สนฺตกํ อิทํ ภณฺฑ’’นฺติ เอวํ สกสญฺญิสฺส ปรภณฺฑมฺปิ คณฺหโต คหเณ อนาปตฺติ, คหิตํ ปน ปุน ทาตพฺพํฯ สเจ สามิเกหิ ‘‘เทหี’’ติ วุโตฺต น เทติ, เตสํ ธุรนิเกฺขเป ปาราชิกํฯ **วิสฺสาสคฺคาเห**ติ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๑๓๑) วิสฺสาสคฺคหเณปิ อนาปตฺติฯ วิสฺสาสคฺคาหลกฺขณํ ปน อิมินา สุเตฺตน ชานิตพฺพํ –

> ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหเงฺคหิ สมนฺนาคตสฺส วิสฺสาสํ คเหตุํ, สนฺทิโฎฺฐ จ โหติ, สมฺภโตฺต จ อาลปิโต จ ชีวติ จ ชานาติ จ ‘คหิเต เม อตฺตมโน’’’ติ (มหาว. ๓๕๖)ฯ

ตตฺถ **สนฺทิโฎฺฐ**ติ ทิฎฺฐมตฺตกมิโตฺตฯ **สมฺภโตฺต**ติ ทฬฺหมิโตฺตฯ **อาลปิโต**ติ ‘‘มม สนฺตกํ ยํ อิจฺฉสิ, ตํ คเณฺหยฺยาสิ, อาปุจฺฉิตฺวา คหเณ การณํ นตฺถี’’ติ วุโตฺตฯ **ชีวตี**ติ อนุฎฺฐานเสยฺยาย สยิโตปิ ยาว ชีวิตินฺทฺริยุปเจฺฉทํ น ปาปุณาติฯ **คหิเต จ อตฺตมโน**ติ คหิเต ตุฎฺฐจิโตฺตฯ เอวรูปสฺส สนฺตกํ ‘‘คหิเต เม อตฺตมโน ภวิสฺสตี’’ติ ชานเนฺตน คเหตุํ วฎฺฎติฯ อนวเสสปริยาทานวเสน เจตานิ ปญฺจงฺคานิ วุตฺตานิฯ วิสฺสาสคฺคาโห ปน ตีหิ อเงฺคหิ รุหติฯ กถํ? สนฺทิโฎฺฐ, ชีวติ, คหิเต อตฺตมโน, สมฺภโตฺต, ชีวติ, คหิเต อตฺตมโน, อาลปิโต, ชีวติ, คหิเต อตฺตมโนติ เอวํฯ

โย ปน ชีวติ, น จ คหิเต อตฺตมโน โหติ, ตสฺส สนฺตกํ วิสฺสาสภาเวน คหิตมฺปิ ปุน ทาตพฺพํฯ ททเนฺตน จ มตกธนํ ตาว เย ตสฺส ธเน อิสฺสรา คหฎฺฐา วา ปพฺพชิตา วา, เตสํ ทาตพฺพํฯ อนตฺตมนสฺส สนฺตกํ ตเสฺสว ทาตพฺพํฯ โย ปน ปฐมํเยว ‘‘สุฎฺฐุ กตํ ตยา มม สนฺตกํ คณฺหเนฺตนา’’ติ วจีเภเทน วา จิตฺตุปฺปาทมเตฺตน วา อนุโมทิตฺวา ปจฺฉา เกนจิ การเณน กุปิโต, โส ปจฺจาหราเปตุํ น ลภติฯ โย จ อทาตุกาโม, จิเตฺตน ปน อธิวาเสติ, น กิญฺจิ วทติ, โสปิ ปุน ปจฺจาหราเปตุํ น ลภติฯ โย ปน ‘‘มยา ตุมฺหากํ สนฺตกํ คหิต’’นฺติ วา ‘‘ปริภุตฺต’’นฺติ วา วุโตฺต คหิตํ วา โหตุ, ปริภุตฺตํ วา, ‘‘มยา ปน ตํ เกนจิเทว กรณีเยน ฐปิตํ, ปากติกํ กาตุํ วฎฺฎตี’’ติ วทติ, อยํ ปจฺจาหราเปตุํ ลภติฯ

ตาวกาลิเกติ ‘‘ปฏิทสฺสามิ ปฏิกริสฺสามี’’ติ เอวํ คณฺหนฺตสฺส ตาวกาลิเกปิ คหเณ อนาปตฺติฯ คหิตํ ปน สเจ ภณฺฑสามิโก ปุคฺคโล วา คโณ วา ‘‘ตุเยฺหเวตํ โหตู’’ติ อนุชานาติ, อิจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ อนุชานาติ, อาหราเปเนฺต ทาตพฺพํฯ สงฺฆสนฺตกํ ปน ปฏิทาตุเมว วฏฺฏติฯ

เปตปริคฺคเหติ เอตฺถ ปน เปตฺติวิสเย อุปฺปนฺนาปิ, กาลํ กตฺวา ตสฺมิํเยว อตฺตภาเว นิพฺพตฺตาปิ, จาตุมหาราชิกาทโย เทวาปิ สเพฺพ ‘‘เปตา’’เตฺวว สงฺขฺยํ คตา, เตสํ ปริคฺคเห อนาปตฺติฯ เทวตาย ปน อุทฺทิสฺส พลิกมฺมํ กโรเนฺตหิ รุกฺขาทีสุ ลคฺคิตสาฏเก วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ ตญฺจ โข อารกฺขเกหิ อปริคฺคหิเต, ปริคฺคหิตํ ปน คเหตุํ น วฏฺฏติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๓๑)ฯ

ติรจฺฉานคตปริคฺคเหติ นาคสุปณฺณาทีนํ ติรจฺฉานคตานํ ปริคฺคเหฯ สเจปิ หิ เทโว วา นาคสุปโณฺณ วา มนุสฺสรูเปน อาปณํ ปสาเรติ, ตโต จสฺส สนฺตกํ โกจิ ทิพฺพจกฺขุโก ภิกฺขุ ตํ ญตฺวา คเหตฺวา คจฺฉติ, วฏฺฏติฯ

ปํสุกูลสญฺญิสฺสาติ ‘‘อสามิกํ อิทํ ปํสุกูล’’นฺติ เอวสญฺญิสฺสาปิ คหเณ อนาปตฺติฯ สเจ ปน ตํ สสามิกํ โหติ, อาหราเปเนฺต ทาตพฺพํฯ **อุมฺมตฺตกาทีนิ** ปุเพฺพ วุตฺตปฺปการาเนวฯ **อาทิกมฺมิโก** ปเนตฺถ ธนิโย ฯ อวเสสานํ ปน รชกภณฺฑิกาทิโจรานํ ฉพฺพคฺคิยาทีนํ อาปตฺติเยวฯ

สจิตฺตเกหิ ตีหิ สมุฏฺฐาเนหิ อิทํ สมุฏฺฐาตีติ อาห **‘‘อทินฺนาทานสมุฏฺฐาน’’**นฺติฯ ตถา หิ **สาหตฺถิกํ** กายจิตฺตโต สมุฏฺฐาติฯ **อาณตฺติกํ** วาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติฯ **สาหตฺติกาณตฺติกํ** กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, ตญฺจ โข ‘‘ภาริยมิทํ, ตฺวํ เอกปสฺสํ คณฺห, อหํ เอกปสฺส’’นฺติ สํวิธาย อุภเยสํ ปโยเคน เอกสฺส วตฺถุโน ฐานาจาวเน ลพฺภติฯ ‘‘กายวจีกมฺม’’นฺติ อวจนํ ปน กายวาจานํ อีทิเส ฐาเน องฺคมตฺตตฺตาฯ ยาย ปน เจตนาย สมุฏฺฐาปิโต ปโยโค สาหตฺถิโก วา อาณตฺติโก วา ปธานภาเวน ฐานาจาวนํ สาเธติ, ตสฺสา วเสน อาปตฺติ กาเรตพฺพาฯ อญฺญถา สาหตฺถิกํ วา อาณตฺติกสฺส องฺคํ น โหติ, อาณตฺติกํ วา สาหตฺถิกสฺสาติ อิทํ วิรุชฺฌติฯ ‘‘อทินฺนํ อาทิยามี’’ติ สญฺญาย อภาเวน มุจฺจนโต **สญฺญาวิโมกฺขํ**ฯ กาเยน กตํ กมฺมํ **กายกมฺมํ,** กายทฺวาเรน กตนฺติ อโตฺถฯ **วจีกมฺม**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ตุโฏฺฐ วา ภีโต วา มชฺฌโตฺต วา นํ อาปชฺชตีติ **ติเวทนํ**ฯ เสสํ ปฐมสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

ทุติยปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ตติยปาราชิกวณฺณนา

สนฺติ สหเตฺถ อุปสโคฺคฯ เตน สทฺธิํ อุสฺสุกฺกวจนเมตํ ‘‘สญฺจิจฺจา’’ติ อาห **‘‘สเญฺจเตฺวา’’**ติอาทิฯ **อุสฺสุกฺกวจน**นฺติ เอตฺถ อุสฺสุกฺกวจนํ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๗๒) นาม ปุพฺพกาลกิริยาวจนํฯ อยญฺหิ สมานกตฺตุเกสุ ปุพฺพาปรกาลกิริยาวจเนสุ ปุพฺพกาลกิริยาวจนสฺส นิรุตฺติโวหาโรฯ อิทานิ ‘‘สทฺธิํ เจเตฺวา’’ติ อิมินา สเงฺขเปน วุตฺตเมวตฺถํ ปากฏํ กตฺวา ทเสฺสตุํ **‘‘ปาโณ’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **‘‘ปาโณ’’ติ สญฺญาย สทฺธิํเยวา**ติ ‘‘ปาโณ’’ติ สญฺญํ อวิชหิตฺวา เอว, ‘‘ปาโณ’’ติ สญฺญุปฺปตฺติยา อนนฺตรนฺติ วุตฺตํ โหติฯ เอวญฺจ กตฺวา กถํ เอกกฺขเณ เอกสฺส จิตฺตสฺส อุภยารมฺมณภาโวติ เอทิสี โจทนา อนวกาสาติ ทฏฺฐพฺพํฯ เกจิ ปน ‘‘ญาตปริญฺญาย ทิฏฺฐสภาเวสุ ธเมฺมสุ ตีรณปริญฺญาย ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๗๒) ‘รูปํ อนิจฺจ’นฺติอาทินา สภาเวน สทฺธิํ เอกกฺขเณ อนิจฺจาทิลกฺขณชานนํ วิย ‘ปาโณ’ติ

สญฺญาย สทฺธึเยว ‘วธามิ น’นฺติ ชานาตี’’ติ วทนฺติฯ อปเร ปน อาจริยา ตตฺถาปิ เอวํ น กเถนฺติฯ เอตฺถ จ มนุสฺสวิคฺคโห’’ติ อวตฺวา ‘‘ปาโณ’’ติ วจนํ ‘‘มนุโสฺส อย’’นฺติ อชานิตฺวา เกวลํ สตฺตสญฺญาย ฆาเตนฺตสฺสาปิ ปาราชิกภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ **เจเตตฺวา**ติ จินฺเตตฺวาฯ **ปกปฺเปตฺวา**ติ อภิวิจาเรตฺวา, สนฺนิฏฺฐานํ กริตฺวาติ อโตฺถฯ

อิทานิ มนุสฺสอตฺตภาวํ อาทิโต ปฏฺฐาย ทเสฺสตุํ **‘‘มนุสฺสวิคฺคห’’**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **กลลโต ปฏฺฐายา**ติ ปฏิสนฺธิวิญฺญาเณน สทฺธึ อุปฺปนฺนกลลรูปโต ปฏฺฐายฯ **กลลรูปํ** นาม อิตฺถิปุริสานํ กายวตฺถุภาวทสกวเสน สมตึส รูปานิ, นปุํสกานํ กายวตฺถุทสกวเสน วีสติฯ ตตฺถ อิตฺถิปุริสานํ กลลรูปํ ชาติอุณฺณาย เอเกน อํสุนา อุทฺธฏเตลพินฺทุมตฺตํ โหติ อจฺฉํ วิปฺปสนฺนํฯ วุตฺตเญฺหตํ อฏฺฐกถายํ –

> ‘‘ติลเตลสฺส ยถา พินฺทุ, สปฺปิมโณฺฑ อนาวิโล;
> เอวํวณฺณปฺปฏิภาคํ, ‘กลล’นฺติ ปวุจฺจตี’’ติฯ (สํ. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑.๒๓๕; วิภ. อฏฺฐ. ๒๖; ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๗๒);

เอวํ ปริตฺตกํ วตฺถุํ อาทึ กตฺวา ยาว มรณกาลา เอตฺถนฺตเร อนุปุเพฺพน วุฑฺฒิปฺปโตฺต อตฺตภาโว มนุสฺสวิคฺคโห นามาติ วุตฺตํ โหติฯ อิทญฺจ เยภุยฺยวเสเนว วุตฺตํฯ โอปปาติกสํเสทชาปิ หิ มนุสฺสา ปาราชิกวตฺถุเยวฯ **กลลกาเลปี**ติ ปฐมสตฺตาเหปิฯ ตตฺถ หิ สนฺตติวเสน ปวตฺตมานํ กลลสงฺขาตํ อตฺตภาวํ ชีวิตา โวโรเปตุํ สกฺกา, น ปน สพฺพปฐมํ กลลรูปํฯ ปฏิสนฺธิจิเตฺตน หิ สทฺธึ ตึส กมฺมชรูปานิ นิพฺพตฺตนฺติฯ เตสุ ปน ฐิเตสฺเยว โสฬส ภวงฺคจิตฺตานิ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติฯ เอตสฺมึ อนฺตเร คหิตปฏิสนฺธิกสฺส ทารกสฺส วา มาตุยา วา ปนสฺส อนฺตราโยนตฺถิฯ อยญฺหิ มรณสฺส อโนกาโส นามฯ **เภสชฺชสมฺปทาเนนา**ติ คพฺภปาตนเภสชฺชทาเนนฯ **ตโต วา อุทฺธมฺปี**ติ อพฺพุทเปสิกาลาทีสุปิฯ **ชีวิตา วิโยเชยฺยา**ติ สนฺตติวิโกปนวเสน ชีวิตินฺทฺริยโต อปเนยฺยฯ

อิมสฺส ปนตฺถสฺสาติ ‘‘สญฺจิจฺจ มนุสฺสวิคฺคหํ ชีวิตา โวโรเปยฺยา’’ติ (ปารา. ๑๗๑) อิมสฺส อตฺถสฺสฯ **อาวิภาวตฺถ**นฺติ ปกาสนตฺถํฯ ปาณสฺส อติปาโต **ปาณาติปาโต,** ปาณวโธ ปาณฆาโตติ วุตฺตํ โหติฯ **สโตฺต**ติ ขนฺธสนฺตาโนฯ ตตฺถ หิ สตฺตปญฺญตฺติฯ **ชีวิตินฺทฺริย**นฺติ รูปารูปชีวิตินฺทฺริยํฯ รูปชีวิตินฺทฺริเย หิ วิโกปิเต อิตรมฺปิ ตํสมฺพนฺธตาย วินสฺสตีติฯ **ยาย เจตนายา**ติ ตสฺมึ ปาเณ ปาณสญฺญิโน กายวจีทฺวารานํ อญฺญตรทฺวารปฺปวตฺตาย ยาย เจตนายฯ มโนทฺวาเร ปน ปวตฺตาย วธกเจตนาย ปาณาติปาตภาโว นตฺถิฯ **สา เจตนา**ติ สา ชีวิตินฺทฺริยุปเจฺฉทกอุปกฺกมสมุฏฺฐาปิกา กายวจีทฺวารานํ อญฺญตรทฺวารปฺปวตฺตา วธกเจตนาฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ยาย เจตนาย ปวตฺตมานสฺส ชีวิตินฺทฺริยสฺส นิสฺสยภูเตสุ มหาภูเตสุ อุปกฺกมกรณเหตุ ตํมหาภูตปจฺจยา อุปฺปชฺชนกมหาภูตา นุปฺปชฺชิสฺสนฺติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๗๒), สา ตาทิสปโยคสมุฏฺฐาปิกา เจตนา ปาณาติปาโตฯ ลทฺธูปกฺกมานิ หิ มหาภูตานิ อิตรภูตานิ วิย น วิสทานีติ สมานชาติกานํ การณํ น โหนฺตีติฯ

ปาณาติปาโต อสฺส อตฺถีติ **ปาณาติปาตี**ฯ สํสเคฺค อยมีกาโรฯ เตนาห **‘‘วุตฺตเจตนาย สมงฺคิปุคฺคโล**’’ติฯ สโก หโตฺถ **สหโตฺถ,** เตน นิพฺพโตฺต ปโยโค **สาหตฺถิโก**ฯ นิสฺสชฺชนํ **นิสฺสโคฺค,** โสว **นิสฺสคฺคิโย**ฯ เอวํ **อาณตฺติโก**ฯ **วิชฺชามโย** มนฺตปริชปฺปนโยโคฯ **อิทฺธิมโย** กมฺมวิปากชิทฺธิมโยฯ

อิทานิ ยถาวุเตฺตเยว ฉ ปโยเค วิภชิตฺวา ทเสฺสตุํ **“ตตฺถา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ เตสุ ฉสุ ปโยเคสุฯ **สาหตฺถิโก**ติ เอตฺถ หโตฺถ อุปลกฺขณภาเวน คหิโตติ อาห **“กาเยน วา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **กาเยนา**ติ หเตฺถน วา ปาเทน วา มุฏฺฐินา วา ชาณุนา วา เยน เกนจิ องฺคปจฺจเงฺคนฯ กาเยกเทโส เหตฺถ หตฺถาทิกาโย อวยเว สมุทาโยปจาโร ยถา **“คาโม ทโฑฺฒ”**ติฯ **กายปฺปฏิพเทฺธนา**ติ กายโต อโมจิเตน อสิอาทินา ปหรเณนฯ **ปหรณ**นฺติ กายวิญฺญตฺติสหิตาย วธกเจตนาย อธิเปฺปตตฺถสาธนํฯ กาเยน วา สตฺติอาทีนํ, กายปฺปฏิพเทฺธน วา อุสุยนฺตปาสาณาทีนํ นิสฺสชฺชนนฺติ ยถาสมฺภวํ โยเชตพฺพํฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ สาหตฺถิกนิสฺสคฺคิเยสุ ฯ **อุทฺทิสฺสานุทฺทิสฺสเภทโต**ติ อุทฺทิสิตฺวา จ อนุทฺทิสิตฺวา จ ปวตฺติเภเทนฯ อุทฺทิสนํ **อุทฺทิโส,** โส เอตสฺส อตฺถีติ **อุทฺทิสโก,** ปโยโค, ตสฺมิํฯ พชฺฌติ เอเตนาติ **พโทฺธ,** กมฺมเมว พโทฺธ **กมฺมพโทฺธ,** ปาณาติปาโตติ อโตฺถฯ อถ วา พนฺธนํ **พโทฺธ,** กมฺมุนา พโทฺธ **กมฺมพโทฺธ,** โส อสฺส โหติ, ปาณาติปาตกมฺมมสฺส สิทฺธนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อุภยตฺถาปี**ติ อุทฺทิสเก, อนุทฺทิสเก จาติ ทฺวีสุปิฯ ปจฺฉา วา เตเนว โรเคน มรตูติ โยชนาฯ **ปหริตกฺขเณเย วา**ติ มรณาย ปโหนกปฺปหารสฺส ลทฺธกฺขเณเยว กมฺมพโทฺธฯ ยทิ อวสฺสํ เตน มรตีติ อธิปฺปาโยฯ สเจ ปน มรณาธิปฺปาเยน ปหารํ ทตฺวา เตน อมตสฺส ปุน อเญฺญน จิเตฺตน ปหาเร ทิเนฺน ปจฺฉาปิ ปฐมปฺปหาเรเนว มรติ, ตทาว กมฺมพโทฺธฯ อถ ทุติยปหาเรน มรติ , นตฺถิ ปาณาติปาโตฯ อุภเยหิ มเตปิ ปฐมปฺปหาเรเนว กมฺมพโทฺธ, อุภเยหิปิ อมเต เนวตฺถิ ปาณาติปาโตฯ เอส นโย พหูหิปิ เอกสฺส ปหาเร ทิเนฺนฯ ตตฺราปิ หิ ยสฺส ปหาเรน มรติ, ตเสฺสว กมฺมพโทฺธติฯ **อาณาปนํ** นาม วจีวิญฺญตฺติสหิตาย วธกเจตนาย อธิเปฺปตตฺถสาธนํฯ

อิทานิ อิมสฺมิํ อาณตฺติกปโยเค สเงฺกตวิสเงฺกตภาวชานนตฺถํ ฉพฺพิธํ นิยมํ ทเสฺสโนฺต **“ตตฺถา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ อาณตฺติกปโยเคฯ **อาณตฺตินิยามกา**ติ อาณตฺติกปโยคสาธิกาฯ เอเตสุ หิ อวิรชฺฌิเตสุเยว อาณตฺติกปโยโค โหติ, น อญฺญถาติฯ

ปุคฺคโลติ มาเรตโพฺพ ปุคฺคโลฯ เตนาห **“ยํ หี”**ติอาทิฯ **อาณาปกสฺส อาปตฺตี**ติ อาณาปกสฺส อาณตฺติกฺขเณ อาปตฺติ, อาณตฺตสฺส มารณกฺขเณฯ **อาณาปโก มุจฺจตี**ติ อาณตฺตเสฺสว กมฺมพโทฺธ, วตฺถุวิเสเสน ปเนตฺถ กมฺมวิเสโส จ อาปตฺติวิเสโส จ โหตีติฯ **“ปุเรภตฺตํ มาเรหี”ติ อาณโตฺต ปุเรภตฺตเมว มาเรตี**ติ ‘‘อชฺช เสฺว’’ติ อนิยเมตฺวา ‘‘ปุเรภตฺตํ มาเรหี’’ติ อาณโตฺต ยทา กทาจิ ปุเรภตฺตํ มาเรติฯ โย ปน ‘‘อชฺช ปุพฺพเณฺห’’ติ วุโตฺต มชฺฌเนฺห วา สายเนฺห วา เสฺว วา ปุพฺพเณฺห มาเรติ, วิสเงฺกโต โหติ, อาณาปกสฺส นตฺถิ กมฺมพโทฺธฯ ปุพฺพเณฺห มาเรตุํ วายมนฺตสฺส มชฺฌเนฺห ชาเตปิ เอเสว นโยฯ เอเตน นเยน สพฺพกาลปฺปเภเทสุ สเงฺกตวิสเงฺกตตา เวทิตพฺพาฯ

เอวํ วตฺถุกาเลสุ สเงฺกตวิสเงฺกตตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ โอกาสาทีสุ สเงฺกตวิสเงฺกตตํ อติทิสโนฺต **“อิมินา นเยนา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **โอกาโส**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๗๔) คาโม วา วนํ วา เคหทฺวารํ วาติ เอวมาทิโกฯ **อาวุธ**นฺติ อสิ วา อุสุ วา สตฺติ วาติ เอวมาทิฯ **อิริยาปโถ**ติ มาเรตพฺพสฺส คมนํ วา นิสชฺชา วาติ เอวมาทิฯ **กิริยาวิเสโส**ติ วิชฺฌนํ วา เฉทนํ วา เภทนํ วา สงฺขมุณฺฑกํ วาติ เอวมาทิฯ อิเมสุ ยถา ยถา วธโก อาณโตฺต, ตถา ตถา กเต อาณาปกสฺส อาปตฺติ, อญฺญถา กเต วิสเงฺกโต โหติฯ เตนาห **“อิมินา นเยนา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **สพฺพตฺถา**ติ โอกาสาทีสุ จตูสุฯ โหติ เจตฺถ –

> ‘‘ยถาณตฺติวเสเนว, อาณเตฺตน กเต สติ;
> อาณาปกสฺส อาปตฺติ, วิสเงฺกโตญฺญถา กเต’’ติฯ

อาณตฺติยํ ปน อยํ วิเสโส – **อธิฏฺฐายา**ติ อธิฏฺฐหิตฺวา อาณาเปติ ‘‘เอวํ วิชฺฌ, เอวํ ปหร, เอวํ ฆาเตหี’’ติ (ปารา. ๑๗๔) วุตฺตาย ปาฬิยา ลพฺภตีติ ญาตโพฺพฯ

โอปตนฺติ เอตฺถาติ **โอปาโต,** อาวาโฏ, ตสฺส ขณนํ **โอปาตกฺขณนํฯ อปเสฺสนสํวิธาน**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๗๗) อปเสฺสนสฺส สํวิธานํฯ นิจฺจปริโภโค มโญฺจ วา ปีฐํ วา อปเสฺสนผลกํ วา ทิวาฏฺฐาเน นิสีทนฺตสฺส อปเสฺสนกตฺถโมฺภ วา ตตฺถชาตกรุโกฺข วา จงฺกเม อปสฺสาย ติฏฺฐนฺตสฺส อาลมฺพนรุโกฺข วา อาลมฺพนผลกํ วา, สพฺพเมฺปตํ อปสฺสนียเฏฺฐน **อปเสฺสนํ** นาม, ตสฺมิํ อปเสฺสเน ยถา อปสฺสยนฺตํ วิชฺฌติ วา ฉินฺทติ วา, ตถา กตฺวา วาสิผรสฺสตฺติอารกณฺฏกาทีสุ อญฺญตรสฺส สตฺถสฺส ฐปนนฺติ อโตฺถฯ

อุปนิกฺขิปนํ นาม สมีเป นิกฺขิปนํฯ มนาปสฺส วา อมนาปสฺส วา รูปสฺส อุปหรณํ สมีเป ฐปนํ **รูปูปหาโร,** อตฺตนา วา ยกฺขเปตาทิเวสํ คเหตฺวา ติฏฺฐนํฯ **อาทิ**สเทฺทน สทฺทูปหาราทีนํ คหณํฯ **เอตฺถาปี**ติ ถาวรปโยเคปิ ฯ อุทฺทิสฺสานุทฺทิสฺสเภโท เวทิตโพฺพ, ยโต ตตฺถปิ ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว กมฺมพโทฺธ โหติฯ อยํ ปน วิเสโส – มูลเฏฺฐน โอปาตาทีสุ ปเรสํ มูเลน วา มุธา วา ทิเนฺนสุปิ ยทิ ตปฺปจฺจยา โกจิ มรติ, มูลฏฺฐเสฺสว กมฺมพโทฺธฯ ยทิปิ เตน, อเญฺญน วา ตตฺร โอปาเต วินาเสตฺวา ภูมิสเม กเตปิ ปํสุหารกา วา ปํสุํ คณฺหนฺตา, มูลขณกา วา มูลานิ ขณนฺตา อาวาฏํ กโรนฺติ, เทเว วา วสฺสเนฺต กทฺทโม ชายติ, ตตฺถ จ โกจิ โอตริตฺวา วา ลคฺคิตฺวา วา มรติ, มูลฏฺฐเสฺสว กมฺมพโทฺธฯ ยทิ ปน เยน ลทฺธํ, โส วา อโญฺญ วา วิตฺถตตรํ วา คมฺภีรตรํ วา กโรติ, ตปฺปจฺจยา จ โกจิ มรติ, อุภเยสมฺปิ กมฺมพโทฺธฯ ยถา ตุ มูลานิ มูเลหิ สํสนฺทนฺติ, ตถา ตตฺถ ถเล กเต มุจฺจติฯ เอวํ อปเสฺสนสํวิธานาทีสุปิ ยาว เตสํ ปวตฺติ, ตาว ยถาสมฺภวํ กมฺมพโทฺธ เวทิตโพฺพฯ

วิชฺชาปริชปฺปนนฺติ อาถพฺพณิเกหิ, วิชฺชาธเรหิ จ มนฺตปริชปฺปนํฯ **กมฺมวิปากชาย อิทฺธิยา**ติ สาติสยกมฺมนิพฺพตฺตาย กมฺมวิปาเกน สหชาตาย อิทฺธิยา, กมฺมสฺส วา วิปากภาเวน ชาตาย อิทฺธิยาฯ **ปโยชน**นฺติ ปวตฺตนํ, กรณนฺติ อโตฺถ, ทาฐาวุธาทีนํ ทาฐาโกฏนาทีนมิว มารณตฺถํ กมฺมวิปากชิทฺธิวิการกรณนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

กมฺมสาธโน วายํ หารกสโทฺท พหุลํวิธาเนน ตตฺถาปิ **ณฺวุ**ปจฺจยสฺส สิชฺฌนโตติ อาห **‘‘อถ วา’’**ติอาทิฯ ชีวิตหรณกํ, อุปนิกฺขิปิตพฺพํ วา สตฺถเมว หารกนฺติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๗๒) วิกปฺปทฺวเยน วุตฺตนฺติ อาห **‘‘สตฺถญฺจ ตํ หารกญฺจาติ สตฺถหารก’’**นฺติฯ ‘‘หารกสตฺถ’’นฺติ วตฺตเพฺพ วิเสสนสฺส ปรนิปาตํ กตฺวา เอวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ปริเยเสยฺยา**ติ คเวเสยฺยฯ **‘‘ยถา ลภติ, ตถา กเรยฺยา’’**ติ อิมินา ปน อธิปฺปายตฺถมาห, **‘‘อุปนิกฺขิเปยฺยา’’**ติ อิมินา สิขาปตฺตมตฺถํฯ อิตรถา หิ ‘‘ปริเยเสยฺยา’’ติ อิมสฺส ‘‘อุปนิกฺขิเปยฺยา’’ติ อยมโตฺถ อธิเปฺปโต น สิยาฯ **ปริยิฏฺฐมเตฺตเยวา**ติ ปริเยสิตมเตฺตเยวฯ ยทิ เอวํ อถ กสฺมา ปาฬิยํ ‘‘สตฺถหารกํ วาสฺส ปริเยเสยฺยาติ อสิํ วา สตฺติํ วา เภณฺฑิํ วา ลคุฬํ วา ปาสาณํ วา สตฺถํ วา วิสํ วา รชฺชุํ วา’’ติ (ปารา. ๑๗๒) วุตฺตนฺติ อาห **‘‘ปทภาชเน ปนา’’**ติอาทิฯ **อสฺสา**ติ ‘‘สตฺถหารกํ วาสฺส ปริเยเสยฺยา’’ติ อิมสฺส ปทสฺสฯ พฺยญฺชนานุรูปโต ปริปุณฺณํ กตฺวา อตฺถสฺส อวุตฺตตฺตา **‘‘พฺยญฺชนํ อนาทิยิตฺวา’’**ติ วุตฺตํฯ สสติ หิํสตีติ **สตฺถํ,** สสนฺติ หิํสนฺติ เอเตนาติ วา **สตฺถํ**ฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘สตฺติํ วา’’ติอาทิปาฬิเสสํ สงฺคณฺหาติฯ ตตฺถ **ลคุฬ**นฺติ มุคฺคโรฯ **สตฺถ**นฺติ วุตฺตาวเสสํ ยํ กิญฺจิ สมุขํ เวทิตพฺพํฯ

โย เอวํ มรตีติ โย สตฺถํ วา อาหริตฺวา, วิสํ วา ขาทิตฺวา, รชฺชุยา วา อุพฺพนฺธิตฺวา, โสพฺภาทีสุ วา ปติตฺวา, อเญฺญหิ วา อคฺคิปเวสนอุทกปเวสนาทีหิ อุปาเยหิ มรติฯ **‘‘โส ธนํ วา

ลภตี''ติอาทินา นเยนาติ โส ธนํ วา ลภติ, ยสํ วา ลภติ, สคฺคํ วา คจฺฉติ, ธมฺมํ วาสฺส โหตีติ อิมินา นเยนฯ กิมเนน เวทิตพฺพนฺติ อาห **''เอเตนา''**ติอาทิฯ ตตฺถ **เอเตนา**ติ ''มรณวณฺณํ วา สํวเณฺณยฺยา''ติ เอเตน วจเนนฯ **นยิธ เอวน**ฺติ อิธ มนุสฺสวิคฺคหปาราชิเก น เอวํ, น ปริยายกถาย มุจฺจตีติ อโตฺถฯ เตนาห **''สํวเณฺณยฺยา''**ติอาทิฯ

''สตฺถํ วา อาหรา''ติอาทินาติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน ''วิสํ วา ขาท, รชฺชุยา วา อุพฺพนฺธิตฺวา กาลํ กโรหิ, โสเพฺภ วา นรเก วา ปปาเต วา ปปตา''ติอาทิํ (ปารา. ๑๗๒) สพฺพํ มรณูปายํ สงฺคณฺหาติฯ เอตฺถ จ **นรโก** (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๑๗๒) นาม ตตฺถ ตตฺถ ผลนฺติยา ภูมิยา สยเมว นิพฺพตฺตา มหาทรี, ยตฺถ หตฺถีปิ ปตนฺติ, โจราปิ นิลียิตฺวา ติฎฺฐนฺติฯ **ปปาโต**ติ ปพฺพตนฺตเร วา ถลนฺตเร วา เอกโต ฉิโนฺนฯ **ปาปเกนา**ติ ลามเกนฯ **ทุชฺชีวิเตนา**ติ ทุกฺขพหุลตฺตา ทุเกฺขน ชีวิเตนฯ **มตํ เต ชีวิตา เสยฺยา**ติ ตว มรณํ ชีวิตา สุนฺทรตรํฯ จิตฺตมสฺส อตฺถีติ **จิโตฺต**ฯ ตถา **มโนฯ อิติ**-สโทฺท ''สพฺพมตฺถีติ โข, กจฺจาน, อยเมโก อโนฺต, สพฺพํ นตฺถีติ โข, กจฺจาน, อยํ ทุติโย อโนฺต''ติอาทีสุ (สํ. นิ. ๒.๑๕; ๓.๙๐) วิย นิทสฺสเน ทฎฺฐโพฺพ ยถาวุตฺตสฺส พุทฺธิยํ วิปริวตฺตมานสฺส มรณสฺส นิทสฺสนโตฯ เตเนวาห ''มตํ เต ชีวิตา เสโยฺย''ติอาทิฯ

นนุ เจตฺถ ''มโน''ติ อิทมฺปิ อตฺถโต จิตฺตเมว, อถ กสฺมา วุตฺตนฺติ อาห ''เอตฺถ จา''ติอาทิฯ **จิตฺตสฺส อตฺถทีปนตฺถํ วุตฺต**นฺติ นายํ จิตฺตสโทฺท ''จิตฺตสงฺกปฺป''ติอาทีสุ (ปารา. ๑๗๑) วิย วิจิตฺตาทิอโตฺถ, อถ โข วิญฺญาณวจโนติ ตสฺส อตฺถทีปนตฺถํ วุตฺตํฯ อิมินา ปุนรุตฺติโทสาภาวํ ทเสฺสติฯ กถเมตํ วิญฺญายตีติ อาห **''เตเนวสฺสา''**ติอาทิฯ จิโตฺต นานาปฺปการโก สงฺกโปฺป อสฺสาติ **จิตฺตสงฺกโปฺป**ฯ วิจิตฺตโตฺถ เหตฺถ จิตฺตสโทฺท ''นาหํ, ภิกฺขเว, อญฺญํ เอกนิกายมฺปิ สมนุปสฺสามิ เอวํ จิตฺตํ, ยถยิทํ, ภิกฺขเว, ติรจฺฉานคตา''ติอาทีสุ (สํ. นิ. ๓.๑๐๐) วิยฯ เตนาห **''วิจิตฺตสงฺกโปฺป''**ติฯ **เอตฺถาปิ อิติสโทฺท อาหริตโพฺพ**ติ ''จิตฺตสงฺกโปฺป''ติ อิมสฺมิํ ปเทปิ อธิการวเสน อิติสโทฺท อาหริตโพฺพฯ อิทญฺหิ ''อิติ จิตฺตสงฺกโปฺป''ติ เอวํ อวุตฺตมฺปิ อธิการโต วุตฺตเมว โหตีติฯ **สงฺกโปฺป**ติ เจตฺถ ''ตโกฺก วิตโกฺก สงฺกโปฺป''ติอาทีสุ (ธ. ส. ๗) วิย น วิตกฺกเสฺสว นามํ, อถ โข ตสฺส จ อเญฺญสญฺจาติ ทเสฺสตุํ **''สงฺกโปฺปติ จา''**ติอาทิ อารทฺธํฯ **สํวิทหนมตฺตสฺสา**ติ สญฺญาเจตนาวิตกฺกสงฺขาตสฺส สพฺพสฺส สํวิทหนสฺสฯ สามญฺญโตฺถ เหตฺถ มตฺตสโทฺท ''พฺราหฺมณมตฺตํ โภเชตี''ติอาทีสุ วิยฯ เตนาห **''ตญฺจ สํวิทหน''**นฺติอาทิฯ อิมินา สํวิทหนํ นาเมตฺถ น วิธานนฺติ ทเสฺสติฯ **อธิปฺปาโย** นาม วิตโกฺกฯ

อุจฺจาวเจน การเณนาติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๑๗๒) มหนฺตามหเนฺตน อุปาเยนฯ ตตฺถ มรณวณฺณสํวณฺณเน ตาว ชีวิเต อาทีนวทสฺสนวเสน อวจาการตา, มรเณ วณฺณภณนวเสน อุจฺจาการตา เวทิตพฺพาฯ สมาทปเน ปน มุฎฺฐิชาณุนิโปฺปถนาทีหิ มรณสมาทปนวเสน อุจฺจาการตา, เอกโต ภุญฺชนฺตสฺส นเข วิสํ ปกฺขิปิตฺวา มรณาทิสมาทปนวเสน อวจาการตา เวทิตพฺพาฯ

เอวํ อสาธารณวินิจฺฉยํ วตฺวา อิทานิ สาธารณวินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ **''เวสาลิย''**นฺติอาทิมาหฯ **โอปาตกฺขณนาทีสุ ทุกฺกฎ**นฺติ เอตฺถ สเจปิ ชาตปถวิํ ขณติ, ปาณาติปาตสฺส ปุพฺพปโยคตฺตา ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฎํฯ มนุสฺสวิคฺคโห นาคสุปณฺณาทิสทิโส ติรจฺฉานคโต **ติรจฺฉานคตมนุสฺสวิคฺคโห,** ยโกฺข จ เปโต จ ติรจฺฉานคตมนุสฺสวิคฺคโห จ **ยกฺขเปตติรจฺฉานคตมนุสฺสวิคฺคหา,** เตสํฯ **''ตถา''**ติ อิมินา ถุลฺลจฺจยํ อติทิสติฯ อิทานิ **''อิมินา นเยนา''**ติ

อาทินา อปเสฺสนสํวิธานาทีสุปิ ยถาวุตฺตอาปตฺติเภทํ อติทิสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ อปเสฺสนสํวิธานาทีสุ สเพฺพสุ ปโยเคสุฯ

อิทานิ อนาปตฺติํ ทเสฺสตุํ “**อสญฺจิจฺจา**”ติอาทิมาหฯ เอตฺถ จ “**อสญฺจิจฺจา**”ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๗๙) อิทํ มรณสํวตฺตนิกอุปกฺกมสฺส อสลฺลกฺขณํ สนฺธาย วุตฺตํ , “**อชานนฺตสฺสา**”ติ อิทํ ปน มรณสํวตฺตนิกอุปกรณสฺส อชานนํ สนฺธาย, “**นมรณาธิปฺปายสฺสา**”ติ อิทํ อุปกฺกมํ ชานนฺตสฺสาปิ มรณาธิปฺปายสฺส อภาวํฯ เตนาห “**อสญฺจิจฺจา**”ติอาทิฯ **อเจเตตฺวา**ติ อสลฺลเกฺขตฺวา, วิรชฺฌิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ

มุสลุสฺสาปนวตฺถุสฺมิํ วิยาติ ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ ภตฺตเคฺค อนฺตรฆเร อาสนํ ปญฺญเปโนฺต มุสเล อุสฺสิเต เอกํ มุสลํ อคฺคเหสิฯ ทุติโย มุสโล ปริปติตฺวา อญฺญตรสฺส ทารกสฺส มตฺถเก อวตฺถาสิฯ โส กาลมกาสิฯ ตสฺส กุกฺกุจฺจํ อโหสิ…เป…. กิํจิโตฺต ตฺวํ ภิกฺขูติฯ อสญฺจิจฺจ อหํ ภควาติฯ อนาปตฺติ ภิกฺขุ อสญฺจิจฺจา’’ติ (ปารา. ๑๘๐) อิมสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ วิยฯ

วิสคตปิณฺฑปาตวตฺถุสฺมิํ วิยาติ ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ปิณฺฑจาริโก ภิกฺขุ วิสคตํ ปิณฺฑปาตํ ลภิตฺวา ปฏิกฺกมนํ หริตฺวา ภิกฺขูนํ อคฺคการิกํ อทาสิฯ เต ภิกฺขู กาลมกํสุฯ ตสฺส กุกฺกุจฺจํ อโหสิ…เป…. กิํจิโตฺต ตฺวํ ภิกฺขูติฯ นาหํ ภควา ชานามีติฯ อนาปตฺติ ภิกฺขุ อชานนฺตสฺสา’’ติ (ปารา. ๑๘๑) อิมสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ วิยฯ

เภสชฺชวตฺถุสฺมิํ วิยาติ ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรา วญฺฌา อิตฺถี กุลูปกํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ ‘‘อิงฺฆายฺย เภสชฺชํ ชานาหิ, เยนาหํ วิชาเยยฺย’นฺติฯ ‘สุฏฺฐุ ภคินี’ติ ตสฺสา เภสชฺชํ อทาสิฯ สา กาลมกาสิฯ ตสฺส กุกฺกุจฺจํ อโหสิ…เป…. อนาปตฺติ ภิกฺขุ ปาราชิกสฺส, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปารา. ๑๘๗) อิมสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ วิยฯ อิธ **อาทิกมฺมิกา** อญฺญมญฺญํ ชีวิตา โวโรปิตภิกฺขู, เตสํ อนาปตฺติฯ อวเสสานํ มรณวณฺณสํวณฺณนกาทีนํ อาปตฺติเยวฯ

อถ กถํ ทุกฺขเวทนนฺติ, นนุ ราชาโน โจรํ ทิสฺวา หสมานาปิ ‘‘คจฺฉถ, นํ ฆาเตถา’’ติ วทนฺตีติ? สจฺจํ หสมานา วทนฺติ, โส ปน หาโส เตสํ อญฺญวิสโย, สนฺนิฏฺฐาปกเจตนา ทุกฺขสมฺปยุตฺตาวฯ วุตฺตเญฺหตํ **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘สเจปิ หิ สิริสยนํ อารุโฬฺห รชฺชสมฺปตฺติสุขมนุภวโนฺต ราชา ‘โจโร เทว อานีโต’ติ วุเตฺต ‘คจฺฉถ นํ มาเรถา’ติ หสมาโน ภณติ, โทมนสฺสจิเตฺตเนว ภณตีติ เวทิตโพฺพฯ สุขโวกิณฺณตฺตา, ปน อนุปฺปพนฺธาภาวา จ ทุชฺชานเมตํ ปุถุชฺชเนหี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๗๙)ฯ

ตติยปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. จตุตฺถปาราชิกวณฺณนา

อนภิชานนฺติ น อภิชานํฯ เยน หิ โย ธโมฺม อธิคโต, โส ตสฺส ปากโฏ โหตีติ อาห “**สกสนฺตาเน**”ติอาทิฯ **อุตฺตริมนุสฺสาน**ฺติ ปกติมนุเสฺสหิ อุตฺตริตรานํ มนุสฺสานํ, อุกฺกฏฺฐมนุสฺสานนฺติ อโตฺถฯ **ธมฺม**นฺติ มหคฺคตโลกุตฺตรภูตํ อธิคตธมฺมํฯ อถ วา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาติ **อุตฺตริมนุสฺสธโมฺมฯ มนุสฺสธโมฺม** นาม วินา ภาวนามนสิกาเรน ปกติยา มนุเสฺสหิ นิพฺพเตฺตตโพฺพ ทสกุสลกมฺมปถธโมฺมฯ โส หิ มนุสฺสานํ จิตฺตาธิฏฺฐานมเตฺตน อิชฺฌนโต เตสํ โส ภาวิตธโมฺม วิย ฐิโตติ ตถา วุโตฺต, มนุสฺสคฺคหณเญฺจตฺถ เตสุ พหุลํ ปวตฺตนโตฯ ฌานาทิกํ ปน

ตพฺพิธุรนฺติ ตตฺตฺตริ, อิติ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมาติ **อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ,** ตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมนฺติ เอวเมฺปตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **สมุทาจรโนฺต**ติ อาโรเจโนฺตฯ

กิญฺจาปิ โลกิยโลกุตฺตรา สพฺพาว ปญฺญา ''ญาณ''นฺติ วุจฺจติ, อิธ ปน มหคฺคตโลกุตฺตราว เวทิตพฺพาติ อาห **''มหคฺคตโลกุตฺตรปญฺญา ชานนเฏฺฐน ญาณ''**นฺติฯ กิเลเสหิ อารกตฺตา ปริสุทฺธเฏฺฐน อริยนฺติ อาห **''อริยํ วิสุทฺธํ อุตฺตม''**นฺติฯ อริยสโทฺท เจตฺถ วิสุทฺธปริยาโย, น โลกุตฺตรปริยาโยฯ **ฌานาทิเภเทติ อาทิ**สเทฺทน ''วิโมโกฺข, สมาธิ, สมาปตฺติ, ญาณทสฺสนํ, มคฺคภาวนา, ผลสจฺฉิกิริยา, กิเลสปฺปหานํ, วินีวรณตา จิตฺตสฺส, สุญฺญาคาเร อภิรตี''ติ (ปารา. ๑๙๘) อิเม สงฺคณฺหาติฯ **วิญฺญุสฺส มนุสฺสชาติกสฺสา**ติ อาโรเจตพฺพปุคฺคลนิทสฺสนํฯ เอตสฺส หิ อาโรจิเต อาโรจิตํ โหติ, น เทวพฺรหฺมานํ, นาปิ เปตยกฺขติรจฺฉานคตานนฺติฯ **อาโรเจยฺยา**ติ วเทยฺย, วิญฺญาเปยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ **วินา อญฺญาปเทเสนา**ติ ''โย เต วิหาเร วสติ, โส ภิกฺขุ ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภี''ติอาทินา (ปารา. ๒๒๐) นเยน อญฺญาปเทสํ วินาติ อโตฺถฯ **อิเธวา**ติ ''อิติ ชานามิ, อิติ ปสฺสามี''ติ อิมสฺมิํเยว ปเทฯ **''เตน วุตฺต''**นฺติ อาทิ นิคมนํฯ

สมนุคฺคาหียมาโนติ โจทิยมาโน, ยํ วตฺถุ อาโรจิตํ โหติ, ตสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ ''กิํ เต อธิคตํ, กินฺติ เต อธิคตํ, กทา เต อธิคตํ, กตฺถ เต อธิคตํ, กตเม เต กิเลสา ปหีนา, กตเมสํ ตฺวํ ธมฺมานํ ลาภี'ติ เกนจิ วุจฺจมาโน''ติ วุตฺตํ โหติฯ **อสมนุคฺคาหียมาโน**ติ น เกนจิ วุจฺจมาโนฯ

''ภิกฺขุภาเว ฐตฺวา อภโพฺพ ฌานาทีนิ อธิคนฺตุ''นฺติ สิกฺขาปทาติกฺกมสฺส อนฺตรายกรตฺตา วุตฺตํฯ ภิกฺขุภาโว หิสฺส สคฺคนฺตราโย เจว โหติ มคฺคนฺตราโย จ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๙๘)ฯ วุตฺตเญฺหตํ ''สามญฺญํ ทุปฺปรามฏฺฐํ, นิรยายุปกฑฺฒตี''ติ (สํ. นิ. ๑.๘๙; ธ. ป. ๓๑๑)ฯ อปรมฺปิ วุตฺตํ ''สิถิโล หิ ปริพฺพาโช, ภิโยฺย อากิรเต รช''นฺติ (สํ. นิ. ๑.๘๙; ธ. ป. ๓๑๓)ฯ ***ภิกฺขุภาโว***ติ ปาราชิกํ อาปชฺชิตฺวา ''สมโณ อห''นฺติ ปฏิชานนโต โวหารมตฺตสิโทฺธ ภิกฺขุภาโวฯ **ทานาทีหี**ติ ทานสรณสีลสํวราทีหิฯ

อชานเมวาติ เอตฺถ **เอวา**ติ อวธารณเตฺถ นิปาโตฯ **''อชานเมว''**นฺติปิ ปฐนฺติฯ ตตฺถ ปน ''เอวํ ชานามิ, เอวํ ปสฺสามี''ติ อวจนฺติ โยเชตพฺพํฯ **วจนตฺถวิรหโต**ติ ''ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชิ''นฺติ อาทิวจนสฺส (ปารา. ๒๐๙) อตฺถภูเตน ฌานาทินา วชฺชิตตฺตา ตุจฺฉํ อุทกาทิสุญฺญํ ภาชนํ วิยฯ **มุสา**ติ วิสํวาทนปุเรกฺขารสฺส ปรวิสํวาทโก วจีปโยโค, กายปโยโค วาฯ เตนาห **''วญฺจนาธิปฺปายโต มุสา''**ติฯ มุสา จ วญฺจนาธิปฺปาโย จ ปุพฺพภาคกฺขเณ, ตงฺขเณ จฯ วุตฺตญฺหิ ''ปุเพฺพ วาสฺส โหติ 'มุสา ภณิสฺส'นฺติ, ภณนฺตสฺส โหติ 'มุสา ภณามี'''ติ (ปารา. ๒๐๐)ฯ เอตญฺหิ ทฺวยํ องฺคภูตํ, อิตรํ ปน โหตุ วา, มา วา, อการณเมตํฯ **อภณิ**นฺติ วิญฺญาปนํ อกาสิํฯ

อญฺญตฺร อธิมานาติ อธิคโต มาโน, อธิโก วา มาโน **อธิมาโน,** ถทฺธมาโนติ อโตฺถ, ตํ วินาติ อโตฺถฯ กสฺส ปนายํ อธิมาโน อุปฺปชฺชติ, กสฺส นุปฺปชฺชติ? อริยสาวกสฺส ตาว นุปฺปชฺชติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๑๙๖)ฯ โส หิ มคฺคผลนิพฺพานปหีนกิเลสาวสิฏฺฐกิเลสปจฺจเวกฺขเณน สญฺชาตโสมนโสฺส อริยคุณปฺปฏิเวเธ นิกฺกโงฺข, ตสฺมา โสตาปนฺนาทีนํ ''อหํ สกทาคามี''ติอาทิวเสน มาโน นุปฺปชฺชติฯ ทุสฺสีลสฺส นุปฺปชฺชติฯ โส หิ อริยคุณาธิคเม นิราโสวฯ สีลวโตปิ ปริจฺจตฺตกมฺมฏฺฐานสฺส นิทฺทารามตาทิมนุยุตฺตสฺส นุปฺปชฺชติ, สุปริสุทฺธสีลสฺส ปน กมฺมฏฺฐาเน อปฺปมตฺตสฺส นามรูปํ ววตฺถเปตฺวา ปจฺจยปริคฺคเหน วิติณฺณกงฺขสฺส ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา สงฺขาเร สมฺมสนฺตสฺส อารทฺธวิปสฺสกสฺส อุปฺปชฺชติฯ เตนาห **''ยฺวาย''**นฺติอาทิฯ

ตตฺถ **ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา**ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๙๖) กลาปสมฺมสนวเสน อนิจฺจา ทิลกฺขณตฺตยํ อาโรเปตฺวาฯ **สมฺมสนฺตสฺสา**ติ วิปสฺสนฺตสฺสฯ **อารทฺธวิปสฺสกสฺสา**ติ อุทยพฺพยานุปสฺสนาย อารทฺธวิปสฺสกสฺสฯ **อปเตฺต**ติ อตฺตโน สนฺตาเน อุปฺปตฺติวเสน อปเตฺต, อนธิคเตติ วุตฺตํ โหติฯ **ปตฺตสญฺญิตาสงฺขาโต**ติ ''ปโตฺต มยา อุตฺตริมนุสฺสธโมฺม''ติ เอวํ สญฺญิตาสงฺขาโต อธิมาโน อุปฺปชฺชติฯ อุปฺปโนฺน จ สุทฺธสมถลาภึ วา สุทฺธวิปสฺสนาลาภึ วา อนฺตรา ฐเปติฯ โส หิ ทสปิ วีสมฺปิ ตึสมฺปิ วสฺสานิ กิเลสสมุทาจารํ อปสฺสโนฺต ''อหํ โสตาปโนฺน''ติ วา ''สกทาคามี''ติ วา ''อนาคามี''ติ วา มญฺญติฯ สมถวิปสฺสนาลาภึ ปน อรหเตฺตเยว ฐเปติฯ ตสฺส หิ สมาธิพเลน กิเลสา วิกฺขมฺภิตา, วิปสฺสนาพเลน สงฺขารา สุปริคฺคหิตา, ตสฺมา สฏฺฐิมฺปิ วสฺสานิ, อสีติมฺปิ วสฺสานิ, วสฺสสตมฺปิ กิเลสา น สมุทาจรนฺติ, ขีณาสวเสฺสว จิตฺตาจาโร โหติฯ โส เอวํ ทีฆรตฺตํ กิเลสสมุทาจารํ อปสฺสโนฺต อนฺตรา อฏฺฐตฺวาว ''อรหา อห''นฺติ มญฺญตีติฯ **''ตํ อธิมานํ ฐเปตฺวา''**ติ อิมินา ''อญฺญตฺรา''ติ ปทํ อเปกฺขิตฺวา ''อธิมานา''ติ อุปโยคเตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ ทเสฺสติฯ

ปาปิจฺฉตายาติ ปาปา อิจฺฉา เอตสฺสาติ **ปาปิโจฺฉ,** ตสฺส ภาโว **ปาปิจฺฉตา,** ตาย, ปาปิกาย อิจฺฉายาติ อโตฺถฯ ยา สา ''อิเธกโจฺจ ทุสฺสีโลว สมาโน 'สีลวา'ติ มํ ชโน ชานาตู''ติ อาทินา (วิภ. ๘๕๑) นเยน วุตฺตา, ตาย อสนฺตคุณสมฺภาวนิจฺฉายาติ วุตฺตํ โหติฯ อิมินา ปน มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา สมุทาจรนฺตสฺส อนาปตฺตีติ ทเสฺสติฯ **อยมฺปี**ติ **ปิ**-สเทฺทน น เกวลํ ปุริมา ตโยวาติ ทเสฺสติฯ

อสนฺตนฺติ อภูตํฯ **ฌานาทิธมฺม**นฺติ ฌานํ, วิโมโกฺข, สมาธิ, สมาปตฺติ, ญาณทสฺสนํ, มคฺคภาวนา, ผลสจฺฉิกิริยา, กิเลสปฺปหานํ, วินีวรณตา จิตฺตสฺส, สุญฺญาคาเร อภิรตี''ติ (ปารา. ๑๙๘) เอวํ วุตฺตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํฯ **ยสฺส อาโรเจตี**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๑๕) วาจาย วา หตฺถวิการาทีหิ วา องฺคปจฺจงฺคโจปเนหิ วิญฺญตฺติปเถ ฐิตสฺส ยสฺส ปุคฺคลสฺส อาโรเจติฯ วิญฺญตฺติปถํ ปน อติกฺกมิตฺวา ฐิโต โกจิ เจ ทิเพฺพน จกฺขุนา (สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๑๕), ทิพฺพาย จ โสตธาตุยา ทิสฺวา จ สุตฺวา จ ชานาติ, น ปาราชิกํฯ โยปิ ''กึ อยํ ภณตี''ติ สํสยํ วา อาปชฺชติ, จิรํ วีมํสิตฺวา วา ปจฺฉา ชานาติ, ''อวิชานโนฺต''อิเจฺจว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ โย ปน ฌานาทีนิ อตฺตโน อธิคมวเสน วา อุคฺคหปริปุจฺฉาทิวเสน วา น ชานาติ, เกวลํ ''ฌาน''นฺติ วา ''วิโมโกฺข''ติ วา วจนมตฺตเมว สุตํ โหติ, โสปิ เตน วุเตฺต ''ฌานํ กิร สมาปชฺชี''ติ เอส วทตีติ ยทิ เอตฺตกมตฺตมฺปิ ชานาติ, ''ชานาติ''เจฺจว สงฺขฺยํ คจฺฉติ, ตสฺส วุเตฺต ปาราชิกเมวฯ เสโส ปน เอกสฺส วา ทฺวินฺนํ วา พหูนํ วา นิยมิตานิยมิตวเสน วิเสโส สโพฺพ สิกฺขาปจฺจกฺขานกถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ ปริยายภาสเน ปน ''อห''นฺติ อวุตฺตตฺตา ปฏิวิชานนฺตสฺส วุเตฺตปิ ถุลฺลจฺจยํฯ วิสํวาทนาธิปฺปาเยน มุสาวาทปโยคสฺส กตตฺตา อปฺปฏิวิชานนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏนฺติ อาห **''โย เต วิหาเร วสติ…เป…. ทุกฺกฏ''**นฺติฯ **อนุลฺลปนาธิปฺปายสฺสา**ติ อุลฺลปนาธิปฺปายวิรหิตสฺส, อภูตาโรจนาธิปฺปายวิรหิตสฺสาติ อโตฺถฯ อุมฺมตฺตกาทโย ปุเพฺพ วุตฺตนยาเอวฯ อิธ ปน **อาทิกมฺมิกา** วคฺคุมุทาตีริยภิกฺขู, เตสํ อนาปตฺติฯ

จตุตฺถปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาราชิกนิคมนวณฺณนา

อิธาติ อิมสฺมึ ภิกฺขุปาติโมเกฺขฯ **อุทฺทิฏฺฐปาราชิกปริทีปนเมวา**ติ อุทฺทิฏฺฐานํ จตุนฺนํ ปาราชิกานํ ปริทีปนวจนเมวฯ อวธารณํ ปน น อเญฺญสมฺปีติ ทสฺสนตฺถํฯ เตนาห **''สโมธาเนตฺวา ปนา''**ติอาทิฯ ตตฺถ **สโมธาเนตฺวา**ติ ตตฺถ ตตฺถ อาคตานิ เอเตฺถว สโมทหิตฺวา,

ปกฺขิปิตฺวา ราสึ กตฺวาติ อโตฺถฯ **ปาฬิยํ อาคตานี**ติ อุเทฺทสปาฬิยํ อาคตานิ ฯ **ภิกฺขุนีนํ อสาธารณานิ จตฺตารี**ติ อุพฺภชาณุมณฺฑลิกา, วชฺชปฺปฏิจฺฉาทิกา, อุกฺขิตฺตานุวตฺติกา, อฎฺฐวตฺถุกาติ อิมานิ ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูหิ อสาธารณานิ จตฺตาริฯ ปณฺฑกาทีนญฺหิ เอกาทสนฺนํ อภพฺพภาโว ปาราชิกาปตฺติสทิสตฺตา ปาราชิโกติ อาห **“เอกาทสนฺน”**นฺติอาทิฯ **อภพฺพภาวสงฺขาเตหี**ติ วตฺถุวิปนฺนตาทินา ปพฺพชฺชูปสมฺปทาย นอรหภาวสงฺขาเตหิฯ ปณฺฑกติรจฺฉานคตอุภโตพฺยญฺชนกา (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๓๓) หิ ตโย วตฺถุวิปนฺนา อเหตุกปฺปฏิสนฺธิกา, เตสํ สโคฺค อวาริโต, มโคฺค ปน วาริโตฯ อภพฺพา หิ เต มคฺคปฺปฎิลาภาย วตฺถุวิปนฺนตฺตาฯ ปพฺพชฺชาปิ เนสํ ปฎิกฺขิตฺตา, ตสฺมา เตปิ ปาราชิกาวฯ เถยฺยสํวาสโก, ติตฺถิยปกฺกนฺตโก, มาตุฆาตโก, ปิตุฆาตโก, อรหนฺตฆาตโก, ภิกฺขุนิทูสโก, โลหิตุปฺปาทโก, สงฺฆเภทโกติ อิเม อฎฺฐ อตฺตโน กิริยาย วิปนฺนตฺตา อภพฺพฏฺฐานํ ปตฺตาติ ปาราชิกาวฯ เตสุ เถยฺยสํวาสโก, ติตฺถิยปกฺกนฺตโก, ภิกฺขุนิทูสโกติ อิเมสํ ติณฺณํ สโคฺค อวาริโต, มโคฺค ปน วาริโตวฯ อิตเรสํ ปญฺจนฺนํ อุภยมฺปิ วาริตํฯ เต หิ อนนฺตราว นรเก นิพฺพตฺตนกสตฺตาฯ ยทา ภิกฺขุนี วิพฺภมิตุกามา หุตฺวา กาสาวเมว วา คิหิวตฺถํ วา คิหินิวาสนากาเรน นิวาเสติ, ตทา ปาราชิกมาปนฺนา นาม โหตีติ อาห **“คิหิภาวํ ปตฺถยมานายา”**ติอาทิฯ สา หิ อชฺฌาจารวีติกฺกมํ อกตฺวาปิ เอตฺตาวตา อสฺสมณี นาม โหติฯ

ทีฆตาย ลมฺพมานํ องฺคชาตเมตสฺสาติ **ลมฺพี** (สารตฺถ. ฎี. ๒.๒๓๓)ฯ น โส เอตฺตาวตา ปาราชิโก, อถ โข ยทา อนภิรติยา ปีฬิโต อตฺตโน องฺคชาตํ มุเข วา วจฺจมเคฺค วา ปเวเสติ, ตทา ปาราชิโก โหติฯ มุทุกตา ปิฎฺฐิ เอตสฺสาติ **มุทุปิฎฺฐิโก,** กตปริกมฺมาย มุทุกาย ปิฏฺฐิยา สมนฺนาคโตฯ โสปิ ยทา อนภิรติยา ปีฬิโต อตฺตโน องฺคชาตํ อตฺตโน มุขมคฺควจฺจมเคฺคสุ อญฺญตรํ ปเวเสติ, ตทา ปาราชิโก โหติฯ **ปรสฺส องฺคชาตํ มุเขน คณฺหาตี**ติ โย อนภิรติยา ปีฬิโต ปรสฺส สุตฺตสฺส วา ปมตฺตสฺส วา องฺคชาตํ มุเขน คณฺหาติฯ **ปรสฺส องฺคชาเต อภินิสีทตี**ติ โย อนภิรติยา ปีฬิโต ปรสฺส องฺคชาตํ กมฺมนิยํ ทิสฺวา อตฺตโน วจฺจมเคฺคน ตสฺสูปริ นิสีทติ, ตํ อตฺตโน วจฺจมคฺคํ ปเวเสตีติ อโตฺถฯ เอตานิ หิ จตฺตาริ ยสฺมา อุภินฺนํ ราควเสน สทิสภาวูปคตานํ ธโมฺม ‘‘เมถุนธโมฺม’’ติ วุจฺจติ, ตสฺมา เอเกน ปริยาเยน เมถุนธมฺมํ อปฺปฏิเสวิตฺวาเยว เกวลํ มเคฺคน มคฺคปฺปเวสนวเสน อาปชฺชิตพฺพตฺตา เมถุนธมฺมปาราชิกสฺส อนุโลเมนฺตีติ **“อนุโลมปาราชิกานี”**ติ วุจฺจนฺติฯ

เอตฺถาห – มาตุฆาตกปิตุฆาตกอรหนฺตฆาตกา ตติยปาราชิกํ อาปนฺนา, ภิกฺขุนิทูสโก, ลมฺพิอาทโย จตฺตาโร จ ปฐมปาราชิกํ อาปนฺนา เอวาติ กตฺวา กุโต จตุวีสตีติ (สารตฺถ. ฎี. ๒.๒๓๓)? วุจฺจเต – มาตุฆาตกาทโย หิ จตฺตาโร อิธ อนุปสมฺปนฺนา เอว อธิเปฺปตา, ลมฺพิอาทโย จตฺตาโร กิญฺจาปิ ปฐมปาราชิเกน สงฺคหิตา, ยสฺมา ปน เอเกน ปริยาเยน เมถุนธมฺมํ อปฺปฏิเสวิโน โหนฺติ, ตสฺมา วิสุํ วุตฺตาติฯ ทุติยวิกเปฺป **กจฺจิตฺถา**ติ เอตฺถ กจฺจิ อตฺถาติ ปทเจฺฉโท กาตโพฺพฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาฏิโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

ปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สงฺฆาทิเสสกณฺฑํ

ปิยวจเนน อาลปนนฺติ ปิยายิตพฺพวจเนนาลปนํ, สาธูนํ สมาลปนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ สาธโว หิ ปเร ‘‘โภโนฺต’’ติ วา ‘‘เทวานํปิยา’’ติ วา ‘‘ภทฺรภว’’นฺติ วา ‘‘อายสฺมโนฺต’’ติ วา สมาลปนฺติฯ

๑. สุกฺกวิสฺสฎฺฐิสิกฺขาปทวณฺณนา

สํ-สโทฺท วิชฺชมานโตฺถติ อาห **‘‘สํวิชฺชตี’’**ติฯ **เจตนา**ติ วีติกฺกมวสปฺปวตฺตา ปุพฺพภาคเจตนา, โมจนสฺสาทเจตนาติ อโตฺถฯ **อสฺสา**ติ สุกฺกวิสฺสฎฺฐิยาฯ อญฺญปทตฺถสมาเสเนว สุกฺกวิสฺสฎฺฐิยา วุตฺตตฺตา อิก-สทฺทสฺส วิสุํ อโตฺถ นตฺถีติ อาห **‘‘สเญฺจตนาว สเญฺจตนิกา’’**ติฯ อิทานิ อิก-สโทฺทว อตฺถิอตฺถํ ปกาเสตีติ ทเสฺสโนฺต **‘‘สเญฺจตนา วา’’**ติอาทิมาหฯ สํวิชฺชมานา เจตนา **สเญฺจตนาฯ สุกฺกสฺสา**ติ สมฺภวสฺสฯ **วิสฺสฎฺฐี**ติ วิสฺสโคฺคฯ

อิทานิ ตํ ยสฺมึ กาเล โมเจติ, เยนาธิปฺปาเยน โมเจติ, เยน โจปาเยน โมเจติ, ยญฺจ ตสฺส อธิปฺปายสฺส วตฺถุ, ตํ สพฺพํ สเงฺขปโต วิภาเวตฺวา สรูปโต ตํ วิสฺสฎฺฐึ ทเสฺสตุํ **‘‘ราคูปตฺถมฺภาทีสู’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ราคสฺส พลวภาโว, ราเคน วา องฺคชาตสฺสูปตฺถโมฺภ ถทฺธภาโว **ราคูปตฺถโมฺภ,** โส อาทิ เยสํ เต **ราคูปตฺถมฺภาทโย,** เตสุ ราคูปตฺถมฺภาทีสุฯ **อาทิ**สเทฺทน (ปารา. ๒๓๘) วจฺจูปตฺถมฺภปสฺสาวูปตฺถมฺภวาตูปตฺถมฺภอุจฺจาลิงฺคปาณกทฎฺฐูปตฺถมฺภานํ คหณํฯ **กมฺมญฺญตํ ปเตฺต**ติ โมจนกมฺมกฺขมตาย กมฺมนิยตํ ปเตฺต, อชฺฌตฺตรูปาทีสุ อุปกฺกมารหภาวํ ปเตฺตติ อโตฺถฯ อโรคสฺส ภาโว **อาโรคฺยํ,** ตํ อาทิ เยสํ เต **อาโรคฺยาทโย,** เตสุ อาโรคฺยาทีสุฯ **อาทิ**สเทฺทน สุขเภสชฺชทานปุญฺญยญฺญสคฺคพีชวีมํสทวานํ คหณํฯ **อชฺฌตฺตรูเป** อชฺฌตฺตํ อุปาทินฺนรูเป, ตํ อาทิ เยสํ เต **อชฺฌตฺตรูปาทโย,** เตสุฯ **อาทิ**สเทฺทน พหิทฺธารูปอชฺฌตฺตพหิทฺธารูปอากาเสกฎิกมฺปนานํ คหณํฯ โมจเน อสฺสาโท สุขเวทนา **โมจนสฺสาโท,** โมจนตฺถํ ปุพฺพภาเค ปวตฺตราโค, สมฺปยุตฺตอสฺสาทสีเสน เจตฺถ ราโค วุโตฺต, เตน สมฺปยุตฺตา เจตนา **โมจนสฺสาทเจตนา,** ตาย ฯ อิมินา มุจฺจนสฺสาโท (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๔๐) มุตฺตสฺสาโท เมถุนสฺสาโท ผสฺสสฺสาโท กณฺฑุวนสฺสาโท ทสฺสนสฺสาโท นิสชฺชสฺสาโท วาจสฺสาโท เคหสิตเปมํ วนภงฺคิยนฺติ อิเมหิ สมฺปยุตฺตา เจตนาโย ปฎิกฺขิปติ, ตาหิ นิมิเตฺต อุปกฺกมนฺตสฺส มุเตฺตปิ อนาปตฺติฯ **‘‘นิมิเตฺต อุปกฺกมนฺตสฺสา’’**ติ อิมินา ปน อูรุมทฺทาปนาทีนิ ปฎิกฺขิปติฯ เตน หิ สติปิ โมจนสฺสาเท นิมิเตฺต อุปกฺกมาภาวโต มุเตฺตปิ อนาปตฺติฯ วุตฺตเญฺหตํ **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘สา จ โข นิมิเตฺต อุปกฺกมนฺตเสฺสว, หตฺถปริกมฺมปาทปริกมฺมคตฺตปริกมฺมกรเณน สเจปิ อสุจิ มุจฺจติ, อนาปตฺตี’’ติฯ

อาสยธาตุนานาตฺตโตติ ปิตฺตเสมฺหปุพฺพโลหิตาสยานเญฺจว ปถวีธาตุอาทีนญฺจ จตุนฺนํ ธาตูนํ, รสโสณิตาทีนํ วา สตฺตนฺนํ ธาตูนํ นานาตฺตโตฯ **ฐานา จาวนา**ติ สุกฺกสฺส ยํ ฐานํ, ตโต จุติฯ สุกฺกสฺส หิ วตฺถิสีสํ กฎิ กาโยติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๓๗) ติธา ฐานํ ปกเปฺปนฺติฯ **เอโก** กิราจริโย ‘‘วตฺถิสีสํ สุกฺกสฺส ฐาน’’นฺติ อาห, เอโก ‘‘กฎี’’ติ, เอโก ‘‘สกโล กาโย’’ติฯ เตสุ ตติยสฺส ภาสิตํ สุภาสิตํฯ เกสโลมนขทนฺตานญฺหิ มํสวินิมุตฺตฎฺฐานํ, อุจฺจารปสฺสาวเขฬสิงฺฆาณิกา, ถทฺธสุกฺขจมฺมานิ จ วเชฺชตฺวา อวเสโส ฉวิมํสโลหิตานุคโต สโพฺพปิ กาโย กายปฺปสาทภาวชีวิตินฺทฺริยาพทฺธปิตฺตานํ, สมฺภวสฺส จ ฐานเมวฯ ตถา หิ ราคปริยุฎฺฐาเนนาภิภูตานํ หตฺถีนํ อุโภหิ กณฺณจูฬิกาหิ สมฺภโว นิกฺขมติฯ

เอตฺถ จ **“ราคูปตฺถมฺภาทีสู”**ติอาทินา (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๓๗) กาโล ทสฺสิโตฯ ราคูปตฺถมฺภาทิกาเลสุ หิ องฺคชาตํ กมฺมนิยํ โหติฯ ยสฺส กมฺมนิยเตฺต สติ โมเจติ, อิโต ปรํ อโญฺญ กาโล นตฺถิฯ น หิ วินา ราคูปตฺถมฺภาทีหิ ปุพฺพณฺหาทโย กาลเภทา โมจเน นิมิตฺตํ โหนฺติฯ **“อาโรคฺยาทีสู”**ติอาทินา ปน อธิปฺปาโย ทสฺสิโตฯ เอวรูเปน หิ อธิปฺปายเภเทน โมเจติ, น อญฺญถาฯ **“อชฺฌตฺตรูปาทีสู”**ติอาทินา อุปาโย ทสฺสิโตฯ อชฺฌตฺตรูเป วา หิ โมเจยฺย, พหิทฺธารูเป วา, อุภยตฺถ วา, อากาเส วา กฏิํ กเมฺปโนฺต, อิโต ปรํ อโญฺญ อุปาโย นตฺถิฯ **นีลาทิวเสนา”**ติอาทีหิ ปน ทสหิ นวมสฺส อธิปฺปายสฺส วตฺถุ ทสฺสิตํฯ วีมํสโนฺต หิ นีลาทีสุ อญฺญตรวเสน วีมํสติ, น เตหิ วินิมุตฺตนฺติฯ **“ฐานา จาวนา”**ติ อิมินา ปน อตฺถโต วิสฺสฏฺฐิ ทสฺสิตา ฯ ยถาห ‘‘วิสฺสฏฺฐีติ ฐานโต จาวนา วุจฺจตี’’ติ (ปารา. ๒๓๗)ฯ สา จายํ ตสฺส สุกฺกสฺส ฐานา จาวนา ราควเสนฯ วุตฺตเญฺหตํ **กถาวตฺถุอฏฺฐกถายํ** ‘‘สุกฺกวิสฺสฏฺฐิ นาม ราคสมุฏฺฐานา โหตี’’ติ (กถา. อฏฺฐ. ๓๐๗)ฯ **อญฺญตฺร สุปินนฺตา**ติ สุปิโน เอว สุปินโนฺต, ตํ ฐเปตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ เตนาห ‘‘ยา สุปิเน’’ติอาทิฯ **สงฺฆาทิเสโส**ติ อิมสฺส อาปตฺตินิกายสฺส นามํฯ เตนาห **“ยา อญฺญตฺร สุปินนฺตา”**ติอาทิฯ **อาปตฺตินิกาโย**ติ อาปตฺติสมูโหฯ กิญฺจาปิ อยํ เอกาว อาปตฺติ, รุฬฺหิสเทฺทน, ปน อวยเว สมูหโวหาเรน วา ‘‘นิกาโย’’ติ วุโตฺต ‘‘เอโก เวทนากฺขโนฺธ, เอโก วิญฺญาณกฺขโนฺธ’’ติอาทีสุ วิยฯ

อสฺสาติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๑๖ สํฆาทิเสสกณฺฑ) อาปตฺตินิกายสฺสฯ นนุ จ อยุโตฺตยํ นิเทฺทโส ‘‘สโงฺฆ อาทิมฺหิ เจว เสเส จ อิจฺฉิตโพฺพ อสฺสา’’ติฯ น หิ อาปตฺตินิกายสฺส อาทิมฺหิ เจว เสเส จ สโงฺฆ อิจฺฉิโต, กิญฺจรหิ วุฏฺฐานสฺสาติ อิมํ โจทนํ มนสิ นิธาย ยถา น วิรุชฺฌติ, ตถา อธิปฺปายํ วิวริตุํ **“กิํ วุตฺตํ โหตี”**ติอาทิมาหฯ อาปตฺติโต วุฏฺฐานสฺส อาทิมฺหิ เจว เสเส จ อิจฺฉิโต สโงฺฆ อาปตฺติยาว อิจฺฉิโต นาม โหตีติ อยเมตฺถ อธิปฺปาโยฯ **อาปตฺติวุฏฺฐาน**นฺติ อาปตฺติโต วุฏฺฐานํ, อนาปตฺติกภาวูปคมนนฺติ อโตฺถฯ

ทกโสตนฺติ ปสฺสาวมคฺคํ, องฺคชาตปฺปเทสนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ยทิ เอวํ อถ กสฺมา อฏฺฐกถายํ ‘‘ทกโสตํ โอติณฺณมตฺต’’ติ วุตฺตนฺติ อาห **“ฐานโต ปน จุต”**นฺติอาทิฯ **อวสฺสเมว ทกโสตํ โอตรติ** อธิวาเสตฺวา อนฺตรา นิวาเรตุํ อสกฺกุเณยฺยตฺตาฯ ทกโสโตโรหนโต (สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๓๖-๒๓๗) ปฏฺฐาย ปน อุปาทินฺนโต วินิมุตฺตตฺตา สมฺภวรูปํ อุตุสมุฏฺฐานเมว อวสิสฺสติ, เสสํ ติสมุฏฺฐานํ นตฺถีติ เวทิตพฺพํฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ฐานโต จุตํ ทกโสตํ โอตรติ, ตสฺมาฯ

อโมจนาธิปฺปายสฺสาติ เภสเชฺชน นิมิตฺตํ อาลิมฺปนฺตสฺส อุจฺจาราทีนิ วา กโรนฺตสฺสฯ **สุปินํ ปสฺสนฺตสฺสา**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๓๗) ธาตุโกฺขภโต วา อนุภูตปุพฺพโต วา เทวโตปสํหารโต วา ปุพฺพนิมิตฺตโต วาติ อิเมหิ จตูหิ การเณหิ สุปินํ ปสฺสนฺตสฺสฯ กิํ ปเนตํ ปสฺสโนฺต สุโตฺต ปสฺสติ, ปฏิพุโทฺธ, อุทาหุ เนว สุโตฺต, น ปฏิพุโทฺธติ? กิเญฺจตฺถ – ยทิ ตาว สุโตฺต ปสฺสติ, อภิธมฺมวิโรโธ อาปชฺชติฯ ภวงฺคจิเตฺตน หิ สุปติ, ตํ รูปนิมิตฺตาทิอารมฺมณํ วา ราคาทิสมฺปยุตฺตํ วา น โหติฯ สุปินํ ปสฺสนฺตสฺส จ อีทิสานิ จิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติฯ อถ ปฏิพุโทฺธ ปสฺสติ, วินยวิโรโธ อาปชฺชติฯ ยญฺหิ ปฏิพุโทฺธ ปสฺสติ, ตํ สโพฺพหาริกจิเตฺตน ปสฺสติฯ สโพฺพหาริกจิเตฺตน จ กเต วีติกฺกเม อนาปตฺติ นาม นตฺถิฯ สุปินํ ปสฺสเนฺตน ปน กเตปิ วีติกฺกเม เอกนฺตํ อนาปตฺติ เอวฯ อถ เนว สุโตฺต น ปฏิพุโทฺธ ปสฺสติ, โก นาม ปสฺสติ, เอวญฺจ สติ สุปินสฺส อภาโวว อาปชฺชตีติ? น อภาโว, กสฺมา? ยสฺมา กปิมิทฺธปเรโต ปสฺสติฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘กปิมิทฺธปเรโต โข มหาราช สุปินํ ปสฺสตี’’ติ (มิ. ป. ๕.๓.๕)ฯ **กปิมิทฺธปเรโต**ติ มกฺกฏนิทฺทาย ยุโตฺตฯ ยถา หิ มกฺกฏสฺส นิทฺทา ลหุปริวตฺตา โหติ, เอวํ ยา นิทฺทา ปุนปฺปุนํ กุสลาทิจิตฺตโวกิณฺณตฺตา ลหุปริวตฺตา, ยสฺสา ปวตฺติยํ ปุนปฺปุนํ ภวงฺคโต อุตฺตรณํ โหติ, ตาย ยุโตฺต สุ

ปินํ ปสฺสติฯ ยสฺส จ เอวํ ปสฺสนฺตสฺส สุปิเน เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺส วิย, กายสํสคฺคาทีนิ อาปชฺชนฺตสฺส วิย จ สุปินเนฺตเนว การเณน อสุจิ มุจฺจติ, ตสฺสปิ อนาปตฺติฯ สุปิเน (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๖๒) ปน อุปฺปนฺนาย อสฺสาทเจตนาย สจสฺส วิสโย โหติ, นิจฺจเลน ภวิตพฺพํ, น หตฺเถน นิมิตฺตํ กีฬาเปตพฺพํฯ กาสาวปจฺจตฺถรณรกฺขณตฺถํ ปน หตฺถปุเฏน คเหตฺวา ชคฺคนตฺถาย อุทกฏฺฐานํ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ

สุกฺกวิสฺสฏฺฐิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. กายสํสคฺคสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘โอติโณฺณ’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๗๐) อิทํ กมฺมสาธนํ, กตฺตุสาธนํ วา โหตีติ ตทุภยวเสน อตฺถํ ทเสฺสโนฺต **‘‘ยกฺขาทีหิ วิย สตฺตา’’**ติอาทิมาหฯ **อสมเปกฺขิตฺวา**ติ ยถาสภาวํ อนุปปริกฺขิตฺวา, ยถา เต รติชนกา รูปาทโย วิสยา อนิจฺจทุกฺขาสุภานตฺตากาเรน อวฏฺฐิตา, ตถา อปสฺสิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **ปริณเตนา**ติ ปริวเตฺตนฯ เตนาห **‘‘ยถา ปริวตฺตมาน’’**นฺติอาทิฯ **วุตฺตราควเสนา**ติ กายสํสคฺคราควเสนฯ **ตทหุชาตายปี**ติ ตสฺมิํ อหนิ ชาตํ ชนนํ เอติสฺสาติ **ตทหุชาตา,** ตสฺมิํ อหนิ ชาตาติ วา **ตทหุชาตา,** ตาย, ตํ ทิวสํ ชาตายปีติ อโตฺถ, ชาตมตฺตาย อลฺลมํสเปสิวณฺณายปีติ วุตฺตํ โหติฯ

อสฺสาติ ‘‘กายสํสคฺคํ สมาปเชฺชยฺยา’’ติ ปทสฺสฯ อิทานิ หตฺถาทีนํ วิภาคทสฺสนตฺถํ **‘‘ตตฺถ หโตฺถ นาม กปฺปรโต ปฏฺฐายา’’**ติอาทิมาหฯ **กปฺปรโต ปฏฺฐายา**ติ ทุติยมหาสนฺธิํ อุปาทายฯ อญฺญตฺถ ปน มณิพนฺธโต ปฏฺฐาย ยาว อคฺคนขา หโตฺถฯ วินนฺธิตฺวา วา อวินนฺธิตฺวา วา กตเกสกลาปเสฺสตํ อธิวจนนฺติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **วินนฺธิตฺวา**ติ ตีหิ เกสวฏฺฏีหิ คนฺถิตฺวาฯ **สุวณฺณจีรก**นฺติ สุวณฺณปาฬิํฯ หตฺถญฺจ เวณิญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสสรีรํ องฺคนฺติ อาห **‘‘อวเสสสฺส สรีรสฺสา’’**ติอาทิฯ

โย หิ เสวนาธิปฺปาโยปิ นิจฺจเลน กาเยน เกวลํ ผสฺสํ ปฏิวิชานาติ สาทิยติ อนุโภติ, ตสฺส จิตฺตุปฺปาทมเตฺต อาปตฺติยา อภาวโต อนาปตฺตีติ อาห **‘‘กาเยน อวายมิตฺวา’’**ติอาทิฯ **โมกฺขาธิปฺปาเยนา**ติ อิตฺถิโต มุจฺจิตุกามตาธิปฺปาเยนฯ **อสญฺจิจฺจา**ติ ‘‘อิมินา อุปาเยน อิมํ ผุสิสฺสามี’’ติ อเจเตตฺวาฯ เอวญฺหิ อเจเตตฺวา ปตฺตปฺปฏิคฺคหณาทีสุ มาตุคามสฺส องฺคผุเฏฺฐปิ อนาปตฺติฯ **อสติยา**ติ อญฺญวิหิโต โหติ, ‘‘มาตุคามํ ผุสิสฺสามี’’ติ สติ นตฺถิ, เอวํ อสติยา หตฺถปาทปสารณาทิกาเล ผุสนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **อชานนฺตสฺสา**ติ ทารกเวเสน ฐิตํ ทาริกํ ‘‘อิตฺถี’’ติ อชานโนฺต เกนจิเทว กรณีเยน ผุสติ, เอวํ ‘‘อิตฺถี’’ติ อชานนฺตสฺส ผุสโต อนาปตฺติฯ **อสาทิยนฺตสฺสา**ติ กายสํสคฺคํ อสาทิยนฺตสฺส พาหาปรมฺปราย นีตภิกฺขุสฺส วิย อนาปตฺติฯ อิธ ปน อุทายิเตฺถโร **อาทิกมฺมิโก**ฯ ตสฺส อนาปตฺติ อาทิกมฺมิกสฺสาติฯ

กายสํสคฺคสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ทุฏฺฐุลฺลวาจาสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาทราควเสนาติ ทุฏฺฐุลฺลา วาจา **ทุฏฺฐุลฺลวาจา,** ตาย อสฺสาทเจตนา **ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสาโท,** เตน สมฺปยุตฺตราควเสนฯ เอตฺถาธิเปฺปตํ มาตุคามํ ทเสฺสตุํ **‘‘มาตุคาม’’**นฺติอาทิมาหฯ **ทุฏฺฐุลฺลาทุฏฺฐุลฺลสํลกฺขณสมตฺถ**นฺติ อสทฺธมฺมสทฺธมฺมปฺปฏิสํยุตฺตํ กถํ ชานิตุํ สมตฺถํฯ ยา ปน มหลฺลิกาปิ พาลา เอฬมูคา, อยํ อิธานธิเปฺปตาฯ **วโณฺณ**

นาม เทฺว มเคฺค อุทฺทิสฺส ‘‘อิตฺถิลกฺขเณน สุภลกฺขเณน สมนฺนาคตาสี’’ติอาทินา (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๘๕) โถมนาฯ **อวโณฺณ** นาม เทฺว มเคฺค อุทฺทิสฺส วุตฺตวิปริยาเยน ครหนา, ‘‘อิตฺถิลกฺขเณน สุภลกฺขเณน อสมนฺนาคตาสี’’ติอาทีหิ ขุํสนาติ วุตฺตํ โหติฯ **ยาจนา** นาม ‘‘เทหิ เม, อรหสิ เม ทาตุ’’นฺติ (ปารา. ๒๘๕) วจนํฯ **อายาจนา** นาม ‘‘กทา เต มาตา ปสีทิสฺสติ, กทา เต ปิตา ปสีทิสฺสติ, กทา เต เทวตาโย ปสีทิสฺสนฺติ, กทา เต สุขโณ สุลโย สุมุหุโตฺต ภวิสฺสติ, กทา เต เมถุนํ ธมฺมํ ลภิสฺสามี’’ติ (ปารา. ๒๘๕) วจนํ ฯ **ปุจฺฉนํ** นาม ‘‘กถํ ตฺวํ สามิกสฺส เทสิ, กถํ ชารสฺส เทสี’’ติ (ปารา. ๒๘๕) วจนํฯ **ปฏิปุจฺฉนํ** นาม ‘‘เอวํ กิร ตฺวํ สามิกสฺส เทติ, เอวํ ชารสฺส เทสี’’ติ (ปารา. ๒๘๕) วจนํฯ **อาจิกฺขนํ** นาม ปุฏฺฐสฺส ‘‘เอวํ เทหิ, เอวํ เทนฺตา สามิกสฺส ปิยา ภวิสฺสสิ, มนาปา จา’’ติ (ปารา. ๒๘๕) ภณนํฯ **อนุสาสนํ** นาม อปุฏฺฐสฺส ‘‘เอวํ เทหิ, เอวํ เทนฺตา สามิกสฺส ปิยา ภวิสฺสสิ, มนาปา จา’’ติ (ปารา. ๒๘๕) ภวนํฯ **อโกฺกสนํ** (ปารา. ๒๘๕) นาม ‘‘อนิมิตฺตาสิ, นิมิตฺตมตฺตาสิ, อโลหิตาสิ, ธุวโลหิตาสิ, ธุวโจฬาสิ, ปคฺฆรนฺตีสิ, สิขรณีสิ, อิตฺถิปณฺฑกาสิ, เวปุริสิกาสิ, สมฺภินฺนาสิ, อุภโตพฺยญฺชนกาสี’’ติ (ปารา. ๒๘๕) วจนํฯ ยสฺมา เมถุนุปสํหิตาย วาจาย อธิกํ ทุฏฺฐุลฺลํ นาม นตฺถิ, ตสฺมา ‘‘เมถุนุปสํหิตาหี’’ติ อิทํ ทุฏฺฐุลฺลวาจาย สิขาปตฺตลกฺขณทสฺสนนฺติ วุตฺตํ, น ปน เมถุนุปสํหิตาเยว ทุฏฺฐุลฺลวาจตฺตาฯ **สิขรณีสี**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๒๘๕) พหินิกฺขนฺตอาณิมํสาฯ **สมฺภินฺนาสี**ติ สมฺภินฺนวจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคาฯ **อุภโตพฺยญฺชนกาสี**ติ ปุริสนิมิเตฺตน, อิตฺถินิมิเตฺตน จาติ อุภโตพฺยญฺชเนหิ สมนฺนาคตาฯ

เอตฺถ จ วณฺณภณเน ตาว ‘‘อิตฺถิลกฺขเณน สุภลกฺขเณน สมนฺนาคตาสี’’ติ วทติ, น ตาว สีสํ เอติฯ ‘‘ตว วจฺจมโคฺค จ ปสฺสาวมโคฺค จ สุโภ สุภสณฺฐาโน ทสฺสนีโย, อีทิเสน นาม อิตฺถิลกฺขเณน สุภลกฺขเณน สมนฺนาคตาสี’’ติ วทติ, สีสํ เอติ, สงฺฆาทิเสโส โหตีติ อโตฺถฯ

อวณฺณภณเน ปน ‘‘อนิมิตฺตาสี’’ติอาทีหิ เอกาทสหิ ปเทหิ อวเณฺณ อฆฏิเต สีสํ น เอติ, ฆฏิเตปิ เตสุ ‘‘สิขรณีสิ สมฺภินฺนาสิ อุภโตพฺยญฺชนกาสี’’ติ อิเมหิ ตีหิ ฆฏิเตเยว สงฺฆาทิเสโสฯ

ยาจนายปิ ‘‘เทหิ เม’’ติ เอตฺตเกเนว สีสํ น เอติ, ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ เทหี’’ติ เอวํ เมถุนธเมฺมน ฆฏิเต เอว สงฺฆาทิเสโสฯ

‘‘กทา เต มาตา ปสีทิสฺสตี’’ติอาทีสุ อายาจนวจเนสุปิ เอตฺตเกเนว สีสํ น เอติ, ‘‘กทา เต มาตา ปสีทิสฺสติ, กทา เต เมถุนํ ธมฺมํ ลภิสฺสามี’’ติ วา ‘‘ตว มาตริ ปสนฺนาย วา เมถุนํ ธมฺมํ ลภิสฺสามี’’ติอาทินา ปน นเยน เมถุนธเมฺมน ฆฏิเตเยว สงฺฆาทิเสโสฯ

‘‘กถํ ตฺวํ สามิกสฺส เทสี’’ติอาทีสุ (ปารา. ๒๘๕) ปุจฺฉาวจเนสุปิ ‘‘เมถุนํ ธมฺม’’นฺติ วุเตฺตเยว สงฺฆาทิเสโสฯ ‘‘เอวํ กิร ตฺวํ สามิกสฺส เทสี’’ติ (ปารา. ๒๘๕) ปฏิปุจฺฉาวจเนสุปิ เอเสว นโยฯ

อาจิกฺขนาย จ ‘‘เอวํ เทหี’’ติ, ‘‘เอวํ ททมานา’’ติ วุเตฺตปิ สีสํ น เอติ, ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ เอวํ เทหิ, เอวํ อุปเนหิ, เอวํ เมถุนํ ธมฺมํ ททมานา อุปนยมานา สามิกสฺส ปิยา โหตี’’ติอาทินา ปน นเยน เมถุนธเมฺมน ฆฏิเตเยว สงฺฆาทิเสโสฯ อนุสาสนิวจเนสุปิ เอเสว นโยฯ

อโกฺกสวจเนสุ ปน เอกาทสสุ ‘‘สิขรณีสิ สมฺภินฺนาสิ อุภโตพฺยญฺชนกาสี’’ติ อิมานิ ตีณิเยว ปทานิ สุทฺธานิ สีสํ เอนฺติ, อิติ อิมานิ จ ตีณิ, ปุริมานิ จ วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺคเมถุน

ธมฺมปทานิ ตีณีติ ฉ ปทานิ สุทฺธานิ อาปตฺติกรานิ, เสสานิ ‘‘อนิมิตฺตาสี’’ติอาทีนิ อนิมิเตฺต ‘‘เมถุนํ ธมฺมํ เม เทหี’’ติ วา ‘‘อนิมิตฺตาสิ, เมถุนํ ธมฺมํ เม เทหี’’ติ วา อาทินา นเยน เมถุนธเมฺมน ฆฎิตาเนว อาปตฺติกรานิ โหนฺตีติ เวทิตพฺพานิฯ

อธกฺขกนฺติ อกฺขกโต ปฎฺฐาย อโธฯ **อุพฺภชาณุมณฺฑล**นฺติ ชาณุมณฺฑลโต ปฎฺฐาย อุทฺธํฯ **อุพฺภกฺขก**นฺติ อกฺขกโต ปฎฺฐาย อุทฺธํฯ **อโธชาณุมณฺฑล**นฺติ ชาณุมณฺฑลโต ปฎฺฐาย อโธฯ อกฺขกํ, ปน ชาณุมณฺฑลญฺจ เอเตฺถว ทุกฺกฎเขเตฺต สงฺคหํ คจฺฉติ ภิกฺขุนิยา กายสํสเคฺค วิย ฯ น หิ พุทฺธา ครุกาปตฺตึ สาวเสสํ ปญฺญาเปนฺตีติฯ **กายปฺปฎิพทฺธ**นฺติ วตฺถํ วา ปุปฺผํ วา อาภรณํ วาฯ

อตฺถธมฺมอนุสาสนิปุเรกฺขารานนฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๘๗) เอตฺถ ‘‘อนิมิตฺตา’’ติอาทีนํ ปทานํ อตฺถํ กเถเนฺต, อฎฺฐกถํ วา สชฺฌายํ กโรเนฺต **อตฺถปุเรกฺขาโร** นาม, ปาฬึ วาเจเนฺต, สชฺฌายํ วา กโรเนฺต **ธมฺมปุเรกฺขาโร** นาม, ‘‘อิทานิปิ อนิมิตฺตาสิ, อุภโตพฺยญฺชนกาสิ, อปฺปมาทํ ทานิ กเรยฺยาสิ, ยถา อายติมฺปิ เอวรูปา มา โหหิสี’’ติ ภณเนฺต **อนุสาสนิปุเรกฺขาโร** นามฯ อิติ อตฺถญฺจ ธมฺมญฺจ อนุสาสนิญฺจ ปุรกฺขิตฺวา ภณนฺตานํ อนาปตฺติฯ โย ปน ภิกฺขุนีนํ ปาฬึ วาเจเนฺต ปกติวาจนามคฺคํ ปหาย หสเนฺต หสเนฺต ‘‘สิขรณีสิ, สมฺภินฺนาสิ, อุภโตพฺยญฺชนกาสี’’ติ ปุนปฺปุนํ ภณติ, ตสฺส อาปตฺติเยวฯ อิธ **อาทิกมฺมิโก** อุทายิเตฺถโร, ตสฺส อนาปตฺติ อาทิกมฺมิกสฺสฯ **นนุ** ‘‘สิขรณี’’ติอาทีหิ อโกฺกสนฺตสฺส ปฎิฆจิตฺตํ อุปฺปชฺชตีติ ทุกฺขเวทนายปิ ภวิตพฺพํ, อถ กสฺมา **ทฺวิเวทน**นฺติ? นายํ โทโสฯ ราควเสน หิ อยํ อาปตฺติ, น ปฎิฆวเสน, ตสฺมา ราควเสเนว ปวโตฺต อโกฺกโส อิธาธิเปฺปโต, น ปฎิฆวเสนาปีติฯ

ทุฎฺฐุลฺลวาจาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔. อตฺตกามสิกฺขาปทวณฺณนา

อตฺตกามปาริจริยาวเสนาติ อตฺตกามปาริจริยาย ราควเสนฯ อิธาปิ ทุฎฺฐุลฺลา ทุฎฺฐุลฺลชานนสมตฺถาว อิตฺถี อธิเปฺปตาติ อาห **‘‘ทุฎฺฐุโลฺลภาเสน วุตฺตปฺปการาย อิตฺถิยา’’**ติฯ **สมีเป’**ติ สวนูปจาเรฯ ‘‘ฐตฺวา’’ติ ปาฐเสโสฯ **อตฺตกามปาริจริยา**ติ กามียตีติ **กาโม,** เมถุนธโมฺม, ปริจรณํ อุปฎฺฐานํ ปริจริยา, สาว **ปาริจริยา,** กาเมน ปาริจริยา **กามปาริจริยา,** อตฺตโน กามปาริจริยา **อตฺตกามปาริจริยา,** อตฺตโน อตฺถาย เมถุนธเมฺมน อุปฎฺฐานนฺติ อโตฺถฯ อถ วา กามิตาติ **กามา,** ปาริจริยา, อตฺตโน กามา **อตฺตกามา,** อตฺตกามา จ สา ปาริจริยา จาติ **อตฺตกามปาริจริยา,** สยํ เมถุนราควเสน ปตฺถิตอุปฎฺฐานนฺติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘เมถุนธมฺมสงฺขาเตนา’’**ติอาทิฯ เอตฺถ จ ปฐเมน อตฺถวิกเปฺปน กามเหตุปาริจริยาสงฺขาตํ อตฺถตฺตยํ ทเสฺสติ, ทุติเยน อธิปฺปายปาริจริยาสงฺขาตํ อตฺถทฺวยํฯ พฺยญฺชเน (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๒๙๑) ปน อาทรํ อกตฺวา อตฺถมตฺตเมว ทเสฺสตุํ ‘‘อตฺตโน กามํ อตฺตโน เหตุํ อตฺตโน อธิปฺปายํ อตฺตโน ปาริจริย’’นฺติ (ปารา. ๒๙๒) ปทภาชนํ วุตฺตํฯ ‘‘อตฺตโน กามํ อตฺตโน เหตุํ อตฺตโน ปาริจริย’’นฺติ หิ วุเตฺต ชานิสฺสนฺติ ปณฺฑิตา ‘‘เอตฺตาวตา อตฺตโน อตฺถาย กามปาริจริยา วุตฺตา’’ติ, ‘‘อตฺตโน อธิปฺปายํ อตฺตโน ปาริจริย’’นฺติ (ปารา. ๒๙๒) วุเตฺตปิ ชานิสฺสนฺติ ‘‘เอตฺตาวตา อตฺตนา อิจฺฉิตกามิตเฎฺฐน อตฺตกามปาริจริยา วุตฺตา’’ติฯ

กลฺยาเณน ภทฺทเกน คุเณน สมนฺนาคตตฺตา **กลฺยาณธมฺมํ**ฯ เตนาห **‘‘ตทุภเยนาปี’’**ติ อาทิฯ **อภิรเมยฺยา**ติ โตเสยฺยฯ **เอตทคฺค**นฺติ เอสา อคฺคาฯ **ปาริจริยาน**นฺติ ปาริจริยานํ มเชฺฌ, นิทฺธารเณ เจตํ สามิวจนํฯ นนุ ทุฎฺฐุลฺลวาจาสิกฺขาปเท (ปารา. ๒๘๕) เมถุนยาจนํ

อาคตํ, อถ กสฺมา อิทํ วุตฺตํ? นายํ โทโสฯ ตตฺถ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๒๙๑) หิ ทุฏฺฐุลฺลวาจสฺสา ทราควเสน วุตฺตํ, อิธ ปน อตฺตโน เมถุนสฺสาทราควเสนาติฯ

ตสฺมึเยว ขเณติ ภณิตกฺขเณฯ อุภโตพฺยญฺชนโก ปน ปณฺฑกคติกตฺตา วิสุํ น วุโตฺต ฯ ‘‘อิมสฺมึ สิกฺขาปททฺวเย กายสํสเคฺค วิย ยกฺขิเปตีสฺปิ ทุฏฺฐุลฺลตฺตกามวจเน ถุลฺลจฺจย’’นฺติ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๒๙๕) วทนฺติฯ **ตสฺมึเยวา**ติ ปณฺฑเกเยว อิตฺถิสญฺญิโน อตฺตกามปาริจริยาย วณฺณภณเนปิ ทุกฺกฏํฯ ‘‘โย เต วิหาเร วสติ, ตสฺส อคฺคทานํ เมถุนํ ธมฺมํ เทหี’’ติ ปริยายวจเนปิ ทุกฺกฏํฯ ‘‘อตฺตกามปาริจริยาย วณฺณํ ภาเสยฺย ยา มาทิสํ ‘สีลวนฺต’นฺติ วุตฺตตฺตา’’ติ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๒๙๕) เอเกฯ ‘‘ปญฺจสุ องฺเคสุ สพฺภาวา สงฺฆาทิเสโสวา’’ติ อปเรฯ ‘‘เมถุนุปสํหิเตนา’’ติ วุตฺตตฺตา **‘‘จีวราทีหิ...เป.... ภาสนฺตสฺส อนาปตฺตี’’**ติ วุตฺตํฯ

อตฺตกามสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. สญฺจริตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา

สญฺจรณํ **สญฺจโร,** โส เอตสฺส อตฺถีติ **สญฺจรี,** สญฺจรณสีโลติ วา **สญฺจรี,** ตสฺส ภาโว **สญฺจริตฺตํ,** สญฺจรณนฺติ อโตฺถฯ ตญฺจ ปรโต ‘‘อิตฺถิยา วา ปุริสมติ’’นฺติอาทิวจนโต อิตฺถิปุริสานํ เวมชฺฌนฺติ อาห **‘‘อิตฺถิปุริสานํ อนฺตเร สญฺจรณภาว’’**นฺติฯ **ปฏิคฺคณฺหนวีมํสนปจฺจาหรณานี**ติ เอตฺถ **ปฏิคฺคณฺหนํ** นาม ปุริเสน วา อิตฺถิยา วา อุภินฺนํ มาตาทีหิ วา ‘‘ภเนฺต, อิตฺถนฺนามํ อิตฺถึ วา ปุริสํ วา เอวํ ภณาหี’’ติ วุเตฺต เตสํ วจนํ ‘‘สาธู’’ติ วา ‘‘โหตู’’ติ วา ‘‘ภณามี’’ติ วา เยน เกนจิ อากาเรน วจีเภทํ กตฺวา, สีสกมฺปนาทีหิ วา สมฺปฏิจฺฉนํฯ **วีมํสนํ** นาม วุตฺตปฺปกาเรน สาสนํ คเหตฺวา ตสฺสา อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา เตสํ อวสฺสํ อาโรจนกานํ มาตาปิตุภาตาภคินิอาทีนํ วา สนฺติกํ คนฺตฺวา ตสฺส สาสนสฺส อาโรจนํฯ **ปจฺจาหรณํ** นาม เตน คนฺตฺวา อาโรจิเต สา อิตฺถี วา ปุริโส วา ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉตุ วา, มา วา, ลชฺชาย วา ตุณฺหี โหตุ, ปุน อาคนฺตฺวา ตสฺสา อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา ตสฺสา ปวตฺติยา อาโรจนํฯ **อาปชฺชยฺยา**ติ ปฏิปชฺชยฺยฯ

อิตฺถิยา วา ปุริสมตึ ปุริสสฺส วา อิตฺถิมตินฺติ เอตฺถ ‘‘อาโรเจยฺยา’’ติ ปาฐเสโส ทฏฺฐโพฺพฯ เตเนวาห **‘‘ตตฺถา’’**ติอาทิฯ **ชายาภาเว**ติ ภริยาภาเวฯ **ชารภาเว**ติ ปติภาเว, นิมิตฺตเตฺถ เจตํ ภุมฺมวจนํฯ ตสฺมา ภริยาภาวนิมิตฺตํ ปติภาวนิมิตฺตํ, ภริยาภาวเหตุ ปติภาวเหตุ, ภริยาภาวปจฺจยา ปติภาวปจฺจยา อาโรเจตีติ อโตฺถฯ เอส นโย **‘‘ชายตฺตเน อาโรเจตี’’**ติ อาทีสุปิฯ ‘‘ชายตฺตเน วา ชารตฺตเน วา’’ติ หิ อิทํ ยทตฺถํ ตํ เตสํ มตึ อาโรเจติ , ตํ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ อิทานิ ปน ปทภาชนิยํ (ปารา. ๓๐๒) วุตฺตนเยนาปิ อตฺถํ ทเสฺสตุํ **‘‘อปิจา’’**ติอาทิมาหฯ กิญฺจาปิ อิตฺถิลิงฺควเสน ปทภาชนิยํ วุตฺตํ, ‘‘ชายตฺตเน วา ชารตฺตเน วา’’ติ ปน นิเทฺทสสฺส อุภยลิงฺคสาธารณตฺตา ปุริสลิงฺควเสนาปิ โยเชตฺวา วตฺตพฺพนฺติ อาห **‘‘เอเตเนว อุปาเยนา’’**ติอาทิฯ **มุหุตฺติกา**ติ คณิกาฯ ‘‘อนฺตมโส ตงฺขณิกายปี’’ติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตนฺติ อาห **‘‘เอเตเนว อุปาเยนา’’**ติอาทิฯ

อญฺญตฺร นาลํวจนียายาติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๓๓๙-๓๔๐) เทสจาริตฺตวเสน ปณฺณทานาทินา อปริจฺจตฺตํ ฐเปตฺวาฯ สญฺจริตฺตวเสน ภิกฺขุนา วจนียา น โหตีติ **นาลํวจนียา,** ตํ ฐเปตฺวาติ เกจิฯ อเปฺปน วา พหุนา วา ธเนน กีตา **ธนกฺกีตา**ฯ ยสฺมา ปน สา น กีตมตฺตาเยว ภริยา, สํวาสตฺถาย ปน กีตตฺตา ภริยา, ตสฺมาสฺส นิเทฺทเส ‘‘ธเนน กิณิตฺวา วาเสตี’’ติ (ปารา. ๓๐๔) วุตฺตํฯ **ฉนฺทวาสินี**ติ ฉเนฺทน อตฺตโน รุจิยา วสตีติ ฉนฺทวาสินีฯ ยสฺมา ปน สา น อตฺตโน ฉนฺ

ทมเตฺตเนว ภริยา โหติ, ปุริเสน ปน สมฺปฏิจฺฉิตตฺตา, ตสฺมาสฺส นิเทฺทเส ‘‘ปิโย ปิยํ วาเส ตี’’ติ (ปารา. ๓๐๔) วุตฺตํฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘โภควาสินี, ปฏวาสินี, โอทปตฺตกินี, โอภฏจุมฺพฏา, ทาสี จ ภริยา จ, กมฺมการี จ ภริยา จ, ธชาหฏา, มุหุตฺติกา’’ติ (ปารา. ๓๐๔) อิเมสํ อฏฺฐนฺนํ อาการานํ คหณํฯ ยถา จ ‘‘ฉนฺทวาสินี’’ติอาทีสุ อญฺญตรวเสน วทโต วิสเงฺกโต นตฺถิ, เอวํ ปาฬิยํ อวุเตฺตสุปิ ‘‘โหหิ กิร อิตฺถนฺนามสฺส ภริยา, ชายา, ปชาปติ, ปุตฺตมาตา, ฆรณี, ฆรสามินี, ภตฺตรนฺธิกา, สุสฺสูสิกา, ปริจาริกา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๐๕) เอวมาทีสุ สํวาสปริทีปเกสุ วจเนสุ อญฺญตรวเสน วทนฺตสฺสาปิ วิสเงฺกโต นตฺถิ, ติวงฺคสมฺปตฺติยา อาปตฺติเยวฯ

มาตุรกฺขิตํ พฺรูหีติ เอตฺถ **มาตุรกฺขิตา** นาม มาตรา รกฺขิตา, ยถา ปุริเสน สห สํวาสํ น กเปฺปติ, เอวํ มาตรา รกฺขิตาติ อโตฺถฯ เตเนวสฺส ปทภาชเนปิ ‘‘มาตา รกฺขติ โคเปติ, อิสฺสริยํ กาเรติ, วสํ วเตฺตตี’’ติ (ปารา. ๓๐๔) วุตฺตํฯ **ปิตุรกฺขิตาทีสู**ติ ‘‘ปิตุรกฺขิตา, มาตาปิตุรกฺขิตา, ภาตุรกฺขิตา, ภคินิรกฺขิตา, ญาติรกฺขิตา, โคตฺตรกฺขิตา, ธมฺมรกฺขิตา, สารกฺขา, สปริทณฺฑา’’ติ (ปารา. ๓๐๓) เอวํ วุเตฺตสุ ปิตุรกฺขิตาทีสุฯ ยถา จ เอตฺถ, เอวํ ‘‘ปิตุรกฺขิตํ พฺรูหี’’ติ อาทีสุปิ นโย เวทิตโพฺพฯ

สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา คิลานสฺส วา กิจฺจน คจฺฉนฺตสฺสาติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๔๐) เอตฺถ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อุโปสถาคารํ วา กิญฺจิ วา วิปฺปกตํ โหติฯ ตตฺถ การุกานํ ภตฺตเวตนตฺถาย อุปาสโก วา อุปาสิกาย สนฺติกํ ภิกฺขุํ ปหิเณยฺย, อุปาสิกา วา อุปาสกสฺส, เอวรูเปน สงฺฆกิจฺจน คจฺฉนฺตสฺส อนาปตฺติฯ เจติยกเมฺม กริยมาเนปิ เอเสว นโยฯ คิลานสฺส เภสชฺชตฺถายปิ อุปาสเกน วา อุปาสิกาย สนฺติกํ, อุปาสิกาย วา อุปาสกสฺส สนฺติกํ ปหิตสฺส คจฺฉโต อนาปตฺติฯ

กิญฺจาปิ เอตฺถ ‘‘อิตฺถี นาม มนุสฺสิตฺถี, น ยกฺขี น เปตี น ติรจฺฉานคตาฯ ปุริโส นาม มนุสฺสปุริโส, น ยโกฺข’’ติอาทิ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๓๔๑) นตฺถิ, ตถาปิ มนุสฺสชาติกาว อิตฺถิปุริสา อิธ อธิเปฺปตาติ อาห **‘‘เตสํ มนุสฺสชาติกตา’’**ติฯ **นนาลํวจนียตา**ติ ยถาวุตฺตนเยน ปริจฺจตฺตา อลํวจนียาฯ นิวารณโตฺถ หิ เอตฺถ **อลํ**-สโทฺทฯ น อลํวจนียา **นาลํวจนียา,** น นาลํวจนียา, ตสฺสา ภาโว นนาลํวจนียตา, ‘‘อลํวจนียตา’’อิเจฺจว วุตฺตํ โหติฯ

ปณฺณตฺตินฺติ, อิมํ สิกฺขาปทํฯ **กายวิกาเรนา**ติ สีสุกฺขิปนาทิกายวิกาเรนฯ **ตเถว วีมํสิตฺวา ตเถว ปจฺจาหรนฺตสฺสา**ติ หตฺถมุทฺทาทินา กายวิกาเรน วีมํสิตฺวา ปุน อาคนฺตฺวา ตเถว อาโรเจนฺตสฺสฯ **อาคมิสฺสตี**ติ ตว สนฺติเก ธมฺมสฺสวนาทิอตฺถํ อาคมิสฺสติฯ **เกนจิ วุเตฺต**ติ อาสนสาลาทีสุ นิสินฺนสฺส เกนจิ ปุริเสน วุเตฺตฯ สเจ หิ ขีณาสวสฺส มาตาปิตโร กุชฺฌิตฺวา อลํวจนียา โหนฺติ, ตญฺจ ภิกฺขุํ ฆรํ อุปคตํ ปิตา วทติ ‘‘มาตา เต, ตาต, มํ มหลฺลกํ ฉเฑฺฑตฺวา ญาติกุลํ คตา, คจฺฉ นํ มํ อุปฏฺฐาตุํ เปเสหี’’ติฯ โส เจ คนฺตฺวา ตํ วตฺวา ปุน ปิตุโน ตสฺสา อาคมนํ วา อนาคมนํ วา อาโรเจติ, เอวํ อาโรเจนฺตสฺส ตสฺสปิ กายวาจโต สมุฏฺฐาติฯ เตนาห **‘‘ปณฺณตฺตึ อชานนฺตสฺส ปนา’’**ติอาทิฯ **ขีณาสวสฺสปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สเทฺทน เสกฺขปุถุชฺชนานํ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทีเปติฯ **ปิตุวจเนนา**ติ อตฺตโน ปิตุวจเนนฯ **คนฺตฺวา**ติ ตสฺสา สมีปํ คนฺตฺวาฯ ปณฺณตฺตึ, อลํวจนียภาวญฺจาติ อุภยํ อชานนฺตสฺสปิ กายวาจโต สมุฏฺฐาติฯ **ตทุภย**นฺติ ปณฺณตฺตึ, อลํวจนียภาวญฺจฯ ยํ ปน ปณฺณตฺตึ ชานิตฺวา เอเตเหว ตีหิ นเยหิ สญฺจริตฺตํ สมาปชฺชโต กายจิตฺตโต, วาจาจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ อิมานิ ตีณิ ปณฺณตฺติชานนจิเตฺตน ‘‘สจิตฺตกสมุฏฺฐานานี’’ติ วุตฺตํ, ตํ อยุตฺตํฯ น หิ ปณฺณตฺตึ ชานิตฺวาปิ ‘‘นาลํวจนียา’’ติ มญฺญมานสฺส สจิตฺตเกหิ สมุฏฺฐาเนหิ อาปตฺติ สมุฏฺฐาตีติ วตฺตุํ ยุชฺชติ วีติกฺกมเจตนาย อสมฺภวโตฯ

๖. กุฏิการสิกฺขาปทวณฺณนา

สญฺญาจิกาย ปนาติ เอตฺถ **สนฺ**ติ อตฺตวาจโก ตติยเตฺถ นิปาโต, **ยาจิกา**ติ ภาวสาธโน, เตสญฺจ มเชฺฌปทโลปสมาโสฯ **ปนา**ติ นิปาตมตฺตเมวฯ เตนาห **“สยํ ปวตฺติตยาจนา วุจฺจตี”**ติฯ ยา หิ อตฺตนา ปวตฺติตา, สา อตฺตโน นาม โหตีติ อาห **“ตสฺมา”**ติอาทิฯ นนุ น สกฺกา ยาจนาเยว กุฏึ กาตุนฺติ อนุโยคํ สนฺธาย ตสฺสาธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสตุํ **“สยํ ยาจิตเกหี”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **สยํ ยาจิตเกหี**ติ ‘‘วาสึ เทถ, ผรสุํ เทถา’’ติอาทินา (ปารา. ๓๔๒) สยํ ยาจิตเกหิฯ **อุปกรเณหี**ติ วาสิยาทีหิฯ ปเรน ภณฺฑสามิเกน ‘‘มม อิท’’นฺติ อปริจฺจาคารกฺขณโคปนวเสน ปริคฺคหิตํ **ปรปริคฺคหิตกํ,** ปรสนฺตกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **มูลเจฺฉทวเสนา**ติ มูลสฺส ฉินฺทนวเสน, ปรสนฺตกภาวโต โมเจตฺวา อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ เอวญฺหิ อญฺญาตกอปฺปวาริตฏฺฐานโต ยาจนฺตสฺส อญฺญาตกวิญฺญตฺติยา ทุกฺกฏํฯ **ตาวกาลิกํ ปน วฏฺฏตี**ติ ตาวกาลิกํ กตฺวา ยาจิตุํ วฏฺฏติฯ สกกมฺมํ น ยาจิตพฺพาติ ปาณาติปาตสิกฺขาปทรกฺขณตฺถํ วุตฺตํฯ ‘‘หตฺถกมฺมํ เทถา’’ติ อนิยเมตฺวาปิ น ยาจิตพฺพาฯ เอวํ ยาจิตา หิ เต ‘‘สาธุ, ภเนฺต’’ติ ภิกฺขุํ อุโยฺยเชตฺวา มิเคปิ มาเรตฺวา อาหเรยฺยุํฯ นิยเมตฺวา ปน ‘‘วิหาเร กิญฺจิ กตฺตพฺพํ อตฺถิ, ตตฺถ หตฺถกมฺมํ เทถา’’ติ ยาจิตพฺพาฯ ‘‘กุฏิ นาม อุลฺลิตฺตา วา โหติ, อวลิตฺตา วา อุลฺลิตฺตาวลิตฺตา วา’’ติ (ปารา. ๓๔๕) ปทภาชเน วุตฺตตฺตา **“กุฏินฺติ อุลฺลิตฺตาทีสุ อญฺญตร”**นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถ อุทฺธํ มุขํ ลิตฺตา **อุลฺลิตฺตา**ฯ อโนฺต ลิมฺปนฺตา หิ เอวํ ลิมฺปนฺติฯ อโธ มุขํ ลิตฺตา **อวลิตฺตา**ฯ พหิ ลิมฺปนฺตา หิ เอวํ ลิมฺปนฺติฯ เตนาห **“ตตฺถ อุลฺลิตฺตา นามา”**ติอาทิฯ **ปิฎฺฐสงฺฆาโฏ**ติ ทฺวารพาหาฯ **“สุธาย วา มตฺติกาย วา”**ติ เอเตน ฐเปตฺวา อิเม เทฺว เลเป อวเสโส ภสฺมาโคมยาทิเภโท อเลโปติ ทเสฺสติฯ

ยสฺมา ปน สญฺญาจิกาย กุฏึ กโรเนฺตนาปิ อิธ วุตฺตนเยเนว ปฏิปชฺชิตพฺพํ, ตสฺมา **“สยํ วา กโรเนฺตน อาณตฺติยา วา การาเปเนฺตนา”**ติ วุตฺตํฯ เอตฺถ จ **“สยํ วา กโรเนฺตนา”**ติ อิมินา สามตฺถิยโต ลพฺภมานมตฺถมาห, น ตุ ปทตฺถโตฯ **“อาณตฺติยา วา การาเปเนฺตนา”**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๔๘-๓๔๙) ปน ปทตฺถโตฯ เอวญฺจ กตฺวา ยทิ ปน ‘‘กโรเนฺตน วา การาเปเนฺตน วา’’ติ วเทยฺย, พฺยญฺชนํ วิโลมิตํ ภเวยฺยฯ น หิ การาเปโนฺต กโรโนฺต นาม โหตีติ เอทิสี โจทนา อนวกาสาติ ทฏฺฐพฺพํฯ นตฺถิ สามี ปติ เอติสฺสาติ **อสามิกา,** ตํ อสามิกํ, อนิสฺสรนฺติ อโตฺถฯ อนิสฺสรตา เจตฺถ การาปเนนาติ อาห **“กาเรตา ทายเกน วิรหิต”**นฺติฯ **อุเทฺทโส**ติ อุทฺทิสิตโพฺพฯ

ตตฺราติ สามิสฺมึ ภุมฺมวจนนฺติ อาห **“ตสฺสา กุฏิยา”**ติฯ **ทีฆโส**ติ นิสฺสกฺกวจนนฺติ อาห **“ทีฆโต”**ติฯ **พหิกุเฏฺฏ**ติ กุฏฺฏสฺส พหิ, ถุเสน มิสฺสโก ปิโณฺฑ **ถุสปิโณฺฑ,** ตสฺส ปริยโนฺต **ถุสปิณฺฑปริยโนฺต,** เตน, ถุสมิสฺสกมตฺติกาปิณฺฑปริยเนฺตนาติ วุตฺตํ โหติฯ ถุสปิณฺฑสฺสูปริเสตกมฺมํ ปน อโพฺพหาริกํฯ อพฺภนฺตเร ภโว **อพฺภนฺตริโม,** เตนฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺสํ กุฏิยํฯ **ปมาณยุโตฺต**ติ ปกติวิทตฺถิยา นววิทตฺถิปมาโณฯ ‘‘ติริยํ สตฺตนฺตรา’’ติ (ปารา. ๓๔๘) อุกฺกํสโต ปมาณสฺส วุตฺตตฺตา **“เหฏฺฐิมโกฏิยา จตุหตฺถวิตฺถารา น โหตี”**ติ วุตฺตํฯ

โสเธตฺวาติ สมตลสีมมณฺฑลสทิสํ กตฺวาฯ **ปทภาชเน วุตฺตนเยน สงฺฆํ ติกฺขตฺตุํ ยาจิตฺวา**ติ ‘‘สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา วุฑฺฒานํ ภิกฺขูนํ ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เอวมสฺส วจนีโย ‘อหํ, ภเนฺต, สญฺญาจิกาย กุฏึ กตฺตุกาโม อสามิกํ อตฺตุเทฺทสํ, โสหํ, ภเนฺต, สงฺฆํ กุฏิวตฺถุโอโลกนํ ยาจามี’’’ติ (ปารา. ๓๔๙) ปท

ภาชเน วุตฺตนเยน ติกฺขตฺตุํ ยาจิตฺวาฯ **สงฺเฆน วา สมฺมตา**ติ ปทภาชนิยํ (ปารา. ๓๕๐) วุตฺเตน ญตฺติทุติยกมฺเมน, อปโลกนกมฺมวเสน วา สงฺเฆน สมฺมตาฯ **วตฺถู**ติ กุฏิวตฺถุฯ **อนารมฺภ**นฺติ อนุปทฺทวํฯ ปริโต กมติ คจฺฉติ เอตฺถาติ **ปริกฺกมนํ,** เตน สห วตฺตตีติ **สปริกฺกมนํ,** สอุปจารนฺติ อโตฺถฯ เตนาห **''เตหิ ภิกฺขูหิ''**ติอาทิฯ

กิปิลฺลิกาทีนนฺติ เอตฺถ **กิปิลฺลิกา** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๕๓) นาม รตฺตกาฬปิงฺคลาทิเภทา ยา กาจิ, ตา อาทิ เยสํ ตานิ **กิปิลฺลิกาทีนิ,** เตสํฯ **อาทิ**สเทฺทน อุปจิกาทีนํ สงฺคหณํฯ **อาสโย**ติ นิพทฺธวสนฏฺฐานํ, โส อาทิ เยสํ เต **อาสยาทโย,** เตหิฯ **อาทิ**สเทฺทน เจตฺถ นิสฺสิตสฺส คหณํฯ **โสฬสหิ อุปทฺทเวหี**ติ ''กิปิลฺลิกานํ วา อาสโย โหติ, อุปจิกานํ วา อุนฺทูรานํ วา อหีนํ วา วิจฺฉิกานํ วา สตปทีนํ วา หตฺถีนํ วา อสฺสานํ วา สีหานํ วา พฺยคฺฆานํ วา ทีปีนํ วา อจฺฉานํ วา ตรจฺฉานํ วา เยสํ เกสญฺจิ ติรจฺฉานคตานํ ปาณานํ วา อาสโย โหติ, ปุพฺพณฺณนิสฺสิตํ วา โหติ, อปรณฺณอพฺภาฆาตอาฆาตนสุสานอุยฺยานราชวตฺถุหตฺถิสาลาอสฺสสาลาพนฺธนาคารปานาคารสูนรจฺฉาจจฺจรสภาสํสรณนิสฺสิตํ วา โหตี''ติ (ปารา. ๓๕๓) เอวํ วุเตฺตหิ โสฬสหิ อุปทฺทเวหิฯ ตตฺถ จ **อพฺภาฆาตํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๕๓) นาม การณาฆรํฯ **อาฆาตนํ** นาม ธมฺมคนฺธิกาฯ **สุสาน**นฺติ มหาสุสานํฯ **สํสรณํ** นาม อนิพฺพิชฺฌคมนีโย คตปจฺจาคตมโคฺคฯ

อาวิชฺฌิตุํ สกฺกุเณยฺยตายาติ ฉินฺนตฏาทีนมภาวโต อนุปริยายิตุํ สกฺกุเณยฺยตายฯ **เตน ภิกฺขุนา**ติ กุฏิการเกน ภิกฺขุนาฯ **ยาจิเตหี**ติ ''เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา วุฑฺฒานํ ภิกฺขูนํ ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคเหตฺวา เอวมสฺส วจนีโย 'อหํ, ภเนฺต, สญฺญาจิกาย กุฏิํ กตฺตุกาโม อสามิกํ อตฺตุเทฺทสํ, โสหํ, ภเนฺต, สงฺฆํ กุฏิวตฺถุเทสนํ ยาจามี'''ติ (ปารา. ๓๕๑) ติกฺขตฺตุํ ยาจิเตหิฯ **ญตฺติทุติเยน กมฺมนา**ติ –

> ''สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ สญฺญาจิกาย กุฏิํ กตฺตุกาโม อสามิกํ อตฺตุเทฺทสํ, โส สงฺฆํ กุฏิวตฺถุเทสนํ ยาจติฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน กุฏิวตฺถุํ เทเสยฺยฯ เอสา ญตฺติฯ สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ สญฺญาจิกาย กุฏิํ กตฺตุกาโม อสามิกํ อตฺตุเทฺทสํ, โส สงฺฆํ กุฏิวตฺถุเทสนํ ยาจติฯ สโงฺฆ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน กุฏิวตฺถุํ เทเสติ, ยสฺสายสฺมโต ขมติ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน กุฏิวตฺถุสฺส เทสนา, โส ตุณฺหสฺสฯ ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ เทสิตํ สเงฺฆน อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน กุฏิวตฺถุ, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี''ติ –

เอวํ ปทภาชเน วุเตฺตน ญตฺติทุติเยน กเมฺมนฯ **อาฬวิกา** นาม อาฬวิรฏฺฐ ชาตา ทารกา, เต ปพฺพชิตกาเลปิ ''อาฬวิกา''เตฺวว ปญฺญายิํสุฯ เต สนฺธาย วุตฺตํ **อาฬวิเก ภิกฺขู''**ติฯ **เลเป ฆฏิเต**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๕๓) อโนฺตเลเป วา อโนฺตเลเปน สทฺธิํ ภิตฺติญฺจ ฉทนญฺจ เอกาพทฺธํ กตฺวา ฆฏิเต, พหิเลเป วา พหิเลเปน สทฺธิํ ฆฏิเตฯ **เทฺว จ ทุกฺกฏานิ** สารมฺภอปริกฺกมนวเสนฯ **อุภยวิปนฺนา**ติ อุภเยหิ เทสนาปมาเณหิ วิปนฺนา วิรหิตา อุภยวิปนฺนา, อเทสิตวตฺถุกา ปมาณาติกฺกนฺตาติ อโตฺถฯ **ตสฺมิ**นฺติ ทฺวารพเนฺธ วา วาตปาเน วาฯ **เลโป น ฆฏิยตี**ติ ปุเพฺพ ทินฺนเลโป ทฺวารพเนฺธน วา วาตปาเนน วา สทฺธิํ น ฆฏิยติ, เอกาพทฺธํ หุตฺวา น ติฏฺฐตีติ วุตฺตํ โหติฯ **ต**นฺติ ทฺวารพนฺธํ วา วาตปานํ วา ปรามสติฯ **ปฐมเมวา**ติ เลปกิจฺจสฺส นิฏฺฐิตตฺตา ทฺวารพนฺธวาตปานานํ ฐปนโต ปุเพฺพเยว, เลปสฺส นิฏฺฐิตกฺขเณเยวาติ อธิปฺปาโยฯ ''ภิกฺขุ กุฏิํ กโรติ เทสิตวตฺถุกํ ปมาณิกํ สารมฺภํ สปริกฺกมนํ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ ภิกฺขุ กุฏิํ กโรติ เทสิตวตฺถุกํ ปมาณิกํ อนารมฺภํ อปริกฺกมนํ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ (ปารา. ๓๕๕)

ปทภาชนิยํ วุตฺตตฺตา **“เกวลํ สารมฺภายา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ **วิปฺปกต**นฺติ อนิฏฺฐิตํฯ **อญฺญสฺส ทหโต จา**ติ อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส วา สงฺฆสฺส วา ทหโต จฯ **คุหา** นาม อิฏฺฐกคุหา วา สิลาคุหา วา ทารุคุหา วา ภูมิคุหา วาฯ **ติณกุฏิ** นาม สตฺตภูมิโกปิ ปาสาโท ติณจฺฉทโน ‘‘ติณกุฏิกา’’ติ วุจฺจติฯ **อญฺญสฺสา**ติ อาจริยสฺส วา อุปชฺฌายสฺส วา สงฺฆสฺส วาฯ **วาสาคารํ ฐเปตฺวา**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๖๔) อตฺตโน วสนตฺถาย วาสาคารํ ฐเปตฺวาฯ **อุโปสถาคาราทีสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**สทฺเทน ชนฺตาฆรโภชนสาลาอคฺคิสาลานํ คหณํฯ **เหฏฺฐิมปมาณสมฺภโว**ติ จตุหตฺถวิตฺถิณฺณตาฯ **อเทสาเปตฺวา กโรโต**ติ วตฺถุํ อเทสาเปตฺวา ปมาณาติกฺกนฺตํ, ปมาณยุตฺตํ วา กโรโตฯ เอตฺถ จ วตฺถุโน อเทสาปนํ **อกิริยา**ฯ กุฏิกรณํ **กิริยา**ฯ

กุฏิการสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. วิหารการสิกฺขาปทวณฺณนา

มหนฺตํ ลาติ คณฺหาตีติ **มหลฺลโก,** ตํ มหลฺลกํฯ โย จ ยํ คณฺหาติ, โส ตสฺส อตฺถีติ อาห **“มหนฺตภาโว เอตสฺส อตฺถีติ มหลฺลโก”**ติฯ โส จ มหนฺตภาโว เกน, กุโต จาติ อาห **“สสามิกภาเวนา”**ติอาทิฯ น เกวลํ สสามิกภาเวเนวาติ อาห **“ยสฺมา วา”**ติอาทิฯ ยทิ เอวํ อถ กสฺมา ‘‘มหลฺลโก นาม วิหาโร สสามิโก วุจฺจตี’’ติ (ปารา. ๓๖๗) เอตฺตกเมว ปทภาชเน วุตฺตนฺติ อาห **“ยสฺมา ปนา”**ติอาทิฯ วิหรนฺติ เอตฺถาติ **วิหาโร,** อาวาโสฯ มาติกายํ **ภิกฺขู วา อนภิเนยฺยา**ติ เอตฺถ **วา**-สทฺโท ‘‘อยํ วา โส มหานาโค’’ติอาทีสุ วิย อวธารณตฺโถฯ

โกสมฺพิยนฺติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๓๖๕) เอวํนามเก นคเรฯ ตสฺส กิร นครสฺส อารามโปกฺขรณิอาทีสุ เตสุ เตสุ ฐาเนสุ โกสมฺพรุกฺขาว อุสฺสนฺนา อเหสุํ, ตสฺมา ตํ ‘‘โกสมฺพี’’ติ สงฺขํ คจฺฉติฯ ‘‘กุสุมฺพสฺส นาม อิสิโน อสฺสมโต อวิทูเร มาปิตตฺตา’’ติ เอเกฯ **ฉนฺนเตฺถรํ อารพฺภา**ติ โย อภินิกฺขมนกาเล สทฺธึ นิกฺขนฺโต, ยสฺส จ สตฺถารา ปรินิพฺพานกาเล พฺรหฺมทณฺโฑ (จูฬว. ๔๔๕) อาณตฺโต, ตํ ฉนฺนเตฺถรํ อารพฺภฯ **เจติยรุกฺข**นฺติ จิตฺตีกตเฏฺฐน **เจติยํ,** ปูชารหานํ เทวฏฺฐานานเมตํ อธิวจนํ, ‘‘เจติย’’นฺติ สมฺมตํ รุกฺขํ **เจติยรุกฺขํ**ฯ วตฺถุโน อเทสนาย อาปชฺชนโต **“อกิริยมตฺตโต สมุฏฺฐานภาโว”**ติ วุตฺตํฯ **มตฺต**-สทฺเทน กิริยโต สมุฏฺฐานตํ ปฏิกฺขิปติฯ เกจิ ปน ‘‘วตฺถุอเทสนาย, กุฏิกรเณน จ สมุฏฺฐานโต กิริยากิริยโต สมุฏฺฐาตี’’ติ วทนฺติฯ ปมาณนิยมาภาโวว วิเสโสฯ

วิหารการสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. ทุฏฺฐโทสสิกฺขาปทวณฺณนา

ทูสียตีติ **ทุโฏฺฐ,** ทูเสติ ปรํ วินาเสตีติ **โทโส**ฯ เตนาห **“ทูสิโต เจวา”**ติอาทิฯ อิทานิ ‘‘ทูสิโต เจว ทูสโก จา’’ติ อิมินา สเงฺขเปน วุตฺตเมวตฺถํ วิตฺถาเรตฺวา ทเสฺสตุํ **“อุปฺปเนฺน หิ โทเส”**ติอาทิมาหฯ **ปกติภาวํ ชหาปิโต**ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๓๘๕-๓๘๖) โสมฺมภาวํ ชหาปิโตติ อโตฺถ, วิการมาปาทิโตติ วุตฺตํ โหติฯ **อาการนานาเตฺตนา**ติ ทูสิตาการสฺส เจว ทูสกาการสฺส จาติ อิเมสํ ทฺวินฺนํ อาการานํ นานาภาเวนฯ **นปฺปติโต**ติ ปีติสุขาทีหิ น อภิคโต อนุปคโต, น อุปคโตติ อโตฺถฯ โย จ ปีติสุขาทีหิ อนุปคโต, โส เตหิ วชฺชิโต นาม โหตีติ อาห **“ปีติสุขาทีหิ วิวชฺชิโต”**ติฯ โย จ เตหิ วชฺชิโต, น โส เตหิ อภิสโฏ นาม โหตีติ อาห **“น อภิสโฏ”**ติ, ปีติสุขาทีหิ น ปตฺถโฏติ อโตฺถฯ นาสฺส มูลนฺติ **อมูลกํ**ฯ ตํ ปน อมูลกตฺตํ ยสฺมา โจ

ทกวเสน อธิปฺปตํ, น จุทิตกวเสน, ตสฺมา ตทตฺถํ ทเสฺสตุํ **“ยํ โจทเกนา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ยนฺ**ติ ปาราชิกํฯ **เอตนฺ**ติ จุทิตกสฺส อาปนฺนานาปนฺนตฺตํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ

อิทานิ อตฺตนา วุตฺตเมว ทิฏฺฐาทึ วิวริตุํ **“เอตฺถ จา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ **ตเถวา**ติ ‘‘ปสาทโส เตน วา ทิพฺพโสเตน วา’’ติ อิมมตฺถํ อติทิสติฯ **ปริสงฺกิตํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๓๘๕-๓๘๖) ปน ติวิธํ ทิฏฺฐปริสงฺกิตํ, สุตปริสงฺกิตํ, มุตปริสงฺกิตนฺติฯ ตตฺถ ภิกฺขุญฺจ มาตุคามญฺจ ตถารูเป ฐาเน ทิสฺวา ‘‘อทฺธา อิเมหิ กต’’นฺติ วา ‘‘กริสฺสนฺตี’’ติ วา ปริสงฺกิตํ, อิทํ **ทิฏฺฐปริสงฺกิตํ** นามฯ อนฺธกาเร วา ปฏิจฺฉนฺโนกาเส วา ภิกฺขุสฺส จ มาตุคามสฺส จ วจนํ สุตฺวา ทุติยสฺส อตฺถิภาวํ อชานนฺโต ปุเพฺพ วุตฺตนเยน ปริสงฺกิตํ, อิทํ **สุตปริสงฺกิตํ** นามฯ ธุตฺเตหิ อิตฺถีหิ สทฺธึ ปจฺจนฺตวิหาเร มณฺฑเป วา สาลาทีสุ วา ปุปฺผคนฺธมํสสุราทีนิ อนุภวิตฺวา คตฏฺฐานํ ทิสฺวา ‘‘เกน นุ โข อิทํ กต’’นฺติ วีมํสเนฺตน ตตฺร เกนจิ ภิกฺขุนา คนฺธาทีหิ ปูชา กตา โหติ, เภสชฺชตฺถาย อริฏฺฐํ วา ปีตํ, โส ตสฺส คนฺธํ ฆายิตฺวา ‘‘อยํ โส ภวิสฺสตี’’ติ ปริสงฺกิตํ, อิทํ **มุตปริสงฺกิตํ** นามฯ เอวํ ติวิธสฺส ปริสงฺกิตสฺส อภาโว **อปริสงฺกิตํ**ฯ เตนาห **“ทิฏฺฐสุตมุตวเสน เจตสา อปริสงฺกิต”**นฺติฯ ตญฺจ ปเนตํ ทิฏฺฐาทิกํ น เกวลํ อตฺตโน วาติ อาห **“อตฺตโน วา ปรสฺส วา”**ติฯ ยสฺมา ‘‘ตฺวํ ปณฺฑโก’’ติอาทิวจเนนาปิ โจทยโต อาปตฺติเยว, ตสฺมา **“ภิกฺขุโน อนุรูเปสุ เอกูนวีสติยา อญฺญตเรนา”**ติ วุตฺตํฯ ยทิ เอวํ อถ กสฺมา ปทภาชเน ‘‘ปาราชิเกน ธมฺมนาติ จตุนฺนํ อญฺญตเรนา’’ติ (ปารา. ๓๘๖) วุตฺตนฺติ อาห **“ปทภาชเน ปนา”**ติอาทิฯ อุปสคฺคนิปาตานํ วาจกสทฺทสนฺนิฏฺฐาเน ตทตฺถโชตนภาเวน ปวตฺตนโต **“ธํเสยฺยา”**ติ วุตฺตํฯ **ธํสน**เญฺจตฺถ อภิภวนํฯ เตนาห **“อภิภเวยฺยา”**ติฯ **“ตฺวํ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวี”ติอาทินา นเยน ปวตฺตา**ติ ‘‘ตฺวํ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิ, อทินฺนํ อาทิยิ, มนุสฺสํ ฆาตยิตฺถ, อภูตํ อาโรจยิตฺถา’’ติ เอวํ ปวตฺตาฯ เอตฺถ จ ‘‘อสฺสมโณสี’ติ อวนฺทนการณสฺส อวุตฺตตฺตา อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺโน น วนฺทิตโพฺพ’’ติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํ อวนฺทิเยสุ อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺนสฺส อวุตฺตตฺตา, ‘‘ปจฺฉา อุปสมฺปเนฺนน ปุเร อุปสมฺปโนฺน วนฺทิโย’’ติ (ปริ. ๔๖๘) วุตฺตตฺตา จฯ อิทํ ปน อตฺตนา วตฺตพฺพํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ

สมีเปติ ทฺวาทสหตฺถปมาเณ ปเทเสฯ สิกฺขาปจฺจกฺขาเนเมว หิ หตฺถมุทฺทาย สีสํ น เอติ, อิทํ ปน อนุทฺธํสนํ, อภูตโรจนญฺจ เอติเยวฯ เตนาห **“หตฺถมุทฺทาย เอว วา”**ติฯ **พฺรหฺมจริยา**ติ พฺรหฺมํ เสฏฺฐํ ปสตฺถํ จริยนฺติ **พฺรหฺมจริยํ,** พฺรหฺมูนํ วา เสฏฺฐานํ พุทฺธปเจฺจกพุทฺธอริยสาวกานํ, พฺรหฺมานญฺจ จริยนฺติ **พฺรหฺมจริยํ,** ตมฺหา พฺรหฺมจริยาฯ เตนาห **“เสฏฺฐจริยา”**ติฯ **สาธุ วตสฺส** เอกเนฺตน ภทฺทกํ ภเวยฺยฯ ‘‘ตชฺชนียกมฺมาทิสตฺตวิธมฺปิ กมฺมํ กริสฺสามา’’ติ อาปตฺติยา โจเทนฺตสฺส อธิปฺปาโย **กมฺมาธิปฺปาโย**ฯ ‘‘อาปตฺติโต วุฏฺฐาเปสฺสามา’’ติ อธิปฺปาโย **วุฏฺฐานาธิปฺปาโย**ฯ **อนุวิชฺชนาธิปฺปาโย**ติ วีมํสนาธิปฺปาโย, อุปปริกฺขาธิปฺปาโยฯ **อนุวิชฺชเกนา**ติ สงฺฆมเชฺฌ โอติณฺณํ อธิกรณํ วินิจฺฉินิตุํ นิสิเนฺนน วินยธเรนฯ **กึ เต ทิฏฺฐนฺ**ติ ตยา กึ ทิฏฺฐํ, ปฐมํ ปาราชิกํ อชฺฌาปชฺชโนฺต ทิโฏฺฐ, ทุติยํ ตติยํ จตุตฺถํ ปาราชิกํ อาปชฺชโนฺต ทิโฏฺฐติ วุตฺตํ โหติฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘กินฺติ เต ทิฏฺฐํ, กทา เต ทิฏฺฐํ, กตฺถ เต ทิฏฺฐ’’นฺติ อิมํ นยํ สงฺคณฺหาติฯ

สมนตฺถาย ปวตฺตมาเนหิ สมเถหิ อธิกาตพฺพนฺติ **อธิกรณํ**ฯ ยถา หิ สมนวเสน สมถานํ วิวาทาทีสุ อธิกตภาโว, เอวํ วิวาทาทีนํ เตหิ อธิกตฺตพฺพตาติฯ เตนาห **“สมเถหิ อธิกรณีย ภาเวนา”**ติอาทิฯ อิมินา หิ อธิกรณสทฺทสฺส กมฺมสาธนตา วุตฺตาฯ **อธิกรณนฺ**ติ วิวาทาธิกรณํ อนุวาทาธิกรณํ อาปตฺตาธิกรณํ กิจฺจาธิกรณนฺติ จตุพฺพิธํ อธิกรณํฯ วิวาทาทีนิ อธิกรณานิ สเมนฺติ วูปสเมนฺตีติ **สมถา,** สมฺมุขาวินยาทโยฯ อถ วา อธิกรียนฺติ เอตฺถาติ **อธิ**

กรณํฯ เก อธิกรียนฺติ? สมถาฯ กถํ อธิกรียนฺติ? สมนวเสนฯ อธิกรณํ สเมนฺติ วูปสเมนฺตีติปิ **สมถา**ติ เอวเมฺปตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ อาปตฺตาธิกรณํ ฐเปตฺวา เสสาธิกรเณหิ โจทนาย อภาวโต **"อิทํ ปน ปาราชิกสงฺขาตํ อาปตฺตาธิกรณเมว อธิเปฺปต"**นฺติ วุตฺตํฯ อาปตฺติเยว อธิกรณํ **อาปตฺตาธิกรณํฯ อนุทฺธํสิตกฺขเณเยว สงฺฆาทิเสโส,** โส เจ ตงฺขเณเยว ชานาตีติ อธิปฺปาโยฯ

เมตฺติยภูมชเกติ เมตฺติยญฺจ ภูมชกญฺจฯ ฉพฺพคฺคิยานํ อคฺคปุริสา เอเตฯ **สุทฺธํ วา**ติ ปาราชิกมนาปนฺนํ วาฯ **"สเจ โส ตงฺขเณเยว ชานาตี"**ติ อิมินา อาวชฺชนสมยมาหฯ ตงฺขเณเยว ชานนํ นาม ทุกฺกรํ, สมเยน อาวชฺชิตฺวา ญาเต ปน ญาตเมว โหติฯ ปจฺฉา เจ ชานาติ, สีสํ น เอติฯ สิกฺขาปจฺจกฺขานอภูตาโรจนทุฏฺฐุลฺลวาจาอตฺตกามทุฏฺฐโทสภูตาโรจนสิกฺขาปทานีติ สพฺพาเนว หิ อิมานิ เอกปริเจฺฉทานิฯ ยสฺมา ปน ปรมฺมุขา สตฺตหิปิ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ วทโต ทุกฺกฏเมว, ตสฺมา **"ปรมฺมุขา โจเทนฺตสฺส ปน สีสํ น เอตี"**ติ วุตฺตํฯ **วุตฺตนยาปตฺติโย**ติ "วาจาย วาจายา"ติอาทินา วุตฺตนยา สงฺฆาทิเสสทุกฺกฏาปตฺติโยฯ **ตเถวา**ติ วาจาย วาจาเยวฯ **วทนฺตสฺสา**ติ สตฺตหิปิ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ อุปสมฺปนฺนํ สมฺมุขา วทนฺตสฺสฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ วาจาย วาจาเยวฯ โอกาสํ กาเรตฺวา อุปสมฺปนฺนํ สมฺมุขา วทนฺตสฺส วาจาย วาจาย ปาจิตฺติยนฺติ อาห **"โอกาสํ กาเรตฺวา วทนฺตสฺส ปาจิตฺติยเมวา"**ติฯ **เอว**สเทฺทน ทุกฺกฏํ นิวตฺตียติฯ อสมฺมุขา สตฺตหิปิ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ วทนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ **สตฺตวิธมฺปิ กมฺม**นฺติ ตชฺชนียํ, นิยสํ, ปพฺพาชนียํ, ปฏิสารณียํ, ติวิธญฺจ อุเกฺขปนียนฺติ สตฺตวิธมฺปิ กมฺมํฯ

อุโปสถํ วา ปวารณํ วา ฐเปนฺตสฺส จ โอกาสกมฺมํ นตฺถีติ เอตฺถ อุโปสถโต ปุเร วา ปจฺฉา วา ฐปิโตปิ อฏฺฐปิโต โหติฯ เขเตฺต ฐปิโต ปน ฐปิโต โหติ, ตสฺมา "สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อชฺชุโปสโถ ปนฺนรโส, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อุโปสถํ กเรยฺยา"ติ เอตฺถ ยาว **เร**-การํ ภณติ, ตาว ฐเปตโพฺพ, อิทํ เขตฺตํฯ **ยฺย**-กาเร ปน วุเตฺต ฐเปเนฺตน ปจฺฉา ฐปิโต นาม โหติ ฯ "สุณาตุ เม"ติ อนารเทฺธ ฐเปเนฺตน ปุเร ฐปิโต โหติฯ ปวารณาฏฺฐปนํ ปน สพฺพสงฺคาหิกํ, ปุคฺคลิกญฺจาติ ทุวิธํฯ ตตฺถ สพฺพสงฺคาหิเก "สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ…เป…. สโงฺฆ เตวาจิกํ ปวาเรยฺยา"ติ **สุ**-การโต ยาว **เร**-กาโร, ตาว อปริโยสิตาว โหติ ปวารณา, เอตฺถนฺตเร เอกปเทปิ ฐเปเนฺตน ฐปิตา โหติ ปวารณาฯ **ยฺย**-กาเร ปน ปเตฺต ปริโยสิตาว โหติ, ตสฺมา ตโต ปฏฺฐาย ฐเปเนฺตน อฏฺฐปิตา โหติฯ ปุคฺคลิกฏฺฐปเน ปน "สงฺฆํ, ภเนฺต, ปวาเรมิ…เป…. ตติยมฺปิ ภเนฺต สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา…เป…. ปสฺสโนฺต ปฏิ"ติ (มหาว. ๒๑๐) **สํ**-การโต ยาว อยํ สพฺพปจฺฉิโม **ฏิ**-กาโร, ตาว อปริโยสิตาว โหติ ปวารณา, เอตฺถนฺตเร เอกปเทปิ ฐเปเนฺตน ฐปิตา โหติ ปวารณาฯ "กริสฺสามี"ติ วุเตฺต ปน ปริโยสิตา โหติ, ตสฺมา "กริสฺสามี"ติ เอตสฺมึ ปเท สมฺปเตฺต ฐปิตาปิ อฏฺฐปิตา โหติฯ เอเสว นโย เทฺววาจิกเอกวาจิกสมานวสฺสิกาสุฯ เอตาสุปิ หิ **ฏิ**-การาวสานํเยว ฐปนเกฺขตฺตนฺติฯ เตนาห **"ฐปนเกฺขตฺตํ ปน ชานิตพฺพ"**นฺติฯ **โอสเฏ วตฺถุสฺมิ**นฺติ โจทเกน อตฺตนา วตฺตเพฺพ สงฺฆมเชฺฌ อุทาหเฏฯ **อิทญฺจ อิทญฺจ กโรตี**ติ ปาณาติปาตํ, อทินฺนาทานญฺจ กโรติ, ชาตรูปรชตญฺจ ปฏิคฺคณฺหาติฯ **อสุโก จ อสุโก จ อสฺสมโณ, อนุปาสโก**ติ อโกฺกสาธิปฺปาเยน ปรมฺมุขา วทนฺตสฺส ทุกฺกฏํ, สมฺมุขา วทนฺตสฺส ปน ปาจิตฺติยเมวฯ เตนาห **"สเจ ปน โอทิสฺส นิยเมตฺวา"**ติอาทิฯ **สงฺฆุปคมน**นฺติ โวหารูปคมนํฯ

ทุฏฺฐโทสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. อญฺญภาคิยสิกฺขาปทวณฺณนา

อญฺญภาคสฺสาติ อญฺญโกฏฺฐาสสฺส, ยํ โจเทตุกาโม, ตสฺส ชาติอาทิโต อญฺญสฺส ติรจฺฉานชาติอาทิโกฏฺฐาสสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ **อิทนฺ**ติ นปุํสกนิเทฺทเสน ฉคลกาทึ นิทฺทิสติ, อยํ ฉคลกาทิโกติ อโตฺถ, อธิกรณสทฺทาเปกฺขาย วา นปุํสกนิเทฺทโส, อิทํ ฉคลกาทิสงฺขาตํ อธิกรณนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อญฺญภาโค วา**ติ ติรจฺฉานชาติอาทิเภโท อโญฺญ โกฏฺฐาโส วาฯ **อสฺสา**ติ ฉคลกาทิกสฺส ฯ **อญฺญภาคิยํ** ฉคลกาทิฯ เอตฺถ จ ‘‘อญฺญภาคสมฺพนฺธิ อญฺญภาคิย’’นฺติ ปฐมวิคฺคหสฺส อโตฺถ, ‘‘อญฺญภาควนฺตํ อญฺญภาคิย’’นฺติ ทุติยวิคฺคหสฺสฯ ฐเปตฺวา ปน ติรจฺฉานชาติอาทิกํ ปรมตฺถโต วิสุํ ฉคลกาทิเก อสติปิ ‘‘ปฏิมาย สรีร’’นฺติอาทีสุ วิย อเภเทปิ เภทกปฺปนาย ปวตฺตโลกโวหารวเสน **‘‘อญฺญภาคสฺส อิทํ, อญฺญภาโค วา อสฺส อตฺถี’’**ติ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ อธิกรียติ เอตฺถาติ **อธิกรณํ**ฯ เตนาห **‘‘อาธาโร เวทิตโพฺพ’’**ติฯ อาธรียติ อสฺมินฺติ **อาธาโร,** ปติฏฺฐานํฯ เตนาห **‘‘วตฺถุ อธิฏฺฐานนฺติ วุตฺตํ โหตี’’**ติฯ

อิทานิ ‘‘อญฺญภาคสฺส อิท’’นฺติอาทินา สเงฺขเปน วุตฺตเมวตฺถํ เกวลํ นยทสฺสนตฺถํ อฏฺฐุปฺปตฺติยํ อาคตเมว คเหตฺวา วิภชโนฺต **‘‘โย หิ โส’’**ติอาทิมาหฯ เตน นนุ อนาคเต เอวํ โจเทนฺตานํ ปาปภิกฺขูนํ เลโสกาสปิทหนตฺถํ อิทํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, น ปน เมตฺติยภุมฺมชกานํฯ เตสญฺหิ อาทิกมฺมิกตฺตา อนาปตฺติ, ตสฺมา สามเญฺญน อโตฺถ วิภชิตโพฺพฯ น ปน ‘‘โย หิ โส อฏฺฐุปฺปตฺติยํ ทโพฺพ มลฺลปุโตฺต’’ติอาทินา วิเสเสนาติ เอทิสี โจทนา อนวกาสาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **หี**ติ การณเตฺถ นิปาโต, ยสฺมาติ วุตฺตํ โหติฯ **อฏฺฐุปฺปตฺติยนฺ**ติ อตฺถสฺส อุปฺปตฺติ อตฺถุปฺปตฺติ, อตฺถุปฺปตฺติเยว **อฏฺฐุปฺปตฺติ,** ตสฺสํ อฏฺฐุปฺปตฺติยํ, สิกฺขาปทสฺส นิทาเนติ วุตฺตํ โหติฯ **ฉคลโก**ติ เสตฉคลโกฯ **โส**ติ ฉคลโกฯ อิมสฺส ปน ‘‘โหตี’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **อญฺญสฺส…เป…. ฉคลกภาวสฺส จา**ติ ‘‘ติรจฺฉานชาติยา เจว ฉคลกภาวสฺส จา’’ติ สงฺขาตสฺส อญฺญสฺส ภาคสฺส โกฏฺฐาสสฺส, ปกฺขสฺสาติ อโตฺถฯ

กุโตยมโญฺญ, ยโต ‘‘อญฺญสฺส ภาคสฺสา’’ติ วุตฺตนฺติ อาห **‘‘ยฺวายํ…เป…. ตโต’’**ติฯ ตตฺถ **มนุสฺสชาติ เจว ภิกฺขุภาโว จา**ติ โย อยํ ภาโค โกฏฺฐาโส ปโกฺขติ สมฺพโนฺธ, ‘‘มนุสฺสชาติ เจว ภิกฺขุภาโว จา’’ติ สงฺขาโต โย อยํ ภาโค โกฏฺฐาโส ปโกฺขติ อโตฺถฯ **ตโต**ติ ‘‘มนุสฺสชาติ เจว ภิกฺขุภาโว จา’’ติ ภาคโตฯ **โส วา อญฺญภาโค**ติ ยถาวุตฺตติรจฺฉานชาติฉคลกภาวสงฺขาโต โส อญฺญภาโค วาฯ **อสฺสา**ติ ฉคลกสฺสฯ **อตฺถี**ติ อุปลพฺภติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อญฺญภาคสฺส ฉคลโก โหติ, ยสฺมา จ โส วา อญฺญภาโค อสฺส อตฺถิ, ตสฺมาฯ **อญฺญภาคิยสงฺขฺยํ ลภตี**ติ เอตฺถ ‘‘โส ยฺวาย’’นฺติ อิธ โส-สทฺทเมว อาเนตฺวา โส อญฺญภาคิยสงฺขํ ลภตีติ โยเชตพฺพํ, ‘‘โส’’ติ วา ปาฐเสโส ทฏฺฐโพฺพฯ **จ**-สโทฺท สมุจฺจยโตฺถฯ โส ปน อธิกรณสทฺทโต ปรํ ทฏฺฐโพฺพ, ‘‘อธิกรณ’’นฺติ จ เวทิตโพฺพติฯ **เตส**นฺติ เมตฺติยภุมฺมชกานํฯ **อิมํ มยํ ทพฺพํ มลฺลปุตฺตํ นาม กโรมา**ติ ฉคลกํ อชิกาย วิปฺปฏิปชฺชนฺตํ ทิสฺวา ‘‘มยํ, อาวุโส, อิมํ ฉคลกํ ทพฺพํ มลฺลปุตฺตํ นาม กโรมา’’ติ วทนฺตานํฯ **นามกรณสญฺญายา**ติ นามกรณสงฺขาตาย สญฺญายฯ เอตฺถาปิ ‘‘โย โส’’ติอาทิกํ อาเนตฺวา ตสฺสา นามกรณสญฺญาย โย โส อฏฺฐุปฺปตฺติยํ ‘‘ทโพฺพ มลฺลปุโตฺต นามา’’ติ ฉคลโก วุโตฺต, โส ยสฺมา อาธาโร วตฺถุ อธิฏฺฐานนฺติ โยเชตพฺพํฯ

อิทานิ กถเมตํ วิญฺญายตีติ ‘‘อธิกรณ’’นฺติ เจตฺถ อาธาโร เวทิตโพฺพ, น วิวาทาธิกรณาทีสุ อญฺญตรนฺติ อนุโยคํ สนฺธายาห **‘‘ตญฺหิ สนฺธายา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ต**นฺติ ตสฺสา นามกรณสญฺญาย อธิฏฺฐานภูตํ ฉคลกํ ปจฺจามสติฯ วิวาทาธิกรณาทีสุ อญฺญตรํ สนฺธาย น วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ การณํ ปุจฺฉติ **‘‘กสฺมา’’**ติฯ การณมาห **‘‘อสมฺภวโต’’**ติฯ อิทานิ ตเมว อ

สมฺภวํ ปากฏํ กตฺวา ทเสฺสตุํ **“น หี”**ติอาทิ วุตฺตํฯ น หิ อุปาทิยิํสูติ สมฺพโนฺธฯ **อุปาทิยิํสูติ** คณฺหิํสุฯ กิํ จตุนฺนํ อธิกรณานมฺปิ เลโส อตฺถิ, เยเนวํ วุตฺตนฺติ อาห **“น จ จตุนฺนํ อธิกรณาน”**นฺติอาทิฯ อิทานิ ตเมว สมเตฺถตุํ **“ชาติเลสาทโย หี”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ ชาติเยว เลโส **ชาติเลโส**ฯ **อาทิ**สเทฺทน นามเลสาทีนํ คหณํฯ โหติ เจตฺถ –

> ‘‘เลสา ชาตินามโคตฺต-ลิงฺคาปตฺติวสาปิ จ;
> ปตฺตจีวรุปชฺฌายา-จริยาวาสวสา ทสา’’ติฯ

อาปตฺติเลโส นาม ลหุกํ อาปตฺติํ อาปชฺชโนฺต ทิโฎฺฐ โหติฯ ตเญฺจ ปาราชิเกน โจเทติ ‘‘อสฺสมโณสิ, อสกฺยปุตฺติโยสี’’ติ, อาปตฺติ วาจาย วาจาย สงฺฆาทิเสสสฺสาติ (ปารา. ๓๙๖) เอวํ อาปตฺติเลสมฺปิ ปุคฺคลสฺมิํเยว อาโรเปตฺวา วุตฺตตฺตา **“ปุคฺคลานํเยว เลสา วุตฺตา”**ติ วุตฺตํ ฯ **ตญฺจ “ทโพฺพ มลฺลปุโตฺต”ติ นามมฺ**นฺติ เมตฺติยภูมชเกหิ ฉคลกสฺส กตํ ตํ ‘‘ทโพฺพ มลฺลปุโตฺต’’ติ นามญฺจฯ เอวํ อสมฺภวํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อิมินาว ปสเงฺคน เทสเลสสทฺทานํ อตฺถํ สํวเณฺณตุํ **“เอตฺถ จา”**ติอาทิมาหฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสุ ทฺวีสุ เทสเลเสสุฯ **เทโส** นาม ชาติอาทิเภโท โวหาโรฯ เตนาห **“ชาติอาทีสู”**ติอาทิฯ **อญฺญมฺปิ วตฺถุ**นฺติ ยสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ ปติฎฺฐิตํ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญมฺปิ วตฺถุํฯ กถํ สิลิสฺสตีติ อาห **“โวหารมเตฺตเนวา”**ติอาทิ, โวหารมเตฺตเนว, น ตุ อตฺถโตติ อธิปฺปาโยฯ **“อีสกํ อลฺลียตี”**ติ อิมินา ‘‘เลโส’’ติ ลิส อลฺลีภาเวติ อิมสฺส รูปนฺติ ทเสฺสติฯ กิญฺจาปิ เทสเลสานํ วุตฺตนเยน พฺยญฺชนโต นานากรณํ อตฺถิ, อตฺถโต ปน นตฺถีติ อาห **“ชาติอาทีนํเยว อญฺญตรโกฎฺฐาสเสฺสตํ อธิวจน”**นฺติฯ

ยทิ ปน นามกรณสญฺญาย อาธารภูตํ ฉคลกํ สนฺธาย ‘‘อญฺญภาคิยสฺส อธิกรณสฺสา’’ติ วุตฺตํ, อถ กสฺมา ปทภาชเน ตํ อวิภชิตฺวา ‘‘อญฺญภาคิยสฺส อธิกรณสฺสาติ อาปตฺตญฺญภาคิยํ วา โหติ อธิกรณญฺญภาคิยํ วา’’ติอาทิ (ปารา. ๓๙๓) วุตฺตนฺติ อาห **“ปทภาชเน ปนา”**ติ อาทิฯ **ตนฺ**ติ อาธารสงฺขาตํ อธิกรณํฯ **อาวิภูตํ** ปากฎํฯ **อตฺถุทฺธารวเสนา**ติ เตน วตฺตพฺพอตฺถานํ อุทฺธรณวเสนฯ นนุ จ ‘‘อตฺถมตฺตํ ปติ สทฺทา อภินิวิสนฺตี’’ติ น เอเกน สเทฺทน อเนกตฺถา อภิธียนฺตีติ? สจฺจเมตํ สทฺทวิเสเส อเปกฺขิเต, เตสํ เตสํ ปน อตฺถานํ อธิกรณสทฺทวจนียตาสามญฺญํ อุปาทาย วุจฺจมาโน อยํ วิจาโร อธิกรณสทฺทสฺส อตฺถุทฺธาโรติ วุโตฺตฯ เตเนวาห **“อธิกรณนฺติ วจนสามญฺญโต อตฺถุทฺธารวเสน ปวตฺตานิ จตฺตาริ อธิกรณานี”**ติฯ **อญฺญภาคิยตา**ติ อญฺญปกฺขิยตาฯ **ตพฺภาคิยตา**ติ ตปฺปกฺขิยตาฯ **อปากฏา** ปทภาชนโต อญฺญตฺร ทสฺสิตฎฺฐานาภาวโตฯ **อวสาเน อาปตฺตญฺญภาคิเยน โจทนญฺจา**ติ ‘‘ภิกฺขุ สงฺฆาทิเสสํ อชฺฌาปชฺชโนฺต ทิโฎฺฐ โหติ, สงฺฆาทิเสเส สงฺฆาทิเสสทิฎฺฐิ โหติ, ตเญฺจ ปาราชิเกน โจเทตี’’ติอาทิโจทนํ สนฺธาย วุตฺตํ **“อธิกรณญฺญภาคิย”**นฺติฯ เอกเมกญฺหิ อธิกรณํ อิตเรสํ ติณฺณํ ติณฺณํ อญฺญภาคิยํ อญฺญปกฺขิยํ อญฺญโกฎฺฐาสิยํ โหติ วตฺถุวิสภาคตฺตาฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘กถํ อธิกรณํ อธิกรณสฺส อญฺญภาคิย’’นฺติอาทิโก ปทวิภาโค สงฺคหิโตฯ

กิญฺจิ เทสํ เลสมตฺตํ อุปาทายาติ เอตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ, ตสฺสาปิ อสมฺภวทสฺสนปฺปสเงฺคน เหฎฺฐา วุตฺตตฺตา **“เสสา วินิจฺฉยกถา อฎฺฐเม วุตฺตสทิสาเยวา”**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **เสสา วินิจฺฉยกถา**ติ ‘‘ปาราชิเกนาติ ภิกฺขุโน อนุรูเปสุ เอกูนวิสติยา อญฺญตเรนา’’ติอาทิกา (กงฺขา. อฎฺฐ. ทุฎฺฐโทสสิกฺขาปทวณฺณนา) วินิจฺฉยกถาฯ **วุตฺตสทิสาเยวา**ติ เอตฺถ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท ยา วตฺตพฺพา, เตน สิกฺขาปเทน สาธารณภูตา สา วุตฺตสทิสาเยวาติ อธิเปฺปตา, น อสาธารณภูตา อปุพฺพวณฺณนาย อธิเปฺปตตฺตาฯ เตเนวาห **“อยํ ปนา”**ติอาทิฯ ปุริมสฺมิํ สิกฺขาปเทปิ ตถาสญฺญิโน อนาปตฺติกตฺตา **“อิธ จา”**ติ วุตฺตํฯ **ตถาสญฺญิโนปี**ติ ‘‘ปาราชิกํเยว อยํ

อาปนฺนุ’’ติ เอวํสญฺญิโนปิฯ **อิติ**สทฺโท อาทิอตฺโถ วา ปการตฺโถ วาฯ เตน เกนจิ ภิกฺขุนา อโญฺญ โกจิ ขตฺติยชาติโก ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปชฺชนฺโต ทิโฎฺฐ โหติ, อถ โส อญฺญํ อตฺต โน เวรึ ขตฺติยชาติกํ ภิกฺขุํ ปสฺสิตฺวา ตํ ขตฺติยชาติเลสํ คเหตฺวา เอวํ โจเทติ ‘‘ขตฺติโย มยา ทิโฎฺฐ ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปชฺชนฺโต, ตฺวํ ขตฺติโย ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปนฺโนสิ, อถ วา ตฺวํ โข ขตฺติโย, น อโญฺญ, ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปนฺโนสิ, อสฺสมโณสิ, อสกฺยปุตฺติโยสิ, นตฺถิ ตยา สทฺธึ อุโปสโถ วา ปวารณา วา สงฺฆกมฺมํ วา’’ติ, อาปตฺติ วาจาย วาจาย สงฺฆาทิเส สสฺสฯ เอตฺถ จ เตสํ ขตฺติยานํ อญฺญมญฺญํ อสทิสสฺส ตสฺส ตสฺส ทีฆาทิโน วา ทิฎฺฐาทิโน วา วเสน อญฺญภาคิยตา, ขตฺติยชาติปญฺญตฺติยา อาธารวเสน อธิกรณตา จ เวทิตพฺพาฯ เอส นโย นามเลสาทีสุปิฯ

อาปตฺติเลเส ปน เกนจิ ภิกฺขุนา โกจิ ภิกฺขุ ลหุกํ อาปตฺตึ อาปชฺชนฺโต ทิโฎฺฐ โหติ, โส เจตํ ภิกฺขุํ ปาราชิเกน โจเทติ, อาปตฺติ วาจาย วาจาย สงฺฆาทิเสสสฺสฯ ยทิ เอวํ กถํ อญฺญ ภาคิยํ อธิกรณํ โหตีติ? ยญฺหิ โส ลหุกํ อาปตฺตึ อาปนฺโน, ตํ ปาราชิกสฺส อญฺญภาคิยํ อธิ กรณํ, ตสฺส ปน อญฺญภาคิยสฺส อธิกรณสฺส เลโส นามฯ โย โส สพฺพขตฺติยานํ สาธารโณ ขตฺติยภาโว วิย สพฺพาปตฺตีนํ สาธารโณ อาปตฺติภาโวฯ เอเตเนว อุปาเยน ‘‘เกนจิ ภิกฺขุนา โกจิ ภิกฺขุ สงฺฆาทิเสสํ อชฺฌาปชฺชนฺโต ทิโฎฺฐ โหตี’’ติอาทิกํ วิเสสํ สงฺคณฺหาติฯ

> อญฺญภาคิยสิกฺขํ โย, เนว สิกฺขติ ยุตฺติโต;
> คเจฺฉ วินยวิญฺญูหิ, อญฺญภาคิยตํว โสฯ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๔๐๘);

อญฺญภาคิยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๐. สงฺฆเภทสิกฺขาปทวณฺณนา

สหิตสฺสาติ กายจิเตฺตหิ เอกีภูตสฺสฯ เตนาห **‘‘จิเตฺตน จ สรีเรน จ อวิยุตฺตสฺสาติ อ ตฺโถ’’**ติฯ **อสฺสา**ติ ‘‘สมคฺคสฺสา’’ติ ปทสฺสฯ **สมานสํวาสโก**ติ สมาโน เอกูโปสถาทิเภโท สํ วาโส อสฺสาติ สมานสํวาสโก, ลทฺธินานาสํวาสเกน วา กมฺมนานาสํวาสเกน วา วิรหิโตฯ **กายสามคฺคิทานโต**ติ กาเยน, กายสฺส วา สามคฺคิยา สหิตภาวสฺส ทานโต, เตสุ เตสุ สงฺฆกเมฺมสุ หตฺถปาสูปคมนโตติ วุตฺตํ โหติฯ **กถํ นามายํ ภิเชฺชยฺยา**ติ อยํ สโงฺฆ เกน นุ โข อุปาเยน วโคฺค ภเวยฺยฯ **วายาเมยฺยา**ติ อุสฺสาหํ กเรยฺย, ปกฺขํ ปริเยเสยฺย, คณํ พเนฺธยฺ ยาติ วุตฺตํ โหติฯ อตฺตโน ผลํ กโรตีติ **กรณํ,** ยํ กิญฺจิ การณํ, อธิกํ กรณนฺติ **อธิกรณํ,** วิเส สการณํ, วิเสสการณญฺจ สงฺฆเภทสฺสาติ วุตฺตํ **‘‘เภทนสฺสา’’**ติอาทิฯ **เภทกรวตฺถุวเสน อฎฺฐารสวิธ**นฺติ –

> ‘‘อิธุปาลิ ภิกฺขู อธมฺมํ ‘ธโมฺม’ติ ทีเปนฺติ, ธมฺมํ ‘อธโมฺม’ติ ทีเปนฺติฯ อวินยํ ‘วิน โย’ติ ทีเปนฺติ, วินยํ ‘อวินโย’ติ ทีเปนฺติฯ อภาสิตํ อลปิตํ ตถาคเตน ‘ภาสิตํ ลปิตํ ต ถาคเตนา’ติ ทีเปนฺติ, ภาสิตํ ลปิตํ ตถาคเตน ‘อภาสิตํ อลปิตํ ตถาคเตนา’ติ ทีเปนฺ ติฯ อนาจิณฺณํ ตถาคเตน ‘อาจิณฺณํ ตถาคเตนา’ติ ทีเปนฺติ, อาจิณฺณํ ตถาคเตน ‘อ นาจิณฺณํ ตถาคเตนา’ติ ทีเปนฺติฯ อปญฺญตฺตํ ตถาคเตน ‘ปญฺญตฺตํ ตถาคเตนา’ติ ที เปนฺติ, ปญฺญตฺตํ ตถาคเตน ‘อปญฺญตฺตํ ตถาคเตนา’ติ ทีเปนฺติฯ อนาปตฺตึ ‘อาปตฺ ตี’ติ ทีเปนฺติ, อาปตฺตึ ‘อนาปตฺตี’ติ ทีเปนฺติฯ ลหุกํ อาปตฺตึ ‘ครุกา อาปตฺตี’ติ ทีเปนฺ ติ, ครุกํ อาปตฺตึ ‘ลหุกา อาปตฺตี’ติ ทีเปนฺติฯ สาวเสสํ อาปตฺตึ ‘อนวเสสา อาปตฺตี’ติ ทีเปนฺติ, อนวเสสํ อาปตฺตึ ‘สาวเสสา อาปตฺตี’ติ ทีเปนฺติฯ ทุฎฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ ‘อ

ทุฏฺฐุลฺลา อาปตฺตี’ติ ทีเปนฺติ, อทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ ‘ทุฏฺฐุลฺลา อาปตฺตี’ติ ทีเปนฺตี’’ติ (จูฬว. ๓๕๒) –

เอวํ **กมฺมกฺขนฺธเก** วุตฺตานํ อฏฺฐารสนฺนํ เภทกรณานํ วเสน อฏฺฐารสวิธํฯ การณญฺหิ ต ทายตฺตวุตฺติตาย ผลํ เอตฺถ วสตีติ **‘‘วตฺถู’’**ติ วุจฺจติฯ โหนฺติ เจตฺถ –

‘‘ธมฺมวินยภาสิตา-จิณฺณปญฺญตฺติกา ทุกา;
อาปตฺติลหุทุฏฺฐุลฺล-สาวเสสทุกานิ จฯ

‘‘เอตานฏฺฐารส ‘เภท-กรวตฺถู’ติ วุจฺจเร;
วิปลฺลาสคหิตานิ, วาทมูลูปนิสฺสยา’’ติฯ

ปคฺคยฺหาติ ปคฺคหิตํ อพฺภุสฺสิตํ ปากฏํ กตฺวาฯ **ติฏฺเฐยฺยา**ติ ยถาสมาทินฺนํ, ยถาปคฺคหิตเมว จ กตฺวา อเจฺฉยฺยฯ ยสฺมา ปน เอวํ ปคฺคณฺหตา, ติฏฺฐตา จ ตํ ทีปิตเญฺจว อวินิสฺสฏฺฐญฺจ โหติ, ตสฺมา **‘‘ทีเปยฺย เจว นปฺปฏินิสฺสเชฺชยฺย จา’’**ติ วุตฺตํฯ กีว ทูเร สุตฺวา คนฺตฺวา อวทนฺตานํ ทุกฺกฏนฺติ อาห **‘‘สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทนา’’**ติอาทิฯ **ปิ**-สโทฺท เจตฺถ อฏฺฐานปฺปยุโตฺต, ตสฺส ‘‘อฑฺฒโยชนมตฺต’’นฺติ อิมินา สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ ตตฺถ **‘‘อฑฺฒโยชนมตฺต’’**นฺติ อิ มินา เอกวิหาเร วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทีเปติฯ **‘‘คนฺตฺวา’’**ติ อิมินา ทูตํ วา ปณฺณํ วา เปเสตฺวา วทโตปิ อาปตฺติโมโกฺข นตฺถิ, สยเมว ปน คนฺตฺวา ‘‘ครุโก โข, อาวุโส, สงฺฆเภโท, มา สงฺฆ เภทาย ปรกฺกมี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๑๑) นิวาเรตโพฺพติ ทีเปติฯ

สมาคจฺฉตูติ เอกีภวตุฯ เอกีภาโว จ สมานลทฺธิวเสน โหตีติ อาห **‘‘เอกลทฺธิโก โหตู’’**ติฯ เอกา ลทฺธิ คหณํ อสฺสาติ **เอกลทฺธิโก,** เอกทิฏฺฐิโกติ อโตฺถฯ **อญฺญมญฺญ สมฺปตฺติยา**ติ อญฺญมญฺญสฺส สมานทิฏฺฐิจิตฺตตาสงฺขาตาย สมฺปตฺติยาฯ ‘‘อญฺญมญฺญสฺส คุณลาภาทิกาย สมฺปตฺติยา’’ติ เกจิฯ อสมโคฺค หิ วิสุํ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสติ, พหิสีมายํ วา อนุ ปริเวณิยํ วาติ น เอกุเทฺทโสฯ เตนาห **‘‘เอกโต ปวตฺตปาติโมกฺขุเทฺทโสติ อโตฺถ’’**ติฯ **อปฺปฏินิสฺสชฺชโต ทุกฺกฏ**นฺติ วิสุํ วิสุํ วทนฺตานํ คณนาย ทุกฺกฏํฯ **สมนุภาสนกมฺมํ กาตพฺพ**นฺติ ยาวตติยํ สมนุภาสนกมฺมํ กาตพฺพํ, ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส เภทาย ปรกฺกมตี’’ติอาทินา (ปารา. ๔๑๓) ปทภาชเน วุตฺตาหิ ญตฺติ จตุตฺถาหิ ตีหิ สมนุภาสนกมฺมวาจาหิ กมฺมํ กาตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **‘‘เภทาย ปรกฺกเมยฺยา’’**ติ วิสุํ วุตฺตตฺตา เภทนสํวตฺตนิกสฺส อธิกรณสฺส สมาทาย ปคฺคณฺหนโต ปุเพฺพปิ ปกฺขปริ เยสนาทิวเสน สงฺฆเภทาย ปรกฺกมนฺตสฺส สมนุภาสนกมฺมํ กาตพฺพนฺติ เวทิตพฺพํฯ ปฏินิสฺสชฺ ชนฺตสฺส อนาปตฺติภาวโต **‘‘โสตฺถิภาโว ตสฺส ภิกฺขุโน’’**ติ วุตฺตํฯ

กิญฺจาปิ ภิกฺขุนี สงฺฆํ น ภินฺทติ, อปิจ โข เภทาย ปรกฺกมตีติ **‘‘สาธารณปญฺญตฺตี’’**ติ วุตฺตํฯ สงฺฆาทิเสสํ อชฺฌาปชฺชนฺตสฺส ญตฺติยา ทุกฺกฏํ, ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ ถุลฺลจฺจยา จ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺตีติ อาห **‘‘สมนุภาสนกเมฺม’’**ติอาทิฯ **ตญฺจ ทุกฺกฏํ เต จ ถุลฺลจฺจยา ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺตี**ติ ยญฺจ ญตฺติปริโยสาเน ทุกฺกฏํ อาปโนฺน, เย จ ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ ถุลฺ ลจฺจเย, ตา ติโสฺสปิ อาปตฺติโย ลิงฺคปริวเตฺตน อสาธารณาปตฺติโย วิย ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติฯ สเจ ปนสฺส ญตฺติปริโยสาเน ลชฺชิธโมฺม โอกฺกมติ, สํวโร อุปฺปชฺชติ, ตํ ปฏินิสฺสชฺชติ, ญตฺติ ยา ทุกฺกฏํ เทเสตฺวา มุจฺจติฯ อถ ตํ น ปฏินิสฺสชฺชติ, เภทาย ปรกฺกมติ เจว เภทนสํวตฺตนิกํ อธิกรณํ สมาทาย ปคฺคยฺห ติฏฺฐติ จ, ญตฺติทุกฺกฏํ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ, ปฐมกมฺมวาจาย ถุลฺ ลจฺจเย ปติฏฺฐาติฯ เอส นโย อิตรกมฺมวาจายมฺปิฯ อสมนุภาสิยมานสฺส อปฺปฏินิสฺสชฺชนฺตสฺ

สาปิ สงฺฆาทิเสเสน อนาปตฺติฯ ปฏินิสฺสชฺชนฺตสฺสาปิ ญตฺติโต ปุเพฺพ วา ญตฺติกฺขเณ วา ญตฺติปริโยสาเน วา ปฐมาย วา อนุสฺสาวนาย ทุติยาย วา ตติยาย วา ยาว **ยฺย**-การํ น สมฺปาปุณาติ, ตาว ปฏินิสฺสชฺชนฺตสฺส สงฺฆาทิเสเสน อนาปตฺติฯ เตนาห **''อสมนุภาสิยมานสฺส จา''**ติ อาทิฯ

เอตฺถ ปน (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๑๖) ''เทวทโตฺต สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส เภทาย ปรกฺกมิ, ตสฺมิํ วตฺถุสฺมิ''นฺติ (ปริ. ๑๗) ปริวาเร อาคตตฺตา เทวทโตฺต อาทิกมฺมิโก, โส จ โข สงฺฆเภทาย ปรกฺกมนเสฺสว, น อปฺปฏินิสฺสชฺชนสฺสฯ น หิ ตสฺส ตํ กมฺมํ กตํฯ กถมิทํ ชานิตพฺพนฺติ เจ? สุตฺตโตฯ ตถา หิ ''อริโฏฺฐ ภิกฺขุ คทฺธพาธิปุโพฺพ ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา ยาวตติยํ สมนุภาสนาย น ปฏินิสฺสชฺชิ, ตสฺมิํ วตฺถุสฺมิ''นฺติ ปริวาเร อาคตตฺตา อริฏฺฐสฺส กมฺมํ กตนฺติ ปญฺญายติ, น ตถา เทวทตฺตสฺสฯ อถาปิสฺส กเตน ภวิตพฺพนฺติ โกจิ อตฺตโน รุจิมเตฺตน วเทยฺย, ตถาปิ อปฺปฏินิสฺสชฺชเน อาทิกมฺมิกสฺส อนาปตฺติ นาม นตฺถิฯ น หิ ปญฺญตฺตํ สิกฺขาปทํ วีติกฺกมนฺตสฺส อญฺญตฺร โอทิสฺส อนุญฺญาตโต อนาปตฺติ นาม ทิสฺสติฯ ยมฺปิ อริฏฺฐสิกฺขาปทสฺส ปทภาชเน อนาปตฺติยํ ''อาทิกมฺมิกสฺสา''ติ โปตฺถเกสุ ลิขิตํ, ตํ ปมาทลิขิตํ, ปมาทลิขิตภาโว จ ตสฺส ''ปฐมํ อริโฏฺฐ ภิกฺขุ โจเทตโพฺพ, โจเทตฺวา สาเรตโพฺพ, สาเรตฺวา อาปตฺติํ อาโรเปตโพฺพ''ติ (จูฬว. ๖๕) เอวํ กมฺมกฺขนฺธเก อาปตฺติโรปนโต เวทิตโพฺพฯ

อิธ เภทาย ปรกฺกมเน อาทิกมฺมิกสฺส เทวทตฺตสฺส ยสฺมา ตํ กมฺมํ น กตํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๑๖), ตสฺมาสฺส อาปตฺติเยว น ชาตาฯ สิกฺขาปทํ ปน ตํ อารพฺภ ปญฺญตฺตนฺติ กตฺวา **''อาทิกมฺมิโก''**ติ วุโตฺตฯ อิติ อาปตฺติยา อภาวโตเยวสฺส อนาปตฺติ วุตฺตาฯ สา ปเนสา กิญฺจาปิ ''อสมนุภาสิยมานสฺสา''ติ อิมินาว สิทฺธาฯ ยสฺมา ปน อสมนุภาสิยมาโน นาม ยสฺส เกวลํ สมนุภาสนํ น กโรนฺติ, โส วุจฺจติ, น อาทิกมฺมิโกฯ อยญฺจ เทวทโตฺต อาทิกมฺมิโกเยวฯ ตสฺมา ''อาทิกมฺมิกสฺสา''ติ (ปารา. ๔๑๖) วุตฺตํฯ เอเตเนว อุปาเยน ฐเปตฺวา อริฏฺฐสิกฺขาปทํ สพฺพสมนุภาสนาสุ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐานโต **สมนุภาสนสมุฏฺฐานํ**ฯ ''ปฏินิสฺสชฺชามี''ติ กายวิการํ วา วจีเภทํ วา อกโรนฺตเสฺสว ปน อาปชฺชนโต **อกิริยํ**ฯ ''นปฺปฏินิสฺสชฺชามี''ติ สญฺญาย อภาเวน มุจฺจนโต **สญฺญาวิโมกฺขํ**ฯ ''นปฺปฏินิสฺสชฺชามี''ติ ชานนจิเตฺตเนว **สจิตฺตกํ**ฯ

สงฺฆเภทสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. เภทานุวตฺตกสิกฺขาปทวณฺณนา

ตเสฺสวาติ เภทาย ปรกฺกมนฺตเสฺสวฯ **โข**ติ นิปาตมตฺตํฯ **ปนา**ติ วิเสเส นิปาโตฯ ยํ วจนํ สมเคฺคปิ วเคฺค อวยวภูเต กโรติ ภินฺทติ, ตํ กลหการกวจนํ อิธ ''วคฺค''นฺติ วุจฺจตีติ อาห **''วคฺคํ อสามคฺคิปกฺขิยวจนํ วทนฺตี''**ติฯ อสามคฺคิปเกฺข ภวา **อสามคฺคิปกฺขิยา,** กลหการกา, เตสํ วจนํ **อสามคฺคิปกฺขิยวจนํ,** อสามคฺคิปเกฺข วา ภวํ วจนํ **อสามคฺคิปกฺขิยวจนํฯ** **''น หิ สโงฺฆ สงฺฆสฺส กมฺมํ กโรตี''**ติ อิทํ นิคฺคหวเสน กตฺตพฺพํ กมฺมํ สนฺธาย วุตฺตํ, อุพฺพาหิกาทิกมฺมํ ปน พหูนมฺปิ กาตุํ วฏฺฏติเยวฯ **ธมฺมวาที**ติ ภูตวาทีฯ **วินยวาที**ติ วูปสมวาทีฯ **ชานาติ โน**ติ เอตฺถาปิ ''ฉนฺทญฺจ รุจิญฺจา''ติ อิทํ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ เตนาห **''อมฺหากํ ฉนฺทาทีนิ ชานาตี''**ติฯ **ภาสตี**ติ เอตฺถ ''โน''ติ อิทํ วิภตฺติวิปริณาเมน ยุชฺชติฯ เตนาห **''เอวํ กโรมาติ อเมฺหหิ สทฺธิํ ภาสตี''**ติฯ **''เอต''**นฺติ อิมินา ตสฺส กมฺมํ ปจฺจามฏฺฐนฺติ อาห **''ยํ โส กโรตี''**ติอาทิฯ **โส**ติ สงฺฆเภทาย ปรกฺกมโนฺตฯ **สเมตายสฺมนฺตาน**นฺติ เอตฺถ ''จิตฺต''นฺติ อชฺฌาหริตพฺพนฺติ อาห **''อายสฺมนฺตานํ จิตฺต''**นฺติฯ **วุตฺตสทิสาเยวา**ติ เอตฺถ ยํ

วตฺตพฺพํ, ตํ เหฏฺฐา อญฺญภาคิยสิกฺขาปทฏฺฐกถาย วณฺณนายํ (กงฺขา. อฏฺฐ. อญฺญภาคิยสิกฺขาปทวณฺณนา) วุตฺตเมวฯ

เภทานุวตฺตกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. ทุพฺพจสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุเกฺขน วตฺตโพฺพ อนุสาสิตุํ อสกฺกุเณโยฺย สภาโว อสฺสาติ **ทุพฺพจชาติโก,** วิโลมภาวีฯ เตนาห **"ทุพฺพจสภาโว"**ติอาทิฯ **วตฺตุํ อสกฺกุเณโยฺย**ติ กิสฺมิญฺจิ วุจฺจมาเน อสหนโต โอวทิตุํ อสกฺกุเณโยฺยฯ อุทฺทิสียตีติ **อุเทฺทโส,** ปาติโมโกฺข, ตสฺมิํ ปริยาปนฺนา อโนฺตคธา **อุเทฺทสปริยาปนฺนา,** เตสุ อุเทฺทสปริยาปเนฺนสุฯ เตนาห **"อุเทฺทเส"**ติอาทิฯ อถ สพฺพาเนว สิกฺขาปทานิ กถํ ปาติโมกฺขุเทฺทสปริยาปนฺนานีติ อาห **"ยสฺส สิยา อาปตฺติ, โส 'อาวิกเรยฺยา'ติ เอวํ สงฺคหิตตฺตา"**ติฯ **"ยสฺส สิยา อาปตฺตี"**ติ อิมินา สพฺพาปิ อาปตฺติโย นิทานุเทฺทเส สงฺคหิตา เอว โหนฺติฯ **สิกฺขาปเทสู**ติ อธิสีลสิกฺขาย อธิคมูปายภูเตสุ วินยปญฺญตฺตีสูติ อโตฺถฯ โส ปน ปากโฏฺฐเยวาติ อฏฺฐกถายํ น วุโตฺตฯ **ปญฺจหิ สหธมฺมิเกหี**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนิสามเณรสามเณริสิกฺขมานาหิฯ **สิกฺขิตพฺพตฺตา**ติ ลพฺภมานวเสน สิกฺขิตพฺพตฺตาฯ ตถา หิ เตหิ ยถาสกํ สิกฺขา สิกฺขียติ, น สพฺพาฯ **พุทฺธปญฺญเตฺตนา**ติ พุเทฺธน ฐปิเตน, วิหิเตนาติ อโตฺถฯ อถ วา **สหธมฺมิเกน** สการเณน วุจฺจมาโนติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **วจนายา**ติ นิสฺสเกฺก สมฺปทานวจนนฺติ อาห **"ตโต มม วจนโต"**ติฯ

ทุพฺพจสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. กุลทูสกสิกฺขาปทวณฺณนา

นครสฺสาปิ คามวิเสสตฺตา อิธ คามคฺคหเณเนว นครมฺปิ คหิตนฺติ อาห **"นครมฺปิ คาเม อโนฺตคธเมวา"**ติ, **วา**-สเทฺทน วา อนุตฺตวิกปฺปเตฺถน คหณนฺติ เอวํ วุตฺตํฯ เอตฺถ จ อปาการปริเกฺขโป สาปโณ **นิคโม,** สปาการาปณํ **นครํ,** ตํตํวิปรีโต **คาโม**ติ อิเมสํ ติณฺณํ วิเสโส ทฏฺฐโพฺพฯ **กุลานิ ทูเสตี**ติ ขตฺติยพฺราหฺมณเวสฺสสุทฺทวเสน จตฺตาริ กุลานิ วิการํ อาปาเทติฯ ทูเสนฺต จ น อสุจิกทฺทมาทีหิ ทูเสติ, อถ โข อตฺตโน ทุปฺปฏิปตฺติยา เตสํ ปสาทํ วินาเสติฯ เตนาห **"ปุปฺผทานาทีหี"**ติอาทิฯ ตตฺถ หริตฺวา วา หราเปตฺวา วา ปโกฺกสิตฺวา วา ปโกฺกสาเปตฺวา วา สยํ วา อุปคตานํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๓๖-๔๓๗) ยสฺส กสฺสจิ อตฺตโน สนฺตกสฺส ปุปฺผสฺส กุลสงฺคหตฺถาย ทานํ **ปุปฺผทานํ,** ตํ อาทิ เยสํ เต **ปุปฺผทานาทโย,** เตหิ ปุปฺผทานาทีหิฯ **อาทิ**สเทฺทน (ปารา. ๔๓๗) ผลทานจุณฺณมตฺติกาทนฺตกฏฺฐเวฬุเวชฺชิกาชงฺฆเปสนิกานํ คหณํฯ **สทฺธํ วินาเสนฺต**ติ ตถา อกโรเนฺตสุ อเญฺญสุ เปสเลสุ ภิกฺขูสุ อปฺปสาทํ อทสฺสนํ คเมนฺตฯ ปุปฺผทานาทีหิ จ เตหิ กตสงฺคเหหิ อเญฺญ เปสเล ตถา อกโรเนฺต เต มนุสฺสา อิสฺสนฺติ น อลฺลียนฺตีติ โส เตสํ ปสาทํ วินาเสติ นามาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ปาปกา สมาจารา**ติ พุทฺธปฺปฏิกุฏฺฐตฺตา ลามกา สมาจารา ฯ เต ปน ยสฺมา กุลสงฺคหตฺถํ มาลาวจฺฉโรปนาทโย อิธ อธิเปฺปตา, ตสฺมา **"มาลาวจฺฉโรปนาทโย"**ติ วุตฺตํฯ อารามาทีนมตฺถาย ปน กปฺปิยโวหาราทีหิ โรปาปนาทิกํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ **มาลาวจฺฉ**นฺติ ตรุณปุปฺผรุกฺขํฯ ตรุณกา หิ ปุปฺผรุกฺขาปิ ปุปฺผคจฺฉาปิ ''มาลาวจฺฉา''เตฺวว วุจฺจนฺติ, ตสฺส โรปนํ **มาลาวจฺฉโรปนํ,** ตํ อาทิ เยสํ เต **มาลาวจฺฉโรปนาทโยฯ อาทิ**สเทฺทน เจตฺถ โรปาปนสิญฺจนสิญฺจาปนโอจินนโอจินาปนคนฺถนคนฺถาปนานํ คหณํฯ

มาติกายํ **ทิสฺสนฺตี**ติ เย ปจฺจกฺขโต ปสฺสนฺติ, เตหิ ทิสฺสนฺติฯ **สุยฺยนฺตี**ติ เย ปรโต สุณนฺติ, เตหิ โสตทฺวาเรน สุตฺวา อุปธารียนฺติฯ **ทุฏฺฐานี**ติ ทูสิตานิฯ **อลํ เต อิธ วาเสนา**ติ ตว อิธ วาเสน อลํ, มา อิธ ตว วาโส โหตูติ อตฺโถฯ วารณตฺเถ หิ อิธ **อลํ**-สทฺโทฯ **ปพฺพาชนียกมฺมกโต**ติ โจเทตฺวา สาเรตฺวา อาปตฺตึ อาโรเปตฺวา ''สุณาตุ เม, ภนฺเต, สงฺโฆ, อิเม อสฺสชิปุนพฺพสุกา''ติอาทินา (ปารา. ๔๓๔) ปทภาชเน วุตฺตาย ญตฺติจตุตฺถกมฺมวาจาย กตปพฺพาชนียกมฺโมฯ **ยสฺมิญฺจ วิหาเร วสตี**ติ คามโต พหิวิหารมาหฯ **เนว ตสฺมึ คาเม…เป…. จริตุํ ลภตี**ติ สเจปิ คาโม วา นิคโม วา ทฺวาทสโยชนปรโม โหติ, ติโยชนปรโม จ วิหาโร โหติ, เนว ตสฺมึ คาเม วา นิคเม วา ปิณฺฑาย จริตุํ ลภติ, น วิหาเร วสิตุํฯ ตสฺมึ วิหาเร วสเนฺตน สามนฺตคาเมปิ ปิณฺฑาย น จริตพฺพํ, สามนฺตวิหาเรปิ วสเนฺตน ตสฺมึ คาเม ปิณฺฑาย น จริตพฺพํฯ สามนฺตวิหาเร วสเนฺตน ปน สามนฺตคาเม จริตุํ วฏฺฏติฯ **อาปชฺชิตพฺพา อาปตฺติโย**ติ กุลสงฺคหตฺถํ อตฺตโน สนฺตกทาเนน ทุกฺกฏํ, อิสฺสรวตาย สงฺฆสนฺตกทาเนน ถุลฺลจฺจยํ, ปสยฺห ทาเนน ปาราชิกนฺติ อิมา อาปตฺติโยฯ มาติกายํ **''ปกฺกมตา ยสฺมา''**ติ ปพฺพาชนียกมฺมกตสฺส วตฺตวเสน วุตฺตํฯ อาทิมฺหิ ปน ปพฺพาชนียกมฺมวเสน ทฏฺฐพฺพํฯ **อสฺสชิปุนพฺพสุเก**ติ อสฺสชิเญฺจว ปุนพฺพสุกญฺจฯ

กุลทูสกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สงฺฆาทิเสสนิคมนวณฺณนา

ปฐมาปตฺติกาติ อวยเวน วิคฺคโห สมุทาโย สมาสโตฺถติ อาห **''ปฐมํ อาปตฺติ เอเตสนฺติ ปฐมาปตฺติกา''**ติฯ **วีติกฺกมนกฺขเณเยวา**ติ วตฺถุวีติกฺกมนกฺขเณเยวฯ **เอว**-กาเรน สมนุภาสนกมฺมกฺขณํ ปฏิกฺขิปติฯ อหสฺส ยตฺตโก ปริเจฺฉโท **ยาวตีหํ**ฯ เตนาห **''ยตฺตกานิ อหานี''**ติฯ **อหานี**ติ จ ทิวสานีติ อโตฺถฯ

วตฺถุวเสน วาติ อสุจิโมจนาทิวีติกฺกมมตฺตวเสน วาฯ **อิทนฺ**ติ อิทํ วีติกฺกมํฯ **นามมตฺตวเสน วา อยํ อิตฺถนฺนามา อาปตฺตี**ติ ''อยํ สงฺฆาทิเสโส นาม อาปตฺตี''ติ เอวํ วินา วตฺถุํ นามวเสน วาฯ **มตฺต**สเทฺทน เจตฺถ วตฺถุํ ปฏิกฺขิปติฯ โปตฺถเกสุ ปน กตฺถจิ ''นามโคตฺตวเสน วา''ติ ลิขนฺติ, ตํ น สุนฺทรํ ''อยํ อิตฺถนฺนามา อาปตฺตี''ติ วุตฺตตฺตาฯ อิทานิ นํ กสฺสจิ น อาโรเจสฺสามีติ สมฺพโนฺธฯ **ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา**ติ อาโรจเน อุสฺสาหํ ฐเปตฺวาฯ น เกวลํ วตฺถุนามวเสเนว อาปตฺติสญฺญี หุตฺวา ฉาเทนฺตเสฺสว, อถ โข โยปิ เอวํ อชานโนฺต เกวลํ ''อาปตฺตึ ฉาเทมี''ติ อาปตฺติสญฺญาย ฉาเทติ, ตสฺสปิ ฉนฺนา โหตีติ เวทิตพฺพํฯ สเจ ปเนตฺถ อนาปตฺติสญฺญี วา โหติ, อญฺญาปตฺติกฺขนฺธสญฺญี วา เวมติโก วา หุตฺวา ''น ทานิ นํ กสฺสจิ อาโรเจสฺสามี''ติ เอวํ ฉาเทตุกาโมว ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา อรุณํ อุฏฺฐาเปติ, อจฺฉนฺนาว โหตีติ อาเนตฺวา โยเชตพฺพํฯ อนาปตฺติ ปน อาปตฺติสญฺญายปิ อนาปตฺติสญฺญายปิ ฉาเทเนฺตน อจฺฉาทิตาว โหติฯ ลหุกํ วา ''ครุกา''ติ ครุกํ วา ''ลหุกา''ติ ฉาเทติ, อลชฺชิปเกฺข ติฏฺฐติ, อาปตฺติ ปน อจฺฉนฺนา โหติฯ ครุกํ ''ลหุกา''ติ มญฺญมาโน เทเสติ, เนว เทสิตา โหติ นจฺฉนฺนาฯ

ปกโต สภาวภูโต อตฺตา อสฺสาติ **ปกตโตฺต,** น กเมฺมหิ วิกตโตฺตติ อโตฺถฯ เตนาห **''อนุกฺขิโตฺต สมานสํวาสโก''**ติฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ''น ทานิ นํ กสฺสจิ อาโรเจสฺสามี''ติอาทินา วุตฺตเนว นเยนฯ อถ ''มยฺหํ สเงฺฆน กมฺมํ กต''นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) อปกตตฺตสญฺญี หุตฺวา ฉาเทติ, อจฺฉนฺนาว โหติฯ อปกตเตฺตน ปน ปกตตฺตสญฺญินา วา ปกตเตฺตน อปกตตฺตสญฺญินา วา ฉาทิตาปิ อจฺฉนฺนาว โหติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ –

‘‘อาปชฺชติ ครุกํ สาวเสสํ;
ฉาเทติ อนาทริยํ ปฏิจฺจ;
น ภิกฺขุนี โน จ ผุเสยฺย วชฺชํ;
ปญฺหาเมสา กุสเลหิ จินฺติตา’’ติฯ (ปริ. ๔๘๑);

อยญฺหิ ปโญฺห อุกฺขิตฺตเกน กถิโตฯ

ทสสุ อนฺตราเยสุ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ สเจ ปน โย ภีรุกชาติกตาย อนฺธกาเร อมนุสฺสจณฺฑมิคภเยน อนฺตรายิกสญฺญี หุตฺวา ฉาเทติ, อจฺฉนฺนาว โหติฯ ยสฺสปิ ปพฺพตวิหาเร วสนฺตสฺส กนฺทรํ วา นทึ วา อติกฺกมิตฺวา อาโรเจตพฺพํ โหติ, อนฺตรามคฺเค จ จณฺฑวาฬอมนุสฺสาทิภยํ อตฺถิ, มคฺเค อชครา นิปชฺชนฺติ, นที ปูรา โหติ, เอตสฺมึ สติเยว อนฺตราเย อนฺตรายิกสญฺญี หุตฺวา ฉาเทติ, อจฺฉนฺนาว โหติฯ อนฺตรายิกสฺส ปน อนฺตรายิกสญฺญาย วา อนนฺตรายิกสญฺญาย วา ฉาทยโต อจฺฉนฺนาวฯ

ภิกฺขุโนติ สภาคสฺส ภิกฺขุโนฯ สจสฺส มุเข อปฺปมตฺตโก คโณฺฑ วา โหติ, หนุกวาโต วา วิชฺฌติ, ทโนฺต วา รุชฺชติ, ภิกฺขา วา มนฺทา ลทฺธา โหติ, ตาวตเกน ปน เนว วตฺตุํ น สโกฺกติ, น คนฺตุํฯ อปิจ โข ‘‘น สโกฺกมี’’ติ สญฺญี โหติ, อยํ **ปหุ หุตฺวา อปฺปหุสญฺญี** นามฯ อิมินา ฉาทิตาปิ อจฺฉาทิตาฯ อปฺปหุนา ปน วตฺตุํ วา คนฺตุํ วา อสมเตฺถน ปหุสญฺญินา วา อปฺปหุสญฺญินา วา ฉาทิตาปิ อจฺฉาทิตาวฯ

อิทํ อุตฺตานเมวาติ อิทํ องฺคทฺวยํ อุตฺตานตฺถเมวฯ สเจ ปน ‘‘ฉาเทสฺสามี’’ติ ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา ปุเรภเตฺต วา ปจฺฉาภเตฺต วา ปฐมยามาทีสุ วา ลชฺชิธมฺมํ โอกฺกมติ, อโนฺตอรุเณเยว อาโรเจติ, อยํ **ฉาเทตุกาโม น ฉาเทติ** นามฯ

ยสฺส ปน อภิกฺขุเก ฐาเน วสนฺตสฺส อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา สภาคสฺส ภิกฺขุโน อาคมนํ อาคเมนฺตสฺส วา, สภาคสฺส สนฺติกํ วา คจฺฉนฺตสฺส อฑฺฒมาโสปิ มาโสปิ อติกฺกมติ, อยํ **นจฺฉาเทตุกาโม ฉาเทติ** นามฯ อยมฺปิ อจฺฉนฺนาว โหติฯ

โย ปน อาปนฺนมโตฺตว อคฺคึ อกฺกนฺตปุริโส วิย สหสา อปกฺกมิตฺวา สภาคฏฺฐานํ คนฺตฺวา อาวิ กโรติ, อยํ **นจฺฉาเทตุกาโมว น ฉาเทติ** นามฯ **สภาคมตฺตเมว ปมาณ**นฺติ อเวริสภาคมตฺตเมว ปมาณํฯ อเวริสภาคสฺส หิ สนฺติเก อาโรเจตพฺพํฯ โย ปน วิสภาโค โหติ สุตฺวา ปกาเสตุกาโม, เอวรูปสฺส อุปชฺฌายสฺสปิ สนฺติเก น อาโรเจตพฺพาฯ ตตฺถ ปุเรภตฺตํ อาปตฺตึ อาปโนฺน โหตุ, ปจฺฉาภตฺตํ วา ทิวา วา รตฺตึ วา, ยาว อรุณํ น อุคฺคจฺฉติ, ตาว อาโรเจตพฺพํฯ อุทฺธเสฺต อรุเณ ปฏิจฺฉนฺนา โหติ, ปฏิจฺฉาทนปจฺจยา จ ทุกฺกฏํ อาปชฺชติฯ **สเงฺขปโต**ติ สมาสโตฯ วิตฺถารโต ปน **สมนฺตปาสาทิกายํ** วุโตฺตติ อธิปฺปาโยฯ

อกามา ปริวตฺถพฺพนฺติ อปฺปฏิกมฺมกตาย อาปตฺติยา สคฺคโมกฺขาวรณภาวโต อนิจฺฉเนฺตนาปิ ปริวสิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘น กาเมนา’’**ติอาทิฯ **ปริวาสํ สมาทายา**ติ ปริวาสวตฺตํ สงฺฆมเชฺฌ สมาทิยิตฺวาฯ ยทิปิ จตุพฺพิโธ ปริวาโส อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาโส, ปฏิจฺฉนฺนปริวาโส, สุทฺธนฺตปริวาโส, สโมธานปริวาโสติ, ตถาปิ อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาโส อิธ น อธิเปฺปโตติ อาห **‘‘ตตฺถ ปฏิจฺฉนฺน…เป…. ติวิโธ ปริวาโส’’**ติฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ วาเกฺยฯ ปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา สติ ทาตโพฺพ ปริวาโส ปฏิจฺฉนฺนวิสยตาย **ปฏิจฺฉนฺนปริวาโส**ฯ สุทฺธนฺตโต

ปฏฺฐาย ทาตพฺพ ปริวาโส **สุทฺธนฺตปริวาโส**ฯ สโมทหิตฺวา ทาตพฺพ ปริวาโส **สโมธาน ปริวาโส**ฯ

อิทานิ เต ติวิเธเยว ปริวาเส สรูปโต ทเสฺสตุํ **“ตตฺถา”**ติอาทิมาหฯ **หีติ** ยสฺมาฯ เอกาหํ ปฏิจฺฉนฺนา **เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนา**ฯ **วุตฺตนเยนา**ติ ‘‘อาปตฺติ จ โหตี’’ติอาทินา วุเตฺตน นเยนฯ **เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนนฺ**ติ เอตฺถ **อิติ**สโทฺท ‘‘อิติ วา, อิติ เอวรูปา วิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๑.๑๓, ๑๙๗) วิย อาทิอโตฺถฯ เตน ‘‘โสหํ, ภเนฺต, สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สเญฺจตนิกาย สุกฺกวิสฎฺฐิยา เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนาย เอกาหปริวาสํ ยาจามี’’ติ อิมํ ปาฬิเสสํ (จูฬว. ๑๐๒) สงฺคณฺหาติฯ **เอวํ ปริวาสํ ยาจาเปตฺวา**ติ เอวํ ยาวตติยํ ยาจาเปตฺวาฯ **ขนฺธเก อาคตนเยนา**ติ สมุจฺจยกฺขนฺธเก (จูฬว. ๙๗ อาทโย) อาคตนเยนฯ **ตโต**ติ ปกฺขโต ปฏฺฐายฯ **อติเรกปกฺขปฺปฏิจฺฉนฺนนฺ**ติ ปกฺขสฺส อติเรโก **อติเรกปโกฺข,** ตํ ปฏิจฺฉนฺนนฺติ อโตฺถฯ **ตโต**ติ ติํสติมทิวสโต ปฏฺฐายฯ **มาสปฺปฏิจฺฉนฺนนฺ**ติ สตฺตานํ อายุํ มินโนฺต วิย สิยติ อนฺตํ กโรตีติ **มาโส,** ติํสรตฺตินฺทิโว, ตํ ปฏิจฺฉนฺนนฺติ อโตฺถฯ **สํวจฺฉเร ปุเณฺณ**ติ ตํ ตํ สตฺตํ, ธมฺมปฺปวตฺติญฺจ สงฺคมฺม วทโนฺต วิย สรติ ปวตฺตตีติ **สํวจฺฉโร,** ทฺวาทส มาสา, ตสฺมิํ ปริปุเณฺณฯ

วตฺถุกิตฺตนวเสน วาติ นาเมน สห วตฺถุกิตฺตนวเสน วาติ อโตฺถฯ เตเนว หิ อุปริ ‘‘นามมตฺตวเสน วา’’ติ มตฺตคฺคหณํ กตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ **นามมตฺตวเสนา**ติ วตฺถุกิตฺตนํ วินา เกวลํ นามเสฺสว วเสนฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ทฺวิเธ นาเม ‘‘อาปตฺตี’’ติ สพฺพสาธารณํ นามํ, ตสฺมา ฯ **สุกฺกวิสฺสฎฺฐี**ติ สุกฺกวิสฺสฎฺฐิ นามายํฯ **อิติ**สโทฺท เหตฺถ วจนียตฺถํ นิทเสฺสติฯ นิทสฺสนมตฺตเญฺจตํ ‘‘สุกฺกวิสฺสฎฺฐี’’ติ กายสํสคฺคาทีนมฺปิ วตฺถุอาทิภาเวน อิจฺฉิตพฺพตฺตาฯ **วตฺถุ เจว โคตฺตญฺจา**ติ วีติกฺกมตฺตา วตฺถุ เจว อนญฺญสาธารณตฺตา โคตฺตญฺจฯ คํ ตายตีติ **โคตฺตํ,** สชาติโต อญฺญตฺถ กายสํสคฺคาทีสุ คนฺตุํ อทตฺวา พุทฺธิํ, วจนญฺจ รกฺขตีติ อโตฺถฯ **สงฺฆาทิเสโส**ติ สงฺฆาทิเสโส นามายํฯ เอตฺถ ปน **อิติ**สโทฺท วจนวจนียสมุทายํ นิทเสฺสติฯ เตนาห **“นามเญฺจว อาปตฺติ จา”**ติ, สชาติสาธารณนามตฺตา **นามเญฺจว** เตน เตน วีติกฺกเมนาปชฺชิตพฺพตฺตา **อาปตฺติ จา**ติ อโตฺถฯ อิทมฺปิ นิทสฺสนมตฺตเมว ‘‘อาปตฺติโย’’ติ อิมสฺสาปิ นามาทิภาเวน อิจฺฉิตพฺพตฺตาฯ **อิติ**สโทฺท วา อาทิอโตฺถฯ เอวญฺจ กตฺวา **“กายสํสคฺคนฺติอาทิวจเนนาปี”**ติอาทิกมฺปิ สมตฺถิตํ โหติฯ

ตยิทํ กมฺมวาจาย เกน วจเนน คหิตนฺติ อนุโยคํ สนฺธาย **“ตตฺถา”**ติอาทิมาหฯ **“อาปตฺตี”**ติ สพฺพสาธารณนามตฺตา, วีติกฺกเมน อาปชฺชิตพฺพตฺตา จ นามเญฺจว อาปตฺติ จ โหตีติ อาห **“อาปตฺติโยติ วจเนนาปี”**ติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อิทํ ปริวาสาทิวินยกมฺมํ วตฺถุวเสน, โคตฺตวเสน, นามวเสน, อาปตฺติวเสน จ กาตุํ วฎฺฎติเยว, ตสฺมาฯ **เอเตสู**ติ วตฺถุอาทีสุ, สุกฺกวิสฺสฎฺฐิอาทีสุ วาฯ **วตฺตํ สมาทาตพฺพนฺ**ติ ยถาวุเตฺตสุ ทฺวีสุ ปเทสุ เอเกนปิ สมาทาตพฺพํฯ ทฺวีหิ ปน สุสมาทินฺนํเยวฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘สมาทาเนปิ เอเสว นโย’’ติ (กงฺขา. อฎฺฐ. นิทานวณฺณนา)ฯ

อาโรเจตฺวาติ –

> ‘‘อหํ, ภเนฺต, เอกํ อาปตฺติํ อาปชฺชิํ สเญฺจตนิกํ สุกฺกวิสฺสฎฺฐิํ เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนํ, โสหํ สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สเญฺจตนิกาย สุกฺกวิสฺสฎฺฐิยา เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนาย เอกาหปริวาสํ ยาจิํ, ตสฺส เม สโงฺฆ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สเญฺจตนิกาย สุกฺกวิสฺสฎฺฐิ

ยา เอกาหปฺปฏิจฺฉนฺนาย เอกาหปริวาสํ อทาสิ, โสหํ ปริวสามิ, เวทยามหํ, ภนฺเต, ‘เวทยตี’ติ มํ สโงฺฆ ธาเรตู’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) –

เอวมาทินา ตํ ตํ โยชนานุรูปํ อาโรเจตฺวาฯ อิมญฺจ ปนตฺถํ คเหตฺวา ยาย กายจิ ภาสาย อาโรเจตุํ วฏฺฏติเยว (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒)ฯ **‘‘ปุน อาคตาคตานํ ภิกฺขูนํ อาโรเจนฺตนา’’**ติ อิทํ อาคนฺตุกํ ภิกฺขุํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เอตฺถ จ เอกสฺส อาโรเจนฺตน อวสาเน ‘‘เวทยตีติ มํ อายสฺมา ธาเรตุ’’, ทฺวินฺนํ ‘‘อายสฺมนฺตา ธาเรนฺตุ’’, ติณฺณํ ‘‘อายสฺมโนฺต ธาเรนฺตู’’ติ วตฺตพฺพํฯ **วตฺตเภทญฺจ รตฺติเจฺฉทญฺจ อกตฺวา**ติ ‘‘น, ภิกฺขเว, ปาริวาสิเกน ภิกฺขุนา สาทิตพฺพํ ปกตตฺตานํ ภิกฺขูนํ อภิวาทนํ ปจฺจุปฏฺฐาน’’นฺติอาทินา (จูฬว. ๗๕) ปาริวาสิกกฺขนฺธเก ยานิ จตุนวุติ วตฺตานิ วุตฺตานิ, เตสํ เภทญฺจ, โย จ ‘‘ตโย โข, อุปาลิ, ปาริวาสิกสฺส ภิกฺขุโน รตฺติเจฺฉทา สหวาโส วิปฺปวาโส อนาโรจนา’’ติ (จูฬว. ๘๓) รตฺติเจฺฉโท วุโตฺต, ตญฺจ อกตฺวาฯ

อยํ เหตฺถ วินิจฺฉโย – สเจ (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๖) อาคนฺตุกา มุหุตฺตํ วิสฺสมิตฺวา วา อวิสฺสมิตฺวา เอว วา วิหารมเชฺฌน คจฺฉนฺติ, เตสมฺปิ อาโรเจตพฺพํฯ สเจ ตสฺส อชานนฺตเสฺสว คจฺฉนฺติ, อยญฺจ คตกาเล ชานาติ, คนฺตฺวา อาโรเจตพฺพํฯ สมฺปาปุณิตุํ อสโกฺกนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโทว โหติ, น วตฺตเภททุกฺกฏํฯ เยปิ อโนฺตวิหารํ อปฺปวิสิตฺวา อุปจารสีมํ โอกฺกมิตฺวา คจฺฉนฺติ, อยญฺจ เนสํ ฉตฺตสทฺทํ วา อุกฺกาสิตสทฺทํ วา ขิปิตสทฺทํ วา สุตฺวาว อาคนฺตุกภาวํ ชานาติ, คนฺตฺวา อาโรเจตพฺพํฯ คตกาเล ชานเนฺตนาปิ อนุพนฺธิตฺวา อาโรเจตพฺพเมวฯ สมฺปาปุณิตุํ อสโกฺกนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโทว โหติ, น วตฺตเภททุกฺกฏํฯ โยปิ รตฺติํเยว อาคนฺตฺวา รตฺติํเยว คจฺฉติ, โสปิสฺส รตฺติเจฺฉทํ กโรติฯ อญฺญาตตฺตา ปน วตฺตเภททุกฺกฏํ นตฺถิฯ สเจ อชานิตฺวาว อพฺภานํ กโรติ, อกตเมว โหตีติ **กุรุนฺทิยํ** (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๖) วุตฺตํฯ ตสฺมา อธิกา รตฺติโย คเหตฺวา กาตพฺพํฯ อยํ อปณฺณกปฺปฏิปทาฯ

นทิอาทีสุ นาวาย คจฺฉนฺตมฺปิ ปรตีเร ฐิตมฺปิ อากาเส คจฺฉนฺตมฺปิ ปพฺพตตลอรญฺญาทีสุ ทูเร ฐิตมฺปิ ภิกฺขุํ ทิสฺวา สเจ ‘‘ภิกฺขู’’ติ ววตฺถานํ อตฺถิ, นาวาทีหิ วา คนฺตฺวา, มหาสทฺทํ กตฺวา วา เวเคน อนุพนฺธิตฺวา วา อาโรเจตพฺพํ, อนาโรเจนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโท เจว วตฺตเภททุกฺกฏญฺจฯ สเจ วายมโนฺตปิ สมฺปาปุณิตุํ วา สาเวตุํ วา น สโกฺกติ, รตฺติเจฺฉโทว โหติ, น วตฺตเภททุกฺกฏํฯ

อญฺญํ กญฺจิ วิหารํ คเตนปิ ภิกฺขูนํ อาโรเจตพฺพเมว (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๖)ฯ สเจ สเพฺพ เอกฏฺฐาเน ฐิเต ปสฺสติ, เอกฏฺฐาเน ฐิเตเนว อาโรเจตพฺพํฯ อถ รุกฺขมูลาทีสุ วิสุํ วิสุํ ฐิตา โหนฺติ, ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา อาโรเจตพฺพํฯ สญฺจิจฺจ อนาโรเจนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโท จ โหติ, วตฺตเภเท จ ทุกฺกฏํฯ อถ วิจินโนฺต เอกเจฺจ น ปสฺสติ, รตฺติเจฺฉโทว โหติ , น จ วตฺตเภททุกฺกฏํฯ สญฺจิจฺจ อนาโรเจนฺตสฺส ปน รตฺติเจฺฉโท เจว โหติ, วตฺตเภเท จ ทุกฺกฏํฯ

ตเตฺถวาติ มาฬกสีมายเมวฯ มาฬกโต ปน ภิกฺขูสุ นิกฺขเนฺตสุ เอกสฺสปิ สนฺติเก นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗)ฯ มาฬกโต นิกฺขมิตฺวา สติํ ปฏิลภเนฺตน สห คจฺฉนฺตสฺส สนฺติเก นิกฺขิปิตพฺพํฯ เตนาห **‘‘เอกปุคฺคลสฺส วา สนฺติเก’’**ติฯ สเจ โสปิ ปกฺกโนฺต, อญฺญสฺส ยสฺส มาฬเก นาโรจิตํ, ตสฺส อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพํฯ **ปกตตฺตฏฺฐาเน**ติ สงฺฆกมฺมานํ อรหฏฺฐาเนฯ **เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา**ติ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๙๗) ภิกฺขูนํ สชฺฌายนสทฺทสวนูปจารวิชหนตฺถํ วุตฺตํฯ **มหามคฺคโต โอกฺกมฺมา**ติ มคฺคปฺปฏิปนฺนภิกฺขูนํ อุปจารวิชหนตฺถํ วุตฺตํฯ **คุเมฺพน วา วติยา วา ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน**ติ ทสฺสนูปจารวิชหนตฺถํ วุตฺตํฯ **วตฺตํ สมาทิยิตฺวา อาโรเจตพฺพนฺ**ติ วุตฺตนเยเนว วตฺตํ สมาทิยิตฺวา ปริวาโส อาโร

เจตโพฺพฯ **“อาโรเจตพฺพ”**นฺติ ปน สามเญฺญน วุตฺตํฯ อาโรเจเนฺตน จ สเจ นวกตโร โหติ, ‘‘อาวุโส’’ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ วุฑฺฒตโร, ‘‘ภเนฺต’’ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ อโญฺญ โกจิ ภิกฺขุ เกนจิ เทว กรณีเยน ตํ ฐานํ อาคจฺฉติฯ สเจ เอส นํ ปสฺสติ, สทฺทํ วา ตสฺส สุณาติ, อาโรเจตพฺพํฯ อนาโรเจนฺตสฺส รตฺติเจฺฉโท เจว วตฺตเภโท จฯ เตนาห **“ยมฺปิ อญฺญํ ภิกฺขุํ ปสฺสติ, ตสฺสาปิ อาโรเจตพฺพเมวา”**ติฯ อถ ทฺวาทสหตฺถํ อุปจารํ โอกฺกมิตฺวา อชานนฺตเสฺสว คจฺฉติ, รตฺติเจฺฉโท โหติเยว, วตฺตเภโท ปน นตฺถิฯ **อุฎฺฐิเต**ติ อุคฺคเตฯ **ยํ สพฺพปฐมํ ภิกฺขุ**นฺติ วิหารโต นิกฺขมนฺตํ วา อาคนฺตุกํ วา สพฺพปฐมํ ยํ อญฺญํ ภิกฺขุํ ปสฺสติฯ **ตสฺส อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพ**นฺติ อนาโรเจนฺตสฺส ทุกฺกฎํ สิยา, ตํ สนฺธาย วุตฺตํ, น ตุ รตฺติเจฺฉทํ สนฺธายฯ อิตรถา หิ ‘‘วิหารสีมาปริยาปนฺนานํ สเพฺพสํ อาโรเจตฺวา’’ติ วเทยฺยฯ **ยาว รตฺติโย ปูเรนฺตี**ติ ยตฺตกา รตฺติโย อาปตฺติ ปฏิจฺฉนฺนา โหติ, ตตฺตกา รตฺติโย ยาว ปูเรนฺติ, ตาว ปริวตฺถพฺพํฯ **สมนฺตปาสาทิกายํ** ปน ‘‘เอวํ ยตฺตกานิ ทิวสานิ อาปตฺติ ปฏิจฺฉนฺนา โหติ, ตตฺตกานิ, ตโต อธิกตรานิ วา กุกฺกุจฺจวิโนทนตฺถาย ปริวสิตฺวา’’ติ วุตฺตํฯ **วิตฺถาโร**ติ ปปโญฺจฯ

อิตเรสุ ปน ทฺวีสูติ สุทฺธนฺตปริวาโส, สโมธานปริวาโสติ ทฺวินฺนํ มเชฺฌฯ **ขนฺธเก**ติ สมุจฺจยกฺขนฺธเก (จูฬว. ๑๕๖ อาทโย)ฯ **จูฬสุทฺธโนฺต มหาสุทฺธโนฺต**ติ เอตฺถ โย อุปสมฺปทโต (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๔๒) ปฏฺฐาย อนุโลมกฺกเมน วา อาโรจิตทิวสโต ปฏฺฐาย ปฏิโลมกฺกเมน วา ‘‘อสุกญฺจ อสุกญฺจ ทิวสํ วา ปกฺขํ วา มาสํ วา สํวจฺฉรํ วา ตว สุทฺธภาวํ ชานาสี’’ติ ปุจฺฉิยมาโน ‘‘อาม, ภเนฺต, ชานามิ , เอตฺตกํ นาม กาลํ อหํ สุโทฺธ’’ติ วทติ, ตสฺส ทิโนฺน สุทฺธนฺตปริวาโส **“จูฬสุทฺธโนฺต”**ติ วุจฺจติฯ

ตํ คเหตฺวา ปริวสเนฺตน ยตฺตกํ กาลํ อตฺตโน สุทฺธภาวํ ชานาติ, ตตฺตกํ อปเนตฺวา อวเสสํ มาสํ วา เทฺวมาสํ วา ปริวสิตพฺพํฯ สเจ ‘‘มาสมตฺตํ อสุโทฺธมฺหี’’ติ สลฺลเกฺขตฺวา ปริวาสํ อคฺคเหสิ, ปริวสโนฺต จ ปุน อญฺญํ มาสํ สรติ, ตมฺปิ มาสํ ปริวสิตพฺพเมว, ปุน ปริวาสทานกิจฺจํ นตฺถิฯ อถ ‘‘เทฺวมาสํ อสุโทฺธมฺหี’’ติ สลฺลเกฺขตฺวา อคฺคเหสิ, ปริวสโนฺต จ ‘‘มาสมตฺตเมวาหํ อสุโทฺธมฺหี’’ติ สนฺนิฏฺฐานํ กโรติ, มาสเมว ปริวสิตพฺพํ, ปุน ปริวาสทานกิจฺจํ นตฺถิฯ อยญฺหิ สุทฺธนฺตปริวาโส อุทฺธมฺปิ อาโรหติ, เหฏฺฐาปิ โอโรหติ, อิทมสฺส ลกฺขณํฯ

โย ปน ยถาวุเตฺตน อนุโลมปฺปฏิโลมวเสน ปุจฺฉิยมาโนปิ รตฺติปริยนฺตํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) น ชานาติ นสฺสรติ, รตฺติปริยเนฺต เวมติโก วา โหติ, ตสฺส ทิโนฺน สุทฺธนฺตปริวาโส **“มหาสุทฺธโนฺต”**ติ วุจฺจติฯ ตํ คเหตฺวา คหิตทิวสโต ยาว อุปสมฺปททิวโส, ตาว รตฺติโย คเณตฺวา ปริวสิตพฺพํฯ อยํ อุทฺธํ นาโรหติ, เหฏฺฐา ปน โอโรหติฯ ตสฺมา สเจ ปริวสโนฺต รตฺติปริเจฺฉเท สนฺนิฏฺฐานํ กโรติ ‘‘มาโส วา สํวจฺฉโร วา มยฺหํ อาปนฺนสฺสา’’ติ, มาสํ วา สํวจฺฉรํ วา ปริวสิตพฺพํฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ ‘‘เอตฺตกํ กาลํ อหํ สุโทฺธ’’ติ วทนฺตสฺส จูฬสุทฺธโนฺต ทียติ, ตถาปิ นิยเมเนว ชานนาภาวา **“ทฺวิโธปิ เจส…เป.… ทาตโพฺพ”**ติ วุตฺตํฯ **ตสฺส ทานวิธิ ขนฺธเก อาคโต**ติ ตสฺส ทุวิธสฺสาปิ สุทฺธนฺตสฺส ทานวิธิ ‘‘เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา…เป.… เอวมสฺส วจนีโย’’ติอาทินา สมุจฺจยกฺขนฺธเก (จูฬว. ๑๕๖) อาคโตฯ ตสฺมา ตตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ เอส นโย **วินิจฺฉยกถา ปน วิตฺถารโต สมนฺตปาสาทิกายํ วุตฺตา**ติ เอตฺถาปิฯ

โอธุนิตฺวา อวธุย ปหาย สโมธาโน **โอธานสโมธาโน**ฯ จิรปฺปฏิจฺฉนฺนานํ อเคฺฆน สโมธาโน **อคฺฆสโมธาโน**ฯ มิสฺสกานํ สโมธาโน **มิสฺสกสโมธาโน**ฯ อิทานิ ตํ ติวิธมฺปิ สโมธานปริวาสํ สเงฺขปโต ทเสฺสตุํ **“ตตฺถา”**ติอาทิมาหฯ **อนฺตราปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปฏิจฺฉา**

เทนฺตสฺสาติ โย ปริวาสํ คเหตฺวา อนิกฺขิตฺตวโตฺต หุตฺวา ปริวสโนฺต อปรินิฏฺฐิเตเยว ปริวาเส อนฺตรา เวมชฺฌ สงฺฆาทิเสสาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปฏิจฺฉาเทติ, ตสฺสฯ **ปริวุตฺถทิวเส**ติ ลกฺขณวจนเมตํ, เตน ‘‘มานตฺตจิณฺณทิวเส จา’’ติปิ วุตฺตเมว โหติฯ **มเกฺขตฺวา**ติ ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมน มูลาย ปฏิกสฺสนวเสน มเกฺขตฺวาฯ **สโมทหิตฺวา**ติ มูลาปตฺติฏฺฐาเน ฐเปตฺวา, ปกฺขิปิตฺวาติ อโตฺถฯ **ทาตพฺพปริวาโส**ติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ’’ติอาทินา ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมน ทาตพฺพปริวาโสฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – โย ปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ปริวาสํ คเหตฺวา ปริวสโนฺต (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๔๓) วา มานตฺตารโห วา มานตฺตํ จรโนฺต วา อพฺภานารโห วา อนิกฺขิตฺตวโตฺต อญฺญํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปุริมาปตฺติยา สมา วา อูนตรา วา รตฺติโย ปฏิจฺฉาเทติ, ตสฺส มูลาย ปฏิกสฺสเนน เต ปริวุตฺถทิวเส จ มานตฺตจิณฺณทิวเส จ สเพฺพ โอธุนิตฺวา อทิวเส กตฺวา ปจฺฉา อาปนฺนาปตฺตึ มูลาปตฺติยํ สโมธาย ปริวาโส ทาตโพฺพติฯ

สเจ ปน อนฺตราปตฺติ มูลาปตฺติโต อติเรกปฺปฏิจฺฉนฺนา โหติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒), ตํ มูลาปตฺตึ กตฺวา ตตฺถ อิตรํ สโมธาย ปริวาโส ทาตโพฺพฯ สเจ ปน อนฺตราปตฺติ อปฺปฏิจฺฉนฺนา โหติ, มูลาย ปฏิกสฺสนํ อกตฺวา ปุเพฺพ คหิตปริวาเสเนว ปริวสิตพฺพํฯ

ยา เอกา วา…เป.… สพฺพจิรปฺปฏิจฺฉนฺนาโยติ ยา เอกา วา อาปตฺติ สพฺพจิรปฺปฏิจฺฉนฺนา, ยา เทฺว วา ติโสฺส วา สมฺพหุลา วา อาปตฺติโย สพฺพจิรปฺปฏิจฺฉนฺนาโยติ อโตฺถฯ **ตาส**นฺติ สพฺพจิรปฺปฏิจฺฉนฺนานํ อาปตฺตีนํฯ ทานวิธิ ปนสฺส ขนฺธเก วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

ยสฺส ปน สตํ อาปตฺติโย ทสาหปฏิจฺฉนฺนา, อปรมฺปิ สตํ อาปตฺติโย ทสาหปฏิจฺฉนฺนา, อปรมฺปิ สตํ อาปตฺติโย ทสาหปฏิจฺฉนฺนาติ เอวํ ทสกฺขตฺตุํ กตฺวา อาปตฺติสหสฺสํ ทิวสสตปฏิจฺฉนฺนํ โหติ, เตน กึ กาตพฺพนฺติ? สพฺพํ สโมทหิตฺวา ทส ทิวเส ปริวสิตพฺพํฯ เอวํ เอเกเนว ทสาเหน ทิวสสตมฺปิ ปริวสิตเมว โหติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ –

> ‘‘ทสสตํ รตฺติสตํ, อาปตฺติโย ฉาทยิตฺวาน;
> ทส รตฺติโย วสิตฺวาน, มุเจฺจยฺย ปาริวาสิโก’’ติฯ (ปริ. ๔๗๗);

อยํ **อคฺฆสโมธาโน** นามฯ

อิทานิ มิสฺสกสโมธานํ นิทฺทิสิตุํ **‘‘มิสฺสกสโมธาโน นามา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺรายํ นโย –

> ‘‘อหํ, ภเนฺต, สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ เอกํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐึ, เอกํ กายสํสคฺคํ, เอกํ ทุฏฺฐุลฺลวาจํ, เอกํ อตฺตกามํ, เอกํ สญฺจริตฺตํ, เอกํ กุฏิการกํ, เอกํ วิหารการกํ, เอกํ ทุฏฺฐโทสํ, เอกํ อญฺญภาคิยํ, เอกํ สงฺฆเภทํ, เอกํ เภทานุวตฺตกํ, เอกํ ทุพฺพจํ, เอกํ กุลทูสกํ, โสหํ, ภเนฺต, สงฺฆํ ตาสํ อาปตฺตีนํ สโมธานปริวาสํ ยาจามี’’ติ –

ติกฺขตฺตุํ ยาจาเปตฺวา ตทนุรูปาย กมฺมวาจาย ปริวาโส ทาตโพฺพฯ เอตฺถ จ ‘‘สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ นานาวตฺถุกาโย’’ติปิ ‘‘สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชิ’’นฺติปิ เอวํ ปุเพฺพ วุตฺตนเยน วตฺถุวเสนปิ โคตฺตวเสนปิ นามวเสนปิ อาปตฺติวเสนปิ โยเชตฺวา กมฺมวาจํ กา

ตุํ วฏฺฏติเยวาติฯ อยํ **มิสฺสกสโมธาโน**ฯ สพฺพปริวาสกมฺมวาจาวสาเน ปน นิกฺขิตฺตา นิกฺขิตฺตวตฺตาทิกถา ปุริมนเยเนว เวทิตพฺพาฯ ติวิเธปิ สโมธานปริวาเส อตฺถมตฺตเสฺสว วุตฺตตฺตา, วินิจฺฉยาทีนํ วา อนามฏฺฐตฺตา **“อยํ ติวิเธปิ สโมธานปริวาเส สเงฺขปกถา”**ติ วุตฺตํฯ มหาวิสยตฺตา สโมธานวิจารณาย สา นิรวเสสา กุโต ลทฺธพฺพาติ อาห **“วิตฺถาโร”**ติ อาทิฯ

ฉารตฺตนฺติ **รา** สโทฺท ตียติ ฉิชฺชติ เอตฺถาติ **รตฺติ,** สตฺตานํ สทฺทสฺส วูปสมนกาโลติ อ โตฺถ, ฉ รตฺติโย สมาหฏา, ฉนฺนํ รตฺตีนํ วา สมาหาโร ฉรตฺตํ, ฉรตฺตเมว **ฉารตฺตํ,** อวยวพฺยติเร เกน สมุทายสฺสาภาวโต ฉ รตฺติโยติ อโตฺถ วุโตฺตฯ

ปริวาสํ อทตฺวา มานตฺตเมว ทาตพฺพนฺติ ยสฺมา อาปตฺติ อปฺปฏิจฺฉนฺนา, ยสฺมา จ อา ปนฺนภาเวเนว มานตฺตารโห โหติ, ตสฺมา ปริวาสํ อทตฺวา เกวลํ มานตฺตเมว ทาตพฺพํฯ ยํ ปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ปริวุตฺถปริวาสสฺส ทียติ, อิทํ ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํ นามาติ อาห **“ยสฺส ปฏิจฺฉนฺนา โหตี”**ติอาทิฯ **อิทน**ฺติ ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ วาเกฺยฯ กถํ ปน เตสํ ทุ วินฺนํ มานตฺตานํ ทานวิธิ จ วินิจฺฉยกถา จ เวทิตพฺพาติ อาห **“อุภินฺนมฺปิ ปนา”**ติอาทิฯ

อยนฺติ วกฺขมานํ สนฺธายาหฯ **ปริวาเส วุตฺตปฺปการํ ปเทส**นฺติ ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปโต , อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐานโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา มหามคฺค โต โอกฺกมฺม คุมฺพน วา วติยา วา ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐานํฯ **สมาทิยิตฺวา**ติ อโนฺตอรุเณเยว สมา ทิยิตฺวาฯ **อาโรเจตฺวา**ติ –

> ‘‘อหํ, ภเนฺต, เอกํ อาปตฺติํ อาปชฺชิํ สเญฺจตนิกํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิํ อปฺปฏิจฺฉนฺนํ, โสหํ, ภเนฺต, สงฺฆํ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สเญฺจตนิกาย สุกฺกวิสฺสฏฺฐิยา อปฺปฏิจฺฉนฺนาย ฉารตฺตํ มานตฺตํ ยาจิํ , ตสฺส เม สโงฺฆ เอกิสฺสา อาปตฺติยา สเญฺจตนิกาย สุกฺก วิสฺสฏฺฐิยา อปฺปฏิจฺฉนฺนาย ฉารตฺตํ มานตฺตํ อทาสิ, โสหํ มานตฺตํ จรามิ, เวทยามหํ, ภเนฺต, เวทยตี’ติ มํ สโงฺฆ ธาเรตู’’ติอาทินา (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗) –

อาปตฺติทิวสานุรูปํ อาโรเจตฺวาฯ อิมญฺจ ปน อตฺถํ คเหตฺวา (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗) ยาย กายจิ ภา สาย อาโรเจตุํ วฏฺฏติเยวฯ อาโรจิตกาลโต ปฏฺฐาย จ เอกํ ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา เสเสหิ สติ กรณีเย คนฺตุมฺปิ วฏฺฏติฯ อรุเณ อุฏฺฐิเต ตสฺส ภิกฺขุสฺส สนฺติเก วตฺตํ นิกฺขิปิตพฺพํฯ สเจ โสปิ เกนจิ ก เมฺมน ปุเร อรุเณเยว คจฺฉติ, อญฺญํ วิหารโต นิกฺขนฺตํ วา อาคนฺตุกํ วา ยํ ปฐมํ ปสฺสติ, ตสฺส สนฺติเก อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพํฯ อยญฺจ ยสฺมา คณสฺส อาโรเจตฺวา, ภิกฺขูนญฺจ อตฺถิภาวํ สลฺลเกฺขตฺวาว วสิ, เตนสฺส อูเน คเณ จรณโทโส วา วิปฺปวาโส วา น โหติฯ สเจ ปน กญฺจิ น ปสฺสติ, วิหารํ คนฺตฺวา ยํ ปฐมํ ปสฺสติ, ตสฺส อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพํฯ เตนาห **“ตโต เตสุ ค เตสุ วา อคเตสุ วา ปุริมนเยน ปฏิปชฺชิตพฺพ”**นฺติฯ

ยตฺถ สิยาติ ยสฺสํ สมานสํวาสกสีมายํ **วีสติคโณ ภิกฺขุสโงฺฆ** อตฺถิฯ **อวฺหาตโพฺพ**ติ อพฺภานกมฺมวเสน ปโกฺกสิตโพฺพฯ อพฺภานกมฺมํ ปน กถนฺติ อาห **“อพฺภานกมฺมํ ปนา”**ติ อาทิฯ **ปาฬิวเสนา**ติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ’’ติอาทินา (จูฬว. ๑๐๑) ปาฬิวเสนฯ **วินิจฺ ฉยวเสนา**ติ ‘‘อพฺภเนฺตหิ จ ปฐมํ อพฺภานารโห กาตโพฺพฯ อยญฺหิ นิกฺขิตฺตวตฺตตฺตา ปก ตตฺตฏฺฐาเน ฐิโต, ปกตตฺตสฺส จ อพฺภานํ กาตุํ น วฏฺฏติ, ตสฺมา วตฺตํ สมาทเปตโพฺพฯ วเตฺต สมาทิเนฺน อพฺภานารโห โหติฯ เตนาปิ วตฺตํ สมาทิยิตฺวา อาโรเจตฺวา อพฺภานํ ยาจิตพฺพํฯ อ นิกฺขิตฺตวตฺตสฺส ปน วตฺตสมานกิจฺจํ นตฺถิฯ โส หิ ฉารตฺตาติกฺกเมเนว อพฺภานารโห โหตี’’ติ

อาทินา (จูฬว. อฏฺฐ. ๙๗) วินิจฺฉยวเสนฯ ตํ ปเนตํ สพฺพํ ปริวาสาทิกมฺมํ ปาฬิวเสน (จูฬว. ๗๕) จ อฏฺฐกถาวเสน (จูฬว. อฏฺฐ. ๗๕, ๙๗) จ สุวิเญฺญยฺยตฺตา อติวิตฺถารภเยน น วิตฺถาริยิมฺห, อตฺถิเกหิ ปน ตโตว คเหตพฺพํฯ อิมสฺส ปน กมฺมสฺส วีสติวคฺคกรณียตฺตา ตโต อูนตเรน กตํ กุปฺปติฯ เตนาห **"เอเกนาปิ เจ...เป.... อนพฺภิโต"**ติฯ **อยน**ฺติ อยํ ยถาวุตฺตาฯ **สามีจี**ติ วตฺตํฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

สงฺฆาทิเสสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อนิยตกณฺฑํ

๑. ปฐมอนิยตสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘มาตุคาเมนา’’ติ วตฺวา ปุน ‘‘เอกายา’’ติ วุตฺตตฺตา **“มาตุคามสงฺขาตาย เอกาย อิตฺถิยา”**ติ วุตฺตํฯ **รโห**ติ อปฺปกาสํฯ อปฺปกาสตา จ โย อนาปตฺตึ กโรติ, ตสฺส อปจฺจกฺขภาวโตติ อาห **“จกฺขุสฺส รโห”**ติฯ นนุ ‘‘รโห นาม จกฺขุสฺส รโห, โสตสฺส รโหฯ จกฺขุสฺส รโห นาม น สกฺกา โหติ อกฺขึ วา นิขณิยมาเน, ภมุกํ วา อุกฺขิปิยมาเน, สีสํ วา อุกฺขิปิยมาเน ปสฺสิตุํฯ โสตสฺส รโห นาม น สกฺกา โหติ ปกติกถา โสตุ’’นฺติ ปทภาชนปาฬิยํ โสตสฺส รโหติ อาคตํ, อถ กสฺมา ตํ อวตฺวา ‘‘จกฺขุสฺส รโห’’ติ เอตฺตกเมว วุตฺตนฺติ อาห **“กิญฺจาปี”**ติอาทิฯ อิมินา ปาฬิยํ ‘‘โสตสฺส รโห’’ติ อิทํ อตฺถุทฺธารวเสน วุตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ อถ กถเมตํ วิญฺญายติ ‘‘จกฺขุเสฺสว รโห อิธ อธิเปฺปโต’’ติ? ‘‘ปฏิจฺฉเนฺน อาสเน’’ติ วจนโต ‘‘สกฺกา โหติ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิตุ’’นฺติ (ปารา. ๔๔๕) จ วุตฺตตฺตาฯ เตเนวาห **“สเจปี”**ติอาทิฯ **“ปิหิตกวาฏสฺสา”**ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๔๔-๔๔๕) อิมินา ปฏิจฺฉนฺนภาวโต จกฺขุสฺส รโหสพฺภาวํ ทเสฺสติฯ อปิหิตกวาฏสฺส (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๔๔-๔๔๕) ปน ทฺวาเร นิสิโนฺน อนาปตฺตึ กโรติ, น เกวลํ อปิหิตกวาฏสฺส คพฺภสฺส ทฺวาเร นิสิโนฺนว อนาปตฺตึ กโรติ, อโนฺตทฺวาทสหเตฺถ โอกาเส นิสิโนฺนปีติ เวทิตโพฺพฯ เตนาห **“ยตฺถ ปน สกฺกา ทฏฺฐุ”**นฺติอาทิฯ ยสฺมา นิสีทิตฺวา นิทฺทายโนฺตกปิมิทฺธปเรโต กญฺจิ กาลํ จกฺขูนิ อุมฺมีเลติ, กญฺจิ กาลํ นิมีเลติ, น จ มหานิทฺทํ โอกฺกมติ, ตสฺมา **“นิทฺทายโนฺตปิ อนาปตฺตึ กโรตี”**ติ วุตฺตํฯ นิปชฺชิตฺวา นิทฺทายโนฺต ปน ตาทิโส น โหตีติ อาห **“นิปชฺชิตฺวา นิทฺทายโนฺตปิ น กโรตี”**ติ, อนาปตฺตึ น กโรตีติ อโตฺถฯ เมถุนสฺส มาตุคาโม ทุติโย น โหติฯ อิตฺถิโย หิ อญฺญมญฺญิสฺสา วชฺชํ ปฏิจฺฉาเทนฺติฯ เตเนว เวสาลิยํ (ปารา. ๗๖-๗๗) มหาวเน ทฺวารํ วิวริตฺวา นิปเนฺนน ภิกฺขุมฺหิ สมฺพหุลา อิตฺถิโย ยาวทตฺถํ กตฺวา ปกฺกมิํสุฯ เตนาห **“อิตฺถีนํ ปน สตมฺปิ น กโรตี”**ติฯ **ตํ กมฺม**นฺติ อชฺฌาจารกมฺมํฯ ยสฺมา นิสีทิตฺวาว นิปชฺชติ, ตสฺมา นิปชฺชนมฺปิ อโนฺตกตฺวา ‘‘นิสชฺชํ กเปฺปยฺยา’’ติ วุตฺตนฺติ ทเสฺสตุํ **“เอตฺถ จา”**ติอาทิมาหฯ **ติณฺณํ ธมฺมานํ อญฺญตเรน กาเรตโพฺพ**ติ นิสชฺชํ ปฏิชานมานสฺส ติณฺณํ ธมฺมานํ อญฺญตรสมาโยโค โหติเยวาติ วุตฺตํฯ ปาราชิเกน, ปน สงฺฆาทิเสเสน จ ปาจิตฺติเยน จ เตนากาเรน นิสชฺชํ ปฏิชานมาโนว กาเรตโพฺพฯ **น อปฺปฏิชานมาโน**ติ นิสชฺชํ อปฺปฏิชานมาโน ติณฺณํ ธมฺมานํ อญฺญตเรน น กาเรตโพฺพติฯ อลชฺชีปิ หิ ปฏิชานมาโนว อาปตฺติยา กาเรตโพฺพฯ ยาว น ปฏิชานาติ, ตาว ‘‘เนว สุโทฺธ’’ติ วา ‘‘น อสุโทฺธ’’ติ วา วตฺตโพฺพ, วตฺตานุสนฺธินา ปน กาเรตโพฺพติฯ วุตฺตเญฺหตํ –

> ‘‘ปฏิญฺญา ลชฺชีสุ กตา, อลชฺชีสุ เอวํ น วิชฺชติ;
> พหุมฺปิ อลชฺชี ภาเสยฺย, วตฺตานุสนฺธิเตน การเย’’ติฯ (ปริ. ๓๕๙);

น เกวลํ ติณฺณํ ธมฺมานํ อญฺญตเรน โจทนายเมว เอวํ ปฏิญฺญาย กาเรตโพฺพ, อถ โข นิสชฺชาทินา อากาเรน สทฺธึ โจทนายปีติ ทเสฺสตุํ **“เยน วา สา สเทฺธยฺยวจสา อุปาสิกา วเทยฺย, เตน โส ภิกฺขุ กาเรตโพฺพ”**ติ วุตฺตํฯ เตเนวาห **“นิสชฺชาทีสุ อากาเรสู”**ติอาทิฯ เอตฺถ จ ‘‘ปฏิชานมาโน’’ติ อวุเตฺตปิ อธิการตฺตา **“ปฏิชานมาโนว เตน โส ภิกฺขุ กาเรตโพฺพ”**ติ วุตฺตํฯ ตถารูปาย (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๔๔-๔๔๕) อุปาสิกาย วจเน อญฺญถตฺตาภาวโต **ทิฏฺฐํ นาม ตถาปิ โหติ, อญฺญถาปิ โหตี**ติ ทสฺสเน อญฺญถตฺตสมฺภวํ ทเสฺสติฯ อเนกํสิกตาย น นิยโตติ **อนิยโต**ฯ เตนาห **“ติณฺณํ อาปตฺตีน”**นฺติอาทิฯ

รโหนิสชฺชสฺสาเทน มาตุคามสฺส สนฺติกํ คนฺตุกาโม อกฺขึ อเญฺชติ, ทุกฺกฏํฯ นิวาสนํ นิวาเสติ, กายพนฺธนํ พนฺธติ, จีวรํ ปารุปติ, สพฺพตฺถ ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํฯ คจฺฉติ, ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏํฯ คนฺตฺวาน นิสีทติ, ทุกฺกฏเมวฯ เตนาห **"เมถุนธมฺมสนฺนิสฺสิตกิเลสสงฺขาเตนา"**ติอาทิฯ เอตฺถ จ รโหนิสชฺชสฺสาทสฺส อสติปิ เมถุนราคภาเว ตปฺปฏิพทฺธกิเลสตฺตา วุตฺตํ **"เมถุนธมฺมสนฺนิสฺสิตกิเลสสงฺขาเตนา"**ติฯ เตเนว **สนฺนิสฺสิต**คฺคหณํ กตํฯ **รหสฺสาเทนา**ติ ''อิตฺถนฺนามาย สทฺธึ รโห นิสีทิตฺวา หสิตลปิตาทิกํ กเรยฺย''นฺติ อุปฺปนฺนอสฺสาทเหตุ ฯ **นิสชฺชาย ปาจิตฺติยํ** อสติ อุปจารคเต นิปชฺชิตฺวา อนิทฺทายเนฺต อนเนฺธ วิญฺญุปุริเสติ อธิปฺปาโยฯ สเจ สา อิตฺถี เกนจิ กรณีเยน อุฏฺฐายุฏฺฐาย ปุนปฺปุนํ นิสีทติ, นิสชฺชาย นิสชฺชาย ปาจิตฺติยํฯ ยํ สนฺธาย คโต, สา น ทิฏฺฐา, อญฺญา อาคนฺตฺวา นิสีทติ, อสฺสาเท อุปฺปเนฺน ปาจิตฺติยํฯ สเจ สมฺพหุลา อาคจฺฉนฺติ, มาตุคามคณนาย ปาจิตฺติยํฯ สเจ อุฏฺฐายุฏฺฐาย ปุนปฺปุนํ นิสีทนฺติ, นิสชฺชาคณนายปิ ปาจิตฺติยานิฯ อนิยเมตฺวา ''ทิฏฺฐทิฏฺฐาย สทฺธึ รหสฺสาทํ กปฺปิสฺสามี''ติ คนฺตฺวา นิสินฺนสฺสาปิ อาคตาคตานํ วเสน, ปุนปฺปุนํ นิสชฺชาย วเสน จ วุตฺตนเยเนว อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ **วุตฺตปฺปกาเร ปุริเส**ติ อนเนฺธ วิญฺญุปุริเสฯ **อุปจารคเต สตี**ติ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตรคเต สติฯ สเจ สุทฺธจิเตฺตน คนฺตฺวา นิสินฺนสฺส สนฺติกํ อาคนฺตฺวา นิสินฺนาย อิตฺถิยา รหสฺสาโท อุปฺปชฺชติ, เอวมฺปิ อนาปตฺติฯ

ปฐมอนิยตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. ทุติยอนิยตสิกฺขาปทวณฺณนา

นเหว โข ปน ปฏิจฺฉนฺนนฺติ เอตฺถ ปน ยมฺปิ พหิ ปริกฺขิตฺตํ อโนฺต วิวฏํ ปริเวณงฺคณาทิ, ตมฺปิ อโนฺตคธนฺติ เวทิตพฺพํฯ ''เอวรูปญฺหิ ฐานํ อปฺปฏิจฺฉเนฺนเยว คหิต''นฺติ **มหาปจฺจริยํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๕๓) วุตฺตํฯ **สงฺฆาทิเสเสน วา**ติ กายสํสคฺคทุฏฺฐุโลฺลภาสนสงฺขาเตน สงฺฆาทิเสเสน วาฯ เตเนว หิ ปทภาชเน ''สา เจ เอวํ วเทยฺย 'อโยฺย, มยา ทิโฏฺฐ นิสิโนฺน มาตุคาเมน สทฺธึ กายสํสคฺคํ สมาปชฺชโนฺต'''ติอาทิ (ปารา. ๔๕๕) วุตฺตํฯ อิทํ สิกฺขาปทํ ทุฏฺฐุลฺลวาจาวเสน อาคตํฯ ทุฏฺฐุลฺลวาจญฺจ สุตฺวา ตํ มาตุคาโมปิ น ปฏิจฺฉาเทติฯ ตถา หิ ทุฏฺฐุลฺลวาจาสิกฺขาปเท (ปารา. ๒๘๓ อาทโย) ยา ปน ตา อิตฺถิโย หิริมนา, ตา นิกฺขมิตฺวา ภิกฺขู อุชฺฌาเปสุํ, ตสฺมา อิธ อิตฺถีปิ อนาปตฺตึ กโรตีติ อาห **"อิตฺถีปี"**ติฯ อถ วา อิธ อปฺปฏิจฺฉนฺนตฺตา อิตฺถีปิ อนาปตฺตึ กโรติ, ปฐเม ปน ปฏิจฺฉนฺนตฺตา อิตฺถิสตมฺปิ อนาปตฺตึ น กโรตีติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **อนโนฺธ อพธิโร**ติ เอตฺถ กายสํสคฺควเสน อนโนฺธ วุโตฺต, ทุฏฺฐุลฺลวาจาวเสน อพธิโรฯ

สมุฏฺฐานาทีสุ อิทํ สิกฺขาปทํ ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, สุขมชฺฌตฺตเวทนาหิ ทฺวิเวทนํฯ เตนาห **"สมุฏฺฐานาทีนิ ปเนตฺถ อทินฺนาทานสทิสาเนวา"**ติฯ เอตฺถ จ กายสํสคฺคํ สมาปชฺชโนฺต ทุฏฺฐุลฺลมฺปิ ภณติ, ทุฏฺฐุลฺลํ ภณโนฺต นิสีทติ จาติ **"กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาตี"**ติ วุตฺตํ, ทุฏฺฐุลฺลเมว วา สนฺธาย วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํฯ

ทุติยอนิยตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

''อนิยตุเทฺทโส จายํ ทิฏฺฐาทิสมูลกโจทนาย วตฺถุํ ปฏิชานมาโนว อาปตฺติยา กาเรตโพฺพ, น อิตโรติ อาปตฺติโรปนาโรปนลกฺขณทสฺสนตฺถํ วุโตฺต''ติ วทนฺติฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

อนิยตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิสฺสคฺคิยกณฺฑํ

๑. จีวรวคฺค

๑. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา

นิฏฺฐิตจีวรสฺมินฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๒-๔๖๓) นิฏฺฐิตญฺจ ตํ จีวรญฺจาติ นิฏฺฐิตจีวรํ, นิฏฺฐิเต อานิสํสมูลเก จีวเร, ปจฺจาสาจีวเร จาติ อโตฺถฯ ยสฺมา ปน ตํ จีวรํ กรเณนปิ นิฏฺฐิตํ โหติ นาสนาทีหิปิ, ตสฺมา **“สูจิกมฺมปริโยสาเนน วา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ ยํ กิญฺจิ สูจิยา กตฺตพฺพํ ปาสกปฏฺฏคณฺฐิกปฏฺฏปริโยสานกมฺมํ, ตํ สูจิกมฺมปริโยสานํ นาม, เตนฯ **นฏฺฐ**นฺติ โจราทีหิ หฏํฯ เอตมฺปิ หิ กรณปลิโพธสฺส นิฏฺฐิตตฺตา ‘‘นิฏฺฐิต’’นฺติ วุจฺจติฯ **วินฏฺฐ**นฺติ อุปจิกาทีหิ ขาทิตํฯ **ทฑฺฒ**นฺติ อคฺคินา ทฑฺฒํฯ **จีวราสา วา อุปจฺฉินฺนา**ติ ‘‘อสุกสฺมิํ นาม กุเล จีวรํ ลภิสฺสามี’’ติ ยา จีวราสา อุปฺปนฺนา โหติ, สา อุปจฺฉินฺนาฯ เอเตสมฺปิ กรณปลิโพธเสฺสว นิฏฺฐิตตฺตา นิฏฺฐิตภาโว เวทิตโพฺพฯ เตนาห **“อิเมสุ วา”**ติอาทิฯ เอเตน จีวรปลิโพธาภาโว วุโตฺตฯ เตนาห **“จีวรสฺส กรณปลิโพเธ อุปจฺฉิเนฺนติ อโตฺถ”**ติฯ กถเมตํ วิญฺญายตีติ อาห **“อตฺถตกถินสฺส หี”**ติอาทิฯ ปญฺจานิสํเส อญฺญตฺถ คนฺตุํ อทตฺวา สงฺคณฺหนเฏฺฐน **กถินํ,** ถิรนฺติ อโตฺถ, อตฺถตํ กถินํ เยน โส **อตฺถตกถิโน,** ตสฺส อตฺถตกถินสฺสฯ **หี**ติ การณเตฺถ นิปาโตฯ **ตาว กถินานิสํสํ ลภตี**ติ เอตฺถ โย อตฺถตกถิโน ภิกฺขูติ อชฺฌาหริตพฺพํ, ตาว โส อตฺถตกถิโน ภิกฺขูติ เวทิตโพฺพ, อนามนฺตจาราทิกํ กถินานิสํสํ ลภตีติ อโตฺถฯ ‘‘อตฺถตกถินสฺส ภิกฺขุโน’’ติ อิทํ วา ‘‘อตฺถตกถิโน ภิกฺขู’’ติ วิภตฺติวิปริณามํ กตฺวา โยเชตพฺพํฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – จีวรปลิโพโธ อาวาสปลิโพโธติ เทฺว ปลิโพธาฯ เตสุ เอกปลิโพเธปิ สติ ยสฺมา อนามนฺตจาราทิกํ อานิสํสํ ลภติ, นาสติฯ กสฺมา? ‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิ’’นฺติ เอตสฺส จีวรสฺส กรณปลิโพเธ อุปจฺฉิเนฺนติ อยมโตฺถ วิญฺญายตีติฯ **สงฺฆสฺสา**ติ สเงฺฆนฯ กตฺตริ เจตํ สามิวจนํฯ **อุพฺภเต**ติ อฏฺฐนฺนํ มาติกานมญฺญตเรน, อนฺตรุพฺภาเรน วา อุทฺธเฏฯ

ตตฺราติ ตสฺมิํ กถิเนฯ **อุพฺภาโร** อุทฺธรณํฯ ปุริมวสฺสํวุเฏฺฐ ติํสมเตฺต ปาเวยฺยเก ภิกฺขู อุทฺทิสฺส ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสฺสํวุฏฺฐานํ ภิกฺขูนํ กถินํ อตฺถริตุ’’นฺติ กถินกฺขนฺธเก (มหาว. ๓๐๖) ภควตา กถินสฺส อนุญฺญาตตฺตา **“อยญฺหิ กถินตฺถาโร นาม…เป.… อนุญฺญาโต”**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ปุริมวสฺสํวุฏฺฐาน**นฺติ วสฺสเจฺฉทํ อกตฺวา ปุริมวสฺสํวุฏฺฐานนฺติ อโตฺถฯ เอเตน วุฏฺฐวสฺสวเสน ตาว ปุริมิกาย วสฺสํ อุปคตาเยว กถินตฺถารํ ลภนฺติ, น ปจฺฉิมิกาย อุปคตาติ ทเสฺสติฯ วุฏฺฐวสฺสวเสน ตาว เอวํ โหตุ, คณนวเสน ตํ กิตฺตกา ลภนฺตีติ อาห **“โส”**ติอาทิฯ **โส**ติ กถินตฺถาโรฯ **สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทนา**ติ คณนวเสน ปจฺฉิมโกฏิยาฯ **ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี**ติ ปจฺฉิมโกฏิยา จตฺตาโร กถินทุสฺสสฺส ทายกา, เอโก ปฏิคฺคาหโกติ ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏติฯ เกจิ ปน ‘‘ปญฺจวคฺคกรณียตฺตา ‘ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏตี’ติ วุตฺต’’นฺติ วทนฺติ, ตํ เตสํ มติมตฺตํ ‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, ยฺวายํ จตุวโคฺค ภิกฺขุสโงฺฆ ฐเปตฺวา ตีณิ กมฺมานิ อุปสมฺปทํ ปวารณํ อพฺภาน’’นฺติ จเมฺปยฺยกฺขนฺธเก (มหาว. ๓๘๘) วุตฺตตฺตาฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา วุฏฺฐวสฺสวเสน ปุริมวสฺสํวุฏฺฐานํ อนญฺญาโต, ยสฺมา จ สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน ปญฺจนฺนํ ชนานํ วฏฺฏติ, ตสฺมาฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ วิหาเรฯ **อานิสํเส**ติ อนามนฺตจาราทิเก กถินานิสํเสฯ อถ ปน จตฺตาโร ภิกฺขู วสฺสํ อุปคตา, เอโก ปริปุณฺณวโสฺส สามเณโร สเจ ปจฺฉิมิกาย อุปสมฺปชฺชติ, คณปูรโก เจว โหติ, อานิสํสญฺจ ลภติฯ ตโย ภิกฺขู, เทฺว สามเณรา, เทฺว ภิกฺขู, ตโย สามเณรา, เอโก ภิกฺขุ, จตฺตาโร สามเณราติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

ขนฺธเก วุตฺตาย ญตฺติทุติยกมฺมวาจายาติ –

> “สุณาตุ เม, ภนฺเต, สงฺโฆ, อิทํ สงฺฆสฺส กถินทุสฺสํ อุปฺปนฺนํฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ อิมํ กถินทุสฺสํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺย กถินํ อตฺถริตุํ, เอสา ญตฺติฯ สุณาตุ เม, ภนฺเต, สงฺโฆ, อิทํ สงฺฆสฺส กถินทุสฺสํ อุปฺปนฺนํ, สงฺโฆ อิมํ กถินทุสฺสํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน เทติ กถินํ อตฺถริตุํฯ ยสฺสายสฺมโต ขมติ อิมสฺส กถินทุสฺสสฺส อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทานํ กถินํ อตฺถริตุํ, โส ตุณฺหสฺสฯ ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ ทินฺนํ อิทํ สงฺเฆน กถินทุสฺสํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน กถินํ อตฺถริตุํ, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี”ติ (มหาว. ๓๐๗) –

เอวํ กถินกฺขนฺธเก วุตฺตาย ญตฺติทุติยกมฺมวาจายฯ **กถินตฺถารารหสฺสา**ติ กถินํ อตฺถริตุํ ภพฺพสฺสฯ โส จ โข ปุพฺพกรณชานนาทีหิ อฏฺฐหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโตติ เวทิตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ **วินยวินิจฺฉเย** “อฏฺฐธมฺมโกวิโท ภิกฺขุ, กถินตฺถารมรหตี”ติฯ **ปริวาเร**ปิ (ปริ. ๔๐๙) วุตฺตํ –

> “อฏฺฐหงฺเคหิ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ภพฺพ กถินํ อตฺถริตุํฯ กตเมหิ อฏฺฐหงฺเคหิ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ภพฺพ กถินํ อตฺถริตุํ? ปุพฺพกรณํ ชานาติ, ปจฺจุทฺธารํ ชานาติ, อธิฏฺฐานํ ชานาติ, อตฺถารํ ชานาติ, มาติกํ ชานาติ, ปลิโพธํ ชานาติ, อุทฺธารํ ชานาติ, อานิสํสํ ชานาติ, อิเมหิ อฏฺฐหงฺเคหิ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ภพฺพ กถินํ อตฺถริตุ”นฺติฯ

เอตฺถ จ **ปุพฺพกรณํ** นาม โธวนวิจารณเจฺฉทนพนฺธนสิพฺพนรชนกปฺปกรณํฯ **ปจฺจุทฺธาโร** นาม ปุราณสงฺฆาฏิอาทีนํ ปจฺจุทฺธรณํฯ **อธิฏฺฐานํ** นาม กถินจีวราธิฏฺฐานํฯ **อตฺถาโร** นาม กถินตฺถาโรฯ **มาติกา** นาม อฏฺฐ มาติกาฯ **ปลิโพโธ นาม** อาวาสปลิโพโธ จีวรปลิโพโธติ เทฺว ปลิโพธาฯ **อุทฺธาโร** นาม ปกฺกมนนฺติกาทโยฯ **อานิสํโส** นาม ปญฺจานิสํสาฯ

ยํ ปน **สมนฺตปาสาทิกายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๖) วุตฺตํ “กถินํ ปน เกน อตฺถริตพฺพํ? ยสฺส สงฺโฆ กถินจีวรํ เทติ, สงฺเฆน ปน กสฺส ทาตพฺพํ? โย ชิณฺณจีวโร โหติ, สเจ พหู ชิณฺณจีวรา โหนฺติ, วุฑฺฒสฺส ทาตพฺพํฯ วุเฑฺฒสฺปิ โย มหาปริโส ตทเหว จีวรํ กตฺวา อตฺถริตุํ สโกฺกติ, ตสฺส ทาตพฺพํฯ สเจ วุโฑฺฒ น สโกฺกติ, นวกตโร สโกฺกติ, ตสฺส ทาตพฺพํฯ อปิจ สงฺเฆน มหาเถรสฺส สงฺคหํ กาตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมา ‘ตุเมฺห, ภนฺเต, คณฺหถ, มยํ กตฺวา ทสฺสามา’ติ วตฺตพฺพ”นฺติ, ตมฺปิ กถินตฺถารารหํเยว คเหตฺวาว ทาตพฺพํฯ เทเนฺตน ปน ตีสุ จีวเรสุ ยํ ยํ ชิณฺณํ โหติ, ตํ ตทตฺถาย ทาตพฺพํฯ ปกติยา ทุปฏฺฏจีวรสฺส ทุปฏฺฏตฺถาเยว ทาตพฺพํฯ สเจ ปิสฺส เอกปฏฺฏจีวรํ ฆนํ โหติ, กถินสาฏโก จ เปลโว, สารุปฺปตฺถาย ทุปฏฺฏปฺปโหนกเมว ทาตพฺพํฯ “อหํ อลภโนฺต เอกปฏฺฏํ ปารุปามี”ติ วทนฺตสฺสาปิ ทุปฏฺฏํ ทาตุํ วฏฺฏติฯ โย ปน โลภปกติโก โหติ, ตสฺส น ทาตพฺพํฯ เตนาปิ กถินํ อตฺถริตฺวา ปจฺฉา สิเพฺพตฺวา “เทฺว จีวรานิ กริสฺสามี”ติ น คเหตพฺพํฯ

เตนาติ กถินตฺถารเกน ภิกฺขุนาฯ **ตทเหวา**ติ ตสฺมิํเยว ทิวเสฯ **ปญฺจ วา อติเรกานิ วา ขณฺฑานิ ฉินฺทิตฺวา**ติ ยถา ปญฺจขณฺฑิกาทีนํ สงฺฆาฏิอาทีนํ ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรปฺปโหนกานิ มหามณฺฑลอฑฺฒมณฺฑลาทิวเสน ปญฺจ ขณฺฑานิ วา อติเรกานิ วา สตฺตาทิขณฺฑานิ โหนฺติ, เอวํ ฉินฺทิตฺวาฯ ตสฺมิญฺจ กถินจีวเร กริยมาเน “อหํ เถโร”ติ วา “พหุสฺสุโต”ติ วา เอเกนาปิ อกาตุํ น ลพฺภติฯ อนาทริเยน อกโรนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ ตสฺมา สเพฺพเหว สนฺนิปติตฺวา โธวนเฉทนสิพฺพนรชนานิ นิฏฺฐาเปตพฺพานิฯ เตนาห **“เสสภิกฺขูหิปิ ตสฺส สหาเยหิ ภ**

วิตพฺพ’’นฺติฯ **กตจีวรเมวา**ติ นิฏฺฐิตปริกมฺมเมว กถินทุสฺสํฯ สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน อนฺตร วาสโกปิ ฉินฺทิตฺวาว กาตโพฺพ อญฺญถา อตฺถารวิปตฺติโตฯ ยถาห –

‘‘กถญฺจ ปน, ภิกฺขเว, อนตฺถตํ โหติ กถินํ? น อุลฺลิขิตมเตฺตน อตฺถตํ โหติ กถินํ…เป.… น อญฺญตฺร ปญฺจเกน วา อติเรกปญฺจเกน วา ตทเหว สญฺฉิเนฺนนา’’ติ (มหาว. ๓๐๘)ฯ

เตเนวาห **‘‘อจฺฉิเนฺนาสิพฺพิตํ ปน น วฏฺฏตี’’**ติฯ **เตน ภิกฺขุนา**ติ อตฺถารเกน ภิกฺขุนาฯ **อตฺถริตพฺพ**นฺติ อตฺถรณํ กาตพฺพํฯ ตญฺจ โข ตถาวจีเภทกรณเมวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ ยถาห –

‘‘สเจ สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถริตุกาโม โหติ, โปราณิกา สงฺฆาฏิ ปจฺจุทฺธริตพฺพา, นวา สงฺฆาฏิ อธิฏฺฐาตพฺพา, ‘อิมาย สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถรามี’ติ วาจา ภินฺทิตพฺพา’’ติ (ปริ. ๔๑๓) –

วิตฺถาโรฯ ‘‘ภเนฺต, อาวุโส’’ติ จ ‘‘อนุโมทถ, อนุโมทาหี’’ติ จ วจนเภทํ สนฺธาย **‘‘เถราน ญฺจา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ

เอวํ อตฺถารเกน ปฏิปชฺชิตพฺพวิธึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อนุโมทเกหิ ปฏิปชฺชิตพฺพวิธึ ทเสฺส ตุํ **‘‘เตหิปี’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **‘‘อนุโมทามา’’**ติ อตฺตนาว อตฺตนิ คารววเสน วุตฺตํฯ กิญฺจาปิ เอวํ วุตฺตํ, ตถาปิ เอกเกน ‘‘อนุโมทามา’’ติ วตฺตุํ น วฏฺฏติ, ‘‘อนุโมทามิ’’เจฺจว วตฺตพฺพนฺติ วทนฺ ติ, วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ อิทานิ กถินานิสํเส ทเสฺสตุํ ภูมึ วิจารยโนฺต **‘‘ปุริมวสฺสํวุเฏฺฐสฺสปี’’**ติ อาทิมาหฯ ตตฺถ **เตสํเยวา**ติ อตฺถารกอนุโมทกานํเยวฯ วุตฺตเญฺหตํ **ปริวาเร** ‘‘ทฺวินฺนํ ปุค्คลานํ อตฺถตํ โหติ กถินํ อตฺถารกสฺส จ อนุโมทกสฺส จา’’ติ (ปริ. ๔๐๓)ฯ **เต**ติ อตฺถารกอนุโม ทกาฯ **ตโต ปฏฺฐายา**ติ อตฺถารานุโมทนโต ปฏฺฐายฯ **ยาว กถินสฺสุพฺภารา**ติ น เกวลํ จีวร มาเสเยว, อถ โข อฏฺฐนฺนํ มาติกานํ อญฺญตเรน วา อนฺตรุพฺภาเรน วา ยาว กถินสฺสุพฺภารา ปญฺจานิสํเส ลภนฺติ, อุทฺธเฏ ปน น ลภนฺตีติ อโตฺถฯ

อิทานิ เต ปญฺจานิสํเส สรูปโต ทเสฺสตุํ **‘‘อนามนฺตจาโร’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อนามนฺต จาโร** นาม ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตเรน นิมนฺติตสฺส สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉา กุเลสุ จาริต ฺตาปชฺชนํฯ **อสมาทานจาโร** นาม นาเมนาธิฏฺฐิตสฺส จีวรสฺส อสมาทานจรณํ, นาเมนาธิฏฺฐิต านํ ติณฺณํ จีวรานมญฺญตรํ จีวรํ ยตฺถ กตฺถจิ นิกฺขิปิตฺวา อญฺญตฺถ อรุณุฏฺฐาปนนฺติ อโตฺถ, จีวร วิปฺปวาโสติ วุตฺตํ โหติฯ **ยาวทตฺถจีวร**นฺติ ยาวตา จีวเรน อโตฺถ โหติ, ตาวตกํ อนธิฏฺฐิตํ อ วิกปฺปิตํ จีวรธารณํ, ทสาหมติกฺกมิตฺวา จีวรสฺส ฐปนนฺติ อโตฺถฯ คณสฺส โภชนํ **คณโภชนํฯ คโณ**ติ เจตฺถ จตฺตาโร วา ตตุตฺตริ วา ภิกฺขูฯ เตสํ วิญฺญตฺติโต วา นิมนฺตนโต วา ลทฺธสฺส โอ ทนาทีนํ ปญฺจนฺนํ อญฺญตรโภชนสฺส สห คหณนฺติ อโตฺถฯ **โย จ ตตฺถ จีวรุปฺปาโท**ติ ตตฺถ กถินตฺถตสีมาย มตกจีวรํ วา โหตุ, สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ทินฺนํ วา สงฺฆิเกน ตตฺรุปฺปาเทน อาภตํ วา เยน เกนจิ อากาเรน ยํ สงฺฆิกํ จีวรํ อุปฺปชฺชติ, ตํ เตสํ ภวิสฺสตีติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘ตสฺมิํ อาวา เส สงฺฆสฺส อุปฺปนฺนจีวรญฺจา’’**ติฯ

‘‘ยํ ปน ตตฺถ สงฺฆสฺส อุปฺปนฺนํ ปตฺตาทิ วา อญฺญํ ภณฺฑํ วา, ตํ สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ ยํ ปน ตตฺรุปฺปาเทน ตณฺฑุลาทินา วตฺถํ เจตาปิตํ, อตฺถตกถินานเมว ตานิ วตฺถานิ ปาปุณนฺติฯ ว เตฺถหิ ปน ตณฺฑุลาทีสุ เจตาปิเตสุ สเพฺพสํ ตานิ ปาปุณนฺตี’’ติ **คณฺฐิปเท** วุตฺตํ, ตมฺปิ เจตาปิ ตกาลโต ปฏฺฐาย จีวรุปฺปาโท น โหตีติ สุวุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ อนตฺถตกถินา ปน อิเมสุ ปญฺจสุ

อานิสํเสสุ จีวรมาเส อสมาทานจารํ ฐเปตฺวา เสสานิสํเส ลภนฺติฯ ยทิ อสมาทานจาโรปิ ลเพฺภยฺย, ปาเวยฺยกา ภิกฺขู วสฺสํวุฏฺฐา โอกปุณฺณหิ จีวเรหิ น ภควนฺตํ อุปสงฺกเมยฺยุํฯ ยสฺมา ตํ น ลพฺภติ, ตสฺมา จีวรมาเสปิ จีวรํ สมาทาย เอว ภควนฺตํ อุปสงฺกมึสุฯ

เอวํ กถินตฺถารํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อุพฺภารํ ทเสฺสนฺโต **“ตํ ปเนตํ กถิน”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **มาติกา**ติ มาตโร, ชเนตฺติโยติ อโตฺถฯ กถินุพฺภารสฺสหิ เอตา อฏฺฐ ชเนนฺติฯ ตาสุ ปกฺกมนํ อโนฺต เอติสฺสาติ **ปกฺกมนนฺติกา**ฯ เอวํ เสสาปิ เวทิตพฺพาฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ อตฺถตกถิโน กถินจีวรํ อาทาย ตสฺมึ อาวาเส นิรเปโกฺข ‘‘น ปเจฺจสฺส’’นฺติ ปกฺกมติ, ตเสฺสวํ ปกฺกมโต กถินุทฺธาโร อติกฺกนฺตมตฺตาย สีมาย โหตีติ **ปกฺกมนนฺติโก กถินุทฺธาโร**ติ เวทิตโพฺพฯ

โย ปน อานิสํสจีวรํ อาทาย ปกฺกมติ, ตสฺส พหิสีมาคตสฺส เอวํ โหติ ‘‘อิเธวิมํ กริสฺสามิ, น ปุน ตํ วิหารํ คจฺฉิสฺสามี’’ติ ตสฺมึ อาวาเส นิรเปโกฺข หุตฺวา ตํ จีวรํ กาเรติ, ตสฺส ภิกฺขุโน **นิฏฺฐานนฺติโก กถินุทฺธาโร**ฯ

ยทิ ปน อานิสํสมูลจีวรํ อาทาย พหิสีมาคโต ‘‘เนวิมํ จีวรํ กริสฺสามิ, น จ ตํ อาวาสํ คจฺฉิสฺสามี’’ติ สนฺนิฏฺฐานํ กโรติ, ตทา **สนฺนิฏฺฐานนฺติโก กถินุทฺธาโร**ฯ

ตเทว อานิสํสจีวรํ ลทฺธา ตํ อาทาย พหิสีมํ คนฺตฺวา ‘‘อิเธวิมํ จีวรํ กริสฺสามิ, น คจฺฉิสฺสามี’’ติ กโรนฺตสฺส สเจ ตํ จีวรํ นสฺสติ วินสฺสติ ฑยฺหติ, **นาสนนฺติโก กถินุทฺธาโร** โหติฯ

สเจ ปน อานิสํสจีวรํ ลทฺธา ตสฺมึ วิหาเร สาเปโกฺขว พหิสีมาคโต ‘‘วิหาเร ภิกฺขูหิ อนฺตรุพฺภารํ กต’’นฺติ สุณาติ, ตสฺส **สวนนฺติโก กถินุทฺธาโร** โหติฯ

อาสาย อวเจฺฉโท เอติสฺสาติ **อาสาวเจฺฉทิกา**ฯ โย ปน เยน เกนจิ ‘‘ตุยฺหํ จีวรํ ทสฺสามี’’ติ วุโตฺต ตสฺมึ จีวเร อาสาย วิหาเร อเปกฺขํ ปหาย พหิสีมาคโต ปุน เตน ‘‘น สโกฺกมิ ทาตุ’’นฺติ วุเตฺต อาสํ ฉินฺทติ, ตสฺส **อาสาวเจฺฉทิโก กถินุทฺธาโร** โหติฯ

โย ปน วสฺสํวุฏฺฐวิหารโต อญฺญํ วิหารํ สาเปโกฺขว คนฺตฺวา อาคจฺฉโนฺต อนฺตรามเคฺคเยว กถินุทฺธารํ วีตินาเมติ, ตสฺส **สีมาติกฺกมนนฺติโก กถินุทฺธาโร**ฯ

สห อุพฺภาเรนาติ **สหุพฺภารา**ฯ อานิสํสจีวรํ อาทาย สาเปโกฺขว พหิ คนฺตฺวา กถินุทฺธารํ สมฺภุณนฺตสฺส **กถินุทฺธาโร สหุพฺภาโร**ติ เวทิตโพฺพฯ

‘‘เอตสฺมึ ปน ปกฺกมนนฺติเก กถินุทฺธาเร ปฐมํ จีวรปลิโพโธ ฉิชฺชตี’’ติอาทินา จีวรปลิโพธุปเจฺฉทาทิกสฺส วินิจฺฉยสฺส วิตฺถารโต **สมนฺตปาสาทิกายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๓๑๑) วุตฺตตฺตา ๘ **“ตตฺถ วิตฺถารวินิจฺฉโย”**ติอาทิมาหฯ อตฺถารุพฺภารานํเยว วา วิตฺถารวินิจฺฉยสฺส ตตฺถาคตตฺตา เอวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เสสปลิโพธาภาว**นฺติ อวเสสสฺส ปลิโพธสฺส อภาวํ, อาวาสปลิโพธาภาวนฺติ อโตฺถฯ

อสฺสาติ กาลสฺสฯ **ทสาหปรม**นฺติ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนนฺติ อาห **“ตํ ทสาหปรมํ กาล”**นฺติฯ **อติเรก**นฺติ อธิกํ, โส จ อธิกภาโว อธิฏฺฐิตวิกปฺปิตจีวรโตติ อาห **“อธิฏฺฐิตวิกปฺปิเตสู”**ติอาทิฯ **โขม**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๓๖-๖๓๘) โขมสุเตฺตหิ วายิตํ โขมปฏฺฏจีวรํฯ ตถา เสสานิฯ **กมฺพลํ** นาม มนุสฺสโลมวาฬโลเม ฐเปตฺวา เสสโลเมหิ วายิตฺวา กตวตฺถํฯ **สาณํ** นาม สาณวาเกหิ กตวตฺถํฯ **ภงฺคํ** นาม โขมสุตฺตาทีหิ ปญฺจหิ มิเสฺสตฺวา กตวตฺถํฯ ‘‘ปาเฏกฺกํ

วากมยเมวา''ติปิ วทนฺติฯ **ตทนุโลมานํ วา**ติ ทุกูลํ ปตฺตุณฺณํ โสมารปฏฺฏํ จีนปฏฺฏํ อิทฺธิชํ เทวทินฺนนฺติ เตสํ โขมาทีนํเยว อนุโลมานํ ฉนฺนํ จีวรานํ วา, ตตฺถ **ทุกูลํ** สาณสฺส อนุโลมํ วา กมยตฺตาฯ ปตฺตุณฺณเทเส ปาณเกหิ สญฺชาตวตฺถํ **ปตฺตุณฺณํ**ฯ โสมารเทเส ชาตํ วตฺถํ **โสมารปฏฺฏํ**ฯ ตถา **จีนปฏฺฏํ**ฯ อิมานิ ตีณิปิ โกเสยฺยสฺส อนุโลมานิ ปาณเกหิ กตสุตฺตมยตฺตาฯ **อิทฺธิชํ** เอหิภิกฺขูนํ ปุญฺญิทฺธิยา นิพฺพตฺตจีวรํฯ ตํ ปน โขมาทีนมญฺญตรํ โหตีติ เตสํเยว อนุโลมํฯ เทเวหิ ทินฺนํ จีวรํ **เทวทินฺนํ,** ตํ กปฺปรุกฺข นิพฺพตฺตํ ชาลินิยา เทวกญฺญาย อนุรุทฺธเตฺถรสฺส ทินฺนวตฺถสทิสํ, ตมฺปิ โขมาทีนํเยว อนุโลมํ โหติ เตสุ อญฺญตรภาวโตฯ

ทีฆโต วฑฺฒกิหตฺถปฺปมาณํ, วิตฺถารโต ตโต อุปฑฺฒปฺปมาณํ **วิกปฺปนุปคํ ปจฺฉิมํฯ อฏฺฐงฺคุลํ สุคตงฺคุเลนา**ติ เอตฺถ **สุคตงฺคุลํ** นาม อิทานิ มชฺฌิมสฺส ปุริมสฺส ตีณิ องฺคุลานิ, เตน สุคตงฺคุเลน อฏฺฐงฺคุลํ วฑฺฒกิหตฺถปฺปมาณนฺติ อโตฺถฯ **จตุรงฺคุลวิตฺถตน**ฺติ เอตฺถาปิ ยถาวุตฺตานุสาเรเนว อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ เยสํ ปน อธิฏฺฐานวิกปฺปนานํ อภาวโต อธิฏฺฐิตวิกปฺปิเตสุ อปริยาปนฺนตฺตา อิทํ อติเรกจีวรํ นาม โหติฯ

ตํ อธิฏฺฐานวิกปฺปนํ เกนากาเรน ชานิตพฺพนฺติ อนุโยคํ สนฺธาย ตํ ทเสฺสตุํ **''ยํ ปน วุตฺต''**นฺติอาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ **ยํ ปน วุตฺต**นฺติ อติเรกจีวรํ ทเสฺสตุํ ''อธิฏฺฐิตวิกปฺปิเตสุ อปริยาปนฺนตฺตา''ติ อเมฺหหิ ยํ วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ **ติจีวรํ อธิฏฺฐาตุ**นฺติ นามํ วตฺวา อธิฏฺฐาตุํฯ **น วิกเปฺปตุ**นฺติ สงฺฆาฏิอาทินาเมน วิกเปฺปตุํ น อนุชานามีติ อโตฺถฯ ''อิมํ จีวรํ วิกเปฺปมี''ติ ปน วิกเปฺปตุํ วฏฺฏติเยวฯ สามญฺญวจนํ ปน ติจีวรสฺส กณฺฑุปฏิจฺฉาทิวสฺสิกสาฏิกานํ วิย กาลวเสน วิเสสาภาวา จสฺส วิกเปฺปตพฺพตาติ ทสฺสนตฺถํ , น ปน สพฺพถา วิกปฺปนปฏิเสธนตฺถนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตถา หิ ปุราณจีวรํ ปจฺจุทฺธริตฺวา นวสฺส อธิฏฺฐานวจนโต, ''อนาปตฺติ อธิเฏฺฐติ วิกเปฺปตี''ติอาทิวจนโต (ปารา. ๔๖๙) จ ติจีวรสฺสปิ วิกปฺปนาย โอกาโส ทิโนฺนฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ ติจีวราทีนิ หิ อธิฏฺฐหเนฺตน ''อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี''ติอาทินา ตํ ตํ นามํ วตฺวา อธิฏฺฐาตพฺพํฯ วิกเปฺปเนฺตน ปน ''อิมํ สงฺฆาฏิ''นฺติอาทินา ตสฺส ตสฺส จีวรสฺส นามํ อคฺคเหตฺวา ''อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ วิกเปฺปมี''ติ วิกเปฺปตพฺพํฯ ติจีวรํ วา โหตุ, อญฺญํ วา, ยทิ ตํ ตํ นามํ คเหตฺวา วิกเปฺปติ, อวิกปฺปิตํ โหติ, อติเรกจีวรฏฺฐาเนเยว ติฏฺฐติฯ **ตโต ปรํ วิกเปฺปตุ**นฺติ จตุมาสโต ปรํ ''อิมํ จีวรํ วิกเปฺปมี''ติ วิกเปฺปตุํฯ อิทญฺจ ปริภุญฺชิตุํ อนุญฺญาตํฯ เกจิ ปน (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) ''ตโต ปรํ วิกเปฺปตฺวา ยาว อาคามิสํวจฺฉเร วสฺสานํ จตุมาสํ, ตาว ฐเปตุํ อนุญฺญาต''นฺติ วทนฺติฯ **ตโต ปร**นฺติ อาพาธโต ปรํฯ ''อิมาสญฺจ ปน วสฺสิกสาฏิกกณฺฑุปฏิจฺฉาทีนํ ตโต ปรํ วิกเปฺปตฺวา ปริโภคสฺส อนุญฺญาตตฺตา ตถาวิกปฺปิตํ อญฺญนาเมน อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพ''นฺติ **คณฺฐิปเทสุ** วุตฺตํฯ **อธิฏฺฐาตพฺพวิกเปฺปตพฺพตา ชานิตพฺพา**ติ อธิฏฺฐาตพฺพํ วิกเปฺปตพฺพนฺติ เอวํ อธิฏฺฐานวิกปฺปนา ชานิตพฺพาติ อโตฺถฯ

ปญฺจปริมาณํ อสฺสาติ **ปญฺจกํ,** มุฏฺฐิสฺส มุฏฺฐิหตฺถสฺส สมฺพนฺธํ ปญฺจกํ **มุฏฺฐิปญฺจกํ**ฯ เอส น โย **มุฏฺฐิตฺติก**นฺติ เอตฺถาปิฯ ปารุปเนนปิ สกฺกา นาภึ ปฏิจฺฉาเทตุนฺติ อาห **''ทฺวิหโตฺถปิ วฏฺฏตี''**ติฯ น เกวลํ อฑฺฒเตโยฺยว วฏฺฏติ, อถ โข ทฺวิหโตฺถปิ วฏฺฏตีติ **ปิ**-สทฺทสฺส อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **อติเรกญฺจา**ติ สุคตจีวรปฺปมาณมฺปิ ตโต อธิกมฺปิฯ **ปจฺจุทฺธรามี**ติ ฐเปมิ, ปริจฺจชามีติ วา อโตฺถฯ ''อิมํ จีวรํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามี''ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) เอวมฺปิ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ **กายวิการํ กโรเนฺตนา**ติ หตฺถาทินา จีวรํ ปรามสเนฺตน, จาเลเนฺตน วาฯ อิทญฺหิ อธิฏฺฐานํ เยน เกนจิ สรีราวยเวน อผุสนฺตสฺส น วฏฺฏติฯ **ทุวิธ**นฺติ สมฺมุขาปรมฺมุขเภเทน ทุวิธํฯ **วาจา ภินฺทิตพฺพา**ติ วจนํ นิจฺฉาเรตพฺพํฯ **อโนฺตคพฺภาทีสู**ติ อโนฺตคพฺภอุปริปาสาเทสุฯ **สามนฺตวิหาเร**ติ ยตฺถ ตทเหว คนฺตฺวา นิวเตฺตตุํ สกฺกา, เอวรูเป สมีปวิหาเรฯ อิทญฺจ เทสนา

สีสมตฺตํ, ตสฺมา ทูเร ฐิตมฺปิ อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ วทนฺติฯ **“ฐปิตฏฺฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา”**ติ อิมินา จีวรสํลกฺขณํ วุตฺตํฯ น หิ ฐปิตฏฺฐานมตฺตสลฺลกฺขเณน กิญฺจิ ปโยชนํ อตฺถิฯ

อธิฏฺฐหิตฺวา ฐปิตวเตฺถหีติ ปจฺจตฺถรณมุขปุญฺฉนโจฬปริกฺขารโจฬวเสน อธิฏฺฐหิตฺวา ฐปิตวเตฺถหิฯ อธิฏฺฐานโต ปุเพฺพ สงฺฆาฏิอาทิโวหารสฺส อภาวโต **“อิมํ ปจฺจุทฺธรามี”**ติ ปจฺจตฺถรณาทีนํ วิสุํ ปจฺจุทฺธรณวิธิํ ทเสฺสติฯ ปจฺจตฺถรณาทินาเมน ปน อธิฏฺฐาตพฺพตฺตา ‘‘อิมํ ปจฺจตฺถรณํ ปจฺจุทฺธรามี’’ติอาทินา วุเตฺตปิ เนวตฺถิ โทโสฯ **ปุน อธิฏฺฐาตพฺพานี**ติ สงฺฆาฏิอาทินาเมน อธิฏฺฐาตพฺพานิฯ ปริกฺขารโจฬกสฺส ปน ปริกฺขารโจฬวเสน อธิฏฺฐหิตฺวา ฐปิตวเตฺถหิปิ สงฺฆาฏิอาทิมฺหิ กเต ปจฺจุทฺธริตฺวา ปุน อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ นตฺถิฯ ปุเพฺพ กตาธิฏฺฐานเมว อธิฏฺฐานํฯ อธิฏฺฐิเตน ปน เตน สทฺธิํ มหนฺตตรเมว ทุติยํ ปฏฺฏํ วา ขณฺฑํ วา สํสิพฺพเนฺตน อธิฏฺฐาตพฺพํ, สเม วา ขุทฺทเก วา อธิฏฺฐานกิจฺจํ นตฺถิฯ **สุขปริโภคตฺถ**นฺติ วิปฺปวาสโทสาภาวโต ยตฺถ กตฺถจิ ฐเปตฺวา ธมฺมสฺสวนาทินา กิเจฺจน อญฺญตฺถ อรุณํ อุฏฺฐาเปตฺวา อาคนฺตฺวา นิสฺสชฺชนํ วินาว ปริภุญฺชิตุํ สกฺกุเณยฺยตาย สุขปริโภคตฺถํฯ **ปริกฺขารโจฬํ อธิฏฺฐาตุ**นฺติ ปริกฺขารโจฬํ กตฺวา อธิฏฺฐาตุํฯ

อนติริตฺตปมาณาติ ‘‘ทีฆโส ฉ วิทตฺถิโย สุคตวิทตฺถิยา, ติริยํ อฑฺฒเตยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๕๔๓) วุตฺตปฺปมาณโต อนธิกปมาณาฯ **ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกเปฺปตพฺพา**ติ วสฺสิกสาฏิกภาวโต อปเนตฺวา วิกเปฺปตพฺพา, เหมนฺตสฺส ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย อโนฺตทสาเห วสฺสิกสาฏิกาวสฺสิกสาฏิกภาวโต อปเนตฺวา ‘‘อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ วิกเปฺปมี’’ติอาทินา นเยน วิกเปฺปตพฺพาติ วุตฺตํ โหติฯ อญฺญถา หิ ‘‘วสฺสิกสาฏิกา วสฺสานมาสาติกฺกเมนาปิ, กณฺฑุปฏิจฺฉาทิ อาพาธวูปสเมนาปิ อธิฏฺฐานํ วิชหตี’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา) วกฺขมานตฺตา วสฺสานมาสโต ปรํ อสติ อธิฏฺฐาเน กิํ ปจฺจุทฺธเรยฺยาติ ‘‘ปจฺจุทฺธริตฺวา’’ติ วจนเมว โนปปเชฺชยฺยฯ

เกจิ ปน (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) ‘‘ยถา กถินมาสพฺภนฺตเร อุปฺปนฺนจีวรํ กถินมาสาติกฺกเม นิสฺสคฺคิยํ โหติ, เอวมยํ วสฺสิกสาฏิกาปิ วสฺสานมาสาติกฺกเม นิสฺสคฺคิยา โหติฯ ตสฺมา กตฺติกปุณฺณมทิวเส ปจฺจุทฺธริตฺวา ตโต ปรํ เหมนฺตสฺส ปฐมทิวเส วิกเปฺปตพฺพาติ เอวมโตฺถ คเหตโพฺพ, ปจฺจุทฺธริตฺวา ตโต ปรํ วิกเปฺปตพฺพาติ ปทโยชนา เวทิตพฺพา’’ติ จ วทนฺติ, ตํ น ยุตฺตํฯ กถินมาเส อุปฺปนฺนญฺหิ จีวรํ อติเรกจีวรฏฺฐาเน ฐิตตฺตา อวสานทิวเส อนธิฏฺฐิตํ กถินมาสาติกฺกเม นิสฺสคฺคิยํ โหติฯ อยํ ปน วสฺสิกสาฏิกา อธิฏฺฐหิตฺวา ฐปิตตฺตา น เตน สทิสาติ วสฺสานาติกฺกเม กถํ นิสฺสคฺคิยํ โหติ อนธิฏฺฐิตอวิกปฺปิตเมว หิ ตํ กาลาติกฺกเม นิสฺสคฺคิยํ โหติ, ตสฺมา เหมเนฺตปิ วสฺสิกสาฏิกา ทสาหปริหารํ ลภติฯ เอวํ กณฺฑุปฏิจฺฉาทิปิ อธิฏฺฐานวิชหนโต ปรํ ทสาหปริหารํ ลภติฯ ทสาหํ ปน อนติกฺกาเมตฺวา วิกเปฺปตพฺพาฯ นหานตฺถาย อนุญฺญาตตฺตา **วณฺณเภทมตฺตรตฺตาปิ เจสา วฏฺฏตี**ติ วุตฺตํฯ **“เทฺว ปน น วฏฺฏนฺตี”**ติ ทฺวินฺนํ อธิฏฺฐานาภาวโต วุตฺตํ ฯ ‘‘สเจ วสฺสาเน อปรา วสฺสิกสาฏิกา อุปฺปนฺนา โหติ, ปุริมวสฺสิกสาฏิกํ ปจฺจุทฺธริตฺวา, วิกเปฺปตฺวา จ อธิฏฺฐาตพฺพา’’ติ วทนฺติฯ

ปมาณยุตฺตนฺติ ‘‘ทีฆโส สุคตวิทตฺถิยา เทฺว วิทตฺถิโย, วิตฺถารโต ทิยฑฺฒํ ทสา วิทตฺถี’’ติ (ปาจิ. ๕๓๑ อาทโย) อิมินา ปมาเณน ยุตฺตํฯ **ปมาณิกา**ติ ‘‘สุคตวิทตฺถิยา ทีฆโส จตโสฺส วิทตฺถิโย, ติริยํ เทฺว วิทตฺถิโย’’ติ เอวํ วุตฺตปฺปมาณยุตฺตาฯ **ปจฺจุทฺธริตฺวา วิกเปฺปตพฺพา**ติ เอตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ ยสฺมา ภิกฺขูนํ ติจีวเร ปริปุเณฺณ, อเตฺถ จ สติ ปริสฺสาวนาทีหิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปริกฺขารโจฬก’’นฺติ (มหาว. ๓๕๗) พหูนํ ปตฺตตฺถวิกปริสฺสาวนาทีนํ สงฺคหวเสน ปริกฺขารโจฬาธิฏฺฐานมนุญฺญาตํ, ตสฺมา **“ปริกฺขารโจเฬ

คณนา นตฺถี”ติอาทิ วุตฺตํฯ ภควตา หิ ยํ ยํ ภิกฺขู ลภนฺติ, ตํ ตํ อิมินา วิธาเนน อธิฏฺฐหิตฺวา ปุน ‘‘เยน เยน ปริสฺสาวนาทินา อโตฺถ โหติ, ตํ ตํ กตฺวา คณฺหนฺตู’’ติ อนุกมฺปาย อนุญฺญาตํฯ เตเนวาห **“ถวิกาปี**”ติอาทิฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘เอตานิ จีวรานิ ปริกฺขารโจฬานิ อธิฏฺฐามี’’ติ อสมฺมุขาธิฏฺฐานํ สงฺคณฺหาติฯ **“เสนาสนปริกฺขารตฺถาย ทินฺนปจฺจตฺถรเณ จา**”ติ อิมินา อตฺตโน สนฺตกํ ปฏิกฺขิปติฯ เกจิ ปน (สารตฺถ. ฏี. ๒.๔๖๙) ‘‘อนิวาเสตฺวา, อปารุปิตฺวา จ เกวลํ ปญฺจปีเฐสฺเยว อตฺถริตฺวา ปริภุญฺชิยมานํ ปจฺจตฺถรณํ อตฺตโน สนฺตกมฺปิ อนธิฏฺฐิตํ วฏฺฏตี’’ติ วทนฺติ, ตํ อยุตฺตํ เสนาสนปริกฺขารตฺถาย ทินฺน’’นฺติ ปจฺจตฺถรณสฺส วิเสสิตตฺตาฯ ภิสิพิโพฺพหนปาวารโกชวานมฺปิ เสนาสนปริกฺขารโตเยว อธิฏฺฐานกิจฺจํ นตฺถีติ เวทิตพฺพํฯ

อธิฏฺฐิตญฺจ ปเนตํ จีวรํ ปริภุญฺชโต กถํ อธิฏฺฐานํ วิชหตีติ อาห **“สพฺพญฺจ ปเนต**”นฺติอาทิฯ ตตฺถ **อจฺฉินฺทิตฺวา คหเณนา**ติ โจราทีหิ อจฺฉินฺทิตฺวา คหเณนฯ **หีนายาวตฺตเนนา**ติ คิหิภาวาย อาวตฺตเนน, วิพฺภเมนาติ อโตฺถ, ‘‘สีลวโนฺตว หุตฺวา คิหี ภวิสฺสามี’’ติ เสตวตฺถนิวาสเนนาติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อนฺติมวตฺถุํ อชฺฌาปนฺนสฺส เสตวตฺถนิวาโส วา กาสายจชนํ วา หีนายาวตฺตน’’นฺติ เกจิฯ ‘‘‘หีนายาวตฺตเนนา’ติ อิมินา ภิกฺขุนิยา เอว อธิฏฺฐานวิชหนํ คหิตํ โหติฯ สา หิ ยทา วิพฺภมติ, ตทา อสฺสมณี โหติฯ ภิกฺขุ ปน วิพฺภมโนฺตปิ ยาว สิกฺขํ น ปจฺจกฺขาติ, ตาว ภิกฺขุเยวาติ อธิฏฺฐานํ น วิชหตี’’ติ อปเรฯ **สิกฺขาปจฺจกฺขาเนนา**ติ ลิเงฺคฐิตเสฺสว สิกฺขาย ปจฺจกฺขาเนนฯ โย หิ ภิกฺขุลิเงฺค ฐิโตว สิกฺขํ ปจฺจกฺขาติ, ตสฺส กายลคฺคมฺปิ จีวรํ อธิฏฺฐานํ วิชหตีติฯ **กาลงฺกิริยายา**ติ มรเณนฯ **ลิงฺคปริวตฺตเนนา**ติ ปุริสลิงฺคสฺส , อิตฺถิลิงฺคสฺส วา ปริวตฺตเนน, ปุริสสฺส อิตฺถิลิงฺคปาตุภาเวน, อิตฺถิยา วา ปุริสลิงฺคปาตุภาเวนาติ วุตฺตํ โหติฯ

กนิฏฺฐงฺคุลินขปิฏฺฐิปฺปมาเณนาติ เหฏฺฐิมปริเจฺฉทํ ทเสฺสติฯ **โอรโต**ติ อพฺภนฺตรโตฯ โย ปน ทุพฺพลฏฺฐาเน ปฐมํ อคฺคฬํ ทตฺวา ปจฺฉา ทุพฺพลฏฺฐานํ ฉินฺทิตฺวา อปเนติ, อธิฏฺฐานํ น ภิชฺชติฯ มณฺฑลปริวตฺตเนปิ เอเสว นโยฯ ทุปฏฺฏสฺส ปน เอกสฺมิํ ปฏเล ฉิเทฺท วา ชาเต, คลิเต วา อธิฏฺฐานํ น ภิชฺชติฯ ขุทฺทกํ จีวรํ มหนฺตํ กโรติ, มหนฺตํ วา ขุทฺทกํ กโรติ, อธิฏฺฐานํ น ภิชฺชติฯ อุโภ โกฏิโย มเชฺฌ กโรนฺต สเจ ปน ปฐมํ ฉินฺทิตฺวา ปจฺฉา ฆเฏติ, อธิฏฺฐานํ ภิชฺชติฯ อถ ฆเฏตฺวา ฉินฺทติ, น ภิชฺชติฯ รชเกหิ โธวาเปตฺวา เสตํ กโรนฺตสฺสาปิ อธิฏฺฐานํ อธิฏฺฐานเมวฯ **วสฺสานมาสาติกฺกเมนาปี**ติ เอตฺถ **ปิ**-สเทฺท สมฺปิณฺฑนโตฺถฯ เตน น เกวลํ ปุเพฺพ วุเตฺตน ทานาทินา อฏฺฐวิเธเนว การเณน วสฺสิกสาฏิกา อธิฏฺฐานํ วิชหติ, อถ โข วสฺสานมาสาติกฺกเมนปีติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ เอส นโย **อาพาธวูปสเมนาปี**ติ เอตฺถาปิฯ **วิกปฺปนสิกฺขาปเท**ติ (ปาจิ. ๓๗๒ อาทโย) ปาจิตฺติเย สุราปานวคฺคสฺส นวมสิกฺขาปเทฯ

ตํ อติกฺกามยโตติ เอตฺถ **ตนฺ**ติ จีวรํ, กาลํ วา ปรามสตีติ อาห **“ตํ ยถาวุตฺตชาติปฺปมาณ**”นฺติอาทิฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **ตสฺส โย อรุโณติ** ตสฺส จีวรุปฺปาททิวสสฺส โย อติกฺกโนฺต อรุโณฯ **จีวรุปฺปาททิวเสน สทฺธิ**นฺติ จีวรุปฺปาททิวสสฺส อรุเณน สทฺธิํฯ ทิวสสเทฺทน เจตฺถ ตํทิวสนิสฺสิโต อรุโณ วุโตฺตฯ อิทานิ ยสฺส จ นิสฺสชฺชิตพฺพํ, ยถา จ นิสฺสชฺชิตพฺพํ, ตํ ทเสฺสตุํ **“ตํ คเหตฺวา**”ติอาทิ วุตฺตํฯ **ตตฺรายํ นโย**ติ ตสฺมิํ นิสฺสชฺชเน อยํ วิธิฯ **อญฺญถาปี**ติ ภาสนฺตเรนาปิ, ยาย กายจิ ภาสายปีติ อโตฺถฯ **ปฏิพเลนา**ติ วตฺตุํ สมเตฺถนฯ **อายติํ สํวเรยฺยาสี**ติ อุปริ สํวรมาปเชฺชยฺยาสิ, สํวุตกายวจีทฺวาโร ภเวยฺยาสีติ อโตฺถฯ อิมานิ จ **“ปสฺสสี**”ติ อาทีนิ ยถากฺกมํ ปฏิคฺคาหกเทสเกหิ วตฺตพฺพวจนานิฯ ตถา หิ **“ปสฺสสี**”ติ ปฏิคฺคาหเกน วตฺตพฺพวจนํ, **“อาม ปสฺสามี**”ติ ตทนฺเทสเกน วตฺตพฺพวจนํฯ **“อายติํ สํวเรยฺยาสี**”ติ ตทนุปฺปฏิคฺคาหเกน วตฺตพฺพวจนํ, **“สาธุ สุฏฺฐุ สํวริสฺสามี**”ติ ตทนุเทสเกน วตฺตพฺพวจนํฯ อิ

มินา จ อตฺตโน อายตึ สํวเร ปติฏฺฐิตภาวํ ทเสฺสติฯ **ทฺวีสุ, ปน สมฺพหุลาสุ วา**ติ ทฺวีสุ วา สมฺพหุลาสุ วา อาปตฺตีสุ ปุริมนเยเนว วจนเภโท กาตโพฺพฯ ญตฺติยํ **อาปตฺตึ สรติ วิวรตี**ติ เอตฺถ ‘‘เทฺว อาปตฺติโย’’ติ วา ‘‘สมฺพหุลา อาปตฺติโย’’ติ วา วจนเภโท กาตโพฺพฯ **ทฺวีสุ, พหูสุ วา วจนเภโท กาตโพฺพ**ติ ‘‘สโงฺฆ อิมานิ จีวรานี’’ติ วตฺถุวเสน วจนเภโท กาตโพฺพฯ

เอวํ สงฺฆสฺส นิสฺสชฺชนวิธึ ทเสฺสตฺวา คณสฺส นิสฺสชฺชนวิธึ ทเสฺสตุํ **‘‘คณสฺส ปน นิสฺสชฺชเนฺตนา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **เสสํ ปุริมสทิสเมวา**ติ นิสฺสชฺชนาปตฺติปฺปฏิคฺคหณนิสฺสฏฺฐจีวรทาเนสุ **‘‘อายสฺมนฺตาน’’**นฺติอาทินา วุตฺตวจนเภทํ วินา อวเสสํ สงฺฆสฺส นิสฺสชฺชนาทีสุ วุตฺตสทิสเมวาติ อโตฺถฯ

อิทานิ ปุคฺคลสฺส นิสฺสชฺชนวิธึ ทเสฺสตุํ **‘‘ปุคฺคลสฺส ปนา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ทฺวีสุ, ตีสุ วา**ติ ทฺวีสุ, ตีสุ วา อาปตฺตีสุ เจว ทาตพฺพจีวเรสุ จฯ ยถา จ คณสฺส นิสฺสชฺชเน, เอวํ ทฺวินฺนํ นิสฺสชฺชเนปิ ปาฬิ เวทิตพฺพาฯ ยทิ หิ วิเสโส ภเวยฺย, ยเถว ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กาตุํ, เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, กาตโพฺพ – พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน เต ภิกฺขู ญาเปตพฺพา’’ติอาทินา (มหาว. ๑๖๘) นเยน ติณฺณํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ วตฺวา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทฺวินฺนํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กาตุํ, เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, กตฺตโพฺพ – เถเรน ภิกฺขุนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺค’’นฺติอาทินา นเยน วิสุํเยว ทฺวินฺนํ ปาริสุทฺธิอุโปสโถ วุโตฺต, เอวํ อิธาปิ วิสุํ ปาฬึ วเทยฺยฯ ยสฺมา ปน นตฺถิ, ตสฺมา อวตฺวาว คโตติ คณสฺส วุตฺตา ปาฬิเยเวตฺถ ปาฬิฯ อาปตฺติปฺปฏิคฺคหเณ ปน อยํ วิเสโส – ยถา คณสฺส นิสฺสชฺชิตฺวา อาปตฺติยา เทสิยมานาย อาปตฺติปฺปฏิคฺคาหโก ภิกฺขุ ญตฺตึ ฐเปติ, เอวํ อฏฺฐเปตฺวา ทฺวีสุ อญฺญตเรน ยถา เอกปุคฺคโล ปฏิคฺคณฺหาติ, เอวํ อาปตฺติ ปฏิคฺคเหตพฺพาฯ ทฺวินฺนญฺหิ ญตฺติฏฺฐปนํ นาม นตฺถิฯ ยทิ สิยา, ทฺวินฺนํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ วิสุํ น วเทยฺยฯ นิสฺสฏฺฐจีวรทาเนปิ ยถา ‘‘อิมํ จีวรํ อายสฺมโต ทมฺมี’’ติ เอโก วทติ, เอวํ ‘‘มยํ อิมํ จีวรํ อายสฺมโต เทมา’’ติ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ อิโต ครุกตรานิปิ หิ ญตฺติทุติยกมฺมานิ อปโลเกตฺวา กาตพฺพานีติ วุตฺตานิ อตฺถิ, เตสํ เอตํ อนุโลมํฯ เตเนวาห **‘‘ทฺวินฺนํ ปนา’’**ติอาทิฯ นิสฺสฏฺฐจีวรํ ปน ทาตพฺพเมว, อทาตุํ น ลพฺภติฯ วินยกมฺมมตฺตเมว เหตํฯ น ตํ เตน สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา ทินฺนเมว โหติฯ เตนาห **‘‘นิสฺสฏฺฐวตฺถุ’’**นฺติอาทิฯ

อนิสฺสชฺชิตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ สกึ นิวตฺถํ วา สกึ ปารุตํ วา กายโต อโมเจตฺวา ทิวสมฺปิ จรติ, เอกเมว ทุกฺกฏํฯ โมเจตฺวา นิวาเสติ วา ปารุปติ วา, ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํฯ ทุนฺนิวตฺถํ วา ทุปฺปารุตํ วา สณฺฐาเปนฺตสฺส อนาปตฺติฯ อญฺญสฺส ตํ ปริภุญฺชโตปิ อนาปตฺติฯ ‘‘อเญฺญน กตํ ปฏิลภิตฺวา ปริภุญฺชตี’’ติอาทิวจนเญฺจตฺถ (ปารา. ๕๗๐) สาธกํฯ **ทสาหํ อนติกฺกเนฺตปิ อติกฺกนฺตสญฺญิโน, เวมติกสฺส จ ทุกฺกฏ**นฺติ เอตฺถาปิ ‘‘ปริภุญฺชนฺตสฺสา’’ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **อติกฺกเนฺต อนติกฺกนฺตสญฺญิโนปี**ติ ทสาหํ อติกฺกเนฺต จีวเร ‘‘อนติกฺกนฺตํ อิท’’นฺติ เอวํ สญฺญิโน, ทสาเห วา อติกฺกเนฺต ‘‘อนติกฺกโนฺต ทสาโห’’ติ เอวํ สญฺญิโนฯ

อิทานิ ‘‘อนธิฏฺฐิเต อธิฏฺฐิตสญฺญิโน นิสฺสคฺคิย’’นฺติอาทิอาปตฺติวารํ สงฺคเหตฺวา ทเสฺสโนฺต **‘‘ตถา’’**ติอาทิมาหฯ **ตถา**ติ ยถา ทสาหํ อติกฺกเนฺต สญฺญาเภเทน ติกปาจิตฺติยํ, ตถา อนธิฏฺฐิตาทีสุ สตฺตสุ วิกเปฺปสุ อธิฏฺฐิตาทิสญฺญาเภทโตติ อโตฺถฯ ตตฺถ **อวิสฺสชฺชิเต วิสฺสชฺชิตสญฺญิโน**ติ กสฺสจิ อทิเนฺน อปริจฺจเตฺต ‘‘ทินฺนํ ปริจฺจตฺตํ มยา’’ติ เอวํ สญฺญิโนฯ **อนเฏฺฐ นฏฺฐสญฺญิโน**ติ อตฺตโน จีวเรน สทฺธึ พหูนิ อเญฺญสํ จีวรานิ เอกโต ฐปิตานิ, ตานิ

เจ โจรา หรนฺติ, ตเตฺรส อตฺตโน จีวเร อนฏฺฐ นฏฺฐสญฺญี โหติ, ตสฺส นฏฺฐสญฺญิโนฯ เอส นโย **อวินฏฺฐา**ทีสุปิฯ **อวิลุเตฺต**ติ เอตฺถ ปน คพฺภํ ภินฺทิตฺวา ปสยฺหาวหารวเสน อวิลุเตฺตติ เวทิตพฺพํฯ

วิสฺสชฺชิเตติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) อญฺญสฺส ทินฺเนฯ กถํ ปน ทินฺนํ โหติ, กถํ คหิตํ? ‘‘อิมํ ตุยฺหํ เทมิ, ททามิ, ทชฺชามิ, โอโณเชมิ, ปริจฺจชามิ, วิสฺสชฺชามิ, นิสฺสชฺชามี’’ติ วา วทติ, ‘‘อิตฺถนฺนามสฺส เทมิ…เป…. นิสฺสชฺชามี’’ติ วา วทติ, สมฺมุขาปิ ปรมฺมุขาปิ ทินฺนํเยว โหติฯ ‘‘ตุยฺหํ คณฺหาหี’’ติ วุเตฺต ‘‘มยฺหํ คณฺหามี’’ติ วทติ, สุทินฺนํ, สุคฺคหิตญฺจฯ ‘‘ตว สนฺตกํ กโรหิ, ตว สนฺตกํ โหตุ, ตว สนฺตกํ กริสฺสสี’’ติ วุเตฺต ‘‘มม สนฺตกํ กโรมิ, มม สนฺตกํ โหตุ, มม สนฺตกํ กริสฺสามี’’ติ วทติ, ทุทฺทินฺนํ, ทุคฺคหิตญฺจฯ เนว ทาตา ทาตุํ ชานาติ, น อิตโร คเหตุํฯ สเจ ปน ‘‘ตว สนฺตกํ กโรหี’’ติ วุเตฺต ‘‘สาธุ, ภเนฺต, มยฺหํ คณฺหามี’’ติ คณฺหาติ, สุคฺคหิตํ, สเจ ปน เอโก ‘‘คณฺหาหี’’ติ วทติ, อิตโร ‘‘น คณฺหามี’’ติ วทติ, ปุน โส ‘‘ทินฺนํ มยา ตุยฺหํ, คณฺหาหี’’ติ วทติ, อิตโรปิ ‘‘น มยฺหํ อิมินา อโตฺถ’’ติ วทติฯ ตโต ปุริโมปิ ‘‘มยา ทินฺน’’นฺติ ทสาหํ อติกฺกาเมติ, ปจฺฉิโมปิ ‘‘มยา ปฏิกฺขิตฺต’’นฺติ, กสฺสาปตฺตีติ? น กสฺสจิฯ ยสฺส ปน รุจฺจติ, เตน อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ โย ปน อธิฏฺฐาเน เวมติโก, เตน กึ กาตพฺพํ? เวมติกภาวํ อาโรเจตฺวา ‘‘สเจ อนธิฏฺฐิตํ ภวิสฺสติ, เอวํ เม กปฺปิยํ โหตี’’ติ วตฺวา วุตฺตนเยเนว นิสฺสชฺชิตพฺพํฯ น หิ เอวํ ชานาเปตฺวา วินยกมฺมํ กโรนฺตสฺส มุสาวาโท โหติฯ

ยถา จ อิทํ, เอวํ อิโต ปรานิปีติ ยถา อิทํ อติเรกจีวรธารณสิกฺขาปทํ อาจารวิปตฺติ, เอวํ อิโต ปรานิปิ สิกฺขาปทานิ อาจารวิปตฺติเยวาติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘อุภโตปาติโมเกฺขสู’’**ติ อาทิฯ **อาชีววิปตฺติปจฺจยา ปน ฐเปตฺวา ทุพฺภาสิตํ ฉ อาปตฺติกฺขนฺธา ปญฺญตฺตา**ติ –

> ‘‘อาชีวเหตุ อาชีวการณา ปาปิโจฺฉ อิจฺฉาปกโต อสนฺตํ อภูตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อุลฺลปติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา สญฺจริตฺตํ สมาปชฺชติ, อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา ‘โย เต วิหาเร วสติ, โส ภิกฺขุ อรหา’ติ ภณติ, ปฏิวิชานนฺตสฺส อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา ภิกฺขุ ปณีตโภชนานิ อคิลาโน อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา ภิกฺขุนี ปณีตโภชนานิ อคิลานา อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, อาปตฺติ ปาฏิเทสนียสฺสฯ อาชีวเหตุ อาชีวการณา ภิกฺขุ สูปํ วา โอทนํ วา อคิลาโน อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (ปริ. ๒๘๗) –

เอวํ ปาราชิกาทิวเสน ฐเปตฺวา ทุพฺภาสิตํ อาชีววิปตฺติปจฺจยา ฉ อาปตฺติกฺขนฺธา ปญฺญตฺตาฯ **ทิฏฺฐิวิปตฺติปจฺจยา ปาจิตฺติยทุกฺกฏวเสน เทฺว อาปตฺติกฺขนฺธา ปญฺญตฺตา**ติ สมนุภาสนาย ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสชฺชเน ญตฺติยา ทุกฺกฏํ, กมฺมวาจาปริโยสาเน ปาจิตฺติยนฺติ เอวํ ทิฏฺฐิวิปตฺติปจฺจยา ปาจิตฺติยทุกฺกฏวเสน เทฺว อาปตฺติกฺขนฺธา ปญฺญตฺตาฯ **เอตฺถา**ติ วิปตฺติกถาสุฯ

คณนุปคตาติ ทิวสคณนํ อุปคตภาโวฯ อเญฺญหิ ‘‘อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส เทมา’’ติ ปรหเตฺถ ทินฺนมฺปิ ‘‘น ตาว ตํ คณนุปคํ, ยาว น หตฺถํ คจฺฉตี’’ติ (มหาว. ๒๕๙) **จมฺมกฺขนฺธเก** วุตฺตตฺตา ยาว อาหริตฺวา วา น ทินฺนํ, ‘‘ตุมฺหากํ, ภเนฺต, จีวรํ อุปฺปนฺน’’นฺติ ปหิณิตฺวา วา อนาโรจิตํ, ตาว ทิวสคณนํ น อุเปติ, อนธิฏฺฐิตํ วฏฺฏติฯ ยทา ปน อาเนตฺวา ทินฺนํ โหติ, ‘‘อุปฺปนฺน’’นฺติ วา สุตํ, ตโต ปฏฺฐาย คณนุปคํ โหติ, อโนฺตทสาเห อธิฏฺฐาตพฺพํฯ กถินสญฺญิตํ

สมุฏฺฐานมสฺสาติ **กถินสมุฏฺฐานํ,** ตติยฉฏฺฐสมุฏฺฐานวเสน ทฺวิสมุฏฺฐานนฺติ อโตฺถฯ กายวาจาหิ กตฺตพฺพอธิฏฺฐานวิกปฺปนานํ อกรเณน **กายวาจโต,** จิตฺเตน ปน สติ กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาตีติ วุตฺตํ โหติฯ อนธิฏฺฐานาวิกปฺปนวเสน อาปชฺชนโต **อกิริยํ**ฯ อชานนฺโตปิ อาปชฺชตีติ **โนสญฺญาวิโมกฺขํ**ฯ กายทฺวาเร จ วจีทฺวาเร จ กตฺตพฺพากรณโต **กายกมฺมํ วจีกมฺมํ**ฯ

กถินสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อุโทสิตสิกฺขาปทวณฺณนา

ภิกฺขุนาติ ภิกฺขุสฺสาติ อโตฺถ, สามิอเตฺถ เจตํ กรณวจนํฯ เตนาห **“ปุริมสิกฺขาปเทวิยา”**ติอาทิฯ อถ กสฺมา กรณวเสเนว กรณวจนสฺส อตฺถํ อคฺคเหตฺวา สามิวเสน อโตฺถ เวทิตโพฺพติ อาห **“กรณวเสน หี”**ติอาทิฯ **หี**ติ การณเตฺถ นิปาโตฯ **ฉินฺนปลิโพโธ**ติ ฉินฺนจีวราวาสปลิโพโธฯ เอกาว รตฺติ **เอกรตฺตํ,** สมาสนฺตคตสฺส อตฺถํฯ ติณฺณํ จีวรานํ สมาหาโรติ **ติจีวรํ**ฯ เตน ติจีวเรน, ตีหิ จีวเรหีติ อโตฺถฯ เอเกน วิปฺปวุโตฺถปิ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๗๕-๔๗๖) หิ ติจีวเรน วิปฺปวุโตฺถ นาม โหติ ปฏิสิทฺธปริยาปนฺนน วิปฺปวุตฺถตฺตา, อวยเวปิ วา สมุทายโวหารโตฯ เตนาห **“ติจีวราธิฏฺฐานนเยนา”**ติอาทิฯ

อิทานิ วิปฺปวาสลกฺขณววตฺถาปนตฺถํ **“คาโม เอกูปจาโร”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **นิเวสน**นฺติ อุโทสิตาทีนํ วเสน อกตาย ปติสฺสยวิกติยา อธิวจนํฯ **อุโทสิโต**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๘๒-๔๘๗) ยานาทีนํ ภณฺฑานํ สาลาฯ โย ‘‘อุทวสิโต’’ติปิ วุจฺจติฯ **อโฏฺฏ**ติ ปฏิราชาทิปฏิพาหนตฺถํ อิฏฺฐกาหิ กโต พหลภิตฺติโก จตุปญฺจภูมิโก ปติสฺสยวิเสโสฯ **“อโฏฺฏ**ติ พหลภิตฺติกเคหํ, ยสฺส โคปานสิโย อคฺคเหตฺวา อิฏฺฐกาหิ เอว ฉทนํ โหตี’’ติ อปเรฯ ‘‘อฏฺฏากาเรน กรียตี’’ติปิ วทนฺติฯ **มาโฬ**ติ เอกกูฏสงฺคหิโต จตุรสฺสปาสาโท, เอกกูฏสงฺคหิโต วา อเนกโกณวโนฺต ปติสฺสยวิเสโสฯ **“มาโฬ**ติ วฏฺฏากาเรน กตเสนาสน’’นฺติ อปเรฯ **ปาสาโท**ติ ทีฆปาสาโท, อฑฺฒโยคาทิเภโท อฏฺฏมาฬหมฺมิยวชฺชิโต สโพฺพ วา ปาสาโทฯ **หมฺมิย**นฺติ มุณฺฑจฺฉทนปาสาโทฯ ‘‘จนฺทิยงฺคณยุตฺต’’นฺติ อปเรฯ **นาวา**ติ ถลฏฺฐอุทกฏฺฐวเสน ทฺวิธา นาวาฯ **สโตฺถ**ติ ชงฺฆสโตฺถ, สกฏสโตฺถ วาฯ **ธญฺญกรณ**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๙๑-๔๙๔) ขลํ วุจฺจติฯ **อาราโม**ติ ปุปฺผาราโม, ผลาราโม วาฯ **วิหาโร**ติ สปริกฺขิโตฺต วา อปริกฺขิโตฺต วา สกโล อาวาโสฯ ‘‘เคหมฺปี’’ติ เกจิฯ นิเวสนาทีนิ เจตฺถ คามโต พหิ นิวิฏฺฐานิ คหิตานิฯ อโนฺตคาเม ฐิตานํ ปน คามคฺคหเณเนว คหิตตฺตา คามปริหาโรเยวาติฯ ‘‘นิเวสนาทโย หมฺมิยปริโยสานา คามปริเกฺขปโต พหิ นิวิฏฺฐา’’ติ อปเรฯ **หตฺถปาสาติกฺกเม**ติ เอตฺถ **หตฺถปาโส** นาม อฑฺฒเตยฺยรตนปฺปมาโณ ปเทโส, ตสฺส อติกฺกโม **หตฺถปาสาติกฺกโม,** ตสฺมึ หตฺถปาสาติกฺกเมฯ หตฺถปาสพฺภนฺตเร ปน วตฺถุํ วฏฺฏติฯ ตํ ปมาณํ อติกฺกมิตฺวา สเจปิ อิทฺธิมา ภิกฺขุ อากาเส อรุณํ อุฏฺฐาเปติ, นิสฺสคฺคิยเมว โหติฯ

อยํ ปเนตฺถ วินิจฺฉโย – สเจ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๗๗-๔๗๘) คาโม เอกสฺส รโญฺญ วา โภชกสฺส วา วเสน เอกกุลสฺส โหติ, ปาการาทินา ปริกฺขิตฺตตฺตา เอกูปจาโร จ, เอวรูเป คาเม จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา ตสฺมึ คามพฺภนฺตเร ยถารุจิตฏฺฐาเน วสิตพฺพํ, สเจ อปริกฺขิโตฺต, ยสฺมึ ฆเร จีวรํ นิกฺขิตฺตํ โหติ, ตสฺมึ ฆเร วสิตพฺพํ, ตสฺส ฆรสฺส สมนฺตโต หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ

สเจ คาโม เวสาลิกุสินาราทโย วิย นานาราชูนํ วา โภชกานํ วา โหติ, วุตฺตปฺปกาเรน ปริกฺขิโตฺต จ, เอวรูเป คาเม ยสฺมึ ฆเร จีวรํ นิกฺขิตฺตํ โหติ, ตสฺมึ ฆเร วา วตฺถพฺพํ, ตสฺส ฆรสฺส

หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ ยสฺสา วีถิยา ฆรํ โหติ, ตสฺสา วีถิยา ตสฺส ฆรสฺส สมฺมุขาฏฺฐาเน สภายํ วา ฆรทฺวาเร วา วตฺถพฺพํ, เตสํ สภาทฺวารานํ หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ

สเจ โส คาโม อปริกฺขิโตฺต, ยสฺมึ ฆเร จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตตฺถ วา ตสฺส หตฺถปาเส วา วตฺถพฺพํฯ นิเวสเน ปน สเจ เอกกุลสฺส นิเวสนํ โหติ, ปริกฺขิตฺตญฺจ, อโนฺตนิเวสเน จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา อโนฺตนิเวสเน วตฺถพฺพํฯ อปริกฺขิตฺตํ เจ โหติ, ยสฺมึ คเพฺภ จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตสฺมึ วตฺถพฺพํ, ตสฺส คพฺภสฺส หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ

สเจ นานากุลสฺส นิเวสนํ โหติ, ปริกฺขิตฺตญฺจ, ยสฺมึ คเพฺภ จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตสฺมึ คเพฺภ วตฺถพฺพํ, สเพฺพสํ สาธารณทฺวารมูเล วา เตสํ คพฺภทฺวารมูลานํ หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ อปริกฺขิตฺตํ เจ, ยสฺมึ คเพฺภ จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตสฺมึ คเพฺภ วตฺถพฺพํ, ตสฺส คพฺภสฺส หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ เอส นโย **อุโทสิตา**ทีสุปิฯ

สโตฺถ ปน ชงฺฆสโตฺถ วา โหตุ, สกฏสโตฺถ วาฯ สเจ เอกกุลสฺส สโตฺถ โหติ, สเตฺถ จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา ปุรโต วา ปจฺฉโต วา สตฺตพฺภนฺตรา น วิชหิตพฺพา, ปสฺสโต อพฺภนฺตรํ น วิชหิตพฺพํฯ สเจ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๘๙) สโตฺถ คจฺฉโนฺต คามํ วา นทึ วา ปริยาทิยิตฺวา ติฏฺฐติ, อโนฺตปวิเฏฺฐน สทฺธึ เอกาพโทฺธ หุตฺวา โอรญฺจ ปารญฺจ ผริตฺวา ฐิโต โหติ, สตฺถปริหาโรว ลพฺภติฯ อถ คาเม วา นทิยา วา ปริยาปโนฺน โหติ อโนฺตปวิโฏฺฐ, คามปริหาโร เจว นทิปริหาโร จ ลพฺภติฯ สเจ วิหารสีมํ อติกฺกมิตฺวา ติฏฺฐติ, อโนฺตสีมาย จ จีวรํ โหติ, วิหารํ คนฺตฺวา วสิตพฺพํฯ สเจ พหิสีมาย จีวรํ โหติ, สตฺถสมีเปเยว วสิตพฺพํฯ สเจ คจฺฉโนฺต สกเฏ วา ภเคฺค, โคเณ วา นเฏฺฐ อนฺตรา ฉิชฺชติ, ยสฺมึ โกฏฺฐาเส จีวรํ นิกฺขิตฺตํ, ตตฺถ วสิตพฺพํฯ

เขเตฺตปิ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๙๐) สเจ เอกกุลสฺส เขตฺตํ โหติ, ปริกฺขิตฺตญฺจ, อโนฺตเขเตฺต จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา อโนฺตเขเตฺต วตฺถพฺพํฯ สเจ อปริกฺขิตฺตํ, หตฺถปาสา จีวรํ น วิชหิตพฺพํฯ สเจ นานากุลสฺส เขตฺตํ โหติ, ปริกฺขิตฺตญฺจ, อโนฺตเขเตฺต จีวรํ นิกฺขิปิตฺวา เขตฺตทฺวารมูเล วา วตฺถพฺพํ, ตสฺส หตฺถปาสา วา น วิชหิตพฺพํฯ สเจ อปริกฺขิตฺตํ, จีวรํ หตฺถปาสา น วิชหิตพฺพํฯ เอส นโย ธญฺญกรณาราเมสุ ทฺวีสุปิฯ วิหาเร ปน นิเวสเน วุตฺตสทิโสว วินิจฺฉโยฯ

รุกฺขมูเล ปน ยํ มชฺฌนฺหิเก กาเล สมนฺตา ฉายา ผรติ, ตสฺมึ ฐาเน อวิรเฬ ปเทเส ตสฺส ฉายาย ผุฏฺฐกาสสฺส อโนฺตเยว นิกฺขิปิตพฺพํฯ สเจ วิรฬสาขสฺส รุกฺขสฺส อาตเปน ผุฏฺฐกาเส ฐเปติ, อรุณุคฺคมเน จ โส ภิกฺขุ ตสฺส หตฺถปาเส น โหติ, อญฺญสฺมึ ฐาเน ตสฺส ฉายายปิ โหติ, นิสฺสคฺคิยํ โหติฯ สเจ นานากุลสฺส รุโกฺข โหติ, จีวรสฺส หตฺถปาสา น วิชหิตพฺพํฯ

อโชฺฌกาเส ปน วิญฺฌาฏวิอาทีสุ อรเญฺญสุปิ สมุทฺทมเชฺฌ มจฺฉพนฺธานํ อคมนปถทีปเกสุปิ จีวรํ ฐเปตฺวา ตโต สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตเร ปเทเส ยตฺถ กตฺถจิ วสิตพฺพํ, อิโต อญฺญตฺถ วสโนฺต วิปฺปวุโตฺถ นาม โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อิมสฺส ปน วิตฺถารสฺส อิธ อวุตฺตตฺตา, **สมนฺตปาสาทิกาย**ญฺจ วุตฺตตฺตา **"อยเมตฺถ สเงฺขโป"**ติอาทิ วุตฺตํฯ **เอตฺถา**ติ ''ติจีวเรน วิปฺปวเสยฺยา''ติ เอตสฺมึ ปเทฯ **สเงฺขโป**ติ สเงฺขปวณฺณนาฯ เอตฺถ ปน ปาฬิยํ (ปารา. ๔๗๗) ''คาโม เอกูปจาโร นานูปจาโร''ติอาทินา อวิเสเสน มาติกํ นิกฺขิปิตฺวาปิ คามนิเวสนอุโทสิตเขตฺตธญฺญกรณอารามวิหารานํ เอกูปจารนานูปจารตา ''คาโม เอกูปจาโร นาม เอกกุลสฺส คาโม โหติ ปริกฺขิโตฺต จ อปริกฺขิโตฺต จา''ติอาทินา (ปารา. ๔๗๘) ปริกฺขิตฺตาปริกฺขิตฺตวเสน วิภตฺตาฯ อฏฺฏมาฬปาสาทหมฺมิยนา

วาสตฺถรุกฺขมูลอโชฺฌกาสานํ ปน เอวํ อวตฺวา ‘‘เอกกุลสฺส อโฏฺฐ โหติ, นานากุลสฺส อโฏฺฐ โหตี’’ติอาทินา (ปารา. ๔๘๔) นเยน เอกกุลนานากุลวเสน จ อเนฺต ‘‘อโชฺฌกาโส เอกูปจาโร นาม อคามเก อรเญฺญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา เอกูปจาโร, ตโต ปรํ นานูปจาโรติ (ปารา. ๔๙๔) จ เอวํ เอกูปจารนานูปจารตา วิภตฺตาฯ ตสฺมา คามาทีสุ ปริกฺขิตฺตํ เอกูปจารํ, อปริกฺขิตฺตํ นานูปจารนฺติ จ, อฏฺฐาทิสุ ยํ เอกกุลสฺส, ตํ เอกูปจารํ, ยํ นานากุลสฺส, ตํ นานูปจารนฺติ จ คเหตพฺพํฯ อโชฺฌกาเส วุตฺตนเยน คเหตพฺพํฯ **อุปจาโร**ติ หิ ‘‘คาโม เอกูปจาโร นานูปจาโร’’ติอาทีสุ ทฺวารํ, ‘‘อโชฺฌกาโส เอกูปจาโร’’ติ เอตฺถ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรสงฺขาตํ ปมาณนฺติ อปเรฯ

อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยาติ ภิกฺขุโน สเงฺฆน ทินฺนา สมฺมุติ **ภิกฺขุสมฺมุติ,** ตํ วินาติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘ยํ สโงฺฆ’’**ติอาทิฯ **อวิปฺปวาสสมฺมุตึ เทตี**ติ อวิปฺปวาสา สมฺมุติ, อวิปฺปวาสาย วา สมฺมุติ **อวิปฺปวาสสมฺมุติ,** ตํ ญตฺติทุติเยน กเมฺมน เทตีติ อโตฺถฯ

สนฺตรุตฺตเรนาติ **‘‘อนฺตร’’**นฺติ อนฺตรวาสโก วุจฺจติ, **‘‘อุตฺตร’’**นฺติ อุตฺตราสโงฺค, สห อนฺตเรน อุตฺตรํ **สนฺตรุตฺตรํ,** เตน สนฺตรุตฺตเรน, สห อนฺตรวาสเกน อุตฺตราสเงฺคนาติ อโตฺถฯ **อโนฺตอรุเณ ปจฺจุทฺธเฏ**ติ นิวตฺติตฺวา สมฺปาปุณิตุมสโกฺกเนฺตน ตเตฺถว ฐตฺวา อโนฺต อรุเณ ปจฺจุทฺธเฏฯ **ปจฺจาคนฺตพฺพ**นฺติ ยถา โรโค น กุปฺปติ, ตถา ปุน จีวรสฺส ฐปิตฏฺฐานํ อาคนฺตพฺพํฯ ยโต ปฏฺฐาย หิ สตฺถํ วา ปริเยสติ, ‘‘คจฺฉามี’’ติ อาโภคํ วา กโรติ, ตโต ปฏฺฐาย วฏฺฏติฯ ‘‘น ทานิ คมิสฺสามี’’ติ เอวํ ปน ธุรนิเกฺขปํ กโรเนฺตน ปจฺจุทฺธริตพฺพํ ‘‘อติเรกจีวรฏฺฐาเน ฐสฺสตี’’ติฯ เตนาห **‘‘ตเตฺถว วา ฐิเตน ปจฺจุทฺธริตพฺพ’’**นฺติฯ **โส**ติ ยสฺส สมฺมุติ ทินฺนา, โส โรโคฯ **ลทฺธกปฺปิยเมว** ปุน สมฺมุติทานกิจฺจํ นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ

อธิฏฺฐิตจีวรตาติ ติจีวราธิฏฺฐานนเยน อธิฏฺฐิตจีวรตาฯ **วิปฺปวาโส** นาม ยทิ พทฺธสีมายํ จีวรํ โหติ, ตโต พหิ อรุณุฏฺฐาปนํฯ อถ อพทฺธสีมายํ, ยถาวุตฺตคามาทีนํ พหิ หตฺถปาสาติกฺกเม อรุณุฏฺฐาปนํฯ พทฺธสีมายํ ปน ยตฺถ กตฺถจิ จีวรํ ฐเปตฺวา อโนฺตสีมายเมว ยตฺถ กตฺถจิ วสิตุํ วฏฺฏติฯ อิธ อปจฺจุทฺธรณํ อกิริยาติ สมฺพโนฺธฯ

อุโทสิตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. อกาลจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา

ปุริมสิกฺขาปเท วิย เอตฺถาปิ **ภิกฺขุนา**ติ สามิอเตฺถ กรณวจนนฺติ อาห **‘‘นิฏฺฐิตจีวรสฺมิํ ภิกฺขุนา’’**ติอาทิฯ ‘‘อกาลจีวรํ นาม อนตฺถเต กถิเน เอกาทสมาเส อุปฺปนฺนํ, อตฺถเต กถิเน สตฺตมาเส อุปฺปนฺนํ, กาเลปิ อาทิสฺส ทินฺนํ, เอตํ อกาลจีวรํ นามา’’ติ (ปารา. ๕๐๐) ปทภาชนิยํ วุตฺตตฺตา **‘‘ยฺวายํ อนตฺถเต กถิเน’’**ติอาทิมาหฯ ยฺวายํ จีวรกาโล วุโตฺตติ สมฺพโนฺธฯ **วสฺสานสฺสา**ติ วสฺสานสงฺขาตสฺส อุตุโนฯ **ปจฺฉิโม มาโส** นาม จีวรมาโสฯ ตสฺมิญฺหิ อนตฺถเตปิ กถิเน อุปฺปนฺนํ จีวรํ อนธิฏฺฐิตํ, อวิกปฺปิตํ ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ **ปญฺจ มาสา**ติ ปจฺฉิมกตฺติกมาโส, เหมนฺติกา จตฺตาโร จาติ ปญฺจ มาสาฯ **อญฺญทา**ติ อนตฺถเต กถิเน เอกาทสมาเส, อตฺถเต กถิเน สตฺตมาเสฯ **กาเลปี**ติ ‘‘อนตฺถเต กถิเน จีวรมาโส, อตฺถเต กถิเน ปญฺจ มาสา’’ติ ยถาวุตฺตจีวรกาเลปิฯ **‘‘อาทินา นเยนา’’**ติ อิมินา ‘‘ททามิ ทชฺชามี’’ติอาทีนํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๔๖๙) สงฺคโหฯ กิญฺจาปิ เจตานิ สพฺพานิ ‘‘อกาลจีวร’’นฺติ วุตฺตานิ, ตถาปิ ปิฏฺฐิสมเยเยว อุปฺปนฺนานิ ‘‘อกาลจีวร’’นฺติ อิธาธิเปฺปตานิฯ

“กาเล สงฺฆสฺส อิทํ อกาลจีวร”นฺติ ทินฺนํ ปน อกาลจีวรสามญฺญโต อตฺถุทฺธารวเสน วุตฺตํฯ ยถา ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนํ จีวรํ วุฏฺฐวเสฺสหิ, เสเสหิ จ สมฺมุขีภูเตหิ ภาเชตุํ ลพฺภตีติ อกาลจีวรํ นาม ชาตํ, ตเถวิทมฺปีติ ตทิทํ อกาลจีวรสามญฺญํฯ ยทิ เอวํ ‘‘ปุคฺคลสฺส วา อิทํ ตุยฺหํ ‘ทมฺมี’ติอาทินา นเยน ทินฺน’’นฺติ กสฺมา วุตฺตํ, น หิ ปุคฺคลสฺส อาทิสฺส ทินฺนํ เกนจิ ภาชนียํ โหตีติ? นายํ วิโรโธ, อาทิสฺส ทานสามญฺญโต ลพฺภมานมตฺถํ ทเสฺสตุํ ตถา วุตฺตนฺติฯ **อตฺตโน วา ธเนนา**ติ อตฺตโน กปฺปาสสุตฺตาทินา ธเนนฯ อิมสฺส ‘‘อุปฺปเชฺชยฺยา’’ติ อิมินา สมฺพนฺโธ เวทิตโพฺพฯ **“สีมาย เทตี”**ติอาทิ ปุคฺคลาธิฏฺฐานนเยน วุตฺตํฯ เอตฺถ ปน สีมาย ทานํ เอกา มาติกา, กติกาย ทานํ ทุติยา…เป…. ปุคฺคลสฺส ทานํ อฏฺฐมาฯ

“ปริเกฺขปารหฏฺฐาเนนา”ติ อิมินา อปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ธุวสนฺนิปาตฏฺฐานาทิโต ปฐมเลฑฺฑุปาตสฺส อโนฺต อุปจารสีมาติ ทเสฺสติฯ อิทานิ ทุติยเลฑฺฑุปาตสฺสปิ อโนฺต อุปจารสีมาเยวาติ ทเสฺสตุํ **“อปิจา”**ติอาทิ อารทฺธํฯ ธุวสนฺนิปาตฏฺฐานมฺปิ สีมาปริยนฺตคต เมว เวทิตพฺพํฯ **อาวาเส วฑฺฒเนฺต วฑฺฒตี**ติ สเจ อุปจารโต อพหิภูโต หุตฺวา อาวาโส วฑฺฒตีติ อธิปฺปาโยฯ **มหาปจฺจริยํ** ปน ‘‘ภิกฺขูสุปิ วฑฺฒเนฺตสุ วฑฺฒตี’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘สเจ วิหาเร สนฺนิปติตภิกฺขูหิ สทฺธึ เอกาพทฺธา หุตฺวา โยชนสตมฺปิ ปูเรตฺวา นิสีทนฺติ, โยชนสตมฺปิ อุปจารสีมาว โหติ, สเพฺพสํ ลาโภ ปาปุณาตี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) **สมนฺตปาสาทิกายํ** วุตฺตํฯ **ภิกฺขุนีนํ อารามปเวสนเสนาสนาปุจฺฉนานี**ติ อาคนฺตุกคมิกานํ ภิกฺขุนีนํ อารามปเวสนาปุจฺฉนํ, เสนาสนาปุจฺฉนญฺจาติ อโตฺถฯ ตถา หิ อาคนฺตุกาย ภิกฺขุนิยา อารามปเวสนํ อาปุจฺฉิตพฺพํ, คมิกาย สงฺฆิกํ ทสวิธํ เสนาสนํฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ ‘‘ภิกฺขุนีน’’นฺติ วุตฺตํ, คมิกสฺส ปน ภิกฺขุสฺสาปิ อิมิสฺสาเยว สีมาย วเสน เสนาสนาปุจฺฉนํ เวทิตพฺพํฯ

ปริวาสมานตฺตาโรจนนฺติ ปาริวาสิกมานตฺตจารีนํ ปริวาสาโรจนํ, มานตฺตาโรจนญฺจฯ **วสฺสเจฺฉทนิสฺสยเสนาสนคฺคาหาทิวิธาน**นฺติ วสฺสเจฺฉทวิธานํ, นิสฺสยคฺคาหวิธานํ, เสนาสนคฺคาหวิธานนฺติ อโตฺถฯ **อาทิ**สเทฺทน นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิ, ลาภคฺคาโห อาคนฺตุกวตฺตํ ปูเรตฺวา อารามปเวสนนฺติ เอวมาทิกํ สงฺคณฺหาติฯ **อิมิสฺสาว สีมาย วเสนา**ติ อุปจารสีมาเยวาติ ยถาสมฺภวํ อโนฺต, พหิ จ อิมสฺส สพฺพสฺส ลพฺภนโต วุตฺตํฯ

ลาภตฺถาย ฐปิตา สีมา **ลาภสีมา** (มหาว. ๓๗๙), สา จ โข เนว สมฺมาสมฺพุเทฺธน อนุญฺญาตา, น ธมฺมสงฺคาหกเตฺถเรหิ ฐปิตา, อปิจ โข ลาภทายเกหิฯ เตนาห **“ยํ ราชราชมหามตฺตาทโย”**ติอาทิฯ **สมนฺตา**ติ วิหารสฺส สมนฺตาฯ **ยน**ฺติ สุงฺกสฺสาทิฯ ‘‘สีมํ ฐเปนฺตี’’ติ ปาฐเสโสฯ **เอกสฺส รโญฺญ อาณาปวตฺติฏฺฐาน**นฺติ โจฬโภโค เกรฬโภโคติ เอวํ เอเกกสฺส รโญฺญ อาณาปวตฺติฏฺฐานํฯ ทฺวิธา อาโป คโต เอตฺถาติ **ทีโป,** โอเฆน อนโชฺฌตฺถโต ภูมิภาโค, โสว สีมา **ทีปสีมา**ฯ เตนาห **สมุทฺทเนฺตนา”**ติอาทิฯ จกฺกวาฬสีมา จกฺกวาฬปพฺพเตเนว ปริจฺฉินฺนาติ อาห **“เอกจกฺกวาฬปพฺพตปริเกฺขปพฺภนฺตรํ จกฺกวาฬสีมา”**ติฯ

เสสาติ ขณฺฑสีมาทโยฯ **ขณฺฑสีมาย เทมาติ ทินฺน**นฺติ ขณฺฑสีมาย เกนจิ กเมฺมน สนฺนิปติตํ สงฺฆํ ทิสฺวา ‘‘ขณฺฑสีมายํ สงฺฆสฺส เทมา’’ติ ทินฺนํฯ ขณฺฑสีมาย ฐิเต รุเกฺข วา ปพฺพเต วา ฐิโตปิ เหฏฺฐา วา ปถวิเวมชฺฌคโตปิ ขณฺฑสีมาเยว ฐิโตติ เวทิตโพฺพฯ **สมานสํวาสสีมาย ทินฺน**นฺติ ‘‘สมานสํวาสสีมาย ทมฺมี’’ติ ทินฺนํฯ เอส นโย เสเสสุปิฯ **ขณฺฑสีมา สีมนฺตริกฏฺฐานํ น ปาปุณาติ** ตตฺถ สมานสํวาสสีมาย อภาวโตติ อธิปฺปาโยฯ สมานสํวาสอวิปฺปวาสสีมาสุ ทินฺนสฺส อิทํ นานาตฺตํ – ‘‘อวิปฺปวาสสีมาย ทมฺมี’’ติ ทินฺนํ คามฏฺฐานํ น ปาปุณาติฯ กสฺมา? ‘‘ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา’’ติ (มหาว. ๑๔๔) วุตฺตตฺตา ฯ ‘‘สมานสํวาสสี

มาย ทมฺมี’’ติ ทินฺนํ ปน คาเม ฐิตานมฺปิ ปาปุณาตีติฯ **อพฺภนฺตรสีมาอุทกุเกฺขปสีมาสุ ทินฺนนฺ**ติ ตตฺถ อุโปสถาทิอตฺถาย สนฺนิปติเต ทิสฺวา ‘‘อิมิสฺสา อพฺภนฺตรสีมาย เทมา’’ติอาทินา ทินฺนํฯ ชนปทรฏฺฐรชฺชทีปจกฺกวาฬสีมาสุปิ คามสีมาทีสุ วุตฺตสทิโสว วินิจฺฉโยติ อาห **‘‘ชนปทสีมาทีสู’’**ติอาทิฯ **เอโกปิ คนฺตฺวา สเพฺพสํ สงฺคณฺหิตุํ ลภตี**ติ เอโกปิ คนฺตฺวา อิธ วสฺสเคฺคน ภาเชตฺวา คเหตฺวา อาคนฺตุํ ลภตีติ อโตฺถฯ **เอโก**ติ สภาโค เอโก ภิกฺขุ, อยมฺปิ ภาคเมว คเหตุํ ลภติฯ เตนาห **‘‘สภาคานํ ภาคํ คณฺหาตี’’**ติฯ

เอวํ ตาว โย สีมํ ปรามสิตฺวา เทติ, ตสฺส ทาเน วินิจฺฉยํ วตฺวา อิทานิ โย ‘‘อสุกสีมายา’’ติ วตฺตุํ น ชานาติ, เกวลํ ‘‘สีมา’’ติ วจนมตฺตเมว ชานโนฺต วิหารํ อาคนฺตฺวา ‘‘สีมาย ทมฺมี’’ติ วา ‘‘สีมฏฺฐกสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ วา ภณติ, ตตฺถ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ **‘‘โย ปน วิหารํ ปวิสิตฺวา’’**ติอาทิมาหฯ **กตรนฺ**ติ กตรสีมํฯ **อหเมตํ เภทํ น ชานามี**ติ อหํ ‘‘อสุกา สีมา’’ติ เอตํ วิภาคํ น ชานามิฯ **อุปจารสีมฏฺฐหิ ภาเชตพฺพํ** ลาภสฺส อุปจารสีมาย ปริจฺฉินฺนตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **สา**ติ สมานลาภกติกาฯ

ยตฺถ มยฺหํ ธุวการา กรียนฺตีติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) เอตฺถ ยสฺมิํ วิหาเร ตสฺส จีวรทายกสฺส สนฺตกํ สงฺฆสฺส ปากวตฺตํ วา วตฺตติฯ ยสฺมิํ วิหาเร ภิกฺขู อตฺตโน ภารํ กตฺวา สทา เคเห โภเชติ, ยตฺถ วา อเนน อาวาโส วา การิโต, สลากภตฺตาทีนิ วา นิพทฺธานิ, อิเม **ธุวการา** นามฯ เยน ปน สกโลปิ วิหาโร ปติฏฺฐาปิโต, ตตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ เตนาห **‘‘ยตฺถ ตสฺส ปากวตฺตํ วา วตฺตตี’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ปากวตฺตนฺ**ติ ทานวตฺตํฯ **วตฺตตี**ติ ปวตฺตติฯ **ยโต**ติ ยสฺมา วิหาราฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ วิหาเรฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ วิหาเรสุฯ **มาติกํ อาโรเปตฺวา**ติ เอกสฺมิํ วิหาเร ภิกฺขู พหุตรา, เอกสฺมิํ โถกตรา, เอกญฺจ วตฺถํ, ธุวการฏฺฐานญฺจ พหุกํ, กตฺถ เทมาติ ปุจฺฉิตฺวา, ยทิ ปน มโญฺจ วา ปีฐํ วา เอกเมว โหติ, ตํ ปุจฺฉิตฺวา ยสฺส วา วิหารสฺส, เอกวิหาเรปิ วา ยสฺส เสนาสนสฺส โส วิจาเรติ, ตตฺถ ทาตพฺพํฯ สเจปิ ‘‘อสุกภิกฺขุ คณฺหตู’’ติ วทติ, วฏฺฏติฯ อถ ‘‘มยฺหํ ธุวกาเร เทถา’’ติ วตฺวา อวิจาเรตฺวาว คจฺฉติ, สงฺฆสฺสปิ วิจาเรตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ ปน วิจาเรตพฺพํ – ‘‘สงฺฆเตฺถรสฺส วสนฏฺฐาเน เทถา’’ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ ตตฺถ เสนาสนํ ปริปุณฺณํ โหติ, ยตฺถ นปฺปโหติ, ตตฺถ ทาตพฺพํฯ สเจ เอโก ภิกฺขุ ‘‘มยฺหํ วสนฏฺฐาเน เสนาสนปริโภคภณฺฑํ นตฺถี’’ติ วทติ, ตตฺถ ทาตพฺพํฯ

สงฺฆสฺส ทมฺมีติ ทินฺนนฺติ ‘‘อิมานิ จีวรานิ สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ เอวํ ทินฺนํฯ **ตโต พหิทฺธาปี**ติ อุปจารสีมาโต พหิทฺธาปิฯ **เตหิ สทฺธินฺ**ติ อุปจารสีมาคเตหิ สทฺธิํฯ **เอกาพทฺธานญฺจ ปาปุณาติ** ปริสาวเสน วฑฺฒิตา สีมา โหตีติ กตฺวาติ อธิปฺปาโยฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อุปจารสีมาคตานํ ปาปุณาติ, ยสฺมา จ ตโต พหิทฺธาปิ อุปจารสีโมกฺกเนฺตหิ เอกาพทฺธานํ ปาปุณาติ, ตสฺมาฯ **เตสนฺ**ติ อุปจารสีมาคตานํ, ตโต พหิทฺธา เตหิ สทฺธิํ เอกาพทฺธานญฺจฯ **คาหเต สตี**ติ อเนฺตวาสิกาทิเก คณฺหเนฺต สติฯ **อสมฺปตฺตานมฺปี**ติ อุปจารสีมายํ ฐิเตหิ ฆณฺฏิํ ปหริตฺวา กาลํ โฆเสตฺวา ลาภภาชนฏฺฐานํ อสมฺปตฺตานมฺปิ อุปจารสีมาย ปวิฏฺฐานํ, เตหิ วา สทฺธิํ เอกาพทฺธานํ หุตฺวา อตฺตโน วิหารทฺวาเร วา อโนฺตวิหาเรเยว วา ฐิตานญฺจาติ อโตฺถฯ **ภาโค ทาตโพฺพ**ติ สงฺฆนวกสฺส ทิเนฺนปีติ อธิปฺปาโยฯ ทุติยภาเค ปน เถราสนํ อารุเฬฺห อาคตานํ ปฐมภาโค น ปาปุณาติฯ ทุติยภาคโต วสฺสเคฺคน ทาตพฺพํฯ

สเจ ปน ‘‘พหิอุปจารสีมายํ ฐิตานํ เทถา’’ติ วทนฺติ, น ทาตพฺพํฯ ยทิ ปน วิหาโร มหา โหติ, เถราสนโต ปฏฺฐาย วเตฺถสุ ทียมาเนสุ อลสชาติกา มหาเถรา ปจฺฉา อาคจฺฉนฺติ,

‘‘ภนฺเต, วีสติวสฺสานํ ทียติ, ตุมฺหากํ ฐิติกา อติกฺกนฺตา’’ติ น วตฺตพฺพาฯ ฐิติกํ ฐเปตฺวา เตสํ ทตฺวา ปจฺฉา ฐิติกาย ทาตพฺพํฯ

‘‘อสุกวิหาเร กิร พหุจีวรํ อุปฺปนฺน’’นฺติ สุตฺวา โยชนนฺตริกวิหารโตปิ ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติ, สมฺปตฺตสมฺปตฺตานํ ฐิตฏฺฐานโต ปฏฺฐาย ทาตพฺพํ, อยเมตฺถ สเงฺขโปฯ วิตฺถาโร ปน **สมนฺต ปาสาทิกาย** จีวรกฺขนฺธกวณฺณนาย (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) วุตฺตนเยน เวทิตโพฺพฯ

เอวํ วิหารํ ปวิสิตฺวา ‘‘อิมานิ จีวรานิ สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ ทินฺนสุ วินิจฺฉยํ วตฺวา อิทานิ พหิ อุปจารสีมายํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา ‘‘สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ ทินฺนสุ วินิจฺฉยํ ทเสฺสตุํ **‘‘ยํ ปนา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **เอกาพทฺธปริสาย ปาปุณาตี**ติ สเจ โยชนํ ผริตฺวา ปริสา ฐิตา โหติ, เอกาพทฺธา เจ, สเพฺพสํ ปาปุณาตีติ อโตฺถฯ เอกาพทฺธตา เจตฺถ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตรโต ปริจฺฉินฺทิตพฺพาฯ เตนาห **‘‘เย ปนา’’**ติอาทิฯ

อุภโตสงฺฆสฺส ทินฺนนฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) ‘‘อุภโตสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ ทินฺนํฯ ‘‘เทฺวธา สงฺฆสฺส ทมฺมิ, ทฺวินฺนํ สงฺฆานํ ทมฺมิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส จ ทมฺมี’’ติ วุเตฺตปิ อุภโต สงฺฆสฺส ทินฺนเมว โหติฯ **อุปฑฺฒํ ภิกฺขูนํ, อุปฑฺฒํ ภิกฺขุนีนํ ทาตพฺพ**นฺติ เทฺว ภาเค สเม กตฺวา เอโก ภาโค ภิกฺขูนํ, เอโก ภาโค ภิกฺขุนีนํ ทาตโพฺพฯ **คเหตุํ ลภติ** อุภโตสงฺฆคฺคห เณน คหิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **เจติยสฺสา**ติ ถูปาทิโนฯ ตญฺหิ ธาตายตนาทิภาเวน จิตฺตตา, โลกสฺส จิตฺตีการฏฺฐานตาย จ **‘‘เจติย’’**นฺติ วุจฺจติฯ น โกจิ วิเสโสติ อาห **‘‘อิธ ปน เจติยสฺ สา’’**ติอาทิฯ

‘‘อุภโตสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺต ปน ทฺวาวีสติโกฏฺฐาเส กตฺวา ทส ภิกฺขูนํ, ทส ภิกฺขุนีนํ, เอโก ปุคฺคลสฺส, เอโก เจติยสฺส ทาตโพฺพฯ ตตฺถ ปุคฺคโล สงฺฆโตปิ อตฺต โน วสฺสเคฺคน ปุน คเหตุํ ลภติ, เจติยสฺส เอโกเยวฯ อยํ ปน วาโร ยถาวุเตฺตเนว นเยน ญายตีติ กตฺวา อิธ น วุโตฺตฯ **สมนฺตปาสาทิกายํ** (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) ปน วุโตฺตเยวฯ

น มเชฺฌ ภินฺทิตฺวา ทาตพฺพํ ‘‘ภิกฺขุนีน’’นฺติ ปุคฺคลิกวเสน วุตฺตตฺตาฯ **ปุคฺคโล วิสุํ น ลภตี**ติ ปุเพฺพ วิย วิสุํ ปุคฺคลิกโกฏฺฐาสํ น ลภติฯ **ปาปุณนฏฺฐานโต เอกเมว ลภตี**ติ อตฺต โน วสฺสเคฺคน ปตฺตพฺพฏฺฐานโต เอกเมว โกฏฺฐาสํ ลภติฯ กสฺมา? ภิกฺขุสงฺฆคฺคหเณน คหิตตฺตาฯ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺตปิ เจติยสฺส เอกปุคฺคลปฏิวีโส ลพฺภติ, ปุคฺคลสฺส วิสุํ น ลพฺภติฯ ตสฺมา เอกํ เจติยสฺส ทตฺวา อวเสสํ ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ คเณตฺวา ภาเชตพฺพํฯ เตนาห **‘‘เจติยสฺส จาติ วุเตฺต ปนา’’**ติอาทิฯ

เตหิ สทฺธิํ ปุคฺคลเจติยปรามสนํ อนนฺตรนยสทิสเมวาติ เตหิ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ สทฺธิํ ปุคฺคลสฺส จ เจติยสฺส จ คหณํ อนนฺตรนยสทิสเมวาติ อโตฺถฯ ‘‘ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจ, ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ เจติยสฺส จ, ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺตปิ เจติยสฺส เอกปฏิวีโส ลพฺภติ, ปุคฺคลสฺส วิสุํ นตฺถิ, ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ คเณตฺวาว ภาเชตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ปุคฺคลสฺส วิสุํ น ลพฺภตี**ติ ปุคฺคลสฺส วิสุํ ปฏิวีโส น ลพฺภติ, วสฺสเคฺคน เอโกว ลพฺภตีติ อโตฺถฯ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺต ปน เจติยสฺส วิสุํ ปฏิวีโส ลพฺภตีติ อาห **‘‘เจติยสฺส ปน ลพฺภตี’’**ติฯ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺตปิ เจติยเสฺสว วิสุํ ลพฺภติ, น ปุคฺคลสฺสฯ **เจติยสฺส ปน ลพฺภติเยวา**ติ ‘‘ภิกฺขูนญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺต ปน เจติยสฺส วิสุํ ปฏิวีโส ลพฺภตีติ อโตฺถฯ ‘‘ภิกฺขูนญฺจ

ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุตฺตปิ เจติยเสฺสว วิสุํ ลพฺภติ, น ปุคฺคลสฺสฯ ภิกฺขุนิสงฺฆํ อาทึ กตฺวาปิ เอวเมว โยเชตพฺพํฯ

เอตฺถาห – ยํ ปเนตรหิ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) ปณฺฑิตมนุสฺสา สธาตุกํ ปฏิมํ วา เจติยํ วา ฐเปตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส อุภโตสงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติ, ปฏิมาย วา เจติยสฺส วา ปุรโต อาธารเก ปตฺตํ ฐเปตฺวา ทกฺขิโณทกํ ทตฺวา ‘‘พุทฺธานํ เทมา’’ติ, ตตฺถ ยํ ปฐมํ ขาทนียํ โภชนียํ เทนฺติ, วิหารํ วา อาหริตฺวา ‘‘อิทํ เจติยสฺส เทมา’’ติ ปิณฺฑปาตญฺจ มาลาคนฺธาทีนิ จ เทนฺติ, ตตฺถ กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ? วุจฺจเต – มาลาคนฺธาทีนิ ตาว เจติเย อาโรเปตพฺพานิ, วตฺถหิ ปฏากา, เตเลน ปทีปา กาตพฺพา, ปิณฺฑปาตมธุผาณิตาทีนิ ปน โย นิพทฺธเจติยชคฺคโก โหติ ปพฺพชิโต วา คหฏฺฐ วา, ตสฺส ทาตพฺพานิฯ นิพทฺธชคฺคเก อสติ อาหฏภตฺตํ ฐเปตฺวา วตฺตํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อุปกฏฺเฐ กาเล ภุญฺชิตฺวา ปจฺฉาปิ วตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติเยวฯ

มาลาคนฺธาทีสุ จ ยํ กิญฺจิ ‘‘อิทํ หริตฺวา เจติยปูชํ กโรถา’’ติ วุตฺต ทูรมฺปิ หริตฺวา ปูเชตพฺพํฯ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส หรา’’ติ วุตฺตปิ หริตพฺพํฯ สเจ ปน ‘‘อหํ ปิณฺฑาย จรามิ, อาสนสาลายํ ภิกฺขู อตฺถิ, เต หริสฺสนฺตี’’ติ วุตฺต ‘‘ภเนฺต, ตุยฺหํเยว ทมฺมี’’ติ วทติ, ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อถ ปน ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทสฺสามี’’ติ หรนฺตสฺส คจฺฉโต อนฺตราว กาโล อุปกฏฺฐ โหติ, อตฺตโน ปาเปตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

วสฺสํวุฏฺฐสงฺฆสฺส ทมฺมีติ วทตีติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) ‘‘วสฺสํวุฏฺฐสงฺฆสฺส อิมานิ จีวรานิ ทมฺมี’’ติ วทติฯ **เตสํ พหิสีมฏฺฐานมฺปิ ปาปุณาตี**ติ อตฺถเต กถิเน พหิสีมฏฺฐานมฺปิ ยาว กถินสฺส อุพฺภารา ปาปุณาติ, ตสฺมา ทิสาปกฺกนฺตสฺสาปิ สติ ปฏิคฺคาหเก ทาตพฺพํฯ อนตฺถเต ปน กถิเน อโนฺตเหมเนฺต, เอวญฺจ ปน วตฺวา ทินฺนํ ปจฺฉิมวสฺสํวุฏฺฐานมฺปิ ปาปุณาติฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ เยสุ เกสุจิ วิหาเรสุฯ **เอวํ วทตี**ติ ‘‘วสฺสํวุฏฺฐสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ วทติฯ ตตฺร สมฺมุขีภูตานํ สเพฺพสํ ปาปุณาติ ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนตฺตาฯ สเจ ปน ‘‘วสฺสํ วสนฺตานํ ทมฺมี’’ติ วทติ, อโนฺตวเสฺสเยว วสฺสํ วสนฺตาว ลภนฺติ, ฉินฺนวสฺสา น ลภนฺติฯ จีวรมาเส ปน ‘‘วสฺสํ วสนฺตานํ ทมฺมี’’ติ วุตฺต ปจฺฉิมิกาย วสฺสูปคตานํเยว ปาปุณาติ, ปุริมิกาย วสฺสูปคตานญฺจ ฉินฺนวสฺสานญฺจ น ปาปุณาติฯ

จีวรมาสโต ปฏฺฐาย ยาว เหมนฺตสฺส ปจฺฉิโม ทิวโส, ตาว ‘‘วสฺสาวาสิกํ เทมา’’ติ วุตฺต กถินํ อตฺถตํ วา โหตุ, อนตฺถตํ วา, อตีตวสฺสํวุฏฺฐานํเยว ปาปุณาติฯ คิมฺหานํ ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย วุตฺต ปน มาติกา อาโรเปตพฺพา ‘‘อตีตวสฺสาวาสสฺส ปญฺจ มาสา อติกฺกนฺตา, อนาคโต จตุมาสจฺจเยน ภวิสฺสติ, กตรวสฺสาวาสสฺส เทสี’’ติฯ สเจ ‘‘อตีตวสฺสํวุฏฺฐานํ ทมฺมี’’ติ วทติ, ตํอโนฺตวสฺสํวุฏฺฐานเมว ปาปุณาติ, ทิสา ปกฺกนฺตานมฺปิ สภาคา คณฺหิตุํ ลภนฺติฯ

สเจ ‘‘อนาคเต วสฺสาวาสิกํ ทมฺมี’’ติ วทติ, ตํ ฐเปตฺวา วสฺสูปนายิกทิวเส คเหตพฺพํฯ อถ ‘‘อคุโตฺต วิหาโร, โจรภยํ อตฺถิ, น สกฺกา ฐเปตุํ, คณฺหิตฺวา วา อาหิณฺฑิตุ’’นฺติ วุตฺต ‘‘สมฺปตฺตานํ ทมฺมี’’ติ วทติ, ภาเชตฺวา คเหตพฺพํฯ สเจ วทติ ‘‘อิโต เม, ภเนฺต, ตติเย วเสฺส วสฺสาวาสิกํ น ทินฺนํ, ตํ ทมฺมี’’ติ, ตสฺมิํ อโนฺตวเสฺส วุฏฺฐภิกฺขูนํ ปาปุณาติฯ สเจ เต ทิสา ปกฺกนฺตา, อโญฺญ วิสฺสาสิโก คณฺหาติ, ทาตพฺพํฯ อถ เอโกเยว อวสิโฏฺฐ, เสสา กาลงฺกตา, สพฺพํ เอกเสฺสว ปาปุณาติฯ สเจ เอโกปิ นตฺถิ, สงฺฆิกํ โหติ, สมฺมุขีภูเตหิ ภาชิตพฺพํฯ

เยหิ นิมนฺติเตหิ ยาคุ ปีตาติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) นิมนฺติเตหิ เยหิ ภิกฺขูหิ ยาคุ ปีตา, เยหิ ปน ภิกฺขาจารวเตฺตน ฆรทฺวาเรน คจฺฉเนฺตหิ วา ฆรํ ปวิฏฺฐหิ วา ยาคุ ลทฺธา, เยสํ วา อา

สนสาลโต ปตฺตํ อาหริตฺวา มนุสฺเสหิ นีตา, เยสํ วา เถเรหิ เปสิตา, เตสํ น ปาปุณาติฯ สเจ ปน นิมนฺติตภิกฺขูหิ สทฺธึ อเญฺญปิ พหู อาคนฺตฺวา อโนฺตเคหญฺจ พหิเคหญฺจ ปูเรตฺวา นิสินฺนา, ทายโก จ เอวํ วทติ ‘‘นิมนฺติตา วา โหนฺตุ, อนิมนฺติตา วา, เยสํ มยา ยาคุ ทินฺนา, สเพฺพสํ อิมานิ วตฺถานิ โหนฺตู’’ติ, สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ เยหิ ปน เถรานํ หตฺถโต ยาคุ ลทฺธา, เตสํ น ปาปุณาติฯ อถ โส ‘‘เยหิ มยฺหํ ยาคุ ปีตา, สเพฺพสํ โหตู’’ติ วทติ, สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ **ภตฺตขชฺชกาทีหี**ติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทนปิ จีวรเสนาสนเภสชฺชานํ คหณํฯ

ปุคฺคลสฺสาติ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๗๙) สมฺมุขาสมฺมุขภูตสฺส ปุคฺคลสฺสฯ เตนาห **‘‘อิทํ จีวร’’**นฺติอาทิฯ สเจ ปน ‘‘อิทํ ตุมฺหากเญฺจว ตุมฺหากํ อเนฺตวาสิกานญฺจ ทมฺมี’’ติ เอวํ วทติ, เถรสฺส จ อเนฺตวาสิกานญฺจ ปาปุณาติฯ อุเทฺทสํ คเหตุํ อาคโต, คเหตฺวา คจฺฉโนฺต จ อตฺถิ, ตสฺสาปิ ปาปุณาติฯ ตุเมฺหหิ สทฺธึ นิพทฺธจาริกภิกฺขูนํ ทมฺมี’’ติ วุเตฺต อุเทฺทสเนฺตวาสิกานํ วตฺตํ กตฺวา อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีนิ คเหตฺวา วิจรนฺตานํ สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ **เอตฺถา**ติ อฎฺฐสุ มาติกาสุฯ ยทิ ปน อยเมตฺถ สเงฺขปกถา, วิตฺถาโร ปน กถํ ญาตโพฺพติ อาห **‘‘สมนฺตปาสาทิกายํ วุโตฺต’’**ติฯ สมนฺตปาสาทิกายํ จีวรกฺขนฺธกวณฺณนายํ (มหาว. อฎฺฐ. ๓๗๙) วุโตฺตติ อโตฺถฯ

‘‘ญาตเกหิ วา เม จีวรตฺถาย เปสิตํ, มิเตฺตหิ วา เปสิตํ, เต อาภเต จีวเร ทสฺสนฺตี’’ติ เอวํ ญาติโต วา มิตฺตโต วา ปจฺจาสา โหตีติ เวทิตพฺพํฯ **กปฺปิยภเณฺฑนา**ติ กปฺปาสสุตฺตาทินา อตฺตโน ธเนนฯ **สณฺหนฺ**ติ สุขุมํฯ **อญฺญํ ปจฺจาสาจีวรํ ลภิตฺวา เอว กาลพฺภนฺตเร กาเรตพฺพ**นฺติ อญฺญํ มูลจีวรสทิสํ ปจฺจาสาจีวรํ ลภิตฺวาเยว มาสพฺภนฺตเร กาเรตพฺพํฯ ตญฺจ โขสติยาเยว ปจฺจาสาย, อสติยา ปน ปจฺจาสาย มูลจีวรํ ทสาหํ เจ สมฺปตฺตํ, ตทเหว อธิฎฺฐาตพฺพํฯ เตนาห **‘‘สเจ น ลภตี’’**ติอาทิฯ **ปจฺจาสาจีวรมฺปิ ปริกฺขารโจฬํ อธิฎฺฐาตพฺพ**นฺติ ปฐมตรํ อุปฺปนฺนํ ถูลปจฺจาสาจีวรมฺปิ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ปิ**-สเทฺทน น เกวลํ มูลจีวรเมวาติ ทเสฺสติฯ

อกาลจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔. ปุราณจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘อมฺหากเมว ญาตี’’ติ ญายตีติ **ญาติ,** สาว **ญาติกา,** น ญาติกา **อญฺญาติกา,** ตาย อญฺญาติกายฯ เตนาห **‘‘น ญาติกายา’’**ติฯ **มาติโต วา ปิติโต วา**ติ มาติปกฺขโต วา ปิติปกฺขโต วาฯ **ยาว สตฺตมํ ยุค**นฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๕๐๓-๕๐๕) ยาว สตฺตมสฺส ปุริสสฺส, สตฺตมาย วา อิตฺถิยา อายุปฺปมาณํ, ยาว ปิตามหยุคํ ปิตามหิยุคํ มาตามหยุคํ มาตามหิยุคนฺติวุตฺตํ โหติฯ อถ วา **ยาว สตฺตมํ ยุค**นฺติ ยาว สตฺตมทฺวนฺทนฺติ อโตฺถฯ **ยุค**สโทฺท เจตฺถ เอกเสสนเยน ทฎฺฐโพฺพ ‘‘ยุโค จ ยุโค จ **ยุคา’’**ติฯ เอวญฺหิ ตตฺถ ตตฺถ ทฺวนฺทํ คหิตํ โหติฯ **เกนจิ อากาเรน อสมฺพทฺธายา**ติ ภาตุภคินิภาคิเนยฺยปุตฺตปปุตฺตาทีสุ เยน เกนจิ อากาเรน อสมฺพทฺธายฯ ปิตา, ปิตุปิตา, ตสฺส ปิตา, ตสฺสาปิ ปิตาติ เอวํ ยาว สตฺตมา ยุคา, ปิตา, ปิตุมาตา, ตสฺสา ปิตา จ มาตา จ ภาตา จ ภคินี จ, ปุตฺตา จ, ธีตโร จาติ เอวมฺปิ อุทฺธญฺจ อโธ จ ยาว สตฺตมา ยุคา, ปิตา, ปิตุภาตา, ปิตุภคินี, ปิตุปุตฺตา, ปิตุธีตโร, เตสมฺปิ ปุตฺตธีตุปรมฺปราติ เอวมฺปิ ยาว สตฺตมา ยุคา, มาตา, มาตุมาตา, ตสฺสา มาตา, ตสฺสาปิ มาตาติ เอวํ ยาว สตฺตมา ยุคา, มาตา, มาตุปิตา, ตสฺส ปิตา จ มาตา จ ภาตา จ ภคินี จ ปุตฺตา จ ธีตโร จาติ เอวมฺปิ อุทฺธญฺจ อโธ จ ยาว สตฺตมา ยุคา, มาตา, มาตุภาตา, มาตุภคินี, มาตุปุตฺตา, มาตุธีตโร , เตสมฺปิ

ปุตฺตธีตุปรมฺปราติ เอวมฺปิ ยาว สตฺตมา ยุคา, ตาว เนว มาตุสมฺพนฺเธน, น ปิตุสมฺพนฺเธน ยา สมฺพทฺธา, สา **“อญฺญาติกา นามา”**ติ วุตฺตํ โหติฯ

สากิยานิโย วิยาติ ปญฺจสตมตฺตา สากิยานิโย วิยฯ นิทสฺสนมตฺตเญฺจตํ, ตสฺมา ภิกฺขุภาเว ฐตฺวา ปริวตฺตลิงฺคา ภิกฺขุนิโยปิ อิธ สุทฺธภิกฺขุสเงฺฆ ‘‘อุปสมฺปนฺนา’’ อิเจฺจว เวทิตพฺพาฯ **อุภโตสเงฺฆ วา**ติ ภิกฺขุนิสเงฺฆ ญตฺติจตุเตฺถน, ภิกฺขุสเงฺฆ ญตฺติจตุเตฺถนาติ เอวํ อุภโตสเงฺฆ วาฯ **ปุราณจีวร**นฺติ เอตฺถ **จีวร**นฺติ นิวาสนปารุปนุปคเมว อธิเปฺปตนฺติ อาห **“รชิตฺวา”**ติอาทิฯ **กปฺปํ กตฺวา**ติ กปฺปพินฺทุํ ทตฺวาฯ ‘‘อิมินา อทินฺนกปฺปํ ปาจิตฺติยวตฺถุ น โหตีติ ทเสฺสตี’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๐๕) วทนฺติฯ **ปริโภคสีเสนา**ติ กาเยน ผุสิตฺวา ปริโภคสีเสนฯ **อํเส**ติ ขนฺธฺมฺหิฯ **มตฺถเก**ติ สีสมตฺถเกฯ สเจ ปน ปจฺจตฺถรณสฺส เหฏฺฐา กตฺวา นิปชฺชติ, หเตฺถหิ วา อุกฺขิปิตฺวา อากาเส วิตานํ กตฺวา สีเสน อสมฺผุสโนฺต คจฺฉติ, อยํ ปริโภโค นาม น โหติฯ

กายวิการํ วา กโรตีติ ยถา สา ‘‘โธวาเปตุกาโม อย’’นฺติ ชานาติ, เอวํ กายวิการํ กโรติฯ **“อโนฺตทฺวาทสหเตฺถ โอกาเส ฐตฺวา อุปริ วา ขิปตี”**ติ อิมินา อุปจารํ มุญฺจิตฺวา โอรโต ขิปนฺตสฺส อนาปตฺตีติ ทเสฺสติฯ **อญฺญสฺส วา หเตฺถ เปเสตี**ติ อโนฺตทฺวาทสหเตฺถ โอกาเส ฐตฺวา สิกฺขมานสามเณรสามเณริอุปาสกอิตฺถิยาทีสุ ยสฺส กสฺสจิ อญฺญสฺส หเตฺถ วา เปเสติฯ **โส**ติ อุปาสโก จ สามเณโร จฯ **อุปสมฺปชฺชิตฺวา โธวตี**ติ เอตฺถ อุปาสโก ลิเงฺค ปริวเตฺต ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชิตฺวา อุปสมฺปชฺชิตฺวา โธวติ, สามเณโร ลิเงฺค ปริวเตฺต ภิกฺขุนีสุ อุปสมฺปชฺชิตฺวา โธวตีติ ยถาโยคํ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ สเจ ปน ภิกฺขุนิยา หเตฺถ ทินฺนํ โหติ, สเจ ลิเงฺค ปริวเตฺต โธวติ, วฏฺฏติฯ

เอตฺถ จ เอกสฺส ติกฺขตฺตุํ นิสฺสชฺชนาภาวโต ตีณิปิ กาเรนฺตสฺส เอเกน นิสฺสคฺคิยํ, ทฺวีหิ เทฺว ทุกฺกฏานิฯ เทฺว กาเรนฺตสฺส เอเกน นิสฺสคฺคิยํ, ทุติเยน ทุกฺกฏํฯ เตนาห **“โธวนาทีนิ ตีณี”**ติอาทิฯ **“เอเกน วตฺถุนา”**ติ ปฐมํ กตฺวา นิฏฺฐาปิตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจ ปน ‘‘อิมํ จีวรํ รชิตฺวา โธวิตฺวา อาเนหี’’ติ วุเตฺต สา ภิกฺขุนี ปฐมํ โธวิตฺวา ปจฺฉา รชติ, นิสฺสคฺคิเยน ทุกฺกฏเมว, เอวํ สเพฺพสุ วิปรีตวจเนสุ นโย เนตโพฺพฯ สเจ ปน ‘‘โธวิตฺวา อาเนหี’’ติ วุตฺตา โธวติ เจว รชติ จ, โธวาปนปจฺจยา เอว อาปตฺติ, รชเน อนาปตฺติฯ เอวํ สพฺพตฺถฯ เตนาห **“สเจ ปน‘โธวา’ติ วุตฺตา”**ติอาทิฯ ภิกฺขูนํ วเสน เอกโต อุปสมฺปนฺนาย โธวาเปนฺตสฺส ยถาวตฺถุกเมวาติ อาห **“*ภิกฺขุนิสงฺฆวเสนา*”**ติอาทิฯ

อญฺญสฺส วา สนฺตกนฺติ อญฺญสฺส สนฺตกํ ปุราณจีวรํ โธวาเปนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ **นิสีทนปจฺจตฺถรณ**นฺติ อญฺญสฺส วา อตฺตโน วา สนฺตกํ นิสีทนเญฺจว ปจฺจตฺถรณญฺจฯ นิวาสนปารุปนุปคเสฺสว จ อิธ ‘‘ปุราณจีวร’’นฺติ อธิเปฺปตตฺตา อตฺตโน สนฺตกมฺปิ นิสีทนปจฺจตฺถรณํ โธวาเปนฺตสฺส ทุกฺกฏเมว โหติ, น นิสฺสคฺคิยํฯ **อวุตฺตา วา โธวตี**ติ อุเทฺทสาย วา โอวาทาย วา อาคตา กิลิฏฺฐจีวรํ ทิสฺวา ฐปิตฏฺฐานโต วา คเหตฺวา, ‘‘เทถ อยฺย, โธวิสฺสามี’’ติ อาหราเปตฺวา วา โธวติ เจว รชติ จ อาโกเฏติ จ, อยํ **อวุตฺตา โธวติ** นามฯ ยาปิ ‘‘อิมํ จีวรํ โธวา’’ติ ทหรํ วา สามเณรํ วา อาณาเปนฺตสฺส ภิกฺขุโน วจนํ สุตฺวา ‘‘อาหรถยฺย, อหํ โธวิสฺสามี’’ติ โธวติ, ตาวกาลิกํ วา คเหตฺวา โธวิตฺวา รชิตฺวา เทติ, อยมฺปิ **อวุตฺตา โธวติ** นามฯ

อญฺญํ วา ปริกฺขารนฺติ อุปาหนตฺถวิกปตฺตตฺถวิกอํสพทฺธกกายพนฺธนมญฺจปีฐตฺถวิกาทิํ ยํ กิญฺจิฯ **“อุปจาเร ฐตฺวา”**ติ วจนโต เปสิตฺวา โธวเนปิ อนาปตฺติฯ **อุปจาเร**ติ อโนฺตทฺวาทสหเตฺถ โอกาเสฯ

ปุราณจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. จีวรปฺปฏิคฺคหณสิกฺขาปทวณฺณนา

ฉนฺนนนฺติ โขมาทีนํ ฉนฺนํ จีวรานํ มเชฺฌฯ **อุปจารํ มุญฺจิตฺวา**ติ ทฺวาทสหตฺถูปจารํ มุญฺจิตฺวาฯ **ปิ**-สเทฺทน ธมฺมกถํ กเถนฺตสฺส จตโสฺส ปริสา จีวรานิ จ นานาวิราควตฺถานิ จ อาหริตฺวา ปาทมูเล ฐเปนฺติ, อุปจาเร วา ฐตฺวา อุปริ ขิปนฺติ, **"สเจ สาทิยติ, ปฏิคฺคหิตเมวา"**ติ เอตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **ขิปตู**ติ ทิวา วา รตฺติภาเค วา ขิปตุฯ **ปฏิคฺคหิตเมว โหตี**ติ กิญฺจาปิ "อิทํ ภิกฺขุนิยา, อิทํ อเญฺญสฺส"นฺติ ญาตุํ น สกฺกา, ตถาปิ อจิตฺตกภาเวน คหิตเมว โหติฯ **ยสฺส กสฺสจิ ปน อนุปสมฺปนฺนสฺสา**ติ สิกฺขมานสามเณรสามเณริอุปาสกอุปาสิกาทีสุ ยสฺส กสฺสจิ อนุปสมฺปนฺนสฺสฯ **ฐปิตน**ฺติ ภิกฺขุนิยา ฐปิตํฯ **ปํสุกูลํ อธิฏฺฐหิตฺวา**ติ "อสฺสามิกํ อิท"นฺติ สญฺญํ อุปฺปาเทตฺวาฯ อสฺสามิกญฺหิ "ปํสุกูล"นฺติ วุจฺจติฯ อิมินา "อมฺหากมตฺถาย ฐปิต"นฺติอาทิกาย สญฺญาย คเหตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **อญฺญตฺร ปาริวตฺตกา**ติ ปริวเตฺตตพฺพํ **ปริวตฺตํ,** ปริวตฺตเมว **ปาริวตฺตกํ,** ปริวเตฺตตฺวา ทิยฺยมานํ, ตํ วินาติ อโตฺถฯ เตนาห **"ยํ อนฺตมโส หรีฏกกฺขณฺฑมฺปี"**ติอาทิฯ **อาโภคํ กตฺวา**ติ จิเตฺตน สมนฺนาหริตฺวาฯ สเจ ภิกฺขุนี วสฺสาวาสิกมฺปิ เทติ, ตมฺปิ ยถาวุตฺตวิธานํ อกตฺวา คเหตุํ น วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํฯ

ปฏิลาเภนาติ คหเณนฯ **ติกปาจิตฺติยน**ฺติ ตีณิ ปริมาณานิ อสฺสาติ **ติกํ,**ติกญฺจ ตํ ปาจิตฺติยญฺจาติ **ติกปาจิตฺติยํ,** อญฺญาติกาย ญาติกสญฺญิเวมติกอญฺญาติกสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานีติ อโตฺถฯ **เอกโตอุปสมฺปนฺนายา**ติ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนายฯ ตาย หิ หตฺถโต อญฺญตฺร ปาริวตฺตกา จีวรํ ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺส ทุกฺกฏํ, ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย ปน ปาจิตฺติยเมวฯ **"ปตฺตตฺถวิกาทิมฺหิ จ อนธิฏฺฐาตพฺพปริกฺขาเร"**ติ อิมินา ภิสิจฺฉวิมฺปิ สงฺคณฺหาติฯ สา หิ มหนฺตาปิ เสนาสนสงฺคหิตตฺตา จีวรสงฺขํ น คจฺฉตีติ เนว อธิฏฺฐานุปคา, น วิกปฺปนุปคา จฯ วุตฺตญฺหิ **สมนฺตปาสาทิกายํ** "สเจปิ มญฺจปฺปมาณา ภิสิจฺฉวิ โหติ, วฏฺฏติเยวา"ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๑๔)ฯ "หตฺถโต จีวรํ ปฏิคฺคณฺหาตี"ติ วจนโต ปน อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา เปสิตคฺคหเณปิ อนาปตฺติฯ ปฏิคฺคหณโต, ปริวตฺตนากรณโต จ **กิริยากิริยํ**ฯ

จีวรปฺปฏิคฺคหณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปทวณฺณนา

เคหสฺส ปติ เชโฏฺฐติ **คหปติ,** ตํ คหปตึ, อิธ ปน อปพฺพชิโต โย โกจิ มนุโสฺส อธิเปฺปโตฯ เตนาห **"ภิกฺขูสุ อปพฺพชิตมนุสฺส"**นฺติฯ เอเสว นโย **คหปตานิ**นฺติ เอตฺถาปิฯ **"วิญฺญาเปยฺยา"**ติ อิทํ สุทฺธกตฺตุอเตฺถ จ เหตุกตฺตุอเตฺถ จ วตฺตตีติ อาห **"ยาเจยฺย วา ยาจาเปยฺย วา"**ติฯ **ยาจาปน**เญฺจตฺถ อตฺตโน อตฺถาเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอวญฺจ ปน กตฺวา "อนาณตฺติก"นฺติ อิทํ สมตฺถิตํ โหติฯ **อญฺญตฺร สมยา**ติ สเมติ เอตฺถ, เอเตน วา สํคจฺฉติ สโตฺต, สภาวธโมฺม วา สหชาตาทีหิ, อุปฺปาทาทีหิ วาติ **สมโย,** กาโล, ธมฺมปฺปวตฺติมตฺตตาย อตฺถโต อภูโตปิ หิ กาโล ธมฺมปฺปวตฺติยา อธิกรณํ, กรณํ วิย จ กปฺปนามตฺตสิเทฺธน รูเปน โวหรียติ, ตํ สมยํ ฐเปตฺวาติ อโตฺถฯ เตนาห **"โย อจฺฉินฺนจีวโร วา โหตี"**ติอาทิฯ ตตฺถ ราชาทีสุ เยหิ เกหิจิ อจฺฉินฺนํ จีวรํ เอตสฺสาติ **อจฺฉินฺนจีวโร**ฯ ยถาห "อจฺฉินฺนจีวโร นาม ภิกฺขุสฺส จีวรํ อจฺฉินฺนํ โหติ, ราชูหิ วา โจเรหิ วา ธุเตฺตหิ วา เยหิ เกหิจิ วา อจฺฉินฺนํ โหตี"ติฯ อคฺคิอาทีสุ เยน เกนจิ นฏฺฐํ จีวรเมตสฺสาติ **นฏฺฐจีวโร**ฯ ยถาห "นฏฺฐจีวโร นาม ภิกฺขุสฺส จีวรํ อคฺคินา วา ทฑฺฒํ โหติ, อุทเกน วา วูฬฺหํ โหติ, อุนฺทูเรหิ วา อุปจิกาหิ วา ขายิตํ โหติ , ปริโภค

ชิณฺณํ วา โหตี''ติ (ปารา. ๕๑๙)ฯ **สมยา**ติ อญฺญตฺรสทฺทาเปกฺขาย อุปโยคเตฺถ นิสฺสกฺกว จนนฺติ อาห **"ตํ สมย"นฺติ**ฯ **อญฺญสฺมิ**นฺติ อญฺญสฺมึ สมเยฯ

ติกปาจิตฺติยนฺติ อญฺญาตเก อญฺญาตกสญฺญิเวมติกญฺญาตกสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **สมเย**ติ ยถาวุเตฺต อจฺฉินฺนจีวรกาเล จ นฏฺฐจีวรกาเล จฯ **ญาตกปฺปวาริเต วา วิญฺญาเปนฺตสฺสา**ติ ญาตเก, ปวาริเต จ ''ตุมฺหากํ สนฺตคํ เทถา''ติ ยาจนฺตสฺสฯ เอตฺถ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๒๑) จ สงฺฆวเสน ปวาริเต ปมาณเมว ยาจิตุํ วฏฺฏติ, ปุคฺคลิกวเสน ปวาริเต ปน ยํ ยํ ปวาเรนฺติ, ตํ ตเมว วิญฺญาเปตพฺพํฯ โย หิ จตูหิ ปจฺจเยหิ ปวาเรตฺวา สยเมว สลฺล เกฺขตฺวา กาลานุกาลํ จีวราทีนิ ทิวเส ทิวเส ยาคุภตฺตาทีนิ เทติ, เอวํ เยน เยน อโตฺถ, ตํ ตํ เทติ, ตสฺส วิญฺญาปนกิจฺจํ นตฺถิฯ โย ปน ปวาเรตฺวา พาลตาย วา สติสโมฺมเสน วา น เทติ, โส วิญฺญาเปตโพฺพฯ โย ''มยฺหํ เคหํ ปวาเรมี''ติ วทติ, ตสฺส เคหํ คนฺตฺวา ยถาสุขํ นิสีทิตพฺพํ นิปชฺชิตพฺพํ, น กิญฺจิ คเหตพฺพํฯ โย ปน ''ยํ มยฺหํ เคเห อตฺถิ, ตํ ปวาเรมี''ติ วทติ, ยํ ตตฺถ กปฺปิยํ, ตํ วิญฺญาเปตพฺพํฯ เคเห ปน นิสีทิตุํ วา นิปชฺชิตุํ วา น ลพฺภติฯ **ตเสฺสวตฺถายา**ติ ''อญฺญสฺสา''ติ ลทฺธโวหารสฺส ตเสฺสว พุทฺธรกฺขิตสฺส วา ธมฺมรกฺขิตสฺส วา อตฺถายฯ **อตฺตโน ธเนน คณฺหนฺตสฺสา**ติ อตฺตโน กปฺปิยภเณฺฑน กปฺปิยโวหาเรเนว คณฺหนฺตสฺส เจตาเปนฺตสฺส, ปริวตฺตาเปนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ

อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. ตตุตฺตริสิกฺขาปทวณฺณนา

ตํ-สโทฺท เจตฺถ ปกตตฺถวจโนฯ **เจ**ติ นิปาตมตฺตํฯ **เจ**ติ วา ยทีติ อโตฺถ, ตสฺส ''ปวาเรยฺยา''ติ อิมินา สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ **ปวาเรยฺย เจ**ติ ยทิ ปวาเรยฺยาติ อโตฺถฯ **"อภีติ อุปสโคฺค"**ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๒๓-๕๒๔) อิมินา ตสฺส อตฺถวิเสสาภาวํ ทเสฺสติฯ เตนาห **"หริตุนฺติ อโตฺถ"**ติฯ **ปวาร**สทฺทสฺส อิจฺฉายํ วตฺตมานตฺตา **"อิจฺฉาเปยฺยา"**ติ วุตฺตํฯ **อิจฺฉํ อุปฺปาเทยฺยา**ติ ปจฺจเย อิจฺฉํ อุปฺปาเทยฺยฯ อุปนิมนฺตนาเยตํ อธิวจนํฯ เตนาห **"ยาวตฺตก"**นฺติ อาทิฯ **เนกฺขมฺม**นฺติ ปพฺพชฺชํฯ **ทฏฺฐู**ติ ทฏฺฐุํฯ ฉนฺทานุรกฺขณตฺถเญฺหตฺถ อนุนาสิกโลโปฯ **เขมโต**ติ นิพฺภยโตฯ กาเยน วา วาจาย วา อภิหริตฺวา นิมเนฺตยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ ยถา จ กาเยน อภิหเรยฺย, วาจาย จ, ตํ วิธึ ทเสฺสตุํ **"อุปเนตฺวา"**ติอาทิ วุตฺตํ **สอนฺตร**นฺติ อนฺตรวาสกสหิตํฯ **อุตฺตร**นฺติ อุตฺตราสงฺคํฯ **ปรม**นฺติ อวสานํฯ **อสฺส จีวรสฺสา**ติ อสฺส สมุทายภูตสฺส หริตพฺพสฺส จีวรสฺสฯ ตคฺคุณสํวิญฺญาโณ หิ อยํ พาหิรตฺถสมาโส ยถา ''ลมฺพกโณฺณ''ติ ทฏฺฐพฺพํฯ เตนาห **"นิวาสเนนา"**ติอาทิฯ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน หิ สเพฺพ ตํปรมํเยว คเหตุํ ลภนฺติฯ

ยสฺมา อจฺฉินฺนสพฺพจีวเรน ติจีวรมตฺตเกเนว ภิกฺขุนา เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพํ, อเญฺญน ปน อญฺญถาปิ, ตสฺมา ตํ วิภาคํ ทเสฺสตุํ **"ตตฺรายํ วินิจฺฉโย"**ติอาทิ วุตฺตํฯ **อธิฏฺฐิตจีวรสฺสา**ติ ติจีวราธิฏฺฐานนเยน วา ปริกฺขารโจฬวเสน วา เยน เกนจิ อธิฏฺฐิตจีวรสฺส, อิทเญฺจ เยภุเยฺยน อธิฏฺฐหิตฺวา จีวรํ ปริภุญฺชโต วุตฺตํ, น ปน อนธิฏฺฐิตจีวรสฺส จีวเร อจฺฉิเนฺน อยํ วิธิ น สมฺภวตีติฯ ยสฺส วา ติจีวรโต อธิกมฺปิ จีวรํ อญฺญตฺถ อตฺถิ, ตตฺถ นตฺถิ, เตนาปิ ตทา ตตฺถ อภาวโต เทฺว สาทิตุํ วฏฺฏติฯ **ปกติยาว สนฺตรุตฺตเรน จรตี**ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๒๓-๕๒๔) อตฺถตกถินตฺตา วา สาสงฺกสิกฺขาปทวเสน วา อวิปฺปวาสสมฺมุติวเสน วา ตติยสฺส อลาเภน วา จรติฯ ''เทฺว นฏฺฐานี''ติ อธิการตฺตา วุตฺตํ **"เทฺว สาทิตพฺพานี"**ติฯ **เอกํ สาทิยเนฺตเนว สโม ภวิสฺสตี**ติ

ติณฺณํ จีวรานํ ทฺวีสุ นฏฺเฐสุ เอกํ สาทิยเนฺตน สโม ภวิสฺสติ อฺภินฺนมฺปิ สนฺตรุตฺตรปรมตาย อวฏฺฐานโตฯ **ยสฺส เอกํเยว โหติ** อเญฺญน เกนจิ การเณน วินฏฺฐเสสจีวรตฺตาฯ

ปญฺจสุ นฏฺเฐสูติ ติจีวรํ อุทกสาฏิกา สํกจฺจิกาติ อิเมสุ ปญฺจสุ จีวเรสุ นฏฺเฐสุฯ ''เอกสฺมึ วา นฏฺเฐ''ติ วจนวิปริณามํ กตฺวา โยเชตพฺพํฯ **ตโต อุตฺตรี**ติ สนฺตรุตฺตรปรมโต อุตฺตริฯ

เสสกํ อาหริสฺสามีติ เทฺว จีวรานิ กตฺวา ''เสสกํ ปุน อาหริสฺสามี''ติ อโตฺถฯ **เสสกํ ตุยฺหํเยว โหตูติ วุตฺตสฺสา**ติ ทานสมเย เอวํ วุตฺตสฺสฯ สเจ ปน ''เสสกํ อาหริสฺสามี''ติ วตฺวา คเหตฺวา คมนสมเยปิ ''เสสกํ ตุยฺหํเยว โหตู''ติ วทนฺติ, ลทฺธกปฺปิยเมวฯ **น อจฺฉินฺนนฏฺฐการณา ทินฺนนฺ**ติ พาหุสจฺจาทิคุณวเสน ทินฺนํฯ **วุตฺตนเยนา**ติ ''ญาตกปฺปวาริเต วา วิญฺญาเปนฺตสฺส, สมเย จ อญฺญสฺส วา ญาตกปฺปวาริเต ตเสฺสวตฺถาย วิญฺญาเปนฺตสฺส''ติ วุตฺตนเยนฯ

ตตฺตฺตริสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. ปฐมอุปกฺขฏสิกฺขาปทวณฺณนา

ภิกฺขุํ **ปเนว อุทฺทิสฺสา**ติ เอตฺถ **ปนา**ติ นิปาตมตฺตํ, ตถา **เอว**-สโทฺทปิฯ เตนาห **''อิตฺถนฺนามสฺสา''**ติอาทิฯ **อปทิสิตฺวา**ติ กเถตฺวา, อารพฺภาติ วา อโตฺถฯ **อญฺญาตกสฺส คหปติสฺสา**ติ อญฺญาตกคหปตินาติ อโตฺถฯ กรณเตฺถ หิ อิทํ สามิวจนํฯ อฏฺฐกถายํ ปน อิทํ สุวิเญฺญยฺยนฺติ น วิจาริตํฯ จีวรํ เจตาเปนฺติ ปริวเตฺตนฺติ เอเตนาติ **จีวรเจตาปนฺนํ** (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๒๘-๕๒๙), จีวรมูลํ, **น**-กาโร ปเนตฺถ อาคโม, ''จีวรเจตาปน''นฺติปิ ปฐนฺติฯ ตํ ปน ยสฺมา หิรญฺญาทีสุ อญฺญตรํ โหติ, ตสฺมา **''หิรญฺญาทิก''**นฺติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **หิรญฺญ**นฺติ กหาปโณ วุจฺจติฯ **อาทิ**สเทฺทน สุวณฺณาทีนํ คหณํฯ **อุปกฺขฏ**นฺติ อุปฏฺฐาปิตํฯ ตํ อุปกฺขรณํ เตสํ ตถา สชฺชิตนฺติ อาห **''อุปกฺขฏํ โหตีติ สชฺชิตํ โหตี''**ติฯ **สํหริตฺวา ฐปิต**นฺติ ราสึ กตฺวา ฐปิตํฯ ปริวตฺตนญฺจ อกตสฺส การาปนํ, กตสฺส กิณนนฺติ อาห **''กาเรตฺวา วา กิณิตฺวา วาติ อโตฺถ''**ติฯ **อจฺฉาเทสฺสามี**ติ ปารุเปสฺสามีติ วุตฺตํ โหติฯ เตนาห **''โวหารวจนเมต''**นฺติฯ **โวหารวจน**นฺติ จ อุปจารวจนนฺติ อโตฺถฯ

''ตตฺร เจ โส ภิกฺขู''ติอาทีสุ โก ปทสมฺพโนฺธติ อาห **''ยตฺร โส คหปติ วา''**ติอาทิฯ **ปุเพฺพ อปฺปวาริโต**ติ ''ทสฺสามิ, กีทิเสน เต, ภเนฺต, จีวเรน อโตฺถ, กีทิสํ เต จีวรํ เจตาเปมี''ติ ปุเพฺพ อวุโตฺตฯ **อุปสงฺกมิตฺวา**ติ **คนฺตฺวา**ฯ ปทภาชเน ปจุรโวหารวเสน ''ฆรํ คนฺตฺวา''ติ (ปารา. ๕๒๙) วุตฺตํฯ เอตฺถ จ **ปจุรโวหารวเสนา**ติ เยภุยฺยโวหารวเสนฯ เยภุเยฺยน หิ ฆรสามิกํ ทฏฺฐุกามา ตสฺส ฆรํ คจฺฉนฺตีติ ตเถว พหุลโวหาโรฯ **วิกปฺป**นฺติ วิสิโฏฺฐ กโปฺป **วิกโปฺป, วิ**-สโทฺท เจตฺถ วิสิฏฺฐโตฺถฯ เตนาห **''วิสิฏฺฐกปฺป''**นฺติฯ อิมินา วจนตฺถมาหฯ **''อธิกวิธาน''**นฺติ อิมินา ปน อธิปฺปายตฺถํฯ **ยถา ปน ตมาปชฺชตี**ติ เยนาการเรน ตํ วิกปฺปํ อาปชฺชติฯ **ตํ ทเสฺสตุ**นฺติ ตํ อาการํ ทเสฺสตุํฯ

''สาธู''ติ อยํ สโทฺท สมฺปฏิจฺฉนสมฺปหํสนสุนฺทรายาจนาทีสุ ทิสฺสติฯ ตถา เหส ''สาธุ, ภเนฺตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา''ติอาทีสุ (ม. นิ. ๓.๘๖) สมฺปฏิจฺฉเน ทิสฺสติ, ''สาธุ สาธุ สาริปุตฺตา''ติอาทีสุ (ที. นิ. ๓.๓๔๙; ม. นิ. ๑.๓๔๐) สมฺปหํสเนฯ

‘‘สาธุ ธมฺมรุจิ ราชา, สาธุ ปญฺญาณวา นโร;
สาธุ มิตฺตานมทฺทุโพฺภ, ปาปสฺสากรณํ สุข’’นฺติอาทีสุฯ (ชา. ๒.๑๘.๑๐๑) –

สุนฺทเร, ‘‘สาธุ เม, ภเนฺต ภควา, สํขิเตฺตน ธมฺมํ เทเสตู’’ติอาทีสุ (สํ. นิ. ๓.๖๔-๖๘) อายาจเน, อิธาปิ อายาจเนเยว ทฎฺฐโพฺพติ (ที. นิ. อฎฺฐ. ๑.๑๘๙; ม. นิ. อฎฺฐ. ๑.๑ มูลปริยายสุตฺตวณฺณนา; สุ. นิ. อฎฺฐ. ๑.๑๑๕ อคฺคิกภารทฺวาชสุตฺตวณฺณนา; พุ. วํ. อฎฺฐ. ๑.๔๙) อาห **‘‘สาธูติ อายาจเน นิปาโต’’**ติฯ ตตฺถ **อายาจเน**ติ อภิมุขํ ยาจเน, อภิปตฺถนายนฺติ อโตฺถฯ ปริวิตเกฺก นิปาโตติ สมฺพโนฺธฯ **อาลปตี**ติ อามเนฺตติฯ **อายตาทีสู**ติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน วิตฺถตอปฺปิตสณฺหานํ คหณํฯ ยสฺมา ปน น อิมสฺส อาปชฺชนมเตฺตเนว อาปตฺติ สีสํ เอติ, ตสฺมา **‘‘ตสฺส วจเนนา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **ปโยเค**ติ สุตฺตปริเยสนาทิปโยเคฯ

มหคฺฆํ เจตาเปตุกามํ อปฺปคฺฆนฺติ วีสติอคฺฆนกํ จีวรํ เจตาเปตุกามํ ‘‘อลํ มยฺหํ เตน, ทสอคฺฆนกํ วา อฎฺฐคฺฆนกํ วา เทหี’’ติ วทนฺตสฺสาติ อโตฺถฯ **เอวรูป**นฺติ เอวํ สมภาคํ, อิมินา สมกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ตญฺจ โข อคฺฆวเสเนว, น ปมาณวเสนฯ อคฺฆวฑฺฒนกญฺหิ อิทํ สิกฺขาปทํฯ

ปฐมอุปกฺขฎสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๙. ทุติยอุปกฺขฎสิกฺขาปทวณฺณนา

กสฺมา อิมินา นเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพติ อาห **‘‘อิทญฺหี’’**ติอาทิฯ **หี**ติ การณเตฺถ นิปาโตฯ น โกจิ วิเสโสติ อาห **‘‘เกวล’’**นฺติอาทิฯ

ทุติยอุปกฺขฎสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๐. ราชสิกฺขาปทวณฺณนา

ราชโต โภคฺคนฺติ ราชโต ลทฺธโภคฺคํฯ **ราชโภโคฺค**ติ ราชามโตฺตฯ **ราชโต โภโค**ติ รญฺญา ทินฺนํ อิสฺสริยํฯ **อิมินาติอาที**ติ ‘‘อิมินา จีวรเจตาปเนฺนน จีวรํ เจตาเปตฺวา อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ จีวเรน อจฺฉาเทหี’’ติ อิทํฯ **อาคมนสุทฺธิ**นฺติ มูลสุทฺธิํฯ ยทิ หิ อิมินา กปฺปิยนีหาเรน อเปเสตฺวา ‘‘อิทํ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน เทหี’’ติ เปเสยฺย, โสปิ ทูโต ตํ ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วเทยฺย ‘‘อิทํ โข, ภเนฺต, อายสฺมนฺตํ อุทฺทิสฺส จีวรเจตาปนฺนํ อาภตํ, ปฎิคฺคณฺหาตุ อายสฺมา จีวรเจตาปนฺน’’นฺติ (ปารา. ๕๓๘), ตทา ปฎิกฺขิปิตฺวาปิ กปฺปิยการกํ ปุเฎฺฐน ตํ นิทฺทิสิตุํ น วฎฺฎติฯ เตนาห **‘‘สเจ หี’’**ติอาทิฯ **อกปฺปิยวตฺถุํ อารพฺภา**ติ หิรญฺญาทิํ อารพฺภฯ **อีทิเสน ทูตวจเนนา**ติ ‘‘ปฎิคฺคณฺหาตุ อายสฺมา จีวรเจตาปนฺน’’นฺติ เอวรูเปน ทูตวจเนนฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา สมฺปฎิจฺฉิตุํ อกปฺปิยํ โหติ, ตสฺมาฯ **สุวณฺณ**นฺติ ชาตรูปํฯ **รชต**นฺติ รูปิยํฯ **กหาปเณนา**ติ สุวณฺณมโย วา รูปิยมโย วา ปากติโก วา กหาปโณฯ **มาสโก**ติ โลหมาสโก วา โหตุ, ทารุมาสโก วา โหตุ, ชตุมาสโก วา โหตุ, โย โย ยตฺถ ยตฺถ ชนปเท ยทา ยทา โวหารํ คจฺฉติ, อนฺตมโส อฎฺฐิมโยปิ จมฺมมโยปิ รุกฺขผลพีชมโยปิ สมุฎฺฐาปิตรูโปปิ อสมุฎฺฐาปิตรูโปปิ สโพฺพ อิธ มาสโกติ เวทิตโพฺพฯ เอตฺถ จ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ รูปิยสิกฺขาปเท วกฺขามฯ

มุตฺตาติ หตฺถิกุมฺภชาทิกา อฎฺฐวิธา มุตฺตาฯ ตถา หิ หตฺถิกุมฺภํ วราหทาฐํ, ภุชงฺคสีสํ, วลาหกํ, เวฬุ, มจฺฉสิโร, สโงฺข, สิปฺปีติ อฎฺฐ มุตฺตาโยนิโยฯ ตตฺถ ยา มจฺฉสงฺขสิปฺปิชาตา, สา **สามุทฺทิกา,** ภุชงฺคชาปิ กาจิ สามุทฺทิกา โหติฯ อิตรา **อสามุทฺทิกา**ฯ ยสฺมา ปน พหุลํ สา

มุทฺทิกาว มุตฺตา โลเก ทิสฺสนฺติ, ตตฺถาปิ สิปฺปิชาว, อิตรา กทาจิฯ ตสฺมา **สโมฺมหวิโนทนิยํ** ‘‘มุตฺตาติ สามุทฺทิกมุตฺตา’’ติ (วิภ. อฏฺฐ. ๑๗๒) วุตฺตํฯ **มณี**ติ ฐเปตฺวา เวฬุริยาทิเก อนฺตมโส ชาติผลิกํ อุปาทาย สโพฺพปิ นีลปีตาทิวณฺณเภโท มณีติ เวทิตโพฺพ, ปจิตฺวา กโต ปน กาจมณิเยเวโก ปตฺตาทิภณฺฑมูลตฺถํ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ **เวฬุริโย** นาม วํสวณฺณมณิฯ **สโงฺข**ติ ธมนสโงฺข โธตวิโทฺธ รตนมิโสฺส, ปานียสโงฺข ปน รตนามิสฺสกโต, โส จ อญฺชนาทิเภสชฺชตฺถาย, ภณฺฑมูลตฺถาย จ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ **สิลา**ติ โธตวิทฺธา รตนสํยุตฺตา มุคฺควณฺณา สิลาฯ รตเนน ปน อมิสฺสา สตฺถกนิสานาทิอตฺถาย ปฏิคฺคณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ เอตฺถ จ **‘‘รตนสํยุตฺตา**ติ สุวเณฺณน สทฺธิํ โยเชตฺวา ปจิตฺวา กตา’’ติ วทนฺติฯ **ปวาฬ**นฺติ โธตมฺปิ อโธตมฺปิ สพฺพํ ปวาฬํฯ **โลหิตโงฺก**ติ รตฺตมณิฯ **มสารคลฺล**นฺติ กพรมณิฯ ยํ ‘‘มรกต’’นฺติปิ วุจฺจติฯ

สตฺต ธญฺญานีติ สานุโลมานิ สาลิอาทีนิ สตฺต ธญฺญานิฯ นีวาราทิอุปธญฺญสฺส ปน สาลิอาทิมูลธญฺญโนฺตคธตฺตา ‘‘สตฺต ธญฺญานี’’ติ วุตฺตํฯ **ทาสิทาสเขตฺตวตฺถุปุปฺผาราม ผลารามาทโย**ติ เอตฺถ **ทาสี** นาม อโนฺตชาตธนกฺกีตกรมรานีตปฺปเภทาฯ ตถา **ทาโสฯ เขตฺตํ** นาม ยสฺมิํ ปุพฺพณฺณํ รุหติฯ **วตฺถุ** นาม ยสฺมิํ อปรณฺณํ รุหติฯ ยตฺถ วา อุภยมฺปิ รุหติ, ตํ **เขตฺตํ**ฯ ตทตฺถาย อกตภูมิภาโค **วตฺถุ**ฯ เขตฺตวตฺถุสีเสน เจตฺถ วาปิตฬากาทีนิปิ สงฺคหิตาเนวฯ วสฺสิกาทีนํ ปุปฺผนโก **ปุปฺผาราโม**ฯ อมฺพผลาทีนํ ผลนโก **ผลาราโม**ฯ น เกวลญฺจ อตฺตโนเยวตฺถาย สมฺปฏิจฺฉิตุํ น วฏฺฏติ, สเจปิ โกจิ ชาตรูปรชตํ อาเนตฺวา ‘‘อิทํ สงฺฆสฺส ทมฺมิ, อารามํ วา กโรถ, เจติยํ วา โภชนสาลาทีนํ วา อญฺญตร’’นฺติ วทติ, อิทมฺปิ สมฺปฏิจฺฉิตุํ น วฏฺฏติฯ ‘‘ยสฺส กสฺสจิ หิ อญฺญสฺส อตฺถาย สมฺปฏิจฺฉนฺตสฺส ทุกฺกฏํ โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙) **มหาปจฺจริยํ** วุตฺตํฯ เตนาห **‘‘เจติยสงฺฆคณปุคฺคลานํ วา อตฺถาย สมฺปฏิจฺฉิตุํ น วฏฺฏนฺตี’’**ติฯ

สเจ ปน สงฺฆํ วา คณํ วา ปุคฺคลํ วา อนามสิตฺวา ‘‘อิทํ หิรญฺญสุวณฺณํ เจติยสฺส เทม, วิหารสฺส เทม, นวกมฺมสฺส เทมา’’ติ วทนฺติ, ปฏิกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติฯ ‘‘อิเม อิทํ ภณนฺตี’’ติ กปฺปิยการกานํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ ‘‘เจติยาทีนํ อตฺถาย ตุเมฺห คเหตฺวา ฐเปถา’’ติ วุเตฺต ปน ‘‘อมฺหากํ คเหตุํ น วฏฺฏตี’’ติ ปฏิกฺขิปิตพฺพํฯ

เวยฺยาวจฺจกโรติ กิจฺจกโรฯ อิธ ปน สโพฺพ กิจฺจกโรว ‘‘เวยฺยาวจฺจกโร’’ติ อธิเปฺปโตติ อาห **‘‘กปฺปิยการโก’’**ติฯ **เอโส โข**ติ ‘‘อสุกวีถิยํ อสุกฆเร อสุกนาโม’’ติ ปรมฺมุขํ วทติฯ **อิตรมฺปี**ติ ปรมฺมุขานิทฺทิฏฺฐมฺปิฯ ‘‘อโตฺถ เม, อาวุโส, จีวเรนา’’ติ เอตํ โจทนาลกฺขณนิทสฺสนนฺติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **โจทนาลกฺขณนิทสฺสน**นฺติ วาจาย โจทนาลกฺขณนิทสฺสนํฯ เตนาห **‘‘สเจ หี’’**ติอาทิฯ อิทํ วา วจนํ วตฺตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ เอตสฺส วา อโตฺถ ยาย กายจิ ภาสาย วตฺตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘เทหิ เม จีวรํ, อาหร เม จีวรํ, ปริวเตฺตหิ เม จีวรํ, เจตาเปหิ เม จีวร’’นฺติ เอตานิ ปน วจนานิ เอเตสํ วา อโตฺถ ยาย กายจิ ภาสาย น วตฺตโพฺพฯ เตนาห **‘‘เทหิ เม’’**ติอาทิฯ **สาเธยฺยา**ติ นิปฺผาเทยฺยฯ **อิเจฺจตํ กุสล**นฺติ เอวํ ยาวตติยํ โจทเนน ตสฺส จีวรสฺส ยเทตํ อภินิปฺผาทนํ, เอตํ กุสลํ สาธุ สุฏฺฐูติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘เอตํ สุนฺทร’’**นฺติฯ

ฉกฺขตฺตุํ ปรโม ปริเจฺฉโท อสฺสาติ **ฉกฺขตฺตุปรมํ**ฯ อิทญฺหิ ‘‘ฐาตพฺพ’’นฺติ อิมิสฺสา กิริยาย วิเสสนํ, ฉกฺขตฺตุปรมํ ฐานํ กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘*ภาวนปุํสกวจนเมต*’’**นฺติ, เอตํ ภาเว ฐาตพฺพนฺติ วุตฺตธาตฺวตฺถมเตฺต สาเธตเพฺพ นปุํสกลิงฺควจนนฺติ อโตฺถฯ **น นิสีทิตพฺพ**นฺติ ‘‘อิธ, ภเนฺต, นิสีทถา’’ติ วุเตฺตปิ น นิสีทิตพฺพํ ฯ **น อามิสํ ปฏิคฺคเหตพฺพ**นฺติ ยาคุขชฺชกาทิเภทํ กิญฺจิ อามิสํ ‘‘คณฺหถ, ภเนฺต’’ติ ยาจิยมาเนนาปิ น คณฺหิตพฺพํฯ **น ธมฺมํ *ภาสิต***

โพฺพติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙) ‘‘มงฺคลํ วา อนุโมทนํ วา ภาสถา’’ติ ยาจิยมาเนนาปิ น กิญฺจิ ภาสิตพฺพํฯ **ฐานํ ภญฺชตี**ติ ฐิตึ วินาเสติฯ ฐตฺวา จีวรํ คเหตุํ อาคเตน หิ ตํ อุทฺทิสฺส ตุณฺหีภูเตน ฐาตพฺพเมว, น นิสชฺชาทิกํ กาตพฺพํฯ อิมินา ปน ตํ กตนฺติ ฐานํ วินาสิตํ โหติฯ เตนาห **‘‘อาคตการณํ วินาเสตี’’**ติฯ ‘‘อาคตการณํ นาม ฐานเมว, ตสฺมา ‘น กาตพฺพ’นฺติ วาริตสฺส กตตฺตา นิสชฺชาทีสุ กเตสุ ฉสุ ฐาเนสุ เอกํ ฐานํ ภญฺชตี’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๓๗-๕๓๙) อยเมตฺถ อธิปฺปาโยฯ ฉกฺขตฺตุปรมํ ตุณฺหีภูเตน อุทฺทิสฺส ฐาตพฺพํฯ ‘‘น อญฺญํ กิญฺจิ กาตพฺพ’’นฺติ หิ อิทํ ฐานลกฺขณํฯ เตเนวาห **‘‘อิท’’**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **อิท**นฺติ ‘‘จตุกฺขตฺตุํ ปญฺจกฺขตฺตุํ, ฉกฺขตฺตุปรมํ ตุณฺหีภูเตน อุทฺทิสฺส ฐาตพฺพ’’นฺติ วจนํฯ เอตฺถ จ ‘‘นิสีทนาทิมฺหิ กเต ปุน จีวรํ คเหตุํ น ลภตี’’ติ เกจิฯ ‘‘เทฺว ฐานานิ ปริหาเปตี’’ติ อเญฺญฯ ‘‘เอกํ ฐานํ ปริหาเปตี’’ติ อปเรฯ **อุภยํ กโรตี**ติ โจเทติปิ ติฏฺฐติปิฯ

‘‘ตตฺร ตตฺร ฐาเน ติฏฺฐตี’’ติ อิทํ โจทกสฺส ฐิตฏฺฐิตฏฺฐานโต อปกฺกมฺม ตตฺร ตตฺร จีวรํ อุทฺทิสฺส ฐานํเยว สนฺธาย วุตฺตํฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสุ ทฺวีสุ โจทนาฏฺฐาเนสุฯ

กึ ปน สพฺพกปฺปิยการเกสุ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๖๕) เอวํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ? น ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ อยญฺหิ กปฺปิยการโก นาม สเงฺขปโต ทุวิโธ นิทฺทิฏฺโฐ จ อนิทฺทิฏฺโฐ จฯ ตตฺถ จ นิทฺทิฏฺโฐ ทุวิโธ ภิกฺขุนา นิทฺทิฏฺโฐ, ทูเตน นิทฺทิฏฺโฐติฯ อนิทฺทิฏฺโฐปิ ทุวิโธ มุขเววฏิกกปฺปิยการโก, ปรมฺมุขกปฺปิยการโกติฯ เตสุ ภิกฺขุนา นิทฺทิฏฺโฐ สมฺมุขาสมฺมุขวเสน จตุพฺพิโธ โหติ, ตถา ทูเตน นิทฺทิฏฺโฐปิฯ

กถํ? อิเธกโจฺจ ภิกฺขุสฺส จีวรตฺถาย ทูเตน อกปฺปิยวตฺถุํ ปหิณติ, ทูโต จ ตํ ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘อิทํ, ภเนฺต, อิตฺถนฺนาเมน ตุมฺหากํ จีวรตฺถาย ปหิตํ, คณฺหถ น’’นฺติ วทติฯ ภิกฺขุ ‘‘อิทํ น กปฺปตี’’ติ ปฏิกฺขิปติฯ ทูโต ‘‘อตฺถิ ปน เต, ภเนฺต, เวยฺยาวจฺจกโร’’ติ ปุจฺฉติ, ปุญฺญตฺถิเกหิ จ อุปาสเกหิ ‘‘ภิกฺขูนํ เวยฺยาวจฺจํ กโรถา’’ติ อาณตฺตา วา ภิกฺขูนํ วา สนฺทิฏฺฐา สมฺภตฺตา เกจิ เวยฺยาวจฺจกรา โหนฺติ, เตสํ อญฺญตโร ตสฺมึ ขเณ ภิกฺขุสฺส สนฺติเก นิสิโนฺน โหติ, ภิกฺขุ ตํ นิทฺทิสติ ‘‘อยํ ภิกฺขูนํ เวยฺยาวจฺจกโร’’ติ ฯ ทูโต ตสฺส หเตฺถ อกปฺปิยวตฺถุํ ทตฺวา ‘‘เถรสฺส จีวรํ กิณิตฺวา เทหี’’ติ คจฺฉติ, อยํ **ภิกฺขุนา สมฺมุขานิทฺทิฏฺโฐ**ฯ

โน เจ ภิกฺขุสฺส (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๗; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๖๕) สนฺติเก นิสิโนฺน โหติ, อปิจ โข ภิกฺขุ นิทฺทิสติ ‘‘อสุกสฺมึ นาม คาเม อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขูนํ เวยฺยาวจฺจกโร’’ติฯ โส คนฺตฺวา ตสฺส หเตฺถ อกปฺปิยวตฺถุํ ทตฺวา ‘‘เถรสฺส จีวรํ กิณิตฺวา ทเทยฺยาสี’’ติ อาคนฺตฺวา ภิกฺขุสฺส อาโรเจตฺวา คจฺฉติ, อยเมโก **ภิกฺขุนา อสมฺมุขานิทฺทิฏฺโฐ**ฯ

น เหว โข โส ทูโต อตฺตนา อาคนฺตฺวา อาโรเจติ, อปิจ โข อญฺญํ ปหิณติ ‘‘ทินฺนํ มยา, ภเนฺต, ตสฺส หเตฺถ จีวรเจตาปนฺนํ, จีวรํ คเณฺหยฺยาถา’’ติ, อยํ ทุติโย **ภิกฺขุนา อสมฺมุขานิทฺทิฏฺโฐ**ฯ

น เหว โข อญฺญํ ปหิณติ, อปิจ โข คจฺฉโนฺตว ภิกฺขุํ วทติ ‘‘อหํ ตสฺส หเตฺถ จีวรเจตาปนฺนํ ทสฺสามิ, ตุเมฺห จีวรํ คเณฺหยฺยาถา’’ติ, อยํ ตติโย **ภิกฺขุนา อสมฺมุขานิทฺทิฏฺโฐ**ติ เอวํ เอโก สมฺมุขานิทฺทิฏฺโฐ ตโย อสมฺมุขานิทฺทิฏฺฐาติ อิเม จตฺตาโร **ภิกฺขุนา นิทฺทิฏฺฐเวยฺยาวจฺจกรา** นามฯ เอเตสุ อิมสฺมึ ราชสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ

อปโร ภิกฺขุ ปุริมนเยเนว ทูเตน ปุจฺฉิโต นตฺถิตาย วา อวิจาเรตุกามตาย วา ‘‘นตฺถมฺหากํ กปฺปิยการโก’’ติ วทติ, ตสฺมิญฺจ ขเณ โกจิ มนุสฺโส อาคจฺฉติ, ทูโต ตสฺส หตฺเถ อกปฺปิยวตฺถุํ ทตฺวา ‘‘อิมสฺส หตฺถโต จีวรํ คเณฺหยฺยาถา’’ติ วตฺวา คจฺฉติ, อยํ **ทูเตน สมฺมุขา นิทฺทิฏฺโฐ**ฯ

อปโร ทูโต คามํ ปวิสิตฺวา อตฺตนา อภิรุจิตสฺส กสฺสจิ หตฺเถ อกปฺปิยวตฺถุํ ทตฺวา ปุริมนเยเนว อาคนฺตฺวา วา อาโรเจติ, อญฺญํ วา ปหิณติ, ‘‘อหํ อสุกสฺส นาม หตฺเถ จีวรเจตาปนฺนํ ทสฺสามิ, ตุเมฺห จีวรํ คเณฺหยฺยาถา’’ติ วตฺวา วา คจฺฉติ, อยํ ตติโย **ทูเตน อสมฺมุขา นิทฺทิฏฺโฐ**ติ เอวํ เอโก สมฺมุขานิทฺทิฏฺโฐ, ตโย อสมฺมุขานิทฺทิฏฺฐาติ อิเม จตฺตาโร **ทูเตน นิทฺทิฏฺฐเวยฺยาวจฺจกรา** นามฯ เอเตสุ เมณฺฑกสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ

วุตฺตเญฺหตํ –

> ‘‘สนฺติ, ภิกฺขเว, มนุสฺสา สทฺธา ปสนฺนา, เต กปฺปิยการกานํ หตฺเถ หิรญฺญํ อุปนิกฺขิปนฺติ ‘อิมินา อยฺยสฺส ยํ กปฺปิยํ, ตํ เทถา’ติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยํ ตโต กปฺปิยํ, ตํ สาทิตุํ, น เตฺววาหํ, ภิกฺขเว, เกนจิ ปริยาเยน ชาตรูปรชตํ สาทิตพฺพํ ปริเยสิตพฺพนฺติ วทามี’’ติ (มหาว. ๒๙๙)ฯ

เอตฺถ จ โจทนาย ปริมาณํ นตฺถิฯ มูลํ อสาทิยเนฺตน สหสฺสกฺขตฺตุมฺปิ โจทนาย วา ฐาเนน วา กปฺปิยภณฺฑํ สาทิตุํ วฏฺฏติฯ โน เจ เทติ, อญฺญํ กปฺปิยการกํ ฐเปตฺวาปิ อาหราเปตพฺพํฯ สเจ อิจฺฉติ, มูลสามิกานมฺปิ กเถตพฺพํฯ โน เจ อิจฺฉติ, น กเถตพฺพํฯ

อปโร ภิกฺขุ ปุริมนเยเนว ทูเตน ปุจฺฉิโต ‘‘นตฺถมฺหากํ กปฺปิยการโก’’ติ วทติ, ตทโญฺญ สมีเป ฐิโต สุตฺวา ‘‘อาหร, โภ, อหํ อยฺยสฺส จีวรํ เจตาเปตฺวา ทสฺสามี’’ติ วทติฯ ทูโต ‘‘หนฺท, โภ, ทเทยฺยาสี’’ติ ตสฺส หตฺเถ ทตฺวา ภิกฺขุสฺส อนาโรเจตฺวาว คจฺฉติ, อยํ **มุขเววฏิกกปฺปิยการโก**ฯ

อปโร (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๓๘-๕๓๙; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๖๕) ภิกฺขุโน อุปฏฺฐากสฺส วา อญฺญสฺส วา หตฺเถ อกปฺปิยวตฺถุํ ทตฺวา ‘‘เถรสฺส จีวรํ ทเทยฺยาสี’’ติ เอตฺตาว ปกฺกมติ, อยํ **ปรมฺมุขกปฺปิยการโก**ติ อิเม เทฺว **อนิทฺทิฏฺฐกปฺปิยการกา** นามฯ เอเตสุ อญฺญาตกอปฺปวาริเตสุ วิย ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ

สเจ สยเมว จีวรํ อาเนตฺวา เทนฺติ, คเหตพฺพํฯ โน เจ, น กิญฺจิ วตฺตพฺพาฯ เตนาห **‘‘สเจ’’**ติอาทิฯ **กปฺปิยการเก**ติ สมฺมุขาสมฺมุขวเสน จตฺตาโร กปฺปิยการเกติ อโตฺถฯ **‘‘ทายโก สยเมวา’’**ติ อิมินา ภิกฺขุํ ปฏิกฺขิปติ, น ทูตํฯ ตสฺมา ทูเตน นิทฺทิฏฺโฐปิ ยถารุจิ โจเทตุํ วฏฺฏติฯ มุขํ วิวริตฺวา สยเมว กปฺปิยการกตฺตํ อุปคโตติ **มุขเววฏิกกปฺปิยการโกฯ เอวน**ฺติ ‘‘เอโส โข’’ติอาทินา ยถาวุเตฺตน อาการเนฯ **ทสฺสิตา โหนฺติ** สเงฺขปโตติ อธิปฺปาโยฯ

วุตฺตโจทนาฏฺฐานปริมาณโตติ วุตฺตโจทนาปริมาณโต จ วุตฺตฏฺฐานปริมาณโต จฯ **สนฺติกนฺ**ติ สมีปํฯ **ตตฺถา**ติ เอตฺถ กถมยมโตฺถ ลพฺภตีติ อาห **‘‘สมีปเตฺถ หิ อิทํ ภุมฺมวจน’’**นฺติ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ‘‘คงฺคายํ โคยูถานิ จรนฺติ, กูเป คคฺคกูล’’นฺติอาทีสุ วิย ยสฺมา สมีปาธาเร อิทํ สตฺตมีวิภตฺติวจนํ, ตสฺมา อยมโตฺถ ลพฺภตีติฯ **เอวํ อกโรโนฺต**ติ สามํ วา อคจฺฉโนฺต, ทูตํ วา อปาเหโนฺตฯ

อชฺชโณฺห, ภเนฺต, อาคเมหีติ, ภเนฺต, อชฺช เอกทิวสํ อมฺหากํ ติฏฺฐ, อธิวาเสหีติ อ โตฺถฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ อติเรเกสุ โจทนาฏฺฐาเนสุ อติเรกสญฺญิเวมติกอูนกสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ ติกฺขตฺตุํ โจทนาย ฉกฺขตฺตุํ ฐาเนน, อูนกติกฺขตฺตุํ โจทนาย อูนกจฺฉกฺขตฺตุํ ฐาเนน ลเทฺธปิ อนาปตฺติฯ **อปฺปิตตา**ติ ปติฏฺฐาปิตตา, ‘‘สญฺญโตฺต โส มยา’’ติอาทินา (ปารา. ๕๓๘) กถิตตาติ วุตฺตํ โหติฯ

ราชสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จีวรวโคฺค ปฐโมฯ

๒. เอฬกโลมวโคฺค

๑. โกสิยสิกฺขาปทวณฺณนา

โกสิยมิสฺสกนฺติ ‘‘โกสการกา’’ติ ลทฺธโวหารานํ ปาณกานํ โกสโต นิพฺพตฺตํ อํสุ **โกสิยํ,** เตน มิสฺสํ **โกสิยมิสฺสกํ**ฯ เตน ปน โกสิเยน อปฺปเกนาปิ มิสฺสิตํ โกสิยมิสฺสกเมว, น อิทํ อโพฺพหาริกนฺติ วตฺตุํ ลพฺภาฯ เตนาห **‘‘เอเกนาปี’’**ติอาทิฯ **โกสิยํสุนา**ติ กิมิโกสสมฺภเวน อํสุนาฯ **‘‘อนฺตมโส’’**ติอาทิกํ ปน อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส อจิตฺตกตฺตา วุตฺตํฯ **สนฺถตํ** นาม สนฺถริตฺวา กตํ อวายิมํฯ เตนาห **‘‘สเม ภูมิภาเค’’**ติอาทิฯ **อิมเสฺสว วจนสฺส อนุสาเรนา**ติ อิมเสฺสว ปฐมสนฺถตสฺส นิสฺสชฺชนวิธานวจนานุสาเรนฯ **สพฺพสนฺถต**นฺติ สพฺพสนฺถตนิสฺสชฺชนวิธานํฯ

อญฺญสฺสตฺถาย การาปเน ทุกฺกฏตฺตา อตฺตโน อตฺถาย การาปนวเสน **‘‘สาณตฺติก’’**นฺติ วุตฺตํฯ **อตฺตนา วิปฺปกตปริโยสาปนนเยนา**ติ ‘‘อตฺตนา วิปฺปกตํ อตฺตนา ปริโยสาเปติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ อตฺตนา วิปฺปกตํ ปเรหิ ปริโยสาเปติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ ปเรหิ วิปฺปกตํ อตฺตนา ปริโยสาเปติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ ปเรหิ วิปฺปกตํ ปเรหิ ปริโยสาเปติ, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปารา. ๕๔๕) อิมินา นเยนฯ **วิตานาทิกรเณ**ติ วิตานภูมตฺถรณสาณิปาการภิสิพิโพฺพหนกรเณฯ ยถา จ วิตานาทิกรเณ, เอวํ เตนากาเรน ปริโภเคปิ อนาปตฺติฯ ‘‘อวายิม’’นฺติ (ปารา. ๕๔๔) วุตฺตตฺตา วายิตฺวา กโรนฺตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ

โกสิยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. สุทฺธกาฬกสิกฺขาปทวณฺณนา

กาฬกานนฺติ สภาเวน วา รชเนน วา กาฬกานํฯ ยถาห ‘‘กาฬกํ นาม เทฺว กาฬกานิ ชาติยา กาฬกํ วา รชนกาฬกํ วา’’ติฯ **อเญฺญหิ อมิสฺสิตาน**นฺติ อเญฺญหิ อมิสฺสิตกาฬกานนฺติ อโตฺถฯ ‘‘ยถา ปฐเม ‘เอเกนาปิ โกสิยํสุนา’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. โกสิยสิกฺขาปทวณฺณนา) วุตฺตํ, ตถา อิธาปิ ‘เอเกนาปิ อเญฺญน อมิเสฺสตฺวา’ติ อวุตฺตตฺตา อเญฺญน ปน มิสฺสกโภเคปิ อปญฺญายมานรูปกํ เจ ‘สุทฺธกาฬก’มิเจฺจว วุจฺจตี’’ติ (วชิร. ฏี. ปาราชิก ๕๔๗) วทนฺติฯ

เอตฺถ จ ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, สุทฺธกาฬกานํ เอฬกโลมานํ สนฺถต’’นฺติอาทินา (ปารา. ๕๔๙) นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ **เสส**นฺติ ปุพฺพปโยคทุกฺกฏจตุกฺกปาจิตฺติยาทิกํฯ อเงฺคสุ ปน **‘‘สุทฺธกาฬกภาโว’’**ติ อยํ วิเสโสฯ

สุทฺธกาฬกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. เทฺวภาคสิกฺขาปทวณฺณนา

คเหตพฺพาติ ยถา กาฬกา อธิกา น โหนฺติ, ตถา คเหตพฺพาฯ ฐเปตฺวา เจตฺถ กาฬกโอทาเต อวเสสา โคจริเยสฺเยว สงฺคหํ คจฺฉนฺตีติ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๕๕๒) ทฏฺฐพฺพํฯ เอตฺถ จ **เทฺวภาคา**ติ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉโท กาฬกานํ อธิกคฺคหณสฺส ปฏิเกฺขปวเสน สิกฺขาปทสฺส ปญฺญตฺตตฺตาฯ ตสฺมา กาฬกานํ ภาคทฺวยโต อธิกํ น วฏฺฏติ, อูนกํ วฏฺฏติฯ เตนาห **“เอกสฺสาปี”**ติ อาทิฯ **เอกสฺสาปิ กาฬกโลมสฺส อติเรกภาเว**ติ ตุลาย ธารยิตฺวา ฐปิเตสุ อนฺตมโส วาตเวเคนปิ ปหิตสฺส เอกสฺสาปิ กาฬกโลมสฺส อธิกภาเว สตีติ อโตฺถฯ **“ตติยํ โอทาตานํ, จตุตฺถํ โคจริยาน”**นฺติ อิทํ ปน เหฏฺฐิมปริเจฺฉโท เตสํ อธิกคฺคหเณ ปฏิเกฺขปาภาวโตฯ ตสฺมา เตสํ วุตฺตปฺปมาณโต อธิกมฺปิ วฏฺฏติฯ

เอตฺถ จ ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, สนฺถตํ อนาทิยิตฺวา เทฺว ตุเล สุทฺธกาฬกานํ เอฬกโลมานํ, ตุลํ โอทาตานํ, ตุลํ โคจริยานํ สนฺถตํ การาปิตํ นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๕๕๔) อิมินา นเยน นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ อาทาย จ วุตฺตปริเจฺฉเทน อนาทาย จ กรณโต **กิริยากิริยํ**ฯ **เสส**นฺติ ปุพฺพปโยคทุกฺกฏจตุกฺกปาจิตฺติยาทิกํฯ อยํ ปน วิเสโส – ตุลํ โอทาตานํ ตุลํ โคจริยานํ อาทิยิตฺวา กรเณ, พหุตรํ โอทาตานํ พหุตรํ โคจริยานํ อาทิยิตฺวา กรเณ , สุทฺธํ โอทาตานํ สุทฺธํ โคจริยานํ อาทิยิตฺวา กรเณ จ อนาปตฺตีติฯ

อเงฺคสุ ปน ปฐมงฺคํ กาฬกานํ เทฺวภาคโต อติเรกภาโวติ ทฏฺฐพฺพํฯ อิมานิ ตีณิ น เกวลํ อนิสฺสชฺชิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏนฺตีติ อาห **“อิมานิ ปนา”**ติอาทิฯ **“ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏนฺตี”**ติ อิมินา ยทิ ปริภุญฺชติ, ทุกฺกฏนฺติ ทเสฺสติฯ

เทฺวภาคสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. ฉพฺพสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา

ยํ สนฺถตสมฺมุติํ เทตีติ สมฺพโนฺธฯ **คิลานสฺส ภิกฺขุโน**ติ ยสฺส วินา สนฺถตา น ผาสุ โหติ, น สโกฺกติ จ สนฺถตํ อาทาย ปกฺกมิตุํ, เอวํภูตสฺส คิลานสฺส ภิกฺขุโนฯ **สนฺถตสมฺมุติํ เทตี**ติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ คิลาโน น สโกฺกติ สนฺถตํ อาทาย ปกฺกมิตุ’’นฺติอาทินา (ปารา. ๕๖๐) ปทภาชเน วุตฺตาย ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย สนฺถตสมฺมุติํ เทติฯ

สาติ สนฺถตสมฺมุติฯ **วูปสโนฺต วา ปุน กุปฺปตี**ติ วูปสโนฺต วา โส อาพาโธ ปุน กุปฺปติ, อนุวสฺสมฺปิ กาตุํ วฏฺฏติ, ปุน สมฺมุติทานกิจฺจํ นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ น เกวลํ ตสฺมิํเยว โรเค กุปฺปิเต, อถ โข อญฺญสฺมิํ โรเค กุปฺปิเตปิ คตคตฏฺฐาเน อนุวสฺสํ กาตุํ ลภติฯ เตเนว หิ **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘สเจ อโรโค หุตฺวา ปุน มูลพฺยาธินาว คิลาโน โหติ , โสเยว ปริหาโร, นตฺถญฺญํ ‘สมฺมุติกิจฺจ’นฺติ **ผุสฺสเทวเตฺถโร** อาหฯ **อุปติสฺสเตฺถโร** ปน โส วา พฺยาธิ ปฏิกุปฺปตุ, อโญฺญ วา, สกิํ ‘คิลาโน’ติ นามํ ลทฺธํ ลทฺธเมว, ปุน ‘สมฺมุติกิจฺจํ นตฺถี’ติ อาหา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๕๗) อุปติสฺสเตฺถรวาโท ปจฺฉา วุโตฺตฯ

เอตฺถ จ ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, สนฺถตํ อูนกฉพฺพสฺสานิ การาปิตํ อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยา นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๕๖๒) อิมินา นเยน นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ **“เสสํ ปฐมสทิสเมวา”**ติ อิมินา ‘‘อตฺตนา กตํ ปเรหิ ปริโยสาเปตี’’ติอาทิกํ อติทิฏฺฐํฯ อยํ ปน วิเสโส – ปริปุ

เณฺณ ฉพฺพเสฺส วา อติเรกฉพฺพเสฺส วา อนาปตฺติฯ อเงฺคสุ จ ฉพฺพสฺสานํ อโนฺตภาโว นา นาตฺตํฯ

ฉพฺพสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. นิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา

นิสีทนสนฺถตนฺติ ‘‘นิสีทนํ นาม สทสํ วุจฺจตี’’ติ เอตฺถ ปทภาชนิยํ (ปารา. ๕๖๘) วุตฺตตฺตา สทสํ สนฺถตํ, เอตฺถ จ นิสีทนคฺคหณํ สนฺถเต จีวรสญฺญานิวารณตฺถํ, ยโต เต ภิกฺขู กมฺพล จีวรสญฺญาย สนฺถตํ ฉเฑฺฑตฺวา ธุตงฺคานิ สมาทิยึสุฯ สยนาสนปฺปโยชนตฺตา สนฺถตสฺส **“ปุราณสนฺถตํ นามา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ สนฺถเตฯ **วิทตฺถิมตฺต**นฺติ สุคตวิทตฺถิมตฺตํฯ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉโท จายํ ‘‘อนาปตฺติ อลภโนฺต โถกตรํ อาทิยิตฺวา กโรตี’’ติ (ปารา. ๕๗๐) ปท ภาชเน วุตฺตตฺตาฯ **เอกเทเส**ติ อิทานิ กตฺตพฺพนวสนฺถตสฺส เอกปฺปเทเสฯ **วิชเฏฺตฺวา**ติ วิทฺธํ เสตฺวาฯ **อนาทา**ติ **ย**-การโลเปนายํ นิเทฺทโสติ อาห **“สติ ปุราณสนฺถเต อคฺคเหตฺวา”**ติฯ

เอตฺถ จ ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, นิสีทนสนฺถตํ อนาทิยิตฺวา ปุราณสนฺถตสฺส สามนฺตา สุคต วิทตฺถึ การาปิตํ นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๕๖๘) อิมินา นเยน นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ **สนฺถตวิสฺสชฺชนวตฺถุสฺมึ ปญฺญตฺต**นฺติ ภควตา สนฺถตานิ วิปฺปกิณฺณานิ ทิสฺวา ‘‘สทฺธา เทยฺยวินิปาตเน การณํ นตฺถิ, ปริโภคุปายํ เนสํ ทเสฺสสฺสามี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๖๖) สนฺถต วิสฺสชฺชนวตฺถุสฺมึ ปญฺญตฺตํฯ กิริยากิริยตฺตา อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส **“เสสํ ตติยสทิสเมวา”**ติ วุตฺตํ, เทฺวภาคสิกฺขาปทสทิสเมวาติ อโตฺถฯ อยํ ปน วิเสโส – ปุราณสนฺถตสฺส สามนฺตา สุคตวิทตฺถิยา อาทาย กรเณ, อลภนฺตสฺส โถกตรํ อาทาย กรเณ, สพฺพถา อลภนฺตสฺส อนา ทาย กรเณ จ อนาปตฺตีติฯ อเงฺคสุ ปเนตฺถ ปฐมงฺคปุราณสนฺถตสฺส สามนฺตา สุคตวิทตฺถิอ นาทิยนาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

นิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. เอฬกโลมสิกฺขาปทวณฺณนา

อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนสฺสาติ อทฺธานเมว มโคฺค **อทฺธานมโคฺค**, ตํ ปฏิปนฺนสฺสาติ อ โตฺถฯ เตนาห **“อทฺธานสงฺขาต”**นฺติอาทิฯ อทฺธานสเทฺทน วิเสสิตตฺตา ปน **“ทีฆมคฺค”**นฺติ วุตฺตํฯ อทฺธานคมนสมยสฺส วิภเงฺค ‘‘อทฺธโยชนํ คจฺฉิสฺสามีติ ภุญฺชิตพฺพ’’นฺติอาทิวจนโต (ปาจิ. ๒๑๘) อทฺธโยชนมฺปิ อทฺธานมโคฺค โหติฯ เอฬกโลมานิ เจตานิ อทฺธานมคฺคโต อญฺญตฺถ อุปฺปนฺนานิ ปฏิคฺคเหตุํ น วฏฺฏนฺติ, ยโต ‘‘อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนสฺสา’’ติอาทิกํ วุตฺตนฺติ อนุโยคํ สนฺธายาห **“สพฺพเณฺจต”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **สพฺพเณฺจต**นฺติ ‘‘ภิกฺขุโน ปเนว อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนสฺส เอฬกโลมานิ อุปฺปเชฺชยฺยุ’’นฺติอาทิกํ เอตํ สพฺพํฯ **วตฺถุมตฺตทีปนเมวา**ติ ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน โกสเลสุ ชนปเท สาวตฺถึ คจฺฉนฺตสฺส อนฺตรามเคฺค เอฬกโลมานิ อุปฺปชฺชิํสู’’ติอาทิกสฺส (ปารา. ๕๗๑) วตฺถุมตฺตสฺส ทีปนเมวฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ อทฺธานโต อญฺญตฺถาปิ ยตฺถ กตฺถจิ ฐาเนสุฯ **สหตฺถา**ติ กรณเตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ อาห **“สหเตฺถนา”**ติฯ ลกฺขณวจนเญฺจตํ, ตสฺมา เยน เกนจิ สรีราวยเวนาติ อโตฺถ ทฏฺฐ โพฺพฯ เตนาห **“อตฺตนา หริตพฺพานีติ อโตฺถ”**ติฯ **อสเนฺต หารเก**ติ เอตฺถ ปทานํ อโนฺต คธาวธารณโต อวธารณโตฺถ ลพฺภตีติ อาห **“อสเนฺตเยวา”**ติอาทิฯ

เอตฺถ จ ‘‘อิมานิ เม, ภนฺเต, เอฬกโลมานิ ติโยชนํ อติกฺกามิตานิ นิสฺสคฺคิยานี’’ติอาทินา (ปารา. ๕๗๓) นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ อติเรกติโยชเน อติเรกติโยชนสญฺญิเวมติกอูนกสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **วาสาธิปฺปาเยน คนฺตฺวา ตโต ปรํ หรเณ**ติ ยตฺถ คโต, ตตฺถ อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีนํ วา ปจฺจยาทีนํ วา อลาเภน ตโต ปรํ อญฺญตฺถ หรเณ, ตโตปิ อญฺญตฺถาติ เอวํ โยชนสตมฺปิ หรเณ อนาปตฺติฯ **อจฺฉินฺนํ วา นิสฺสฏฺฐํ วา**ติ โจเรหิ อจฺฉินฺนํ วา วินยกมฺมกตํ วาฯ **กตภณฺฑ**นฺติ กตํ ภณฺฑํ กมฺพลโกชวสนฺถตาทิ ยํ กิญฺจิ อนฺตมโส สุตฺตเกน พทฺธมตฺตมฺปิฯ เตนาห **‘‘อนฺตมโส’’**ติอาทิฯ โย ปน ตนฺกปตฺตตฺถวิกนฺตเร (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๗๕) วา อาโยคอํสพทฺธกกายพนฺธนาทีนํ อนฺตเรสุ วา ปิปฺผลิกาทีนํ มลรกฺขณตฺถํ สิปาฏิกายํ วา อนฺตมโส วาตาพาธิโก กณฺณจฺฉิเทฺทปิ โลมานิ ปกฺขิปิตฺวา คจฺฉติ , อาปตฺติเยวฯ สุตฺตเกน ปน พนฺธิตฺวา ปกฺขิตฺตํ กตภณฺฑฏฺฐาเน ติฏฺฐติ, เวณึ กตฺวา หรติ, อิทํ นิธานมุขํ นาม, อาปตฺติเยวฯ

ปฐมปฺปฏิลาโภติ อตฺตโน อตฺถาย เอฬกโลมานํ ปฐมุปฺปตฺติฯ เอเตน อจฺฉินฺนนิสฺสฏฺฐุปฺปฏิลทฺธานํ ปฏิเกฺขโปฯ **อญฺญสฺส อชานนฺตสฺส ยาเน ปกฺขิปิตฺวา**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๗๒) คจฺฉนฺต รถาทิเก วา หตฺถิปิฏฺฐิอาทีสุ วา สามิกสฺส อชานนฺตเสฺสว ‘‘หริสฺสตี’’ติ ปกฺขิปิตฺวาฯ อคจฺฉนฺตปิ เอเสว นโยฯ สเจ ปน อคจฺฉนฺต รถาทิมฺหิ วา หตฺถิปิฏฺฐิอาทีสุ วา ฐเปตฺวา อาโรหิตฺวา สาเรติ, เหฏฺฐา วา คจฺฉโนฺต โจเทติ, ปโกฺกสโนฺต วา อนุพนฺธาเปติ, ‘‘อญฺญํ หราเปตี’’ติ (ปารา. ๕๗๕) วจนโต อนาปตฺติฯ เอตฺถ จ ‘‘อชานนฺตสฺส ยาเน’’ติ อิมินา ชานนฺตสฺส เจ ยาเน ปกฺขิปติ, อญฺญํ หราเปติ นามาติ ทเสฺสติฯ **อหรณปจฺจาหรณ**นฺติ หรณปจฺจาหรณานมภาโวฯ

เอฬกโลมสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. เอฬกโลมโธวาปนสิกฺขาปทวณฺณนา

สเกฺกสูติ ‘‘สกฺยา วต, โภ กุมารา’’ติ (ที. นิ. ๑.๒๖๗) อุทานํ ปฏิจฺจ ‘‘สกฺยา’’ติ ลทฺธนามานํ นิวาโส เอโกปิ ชนปโท รุฬฺหิสเทฺทน **‘‘สกฺกา’’**ติ วุจฺจติ, ตสฺมึ สเกฺกสุ ชนปเทฯ **ฉพฺพคฺคิยา** นาม ปณฺฑุกโลหิตกาทโย ฉมูลกา, เตสํ สิสฺสา จฯ

เอฬกโลมโธวาปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. ชาตรูปสิกฺขาปทวณฺณนา

รชตนฺติ น เกวลํ รูปิยเมว อิธาธิเปฺปตํ, อถ โข ยํ กิญฺจิ โวหารคมนียํ กหาปณาทิ จ เอตํ อธิเปฺปตนฺติ อาห **‘‘อปิจา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **กหาปโณ**ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๓-๕๘๔) สุวณฺณมโย วา รูปิยมโย วา ปากติโก วาฯ **โลหมาสโก** นาม ตมฺพโลหาทีหิ กตมาสโกฯ **ทารุมาสโก** นาม สารทารุนา วา เวฬุเปสิกาย วา อนฺตมโส ตาลปเณฺณนปิ รูปํ ฉินฺทิตฺวา กตมาสโกฯ **ชตุมาสโก** นาม ลาขาย วา นิยฺยาเสน วา รูปํ สมุฏฺฐาเปตฺวา กตมาสโกฯ **‘‘เย โวหารํ คจฺฉนฺตี’’**ติ อิมินา ปน ปเทน โย โย ยตฺถ ยตฺถ ชนปเท ยทา ยทา โวหารํ คจฺฉติ, อนฺตมโส อฏฺฐิมโยปิ จมฺมมโยปิ รุกฺขผลพีชมโยปิ สมุฏฺฐาปิตรูโปปิ อสมุฏฺฐาปิตรูโปปิ สโพฺพ สงฺคหิโตฯ **ตเทวา**ติ ชาตรูปรชตเมวฯ **หิรญฺญํ** นาม กหาปโณฯ

‘‘สาทิยตี’’ติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ **‘‘คณฺหิตุกาโม โหตี’’**ติฯ น เกวลํ กายวาจาหิ ปฏิกฺขิตฺตเมว ปฏิกฺขิตฺตํ โหติ, อถ โข มนสาปิ ปฏิกฺขิตฺตํ ปฏิกฺขิตฺตเมว โหตีติ อาห **‘‘กายวาจาหี’’**ติอาทิฯ สเจ ปน กายวาจาหิ อปฺปฏิกฺขิปิตฺวา จิตฺเตน อธิวาเสติ, กายวาจาหิ กตฺตพฺพสฺส ปฏิเกฺขปสฺส อกรณโต อกิริยสมุฏฺฐานํ กายวจีทฺวาเร อาปตฺตึ อาปชฺชติฯ มโนทฺวาเร ปน อาปตฺติ นาม นตฺถิฯ

เอโก สตํ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๕๘๓-๕๘๔) วา สหสฺสํ วา ปาทมูเล ฐเปติ ‘‘ตุยฺหิทํ โหตู’’ติ, ภิกฺขุ ‘‘นยิทํ กปฺปตี’’ติ ปฏิกฺขิปติฯ อุปาสโก ‘‘ปริจฺจตฺตํ มยา ตุมฺหาก’’นฺติ คโต, อโญฺญ ตตฺถ อาคนฺตฺวา ปุจฺฉติ ‘‘กึ, ภเนฺต, อิท’’นฺติฯ ยํ เตน จ อตฺตนา จ วุตฺตํ, ตํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ โส เจ วทติ ‘‘โคเปสฺสามิ, ภเนฺต, คุตฺตฏฺฐานํ ทเสฺสถา’’ติ, สตฺตภูมิกมฺปิ ปาสาทํ อภิรุหิตฺวา ‘‘อิทํ คุตฺตฏฺฐาน’’นฺติ อาจิกฺขิตพฺพํ, ‘‘อิธ นิกฺขิปาหี’’ติ น วตฺตพฺพํฯ เอตฺตาวตา กปฺปิยญฺจ อกปฺปิยญฺจ นิสฺสาย ฐิตํ โหติ, ทฺวารํ ปิทหิตฺวา รกฺขเนฺตน วสิตพฺพํฯ สเจ กิญฺจิ วิกฺกายิกภณฺฑํ ปตฺตํ วา จีวรํ วา อาคจฺฉติ, ‘‘อิทํ คเหสฺสถ, ภเนฺต’’ติ วุเตฺต ‘‘อุปาสก, อตฺถิ อมฺหากํ อิมินา อโตฺถ, วตฺถุ จ เอวรูปํ นาม สํวิชฺชติ, กปฺปิยการโก นตฺถี’’ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ โส วทติ ‘‘อหํ กปฺปิยการโก ภวิสฺสามิ, ทฺวารํ วิวริตฺวา เทถา’’ติ, ทฺวารํ วิวริตฺวา ‘‘อิมสฺมึ โอกาเส ฐปิต’’นฺติ วตฺตพฺพํ, ‘‘อิมํ คณฺหา’’ติ น วตฺตพฺพํฯ เอวมฺปิ กปฺปิยญฺจ อกปฺปิยญฺจ นิสฺสาย ฐิตเมว โหติฯ โส เจตํ คเหตฺวา ตสฺส กปฺปิยภณฺฑํ เทติ, วฏฺฏติฯ สเจ อธิกํ คณฺหาติ, ‘‘น มยํ ตว ภณฺฑํ คณฺหาม, นิกฺขมาหี’’ติ วตฺตโพฺพฯ

สงฺฆมเชฺฌเยว นิสฺสชฺชิตพฺพนฺติ เอตฺถ ยสฺมา รูปิยํ นาม อกปฺปิยํ, ตสฺมา ‘‘นิสฺสชฺชิตพฺพํ สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา’’ติ น วุตฺตํฯ ยสฺมา ปน ตํ ปฏิคฺคหิตมตฺตเมว, น เตน กิญฺจิ กปฺปิยภณฺฑํ เจตาปิตํ, ตสฺมา อุปาเยน ปริโภคทสฺสนตฺถํ ‘‘สงฺฆมเชฺฌเยว นิสฺสชฺชิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ **อาทิ**-สเทฺทน เตลาทีนํ คหณํฯ **โส**ติ โย คหโฏฺฐ ‘‘สปฺปิ วา เตลํ วา วฏฺฏติ อุปาสกา’’ติอาทินา นเยน วุโตฺต, โสฯ **อเญฺญน ลภิตฺวา**ติ ภิกฺขุนา วา อารามิเกน วา อตฺตโน วสฺสเคฺคน ลภิตฺวาฯ **ตโต นิพฺพตฺตรุกฺขจฺฉายาปี**ติ นิสฺสคฺคิยวตฺถุนา อาหฏพีชโต นิพฺพตฺตรุกฺขปริเจฺฉเทน ฐิตจฺฉายาปิ, ปริเจฺฉทาติกฺกนฺตา ปน อาคนฺตุกตฺตา วฏฺฏติฯ **โน เจ ฉเฑฺฑตี**ติ อถ เนว คเหตฺวา คจฺฉติ, น ฉเฑฺฑติ, ‘‘กึ มยฺหํ อิมินา พฺยาปาเรนา’’ติ เยนกามํ ปกฺกมติฯ **ปญฺจงฺคสมนฺนาคโต** ‘‘โย น ฉนฺทาคตึ คเจฺฉยฺย, น โทสาคตึ คเจฺฉยฺย, น โมหาคตึ คเจฺฉยฺย, น ภยาคตึ คเจฺฉยฺย, ฉฑฺฑิตาฉฑฺฑิตญฺจ ชาเนยฺยา’’ติ (ปารา. ๕๘๔) เอวํ วุตฺตปญฺจเงฺคหิ สมนฺนาคโตฯ **สมฺมนฺนิตโพฺพ**ติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ รูปิยฉฑฺฑกํ สมฺมเนฺนยฺยา’’ติอาทินา ปทภาชเน วุตฺตาย ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย สมฺมนฺนิตโพฺพฯ

อนิมิตฺตํ กตฺวา คูถํ วิย ฉเฑฺฑตพฺพนฺติ ปติตฏฺฐานํ สลฺลกฺขณวเสน นิมิตฺตํ อกตฺวา คูถํ วิย ฉเฑฺฑตพฺพํ, อกฺขีนิ นิมีเลตฺวาว นทิยา วา ปปาเต วา วนคหเน วา คูถํ วิย อนเปเกฺขน ปติโตกาสํ อสมนฺนาหรเนฺตน ปาเตตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ เตนาห ‘‘คูถํ วิย ฉเฑฺฑตพฺพ’’นฺติฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ รูปิยสญฺญิเวมติกอรูปิยสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **อรูปิเย รูปิยสญฺญิโน**ติ ขรปตฺตาทีสุ สุวณฺณาทิสญฺญิโนฯ **รตนสิกฺขาปทนเยนา**ติ ‘‘อชฺฌาราเม วา อชฺฌาวสเถ วา’’ติ (ปาจิ. ๕๐๕) เอตฺถ วุตฺตวิธินาฯ

ชาตรูปสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. รูปิยสํโวหารสิกฺขาปทวณฺณนา

กตาทิวเสนาติ กตอกตกตากตวเสนฯ สุวณฺณาทิจตุพฺพิธมฺปิ นิสฺสคฺคิยวตฺถุ อิธ รูปิยคฺคหเณน คหิตนฺติ อาห **“ชาตรูปรชตปริวตฺตน”**นฺติฯ อิทญฺจ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เตนาห **“ปุริมสิกฺขาปเทน หี”**ติอาทิฯ **ปริวตฺตน**นฺติ สาทิตรูปิยสฺส ปริวตฺตนํฯ **ปุริมนยานุสาเรนา**ติ ‘‘อหํ, ภนฺเต, นานปฺปการกํ รูปิยสํโวหารํ สมาปชฺชิํ, อิทํ เม นิสฺสคฺคิย’’นฺติอาทินา (ปารา. ๕๘๙)ฯ

รูปิยสํโวหารวตฺถุสฺมินฺติ ปฏิคฺคหณเสฺสว ปฏิกฺขิตฺตตฺตา ปฏิคฺคหิตปริวตฺตเน โทสํ อทิสฺวา รูปิยปริวตฺตเนฯ **ตสฺส วา**ติ ปริวตฺติตสฺส วาฯ **ธนสฺส วา**ติ อตฺตโน มูลธนสฺส วา ฯ อตฺตโน วา หิ อรูปิเยน ปรสฺส รูปิยํ เจตาเปยฺย, อตฺตโน วา รูปิเยน ปรสฺส อรูปิยํ, อุภยถาปิ รูปิยสํโวหาโร กโตว โหตีติฯ

รูปิยสํโวหารสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. กยวิกฺกยสิกฺขาปทวณฺณนา

รูปิยสํโวหารสฺส ปน เหฏฺฐาสิกฺขาปเทน คหิตตฺตา กปฺปิยภณฺฑานเมเวตฺถ คหณนฺติ อาห **“จีวราทีน”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **จีวราทีนํ กปฺปิยภณฺฑาน**นฺติ อนฺตมโส ทสิกสุตฺตํ อุปาทาย จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยานํ เยสํ เกสญฺจิ กปฺปิยภณฺฑานํฯ **กยํ** นาม ปรภณฺฑสฺส คหณํฯ **วิกฺกยํ** นาม อตฺตโน ภณฺฑสฺส ทานํฯ เตนาห **“อิมินา อิมํ เทหี”**ติอาทิฯ **ปรสฺสา**ติ ฐเปตฺวา ปญฺจ สหธมฺมิเก อญฺญสฺสฯ เอตฺถ จ ‘‘อหํ, ภนฺเต, นานปฺปการกํ กยวิกฺกยํ สมาปชฺชิํ, อิทํ เม นิสฺสคฺคิยํ, อิมาหํ สงฺฆสฺส นิสฺสชฺชามี’’ติอาทินา (ปารา. ๕๙๕) นเยน นิสฺสชฺชิตพฺพํฯ เตนาห **“วุตฺตลกฺขณวเสนา”**ติอาทิฯ นนุ เจตฺถ จีวรโธวเน วา เกสเจฺฉทเน วา ภูมิโสธนาทินวกมฺเม วา ปรภณฺฑํ อตฺตโน หตฺถคตํ นิสฺสชฺชิตพฺพํ นาม นตฺถิ, ตตฺถ กิํ กาตพฺพนฺติ อาห **“อสเนฺต ปาจิตฺติยํ เทเสตพฺพเมวา”**ติฯ ยถา นิสฺสคฺคิยวตฺถุมฺหิ ปริภุเตฺต วา นเฏฺฐ วา ปาจิตฺติยํ เทเสติ, เอวํ อิธาปิ เทเสตพฺพเมวาติ อธิปฺปาโยฯ

อิทํ อมฺหากํ อตฺถีติ อิทํ ปฏิคฺคหิตํ เตลํ วา สปฺปิ วา อมฺหากํ สํวิชฺชติฯ **อมฺหากญฺจ อิมินา จ อิมินา จ อโตฺถ**ติ อมฺหากญฺจ ตทเญฺญน อิมินา จ อิมินา จ อปฺปฏิคฺคหิตเกน อโตฺถฯ **“รูปิยสํโวหาเร วุตฺตนยเมวา”**ติ อิมินา ‘‘ติกปาจิตฺติยํ อกยวิกฺกเย กยวิกฺกยสญฺญิโน จ เวมติกสฺส จ ทุกฺกฏ’’นฺติ อิมํ นยมติทิสติฯ

กยวิกฺกยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เอฬกโลมวโคฺค ทุติโยฯ

๓. ปตฺตวโคฺค

๑. ปตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา

อวิกปฺปิโตติ ‘‘อิมํ ปตฺตํ ตุยฺหํ วิกเปฺปมี’’ติอาทินา นเยน อวิกปฺปิโตฯ **อฑฺฒาฬฺหโกทนํ คณฺหาตี**ติ มคธนาฬิยา ทฺวินฺนํ ตณฺฑุลนาฬีนํ โอทนํ คณฺหาติฯ **“มคธนาฬิ** นาม อฑฺฒเตรสปลา โหตี’’ติ **อนฺธกฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ ‘‘สีหฬทีเป ปกตินาฬิ มหนฺตา, ทมิฬนาฬิ ขุทฺทกา, มคธนาฬิ ปมาณยุตฺตา, ตาย มคธนาฬิยา ทิยฑฺฒนาฬิ เอกา สีหฬนาฬิ โหตี’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๒) **มหาอฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ **อนุตฺตณฺฑุล**นฺติ ปากโต อุกฺกนฺตํ ตณฺฑุลํ

อุตฺตณฺฑุลํ, น อุตฺตณฺฑุลํ **อนุตฺตณฺฑุลํ**ฯ **สพฺพสมฺภารสงฺขโต**ติ ชีรกาทิสพฺพสมฺภาเรหิ สงฺขโตฯ อาโลปสฺส จตุตฺถภาคปฺปมาณํ พฺยญฺชนํ อาโลปสฺส อนุรูปพฺยญฺชนํฯ

เอวํ อุกฺกฏฺฐปตฺตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ มชฺฌิโมมกานิ ทเสฺสตุํ **“อุกฺกฏฺโฐโต”**ติอาทิมาหฯ ตตฺรายํ นโย – สเจ นาฬิโกทนาทิ สพฺพมฺปิ ปกฺขิตฺตํ วุตฺตนเยเนว เหฏฺฐิมราชิสมํ ติฏฺฐติ, อยํ **มชฺฌิโม** นาม ปโตฺตฯ สเจ ตํ ราชึ อติกฺกมฺม ถูปีกตํ ติฏฺฐติ, อยํ **มชฺฌิโมมโก** นาม ปโตฺตฯ สเจ ตํ ราชึ น สมฺปาปุณาติ, อโนฺตคธเมว โหติ, อยํ **มชฺฌิมุกฺกโฏฺฐ** นาม ปโตฺตฯ สเจ ปโตฺตทนาทิ สพฺพมฺปิ ปกฺขิตฺตํ เหฏฺฐิมราชิสมํ ติฏฺฐติ, อยํ **โอมโก** นาม ปโตฺตฯ สเจ ตํ ราชึ อติกฺกมฺม ถูปีกตํ ติฏฺฐติ, อยํ **โอมโกมโก** นาม ปโตฺตฯ สเจ ตํ ราชึ น สมฺปาปุณาติ, อโนฺตคธเมว โหติ, อยํ **โอมกุกฺกโฏฺฐ** นาม ปโตฺตติฯ เตนาห **“เตสมฺปิ วุตฺตนเยเนว เภโทเวทิตโพฺพ”**ติฯ

อิทานิ เตสุ อธิฏฺฐานวิกปฺปนานธิฏฺฐานาวิกปฺปนุปเค ทเสฺสตุํ **“อิเจฺจเตสู”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อุกฺกฏฺฐุกฺกโฏฺฐ**ติ อุกฺกฏฺโฐโต อุกฺกโฏฺฐฯ ตโต หิ โส ‘‘อปโตฺต’’ติ วุโตฺตฯ **โอมโกมโก**ติ โอมกโต โอมโกฯ ตโต หิ โส ‘‘อปโตฺต’’ติ วุโตฺตฯ เอเต ปน ภาชนปริโภเคน ปริภุญฺชิตพฺพา, น อธิฏฺฐานุปคา น วิกปฺปนุปคา, อิตเร ปน สตฺต อธิฏฺฐหิตฺวา วา วิกเปฺปตฺวา วา ปริภุญฺชิตพฺพาฯ เตนาห **“เสสา สตฺต ปตฺตา ปมาณยุตฺตา นามา”**ติฯ

ตสฺมาติ ยสฺมา สตฺต ปตฺตา ปมาณยุตฺตา, ตสฺมาฯ **สมณสารุเปฺปน ปกฺก**นฺติ เอตฺถ อโยปโตฺต ปญฺจหิ ปาเกหิ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๐๘) ปโกฺก สมณสารุเปฺปน ปโกฺก โหติ, มตฺติกาปโตฺต ทฺวีหิ ปาเกหิฯ สเจ เอโก ปาโก อูโน โหติ, น อธิฏฺฐานุปโคฯ ยถา จ สมณสารุเปฺปน ปโกฺกเยว อธิฏฺฐานุปโค, ตถา อุโภปิ ยํ มูลํ ทาตพฺพํ, ตสฺมึ ทิเนฺนเยว อธิฏฺฐานุปคาฯ ยทิ ปน อปฺปกมฺปิ อทินฺนํ โหติ, น อธิฏฺฐานุปคาฯ เตนาห **“สเจ ปนา”**ติอาทิฯ **“กากณิกมตฺตํ** นาม ทิยฑฺฒมาสี”ติ วทนฺติฯ สเจปิ ปตฺตสามิโก วทติ ‘‘ยทา ตุมฺหากํ มูลํ ภวิสฺสติ, ตทา ทสฺสถ, อธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชถา’’ติ, เนว อธิฏฺฐานุปโค โหติฯ ปากสฺส หิ อูนตฺตา ปตฺตสงฺขํ น คจฺฉติฯ มูลสฺส สกลสฺส วา เอกเทสสฺส วา อทินฺนตฺตา สกภาวํ น อุเปติ, อญฺญเสฺสว สโนฺตโก โหติฯ ตสฺมา ปาเก จ มูเล จ นิฏฺฐิเตเยว อธิฏฺฐานุปโค โหติฯ โย อธิฏฺฐานุปโค, เสฺวว วิกปฺปนุปโค จฯ เตนาห **“อปจฺจุทฺธรเณฺตนา”**ติอาทิฯ **อปจฺจุทฺธรเณฺตน วิกเปฺปตโพฺพ**ติ ปุราณปตฺตํ อปจฺจุทฺธรเณฺตน นโว ปโตฺต วิกเปฺปตโพฺพติ อโตฺถ, ฐเปตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ **กงฺคุสิตฺถ**นฺติ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ ลามกธญฺญสิตฺถนฺติ อาห **“กงฺคุสิตฺถนิกฺขมนมเตฺตน ฉิเทฺทนา”**ติฯ

ปตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อูนปญฺจพนฺธนสิกฺขาปทวณฺณนา

อสฺสาติ อิมสฺส ปตฺตสฺสฯ **เตน อูนปญฺจพนฺธเนนา**ติ เตน อูนปญฺจพนฺธเนน ปเตฺตน อุปลกฺขิโต หุตฺวาติ อโตฺถฯ อูนปญฺจพนฺธโน หิ ปโตฺต เอตฺถ ลกฺขณภาเวน คหิโตฯ เตเนวาห **“อิตฺถมฺภูตสฺส ลกฺขเณ กรณวจน”**นฺติฯ ตตฺถ **อิตฺถมฺภูตสฺสา**ติ กญฺจิ ปการํ ปตฺตสฺสฯ ลกฺขียเต อเนนาติ **ลกฺขณํ,** ตสฺมึ **กรณวจนํ,** ตติยาวิภตฺตีติ อโตฺถฯ **“ปกาโร”**ติ จ สามญฺญสฺส เภทโก วิเสโส วุจฺจติฯ ตถา หิ **อูนปญฺจพนฺธเนน ปเตฺตนา**ติ เอตฺถ ภิกฺขุภาวสามญฺญสฺส อูนปญฺจพนฺธนปตฺตภาโว ปกาโร, ตํ ภิกฺขุ อาปโนฺน, ตสฺส ปโตฺต ลกฺขณํฯ ยทิ อปริปุณฺณปญฺจพนฺธโน ปโตฺต อูนปญฺจพนฺธโน นาม โหติ, อถ กสฺมา อิมสฺส **ปทภาชนิยํ** อพนฺธ

โนปิ วุโตฺตติ อาห **“ตตฺถา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ วาโกยปญฺญาเสฯ พนฺธโนกาเส สติ วา อสติ วา พนฺธนวิรหิโต ปโตฺต อพนฺธโน, ปญฺจพนฺธนานํ โอกาโส อสฺสาติ **ปญฺจพนฺธโนกาโสฯ อปโตฺต**ติ ปโตฺต นาม น โหตีติ อโตฺถ, ปากติกํ กาตุํ อสมโตฺถติ วุตฺตํ โหติฯ อิทญฺจ อญฺญสฺส วิญฺญาปเน การณวจนํฯ เตนาห **“ตสฺมา อญฺญํ วิญฺญาเปตุํ วฏฺฏตี”**ติฯ

พนฺธนญฺจ นาเมตํ ยสฺมา พนฺธโนกาเส สติ โหติ, อสติ น โหติ, ตสฺมา ตสฺส ลกฺขณํ, พนฺธนวิธิญฺจ ทเสฺสตุํ **“ยสฺมิํ ปนา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ มุขวฏฺฏิสมีเป ปน ปตฺตเวธเกน วิชฺฌิยมาเน กปาลสฺส พหลตฺตา ภิชฺชติ, ตสฺมา เหฏฺฐา วิชฺฌิตโพฺพฯ เตนาห **“เหฏฺฐิมปริยเนฺต”**ติอาทิฯ **สุขุมํ วา ฉิทฺทํ กตฺวา พนฺธิตโพฺพ**ติ สุขุเม ฉิเทฺท ติปุปฏฺฏาทีหิ ปโยชนํ นตฺถิ, สุตฺตํ ปกฺขิปิตฺวาว อธิฏฺฐาตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ น เกวลํ ติปุสุตฺตกาทินาว พนฺธิตโพฺพติ อาห **“ผาณิต”**นฺติอาทิฯ **ผาณิตํ ฌาเปตฺวา ปาสาณจุเณฺณนา**ติ ปาสาณจุเณฺณน สทฺธิํ ผาณิตํ ปจิตฺวา ตถาปเกฺกน ปาสาณจุเณฺณนาติ อโตฺถฯ **นิสฺสชฺชิตโพฺพ**ติ ‘‘อยํ เม, ภเนฺต, ปโตฺต อูนปญฺจพนฺธเนน ปเตฺตน เจตาปิโต นิสฺสคฺคิโย, อิมาหํ สงฺฆสฺส นิสฺสชฺชามี’’ติ (ปารา. ๖๑๓) นิสฺสชฺชิตโพฺพฯ เตนาห **“นิสฺสชฺชเนฺตนา”**ติอาทิฯ **สมฺมเนฺตนา**ติ –

> ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ ปตฺตคฺคาหาปกํ สมฺมเนฺนยฺย, เอสา ญตฺติ ฯ สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ ปตฺตคฺคาหาปกํ สมฺมนฺนติ, ยสฺสายสฺมโต ขมติ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ปตฺตคฺคาหาปกสฺส สมฺมุติ, โส ตุณฺหสฺสฯ ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ สมฺมโต สเงฺฆน อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ ปตฺตคฺคาหาปโก, ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติ (ปารา. ๖๑๔) –

เอวํ ปทภาชเน วุตฺตาย ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย สมฺมเตนฯ **ปตฺตสฺส วิชฺชมานคุณํ วตฺวา**ติ ‘‘อยํ, ภเนฺต, ปโตฺต ปมาณยุโตฺต สุนฺทโร เถรานุรูโป’’ติอาทินา (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๑๕) วิชฺชมานานิสํสํ วตฺวาฯ **ปตฺตปริยโนฺต**ติ ปริยเนฺต ฐิตปโตฺตฯ **อเทเส**ติ มญฺจปีฐจฺฉตฺตนาคทนฺตกาทิเก อเทเสฯ ปตฺตสฺส หิ นิกฺขิปนเทโส ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อาธารก’’นฺติอาทินา นเยน ขนฺธเก วุโตฺตเยวฯ **อปริโภเคนา**ติ ยาคุรนฺธนรชนปจนาทินา อยุตฺตปริโภเคนฯ อนฺตรามเคฺค ปน พฺยาธิมฺหิ อุปฺปเนฺน อญฺญสฺมิํ ภาชเน อสติ มตฺติกาย ลิมฺปิตฺวา ยาคุํ ปจิตุํ, อุทกํ วา ตาเปตุํ วฏฺฏติฯ **วิสฺสเชฺชตี**ติ อญฺญสฺส เทติฯ สเจ ปน สทฺธิวิหาริโก วา อเนฺตวาสิโก วา อญฺญํ วรปตฺตํ ฐเปตฺวา ‘‘อยํ มยฺหํ สารุโปฺป, อยํ เถรสฺสา’’ติ คณฺหาติ, วฏฺฏติฯ อโญฺญ วา ตํ คเหตฺวา อตฺตโน ปตฺตํ เทติ, วฏฺฏติฯ ‘‘มยฺหเมว ปตฺตํ อาหรา’’ติ วตฺตพฺพกิจฺจํ นตฺถิฯ

ญาตกปฺปวาริเตติ เอตฺถ สงฺฆวเสน ปวาริตฏฺฐาเน ปญฺจพนฺธเนเนว วฏฺฏติ, ปุคฺคลวเสน ปน ปวาริตฏฺฐาเน อูนปญฺจพนฺธเนนาปิฯ **อกตวิญฺญตฺติ** นาม ‘‘วท, ภเนฺต, ปจฺจเยนา’’ติ เอวํ อกตฏฺฐาเน วิญฺญตฺติฯ

อูนปญฺจพนฺธนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. เภสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา

อุคฺคเหตฺวาติ อุคฺคหิตกํ กตฺวา, อปฺปฏิคฺคหิตํ สยเมว คเหตฺวาติ อโตฺถฯ สตฺตาหาติกฺกเมปิ อนาปตฺติกตา เจตฺถ อนโชฺฌหรณียตํ อาปนฺนตฺตาติ เวทิตพฺพํฯ กสฺมา เอเตน อิทํ ทสฺสิตํ โหตีติ อาห **“ตานิ หี”**ติอาทิฯ ภิสกฺกสฺส อิมานิ เตน อนุญฺญาตตฺตาติ **เภสชฺชานิ,** เยสํ

เกสญฺจิ สปฺปายานเมตํ อธิวจนํฯ เตนาห **“เภสชฺชกิจฺจํ กโรนฺตุ วา, มา วา, เอวํ ลทฺธโวหารานี”**ติฯ อิทานิ สตฺตาหกาลิกํ นิสฺสคฺคิยวตฺถุภูตํ สปฺปินวนีตํ ทเสฺสตุํ **“สปฺปิ นาม ควาทีน”**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **อาทิ**สเทฺทน อชิกาทีนํ คหณํฯ **“เยสํ มํสํ กปฺปตี”**ติ อิมินา ปากเฏหิ โคอชิกาทีหิ อญฺญานิปิ มิคโรหิตาทีนิ สงฺคณฺหาติฯ เยสญฺหิ ขีรํ อตฺถิ, สปฺปิปิ เตสํ อตฺถิเยวฯ ตํ ปน สุลภํ วา โหตุ, ทุลฺลภํ วา, อสํโมหตฺถํ วุตฺตํฯ **มกฺขิกามธุเมวา**ติ ขุทฺทกภมรมธุกรีหิ ตีหิ มกฺขิกาหิ กตํ มธุเมวฯ **อุจฺฉุรส**นฺติ สุโทฺธทกสมฺภินฺนานํ วเสน ทุวิธมฺปิ อุจฺฉุรสํฯ ‘‘อคิลานสฺส คุโฬทก’’นฺติ (มหาว. ๒๘๔) ปน อุทฺทิสฺส อนุญฺญาตตฺตา อุทกสมฺภิโนฺน อคิลานสฺส วฎฺฎติฯ **“อวตฺถุกปกฺกา วา”**ติ อิมินา สวตฺถุกปกฺกา น วฎฺฎตีติ ทเสฺสติฯ **มหาปจฺจริยํ** ปน ‘‘เอตํ สวตฺถุกปกฺกํ วฎฺฎติ, โน วฎฺฎตีติ ปุจฺฉํ กตฺวา อุจฺฉุผาณิตํ ปจฺฉาภตฺตํ โนวฎฺฎนกํ นาม นตฺถี’’ติ วุตฺตํ, ตํ ยุตฺตนฺติ **สมนฺตปาสาทิกายํ** (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๒๓) วุตฺตํฯ **อุจฺฉุวิกตี**ติ อุจฺฉุมฺหา นิพฺพตฺตา รสลสิกาทิกาฯ ปกตตฺตานํ ปฎินิเทฺทสตฺตา **ตํ**-สทฺทสฺส เตน ปกตานํ เภสชฺชานํ เอว คหณํ, น เตสํ วตฺถูนนฺติ อาห **“ตานิ เภสชฺชานี”**ติอาทิฯ **น เตสํ วตฺถูนี**ติ เตสํ สปฺปิอาทีนํ การณานิ ขีราทีนิ อปฺปฎิคฺคเหตฺวาติ อโตฺถฯ

วสาเตลนฺติ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๒๓) ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสานิ เภสชฺชานิ อจฺฉวสํ มจฺฉวสํ สุสุกาวสํ สูกรวสํ คทฺรภวส’’นฺติ (มหาว. ๒๖๒) เอวํ อนุญฺญาตวสานํ เตลํฯ **ยานี**ติ ยานิ เภสชฺชานิฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสานิ เภสชฺชานิ อจฺฉวสํ มจฺฉวสํ สุสุกาวสํ สูกรวสํ คทฺรภวสํ กาเล ปฎิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฎฺฐํ เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ เอวํ เตลตฺถํ วสาปฎิคฺคหณสฺส อนุญฺญาตตฺตา **“วสาเตลํ ปนา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ **กาเล**ติ ปุเรภตฺตํฯ **สํสฎฺฐ**นฺติ ปริสฺสาวิตํฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อนุญฺญาตํ, ตสฺมาฯ ‘‘อจฺฉวส’’นฺติ วจเนน ฐเปตฺวา มนุสฺสวสํ สเพฺพสํ อกปฺปิยมํสานํ วสาย อนุญฺญาตตฺตา **“ฐเปตฺวา มนุสฺสวส”**นฺติ วุตฺตํฯ

สามํ ปจิตฺวาติ กาเลเยว สามํ ปจิตฺวาฯ **นิพฺพตฺติตเตลมฺปี**ติ กาเลเยว อตฺตนา วิเวจิตเตลมฺปิฯ ติวิธมฺปิ เจตํ กาเลเยว วฎฺฎติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ‘‘กาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฎิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฎฺฐํ, ตํ เจ ปริภุเญฺชยฺย, อนาปตฺตี’’ติฯ ปจฺฉาภตฺตํ ปน ปฎิคฺคเหตุํ วา กาตุํ วา น วฎฺฎติเยวฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ‘‘วิกาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฎิคฺคหิตํ วิกาเล นิปฺปกฺกํ วิกาเล สํสฎฺฐํ, ตํ เจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ติณฺณํ ทุกฺกฎานํฯ กาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฎิคฺคหิตํ วิกาเล นิปฺปกฺกํ วิกาเล สํสฎฺฐํ, ตํ เจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทฺวินฺนํ ทุกฺกฎานํฯ กาเล เจ, ภิกฺขเว, ปฎิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ วิกาเล สํสฎฺฐํ, ตํ เจ ปริภุเญฺชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๖๒)ฯ **“สตฺตาหํ นิรามิสปริโภเคน วฎฺฎตี”**ติ อิมินา ปน ‘‘กาเล ปฎิคฺคหิตํ กาเล นิปฺปกฺกํ กาเล สํสฎฺฐํ เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ อิทํ นิรามิสปริโภคํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ

ยํ ปเนตฺถ (ปารา. อฎฺฐ. ๒.๖๒๓) สุขุมรชสทิสํ มํสํ วา นฺหารุ วา อฎฺฐิ วา โลหิตํ วา โหติ, ตํ อโพฺพหาริกํฯ สเจ ปน อนุปสมฺปโนฺน ตาย ปฎิคฺคหิตวสาย เตลํ กตฺวา เทติ, ตํ กถนฺติ อาห **“อนุปสมฺปเนฺนนา”**ติอาทิฯ **ตทหู**ติ ยสฺมิํ อหนิ ปฎิคฺคหิตํ, ตทหุฯ ปจฺฉาภตฺตโต ปฎฺฐาย ปน สตฺตาหํ นิรามิสเมว วฎฺฎติฯ ตตฺราปิ อโพฺพหาริกํ อโพฺพหาริกเมวฯ ยาวกาลิกวตฺถูนํ อเญฺญสํ วตฺถุํ ปจิตุํ น วฎฺฎตีติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **ยาวกาลิกวตฺถูน**นฺติ ยาวกาลิกํ วตฺถุ เอเตสนฺติ ยาวกาลิกวตฺถูนิ, เตสํ, ยาวกาลิกวตฺถุมนฺตานนฺติ อโตฺถฯ **อเญฺญส**นฺติ วสาเตลโต อเญฺญสํ สปฺปิอาทีนํฯ **วตฺถุ**นฺติ ขีราทิกํ ยาวกาลิกภูตํ วตฺถุํ, ปจิตุํ น วฎฺฎติเยว, สามํ ปากตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ

นิพฺพตฺติตสปฺปิํ วาติ ยาวกาลิกวตฺถุโต วิเวจิตสปฺปิํ วาฯ ยถา ตตฺถ ทธิคตํ วา ตกฺกคตํ วา ขยํ คมิสฺสติ, เอวํ ฌาปิตํ วาติ อโตฺถฯ **นวนีตํ วา**ติ ตกฺกพินฺทูนิปิ ทธิคุฬิกาโยปิ อปเนตฺวา สุโธตนวนีตํ ปจิตุํ วฏฺฏติ สามํปกฺกาภาวโตติ อธิปฺปาโยฯ ยทิ สยํปจิตสตฺตาหกาลิเกน สทฺธึ อามิสํ ภุญฺชติ, ตํ อามิสํ สยํปจิตสตฺตาหกาลิเกน มิสฺสิตํ อตฺตโน ยาวกาลิกภาวํ สตฺตาหกาลิเกน คณฺหาเปติฯ ตถา จ ยาวกาลิกํ อปกฺกมฺปิ สยํปกฺกภาวํ อุปคจฺฉตีติ **“ตํ ปน ตทหุ ปุเรภตฺตมฺปิ สามิสํ ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏตี”**ติ วุตฺตํฯ ยถา สยํปกฺกสตฺตาหกาลิกํ วสาเตลํ, สยํภชฺชิตสาสปาทิยาวชีวิกวตฺถูนํ เตลญฺจ สามิสํ ตทหุปุเรภตฺตมฺปิ น วฏฺฏติ, ตถา นวนีตสปฺปีติ เวทิตพฺพํฯ วุตฺตญฺจ –

> ‘‘ยาวกาลิกอาทีนิ , สํสฏฺฐานิ สหตฺตนา;
> คาหาปยนฺติ สพฺภาว’’นฺติ จ;
> ‘‘เตเหว ภิกฺขุนา ปตฺตํ, กปฺปเต ยาวชีวิกํ;
> นิรามิสํว สตฺตาหํ, สามิเส สามปากตา’’ติ จฯ

ขีราทิโตติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน ติลาทีนํ คหณํฯ **สามิสานิปี**ติ น เกวลํ นิรามิสาเนวาติ อโตฺถฯ ปจฺฉาภตฺตโต ปน ปฏฺฐาย น วฏฺฏนฺติเยวฯ สตฺตาหาติกฺกเมปิ อนาปตฺติ สวตฺถุกานํ ปฏิคฺคหิตตฺตาฯ ‘‘ตานิ ปฏิคฺคเหตฺวา’’ติ (ปารา. ๖๒๒) หิ วุตฺตํฯ เตนาห **“ปจฺฉาภตฺตโต ปฏฺฐายา”**ติอาทิฯ ปจฺฉาภตฺตํ ปฏิคฺคหิตเกหิ กตํ ปน อพฺภญฺชนาทีสุ อุปเนตพฺพํ, ปุเรภตฺตมฺปิ จ อุคฺคหิตเกหิ กตํฯ อุภเยสมฺปิ สตฺตาหาติกฺกเมปิ อนาปตฺติฯ **อโนฺตสตฺตาเห**ติ สตฺตาหพฺภนฺตเรฯ **อพฺภญฺชนาทีน**นฺติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน มุทฺธนิเตลอรุมกฺขนฆรธูปนาทีนํ คหณํฯ **อธิฏฺฐหิตฺวา**ติ ‘‘อิทานิ น มยฺหํ อโชฺฌหรณตฺถาย ภวิสฺสติ, อิทํ สปฺปิ จ เตลญฺจ วสา จ มุทฺธนิเตลตฺถํ วา อพฺภญฺชนตฺถํ วา ภวิสฺสติ, มธุ อรุมกฺขนตฺถํ วา ผาณิตํ ฆรธูปนตฺถํ วา ภวิสฺสตี’’ติ เอวํ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวาฯ

โก ปเนตฺถ ยาวกาลิกยาวชีวิกวตฺถูสุ วิเสโสติ อาห **“ยาวชีวิกานี”**ติอาทิฯ **ยาว อรุณสฺส อุคฺคมนา ติฏฺฐตี**ติ สตฺตมทิวเส กตเตลํ สเจ ยาว อรุณุคฺคมนา ติฏฺฐตีติ อโตฺถฯ **ปาฬิยํ อนาคตสปฺปิอาทีน**นฺติ เอตฺถ ตาว มิคโรหิตาทีนํ สปฺปิ ปาฬิยํ อนาคตสปฺปิ, ตถา นวนีตํ, นาฬิเกรนิมฺพโกสมฺพกรมนฺทสาสปอาทีนํ เตลํ ปน ปาฬิยํ อนาคตเตลํ, ตถา มธุกปุปฺผผาณิตํ ปาฬิยํ อนาคตผาณิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ น สพฺพํ มธุกปุปฺผผาณิตํ ผาณิตคติกนฺติ อาห **“สีตุทเกนา”**ติอาทิฯ **สีตุทเกน กต**นฺติ มธุกปุปฺผานิ สีตุทเก ปกฺขิปิตฺวา อมทฺทิตฺวา ปุปฺผรเส อุทกคเต สติ ตํ อุทกํ คเหตฺวา ปจิตฺวา กตํฯ **“ผาณิตคติกเมวา”**ติ อิมินา สตฺตาหกาลิกนฺติ ทเสฺสติ, น ปน นิสฺสคฺคิยวตฺถุนฺติฯ ตสฺมา สตฺตาหํ อติกฺกามยโต ทุกฺกฏนฺติ เวทิตพฺพํฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ **สมนฺตปาสาทิกายํ** สีตุทเกน กตํ มธุกปุปฺผผาณิตํ ปุเรภตฺตํ สามิสํ วฏฺฏติ , ปจฺฉาภตฺตโต ปฏฺฐาย สตฺตาหํ นิรามิสเมว, สตฺตาหาติกฺกเม วตฺถุคณนาย ทุกฺกฏ’’นฺติฯ สเจ ปน ขีรํ ปกฺขิปิตฺวา กตํ, ยาวกาลิกํฯ ขณฺฑสกฺขรํ ปน ขีรชลฺลิกํ อปเนตฺวา โสเธนฺติ, ตสฺมา วฏฺฏติ, อมฺพชมฺพุปนสกทลิขชฺชุริจิญฺจาทีนํ สเพฺพสํ ยาวกาลิกผลานํ ผาณิตํ ยาวกาลิกเมวาติ อาห **“อมฺพผาณิตาทีนิ ยาวกาลิกานี”**ติฯ

กายิกปริโภคํ วฏฺฏตีติ กายสฺส วา กาเย อรุโน วา มกฺขนํ วฏฺฏติ, อโชฺฌหริตุํ ปน น วฏฺฏติฯ **ยน**ฺติ สตฺตาหาติกฺกนฺตํ เภสชฺชํฯ **นิรเปโกฺข ปริจฺจชิตฺวา**ติ อนเปโกฺข สามเณรสฺส ทตฺวาฯ **ต**นฺติ เอวํ ปริจฺจชิตฺวา ปุน ลทฺธเภสชฺชํฯ เอวญฺหิ ทินฺนํ เภสชฺชํ สเจ โส สามเณโร อภิสงฺขริตฺวา วา อนภิสงฺขริตฺวา วา ตสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺย, คเหตฺวา นตฺถุกมฺมํ วา กาตพฺพํ,

อญฺญํ วา กญฺจิ ปริโภคํฯ เตนาห **“อโชฺฌหริตุมฺปิ วฏฺฏตี”**ติฯ สเจ โส พาโล โหติ, ทาตุํ น ชานาติ, อเญฺญน ภิกฺขุนา วตฺตพฺพ ‘‘อตฺถิ เต, สามเณร, เภสชฺช’’นฺติ, ‘‘อาม, ภเนฺต, อตฺถี’’ติฯ ‘‘อาหร, เถรสฺส เภสชฺชํ กริสฺสามา’’ติ, เอวมฺปิ วฏฺฏติฯ **วตฺถุคณนายา**ติ สปฺปิอาทิวตฺถุคณนาย เจว สปฺปิปิณฺฑาทิวตฺถุคณนาย จฯ มิสฺสิเตสุ ปน เอกํ นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ เอตฺถ จ ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, เภสชฺชํ สตฺตาหาติกฺกนฺตํ นิสฺสคฺคิยํ, อิมาหํ สงฺฆสฺส นิสฺสชฺชามี’’ติ (ปารา. ๖๒๓) นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ

สาธารณปญฺญตฺติฯ สตฺตาหํ อนติกฺกเนฺตปิ อติกฺกนฺตสญฺญิโน เจว เวมติกสฺส จ ทุกฺกฏํฯ อติกฺกเนฺต อนติกฺกนฺตสญฺญิโนปิ เวมติกสฺสปิ นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยเมว, ตถา อนธิฏฺฐิตาวิสชฺชิตานฏฺฐาวินฏฺฐาทฑฺฒาวิลุเตฺตสุ อธิฏฺฐิตาทิสญฺญิโนฯ อโนฺตสตฺตาหํ อธิฏฺฐิเต, วิสชฺชิเต, นเฏฺฐ, วินเฏฺฐ, ทเฑฺฒ, อจฺฉิเนฺน, วิสฺสาเสน คหิเต อุมฺมตฺตกาทีนญฺจ อนาปตฺติฯ อาจารวิปตฺติฯ สปฺปิอาทีนํ อตฺตโน สนฺตกตา, คณนุปคตา, สตฺตาหาติกฺกโมติ อิมาเนตฺถ ตีณิ องฺคานิฯ กถินสมุฏฺฐานํ, อกิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนํฯ เตนาห **“เสสํ จีวรวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพ”**นฺติ (กงฺขา. อฏฺฐ. กถินสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ

เภสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. วสฺสิกสาฏิกสิกฺขาปทวณฺณนา

ปจฺฉิมมาสสฺส ปฐมทิวสโต ปฏฺฐายาติ เชฏฺฐมูลปุณฺณมาสิยา ปจฺฉิมปาฏิปททิวสโต ปฏฺฐายฯ **ตาวา**ติ ตาว ปริมาเณ กาเลฯ เชฏฺฐมูลปุณฺณมาสิยา ปจฺฉิมปาฏิปททิวสโต ปฏฺฐาย ยาว กตฺติกปุณฺณมา, อิมสฺมิํ ปญฺจมาเสติ อโตฺถฯ **กาโล วสฺสิกสาฏิกายาติอาทินา**ติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘สมโย วสฺสิกสาฏิกาย, อเญฺญปิ มนุสฺสา วสฺสิกสาฏิกจีวรํ เทนฺตี’’ติ (ปารา. ๖๒๘) อิเมสํ คหณํฯ **เทถ เม วสฺสิกสาฏิกจีวรนฺติอาทิกายา**ติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน ปน ‘‘อาหรถ เม วสฺสิกสาฏิกจีวรํ, ปริวเตฺตถ เม วสฺสิกสาฏิกจีวรํ, เจตาเปถ เม วสฺสิกสาฏิกจีวร’’นฺติ อิเมสํ คหณํฯ อตฺตโน อญฺญาตกอปฺปวาริเตสุ ตทุภยํ กโรนฺตสฺส กิํ โหตีติ อาห **“อญฺญาตกอปฺปวาริตฏฺฐาเน”**ติอาทิฯ **“วตฺตเภเท ทุกฺกฏ”**นฺติ อิทํ วสฺสิกสาฏิกํ ปุเพฺพ อเทเนฺต สนฺธาย วุตฺตํฯ เย ปน ปุเพฺพปิ เทนฺติ, เตสุ วตฺตเภโท นตฺถิฯ วุตฺตญฺหิ **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘เย มนุสฺสา ปุเพฺพปิ วสฺสิกสาฏิกจีวรํ เทนฺติ, อิเม ปน สเจปิ อตฺตโน อญฺญาตกอปฺปวาริตา โหนฺติ, วตฺตเภโท นตฺถิ เตสุ สตุปฺปาทกรณสฺส อนุญฺญาตตฺตา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๘)ฯ **อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปเทน นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย**นฺติ ‘‘โย ปน ภิกฺขุ อญฺญาตกํ คหปติํ วา คหปตานิํ วา จีวรํ วิญฺญาเปยฺย อญฺญตฺร สมยา, นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปารา. ๕๑๘) อิมินา สิกฺขาปเทน นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํฯ อิทํ ปน ปกติยา วสฺสิกสาฏิกทายเกสุปิ โหติเยวฯ

คิมฺหานํ ปจฺฉิมทฺธมาสสฺส ปฐมทิวสโต ปฏฺฐายาติ เอตฺถ เชฏฺฐมูลกาฬปกฺขุโปสถสฺส ปจฺฉิมปาฏิปททิวสโต ปฏฺฐาย ยาว อาสาฬฺหิปุณฺณมา, อยมทฺธมาโส คิมฺหานํ ปจฺฉิมทฺธมาโส นาม, ตสฺส ปฐมทิวสโต ปฏฺฐายาติ อโตฺถ, อทฺธมาสสฺส ปฐมปาฏิปททิวสโต ปฏฺฐายาติ วุตฺตํ โหติฯ **กตฺติกมาสสฺส ปจฺฉิมทิวโส** นาม ปจฺฉิมกตฺติกมาสสฺส ปุณฺณมาฯ **เอตฺตาวตา**ติ ‘‘มาโส เสโส คิมฺหานนฺติ ภิกฺขุนา วสฺสิกสาฏิกจีวรํ ปริเยสิตพฺพํ, อทฺธมาโส เสโส คิมฺหานนฺติ กตฺวา นิวาเสตพฺพ’’นฺติ เอตฺตเกน คเณนฯ **ปริเยสนเกฺขตฺต**นฺติ ปริเยสนสฺส เขตฺตํฯ เอตสฺมิญฺหิ มาเส วสฺสิกสาฏิกํ อลทฺธํ ปริเยสิตุํ วฏฺฏติฯ **กรณนิวาสน**

เกฺขตฺตมฺปีติ กรณเกฺขตฺตเญฺจว นิวาสนเกฺขตฺตญฺจฯ **ปิ**-สเทฺทน ปริเยสนเกฺขตฺตํ สมฺปิเณฺฑติฯ เอตสฺมิญฺหิ อทฺธมาเส ปริเยสิตุํ, กาตุํ, นิวาเสตุญฺจ วฏฺฏติ, อธิฏฺฐาตุํเยว น วฏฺฏติฯ ยํ ปน **สมนฺตปาสาทิกายํ** กตฺถจิ โปตฺถเก ''เชฏฺฐมูลปุณฺณมาสิยา ปจฺฉิมปาฏิปททิวสโต ปฏฺฐาย ยาว กาลปกฺขุโปสโถ, อยเมโก อทฺธมาโส ปริเยสนเกฺขตฺตเญฺจว กรณเกฺขตฺตญฺจฯ เอตสฺมิญฺหิ อนฺตเร วสฺสิกสาฏิกํ อลทฺธํ ปริเยสิตุํ , ลทฺธํ กาตุญฺจ วฏฺฏติ, นิวาเสตุํ, อธิฏฺฐาตุญฺจ น วฏฺฏตี''ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๒๘) วจนํ ทิสฺสติ, ตํ ปมาทลิขิตํ มาติกาย วิโรธโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ ''อทฺธมาโส เสโส คิมฺหานนฺติ กตฺวา นิวาเสตพฺพ''นฺติ (ปารา. ๖๒๗) หิ ปาฬิฯ **สพฺพมฺปี**ติ ปริเยสนํ, กรณํ, นิวาสนํ, อธิฏฺฐานญฺจาติ สพฺพมฺปิฯ อิมินา อิเม จตฺตาโร มาสา ปริเยสนกรณนิวาสนาธิฏฺฐานานํ จตุนฺนมฺปิ เขตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ เอเตสุ หิ จตูสุ มาเสสุ อลทฺธํ ปริเยสิตุํ, ลทฺธํ กาตุํ, นิวาเสตุํ, อธิฏฺฐาตุญฺจ วฏฺฏติฯ

วสฺสํ อุกฺกฑฺฒิยตีติ สํวจฺฉรํ อุทฺธํ กฑฺฒิยติ วฑฺฒิยติ, อารุยฺหตีติ อโตฺถ, วสฺสานสฺส ปฐมมาสํ อุกฺกฑฺฒิตฺวา คิมฺหานํ ปจฺฉิมมาสเมว กโรนฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ **วสฺสูปนายิกทิวเส อธิฏฺฐาตพฺพา**ติ วสฺสานโต ปุเพฺพเยว ทสาหสฺส อติกฺกนฺตตฺตา วสฺสูปนายิกทิวเสเยว อธิฏฺฐาตพฺพาฯ ตญฺหิ ทิวสํ อติกฺกาเมตุํ น วฏฺฏติฯ อโนฺตวเสฺส ปน ลทฺธา เจว นิฏฺฐิตา จ ตสฺมิํเยว อโนฺตวเสฺส ลทฺธทิวสโต ปฏฺฐาย ทสาหํ นาติกฺกาเมตพฺพา, ทสาหาติกฺกเม นิฏฺฐิตา ปน ตทเหว อธิฏฺฐาตพฺพาฯ ทสาเห อปฺปโหเนฺต จีวรกาลํ นาติกฺกาเมตพฺพาฯ อยํ ตาว กตาย ปริหาโรฯ อกตาย ปน โก ปริหาโรติ อาห **''สเจ''**ติอาทิฯ **เอกาหมฺปิ น ลภติ** อิโต อญฺญสฺส ปริหารสฺสาภาวโตติ อธิปฺปาโยฯ

โส กุโต โหตีติ อาห **''ยาว เหมนฺตสฺส ปฐมทิวโส''**ติ, เชฏฺฐมูลปุณฺณมาสิโต ปฏฺฐาย ยาว กตฺติกปุณฺณมาสิยา ปจฺฉิมปาฏิปททิวโส, ตาวาติ อโตฺถฯ **เอเตสุ สตฺตสุ ปิฏฺฐิสมยมาเสสู**ติ ปฏิโลมกฺกเมน วุเตฺตสุ กตฺติกปุณฺณมาสิยา ปจฺฉิมปาฏิปทาทีสุ เชฏฺฐมูลปุณฺณมาสาวสาเนสุ เอเตสุ สตฺตสุ ปิฏฺฐิสมยนามเกสุ มาเสสุฯ **สตุปฺปาทกรเณนา**ติ ''กาโล วสฺสิกสาฏิกายา''ติอาทินา นเยน สตุปฺปาทกรเณนฯ **วิญฺญาเปนฺตสฺสา**ติ ''เทถ เม วสฺสิกสาฏิกจีวร''นฺติอาทินา (ปารา. ๖๒๘) นเยน วิญฺญตฺติํ กโรนฺตสฺสฯ **เตน สิกฺขาปเทน อนาปตฺตี**ติ อญฺญาตกวิญฺญตฺติสิกฺขาปเทน อนาปตฺติ, อิมินา ปน สิกฺขาปเทน อาปตฺติเยว อสมยตฺตาฯ วุตฺตเญฺหตํ **ภทนฺตพุทฺธทตฺตาจริเยน** –

> ''กตฺวา ปน สตุปฺปาทํ, วสฺสสาฏิกจีวรํ;
> นิปฺผาเทนฺตสฺส ภิกฺขุสฺส, สมเย ปิฏฺฐิสมฺมเตฯ
>
> ''โหติ นิสฺสคฺคิยาปตฺติ, ญาตกาญฺญาตกาทิโน;
> เตสฺเยว จ วิญฺญตฺติํ, กตฺวา นิปฺผาทเน ตถา''ติฯ

เอตฺถ จ ''อิทํ เม, ภเนฺต, วสฺสิกสาฏิกจีวรํ อติเรกมาเส เสเส คิมฺหาเน ปริยิฏฺฐํ อติเรกทฺธมาเส เสเส คิมฺหาเน กตฺวา ปริทหิตํ นิสฺสคฺคิย''นฺติ อิมินา (ปารา. ๖๒๘) นเยน นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ

วสฺสิกสาฏิกปริเยสนวตฺถุสฺมินฺติ ปฏิกเจฺจว วสฺสิกสาฏิกปริเยสนวตฺถุสฺมิํฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ อติเรกมาสทฺธมาเสสุ อติเรกสญฺญิเวมติกอูนกสญฺญีนํ ปริเยสนนิวาสนวเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิ, เอกเสสนิเทฺทโส จายํ, สามญฺญนิเทฺทโส วาฯ **อูนกมาสทฺธมาเสสู**ติ อูนกมาเส เจว อูนกทฺธมาเส จฯ **อติเรกสญฺญิโน, เวมติกสฺส วา ทุกฺกฏ**นฺติ เอตฺถ ''ปริเยสนนิวาสนํ

กโรนฺตสฺสา’’ติ ปาฐเสโสฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ‘‘อูนกมาเส เสเส คิมฺหาเน อติเรกสญฺญิโน, เวมติกสฺส วา ปริเยสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ, อูนกทฺธมาเส เสเส คิมฺหาเน จ อติเรกสญฺญิโน, เวมติกสฺส วา นิวาเสนฺตสฺส ทุกฺกฏ’’นฺติฯ **‘‘ตถา’’**ติ อิมินา ทุกฺกฏํ อติทิสติ, ตญฺจ ทุกฺกฏํ อุทกผุสิตคณนาย อกตฺวา นฺหานปริโยสานวเสน ปโยเค ปโยเค กาเรตพฺพํ, ตญฺจ โข วิวฏงฺคเณ อากาสโต ปติตอุทเกเนว นฺหายนฺตสฺส, น นฺหานโกฏฺฐกวาปิอาทีสุ ฆเฏหิ อาสิตฺตูทเกน นฺหายนฺตสฺสฯ เตเนวาห **‘‘สติยา วสฺสิกสาฏิกายา’’**ติอาทิฯ โปกฺขรณิยาทีสุ ปน นคฺคสฺส นฺหายนฺตสฺส อนาปตฺตีติ สมฺพนฺโธ, โปกฺขรณิยาทีสุ ปน สติยาปิ วสฺสิกสาฏิกาย นคฺคสฺส นฺหายนฺตสฺส นตฺถิ ทุกฺกฏาปตฺตีติ อโตฺถฯ

เอวํ อนฺตราปตฺติยา อนาปตฺตึ ทเสฺสตฺวา อิทานิ นิสฺสคฺคิเยน อนาปตฺตึ ทเสฺสตุํ **‘‘อจฺฉินฺนจีวรสฺสา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อจฺฉินฺนจีวรสฺสา**ติ อจฺฉินฺนเสสจีวรสฺสฯ ตสฺสาปิ อสมเย นิวาสโต อนาปตฺติฯ เอส นโย **นฏฺฐจีวรสฺส วา**ติ เอตฺถาปิฯ ยถา เจตฺถ นิวาเสนฺตานํ เตสํ อนาปตฺติ, เอวํ ตตฺถ ปริเยสนฺตานมฺปีติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอตฺถ ปน มหคฺฆวสฺสิกสาฏิกํ ฐเปตฺวา นฺหายนฺตสฺส โจรูปทฺทโว อาปทา นามาติ อาห **‘‘อนิวตฺถ’’**นฺติอาทิฯ **อาปทาสุ วา นิวาสยโต**ติ อาปทาสุ วิชฺชมานาสุ อสมเย นิวาเสนฺตสฺสฯ ยํ ปน **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘อจฺฉินฺนจีวรสฺสาติ เอตํ วสฺสิกสาฏิกํเยว สนฺธาย วุตฺตํฯ เตสญฺหิ นคฺคานํ กาโยวสฺสาปเน อนาปตฺติฯ เอตฺถ จ มหคฺฆวสฺสิกสาฏิกํ นิวาเสตฺวา นฺหายนฺตสฺส โจรูปทฺทโว อาปทา นามา’’ติ อจฺฉินฺนจีวราทิโน นิสฺสคฺคิเยน อนาปตฺตึ อทเสฺสตฺวา นคฺคสฺส นฺหายโต ทุกฺกเฏเนว อนาปตฺติทสฺสนํ, ตํ ยุตฺตํ วิย น ทิสฺสติฯ สพฺพสิกฺขาปเทสุ หิ มูลาปตฺติยา เอว อาปตฺติปฺปสเงฺค อนาปตฺติทสฺสนตฺถํ อนาปตฺติวาโร อารภียติ, น อนฺตราปตฺติยาติ, ตสฺมา อุปปริกฺขิตพฺพํฯ **สจีวรตา**ติ อนฺตรวาสกอุตฺตราสเงฺคหิ สจีวรตาฯ

วสฺสิกสาฏิกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. จีวรอจฺฉินฺทนสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘ทตฺวา’’ติ ยํ กิญฺจิ ปจฺจาสีสมานเสฺสว ทานมิห อธิเปฺปตํ, น นิสฺสฏฺฐทานนฺติ อาห **‘‘เวยฺยาวจฺจาทีนี’’**ติอาทิฯ **สกสญฺญายา**ติ ‘‘สก’’นฺติ สญฺญายฯ อิมินา ปาราชิกาภาวํ ทเสฺสติฯ จชิตฺวา ทินฺนมฺปิ หิ สกสญฺญาย คณฺหโต นตฺถิ ปาราชิกํฯ **อจฺฉินฺทนฺตสฺสา**ติ เอกโต อพทฺธานิ, วิสุํ ฐปิตานิ จ พหูนิ อจฺฉินฺทโต, ‘‘สงฺฆาฏึ อาหร, อุตฺตราสงฺคํ อาหรา’’ติ เอวํ อาหราปยโต จฯ เตนาห **‘‘วตฺถุคณนาย อาปตฺติโย’’**ติฯ ‘‘มยา ทินฺนานิ สพฺพานิ อาหรา’’ติ วทโตปิ เอกวจเนเนว สมฺพหุลา อาปตฺติโยฯ เอกํ จีวรํ ปน เอกาพทฺธานิ จ พหูนิ อจฺฉินฺทโต เอกา อาปตฺติฯ **‘‘อจฺฉินฺทา’’ติ อาณตฺติยา ทุกฺกฏ**นฺติ ‘‘มยา ทินฺนานิ สพฺพานิ คณฺหา’’ติ อาณตฺติยา เอกํ ทุกฺกฏํ, อจฺฉิเนฺนสุ ปน เอกวจเนเนว สมฺพหุลา ปาจิตฺติโยฯ เตนาห ‘‘อจฺฉิเนฺนสุ วตฺถุคณนาย อาปตฺติโย’’ติฯ **อจฺฉิเนฺนสู**ติ เตนาณเตฺตน อจฺฉิเนฺนสุ จีวเรสุฯ ยตฺถ ปน โปตฺถเกสุ **‘‘อจฺฉิเนฺนสุ ยตฺตกานิ อาณตฺตานิ, เตสํ คณนาย อาปตฺติโย’’**ติ ปาโฐ, ตตฺถ **ยตฺตกานิ อาณตฺตานี**ติ ยตฺตกานิ จีวรานิ คณฺหิตุํ อาณตฺตานีติ อโตฺถฯ ยํ ปน **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘จีวรํ ‘คณฺหา’ติ อาณาเปติ, เอกํ ทุกฺกฏํฯ อาณโตฺต พหูนิ คณฺหาติ, เอกํ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๓๓) วุตฺตํ, ตํ เอกาพทฺธํ สนฺธายฯ เอวญฺจ กตฺวา สมนฺตปาสาทิกาย สทฺธึ อิมาย อฏฺฐกถาย น โกจิ วิโรโธฯ สเจ ปน ‘‘สงฺฆาฏึ คณฺห, อุตฺตราสงฺคํ คณฺหา’’ติ อาณาเปติ, วาจาย วาจาย ทุกฺกฏํฯ อจฺฉิเนฺนสุ วตฺถุคณนาย อาปตฺติโยฯ เอตฺถ จ

‘‘อิทํ เม, ภนฺต, จีวรํ ภิกฺขุสฺส สามํ ทตฺวา อจฺฉินฺนํ นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๖๓๓) อิมินา นเยน นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ

ติกปาจิตฺติยนฺติ อุปสมฺปเนฺน อุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอนุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **อญฺญํ ปริกฺขาร**นฺติ ปตฺตาทึ อญฺญํ ปริกฺขารํ, อนฺตมโส สูจิมฺปีติ อโตฺถฯ น เกวลํ อนุปสมฺปนฺนสฺส จีวรํเยว อจฺฉินฺทโต ทุกฺกฏนฺติ อาห **‘‘อนุปสมฺปนฺนสฺส จา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ยํ กิญฺจี**ติ จีวรํ วา โหตุ, ปตฺตาทิ, ยํ กิญฺจิ ปริกฺขารํ วาฯ **ตสฺส วิสฺสาสํ คณฺหนฺตสฺสา**ติ ยสฺส ทินฺนํ, ตสฺส วิสฺสาเสน คณฺหนฺตสฺส, ตติยตฺเถ เจตํ อุปโยควจนํฯ **อุปสมฺปนฺนตา**ติ อจฺฉินฺทนสมเย อุปสมฺปนฺนภาโวฯ กิญฺจาปิ อุปสมฺปนฺนภาโว **ปาฬิยํ,** มาติกฏฺฐกถายญฺจ ทานคฺคหเณสุ ทิสฺสติ, ตถาปิ อนุปสมฺปนฺนกาเล จีวรํ ทตฺวา อุปสมฺปนฺนกาเล อจฺฉินฺทนฺตสฺส อาปตฺติโต อจฺฉินฺทนกาเลเยว อุปสมฺปนฺนตา องฺคนฺติ เวทิตพฺพํฯ

จีวรอจฺฉินฺทนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. สุตฺตวิญฺญตฺติสิกฺขาปทวณฺณนา

ฉพฺพิธํ โขมสุตฺตาทินฺติ ‘‘สุตฺตํ นาม ฉ สุตฺตานิ โขมํ กปฺปาสิกํ โกเสยฺยํ กมฺพลํ สาณํ ภงฺค’’นฺติ (ปารา. ๖๓๘) เอวํ วุตฺตํ ฉพฺพิธํ โขมสุตฺตาทึฯ ตตฺถ **โขม**นฺติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๓๖-๓๘) โขมวาเกหิ กตสุตฺตํฯ **กปฺปาสิก**นฺติ กปฺปาสโต นิพฺพตฺตํฯ **โกเสยฺย**นฺติ โกสิยํสูหิ กนฺติตฺวา กตสุตฺตํฯ **กมฺพล**นฺติ เอฬกโลมสุตฺตํฯ **สาณ**นฺติ สาณวาเกน กตสุตฺตํฯ **ภงฺค**นฺติ ปาเฏกฺกํ วากสุตฺตเมวาติ เอเกฯ ปญฺจหิปิ มิเสฺสตฺวา กตสุตฺตํ ปน ‘‘ภงฺค’’นฺติ เวทิตพฺพํฯ **เตสํ อนุโลม**นฺติ เตสํ โขมาทีนํ อนุโลมํ ทุกูลํ ปตฺตุณฺณํ โสมารปฏฺฏํ จีนปฏฺฏํ อิทฺธิชํ เทวทินฺนนฺติ ฉพฺพิธํ สุตฺตํฯ

ตุรีติ วายนูปกรโณ เอโก ทโณฺฑ, วีตวีตฏฺฐานํ ยตฺถ สํหริตฺวา ฐเปนฺติฯ **เวม**นฺติ วายนูปกรโณ เอโก ทโณฺฑ, สุตฺตํ ปเวเสตฺวา เยน อาโกเฏโนฺต ฆนภาวํ สมฺปาเทนฺติฯ **ตสฺส สพฺพปฺปโยเคสุ ทุกฺกฏ**นฺติ ตนฺตวายสฺส เย เต ตุริเวมสชฺชนาทิกา ปโยคา, เตสุ สเพฺพสุ ปโยเคสุ ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏํ, ตสฺส ตนฺตวายสฺส ปโยเค ปโยเค ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ตุริอาทีนํ อภาเว เตสํ กรณตฺถํ วาสิผรสุอาทีนํ มคฺคนนิสานรุกฺขเจฺฉทนาทิสพฺพปฺปโยเคปิ เอเสว นโยฯ ตนฺตุนํ อตฺตโน สนฺตกตฺตา วีตวีตฏฺฐานํ ปฏิลทฺธเมว โหตีติ อาห **‘‘ปฏิลาเภน นิสฺสคฺคิยํ โหตี’’**ติ, วิกปฺปนุปคปจฺฉิมจีวรปฺปมาเณ วีเต นิสฺสคฺคิยํ โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘ทีฆโต วิทตฺถิมตฺเต, ติริยญฺจ หตฺถมตฺเต วีเต นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติย’’นฺติฯ เอตฺถ จ ‘‘อิทํ เม, ภนฺต, จีวรํ สามํ สุตฺตํ วิญฺญาเปตฺวา ตนฺตวาเยหิ วายาปิตํ นิสฺสคฺคิย’’นฺติ อิมินา นเยน นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ

เตเนวาติ วิญฺญาปิตตนฺตวาเยเนวฯ **เอวํ อิธ ทุกฺกฏ**นฺติ อิธาปิ ตนฺตวาเยเนว ทีฆโต วิทตฺถิมตฺเต, ติริยํ หตฺถมตฺเต วีเต ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ **อกปฺปิยสุตฺตมเย**ติ วิญฺญาปิตสุตฺตมเยฯ **อิตรสฺมิ**นฺติ อวิญฺญตฺติสุตฺตมเย ปริเจฺฉเทฯ **ตโต เจ อูนตรา**ติ วุตฺตปฺปมาณโต เจ อูนตรา, อนฺตมโส (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๓๖-๖๓๘) อจฺฉิมณฺฑลปฺปมาณาปีติ อธิปฺปาโยฯ กปฺปิยตนฺตวาเยนปิ อกปฺปิยสุตฺตํ วายาเปนฺตสฺส ยถา ปุเพฺพ นิสฺสคฺคิยํ, เอวมิธ ทุกฺกฏํฯ เตเนว กปฺปิยญฺจ อกปฺปิยญฺจ สุตฺตํ วายาเปนฺตสฺส สเจ ปจฺฉิมจีวรปฺปมาณา วา อูนกา วา อกปฺปิยสุตฺตปริเจฺฉทา โหนฺติ, เตสุ ปริเจฺฉทคณนาย ทุกฺกฏํฯ กปฺปิยสุตฺตปริเจฺฉเทสุ อนาปตฺติฯ อถ เอ

กนฺตริเกน วา สุเตฺตน, ทีฆโต วา กปฺปิยํ ติริยํ อกปฺปิยํ กตฺวา วีตํ โหติ, ปมาณยุเตฺต ปริเจฺฉเท ปริเจฺฉเท ทุกฺกฏํฯ

ยทิ ปน (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๓๖-๖๓๘) เทฺว ตนฺตวายา โหนฺติ เอโก กปฺปิโย เอโก อกปฺปิโย, สุตฺตญฺจ อกปฺปิยํ, เต เจ วาเรน วินนฺติ, อกปฺปิยตนฺตวาเยน วีเต ปมาณยุเตฺต ปริเจฺฉเท ปริเจฺฉเท ปาจิตฺติยํ, อูนตเร ทุกฺกฏํฯ อิตเรน วีเต อุภยตฺถ ทุกฺกฏํฯ สเจ เทฺวปิ เวมํ คเหตฺวา เอกโต วินนฺติ, ปมาณยุเตฺต ปริเจฺฉเท ปริเจฺฉเท ปาจิตฺติยํฯ อถ สุตฺตํ กปฺปิยํ, จีวรญฺจ เกทารพทฺธาทีหิ สปริเจฺฉทํ, อกปฺปิยตนฺตวาเยน วีเต ปริเจฺฉเท ปริเจฺฉเท ทุกฺกฏํ, อิตเรน วีเต อนาปตฺติฯ สเจ เทฺวปิ เอกโต วินนฺติ, ปมาณยุเตฺต ปริเจฺฉเท ปริเจฺฉเท ทุกฺกฏํฯ อถ สุตฺตมฺปิ กปฺปิยญฺจ อกปฺปิยญฺจ, เต เจ วาเรน วินนฺติ, อกปฺปิยตนฺตวาเยน อกปฺปิยสุตฺตมเยสุ ปจฺฉิมจีวรปฺปมาเณสุ ปริเจฺฉเทสุ วีเตสุ ปริเจฺฉทคณนาย ปาจิตฺติยํ, อูนตเรสุ กปฺปิยสุตฺตมเยสุ จ ทุกฺกฏํฯ กปฺปิยตนฺตวาเยน อกปฺปิยสุตฺตมเยสุ ปมาณยุเตฺตสุ วา อูนเกสุ วา ทุกฺกฏเมว, กปฺปิยสุตฺตมเยสุ อนาปตฺติฯ

อถ เอกนฺตริเกน วา สุเตฺตน, ทีฆโต วา อกปฺปิยํ ติริยํ อกปฺปิยํ กตฺวา วินนฺติ, อุโภปิ วา เต เวมํ คเหตฺวา เอกโต วินนฺติ, อปริเจฺฉเท จีวเร ปมาณยุเตฺต ปริเจฺฉเท ปริเจฺฉเท ทุกฺกฏํ, สปริเจฺฉเท ปริเจฺฉทวเสน ทุกฺกฏานิฯ เตนาห **“เอเตเนว อุปาเยนา”**ติอาทิฯ

เอตฺถ จ ตนฺตวาโย ตาว อญฺญาตกอปฺปวาริตโต วิญฺญตฺติยา ลโทฺธ อกปฺปิโย, เสโส กปฺปิโยฯ สุตฺตมฺปิ สามํ วิญฺญาปิตํ อกปฺปิยํ, เสสํ, ญาตกาทิวเสน อุปฺปนฺนญฺจ กปฺปิยนฺติ เวทิตพฺพํฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ วายาปิเต วายาปิตสญฺญีเวมติกอวายาปิตสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **จีวรตฺถาย วิญฺญาปิตสุตฺต**นฺติ สามํ วา อเญฺญน วา จีวรตฺถาย วิญฺญาปิตสุตฺตํ ฯ กิญฺจาปิ ปาฬิยํ ‘‘สามํ สุตฺตํ วิญฺญาเปตฺวา’’ติ วุตฺตํ, ตถาปิ อิธ ‘‘จีวรตฺถาย สามํ วิญฺญาปิตสุตฺต’’นฺติ อวตฺวา เกวลํ ‘‘จีวรตฺถาย วิญฺญาปิตสุตฺต’’นฺติ อเงฺคสุ วุตฺตตฺตา อเญฺญน จีวรตฺถาย วิญฺญาปิตสุตฺตมฺปิ สงฺคหํ คจฺฉตีติ เวทิตพฺพํฯ **อกปฺปิยวิญฺญตฺติยา**ติ ‘‘จีวรํ เม, อาวุโส, วายถา’’ติ เอวํภูตาย อกปฺปิยวิญฺญตฺติยาฯ

สุตฺตวิญฺญตฺติสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. มหาเปสการสิกฺขาปทวณฺณนา

จีวรสามิเกหิ ปุเพฺพ อปฺปวาริโต หุตฺวาติ ‘‘กีทิเสน เต, ภเนฺต, จีวเรน อโตฺถ, กีทิสํ เต จีวรํ วายาเปมิ, วท, ภเนฺต, ยทิจฺฉสี’’ติ จีวรสามิเกหิ ปุเพฺพ อวุโตฺต หุตฺวาฯ เอตฺถ จ อายตาทีหิ ตีหิ สุตฺตวฑฺฒนากาเรน สห วายนาการํ ทเสฺสติ, สุวีตาทีหิ จตูหิ วายนาการเมวฯ **“กิญฺจิมตฺตํ อนุปทเชฺชยฺยามา”**ติอาทิ ตสฺส กตฺตพฺพาการมตฺตทสฺสนํ, น ปน องฺคทสฺสนํ สุตฺตวฑฺฒนวเสเนว อาปชฺชิตพฺพตฺตาติ อาห **“น ภิกฺขุโน ปิณฺฑปาตทานมเตฺตนา”**ติอาทิฯ เอตฺถ จ ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, จีวรํ ปุเพฺพ อปฺปวาริเตน อญฺญาตกสฺส คหปติกสฺส ตนฺตวาเย อุปสงฺกมิตฺวา จีวเร วิกปฺปํ อาปนฺนํ นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๖๔๓) อิมินา นเยน นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ อญฺญาตเก อญฺญาตกสญฺญีเวมติกญาตกสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ

มหาเปสการสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อเจฺจกจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา

ปฐมปทสฺสาติ ‘‘ทสาหานาคต’’นฺติ ปทสฺสฯ **ปุริมนเยเนวา**ติ อจฺจนฺตสํโยควเสเนวฯ **ตานิ ทิวสานี**ติ เตสุ ทิวเสสุฯ **อจฺจนฺตเมวา**ติ นิรนฺตรเมว, เตสุ ทสาเหสุ ยตฺถ กตฺถจิ ทิวเสติ วุตฺตํ โหติฯ **ปวารณามาสสฺสา**ติ ปุพฺพกตฺติกมาสสฺสฯ โส หิ อิธ ปฐมปวารณาโยคโต ‘‘ปวารณามาโส’’ติ วุตฺโตฯ **ชุณฺหปกฺขปญฺจมิโต ปฏฺฐายา**ติ สุกฺกปกฺขปญฺจมึ อาทึ กตฺวาฯ **ปวารณามาสสฺส ชุณฺหปกฺขปญฺจมิโต**ติ วา ปวารณามาสสฺส ปกาสนโต ปุริมสฺส ชุณฺหปกฺขสฺส ปญฺจมิโต ปฏฺฐายาติ อโตฺถฯ โย ปเนตฺถ ‘‘กามเญฺจส (สารตฺถ. ฏี. ๒.๖๕๐) ‘ทสาหปรมํ อติเรกจีวรํ ธาเรตพฺพ’นฺติ (ปารา. ๔๖๓) อิมินาว สิโทฺธ, อฏฺฐุปฺปตฺติวเสน ปน อปุพฺพํ วิย อตฺถํ ทเสฺสตฺวา สิกฺขาปทํ ฐปิต’’นฺติ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส ปมาทปาโฐ ‘‘ทสาหานาคต’’นฺติ อิมินา วิโรธโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ กิญฺจ ‘‘ชุณฺหปกฺขปญฺจมิโต ปฏฺฐายา’’ติ วุตฺตตฺตา อฏฺฐกถาเยว ปุพฺพาปรวิโรโธปิ สิยาฯ

อเจฺจกจีวรนฺติ อจฺจายิกจีวรํ วุจฺจติ, โส จ อจฺจายิกภาโว ทายกสฺส คมิกาทิภาเวนาติ ทเสฺสตุํ **‘‘คมิกคิลานคพฺภินิอภินวุปฺปนฺนสทฺธานํ ปุคฺคลาน’’**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **คมิโก** นาม ‘‘เสนาย วา คนฺตุกาโม โหติ, ปวาสํ วา คนฺตุกาโม โหตี’’ติ (ปารา. ๖๔๙) วุโตฺตฯ **อญฺญตเรน ‘‘วสฺสาวาสิกํ ทสฺสามี’’ติ เอวํ อาโรเจตฺวา ทินฺน**นฺติ คมิกาทีนํ อญฺญตเรน คมนาทีหิ การเณหิ ทาตุกาเมน ทูตํ วา เปเสตฺวา, สยํ วา อาคนฺตฺวา ‘‘วสฺสาวาสิกํ ทสฺสามี’’ติ เอวํ อาโรเจตฺวา ทินฺนํ จีวรํฯ เอตฺถ จ ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, อเจฺจกจีวรํ จีวรกาลสมยํ อติกฺกามิตํ นิสฺสคฺคิย’’นฺติ (ปารา. ๖๔๙) อิมินา นเยน นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ

เสสนฺติ ‘‘สาธารณปญฺญตฺตี’’ติอาทิกํฯ อยํ ปน วิเสโส – ตตฺถ อติเรกจีวเร อติเรกจีวรสญฺญิอาทิโน ทสาหาติกฺกโม, อิธ อเจฺจกจีวเร อเจฺจกจีวรสญฺญิอาทิโน จีวรกาลาติกฺกโมฯ ตถา อนเจฺจกจีวเร อเจฺจกจีวรสญฺญิโน, เวมติกสฺส จ ทุกฺกฏํฯ ชาติปฺปมาณสมฺปนฺนสฺส อเจฺจกจีวรสฺส อตฺตโน สนฺตกตา, ทสาหานาคตาย กตฺติกเตมาสิกปุณฺณมาย อุปฺปนฺนภาโว, อนธิฏฺฐิตอวิกปฺปิตตา, จีวรกาลาติกฺกโมติ จตุรงฺคภาโววเอตฺถ วิเสโสฯ

อเจฺจกจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. สาสงฺกสิกฺขาปทวณฺณนา

อุปสมฺปชฺชนฺติอาทีสุ วิยาติ ‘‘ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’ติ (วิภ. ๕๐๘) อิมสฺส วิภเงฺค ‘‘อุปสมฺปชฺชา’’ติ อุทฺธริตเพฺพ ‘‘อุปสมฺปชฺช’’นฺติ อุทฺธฏํฯ ตทิห นิทสฺสนํ กตํฯ **อาทิ**สเทฺทน ปน ‘‘อนาปุจฺฉํ วา คเจฺฉยฺยา’’ติอาทีนํ (ปาจิ. ๑๑๑, ๑๑๕) สงฺคโห ทฏฺฐโพฺพฯ **อุปคนฺตฺวา**ติ อุปสทฺทสฺสตฺถมาหฯ **วสิตฺวา**ติ อกฺขณฺฑํ วสิตฺวาฯ ‘‘เยน ยสฺส หิ สมฺพโนฺธ, ทูรฏฺฐมฺปิ จ ตสฺส ต’’นฺติ วจนโต **‘‘อิมสฺส...เป.... อิมินา สมฺพโนฺธ’’**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อิมสฺสา**ติ ‘‘อุปวสฺส’’นฺติ ปทสฺสฯ วินยปริยาเยน อรญฺญลกฺขณํ อทินฺนาทานปาราชิเก อาคตํฯ ตตฺถ หิ ‘‘คามา วา อรญฺญา วา’’ติ อนวเสสโต อวหารฏฺฐานปริคฺคเหน ตทุภยํ อสงฺกรโต ทเสฺสตุํ ‘‘ฐเปตฺวา คามญฺจา’’ติอาทิ วุตฺตํฯ คามูปจาโร หิ โลเก คามสงฺขเมว คจฺฉตีติฯ อิธ ปน สุตฺตนฺตปริยาเยน ‘‘ปญฺจธนุสติกํ ปจฺฉิม’’นฺติ (ปารา. ๖๕๔) อาคตํ อารญฺญกํ ภิกฺขุํ สนฺธายฯ น หิ โส วินยปริยายิเก อรเญฺญ วสโนฺต ‘‘อารญฺญโก ปนฺตเสนาสโน’’ติ (ม. นิ. ๑.๖๑) สุเตฺต วุโตฺต, ตสฺมา ตตฺถ อาคตเมว ลกฺขณํ คเหตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต ‘‘สพฺพปจฺฉิมานิ อาโรปิเตน อาจริยธนุนา’’ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **‘‘อาจริยธนุ** นาม ปกติหเตฺถน นววิทตฺถิปมาณํฯ ชิยาย ปน อาโร

ปิตาย จตุหตฺถปมาณ’’นฺติ วทนฺติฯ **คามสฺสา**ติ ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺสฯ **อินฺทขีลโต**ติ อุมฺมารโตฯ **ปริเกฺขปารหฏฺฐานโต**ติ ปริยเนฺต ฐิตฆรสฺส อุปจาเร ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ปฐมเลฑฺฑุปาตโตฯ กิตฺตเกน มเคฺคน มินิตพฺพนฺติ อาห **“สเจ”**ติอาทิฯ **มชฺฌิมฏฺฐกถายํ** ปน ‘‘วิหารสฺสาปิ คามเสฺสว อุปจารํ นีหริตฺวา อุภินฺนํ เลฑฺฑุปาตานํ อนฺตรา มินิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ **โจรานํ นิวิโฏฺฐกาสาทิทสฺสเนนา**ติ อาราเม, อารามูปจาเร จ โจรานํ นิวิโฏฺฐกาสาทิทสฺสเนน การเณนฯ **อาทิ**สเทฺทน ภุโตฺตกาสฏฺฐิโตกาสนิสิโนฺนกาสนิปโนฺนกาสานํ คหณํฯ **โจเรหิ มนุสฺสานํ หตวิลุตฺตาโกฏิตภาวทสฺสนโต**ติ อาราเม, อารามูปจาเร จ หตวิลุตฺตาโกฏิตภาวทสฺสนโตฯ

อนฺตรฆเร นิกฺขิเปยฺยาติ อนฺตเร อนฺตเร ฆรานิ เอตฺถ, เอตสฺสาติ วา **อนฺตรฆรํ,** คาโม, ตสฺมิํ ฐเปยฺยาติ อโตฺถฯ เตนาห **“อารญฺญกสฺสา”**ติอาทิฯ **ตญฺจา**ติ นิกฺขิปนญฺจฯ **“มหาปวารณาย ปวาริโต โหตี”**ติ อิทํ วสฺสเจฺฉทํ อกตฺวา วุฏฺฐภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ, น ปน ปวารณาย องฺคภาวํฯ เตเนว หิ พฺยติเรกํ ทเสฺสเนฺตน **สมนฺตปาสาทิกายํ** (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๕๓-๖๕๔) วุตฺตํ ‘‘สเจ ปจฺฉิมิกาย วา อุปคโต โหติ ฉินฺนวโสฺส วา, นิกฺขิปิตุํ น ลภตี’’ติฯ กตฺติกมาโส นาม ปุพฺพกตฺติกมาสสฺส กาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ยาว อปรกตฺติกปุณฺณมา, ตาว เอกูนตฺติํส รตฺตินฺทิวาฯ **เอว**-สเทฺทน กตฺติกมาสโต ปรํ น ลภตีติ ทเสฺสติฯ อูนปฺปมาเณ ตาว อรญฺญลกฺขณาโยคโต น ลภตุ, กสฺมา คาวุตโต อติเรกปฺปมาเณ น ลภตีติ อาห **“ยตฺร หี”**ติอาทิฯ นิมนฺติโต ปน อทฺธโยชนมฺปิ โยชนมฺปิ คนฺตฺวา วสิตุํ ปเจฺจติ, อิทมฺปมาณํฯ **สาสงฺกสปฺปฏิภยเมว โหตี**ติ สาสงฺกเญฺจว สปฺปฏิภยญฺจ โหติฯ **เอว**-สเทฺทน อนาสงฺกอปฺปฏิภเยหิ องฺคยุเตฺตปิ เสนาสเน วสโนฺต นิกฺขิปิตุํ น ลภตีติ ทเสฺสติฯ เอตฺตาวตา ปุริมิกาย อุปคนฺตฺวา อกฺขณฺฑํ กตฺวา วุฏฺฐวโสฺส ยํ คามํ โคจรคามํ กตฺวา ปญฺจธนุสติกปจฺฉิเม อารญฺญกเสนาสเน วิหรติ, ตสฺมิํ คาเม จีวรํ ฐเปตฺวา สกลกตฺติกมาสํ ตสฺมิํเยว เสนาสเน เตน จีวเรน วินา วตฺถุํ อนุชานิตฺวา อิทานิ วิหารโต อญฺญตฺถ วสนฺตสฺส ฉารตฺตํ วิปฺปวาสํ อนุชานโนฺต **“สิยา จ ตสฺส ภิกฺขุโน”**ติอาทิมาหฯ อสมาทานจารญฺหิ อตฺถตกถินา เอว ลภนฺติ, เนตเรติ เอตฺถ อิทมฺปิ การณํ ทฏฺฐพฺพํฯ ตตฺถ **ฉารตฺตปรมํ เตน ภิกฺขุนา เตน จีวเรน วิปฺปวสิตพฺพ**นฺติ โย ภิกฺขุ วิหาเร วสโนฺต ตโต อญฺญตฺถ คมนกิเจฺจ สติ อนฺตรฆเร จีวรํ นิกฺขิปติ, เตน ภิกฺขุนา เตน จีวเรน ฉารตฺตปรมํ วิปฺปวสิตพฺพํ, ฉ รตฺติโย ตมฺหา วิหารา อญฺญตฺถ วสิตพฺพาติ วุตฺตํ โหติฯ วุตฺตญฺหิ ภทเนฺตน **พุทฺธทตฺตาจริเยน** –

> ‘‘ยํ คามํ โคจรํ กตฺวา, ภิกฺขุ อารญฺญเก วเส;
> ตสฺมิํ คาเม ฐเปตุํ ตํ, มาสเมกํ ตุ วฎฺฎติฯ
>
> ‘‘อญฺญเตฺถว วสนฺตสฺส, ฉารตฺตปรมํ มตํ;
> อยมสฺส อธิปฺปาโย, ปฏิจฺฉโนฺน ปกาสิโต’’ติฯ

เตนวาห **“ตโต เจ อุตฺตริ วิปฺปวเสยฺยาติ ฉารตฺตโต อุตฺตริ ตสฺมิํ เสนาสเน สตฺตมํ อรุณํ อุฏฺฐาเปยฺยา”**ติอาทิฯ **ตถา อสโกฺกเนฺตนา**ติ คตฏฺฐานสฺส ทูรตาย เสนาสนํ อาคนฺตฺวา สตฺตมํ อรุณํ อุฏฺฐาเปตุํ อสโกฺกเนฺตนฯ เอวมฺปิ อสโกฺกเนฺตน ตเตฺรว ฐิเตน ปจฺจุทฺธริตพฺพํ ‘‘อติเรกจีวรฏฺฐาเน ฐสฺสตี’’ติฯ **วสิตฺวา**ติ อรุณํ อุฏฺฐาเปตฺวาฯ ภิกฺขุสมฺมุติ อุโทสิตสิกฺขาปเท วุตฺตาวฯ

เสสนฺติ ‘‘อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยาติ อยเมตฺถ อนุปญฺญตฺตี’’ติอาทิกํฯ ตตฺถ หิ อเงฺคสุ ยํ รตฺติวิปฺปวาโส จตุตฺถมงฺคํ, ตํ อิธ ฉารตฺตโต อุตฺตริ วิปฺปวาโส โหตีติ อยเมว วิเสโสฯ

สาสงฺกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. ปริณตสิกฺขาปทวณฺณนา

นนุ จายํ สงฺฆสฺส ปริณโต, น ปริจฺจโตฺต, อถ กถํ สงฺฆสนฺตโก โหตีติ อาห **“โส หิ”**ติ อาทิฯ ตตฺถ **โส**ติ ลาโภฯ **เอเกน ปริยาเยนา**ติ ปริณตภาวสงฺขาเตน เอเกน ปริยาเยนฯ **“ลภิตพฺพ”**นฺติ อิมินา **ลาภ**สทฺทสฺส กมฺมสาธนมาหฯ **จีวราทิวตฺถุ**นฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ อนฺตมโส จุณฺณปิณฺฑมฺปิ ทนฺตกฏฺฐมฺปิ ทสิกสุตฺตมฺปิฯ **ปริณต**นฺติ สงฺฆสฺส นินฺนํ สงฺฆสฺส โปณํ สงฺฆสฺส ปพฺภารํ หุตฺวา ฐิตนฺติ อโตฺถฯ เยน ปน การเณน โส ปริณโต โหติ, ตํ ทเสฺสตฺวา ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสตุํ **“ทสฺสาม กริสฺสามา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ **อตฺตโน ปริณาเมนฺตสฺสา**ติ ‘‘อิทํ มยฺหํ เทหี’’ติ สงฺฆสฺส ปริณตภาวํ ญตฺวา อตฺตโน ปริณาเมตฺวา คณฺหนฺตสฺสฯ **ปโยเค**ติ ปริณามนปฺปโยเคฯ เอตฺถ จ ‘‘อิทํ เม, ภเนฺต, ชานํ สงฺฆิกํ ลาภํ ปริณตํ อตฺตโน ปริณามิกํ นิสฺสคฺคิย’’นฺติ อิมินา นเยน นิสฺสชฺชนวิธานํ เวทิตพฺพํฯ

สงฺฆเจติยปุคฺคเลสูติ เอตฺถ จ อนฺตมโส สุนขํ อุปาทาย โย โกจิ สโตฺต ‘‘ปุคฺคโล’’ติ เวทิตโพฺพฯ **อญฺญสงฺฆาทีน**นฺติ อญฺญสงฺฆเจติยปุคฺคลานํฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ‘‘สงฺฆสฺส ปริณตํ อญฺญสฺส สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา, เจติยสฺส ปริณตํ อญฺญสฺส เจติยสฺส วา สงฺฆสฺส วา ปุคฺคลสฺส วา, ปุคฺคลสฺส ปริณตํ อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส วา สงฺฆสฺส วา เจติยสฺส วา ปริณาเมนฺตสฺส ทุกฺกฏ’’นฺติฯ

อิทานิ อนาปตฺตึ ทเสฺสตุํ **“อปริณตสญฺญิโน”**ติอาทิมาหฯ ปริณเต, อปริณเต จ อปริณตสญฺญิโน จาติ สมฺพโนฺธ, ปริณเต, อปริณเต จาติ อุภยตฺถาปิ อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘ปริณเต อปริณตสญฺญี อตฺตโน ปริณาเมติ, อนาปตฺติฯ อปริณเต อปริณตสญฺญี อนาปตฺตี’’ติ (ปารา. ๖๖๐)ฯ **เทยฺยธโมฺม**ติ จตฺตาโร ปจฺจยาฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘ปฏิสงฺขารํ วา ลเภยฺย, จิรฏฺฐิติโก วา อสฺส, ยตฺถ วา ปน ตุมฺหากํ จิตฺตํ ปสีทติ, ตตฺถ เทถา’’ติ (ปารา. ๖๖๑) วจนานํ คหณํฯ สเจ ปน ทายกา ‘‘มยํ สงฺฆภตฺตํ กตฺตุกามา, เจติยปูชํ กตฺตุกามา, เอกสฺส ภิกฺขุโน ปริกฺขารํ ทาตุกามา, ตุมฺหากํ รุจิยา ทสฺสามฯ ภณถ, กตฺถ เทมา’’ติ (ปารา. อฏฺฐ. ๒.๖๖๐) วทนฺติ, เอวํ วุเตฺต เตน ภิกฺขุนา ‘‘ยตฺถ อิจฺฉถ, ตตฺถ เทถา’’ติ วตฺตพฺพาฯ

ปริณตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปตฺตวโคฺค ตติโยฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

นิสฺสคฺคิยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาจิตฺติยกณฺฑํ

๑. มุสาวาทวคฺค

๑. มุสาวาทสิกฺขาปทวณฺณนา

สมฺปชานมุสาวาเทติ เอตฺถ **มุสา**ติ อภูตํ อตจฺฉํ วตฺถุ, **วาโท**ติ ตสฺส ภูตโต ตจฺฉโต วิญฺญาปนํ, สมฺปชานสฺส มุสาวาโท **สมฺปชานมุสาวาโท,** ตสฺมึ สมฺปชานมุสาวาเทติ อ โตฺถฯ เตนาห **''ปุเพฺพ''**ติอาทิฯ โส จ ปน มุสาวาโท ปุพฺพภาคกฺขเณ, ตงฺขเณ จ วิชาน นฺตสฺส โหติ ''ปุเพฺพวสฺส โหติ 'มุสา ภณิสฺส'นฺติ, ภณนฺตสฺส โหติ 'มุสา ภณามี'''ติ (ปาจิ. ๔) วุตฺตตฺตาติ อาห **''ปุเพฺพปิ ชานิตฺวา วจนกฺขเณปิ ชานนฺตสฺสา''**ติฯ เอตญฺหิ ทฺวยํ องฺค ภูตํ, อิตรํ ปน โหตุ วา, มา วา, อการณเมตํฯ นนุ เจตํ ภณนเมว ญายตีติ อาห **''ภณนญฺจ นามา''**ติอาทิฯ **อภูตสฺสา**ติ อตจฺฉสฺสฯ

หตฺถกํ สกฺยปุตฺตนฺติ เอตฺถ **หตฺถโก**ติ ตสฺส เถรสฺส นามํฯ สกฺยานํ ปุโตฺตติ **สกฺยปุ โตฺต**ฯ พุทฺธกาเล กิร สกฺยกุลโต อสีติ ปุริสสหสฺสานิ ปพฺพชึสุ, เตสํ โส อญฺญตโรฯ **อวชา นิตฺวา ปฏิชานนาทิวตฺถุสฺมินฺ**ติ เอตฺถ **อวชานิตฺวา ปฏิชานนํ** นาม ติตฺถิเยหิ สทฺธึ กเถ โนฺต อตฺตโน วาเท กญฺจิ โทสํ สลฺลเกฺขโนฺต ''นายํ มม วาโท''ติ อวชานิตฺวา ปุน กเถโนฺต กเถโนฺต นิโทฺทสตํ สลฺลเกฺขตฺวา ''มเมว อยํ วาโท''ติ ปฏิชานาติฯ **อาทิ**สเทฺทน ปฏิชานิตฺ วา อวชานนํ, อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรณํ, สมฺปชานมุสาภาสนํ, สเงฺกตํ กตฺวา วิสํวาทกรณญฺจ สงฺคณฺหาติฯ อิทานิ อาปตฺติเภททสฺสนตฺถํ **''อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาโรจนตฺถ''**นฺติอาทิ วุตฺตํฯ

อนุปธาเรตฺวา สหสา ภณนฺตสฺสาติ อวีมํสิตฺวา เวเคน ทิฏฺฐมฺปิ ''อทิฏฺฐํ เม''ติอาทินา ภณนฺตสฺส ฯ **''อญฺญํ ภณิสฺสามี''ติ อญฺญํ ภณนฺตสฺสา**ติ โย มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา ปกฺขล โนฺต ''จีวร''นฺติ วตฺตเพฺพ ''จีร''นฺติอาทีนิ ภณติ, อยํ ''อญฺญํ ภณิสฺสามี''ติ อญฺญํ ภณติ นามฯ โย ปน สามเณเรน ''อปิ, ภเนฺต, มยฺหํ อุปชฺฌายํ ปสฺสิตฺถา''ติ วุโตฺต เกฬึ กุรุมาโน ''ตว อุปชฺฌาโย ทารุสกฏํ โยเชตฺวา คโต ภวิสฺสตี''ติ วา สิงฺคาลสทฺทํ สุตฺวา ''กสฺสายํ ส โทฺท''ติ วุโตฺต ''มาตุยา เต ยาเนน คจฺฉนฺติยา กทฺทเม ลคฺคจกฺกํ อุทฺธรนฺตานํ อยํ สโทฺท''ติ วา เอวํ เนว ทวา, น รวา อญฺญํ ภณติ, โส อาปตฺตึ อาปชฺชติเยวฯ อญฺญา ปูรณกถา นาม โหติ – เอโก คาเม โถกํ เตลํ ลภิตฺวา วิหารํ อาคโต สามเณรํ ภณติ ''ตฺวํ อชฺช กุหึ คโต, คาโม เอกเตโล อโหสี''ติ วา, ปจฺฉิกาย ฐปิตํ ปูวขณฺฑํ ลภิตฺวา ''อชฺช คาเม ปจฺฉิกาหิ ปูเว จาเรสุ''นฺติ วา, อยํ มุสาวาโทว โหติฯ **วิสํวาทนปุเรกฺขารตา**ติ วิสํ วาเทนฺติ เอเตนาติ **วิสํ วาทนํ,** วญฺจนาธิปฺปายวสปฺปวตฺตํ จิตฺตํ, ตสฺส ปุเรกฺขารตา **วิสํวาทนปุเรกฺขารตา,** วิสํวา ทนจิตฺตสฺส ปุรโต กรณนฺติ อโตฺถฯ

มุสาวาทสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. โอมสวาทสิกฺขาปทวณฺณนา

โอมสวาเทติ ขุํสนครหณวจเนฯ ยสฺมา ปน ตํ เนว กณฺณสุขํ, น หทยสุขํ, ตสฺมา เตน กณฺณเญฺจว หทยญฺจ วิชฺฌตีติ อาห **''โอวิชฺฌนวจเน''**ติ, ชาติอาทีหิ ฆเฏฺฏตฺวา วจเนติ วุตฺตํ โหติฯ เตนาห **''ชาตินามา''**ติอาทิฯ ตตฺถ **ชาติ** นาม พฺราหฺมณาทิ อุกฺกฏฺฐา เจว จณฺฑา ลาทิ หีนา จ ชาติฯ **นามํ** นาม อวกณฺณกาทิ หีนเญฺจว พุทฺธรกฺขิตาทิ อุกฺกฏฺฐญฺจ นามํฯ

โคตฺตํ นาม โกสิยาทิ หีนเญฺจว โคตมาทิ อุกฺกฏฺฐญฺจ โคตฺตํฯ **กมฺมํ** นาม ปุปฺผฉฑฺฑกาทิ หีนเญฺจว กสิวณิชฺชาทิ อุกฺกฏฺฐญฺจ กมฺมํฯ **สิปฺปํ** นาม นฬการาทิ หีนเญฺจว มุทฺทาคณนาทิ อุกฺกฏฺฐญฺจ สิปฺปํฯ **อาพาโธ** นาม สโพฺพปิ โรโค หีโนเยวฯ อถ วา มธุเมโห อุกฺกโฏฺฐ, เสโส หีโนติ เวทิตโพฺพฯ **ลิงฺคํ** นาม อติทีฆาทิ หีนเญฺจว นาติทีฆาทิ อุกฺกฏฺฐญฺจ ลิงฺคํฯ **กิเลโส** นาม ราคาทิโก สโพฺพปิ กิเลโสฯ **อาปตฺติ** นาม โสตาปตฺตาทิกา อุกฺกฏฺฐา เจว ปาราชิกาทิ อนุกฺกฏฺฐา จ อาปตฺติฯ **อโกฺกโส** นาม ‘‘โอโฏฺฐสี’’ติอาทิโก หีโน เจว ‘‘ปณฺฑิโตสี’’ติอาทิโก (ปาจิ. ๑๕) อุกฺกโฏฺฐ จ อโกฺกโสฯ

ยถา ตถาติ ปาฬิอาคตานาคตปทานํ เยน เกนจิ อากาเรนฯ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท ฐเปตฺวา ภิกฺขุํ ภิกฺขุนิอาทโย สเพฺพ สตฺตา อนุปสมฺปนฺนฏฺฐาเน ฐิตาติ อาห **‘‘อิธ จา’’**ติอาทิฯ **ทวกมฺยตา** นาม เกฬิหสาธิปฺปายตาฯ **สพฺพตฺถา**ติ อุปสมฺปนฺนานุปสมฺปเนฺนสุ เจว ปาฬิอาคตานาคตปเทสุ จาติ สพฺพตฺถฯ **อตฺถธมฺมอนุสาสนิปุเรกฺขารานนฺ**ติ เอตฺถ ‘‘จณฺฑาโลสี’’ติอาทิกาย ปาฬิยา อตฺถํ วเณฺณนฺโต **อตฺถปุเรกฺขาโร** นามฯ ปาฬิํ วาเจนฺโต **ธมฺมปุเรกฺขาโร** นามฯ อนุสิฎฺฐิยํ ฐตฺวา ‘‘อิทานิปิ จณฺฑาโลสิ, ปาปํ มา อกาสิฯ มา ตโมตมปรายโณ อโหสี’’ติอาทินา (ปาจิ. อฎฺฐ. ๓๕) นเยน กเถนฺโต **อนุสาสนิปุเรกฺขาโร** นามาติ เวทิตโพฺพฯ

โอมสวาทสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓. เปสุญฺญสิกฺขาปทวณฺณนา

ภิกฺขุเปสุเญฺญติ ปิสตีติ **ปิสุณา,** ยาย วาจาย สมเคฺค สเตฺต อวยวภูเต วเคฺค ภิเนฺน กโรติ, สา วาจา ปิสุณา, ปิสุณา เอว **เปสุญฺญํ,** ตาย วาจาย สมนฺนาคโต **ปิสุโณ,** ตสฺส กมฺมํ **เปสุญฺญํ,** ภิกฺขุสฺส เปสุญฺญํ ***ภิกฺขุเปสุญฺญํ,*** ตสฺมิํ ภิกฺขุเปสุเญฺญ, ภิกฺขุโต สุตฺวา ภิกฺขุนา, ภิกฺขุสฺส วา อุปสํหฏเปสุเญฺญติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘ชาติอาทีหี’’**ติอาทิฯ ตญฺจ โข ทฺวีหิ การเณหิ อุปสํหรตีติ อาห **‘‘*ภิกฺขุโน* ปิยกมฺยตาย วา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ ***ภิกฺขุโน*** **ปิยกมฺยตายา**ติ ยสฺส ตํ ภาสติ, ตสฺส ภิกฺขุโน ‘‘เอวมหํ เอตสฺส ปิโย ภวิสฺสามี’’ติ อตฺตโน ปิยภาวํ ปตฺถยมานตายฯ **เภทาธิปฺปาเยนา**ติ ‘‘เอวมยํ เตน สทฺธิํ ภิชฺชิสฺสตี’’ติ ปรสฺส ปเรน เภทํ อิจฺฉเนฺตนฯ อถ วา ปิยสุญฺญกรณโต **เปสุญฺญํ** (สารตฺถ. ฎี. ปาจิตฺติย ๓.๓๖) นิรุตฺตินเยน, ยาย วาจาย ยสฺส ตํ ภาสติ, ตสฺส หทเย อตฺตโน ปิยภาวํ, ปรสฺส จ สุญฺญภาวํ กโรติ, สา วาจา, ‘‘ภิกฺขุสฺส เปสุญฺญํ ภิกฺขุเปสุญฺญ’’นฺติอาทินา เอวเมฺปตฺถ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ **‘‘วุตฺตนเยเนวา**ติ ‘‘ชาติอาทีหิ อโกฺกสวตฺถูหี’’ติอาทินา วุตฺตนเยนฯ

ปาฬิมุตฺตกอโกฺกสูปสํหาเรติ ‘‘โจโรสี’’ติอาทินา อโกฺกสสฺส อุปสํหาเรฯ ‘‘อนโกฺกสวตฺถุภูตํ ปน เปสุญฺญกรํ ตสฺส กิริยํ, วจนํ วา ปิยกมฺยตาย อุปสํหรนฺตสฺส กิญฺจาปิ อิมินา สิกฺขาปเทน อาปตฺติ น ทิสฺสติ, ตถาปิ ทุกฺกเฎน ภวิตพฺพ’’นฺติ (สารตฺถ. ฎี. ปาจิตฺติย ๓.๓๖) วทนฺติฯ **ปาปครหิตาย วทนฺตสฺสา**ติ เอกํ อโกฺกสนฺตํ, เอกญฺจ ขมนฺตํ ทิสฺวา ‘‘อโห นิลฺลโชฺช, อีทิสมฺปิ นาม ภวนฺตํ ปุน วตฺตพฺพํ มญฺญิสฺสตี’’ติ เอวํ เกวลํ ปาปครหิตาย ภณนฺตสฺสฯ

เปสุญฺญสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔. ปทโสธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา

ปทโส ธมฺมํ วาเจยฺยาติ เอกโต ปทํ ปทํ ธมฺมํ วาเจยฺย, โกฏฺฐาสํ โกฏฺฐาสํ วาเจยฺยาติ อโตฺถฯ ยสฺมา น เกวลํ ติโสฺส สงฺคีติโย อารุฬฺหธมฺมํเยว ปทโส วาเจนฺตสฺส อาปตฺติ, ตสฺมา **“สงฺคีติตฺตยํ อนารุฬฺหมฺปี”**ติอาทิ วุตฺตํฯ **อาทิ**-สเทฺทน (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๕) สีลูปเทส ธุตงฺคปญฺหอารมฺมณกถา พุทฺธิกทณฺฑกญฺญาณวตฺถุอสฺภกถาทีนํ คหณํฯ เมณฺฑกมิลินฺทปเญฺหสุ เถรสฺส สกปฺปฏิภาเน อนาปตฺติฯ ยํ รโญฺญ สญฺญาปนตฺถํ อาหริตฺวา วุตฺตํ, ตตฺถ อาปตฺติฯ วณฺณปิฏกองฺคุลิมาลปิฏกรฏฺฐปาลคชฺชิตอาฬวกคชฺชิตคุฬฺหมคฺคคุฬฺหเวสฺสนฺตรคุฬฺหวินยเวทลฺลปิฏกาทีนิ ปน อพุทฺธวจนานิเยวฯ

ยสฺมา ปน ตํ ปทํ จตุพฺพิธํ โหติ, ตสฺมา ตํ ทเสฺสตุํ **“ปทานุปทอนฺวกฺขรานุพฺยญฺชเนสู”**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ปท**นฺติ เอโก คาถาปาโท อธิเปฺปโตฯ **อนุปท**นฺติ ทุติยปาโทฯ **อนฺวกฺขร**นฺติ เอเกกํ อกฺขรํฯ **อนุพฺยญฺชน**นฺติ ปุริมพฺยญฺชเนน สทิสํ ปจฺฉาพฺยญฺชนํฯ ยํ กิญฺจิ วา เอกํ อกฺขรํ **อนฺวกฺขรํ**ฯ อกฺขรสมูโห **อนุพฺยญฺชนํ**ฯ อกฺขรานุพฺยญฺชนสมูโห **ปทํ**ฯ ปฐมํ ปทํ ปทเมว, ทุติยํ **อนุปท**นฺติ เอวเมตฺถ นานากรณํ เวทิตพฺพํฯ เอเตสุ ปทาทีสุ ยํ กญฺจิ โกฏฺฐาสํ ภิกฺขุญฺจ ภิกฺขุนิญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสปุคฺคเลหิ สทฺธึ เอกโต ภณนฺตสฺส ปทาทิคณนาย ปาจิตฺติยนฺติ สมฺพโนฺธฯ

เอตฺถ คาถาพเนฺธสุ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๕) ตาว ‘‘มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา’’ติ (ธ. ป. ๑, ๒) เอกเมกํ ปทํ สามเณเรน สทฺธึ เอกโต อารภิตฺวา เอกโตเยว นิฏฺฐาเปนฺตสฺส **ปทคณนาย** ปาจิตฺติยํฯ เถเรน ‘‘มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา’’ติ วุเตฺต ตํ ปทํ อปาปุณิตฺวา ‘‘มโนเสฏฺฐา มโนมยา’’ติ วจนกาเล ปเตฺตน สามเณเรน เอกโต ภณนฺตสฺส **อนุปทคณนาย**ฯ ‘‘รูปํ อนิจฺจ’’นฺติ อาทิ (ม. นิ. ๑.๓๕๓, ๓๕๖) วจนกาเล เตน สทฺธึ ‘‘รู’’ การมตฺตเมว วาเจนฺตสฺส **อนฺวกฺขรคณนาย**ฯ เอส นโย คาถาพเนฺธปิฯ ‘‘รูปํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา’’ติ (ม. นิ. ๑.๓๕๓, ๓๕๖) อิมํ สุตฺตํ วาจยมาโน เถเรน ‘‘รูปํ อนิจฺจ’’นฺติ วุจฺจมาเน สามเณโร สีฆปญฺญตาย ‘‘เวทนา อนิจฺจา’’ติ อิมํ อนิจฺจปทํ เถรสฺส ‘‘รูปํ อนิจฺจ’’นฺติ เอเตน อนิจฺจปเทน สทฺธึ เอกโต ภณโนฺต วาจํ นิจฺฉาเรติ, เอวํ วาเจนฺตสฺส **อนุพฺยญฺชนคณนาย** ปาจิตฺติยนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ติกปาจิตฺติยนฺติ อนุปสมฺปเนฺน อนุปสมฺปนฺนสญฺญิเวมติกอุปสมฺปนฺนสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธึ เอกโต อุเทฺทสคฺคหเณ เอกโต ภณนฺตสฺส อนาปตฺตีติ สมฺพโนฺธฯ เอส นโย **“สชฺฌายกรเณ, ตสฺส สนฺติเก อุเทฺทสคฺคหเณ”**ติ เอตฺถาปิฯ ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – อุปสมฺปโนฺน จ อนุปสมฺปโนฺน จ นิสีทิตฺวา อุทฺทิสาเปนฺติฯ อาจริโย ‘‘นิสินฺนานํ ภณามี’’ติ เตหิ สทฺธึ เอกโต วทติ, อาจริยเสฺสว อาปตฺติฯ อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธึ คณฺหนฺตสฺส อนาปตฺติฯ เทฺวปิ ฐิตา คณฺหนฺติ, เอเสว นโยฯ ทหรภิกฺขุ นิสิโนฺน, สามเณโร ฐิโต, ‘‘นิสินฺนสฺส ภณามี’’ติ ภณโต อนาปตฺติฯ สเจ ทหโร ติฏฺฐติ, อิตโร นิสีทติ, ‘‘ฐิตสฺส ภณามี’’ติ ภณโตปิ อนาปตฺติฯ สเจ พหูนํ ภิกฺขูนํ อนฺตเร เอโก สามเณโร นิสิโนฺน โหติ, ตสฺมึ นิสิเนฺน ปทโส ธมฺมํ วาเจนฺตสฺส อจิตฺตกา อาปตฺติฯ สเจ สามเณโร อุปจารํ มุญฺจิตฺวา ฐิโต วา นิสิโนฺน วา โหติ, เยสํ วาเจติ, เตสุ อปริยาปนฺนตฺตา เอเกน ทิสาภาเคน ปลายนกคนฺถํ นาม คณฺหาตีติ สงฺขํ คจฺฉติ, ตสฺมา อนาปตฺติฯ

สชฺฌายกรเณติ อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธึ เอกโต สชฺฌายกรเณฯ **ตสฺส สนฺติเก อุเทฺทสคฺคหเณ**ติ อนุปสมฺปนฺนสฺส สนฺติเก อุเทฺทสคฺคหเณฯ **เยภุเยฺยน ปคุณคนฺถํ ภณนฺตสฺสา**ติ สเจ เอกคาถาย เอโก ปาโท นาคจฺฉติ, อวเสสา อาคจฺฉนฺติ, อยํ เยภุเยฺยน ป

คุณคโนฺถ นามฯ เอเตน นเยน สุเตฺตปิ เวทิตโพฺพ, ตํ ภณนฺตสฺสฯ **โอสาเรนฺตสฺส จา**ติ ปริสามเชฺฌ สุตฺตํ อุจฺจาเรนฺตสฺส จฯ

ปทโสธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ปฐมสหเสยฺยสิกฺขาปทวณฺณนา

อิธ ‘‘ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา อวเสโส อนุปสมฺปโนฺน นามา’’ติ (ปาจิ. ๕๒) วจนโต ติรจฺฉานคโตปิ อนุปสมฺปโนฺนเยว, โส จ โข น สโพฺพ, เมถุนธมฺมาปตฺติยา วตฺถุภูโตวาติ อาห **‘‘อนฺตมโส’’**ติอาทิฯ ตสฺส จ ปริเจฺฉโท เมถุนธมฺมาปตฺติยา วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ **ทิรตฺตติรตฺต**นฺติ เอตฺถ ทิรตฺตวจเนน น โกจิ วิเสสโตฺถ ลพฺภติ, เกวลํ โลกโวหารวเสน พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตาย, มุขารุฬฺหตาย เอวํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **ทฺวินฺนํ วา ติณฺณํ วา รตฺตีน**นฺติ ปน วจนตฺถมตฺตทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, นิรนฺตรติรตฺตทสฺสนตฺถํ วา ทิรตฺตคฺคหณํ กตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **สหเสยฺย**นฺติ เอกโต เสยฺยํฯ **เสยฺยา**ติ จ กายปฺปสารณสงฺขาตํ สยนมฺปิ วุจฺจติ ‘‘สยนํ เสยฺยา’’ติ กตฺวา, ยสฺมิํ เสนาสเน สยนฺติ, ตมฺปิ ‘‘สยนฺติ เอตฺถาติ เสยฺยา’’ติ กตฺวาฯ ตทุภยมฺปิ อิธ สามเญฺญน, เอกเสสนเยน วา คหิตนฺติ อาห **‘‘สพฺพจฺฉนฺนปริจฺฉเนฺน’’**ติอาทิฯ

ตตฺถ ยํ เสนาสนํ อุปริ ปญฺจหิ ฉทเนหิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๑), อเญฺญน วา เกนจิ อนฺตมโส วเตฺถนาปิ สพฺพเมว ปริจฺฉนฺนํ, ภูมิโต ปฏฺฐาย ยาว ฉทนํ อาหจฺจ, อนาหจฺจาปิ วา สพฺพนฺติเมน ปริยาเยน ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพเธน ปาการเรน วา อเญฺญน วา เกนจิ อนฺตมโส วเตฺถนาปิ ปริกฺขิตฺตํ, อิทํ **สพฺพจฺฉนฺนสพฺพปริจฺฉนฺนํ** นามฯ ยสฺส ปน อุปริ พหุตรํ ฐานํ ฉนฺนํ, อปฺปํ อจฺฉนฺนํ, สมนฺตโต จ พหุตรํ ปริกฺขิตฺตํ, อปฺปํ อปริกฺขิตฺตํ, อิทํ **เยภุเยฺยน ฉนฺนํ เยภุเยฺยน ปริจฺฉนฺนํ** นามฯ ตสฺมิํ สพฺพจฺฉนฺนปริจฺฉเนฺน, เยภุเยฺยน ฉนฺนปริจฺฉเนฺน วาฯ

วิทเหยฺยาติ กเรยฺย, ตญฺจ โข อตฺถโต สมฺปาทนนฺติ อาห **‘‘สมฺปาเทยฺยา’’**ติฯ อยเญฺหตฺถ สเงฺขปโตฺถ ‘‘เสนาสนสงฺขาตํ เสยฺยํ ปวิสิตฺวา กายปฺปสารณสงฺขาตํ เสยฺยํ กเปฺปยฺย วิทเหยฺย สมฺปาเทยฺยา’’ติฯ **ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพโธ** วฑฺฒกิหเตฺถน คเหตโพฺพฯ **เอกูปจาโร**ติ วลญฺชนทฺวารสฺส เอกตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สตคพฺภํ วา จตุสาลํ เอกูปจารํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถ วา**ติ ปุริมปุริมทิวเส ยตฺถ วุฏฺฐํ, ตสฺมิํเยว เสนาสเน วาฯ **อญฺญตฺถ วา ตาทิเส**ติ ยถาวุตฺตลกฺขเณน สมนฺนาคเต อญฺญสฺมิํ ปุเพฺพ อวุฏฺฐเสนาสเน วาฯ **เตน วา**ติ เยน สห ปุริมปุริมทิวเส วุฏฺฐํ, เตน วาฯ **อเญฺญน วา**ติ เยน สห ปุริมปุริมสฺมิํ ทิวเส วุฏฺฐํ, ตโต อเญฺญน วาฯ **สเงฺขโป**ติ สเงฺขปวณฺณนาฯ ยทิ เอวํ วิตฺถาโร กถํ เวทิตโพฺพติ อาห **‘‘วิตฺถาโร ปนา’’**ติอาทิฯ

อุปฑฺฒจฺฉนฺนปริจฺฉนฺนาทีสูติ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘สพฺพจฺฉเนฺน จูฬกปริจฺฉเนฺน ทุกฺกฏํ, เยภุเยฺยน ฉเนฺน จูฬกปริจฺฉเนฺน ทุกฺกฏํ, สพฺพปริจฺฉเนฺน จูฬกจฺฉเนฺน ทุกฺกฏํ, เยภุเยฺยน ปริจฺฉเนฺน จูฬกจฺฉเนฺน ทุกฺกฏ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๓) อฏฺฐกถายํ วุตฺตานํ คหณํฯ **ตติยาย รตฺติยา ปุรารุณา นิกฺขมิตฺวา ปุน วสนฺตสฺสา**ติ ตติยาย รตฺติยา อรุณโต ปุเรตรเมว นิกฺขมิตฺวา อรุณํ พหิ อุฏฺฐาเปตฺวา จตุตฺถทิวเส อตฺถงฺคเต สูริเย ปุน วสนฺตสฺสฯ **สพฺพจฺฉนฺนสพฺพาปริจฺฉนฺนาทีสู**ติ เอตฺถ ปน **อาทิ**สเทฺทน ‘‘สพฺพปริจฺฉเนฺน สพฺพอจฺฉเนฺน, เยภุเยฺยน อจฺฉเนฺน เยภุเยฺยน อปริจฺฉเนฺน’’ติ (ปาจิ. ๕๔) ปาฬิยํ อาคตานํ, ‘‘อุปฑฺฒจฺฉเนฺน จูฬกปริจฺฉเนฺน อนาปตฺติ, อุปฑฺฒปริจฺฉเนฺน จูฬกจฺฉเนฺน อนาปตฺติ, จูฬกจฺฉเนฺน จูฬกปริจฺฉเนฺน อนาปตฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๓) อฏฺฐกถายํ อาคตานญฺจ คหณํฯ

ปฐมสหเสยฺยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. ทุติยสหเสยฺยสิกฺขาปทวณฺณนา

มนุสฺสิตฺถิยาติ ชีวมานกมนุสฺสิตฺถิยาฯ ‘‘มติตฺถี ปน กิญฺจาปิ ปาราชิกวตฺถุภูตา, อนุปาทินฺนปกฺเข ฐิตตฺตา สหเสยฺยาปตฺตึ น กโรตี’’ติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๕๕) วทนฺติฯ อหิสฺสมานรูปาหิ ปน ยกฺขิเปตีหิ, เมถุนสฺส อวตฺถุภูตาย จ ติรจฺฉานคติตฺถิยา อนาปตฺติฯ **ปฐมทิวเสปี**ติ ปฐมสฺมึ วิย สิกฺขาปเท น จตุตฺเถเยว ทิวเส, อถ โข อิธ ปฐมทิวเสปีติ อตฺโถฯ อิมินา อิธ ทิวสปริจฺเฉโท นตฺถีติ ทเสฺสติฯ องฺเคสุ ปน ปาจิตฺติยวตฺถุกเสนาสนํ, ตตฺถ มาตุคาเมน สห นิปชฺชนํ, สูริยตฺถงฺคมนนฺติ ตีณิ องฺคานีติ อยมฺปิ วิเสโส ทฏฺฐพฺโพฯ

ทุติยสหเสยฺยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. ธมฺมเทสนาสิกฺขาปทวณฺณนา

ฉปฺปญฺจวาจาหีติ ฉหิ ปญฺจหิ วาจาหิฯ วาจาปริเจฺฉโท ปเนตฺถ กถํ เวทิตโพฺพติ อาห **‘‘อุตฺตริ ฉปฺปญฺจวาจาหี’’**ติอาทิฯ **สพฺพตฺถา**ติ สุเตฺต, อฏฺฐกถายญฺจฯ สเจ อฏฺฐกถํ, ธมฺมปทํ, ชาตกาทิวตฺถุํ วา กเถตุกาโม โหติ, ฉปฺปทมตฺตเมว กเถตุํ วฏฺฏติฯ ปาฬิยา สทฺธึ กเถเนฺตน เอกํ ปทํ ปาฬิโต, ปญฺจ อฏฺฐกถาโตติ เอวํ ฉ ปทานิ อนติกฺกมิตฺวาว กเถตโพฺพฯ **ปุริเสนา**ติ มนุสฺสปุริเสนฯ เตนาห **‘‘มนุสฺสวิคฺคหํ คเหตฺวา ปนา’’**ติอาทิฯ

ติกปาจิตฺติยนฺติ มาตุคาเม มาตุคามสญฺญิเวมติกอมาตุคามสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **อญฺญสฺส วา มาตุคามสฺสา**ติ เอกสฺส มาตุคามสฺส เทเสตฺวา นิสิเนฺนน ปุน อาคตสฺส อญฺญสฺส มาตุคามสฺส, เอวํ ปน เอกาสเน นิสิเนฺนน มาตุคามสตสฺสาปิ เทเสตุํ วฏฺฏติ ฯ ‘‘วิญฺญุมนุสฺสิตฺถิยา’’ติ วจนโต อวิญฺญิตฺถิยาปิ เทสยโต อนาปตฺติฯ **อิริยาปถปริวตฺตาภาโว**ติ อตฺตโน วา มาตุคามสฺส วา อิริยาปถปริวตฺตาภาโวฯ **กปฺปิยการกสฺสาภาโว**ติ วิญฺญุสฺส กปฺปิยการกสฺสาภาโว, ทุติยานิยเต วุตฺตลกฺขณสฺส มนุสฺสสฺส อภาโวติ วุตฺตํ โหติฯ **กิริยากิริย**นฺติ เอตฺถ อุตฺตริ ฉปฺปญฺจวาจาหิ ธมฺมเทสนา **กิริยา,** กปฺปิยการกสฺส อคฺคหณํ **อกิริยา**ติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ธมฺมเทสนาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. ภูตาโรจนสิกฺขาปทวณฺณนา

นิปฺปริยาเยนาติ ‘‘ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชิ’’นฺติอาทินา (ปาจิ. ๗๑) อุชุกเมวฯ **ปริยาเยน อาโรจิต**นฺติ ‘‘โย เต วิหาเร วสิ, โส ภิกฺขุ ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชิ, สมาปชฺชติ, สมาปโนฺน’’ติ อาทินา (ปาจิ. ๗๕) อญฺญาปเทเสน ภณิตํฯ ปรินิพฺพานกาเล (ปาจิ. อฏฺฐ. ๗๗), ปน อนฺตรา วา อติกฺกฑฺฒิยมาเนน อุปสมฺปนฺนสฺส ภูตํ อาโรเจตุํ วฏฺฏติฯ อนติกฑฺฒิยมาเนนาปิ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๗๗) ตถารูเป การเณ สติ อาโรเจตุํ วฏฺฏติเยวฯ เตเนว อญฺญตเรน ทหรภิกฺขุนา อุปวทิโต อญฺญตโร เถโร ‘‘อาวุโส, อุปริมคฺคตฺถาย วายามํ มา อกาสิ, ขีณาสโว ตยา อุปวทิโต’’ติ อาหฯ เถเรน จ ‘‘อตฺถิ เต, อาวุโส, อิมสฺมึ สาสเน ปติฏฺฐา’’ติ ปุโฏฺฐ ทหรภิกฺขุ ‘‘อาม, ภเนฺต, โสตาปโนฺน อาห’’นฺติ อโวจฯ ‘‘การโก อย’’นฺติ ญตฺวาปิ ปฏิปตฺติยา อโมฆภาวทสฺสเนน สมุเตฺตชนาย, สมฺปหํสนาย จ อริยา อตฺตานํ ปกาเสนฺติเยวฯ เตนาห **‘‘ตถารูเป การเณ สติ อุปสมฺปนฺนสฺส อาโรจยโต’’**ติฯ สุตฺตปริยตฺติสีลคุณํ ปน อนุปสมฺปนฺนสฺสปิ

อาโรเจตุํ วฏฺฏติฯ กสฺมา น อิธ อุมฺมตฺตกาทโย คหิตาติ อาห **“ยสฺมา ปนา”**ติอาทิฯ **อาทิส** เทฺทน ขิตฺตจิตฺตเวทนาฏฺฏานํ คหณํฯ **ตสฺมึ สตี**ติ อุมฺมตฺตกาทิภาเว สติฯ **อิธ น คหิตา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท ปทภาชนิยํ น คหิตาฯ **อจิตฺตก**นฺติ ปณฺณตฺติชานนจิตฺตาภาเวน อจิตฺตกํฯ **กุสลาพฺยากตจิเตฺตหิ ทฺวิจิตฺต**”นฺติ อิทํ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน อริยปุคฺคเลเยว สนฺธาย วุตฺตํฯ น หิ ปณฺณตฺตึ อชานนฺตา ฌานลาภิโน ปุถุชฺชนา วตฺถุมฺหิ โลภวเสน อกุสลจิเตฺตนาปิ น อาโรเจนฺตีติฯ ทุกฺขเวทนาย วา อภาวโต **“ทฺวิเวทน”**นฺติ อิมสฺส อนุรูปํ กตฺวา เอวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ภูตาโรจนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. ทุฏฺฐุลฺลาโรจนสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุวินฺนํ ‘อาปตฺติกฺขนฺธานนฺติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสสงฺขาตานํ ทุวินฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํฯ **อายตึ สํวรตฺถายา**ติ ‘‘เอวเมส ปเรสุ หิโรตฺตเปฺปนาปิ อายตึ สํวรํ อาปชฺชิสฺสตี’’ติ อายตึ สํวรตฺถายฯ **อาปตฺตีนญฺจ กุลานญฺจ ปริยนฺตํ กตฺวา วา อกตฺวา วา**ติ ‘‘เอตฺตกา อาปตฺติโย อาโรเจตพฺพา, เอตฺตเกสุ กุเลสุ อาโรเจตพฺพา’’ติ เอวํ อาปตฺตีนญฺจ กุลานญฺจ ปริยนฺตํ กตฺวา วา อกตฺวา วาฯ

อทุฏฺฐุลฺลายาติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสํ ฐเปตฺวา อวเสสปญฺจาปตฺติกฺขนฺธสงฺขาตาย อทุฏฺฐุลฺลาย อาปตฺติยาฯ **อวเสเส ฉ อาปตฺติกฺขเนฺธ**ติ สงฺฆาทิเสสวชฺชิเต เสเส ฉ อาปตฺติกฺขเนฺธฯ **ปุริมปญฺจสิกฺขาปทวีติกฺกมสงฺขาตํ ทุฏฺฐุลฺล**นฺติ ปาณาติปาตเวรมณิอาทิกสฺส อาทิโต ปญฺจสิกฺขาปทสฺส วีติกฺกมสงฺขาตํ ทุฏฺฐุลฺลํฯ **อิตรํ อทุฏฺฐุลฺลํ วา อชฺฌาจาร**นฺติ ตโต อญฺญํ วิกาลโภชนาทิกปญฺจกํ, สุกฺกวิสฏฺฐิกายสํสคฺคทุฏฺฐุลฺลอตฺตกามเญฺจติ อทุฏฺฐุลฺลํ วา อชฺฌาจารํฯ **วตฺถุมตฺต**นฺติ ‘‘อยํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐึ อาปโนฺน, ทุฏฺฐุลฺลํ, อตฺตกามํ, กายสํสคฺคํ อาปโนฺน’’ติ เอวํ วตฺถุมตฺตํ วา อาโรเจนฺตสฺสฯ **อาปตฺติมตฺต**นฺติ ‘‘อยํ ปาราชิกํ อาปโนฺน, สงฺฆาทิเสสํ, ถุลฺลจฺจยํ, ปาจิตฺติยํ, ปาฏิเทสนียํ, ทุกฺกฏํ, ทุพฺภาสิตํ อาปโนฺน’’ติ เอวํ อาปตฺติมตฺตํ วา อาโรเจนฺตสฺสฯ **วุตฺตลกฺขณสฺสา**ติ ‘‘ปาราชิกํ อนชฺฌาปนฺนสฺสา’’ติ กงฺขา. อฏฺฐ. ทุฏฺฐุลฺลาโรจนสิกฺขาปทวณฺณนา) เอวํ วุตฺตลกฺขณสฺสฯ **สวตฺถุโก**ติ วตฺถุนา สห ฆฏิโตฯ

ทุฏฺฐุลฺลาโรจนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. ปถวีขณนสิกฺขาปทวณฺณนา

ปาสาณสกฺขรกถลมรุมฺพวาลุกาทีสูติ เอตฺถ มุฏฺฐิปฺปมาณโต อุปริ **ปาสาณา**ติ เวทิตพฺพาฯ มุฏฺฐิปฺปมาณา **สกฺขราฯ กถลา**ติ กปาลขณฺฑานิฯ **มรุมฺพา**ติ กฐสกฺขราฯ **วาลุกา** วาลิกาเยวฯ **อญฺญตรสฺส ตติยภาโค โหตี**ติ ตติโย ภาโค โหติฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ยโต ปํสุํ วา มตฺติกํ วา อาหราเปตฺวา วิสุํ วิสุํ กเต เทฺว โกฏฺฐาสา ปํสุ วา มตฺติกา วา เอโก ปาสาณาทีสุ อญฺญตโร โหติ, อยํ **มิสฺสกปถวี** นามาติฯ **โอวโฏฺฐ** นาม เทเวน โอวโฏฺฐ (ปาจิ. ๘๖)ฯ **วุตฺต**นฺติ ปทภาชนิยํ, สีหฬฏฺฐกถายเมว วา วุตฺตํ ฯ **อธิกตรปาสาณาทิมิสฺสาติ** อธิกตรปาสาณาทีหิ มิสฺสา, อทฺทฺฒาปิ วุตฺตปฺปมาณโต อธิกตรปาสาณาทิมิสฺสาติ อธิปฺปาโยฯ **วา**-สโทฺท อวุตฺตวิกปฺปโตฺถ, เตน อูนกจตุมาโสวฏฺฐปถวึ สงฺคณฺหาติฯ **สุทฺธปาสาณาทิเภทายา**ติ สุทฺธา ปาสาณา เอตฺถาติ **สุทฺธปาสาณา,** สา อาทิ ยสฺส เภทสฺส โส **สุทฺธปาสาณ**

าทิฯ อาทิ-สเทฺทน สุทฺธสกฺขราทีนํ คหณํฯ สุทฺธปาสาณาทิเภโท ยสฺสา สา **สุทฺธปาสาณาทิเภทา,** ตาย สุทฺธปาสาณาทิเภทาย, สุทฺธปาสาณาทิปฺปการายาติ อโตฺถฯ

สยํ ขณตีติ เอตฺถ โย อนฺตมโส ปาทงฺคุฏฺฐเกนปิ ขณติ, อุทกมฺปิ ฉเฑฺฑโนฺต ภินฺทติ, ปาทงฺคุฏฺฐเกนปิ วิลิขติ, ปตฺตมฺปิ ปจโนฺต ทหติ, โส สโพฺพ ขณติเยวาติ เวทิตโพฺพฯ เตนาห **“ขณนเภทนวิเลขนปจนาทีหิ วิโกเปตี**ติฯ ปตฺตํ ปจเนฺตน (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๗) หิ ปุเพฺพ ปกฺกฏฺฐาเนเยว ปจิตโพฺพฯ อทเฑฺฒาย ปถวิยา อคฺคึ ฐเปตุํ น วฏฺฏติฯ ปตฺตปจนกปาลสฺส ปน อุปริ อคฺคึ ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ ทารูนํ อุปริ ฐเปติ, โส อคฺคิ ตานิ ทหโนฺต คนฺตฺวา ปถวึ ทหติ, น วฏฺฏติฯ **อิฏฺฐกปาสาณา**ทีสุปิ เอเสว นโยฯ ตตฺราปิ หิ อิฏฺฐกาทีนํเยว อุปริ ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ กสฺมา? เตสํ อนุปาทานตฺตาฯ น หิ ตานิ อคฺคิสฺส อุปาทานสงฺขํ คจฺฉนฺติฯ สุกฺขขาณุรุกฺขาทีสุปิ อคฺคึ ทาตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปน ‘‘ปถวึ อปตฺตเมว นิพฺพาเปตฺวา คมิสฺสามี’’ติ เทติ, วฏฺฏติฯ ปจฺฉา นิพฺพาเปตุํ น สโกฺกติ, อวิสยตฺตา อนาปตฺติฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ‘‘ขณนเภทนวิลิขนปจนาทีหี’’ติ วุเตฺตเนว นเยนฯ **นิยเมตฺวา**ติ สนฺนิฏฺฐานํ กตฺวาฯ **อิตโร**ติ อาณาปโกฯ

‘‘โปกฺขรณึ ขณา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๖) วทติ, วฏฺฏติฯ ขตาเยว โปกฺขรณี นาม โหติ, ตสฺมา อยํ กปฺปิยโวหาโรฯ เอส นโย ‘‘วาปึ, ตฬากํ, อาวาฏํ ขณา’’ติอาทีสุปิฯ ‘‘อิมํ โอกาสํ ขณ, อิมสฺมึ โอกาเส โปกฺขรณึ ขณา’’ติ ปน วตฺตุํ น วฏฺฏติฯ ‘‘กนฺทํ ขณ มูลํ ขณา’’ติ อนิยเมตฺวา วตฺตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อิมํ วลฺลึ ขณ, อิมสฺมึ โอกาเส กนฺทํ วา มูลํ วา ขณา’’ติ วตฺตุํ น วฏฺฏติฯ เตนาห **“โอกาสํ อนิยเมตฺวา...เป.... ภณนฺตสฺสา”**ติฯ อาตเปน สุกฺขกทฺทโม จ ผลติ, ตตฺร โย เหฏฺฐา ปถวิยา อสมฺพโทฺธ, ตเมว อปเนตุํ วฏฺฏติฯ เอส นโย โคกณฺฏเกปิ ฯ เตนาห **“อาตเปน...เป.... อสมฺพทฺธ”**นฺติฯ ตตฺถ **โคกณฺฏโก** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๖) นาม คาวีนํ ขุรจฺฉินฺนกทฺทโม วุจฺจติฯ สเจ ปน เหฏฺฐิมตเลน ภูมิสมฺพโนฺธ, วิโกเปตุํ น วฏฺฏติฯ **ภิชฺชิตฺวา ปติตนทิตฏ**นฺติ ภิชฺชิตฺวา นทิสามนฺตา ปติตํ โอมกจาตุมาสํ โอวฏฺฐํ นทิตฏํฯ สเจ ปน ภิชฺชิตฺวา อุทเกเยว ปกติ, เทเว อติเรกจาตุมาสํ โอวเฏฺฐปิ อุทเกเยว อุทกสฺส ปติตตฺตา วฏฺฏติฯ **มหนฺตมฺปิ นงฺคลจฺฉินฺนมตฺติกาปิณฺฑ**นฺติ มหนฺตมฺปิ กสิตฏฺฐาเน เหฏฺฐา ปถวิยา อสมฺพทฺธํ นงฺคลจฺฉินฺนมตฺติกาปิณฺฑํฯ **เอวมาทิ**สเทฺทน กูฏาสิญฺจนโยคฺคตนุกกทฺทมาทีนํ คหณํฯ **อสญฺจิจฺจ รุกฺขาทิปวฏฺฏเนน ภินฺทนฺตสฺสา**ติ ปาสาณรุกฺขาทีนิ วา ปวเฏฺฏนฺตสฺส, กตฺตรทเณฺฑน วา อาหจฺจ อาหจฺจ คจฺฉนฺตสฺส ปถวี ภิชฺชติ, สา ‘‘เตน ภินฺทิสฺสามี’’ติ เอวํ สญฺจิจฺจ อภินฺนตฺตา **อสญฺจิจฺจ ภินฺนา** นาม โหติ, อิติ อสญฺจิจฺจ รุกฺขาทิปฺปวฏฺฏเนน ภินฺทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **อสติยา ปาทงฺคุฏฺฐกาทีหิ วิลิขนฺตสฺสา**ติ โย อญฺญวิหิโต เกนจิ สทฺธึ กิญฺจิ กเถโนฺต ปาทงฺคุฏฺฐเกน วา กตฺตรยฏฺฐิยา วา ปถวึ วิลิขโนฺต ติฏฺฐติ, ตสฺส เอวํ อสติยา ปาทงฺคุฏฺฐกาทีหิ วิลิขนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

ปถวีขณนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

มุสาวาทวโคฺค ปฐโมฯ

๒. ภูตคามวโคฺค

๑. ภูตคามสิกฺขาปทวณฺณนา

“*ภวนฺตี*”ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๙๐) อิมินา วิรุฬฺหมูเล นีลภาวํ อาปชฺชิตฺวา วฑฺฒมานเก ตรุณคเจฺฉ ทเสฺสติฯ **“อเหสุ”**นฺติ อิมินา ปน วฑฺฒิตฺวา ฐิเต มหเนฺต รุกฺขคจฺฉาทิเก

ทเสฺสติฯ เตนาห **“ชายนฺตี”**ติอาทิฯ เอตฺถ จ ‘‘ภวนฺตี’’ติ อิมสฺส วิวรณํ **“ชายนฺติ วฑฺฒนฺตี”**ติ, ‘‘อเหสุ’’นฺติ อิมสฺส **“ชาตา วฑฺฒิตา”**ติฯ **คาโม**ติ สมูโหฯ **ปติฏฺฐิตหริตติณรุกฺขาทีน**นฺติ ภูมิยํ ปติฏฺฐิตสฺส หริตติณสฺส เจว หริตรุกฺขาทีนญฺจฯ **อาทิ**สทฺเทน โอสธิคจฺฉลตาทโย เวทิตพฺพาฯ นิมิตฺตเตฺถ จ ภุมฺมํฯ โย อโตฺถ สมฺปชฺชติ, ตมาห **“ภูตคามปาตพฺยตายา”**ติอาทินาฯ

นนุ จ รุกฺขาทโย จิตฺตรหิตตาย น ชีวา, จิตฺตรหิตตา จ ปริผนฺทาภาวโต, ฉินฺเนปิ วิรุหนโต, วิสทิสชาติกภาวโต, จตุโยนิยํ อปริยาปนฺนโต จ เวทิตพฺพา, วุฑฺฒิ ปน ปวาฬสิลาลวณานมฺปิ วิชฺชตีติ น เตสํ ชีวภาเว การณํ, วิสยคฺคหณญฺจ เนสํ ปริกปฺปนามตฺตํ สุปนํ วิย จิญฺจาทีนํ, ตถา โทหฬาทโย, อถ กสฺมา ภูตคามสฺส ปาตพฺยตาย ปาจิตฺติยํ อิจฺฉิตนฺติ? สมณอสารุปฺปโต, ตนฺนิสฺสิตสตฺตานุรกฺขณโต จฯ เตเนวาห ‘‘ชีวสญฺญิโน หิ โมฆปุริสา มนุสฺสา รุกฺขสฺมิ’’นฺติอาทิ (ปาจิ. ๘๙)ฯ **สาสปพีชกเสวาลมฺปี**ติ สาสปพีชกสงฺขาตํ เสวาลมฺปิ, สาสปเสวาลํ, พีชกเสวาลมฺปีติ อโตฺถฯ ตตฺถ **สาสปเสวาโล** นาม สาสปมโตฺต ขุทฺทกเสวาโลฯ **พีชกเสวาโล** นาม อุปริ ขุทฺทกปโตฺต เหฏฺฐา ขุทฺทกมูโล เสวาโลฯ

มูลพีชขนฺธพีชผฬุพีชอคฺคพีชพีชพีชานนฺติ เอตฺถ มูลเมว พีชํ **มูลพีชํ**ฯ เอวํ เสเสสุปิฯ ตตฺถ **มูลพีชํ** หลิทฺทิอาทิกํฯ **ขนฺธพีชํ** อสฺสตฺถาทิกํฯ **ผฬุพีชํ** อุจฺฉุอาทิกํฯ **อคฺคพีชํ** หิริเวราทิกํฯ **พีชํพีชํ** ปุพฺพณฺณาทิกํฯ **ภาชนคต**นฺติ สราวาทิภาชนคตํฯ นิกฺขนฺตํ มูลมตฺตํ เอตสฺมาติ **นิกฺขนฺตมูลมตฺตํฯ มตฺต** สเทฺทน เจตฺถ ปณฺณสฺส นิกฺขมนํ ปฏิกฺขิปติฯ เอส นโย **นิกฺขนฺตองฺกุรมตฺต**นฺติ เอตฺถาปิฯ สเจ ปน มูลญฺจ ปณฺณญฺจ นิคฺคตํ, ภูตคามสงฺขํ คจฺฉติฯ **วิทตฺถิมตฺตา ปตฺตวฏฺฏิ นิคฺคจฺฉตี**ติ วิทตฺถิมตฺตา อนีลวณฺณา ปตฺตวฏฺฏิ นิกฺขมติฯ เตนาห **“นิกฺขเนฺต”**ติอาทิฯ **หริโต น โหตี**ติ นีลวโณฺณ น โหติฯ มุคฺคาทีนํ ปน ปเณฺณสุ อุฏฺฐิเตสุ, วีหิอาทีนํ วา องฺกุเร หริเต ภูตคามสงฺคหํ คจฺฉนฺติฯ เอส นโย อมฺพฏฺฐิอาทีสุฯ

ภูตคามพีชคาเมติ เอตฺถ ภูตคามโต วิโยชิตํ วิรุหนสมตฺถเมว มูลพีชาทิกํ พีชคาโม นามาติ เวทิตพฺพํฯ **อุภยตฺถา**ติ ภูตคามพีชคาเมสุฯ **อตถาสญฺญิสฺสา**ติ อภูตคามาพีชคามสญฺญิสฺสฯ โก ปน วาโท อภูตคามาพีชคาเมสุ อภูตคามาพีชคามสญฺญิสฺสฯ **อสญฺจิจฺจา**ติ ปาสาณรุกฺขาทีนิ วา ปวเฏฺฏนฺตสฺส, สาขํ วา กฑฺฒนฺตสฺส, กตฺตรทเณฺฑน วา ภูมึ ปหริตฺวา คจฺฉนฺตสฺส ติณานิ กุปฺปนฺติฯ ตานิ เตน ‘‘วิโกเปสฺสามี’’ติ เอวํ สญฺจิจฺจ อวิโกปิตตฺตา **อสญฺจิจฺจ วิโกปิตานิ** นาม โหนฺติฯ อิติ อสญฺจิจฺจ วิโกเปนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

อสติยาติ อญฺญวิหิโต เกนจิ สทฺธึ กิญฺจิ กเถโนฺต ปาทงฺคุฏฺฐเกน วา หเตฺถน วา ติณํ วา ลตํ วา วิโกเปโนฺต ติฏฺฐติ, เอวํ อสติยา วิโกเปนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

อชานิตฺวาติ เอตฺถ อพฺภนฺตเร ‘‘พีชคาโม’’ติ วา ‘‘ภูตคาโม’’ติ วา น ชานาติ, ‘‘วิโกเปมี’’ติ ปน ชานาติฯ เอวํ ติเณ วา ปลาลปุเญฺช วา ขณิตฺตึ วา กุทาลํ วา สโงฺคปนตฺถาย ฐเปติ, ฑยฺหมานหโตฺถ วา อคฺคึ ปาเตติฯ ตตฺร เจ ติณานิ ฉิชฺชนฺติ วา ฑยฺหนฺติ วา, เอวํ อชานิตฺวา วิโกเปนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

เยน เกนจิ อคฺคินาติ กฏฺฐคฺคิโคมยคฺคิอาทีสุ เยน เกนจิ อคฺคินา, อนฺตมโส โลหขเณฺฑนปิ อาทิเตฺตนฯ **“กปฺปิย”นฺติ วตฺวาวา**ติ ยาย กายจิ ภาสาย ‘‘กปฺปิย’’นฺติ วตฺวาวฯ **เอว**-สเทฺทน ปฐมํ อคฺคินา ผุสิตฺวา ปจฺฉา ‘‘กปฺปิย’’นฺติ วตฺตุํ น วฏฺฏตี’’ติ ทเสฺสติฯ ‘‘ปฐมํ อคฺคึ นิกฺขิปิตฺวา ตํ อนุทฺธริตฺวาว ‘กปฺปิย’นฺติ วุเตฺต ปน วฏฺฏตี’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺ

ติย ๓.๙๓) วทนฺติฯ เอส นโย เสเสสุปิฯ **ตเถวา**ติ ‘กปฺปิย’นฺติ วตฺวาวฯ อสฺสมหึสสูกรมิคโครูปานํ ปน ขุรา อติขิณา, ตสฺมา เตหิ น กาตพฺพํ, กตมฺปิ อกตํ โหตีติ อาห **“ฐเปตฺวา โคมหึสาทีนํ ขุเร”**ติฯ หตฺถินขา ปน ขุรา น โหนฺติ, ตสฺมา เตหิ วฏฺฏติฯ **ติรจฺฉานาน**นฺติ สีหพฺยคฺฆทีปิมกฺกฏานํ, สกุนฺตานญฺจฯ เตสญฺหิ นขา ติขิณา โหนฺติ, ตสฺมา เตหิ กาตพฺพํฯ **“อนฺตมโส ฉินฺทิตฺวา อาหเฏนปี”**ติ อิมินา เยหิ กาตุํ วฏฺฏติ, เตหิ ตตฺถชาตเกหิ กาตพฺพนฺติ เอตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **“สเตฺถ วุตฺตนเยเนวา”**ติ อิมินา เฉทํ วา เวธํ วา ทเสฺสเนฺตน ‘‘กปฺปิยนฺติ วตฺวาวา’’ติ วุตฺตมติทิสติฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ ‘‘กปฺปิยนฺติ วตฺวาว กาตพฺพ’’นฺติ อาทินา กปฺปิยํ กโรเนฺตน กตฺตพฺพาการเมว ทสฺสิตํ, ตถาปิ ภิกฺขุนา ‘‘กปฺปิยํ กโรหี’’ติ วุเตฺตเยว อนุปสมฺปเนฺนน ‘‘กปฺปิย’’นฺติ วตฺวา อคฺคิปริชิตาทิ กาตพฺพนฺติ คเหตพฺพํฯ อวจนํ ปน ‘‘ปุนปิ กปฺปิยํ กโรหีติ กาเรตฺวาว ปริภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ ปฐมเมว วุตฺตตฺตาฯ

เอกสฺมึ...เป.... กปฺปิเย กเต สพฺพํ กตํ โหตีติ เอกํเยว ‘‘กปฺปิยํ กโรมี’’ติ อธิปฺปาเยน ปิ กปฺปิเย กเต เอกาพทฺธตฺตา สพฺพํ กตํ โหติฯ **ทารุกํ วิชฺฌตี**ติ ชานิตฺวา วา อชานิตฺวา วา วิชฺฌติ วา วิชฺฌาเปติ วา, วฏฺฏติเยวฯ **ภตฺตสิเตฺถ วิชฺฌตี**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **ตํ วิชฺฌติ, น วฏฺฏตี**ติ วลฺลิอาทีนํ ภาชนคติกตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **ภินฺทาเปตฺวา กปฺปิยํ กาเรตพฺพ**นฺติ พีชโต มุตฺตสฺส กฏาหสฺส ภาชนคติกตฺตา วุตฺตํฯ **อพีช**นฺติ องฺกุรชนนสมตฺถพีชรหิตตรุณมฺพผลาทิฯ เตนาห **“ยํ ปน ผลํ ตรุณํ โหติ, อพีช”**นฺติฯ นิพฺพตฺตพีชํ นาม พีชํ นิพฺพเตฺตตฺวา วิสุํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุํ สกฺกุเณยฺยํ อมฺพปนสาทิผลํฯ เตนาห **“พีชํ อปเนตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพ”**นฺติฯ ตตฺถ กปฺปิยกรณกิจฺจํ นตฺถิ, สยเมว กปฺปิยานีติ อธิปฺปาโยฯ

ภูตคามสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อญฺญวาทกสิกฺขาปทวณฺณนา

ยมตฺถนฺติ ‘‘ตฺวํ กิร ทุกฺกฏาปตฺตึ อาปโนฺน’’ติอาทิกํ ยํ กิญฺจิ อตฺถํฯ **ตโต อญฺญ**นฺติ ปุจฺฉิตตฺถโต อญฺญมตฺถํฯ **อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรณสฺสา**ติ วินยธเรน ยํ วจนํ โทสปุจฺฉนตฺถํ วุตฺตํ, ตโต อเญฺญน วจเนน ปฏิจฺฉาทนสฺสฯ ปฏิจฺฉาทนโตฺถปิ หิ จรสโทฺท โหติ อเนกตฺถตฺตา ธาตูนํฯ **วุตฺต**นฺติ ปาฬิยํ วุตฺตํฯ

สาวเสสํ อาปตฺตึ อาปโนฺนติ เอตฺถ ฐเปตฺวา ปาราชิกํ เสสา สาวเสสาปตฺติ นาม, ตํ อาปโนฺนฯ **อนุยุญฺชิยมาโน**ติ ‘‘กึ, อาวุโส, อิตฺถนฺนามํ อาปตฺตึ อาปโนฺนสี’’ติ ปุจฺฉิยมาโนฯ **อเญฺญน วจเนนา**ติ ‘‘โก อาปโนฺน? กึ อาปโนฺน? กิสฺมึ อาปโนฺน? กถํ อาปโนฺน? กํ ภณถ? กึ ภณถา’’ติ อเญฺญน วจเนนฯ **อญฺญ**นฺติ ‘‘กึ ตฺวํ อิตฺถนฺนามํ อาปตฺตึ อาปโนฺนสี’’ติอาทิกํ อนุยุญฺชกวจนํฯ **ตถา ตถา วิกฺขิปตี**ติ เตน เตน ปกาเรน วิกฺขิปติฯ กึ วุตฺตํ โหติ? โส (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๔) กิญฺจิ วีติกฺกมํ ทิสฺวา ‘‘อาวุโส, อาปตฺตึ อาปโนฺนสี’’ติ สงฺฆมเชฺฌ อาปตฺติยา อนุยุญฺชิยมาโน ‘‘โก อาปโนฺน’’ติ วทติฯ ตโต ‘‘ตฺว’’นฺติ วุเตฺต ‘‘อหํ กึ อาปโนฺน’’ติ วทติฯ อถ ‘‘ปาจิตฺติยํ วา ทุกฺกฏํ วา’’ติ วุเตฺต ‘‘อหํ กิสฺมึ อาปโนฺน’’ติ วทติฯ ตโต ‘‘อมุกสฺมึ นาม วตฺถุสฺมิ’’นฺติ วุเตฺต ‘‘อหํ กถํ อาปโนฺน, กึ กโรโนฺต อาปโนฺนมฺหี’’ติ ปุจฺฉติฯ อถ ‘‘อิทํ นาม กโรโนฺต อาปโนฺน’’ติ วุเตฺต ‘‘กํ ภณถา’’ติ วทติฯ ตโต ‘‘ตํ ภณามา’’ติ วุเตฺต ‘‘กึ ภณถา’’ติ เอวมเนเกหิ ปกาเรหิ วิกฺขิปตีติ วุตฺตํ โหติฯ

โย ปน ภิกฺขุ สาวเสสํ อาปตฺตึ อาปโนฺน, ตํ น กเถตุกาโม ตุณฺหีภาเวน วิเหเสตีติ สมฺพโนฺธฯ **วิเหเสตี**ติ จิรนิสชฺชาจิรภาสเนหิ ปิฏฺฐิอาคิลายนตาลุโสสาทิวเสน สงฺฆํ วิเหเสติ, ปริสฺ

สมํ เตสํ กโรตีติ อโตฺถฯ **ปริสฺสโม** หิ วิเหสา นามฯ **อญฺญวาทกกมฺมนฺ**ติ อญฺญวาทกสฺส ภิกฺขุโน อญฺญวาทการาโรปนตฺถํ กาตพฺพํ ญตฺติทุติยกมฺมํฯ **วิเหสกกมฺมนฺ**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **ตสฺมึ สเงฺฆน กเต**ติ ตสฺมึ อญฺญวาทกกเมฺม จ วิเหสกกเมฺม จ สเงฺฆน ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย กเตฯ **ตถา กโรนฺตานนฺ**ติ ตํ ปการํ กโรนฺตานํ, อญฺญวาทกญฺจ วิเหสกญฺจ กโรนฺตานนฺติ อโตฺถฯ

‘‘วิเหสเกติ อยเมตฺถ อนุปญฺญตฺตี’’ติ อวจนเญฺจตฺถ ‘‘อาปตฺติกรา จ โหติ อญฺญวาทกสิกฺขาปทาทีสุ วิยา’’ติ (กงฺขา. อฎฺฐ. ปฐมปาราชิกวณฺณนา) วุตฺตตฺตาเยว ปญฺญายตีติ กตฺวาฯ เอส นโย อุปริ สิกฺขาปเทสุฯ **ธมฺมกเมฺม ติกปาจิตฺติยนฺ**ติ ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญิเวมติกอธมฺมกมฺมสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **อธมฺมกเมฺม ติกทุกฺกฎนฺ**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **อนาโรปิเต**ติ กมฺมวาจาย อนาโรปิเต, อปฺปติฎฺฐาปิเตติ อโตฺถฯ **เคลเญฺญนา**ติ เยน กเถตุํ น สโกฺกติ, มุเข ตาทิเสน พฺยาธินาฯ **สงฺฆสฺส ภณฺฑนาทีนิ ภวิสฺสนฺตี**ติ สงฺฆมเชฺฌ กถิเต ตปฺปจฺจยา สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ วา กลโห วา วิคฺคโห วา วิวาโท วา สงฺฆเภโท วา สงฺฆราชิ วา ภวิสฺสนฺตีติ อิมินา วา อธิปฺปาเยน น กเถนฺตสฺสฯ เอตฺถ จ **อธเมฺมนา**ติ อภูเตน วตฺถุนาฯ

“สมุฎฺฐานาทีนิ อทินฺนาทานสทิสานี”ติ อวิเสสํ อติทิสิตฺวา วิเสสํ ทเสฺสตุํ **“อิทํ ปนา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ **สิยา กิริยํ** อเญฺญนญฺญํ ปฎิจรนฺตสฺสฯ **สิยา อกิริยํ** ตุณฺหีภาเวน วิเหเสนฺตสฺสฯ

อญฺญวาทกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓. อุชฺฌาปนกสิกฺขาปทวณฺณนา

เยน วจเนนาติ ‘‘ฉนฺทาย อิตฺถนฺนาโม อิทํ นาม กโรตี’’ติอาทิเกน เยน วจเนนฯ เตนาห **“ฉนฺทายา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **ฉนฺทายา**ติ ฉเนฺทน ปกฺขปาเตนฯ ‘‘อกฺขราย วาเจตี’’ติอาทีสุ (ปาจิ. ๔๖) วิย ลิงฺควิปลฺลาโส เอสฯ **อิทํ นาม กโรตี**ติ อตฺตโน สนฺทิฎฺฐสมฺภตฺตานํ ปณีตํ เสนาสนํ วา ปญฺญเปติ, ภตฺตาทิกํ วาติ อธิปฺปาโยฯ **เสนาสนปญฺญาปกาทิเภทนฺ**ติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน ภตฺตุเทฺทสกยาคุภาชกผลภาชกาทีนํ คหณํฯ อเนกตฺถตฺตา ธาตูนํ **เฌ**-สโทฺท โอโลกนโตฺถปิ โหตีติ อาห **“อวณฺณาย โอโลกาเปนฺตี”**ติฯ จินฺตนโตฺถเยว วา คเหตพฺพติ อาห **“ลามกโต วา จินฺตาเปนฺตี”**ติฯ **ตเถว วทนฺตา**ติ ‘‘ฉนฺทาย อิตฺถนฺนาโม อิทํ นาม กโรตี’’ติอาทีนิ วทนฺตาฯ **วุตฺตนฺ**ติ ปาฬิยํ วุตฺตํฯ **“ขิยฺยนเก”**ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๑๐๕) อยเมตฺถ อนุปญฺญตฺติฯ

อสมฺมตสฺสาติ สเงฺฆน กมฺมวาจาย อสมฺมตสฺสฯ เกวลํ ‘‘ตเวโส ภาโร’’ติ สเงฺฆน อาโรปิตภารสฺส, ภิกฺขูนํ วา ผาสุวิหารตฺถาย สยเมว ภารํ วหนฺตสฺส, ยตฺร วา เทฺว ตโย ภิกฺขู วิหรนฺติ, ตตฺร ตาทิสํ กมฺมํ กโรนฺตสฺสาติ อธิปฺปาโยฯ **ยสฺส กสฺสจี**ติ อุปสมฺปนฺนสฺส วา อนุปสมฺปนฺนสฺส วา ยสฺส กสฺสจิฯ **อนุปสมฺปนฺนสฺส ปน สมฺมตสฺส วา อสมฺมตสฺส วา**ติ เอตฺถ ปน (ปาจิ. อฎฺฐ. ๑๐๖) กิญฺจาปิ อนุปสมฺปนฺนสฺส เตรส สมฺมติโย ทาตุํ น วฎฺฎนฺติ, ตถาปิ โย อุปสมฺปนฺนกาเล ลทฺธสมฺมุติโก ปจฺฉา อนุปสมฺปนฺนภาเว ฐิโต, ตํ สนฺธาย ‘‘สมฺมตสฺส วา’’ติ วุตฺตํฯ ยสฺส ปน พฺยตฺตสฺส สามเณรสฺส เกวลํ สเงฺฆน วา สมฺมเตน วา ภิกฺขุนา ‘‘ตฺวํ อิทํ กมฺมํ กโรหี’’ติ ภาโร กโต, ตํ สนฺธาย ‘‘อสมฺมตสฺส วา’’ติ วุตฺตํฯ ยสฺมา อุชฺฌาปนญฺจ ขิยฺยนญฺจ มุ

สาวาทวเสน ปวตฺตํ, ตสฺมา อาทิกมฺมิกสฺส อิมินาว อนาปตฺติ, มุสาวาเทน ปน อาปตฺติเยวาติ คเหตพฺพํฯ

อุชฺฌาปนกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. ปฐมเสนาสนสิกฺขาปทวณฺณนา

มญฺจํ วาติ มสารโก, พุนฺทิกาพทฺโธ, กุฬีรปาทโก, อาหจฺจปาทโกติ อิเมสุ จตูสุ ยํ กญฺจิ มญฺจํ วาฯ **ปีฐํ วา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **ภิสึ วา**ติ อุณฺณภิสิ, โจฬภิสิ, วากภิสิ, ติณภิสิ, ปณฺณภิสีติ อิมาสุ ปญฺจสุ ภิสีสุ ยํ กญฺจิ ภิสึ วาฯ เตนาห **"มญฺจาทีสู"**ติอาทิฯ ตตฺถ **"มญฺจสเงฺขเปนา"**ติ อิมินา ปีฐสเงฺขปํ ปฏิกฺขิปติฯ **กปฺปิยจมฺมนา**ติ มิคาเชฬกจมฺมนฯ เอตฺถ ปน มิคจมฺม เอณิมิโค, วาตมิโค, ปสทมิโค, กุรุงฺคมิโค, มิคมาตุโก, โรหิตมิโคติ เอเตสํเยว จมฺมานิ วฏฺฏนฺติ, อเญฺญสํ ปน –

> มกฺกโฏ กาฬสีโห จ, สรโภ กทลีมิโค;
> เย จ วาฬมิคา เกจิ, เตสํ จมฺมํ น วฏฺฏตีติฯ (มหาว. อฏฺฐ. ๒๕๙);

ตตฺถ **วาฬมิคา**ติ สีหพฺยคฺฆอจฺฉตรจฺฉาฯ น เกวลญฺจ เอเตเยว, เยสํ ปน จมฺมํ วฏฺฏตีติ วุตฺตํ, เต ฐเปตฺวา อวเสสา อนฺตมโส โคมหึสสสพิฬาราทโยปิ สเพฺพ อิมสฺมึ อเตฺถ ''วาฬมิคา''เตฺวว เวทิตพฺพาฯ เอเตสญฺหิ สเพฺพสํ จมฺมํ น วฏฺฏติฯ **ตาลีสปตฺตน**ฺติ สุทฺธํ ตมาลปตฺตํ, อเญฺญน มิสฺสํ ปน วฏฺฏติฯ ติณวากโจเฬสุ อกปฺปิยํ นาม นตฺถิฯ กึ ปเนตฺถ พิโพฺพหเน วิย นิสีทิตุญฺจ นิปชฺชิตุญฺจ น วฏฺฏตีติ อาห **"ตตฺถา"**ติอาทิฯ น เกวลเญฺจทเมวาติ อาห **"ปมาณปริเจฺฉโทปิ เจตฺถ นตฺถี"**ติ, ''เอตฺตกเมว กาตพฺพ''นฺติ ภิสิยา ปมาณนิยโมปิ นตฺถีติ อโตฺถฯ มญฺจภิสิปีฐภิสิภูมตฺถรณภิสิจงฺกมนภิสิปาทปุญฺฉนภิสีติ เอตาสํ ปน อนุรูปโต สลฺลเกฺขตฺวา อตฺตโน รุจิวเสน ปมาณํ กาตพฺพํฯ **อโนฺต สํเวลฺลิตฺวา พทฺธน**ฺติ ยถา เวมชฺฌํ สํขิตฺตํ โหติ, เอวํ มเชฺฌ สุฏฺฐุ เวเฐตฺวา พทฺธํฯ

เย อฏฺฐ มาสาติ สมฺพโนฺธฯ ''อวสฺสิกสเงฺกตา''ติ เอตเสฺสว วิวรณํ **"วสฺสานมาสาติ เอวํ อปญฺญาตา"**ติ, อปฺปติตา อปฺปสิทฺธาติ อโตฺถฯ **"อสญฺญิตา"**ติปิ ปาโฐ, ตตฺถ อวิญฺญาตาติ อโตฺถฯ **อฏฺฐ มาสา**ติ จตฺตาโร เหมนฺติกา, จตฺตาโร คิมฺหิกา มาสาติ อฏฺฐ มาสาฯ **โอวสฺสกมณฺฑเป**ติ สาขามณฺฑปปทรมณฺฑปานํ ยตฺถ กตฺถจิ โอวสฺสเก มณฺฑเปฯ **ยตฺถา**ติ เยสุ ชนปเทสุฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ชนปเทสุ ฯ **กากาทีนํ นิพทฺธวาสรุกฺขมูเล**ติ ยตฺถ ธุวนิวาเสน กากา วา กุลาลา วา อเญฺญ วา สกุนฺตา กุลาวเก กตฺวา วสนฺติ, ตาทิสสฺส กากาทีนํ นิพทฺธวาสสฺส ยสฺส กสฺสจิ รุกฺขสฺส เหฏฺฐาฯ ยตฺถ ปน โคจรปฺปสุตา สกุนฺตา วิสฺสมิตฺวา คจฺฉนฺติ, ตสฺส รุกฺขสฺส มูเล นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏติฯ **"กทาจิปี"**ติ อิมินา น เกวลํ วสฺสิกสเงฺกเตเยวาติ ทเสฺสติฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ปเทเสฯ **ยทา**ติ ยสฺมึ กาเลฯ

โสติ ยสฺสตฺถาย สนฺถโต, โสฯ **ปกติสนฺถเต**ติ ปกติยาว สนฺถเต, ยํ เนวตฺตนา สนฺถตํ, น ปเรน สนฺถราปิตํ, ตสฺมินฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ลชฺชี โหตี**ติ ลชฺชนสีโล โหติ, ปริกฺขารวินาสเน ภีโตติ อโตฺถฯ เตนาห **"อตฺตโน ปลิโพธํ วิย มญฺญตี"**ติ, อิมินา อลชฺชึ อาปุจฺฉิตฺวา คนฺตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **นิรเปโกฺข**ติ ''อาคนฺตฺวา อุทฺธริสฺสามี''ติ อเปกฺขารหิโต, อิมินา สาเปโกฺขเจ คจฺฉติ, อนาปตฺตีติ ทเสฺสติฯ เตเนว หิ อนาปตฺติวาเร ''โอตาเปโนฺต คจฺฉตี''ติ (ปาจิ. ๑๑๓) วุตฺตํฯ **อญฺญตฺถ คจฺฉโนฺต**ติ ตํ มคฺคํ อติกฺกมิตฺวา อญฺญตฺถ คจฺฉโนฺตฯ เลฑฺฑุปาตูป

จารโต พหิ ฐิตฺตฺวา **“ปาทุทฺธาเรน กาเรตพฺพ”**ติ วุตฺตํ, อญฺญตฺถ คจฺฉนฺตสฺส ปฐมปาทุทฺธาเร ทุกฺกฏํ, ทุติยปาทุทฺธาเร ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ

ติกปาจิตฺติยํ สงฺฆิเก สงฺฆิกสญฺญิเวมติกปุคฺคลิกสญฺญีนํ วเสนฯ อิมินาว นเยน **ติกทุกฺกฏ**มฺปิ เวทิตพฺพํฯ **จิมิลิกา**ทีนํ อโตฺถ ทุติยสิกฺขาปเท ทสฺสิโตวฯ **ปาทปุญฺฉนี** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๒) นาม รชฺชุเกหิ วา ปิโลติกาหิ วา ปาทปุญฺฉนตฺถํ กตาฯ **ผลกปีฐํ** นาม ผลกมยํ ปีฐํฯ น เกวลํ จิมิลิกาทีนิเยว อโชฺฌกาเส ฐเปตฺวา คจฺฉนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ อาห **“ยํ วา ปนา”**ติอาทิฯ ยํ กิญฺจิ ทารุภณฺฑํ, ยํ กิญฺจิ มตฺติกาภณฺฑนฺติ สมฺพโนฺธฯ **“อนฺตมโส ปตฺตาธารกมฺปี”**ติ อิมินา ตาลวณฺฏพีชนิปตฺตปานียอุฬุงฺกปานียสงฺขาทีสุ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทเสฺสติฯ

อรเญฺญ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๐) ปณฺณกุฏีสุ วสนฺตานํ สีลสมฺปทาย ปสนฺนจิตฺตา มนุสฺสา มญฺจปีฐาทีนิ เทนฺติ ‘‘สงฺฆิกปริโภเคน ปริภุญฺชถา’’ติ, ตตฺถ กึ กาตพฺพนฺติ อาห **“อารญฺญเกน ปนา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **อสติ อโนวสฺสเก**ติ ปพฺภาราทิอโนวสฺสกฏฺฐาเน อสติฯ อิทญฺจ ลกฺขณวจนํ ‘‘สภาคานํ อภาเว’’ติ จ อิจฺฉิตพฺพตฺตาฯ อารญฺญเกน หิ ภิกฺขุนา ตตฺถ วสิตฺวา อญฺญตฺถ คจฺฉเนฺตน สามนฺตวิหาเร ภิกฺขูนํ เปเสตฺวา คนฺตพฺพํฯ สภาคานํ อภาเว อโนวสฺสเก นิกฺขิปิตฺวา คนฺตพฺพํฯ อโนวสฺสเก อสติ รุเกฺข ลเคฺคตฺวา คนฺตพฺพํฯ

น เกวลํ อิทํเยว กตฺวา คนฺตุํ วฏฺฏตีติ อาห **“ยถา วา”**ติอาทิฯ **ยถา วา อุปจิกาหิ น ขชฺชตี**ติ ยถา ฐปิเต อุปจิกาหิ เสนาสนํ น ขชฺชติ, เอวํ ตถา ปาสาณานํ อุปริ ฐปนํ กตฺวาติ อโตฺถฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – จตูสุ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖) ปาสาเณสุ มญฺจํ ฐเปตฺวา มเญฺจ อวเส สมญฺจปีฐานิ อาโรเปตฺวา อุปริ ภิสิอาทิกํ ราสึ กตฺวา ทารุภณฺฑํ มตฺติกาภณฺฑํ ปฏิสาเมตฺวา คมิกวตฺตํ ปูเรตฺวา คนฺตพฺพนฺติฯ

อโพฺภกาสิเกนาปิ ‘‘อหํ อุกฺกฏฺฐอโพฺภกาสิโก’’ติ จีวรกุฏิมฺปิ อกตฺวา อสมเย อโชฺฌกาเส ปญฺญเปตฺวา นิสีทิตุํ วา นิปชฺชิตุํ วา น วฏฺฏตีติ ทเสฺสโนฺต อาห **“อโพฺภกาสิเกนา”**ติอาทิฯ สเจ ปน จตุคฺคุเณนปิ จีวเรน กตกุฏิ อเตเมนฺตํ รกฺขิตุํ เนว สโกฺกติ, สตฺตาหวทฺทลิกาทีนิ ภวนฺติ, ภิกฺขุโน กายานุคติกตฺตา วฏฺฏติฯ รุกฺขมูลิกสฺสาปิ เอเสว นโยฯ

ยสฺมึ วิสฺสาสคฺคาโห รุหติ, ตสฺส สนฺตกํ อตฺตโน ปุคฺคลิกมิว โหตีติ อาห **“วิสฺสาสิกปุคฺคลิเก”**ติฯ ยสฺมึ ปน วิสฺสาโส น รุหติ, ตสฺส สนฺตเก ทุกฺกฏเมวฯ **อมนุโสฺส**ติ ยโกฺข วา เปโต วาฯ **ปลิพุทฺธํ โหตี**ติ อุปทฺทุตํ โหติฯ

ปฐมเสนาสนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ทุติยเสนาสนสิกฺขาปทวณฺณนา

ยํ กิญฺจิ จมฺมนฺติ กปฺปิยากปฺปิยํ ยํ กิญฺจิ จมฺมํฯ นนุ ‘‘น, ภิกฺขเว, มหาจมฺมานิ ธาเรตพฺพานิ สีหจมฺมํ พฺยคฺฆจมฺมํ ทีปิจมฺมํ, โย ธาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ (มหาว. ๒๕๕) ขนฺธเก สีหจมฺมาทีนํ ปฏิเกฺขโป กโตติ อาห **“สีหจมฺมาทีนญฺหี”**ติอาทิฯ **ปริหรเณเยว ปฏิเกฺขโป**ติ อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวา ตํ ตํ วิหารํ หริตฺวา มญฺจปีฐาทีสุ อตฺถริตฺวา ปริโภเคเยว ปฏิเกฺขโป, เสนาสนสนฺตกํ กตฺวา ภูมตฺถรณวเสน ปน ปริโภเค เนวตฺถิ โทโสฯ เตนาห **“เสนาสนปริโภเค ปน อกปฺปิยจมฺมํ นาม นตฺถี”**ติฯ ปาวาเรนฺติ สญฺฉาเทนฺติ สรีรํ เอเตนาติ **ปาวาโร**ฯ **โกชโว**ติ อุทฺทโลมิเอกนฺตโลมิอาทิโกชวตฺถรณํฯ **เสส**นฺติ ภิสิ นิสีทนํ ติณสนฺถาโร

ปณฺณสนฺถาโรติ อวสิฏฺฐํ เสนาสนํฯ ตตฺถ **ภิสี**ติ มญฺจกภิสิ วา ปีฐกภิสิ วาฯ **นิสีทน**นฺติ สทสํ เวทิตพฺพํฯ **ติณสนฺถาโร**ติ เยสํ เกสญฺจิ ติณานํ สนฺถาโรฯ เอส นโย **ปณฺณสนฺถาเร**ฯ เอตฺถ จ **ภิสิ** เหฏฺฐา วุตฺตตฺตา ปากฏาฯ **นิสีทนํ** นิสีทนสิกฺขาปเทเนว (ปาจิ. ๕๓๑ อาทโย) ปากฏํฯ **ติณสนฺถารปณฺณสนฺถารานิ** ปน โลกปสิทฺธานิเยวฯ เตเนวาห **''ปากฏเมวา''**ติฯ

เนว อุทฺธเรยฺย, น อุทฺธราเปยฺยาติ อตฺตนา วา อุทฺธริตฺวา ปติรูเป ฐาเน น ฐเปยฺย, ปเรน วา ตถา น กาเรยฺยฯ เตนาห **''ยถา ฐปิต''**นฺติอาทิฯ ตํ ฐเปเนฺตน จ ''จตูสุ ปาสาเณสู''ติอาทินา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖) ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว อโนฺตเคเห อโนวสฺสเก นิกฺขิปิตพฺพํฯ สเจ ปน เสนาสนํ โอวสฺสติ, ฉทนตฺถญฺจ ติณํ วา อิฏฺฐกา วา อานีตา โหนฺติฯ สเจ อุสฺสหติ, ฉาเทตพฺพํฯ โน เจ สโกฺกติ, โย โอกาโส อโนวสฺสโก, ตตฺถ นิกฺขิปิตพฺพํฯ สเจ สพฺพมฺปิ โอวสฺสติ, อุสฺสหเนฺตน อโนฺตคาเม อุปาสกานํ ฆเร ฐเปตพฺพํฯ สเจ เตปิ ''สงฺฆิกํ นาม, ภเนฺต, ภาริยํ, อคฺคิทาหาทีนํ ภายามา''ติ น สมฺปฏิจฺฉนฺติ, อโชฺฌกาเส ปาสาณานํ อุปริ มญฺจํ ฐเปตฺวา เสสํ ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว นิกฺขิปิตฺวา ติเณหิ จ ปเณฺณหิ จ ปฏิจฺฉาเทตพฺพํฯ ยญฺหิ ตตฺถ องฺคมตฺตมฺปิ อวสิสฺสติ, ตํ อเญฺญสํ ตตฺถ อาคตานํ ภิกฺขูนํ อุปการํ ภวิสฺสตีติฯ **อุปจาร**นฺติ สพฺพปจฺฉิมเสนาสนโต เทฺว เลฑฺฑุปาตาฯ

อยเมตฺถ อาปุจฺฉิตพฺพานาปุจฺฉิตพฺพวินิจฺฉโย – (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๘) ยา ตาว ภูมิยํ ทีฆสาลา วา ปณฺณสาลา วา โหติ, ยํ วา รุกฺขตฺถเมฺภสุ กตเคหํ อุปจิกานํ อุฎฺฐานฏฺฐานํ โหติ, ตโต ปกฺกมเนฺตน อาปุจฺฉิตฺวาว ปกฺกมิตพฺพํฯ ตสฺมิญฺหิ กติปยานิ ทิวสานิ อชคฺคิยมาเน วมฺมิกาว สนฺติฏฺฐนฺติฯ ยํ ปน ปาสาณปิฏฺฐิยํ วา ปาสาณตฺถเมฺภสุ วา กตเสนาสนํ สิลุจฺจยเลณํ วา สุธาลิตฺตเสนาสนํ วา, ยตฺถ อุปจิกาสงฺกา นตฺถิ, ตโต ปกฺกมนฺตสฺส อาปุจฺฉิตฺวาปิ อนาปุจฺฉิตฺวาปิ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ เตนาห **''ยตฺถ ปนา''**ติอาทิฯ สเจ ตาทิเสปิ เสนาสเน เอเกน ปเสฺสน อุปจิกา อาโรหนฺติ, อาปุจฺฉิตฺวาว คนฺตพฺพํฯ **อาปุจฺฉนํ ปน วตฺต**นฺติ อาปุจฺฉนํ คมิกวตฺตํฯ อิทญฺจ อิติกตฺตพฺพตาทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, น ปน วตฺตเภททุกฺกฏนฺติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๑๘) ทสฺสนตฺถํฯ เกจิ ปน ''ทุกฺกฏนฺติ ทสฺสนตฺถ''นฺติ วทนฺติ, ตํ น ยุชฺชติ **วตฺตกฺขนฺธกฏฺฐกถาย** ''ยํ ปาสาณปิฏฺฐิยํ วา ปาสาณตฺถเมฺภสุ วา กตเสนาสนํ, ยตฺถ อุปจิกานาโรหนฺติ, ตํ อนาปุจฺฉนฺตสฺสาปิ อนาปตฺตี''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๖๐) วุตฺตตฺตาฯ อาปุจฺฉเนฺตน ปน ภิกฺขุมฺหิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖) สติ ภิกฺขุ อาปุจฺฉิตโพฺพ, ตสฺมิํ อสติ สามเณโร, ตสฺมิํ อสติ อารามิโก, ตสฺมิมฺปิ อสติ เยน วิหาโร การาปิโต, โส วิหารสามิโก, ตสฺส วา กุเล โย โกจิ อาปุจฺฉิตโพฺพฯ

''อุปจาเร''ติ เอตเสฺสว วิวรณํ **''พหิ อาสเนฺน''**ติ, วิหารสฺส พหิ อาสนฺนฏฺฐาเนติ อโตฺถฯ **อุปฏฺฐานสาลาย วา**ติ โภชนสาลายํ วาฯ **ทุกฺกฏเมวา**ติ วุตฺตปฺปการญฺหิ ทสวิธํ เสยฺยํ อโนฺตคพฺภาทิมฺหิ คุตฺตฏฺฐาเน ปญฺญเปตฺวา คจฺฉนฺตสฺส ยสฺมา เสยฺยาปิ เสนาสนมฺปิ อุปจิกาหิ ปลุชฺชติ, วมฺมิกราสิเยว โหติ, ตสฺมา ปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ พหิ ปน อุปฏฺฐานสาลาทีสุ ปญฺญเปตฺวา คจฺฉนฺตสฺส เสยฺยามตฺตเมว นเสฺสยฺย ฐานสฺส อคุตฺตตาย, น เสนาสนํ, ตสฺมา เอตฺถ ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ มญฺจปีฐํ ปน ยสฺมา น สกฺกา สหสา อุปจิกาหิ ขายิตุํ, ตสฺมา ตํ วิหาเรปิ สนฺถริตฺวา คจฺฉนฺตสฺส ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ วิหารูปจาเร ปน ตํ วิหารจาริกํ อาหิณฺฑนฺตา ทิสฺวาว ปฏิสาเมนฺติฯ

อุทฺธรณานิ กตฺวาติ เอตฺถ อุทฺธริตฺวา คจฺฉเนฺตน มญฺจปีฐกวานํ สพฺพํ อปเนตฺวา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๘) สํหริตฺวา จีวรวํเส ลเคฺคตฺวา คนฺตพฺพํฯ ปจฺฉา อาคนฺตฺวา วสนกภิกฺขุนาปิ ปุน มญฺจปีฐํ วา ปญฺญเปตฺวา สยิตฺวา คจฺฉเนฺตน ตเถว กาตพฺพํฯ อโนฺตกุฏฺฏโต เสยฺยํ พหิ

กุเฏฺฐ ปญฺญเปตฺวา วสเนฺตน คมนกาเล ปุน คหิตฏฺฐาเนเยว ปฏิสาเมตพฺพํฯ อุปริปาสาทโต โอโรเปตฺวา เหฏฺฐาปาสาเท วสนฺตสฺสาปิ เอเสว นโยฯ รตฺติฏฺฐานทิวาฏฺฐาเนสุ มญฺจปีฐํ ปญฺญเปตฺวาปิ คมนกาเล ปุน คหิตฏฺฐาเนเยว ฐเปตพฺพํฯ อุทฺธราเปตฺวา คมเนปิ เอเสว นโยฯ อาปุจฺฉิตฺวา คจฺฉเนฺตน ปน ‘‘ภิกฺขุมฺหิ สติ ภิกฺขุ อาปุจฺฉิตโพฺพ’’ติอาทินา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖) เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว อาปุจฺฉิตฺวา คนฺตพฺพํฯ

ทุติยเสนาสนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘ชาน’’นฺติ วุเตฺต ‘‘อนุฏฺฐาปนีโย ‘อย’นฺติ ชานโนฺต’’ติ อยํ วิเสโส กุโต ลพฺภตีติ อาห **‘‘เตเนวสฺสา’’**ติอาทิฯ นนุ ปทภาชเนปิ วุฑฺฒภาวาทิชานนเมว วุตฺตํ, น ตุ อนุฏฺฐาปนียภาวนฺติ อนุโยคํ สนฺธายาห **‘‘วุโฑฺฒ หี’’**ติอาทิฯ **พหูปการตนฺ**ติ ‘‘ภณฺฑาคาริกตฺตาทิพหุอุปการภาวํ’’ฯ น เกวลํ อิทเมวาติ อาห **‘‘คุณวิสิฏฺฐตญฺจา’’**ติอาทิ, เตน พหูปการเตฺตปิ คุณวิสิฏฺฐตฺตาภาเว, คุณวิสิฏฺฐเตฺตปิ พหูปการตฺตาภาเว ทาตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ ‘‘ภณฺฑาคาริกสฺส พหูปการตํ, ธมฺมกถิกาทีนํ คุณวิสิฏฺฐตญฺจ สลฺลเกฺขตฺวา’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๑๙-๑๒๑) เกจิฯ **ธุววาสตฺถายา**ติ นิจฺจวาสตฺถายฯ **สมฺมนฺนิตฺวา**ติ อปโลกเนน กเมฺมน สมฺมนฺนิตฺวาฯ กามเญฺจตฺถ คิลานสฺสาปิ สโงฺฆเยว อนุจฺฉวิกํ เสนาสนํ เทติ, คิลาโน ปน อปโลเกตฺวา สเงฺฆน อทินฺนเสนาสโนปิ น ปีเฬตโพฺพ อนุกมฺปิตโพฺพติ ทเสฺสตุํ วิสุํ วุโตฺตฯ

สมนฺตา ทิยโฑฺฒ หโตฺถติ มเชฺฌ ปญฺญตฺตํ มญฺจปีฐํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เอกปเสฺสน เจ ปโหนกทิสา ทิสฺสติ, ตโต คเหตพฺพํฯ **ปาทโธวนปาสาณโต**ติ ทฺวาเร นิกฺขิตฺตปาทโธวนปาสาณโตฯ **นิสีทนฺตสฺส วา นิปชฺชนฺตสฺส วา ปาจิตฺติยนฺ**ติ เอตฺถ นิสีทนมเตฺตน, นิปชฺชนมเตฺตเนว วา ปาจิตฺติยํฯ **ปุนปฺปุนํ กโรนฺตสฺสา**ติ อุฏฺฐายุฏฺฐาย นิสีทโต วา นิปชฺชโต วาฯ

สงฺฆิเก สงฺฆิกสญฺญิเวมติกปุคฺคลิกสญฺญีนํ วเสน **ติกปาจิตฺติยํ** เวทิตพฺพํฯ **ติกทุกฺกฏํ** ปน ปุคฺคลิเก สงฺฆิกสญฺญิเวมติกอญฺญปุคฺคลิกสญฺญีนํ วเสนฯ **วิหารสฺส อุปจาเร**ติ ตสฺส พหิ อาสนฺนปฺปเทเสฯ

อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. นิกฺกฑฺฒนสิกฺขาปทวณฺณนา

อเนกโกฏฺฐกานีติ อเนกทฺวารโกฏฺฐกานิฯ ‘‘นิกฺขมาติ วจนํ สุตฺวา อตฺตโน รุจิยา เจ นิกฺขมติ, อนาปตฺตี’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๑๒๖) วทนฺติฯ

ตสฺส ปริกฺขารนิกฺกฑฺฒเนติ ตสฺส สนฺตกํ ยํ กิญฺจิ ปตฺตจีวรปริสฺสาวนธมฺมกรณมญฺจปีฐภิสิพิโพฺพหนาทิเภทํ อนฺตมโส รชนฉลฺลิปิ อตฺถิ, ตสฺส ปริกฺขารสฺส นิกฺกฑฺฒเนฯ **ตญฺจา**ติ ทุกฺกฏํ ปรามสติฯ **นิกฺกฑฺฒาปเน**ปิ เอเสว นโยฯ คาฬฺหํ พนฺธิตฺวา ฐปิเตสุ ปน เอกาว อาปตฺติฯ

ภณฺฑนการกกลหการกเมว สกลสงฺฆารามโต นิกฺกฑฺฒิตุํ ลภติฯ โส หิ ปกฺขํ ลภิตฺวา สงฺฆมฺปิ ภิเนฺทยฺยฯ อลชฺชิอาทโย ปน อตฺตโน วสนฏฺฐานโตเยว นิกฺกฑฺฒิตพฺพาฯ สกลสงฺฆารามโต นิกฺกฑฺฒิตุํ น วฏฺฏติฯ เตนาห **‘‘สกลสงฺฆารามโตปี’’**ติอาทิฯ

นิกฺกฑฺฒนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. เวหาสกุฏิสิกฺขาปทวณฺณนา

อุปริเวหาสกุฏิยาติ อุปริมตเล อสนฺถตปทราย กุฏิยาฯ เตนาห **“อุปริ อจฺฉนฺนตลายา”**ติอาทิฯ ยา หิ กาจิ อุปริ อจฺฉนฺนตลา ทฺวิภูมิกกุฏิกา วา ติภูมิกาทิกุฏิกา วา, สา ‘‘เวหาสกุฏี’’ติ วุจฺจติฯ อิทญฺหิ เวหาสกุฏิลกฺขณํฯ ยทิ เอวํ กสฺมา ปทภาชเน ‘‘มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส อสีสฆฏฺฏา’’ติ (ปาจิ. ๑๓๑) วุตฺตนฺติ อาห **“ปทภาชเน ปนา”**ติอาทิฯ **อิธ อธิเปฺปตํ กุฏึ ทเสฺสตุ**นฺติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท อธิเปฺปตํ เวหาสกุฏึ ทเสฺสตุํฯ **มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺสา**ติ ปมาณมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺสฯ สพฺพเหฏฺฐิมาหิ ตุลาหิ สีสํ น ฆเฏฺฏตีติ **อสีสฆฏฺฏาฯ อเงฺควิชฺฌิตฺวา**ติ อฏฺฏนิโย วิชฺฌิตฺวาฯ **ปเวสิตปาทก**นฺติ ปเวสิตปาทสิขํฯ **ตสฺมา**ติ ‘‘ภูมเตฺถ วา’’ติ อาทินา วุตฺตเมวตฺถํ การณภาเวน ปจฺจามสติฯ ยสฺมา อาหจฺจปาทกาทีสุ ยถาวุโตฺต อโตฺถ โหติ, ตสฺมาติ วุตฺตํ โหติฯ

สหสาติ อภิภวิตฺวา อโชฺฌตฺถริตฺวาฯ **อเวหาสกุฏิกายา**ติ ภูมิยํ กตปณฺณสาลาทีสุ, ตตฺถ อนาปตฺติฯ น หิ สกฺกา ตตฺถ ปรสฺส ปีฬํ กาตุํฯ **สีสฆฏฺฏายา**ติ ยา สีสํ ฆฏฺฏา โหติ, ตตฺถาปิ อนาปตฺติฯ น หิ สกฺกา ตตฺถ เหฏฺฐาปาสาเท อโนณเตน วิจริตุํ, ตสฺมา อสญฺจรณฏฺฐานตฺตา ปรปีฬา น ภวิสฺสติฯ **อุปริตลํ วา ปทรสญฺจิต**นฺติ อุปริมตลํ ทารุผลเกหิ ฆนสนฺถตํฯ **กิญฺจิ คณฺหาติ วา**ติ อุปริ นาคทนฺตกาทีสุ ลคฺคิตํ จีวราทึ ยํ กิญฺจิ คณฺหาติ วาฯ **ลคฺคติ วา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ปฏิปกฺขภูตา อาณิ **ปฏาณิ**ฯ ยสฺสา ทินฺนาย นิสีทเนฺตปิ ปาทา น นิปตนฺติ, เอวํภูตา อาณิ มญฺจปีฐานํ ปาทสิขาสุ ทินฺนา โหตีติ อโตฺถฯ เตนาห **“ปาทสีสาน”**นฺติอาทิฯ

เวหาสกุฏิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. มหลฺลกวิหารสิกฺขาปทวณฺณนา

ปิฏฺฐสงฺฆาฏสฺสาติ ทฺวารพนฺธสฺสฯ **สามนฺตา อฑฺฒเตยฺยหโตฺถ ปเทโส**ติ ยสฺส (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๓๕) เวมชฺฌํ ทฺวารํ โหติ, อุปริภาเค จ อุจฺจา ภิตฺติ, ตสฺส ตีสุ ทิสาสุ สามนฺตา อฑฺฒเตยฺยหโตฺถ ปเทโสฯ ขุทฺทกสฺส ปน วิหารสฺส ทฺวีสุ ทิสาสุฯ ตตฺราปิ ยํ ภิตฺตึ วิวริยมานํ กวาฏํ อาหนติ, สา อปริปุณฺณูปจาราปิ โหติฯ สเจ ปน ทฺวารสฺส อโธภาเคปิ เลโปกาโส อตฺถิ, ตมฺปิ ลิมฺปิตุํ วฏฺฏติฯ **อคฺคฬฏฺฐปนายา**ติ เอตฺถ **อคฺคฬ**สเทฺทน ตํสมฺพนฺธโต ทฺวารผลกสหิตํ ทฺวารพนฺธนํ อธิเปฺปตํฯ เตนาห **“สกวาฏกสฺสา”**ติอาทิฯ **“นิจฺจลภาวตฺถายา”**ติ อิมินา ตญฺจ โข ฐปนํ อิธ นิจฺจลภาเวนาติ ทเสฺสติฯ โก ปเนตฺถ อธิปฺปาโยติ อาห **“กวาฏญฺหี”**ติอาทิฯ **กมฺปตี**ติ จลติฯ **ยาว ทฺวารโกสา อคฺคฬฏฺฐปนาย ปุนปฺปุนํ ลิมฺปิตโพฺพ วา เลปาเปตโพฺพ วา**ติ อคฺคฬฏฺฐปนตฺถาย ยาว ทฺวารโกสา ปุนปฺปุนํ อตฺตนา ลิมฺปิตโพฺพ วา, ปเรหิ เลปาเปตโพฺพ วาติ อโตฺถฯ

นนุ จายมโตฺถ เนว มาติกายํ, น ปทภาชเน วุโตฺต, อถ กุโต ทฏฺฐโพฺพติ อาห **“ตตฺถา”**ติอาทิฯ **กิญฺจาปี**ติ ยทิปิฯ **อฏฺฐุปฺปตฺติย**นฺติ สิกฺขาปทสฺส นิทาเนฯ **อธิการโต**ติ อนุวตฺตนโตฯ อาโลกํ สเนฺธติ ปิเธตีติ **อาโลกสนฺธิ**ฯ เตนาห **“อาโลกสนฺธีติ วาตปานกวาฏกา วุจฺจนฺตี”**ติฯ ตตฺถ **วาตปานกวาฏกา**ติ วาตปานผลกาฯ อนุญฺญาตปฺปเทสโต ปน อญฺญตฺถ ปุนปฺปุนํ วิลิมฺปิตุํ วา วิลิมฺปาเปตุํ วา น วฏฺฏติฯ ‘‘มตฺติกาย กตฺตพฺพกิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา ปุน จตุ

ตฺถเลเป ทิเนฺน ปาจิตฺติย’’นฺติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๓๕) เกจิฯ ‘‘ปุนปฺปุนํ เลปทานสฺส วุตฺตปฺปมาณโต อญฺญตฺถ ปฏิกฺขิตฺตมตฺตํ ฐเปตฺวา ปาจิตฺติยสฺส อวุตฺตตฺตา ทุกฺกฏ’’นฺติ อปเรฯ

อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ สํวิธาตพฺพํฯ **อปฺปหริเต**ติ เอตฺถ **อปฺป**สโทฺท ‘‘อปฺปิโจฺฉ’’ติอาทีสุ (ม. นิ. ๑.๒๕๒, ๓๓๖; สํ. นิ. ๒.๑๔๘) วิย อภาวโตฺถติ อาห **‘‘อหริเต’’**ติฯ สาลิวีหิอาทิ (สารตฺถ. ฏี. ๒.๓๐) **ปุพฺพณฺณํ** ‘‘ปุรกฺขตํ สสฺสผล’’นฺติ กตฺวา, ตพฺพิปริยายโต มุคฺคมาสาทิ **อปรณฺณํฯ วุตฺต**นฺติ วปิตํฯ **‘‘ตสฺมิํ ฐตฺวา อธิฏฺฐหโนฺต ทุกฺกฏํ อาปชฺชตี’’**ติ อิมินา ยสฺมิํ ปเทเส สมนฺตา วุตฺตปฺปมาเณ ปริเจฺฉเท ปุพฺพณฺณาทีนิ น สนฺติ, ตตฺถ วิหาโร กาเรตโพฺพฯ ยตฺถ ปน สนฺติ, ตตฺถ การาเปตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **ตเถวาติ** มุขวฏฺฏิอเนฺตนฯ **ตสฺมิํ ฐาตพฺพํ** ปตนฺตสฺส วิหารสฺส อปตโนกาสตฺตา, ตสฺส ภิกฺขุโน อุปริ น ปเตยฺยาติ อธิปฺปาโยฯ ยถาปริจฺฉินฺนสฺส ปน โอกาสสฺส อพฺภนฺตรํ วิหารสฺส ปตนฺตสฺส โอกาโส โหตีติ อปฺปหริเตปิ ตสฺมิํ ฐตฺวา อธิฏฺฐาตุํ น ลภติฯ เตนาห **‘‘ตสฺส อโนฺต อหริเตปิ ฐาตุํ น ลภตี’’**ติฯ

ตโต เจ อุตฺตรีติ ติณฺณํ มคฺคานํ วา ปริยายานํ วา อุปริ จตุเตฺถ มเคฺค วา ปริยาเย วาติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘มเคฺคน ฉาทิยมาเน’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **มเคฺคน ฉาทิยมาเน**ติ อปริกฺขิปิตฺวา อุชุกเมว ฉาทิยมาเนฯ **ปริยาเยนา**ติ ปริเกฺขเปนฯ ตตฺถ มเคฺคน ฉาทนํ อิฏฺฐกสิลาสุธาหิ ลพฺภติ, ปริยาเยน ฉาทนํ ติณปเณฺณหีติ อาห **‘‘อิฏฺฐกสิลาสุธาหี’’**ติอาทิฯ ตสฺมา ยถา อิจฺฉติ, ตถา เทฺว มเคฺค วา เทฺว ปริยาเย วา อธิฏฺฐหิตฺวา ตติยํ มคฺคํ วา ปริยายํ วา ‘‘เอวํ ฉาเทหี’’ติ อาณาเปตฺวา ปกฺกมิตพฺพํฯ สเจ น ปกฺกมติ, ตุณฺหีภาเวน ฐาตพฺพํฯ สพฺพมฺปิ เจตํ ฉทนํ ฉทนูปริ เวทิตพฺพํฯ อุปรูปริฉโนฺน หิ วิหาโร จิรํ อโนวสฺสโก โหตีติ มญฺญมานา เอวํ ฉาเทนฺติฯ **ติณมุฏฺฐิคณนายา**ติ ติณกรฬคณนายฯ

ติกปาจิตฺติยนฺติ อติเรกทฺวตฺติปริยาเย อติเรกสญฺญิเวมติกอูนกสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **เสตวณฺณาทิกรเณ**ติ เสตวณฺณกาฬวณฺณเครุกปริกมฺมมาลากมฺมลตากมฺมมกรทนฺตกปญฺจปฏิกานํ กรเณฯ **เลณคุหาติณกุฏิกาทีสู**ติ เอตฺถ **เลณ**นฺติ ทฺวารพทฺธํฯ **คุหา**ติ เกวลา ปพฺพตคุหาฯ **ติณกุฏิกา** ปากฏา เอวฯ

มหลฺลกวิหารสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. สปฺปาณกสิกฺขาปทวณฺณนา

เอกสฺมิํ ฆเฏ เอกาว อาปตฺตีติ เอกสฺมิํ อุทกฆเฏ เอกาว อาปตฺติฯ เอส นโย สพฺพภาชเนสุ ฯ **วิจฺฉินฺทนฺตสฺสา**ติ ธารํ วิจฺฉินฺทนฺตสฺสฯ **เอเกกํ ปกฺขิปนฺตสฺสา**ติ เอเกกํ ติณํ วา ปณฺณํ วา มตฺติกํ วา อญฺญํ วา กฏฺฐโคมยาทิํ ปกฺขิปนฺตสฺสฯ **ปริยาทาน**นฺติ ขยํฯ

‘‘ปทีเป (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๔๐) ปติตฺวา ปฏงฺคาทิปาณกา มริสฺสนฺตี’’ติ ชานนฺตสฺสาปิ กุสลจิเตฺตน ปทีปุชฺชลนํ วิย ‘‘สิญฺจเนน ปาณกา มริสฺสนฺตี’’ติ ปุพฺพภาเค ชานนฺตสฺสาปิ ‘‘อิทํ ชลํ สิญฺจามี’’ติ สิญฺจนฺตสฺส วธกจิตฺตํ น โหตีติ อาห **‘‘วินา วธกเจตนาย’’**ติอาทิฯ เอวญฺจ กตฺวา **‘‘ปณฺณตฺติวชฺช’’**นฺติ อิทมฺปิ สมตฺถิตํ โหติฯ **ติจิตฺต**นฺติ กุสลากุสลาพฺยากตวเสน ติจิตฺตํฯ ตถา หิ ปณฺณตฺติํ มทฺทิตฺวา สิญฺจนฺตสฺส วา สิญฺจาเปนฺตสฺส วา อกุสลจิเตฺตน โหติ, ‘‘อาสนํ โธวิสฺสามี’’ติ จิเตฺตน โธวนตฺถํ สิญฺจนฺตสฺส วา สิญฺจาเปนฺตสฺส

วา กุสลจิเตฺตน โหติ, ปณฺณตฺตึ อชานตา อรหตา สิญฺจนาทิกรเณ อพฺยากตจิเตฺตน โหตีติ กุสลากุสลาพฺยากตจิตฺตวเสน ติจิตฺตํ โหติฯ

สปฺปาณกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ภูตคามวโคฺค ทุติโยฯ

๓. โอวาทวโคฺค

๑. โอวาทสิกฺขาปทวณฺณนา

อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตสฺสาติ ‘‘สีลวา โหตี’’ติอาทีหิ (ปาจิ. ๑๔๗) อฏฺฐหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคตสฺสฯ **อนุญฺญาตา**ติ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส นิทาเน อนุญฺญาตา ฯ **‘‘วสฺสสตูปสมฺปนฺนายา’’**ติอาทิ วกฺขมานอฏฺฐครุธมฺมทสฺสนํฯ ตตฺถ **สามีจิกมฺม**นฺติ มคฺคสมฺปทานพีชนปานียาปุจฺฉนาทิกํ อนุจฺฉวิกํ วตฺตํฯ **อาทิ**สเทฺทน –

> ‘‘น ภิกฺขุนิยา อภิกฺขุเก อาวาเส วสฺสํ วสิตพฺพํ, อนฺวทฺธมาสํ ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุสงฺฆโต เทฺว ธมฺมา ปจฺจาสีสิตพฺพา อุโปสถปุจฺฉกญฺจ โอวาทูปสงฺกมนญฺจ, วสฺสํวุฏฺฐาย ภิกฺขุนิยา อุภโตสเงฺฆ ตีหิ ฐาเนหิ ปวาเรตพฺพํ ทิเฏฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, ครุธมฺมํ อชฺฌาปนฺนาย ภิกฺขุนิยา อุภโตสเงฺฆ ปกฺขมานตฺตํ จริตพฺพํ, เทฺว วสฺสานิ ฉสุ ธเมฺมสุ สิกฺขิตสิกฺขาย สิกฺขมานาย อุภโตสเงฺฆ อุปสมฺปทา ปริเยสิตพฺพา, น ภิกฺขุนิยา เกนจิ ปริยาเยน ภิกฺขุ อโกฺกสิตโพฺพ ปริภาสิตโพฺพ, อชฺชตเคฺค โอวโฏ ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูสุ วจนปโถ, อโนวโฏ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีสุ วจนปโถ’’ติ (จูฬว. ๔๐๓; อ. นิ. ๘.๕๑) –

อิเม สตฺต ธเมฺม สงฺคณฺหาติฯ **ครุธเมฺม**ติ ครุเก ธเมฺมฯ เต หิ คารวํ กตฺวา ภิกฺขุนีหิ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพตฺตา ‘‘ครุธมฺมา’’ติ วุจฺจนฺติฯ

อเญฺญน วา ธเมฺมนาติ ฐเปตฺวา อฏฺฐ ครุธเมฺม อเญฺญน เยน เกนจิ ธเมฺมนฯ **ภิกฺขุนีสุ อุปสมฺปนฺนมตฺตํ วา โอวทโต**ติ ภิกฺขุนีสุ อุปสมฺปนฺนมตฺตํ ครุธเมฺมน โอวทโต วาฯ ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย ยถาวตฺถุกเมวฯ **‘‘อธมฺมกเมฺม’’**ติอาทีสุ ภิกฺขุโนวาทสมฺมุติกมฺมํ ‘‘กมฺม’’นฺติ เวทิตพฺพนฺติ อาห **‘‘สมฺมตสฺสาปี’’**ติอาทิฯ **วเคฺค ภิกฺขุนิสเงฺฆ โอวทโต ติกปาจิตฺติย**นฺติ วเคฺค ภิกฺขุนิสเงฺฆ โอวทโต วคฺคสญฺญิเวมติกสมคฺคสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **ตถา เวมติกสฺส จา**ติ อธมฺมกเมฺม เวมติกสฺส จ วเคฺค ภิกฺขุนิสเงฺฆ โอวทโต ติกปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ เอส นโย **ธมฺมกมฺมสญฺญิโน จา**ติ เอตฺถาปิฯ ยถา จ วเคฺค ภิกฺขุนิสเงฺฆ โอวทโต นว ปาจิตฺติยานิ, เอวํ อธมฺมกเมฺม อธมฺมกมฺมสญฺญิโน สมเคฺค ภิกฺขุนิสเงฺฆ โอวทโต ตสฺมึ สเงฺฆ วคฺคสญฺญิเวมติกสมคฺคสญฺญีนํ วเสน ติกปาจิตฺติยํ, ตถา เวมติกสฺส จ ธมฺมกมฺมสญฺญิโน จาติ นว ปาจิตฺติยานิฯ เตนาห **‘‘สมเคฺคปิ ภิกฺขุนิสเงฺฆ นวา’’**ติอาทิฯ ธมฺมกเมฺม ปน อธมฺมกมฺมสญฺญิโน วคฺคํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ โอวทโต ติกทุกฺกฏํ, ตถา เวมติกสฺส, ธมฺมกมฺมสญฺญิโน จาติ นว ทุกฺกฏานิฯ สมคฺคํ ปน ภิกฺขุนิสงฺฆํ โอวทโต อฏฺฐาติ สตฺตรส ทุกฺกฏานิฯ เตนาห **‘‘สเจ ปนา’’**ติอาทิฯ **อญฺญํ ธมฺม**นฺติ อญฺญํ สุตฺตนฺตํ วา อภิธมฺมํ วาฯ ‘‘สมคฺคามฺหายฺยา’’ติ วจเนน หิ โอวาทํ ปจฺจาสีสนฺติฯ ตสฺมา ฐเปตฺวา โอวาทํ อญฺญํ ธมฺมํ ภณนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ **โอวาทญฺจ อนิยฺยาเตตฺวา**ติ ‘‘เอโส ภคินิ โอวาโท’’ติ อวตฺวาฯ **ปริปุจฺฉํ เทตี**ติ ตสฺสาเยว ปคุณาย ครุธมฺมปาฬิยา อตฺถํ ภณติฯ **โอสาเรหี**ติ อุจฺจาเรหิ, กเถหีติ

อโตฺถฯ **โอสาเรตี**ติ อฏฺฐครุธมฺมปาฬิํ วทติฯ **ปณฺหํ ปุโฏฺฐ**ติ ครุธมฺมนิสฺสิตํ วา ขนฺธาทินิสฺสิตํ วา ปณฺหํ ภิกฺขุนิยา ปุโฏฺฐฯ

โอวาทสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อตฺถงฺคตสิกฺขาปทวณฺณนา

เอกโตอุปสมฺปนฺนนฺติ ภิกฺขุนิสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนมตฺตํฯ อิโต ปรมฺปิ จ ยตฺถ ยตฺถ ‘‘เอกโตอุปสมฺปนฺน’’นฺติ วุจฺจติ, สพฺพตฺถ อยเมว อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ

อตฺถงฺคตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ภิกฺขุนุปสฺสยสิกฺขาปทวณฺณนา

สํวาสายาติ อุโปสถาทิอตฺถํฯ **อิตร**นฺติ อุภโตสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนํฯ

ภิกฺขุนุปสฺสยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. อามิสสิกฺขาปทวณฺณนา

ตณฺหาทิฏฺฐีหิ อามสิตพฺพโต **อามิสํ,** จีวราทิ, อามิสเมว เหตุ **อามิสเหตุ**ฯ เตนาห **‘‘จีวราทีนํ อญฺญตรเหตู’’**ติฯ **อาทิ**สเทฺทน ปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยสกฺการครุการมานนวนฺทนปูชนานํ คหณํฯ **อวณฺณกามตายา**ติ อยสกามตาเยวฯ

ธมฺมกเมฺมติอาทีสุ ภิกฺขุโนวาทสมฺมุติกมฺมํ ‘‘กมฺม’’นฺติ เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญิเวมติกอธมฺมกมฺมสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ ตเถว **อธมฺมกเมฺม ติกทุกฺกฏํ** เวทิตพฺพํฯ **อสมฺมต**นฺติ สมฺมเตน วา สเงฺฆน วา ภารํ กตฺวา ฐปิตํ อุปสมฺปนฺนํฯ นนุ โอวาทสมฺมุติ อุปสมฺปนฺนเสฺสว ทียติ, น สามเณรสฺสาติ อาห **‘‘ตตฺถา’’**ติอาทิฯ สมฺมเตน วา สเงฺฆน วา ฐปิโต ปน พหุสฺสุโต สามเณโร ‘‘อสมฺมโต’’ติ เวทิตโพฺพฯ **ปกติยา จีวราทิเหตุ โอวทนฺตํ ปน เอวํ ภณนฺตสฺสา**ติ ปกติยา จีวราทิเหตุ โอวทนฺตํ ‘‘เอส จีวราทิเหตุ โอวทตี’’ติ สญฺญาย เอวํ ภณนฺตสฺสฯ ‘‘น จีวราทิเหตุ โอวทตี’’ติ สญฺญาย ปน เอวํ ภณนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ **อนามิสนฺตรตา**ติ อามิสจิตฺตาภาโว, ‘‘อามิสเหตุ โอวทิสฺสามี’’ติ เอวํ ปวตฺตอชฺฌาสยาภาโวติ อโตฺถฯ จิตฺตปริยาโย เหตฺถ **อนฺตร**สโทฺท ‘‘ยสฺสนฺตรโต น สนฺติ โกปา’’ติอาทีสุ (อุทา. ๒๐) วิยฯ

อามิสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. จีวรทานสิกฺขาปทวณฺณนา

ปญฺจมสิกฺขาปทํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

จีวรทานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. จีวรสิพฺพนสิกฺขาปทวณฺณนา

สูจึ ปเวเสตฺวา ปเวเสตฺวา นีหรเณติ อาราปเถ อาราปเถ ปาจิตฺติยํฯ ‘‘สิพฺพิสฺสามี’’ติ ปน วิจาเรนฺตสฺส, ฉินฺทนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏํฯ **สตกฺขตฺตุมฺปิ วิชฺฌิตฺวา สกึ นีหรนฺตสฺสา**ติ สกล สูจึ อนีหรโนฺต ทีฆสุตฺตปฺปเวสนตฺถํ สตกฺขตฺตุมฺปิ วิชฺฌิตฺวา สกึ นีหรนฺตสฺสฯ **‘‘สิพฺพา’’ติ วุโตฺต**ติ สกึ ‘‘จีวรํ สิพฺพา’’ติ วุโตฺตฯ **นิฏฺฐาเปตี**ติ สพฺพํ สูจิกมฺมํ ปริโยสาเปติฯ **ตสฺส อาราปเถ อาราปเถ ปาจิตฺติย**นฺติ อาณตฺตสฺส สูจึ ปเวเสตฺวา ปเวเสตฺวา นีหรเณ เอกเมกํ ปาจิตฺติยํฯ

อุทายิเตฺถรนฺติ ลาฬุทายิเตฺถรํฯ **วุตฺตลกฺขณํ สิพฺพนํ วา สิพฺพาปนํ วา**ติ ‘‘สูจึ ปเวเสตฺวา’’ติอาทินา วุตฺตลกฺขณํ สิพฺพนํ วา สิพฺพาปนํ วาฯ

จีวรสิพฺพนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. สํวิธานสิกฺขาปทวณฺณนา

สํวิทหิตฺวาติ ‘‘เอหิ, อสุกคามํ คจฺฉามา’’ติ วา ‘‘เสฺว อหํ คจฺฉามิ, ตฺวมฺปิ อาคเจฺฉยฺยาสี’’ติ วา วตฺวาฯ ตญฺจ โข สํวิทหนํ อตฺถโต สเงฺกตกมฺมนฺติ อาห **‘‘คมนกาเล สเงฺกตํ กตฺวาติ อโตฺถ’’**ติฯ **อกปฺปิยภูมิยํ สํวิทหนฺตสฺสา**ติ อโนฺตคาเม, ภิกฺขุนิอุปสฺสยทฺวาเร, รถิกาย, อเญฺญสุ วา จตุกฺกสิงฺฆาฏกหตฺถิสาลาทีสุ ฐตฺวา สํวิทหนฺตสฺสฯ เตนาห **‘‘ตตฺถ ฐเปตฺวา’’**ติ อาทิฯ **อาสนฺนสฺสาปี**ติ อจฺจาสนฺนสฺสาปิ, รตนมตฺตนฺตรสฺสาปีติ อธิปฺปาโยฯ **อญฺญสฺส คามสฺสา**ติ ยโต นิกฺขมติ, ตโต อญฺญสฺส คามสฺสฯ **ตํ โอกฺกมนฺตสฺสา**ติ ตํ อนฺตรคามสฺส อุปจารํ โอกฺกมนฺตสฺสฯ สเจ ทูรํ คนฺตุกาโม โหติ, คามูปจารคณนาย โอกฺกมเนฺต โอกฺกมเนฺต ปุริมนเยเนว อาปตฺติฯ เตนาห **‘‘อิติ คามูปจาโรกฺกมนคณนาย ปาจิตฺติยานี’’**ติฯ ตสฺส ตสฺส ปน คามสฺส อติกฺกมเน อนาปตฺติฯ **คาเม อสตี**ติ อทฺธโยชนพฺภนฺตเร คาเม อสติฯ ตสฺมึ ปน คาเม สติ คามนฺตรคณนาเยว ปาจิตฺติยานิฯ **อทฺธโยชนคณนาย ปาจิตฺติย**นฺติ อทฺธโยชเน อทฺธโยชเน ปาจิตฺติยํ, เอกเมกํ อทฺธโยชนํ อติกฺกมนฺตสฺส ‘‘อิทานิ อติกฺกมิสฺสามี’’ติ ปฐมปาเท ทุกฺกฏํ, ทุติยปาเท ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ อิมสฺมิญฺหิ นเย อติกฺกมเน อาปตฺติ, โอกฺกมเน อนาปตฺติฯ

วิสเงฺกเตนาติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๘๕) เอตฺถ ‘‘ปุเรภตฺตํ คมิสฺสามา’’ติ วตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ คจฺฉนฺติ, ‘‘อชฺช วา คมิสฺสามา’’ติ เสฺว คจฺฉนฺติ, เอวํ กาลวิสเงฺกเตเยว อนาปตฺติฯ ทฺวารวิสเงฺกเต, ปน มคฺควิสเงฺกเต, วา สติปิ อาปตฺติเยวฯ **อาปทาสู**ติ รฏฺฐเภเท จกฺกสมารุฬฺหาชานปทา ปริยายนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ อนาปตฺติฯ **จกฺกสมารุฬฺหา**ติ จ อิริยาปถจกฺกํ วา สกฏจกฺกํ วา สมารุฬฺหาติ อโตฺถฯ **มาตุคามสิกฺขาปเทนา**ติ (ปาจิ. ๔๑๓ อาทโย) สปฺปาณกวเคฺค สตฺตมสิกฺขาปเทนฯ

สํวิธานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. นาวาภิรุหนสิกฺขาปทวณฺณนา

กีฬาปุเรกฺขาโรติ โลกสฺสาทมิตฺตสนฺถววเสน กีฬาปุเรกฺขาโรฯ **ตเถวา**ติ กีฬาวเสเนวฯ **อคามกตีรปเสฺสนา**ติ อทฺธโยชนพฺภนฺตเร คามานํ อภาวโต อคามกตีรปเสฺสนฯ ปาฬิยํ ‘‘อุทฺธํคามินึ วา อโธคามินึ วา’’ติ (ปาจิ. ๑๘๖) วจนโต ปน วาปิสมุทฺทาทีสุ กีฬาปุเรกฺขารตายปิ คจฺฉนฺตสฺส อนาปตฺติฯ เตนาห **‘‘สมุเทฺท ปน ยถาสุขํ คนฺตุํ วฏฺฏตี’’**ติฯ **วิ**

สเงฺกเตนาติ อิธาปิ กาลวิสเงฺกเตเนว อนาปตฺติ, ติตฺถวิสเงฺกเตน, ปน นาวาวิสเงฺกเตน วา คจฺฉนฺตสฺส อาปตฺติเยวฯ

เสสนฺติ สทฺธึ สมุฏฺฐานาทีหิ อวเสสํ, เกจิ ปน ‘‘กีฬาปุเรกฺขาโร ‘สํวิทหิตฺวา’ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๘๘) วจนโต อิมํ สิกฺขาปทํ อกุสลจิตฺตํ โลกวชฺชํ, ตสฺมา เสสํ นาม ฐเปตฺวา ‘ปณฺณตฺติวชฺชํ ติจิตฺต’นฺติ อิทํ ทฺวยํ อวเสส’’นฺติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ กีฬาปุเรกฺขารตาย หิ อภิรุหิตฺวาปิ คามนฺตโรกฺกมเน, อทฺธโยชนาติกฺกเม วา สํเวคํ ปฏิลภิตฺวา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกเรยฺย, นิทฺทํ วา โอกฺกเมยฺย, กมฺมฏฺฐานํ วา มนสิ กโรนฺโต คจฺเฉยฺย, กุโต จสฺส อกุสลจิตฺตสมงฺคิตา, เยนิทํ สิกฺขาปทํ อกุสลจิตฺตํ, โลกวชฺชญฺจ สิยาติฯ

นาวาภิรุหนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. ปริปาจิตสิกฺขาปทวณฺณนา

ปริปาจิตนฺติ ปริปากมาปาทิตํ, ยถา ลภติ, ตถา กตฺวา ฐปิตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ เตนาห **‘‘เนว ตสฺสา’’**ติอาทิ **ตสฺสา**ติ โย ปริภุเญฺชยฺย, ตสฺส ภิกฺขุโนฯ ***ภิกฺขุสฺส คุณํ ปกาเสตฺวา***ติ ‘‘อโยฺย ภาณโก, อโยฺย พหุสฺสุโต’’ติอาทินา (ปาจิ. ๑๙๕) คุณํ ปกาเสตฺวา ฯ **ปิณฺฑปาต**นฺติ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํฯ กมฺมสาธโนยํ **สมารมฺภ**สโทฺทติ อาห **‘‘สมารทฺธ’’**นฺติฯ **ปฏิยาทิตสฺสา**ติ สมฺปาทิตสฺสฯ ยสฺมา ญาตกปฺปวาริเตหิ ภิกฺขุสฺส อตฺถาย อสมารโทฺธปิ ปิณฺฑปาโต อตฺถโต สมารโทฺธว โหติ ยถาสุขํ หราเปตพฺพโต, ตสฺมา **‘‘ญาตกปฺปวาริตานํ วา สนฺตก’’**นฺติ วุตฺตํฯ

อุภยตฺถาติ ปริปาจิตาปริปาจิเตสุฯ **อวเสเส**ติ ภิกฺขุนิปริปาจิเตปิ ยาคุขชฺชกผลาผลาทิเก สพฺพตฺถฯ นิมิโตฺตภาสปริกถาวิญฺญตฺติวเสน ปน อวเสเสปิ ทุกฺกฏโต น มุจฺจติฯ

ปริปาจิตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. รโหนิสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา

อุปรีติ อเจลกวเคฺคฯ **อุปนนฺทสฺส จตุตฺถสิกฺขาปเทนา**ติ อปฺปฏิจฺฉเนฺน มาตุคาเมน สทฺธึ รโหนิสชฺชสิกฺขาปเทน (ปาจิ. ๒๘๔ อาทโย)ฯ ตญฺหิ อุปนนฺทเตฺถรํ อารพฺภ ปญฺญเตฺตสุ จตุตฺถภาวโต ‘‘อุปนนฺทสฺส จตุตฺถสิกฺขาปท’’นฺติ วุตฺตํฯ ยทิ เอกปริเจฺฉทํ, อถ กสฺมา วิสุํ ปญฺญตฺตนฺติ อาห **‘‘อฏฺฐุปฺปตฺติวเสน ปน วิสุํ ปญฺญตฺต’’**นฺติฯ ตตฺถ **อฏฺฐุปฺปตฺติวเสนา**ติ อตฺถสฺส อุปฺปตฺติวเสน, ภิกฺขุนิยา เอว รโหนิสชฺชาย อุปฺปตฺติวเสนาติ อโตฺถฯ อยํ เหตฺถาธิปฺปาโย – จตุตฺถสิกฺขาปทวตฺถุโต อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส วตฺถุโน ปฐมํ อุปฺปนฺนตฺตา เอกปริเจฺฉเทปิ อิทํ ปฐมํ วิสุํ ปญฺญตฺตนฺติฯ

รโหนิสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

โอวาทวโคฺค ตติโยฯ

๔. โภชนวโคฺค

๑. อาวสถสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘อคิลาโน’’ติ เอตฺถ อนฺตมโส ทฺวิคาวุตํ คนฺตุํ สมโตฺถ อธิเปฺปโตติ อาห **‘‘อทฺธโยชนมฺปิ คนฺตุํ สมเตฺถนา’’**ติฯ **อาวสถปิโณฺฑ**ติ อาวสเถ ปิโณฺฑ, สาลาทีสุ อโนทิสฺส ยาวทตฺถํ ปญฺญตฺตํ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ โภชนนฺติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘อิเมสํ วา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **อิเมสํ วา**ติ อิเมสํ ปาสณฺฑานํ วาฯ **เอตฺตกานํ วา**ติ อิมสฺมิํ ปาสเณฺฑ เอตฺตกานํ ปาสณฺฑานํ วาฯ **ปาสณฺฑ**นฺติ ฉนฺนวุติวิธํ สมณปริพฺพาชกาทิํฯ เต หิ ตณฺหาปาสเญฺจว ทิฎฺฐิปาสญฺจ เฑนฺติ โอเฑฺฑนฺตีติ **ปาสณฺฑา**ติ วุจฺจนฺติฯ **อโนทิสฺสา**ติ อนุทฺทิสิตฺวา, อปริจฺฉินฺทิตฺวาติ อโตฺถฯ **สาลาทีสุ ยตฺถ กตฺถจี**ติ สาลารุกฺขมูลอโพฺภกาสาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิ ฐาเนสุฯ **เอกทิวสเมว ภุญฺชิตโพฺพ**ติ เอกทิวสํ สกิํเยว ภุญฺชิตโพฺพ, เอกสฺมิํ ทิวเส ปุนปฺปุนํ ภุญฺชิตุํ น วฎฺฎติฯ **ทุติยทิวสโต ปฎฺฐายา**ติ ภุตฺตทิวสสฺส ทุติยทิวสโต ปฎฺฐายฯ **อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร ปาจิตฺติย**นฺติ อาโลเป อาโลเป กพเฬ กพเฬ ปาจิตฺติยํฯ นานากุเลหิ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๐๖) ปน นานาฎฺฐาเนสุ ปญฺญตฺตํ, เอกสฺมิํ ฐาเน เอกทิวสํ ภุญฺชิตฺวา ทุติยทิวเส อญฺญตฺถ ภุญฺชิตุํ วฎฺฎติ, ปฎิปาฎิํ ปน เขเปตฺวา ปุน อาทิโต ปฎฺฐาย ภุญฺชิตุํ น วฎฺฎติฯ เอกปูคนานาปูคเอกคามนานาคาเมสุปิ เอเสว นโยฯ โยปิ เอกกุลสฺส วา นานากุลานํ วา เอกโต ปญฺญโตฺต ตณฺฑุลาทีนํ อภาเวน อนฺตรนฺตรา ฉิชฺชติ, โสปิ น ภุญฺชิตโพฺพฯ สเจ ปน ‘‘น สโกฺกม ทาตุ’’นฺติ อุปจฺฉินฺทิตฺวา ปุน กลฺยาณจิเตฺต อุปฺปเนฺน ทาตุํ อารภนฺติ, เอตํ ปุน เอกทิวสํ ภุญฺชิตุํ วฎฺฎติฯ

ติกปาจิตฺติยนฺติ อคิลาเน อคิลานสญฺญิเวมติกคิลานสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **คิลานสฺส คิลานสญฺญิโน**ติ คิลานสฺส ปน ‘‘คิลาโน อห’’นฺติ สญฺญิโน อนุวสิตฺวา ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **สกิํ ภุญฺชตี**ติ เอกทิวสํ ภุญฺชติฯ **‘‘คจฺฉโนฺต วา’’**ติ อิทํ อทฺธโยชนวเสน คเหตพฺพํ, ตถา **‘‘ปจฺจาคจฺฉโนฺต’’**ติ (สารตฺถ. ฎี. ปาจิตฺติย ๓.๒๐๘) อิทมฺปีติ วทนฺติฯ **เกนจิ อุปทฺทเวนา**ติ นทิปูรโจรภยาทินา เกนจิ อุปทฺทเวนฯ **อญฺญ**นฺติ ยาคุขชฺชกผลาผลาทิเภทํ ยํ กิญฺจิ อญฺญํฯ **อนุวสิตฺวา**ติ ปุน วสิตฺวาฯ

อาวสถสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒. คณโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

คณโภชเนติ คเณน ลทฺธตฺตา คณสฺส สนฺตเก โภชเนฯ เตนาห **‘‘คณสฺส โภชเน’’**ติฯ นนุ เจตฺถ ‘‘คณสฺส โภชเน’’ติ วุจฺจติ, โส จ โข คโณ ‘‘กตฺถจิ ทฺวีหิ, กตฺถจิ ตีหิ’’ติอาทินา อเนกธา อธิเปฺปโต, อิธ กติหีติ อาห **‘‘อิธ จา’’**ติอาทิฯ ตํ ปเนตํ คณโภชนํ ทฺวีหิ ปกาเรหิ ปสวติ นิมนฺตนโต วา วิญฺญตฺติโต วาติ อาห **‘‘เตสํ นิมนฺตนโต วา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **นิมนฺตนโต วา**ติ อกปฺปิยนิมนฺตนโต วาฯ **โอทนาทีนํ ปญฺจนฺน**นฺติ โอทนสตฺตุกุมฺมาสมจฺฉมํสานํ ปญฺจนฺนํฯ

‘‘โอทเนน นิมเนฺตมิ, โอทนํ เม คณฺหถา’’ติอาทินา นเยน เยน เกนจิ เววจเนน วา ภาสนฺตเรน วา ปญฺจนฺนํ โภชนานํ นามํ คเหตฺวา นิมเนฺตตีติ สมฺพโนฺธฯ **จตฺตาโร**ติ เอกฎฺฐาเน วา นานาฎฺฐาเนสุ วา ฐิเต จตฺตาโร ภิกฺขูฯ ลกฺขณวจนเญฺจตํ, ตสฺมา จตฺตาโร วา ตโต วา อธิเก ภิกฺขูติ อโตฺถฯ **เววจเนน วา**ติ ภตฺตอนฺนาทิปริยายสเทฺทน วาฯ **ภาสนฺตเรน วา**ติ อนฺธทมิฬาทิภาสนฺตเรน วาฯ **ปญฺจนฺนํ โภชนานํ นามํ คเหตฺวา**ติ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรสฺส นามํ คเหตฺวาฯ **โอทเนน นิมเนฺตมี**ติ ตุเมฺห ภเนฺต โอทเนน นิมเนฺตมิฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘อากงฺขถ โอโลเกถ อธิวาเสถ ปฎิมาเนถ, สตฺตุนา นิมเนฺตมิ, สตฺตุํ เม คณฺหถ อากงฺขถ โอโลเกถ อธิวาเสถ ปฎิมาเนถา’’ติอาทีนํ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๑๗-๒๑๘) คหณํฯ **เอกโต วา**ติ เอก

ตฺถ ฐิเต วา นิสินฺนํ วา ภิกฺขู ทิสฺวา ‘‘ตุเมฺห, ภนฺเต, โอทเนน นิมเนฺตมี’’ติอาทินา เอวํ เอกโต นิมนฺติตาฯ **นานาโต วา นิมนฺติตา**ติ จตฺตาริ ปริเวณานิ วา วิหาเร วา คนฺตฺวา นานาโต วา นิมนฺติตาฯ เอกฏฺฐาเน ฐิเตสฺเยว วา เอโก ปุเตฺตน, เอโก ปิตราติ เอวมฺปิ นิมนฺติตา นานาโต เยว นิมนฺติตา นาม โหนฺติฯ **เอกโต คณฺหนฺติ**ติ อญฺญมญฺญสฺส ทฺวาทสหตฺถูปจาเร ฐิตา คณฺหนฺติฯ

กสฺมา ปน นานาโต ภุเตฺตปิ คณโภชนํ โหตีติ อาห **‘‘ปฏิคฺคหณเมว เหตุถ ปมาณ’’**นฺติฯ ยทิ เอวํ อถ กสฺมา ปาฬิยํ ‘‘คณโภชนํ นาม ยตฺถ จตฺตาโร ภิกฺขู ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตเรน โภชเนน นิมนฺติตา ภุญฺชนฺติ, เอตํ คณโภชนํ นามา’’ติ (ปาจิ. ๒๑๘) วุตฺตํ? ตํ ปฏิคฺคหณนิยมนตฺถเมว ฯ น หิ อปฺปฏิคฺคหิตกํ ภิกฺขู ภุญฺชนฺตีติ ‘‘ภุญฺชนฺตี’’ติ ปทํ ปฏิคฺคหณนิยมวจนํ โหติฯ **เอกโต วา นานาโต วา วิญฺญาเปตฺวา**ติ จตฺตาโร ภิกฺขู เอกโต ฐิตา วา นิสินฺนา วา อุปาสกํ ทิสฺวา ‘‘อมฺหากํ จตุนฺนมฺปิ ภตฺตํ เทหี’’ติ วา ปาเฏกฺกํ ปวิสิตฺวา ‘‘มยฺหํ ภตฺตํ เทหิ, มยฺหํ ภตฺตํ เทหี’’ติ วา เอกโต วา นานาโต วา วิญฺญาเปตฺวาฯ **ตสฺส ทุวิธสฺสาปี**ติ ยญฺจ นิมนฺตนโต ลทฺธํ คณโภชนํ, ยญฺจ วิญฺญตฺติโต ลทฺธํ, ตสฺส ทุวิธสฺสาปิ คณโภชนสฺสฯ **เอวํ ปฏิคฺคหเณ**ติ เอกโต ปฏิคฺคหเณฯ

ปาทานมฺปิ ผลิตตฺตาติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๑๗-๒๑๘) อนฺตมโส ปาทานมฺปิ ยถา มหาจมฺมสฺส ปรโต มํสํ ทิสฺสติ, เอวํ ผลิตตฺตาฯ **น สกฺกา ปิณฺฑาย จริตุ**นฺติ วาลิกาย วา สกฺขราย วา ผุฏฺฐมเตฺต ทุกฺขุปฺปตฺติโต อโนฺตคาเม ปิณฺฑาย จริตุํ น สโกฺกติฯ **จีวเร กริยมาเน**ติ สาฏกญฺจ สุตฺตญฺจ ลภิตฺวา จีวเร กริยมาเนฯ **ยํ กิญฺจิ จีวเร กตฺตพฺพกมฺม**นฺติ จีวรวิจารณฉินฺทนโมฆสุตฺตาโรปนาทิ ยํ กิญฺจิ จีวเร กตฺตพฺพํ กมฺมํ, อนฺตมโส สูจิเวธนมฺปีติ อธิปฺปาโยฯ **‘‘อทฺธโยชนมฺปี’’**ติอาทิ อวกํสโต วุตฺตํฯ โย ปน ทูรํ คนฺตุกาโม, ตตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถิ, คจฺฉโนฺต อทฺธโยชนพฺภนฺตเร คาวุเตปิ ภุญฺชิตุํ ลภติ, คโต ปน เอกทิวสํฯ ยทา นาวํ อภิรุหิตุกาโม วา โหติ อารุโฬฺห วา โอรุโฬฺห วา, อยํ นาวาภิรุหนสมโย นามาติ อาห **‘‘นาวาภิรุหนสมเยปิ เอเสว นโย’’**ติฯ อยํ ปน วิเสโส – อภิรุเฬฺหน อิจฺฉิตฏฺฐานํ คนฺตฺวาปิ ยาว น โอโรหติ, ตาว ภุญฺชิตพฺพํฯ **จตฺตาโร ภิกฺขู**ติ อนฺติมปริเจฺฉโทฯ ยตฺถ ปน สตํ วา สหสฺสํ วา สนฺนิปติตํ, ตตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ ตสฺมา ตาทิเส กาเล ‘‘มหาสมโย’’ติ อธิฏฺฐหิตฺวา ภุญฺชิตพฺพํฯ **โย โกจิ ปพฺพชิโต**ติ สหธมฺมิเกสุ วา ติตฺถิเยสุ วา อญฺญตโรฯ

เย จ เทฺว ตโย เอกโต คณฺหนฺตีติ เยปิ อกปฺปิยนิมนฺตนํ สาทิยิตฺวา เทฺว วา ตโย วา เอกโต คณฺหนฺติ, เตสมฺปิ อนาปตฺติฯ ปณีตโภชนสูโปทนวิญฺญตฺตีหิ ปน อาปตฺติเยวาติ วทนฺติ, อุปปริกฺขิตพฺพํฯ **นิจฺจภตฺตาทีสู**ติ นิจฺจภเตฺต สลากภเตฺต ปกฺขิเก อุโปสถิเก ปาฏิปทิเกฯ ตตฺถ **นิจฺจภตฺต**นฺติ ธุวภตฺตํ วุจฺจติฯ ‘‘นิจฺจภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วทนฺติ , พหูนมฺปิ เอกโต คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ **สลากภตฺตา**ทีสุปิ เอเสว นโยฯ

คณโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ปรมฺปรโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

คณโภชเน วุตฺตนเยเนวาติ ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘ตุเมฺห, ภนฺเต, โอทเนน นิมเนฺตมิ, โอทนํ เม คณฺหถา’’ติอาทินา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๑๗-๒๑๘) นเยน เยน เกนจิ เววจเนน วา ภาสนฺตเรน วา ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรสฺส นามํ คเหตฺวา นิมเนฺตตีติ วุเตฺตเนว นเยน ฯ **นิมนฺติตสฺสา**ติ อกปฺปิยนิมนฺตเนน นิมนฺติตสฺสฯ **อวิกเปฺปตฺวา**ติ สมฺมุขาสมฺมุขวเสน อวิก

เปฺปตฺวา, อปริจฺจชิตฺวาติ อโตฺถฯ อยญฺหิ ภตฺตวิกปฺปนา นาม สมฺมุขาปรมฺมุขาปิ วฏฺฏติฯ เต นาห **“โย ภิกฺขุ ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสู”**ติอาทิฯ

อญฺญตฺร นิมนฺตนโภชนวตฺถุสฺมินฺติ อญฺญตฺร ปฐมํ นิมนฺติตา หุตฺวา อญฺญสฺมึ นิมนฺตเน ภุญฺชนวตฺถุสฺมึฯ ยทิ ติวิธา อนุปญฺญตฺติ, อถ กสฺมา ปริวาเร ‘‘จตโสฺส อนุปญฺญตฺติโย’’ติ วุตฺตนฺติ อาห **“ปริวาเร ปนา”**ติอาทิฯ **วิกปฺปนมฺปิ คเหตฺวา**ติ วิกปฺปนานุชานนมฺปิ อนุปญฺญตฺติสมานนฺติ อนุปญฺญตฺติภาเวน คเหตฺวาฯ **เอกสํสฏฺฐานี**ติ เอกสฺมึ มิสฺสิตานิฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๒๙) – เทฺว ตีณิ กุลานิ นิมเนฺตตฺวา เอกสฺมึ ฐาเน นิสีทาเปตฺวา อิโต จิโต จ อาหริตฺวา ภตฺตํ อากิรนฺติ, สูปพฺยญฺชนํ อากิรนฺติ, เอกมิสฺสกํ โหติ, เอตฺถ อนาปตฺตีติฯ สเจ ปน มูลนิมนฺตนํ เหฏฺฐา โหติ, ปจฺฉิมํ ปจฺฉิมํ อุปริ, ตํ อุปริโต ปฏฺฐาย ภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติฯ หตฺถํ ปน อโนฺต ปเวเสตฺวา ปฐมนิมนฺตนโต เอกมฺปิ กพฬํ อุทฺธริตฺวา ภุตฺตกาลโต ปฏฺฐาย ยถา ตถา วา ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **เทฺว ตีณิ นิมนฺตนานิ เอกโต วา กตฺวา ภุญฺชตี**ติ เทฺว ตีณิ นิมนฺตนานิ เอกโต ปกฺขิปิตฺวา มิเสฺสตฺวา เอกํ กตฺวา ภุญฺชตีติ อโตฺถฯ **“สกเลน คาเมน วา”**ติอาทีสุ สกเลน คาเมน เอกโต หุตฺวา นิมนฺติตเสฺสว ยตฺถ กตฺถจิ ภุญฺชโต อนาปตฺติฯ **ปูเค**ปิ เอเสว นโยฯ **นิมนฺติยมาโน วา “ภิกฺขํ คเหสฺสามี”ติ วทตี**ติ ‘‘ภตฺตํ คณฺหา’’ติ นิมนฺติยมาโน ‘‘น มยฺหํ ตว ภเตฺตน อโตฺถ, ภิกฺขํ คเหสฺสามี’’ติ ภณติฯ **กิริยากิริยนฺ**ติ เอตฺถ โภชนํ กิริยํ, อวิกปฺปนํ อกิริยํฯ

ปรมฺปรโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. กาณมาตาสิกฺขาปทวณฺณนา

ปเหณกตฺถายาติ ปณฺณาการตฺถายฯ **ปาเถยฺยตฺถายา**ติ มคฺคํ คจฺฉนฺตานํ อนฺตรามคฺคตฺถายฯ **สตฺตู**ติ พทฺธสตฺตุ, อพทฺธสตฺตุ จฯ **ทฺวตฺติปตฺตปูเร ปฏิคฺคเหตฺวา**ติ มุขวฏฺฏิยา เหฏฺฐิมเลขาย สมํ ปูเร ทฺวตฺติปตฺตปูเร คเหตฺวาติ อโตฺถฯ อิมสฺส จตฺถสฺส เหฏฺฐา วุตฺตน เยเนว ปากฏตฺตา ตตฺถ กตฺตพฺพปฺปการเมว ทเสฺสตุํ **“เอตฺถา”**ติอาทิมาหฯ **เสสนฺ**ติ ตโต เอกปตฺตโต อญฺญํ ปตฺตํฯ สเจ ตโย ปตฺตปูรา คหิตา เทฺว, สเจ เทฺว คหิตา, เอกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

คมเน วา ปฏิปฺปสฺสเทฺธติ อนฺตรามเคฺค อุปทฺทวํ ทิสฺวา, อนตฺถิกตาย วา ‘‘มยํ อิทานิ น เปสิสฺสาม น คมิสฺสามา’’ติ เอวํ คมเน อุปจฺฉินฺเน เทนฺตานนฺติ อโตฺถฯ

กาณมาตาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ปฐมปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา

ภุตฺตวาติ กตภตฺตกิโจฺจฯ **สาสปมตฺตมฺปิ อโชฺฌหริตนฺ**ติ เอวํ ปริตฺตมฺปิ โภชนํ สงฺขาทิตฺวา วา อสงฺขาทิตฺวา วา คิลิตํฯ **ปวาริโต**ติ ปฏิเกฺขปิโตฯ โย หิ ภุญฺชโนฺต ปริเวสเกน อุปนีตํ โภชนํ อนิจฺฉโนฺต ปฏิกฺขิปติ, โส เตน ปวาริโต ปฏิกฺขิปิโต นาม โหติฯ พฺยญฺชนํ ปน อนาทิยิตฺวา อตฺถมตฺตเมว ทเสฺสตุํ **“กตปฺปวารโณ กตปฺปฏิเกฺขโปติ อโตฺถ”**ติ วุตฺตํฯ โสปิ จ ปฏิเกฺขโป ยสฺมา น ปฏิเกฺขปมเตฺตน, อถ โข ปญฺจงฺควเสนฯ เตนสฺส ปทภาชเน ‘‘อสนํ ปญฺญายตี’’ติอาทิ (ปาจิ. ๒๓๙) วุตฺตํฯ

โภชนํ ปญฺญายตีติ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ ปตฺตาทีสุ ทิสฺสติฯ เตนาห **“ปวารณปฺปโหนกํ เจ โภชน”**นฺติอาทิฯ **สาลี**ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) อนฺตมโส นีวารํ อุปาทาย สพฺพาปิ สาลิชาติฯ **วีหี**ติ สพฺพาปิ วีหิชาติฯ **ยวโคธุเมสุ** เภโท นตฺถิฯ **กงฺคู**ติ เสตรตฺตกาฬเภทา สพฺพาปิ กงฺคุชาติฯ **วรโก**ติ อนฺตมโส วรกโจรกํ อุปาทาย สพฺพาปิ เสตวณฺณา วรกชาติฯ **กุทฺรูสโก**ติ กาฬโกทฺรโว เจว สามากาทิเภทา จ สพฺพาปิ ติณธญฺญชาติฯ

นีวารวรกโจรกา เจตฺถ ‘‘ธญฺญานุโลมา’’ติ วทนฺติฯ **ยาคุ**นฺติ อมฺพิลยาคุขีรยาคุอาทิเภทํ ยํ กิญฺจิ ยาคุํฯ อิมินาว ปายาสสฺสาปิ คหิตตฺตา ‘‘อมฺพิลปายาสาทีสุ อญฺญตรํ ปจามาติ วา’’ติ น วุตฺตํฯ **ปวารณํ ชเนตี**ติ อนติริตฺตโภชนาปตฺตินิพนฺธนํ ปฏิเกฺขปํ สาเธติฯ สเจ ปน โอธิ น ปญฺญายติ, ยาคุสงฺคหํ คจฺฉติ, ปวารณํ น ชเนติฯ **ปุน ปวารณํ ชเนติ** ฆนภาวคมนโต ปฏฺฐาย โภชนสงฺคหิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ

อุทกกญฺชิกขีราทีนิ อากิริตฺวาติ อุทกเญฺจว กญฺชิกญฺจ ขีราทีนิ จ อากิริตฺวา เตหิ สทฺธึ อมทฺทิตฺวา ภตฺตมิสฺสเก กตฺวาฯ เตนาห **“ยาคุํ คณฺหถา”**ติอาทิฯ สเจ ปน ภตฺเต อุทกกญฺชิกขีราทีนิ อากิริตฺวา มทฺทิตฺวา ‘‘ยาคุํ คณฺหถา’’ติ เทนฺติ, ปวารณา น โหติฯ **ยาคุยาปี**ติ เอวํ ยาคุสงฺคหํ คตาย วา อญฺญาย วา ยาคุยาปิฯ สุทฺธรสโก, ปน รสกยาคุ วา น ชเนติฯ

ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรวเสน วิปฺปกตโภชนภาวสฺส อุปจฺฉินฺนตฺตา **“เทฺวปิ ขาทิตานิ โหนฺติ…เป…. น ปวาเรตี”**ติ วุตฺตํฯ อกปฺปิยมํสํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙), อกปฺปิยโภชนญฺจ พุทฺธปฏิกุฏฺฐํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณาย อวตฺถุตาย น ปวารณา โหตีติ อาห **“โยปนา”**ติอาทิฯ ยญฺหิ ภิกฺขุโน ขาทิตุํ วฏฺฏติ, ตํ เอว ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหติฯ อิทํ ปน ชานนฺโต อกปฺปิยตฺตา ปฏิกฺขิปติฯ อชานนฺโตปิ ปฏิกฺขิปิตพฺพฏฺฐาเน ฐิตเมว ปฏิกฺขิปติ นาม, ตสฺมา น ปวาเรติฯ สเจ ปน อกปฺปิยมํสํ ขาทนฺโต กปฺปิยมํสํ วา โภชนํ วา ปฏิกฺขิปติ, ปวาเรติฯ กสฺมา? วตฺถุตายฯ ยญฺหิ เตน ปฏิกฺขิตฺตํ, ตํ ปวารณาย วตฺถุฯ ยํ ปน ขาทติ, ตํ กิญฺจาปิ ปฏิกฺขิปิตพฺพฏฺฐาเน ฐิตํ, ขาทิยมานํ ปน มํสภาวํ น ชหติ, ตสฺมา ปวาเรติฯ โก ปน วาโท กปฺปิยมํสํ ขาทโต กปฺปิยมํสโภชนปฺปฏิเกฺขเปฯ เอส นโย อกปฺปิยโภชนํ ขาทโต กปฺปิยโภชนปฺปฏิเกฺขเปฯ

โภชเน สตีติ ปญฺจสุ โภชเนสุ เอกสฺมิมฺปิ โภชเน สติฯ **อญฺญํ วุตฺตลกฺขณํ โภชน**นฺติ ปตฺตาทิคตโต อญฺญํ วุตฺตลกฺขณํ ปญฺจสุ โภชเนสุ เอกมฺปิ โภชนํฯ ‘‘นิรเปโกฺข โหตี’’ติ เอตเสฺสว วิวรณํ **“ยํ ปตฺตาทีสู”**ติอาทิฯ น เกวลํ นิรเปโกฺข วาติ อาห **“อญฺญตฺร วา”**ติอาทิฯ **โส ปฏิกฺขิปนฺโตปิ น ปวาเรตี**ติ ตสฺมึ เจ อนฺตเร อญฺญํ โภชนํ อภิหฏํ, ตํ โส ปฏิกฺขิปนฺโตปิ น ปวาเรติฯ กสฺมา? วิปฺปกตโภชนภาวสฺส อุปจฺฉินฺนตฺตาฯ

“อุปนาเมตี”ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) อิมินา กายาภิหารํ ทเสฺสติฯ **หเตฺถ วา อาธารเก วา**ติ เอตฺถ **วา**-สโทฺท อวุตฺตวิกปฺปโตฺถ, เตน ‘‘อูรูสุ วา’’ติ วิกเปฺปติฯ ทูเร นิสินฺนสฺส ทหรภิกฺขุสฺส ปตฺตํ เปเสตฺวา ‘‘อิโต โอทนํ คณฺหาหี’’ติ วทติ, คณฺหิตฺวา ปน คโต ตุณฺหี ติฏฺฐติ, ตมฺปิ ปฏิกฺขิปโต เอเสว นโยฯ กสฺมา? ภิกฺขุสฺส ทูรภาวโต, ทูตสฺส จ อนภิหรณโตฯ สเจ ปน คเหตฺวา อาคโต ภิกฺขุ ‘‘อิมํ ภตฺตํ คณฺหา’’ติ วทติ, ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหติฯ **เอวํ วุเตฺตปี**ติ ‘‘ภตฺตํ คณฺหา’’ติ วุเตฺตปิฯ

ภตฺตปจฺฉึ คเหตฺวา ปริวิสนฺตสฺสาติ เอเกน หเตฺถน ภตฺตปจฺฉึ คเหตฺวา เอเกน หเตฺถน กฏจฺฉุํ คเหตฺวา ปริวิสนฺตสฺสฯ **อโญฺญ “อหํ ธาเรสฺสามี”ติ คหิตมตฺตกเมว กโรตี**ติ

อโญฺญ อาคนฺตฺวา ‘‘อหํ ปจฺฉึ ธาเรสฺสามิ, ตฺวํ โอทนํ เทหี’’ติ วตฺวา คหิตมตฺตกเมว กโรติฯ **อภิหฏาว โหตี**ติ ปริเวสเกเนว อภิหฏาว โหติฯ อิทานิ อสติ ตสฺส ทาตุกามาภิหาเร คหณสมเยปิ ปฏิกฺขิปโต น โหตีติ ทเสฺสตุํ **‘‘สเจ ปนา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ **อุทฺธเฏ**ติ อุทฺธเฏ ภเตฺตฯ กฏจฺฉุอภิหาโรเยว หิ ตสฺส อภิหาโรติ อธิปฺปาโยฯ **อนนฺตรสฺส ทิยฺยมาเน**ติ อนนฺตรสฺส ภิกฺขุโน ภเตฺต ทิยฺยมาเนฯ **กายวิกาเรนา**ติ ‘‘องฺคุลึ วา หตฺถํ วา มจฺฉิกพีชนึ วา จีวรกณฺณํ วา จาเลติ, ภมุกาย วา อาการํ กโรติ, กุโทฺธ วา โอโลเกตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) เอวํ วุเตฺตน องฺคุลิจลนาทินา กายวิกาเรนฯ **‘‘อลํ มา เทหี’’ติอาทินา วจีวิกาเรนา**ติ ‘‘อล’’นฺติ วา ‘‘น คณฺหามี’’ติ วา ‘‘มา อากิรา’’ติ วา ‘‘อปคจฺฉา’’ติ วา เอวํ เยน เกนจิ วจีวิกาเรนฯ

อภิหเฏ ปน ภเตฺต ปวารณาย ภีโต หเตฺถ อปเนตฺวา ปุนปฺปุนํ ปเตฺต โอทนํ อากิรนฺตํ ‘‘อากิร อากิร, โกเฏฺฏตฺวา ปูเรหี’’ติ วทโต ปวารณา น โหติฯ เอส นโย ภตฺตํ อภิหรนฺตํ ภิกฺขุํ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘กึ, อาวุโส, อิโตปิ กิญฺจิ คณฺหิสฺสสิ, ทมฺมิ เต กิญฺจี’’ติ วทโตปิฯ

‘‘รสํ ปฏิคฺคณฺหถา’’ติ อปฺปวารณาชนกสฺส นามํ คเหตฺวา วุตฺตตฺตา **‘‘ตํ สุตฺวา ปฏิกฺขิปโต ปวารณา นตฺถี’’**ติ วุตฺตํฯ **มํสรส**นฺติ เอตฺถ ปน น เกวลํ มํสสฺส รสํ ‘‘มํสรส’’มิเจฺจว วิญฺญายติ, อถ โข มํสญฺจ รสญฺจ มํสรสนฺติ เอวํ ปวารณาชนกนามวเสนาปิฯ ตสฺมา ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณาว โหตีติ อาห **‘‘มํสรสนฺติ วุเตฺต ปน ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหตี’’**ติฯ ปรโต **มจฺฉมํสํ พฺยญฺชน**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **ยสฺมึ อิริยาปเถ ปวาเรติ, ตํ อวิโกเปเนฺตเนว ภุญฺชิตพฺพ**นฺติ โย คจฺฉโนฺต (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๓๘-๒๓๙) ปวาเรติ, เตน คจฺฉเนฺตเนว ภุญฺชิตพฺพํฯ กทฺทมํ วา อุทกํ วา ปตฺวา ฐิเตน อติริตฺตํ กาเรตพฺพํฯ สเจ อนฺตรา นที ปูรา โหติ, นทิตีเร คุมฺพํ อนุปริยายเนฺตน ภุญฺชิตพฺพํฯ อถ นาวา วา เสตุ วา อตฺถิ, ตํ อภิรุหิตฺวาปิ จงฺกมเนฺตเนว ภุญฺชิตพฺพํ, คมนํ น อุปจฺฉินฺทิตพฺพํฯ เอส นโย อิตรอิริยาปเถสุปิฯ ตํ ตํ อิริยาปถํ โกเปเนฺตน อติริตฺตํ กาเรตพฺพํฯ โย อุกฺกุฏิโกว นิสีทิตฺวา ปวาเรติ, เตน อุกฺกุฏิเกเนว ภุญฺชิตพฺพํฯ ตสฺส ปน เหฏฺฐา ปลาลปีฐํ วา กิญฺจิ วา นิสีทนํ ทาตพฺพํฯ ปีฐเก นิสีทิตฺวา ปวาริเตน ปน อาสนํ อจาเลตฺวาว จตโุสฺส ทิสา ปริวตฺตเนฺตน ภุญฺชิตุํ ลพฺภติฯ มเญฺจ นิสีทิตฺวา ปวาริเตน อิโต วา เอโตฺต วา สํสริตุํ น ลพฺภติฯ สเจ ปน สห มเญฺจน อุกฺขิปิตฺวา อญฺญตฺรเนนฺติ, วฏฺฏติฯ นิปชฺชิตฺวา ปวาริเตนาปิ นิปเนฺนเนว ภุญฺชิตพฺพํฯ ปริวตฺตเนฺตน เยน ปเสฺสน นิปโนฺน, ตสฺส ฐานํ นาติกฺกเมตพฺพํฯ

อลเมตํ สพฺพนฺติ เอตํ สพฺพํ อลํ ปริยตฺตํ, อิทมฺปิ เต อธิกํ, อิโต อญฺญํ น ลจฺฉสีติ อธิปฺปาโยฯ **โย อติริตฺตํ กโรตี**ติ โย ‘‘อลเมตํ สพฺพ’’นฺติ อติริตฺตํ กโรติฯ **ปฏิปกฺขนเยนา**ติ ‘‘กปฺปิยกตํ, ปฏิคฺคหิตกตํ, อุจฺจาริตกตํ, หตฺถปาเส กตํ, ภุตฺตาวินา กตํ, ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อาสนา อวุฏฺฐิเตน กตํ ‘อลเมตํ สพฺพ’นฺติ วุตฺต’’นฺติ (ปาจิ. ๒๓๙) อิเมหิ สตฺตหิ วินยกมฺมากาเรหิ ยํ อติริตฺตํ กปฺปิยํ กตํ, ยญฺจ คิลานาติริตฺตํ, ตทุภยมฺปิ อติริตฺตนฺติ เอวํ ตเสฺสว ปฏิปกฺขนเยนฯ เอตฺถ จ ‘‘อลเมตํ สพฺพ’’นฺติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํ, อยํ กิร อาจิโณฺณฯ วินยธรา ปน ‘‘สกึ เอว วตฺตพฺพ’’นฺติ วทนฺติฯ

กสฺมา ตํ โส ปุน กาตุํ น ลภตีติ อาห **‘‘ยญฺหี’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ยญฺหิ อกต**นฺติ เยน ปฐมํ กปฺปิยํ กตํ, เตน ยํ อกตํ, ตํ กาตพฺพํฯ ปฐมภาชเน ปน กาตุํ น ลพฺภติฯ **เยน จ อกต**นฺติ อเญฺญน ภิกฺขุนา เยน ปฐมํ น กตํ, เตน จ กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **วุตฺต**นฺติ สีหฬฏฺฐกถาสุ วุตฺตํฯ **อญฺญสฺมึ ปน ภาชเน**ติ ยสฺมึ ปน ภาชเน ปฐมํ กตํ, ตโต อญฺญสฺมึ ปเตฺต วา กุเณฺฑ วา ปจฺฉิยํ วา ยตฺถ กตฺถจิ ปุรโต ฐเปตฺวา โอนามิตภาชเนฯ

อญฺญตฺร ภุญฺชนวตฺถุสฺมินฺติ ภุตฺตาวินา ปวาริเตน หุตฺวา อญฺญตฺร ภุญฺชนวตฺถุสฺมึฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ อนติริเตฺต อนติริตฺตสญฺญิเวมติกอติริตฺตสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **อโชฺฌหรโต จ ทุกฺกฏ**นฺติ อโชฺฌหรโต อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร ทุกฺกฏํฯ สเจ ปน อามิส สํสฏฺฐานิ โหนฺติ, อาหารตฺถายปิ อนาหารตฺถายปิ ปฏิคฺคเหตฺวา อโชฺฌหรนฺตสฺส ปาจิตฺติย เมวฯ **เตสํ อนุญฺญาตปริโภควเสนา**ติ ยามกาลิกาทีนํ อนุญฺญาตปริโภควเสน, ยามกาลิกํ ปิปาสาย สติ ปิปาสเจฺฉทนตฺถํ, สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกญฺจ เตน เตน อุปสเมตพฺพเก อา พาเธ สติ ตสฺส อุปสมนตฺถนฺติ วุตฺตํ โหติฯ อิทมฺปิ อโชฺฌหรณโต **กายกมฺมํ,** วาจาย ‘‘อติ ริตฺตํ กโรถ ภเนฺต’’ติ อการาปเนน **วจีกมฺม**นฺติ อาห **‘‘สมุฏฺฐานาทีนิ ปฐมกถินสทิสาเน วา’’**ติฯ **กิริยากิริย**นฺติ เอตฺถ ปฏิกฺขิปิตฺวา ภุญฺชนํ **กิริยํ**ฯ อติริตฺตสฺส อกรณํ **อกิริย**นฺติ เวทิ ตพฺพํฯ

ปฐมปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. ทุติยปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา

สุตฺวา วาติ อเญฺญน วา เตเนว วา อาโรจิตํ สุตฺวาฯ ‘‘ภุตฺตสฺมึ ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๒๔๓) วุตฺตตฺตา **โภชนปริโยสาเน ปาจิตฺติย’’**นฺติ วุตฺตํฯ

ทุติยปวารณาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. วิกาลโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

วิกาเลติ เอตฺถ อรุณุคฺคมนโต ปฏฺฐาย ยาว มชฺฌนฺหิโก, อยํ พุทฺธาทีนํ อริยานํ อา จิณฺณสมาจิโณฺณ โภชนสฺส **กาโล** นามฯ ตทโญฺญ **วิกาโล** ‘‘วิคโต กาโล’’ติ กตฺวาฯ เต นาห **‘‘วิคเต กาเล’’**ติอาทิฯ ฐิตมชฺฌนฺหิโกปิ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๔๘-๒๔๙) กาลสงฺคหํ คจฺฉติฯ ตโต ปฏฺฐาย ปน ขาทิตุํ วา ภุญฺชิตุํ วา น สกฺกาฯ สหสา ปิวิตุํ สกฺกา ภเวยฺย, กุกฺกุจฺจเกน ปน น กาตพฺพํฯ กาลปริเจฺฉทชานนตฺถญฺจ กาลตฺถโมฺภ โยเชตโพฺพฯ กาลพฺภนฺตเรว ภตฺตกิจฺจํ กาตพฺพํฯ **‘‘ยํ กิญฺจิ...เป.... ขาทนียํ วา’’**ติ อิมินา ยํ ตาว สกฺขลิโมทกาทิ ปุพฺพณฺณา ปรณฺณมยํ, ตตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **โภชนียํ** นาม ปญฺจ โภชนานิฯ

สติ ปจฺจเยติ ปิปาสาทิการเณ วิชฺชมาเนฯ **โรมฏฺฐกสฺสา**ติ โรมฏฺฐกสฺส ภิกฺขุโน อโชฺฌหริตฺวา อุคฺคิริตฺวา มุเขว ฐปิโต พหิ มุขทฺวารา วินิคฺคโต โภชนสฺส มคฺคา พหิ นิคฺคโต ‘‘โรมโฏฺฐ’’ติ ปวุจฺจติฯ อิธ ปน อโชฺฌหริตฺวา อุคฺคิริตฺวา มุเขว ฐปิโตติ อธิเปฺปโตฯ เตนาห **‘‘น จ, ภิกฺขเว’’**ติอาทิฯ ฐเปตฺวา โรมฏฺฐกํ เสสานํ อาคตํ อุคฺคารํ มุเข สนฺธาเรตฺวา คิลนฺตานํ อาปตฺติฯ สเจ ปน อสนฺธาเรนฺตเมว ปรคลํ คจฺฉติ, วฏฺฏติฯ

วิกาลโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. สนฺนิธิการกสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘กาโร กรณํ กิริยาติ อตฺถโต เอก’’นฺติ เอเตน **การ**สทฺทสฺส ภาวตฺถตํ ทเสฺสติฯ สมฺ มา นิธานํ ฐปนํ **สนฺนิธิ**ฯ **‘‘ปฏิคฺคเหตฺวา เอกรตฺตํ วีตินามิตเสฺสตํ นาม’’**นฺติ อิมินา ปฏิคฺค เหตฺวา เอกรตฺตํ วีตินามิเต อิมสฺส ทุโทฺธตภาวํ ทเสฺสติฯ กิญฺจาปิ ยามกาลิกํ ขาทนียํ, โภชนี ยํ วา น โหติ, ‘‘อนาปตฺติ ยามกาลิกํ ยาเม นิทหิตฺวา ภุญฺชตี’’ติอาทิ วจนโต ปน ตตฺถาปิ ยา

มาติกฺกเม สนฺนิธิปจฺจยา ปาจิตฺติเยน ภวิตพฺพนฺติ **“ยํ กิญฺจิ ยาวกาลิกํ วา ยามกาลิกํ วา”**ติ วุตฺตํฯ อิทานิ ทุโทฺธตภาวเมว วิภาเวตุํ **“ยํ องฺคุลิยา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ยํ องฺคุลิยา ฆํสนฺตสฺส เลขา ปญฺญายตี**ติ ยํ ปตฺตํ โธตํ องฺคุลิยา ฆํสนฺตสฺส ปเตฺต องฺคุลิเลขา ปญฺญายติ, โส **ปโตฺต ทุโทฺธโต** โหตีติ อโตฺถฯ เตลวณฺณปเตฺต ปน องฺคุลิเลขา ปญฺญายติ, สา อโพฺพหาริกาฯ **เสฺนโหติ** เตลํฯ **สนฺทิสฺสตี**ติ ยาคุยา อุปริ สนฺทิสฺสติฯ **ตาทิเส ปเตฺตปี**ติ ปฏิคฺคหณํ อวิสฺสชฺชิตฺวา สยํ วา อเญฺญน วา โภชนํ นีหริตฺวา น สมฺมา โธเต ปเตฺตปิฯ **ปุนทิวเส ภุญฺชนฺตสฺส ปาจิตฺติย**นฺติ ปเตฺต ลคฺคํ อวิชหิตปฺปฏิคฺคหณํ โหตีติ ทุติยทิวเส ภุญฺชนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ ปริจฺจเตฺต ปน ปเตฺต ปุนทิวเส ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

ยํ ปนาติ ยํ โภชนํ ปนฯ **อปริจฺจตฺตเมว หี**ติ อนเปกฺขวิสฺสชฺชเนน วา อนุปสมฺปนฺนสฺส นิรเปกฺขทาเนน วา อปริจฺจตฺตเมวฯ **กปฺปิย โภชน**นฺติ อนฺตมโส เอกสิตฺถมตฺตมฺปิ กปฺปิย โภชนํฯ **อกปฺปิเยสู**ติ อกปฺปิยมํเสสุฯ **เสเสสู**ติ มนุสฺสมํสโต อวเสเสสุ หตฺถิอสฺสสุนขอหิสีหพฺยคฺฆทีปิอจฺฉตรจฺฉมํเสสุ เจว อปฺปฏิเวกฺขิเต อุทฺทิสฺสกตมํเส จฯ ปาฬิยํ ‘‘สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกํ อาหารตฺถาย ปฏิคฺคณฺหาติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติอาทินา (ปาจิ. ๒๕๕) สนฺนิหิเตสุ สตฺตาหกาลิกยาวชีวิเกสุ ปุเรภตฺตมฺปิ อาหารตฺถาย อโชฺฌหรเณปิ ทุกฺกฏสฺส วุตฺตตฺตา ยามกาลิเกปิ อาหารตฺถาย อโชฺฌหรเณปิ วิสุํ ทุกฺกเฏนาปิ ภวิตพฺพนฺติ อาห **“อาหารตฺถาย อโชฺฌหรโต ทุกฺกเฏน สทฺธิํ ปาจิตฺติย”**นฺติฯ **สพฺพวิกเปฺปสู**ติ ‘‘กปฺปิยโภชนํ ภุญฺชนฺตสฺสา’’ติอาทินา วุเตฺตสุ สเพฺพสุ วิกเปฺปสุ อปรมฺปิ ปาจิตฺติยํ วฑฺฒติฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๕๓) – กปฺปิยโภชเน เทฺว ปาจิตฺติยานิ, มนุสฺสมํเส ถุลฺลจฺจเยน สทฺธิํ เทฺว ปาจิตฺติยานิ, อวเสเสสุ ปน อกปฺปิยมํเสสุ ทุกฺกเฏน สทฺธิํ เทฺว ปาจิตฺติยานิฯ ยามกาลิกํ สติ ปจฺจเย สามิเสน มุเขน อโชฺฌหรโต เทฺว ปาจิตฺติยานิ, นิรามิเสน เอกเมวฯ อาหารตฺถาย อโชฺฌหรโต วิกปฺปทฺวเยปิ ทุกฺกเฏน สทฺธินฺติฯ

อวเสเสสูติ ยามกาลิกาทิโต อวเสเสสุฯ **ปาจิตฺติยํ วฑฺฒติเยวา**ติ อปรมฺปิ ปาจิตฺติยํ วฑฺฒติเยวฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – สเจ วิกาเล อโชฺฌหรติ, ปกติโภชเน สนฺนิธิปจฺจยา จ วิกาลโภชนปจฺจยา จ เทฺว ปาจิตฺติยานิ, อกปฺปิยมํเสสุ มนุสฺสมํเส ถุลฺลจฺจเยน สทฺธิํ เทฺว ปาจิตฺติยานิ, อวเสเสสุ ทุกฺกเฏน สทฺธิํ เทฺวติฯ

เพลฏฺฐสีโส นาม ชฏิลสหสฺสสฺส อพฺภนฺตเร เอโก มหาเถโรฯ **ติกปาจิตฺติย**นฺติ สนฺนิธิการเก สนฺนิธิการกสญฺญิเวมติกอสนฺนิธิการกสญฺญีนํ วเสน ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **สํสฏฺฐานี**ติ สํสฏฺฐรสานิฯ สมฺภินฺนรสํ สนฺธาเยว หิ ‘‘ตทหุปฏิคฺคหิตํ กาเล กปฺปตี’’ติอาทิ วุตฺตํฯ เตนาห **“ตสฺมา”**ติอาทิฯ เอตฺถ จ **อสมฺภินฺนรส**นฺติ อมิสฺสิตรสํฯ อิทญฺจ สีตลปายาสาทินา สหลทฺธํ สปฺปิปิณฺฑาทิกํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **“สุโธตํ วา”**ติ อิทํ ปน ปิณฺฑปาเตน สทฺธิํ ลทฺธํ ตโกฺกลชาติผลาทิํ, ยาคุอาทีสุ ปกฺขิปิตฺวา ทินฺนสิงฺคีเวราทิกญฺจ สนฺธาย วุตฺตํฯ

เตนาติ สตฺตาหกาลิเกนฯ ตทหุ ปฏิคฺคหิตํ อสฺสาติ **ตทหุปฏิคฺคหิตํ,** เตน ตทหุปฏิคฺคหิเตนฯ เอส นโย **“ทฺวีหปฏิคฺคหิเตนา”**ติอาทีสุปิฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตมฺปิ วฏฺฏติ, ตสฺมาฯ **ปฏิคฺคหิตํ สตฺตาหํ กปฺปตีติ วุตฺต**นฺติ ‘‘สตฺตาหกาลิเกน, ภิกฺขเว, ยาวชีวิกํ ปฏิคฺคหิตํ สตฺตาหํ กปฺปติ, สตฺตาหาติกฺกเนฺต น กปฺปตี’’ติ (มหาว. ๓๐๕) **เภสชฺชกฺขนฺธเก** วุตฺตํฯ กิญฺจาปิ มุเข เอกรตฺตํ น วุตฺตํ, ตถาปิ มุเข ปกฺขิตฺตเมว ยสฺมา สนฺนิธิ นาม โหติ, ตสฺมา **“มุขสนฺนิธี”**ติ วุตฺตํฯ

จตโสฺส กปฺปิยภูมิโยติ อุสฺสาวนนฺติกา, โคนิสาทิกา, คหปติ, สมฺมุตีติ จตโสฺส กปฺปิยกุฏิโยฯ ตตฺถ **อุสฺสาวนนฺติกา** (มหาว. อฏฺฐ. ๒๙๕) นาม เคเห กริยมาเน สมฺปริวาเรตฺวา ฐิเตหิ ''กปฺปิยกุฏึ กโรม, กปฺปิยกุฏึ กโรมา''ติ วา ''กปฺปิยกุฏิ กปฺปิยกุฏี''ติ วา วทเนฺตหิ ฐปิตปฐมิฏฺฐกถมฺภาทิกา สงฺฆสฺส วา เอกสฺส ภิกฺขุโน วา กุฏิฯ โย ปน อาราโม เยภุเยฺยน วา อปริกฺขิโตฺต โหติ, สกโลปิ วา , โส **''โคนิสาที''**ติ วุจฺจติฯ **คหปตี**ติ ยา ฐเปตฺวา ภิกฺขุํ เสเสหิ ''กปฺปิยกุฏึ เทมา''ติ ทินฺนา, เตสํ วา สนฺตกาฯ **สมฺมุติ** นาม กมฺมวาจาย สาเวตฺวา กตาฯ กถํ ปเนตาสํ วินิจฺฉโย ชานิตโพฺพติ อาห **''ตาสํ วินิจฺฉโย สมนฺตปาสาทิกายํ วุโตฺต''**ติฯ

สนฺนิธิการกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. ปณีตโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

''ปณีตโภชนานี''ติ อิทํ มเชฺฌ ปทโลปํ กตฺวา นิทฺทิฏฺฐนฺติ อาห **''ปณีตสํสฏฺฐานี''**ติ อาทิฯ **สโพฺพปิ ''โอทโก''ติ วุตฺตลกฺขโณ มโจฺฉ**ติ ''มโจฺฉ นาม โอทโก วุจฺจตี''ติ (ปาจิ. ๒๖๐) เอวํ วิภเงฺค วุตฺตลกฺขโณ, สโพฺพปิ มโจฺฉ เอวฯ โย โกจิ อุทเก ชาโต มโจฺฉ นามาติ วุตฺตํ โหติฯ **มหานามสิกฺขาปเทนา**ติ –

> ''อคิลาเนน ภิกฺขุนา จตุมาสปจฺจยปวารณา สาทิตพฺพา อญฺญตฺร ปุนปวารณาย อญฺญตฺร นิจฺจปวารณายฯ ตโต เจ อุตฺตริ สาทิเยยฺย, ปาจิตฺติย''นฺติ –

อิมินา สิกฺขาปเทน (ปาจิ. ๓๐๖)ฯ เอตฺถ หิ สงฺฆวเสน คิลานปจฺจยปวารณาย ปวาริตฏฺฐาเน สเจ ตตฺถ รตฺตีหิ วา เภสเชฺชหิ วา ปริเจฺฉโท กโต โหติ ''เอตฺติกาเยว รตฺติโย, เอตฺตกานิ วา เภสชฺชานิ วิญฺญาเปตพฺพานี''ติ, ตโต รตฺติปริยนฺตโต วา เภสชฺชปริยนฺตโต วา อุตฺตริ นเภสชฺชกรณีเยน วา เภสชฺชํ, อญฺญเภสชฺชกรณีเยน วา อญฺญํ เภสชฺชํ วิญฺญาเปนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ ตสฺมา อคิลาโน คิลานสญฺญีปิ หุตฺวา ปญฺจ เภสชฺชานิ วิญฺญาเปโนฺต นเภสชฺชกรณีเยน เภสชฺชํ วิญฺญาเปโนฺต นาม โหตีติ ''มหานามสิกฺขาปเทน กาเรตโพฺพ''ติ วุตฺตํฯ

โย ปน นเภสชฺชตฺถาย วิญฺญาเปติ, อถ โข เกวลํ อตฺตโน ภุญฺชนตฺถาย, โส สูโปทนวิญฺญตฺติยาเยว กาเรตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ **สมนฺตปาสาทิกายํ** ''สุทฺธานิ สปฺปิอาทีนิ วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชโนฺต ปาจิตฺติยํ นาปชฺชติ , เสขิเยสุ สูโปทนวิญฺญตฺติทุกฺกฏํ อาปชฺชตี''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๕๙)ฯ **สูโปทนวิญฺญตฺติยา กาเรตโพฺพ**ติ ''น สูปํ วา โอทนํ วา อคิลาโน''ติอาทินา (ปาจิ. ๖๑๓) สิกฺขาปเทน กาเรตโพฺพ, ทุกฺกเฏน กาเรตโพฺพติ วุตฺตํ โหติฯ **อิมินา**ติ อิมินา ปณีตโภชนสิกฺขาปเทนฯ

''สปฺปิภตฺตํ เทหี''ติ วุเตฺต กึ โหตีติ อาห **''สปฺปิภตฺตํ 'เทหี'ติ วุเตฺต ปนา''**ติอาทิฯ สูโปทนวิญฺญตฺติยา ทุกฺกฏเมว โหตีติ สมฺพโนฺธฯ กสฺมาติ อาห **''ยสฺมา''**ติอาทิฯ อถ ยถา ''ปณีตโภชนานี''ติ, เอวํ ''สปฺปิภตฺต''นฺติ อิทมฺปิ กสฺมา น วิญฺญายตีติ เจ? อเนกนฺติกตฺตาฯ ตถา หิ ''ปณีตโภชนานี''ติ วุเตฺต ''ปณีตสํสฏฺฐานิ โภชนานิ ปณีตโภชนานี''ติ อยมโตฺถ เอกนฺตโต ปญฺญายติ, ''สปฺปิภตฺต''นฺติ วุเตฺต ปน ''สปฺปิมยํ ภตฺตํ สปฺปิภตฺต''นฺติปิ วิญฺญายมานตฺตา 'สปฺปิสํสฏฺฐํ ภตฺตํ สปฺปิภตฺต''นฺติ อยมโตฺถ น เอกนฺตโต ปญฺญายติฯ เอส นโย ''นวนีตภตฺตํ เทหี''ติอาทีสุปิฯ

ปุริมนเยเนวาติ ‘‘ภตฺตํ ทตฺวา สปฺปึ กตฺวา ภุญฺชา’’ติ ปุริเมเนว นเยนฯ สเจ ปน ‘‘สปฺปินา’’ติ วุเตฺต เกวลํ เสเสสุ นวนีตาทีสุ อญฺญตเรน เทติ, วิสงฺเกตเมว โหติฯ **อนาปตฺตี**ติ วิสงฺเกตตฺตา สพฺพาหิเยว อาปตฺตีหิ อนาปตฺติฯ ‘‘กิญฺจาปิ อนาปตฺติ, อตฺตโน ปน ปโยเคน นิพฺพตฺตตฺตา น ภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ วทนฺติฯ **กปฺปิยสปฺปินา**ติ กปฺปิยมํสสปฺปินาฯ เอส นโย **อกปฺปิยสปฺปินา**ติ เอตฺถาปิฯ กปฺปิยากปฺปิยตา หิ มํสานํเยว, น สปฺปิอาทีนํฯ ฐเปตฺวา เอกํ มนุสฺสวสาเตลํ สเพฺพสํ ขีรทธิสปฺปินวนีตวสาเตเลสุ อกปฺปิยํ นาม นตฺถิฯ

ปริโภเคปิ ทุกฺกฏเมว อิธ อนธิเปฺปตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ สเจ อสติ อกปฺปิยสปฺปิมฺหิ ปุริมนเยเนว อกปฺปิยนวนีตาทีนิ เทติ ‘‘สปฺปึ กตฺวา ภุญฺชา’’ติ, อกปฺปิยสปฺปินาว ทินฺนํ โหติฯ ยถา จ ‘‘กปฺปิยสปฺปินา เทหี’’ติ วุเตฺต อกปฺปิยสปฺปินา เทติ, วิสงฺเกตํ, เอวํ ‘‘‘อกปฺปิยสปฺปินา’ติ วุเตฺต กปฺปิยสปฺปินา เทตี’’ติ เอตฺถาปิ ปฏิปาฏิยา เอกเมกํ วิตฺถาเรตฺวา วุจฺจมาเนปิ อยเมวโตฺถ วตฺตโพฺพ สิยา, โส จ สเงฺขเปนปิ สกฺกา วิญฺญาตุนฺติ วิตฺถารนยํ หิตฺวา อิมินาว นเยน สพฺพปเทสุ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ วุตฺตํฯ อยเญฺหตฺถ สเงฺขปโตฺถ – เยน เยน วิญฺญตฺติ โหติ, ตสฺมึ วา ตสฺส มูเล วา ลเทฺธ ตํ ตํ ลทฺธเมว โหติฯ สเจ ปน อญฺญํ ปาฬิยา อาคตํ วา อนาคตํ วา เทติ, วิสงฺเกตนฺติฯ **นานาฎฺฐาเน วา**ติ ตสฺมึเยว ฆเร สปฺปึ, อิตรสฺมึ นวนีตนฺติอาทินา นานาฎฺฐาเน วาฯ

ปณีตโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๐. ทนฺตโปนสิกฺขาปทวณฺณนา

กาเยนาติ หตฺถาทีสุ เยน เกนจิ สรีราวยเวน, อนฺตมโส ปาทงฺคุลิยาปิ คณฺหโนฺต กาเยน คณฺหาติ นามาติ เวทิตโพฺพฯ ทาเนปิ เอเสว นโยฯ **กายปฺปฏิพเทฺธนา**ติ ปตฺตาทีสุ เยน เกนจิ สรีรสมฺพเทฺธน อุปกรเณนฯ ทาเนปิ เอเสว นโยฯ กฎจฺฉุอาทีสุ เยน เกนจิ อุปกรเณน ทินฺนํ กายปฺปฏิพเทฺธน ทินฺนํเยว โหติฯ **อญฺญตเรนา**ติ กาเยน วา กายปฺปฏิพเทฺธน วา นิสฺสคฺคิเยน วาติ อโตฺถฯ ตตฺถ **นิสฺสคฺคิเยนา**ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๒๖๕) กายโต จ กายปฺปฏิพทฺธโต จ โมเจตฺวา หตฺถปาเส ฐิตสฺส กาเย วา กายปฺปฏิพเทฺธ วา ปาติยมานญฺหิ นิสฺสคฺคิเยน ปโยเคน ทินฺนํ นาม โหติฯ **ตสฺสา**ติ ปฏิคฺคหิตกสฺสฯ **วุตฺตวิปลฺลาสวเสนา**ติ วุตฺตสฺส ปฏิปกฺขวเสนฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ยํ กายกายปฺปฏิพทฺธนิสฺสคฺคิยานํ อญฺญตเรน ทิยฺยมาเน กาเยน วา กายปฺปฏิพเทฺธน วา คณฺหาติ, เอตํ ปฏิคฺคหิตํ นามาติฯ

สํหาริเมนาติ ถามมชฺฌิเมน ปุริเสน สํหาริเมน, อิมินา อสํหาริเม ผลเก วา ปาสาเณ วา ปฏิคฺคหณํ น รุหตีติ ทเสฺสติฯ **ธาเรตุํ สมเตฺถนา**ติ สนฺธาเรตุํ โยเคฺคน, อิมินา สุขุเมสุ ตินฺติณิกาทิปเณฺณสุ ปฏิคฺคหณํ น รุหตีติ ทเสฺสติฯ **อตตฺถชาตกรุกฺขปเณฺณนา**ติ ชาตฎฺฐานโต จุเตน ปทุมินิปณฺณาทินา, อิมินา ปน มหเนฺตปิ ตตฺถชาตเก ปทุมินิปเณฺณ วา กึสุกปณฺณาทิมฺหิ วา ปฏิคฺคเหตุํ น วฎฺฎติฯ น หิ ตํ กายปฺปฏิพทฺธสงฺขํ คจฺฉตีติ ทเสฺสติฯ ยถา จ ตตฺถชาตเก, เอวํ ขาณุเก พนฺธิตฺวา ฐปิตมญฺจาทิมฺหิปิฯ นนุ ปฏิพทฺธปฺปฏิพเทฺธนาปิ ปตฺตาธาราทินา ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺส ปฏิคฺคหณํ รุหติ, อถ กสฺมา กายกายปฺปฏิพเทฺธหิเยว ปฏิคฺคหณํ อิธ วุตฺตํ, น ปฏิพทฺธปฺปฏิพเทฺธนาปีติ อาห **‘‘ปฏิพทฺธปฺปฏิพทฺธํ นาม อิธ นตฺถี’’**ติฯ เกจิ ปน ‘‘อาธารเกน ปฏิคฺคหณํ กายปฺปฏิพทฺธปฺปฏิพเทฺธน ปฏิคฺคหณํ นาม โหติ, ตสฺมา น วฎฺฎตี’’ติ วทนฺติ, ตํ วจนมตฺตเมวฯ อตฺถโต ปน สพฺพมฺปิ ตํ กายปฺปฏิพทฺธเมว โหตีติ ทเสฺสติฯ

อกลฺลโกติ คิลาโนฯ **มุเขน ปฏิคฺคณฺหาตี**ติ สหเตฺถน คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ อสโกฺกโนฺต มุเขน ปฏิคฺคณฺหาติฯ **อภิหฏภาชนโต ปติตรชมฺปิ วฏฺฏติ** อภิหฏตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ

ตสฺมึ ฐตฺวาติ ตาทิเส หตฺถปาเส ฐตฺวาฯ **ยนฺ**ติ ยํ ภารํฯ **มชฺฌิโม ปุริโส**ติ ถามมชฺฌิมปุริโสฯ วินเย ปญฺญตฺตํ ทุกฺกฏํ **วินยทุกฺกฏํฯ ตํ อนุปสมฺปนฺนสฺส ทตฺวา**ติ ปิณฺฑาย จริตฺวา วิหารํ วา อาสนสาลํ วา คนฺตฺวา ตํ ภิกฺขํ อนุปสมฺปนฺนสฺส ทตฺวา, อิทญฺจ ปุพฺพาโภคสฺส อนุรูปวเสน วุตฺตํฯ ยสฺมา ปน ตํ ‘‘อนุปสมฺปนฺนสฺส ทสฺสามี’’ติ จิตฺตุปฺปาทมเตฺตน ตํสนฺตกํ นาม น โหติ, ตสฺมา วินาปิ ตสฺส ทานาทึ ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

อสฺสุเขฬสิงฺฆาณิกาทีสูติ เอตฺถ **อสฺสุ** นาม อกฺขิชลํฯ **เขโฬ** นาม ลาลาฯ **สิงฺฆาณิกา**ติ อโนฺตสีสโต ปูติเสมฺหภาวํ อาปนฺนํ มตฺถลุงฺคํ คลิตฺวา ตาลุมตฺถกวิวเรน โอตริตฺวา นาสาปุเฏ ปูเรตฺวา ฐิตํ วุจฺจติ, **อาทิ**สเทฺทน มุตฺตกรีสเสมฺหทนฺตมลอกฺขิคูถกณฺณคูถกานํ, สรีเร อุฏฺฐิตโลณสฺส จ คหณํฯ **ฐานโต**ติ อกฺขิกูปาทิโตฯ อนฺตรา เจ คณฺหาติ, กึ โหตีติ อาห **‘‘อุคฺคหิตกํ นาม โหตี’’**ติ, ทุฏฺฐุ คหิตกํ นาม โหตีติ อโตฺถฯ **ผลินฺ**ติ ผลวนฺตํฯ **ตตฺถชาตกผลินิสาขาย วา**ติ ตสฺมึ รุเกฺข ชาตาย **ผลินิสาขาย วาฯ ทุรุปจิณฺณทุกฺกฏนฺ**ติ ‘‘น กตฺตพฺพ’’นฺติ วาริตสฺส กตฺตตา ทุฏฺฐุ อาจิณฺณํ จริตนฺติ **ทุรุปจิณฺณํ,** ตสฺมึ ทุกฺกฏํ ทุรุปจิณฺณทุกฺกฏญฺจ อาปชฺชตีติ อโตฺถฯ

อาหรียตีติ **อาหาโร,** อโชฺฌหริตพฺพํ ยํ กิญฺจิ, อิธ ปน จตฺตาริ กาลิกานิ อธิเปฺปตานีติ อาห **‘‘ยํ กิญฺจี’’**ติอาทิฯ ตตฺถ อรุณุคฺคมนโต ยาว ฐิตมชฺฌนฺหิกา ภุญฺชิตพฺพโต ยาว กาโล อสฺสาติ **ยาวกาลิกํ**ฯ อรุณุคฺคมนโต ยาว ยามาวสานา ปิปาสาย สติ ปิปาสเจฺฉทนตฺถํ ปาตพฺพโต ยาโม กาโล อสฺสาติ **ยามกาลิกํ**ฯ ยาว สตฺตาหํ นิทหิตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพโต สตฺตาหํ กาโล อสฺสาติ **สตฺตาหกาลิกํ**ฯ ยาวชีวมฺปิ ปริหริตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพโต ยาว ชีวํ เอตสฺสาติ **ยาวชีวิกํ**ฯ เตนาห **‘‘ตตฺถา’’**ติอาทิฯ

วนมูลปตฺตปุปฺผผลาทีติ เอตฺถ ตาว **มูลํ** นาม มูลกขารกจฺจุตฺตมฺพกาทีนํ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถเญฺจว โภชนียตฺถญฺจ ผรณกํ สูเปยฺยปณฺณมูลํฯ **ปตฺตํ** นาม มูลกขารกจฺจุตฺตมฺพกาทีนํ ตาทิสํเยว ปตฺตํฯ **ปุปฺผํ** นาม มูลกขารกาทีนํ ตาทิสํเยว ปุปฺผํฯ **ผลํ** นาม ปนสลพุชาทีนํ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถเญฺจว โภชนียตฺถญฺจ ผรณกํ ผลํฯ **อาทิ**สเทฺทน กนฺทมูลาทีนํ คหณํฯ

อมฺพปานนฺติ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๐๐) อาเมหิ วา ปเกฺกหิ วา อเมฺพหิ กตปานํฯ ตตฺถ อาเมหิ กโรเนฺตน อมฺพตรุณาทีนิ ภินฺทิตฺวา อุทเก ปกฺขิปิตฺวา อาตเป อาทิจฺจปาเกน ปจิตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา ตทหุปฏิคฺคหิเตหิ มธุสกฺกรกปฺปูราทีหิ โยเชตฺวา กาตพฺพํฯ เอวํ กตํ ปุเรภตฺตเมว กปฺปติฯ อนุปสมฺปเนฺนน กตํ ลภิตฺวา ปน ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ ปุเรภตฺตํ สามิสปริโภเคนาปิ วฏฺฏติ, ปจฺฉาภตฺตํ นิรามิสปริโภเคน ยาว อรุณุคฺคมนา วฏฺฏติฯ เอส นโย สพฺพปาเนสุฯ

เตสุ ปน **ชมฺพุปานนฺ**ติ ชมฺพุผเลหิ กตปานํฯ **โจจปานนฺ**ติ อฏฺฐิเกหิ กทลิผเลหิ กตปานํฯ **โมจปานนฺ**ติ อนฏฺฐิเกหิ กทลิผเลหิ กตปานํฯ **มธุกปานนฺ**ติ มธุกานํ ชาติรเสน กตปานํฯ ตํ ปน อุทกสมฺภินฺนํ วฏฺฏติ, สุทฺธํ น วฏฺฏติฯ **มุทฺทิกาปานนฺ**ติ มุทฺทิกา อุทเก มทฺทิตฺวา อมฺพปานํ วิย กตปานํ ฯ **สาลูกปานนฺ**ติ รตฺตุปฺปลนีลุปฺปลาทีนํ สาลูเก มทฺทิตฺวา กตปานํฯ **ผารุสกปานนฺ**ติ ผารุสเกหิ อมฺพปานํ วิย กตปานํฯ อิมินาว นเยน เวตฺตปานาทีนิ เวทิตพฺพานิฯ เอตานิ จ ปน สพฺพานิ ปานานิ อคฺคิปากานิ น วฏฺฏนฺติฯ เตนาห **‘‘สีโตทเกนา’’**ติ

อาทิฯ **อวเสเสสุปิ อนุญฺญาตผลปตฺตปุปฺผรเสสู**ติ ธญฺญผลปกฺกสากมธุกปุปฺผรสโต อวเสเสสุ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สพฺพํ ผลรสํ ฐเปตฺวา ธญฺญผลรส’’นฺติอาทินา (มหาว. ๓๐๐) อนุญฺญาตเกสุ ผลปตฺตปุปฺผรเสสุปิฯ

ขาทนียตฺถนฺติ ขาทนีเยน กตฺตพฺพกิจฺจํฯ **เนว ผรตี**ติ น นิปฺผาเทติฯ **อนาหาเรปิ อุทเก อาหารสญฺญายา**ติ ‘‘อาหารํ อาหเรยฺยา’’ติ ปทสฺส ปทภาชเน (ปาจิ. ๒๖๕) วุตฺตมตฺถํ สมฺมา อสลฺลเกฺขตฺวา ‘‘อาหรียตีติ อาหาโร’’ติ อนาหาเรปิ อุทเก อาหารสญฺญาย **กุกฺกุจฺจายนฺตานํ**ฯ **ทนฺตโปเน จ ‘‘มุขทฺวารํ อาหฏํ อิท’’นฺติ สญฺญายา**ติ มุขทฺวารํ อนาหฏมฺปิ ทนฺตโปนํ ‘‘มุขทฺวารํ อาหฏํ อิทํ ทนฺตโปน’’นฺติ วิปลฺลตฺถสญฺญาย **กุกฺกุจฺจายนฺตานํฯ ยถาสุขํ ปาตุ**นฺติ ปฏิคฺคเหตฺวา วา อปฺปฏิคฺคเหตฺวา วา ยถากามํ ปาตุํฯ **ทนฺตโปนปริโภเคนา**ติ ทนฺตกฏฺฐปริโภเคน, ทนฺตโธวนาทินาติ อตฺโถ, อิมินา ตสฺส ปน รสํ คิลิตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ

จตฺตาริ มหาวิกฏานีติ คูถํ, มุตฺตํ, ฉาริกา, มตฺติกา (มหาว. ๒๖๘) จ ‘‘อาสยาทิวเสน วิรูปานิ ชาตานี’’ติ กตฺวา **วิกฏานี**ติ วา อปกติโภชนตฺตา **วิกฏานิ** ‘‘วิรูปานิ ชาตานี’’ติ วา อโตฺถฯ **สติ ปจฺจเย**ติ การเณ สติ, สปฺปทเฏฺฐติ อโตฺถฯ **ธูมาทิอโพฺพหาริกาภาโว**ติ ธูมปุปฺผคนฺธทนฺตขยาทิอโพฺพหาริกาภาโวฯ

ทนฺตโปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

โภชนวโคฺค จตุโตฺถฯ

๕. อเจลกวโคฺค

๑. อเจลกสิกฺขาปทวณฺณนา

อเจลกสฺสาติ ยสฺส กสฺสจิ ปพฺพชฺชาสมาปนฺนสฺส นคฺคสฺสฯ **ปริพฺพาชกสฺสา**ติ ฐเปตฺวา ภิกฺขุญฺจ สามเณรญฺจ อวเสสสฺส ยสฺส กสฺสจิ ปพฺพชฺชาสมาปนฺนสฺสฯ **ปริพฺพาชิกายา**ติ ฐเปตฺวา ภิกฺขุนิํ, สิกฺขมานํ, สามเณริญฺจ อวเสสาย ยาย กายจิ ปพฺพชฺชาสมาปนฺนายฯ เอเต จ สเพฺพ อญฺญติตฺถิยา เวทิตพฺพาฯ เตนาห **‘‘เอเตสํ อเจลกาทีนํ อญฺญติตฺถิยาน’’**นฺติฯ

เตสนฺติ อญฺญติตฺถิยานํฯ **ภาชนํ นิกฺขิปิตฺวา**ติ อามิสภริตํ ภาชนํ นิกฺขิปิตฺวาฯ **พาหิราเลป**นฺติ เตลาทิํฯ

อเจลกาทโย ยสฺมา, ติตฺถิยาว มตา อิธ;
ตสฺมา ติตฺถิยนาเมน, ติกเจฺฉโท กโต ตโยฯ

อติตฺถิยสฺส นคฺคสฺส, ตถา ติตฺถิยลิงฺคิโน;
คหฏฺฐสฺสาปิ ภิกฺขุสฺส, กปฺปตีติ วินิจฺฉโยฯ

อติตฺถิยสฺส จิเตฺตน, ติตฺถิยสฺส จ ลิงฺคิโน;
โสตาปนฺนาทิโน ทาตุํ, กปฺปตีตีธ โน มติฯ

อเจลกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อุโยฺยชนสิกฺขาปทวณฺณนา

คามํ วา นิคมํ วาติ เอตฺถ นครมฺปิ คามคฺคหเณเนว คหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ปวิสิสฺสามา**ติ เอตฺถ คเหตฺวา ‘‘คนฺตฺวา’’ติ ปาฐเสโส, อสมนฺนาหาโร วา ตสฺสา อิตฺถิยา ตสฺมึ คาเม สนฺนิหิตภาวํ อชานโนฺต วา ‘‘เอหาวุโส, คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสิสฺสามา’’ติ ภิกฺขุํ คเหตฺวา คนฺตฺวาติ อโตฺถฯ **ยํ กิญฺจิ อามิส**นฺติ ยาคุอาทิกํ ยํ กิญฺจิ อามิสํฯ **อุโยฺยเชยฺยา**ติ อตฺตโน กีฬานุรูปํ อิตฺถึ ทิสฺวา อุโยฺยเชยฺย ปหิเณยฺยฯ เตนาห **‘‘มาตุคาเมน สทฺธิ’’**นฺติอาทิฯ **อาทิ**สเทฺทน วุตฺตาวเสสํ กายวจีทฺวารวีติกฺกมํ สงฺคณฺหาติฯ **‘‘คจฺฉา’’ติอาทีนิ วตฺวา**ติ ‘‘คจฺฉาวุโส, น เม ตยา สทฺธึ กถา วา นิสชฺชา วา ผาสุ โหติ, เอกกสฺส เม กถา วา นิสชฺชา วา ผาสุ โหตี’’ติ (ปาจิ. ๒๗๕) วตฺวาฯ **เอตํ อนาจารเมวา**ติ เอตํ ยถาวุตฺตํ หสนาทิอนาจารเมวฯ **น อญฺญํ ปติรูปํ การณ**นฺติ ฐเปตฺวา วุตฺตปฺปการํ อนาจารํ อฺภินฺนํ เอกโต น ยาปนาทึ อญฺญํ ปติรูปการณํ ปจฺจยํ กริตฺวา น โหตีติ อโตฺถฯ **อสฺสา**ติ อุโยฺยชกสฺสฯ **โส**ติ โย อุโยฺยชิโต, โสฯ

อนุปสมฺปเนฺนติ สามเณเรฯ โสว อิธ อนุปสมฺปโนฺนติ อธิเปฺปโตติ วทนฺติฯ **อุภินฺนมฺปี**ติ อุปสมฺปนฺนสฺส วา อนุปสมฺปนฺนสฺส วาติ ทฺวินฺนมฺปิฯ **กลิสาสนาโรปเน**ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๒๗๗) **กลี**ติ โกโธ, ตสฺส สาสนํ อาณํ **กลิสาสนํ** , ตสฺสาโรปเนติ อโตฺถ, ‘‘อเปฺปว นาม อิมินาปิ อุพฺพาโฬฺห ปกฺกเมยฺยา’’ติ โกธวเสน ฐานนิสชฺชาทีสุ โทสํ ทเสฺสตฺวา ‘‘ปสฺสถ โภ อิมสฺส ฐานํ นิสชฺชํ อาโลกิตํ วิโลกิตํ, ขาณุ วิย ติฏฺฐติ, สุนโข วิย นิสีทติ, มกฺกโฏ วิย อิโต จิโต จ วิโลเกตี’’ติ เอวํ อมนาปวจนสฺส ภณเนติ วุตฺตํ โหติฯ สุทฺธจิเตฺตน ปเนวํ ภณเน โทโส นตฺถิฯ **เอวมาทีหี**ติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘มหคฺฆํ ภณฺฑํ ปสฺสิตฺวา โลภธมฺมํ อุปฺปาเทสฺสตี’’ติ อุโยฺยเชติ, ‘‘มาตุคามํ ปสฺสิตฺวา อนภิรตึ อุปฺปาเทสฺสตี’’ติ อุโยฺยเชติ, ‘‘คิลานสฺส วา โอหิยฺยกสฺส วา วิหารปาลสฺส วา ยาคุํ วา ภตฺตํ วา ขาทนียํ วา นีหรา’’ติ อุโยฺยเชติ, ‘‘น อนาจารํ อาจริตุกาโม สติ กรณีเย อุโยฺยเชตี’’ติ (ปาจิ. ๒๗๘) เอเตสํ คหณํฯ

อุโยฺยชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. สโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘สโภชเน’’ติ พาหิรตฺถสมาโสยํ, อุภสเทฺท อุการสฺส จ โลโปติ อาห **‘‘สห อุโภหิ ชเนหี’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **อุโภหิ ชเนหี**ติ ชายา จ ปติ จาติ อุโภหิ ชเนหิฯ ภุญฺชิตพฺพนฺติ วา **โภชนํ,** อิตฺถี จ ปุริโส จ, เตน สห วตฺตตีติ **สโภชน**นฺติ อาห **‘‘อถ วา’’**ติอาทิฯ **ราคปริยุฏฺฐิตสฺสา**ติ เมถุนาธิปฺปายสฺสฯ **สยนิฆร**นฺติ สยนียฆรํ, วาสเคหนฺติ อโตฺถฯ **มหลฺลกสฺสา**ติ มหลฺลกสฺส สยนิฆรสฺสฯ **ปิฏฺฐสงฺฆาฏโต**ติ ทฺวารพาหโต **ขุทฺทกสฺส วา**ติ ยถา ตถา วา กตสฺส ขุทฺทกสฺส สยนิฆรสฺสฯ **เวมชฺฌํ อติกฺกมิตฺวา นิสีเทยฺยา**ติ ปิฏฺฐิวํสํ อติกฺกมิตฺวา นิสีเทยฺยฯ ขุทฺทกํ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๒๘๐) นาม สยนิฆรํ วิตฺถารโต ปญฺจหตฺถปฺปมาณํ โหติ, ตสฺส จ มชฺฌิมฏฺฐานํ ปิฏฺฐสงฺฆาฏโต อฑฺฒเตยฺยหตฺถปฺปมาณเมว โหติ, ตสฺมา ตาทิเส สยนิฆเร ปิฏฺฐสงฺฆาฏโต หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา นิสิโนฺน ปิฏฺฐิวํสํ อติกฺกมิตฺวา นิสิโนฺน นาม โหติฯ เอวํ นิสิโนฺน จ เวมชฺฌํ อติกฺกมิตฺวา นิสิโนฺน นาม โหติฯ เตน วุตฺตํ ปาฬิยํ ‘‘ปิฏฺฐิวํสํ อติกฺกมิตฺวา นิสีทตี’’ติ (ปาจิ. ๒๘๑)ฯ **สจิตฺตก**เณฺจตฺถ อนุปวิสิตฺวา นิสีทนจิเตฺตน ทฏฺฐพฺพํฯ

สโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔-๕. รโหปฏิจฺฉนฺนรโหนิสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา

จตุตฺถปญฺจมสิกฺขาปเท ยํ วตฺตพฺพํ สิยา, ตํ สพฺพํ อนิยตทฺวเย วุตฺตเมวาติ อาห **“เสโส กถานโย อนิยตทฺวเย วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพ”**ติฯ

รโหปฏิจฺฉนฺนรโหนิสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. จาริตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา

อโนฺตอุปจารสีมาย ทสฺสนูปจาเร ภิกฺขุํ ทิสฺวาติ ยตฺถ ฐิตสฺส กุลานิ ปยิรุปาสนจิตฺตํ อุปฺปนฺนํ, ตโต ปฏฺฐาย คจฺฉโนฺต อโนฺตอุปจารสีมาย ทสฺสนูปจาเร ภิกฺขุํ ปเสฺส วา อภิมุเข วา ทิสฺวาฯ **ปกติวจเนนา**ติ ยํ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตเร ฐิเตน โสตุํ สกฺกา, ตาทิเสน วจเนน, อิโต จิโต จ ปริเยสิตฺวา อาโรจนกิจฺจํ ปน นตฺถิฯ โย หิ เอวํ ปริเยสิตโพฺพ, โส อสโนฺตเยวฯ เตนาห **“ตาทิส”**นฺติอาทิฯ **อนาปุจฺฉิตฺวา**ติ อนาโรเจตฺวาฯ

อนฺตรารามภิกฺขุนุปสฺสยติตฺถิยเสยฺยปฏิกฺกมนภตฺติยฆรานีติ เอตฺถ **อนฺตรารามนฺ**ติ อโนฺตคาเม วิหาโรฯ **ปฏิกฺกมนนฺ**ติ อาสนสาลาฯ **ภตฺติยฆรนฺ**ติ นิมนฺติตฆรํ วา สลากภตฺตาทิทายกานํ วา ฆรํฯ **อาปทาสู**ติ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตราเยสุฯ **กิริยากิริยนฺ**ติ เอตฺถ กุเลสุ จาริตฺตาปชฺชนํ **กิริยํ,** อนาปุจฺฉนํ **อกิริยนฺ**ติ เวทิตพฺพํฯ

จาริตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. มหานามสิกฺขาปทวณฺณนา

สพฺพเณฺจตํ วตฺถุวเสน วุตฺตนฺติ ‘‘อคิลาเนน ภิกฺขุนา จตุมาสปจฺจยปวารณา สาทิตพฺพา อญฺญตฺร ปุนปวารณาย อญฺญตฺร นิจฺจปวารณายา’’ติ (ปาจิ. ๓๐๖) เอตํ สพฺพํ สิกฺขาปทนิทานสงฺขาตสฺส วตฺถุโน วเสน วุตฺตํฯ ตตฺถ หิ มหานาเมน สเกฺกน ‘‘อิจฺฉามหํ, ภเนฺต, สงฺฆํ จตุมาสํ เภสเชฺชน ปวาเรตุ’’นฺติอาทินา (ปาจิ. ๓๐๓) อุสฺสนฺนุสฺสเนฺนน จ เภสเชฺชน จตุมาสํ ปุน นิจฺจํ ปวารณา กตา, ตสฺมา ภควตา ตสฺส วเสน เอวํ วุตฺตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อญฺญตฺร ปุนปวารณายา**ติ ยทิ ปุนปวารณา อตฺถิ, ตํ ฐเปตฺวาฯ **อญฺญตฺร นิจฺจปวารณายา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ยทิ ปน ตาปิ อตฺถิ, สาทิตพฺพาวาติ อธิปฺปาโยฯ เตนาห **“อยํ ปเนตฺถ อโตฺถ”**ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ติสฺสํ ปวารณายํฯ **เภสเชฺชหิ วา ปริเจฺฉโท กโต โหตี**ติ ‘‘สปฺปิเตล’’นฺติ เอวมาทินา นามวเสน วา ‘‘ปเตฺถน นาฬิยา อาฬฺหเกนา’’ติอาทินา ปริมาณวเสน วา ‘‘เอตฺตกานิ วา เภสชฺชานิ วิญฺญาเปตพฺพานี’’ติ เภสเชฺชหิ ปริเจฺฉโท กโต โหติฯ **นเภสชฺชกรณีเย**ติ มิสฺสกภเตฺตนาปิ เจ ยาเปตุํ สโกฺกติ, นเภสชฺชกรณียํ นาม โหติฯ **อญฺญํ เภสชฺชนฺ**ติ สปฺปินา ปวาริโต เตลํ, อาฬฺหเกน ปวาริโต โทณํฯ

ยถาภูตํ อาจิกฺขิตฺวาติ ‘‘อิเมหิ ตยา เภสเชฺชหิ ปวาริตมฺหา, อมฺหากญฺจ อิมินา จ อิมินา จ เภสเชฺชน อโตฺถ, ยาสุ ตยา รตฺตีสุ ปวาริตมฺหา, ตา รตฺติโย วีติวตฺตา, อมฺหากญฺจ เภสเชฺชน อโตฺถ’’ติ ยถาภูตํ อาโรเจตฺวาฯ เอวญฺจ วิญฺญาเปตุํ คิลาโนว ลภติ, น อิตโรฯ

มหานามสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อุยฺยุตฺตเสนาสิกฺขาปทวณฺณนา

จตุรงฺคินินฺติ หตฺถิอสฺสรถปตฺตีติ จตฺตาริ องฺคานิ เอติสฺสาติ **จตุรงฺคินี,** ตํ จตุรงฺคินึฯ ‘‘ทฺวาทสปุริโส หตฺถี, ติปุริโส อโสฺส, จตุปุริโส รโถ, จตฺตาโร ปุริสา สรหตฺถา ปตฺตี’’ติ (ปาจิ. ๓๑๔) อยํ ปจฺฉิมโกฏิยา จตุรงฺคสมนฺนาคตา **เสนา** นาม, อีทิสํ เสนนฺติ อโตฺถฯ **ตํ ปน วิชหิตฺวา**ติ เกนจิ อนฺตริตา วา นินฺนํ โอรุฬฺหา วา น ทิสฺสติ, อิธ ฐตฺวาน สกฺกา ทฏฺฐุนฺติ ตํ ทสฺสนูปจารํ วิชหิตฺวา อญฺญํ ฐานํ คนฺตฺวาฯ

เสนาทสฺสนวตฺถุสฺมินฺติ เสนํ ทสฺสนาย คมนวตฺถุสฺมึฯ อยเมว วา ปาโฐฯ **หตฺถิอาทีสุ เอกเมก**นฺติ หตฺถิอาทีสุ จตูสุ อเงฺคสุ เอกเมกํ, อนฺตมโส เอกปุริสารุฬฺหหตฺถิมฺปิ เอกมฺปิ สรหตฺถํ ปุริสนฺติ อโตฺถฯ **อนุยฺยุตฺตา** นาม ราชา อุยฺยานํ วา นทึ วา คจฺฉติ, เอวํ อนุยฺยุตฺตา โหติฯ **ตถารูปปฺปจฺจเย**ติ ‘‘มาตุโล เสนาย คิลาโน โหตี’’ติอาทิเก (ปาจิ. ๓๑๒) อนุรูปการเณ สติฯ **อาปทาสู**ติ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตราเยสุ ‘‘เอตฺถ คโต มุจฺจิสฺสามี’’ติ คจฺฉโต อนาปตฺติฯ

อุยฺยุตฺตเสนาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๙. เสนาวาสสิกฺขาปทวณฺณนา

ปฏิเสนารุทฺธายาติ ยถา สญฺจาโร ฉิชฺชติ, เอวํ ปฏิเสนาย รุทฺธาย เสนายฯ **เกนจิ ปลิพุทฺธสฺสา**ติ เวริเกน วา อิสฺสเรน วา เกนจิ รุทฺธสฺสฯ

เสนาวาสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. อุโยฺยธิกสิกฺขาปทวณฺณนา

สมฺปหารฏฺฐานสฺสาติ ยุทฺธภูมิยาฯ **พลสฺส อคฺคํ ชานนฺตี**ติ ‘‘เอตฺตกา หตฺถี, เอตฺตกา อสฺสา, เอตฺตกา รถา, เอตฺตกา ปตฺตี’’ติ (ปาจิ. ๓๒๔) พลสฺส โกฏฺฐาสํ ชานนฺติฯ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วิหารเคฺคนา’’ติอาทีสุ (จูฬว. ๓๑๘) วิย โกฏฺฐาสโตฺถ เหตฺถ **อคฺค**สโทฺทฯ เตนาห **‘‘พลคณนฏฺฐานนฺติ อโตฺถ’’**ติฯ **เสนาย วิยูหนฺ**ติ ‘‘อิโต หตฺถี โหนฺตุ, อิโต อสฺสา โหนฺตุ, อิโต รถา โหนฺตุ, อิโต ปตฺตี โหนฺตู’’ติ (ปาจิ. ๓๒๔) เสนาย ฐปนํ, ราสึ กตฺวา ฐปนนฺติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘เสนาสนฺนิเวสเสฺสตํ นาม’’**นฺติฯ **ทฺวาทสปุริโส หตฺถี**ติ จตฺตาโร อาโรหกา, เอเกกปาทรกฺขกา เทฺว เทฺวติ เอวํ ทฺวาทสปุริโส หตฺถีฯ **ติปุริโส อโสฺส**ติ เอโก อาโรหโก, เทฺว ปาทรกฺขกาติ เอวํ ติปุริโส อโสฺสฯ **จตุปุริโส รโถ**ติ เอโก สารถิ, เอโก โยโธ, เทฺว อาณิรกฺขกาติ เอวํ จตุปุริโส รโถติฯ

อุโยฺยธิกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อเจลกวโคฺค ปญฺจโมฯ

๖. สุราปานวโคฺค

๑. สุราปานสิกฺขาปทวณฺณนา

ปิฏฺฐาทีหิ กตํ มชฺชํ สุราติ ปิฏฺฐปูวโอทนกิณฺณสมฺภาเรหิ กตํ มชฺชํ สุราติ อโตฺถฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ปิฏฺฐสุรา, ปูวสุรา, โอทนสุรา, กิณฺณปกฺขิตฺตา, สมฺภารสํยุตฺตาติ (ปาจิ. ๓๒๘) อิ

มานิ ปญฺจ สุรา นามาติฯ ตตฺถ ปิฏฺฐํ ภาชเน ปกฺขิปิตฺวา ตชฺชํ อุทกํ ทตฺวา มทฺทิตฺวา กตา **ปิฏฺฐสุรา** (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๓๒๖-๓๒๘)ฯ เอวํ เสสาสุปิฯ **กิณฺณา**ติ ปน ตสฺสา สุราย พีชํ วุจฺจติฯ เย ‘‘สุราโมทกา’’ติปิ วุจฺจนฺติ, เต ปกฺขิปิตฺวา กตา **กิณฺณปกฺขิตฺตา**ฯ หรีตกิสาสปาทินานาสมฺภาเรหิ สํโยชิตา **สมฺภารสํยุตฺตา**ฯ

ปุปฺผาทีหิ กโต อาสโว เมรยนฺติ ปุปฺผผลมธุคุฬสมฺภาเรหิ กโต จิรปริวาสิโต เมรยนฺติ อโตฺถฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ปุปฺผาสโว, ผลาสโว, มธฺวาสโว, คุฬาสโว, สมฺภารสํยุโตฺตติ ปญฺจ เมรยํ นามาติฯ ตตฺถ มธุกตาลนาฬิเกราทิ ปุปฺผรโส จิรปริวาสิโต **ปุปฺผาสโว**ฯ ปนสาทิผลรโส **ผลาสโว**ฯ มุทฺทิการโส **มธฺวาสโวฯ สมนฺตปาสาทิกายํ ปน** ‘‘ผลาสโว นาม มุทฺทิกาผลาทีนิ มทฺทิตฺวา เตสํ รเสน กโตฯ มธฺวาสโว นาม มุทฺทิกานํ ชาติรเสน กโต, มกฺขิกามธุนาปิ กรียตีติ วทนฺตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๒๘) วุตฺตํฯ อุจฺฉุรโส **คุฬาสโว**ฯ หรีตกามลกกฏุกภณฺฑาทินานาสมฺภารานํ รโส จิรปริวาสิโต **สมฺภารสํยุโตฺต**ฯ เอตฺถ จ สุราย, เมรยสฺส จ สมาเนปิ สมฺภารสํโยเค มทฺทิตฺวา กตา **สุรา,** จิรปริวาสิตมเตฺตน **เมรย**นฺติ เอวมิเมสํ นานากรณํ ทฏฺฐพฺพํฯ **พีชโต ปฏฺฐายา**ติ สมฺภาเร ปฏิยาเทตฺวา จาฏิยํ ปกฺขิตฺตกาลโต เจว ตาลนาฬิเกราทีนํ ปุปฺผรสสฺส อภินวกาลโต จ ปฏฺฐายฯ

โลณโสวีรกํ วา สุตฺตํ วาติ อิเม เทฺว อเนเกหิ เภสเชฺชหิ อภิสงฺขตา อาสววิเสสาฯ **วา สคฺคาหาปนตฺถ**นฺติ สุคนฺธภาวคาหาปนตฺถํฯ วตฺถุํ อชานนตาย เจตฺถ **อจิตฺตก**ตา เวทิตพฺพาฯ อกุสเลเนว ปาตพฺพตาย **โลกวชฺชํ**ฯ ยํ ปเนตฺถ วตฺตพฺพํ สิยา, ตํ สพฺพํ ปฐมปาราชิกวณฺณนาย วุตฺตนยเมวฯ

สุราปานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. องฺคุลิปโตทกสิกฺขาปทวณฺณนา

หสาธิปฺปายสฺสาติ ขิฑฺฑาธิปฺปายสฺส, อิมินา กายสํสคฺคาธิปฺปายํ ปฏิกฺขิปติฯ

เอตฺถ จ ภิกฺขุนิมฺปิ หสาธิปฺปาเยน ผุสโต ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏํฯ ตถา ภิกฺขุมฺปิ ผุสนฺติยา ภิกฺขุนิยาติ อาห **‘‘อิธ ปน *ภิกฺขุนี*ปิ *ภิกฺขุสฺส, ภิกฺขุ* จ *ภิกฺขุนิยา* อนุปสมฺปโนฺน เอวา’’**ติฯ **กายปฺปฏิพทฺธาทีสุ สพฺพตฺถา**ติ ‘‘กาเยน กายปฺปฏิพเทฺธ, กายปฺปฏิพเทฺธน กาเย, กายปฺปฏิพเทฺธน กายปฺปฏิพเทฺธ, นิสฺสคฺคิเยน กาเย, นิสฺสคฺคิเยน กายปฺปฏิพเทฺธ, นิสฺสคฺคิเยน นิสฺสคฺคิเย’’ติ (ปาจิ. ๓๓๒) สพฺพตฺถฯ **สติ กรณีเย อามสโต**ติ สติ กรณีเย ปุริสํ อามสโต อนาปตฺติฯ อิตฺถึ ปน สติ กรณีเยปิ อามสิตุํ น วฏฺฏติฯ

องฺคุลิปโตทกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. หสธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา

อุปริโคปฺผเกติ โคปฺผกานํ อุปริภาคปฺปมาเณฯ **หสาธิปฺปาโย**ติ กีฬาธิปฺปาโยฯ **เยน เยน อเงฺคนา**ติ หตฺถปาทาทีสุ เยน เยน อเงฺคนฯ **ตถา นาวาย กีฬโต**ติ ผิยาริตฺตาทีหิ นาวํ ปาเชนฺตสฺส วา ตีเร อุสฺสาเรนฺตสฺส วา ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ

หสธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. อนาทริยสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุวิธเญฺหตฺถ อนาทริยํ ปุคฺคลานาทริยญฺจ ธมฺมานาทริยญฺจาติ อาห **“ปุคฺคลสฺส วา”**ติ อาทิฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ อุปสมฺปเนฺนน ปญฺญเตฺตน วุจฺจมาโน ‘‘อยํ อุกฺขิตฺตโก วา วมฺภิโต วา ครหิโต วา, อิมสฺส วจนํ อกตํ ภวิสฺสตี’’ติ (ปาจิ. ๓๔๒) อนาทริยํ กโรติ, อยํ ปุคฺคเล อนาทริยํ กโรติ นามฯ โย ปน ปญฺญเตฺตน วุจฺจมาโน ‘‘กถายํ นเสฺสยฺย วา วินเสฺสยฺย วา อนฺตรธาเยยฺย วา’’ติ, ตํ วา นสิกฺขิตุกาโม อนาทริยํ กโรติ, อยํ ธเมฺม อนาทริยํ กโรติ นามฯ เตนาห **“ตสฺมา”**ติอาทิฯ

อิทํ น สเลฺลขาย สํวตฺตตีติ สมฺมา กิเลเส ลิขตีติ **สเลฺลโข,** อปฺปิจฺฉตา, ตทตฺถํ นยิทํ สํวตฺตติฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘อิทํ น ธุตตฺถาย สํวตฺตติ, น ปาสาทิกตาย, น อปจยาย, น วีริยารมฺภาย สํวตฺตตี’’ติ (ปาจิ. ๓๔๓) อิทํ สงฺคณฺหาติฯ **อปญฺญเตฺตนา**ติ สุเตฺต วา อภิธเมฺม วา อาคเตนฯ **ปเวณิอาคต**นฺติ สงฺคีติกาลโต ปฏฺฐาย มหากสฺสปาทิอาจริยปรมฺปราย อาคตํฯ สเจ ปน ยสฺมา อุจฺฉุรโส สตฺตาหกาลิโก, ตสฺส กสโฏ ยาวชีวิโก, ทฺวินฺนํเยว สมวาโย อุจฺฉุยฏฺฐิ, ตสฺมา วิกาเล อุจฺฉุยฏฺฐิํ ขาทิตุํ วฏฺฏตีติ คุฬหรีตกํ วิยาติ เอวมาทิกํ การยุหาจริยุคฺคหํ คเหตฺวา ‘‘เอวํ อมฺหากํ อาจริยานํ อุคฺคโห ปริปุจฺฉา’’ติ ภณติ, อาปตฺติเยวฯ

อนาทริยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ภึสาปนสิกฺขาปทวณฺณนา

รูปาทีนีติ ภยานกานิ รูปสทฺทคนฺธรสโผฏฺฐพฺพานิฯ **ภยานกกถ**นฺติ โจรกนฺตารวาฬกนฺตารปิสาจกนฺตารปฺปฏิสํยุตฺตกถํฯ

ภึสาปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. โชติสิกฺขาปทวณฺณนา

อคิลาโนติ ยสฺส วินา อคฺคินา ผาสุ โหติ, โส อิธ อคิลาโน นามฯ **โชติ**นฺติ อคฺคิํฯ

ภเคฺคสูติ เอวํนามเก ชนปเทฯ **ภคฺคา**นาม ชานปทิโน ราชกุมารา, เตสํ นิวาโส เอโกปิ ชนปโท รุฬฺหิสเทฺทน **“ภคฺคา”**ติ วุจฺจติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ภเคฺคสูติ เอวํนามเก ชนปเท’’ติฯ **ตถา ปติลาตํ อุกฺขิปนฺตสฺสา**ติ ฌายมานํ อลาตํ ปติตํ อุกฺขิปนฺตสฺส ตถา ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ **ตญฺจา**ติ ทุกฺกฏํ ปรามสติฯ **อวิชฺฌาต**นฺติ อนิพฺพุตาลาตํฯ **ปทีปโชติกชนฺตาฆเร**ติ ปทีปุชฺชลนปตฺตปจนเสทกมฺมาทีสุ โชติกรเณ อคฺคิสาลายญฺจ สมาทหนฺตสฺส อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ **ตถารูปปฺปจฺจเย**ติ ฐเปตฺวา ปทีปาทีนิ อญฺญสฺมิมฺปิ ตถารูปปจฺจเยฯ **อาปทาสู**ติ ทุฏฺฐวาฬมิคอมนุเสฺสหิ อุปทฺทเวสุฯ

โชติสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. นหานสิกฺขาปทวณฺณนา

“ทิยโฑฺฒ มาโส เสโส คิมฺหาน”นฺติ **“วสฺสานสฺส ปฐโม มาโส”อิเจฺจเต อฑฺฒเตยฺยมาสา อุณฺหสมโย, ปริฬาหสมโย**ติ คิมฺหานํ เสโส ทิยโฑฺฒ มาโส อุณฺหสมโย, วสฺ

สานสฺส ปฐโม มาโส ปริฬาหสมโยติ เอวํ เอเต อฑฺฒเตยฺยมาสา กเมน อุณฺหสมโย, ปริฬาหสมโย นาม โหตีติ อโตฺถ เตเนว **ปทภาชนิยํ** ‘‘อุณฺหสมโย นาม ทิยฑฺโฒ มาโส เสโส คิมฺหาน’’นฺติ, ‘‘ปริฬาหสมโย นาม วสฺสานสฺส ปฐโม มาโส’’ติ วุตฺตํฯ ยทา วินา นหาเนน น ผาสุ โหติ, อยํ **คิลานสมโยฯ ปทภาชนิยํ** (ปาจิ. ๓๖๔) ปน คิลาเน นิจฺฉิเต คิลานกาโล นิจฺฉิโตว โหตีติ ‘‘ยสฺส วินา นหาเนน น ผาสุ โหติ, ‘คิลานสมโย’ติ นหายิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ **ปริเวณสมฺมชฺชนมตฺตมฺปี**ติ อนฺตมโส ปริเวณสมฺมชฺชนมตฺตมฺปิฯ

วาลุกํ อุกฺกิริตฺวาติ สุกฺขาย นทิยา วาลิกํ อุตฺติริตฺวาฯ **อาวาเฎสุปี**ติ **ปิ**-สเทฺทน นทิยํ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **อาปทาสู**ติ ภมราทีหิ อนุพเนฺธสุฯ

นหานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๘. ทุพฺพณฺณกรณสิกฺขาปทวณฺณนา

ลาภสโทฺทยํ กมฺมสาธโน ‘‘โก ภวตา ลาโภ ลโทฺธ’’ติอาทีสุ วิย, โส เจตฺถ อตีตกาลิโกติ อาห **‘‘อลพฺภีติ ลโภ’’**ติ , ลทฺธนฺติ อโตฺถฯ **‘‘ลโภ เอว ลาโภ’’**ติ อิมินา สกเตฺถ ณปจฺจโยติ ทเสฺสติฯ **กิํ อลพฺภี**ติ กิํ ลทฺธํฯ **นวนฺ**ติ อภินวํฯ เอตฺตาวตา จ นวญฺจ ตํ จีวรญฺจาติ **นวจีวรํ,** นวจีวรํ ลาโภ เอเตนาติ **นวจีวรลาโภ**ติ เอวเมตฺถ สมาโส ทฎฺฐโพฺพติฯ ยทิ เอวํ กถํ ‘‘นวํ จีวรลาเภนา’’ติ วุตฺตนฺติ อาห **‘‘อิติ นวจีวรลาเภนา’’**ติอาทิฯ เอตฺถ จ ‘‘วิกปฺปนุปคํ ปจฺฉิม’’นฺติ น วุตฺตตฺตา **จีวรนฺ**ติ ยํ นิวาเสตุํ วา ปารุปิตุํ วา สกฺกา โหติ, ตเทว เวทิตพฺพนฺติ อาห **‘‘นิวาสนปารุปนุปคํ จีวร’’**นฺติฯ **‘‘ทุพฺพณฺณกรณํ อาทาตพฺพ’’**นฺติ เอตํ กปฺปพินฺทุํ สนฺธาย วุตฺตํ, น นีลาทีหิ สกลจีวรํ ทุพฺพณฺณกรณํ, ตญฺจ ปน กปฺปํ อาทิยเนฺตน จีวรํ รชิตฺวา จตูสุ วา โกเณสุ, ตีสุ วา ทฺวีสุ วา เอกสฺมิํ วา โกเณ โมรสฺส อกฺขิมณฺฑลมตฺตํ วา มงฺคุลปิฎฺฐิมตฺตํ วา อาทาตพฺพนฺติ อาห **‘‘ตสฺสา’’**ติอาทิฯ **กํสนีเลนา**ติ จมฺมการนีเลนฯ **มหาปจฺจริยํ ปน** ‘‘อโยมลํ โลหมลํ, เอตํ กํสนีลํ นามา’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๓๖๘) วุตฺตํ ฯ **ปตฺตนีเลนา**ติ เยน เกนจิ นีลวเณฺณน ปณฺณรเสนฯ **กปฺปพินฺทุํ อาทิยิตฺวา**ติ วฎฺฎํ เอกํ กปฺปพินฺทุํ อาทิยิตฺวาฯ

ปาฬิกปฺปกณฺณิกกปฺปาทโย ปน สพฺพฎฺฐกถาสุ ปฎิสิทฺธาฯ อคฺคฬาทีนิ กปฺปกตจีวเร ปน ปจฺฉา อาโรเปตฺวา กปฺปกรณกิจฺจํ นตฺถีติ อาห **‘‘ปจฺฉา อาโรปิเตสู’’**ติอาทิฯ **อคฺคฬอนุวาตปริภเณฺฑสู**ติ อุทฺธริตฺวา อลฺลิยาปนกขณฺฑปิฎฺฐิอนุวาตกุจฺฉิอนุวาเตสุฯ **กิริยากิริยนฺ**ติ นิวาสนปารุปนโต, กปฺปสฺส อนาทานโต กิริยากิริยํฯ

ทุพฺพณฺณกรณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๙. วิกปฺปนสิกฺขาปทวณฺณนา

สมฺมุเขน วิกปฺปนา **สมฺมุขวิกปฺปนาฯ** ปรมฺมุเขน วิกปฺปนา **ปรมฺมุขวิกปฺปนาฯ สนฺนิหิตาสนฺนิหิตภาวนฺ**ติ อาสนฺนทูรภาวํฯ อาสนฺนทูรภาโว จ อธิฎฺฐาเน วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

มิโตฺตติ ทฬฺหมิโตฺตฯ **สนฺทิโฎฺฐ**ติ ทิฎฺฐมโตฺต นาติทฬฺหมิโตฺตฯ **อกตปจฺจุทฺธารนฺ**ติ ‘‘มยฺหํ สนฺตกํ ปริภุญฺช วา วิสฺสเชฺชหิ วา’’ติอาทินา อกตปจฺจุทฺธารํฯ **เยน วินยกมฺมํ กตนฺ**ติ เยน สทฺธิํ วินยกมฺมํ กตํฯ

ปริโภเคน **กายกมฺมํ**, อปจฺจุทฺธาราปเนน **วจีกมฺม**นฺติ อาห **“สมุฏฺฐานาทีนิ ปฐมกถินสทิสาเนวา”**ติฯ **กิริยากิริย**นฺติ เอตฺถ ปริภุญฺชนํ **กิริยํ**ฯ อปจฺจุทฺธราปนํ **อกิริยํ**ฯ

วิกปฺปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. อปนิธานสิกฺขาปทวณฺณนา

อธิฏฺฐานุปคนฺติ อธิฏฺฐานโยคฺคํ อโยปตฺตเญฺจว มตฺติกาปตฺตญฺจฯ **สูกรนฺตกํ** นาม กุญฺจิกาโกโส วิย อโนฺต สุสิรํ กตฺวา โกฏฺฏิตํฯ

อญฺญํ ปริกฺขารนฺติ ปาฬิยา อนาคตปตฺตตฺถวิกาทิํฯ **ธมฺมกถํ กตฺวา**ติ ‘‘สมเณน นาม อนิหิตปริกฺขาเรน ภวิตุํ น วฏฺฏตี’’ติ เอวํ ‘‘ธมฺมกถํ กเถตฺวา ทสฺสามี’’ติ นิกฺขิปโต อนาปตฺติฯ

อปนิธานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สุราปานวโคฺค ฉโฏฺฐฯ

๗. สปฺปาณกวโคฺค

๑. สญฺจิจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา

ปาจิตฺติยนฺติ อนฺตมโส มญฺจปีฐํ โสเธโนฺต มงฺคุลพีชเกปิ ปาณสญฺญี นิกฺการุณิกตายตํ ภินฺทโนฺต อปเนติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๓๘๒), ปาจิตฺติยํฯ เตนาห **“ตํ ขุทฺทกมฺปี”**ติอาทิฯ **อุปกฺกมมหนฺตตาย อกุสลํ มหนฺตํ โหตี**ติ พหุกฺขตฺตุํ ปวตฺตชวเนหิ ลทฺธาเสวนาย สนฺนิฏฺฐาปกเจตนาย วเสน ปโยคสฺส มหนฺตตฺตา อกุสลํ มหนฺตํ โหติ, มหาสาวชฺชํ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

สญฺจิจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. สปฺปาณกสิกฺขาปทวณฺณนา

เอตฺถ จ ปฏงฺคปาณกานํ ปตนํ ญตฺวาปิ สุทฺธจิตฺตตาย ปทีปุชฺชลเน วิย สปฺปาณกภาวํ ญตฺวาปิ อุทกสญฺญาย ปริภุญฺชิตพฺพโต **ปณฺณตฺติวชฺช**ตา เวทิตพฺพาฯ

สปฺปาณกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. อุโกฺกฏนสิกฺขาปทวณฺณนา

ตสฺส ตสฺส ภิกฺขุโนติ เยน เยน วูปสมิตํ, ตสฺส ตสฺส ภิกฺขุโนฯ **“อกตํ กมฺม”นฺติอาทีนิ วทโนฺต**ติ ‘‘อกตํ กมฺมํ, ทุกฺกฏํ กมฺมํ, ปุน กาตพฺพํ กมฺมํ, อนิหตํ ทุนฺนิหตํ ปุน นิหนิตพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. ๓๙๔) วทโนฺตฯ **ยถาฐิตภาเวน ปติฏฺฐาตุํ น ทเทยฺยา**ติ เตสํ ปวตฺติ อาการทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ เตนาห **“ยํ ปน ธเมฺมน อธิกรณํ นิหตํ, ตํ สุนิหตเมวา”**ติฯ

อุโกฺกฏนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. ทุฏฺฐุลฺลสิกฺขาปทวณฺณนา

จตฺตาริ ปาราชิกานิ อตฺถุทฺธารวเสน ปทภาชนิยํ ทสฺสิตานีติ อาห **“ทุฏฺฐุลฺลนฺติ สงฺฆาทิเสสํ อธิเปฺปต”**นฺติฯ **เยน เกนจิ อุปาเยนา**ติ ‘‘สามํ วา ชานาติ, อเญฺญ วา ตสฺส อาโรเจนฺติ, โส วา อาโรเจตี’’ติ (ปาจิ. ๓๙๙) วุเตฺตสุ เยน เกนจิ อุปาเยนฯ **ปาจิตฺติยํ** ธุรํ นิกฺขิตฺตมเตฺตเยวาติ อธิปฺปาโยฯ สเจ ปจฺฉาปิ อาโรเจติ, ธุรนิเกฺขปเน อาปตฺติโต น มุจฺจติฯ เตนาห **“สเจปี”**ติอาทิฯ **สมณสตมฺปิ อาปชฺชติเยวา**ติ สมณสตมฺปิ สุตฺวา ยทิ ฉาเทติ, ปาจิตฺติยํ อาปชฺชติเยวาติ อโตฺถฯ **เยนสฺส อาโรจิตน**ฺติ เยน ทุติเยน อสฺส ตติยสฺส อาโรจิตํฯ **ตเสฺสวา**ติ ตสฺส ทุติยเสฺสวฯ **อาโรเจตี**ติ ปฏิจฺฉาทนตฺถเมว ‘‘มา กสฺสจิ อาโรเจสี’’ติ วทติฯ **โกฏิฉินฺนา โหตี**ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๓๙๙) ยสฺมา ปฏิจฺฉาทนปจฺจยา อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวาว ทุติเยน ตติยสฺส อาโรจิตํ, ตสฺมา ตปฺปจฺจยา ปุน เตน อาปชฺชิตพฺพาปตฺติยา อภาวโต อาปตฺติยา โกฏิ ฉินฺนา นาม โหติฯ

อาทิปเทติ ทุฏฺฐุลฺลาปตฺติสญฺญี, เวมติโก, อทุฏฺฐุลฺลาปตฺติสญฺญีติ อิเมสุ ตีสุ ‘‘ทุฏฺฐุลฺลาปตฺติสญฺญี ปฏิจฺฉาเทตี’’ติ (ปาจิ. ๔๐๐) อิมสฺมึ ปฐมปเทฯ **อิตเรสุ ทฺวีสู**ติ ‘‘เวมติโก ปฏิจฺฉาเทติ, อทุฏฺฐุลฺลาปตฺติสญฺญี ปฏิจฺฉาเทตี’’ติ อิเมสุ ปเทสุฯ **อทุฏฺฐุลฺลายา**ติ อวเสสปญฺจาปตฺติกฺขเนฺธฯ **อนุปสมฺปนฺนสฺส ทุฏฺฐุเลฺล วา อทุฏฺฐุเลฺล วา อชฺฌาจาเร**ติ อนุปสมฺปนฺนสฺส ปุริมปญฺจสิกฺขาปทวีติกฺกมสงฺขาเต ทุฏฺฐุเลฺล วา อิตรสฺมึ อทุฏฺฐุเลฺล วา อชฺฌาจาเรฯ ยํ ปน **สมนฺตปาสาทิกายํ** ‘‘อนุปสมฺปนฺนสฺส สุกฺกวิสฏฺฐิ จ กายสํสโคฺค จาติ อยํ ทุฏฺฐุลฺลอชฺฌาจาโร นามา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๐๐) วุตฺตํ, ตํ ทุฏฺฐุลฺลาโรจนสิกฺขาปทฏฺฐกถาย (ปาจิ. อฏฺฐ. ๗๘ อาทโย) น สเมติ, น จาปิ เอวํ วตฺตุํ ยุชฺชติ ‘‘อาโรจเน อนุปสมฺปนฺนสฺส ทุฏฺฐุลฺลํ อญฺญถา อธิเปฺปตํ, ปฏิจฺฉาทเน อญฺญถา’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๔๐๐) วิเสสการณสฺสานุปลพฺภนโต, ตสฺมา ตํ อุปปริกฺขิตพฺพํฯ

ทุฏฺฐุลฺลสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา

คพฺภวีโสปิ หิ ‘‘ปริปุณฺณวีโส’’ เตฺวว สงฺขํ คจฺฉตีติ อาห **“ปฏิสนฺธิคฺคหณโต ปฏฺฐายา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **ปฏิสนฺธิคฺคหณโต ปฏฺฐายา**ติ ยํ มาตุกุจฺฉิสฺมึ ปฐมํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ ปฐมํ วิญฺญาณํ ปาตุภูตํ, ตํ อาทึ กตฺวาฯ **โส**ติ โย ปุคฺคโล อูนวีสติวโสฺส อุปสมฺปาทิโต, โส ปุคฺคโลฯ **อญฺญํ อุปสมฺปาเทตี**ติ อุปชฺฌาโย วา กมฺมวาจาจริโย วา หุตฺวา อญฺญํ ปุคฺคลํ อุปสมฺปาเทติฯ **ตนฺ**ติ อูนวีสติวสฺสํ ปุคฺคลํฯ **สีมํ วา สมฺมนฺนตี**ติ นวํ สีมํ พนฺธติฯ

อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. เถยฺยสตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา

ราชานํ วา วเญฺจตฺวาติ ราชานํ เถเนตฺวา รโญฺญ สนฺตกํ กิญฺจิ คเหตฺวา, ‘‘อิทานิ ตสฺส น ทสฺสามา’’ติ **มคฺคปฺปฏิปนฺนา อกตกมฺมา เจว กตกมฺมา จ โจรา**ติ วุตฺตํ โหติฯ เอส นโย **สุงฺกํ ปริหริตุกามา**ติ เอตฺถาปิฯ

กาลวิสเงฺกเตนาติ กาลสฺส วิสเงฺกเตน, ทิวสวิสเงฺกเตนาติ วุตฺตํ โหติฯ มคฺควิสเงฺกเตน, ปน อฏวิวิสเงฺกเตน วา คจฺฉโต อาปตฺติเยวฯ

เถยฺยสตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. สํวิธานสิกฺขาปทวณฺณนา

มาตุคาเมนาติ อิตฺถิยาฯ เอกโตอุปสมฺปนฺนา, ปน สิกฺขมานา, สามเณรี จาติ อิมา ติโสฺสปิ อิธ สงฺคหํ คจฺฉนฺติฯ อิมาสํ ปน ติสฺสนฺนํ สมโย รกฺขติฯ อยเมตาสํ, มาตุคามสฺส จ วิเสโสติ เวทิตพฺพํฯ

สํวิธานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อริฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

ตํตํสมฺปตฺติยา (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๔๑๗) วิพนฺธนวเสน สตฺตสนฺตานสฺส อนฺตเร เวมเชฺฌ เอติ อาคจฺฉตีติ **อนฺตราโย,** ทิฏฺฐธมฺมิกาทิอนโตฺถ, อนติกฺกมนเตฺถน ตสฺมึ อนฺตราเย นิยุตฺตา, อนฺตรายํ วา ผลํ อรหนฺติ, อนฺตรายสฺส วา กรณสีลาติ **อนฺตรายิกา**ฯ เตนาห **"สคฺคโมกฺขานํ อนฺตรายํ กโรนฺตีติ อนฺตรายิกา"**ติ (ม. นิ. อฏฺฐ. ๑.๒๓๔)ฯ **เต กมฺมกิเลสวิปากอุปวาทปญฺญตฺติวีติกฺกมวเสน ปญฺจวิธา**ติ เอตฺถ จ ปญฺจานนฺตริยกมฺมํ **กมฺมนฺตรายิกํ** นาม, ตถา ภิกฺขุนิทูสกกมฺมํฯ ตํ ปน โมกฺขเสฺสว อนฺตรายํ กโรติ, น สคฺคสฺสฯ นิยตมิจฺฉาทิฏฺฐิธมฺมา **กิเลสนฺตรายิกา** นามฯ ปณฺฑกติรจฺฉานคตอุภโตพฺยญฺชนกานํ ปฏิสนฺธิธมฺมา **วิปากนฺตรายิกา** นามฯ อริยูปวาทา **อุปวาทนฺตรายิกา** นามฯ เต ปน ยาว อริเย น ขมาเปนฺติ, ตาวเทว, น ตโต ปรํฯ สญฺจิจฺจ อาปนฺนา อาปตฺติโย **ปญฺญตฺติวีติกฺกมนฺตรายิกา** นามฯ ตาปิ ยาว ภิกฺขุภาวํ วา ปฏิชานาติ, น วุฏฺฐาติ วา น เทเสติ วา, ตาวเทว, น ตโต ปรํฯ

ตตฺรายํ (ม. นิ. อฏฺฐ. ๑.๒๓๔; ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๑๗) อริโฏฺฐ ภิกฺขุ พหุสฺสุโต ธมฺมกถิโก เสสนฺตรายิเก ชานาติ, วินเย ปน อโกวิทตฺตา ปณฺณตฺติวีติกฺกมนฺตรายิเก น ชานาติ, ตสฺมา รโหคโต เอวํ จินฺเตสิ ''อิเม อาคาริกา ปญฺจ กามคุเณ ปริภุญฺชนฺตา โสตาปนฺนาปิ สกทาคามิโนปิ อนาคามิโนปิ โหนฺติ, ภิกฺขูปิ มนาปิกานิ จกฺขุวิเญฺญยฺยานิ รูปานิ ปสฺสนฺติ…เป.… กายวิเญฺญเยฺย โผฏฺฐเพฺพ ผุสนฺติ, มุทุกานิ อตฺถรณปาวุรณาทีนิ ปริภุญฺชนฺติ, เอตํ สพฺพํ วฏฺฏติฯ กสฺมา? อิตฺถิรูปา…เป.… อิตฺถิโผฏฺฐพฺพา เอว น วฏฺฏนฺติ, เอเตปิ วฏฺฏนฺตี''ติ เอวํ รเสน รสํ สํสนฺทิตฺวา สจฺฉนฺทราคปริโภคญฺจ นิจฺฉนฺทราคปริโภคญฺจ เอกํ กตฺวา ถูลวาเกหิ สทฺธึ อติสุขุมสุตฺตํ ฆเฏนฺโต วิย, สาสเปน สทฺธึ สิเนรุํ อุปสํหรโนฺต วิย จ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปาเทตฺวา ''กึ ภควตา มหาสมุทฺทํ พนฺธเนฺตน วิย มหตา อุสฺสาเหน ปฐมปาราชิกํ ปญฺญตฺตํ, นตฺถิ เอตฺถ โทโส''ติ สพฺพญฺญุตญฺญาเณน สทฺธึ ปฏิวิรุชฺฌโนฺต ภพฺพปุคฺคลานํ อาสํ ฉินฺทโนฺต ชินสฺส อาณาจเกฺก ปหารมทาสิฯ เตนาห **''เตสู''**ติอาทิฯ

ตตฺถ **เตสู**ติ ยถาวุเตฺตสุ อนฺตราเยสุฯ **อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา**ติ เอตฺถ **อฏฺฐิกงฺกลํ** (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๔๑๗) นาม อุรฏฺฐิ วา ปิฏฺฐิกณฺฏกํ วา สีสฏฺฐิ วาฯ ตญฺหิ นิมฺมํสตฺตา ''กงฺกล''นฺติ วุจฺจติฯ วิคตมํสาย หิ อฏฺฐิสงฺขลิกาย เอกฏฺฐิมฺหิ วา **กงฺกล**สโทฺท นิรุโฬฺห , ตํสทิสา กามา อปฺปสฺสาทเฏฺฐนาติ อโตฺถฯ **อาทิ**สเทฺทน ''มํสเปสูปมา กามา, ติณุกฺกูปมา กามา, องฺคารกาสูปมา กามา, สุปินกูปมา กามา, ยาจิตกูปมา กามา, รุกฺขผลูปมา กามา, อสิสูนูปมา กามา, สตฺติสูลูปมา กามา, สปฺปสิรูปมา กามา''ติ (ม. นิ. ๑.๒๓๔, ๒๓๖; ๒.๔๓-๔๘; ปาจิ. ๔๑๗; จูฬว. ๖๕) เอเตสํ คหณํฯ

ตตฺถ **มํสเปสูปมา กามา** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๑๗) พหุสาธารณฏฺเฐนฯ **ติณุกฺกูปมา กามา** อนุทหนฏฺเฐนฯ **องฺคารกาสูปมา กามา** มหาภิตาปนฏฺเฐนฯ **สุปินกูปมา กามา** อิตฺตรปจฺจุปฏฺฐานฏฺเฐนฯ **ยาจิตกูปมา กามา** ตาวกาลิกฏฺเฐนฯ **รุกฺขผลูปมา กามา** สพฺพงฺคปจฺจงฺคปลิภญฺชนฏฺเฐนฯ **อสิสูนูปมา** อธิกุฏฺฏนฏฺเฐนฯ **สตฺติสูลูปมา** วินิวิชฺฌนฏฺเฐนฯ **สปฺปสิรูปมา** สาสงฺกสปฺปฏิภยฏฺเฐนฯ

ตเถวาติ ''มา อายสฺมา''ติอาทีหิฯ **อิตเรส**นฺติ โส สงฺฆมชฺฌํ อากฑฺฒิตฺวา เยหิ ''มา อายสฺมา''ติอาทินา วุโตฺต, ตตฺถ เตหิ อเญฺญสํ สุตานํ ภิกฺขูนํฯ **ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมนา**ติ ''สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺน''นฺติอาทินา (ปาจิ. ๔๒๐) ปทภาชนิยํ วุเตฺตน ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมนฯ

อริฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. อุกฺขิตฺตสโมฺภคสิกฺขาปทวณฺณนา

อกตานุธเมฺมนาติ อุกฺขิปิตฺวา อโนสาริเตนฯ เตนาห **''อนุธโมฺม วุจฺจตี''**ติอาทิฯ เอตฺถ อนุธโมฺมติ โอสารณา วุจฺจตีติ สมฺพโนฺธฯ อุเกฺขปนียกมฺมสฺสานุรูโป, ปจฺฉา กตฺตโพฺพ วา ธโมฺมติ **อนุธโมฺมฯ อนุโลมวตฺตํ ทิสฺวา**ติ ''น อุปสมฺปาเทตพฺพํ, น นิสฺสโย ทาตโพฺพ''ติอาทิกํ (จูฬว. ๗๐) อฏฺฐารสวิธํ วตฺตํ ทิสฺวา, เอเตสุ อฏฺฐารสสุ อนุโลมวเตฺตสุ วตฺตนฺตํ ทิสฺวาติ อธิปฺปาโยฯ **อามิสสโมฺภคํ วา ธมฺมสโมฺภคํ วา**ติ เอตฺถ ยํ กิญฺจิ อามิสสฺส ทานํ, ปฏิคฺคหณญฺจ **อามิสสโมฺภโค**ฯ ธมฺมสฺส อุทฺทิสนํ, อุทฺทิสาปนญฺจ **ธมฺมสโมฺภโค**ฯ **สํวเสยฺยา**ติ ''อุโปสถํ วา ปวารณํ วา สงฺฆกมฺมํ วา''ติ (ปาจิ. ๔๒๕) เอวํ ปทภาชนิยํ วุตฺตํ ติวิธํ สํวาสํ กเรยฺยฯ ยสฺมา ปเนตฺถ อุโปสถปวารณาปิ สเงฺฆหิเยว กาตพฺพตฺตา **สงฺฆกมฺมานิ**เยว โหนฺติ, ตสฺมา **''อุโปสถาทิกํ สงฺฆกมฺมํ กเรยฺยา''**ติ วุตฺตํฯ **ปโยเค ปโยเค**ติ ทาเน ทาเน, คหเณ คหเณ จาติ อโตฺถฯ

ปณฺณตฺติํ อชานเนฺตน อรหตาปิ กิริยาพฺยากตจิเตฺตน อาปชฺชิตพฺพตฺตา **''ติจิตฺต''**นฺติ วุตฺตํฯ

อุกฺขิตฺตสโมฺภคสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. กณฺฏกสิกฺขาปทวณฺณนา

ปิเรติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๔๒๘) นิปาตปทํ สโมฺพธเน วตฺตมานํ ปรสเทฺทน สมานตฺถํ วทนฺตีติ อาห **''ปร อมามกา''**ติ, อมฺหากํ อนชฺฌตฺติกภูตาติ อโตฺถฯ **ปิเร**ติ วา ''ปรโต''ติ อิมินา สมานตฺถํ นิปาตปทํ, ตสฺมา **จร ปิเร**ติ ปรโต คจฺฉ, มา อิธ ติฏฺฐาติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ

กณฺฏกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สปฺปาณกวโคฺค สตฺตโมฯ

๘. สหธมฺมิกวโคฺค

๑. สหธมฺมิกสิกฺขาปทวณฺณนา

สหธมฺมิกํ วุจฺจมาโนติ สหธมฺมิเกน วุจฺจมาโนฯ กรณเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํฯ ‘‘ปญฺจหิ สหธมฺมิเกหิ สิกฺขิตพฺพตฺตา, เตสํ วา สนฺตกตฺตา ‘**สหธมฺมิก**’นฺติ ลทฺธนาเมน พุทฺธปญฺญเตฺตน สิกฺขาปเทน วุจฺจมาโนติ อโตฺถ’’ติ (กงฺขา. อฎฺฐ. ทุพฺพจสิกฺขาปทวณฺณนา; ปารา. อฎฺฐ. ๒.๔๒๕-๔๒๖) ทุพฺพจสิกฺขาปเท วุตฺตตฺตา **‘‘สหธมฺมิกํ วุจฺจมาโนติ อิมสฺสโตฺถ ทุพฺพจสิกฺขาปเท วุโตฺต’’**ติ วุตฺตํฯ **อนาทริยภยา**ติ อนาทรกรเณ ภยา, ตตฺถ ปาจิตฺติยภยาติ อโตฺถฯ **เลเสน เอวํ วทนฺตสฺสา**ติ อุชุกํ ‘‘น สิกฺขิสฺสามี’’ติ อวตฺวา ‘‘ยาว น อญฺญํ ภิกฺขุ’’นฺติ อาทินา เลเสน วทนฺตสฺสฯ

สหธมฺมิกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒. วิเลขนสิกฺขาปทวณฺณนา

ขุทฺทเกหิ จ อนุขุทฺทเกหิ จาติ สงฺฆาทิเสสาทีหิ ขุทฺทเกหิ เจว ถุลฺลจฺจยาทีหิ อนุขุทฺทเกหิ จฯ ฐเปตฺวา หิ จตฺตาริ ปาราชิกานิ อวเสสานิ สพฺพานิ สิกฺขาปทานิ ปริยาเยน ขุทฺทกานิ เจว โหนฺติ อนุขุทฺทกานิ จฯ วุตฺตเญฺหตํ **ปญฺจสติกกฺขนฺธเก** (จูฬว. ๔๔๑) –

> ‘‘กตมานิ ปน, ภเนฺต, ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานีติ? เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ‘จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ‘จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา เตรส สงฺฆาทิเสเส ฐเปตฺวา อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ‘จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา เตรส สงฺฆาทิเสเส ฐเปตฺวา เทฺว อนิยเต ฐเปตฺวา อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ‘‘จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา เตรส สงฺฆาทิเสเส ฐเปตฺวา เทฺว อนิยเต ฐเปตฺวา ตึส นิสฺสคฺคิเย ปาจิตฺติเย ฐเปตฺวา อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ‘จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา เตรส สงฺฆาทิเสเส ฐเปตฺวา เทฺว อนิยเต ฐเปตฺวา ตึส นิสฺสคฺคิเย ปาจิตฺติเย ฐเปตฺวา เทฺวนวุติปาจิตฺติเย ฐเปตฺวา อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ ‘จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา เตรส สงฺฆาทิเสเส ฐเปตฺวา เทฺว อนิยเต ฐเปตฺวา ตึส นิสฺสคฺคิเย ปาจิตฺติเย ฐเปตฺวา เทฺวนวุติปาจิตฺติเย ฐเปตฺวา จตฺตาโร ปาฎิเทสนีเย ฐเปตฺวา อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’’’ติฯ

ยํ ปน นาคเสนเตฺถเรน มิลินฺทรญฺญา ปุเฎฺฐน วุตฺตํ ‘‘ทุกฺกฎํ, มหาราช, ขุทฺทกํ สิกฺขาปทํ, ทุพฺภาสิตํ อนุขุทฺทก’’นฺติ (มิ. ป. ๔.๒.๑), ตตฺถ อนฺติมโกฎฺฐาสเมว คเหตฺวา วุตฺตํฯ ตํ วาทปโถปเจฺฉทนตฺถนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ

สํวตฺตนมริยาทปริเจฺฉทวจนนฺติ สํวตฺตนสฺส มริยาทา อวธิ **สํวตฺตนมริยาทา,** ตาย นิยมวเสน โย ปริเจฺฉโท, ตสฺส วจนํ **สํวตฺตนมริยาทปริเจฺฉทวจนํ**ฯ อิทานิ ตํ มริยาทํ วิวริตฺวา ทเสฺสตุํ **‘‘อิทํ วุตฺตํ โหตี’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อุทฺทิสนฺตี**ติ อาจริยา อตฺตโน รุจิยา อุทฺทิสนฺติฯ **อุทฺทิสาเปนฺตี**ติ อาจริยํ ยาจิตฺวา อเนฺตวาสิกา อุทฺทิสาเปนฺติฯ **สชฺฌายนฺตี**ติ ธาเรนฺติฯ **กุกฺกุจฺจวิปฺปฎิสาโร**ติ กุกฺกุจฺจสงฺขาโต วิปฺปฎิสาโรฯ **วิเหสาวิจิกิจฺฉามโนวิเลขา**ติ วิเหสาวิจิกิจฺฉาสงฺขาตา มโนวิเลขาฯ **ครหเณ**ติ นินฺทเนฯ

อนุปสมฺปนฺนสฺส วิวณฺณเนติ อนุปสมฺปนฺนสฺส สนฺติเก นินฺทโต ตสฺส ตสฺมึ วิมตึ อุปฺปาเทตุํ วินยวิวณฺณเนฯ

วิเลขนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. โมหนสิกฺขาปทวณฺณนา

ตสฺมึ อนาจาเรติ ตสฺมึ อนาจาเร อาจิเณฺณฯ **โมโกฺข นตฺถี**ติ ตสฺสา อาปตฺติยา โมโกฺข นตฺถิฯ **ตสฺส เต**ติ ตสฺส ตวฯ **อลาภา**ติ เย อเญฺญสํ ปาติโมเกฺข อุทฺทิสฺสมาเน สาธุกํ อฏฺฐึ กตฺวา มนสิกรณสฺส อานิสํสสญฺญิตา ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกา จ ลาภา อิจฺฉิตพฺพา, เต สเพฺพ ตุยฺหํ อลาภา เอว โหนฺติฯ **ทุลฺลทฺธ**นฺติ ปุญฺญวิเสเสน ลทฺธมฺปิ มนุสฺสตฺตํ ทุลฺลทฺธํฯ **สาธุก**นฺติ สุฏฺฐุฯ **อฏฺฐึ กตฺวา**ติ อตฺถิกภาวํ กตฺวา, อตฺถิโก หุตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **ญตฺติทุติเยน กเมฺมนา**ติ ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ’’ติอาทินา (ปาจิ. ๔๔๖) ปทภาชนิยํ วุเตฺตน โมหาโรปนเกน ญตฺติทุติเยน กเมฺมนฯ

อธมฺมกเมฺมติ เอตฺถ โมหาโรปนกมฺมํ อธิเปฺปตํฯ

โมหนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. ปหารสิกฺขาปทวณฺณนา

ปหารํ ทเทยฺยาติ อนฺตมโส อุปฺปลปตฺตํ อุปาทาย กายกายปฺปฏิพทฺธนิสฺสคฺคิยานํ อญฺญตเรน ปหารํ ทเทยฺยฯ เอวํ ปน ปหาเร ทิเนฺน หโตฺถ วา ภิชฺชตุ, ปาโท วา สีสํ วา, มรตุ วา, ปาจิตฺติยเมวฯ เตนาห **‘‘ปหริตุกามตายา’’**ติอาทิฯ

อนุปสมฺปเนฺนติ คหเฏฺฐ วา ปพฺพชิเต วา อิตฺถิยา วา ปุริเส วา อนฺตมโส ติรจฺฉานคเตปิฯ สเจ ปน รตฺตจิโตฺต อิตฺถึ ปหรติ, สงฺฆาทิเสโสฯ **เกนจิ วิเหฐิยมานสฺสา**ติ มนุเสฺสน วา ติรจฺฉานคเตน วา วิเหฐิยมานสฺสฯ **โมกฺขาธิปฺปายสฺสา**ติ ตโต อตฺตโน โมกฺขํ ปตฺถยมานสฺสฯ สเจปิ อนฺตรามเคฺค (ปาจิ. อฏฺฐ. ๔๕๓) โจรํ วา ปจฺจตฺถิกํ วา วิเหเฐตุกามํ ทิสฺวา ‘‘อุปาสก, เอเตฺถว ติฏฺฐ, มา อาคมิตฺถา’’ติ วตฺวา วจนํ อนาทิยิตฺวา อาคจฺฉนฺตํ ‘‘คจฺฉ เร’’ติ มุคฺคเรน วา สตฺถเกน วา ปหริตฺวา ยาติ, โส เจ เตน ปหาเรน มรติ, อนาปตฺติเยวฯ วาฬมิเคสุปิ เอเสว นโยฯ

ปหารสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ตลสตฺติกสิกฺขาปทวณฺณนา

ตลสตฺติกนฺติ ตลเมว ตลสตฺติกํฯ ‘‘โปถนสมตฺถเฏฺฐน สตฺติก’’นฺติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๔๕๖) เอเกฯ **อุจฺจาเรยฺยา**ติ อุกฺขิเปยฺยฯ **นปหริตุกามตาย ทินฺนตฺตา ทุกฺกฏ**นฺติ เอตฺถ ปหริตุกามตาย ปหริเต ปุริมสิกฺขาปเทน ปาจิตฺติยํฯ อุจฺจาเรตุกามตาย เกวลํ อุคฺคิรณมเตฺตกเต อิมินา ปาจิตฺติยํฯ อิมินา ปน วิรชฺฌิตฺวา ปหาโร ทิโนฺน, ตสฺมา ทุกฺกฏํฯ เอตฺถ ปน ‘‘ติรจฺฉานคตาทีนํ อสุจิกรณาทีนิ ทิสฺวา กุชฺฌิตฺวาปิ อุคฺคิรนฺตสฺส โมกฺขาธิปฺปาโยเยวา’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๔๗๑) วทนฺติฯ

ตลสตฺติกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. อมูลกสิกฺขาปทวณฺณนา

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํ อุตฺตานเมวฯ

อมูลกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. สญฺจิจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา

กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาเทนฺตสฺสาติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๔๖๘) สํสยํ ชเนนฺตสฺสฯ ปโร กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาเทตุ วา, มา วา, ตํ อปฺปมาณํฯ **มเญฺญ**ติ ตกฺกยามิฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘วิกาเล มเญฺญ ตยา ภุตฺตํ, มชฺชํ มเญฺญ ตยา ปีตํ, มาตุคาเมน สทฺธึ รโห มเญฺญ ตยา นิสินฺน’’นฺติอาทีนํ (ปาจิ. ๔๖๖) คหณํฯ **อนุปสมฺปเนฺน**ติ สามเณเรฯ

สญฺจิจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อุปสฺสุติสิกฺขาปทวณฺณนา

สุยฺยตีติ **สุติ,** สโทฺท, สุติยา สมีปํ **อุปสฺสุตี**ติ อาห **‘‘สุติสมีป’’**นฺติ, สทฺทสมีปนฺติ อโตฺถฯ ยตฺถ ปน ฐิเตน สกฺกา โหติ สทฺทํ โสตุํ , ตตฺถ ติฏฺฐโนฺต สทฺทสมีเป ติฏฺฐติ นามาติ อาห **‘‘ยตฺถ ฐตฺวา’’**ติอาทิฯ อถ วา อุเปจฺจ สุยฺยติ เอตฺถาติ **อุปสฺสุติ,** ฐานํ, ยํ ฐานํ อุปคเตน สกฺกา โหติ กเถนฺตานํ สทฺทํ โสตุํ, ตตฺถาติ เอวเมฺปตฺถ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ **ตุริตคมเนปี**ติ ปจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส ปุรโต คจฺฉนฺตานํ สทฺทสวนตฺถํ สีฆคมเนปิฯ **โอหียมาเนปี**ติ ปุรโต คจฺฉนฺตสฺส ปจฺฉโต คจฺฉนฺตานํ วจนสวนตฺถํ โอหียมาเนปิฯ

วูปสมิสฺสามีติ อุปสมํ คมิสฺสามิ, กลหํ น กริสฺสามิฯ **อตฺตานํ ปริโมเจสฺสามี**ติ มม อการกภาวํ กเถตฺวา อตฺตานํ ปริโมเจสฺสามิฯ **สิยา กิริย**นฺติ กทาจิ โสตุกามตาย คมนวเสน สมุฏฺฐานโต สิยา กิริยํฯ **สิยา อกิริย**นฺติ กทาจิ ฐิตฎฺฐานํ อาคนฺตฺวา มนฺตยมานานํ อชานาปนวเสน สมุฏฺฐานโต สิยา อกิริยํฯ

อุปสฺสุติสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. กมฺมปฺปฏิพาหนสิกฺขาปทวณฺณนา

ธมฺมิกานนฺติ ธเมฺมน วินเยน สตฺถุสาสเนน กตตฺตา ธโมฺม เอเตสุ อตฺถีติ **ธมฺมิกานิ,** เตสํ ธมฺมิกานํฯ **กมฺมาน**นฺติ จตุนฺนํ สงฺฆกมฺมานํฯ เตนาห **‘‘ธเมฺมนา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ธเมฺมนา**ติ ภูเตน วตฺถุนาฯ **วินเยนา**ติ โจทนาย เจว สารณาย จฯ **สตฺถุสาสเนนา**ติ ญตฺติสมฺปทาย เจว อนุสฺสวนาสมฺปทาย จฯ **สมคฺคสฺส สงฺฆสฺสา**ติ สีมฎฺฐกสงฺฆํ โสเธตฺวา ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา กตฺตพฺพตฺตา กาเยน เจว จิเตฺตน จ เอกีภูตสฺส สงฺฆสฺสฯ **ตํ ตํ วตฺถุ**นฺติ อวณฺณภณนาทึ ตํ ตํ วตฺถุํฯ

โอสาเรนฺติ สงฺฆมชฺฌํ เอเตนาติ **โอสารณํ**ฯ นิสฺสาเรนฺติ สงฺฆมฺหา เอเตนาติ **นิสฺสารณํ**ฯ **ภณฺฑุกมฺม**นฺติ มุณฺฑกรณํ, เกสเจฺฉทนาปุจฺฉนนฺติ อโตฺถฯ กมฺมเมว ลกฺขณํ **กมฺมลกฺขณํ**ฯ โอสารณาทโย วิย กมฺมญฺจ หุตฺวา อญฺญญฺจ นามํ น ลภติ, กมฺมเมว หุตฺวา

ลกฺขียตีติ กมฺมลกฺขณนฺติ อโตฺถฯ ‘‘โอสารณํ นิสฺสารณ’’นฺติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๙๕-๔๙๖) เจตฺถ ปทสิลิฏฺฐตาเยตํ วุตฺตํฯ ปฐมํ ปน นิสฺสารณา โหติ, ปจฺฉา โอสารณาติ อาห **‘‘ตตฺถ กณฺฎกสามเณรสฺสา’’**ติอาทิฯ **กณฺฎกสามเณรสฺส นาสนา วิย นิสฺสารณา**ติ ยถา กณฺฎกสามเณรสฺส ทณฺฑกมฺมนาสนา นิสฺสารณา, ตถา พุทฺธสฺส วา ธมฺมสฺส วา สงฺฆสฺส วา อวณฺณํ ภณโต, อกปฺปิยํ ‘‘กปฺปิย’’นฺติ ทีปยโต, มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส อนฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคตสฺส อญฺญสฺสาปิ สามเณรสฺส –

> ‘‘สงฺฆํ, ภนฺเต, ปุจฺฉามิ ‘อยํ อิตฺถนฺนาโม สามเณโร พุทฺธสฺส วา ธมฺมสฺส วา สงฺฆสฺส วา อวณฺณวาที มิจฺฉาทิฏฺฐิโก, ยํ อเญฺญ สามเณรา ลภนฺติ ทิรตฺตติรตฺตํ ภิกฺขูหิ สทฺธึ สหเสยฺยํ, ตสฺส อลาภาย นิสฺสารณา รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’ติฯ ทุติยมฺปิ…เป…. ตติยมฺปิ, ภนฺเต, สงฺฆํ ปุจฺฉามิ ‘อยํ อิตฺถนฺนาโม สามเณโร…เป…. รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’ติ, จร ปิเร วินสฺสา’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๙๕-๔๙๖) –

กตฺตพฺพนาสนา นิสฺสารณาติ อโตฺถฯ **ตาทิสํเยว สมฺมาวตฺตนฺตํ ทิสฺวา ปเวสนา โอสารณา**ติ ตาทิสํเยว อปเรน สมเยน ‘‘อหํ, ภนฺเต, พาลตาย อญฺญาณตาย อลกฺขิกตาย เอวํ อกาสึ, สฺวาหํ สงฺฆํ ขมาเปมี’’ติ ขมาเปนฺตํ ทิสฺวา ยาวตติยํ ยาจาเปตฺวา –

> ‘‘สงฺฆํ, ภนฺเต, ปุจฺฉามิ ‘อยํ อิตฺถนฺนาโม สามเณโร พุทฺธสฺส วา ธมฺมสฺส วา สงฺฆสฺส วา อวณฺณวาที มิจฺฉาทิฏฺฐิโก, ยํ อเญฺญ สามเณรา ลภนฺติ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ทิรตฺตติรตฺตํ สหเสยฺยํ, ตสฺส อลาภาย นิสฺสาริโต, สฺวายํ อิทานิ โสรโต นิวาตวุตฺติ ลชฺชิธมฺมํ โอกฺกโนฺต หิโรตฺตปฺเป ปติฏฺฐิโต กตทณฺฑกโมฺม อจฺจยํ เทเสติ, อิมสฺส สามเณรสฺส ยถา ปุเร กายสโมฺภคสามคฺคิทานํ รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’ติฯ ทุติยมฺปิ…เป…. ตติยมฺปิ, ภนฺเต, สงฺฆํ ปุจฺฉามิ…เป…. รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๙๕-๔๙๖) –

ปเวสนา โอสารณาติ อโตฺถฯ

เกสเจฺฉทนาปุจฺฉนนฺติ สีมาปริยาปเนฺน ภิกฺขู สนฺนิปาตาเปตฺวา ปพฺพชฺชาเปกฺขํ ตตฺถ เนตฺวา ‘‘สงฺฆํ, ภนฺเต, อิมสฺส ทารกสฺส ภณฺฑุกมฺมํ อาปุจฺฉามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา สกึ วา วจนํฯ อิธ จ ‘‘อิมสฺส ทารกสฺส ภณฺฑุกมฺมํ อาปุจฺฉามา’’ติปิ ‘‘อิมสฺส สมณกรณํ อาปุจฺฉามา’’ติปิ ‘‘อิมสฺส ปพฺพาชนํ อาปุจฺฉามา’’ติปิ ‘‘อยํ สมโณ โหตุกาโม’’ติปิ ‘‘อยํ ปพฺพชิตุกาโม’’ติปิ วตฺตุํ วฏฺฏติเยวฯ

มุขรสฺสาติ มุเขน ขรสฺสฯ ยํ อวนฺทิยกมฺมํ อนุญฺญาตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อูรุํ วิวริตฺวา ทสฺสนาทิวตฺถูสู**ติ –

> ‘‘เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย กทฺทโมทเกน โอสิญฺจนฺติ ‘อเปฺปว นาม อเมฺหสุ สารเชฺชยฺยุ’นฺติ, กายํ วิวริตฺวา ภิกฺขุนีนํ ทเสฺสนฺติ, อูรุํ วิวริตฺวา ภิกฺขุนีนํ ทเสฺสนฺติ, องฺคชาตํ วิวริตฺวา ภิกฺขุนีนํ ทเสฺสนฺติ, ภิกฺขุนิโย โอภาเสนฺติ, ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ สมฺปโยเชนฺติ ‘อเปฺปว นาม อเมฺหสุ สารเชฺชยฺยุ’’’นฺติ (จูฬว. ๔๑๑) –

อิเมสุ วตฺถูสุฯ

อจฺฉินฺนจีวรกาทีนนฺติ อจฺฉินฺนจีวรชิณฺณจีวรนฏฺฐจีวรคิลานพหุสฺสุตสงฺฆภารนิตฺถรกาทีนํฯ **จีวราทีนี**ติ จีวรเภสชฺชเสนาสนาทีนิฯ **ปริภุญฺชิตพฺพานี**ติ ปริภุญฺชิตพฺพานิ มูลตจปตฺ

ตองฺกุรปฺปุผผลาทีนิฯ **อปเนตพฺพานิปิ วตฺถูนีติ** อาวาสกรณาทิอตฺถํ หริตพฺพานิปิ ฉายูปคผลูปครุกฺขาทีนิฯ **ตถารูปํ วา ธมฺมิกํ กติกํ กโรเนฺตหีติ** จีวรปิณฺฑปาตตฺถาย ทินฺนโต อาวาสชคฺคนาทิกํ ตาทิสํ วา อญฺญมฺปิ ธมฺมิกํ กติกํ กโรเนฺตหิฯ

เนว สุตฺตํ อาคจฺฉตีติ น มาติกา อาคจฺฉติฯ **โน สุตฺตวิภโงฺคติ** วินโยปิ น ปคุโณฯ **พฺยญฺชนจฺฉายาย อตฺถํ ปฏิพาหตีติ** (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๓๓) พฺยญฺชนมตฺตเมว คเหตฺวา อตฺถํ ปฏิเสเธติฯ ชาตรูปรชตเขตฺตวตฺถุปฺปฏิคฺคหณาทีสุ วินยธเรหิ ภิกฺขูหิ อาปตฺติยา การิยมาเน ทิสฺวา ‘‘กึ อิเม อาปตฺติยา กาเรถ, นนุ ‘ชาตรูปรชตปฺปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหตี’ติ (ที. นิ. ๑.๑๐, ๑๙๔) เอวํ สุเตฺต ปฏิวิรติมตฺตเมว วุตฺตํ, นตฺถิ เอตฺถ อาปตฺตี’’ติ วทติฯ อปโร ธมฺมกถิโก สุตฺตสฺส อาคตตฺตา โอลเมฺพตฺวา นิวาเสนฺตานํ อาปตฺติยา อาโรปิยมานาย ‘‘กึ อิเมสํ อาปตฺตึ อาโรเปถ, นนุ ‘ปริมณฺฑลํ นิวาเสสฺสามีติ สิกฺขา กรณียา’ติ (ปาจิ. ๕๗๖) เอวํ สิกฺขากรณมตฺตเมว วุตฺตํ, นตฺถิ เอตฺถ อาปตฺตี’’ติ วทติฯ **อุพฺพาหิก วินิจฺฉเยติ** สมถกฺขนฺธเก วุตฺตอุพฺพาหิกวินิจฺฉเย ‘‘สีลวา โหตี’’ติอาทิกาย หิ ทสงฺคสมฺปตฺติยา สมนฺนาคเต เทฺว ตโย ภิกฺขู อุจฺจินิตฺวา วินิจฺฉโย **อุพฺพาหิกวินิจฺฉโยติ** ทฎฺฐโพฺพฯ

ปวารณปฺปจฺจุกฺกฑฺฒนาติ ปวารณาย อุกฺกสฺสนา, อุทฺธํ กฑฺฒนาติ อโตฺถฯ **ติณวตฺถารกสมเถ สพฺพสงฺคาหิกญตฺติ จาติ** ‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆ, อมฺหากํ ภณฺฑนชาตานํ…เป…. ฐเปตฺวา คิหิปฺปฏิสํยุตฺต’’นฺติ (จูฬว. ๒๑๒-๒๑๓) เอวํ ติณวตฺถารกสมเถ กตาสพฺพปฐมา **สพฺพสงฺคาหิกญตฺติ** จฯ

อลาภาย ปริสกฺกนาทิเกหีติ จตุนฺนํ ปจฺจยานํ อลาภตฺถาย ปโยคกรณาทิเกหิฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘อนตฺถาย ปริสกฺกนํ, อนาวาสาย ปริสกฺกนํ, อโกฺกสนปริภาสนํ, ภิกฺขู ภิกฺขูหิ เภทนํ, พุทฺธสฺส อวณฺณภณนํ, ธมฺมสฺส อวณฺณภณนํ, สงฺฆสฺส อวณฺณภณน’’นฺติ (จูฬว. ๒๖๕) อวเสสํ สตฺตงฺคํ สงฺคณฺหาติฯ **อฎฺฐหเงฺคหิ สมนฺนาคตสฺสาติ** อฎฺฐหิ เจว อเงฺคหิ เอเกเกนปิ อเงฺคน จ สมนฺนาคตสฺสฯ **อสโมฺภคกรณตฺถนฺติ** เตน ทินฺนสฺส เทยฺยธมฺมสฺส อปฺปฏิคฺคหณตฺถํฯ **ปตฺตนิกฺกุชฺชนวเสนาติ** กมฺมวาจาย ปตฺตนิกฺกุชฺชนวเสน, น อโธมุขฎฺฐปนวเสนฯ **ปตฺตุกฺกุชฺชนวเสนาติ** เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **ตเสฺสวาติ** โย ปตฺตนิกฺกุชฺชนวเสน กตนิสฺสารโณ, ตเสฺสว อุปาสกสฺสฯ **สมฺมาวตฺตนฺตสฺสาติ** เยน สมนฺนาคตสฺส ปตฺตุกฺกุชฺชนํ, เตน สมนฺนาคตสฺสฯ **สาติ** ยถาวุตฺตา นิสฺสารณา, โอสารณา จฯ

สูจิยาทิอปฺปมตฺตกํ ตํตทตฺถิกานํ วิสฺสเชฺชติ เทตีติ **อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชโกฯ สาฎิยคฺคาหาปโกติ** วสฺสิกสาฎิยคฺคาหาปโกฯ กมฺมํ กโรเนฺต อารามิเก เปสนตฺถาย ทาตพฺพา สมฺมุติ **อารามิกเปสกสมฺมุติ**ฯ เอส นโย **สามเณรเปสกสมฺมุตีติ** เอตฺถาปิฯ

ตชฺชนียกมฺมาทีนํ สตฺตนฺนนฺติ ตชฺชนียํ, นิยสํ, ปพฺพาชนียํ, ปฏิสารณียํ, ติวิธญฺจ อุเกฺขปนียนฺติ ตชฺชนียาทีนํ สตฺตนฺนํฯ **อฎฺฐยาวตติยกาติ** ภิกฺขูนํ วเสน จตฺตาโร, ภิกฺขุนีนํ วเสน จตฺตาโรติ อฎฺฐ สงฺฆาทิเสสาฯ

ญตฺติกมฺมาทิวเสนาติ ญตฺติกมฺมญตฺติทุติยกมฺมญตฺติจตุตฺถกมฺมวเสนฯ ‘‘กริยมานํ ทฬฺหตรํ โหติ, ตสฺมา กาตพฺพ’’นฺติ เอกเจฺจ วทนฺติฯ เอวํ ปน สติ กมฺมสงฺกโร โหติ, ตสฺมา น กาตพฺพนฺติ ปฏิกฺขิตฺตเมวฯ สเจ ปน อกฺขรปริหีนํ วา ปทปริหีนํ วา ทุรุตฺตปทํ วา โหติ, ตสฺส โสธนตฺถํ ปุนปฺปุนํ วตฺตุํ วฎฺฎติฯ อิทํ อกุปฺปกมฺมสฺส ทฬฺหีกมฺมํ โหติ, กุปฺปกเมฺม กมฺมํ หุตฺวา

ติฎฺฐติฯ **สกลกฺขเณเนวา**ติ ญตฺติญฺจ จตโสฺส จ กมฺมวาจาโย สาเวตฺวาวฯ **น เสสกมฺมวเสนา**ติ อปโลกนกมฺมาทินา อวเสสกมฺมวเสน น กาตพฺพํฯ

กมฺมปฺปฏิพาหนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. ฉนฺทํอทตฺวาคมนสิกฺขาปทวณฺณนา

อาโรจิตํ วตฺถุ อวินิจฺฉิตนฺติ อาโรจิตวตฺถุ อาปตฺติกภาเวน น วินิจฺฉิตํฯ เอตฺถ จ โจทเกน จ จุทิตเกน จ อตฺตโน กถา กถิตา, อนุวิชฺชโก สมฺมโต, เอตฺตาวตา วตฺถุเมว อาโรจิตํ โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ฉนฺทํ อทตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกเมยฺยา**ติ ''กถํ อิทํ กมฺมํ กุปฺปํ อสฺส, วคฺคํ อสฺส, น กเรยฺยา''ติ (ปาจิ. ๔๘๑) อิมินา อธิปฺปาเยน ฉนฺทํ อทตฺวา นิสินฺนาสนโต อุฏฺฐาย คเจฺฉยฺยฯ เตนาห **''โย ภิกฺขู''**ติอาทิฯ **กิริยากิริย**นฺติ เอตฺถ คมนํ **กิริยํ,** ฉนฺทสฺส อทานํ **อกิริยํ**ฯ

ฉนฺทํอทตฺวาคมนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. ทุพฺพลสิกฺขาปทวณฺณนา

ยถาสนฺถุตนฺติ ยถามิตฺตํฯ เตนาห **''โย โย''**ติ อาทิฯ ตตฺถ **มิตฺตสนฺทิฏฺฐสมฺภตฺตวเสนา**ติ มิตฺตสนฺทิฏฺฐสมฺภตฺตานํ วเสนฯ ตตฺถ **มิตฺตา** มิตฺตาวฯ **สนฺทิฏฺฐา** ตตฺถ ตตฺถ สงฺคมฺม ทิฏฺฐมตฺตา นาติทฬฺหมิตฺตาฯ **สมฺภตฺตา** สุฏฺฐุ ภตฺตา สิเนหวนฺโต ทฬฺหมิตฺตาติ ทฏฺฐพฺพาฯ

ปญฺจ ครุภณฺฑานีติ ราสิวเสน ปญฺจ ครุภณฺฑานิ, สรูปวเสน ปเนตานิ พหูนิ โหนฺติฯ เตนาห **''ราสิวเสน ปญฺจ ครุภณฺฑานิ วุตฺตานี''**ติฯ **อาราโม** (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๒๗) นาม ปุปฺผาราโม วา ผลาราโม วาฯ **อารามวตฺถุ** นาม เตสํเยว อารามานํ อตฺถาย ปริจฺฉินฺทิตฺวา ฐปิโตกาโส, เตสุ วา อาราเมสุ วินฏฺเฐสุ เตสํ โปราณกภูมิภาโค ฯ **วิหาโร** นาม ยํ กิญฺจิ ปาสาทาทิเสนาสนํฯ **วิหารวตฺถุ** นาม ตสฺส ปติฏฺฐาโนกาโสฯ **มโญฺจ** นาม มสารโก พุนฺทิกาพโทฺธ, กุฬีรปาทโก, อาหจฺจปาทโกติ อิเมสํ ปุพฺเพ วุตฺตานํ จตุนฺนํ มญฺจานํ อญฺญตโรฯ **ปีฐํ** นาม มสารกาทีนํเยว จตุนฺนํ ปีฐานํ อญฺญตรํฯ **ภิสิ** นาม อุณฺณภิสิอาทีนํ ปญฺจนฺนํ ภิสีนํ อญฺญตราฯ **พิโพฺพหนํ** นาม รุกฺขตูลลตาตูลโปฏกิตูลานํ อญฺญตเรน ปุณฺณํฯ **โลหกุมฺภี** นาม กาฬโลเหน วา ตมฺพโลเหน วา เยน เกนจิ โลเหน กตา กุมฺภีฯ **โลหภาณกา**ทีสุปิ เอเสว นโยฯ เอตฺถ ปน **ภาณก**นฺติ อรญฺชโร วุจฺจติฯ **วารโก**ติ ฆโฏฯ **กฎาหํ** กฎาหเมวฯ **วาสิ**อาทีสุ, **วลฺลิ**อาทีสุ จ ทุวิเญฺญยฺยํ นาม นตฺถิฯ เอวํ –

> ทฺวิสงฺคหานิ เทฺว โหนฺติ, ตติยํ จตุสงฺคหํ;
> จตุตฺถํ นวโกฏฺฐาสํ, ปญฺจมํ อฏฺฐเภทนํฯ
>
> อิติ ปญฺจหิ ราสีหิ, ปญฺจนิมฺมลโลจโน;
> ปญฺจวีสวิธํ นาโถ, ครุภณฺฑํ ปกาสยิฯ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๒๗);

วิสฺสเชฺชตุํ วา วิภชิตุํ วา น วฎฺฎตีติ มูลเจฺฉชฺชวเสน วิสฺสเชฺชตุํ วา วิภชิตุํ วา น วฏฺฏนฺติฯ ปริวตฺตนวเสน ปน วิสฺสชฺชนฺตสฺส, วิภชนฺตสฺส จ อนาปตฺติฯ เตนาห **''ถาวเรนา''**ติ อาทิฯ ตตฺถ **ถาวเรน ถาวร**นฺติ อารามอารามวตฺถุวิหารวิหารวตฺถุนา อารามํ อารามวตฺถุํ วิหารํ วิหารวตฺถุํฯ **อิตเรนา**ติ อถาวเรน, ปจฺฉิมราสิตฺตเยนาติ วุตฺตํ โหติฯ **อกปฺปิเยนา**ติ สุว

ณฺณมยมญฺจาทินา เจว อกปฺปิยภิสิพิโพฺพหเนหิ จฯ **มหคฺฆกปฺปิเยนา**ติ ทนฺตมยมญฺจาทินา เจว ปาวาราทินา จฯ **อิตร**นฺติ อถาวรํฯ **กปฺปิยปริวตฺตเนน ปริวเตฺตตุ**นฺติ ยถา อกปฺปิยํ น โหติ, เอวํ ปริวเตฺตตุํฯ

ตตฺรายํ ปริวตฺตนนโย (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๒๘) – สงฺฆสฺส นาฬิเกราราโม ทูเร โหติ, กปฺปิยการกาว พหุตรํ ขาทนฺติ, ยมฺปิ น ขาทนฺติ, ตโต สกฏเวตนํ ทตฺวา อปฺปเมว อาหรนฺติฯ อเญฺญสํ ปน ตสฺสารามสฺส อวิทูเร คามวาสีนํ มนุสฺสานํ วิหารสฺส สมีเป อาราโม โหติ, เต สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา สเกน อาราเมน ตํ อารามํ ยาจนฺติ, สเงฺฆน ''รุจฺจติ สงฺฆสฺสา''ติ อปโลเกตฺวา สมฺปฏิจฺฉิตโพฺพฯ สเจปิ ภิกฺขูนํ รุกฺขสหสฺสํ โหติ, มนุสฺสานํ ปญฺจสตานิ, ''ตุมฺหากํ อาราโม ขุทฺทโก''ติ น วตฺตพฺพํฯ กิญฺจาปิ อยํ ขุทฺทโก, อถ โข อิตรโต พหุตรํ อายํ เทติฯ สเจปิ สมกเมว เทติ , เอวมฺปิ อิจฺฉิติจฺฉิตกฺขเณ ปริภุญฺชิตุํ สกฺกาติ คเหตพฺพเมวฯ สเจ ปน มนุสฺสานํ พหุตรา รุกฺขา โหนฺติ, ''นนุ ตุมฺหากํ พหุตรา รุกฺขา''ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ ''อติเรกํ อมฺหากํ ปุญฺญํ โหตุ, สงฺฆสฺส เทมา''ติ วทนฺติ, ชานาเปตฺวา สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ ภิกฺขูนํ รุกฺขา ผลธาริโน, มนุสฺสานํ รุกฺขา น ตาว ผลํ คณฺหนฺติฯ กิญฺจาปิ น คณฺหนฺติ, น จิเรน คณฺหิสฺสนฺตีติ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพเมวฯ มนุสฺสานํ รุกฺขา ผลธาริโน, ภิกฺขูนํ รุกฺขา น ตาว ผลํ คณฺหนฺติ, ''นนุ ตุมฺหากํ รุกฺขา ผลธาริโน''ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ ''คณฺหถ, ภเนฺต, อมฺหากํ ปุญฺญํ ภวิสฺสตี''ติ เทนฺติ, ชานาเปตฺวา สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ อาราเมน อาราโม ปริวเตฺตตโพฺพ, เอเตเนว นเยน อารามวตฺถุปิ วิหาโรปิ วิหารวตฺถุปิ อาราเมน ปริวเตฺตตพฺพํฯ อารามวตฺถุนา จ มหเนฺตน วา ขุทฺทเกน วา อารามํ อารามวตฺถุํ วิหารํ วิหารวตฺถุนฺติฯ

กถํ วิหาเรน (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๒๘) วิหาโร ปริวเตฺตตโพฺพ? สงฺฆสฺส อโนฺตคาเม เคหํ โหติ, มนุสฺสานํ วิหารมเชฺฌ ปาสาโท, อุโภปิ อเคฺฆน สมกาฯ สเจ มนุสฺสา เตน ปาสาเทน ตํ เคหํ ยาจนฺติ, สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ ภิกฺขูนํ เจ มหคฺฆตรํ เคหํ โหติ, ''มหคฺฆตรํ อมฺหากํ เคห''นฺติ วุเตฺต ''กิญฺจาปิ มหคฺฆตรํ ปพฺพชิตานํ อสารุปฺปํ, น สกฺกา ตตฺถ ปพฺพชิเตหิ วสิตุํ, อิทํ ปน สารุปฺปํ, คณฺหถา''ติ วทนฺติ, เอวมฺปิ สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน มนุสฺสานํ มหคฺฆํ โหติ ''นนุ ตุมฺหากํ เคหํ มหคฺฆ''นฺติ วตฺตพฺพํฯ ''โหตุ, ภเนฺต, อมฺหากํ ปุญฺญํ ภวิสฺสติ, คณฺหถา''ติ วุเตฺต ปน สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ วิหาเรน วิหาโร ปริวเตฺตตโพฺพฯ เอเตเนว นเยน วิหารวตฺถุปิ อาราโมปิ อารามวตฺถุปิ วิหาเรน ปริวเตฺตตพฺพํฯ วิหารวตฺถุนา จ มหเคฺฆน วา อปฺปเคฺฆน วา วิหารํ วิหารวตฺถุํ อารามํ อารามวตฺถุํฯ เอวํ ตาว **ถาวเรน ถาวรปริวตฺตนํ** เวทิตพฺพํฯ

อิตเรน อิตรปริวตฺตเน ปน มญฺจปีฐํ มหนฺตํ วา โหตุ, ขุทฺทกํ วา (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๒๘), อนฺตมโส จตุรงฺคุลปาทกํ คามทารเกหิ ปํสฺวาคารเกสุ กีฬเนฺตหิ กตมฺปิ สงฺฆสฺส ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย ครุภณฺฑํ โหติฯ สเจปิ ราชา วา ราชมหามตฺตาทโย วา เอกปฺปหาเรเนว มญฺจสตํ วา มญฺจสหสฺสํ วา เทนฺติ, สเพฺพ กปฺปิยมญฺจา สมฺปฏิจฺฉิตพฺพา, สมฺปฏิจฺฉิตฺวา วุฑฺฒปฺปฏิปาฏิยา ''สงฺฆิกปริโภเคน ปริภุญฺชถา''ติ ทาตพฺพา, น ปุคฺคลิกปริโภเคน ทาตพฺพาฯ อติเรกมเญฺจ ภณฺฑาคาราทีสุ ปญฺญเปตฺวา ปตฺตจีวรํ นิกฺขิปิตฺวา ปริภุญฺชิตุมฺปิ วฏฺฏติฯ พหิสีมาย ''สงฺฆสฺส เทมา''ติ ทินฺนมโญฺจ สงฺฆเตฺถรสฺส วสนฏฺฐาเน ทาตโพฺพฯ ตตฺถ เจ พหู มญฺจา โหนฺติ, มเญฺจน กมฺมํ นตฺถิฯ ยสฺส วสนฏฺฐาเน กมฺมํ อตฺถิ, ตตฺถ ''สงฺฆิกปริโภเคน ปริภุญฺชถา''ติ ทาตโพฺพ, น ปุคฺคลิกโภเคนฯ มหเคฺฆน สตคฺฆนเกน วา สหสฺสคฺฆนเกน วา มเญฺจน อญฺญํ มญฺจสตํ ลภติ, ปริวเตฺตตฺวา คเหตพฺพํฯ น เกวลํ มเญฺจน มโญฺจเยว, อารามอารามวตฺถุวิหารวิหารวตฺถุปีฐภิสิพิโพฺพหนานิปิ ปริวเตฺตตุํ วฏฺฏติฯ เอเสว

นโย **ปีฐภิสิพิโพฺพหเนสุปิฯ วรเสนาสนาทีนํ สํรกฺขณตฺถ**นฺติ สเจ ทุพฺภิกฺขํ โหติ, ภิกฺขู ปิณฺฑปาเตน น ยาเปนฺติ, เอตฺถ ราชโรคโจรภยานิ, อญฺญตฺถ คจฺฉนฺตานํ วิหารา ปลุชฺชนฺติ, ตาลนาฬิเกราทิเก วินาเสนฺติ, เสนาสนปจฺจยํ สนฺธาย ยาเปตุํ สกฺกา โหติ, เอวรูเป กาเล วรเสนาสนาทีนํ สํรกฺขณตฺถํฯ **ลามกานิ วิสฺสเชฺชตุ**นฺติ ลามกํ ลามกํ วิสฺสเชฺชตุํ, ลามกโกฏฺฐิยา วิสฺสเชฺชตุนฺติ อธิปฺปาโยฯ **วิสฺสเชฺชตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี**ติ วิสฺสเชฺชตฺวา ตโต ลทฺธยาคุภตฺตจีวราทีนิ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ **กาฬโลหตมฺพโลหกํสโลหวฏฺฏโลหาน**นฺติ เอตฺถ **กํสโลหํ, วฏฺฏโลหญฺจ** กิตฺติมโลหํฯ ตีณิ หิ กิตฺติมโลหานิ กํสโลหํ, วฏฺฏโลหํ, อารกูฏนฺติฯ ตตฺถ ติปุตเมฺพ มิเสฺสตฺวา กตํ **กํสโลหํ,** สีตเมฺพ มิเสฺสตฺวา กตํ **วฏฺฏโลหํ,** รสกตเมฺพ มิเสฺสตฺวา กตํ **อารกูฏํ**ฯ เตน วุตฺตํ ''กํสโลหํ, วฏฺฏโลหญฺจ กิตฺติมโลห''นฺติฯ **ตโต อติเรก**นฺติ ตโต อติเรกคฺคณฺหนโกฯ

สรโกติ มเชฺฌ มกุฬํ ทเสฺสตฺวา มุขวฏฺฏิวิตฺถตํ กตฺวา ปิฏฺฐิโต นาเมตฺวา กาตพฺพํ เอกํ ภาชนํฯ ''สราว''นฺติปิ วทนฺติฯ **อาทิ**สเทฺทน กญฺจนกาทีนํ คิหิอุปกรณานํ คหณํฯ ตานิ หิ ขุทฺทกานิปิ ครุภณฺฑาเนว คิหิอุปกรณตฺตาติฯ **ปิ**-สเทฺทน ปเคว มหนฺตานีติ ทเสฺสติฯ อิมานิ ปน ภาชนียานิ ภิกฺขูปกรณตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ ยถา จ เอตานิ, เอวํ กุณฺฑิกาปิ ภาชนียาฯ วกฺขติ หิ ''ยถา จ มตฺติกาภณฺฑํ, เอวํ โลหภณฺฑมฺปิ กุณฺฑิกา ภาชนียโกฏฺฐาสเมว ภชตี''ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. ทุพฺพลสิกฺขาปทวณฺณนา)ฯ **สงฺฆิกปริโภเคนา**ติ อาคนฺตุกานํ วุฑฺฒตรานํ ทตฺวา ปริโภเคนฯ **คิหิวิกฏา**ติ คิหีหิ วิกตา ปญฺญตฺตา, อตฺตโน วา สนฺตกกรเณน วิรูปํ กตาฯ **ปุคฺคลิกปริโภเคน น วฏฺฏตี**ติ อาคนฺตุกานํ อทตฺวา อตฺตโน สนฺตกํ วิย คเหตฺวา ปริหริตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏติฯ **ปิปฺผลิโก**ติ กตฺตริฯ **อารกณฺฏกํ** สูจิเวธกํฯ **ตาฬํ** ยนฺตํฯ **กตฺตรยฏฺฐิเวธโก** กตฺตรยฏฺฐิวลยํฯ **ยถา ตถา ฆนกตํ โลห**นฺติ โลหวฏฺฏิ โลหคุฬิ โลหปิณฺฑิ โลหจกฺกลิกนฺติ เอวํ ฆนกตํ โลหํฯ **ขีรปาสาณมยานี**ติ มุทุกขีรวณฺณปาสาณมยานิฯ

คิหิวิกฏานิปิ น วฏฺฏนฺติ อนามาสตฺตาฯ **ปิ**-สเทฺทน ปเคว สงฺฆิกปริโภเคน วา ปุคฺคลิกปริโภเคน วาติ ทเสฺสติฯ เสนาสนปริโภโค ปน สพฺพกปฺปิโยฯ ตสฺมา ชาตรูปาทิมยา สเพฺพปิ เสนาสนปริกฺขารา อามาสาฯ เตนาห **''เสนาสนปริโภเค ปนา''**ติอาทิฯ

เสสาติ ตโต มหตฺตรี วาสิฯ **ยา ปนา**ติ ยา กุทารี ปนฯ **กุทาโล** อนฺตมโส จตุรงฺคุลมตฺโตปิ ครุภณฺฑเมวฯ **นิขาทนํ** จตุรสฺสมุขํ วา โหตุ, โทณิมุขํ วา วงฺกํ วา อุชุกํ วา, อนฺตมโส สมฺมุญฺชนิทณฺฑกเวธนมฺปิ ทณฺฑพนฺธํ เจ, ครุภณฺฑเมวฯ เตนาห **''กุทาโล ทณฺฑพนฺธนิขาทนํ วา อครุภณฺฑํ นาม นตฺถี''**ติฯ **สิปาฏิกา** นาม ขุรโกโสฯ สิขรํ ปน ทณฺฑพนฺธนิขาทนํ อนุโลเมตีติ อาห **''สิขรมฺปิ นิขาทเนเนว สงฺคหิต''**นฺติฯ สเจ ตมฺปิ ปน อทณฺฑกํ ผลมตฺตํ, ภาชนียํฯ **อุปกฺขเร**ติ วาสิอาทิภณฺฑานิฯ

ปตฺตพนฺธโก นาม ปตฺตสฺส คณฺฐิกาทิการโกฯ ''ปฏิมาสุวณฺณาทิปตฺตการโก''ติปิ วทนฺติฯ ติปุเจฺฉทนกสตฺถํ, สุวณฺณเจฺฉทนกสตฺถํ, กตปริกมฺมจมฺมจฺฉินฺทนกขุทฺทกสตฺถนฺติ อิมานิ เจตฺถ ตีณิ ปิปฺผลิกํ อนุโลเมนฺตีติ อาห **''อยํ ปน วิเสโส''**ติอาทิฯ **อิตรานี**ติ มหากตฺตริอาทีนิฯ

อฑฺฒพาหุปฺปมาณาติ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๒๑) กปฺปรโต ปฏฺฐาย ยาว อํสกูฏปฺปมาณา, วิทตฺถิจตุรงฺคุลปฺปมาณาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตตฺถชาตกา**ติ สงฺฆิกภูมิยํ ชาตาฯ อารกฺขสํวิธาเนน รกฺขิตตฺตา รกฺขิตา จ สา มญฺชูสาทีสุ ปกฺขิตฺตํ วิย ยถา ตํ น นสฺสติ, เอวํ โคปนโต โคปิตา จาติ **รกฺขิตโคปิตา**ฯ ตตฺถชาตกาปิ ปน อรกฺขิตา ครุภณฺฑเมว น โหติฯ **''สงฺฆิก

เมฺม จ เจติยกเมฺม จ กเต’’ติ อิมินา สงฺฆสนฺตเกน เจติยสนฺตกํ รกฺขิตุํ, ปริวตฺติตุญฺจ วฏฺฏตี ติ ทีเปติฯ **สุตฺตํ ปนา**ติ วฏฺฏิตเญฺจว อวฏฺฏิตญฺจ สุตฺตํฯ

อฏฺฐงฺคุลสูจิทณฺฑมตฺตติ อนฺตมโส ทีฆโส อฏฺฐงฺคุลมตฺต, ปริณาหโต สีหฬปณฺณ สูจิทณฺฑมตฺตฯ **เอตฺถา**ติ เวฬุภเณฺฑฯ ทตฺวา เคหํ เยสํ เตติ **ทตฺวาเคหาฯ น วาเรตพฺพา**ติ ‘‘มา คณฺหิตฺวา คจฺฉถา’’ติ น นิเสเธตพฺพาฯ เทสนฺตรคเตน สมฺปตฺตวิหาเร สงฺฆิกาวาเส ฐเปตพฺพาฯ

อวเสสญฺจ ฉทนติณนฺติ มุญฺชปพฺพเชหิ อวเสสํ ยํ กิญฺจิ ฉทนติณํฯ ยตฺถ ปน ติณํ นตฺถิ, ตตฺถ ปเณฺณหิ ฉาเทนฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑)ฯ ตสฺมา ปณฺณมฺปิ ติเณเนว สงฺคหิตนฺติ อาห **‘‘ฉทนติณสเงฺขปคเตสู’’**ติอาทิฯ **อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณปี**ติ วิตฺถารโต อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณฯ ลิขิตโปตฺถโก ปน ครุภณฺฑํ น โหติฯ

เวฬุมฺหิ วุตฺตปฺปมาโณติ ‘‘อฏฺฐงฺคุลสูจิทณฺฑกมตฺตปี’’ติ เวฬุภเณฺฑ วุตฺตปฺปมาโณฯ **สงฺฆสฺส ทิโนฺน วา**ติ ทารุทุลฺลภฏฺฐาเน สงฺฆสฺส ทิโนฺน วาฯ กุรุนฺทิยํ วุตฺตกฺกเมน ทารุภณฺฑวินิจฺฉยํ วตฺวา อิทานิ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตกฺกเมน วตฺตุํ **‘‘อปิจา’’**ติอาทิมาหฯ **อาสนฺทิกาที**นีติ เอตฺถ **อาสนฺทิโก**ติ จตุรสฺสปีฐํ วุจฺจติฯ ‘‘อุจฺจกมฺปิ อาสนฺทิก’’นฺติ วจนโต เอกโตภาเคน ทีฆปีฐเมว หิ อฏฺฐงฺคุลปาทกํ วฏฺฏติฯ จตุรสฺสาสนฺทิโก ปน ปมาณาติกฺกโนฺตปิ วฏฺฏตีติ เวทิตโพฺพฯ **อาทิ**สเทฺทน ‘‘สตฺตโงฺค, ภทฺทปีฐกํ, เอฬกปาทกปีฐํ, อามลกวฏฺฏกปีฐํ, ผลกํ, โกจฺฉํ, ปลาลปีฐก’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑) อิเม สงฺคณฺหนฺตีติ เวทิตพฺพํฯ เตนาห **‘‘อนฺตมโส’’**ติอาทิฯ **ปเณฺณหิ วา**ติ กทลิปณฺณาทีหิ วาฯ พฺยคฺฆจโมฺมนทฺธมฺปิ วาฬรูปปริกฺขิตฺตํ รตนปริสิพฺพิตํ โกจฺฉกํ ครุภณฺฑเมวฯ

ฆฏฺฏนผลกํ นาม ยตฺถ ฐเปตฺวา รชิตจีวรํ หเตฺถน ฆเฏฺฏนฺติฯ **ฆฏฺฏนมุคฺคโร** นาม อนุวาตาทิฆฏฺฏนโกติ วทนฺติฯ **ทณฺฑมุคฺคโร** นาม เยน รชิตจีวรํ โปเถนฺติฯ **อมฺพณ**นฺติ ผลเกหิ โปกฺขรณี วิย กตํ ปานียภาชนํฯ **รชนโทณี**ติ ปกฺกรชนํ อากิริตฺวา ฐปนภาชนํฯ

อกปฺปิยจมฺมนฺติ สีหาทีนํ จมฺมํฯ **‘‘ภูมตฺถรณํ กาตุํ วฏฺฏตี’’**ติ อิทํ อกปฺปิยจมฺมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **‘‘ปจฺจตฺถรณคติก’’**นฺติ อิมินา มญฺจปีเฐปิ อตฺถริตุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ ปาวาราทิปจฺจตฺถรณมฺปิ ครุภณฺฑนฺติ เอเกฯ โนติ อปเรฯ วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ **กปฺปิยจมฺมานี**ติ มิคาทีนํ จมฺมานิฯ

สพฺพํ จกฺกยุตฺตยานนฺติ รถสกฏาทิกํ สพฺพจกฺกยุตฺตยานํฯ วิสงฺขริตจกฺกํ ปน ยานํ ภาชนียํฯ **อนุญฺญาตวาสิ** นาม ยา สิปาฏิกาย ปกฺขิปิตฺวา ปริหริตุํ สกฺกาติ วุตฺตาฯ **มุฏฺฐิปณฺณ**นฺติ ตาลปตฺตํฯ ตญฺหิ มุฏฺฐินา คเหตฺวา ปริหรนฺตีติ ‘‘มุฏฺฐิปณฺณ’’นฺติ วุจฺจติฯ **มุฏฺฐิปณฺณ**นฺติ ฉตฺตจฺฉทนปณฺณเมวาติ เกจิฯ **อรณิสหิต**นฺติ อรณิยุคฬํ, อุตฺตรารณี, อธรารณีติ อรณิทฺวยนฺติ อโตฺถฯ

ผาติกมฺมํ กตฺวาติ อนฺตมโส ตํอคฺฆนกวาลิกายปิ ถาวรํ วฑฺฒิกมฺมํ กตฺวาฯ ผาติกมฺมํ อกตฺวา คณฺหเนฺตน ตเตฺถว วลเญฺชตโพฺพฯ คมนกาเล สงฺฆิเก อาวาเส ฐเปตฺวา คนฺตพฺพํฯ อสติยา คเหตฺวา คเตน ปหิณิตฺวา ทาตโพฺพฯ เทสนฺตรคเตน สมฺปตฺตวิหาเร สงฺฆิกาวาเส ฐเปตโพฺพฯ **เอตฺถา**ติ มตฺติกาภเณฺฑฯ **กุณฺฑิกา**ติ อโยกุณฺฑิกา เจว ตมฺพโลหกุณฺฑิกา จฯ

ภาชนียโกฎฺฐาสเมว ภชตีติ ภาชนียปกฺขเมว เสวติ, น ตุ ครุภณฺฑนฺติ อโตฺถฯ กญฺจนโก ปน ครุภณฺฑเมวาติ อธิปฺปาโยฯ **อิตร**นฺติ ครุภณฺฑํฯ

ทุพฺพลสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. ปริณามนสิกฺขาปทวณฺณนา

ทฺวาทสเม น กิญฺจิ วตฺตพฺพํ อตฺถิฯ

ปริณามนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สหธมฺมิกวโคฺค อฏฺฐโมฯ

๙. รตนวโคฺค

๑. อเนฺตปุรสิกฺขาปทวณฺณนา

อนิกฺขนฺตราชเก อนิคฺคตรตนเกติ เอตฺถ ‘‘สยนิฆเร’’ติ ปาฐเสโส ทฏฺฐโพฺพติ อาห **‘‘อนิกฺขโนฺต ราชา อิโต’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **อิโต**ติ สยนิฆรโตฯ **สยนิฆเร**ติ สยนียฆเรฯ ยตฺถ รโญฺญ สยนํ ปญฺญตฺตํ โหติ, อนฺตมโส สาณิปาการปริกฺขิตฺตมฺปิ, ตสฺมินฺติ วุตฺตํ โหติฯ รติชนนเฏฺฐน **รตนํ,** หตฺถิอาทิฯ อิธ ปน อิตฺถิรตนํ อธิเปฺปตนฺติ อาห **‘‘รตนํ วุจฺจติ มเหสี’’**ติฯ

อุโภสูติ ราชมเหสีสุฯ **กิริยากิริย**นฺติ เอตฺถ อินฺทขีลาติกฺกโม **กิริยํ,** อปฺปฏิสํวิทิตํ **อกิริย**นฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อเนฺตปุรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. รตนสิกฺขาปทวณฺณนา

มุตฺตาทิทสวิธนฺติ ‘‘มุตฺตา มณิ เวฬุริโย สโงฺข สิลา ปวาฬํ รชตํ ชาตรูปํ โลหิตโงฺก มสารคลฺล’’นฺติ (ปาจิ. ๕๐๖) ทสวิธํ รตนํฯ **อชฺฌาวสเถ**ติ เคเหฯ เตนาห **‘‘ปริกฺขิตฺตสฺสา’’**ติอาทิ, ปริกฺขิตฺตสฺส อาวสถสฺสาติ อโตฺถฯ **อาวสโถ**ติ เจตฺถ อโนฺตคาเม นิวิฏฺฐเคหํ อธิเปฺปตํฯ อาราเม นิวิฏฺฐเคหํ ปน อชฺฌารามคฺคหเณเนว คหิตํฯ **‘‘อาวสโถ**ติ เจตฺถ อโนฺตอาราเม วา โหตุ, อญฺญตฺถ วา, อตฺตโน วสนฏฺฐานํ วุจฺจตี’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๕๐๖) เกจิฯ **สเพฺพสมฺปิ อตฺถาย ทุกฺกฏเมวา**ติ อตฺตโน วา เตสํ สงฺฆาทีนํ วา อตฺถาย อุคฺคณฺหนฺตสฺส วา อุคฺคณฺหาเปนฺตสฺส วา ทุกฺกฏเมวฯ สเจ ปน มาตาปิตูนํ สนฺตกํ อวสฺสํ ปฏิสาเมตพฺพํ กปฺปิยภณฺฑํ โหติ, อตฺตโน อตฺถาย คเหตฺวา ปฏิสาเมตพฺพนฺติ อาห **‘‘ตาทิสํ ปนา’’**ติอาทิฯ **ตาทิส**นฺติ ยํ มาตาปิตูนํ สนฺตกํ อวสฺสํ ปฏิสาเมตพฺพํ กปฺปิยภณฺฑํ, ตาทิสํฯ **ฉเนฺทนปิ ภเยนปี**ติ วฑฺฒกิอาทีสุ ฉเนฺทนปิ, ราชวลฺลเภสุ ภเยนปิฯ

ตาทิเส ฐาเนติ มหาวิหารสทิสสฺส มหารามสฺส ปาการปริกฺขิเตฺต ปริเวเณฯ **สญฺญาณํ กตฺวา**ติ ‘‘เอตฺตกา กหาปณา’’ติอาทินา รูเปน วา ลญฺฉนาทินิมิเตฺตน วา สญฺญาณํ กตฺวา, สลฺลเกฺขตฺวาติ อโตฺถฯ **ปติรูปานํ ภิกฺขูนํ หเตฺถ**ติ ลชฺชีนํ กุกฺกุจฺจกานํ ภิกฺขูนํ หเตฺถฯ โลลชาติกานญฺหิ หเตฺถ ฐเปตุํ น ลพฺภติฯ **เนว ปกฺกมตี**ติ เนว ตมฺหา อาวาสา ปกฺกมติฯ **‘‘ถาวรํ เสนาสนํ วา’’**ติอาทินา อตฺตโน จีวราทิมูลํ น กาตพฺพนฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๐๖) ทเสฺสติฯ **ตํ ท**

เสฺสตฺวาติ ยํ ถาวรเสนาสนาทิ กตํ, ตํ อุปาสก ตว สนฺตเกน อิทํ นามํ กตนฺติ เอวํ ทเสฺสตฺวาฯ **สมาทเปตฺวา**ติ อญฺญํ สมาทเปตฺวา, ‘‘อุทฺทิสฺส อริยา ติฏฺฐนฺติ, เอสา อริยาน ยาจนา’’ติ วุตฺตนเยน ยาจิตฺวาติ อโตฺถฯ

อนุญฺญาตฏฺฐาเนติ อชฺฌารามอชฺฌาวสเถฯ **อามาส**นฺติ อามสิตพฺพเญฺจว ปฏิสาเมตพฺพญฺจ วตฺถาทิฯ

รตนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. วิกาลคามปฺปเวสนสิกฺขาปทวณฺณนา

จาริเตฺตติ จาริตฺตสิกฺขาปเทฯ **อุปจาร**นฺติ ทุติยเลฑฺฑุปาตํฯ **อญฺญํ คามํ คจฺฉนฺตานํ ปุน อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถี**ติ อุสฺสาหํ อปฺปฏิปฺปสฺสเมฺภตฺวา อญฺญํ คามํ คจฺฉนฺตานํ คามสตมฺปิ โหตุ, ปุน อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถีติ อโตฺถฯ เตนาห **‘‘สเจ ปนา’’**ติอาทิฯ **อุสฺสาห**นฺติ คามปฺปวิสนุสฺสาหํฯ **อนฺตรารามา**ทีสุ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๑๕) น เกวลํ อนาปุจฺฉา คจฺฉนฺตเสฺสว, กายพนฺธนํ อพนฺธิตฺวา สงฺฆาฏิํ อปารุปิตฺวา คจฺฉนฺตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ **อาปทาสู**ติ สีโห วา พฺยโคฺฆ วา อาคจฺฉติ, เมโฆ วา อุเฏฺฐติ, อโญฺญ วา โกจิ อุปทฺทโว อุปฺปชฺชติ , อนาปตฺติฯ เอวรูปาสุ อาปทาสุ พหิคามโต อโนฺตคามํ ปวิสิตุํ วฏฺฏติฯ

วิกาลคามปฺปเวสนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. สูจิฆรสิกฺขาปทวณฺณนา

ตํ อสฺส อตฺถีติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๕๑๗) ปฐมํ ภินฺทิตฺวา ปจฺฉา เทเสตพฺพตฺตา ตํ เภทนกํ อสฺส ปาจิตฺติยสฺส อตฺถีติฯ

อรณิเกติ อรณิธนุเกฯ **วิเธ**ติ เวธเกฯ **วาสิชเฏ**ติ วาสิทณฺฑเก จฯ

สูจิฆรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. มญฺจปีฐสิกฺขาปทวณฺณนา

อฏฺฐงฺคุลปาทกนฺติ ภาวนปุํสกนิเทฺทโสฯ **‘‘เฉทนกํ เภทนกสทิสเมวา’’**ติ อิมินา ‘‘เฉทนเมว เฉทนกํ, ตํ อสฺส อตฺถีติ เฉทนก’’นฺติ อิมมตฺถํ อติทิสติฯ

ยถา ปมาณเมว อุปริ ทิสฺสติ, เอวํ นิขณิตฺวา วาติ สเจ ปน น ฉินฺทิตุกาโม โหติ, ยถา ปมาณเมว อุปริ ทิสฺสติ, เอวํ ภูมิยํ นิขณิตฺวา วาฯ **อฏฺฏกํ วา พนฺธิตฺวา**ติ อุกฺขิปิตฺวา ตุลาสงฺฆาเต ฐเปตฺวา อฏฺฏํ กตฺวาฯ

มญฺจปีฐสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. ตูโลนทฺธสิกฺขาปทวณฺณนา

จิมิลิกํ ปตฺถริตฺวา ตูลํ ปกฺขิปิตฺวาติ มญฺจปีฐานํ อุปริ จิมิลิกํ ปตฺถริตฺวา ตสฺส อุปริ ตูลํ ปกฺขิปิตฺวาติ อโตฺถฯ **อุปริ จิมิลิกายา**ติ อุปริมภาเค จิมิลิกายฯ

สีสปฺปมาณนฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๙๗; สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๙๗) ยตฺถ คลวาฏกโต ปฏฺฐาย สพฺพสีสํ อุปทหนฺติ, ตํ สีสปฺปมาณํฯ ตญฺจ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉทโต ติริยํ มุฏฺฐิรตนํ โหติ, ทีฆโต ทฺวิรตนนฺติ ทเสฺสตุํ **“ยสฺส วิตฺถารโต ตีสุ โกเณสู”**ติอาทิมาหฯ **ทฺวินฺนํ อนฺตรํ วิทตฺถิ จตุรงฺคุลํ โหตี**ติ ทฺวินฺนํ โกณานํ อนฺตรํ มินิยมานํ วิทตฺถิ เจว จตุรงฺคุลญฺจ โหติฯ **มเชฺฌ มุฏฺฐิรตน**นฺติ พิโพฺพหนสฺส มชฺฌํ ติริยโต มุฏฺฐิรตนปฺปมาณํ โหติฯ อยญฺหิ สีสปฺปมาณสฺส อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉโทฯ ตโต อุทฺธํ น วฏฺฏติ, เหฏฺฐา วฏฺฏติฯ อคิลานสฺส สีสูปธานญฺจ ปาทูปธานญฺจาติ ทฺวยเมว วฏฺฏติฯ คิลานสฺส พิโพฺพหนานิ สนฺถริตฺวา อุปริ ปจฺจตฺถรณํ ทตฺวา นิปชฺชิตุมฺปิ วฏฺฏติฯ

ตูโลนทฺธสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. นิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา

สตฺตมํ อุตฺตานเมวฯ

นิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

อโธนาภิอุพฺภชาณุมณฺฑลนฺติ นาภิยา เหฏฺฐา ชาณุมณฺฑลานํ อุปริฯ **กณฺฑุปีฬกอสฺสาวถุลฺลกจฺฉาพาธาน**นฺติ เอตฺถ **กณฺฑู**ติ กจฺฉุฯ **ปีฬกา**ติ โลหิตตุณฺฑิกา สุขุมปีฬกาฯ **อสฺสาโว**ติ อริสภคนฺทลมธุเมหานํ วเสน อสุจิปคฺฆรณํฯ **ถุลฺลกจฺฉาพาโธ**ติ มหาปีฬกาพาโธ วุจฺจติฯ

กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙-๑๐. วสฺสิกสาฏิกนนฺทสิกฺขาปทวณฺณนา

นวมํ ทสมญฺจ อุตฺตานเมวฯ

วสฺสิกสาฏิกนนฺทสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

รตนวโคฺค นวโมฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

ปาจิตฺติยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาฏิเทสนียกณฺฑํ

๑. ปฐมปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐายาติ รถิกํ พฺยูหํ สิงฺฆาฏกํ ฆรํ ปวิฏฺฐายฯ **อสปฺปาย**นฺติ สคฺคโมกฺขานํ อหิตํ อนนุกูลํฯ ภิกฺขุนิยา อนฺตรฆเร ฐตฺวา ททมานาย วเสเนตฺถ อาปตฺติ เวทิตพฺพา, ภิกฺขุสฺส ฐิตฏฺฐานํ ปน อปฺปมาณํฯ เตนาห “**อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐายาติ วจนโต**”ติอาทิฯ **อนฺตรารามาทีสู**ติ อนฺตรารามภิกฺขุนุปสฺสยติตฺถิยเสยฺยาปฏิกฺกมเนสุฯ **รถิยาพฺยูหสิงฺฆาฏกฆราน**นฺติ เอตฺถ **รถิยา**ติ รจฺฉาฯ **พฺยูห**นฺติ อนิพฺพิชฺฌิตฺวา ฐิตา คตปจฺจาคตรจฺฉาฯ **สิงฺฆาฏก**นฺติ จตุกฺโกณํ วา ติโกณํ วา มคฺคสโมธานฏฺฐานํฯ **ฆร**นฺติ กุลฆรํฯ ยถา จ รถิยาทีสุ ฐตฺวา ททมานาย คณฺหโต อาปตฺติ, เอวํ หตฺถิสาลาทีสุปิ ทฏฺฐพฺพํฯ

“**ยามกาลิกาทีสุ ปฏิคฺคหเณปิ อโชฺฌหรเณปิ ทุกฺกฏ**”นฺติ อิทํ อามิเสน อสมฺภินฺนํ สนฺธาย วุตฺตํ, สมฺภินฺเน ปน เอกรเส ปาฏิเทสนียเมวฯ **เอกโต อุปสมฺปนฺนายา**ติ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย, ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย ปน ยถาวตฺถุกเมวฯ

ญาติกาย วา ทาเปนฺติยาติ สยํ อทตฺวา ยาย กายจิ ญาติกาย ทาเปนฺติยา, อญฺญาติกายาติ อโตฺถฯ **อุปนิกฺขิปิตฺวา วา ททมานายา**ติ ภูมิยํ ฐเปตฺวา ‘‘อิทํ, อยฺย, ตุมฺหากํ ทมฺมี’’ติ ททมานายฯ เอวํ ทินฺนํ ‘‘สาธุ, ภคินี’’ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ตาย เอว วา ภิกฺขุนิยา, อเญฺญน วา เกนจิ ปฏิคฺคหาเปตฺวา อิทํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

ปฐมปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. ทุติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

โย จ ปฏิคฺคเหตฺวา ภุญฺชตีติ สมฺพนฺโธฯ **อตฺตโน วา ภตฺตํ ทาเปนฺติยา**ติ เอตฺถ สเจปิ อตฺตโน ภตฺตํ เทติ, อิมินา สิกฺขาปเทน อนาปตฺติเยว, ปุริมสิกฺขาปเทน อาปตฺติฯ **อเญฺญสํ วา ภตฺตํ เทนฺติยา**ติ เอตฺถ ปน สเจ ทาเปยฺย, อิมินา สิกฺขาปเทน อาปตฺติ ภเวยฺย, เทนฺติยา ปน เนว อิมินา, น ปุริเมน อาปตฺติฯ

ทุติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ตติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

ลทฺธเสกฺขสมฺมุติกานีติ ญตฺติทุติเยน กเมฺมน ลทฺธเสกฺขสมฺมุติกานิฯ ยญฺหิ กุลํ สทฺธาย วฑฺฒติ, โภเคน หายติ, เอวรูปสฺส กุลสฺส ญตฺติทุติเยน กเมฺมน เสกฺขสมฺมุตึ เทนฺติ, ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํฯ

ฆรโต นีหริตฺวาติ ฆรโต อาสนสาลํ วา วิหารํ วา อาเนตฺวาฯ เตนาห “**อาสนสาลาทีสุ วา**”ติฯ อิมสฺส ‘‘เทนฺตี’’ติ อิมินา สมฺพนฺโธฯ **ทฺวารมูเล วา ฐปิตํ เทนฺตี**ติ ทฺวารมูเล ฐปิตํ ปจฺฉา สมฺปตฺตสฺส เทนฺติฯ ภิกฺขุํ ปน ทิสฺวา อโนฺตเคหโต นีหริตฺวา ทิยฺยมานํ น วฏฺฏติฯ **นิจฺจภตฺตเก**ติ นิจฺจํ ทาตพฺพภตฺตเกฯ **สลากภเตฺต**ติ รุกฺขสารมยาย สลากาย วา เวฬุวิลีวตาลปณฺณาทิมยาย ปฏฺฏิกาย วา ‘‘อสุกสฺส นาม สลากภตฺต’’นฺติ เอวํ อกฺขรานิ อุปนิพนฺธิตฺวา คา

หาเปตฺวา ทาตพฺพภเตฺตฯ **ปกฺขิเก**ติ เอกสฺมึ ปเกฺข เอกทิวเส ทาตพฺพภเตฺตฯ **อุโปสถิเก**ติ อุโปสเถ ทาตพฺพภเตฺตฯ **ปาฏิปทิเก**ติ ปาฏิปททิวเส ทาตพฺพภเตฺตฯ

ตติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. จตุตฺถปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

ตสฺส ปริวารํ กตฺวา, อญฺญํ วา เตน สทฺธึ พหุกมฺปีติ ยาคุยา ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา ‘‘กึ สุทฺธาย ยาคุยา ทินฺนาย, ปูวภตฺตาทีนิปิ เอติสฺสา ยาคุยา ปริวารํ กตฺวา, ทสฺสามา’’ติอาทินา ตสฺส ขาทนียสฺส วา โภชนียสฺส วา ปริวารํ กตฺวา, อญฺญํ วา ยํ กิญฺจิ เตน สทฺธึ พหุกมฺปิ อาหรียตุฯ **ขาทนีย**นฺติ นิทสฺสนมตฺตํ ‘‘โภชนียํ วา’’ติปิ อิจฺฉิตพฺพตฺตาฯ **เตน สทฺธึ อาหรนฺตู**ติ เตน สทฺธึ อตฺตโน เทยฺยธมฺมํ อาหรนฺตุฯ ‘‘ยาคุยา ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา ปูวํ วา ภตฺตํ วา อาหรนฺติ, เอตมฺปิ วฏฺฏตี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๗๓) **กุรุนฺทิยํ** วุตฺตํฯ

ปฏิสํวิทิตคิลานาวเสสกํ วาติ ปฏิสํวิทิตญฺจ คิลาโน จ **ปฏิสํวิทิตคิลานา,** เตสํ อวเสสกํ, ปฏิสํวิทิตสฺส จ คิลานสฺส จ เสสกนฺติ อโตฺถฯ เอกสฺสตฺถาย ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา อาหฏํ, ตสฺส เสสกํ อญฺญสฺสาปิ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ จตุนฺนํ วา ปญฺจนฺนํ วา ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา พหุนํ อาหฏํ โหติ, อเญฺญสมฺปิ ทาตุํ อิจฺฉนฺติ, เอตมฺปิ ปฏิสํวิทิตเสสกเมว, สเพฺพสมฺปิ วฏฺฏติฯ อถ อธิกเมว โหติ, สนฺนิธึ โมเจตฺวา ฐปิตํ ทุติยทิวเสปิ วฏฺฏติฯ คิลานสฺสาหฏาวเสเสปิ เอเสว นโยฯ ยํ ปน อปฺปฏิสํวิทิตเมว กตฺวา อาภตํ, ตํ พหิอารามํ เปเสตฺวา ปฏิสํวิทิตํ กาเรตฺวา อาหราเปตพฺพํ, ภิกฺขูหิ วา คนฺตฺวา อนฺตรามเคฺค คเหตพฺพํฯ ยมฺปิ วิหารมเชฺฌน คจฺฉโนฺต วา วนจรกาทโย วา วนโต อาหริตฺวา เทนฺติ, ปุริมนเยเนว ปฏิสํวิทิตํ กาเรตพฺพํฯ กตฺถจิ ปน โปตฺถเกสุ ‘‘ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา อาหฏํ วา คิลานาวเสสกํ วา’’ติ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส น คเหตโพฺพฯ **ตตฺถชาตกเมว วา**ติ อาราเม ชาตกเมวฯ **มูลผลาทิ**นฺติ มูลผลตจปตฺตาทึ อเญฺญน กปฺปิยํ กตฺวา ทินฺนํ ปริภุญฺชโต อนาปตฺติฯ สเจ ปน ตํ คามํ หริตฺวา ปจิตฺวา อาหรนฺติ, น วฏฺฏติฯ ปฏิสํวิทิตํ กาเรตพฺพํฯ

จตุตฺถปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

ปาฏิเทสนียวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เสขิยกณฺฑํ

๑. ปริมณฺฑลสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘อนฺตรฆเร’’ติ วิเสเสตฺวา น วุตฺตตฺตา **“อาราเมปิ อนฺตรฆเรปิ สพฺพตฺถา”**ติ วุตฺตํฯ **อาราเมปี**ติ พุทฺธูปฏฺฐานาทิกาลํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ยถา ‘‘ตตฺริเม จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมา อุเทฺทสํ อาคจฺฉนฺตี’’ติอาทินา ตตฺถ ตตฺถ ปริเจฺฉโท กโต, เอวเมตฺถาปิ ‘‘ตตฺริเม ปญฺจสตฺตติ เสขิยา ธมฺมา อุเทฺทสํ อาคจฺฉนฺตี’’ติ กสฺมา ปริเจฺฉโท น กโตติ อาห **“เอตฺถ จา”**ติอาทิฯ **วตฺตกฺขนฺธเก วุตฺตวตฺตานิปี**ติ อาคนฺตุกาวาสิกคมิกานุโมทนภตฺตคฺคปิณฺฑจาริการญฺญเสนาสนชนฺตาฆรวจฺจกุฏิอุปชฺฌาจริยสทฺธิวิหาริกอเนฺตวาสิกวตฺตานิฯ อิทญฺจ นิทสฺสนมตฺตํ อเญฺญสมฺปิ ขนฺธกวตฺตานํ เอเตฺถว สงฺคหสฺส อิจฺฉิตพฺพตฺตาฯ อยเญฺหตฺถ อธิปฺปาโย – เสขิยคฺคหเณน เจตฺถ **วตฺตกฺขนฺธกา**ทีสุ (จูฬว. ๓๕๖ อาทโย) อาคตวตฺตาทีนมฺปิ คหณํฯ เตปิ หิ สิกฺขิตพฺพเฏฺฐน **“เสขิยา”**ติ อิจฺฉิตาฯ ตสฺมา มาติกายํ ปาราชิกาทีนํ วิย เสขิยานํ ปริเจฺฉโท น กโตติฯ น เกวลํ **วตฺตกฺขนฺธกา**ทีสุ (จูฬว. ๓๕๖ อาทโย) อาคตวตฺตาทีนํ คหณตฺถเมวาติ อาห **“จาริตฺตวินยทสฺสนตฺถญฺจา”**ติฯ เอตฺถาปิ **ปริเจฺฉโท น กโต**ติ อาเนตฺวา โยเชตพฺพํฯ มาติกาย ‘‘ทุกฺกฏ’’นฺติ อวุเตฺต กถํ ปเนตฺถ ทุกฺกฏนฺติ เวทิตพฺพนฺติ อาห **“โยปนา”**ติอาทิฯ

อฏฺฐงฺคุลมตฺตนฺติ ปกตงฺคุเลน อฏฺฐงฺคุลมตฺตํฯ โย ปน สุกฺขชงฺโฆ วา มหาปิณฺฑิกมํโส วา โหติ, ตสฺส สารุปฺปตฺถาย อฏฺฐงฺคุลาธิกมฺปิ โอตาเรตฺวา นิวาเสตุํ วฎฺฎติฯ

ปาสนฺตนฺติ ปาสสฺส อนฺตํ, ทสามูลนฺติ อโตฺถฯ

อปริมณฺฑลํ นิวาเสสฺสามีติ ‘‘ปุรโต วา ปจฺฉโต วา โอลเมฺพตฺวา นิวาเสสฺสามี’’ติ เอวํ **อสญฺจิจฺจ**ฯ กิญฺจาปิ ปริมณฺฑลํ นิวาเสตุํ อชานนฺตสฺส อนาปตฺติ, ตถาปิ นิวาสนวตฺตํ สาธุกํ อุคฺคเหตพฺพเมวฯ สญฺจิจฺจ อนุคฺคหณเญฺหิ อนาทริยํ สิยาติ อาห **“อปิจ นิวาสนวตฺตํ อุคฺคเหตพฺพ”**นฺติฯ

ปริมณฺฑลสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. ทุติยปริมณฺฑลสิกฺขาปทวณฺณนา

ปฏิจฺฉิตฺตํ คิหิปารุตนฺติ ขุทฺทกวตฺถุขนฺธเก ปฏิจฺฉิตฺตํ คิหิปารุตํฯ อิทานิ ‘‘น, ภิกฺขเว’’ติอาทินา (จูฬว. ๒๘๐-๒๘๑) สเงฺขเปน วุตฺตมตฺถเมว วิตฺถาเรตฺวา ทเสฺสตุํ **“ตตฺถา”**ติอาทิมาหฯ ยํ กิญฺจิ อญฺญถา ปารุตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา เสตปฏปารุตาทิ คิหิปารุตํ นาม, ตสฺมาฯ **เสตปฏา**ติ เอตเสฺสว วิวรณํฯ **อฑฺฒปาลกนิคณฺฐา**ติ อฑฺฒํ ปาเลนฺตีติ **อฑฺฒปาลกา,** อฑฺฒปาลกา จ เต นิคณฺฐา จาติ **อฑฺฒปาลกนิคณฺฐา**ฯ เต หิ อุปริ เอกเมว เสตวตฺถํ อุปกจฺฉเก ปเวเสตฺวา ปริทหนฺติ, เหฏฺฐา นคฺคาปิ อฑฺฒเมว ปาเลนฺติฯ **ปริพฺพาชกา**ติ คิหิพนฺธนํ ปหาย ปพฺพชฺชูปคตาฯ **อุรํ วิวริตฺวา**ติ หทยมชฺฌํ วิวริตฺวาฯ **อกฺขิตารกามตฺต**นฺติ อกฺขิมตฺตํฯ **อาราเม วา**ติ พุทฺธูปฏฺฐานาทิกาลํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **อนฺตรฆเร วา**ติ อนฺตเร ฆรานิ เอตฺถ, เอตสฺสาติ วา **“อนฺตรฆร”**นฺติ ลทฺธนาเม คาเมฯ

ทุติยปริมณฺฑลสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓-๔. สุปฺปฏิจฺฉนฺนสิกฺขาปทวณฺณนา

สุฏฺฐุ ปฏิจฺฉโนฺนติ ชตฺตุมฺปิ อุรุมฺปิ อวิวริตฺวา ปฏิจฺฉาเทตพฺพฏฺฐาเน ปฏิจฺฉาทเนน ปฏิจฺฉโนฺน, น สีสปารุโตฯ เตนาห **“คณฺฐิกํ ปฏิมุญฺจิตฺวา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **คณฺฐิกํ ปฏิมุญฺจิตฺวา**ติ คณฺฐิกํ ปาสเก ปฏิมุญฺจิตฺวาฯ **อนฺตรฆเร วา**ติ โคจรคาเมฯ เอกทิวสมฺปิ วาสูปคตสฺส สนฺติกํ ยถาสุขํ คนฺตุํ วฏฺฏติ, โก ปน วาโท จตุปฺปญฺจาหํ วาสมธิฏฺฐาย วสิตภิกฺขูนํ สนฺติกนฺติ คณฺฐิปเท ลิขิตํฯ

วาสูปคตสฺสาติ รตฺติวาสตฺถาย อุปคตสฺส รตฺติภาเค วา ทิวสภาเค วา กายํ วิวริตฺวา นิสีทโต อนาปตฺติฯ

สุปฺปฏิจฺฉนฺนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕-๖. สุสํวุตสิกฺขาปทวณฺณนา

สุสํวุโตติ สุสํยโตฯ ยถา ปเนตฺถ สุสํวุโต นาม โหติ, ตํ ทเสฺสตุํ **“หตฺถํ วา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ

สุสํวุตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗-๘. โอกฺขิตฺตจกฺขุสิกฺขาปทวณฺณนา

กิตฺตเกน ปน โอกฺขิตฺตจกฺขุ โหตีติ อาห **“ยุคมตฺตํ ภูมิภาคํ เปกฺขมาโน”**ติฯ ยุคยุตฺตโก หิ ทโนฺต อาชาเนยฺโย ยุคมตฺตํ เปกฺขติ, ปุรโต จตุหตฺถปฺปมาณํ ภูมิภาคํ, อิมินาปิ เอตฺตกํ เปกฺขเนฺตน คนฺตพฺพํฯ โย อนาทริยํ ปฏิจฺจ ตํ ตํ ทิสาภาคํ ปาสาทํ กูฏาคารํ วีถึ โอโลเกโนฺต คจฺฉติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ **หตฺถิอสฺสาทิปริสฺสยาภาว**นฺติ ปริสฺสยนเฏฺฐน, อภิภวนเฏฺฐน, วิเหฐนเฏฺฐน วา **ปริสฺสโย,** หตฺถิอสฺสาทิเยว ปริสฺสโย **หตฺถิอสฺสาทิปริสฺสโย,** ตสฺสาภาวํ, หตฺถิอสฺสาทิ อุปทฺทวาภาวนฺติ อโตฺถฯ ‘‘ยถา จ เอกสฺมึ ฐาเน ฐตฺวา, เอวํ คจฺฉโนฺตปิ ปริสฺสยาภาวํ โอโลเกตุํ ลภติเยว, ตถา คาเม ปูช’’นฺติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๕๘๒) วทนฺติฯ

โอกฺขิตฺตจกฺขุสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙-๑๐. อุกฺขิตฺตกายสิกฺขาปทวณฺณนา

อโนฺตอินฺทขีลโต ปฏฺฐายาติ ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อโนฺตอุมฺมารโต ปฏฺฐาย, อปริกฺขิตฺตสฺส ปน ทุติยเลฑฺฑุปาตโต ปฏฺฐาย น เอวํ คนฺตพฺพํฯ

อุกฺขิตฺตกายสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑-๑๒. อุชฺชคฺฆิกสิกฺขาปทวณฺณนา

หสนียสฺมึ วตฺถุสฺมินฺติ นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมํ, หสิตพฺพวตฺถุการณาติ อโตฺถฯ

อุชฺชคฺฆิกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓-๑๔. อุจฺจสทฺทสิกฺขาปทวณฺณนา

กิตฺตาวตา อปฺปสทฺโท โหตีติ อาห **“อยํ ปเนตฺถา”**ติอาทิฯ **สทฺทเมว สุณาตี**ติ อปริพฺยตฺตกฺขรํ สทฺทมตฺตเมว สุณาติฯ เตนาห **“กถํ น ววตฺถเปตี”**ติฯ

อุจฺจสทฺทสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๕-๒๐. กายปฺปจาลกาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘กายาทีนิ ปคฺคเหตฺวา’’ติ เอตสฺสว วิวรณํ **“นิจฺจลานิ อุชุกานิ ฐเปตฺวา”**ติ **คนฺตพฺพเมฺจว นิสีทิตพฺพญฺจา**ติ สเมน อิริยาปเถน คนฺตพฺพเญฺจว นิสีทิตพฺพญฺจฯ กายปฺปจาลกาทิยุตฺตํ ฉกฺกํฯ

กายปฺปจาลกาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๖. ปลฺลตฺถิกสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุสฺสปลฺลตฺถิกายาติ เอตฺถ อาโยคปลฺลตฺถิกาปิ ทุสฺสปลฺลตฺถิกาเยวฯ

ปลฺลตฺถิกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ฉพฺพีสติสารุปฺปสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๗. สกฺกจฺจปฏิคฺคหณสิกฺขาปทวณฺณนา

สตึ อุปฏฺฐาเปตฺวาติ ฉฑฺฑิตุกาโม วิย อหุตฺวา ปิณฺฑปาเต สตึ อุปฏฺฐาเปตฺวา, ‘‘ปิณฺฑปาตํ คณฺหิสฺสามี’’ติ สตึ อุปฏฺฐาเปตฺวาฯ

สกฺกจฺจปฏิคฺคหณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๘. ปตฺตสญฺญีปฏิคฺคหณสิกฺขาปทวณฺณนา

อุปนิพทฺธสญฺญี หุตฺวาติ ปิณฺฑปาตํ เทเนฺต อนาทริยํ ปฏิจฺจ ตหํ ตหํ อโนโลเกตฺวา ปเตฺต อาโภคสญฺญี หุตฺวาฯ

ปตฺตสญฺญีปฏิคฺคหณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๙. สมสูปกปฏิคฺคหณสิกฺขาปทวณฺณนา

สมสูปกนฺติ ปมาณยุตฺตํ สูปวนฺตํ กตฺวา, ภาวนปุํสกนิเทฺทโส จายํฯ พฺยญฺชนํ ปน อนาทิยิตฺวา อตฺถมตฺตเมว ทเสฺสตุํ **“สมสูปโก นามา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ **สพฺพาปิ สูเปยฺยพฺยญฺชนวิกตี**ติ โอโลณิสากสูเปยฺยมจฺฉมํสรสาทิกา สพฺพาปิ สูเปยฺยพฺยญฺชนวิกติฯ

สมสูปกปฏิคฺคหณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๐-๓๒. สมติตฺติกาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

สมติตฺติกนฺติ ภาวนปุํสกนิเทฺทโส, สมติตฺติกํ กตฺวาติ อโตฺถฯ เอวมเญฺญสุปิ อีทิเสสุ ฐาเนสุ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ **สมปุณฺณ**นฺติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๖๐๕) ปตฺตสฺส อโนฺตมุขวฎฺฎิเลขาสมปุณฺณํฯ **สมภริต**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ตญฺจ โข อธิฎฺฐานุปคปตฺตเสฺสว, เนตรสฺสฯ เตนาห **“อธิฎฺฐานุปคปตฺตสฺสา”**ติอาทิฯ **รจิต**นฺติ กตํ, ปกฺขิตฺตํ ปูริตนฺติ อโตฺถฯ **ยํ กิญฺจิ ยาวกาลิก**นฺติ ยาคุภตฺตผลาผลาทิํ ยํ กิญฺจิ อามิสชาติกํฯ **ยตฺถ กตฺถจีติ** อธิฎฺฐานุปโค วา โหตุ, อนธิฎฺฐานุปโค วา ยตฺถ กตฺถจิ ปเตฺต ฯ **ถูปีกตานี**ติ ถูปํ วิย กตานิ, อธิฎฺฐานุปคสฺส ปตฺตสฺส อโนฺตมุขวฎฺฎิเลขํ อติกฺกมิตฺวา กตานีติ อโตฺถฯ อิทญฺจ ‘‘ยามกาลิกาทีนี’’ติ อิมสฺส วเสน วุตฺตํ, ‘‘ยาวกาลิก’’นฺติ อิมสฺส ปน วเสน วจนพฺยตฺตยํ กตฺวา ‘‘ถูปีกตมฺปิ วฎฺฎตี’’ติ โยเชตพฺพํฯ **ปิ**-สเทฺทน อถูปีกตานิ วฎฺฎนฺตีติ เอตฺถ กถาว นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **เหฎฺฐา โอโรหตี**ติ สมนฺตา โอกาสสพฺภาวโต จาลิยมานํ เหฎฺฐา ภสฺสติ ฯ **ตโกฺกลวฎํสกาทโย**ติ เอตฺถ มตฺถเก ฐปิตตโกฺกลเมว วฎํสกสทิสตฺตา ตโกฺกลวฎํสกํฯ **อาทิ**สเทฺทน ปุปฺผวฎํสกกฎุกผลาทิวฎํสกานํ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๖๐๕) คหณํ, น ตํ ถูปีกตํ นาม โหติ ปาเฎกฺกํ ภาชนตฺตา ปณฺณาทีนํฯ

สมติตฺติกาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓๓-๓๔. สปทานสิกฺขาปทวณฺณนา

สปทานนฺติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๖๐๘) เอตฺถ **ทานํ** วุจฺจติ อวขณฺฑนํ, อเปตํ ทานโต **อปทานํ,** อนวขณฺฑนนฺติ อโตฺถ, สห อปทาเนน **สปทานํ,** อวขณฺฑนวิรหิตํ, อนุปฎิปาฎิยาติ วุตฺตํ โหติฯ เตนาห **“ตตฺถ ตตฺถ โอธิํ อกตฺวา อนุปฎิปาฎิยา”**ติฯ

สปทานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓๖. โอทนปฺปฎิจฺฉาทนสิกฺขาปทวณฺณนา

มาฆาตสมยาทีสูติ เอตฺถ ยสฺมิํ สมเย ‘‘ปาโณ น หนฺตโพฺพ’’ติ ราชาโน เภริํ จราเปนฺติ, อยํ **มาฆาตสมโย** นามฯ **พฺยญฺชนํ ปฎิจฺฉาเทตฺวา เทนฺตี**ติ พฺยญฺชนํ ฉนฺนํ กตฺวา เทนฺติฯ

โอทนปฺปฎิจฺฉาทนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓๗. สูโปทนวิญฺญตฺติสิกฺขาปทวณฺณนา

เอกาทสเมติ สูโปทนวิญฺญตฺติยํฯ เอตฺถ ปน ยสฺส มุเข ปกฺขิปิตฺวา วิปฺปฎิสาเร อุปฺปเนฺน ปุน อุคฺคิริตุกามสฺสาปิ สเจ สหสา ปวิสติ, อยํ **อสญฺจิจฺจ ปริภุญฺชติ** นามฯ โย ปน วิญฺญตฺตมฺปิ อวิญฺญตฺตมฺปิ เอกสฺมิํ ฐาเน ฐิตํ สหสา อนุปธาเรตฺวา คเหตฺวา ภุญฺชติ, อยํ **อสติยา ภุญฺชติ** นามฯ

สูโปทนวิญฺญตฺติสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓๘. อุชฺฌานสญฺญีสิกฺขาปทวณฺณนา

อุชฺฌายติ เอเตนาติ **อุชฺฌานํ,** จิตฺตํ, ตสฺมิํ สญฺญา **อุชฺฌานสญฺญา**ติ อาห **“อุชฺฌานสญฺญี”**ติอาทิฯ **โอโลเกนฺตสฺสา**ติ ปเรสํ ปตฺตํ โอโลเกนฺตสฺสฯ

อุชฺฌานสญฺญีสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓๙. กพฬสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘มยูรณฺฑํ อติมหนฺต’’นฺติ วจนโต มยูรณฺฑปฺปมาโณปิ กพโฬ น วฏฺฏติฯ เกจิ ปน ‘‘มยูรณฺฑโต มหนฺโตว น วฏฺฏติ, น มยูรณฺฑปฺปมาโณ’’ติปิ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ **กุกฺกุฏณฺฑํ อติขุทฺทกน**ฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโย, คิลานสฺส ปน อติขุทฺทกํ กพฬํ กโรโตปิ อนาปตฺติฯ

กพฬสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๑-๔๒. อนาหฏสิกฺขาปทวณฺณนา

สกลํ หตฺถนฺติ สกลา องฺคุลิโยฯ **หตฺถ**สโทฺท เจตฺถ ตเทกเทเสสุ องฺคุลีสุ ทฏฺฐโพฺพ ‘‘หตฺถมุทฺทา’’ติอาทีสุ วิยฯ เอวญฺจ กตฺวา สพฺพคฺคหณํ สมตฺถิตํ โหติฯ อญฺญถา สกลํ หตฺถํ มุเข ปเวเสตุมสกฺกุเณยฺยตฺตา สพฺพคฺคหณมสมตฺถิตเมว สิยาฯ สมุทาเย ปวตฺตสฺส จ โวหารสฺส อวยเวปิ ปวตฺตนโต เอกงฺคุลิมฺปิ ตโต เอกเทสมฺปิ มุเข ปกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติฯ

อนาหฏสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔๓. สกพฬสิกฺขาปทวณฺณนา

ตตฺตเก สติ วฏฺฏตีติ ตตฺตเก มุขมฺหิ สติ กเถตุํ วฏฺฏติฯ

สกพฬสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕๐-๕๑. จปุจปุการกสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘จปุ จปู’’ติ เอวํ สทฺทํ กตฺวาติ ‘‘จปุ จปู’’ติ เอวํ อนุกรณสทฺทํ กตฺวาฯ **‘‘ปญฺจวีสติเมปิ เอเสว นโย**’’ติ อิมินา **‘‘สุรุสุรุการกน**ฺติ ‘สุรู สุรู’ติ เอวํ สทฺทํ กตฺวา’’ติ อิมมตฺถมติทิสติฯ

จปุจปุการกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ติํสโภชนปฺปฏิสํยุตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕๗. ฉตฺตปาณิสิกฺขาปทวณฺณนา

ยํ กิญฺจิ ฉตฺตนฺติ เสตจฺฉตฺตกิลญฺชจฺฉตฺตปณฺณจฺฉเตฺตสุ ยํ กิญฺจิ ฉตฺตํฯ ยมฺปิ ตตฺถชาตกทณฺฑเกน กตํ เอกปณฺณจฺฉตฺตํ โหติ, ตมฺปิ ฉตฺตเมวฯ **ยตฺถ กตฺถจิ สรีราวยเว**ติ อํสอูรุอาทิเก ยตฺถ กตฺถจิ สรีราวยเวติฯ

ฉตฺตปาณิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖๐. อาวุธปาณิสิกฺขาปทวณฺณนา

สพฺพาปิ ธนุวิกตีติ จาปโกทณฺฑาทิเภทา สพฺพาปิ ธนุวิกติฯ **จาโป**ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๖๓๗) มเชฺฌ วงฺกา กาชทณฺฑสทิสา ธนุวิกติฯ **โกทโณฺฑ**ติ วฏฺฏลทณฺฑา ธนุวิกติฯ **ปฏิมุกฺกนฺ**ติ ปเวสิตํ ลคฺคิตํฯ **ยาว น คณฺหาตี**ติ ยาว หเตฺถน น คณฺหาติ, อยเมว วา ปาโฐฯ **ตาว วฏฺฏตี**ติ ตาว ธมฺมํ เทเสตุํ วฏฺฏติฯ

อาวุธปาณิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖๑-๖๒. ปาทุกสิกฺขาปทวณฺณนา

เกวลํ อกฺกนฺตสฺสาติ เกวลํ ปาทุกํ อกฺกมิตฺวา ฐิตสฺสฯ **ปฏิมุกฺกสฺสา**ติ ปฏิมุญฺจิตฺวา ฐิตสฺสฯ เตนาห **''ปเวเสตฺวา ฐานวเสนา''**ติฯ

ปาทุกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖๓. ยานสิกฺขาปทวณฺณนา

ยานคตสฺสาติ ''ยานํ นาม วยฺหํ, รโถ, สกฏํ, สนฺธมานิกา, สิวิกา, ปาฏงฺกี''ติ (ปาจิ. ๖๔๐, ๑๑๘๗) วุตฺตํ ยานํ อุปาทาย อนฺตมโส หตฺถสงฺฆาฏมฺหิ คตสฺสฯ เตนาห **''สเจปิ ทฺวีหิ ชเนหี''**ติอาทิฯ **วยฺหาทิเก**ติ เอตฺถ วยฺหนฺติ อุปริ มณฺฑปสทิสํ ปทรจฺฉทนํ, สพฺพปาลิคุณฺฐิมํ วา ฉาเทตฺวา กตํ สกฏวิเสสํ ''วยฺห''นฺติ วทนฺติฯ **อาทิ**สเทฺทน รถาทีนํ คหณํฯ

ยานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗๕. อุทเกอุจฺจารสิกฺขาปทวณฺณนา

ปกิณฺณกนฺติ โวมิสฺสกนยํฯ **สจิตฺตกนฺ**ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๕๗๖) วตฺถุวิชานนจิเตฺตน, ปณฺณตฺติวิชานนจิเตฺตน จ สจิตฺตกํฯ ''อนาทริยํ ปฏิจฺจา''ติ (ปาจิ. ๖๕๔) วุตฺตตฺตา ยสฺมา อนาทริยวเสเนว อาปชฺชิตพฺพโต อิทํ สพฺพํ เกวลํ อกุสลเมว, ตญฺจ ปกติยา วชฺชํ, สญฺจิจฺจ วีติกฺกมนญฺจ โทมนสฺสิกเสฺสว โหติ, ตสฺมา **''โลกวชฺชํ อกุสลจิตฺตํ ทุกฺขเวทน''**นฺติ วุตฺตํฯ เสเสสุปิ เอเสว นโยฯ

เอกูนวีสติธมฺมเทสนาปฏิสํยุตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

เสขิยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อธิกรณสมถวณฺณนา

คณนปริเจฺฉโทติ สงฺขฺยาปริเจฺฉโทฯ อธิกรียนฺติ เอตฺถาติ **อธิกรณานิ**ฯ เก อธิกรียนฺติ? สมถาฯ กถํ อธิกรียนฺติ? สมนวเสนฯ ตสฺมา เต เตสํ สมนวเสน ปวตฺตนฺตีติ อาห **''อธิกรณานิ สเมนฺตี''**ติอาทิฯ **อุปฺปนฺนานํ อุปฺปนฺนานนฺ**ติ อุฏฺฐิตานํ อุฏฺฐิตานํฯ กิญฺจาปิ อธิกรณเฏฺฐน เอกวิธํ, ตถาปิ วตฺถุวเสน นานา โหตีติ ''อธิกรณาน''นฺติ พหุวจนํ กตํฯ อิทานิ

ตสฺส นานาตฺตํ ทเสฺสตฺวา วิวริตุํ **“วิวาทาธิกรณ”**นฺติอาทิมาหฯ วิวาโทเยว อธิกรณํ **วิวาทาธิกรณํ**ฯ เอส นโย เสเสสุปิฯ **สมถตฺถนฺ**ติ สมนตฺถํฯ

อธิกรณสฺส สมฺมุขา วินยนโต **สมฺมุขาวินโย**ฯ ทพฺพมลฺลปุตฺตตฺเถรสทิสสฺส สติเวปุลฺลปฺปตฺตสฺส ขีณาสวเสฺสว ทาตพฺโพ วินโย **สติวินโย**ฯ สมฺมูฬฺหสฺส คคฺคภิกฺขุสทิสสฺส อุมฺมตฺตกสฺส ทาตพฺโพ วินโย **อมูฬฺหวินโย**ฯ ปฏิญฺญาเตน กรณภูเตน กรณํ **ปฏิญฺญาตกรณํ**ฯ อถ วา ปฏิญฺญาเต อาปนฺนภาวาทิเก กรณํ กิริยา, ‘‘อายตึ สํวเรยฺยาสี’’ติ ปริวาสทานาทิวเสน จ ปวตฺตํ วจีกมฺมํ ปฏิญฺญาตกรณํฯ ยสฺสา กิริยาย ธมฺมวาทิโน พหุตรา, เอสา **เยภุยฺยสิกา** นามฯ โย ปาปุสฺสนฺนตาย **ปาปิโย,** ปุคฺคโล, ตสฺส อุปวาฬฺภิกฺขุสทิสสฺส กตฺตพฺพโต **ตสฺสปาปิยสิกา,** อลุตฺตสมาโสยํฯ ติณวตฺถารกสทิสตฺตา **ติณวตฺถารโก**ฯ ยถา (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๑๒) หิ คูถํ วา มุตฺตํ วา ฆฏฺฏิยมานํ ทุคฺคนฺธตาย พาธติ, ติเณหิ อวตฺถริตฺวา สุปฺปฏิจฺฉาทิตสฺส ปนสฺส คนฺโธ น พาธติ, เอวเมว ยํ อธิกรณํ มูลานุมูลํ คนฺตฺวา วูปสมิยมานํ กกฺขฬตฺตาย วาฬตฺตาย เภทาย สํวตฺตติ, ตํ อิมินา กมฺเมน วูปสนฺตํ คูถํ วิย ติณวตฺถารเกน ปฏิจฺฉนฺนํ สุวูปสนฺตํ โหติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ติณวตฺถารกสทิสตฺตา ติณวตฺถารโก’’ติฯ

ตตฺราติ เตสุ สตฺตสุ อธิกรณสมเถสุฯ **“อฏฺฐารสหิ วตฺถูหี”**ติ ลกฺขณวจนเมตํ ‘‘ยทิ เม พฺยาธิกา ภเวยฺยุํ, ทาตพฺพมิทโมสธ’’นฺติอาทินา (สํ. นิ. ฏี. ๒.๓.๓๙-๔๒) วิยฯ ตสฺมา เตสุ อญฺญตเรน วิวทนฺตา อฏฺฐารสหิ วตฺถูหิ วิวทนฺตีติ วุจฺจติฯ **วิวาโท**ติ วิปจฺจนีกวาโทฯ **อุปวทนา**ติ อโกฺกโสฯ **โจทนา**ติ อนุโยโคฯ **เทฺว**ติ ถุลฺลจฺจยทุพฺภาสิตาปตฺติโย เทฺวฯ **จตุนฺนํ กมฺมานํ กรณนฺ**ติ จตุนฺนํ กมฺมานํ อนฺตเร ยสฺส กสฺสจิ กมฺมสฺส กรณํฯ

เอวํ อธิกรณานิ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เตสุ อิทํ อธิกรณํ เอตฺตเกหิ สมเถหิ สมฺมตีติ ทเสฺสตุํ **“ตตฺถา”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ยสฺมึ วิหาเร อุปฺปนฺนํ , ตสฺมึเยว วา สมฺมตีติ สมฺพนฺโธฯ เอวํ เสเสสุปิฯ ตตฺถ **ยสฺมึ วิหาเร อุปฺปนฺนนฺ**ติ ‘‘ยสฺมึ วิหาเร มยฺหํ อิมินา ปโตฺต คหิโต, จีวรํ คหิต’’นฺติอาทินา (ปริ. อฏฺฐ. ๓๔๑) นเยน ปตฺตจีวราทีนํ อตฺถาย วิวาทาธิกรณํ อุปฺปนฺนํ โหติฯ **ตสฺมึเยว วา สมฺมตี**ติ ตสฺมึ วิหาเรเยว อาวาสิเกหิ สนฺนิปติตฺวา ‘‘อลํ, อาวุโส’’ติ อตฺถปจฺจตฺถิเก สญฺญาเปตฺวา ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉเยเนว วูปสเมนฺเตหิ สมฺมติฯ สเจ ปน ตํ อธิกรณํ เนวาสิกา วูปสเมตุํ น สโกฺกนฺติ, อถโญฺญ วินยธโร อาคนฺตฺวา ‘‘กึ, อาวุโส, อิมสฺมึ วิหาเร อุโปสโถ วา ปวารณา วา ฐิตา’’ติ ปุจฺฉติ, เตหิ จ ตสฺมึ การเณ กถิเต ตํ อธิกรณํ ขนฺธกโต จ ปริวารโต จ สุเตฺตน วินิจฺฉินิตฺวา วูปสเมติฯ เอวมฺปิ เอตสฺมึเยว สมฺมตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

อญฺญตฺถ วูปสเมตุํ คจฺฉนฺตานํ อนฺตรามเคฺค วา สมฺมตีติ ‘‘น มยํ เอตสฺส วินิจฺฉเย ติฏฺฐาม, นายํ วินเย กุสโล, อมุกสฺมึ นาม คาเม วินยธรา เถรา วสนฺติ, ตตฺถ คนฺตฺวา วินิจฺฉินิสฺสามา’’ติ คจฺฉนฺตานํ อนฺตรามเคฺค วา การณํ สลฺลเกฺขตฺวา อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปเนฺตหิ, อเญฺญหิ วา เต ภิกฺขู นิชฺฌาเปเนฺตหิ สมฺมติฯ น เหว โข ปน อญฺญมญฺญสญฺญตฺติยา วา สภาคภิกฺขุนิชฺฌาปเนน วา วูปสนฺตํ โหติ, อปิจ โข ปฏิปถํ อาคจฺฉโนฺต เอโก วินยธโร ทิสฺวา ‘‘กตฺถาวุโส, คจฺฉถา’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘อมุกํ นาม คามํ อิมินา นาม กรเณนา’’ติ วุเตฺต ‘‘อลํ, อาวุโส, กึ ตตฺถ คเตนา’’ติ ตเตฺถว ธเมฺมน วินเยน ตํ อธิกรณํ วูปสเมติฯ เอวมฺปิ อนฺตรามเคฺค วูปสมฺมติ นามฯ

ยตฺถ คนฺตฺวา สงฺฆสฺส นิยฺยาติตํ, ตตฺถ สเงฺฆน วาติ สเจ ปน ‘‘อลํ, อาวุโส, กึ ตตฺถ คเตนา’’ติ วุจฺจมานาปิ ‘‘มยํ ตเตฺถว คนฺตฺวา วินิจฺฉยํ ปาเปสฺสามา’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๓๔๑) วินยธรสฺส วจนํ อนาทิยิตฺวา ยตฺถ คนฺตฺวา สภาคภิกฺขุสงฺฆสฺส อธิกรณํ นิยฺยาติตํ, ตตฺถ สเงฺฆน

‘‘อลํ, อาวุโส, สงฺฆสนฺนิปาตํ นาม ครุก’’นฺติ ตเตฺถว นิสีทิตฺวา วินิจฺฉิตํ สมฺมติฯ น เหว โข ปน สภาคภิกฺขูนํ สญฺญตฺติยา วูปสนฺตํ โหติ, อปิจ โข สงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา อาโรจิตํ สงฺฆมเชฺฌ วินยธรา วูปสเมนฺติฯ เอวมฺปิ ตตฺถ สเงฺฆน วินิจฺฉิตํ สมฺมติ นามฯ

อุพฺพาหิกาย สมฺมตปุคฺคเลหิ วา วินิจฺฉิตนฺติ อปโลเกตฺวา วา ขนฺธเก วุตฺตาย วา ญตฺติทุติยกมฺมวาจาย สมฺมเตหิ ปุคฺคเลหิ วิสุํ วา นิสีทิตฺวา, ตสฺสาเยว วา ปริสาย ‘‘อเญฺญน น กิญฺจิ กเถตพฺพ’’นฺติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๓๑) สาเวตฺวา วินิจฺฉิตํฯ **อยน**ฺติ อยํ ยถาวุตฺตา จตุพฺพิธา สมฺมุขตาฯ

การกสงฺฆสฺสาติ วูปสเมตุํ สนฺนิปติตสฺส การกสงฺฆสฺสฯ **สงฺฆสามคฺคิวเสน สมฺมุขีภาโว**ติ ‘‘ยาวติกา ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา, เต อาคตา โหนฺติ, ฉนฺทารหานํ ฉโนฺท อาหโฏ โหติ, สมฺมุขีภูตา น ปฏิโกฺกสนฺตี’’ติ (จูฬว. ๒๒๘) เอวํ วุตฺตสงฺฆสามคฺคิวเสน สมฺมุขีภาโว, เอเตน ยถา ตถา ปธานการกปุคฺคลานํ สมฺมุขตามตฺตํ สงฺฆสมฺมุขตา นาม น โหตีติ ทเสฺสติฯ **ภูตตา**ติ ตจฺฉตาฯ สจฺจปริยาโย หิ อิธ **ธมฺม**สโทฺท ‘‘ธมฺมวาที’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๑.๙, ๑๙๔) วิยฯ วิเนติ เอเตนาติ **วินโย,** ตสฺส ตสฺส อธิกรณสฺส วูปสมนาย ภควตา วุตฺตวิธิ, ตสฺส วินยสฺส สมฺมุขตา **วินยสมฺมุขตา**ฯ เตนาห **‘‘ยถา ตํ…เป…. วินยสมฺมุขตา’’**ติฯ **เยนา**ติ เยน ปุคฺคเลนฯ **อตฺถปจฺจตฺถิกาน**นฺติ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๒๘) วิวาทวตฺถุสงฺขาเต อเตฺถ ปจฺจตฺถิกานํฯ **สงฺฆสมฺมุขตา ปริหายติ** สมฺมตปุคฺคเลเหว วูปสมนโตฯ

นนฺติ วิวาทาธิกรณํฯ **ปญฺจงฺคสมนฺนาคต**นฺติ (จูฬว. ๒๓๔) ‘‘น ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ, น โทสาคตึ คจฺฉติ, น โมหาคตึ คจฺฉติ, น ภยาคตึ คจฺฉติ, คหิตาคหิตํ ชานาตี’’ติ วุเตฺตหิ ปญฺจหเงฺคหิ สมนฺนาคตํฯ **คูฬฺหกวิวฏกสกณฺณชปฺปเกสุ ตีสุ สลากคฺคาเหสู**ติ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เตสํ ภิกฺขูนํ สญฺญตฺติยา ตโย สลากคฺคาหเก คูฬฺหกํ, วิวฏกํ, สกณฺณชปฺปก’’นฺติ (จูฬว. ๒๓๕) **สมถกฺขนฺธเก** วุเตฺตสุ ตีสุ สลากคฺคาเหสุฯ **สลากํ คาเหตฺวา**ติ ธมฺมวาทีนญฺจ อธมฺมวาทีนญฺจ สลากาโย นิมิตฺตสญฺญํ อาโรเปตฺวา จีวรโภเค กตฺวา สมถกฺขนฺธเก วุตฺตนเยน คาหาเปตฺวาฯ เอวญฺหิ ตตฺถ **วุตฺตํ** –

> ‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, คูฬฺหโก สลากคฺคาโห โหติ? เตน สลากคฺคาหาปเกน ภิกฺขุนา สลากาโย วณฺณาวณฺณาโย กตฺวา เอกเมโก ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย ‘อยํ เอวํวาทิสฺส สลากา, อยํ เอวํวาทิสฺส สลากา, ยํ อิจฺฉสิ, ตํ คณฺหาหี’ติฯ คหิเต วตฺตโพฺพ ‘มา จ กสฺสจิ ทเสฺสหี’ติฯ สเจ ชานาติ ‘อธมฺมวาที พหุตรา’ติ, ‘ทุคฺคโห’ติ ปจฺจุกฺกฑฺฒิตพฺพํฯ สเจ ชานาติ ‘ธมฺมวาที พหุตรา’ติ , ‘สุคฺคโห’ติ สาเวตพฺพํฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, คูฬฺหโก สลากคฺคาโห โหติฯ
>
> ‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, วิวฏโก สลากคฺคาโห โหติ? สเจ ชานาติ ‘ธมฺมวาที พหุตรา’ติ, วิสฺสเฎฺฐเนว วิวเฏน คาเหตโพฺพฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, วิวฏโก สลากคฺคาโห โหติฯ
>
> ‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, สกณฺณชปฺปโก สลากคฺคาโห โหติ? เตน สลากคฺคาหาปเกน ภิกฺขุนา เอกเมกสฺส ภิกฺขุโน อุปกณฺณเก อาโรเจตพฺพํ ‘อยํ เอวํวาทิสฺส สลากา, อยํ เอววาทิสฺส สลากา, ยํ อิจฺฉสิ, ตํ คณฺหาหี’ติฯ คหิเต วตฺตโพฺพ ‘มา จ กสฺสจิ อาโรเจหี’ติฯ สเจ ชานาติ ‘อธมฺมวาที พหุตรา’ติ, ‘ทุคฺคโห’ติ ปจฺจุกฺกฑฺฒิตพฺพํฯ สเจ ชา

นาติ ‘ธมฺมวาที พหุตรา’ติ, ‘สุคฺคโห’ติ สาเวตพฺพํฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, สกณฺณชปฺปโก สลากคฺคาโห โหตี’’ติฯ

เอตฺถ จ อลชฺชุสฺสนฺนาย (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๓๕) ปริสาย คูฬฺหโก สลากคฺคาโห กาตพฺโพ, ลชฺชุสฺสนฺนาย วิวฏโก, พาลุสฺสนฺนาย สกณฺณชปฺปโกติ เวทิตพฺพํฯ **ธมฺมวาทีนํ เยภุยฺยตายา**ติ ธมฺมวาทีนํ เอเกนปิ อธิกตาย, โก ปน วาโท ทฺวีหิ ตีหิฯ

“จตูหิ สมเถหิ สมฺมตี”ติ อิทํ สพฺพสงฺคาหกวเสน วุตฺตํ, ตตฺถ ปน ทฺวีหิ เอว วูปสมนํ ทฏฺฐพฺพํฯ **เอวํ วินิจฺฉิต**นฺติ สเจ อาปตฺติ นตฺถิ, อุโภ ขมาเปตฺวา, อถ อตฺถิ, อาปตฺตึ ทเสฺสตฺวา โรปนวเสน วินิจฺฉิตํฯ ปฏิกมฺมํ ปน อาปตฺตาธิกรณสมเถ ปรโต อาคมิสฺสตีติฯ น สมณสารุปฺปํ **อสฺสามณกํ,** สมเณหิ อกตฺตพฺพํ, ตสฺมิํ **อชฺฌาจาเร** วีติกฺกเม สติฯ

ปาราชิกสามนฺเตน วาติ ทุกฺกเฏน วา ถุลฺลจฺจเยน วาฯ เมถุนธมฺเม หิ ปาราชิกสามนฺตา นาม ทุกฺกฏํ โหติ, อทินฺนาทานาทีสุ ถุลฺลจฺจยํฯ **ปฏิจรโต**ติ ปฏิจฺฉาเทนฺตสฺสฯ **อจฺฉินฺนมูโล ภวิสฺสตี**ติ ปาราชิกํ อนาปโนฺน ภวิสฺสติ, สีลวา ภวิสฺสตีติ วุตฺตํ โหติฯ **สมฺมา วตฺติตฺวา**ติ วตฺตํ ปูเรตฺวาฯ **โอสารณํ ลภิสฺสตี**ติ กมฺมปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิํ ลภิสฺสติฯ

ตสฺสาติ อาปตฺตาธิกรณสฺสฯ **สมฺมุขาวินเยเนว วูปสโม นตฺถิ** ปฏิญฺญาย, ตถารูปาย ขนฺติยา วา วินา อวูปสมนโตฯ ยา ปน ปฏิญฺญาติ สมฺพโนฺธฯ

เอตฺถาติ อาปตฺติเทสนายํฯ **สิยา**ติ อวสฺสํฯ **กกฺขฬตฺตาย วาฬตฺตายา**ติ กกฺขฬภาวาย เจว วาฬภาวาย จฯ **ถุลฺลวชฺช**นฺติ ปาราชิกเญฺจว สงฺฆาทิเสสเญฺจฯ **คิหิปฺปฏิสํยุตฺต**นฺติ คิหีนํ หีเนน ขุํสนวมฺภนธมฺมิกปฺปฏิสฺสเวสุ อาปนฺนํ อาปตฺติํฯ

ยถานุรูปนฺติ ‘‘ทฺวีหิ สมเถหิ, ตีหิ, จตูหิ, เอเกนา’’ติ เอวํ วุตฺตนเยเนว ยถานุรูปํฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สมถาธิกาเรฯ **วินิจฺฉยนโย**ติ วินิจฺฉยนยมตฺตํฯ เตนาห **“วิตฺถาโร ปนา”**ติ อาทิฯ **อสฺสา**ติ วิตฺถารสฺสฯ **สมนฺตปาสาทิกายํ วุโตฺต**ติ สมนฺตปาสาทิกาย นาม วินยฏฺฐกถายํ วุโตฺตฯ ตสฺมา ตตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ

เอตฺตกนฺติ เอตํปรมํ, น อิโต ภิโยฺยฯ

อธิกรณสมถวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

ภิกฺขุปาติโมกฺขวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ภิกฺขุนีปาติโมกฺขวณฺณนา

ปาราชิกกณฺฑํ

นาโถ ภิกฺขุนีนํ หิตตฺถาย ยํ ปาติโมกฺขํ ปกาสยีติ สมฺพนฺโธฯ ตตฺถ **ปกาสยี**ติ เทสยิ, ปญฺญาปยีติ อตฺโถฯ

สาธารณปาราชิกํ

๑. เมถุนธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา

อภิลาปมตฺตนฺติ วจนมตฺตํ, น อตฺโถติ อธิปฺปาโยฯ **ลิงฺคเภทมตฺตน**ฺติ ปุริสลิงฺคํ อิตฺถิลิงฺคนฺติ วิเสสมตฺตํฯ **วิเสโส**ติ นานาตฺตํฯ **ฉนฺเทน เจวา**ติ เปเมน เจว, สิเนเหน เจวาติ อตฺถฯ **รุจิยา จา**ติ อิจฺฉาย จฯ **ปรํสิตายา**ติ ทูสิตายฯ ปริปุณฺณา อุปสมฺปทา ยสฺสา สา **ปริปุณฺณูปสมฺปทา,** อุภโตสเงฺฆน อุปสมฺปนฺนาติ อตฺโถฯ

เมถุนธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อสาธารณปาราชิกํ

๕. อุพฺภชาณุมณฺฑลสิกฺขาปทวณฺณนา

อุพฺภกปฺปรนฺติ ทุติยมหาสนฺธิโต อุทฺธํฯ **อิโต จิโต จ สญฺจรณ**นฺติ หตฺถสฺส วา กายสฺส วา ติริยํ อิโต จิโต จ สญฺจรณํฯ

เอกโตอวสฺสุเตติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๖๒) ภิกฺขุนิยา อวสฺสเว, ภิกฺขุนิยา กายสํสคฺคราเคน อวสฺสุตภาเว สตีติ อตฺโถฯ ภิกฺขุนิยา วเสเนว จ เอกโตอวสฺสุตภาโว คเหตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ **สมนฺตปาสาทิกายํ** (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๖๒) –

> ‘‘เอกโตอวสฺสุเตติ เอตฺถ กิญฺจาปิ ‘เอกโต’ติ อวิเสเสน วุตฺตํ, ตถาปิ ภิกฺขุนิยา เอว อวสฺสุเต สติ อยํ อาปตฺติเภโท วุโตฺตติ เวทิตโพฺพ’’ติฯ

ปุริสสฺส กายนฺติ ปุริสสฺส ยํ กญฺจิ กายํฯ **อุภโตอวสฺสุเตปี**ติ ภิกฺขุนิยา เจว ปุริสสฺส จ กายสํสคฺคราเคน อวสฺสุตภาเว สติปิฯ **กาเยนา**ติ ยถาปริจฺฉินฺเนน อตฺตโน กาเยนฯ **กายปฺปฏิพทฺธ**นฺติ ปุริสสฺส กายปฺปฏิพทฺธํฯ **อวเสสกาเยน วา**ติ ยถาปริจฺฉินฺนกายโต อวเสเสน กาเยน, อุพฺภกฺขกอโธชาณุมณฺฑลอโธกปฺปรสงฺขาเตน กาเยนาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตสฺส กาย**นฺติ อวสฺสุตสฺส ตสฺส ปุริสสฺส ยํ กญฺจิ กายํฯ ยถา เจตฺถ สยํ อามสนฺติยา ถุลฺลจฺจยํ, เอวํ ตสฺส อามสนํ สาทิยนฺติยาปีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ปุริสสฺส กายสํสคฺคราโค นตฺถี**ติ ปุริสสฺส เมถุนราโค, เคหสิตเปมํ, สุทฺธจิตฺตํ วาฯ **อวเสเส**ติ ปาราชิกเขตฺตโต อวเสเสฯ **กายปฺปฏิพเทฺธน กายปฺปฏิพทฺธาทิเภเท**ติ ‘‘กายปฺปฏิพเทฺธน กายปฺปฏิพทฺธํ อามสติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา’’ติ อาทิเก (ปาจิ. ๖๕๙, ๖๖๒) สพฺพวาเรฯ **‘‘อสญฺจิจฺจา’’**ติอาทีสุ วิรชฺฌิตฺวา วา อามสนฺติยา, อญฺญวิหิตาย วา, ‘‘อยํ ปุริโส’’ติ วา ‘‘อิตฺถี’’ติ วา อชานนฺติยา วา, เตน ผุฏฺฐายปิ ตํ ผสฺสํ อสฺสาทยนฺติยา วา อามสเนปิ สติ อนาปตฺติฯ

อุพฺภชาณุมณฺฑลสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. วชฺชปฺปฏิจฺฉาทิกาสิกฺขาปทวณฺณนา

ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปนฺนนฺติ ภิกฺขูหิ สาธารณานํ จตุนฺนํ, อสาธารณานํ จตุนฺนญฺจาติ อฏฺฐนฺนมญฺญตรํ อชฺฌาปนฺนํฯ อิทญฺจ ปาราชิกํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๖๖) ปจฺฉา ปญฺญตฺตํ, สงฺคีติการกาจริเยหิ ปน ปุริเมน สทฺธึ ยุคฬํ กตฺวา อิมสฺมึ โอกาเส ฐปิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ''อฏฺฐนฺนํ ปาราชิกานํ อญฺญตร''นฺติ (ปาจิ. ๖๖๖) วจนโต ปน วชฺชปฺปฏิจฺฉาทิกํ ยา ปฏิจฺฉาเทติ, สาปิ วชฺชปฺปฏิจฺฉาทิกา เอวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ กิญฺจาปิ วชฺชปฺปฏิจฺฉาทนํ เปมวเสน โหติ, ตถาปิ สิกฺขาปทวีติกฺกมจิตฺตํ โทมนสฺสเมว โหตีติ กตฺวา ทุกฺขเวทนํ โหตีติ **''ตตฺร หิ ปาจิตฺติยํ...เป. ... เสสํ ตาทิสเมวา''**ติ วุตฺตํฯ

วชฺชปฺปฏิจฺฉาทิกาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. อุกฺขิตฺตานุวตฺติกาสิกฺขาปทวณฺณนา

สตฺถุสาสเนนาติ ญตฺติสมฺปทาย เจว อนุสฺสาวนสมฺปทาย จฯ อิธ ปน โจทนาสารณาปุพฺพกเมว ญตฺติอนุสฺสาวนํ สตฺถุสาสนนฺติ อาห **''อิธาปี''**ติอาทิฯ **กรณ**นฺติ ญตฺติฏฺฐปนเญฺจว อนุสฺสาวนาวจนญฺจฯ **อนาทร**นฺติ ปุคฺคเล เจว ธมฺเม จ อาทรวิรหิตํฯ เตนาห **''เยนา''**ติอาทิฯ **ตตฺถ ปริยาปนฺนคเณ วา**ติ ตสฺมึ สเงฺฆ ปริยาปเนฺน สมฺพหุลปุคฺคลสงฺขาเต คเณ วาฯ **''สมฺมาวตฺตนาย อวตฺตมานนฺติ อโตฺถ''**ติ อิมินา อธิปฺปายโตฺถ วุโตฺตฯ **เอกกมฺมาทิเก**ติ เอกกมฺมเอกุเทฺทสสมสิกฺขาตายฯ **สห อยนภาเวนา**ติ สห วตฺตนภาเวนฯ สมาโน สํวาโส เอเตสนฺติ **สมานสํวาสกา**ฯ

อิทานิ เยน สํวาเสน เต ''สมานสํวาสกา''ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๖๙) วุตฺตา, โส สํวาโส ตสฺส อุกฺขิตฺตกสฺส เตหิ สทฺธึ นตฺถิ, เยหิ จ สทฺธึ ตสฺส โส สํวาโส นตฺถิ, น เตน เต ภิกฺขู อตฺตโน สหายา กตา โหนฺติ, ตสฺมา โส **อกตสหาโย** นามาติ อิมมตฺถํ ทเสฺสตุํ **''ยสฺส ปนา''**ติอาทิ วุตฺตํฯ เอวํ ปทวณฺณนํ กตฺวา อิทานิ อตฺถมตฺตํ ทเสฺสตุํ **''สมานสํวาสกภาวํ อนุปคตนฺติ อโตฺถ''**ติ วุตฺตํฯ กึ ตํ อนุวตฺตนนฺติ กสฺสจิ อาสงฺกา สิยาติ ตํ สรูปโต ทเสฺสโนฺต **''ยํทิฏฺฐิโก โส โหตี''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **โส**ติ โย อุกฺขิตฺตโก, โสฯ

อุกฺขิตฺตานุวตฺติกาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อฏฺฐวตฺถุกาสิกฺขาปทวณฺณนา

โลกสฺสาทมิตฺตสนฺถววเสนาติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๖๗๕) โลกสฺสาทสงฺขาตสฺส มิตฺตสนฺถวสฺส วเสนฯ กึ ตนฺติ อาห **''กายสํสคฺคราเคนา''**ติฯ กายสํสคฺคราเคเนว ตินฺตา อิธ อวสฺสุตา นาม, น เมถุนราเคนาติฯ กถเมตํ วิญฺญายตีติ อาห **''อยเมว หี''**ติอาทิฯ กึ ปเนตฺถ การณนฺติ อาห **''สมนฺตปาสาทิกายํ ปนสฺส วิจารณา กตา''**ติฯ ตตฺถายํ วิจารณา – เอตฺถ จ **อสทฺธโมฺม**ติ กายสํสโคฺค เวทิตโพฺพ, น เมถุนธโมฺมฯ น หิ เมถุนสฺส สามนฺตา ถุลฺลจฺจยํ โหติฯ ''วิญฺญู ปฏิพโล กายสํสคฺคํ สมาปชฺชิตุ''นฺติ (ปาจิ. ๖๗๖) วจนมฺปิ เจตฺถ สาธกนฺติฯ ยํ เยน กตํ, ตํ ตเสฺสว โหตีติฯ **ปุริสปุคฺคลสฺสา**ติ สามิวจนนฺติ ทเสฺสตุํ **''ยํ ปุริสปุคฺคเลนา''**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **หโตฺถ**ติ อตฺตโน หโตฺถฯ น เกวลเญฺจตฺถ **หตฺถคฺคหณ**นฺติ ''หโตฺถ นาม กปฺปรํ อุปาทาย ยาว อคฺคนขา''ติ (ปาจิ. ๖๗๖) วุตฺตสฺส หตฺถเสฺสว คหณํ, อถ โขตสฺส จ อญฺญสฺสปิ อปาราชิกเขตฺตสฺส คหณํ เอกชฺฌํ กตฺวา ''หตฺถคฺคหณ''นฺติ วุตฺตํฯ ตถา

สงฺฆาฏิกณฺณคฺคหณนฺติ น เกวลํ สงฺฆาฏิกณฺณเสฺสว คหณํ, อถ โข ตสฺส จ อญฺญสฺสปิ ยสฺส กสฺสจิ จีวรปฺปเทสสฺส คหณํ วุตฺตนฺติ ทเสฺสตุํ “**เอตฺถ จ ยสฺส กสฺสจี**”ติอาทิ วุตฺตํฯ **อิตฺถนฺนามํ ฐาน**นฺติ เอวํนามกํ ฐานํฯ “**ปฎิปาฎิยา วา อุปฺปฏิปาฎิยา วา ปูเรตฺวา**”ติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตํฯ ตสฺมา ปฎิปาฎิยา วา อุปฺปฏิปาฎิยา วา เอกนฺตริกาย วา เยน เตน นเยน ปูเรตฺวาติ อโตฺถฯ

ตา อาปตฺติโยติ ตา อาปนฺนา อาปตฺติโยฯ ยถา เจเกกสฺมึ วตฺถุสฺมึ เอวํ วิสุํ วิสุํ สตฺตสุ วตฺถูสุ สตฺตกฺขตฺตุมฺปิ วีติกฺกเนฺตสุ ตา อาปตฺติโย เทเสตฺวา มุจฺจติฯ **คณนูปิกา**ติ เทสิตคณนํ อุปคจฺฉติฯ **ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา**ติ ‘‘อญฺญํ วตฺถุํ อาปชฺชิสฺสามี’’ติ อุสฺสาหํ ฐเปตฺวาฯ

อฎฺฐวตฺถุกาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข ปาราชิกวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

สงฺฆาทิเสสกณฺฑํ

๑. อุสฺสยวาทิกาสิกฺขาปทวณฺณนา

มานุสฺสยวเสน โกธูสฺสยวเสนาติ พาหุลฺลนเยน วุตฺตํฯ เตเนว วกฺขติ ‘‘ติจิตฺตํ ติเวทนฺ’’นฺติฯ **อฑฺฑกรณตฺถายา**ติ เอตฺถ **อโฑฺฑ**ติ โวหาริกวินิจฺฉโย วุจฺจติฯ ยํ ปพฺพชิตา ‘‘อธิกรณ’’นฺติปิ วทนฺติ, ตสฺส กรณตฺถาย โวหาริกวินิจฺฉยตฺถายาติ วุตฺตํ โหติฯ **วีติกฺกมกฺขเณเยวา**ติ วตฺถุชฺฌาจารกฺขเณเยว, น ตติยาย สมนุภาสนายาติ อธิปฺปาโยฯ **ภิกฺขุนึ สงฺฆโต นิสฺสาเรตี**ติ อาปนฺนํ ภิกฺขุนึ ภิกฺขุนิสงฺฆมฺหา นิสฺสาเรติฯ เหตุมฺหิ จายํ กตฺตุโวหาโร ‘‘นิสฺสารณเหตุภูตธโมฺม ‘นิสฺสารณีโย’ติ วุโตฺต’’ติ กตฺวาฯ

ยตฺถ ฐิตายาติ อุปสฺสยภิกฺขาจารมคฺคาทีสุ ยสฺมึ ฐาเน ฐิตายฯ **ตโต ปฏฺฐาย คจฺฉนฺติยา**ติ ตโต ปฏฺฐาย โวหาริกานํ สนฺติกํ คจฺฉนฺติยาฯ **ทุติเย**ติ ทุติยาโรจเนฯ **เตนา**ติ อุปาสเกนฯ **เอวํ วุตฺตายา**ติ ‘‘มม จ ตว จ กถํ ตฺวํเยว อาโรเจหี’’ติ วุตฺตายฯ **อเญฺญน กถาเปตี**ติ กปฺปิยการเกน กถาเปติฯ **ยถา วา ตถา วา หิ อาโรจิยมาเน**ติ กปฺปิยการโก วา ภิกฺขุนิยา กถํ ปฐมํ อาโรเจตุ, อิตโร วา อตฺตโน กถํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๗๙)ฯ กปฺปิยการโก วา อุภินฺนมฺปิ กถํ, อิตโร วา อุภินฺนมฺปิ กถํ อาโรเจตูติ เอวํ ยถา ตถา อาโรจิยมาเนฯ **อุภินฺนมฺปิ ปน กถํ สุตฺวา**ติ ยถา ตถา วา อาโรจิตํ ปน อุภินฺนมฺปิ กถํ สุตฺวาฯ

อากฑฺฒิยมานา คจฺฉตีติ วุจฺจมานา โวหาริกานํ สนฺติกํ คจฺฉติ, อิมสฺส ‘‘ตสฺสา อนาปตฺตี’’ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ เอวํ เสเสสุปิฯ **รกฺขํ ยาจตี**ติ ธมฺมิกํ รกฺขํ ยาจติฯ อิทานิ ยถา ยาจิตา รกฺขา ธมฺมิกา โหติ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘อุปสฺสเย อเญฺญหิ กตํ อนาจารํ อโนทิสฺส อาจิกฺขนฺตี’’**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ อตีตํ อารพฺภ อตฺถิ โอทิสฺส อาจิกฺขนา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๗๙), อตฺถิ อโนทิสฺส อาจิกฺขนา, อนาคตํ อารพฺภาปิ อตฺถิ โอทิสฺส อาจิกฺขนา, อตฺถิ อโนทิสฺส อาจิกฺขนาฯ

กถํ **อตีตํ อารพฺภ โอทิสฺส อาจิกฺขนา** โหติ? ภิกฺขุนุปสฺสเย คามทารกา, ธุตฺตาทโย วา เย เกจิ อนาจารํ วา อาจรนฺติ, รุกฺขํ วา ฉินฺทนฺติ, ผลาผลํ วา หรนฺติ, ปริกฺขาเร วา อจฺฉินฺทนฺติฯ ภิกฺขุนี โวหาริเก อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘อมฺหากํ อุปสฺสเย อิทํ นาม กต’’นฺติ วทติฯ ‘‘เกนา’’ติ วุเตฺต ‘‘อสุเกน จ อสุเกน จา’’ติ อาจิกฺขติฯ เอวํ อตีตํ อารพฺภ โอทิสฺส อาจิกฺขนา โหติ, สา น วฏฺฏติฯ ตเญฺจ สุตฺวา เต โวหาริกา เตสํ ทณฺฑํ กโรนฺติ, สพฺพํ ภิกฺขุนิยา คีวา โหติฯ ‘‘ทณฺฑํ คณฺหิสฺสนฺตี’’ติ อธิปฺปาเยปิ สติ คีวาเยว โหติฯ สเจ ปน ตสฺส ‘‘ทณฺฑํ คณฺหถา’’ติ วทติ, ปญฺจมาสกมเตฺต คหิเต ปาราชิกํ โหติฯ

เตหิ ‘‘เกนา’’ติ วุเตฺต ปน ‘‘อสุเกนา’ติ วตฺตุํ อมฺหากํ น วฏฺฏติ, ตุเมฺหเยว ชานิสฺสถฯ เกวลญฺหิ มยํ รกฺขํ ยาจาม, ตํ โน เทถ, อวหฏภณฺฑมฺปิ อาหราเปถา’’ติ วตฺตพฺพํฯ เอวํ **อโนทิสฺส อาจิกฺขนา** โหติ, สา วฏฺฏติฯ เอวํ วุเตฺต สเจปิ เต โวหาริกา เต การเก คเวสิตฺวา เตสํ ทณฺฑํ กโรนฺติ, สพฺพํ สาปเตยฺยมฺปิ คหิตํ, ภิกฺขุนิยา เนว คีวา, น อาปตฺติฯ

ปริกฺขารํ หรเนฺต ทิสฺวา เตสํ อนตฺถกามตาย ‘‘โจโร โจโร’’ติ วตฺตุมฺปิ น วฏฺฏติฯ เอวํ วุเตฺตปิ หิ ยํ เตสํ ทณฺฑํ กโรนฺติ, สพฺพํ ภิกฺขุนิยา คีวา โหติฯ อตฺตโน วจนกรํ ปน ‘‘อิมินา เม ปริกฺขาโร คหิโต, ตํ อาหราเปหิ, มา จสฺส ทณฺฑํ กโรถา’’ติ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ ทาสทาสิวาปิอาทีนํ อตฺถาย อฑฺฑํ กโรนฺติ, อยํ อกปฺปิยอโฑฺฑ นาม, น วฏฺฏติฯ

กถํ **อนาคตํ อารพฺภ โอทิสฺส อาจิกฺขนา** โหติ? วุตฺตนเยเนว ปเรหิ อนาจาราทีสุ กเตสุ ภิกฺขุนี โวหาริเก เอวํ วทติ ‘‘อมฺหากํ อุปสฺสเย อิทญฺจิทญฺจ กโรนฺติ, รกฺขํ โน เทถ อายตึ อกรณตฺถายา’’ติฯ ‘‘เกน เอวํ กต’’นฺติ วุตฺเต ‘‘อสุเกน จ อสุเกน จา’’ติ อาจิกฺขติฯ เอวํ อนาคตํ อารพฺภ โอทิสฺส อาจิกฺขนา โหติ, สาปิ น วฏฺฏติฯ เตสญฺหิ ทเณฺฑ กเต ปุริมนเยเนว สพฺพํ ภิกฺขุนิยา คีวาฯ เสสํ ปุริมสทิสเมวฯ

สเจ ปน โวหาริกา ภิกฺขุนุปสฺสเย เอวรูปํ อนาจารํ กโรนฺตานํ ‘‘อิมํ นาม ทณฺฑํ กโรมา’’ติ เภริํ จราเปตฺวา อาณาย อติฏฺฐมาเน ปริเยสิตฺวา ทณฺฑํ กโรนฺติ, ภิกฺขุนิยา เนว คีวา, น อาปตฺติฯ

โย จายํ ภิกฺขุนีนํ วุตฺโต, ภิกฺขูนมฺปิ เอเสว นโยฯ ภิกฺขุโนปิ หิ โอทิสฺส อาจิกฺขนา น วฏฺฏติ, ยํ ตถา อาจิกฺขิเต เตสํ ทณฺฑํ กโรนฺติ, ตํ สพฺพํ คีวา โหติฯ วุตฺตนเยเนว ทณฺฑํ คณฺหาเปนฺตสฺส ปาราชิกํฯ โย ปน ‘‘ทณฺฑํ กริสฺสนฺตี’’ติ ชานนฺโตปิ อโนทิสฺส กเถติ, เต จ ปริเยสิตฺวา ทณฺฑํ กโรนฺติเยว, น โทโสฯ วิหารสีมาย รุกฺขาทีนิ ฉินฺทนฺตานํ วาสิผรสุอาทีนิ คเหตฺวา ปาสาเณ โกเฏฺฏนฺติ, น วฏฺฏติฯ สเจ ธารา ภิชฺชติ, การาเปตฺวา ทาตพฺพาฯ อุปธาวิตฺวา เตสํ ปริกฺขาเร คณฺหนฺติ, ตมฺปิ น กาตพฺพํฯ ลหุปริวตฺตญฺหิ จิตฺตํ, เถยฺยเจตนาย อุปฺปนฺนาย มูลเจฺฉชฺชมฺปิ คเจฺฉยฺยฯ

อุสฺสยวาทิกาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. โจริวุฏฺฐาปิกาสิกฺขาปทวณฺณนา

มลฺลคณภฏิปุตฺตคณาทิกนฺติอาทีสุ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๖๘๓) **มลฺลคโณ** นาม นารายนภตฺติโก ตตฺถ ตตฺถ ปานียฏฺฐปนโปกฺขรณิขณนาทิปุญฺญกมฺมการโก คโณฯ **ภฏิปุตฺตคโณ** นาม กุมารภตฺติกคโณฯ **ธมฺมคโณ**ติ สาสนภตฺติโก อเนกปฺปการปุญฺญกมฺมการโก คโณฯ **คนฺธิกเสณี**ติ อเนกปฺปการสุคนฺธิวิกติการโก คโณฯ **ทุสฺสิกเสณี**ติ ทุสฺสวาณิชสมูโห, เปสการคโณติ อโตฺถฯ

วุฏฺฐาเปนฺติยาติ อุปสมฺปาเทนฺติยาฯ เกนจิ กรณีเยน ปกฺกนฺตาสุ ภิกฺขุนีสุ อคนฺตฺวา ขณฺฑสีมํ ยถานิสินฺนฏฺฐาเนเยว อตฺตโน นิสฺสิตกปริสาย สทฺธิํ วุฏฺฐาเปนฺติยา วาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๖๘๓), อญฺญํ สีมํ วา นทิํ วา คนฺตฺวา วุฏฺฐาเปนฺติยา กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาตีติ อาห **‘‘โจริวุฏฺฐาปนสมุฏฺฐาน’’**นฺติฯ อนาปุจฺฉา วุฏฺฐาปนวเสน **กิริยากิริยํ**ฯ ปณฺณตฺติํ อชานนฺตา อริยาปิ วุฏฺฐาเปนฺตีติ วา กมฺมวาจาปริโยสาเน อาปตฺติกฺขเณ วิปากาพฺยากตสมงฺคิตาวเสน วา **ติจิตฺตํ**ฯ

โจริวุฏฺฐาปิกาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. เอกคามนฺตรคมนสิกฺขาปทวณฺณนา

อโญฺญ คาโม **คามนฺตรํฯ นทิปาร**นฺติ นทิยา ปาริมตีรํฯ ‘‘คามนฺตรํ คเจฺฉยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๖๘๗, ๖๙๑) วุตฺตตฺตา อญฺญสฺมิํ คาเมเยว อาปตฺติ, น สกคาเมติ อาห **‘‘สกคามโต ตาวา’’**ติอาทิฯ **ปริเกฺขเป วา อุปจาเร วา อติกฺกเนฺต**ติ ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขเป วา อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐาเน วา อติกฺกเนฺตฯ **ทุติเยน อติกฺกนฺตมเตฺต**ติ ทุติเยน ปาเทน อิตรสฺส คามสฺส ปริเกฺขเป วา อุปจาเร วา อติกฺกนฺตมเตฺตฯ เยสุ ปน โปตฺถเกสุ

‘‘เอเกน ปาเทน อิตรสฺส คามสฺส ปริเกฺขเป วา อติกฺกเนฺต, อุปจาเร วา โอกฺกเนฺต ถุลฺลจฺจยํ, ทุติเยน อติกฺกนฺตมเตฺต, โอกฺกนฺตมเตฺต วา สงฺฆาทิเสโส’’ติ ปาโฐ ทิสฺสติ, ตตฺถ ‘‘โอกฺกเนฺต, โอกฺกนฺตมเตฺต วา’’ติ เอตานิ เทฺว ปทานิ ปาฬิยา วิรุชฺฌนฺติฯ ‘‘อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ อติกฺกาเมนฺติยา’’ติ (ปาจิ. ๖๙๒) หิ ปาฬิฯ ตถา **สมนฺตปาสาทิกายปิ** วิรุชฺฌนฺติฯ ตตฺถ หิ –

> ‘‘ปริเกฺขปารหฏฺฐานํ เอเกน ปาเทน อติกฺกมติ, ถุลฺลจฺจยํฯ ทุติเยน อติกฺกนฺตมเตฺต สงฺฆาทิเสโสฯ อปิเจตฺถ สกคามโต…เป.… เอเกน ปาเทน อิตรสฺส คามสฺส ปริเกฺขเป วา อุปจาเรวา อติกฺกนฺตมเตฺต ถุลฺลจฺจยํ, ทุติเยน อติกฺกนฺตมเตฺต สงฺฆาทิเสโส’’ติ –

วุตฺตํฯ ‘‘ปฐมํ ปาทํ อติกฺกาเมนฺติยา’’ติอาทิวจนโต (ปาจิ. ๖๙๒) ปทสา คมนเมว อิธาธิเปฺปตนฺติ อาห **‘‘ปทสา ปวิสนฺติยา อาปตฺตี’’**ติฯ อิมินา สเจปิ หตฺถิปิฏฺฐิอาทีหิ วา อิทฺธิยา วา ปวิสติ, วฏฺฏติเยวาติ ทเสฺสติฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน **สมนฺตปาสาทิกาย** (ปาจิ. อฎฺฐ. ๖๙๒) วุโตฺตติ อธิปฺปาโยฯ

นทิปารคมเน วุตฺตลกฺขณาย นทิยาติ ‘‘นที นาม ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ยตฺถ กตฺถจิ อุตฺตรนฺติยา อนฺตรวาสโก เตมิยตี’’ติ (ปาจิ. ๖๙๒) **นทิปารคมนวิภเงฺค** วุตฺตลกฺขณาย นทิยาฯ นทิปารคมนวิภโงฺค หิ อิธ **นทิปารคมน**สเทฺทน วุโตฺตฯ **ปุน โอริมตีรเมว ปจฺจุตฺตรนฺติยา วา**ติ ปรตีรํ คนฺตุกามตาย โอติณฺณตฺตา วุตฺตํฯ อิตริสฺสา ปน อยํ ปกฺกนฺตฎฺฐาเน ฐิตา โหติ, ตสฺมา ปรตีรํ คจฺฉนฺติยา อนาปตฺติฯ สเจ สชฺฌายํ วา ปธานํ วา อญฺญํ วา กิญฺจิ กมฺมํ กุรฺมานา ‘‘ปุเร อรุเณเยว ทุติยิกาย สนฺติกํ คมิสฺสามี’’ติ (ปาจิ. อฎฺฐ. ๖๙๒) อาโภคํ กโรติ, อชานนฺติยา เอว ตสฺสา อรุโณ อุคฺคจฺฉติ , อนาปตฺตีติ อาห **‘‘ปุเร อรุเณเยวา’’**ติอาทิฯ อถ ปน ‘‘ยาว อรุณุคฺคมนา อิเธว ภวิสฺสามี’’ติ วา อนาโภเคน วา วิหารสฺส เอกเทเส อจฺฉติ, ทุติยิกาย หตฺถปาสํ น โอตรติ, อรุณุคฺคมเน สงฺฆาทิเสโสฯ หตฺถปาโสเยว หิ อิธ ปมาณํฯ หตฺถปาสาติกฺกเม เอกคโพฺภปิ น รกฺขติฯ เตนาห **‘‘เอกคเพฺภ…เป.… อาปตฺตี’’**ติฯ

ทสฺสนูปจารํ วา สวนูปจารํ วาติ เอตฺถ **ทสฺสนูปจาโร** นาม ยตฺถ ฐิตํ ทุติยิกา ปสฺสติฯ **สวนูปจาโร** นาม ยตฺถ ฐิตา มคฺคมูฬฺหสเทฺทน วิย, ธมฺมสฺสวนาโรจนสเทฺทน วิย จ ‘‘อเยฺย’’ติ สทฺทายนฺติยา สทฺทํ สุณาติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา โอหียนํ นาม ทสฺสนูปจารสวนูปจารานมญฺญตรสฺส วิชหนํ, ตสฺมาฯ อโนฺตคาเม ปน โอหียนํ วฏฺฏตีติ อาห **‘‘อินฺทขีลาติกฺกมโต ปฏฺฐายา’’**ติ อาทิฯ ตตฺถ **อินฺทขีลาติกฺกมโต**ติ อุมฺมาราติกฺกมโตฯ **พหิคาเม**ติ คามสฺส พหิปเทเสฯ มคฺคมูฬฺหา อุจฺจาสทฺทํ กโรนฺตีติ อาห **‘‘มคฺคมูฬฺหสเทฺทน วิยา’’**ติฯ มคฺคมูฬฺหํ อวฺหายนฺตสฺส สเทฺทน วิยาติปิ วทนฺติฯ **สทฺทายนฺติยา**ติ สทฺทํ กโรนฺติยาฯ **‘‘สทฺทสฺสวนาติกฺกเม อาปตฺติเยวา’’**ติ อิมินา ทสฺสนูปจาโร เอวรูเป สวนูปจาเร วิชหิเต น รกฺขติ, ชหิตมเตฺตว อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสาติ ทเสฺสติฯ

มคฺคํ คจฺฉนฺตีติ เอกมคฺคํ คจฺฉนฺติฯ สเจ ปุริมาโย อเญฺญน มเคฺคน คจฺฉนฺติ, ปกฺกนฺตา นาม โหนฺติ, อนาปตฺติเยวฯ ทฺวินฺนํ คจฺฉนฺตีนํ เอกา อนุพนฺธิตุํ อสโกฺกนฺตี ‘‘คจฺฉตุ อย’’นฺติ โอหียติ, อิตราปิ ‘‘โอหียตุ อย’’นฺติ คจฺฉติ, ทฺวินฺนมฺปิ อาปตฺติฯ สเจ ปน คจฺฉนฺตีสุ ปุริมาปิ อญฺญํ มคฺคํ คณฺหาติ, ปจฺฉิมาปิ อญฺญํ, เอกา เอกิสฺสา ปกฺกนฺตฎฺฐาเน ติฏฺฐติ, ทฺวินฺนมฺปิ อนาปตฺติฯ

“สงฺฆาทิเสสา จตุโร”ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๗๙) อยํ ปโฌฺห อรุณุคฺคมเน คามนฺตรปริยาปนฺนํ นทิปารํ โอกฺกนฺตภิกฺขุนึ สนฺธาย วุตฺโตฯ สา หิ สกคามโต ปจฺจูสสมเย นิกฺขมิตฺวา อรุณุคฺคมนกาเล วุตฺตปฺปการํ นทิปารํ โอกฺกนฺตมตฺตาว รตฺติวิปฺปวาสคามนฺตรนทิปารคมนคณมฺหาโอหียนลกฺขเณ เอกปฺปหาเรเนว จตุโร สงฺฆาทิเสเส อาปชฺชติฯ

ปกฺขสงฺกนฺตาย วาติ ติตฺถายตนํ สงฺกนฺตายฯ **อนนฺตราเยนา**ติ หตฺถิโมจนาทิอนฺตรายํ วินาฯ

เอกคามนฺตรคมนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. อุกฺขิตฺตกโอสารณสิกฺขาปทวณฺณนา

ตเสฺสว การกสงฺฆสฺสาติ โย อุเกฺขปนียกมฺมการโก คโณ, ตเสฺสว การกสงฺฆสฺสฯ **วเตฺต วา วตฺตนฺติ**นฺติ เตจตฺตาลีสปฺปเภเท เนตฺถารวเตฺต วตฺตมานํฯ

อุกฺขิตฺตกโอสารณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. โภชนปฺปฏิคฺคหณปฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

เอกโตอวสฺสุเตติ ปุคฺคลสฺส วา ภิกฺขุนิยา วา อวสฺสุเตฯ **มหาปจฺจริยํ** ปเนตฺถ ‘‘ภิกฺขุนิยา อวสฺสุตภาเวติ ทฏฺฐพฺพ’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๗๐๑) วุตฺตํฯ ตํ ‘‘อนวสฺสุโตติ ชานนฺตี ปฏิคฺคณฺหาตี’’ติ (ปาจิ. ๗๐๓) อิมาย ปาฬิยา น สเมติฯ ยทิ หิ ปุคฺคลสฺส อวสฺสุตภาโว นปฺปมาณํ, กึ ‘‘อนวสฺสุโตติ ชานนฺตี’’ติ อิมินา วจเนน, ‘‘อนาปตฺติ อุภโตอนวสฺสุตา โหนฺติ, อนวสฺสุตา ปฏิคฺคณฺหาตี’’ติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพํ สิยาฯ **อุโภสุ อนวสฺสุเตสู**ติ ปุคฺคโล เจว ภิกฺขุนี จาติ อุโภสุ อนวสฺสุเตสุ คณฺหนฺติยา สพฺพถาปิ อนาปตฺติฯ **“อนวสฺสุโต”ติ วา ญตฺวา คณฺหนฺติยา**ติ สยํ อนวสฺสุตา สมานา อวสฺสุเตปิ ‘‘อนวสฺสุโต อย’’นฺติ สญฺญาย ตสฺส หตฺถโต ปฏิคฺคณฺหนฺติยาฯ อถ สยํ อนวสฺสุตาปิ อญฺญํ อวสฺสุตํ วา อนวสฺสุตํ วา ‘‘อวสฺสุโต’’ติ ญตฺวา ปฏิคฺคณฺหาติ, ทุกฺกฏเมวฯ วุตฺตเญฺหตํ **อนนฺตรสิกฺขาปเท** ‘‘กิสฺส ตฺวํ, อเยฺย, น ปฏิคฺคณฺหาสีติ, อวสฺสุตา, อเยฺยติ, ตฺวํ ปน, อเยฺย, อวสฺสุตาติ, นาหํ, อเยฺย, อวสฺสุตา’’ติฯ

โภชนปฺปฏิคฺคหณปฐมสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. โภชนปฺปฏิคฺคหณทุติยสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุกฺกฏาทิกา สงฺฆาทิเสสปริโยสานา อาปตฺติโย อิมินา สิกฺขาปเทน อุโยฺยชิกาเยว, อิตริสฺสา ปน อาปตฺติเภโท ปฐมสิกฺขาปเทนาติ อาห **“สา เอวํ อุโยฺยชเนนา”**ติอาทิฯ

กุลานุทฺทยตายาติ กุลานุกมฺปกตายฯ

โภชนปฺปฏิคฺคหณทุติยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗-๑๓. สญฺจริตฺตาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

สตฺตมาทีนิ อุตฺตานตฺถาเนวฯ

สญฺจริตฺตาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๔-๑๗. สงฺฆเภทกาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

ภิกฺขุนี สงฺฆํ น ภินฺทตีติ กมฺมํ, อุเทฺทโส จาติ ทฺวีหิ เภโท, โส ตาย สทฺธึ นตฺถีติ ภิกฺขุนี สงฺฆํ น ภินฺทติฯ น เกวลํ ปริวาสาภาโวเยวาติ อาห **“ฉาทนปจฺจยาปี”**ติอาทิฯ เอตฺถ จ **“ฉาทนปจฺจยาปิ น ทุกฺกฏํ อาปชฺชตี”**ติ ปาโฐ ทฏฺฐโพฺพ, ฉาทนปจฺจยาปิ ทุกฺกฏํ น อาปชฺชตีติ อโตฺถฯ เอวญฺจ กตฺวา –

> ‘‘อาปชฺชติ ครุกํ สาวเสสํ;
> ฉาเทติ อนาทริยํ ปฏิจฺจ;
> น ภิกฺขุนี โน จ ผุเสยฺย วชฺชํ;
> ปญฺหาเมสา กุสเลหิ จินฺติตา’’ติฯ (ปริ. ๔๘๑) –

เอตฺถ ภิกฺขุนินิเสโธ อุปฺปโนฺน โหติฯ เยสุ ปน โปตฺถเกสุ ‘‘ฉาทนปจฺจยา ปน ทุกฺกฏํ อาปชฺชตี’’ติ วินา **น**-การํ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส ปมาทเลโขติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ปริวาโส นาม นตฺถิ, ตสฺมาฯ **อตฺตโน สีมํ โสเธตฺวา วิหารสีมาย วา**ติ วิหาเร พทฺธสีมเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ **โสเธตุํ อสโกฺกนฺตีหี**ติ วิหารสีมํ โสเธตุํ อสโกฺกนฺตีหิฯ

มุขมตฺตนิทสฺสนนฺติ ปเวโสปายมตฺตนิทสฺสนํฯ เอตฺถาห – อถ กสฺมา ยถา ภิกฺขุมานตฺตกถาย ‘‘ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปโต, อปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐานโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมฺมา’’ติ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิคมนวณฺณนา) วุตฺตํ, เอวมวตฺวา **“คามูปจารโต จ ภิกฺขูนํ วิหารูปจารโต จ เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา”**ติ อิธ วุตฺตนฺติ? ตตฺร เจเก วทนฺติ ‘‘ภิกฺขูนํ วุตฺตปฺปการํ ปเทสํ อติกฺกมิตฺวา คาเมปิ ตํ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ, ภิกฺขุนีนํ ปน คาเม น วฏฺฏติ, ตสฺมา เอวํ วุตฺต’’นฺติฯ อปเร ปน ภณนฺติ ‘‘ภิกฺขูนมฺปิ คาเม น วฏฺฏติ, ภิกฺขุวิหาโร นาม ปุเพฺพเยว คามูปจารํ อติกฺกมิตฺวา ติฏฺฐติ , ตสฺมา คามํ อวตฺวา วิหารูปจารเมว เหฏฺฐา วุตฺตํฯ ภิกฺขุนีนํ ปน วิหาโร คาเมเยว, น พหิ, ตสฺมา คามูปจารญฺจ วิหารูปจารญฺจ อุภยเมเวตฺถ ทสฺสิตํฯ ตสฺมา อุภยตฺถาปิ อตฺถโต นานาตฺตํ นตฺถี’’ติฯ วีมํสิตฺวา ยเญฺจตฺถ ยุชฺชติ, ตํ คเหตพฺพํฯ

ตโต ปฏฺฐายาติ อาโรจิตกาลโต ปฏฺฐายฯ

สงฺฆเภทกาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข สงฺฆาทิเสสวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิสฺสคฺคิยกณฺฑํ

๑. ปตฺตวโคฺค

๑. ปตฺตสนฺนิจยสิกฺขาปทวณฺณนา

ปฐมํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ปตฺตสนฺนิจยสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อกาลจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา

ยํ อตฺตนา ลทฺธํ, ตํ นิสฺสคฺคิยํ โหตีติ ยํ จีวรํ ภาชาปิตาย อตฺตนา ลทฺธํ, ตเมว นิสฺสคฺคิยํ โหติ, ตํ วินยกมฺมํ กตฺวาปิ อตฺตนา น ลพฺภติฯ เตนาห **''นิสฺสฏฺฐ''**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **นิสฺสฏฺฐํ ปฏิลภิตฺวาปี**ติ ''อยฺยาย, ทมฺมี''ติ เอวํ นิสฺสฏฺฐํ ปฏิลภิตฺวาปิฯ **ยถาทาเนเยว อุปเนตพฺพ**นฺติ ยถา ทายเกหิ ทินฺนํ, ตเถว อุปเนตพฺพํ, อกาลจีวรปเกฺขเยว ฐเปตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

อกาลจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. จีวรปริวตฺตนสิกฺขาปทวณฺณนา

เมตนฺติ เม เอตํฯ สกสญฺญาย คหิตตฺตา ปาจิตฺติยเญฺจว ทุกฺกฏญฺจ วุตฺตํ, อิตรถา ภณฺฑเคฺฆน กาเรตพฺพํฯ

จีวรปริวตฺตนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. อญฺญวิญฺญาปนสิกฺขาปทวณฺณนา

ปฏิลาเภนาติ ปฐมวิญฺญตฺติโต อูนตรสฺสาปิ อญฺญสฺส ปฏิลาเภนฯ

ตสฺมิํ อปฺปโหเนฺต ปุน ตเญฺญวาติ ยํ ปฐมํ วิญฺญตฺตํ, โถกตฺตา ตสฺมิํ อปฺปโหเนฺต ปุน ตเญฺญว วิญฺญาเปนฺติยาติ อโตฺถฯ **อเญฺญน**ปิ อเตฺถ สตี ติ ปฐมํ วิญฺญตฺติโต อเญฺญนปิ อ เตฺถ สติฯ **เตน สทฺธิํ อญฺญญฺจา**ติ ยํ ปฐมํ วิญฺญตฺตํ, เตน สทฺธิํ อญฺญญฺจฯ กิํ วุตฺตํ โหติ? สเจ ปฐมํ สปฺปิ วิญฺญตฺตํ, ''ยมกํ ปจิตพฺพ''นฺติ จ เวเชฺชน วุตฺตตฺตา เตเลนาปิ อโตฺถ โหติฯ ตโต ''เตเลนาปิ เม อโตฺถ''ติ เอวมาทินา อญฺญญฺจ วิญฺญาเปนฺติยาติ วุตฺตํ โหติฯ **อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา**ติ ''สเจ กหาปณสฺส สปฺปิ อาภตํ โหติ, อิมินา มูเลน ทฺวิคุณํ เตลํ ลพฺภติ, เตเลนาปิ จ อิทํ กิจฺจํ นิปฺปชฺชติ, ตสฺมา เตลํ อาหรา''ติ เอวํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวาฯ

อญฺญวิญฺญาปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. อญฺญเจตาปนสิกฺขาปทวณฺณนา

ตโต อญฺญํ เจตาเปยฺยาติ ปฐมํ เจตาปิตโต ยํ กิญฺจิ อญฺญํ เจตาเปยฺยฯ

อญฺญเจตาปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. ปฐมสงฺฆิกเจตาปนสิกฺขาปทวณฺณนา

อญฺญสฺสตฺถาย ทินฺเนนาติ ยํ เจตาเปติ, ตโต อญฺญสฺสตฺถาย ทินฺเนนฯ **อญฺญุทฺทิสิเกนา**ติ ปุริมเสฺสวตฺถทีปนํฯ

เสสกํ อุปเนนฺติยาติ ยทตฺถาย ทินฺนํ, ตํ เจตาเปตฺวา อวเสสํ อญฺญสฺสตฺถาย อุปเนนฺติยาฯ **สามิเก อปโลเกตฺวา**ติ ทายเก อาปุจฺฉิตฺวาฯ **เอวรูปาสู อาปทาสุ อุปเนนฺตีน**นฺติ เอวรูเปสุ อุปทฺทเวสุ อญฺญสฺส ยสฺส กสฺสจิ อตฺถาย อุปเนนฺตีนํฯ

ปฐมสงฺฆิกเจตาปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. ทุติยสงฺฆิกเจตาปนสิกฺขาปทวณฺณนา

น เกวลํ เตเนว ปริกฺขาเรนาติ อาห **“สยํ ยาจิตเกนาปี”**ติฯ วุตฺตเญฺหตํ ปาฬิยํ ‘‘ภิกฺขุนิโย เตน จ ปริกฺขาเรน สยมฺปิ ยาจิตฺวา เภสชฺชํ เจตาเปตฺวา ปริภุญฺชิํสู’’ติ (ปาจิ. ๗๖๓)ฯ มาติกายํ ปน คมฺยมานตฺตา ปิ-สโทฺท นปฺปยุโตฺตฯ คมฺยมานตฺถสฺส หิ สทฺทสฺส ปโยคํ ปติ กามจาโรติ ยุตฺติฯ

ทุติยสงฺฆิกเจตาปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘-๙-๑๐. ปฐมคณิกเจตาปนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

อฏฺฐมนวมทสมานิ อุตฺตานตฺถาเนวฯ

ปฐมคณิกเจตาปนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปตฺตวโคฺค ปฐโมฯ

๒. จีวรวโคฺค

๑๑. ครุปาวุรณสิกฺขาปทวณฺณนา

ยสฺมา ปวาริตฏฺฐาเน วิญฺญตฺติ นาม น ปฏิเสเธตพฺพา, ตสฺมา ภควา ธมฺมนิมนฺตนวเสน ปวาริตฏฺฐาเน ‘‘วเทถาเยฺย, เยนโตฺถ’’ติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๗๘๔) วุตฺตาย จตุกฺกํส ปรมํ วิญฺญาเปตพฺพนฺติ ปริเจฺฉทํ ทเสฺสตีติ เวทิตพฺพํฯ เตเนว **“เจตาเปตพฺพนฺติ ฐเปตฺวา สหธมฺมิเก จ ญาตกปฺปวาริเต จ อเญฺญน กิสฺมิญฺจิเทว คุเณ ปริตุเฏฺฐน ‘วเทถาเยฺย, เยนโตฺถ’ติ วุตฺตาย วิญฺญาเปตพฺพ”**นฺติ วุตฺตํฯ **ราชาน**นฺติ ปเสนทิโกสลราชานํฯ

ครุปาวุรณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. ลหุปาวุรณสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุติยํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ลหุปาวุรณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จีวรวโคฺค ทุติโยฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสาย ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข นิสฺสคฺคิยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาจิตฺติยกณฺฑํ

๑. ลสุณวคฺค

๑. ลสุณสิกฺขาปทวณฺณนา

“ลสุณ”นฺติ กิญฺจาปิ อวิเสเสน วุตฺตํ, ตถาปิ มคเธสุ ชาตํ ลสุณเมว อิธาธิเปฺปตํ, ตมฺปิ ภณฺฑิกลสุณเมวาติ อาห **มคธรเฏฺฐ ชาต**”นฺติอาทิฯ

ภณฺฑิกลสุณนฺติ โปฏฺฏลิกลสุณเมว, สมฺปุณฺณมิญฺชานเมตํ อธิวจนํฯ เตนาห **“น เอก ทฺวิติมิญฺชก**”นฺติฯ **อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร**ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๗๙๕) เอตฺถ สเจ เทฺว ตโย ภณฺฑิเก เอกโตเยว สงฺขาทิตฺวา อโชฺฌหรติ, เอกํ ปาจิตฺติยํฯ ภญฺชิตฺวา เอเกกมิญฺชกํ ขาทนฺติยา ปน ปโยคคณนาย ปาจิตฺติยานิฯ

ปลณฺฑุกาทีนํ วเณฺณน วา มิญฺชาย วา นานาตฺตํ เวทิตพฺพํ – วเณฺณน ตาว **ปลณฺฑุโก** นาม ปณฺฑุวโณฺณ โหติ, **ภญฺชนโก** โลหิตวโณฺณ, **หริตโก** หริตปณฺณวโณฺณฯ มิญฺชาย ปน ปลณฺฑุกสฺส เอกา มิญฺชา โหติ, ภญฺชนกสฺส เทฺว, หริตกสฺส ติโสฺสฯ **จาปลสุโณ** อมิญฺชโกฯ องฺกุรมตฺตเมว หิ ตสฺส โหติฯ **มหาปจฺจริยา**ทีสุ ปน ‘‘ปลณฺฑุกสฺส ตีณิ มิญฺชานิ, ภญฺชนกสฺส เทฺว, หริตกสฺส เอก’’นฺติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๗๙๗) วุตฺตํฯ เอเต ปลณฺฑุกาทโย สภาเวเนว วฏฺฏนฺติฯ สูปสมฺปากาทีสุ ปน มาคธกมฺปิ วฏฺฏติฯ ตญฺหิ ปจฺจมาเนสุ มุคฺคสูปาทีสุ วา มจฺฉมํสวิกติยา วา เตเล วา พทรสาฬวาทีสุ วา อมฺพิลสากาทีสุ วา อุตฺตริภงฺคสุ วา ยตฺถ กตฺถจิ อนฺตมโส ยาคุภเตฺตปิ ปกฺขิตฺตํ วฏฺฏติฯ **พทรสาฬวํ** (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๗๙๓-๗๙๗) นาม พทรผลานิ สุกฺขาเปตฺวา จุเณฺณตฺวา กตฺตพฺพา ขาทนียวิกติฯ

ลสุณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. สมฺพาธโลมสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘ปฏิจฺฉโนฺนกาเส’’ติ เอตสฺส วิภาคทสฺสนตฺถํ **“อุปกจฺฉเกสุ จ มุตฺตกรเณ จาติ อโตฺถ**”ติ วุตฺตํฯ

อาพาธปจฺจยาติ กณฺฑุกจฺฉุอาทิอาพาธปจฺจยา สํหราเปนฺติยา อนาปตฺติฯ ‘‘ภิกฺขุสฺส เอตฺถ จ ลสุเณ จ ทุกฺกฏ’’นฺติ (วชิร. ฏี. ปาจิตฺติย ๘๐๐) โปราณาฯ

สมฺพาธโลมสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ตลฆาตกสิกฺขาปทวณฺณนา

ตลฆาตเกติ มตฺถเก ปหารทาเน, ตญฺจ โข ตลํ ‘‘มุตฺตกรเณ ปหารํ เทตี’’ติ (ปาจิ. ๘๐๔) **ปทภาชนิยํ**วุตฺตตฺตา ‘‘มุตฺตกรณสฺสา’’ติ วิญฺญายตีติ อาห **“มุตฺตกรณสฺส ตลฆาตเน**”ติฯ **ปุริมนเยเนว สาณตฺติก**นฺติ อตฺตโน อตฺถาย อญฺญํ อาณาเปนฺติยา สาณตฺติกํฯ

ตลฆาตกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. ชตุมฎฺฐกสิกฺขาปทวณฺณนา

วตฺถุวเสเนตํ วุตฺตนฺติ ‘‘ชตุมฎฺฐเก’’ติ เอตํ นิทานวเสน อุปฺปนฺนสฺส วตฺถุโน วเสเนว วุตฺตํฯ ยํ กิญฺจิ ปน ทณฺฑกํ ปเวเสนฺติยา อาปตฺติเยวฯ เตนาห **‘‘กามราเคน ปนา’’**ติอาทิฯ

ชตุมฎฺฐกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๕. อุทกสุทฺธิกสิกฺขาปทวณฺณนา

อาหาตพฺพนฺติ ปเวเสตพฺพํฯ **อคฺคปพฺพ**นฺติ เกสคฺคมตฺตมฺปิ อคฺคปพฺพํฯ **ตติยํ ปพฺพํ ปเวเสตี**ติ เกสคฺคมตฺตมฺปิ ตติยํ ปพฺพํ ปเวเสติฯ วุตฺตเญฺหตํ **สมนฺตปาสาทิกายํ** (ปาจิ. อฎฺฐ. ๘๑๒) ‘‘คมฺภีรโต ทฺวินฺนํ ปพฺพานํ อุปริ เกสคฺคมตฺตมฺปิ ปเวเสนฺติยา ปาจิตฺติย’’นฺติฯ

อติคมฺภีรํ อุทกสุทฺธิกํ อาทิยนวตฺถุสฺมินฺติ อติอโนฺต ปเวเสตฺวา อุทกโธวน กรณวตฺถุสฺมิํฯ อุทกสุทฺธิปจฺจเยน (สารตฺถ. ฎี. ปาจิตฺติย ๓.๘๑๒) ปน สติปิ ผสฺสสฺสาทิยเน ยถาวุตฺตปริเจฺฉเท อนาปตฺติฯ

อุทกสุทฺธิกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๖. อุปติฎฺฐนสิกฺขาปทวณฺณนา

ตกฺกาทีสุ วา อญฺญตเรนาติ ตกฺกทธิมตฺถุรสขีราทีสุ อญฺญตเรนฯ **ยาย กายจิ พีชนิยา**ติ อนฺตมโส จีวรกณฺณํ อุปาทาย ยาย กายจิ พีชนิยาฯ

อิมํ ปิวถาติ อิมํ ปานียํ วา สูปาทิํ วา ปิวถฯ **อิมินา พีชถา**ติ อิมินา ตาลวเณฺฎน พีชถฯ **ทาเปนฺติยา**ติ อเญฺญน อุภยมฺปิ ทาเปนฺติยาฯ

อุปติฎฺฐนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๗. อามกธญฺญสิกฺขาปทวณฺณนา

ตสฺมาติ ยสฺมา วิญฺญตฺติ เจว โภชนญฺจ ปมาณํ, ตสฺมาฯ น เกวลเญฺจตฺถ ปฎิคฺคหเณเยว ทุกฺกฎํ โหติ, ปฎิคฺคเณฺหิตฺวา ปน อรญฺญโต อาหรเณปิ สุกฺขาปเนปิ วทฺทลิทิวเส ภชฺชนตฺถาย อุทฺธนสชฺชเนปิ กปลฺลสชฺชเนปิ ทพฺพิสชฺชเนปิ ทารูนิ อาทาย อคฺคิกรเณปิ กปลฺลมฺหิ ธญฺญปกฺขิปเนปิ ทพฺพิยา สงฺฆฎฺฎเนสฺปิ โกฎฺฎนตฺถํ อุทุกฺขลมุสลาทิสชฺชเนสฺปิ โกฎฺฎนปโปฺผฎนโธวนาทีสุปิ ยาว มุเข ฐเปตฺวา อโชฺฌหรณตฺถํ ทเนฺตหิ สงฺขาทติ, ตาว สพฺพปฺปโยเคสุ ทุกฺกฎานีติ อาห **‘‘ปฎิคฺคหณโต ปฎฺฐาย ยาว ทเนฺตหิ สํขาทนํ, ตาว ปุพฺพปฺปโยเคสุ ทุกฺกฎานี’’**ติฯ

อามกธญฺญสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๘. ปฐมอุจฺจารฉฑฺฑนสิกฺขาปทวณฺณนา

ติโรกุเฎฺฎติ ฆรกุฎฺฎสฺส ปรภาเคฯ **ติโรปาการเ**ติ ปริเกฺขปปาการสฺส ติโรภาเค, เต จ โข กุฎฺฎปาการา อิฎฺฐกสิลทารูนํ วเสน ติปฺปการาติ อาห **‘‘ยสฺส กสฺสจิ กุฎฺฎสฺส วา ปากา

รสฺส วา ปรโต’’ติฯ **สพฺพานิเปตานิ เอกโต ฉฑฺเฑนฺติยา**ติ เอตานิ จตฺตาริปิ วตฺถูนิ เอกโต ฉฑฺเฑนฺติยาฯ ปาเฏกฺกํ ปน ฉฑฺเฑนฺติยา วตฺถุคณนาย อาปตฺติโยฯ อาณตฺติยมฺปิ เอเสว นโยฯ

ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏนฺติ ภิกฺขุสฺส สพฺพตฺถ ทุกฺกฏํฯ

ปฐมอุจฺจารฉฑฺฑนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. ทุติยอุจฺจารฉฑฺฑนสิกฺขาปทวณฺณนา

ภิกฺขุนิยาปีติ **ปิ**-สทฺเทน ภิกฺขุํ สมุจฺจิโนติฯ อนิกฺขิตฺตพีเชสุ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๓๐) ปน เขตฺเตสุ โกณาทีสุ วา อสญฺชาตโรปิเมสุ เขตฺตมริยาทาทีสุ วา ฉฑฺเฑตุํ วฏฺฏติฯ มนุสฺสานํ กจวรฉฑฺฑนฏฺฐาเนปิ วฏฺฏติเยวฯ **ฉฑฺฑิตเขตฺต**ติ มนุสฺเสสุ สสฺสํ อุทฺธริตฺวา คเตสุ ฉฑฺฑิตเขตฺตํ นาม โหติ, ตตฺถ วฏฺฏติฯ ยตฺถ ปน ‘‘ลายิตมฺปิ ปุพฺพณฺณาทิ ปุน อุฏฺฐหิสฺสตี’’ติ รกฺขนฺติ, ตตฺถ ยถาวตฺถุกเมวฯ **สามิเก อปโลเกตฺวา**ติ เอตฺถ เขตฺตปาลกา, อารามาทิโคปกา จ สามิกาวฯ อิมินา จ สงฺฆสนฺตเก ภิกฺขุสฺส ฉฑฺเฑตุํ วฏฺฏติ สงฺฆปริยาปนฺนตฺตา, น ภิกฺขุนีนํฯ ภิกฺขุนีนํ ปน อตฺตโน สนฺตเก ภิกฺขุสนฺตเก วุตฺตนเยเนว วฏฺฏตีติ ทเสฺสติ, เอวํ สเนฺตปิ สารุปฺปวเสน กาตพฺพํฯ

ทุติยอุจฺจารฉฑฺฑนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. นจฺจคีตสิกฺขาปทวณฺณนา

นจฺจนฺติ นฏาทโย วา นจฺจนฺตุ, โสณฺฑา วา อนฺตมโส โมรสุวมกฺกฏาทโยปิ, สพฺพเมตํ นจฺจเมวฯ เตนาห **‘‘นจฺจนฺติ อนฺตมโส โมรนจฺจมฺปี’’**ติ ฯ **คีต**นฺติ นฏาทีนํ วา คีตํ โหตุ, อริยานํ ปรินิพฺพานกาเล รตนตฺตยคุณูปสํหิตํ สาธุกีฬิตคีตํ วา, อนฺตมโส ‘‘ทนฺตคีตมฺปิ คายิสฺสามา’’ติ ปุพฺพภาเค โอกูชนฺตา กโรนฺติ, สพฺพเมตํ คีตเมวฯ เตนาห **‘‘คีตนฺติ อนฺตมโส ธมฺมภาณกคีตมฺปี’’**ติฯ ตตฺถ **ธมฺมภาณกคีตํ** นาม อสญฺญตภิกฺขูนํ ตํ ตํ วตฺตํ ภินฺทิตฺวา อติทีฆํ กตฺวา คีตสฺสเรน ธมฺมภณนํ, ตมฺปิ เนว ภิกฺขุโน, น ภิกฺขุนีนํ วฏฺฏติฯ ตถา หิ วุตฺตํ ปรมตฺถโชติกาย **ขุทฺทกฏฺฐกถาย** (ขุ. ปา. อฏฺฐ. ๒.ปจฺฉิมปญฺจสิกฺขาปทวณฺณนา) ‘‘ธมฺมูปสํหิตํ คีตํ วฏฺฏติ, คีตูปสํหิโต ปน ธโมฺม น วฏฺฏตี’’ติฯ ตสฺมา ธมฺมํ ภณเนฺตน ชาตกวตฺตาทิํ ตํ ตํ วตฺตํ อวินาเสตฺวา จตุรเสฺสน (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๔๙) วเตฺตน ปริมณฺฑลานิ ปทพฺยญฺชนานิ ทเสฺสตพฺพานิฯ **วาทิต**นฺติ ตนฺติพทฺธาทิวาทนียภณฺฑวาทิตํ วา โหตุ, กุฏเภริวาทิตํ วา อนฺตมโส อุทกเภริวาทิตมฺปิ, สพฺพเมเวตํ วาทิตเมวฯ เตนาห **‘‘วาทิตนฺติ อนฺตมโส อุทกเภริวาทิต’’**นฺติฯ ยํ ปน นิฏฺฐุภนฺตี วา สาสเงฺก วา ฐิตา อจฺฉริกํ วา โผเฏติ, ปาณิํ วา ปหรติ, ตตฺถ อนาปตฺติฯ ทสฺสเนน เจตฺถ สวนมฺปิ สงฺคหิตํ วิรูเปกเสสนเยนฯ อาโลจนสภาวตาย วา ปญฺจนฺนํ วิญฺญาณานํ สวนกิริยายปิ ทสฺสนสเงฺขปสพฺภาวโต ‘‘ทสฺสนาย’’อิเจฺจว วุตฺตนฺติ อาห **‘‘เอเตสุ ยํ กิญฺจิ ทสฺสนาย คจฺฉนฺติยา’’**ติฯ **ยตฺถ ฐิตา**ติ เอวํ คนฺตฺวา ยสฺมิํ ปเทเส ฐิตาฯ

นนุ จ สยํนจฺจนาทีสุ ปาจิตฺติยํ ปาฬิยํ น วุตฺตํ, อถ กถํ คเหตพฺพนฺติ อาห **‘‘สพฺพอฏฺฐกถาสุ วุตฺต’’**นฺติ, อิมินา ปาฬิยํ อวุเตฺตปิ อฏฺฐกถาปมาเณน คเหตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **สมุฏฺฐานาทีนิ เอฬกโลมสทิสานี**ติ ปน มาติกาคตปาจิตฺติยเสฺสว วเสน วุตฺตํ, สเพฺพสํ วเสน ปน ฉสมุฏฺฐานนฺติ คเหตพฺพํฯ **‘‘อาราเม ฐตฺวา’’**ติ อิทํ นิทสฺสนมตฺตํ เสสอิริยาปเถหิ ยุตฺตาย

ปสฺสนฺติยา อนาปตฺติยา อิจฺฉิตพฺพตฺตาฯ อิตรถา หิ นิสินฺนาปิ ปสฺสิตุํ น ลเภยฺยฯ ‘‘ปสฺสิสฺสามี’’ติ วิหารโต วิหารํ คจฺฉนฺติยา อาปตฺติเยวฯ อาสนสาลาย นิสินฺนา ปสฺสติ, อนาปตฺติ, ‘‘ปสฺสิสฺสามี’’ติ อุฎฺฐหิตฺวา คจฺฉนฺติยา อาปตฺติฯ วีถิยํ ฐตฺวา คีวํ ปริวเตฺตตฺวา ปสฺสนฺติยาปิ อาปตฺติเยวฯ ภิกฺขุสฺสาปิ เอเสว นโย, อาปตฺติเภโทว นานํฯ

นจฺจคีตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

ลสุณวโคฺค ปฐโมฯ

๒. รตฺตนฺธการวโคฺค

๑. รตฺตนฺธการสิกฺขาปทวณฺณนา

อรโหเปกฺขายาติ นรโหอสฺสาทาเปกฺขายฯ **อญฺญวิหิตายา**ติ รโหอสฺสาทโต อญฺญวิหิตาว หุตฺวา ญาตึ วา ปุจฺฉนฺติยา, ทาเน วา ปูชาย วา มเนฺตนฺติยาฯ

รตฺตนฺธการสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒-๓. ปฎิจฺฉโนฺนกาสอโชฺฌกาสสลฺลปนสิกฺขาปทวณฺณนา

ทุติยตติยานิ อุตฺตานตฺถาเนวฯ

ปฎิจฺฉโนฺนกาสอโชฺฌกาสสลฺลปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔. ทุติยิกอุโยฺยชนสิกฺขาปทวณฺณนา

‘‘**ปุริมนเยเนวา**’’ติ อิมินา ‘‘**สนฺติเฎฺฐยฺย วา**ติ หตฺถปาเส ฐิตมตฺตาย ปาจิตฺติยํ, **สลฺลเปยฺย วา**ติ ตตฺถ ฐตฺวา เคหสิกกถํ กเถนฺติยาปิ ปาจิตฺติยเมว, **นิกณฺณิกํ วา ชเปฺปยฺยา**ติ กณฺณมูเล ชเปฺปนฺติยาปิ ปาจิตฺติยเมวา’’ติ อิมํ นยํ ทเสฺสติฯ

ทุติยิกอุโยฺยชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๕. อนาปุจฺฉาปกฺกมนสิกฺขาปทวณฺณนา

อาสีทนฺติ เอตฺถาติ **อาสน**นฺติ อาห ‘‘**ปลฺลงฺกโสฺสกาสภูเต**’’ติ, อูรุพทฺธาสนสฺส โอกาเสติ อโตฺถฯ **อโนวสฺสก**นฺติ นิพฺพโกกาสํฯ **อโชฺฌกาเส อุปจาร**นฺติ อโชฺฌกาเส นิสีทิตฺวา ทฺวาทสหตฺถปฺปมาณํ ปเทสํฯ **คิลานายา**ติ ยา ตาทิเสน เคลเญฺญน อาปุจฺฉิตุํ น สโกฺกติ ฯ **อาปทาสู**ติ ฆเร อคฺคิ วา อุฎฺฐิโต โหติ, โจโร วา, เอวรูเป อุปทฺทเว อนาปุจฺฉา ปกฺกมติ, อนาปตฺติฯ

อนาปุจฺฉาปกฺกมนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๖. อนาปุจฺฉาอภินิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา

ธุวปญฺญเตฺตติ ภิกฺขุนีนํ อตฺถาย นิจฺจปญฺญเตฺตฯ

อนาปุจฺฉาอภินิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. อนาปุจฺฉาสนฺถรณสิกฺขาปทวณฺณนา

กุลานีติ กุลสฺส ฆรานิฯ

อนาปุจฺฉาสนฺถรณสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. ปรอุชฺฌาปนกสิกฺขาปทวณฺณนา

อฏฺฐมํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ปรอุชฺฌาปนกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. ปรอภิสปนสิกฺขาปทวณฺณนา

มนุสฺสโทภคฺเคน วาติ ‘‘กาณา โหมิ, กุณี โหมิ, อิตรา วา อีทิสา โหตู’’ติอาทินา มนุสฺสวิรูปภาเวนฯ **อตฺถธมฺมอนุสาสนิปุเรกฺขารานนฺ**ติ เอตฺถ **อตฺถปุเรกฺขารายา**ติ อฏฺฐกถํ กเถนฺติยาฯ **ธมฺมปุเรกฺขารายา**ติ ปาฬึ วาเจนฺติยาฯ **อนุสาสนิปุเรกฺขารายา**ติ ‘‘อิทานิปิ ตฺวํ เอทิสา, สาธุ วิรมสฺสุ, โน เจ วิรมสิ, อทฺธา ปุน เอวรูปานิ กมฺมานิ กตฺวา นิรเย อุปฺปชฺชิสฺสสิ, ติรจฺฉานโยนิยา อุปฺปชฺชิสฺสสี’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๘๗๘) เอวํ อนุสาสนิยํ ฐตฺวา วทนฺติยาฯ

ปรอภิสปนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. โรทนสิกฺขาปทวณฺณนา

ทสมํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

โรทนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

รตฺตนฺธการวคฺโค ทุติโยฯ

๓. นคฺควโคฺค

๑-๒. นคฺคาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

อิทนฺติ อิทํ อุทกสาฏิกจีวรํฯ

ทุติยํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

นคฺคาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. จีวรสิพฺพนสิกฺขาปทวณฺณนา

วิสิเพฺพตฺวาติ วิชเฏตฺวาฯ **ธุรํ นิกฺขิตฺตมเตฺต**ติ ธุเร นิกฺขิตฺตมเตฺต, ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา สเจปิ ปจฺฉา สิพฺพติ, อาปตฺติเยวาติ อโตฺถฯ

จีวรสิพฺพนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. สงฺฆาฏิจารสิกฺขาปทวณฺณนา

“อิทํ เม จีวรํ มหคฺฆํ อีทิเส โจรภเย น สกฺกา ธาเรตุนฺติ เอวรูปาสุ อาปทาสู”ติ เอตฺถ ปาโฐฯ โส ปน กากปทสญฺชนิตโมเหหิ เลขเกหิ อุปริสิกฺขาปเท ลิขิโตฯ กิญฺจาปิ ตตฺถ ลิขิโต, เอเตฺถว ปน ทฏฺฐพฺโพฯ

สงฺฆาฏิจารสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. จีวรสงฺกมนียสิกฺขาปทวณฺณนา

อาปทาสุ วา ธาเรตีติ สเจ อปารุตํ วา อนิวตฺถํ วา โจรา หรนฺติ, เอวรูปาสู อาปทาสุ ธาเรติ, อนาปตฺติฯ

จีวรสงฺกมนียสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. คณจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา

อญฺญสฺมิํ ปริกฺขาเรติ ยตฺถ กตฺถจิ ถาลกาทีนํ วา สปฺปิเตลาทีนํ วา อญฺญตรสฺมิํฯ **“สมคฺฆกาเล ทสฺสถา”ติ เอวํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา นิวาเรนฺติยา**ติ ‘‘กิตฺตกํ อคฺฆนกํ ทาตุกามตฺถา’’ติ ปุจฺฉิตฺวา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๐๙) ‘‘เอตฺตกํ นามา’’ติ วุเตฺต ‘‘อาคเมถ ตาว, อิทานิ วตฺถํ มหคฺฆํ, กติปาเหน กปฺปาเส อาหเฏ สมคฺฆํ ภวิสฺสติ, ตสฺมิํ กาเล ทสฺสถา’’ติ เอวํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา นิวาเรนฺติยาฯ

คณจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗-๑๐. ปฏิพาหนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา ปฏิพาหนฺติยาติ ‘‘เอกิสฺสา เอกํ สาฏกํ นปฺปโหติ, อาคเมถ ตาว, กติปาเหน อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตโต ภาเชสฺสามา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๑๕) เอวํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา ปฏิพาหนฺติยา อนาปตฺติฯ

อฏฺฐมนวมานิ อุตฺตานตฺถาเนวฯ

เสสนฺติ ‘‘ธมฺมิเก เวมติกายา’’ติอาทิกํ อวเสสํฯ ตตฺถ **อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา ปฏิพาหนฺติยา**ติ ‘‘ภิกฺขุนิสโงฺฆ ชิณฺณจีวโร, กถินานิสํสมูลโก มหาลาโภ’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๓๑) เอวรูปํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา ปฏิพาหนฺติยา อนาปตฺติฯ

ปฏิพาหนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นคฺควโคฺค ตติโยฯ

๔. ตุวฏฺฏวโคฺค

๑-๓. เอกมญฺจตุวฏฺฏนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

ปฐมํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ววตฺถานํ ทเสฺสตฺวาติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๙๔๐) มเชฺฌ กาสายํ วา กตฺตรยฏฺฐึ วา อนฺตมโส กายพนฺธนมฺปิ ฐเปตฺวา นิปชฺชนฺตีนํ อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

ตติยํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

เอกมญฺจตุวฏฺฏนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔-๙. นอุปฏฺฐาปนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

ปริเยสิตฺวา อลภนฺติยาติ อญฺญํ อุปฏฺฐายิกํ อลภนฺติยาฯ **คิลานายา**ติ สยํ คิลานายฯ **อาปทาสู**ติ ตถารูเป อุปทฺทเว สติฯ

ปญฺจมฉฏฺฐสตฺตม อฏฺฐมนวมานิ อุตฺตานตฺถาเนวฯ

นอุปฏฺฐาปนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. จาริกนปกฺกมนสิกฺขาปทวณฺณนา

ธุเร นิกฺขิตฺตมเตฺตติ สเจ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา ปจฺฉา ปกฺกมติ, อาปตฺติเยวาติ อโตฺถฯ **อนฺตราเย สตี**ติ ทสวิเธสุ อนฺตราเยสุ อญฺญตรสฺมิํ สติฯ ‘‘คจฺฉิสฺสามี’’ติ นิกฺขนฺตา, นที วา ปูรา, วนทาโห วา อาคโต, โจรา วา มเคฺค โหนฺติ, เมโฆ วา อุฏฺฐหติ, นิวตฺติตุํ วฏฺฏติฯ

จาริกนปกฺกมนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ตุวฏฺฏวโคฺค จตุโตฺถฯ

๕. จิตฺตาคารวโคฺค

๑. ราชาคารสิกฺขาปทวณฺณนา

กีฬนจิตฺตสาลนฺติ น รโญฺญว กีฬนจิตฺตสาลํ, อถ โข เยสํ เกสญฺจิ มนุสฺสานํ กีฬนตฺถํ ยตฺถ กตฺถจิ กตสาลํฯ เอส นโย **‘‘กีฬนอุปวน’’**นฺติอาทีสุปิฯ ยถาห ‘‘ราชาคารํ นาม ยตฺถ กตฺถจิ รโญฺญ กีฬิตุํ รมิตุํ กตํ โหตี’’ติอาทิโก (ปาจิ. ๙๗๙) วิตฺถาโรฯ ตตฺถ **กีฬนอุปวน**นฺติ กีฬนตฺถํ อโนฺตนคเร กตํ อารามํฯ **กีฬนุยฺยาน**นฺติ ตเถว พหินคเร กตํ อุยฺยานํฯ

ราชาคารสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อาสนฺทิปริภุญฺชนสิกฺขาปทวณฺณนา

อติกฺกนฺตปฺปมาณาติ อฏฺฐงฺคุลโต อติกฺกนฺตปฺปมาณปาทกาฯ **วุโตฺต**ติ ปทภาชนิยํ วุโตฺตฯ ‘‘อกปฺปิยรูปากุโล อกปฺปิยมโญฺจ ปลฺลโงฺก’’ติ (สารตฺถ. ฏี. มหาวคฺค ๓.๒๕๔) **สารสมาสาจริโย**ฯ

อาสนฺทิปริภุญฺชนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. สุตฺตกนฺตนสิกฺขาปทวณฺณนา

อุชฺชวุชฺชเวติ อุคฺคิริตฺวา อุคฺคิริตฺวา เวฐเนฯ **กนฺติตสุตฺตํ กนฺตนฺติยา**ติ ทสิกสุตฺตาทึ สงฺฆาเฏตฺวา กนฺตนฺติยา, ทุกฺกนฺติตํ วา ปฏิกนฺตนฺติยาฯ

สุตฺตกนฺตนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. คิหิเวยฺยาวจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา

อตฺตโน เวยฺยาวจฺจกรสฺส จาติ สเจปิ มาตาปิตโร อาคจฺฉนฺติ, ยํ กิญฺจิ พีชนึ วา สมฺมุญฺชนิทณฺฑกํ วา การาเปตฺวา เวยฺยาวจฺจกรฏฺฐาเน ฐเปตฺวา ยํ กิญฺจิ วา ปจิตุํ วฏฺฏติฯ

คิหิเวยฺยาวจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕-๖. อธิกรณาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

อนนฺตรายิกินีติ ทสวิเธสุ อนฺตราเยสุ เอเกนาปิ อนนฺตรายิกินีฯ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา ปจฺฉา วินิจฺฉินนฺตี อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวาว วินิจฺฉินาติฯ

ฉฏฺฐํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

อธิกรณาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. อาวสถจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา

อาปทาสูติ มหคฺฆจีวรํ สรีรโต โมเจตฺวา สุปฺปฏิสามิตมฺปิ โจรา หรนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ อนิสฺสชฺชิตฺวา นิวาเสนฺติยา อนาปตฺติฯ

อาวสถจีวรสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อาวสถวิหารสิกฺขาปทวณฺณนา

กวาฏพทฺธวิหารนฺติ ทฺวารพทฺธวิหารํฯ **คิลานายา**ติ วจีเภทํ กาตุํ อสมตฺถายฯ **อาปทาสู**ติ รเฏฺฐ ภิชฺชเนฺต อาวาเส ฉเฑฺฑตฺวา คจฺฉนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุฯ

อาวสถวิหารสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. ติรจฺฉานวิชฺชาปริยาปุณนสิกฺขาปทวณฺณนา

หตฺถิอาทีสุปิ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๐๑๕) **สิปฺป**สโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ, ตถา **อาถพฺพณา**ทีสุ **มนฺต**สโทฺทฯ ตตฺถ **ถรู**ติ ขคฺคมุฏฺฐิฯ **อาถพฺพณมโนฺต** นาม อาถพฺพณเวทวิหิโต ปรูปฆาตกโร มโนฺตฯ **ขิลนมโนฺต** นาม ทารุสารขิลํ มเนฺตตฺวา ปถวิยํ ปเวเสตฺวา มารณมโนฺตฯ **อคทปฺปโยโค** นาม วิสโยชนํฯ

ติรจฺฉานวิชฺชาปริยาปุณนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. ติรจฺฉานวิชฺชาวาจนสิกฺขาปทวณฺณนา

เลเขติ ลิขสิปฺเปฯ **ธารณาย วา**ติ ธารณสเตฺถ, ยสฺมึ วุตฺตนเยน ปฏิปชฺชนฺตา พหูนิปิ คนฺถานิ ธาเรนฺติฯ **นาคมณฺฑลาทิเก**ติ เอตฺถ **นาคมณฺฑลํ** นาม สปฺปานํ ปเวสนิวารณตฺถํ มณฺฑลพทฺธมนฺโตฯ

ติรจฺฉานวิชฺชาวาจนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จิตฺตาคารวโคฺค ปญฺจโมฯ

๖. อารามวโคฺค

๑-๒. อารามปวิสนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

สีสานุโลกิกายาติ สีสํ อนุโลเกนฺติยาฯ **ยตฺถ วา ภิกฺขุนิโย สนฺนิปติตา**ติ ยตฺถ ภิกฺขุนิโย ปฐมตรํ สชฺฌายนเจติยวนฺทนาทิอตฺถํ สนฺนิปติตาฯ **อาปทาสู**ติ เกนจิ อุปทฺทุตา โหติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ ปวิสิตุํ วฏฺฏติฯ

ทุติยํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

อารามปวิสนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓-๔. คณปริภาสนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

เสสนฺติ ‘‘อตฺถธมฺมอนุสาสนิปุเรกฺขารายา’’ติอาทิกํ อวเสสํฯ ตตฺถ **อนุสาสนิปุเรกฺขารายา**ติ ‘‘อิทานิปิ ตฺวํ พาลา อพฺยตฺตา’’ติอาทินา (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๐๓๖) นเยน อนุสาสนิปเกฺข ฐตฺวา วทนฺติยา อนาปตฺติฯ

จตุตฺถํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

คณปริภาสนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. กุลมจฺฉรินีสิกฺขาปทวณฺณนา

กุเล มจฺฉโร กุลมจฺฉโรติ ปุริมสฺมึ ปเกฺข สกเตฺถ **อินี**ปจฺจโย, ตํ กุลํ อสฺสทฺธํ อปฺปสนฺนนฺติ กุลสฺส อคุณํ, อยสํ วา ภาสนฺติยาติ อโตฺถฯ **ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาสนฺติยา**ติ ‘‘ภิกฺขุนิโย ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา’’ติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๐๔๓) ภิกฺขุนีนํ อคุณํ, อยสํ วา ภาสนฺติยาฯ

สนฺตํเยว อาทีนวนฺติ กุลสฺส วา ภิกฺขุนีนํ วา สนฺตํเยว อคุณํฯ

กุลมจฺฉรินีสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖-๘. อภิกฺขุกาวาสาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

สมนฺตปาสาทิกายํ วุโตฺตติ สมนฺตปาสาทิกาย โอวาทวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท (ปาจิ. อฎฺฐ. ๑๔๔) วุโตฺตฯ

สตฺตมฎฺฐมานิ อุตฺตานตฺถาเนวฯ

อภิกฺขุกาวาสาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๙-๑๐. โอวาทูปสงฺกมนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

อุโปสถสฺส ปุจฺฉนํ **อุโปสถปุจฺฉา,** สาวกปจฺจยํ, รสฺสตฺตญฺจ กตฺวา “**อุโปสถปุจฺฉก**”นฺติ วุตฺตาติ อาห “**อุโปสถปุจฺฉน**”นฺติฯ **โอวาทตฺถายา**ติ โอวาทยาจนตฺถายฯ

ทสมํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

โอวาทูปสงฺกมนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

อารามวโคฺค ฉโฎฺฐฯ

๗. คพฺภินีวโคฺค

๑-๒. คพฺภินีอาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

ปฐมํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ถเน ภวํ **ถญฺญํ,** ขีรํฯ **ยํ ปาเยตี**ติ ยํ ทารกํ ปาเยติฯ

คพฺภินีอาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓. ปฐมสิกฺขมานสิกฺขาปทวณฺณนา

ปทภาชเน วุตฺตนเยนาติ ‘‘ปาณาติปาตา เวรมณิํ เทฺว วสฺสานิ อวีติกฺกมฺม สมาทานํ สมาทิยามิ…เป.… วิกาลโภชนา เวรมณิํ เทฺว วสฺสานิ อวีติกฺกมฺม สมาทานํ สมาทิยามี’’ติ (ปาจิ. ๑๐๗๙) ปทภาชนสมีเป อฎฺฐุปฺปตฺติยํ วุตฺตนเยนฯ อิมา ปน ฉ สิกฺขาโย สฎฺฐิวสฺสายปิ ปพฺพชิตาย ทาตพฺพาเยว, น เอตาสุ อสิกฺขิตา อุปสมฺปาเทตพฺพาฯ

ปฐมสิกฺขมานสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔-๕. ทุติยสิกฺขมานาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

ปทภาชเน วุตฺตา อุปสมฺปทาสมฺมุติ น ทินฺนา โหตีติ ปทภาชนสมีเป อฎฺฐุปฺปตฺติยํ วุตฺตา อุปสมฺปทาสมฺมุติ ญตฺติทุติยาย กมฺมวาจาย น ทินฺนา โหติฯ

ปญฺจมํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ทุติยสิกฺขมานาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๖-๑๐. ทุติยคิหิคตาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

ทสวสฺสาย คิหิคตาย สิกฺขาสมฺมุตึ ทตฺวา ปริปุณฺณทฺวาทสวสฺสํ อุปสมฺปาเทตุํ วฏฺฏติฯ

สตฺตมอฏฺฐมนวมทสมานิ อุตฺตานตฺถาเนวฯ

ทุติยคิหิคตาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

คพฺภินีวคฺโค สตฺตโมฯ

๘. กุมาริภูตวคฺโค

๑-๕. ปฐมกุมาริภูตาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

สพฺพปฐมา เทฺว มหาสิกฺขมานาติ คพฺภินิวเคฺค วุตฺตา เทฺว สิกฺขมานาฯ **“สิกฺขมานา”อิเจฺจว วตฺตพฺพา**ติ สมฺมุติกมฺมาทีสุ เอวํ วตฺตพฺพาฯ **“คิหิคตา”ติ วา “กุมาริภูตา”ติ วา น วตฺตพฺพา**ติ สเจ วทนฺติ, กมฺมํ กุปฺปตีติ อธิปฺปาโยฯ

จตุตฺถปญฺจมานิ อุตฺตานตฺถาเนวฯ

ปฐมกุมาริภูตาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖-๘. ขียนธมฺมาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

วุฏฺฐาปนสมฺมุติยา ยาจิตายาติ อุปสมฺปทาสมฺมุติยา ยาจิตายฯ

สตฺตมฏฺฐมานิ อุตฺตานตฺถาเนวฯ

ขียนธมฺมาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. โสกาวาสสิกฺขาปทวณฺณนา

อาคจฺฉมานาติ อาคจฺฉนฺตีฯ

โสกาวาสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. อนนุญฺญาตสิกฺขาปทวณฺณนา

เตสํ อตฺถิภาวํ อชานนฺติยาติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๑๖๓) เตสํ มาตาทีนํ อตฺถิภาวํ อชานนฺติยาฯ **อนนุญฺญาตสมุฏฺฐาน**นฺติ ยํ วาจโต, กายวาจโต, วาจาจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, ตํ อนนุญฺญาตสมุฏฺฐานํฯ กถํ? อพฺภานกมฺมาทีสุ เกนจิเทว กรณีเยน ขณฺฑสีมายํ นิสินฺนา ‘‘ปโกฺกสถ สิกฺขมานํ, อิเธว นํ อุปสมฺปาเทสฺสามา’’ติ อุปสมฺปาเทติ, เอวํ วาจโต สมุฏฺฐาติฯ ‘‘อุปสฺสยโต อุฏฺฐาย อุปสมฺปาเทสฺสามี’’ติ วตฺวา ขณฺฑสีมํ คจฺฉนฺติยา กายวาจโต สมุฏฺฐาติฯ ทฺวีสุ ฐาเนสุ ปณฺณตฺตึ ชานิตฺวา วีติกฺกมํ กโรนฺติยา วาจาจิตฺตโต, กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ อนนุชานาเปตฺวา อุปสมฺปาทนโต **กิริยากิริยํ**ฯ

อนนุญฺญาตสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. ปาริวาสิกสิกฺขาปทวณฺณนา

ทารุณนฺติ ปาปํฯ **ปติมาเนนฺต**นฺติ โอโลเกนฺตํฯ

ปาริวาสิกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. อนุวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา

เอกนฺตริกนฺติ เอเกน วเสฺสน อนฺตริกํ กตฺวาฯ

อนุวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. เอกวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา

มาติกายํ **เอกํ วสฺสํ เทฺว**ติ เอกนฺตริเก เอเกกสฺมิํ สํวจฺฉเร เทฺวฯ **เอกนฺตริกํ วุฏฺฐาเปนฺติยา**ติ อิมสฺมิํ วเสฺส เอกํ, ปุน เอกนฺตริกํ เอกนฺติ เทฺว วุฏฺฐาเปนฺติยา อนาปตฺติฯ

เอกวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

กุมาริภูตวโคฺค อฏฺฐโมฯ

๙. ฉตฺตุปาหนวโคฺค

๑-๒. ฉตฺตุปาหนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

วุตฺตลกฺขณํ ฉตฺตนฺติ ‘‘ฉตฺตํ นาม ตีณิ ฉตฺตานิ – เสตจฺฉตฺตํ, กิลญฺชจฺฉตฺตํ, ปณฺณจฺฉตฺตํ มณฺฑลพทฺธํ, สลากพทฺธ’’นฺติ (ปาจิ. ๑๑๘๑) เอวํ ปทภาชเน วุตฺตลกฺขณํ ฉตฺตํฯ **ตาทิสํ ฐานํ ปตฺวา**ติ คจฺฉกทฺทมาทีสุ ตํ ตํ ฐานํ ปตฺวาฯ

ฉตฺตเสฺสวาติ กทฺทมาทีนิ ปตฺวา อุปาหนา โอมุญฺจิตฺวา ฉตฺตเสฺสว ธารณํฯ **อุปาหนานํเยว วา**ติ คจฺฉาทีนิ ทิสฺวา ฉตฺตํ อปนาเมตฺวา อุปาหนานํเยว ธารณํฯ

ทุติยํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ฉตฺตุปาหนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓-๕. สงฺฆาณิอาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

สงฺฆาณินฺติ กฏิยํ อนุภวิตพฺพํ อาภรณํฯ เตนาห **‘‘ยํ กิญฺจิ กฏูปค’’**นฺติฯ

จตุตฺถปญฺจมานิ อุตฺตานตฺถาเนวฯ

สงฺฆาณิอาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. วาสิตกสิกฺขาปทวณฺณนา

คนฺธวาสิตเกนาติ คนฺธปริภาวิเตนฯ

วาสิตกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗-๑๐. ภิกฺขุนิอุมฺมทฺทาปนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

คิลานายาติ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๑๒๐๘) อนฺตมโส มคฺคคมนปริสฺสเมนาปิ อาพาธิกายฯ **อาปทาสู**ติ โจรภยาทินา สรีรกมฺปนาทีสุฯ

อฏฺฐมนวมทสเมสุ กิญฺจิ วตฺตพฺพํ นตฺถิฯ

ภิกฺขุนิอุมฺมทฺทาปนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. อนาปุจฺฉาสิกฺขาปทวณฺณนา

อุปจารํ สนฺธายาติ สมนฺตา ทฺวาทสหตฺถูปจารํ สนฺธายฯ

อนาปุจฺฉาสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. ปญฺหาปุจฺฉนสิกฺขาปทวณฺณนา

อโนทิสฺสาติ ‘‘อมุกสฺมิํ นาม ฐาเน ปุจฺฉามี’’ติ เอวํ อนิยเมตฺวา เกวลํ ‘‘ปุจฺฉิตพฺพํ อตฺถิ, ปุจฺฉามิ, อยฺยา’’ติ เอวํ วตฺวาฯ

ปญฺหาปุจฺฉนสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. อสํกจฺจิกสิกฺขาปทวณฺณนา

ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขปํ, อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจารํ อติกฺกมนฺติยา วา โอกฺกมนฺติยา วาติ เอตฺถ ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขปํ อติกฺกมนฺติยา วา อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจารํ โอกฺกมนฺติยา วาติ ยถากฺกมํ สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ **อาปทาสู**ติ มหคฺฆํ สํกจฺจิกํ ปารุปิตฺวา คจฺฉนฺติยา อุปทฺทโว อุปฺปชฺชติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุฯ

อสํกจฺจิกสิกฺขาปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ฉตฺตุปาหนวโคฺค นวโมฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข ปาจิตฺติยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

อสาธารณสมุฏฺฐานวณฺณนา

อจิตฺตกานีติ (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๑๒๑๔) ‘‘นจฺจ’’นฺติอาทินา อชานิตฺวา ทสฺสนาทึ กโรนฺติยา อาปตฺติสมฺภวโต วตฺถุอชานนจิเตฺตน อจิตฺตกานิฯ **โลกวชฺชานี**ติ ‘‘นจฺจ’’นฺติอาทินา ชานิตฺวา ทสฺสนาทึ กโรนฺติยา อกุสเลเนว อาปชฺชนโต โลกวชฺชานิฯ เตนาห **‘‘อยํ ปเนตฺถ อธิปฺปาโย’’**ติอาทิ **สจิตฺตกานี**ติ ‘‘โจรี’’ติอาทินา วตฺถุํ ชานิตฺวา กรเณเยว อาปตฺติสมฺภวโต สจิตฺตกานิฯ อุปสมฺปทาทีนํ เอกนฺตากุสลจิเตฺตเนว อกตฺตพฺพตฺตา **ปณฺณตฺติวชฺชานิ**ฯ ‘‘อิธ สจิตฺตกาจิตฺตกตา ปณฺณตฺติชานนาชานนตาย อคฺคเหฏฺฐา วตฺถุชานนาชานนตาย คเหตพฺพ’’นฺติ วทนฺติฯ

อสาธารณสมุฏฺฐานวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาฎิเทสนียกณฺฑํ

๒. เตลวิญฺญาปนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

ปาฬิยํ อนาคเตสุ ปน อฎฺฐสุปีติ ปาฬิมุตฺตเกสุ สปฺปิอาทีสุ อฎฺฐสุปิฯ

เตลวิญฺญาปนาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข ปาฎิเทสนียวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑. ปริมณฺฑลาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

เสขิยานิ เจวาติ ปญฺจสตฺตติ เสขิยานิ เจวฯ “**ภิกฺขุปาติโมกฺขวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพา**”ติ อิมินา ยสฺมา ตาทิสํเยเวตฺถ อตฺถวินิจฺฉยํ วิทู วทนฺติ, ตสฺมา วิสุํ เตสํ อตฺถวณฺณนา น วุตฺตาฯ ตตฺถ ยา วุตฺตา, สา อิธาปิ วุตฺตาเยวาติ ทเสฺสติฯ

ปริมณฺฑลาทิสิกฺขาปทวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

อิติ กงฺขาวิตรณิยา ปาติโมกฺขวณฺณนาย

วินยตฺถมญฺชูสายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ

ภิกฺขุนิปาติโมกฺขวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

นิคมนกถาวณฺณนา

ยํ ปาติโมกฺขสฺส วณฺณนํ อารภินฺติ สมฺพนฺโธฯ “**มหาวิหารวาสีน**”นฺติ อิทํ ปุริมปจฺฉิมปเทหิ สทฺธึ สมฺพนฺธิตพฺพํ, มหาวิหารวาสีนํ โปราณฎฺฐกถาหิ วาติ จฯ **ปาฬิยตฺถญฺจ เกวล**นฺติ สกลํ ปาฬิอตฺถญฺจ, อุภโตวิภงฺคญฺจาติ วุตฺตํ โหติฯ **เอตฺถา**ติ เอติสฺสํ กงฺขาวิตรณิยํฯ ยสฺมา น หิ อตฺถีติ สมฺพนฺโธฯ **ยนฺ**ติ ยํ ปทํฯ **สีหฬฎฺฐกถานย**นฺติ สีหฬมาติกฎฺฐกถานยํฯ **อฎฺฐกถาสาร**นฺติ สีหฬมาติกฎฺฐกถายํ อตฺถสารํ, อถ วา วินยฎฺฐกถาสุ อตฺถสารํฯ เตเนตํ ทเสฺสติ – สีหฬมาติกฎฺฐกถายํ อตฺถสารํ อาทาย อิมํ กงฺขาวิตรณึ กโรโนฺต วินยฎฺฐกถาสุปิ อิธ วินิจฺฉเย โยคกฺขมํ อตฺถสารํ อาทาเยว อกาสินฺติฯ

อิทานิ สเทวกสฺส โลกสฺส อจฺจนฺตสุขาธิคมาย อตฺตโน ปุญฺญํ ปริณาเมโนฺต “**ยถา จ นิฎฺฐํ สมฺปตฺตา**”ติอาทิคาถาทฺวยมาหฯ **กลฺยาณนิสฺสิตา**ติ กุสลนิสฺสิตาฯ **สพฺพสตฺตาน**นฺติ กามาวจราทิเภทานํ สเพฺพสํ สตฺตานํฯ

นิคมนกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

นิคมนกถา

เอตฺตาวตา จ –

๑. ลงฺกิสฺสโร โย วิชิตาริราโช;
ราชา **ปรกฺกนฺตภุโช** ยสสฺสี;
ติธาคตํ สีหฬเมกรชฺชํ;
อกา นิกายญฺจ ตถา สมคฺคํฯ

๒. ปุเร **ปุลตฺถิมฺหิ** วเร ปุรานํ;
มชฺฌมฺหิ นานารตนากรานํ;
อนนฺตสมฺปตฺติภราภิราเม;
วราจลุตฺตงฺคฆราภิราเมฯ

๓. อเภชฺชปาการสุโคปุรสฺมิํ ;
นิรากุลาเนกกุลากุลสฺมิํ;
มุนินฺททาฐงฺกุรวาสภูเต;
โย โลจนานนฺทวเห วสโนฺตฯ

๔. สุผุลฺลิตโพฺภรุหสาทุสีต
ปสนฺนนีเรหิ ชลาสเยหิ;
สุปุปฺผิตาเนกกทมฺพชมฺพุ-
ปุนฺนาคนาคาทิหิ วาภิรเมฺมฯ

๕. สุธาวทาเตหิ มโนหเรหิ;
ปาการปนฺตีหิ จ โคปุเรหิ;
วิกิณฺณมุตฺตาผลสนฺนิเภหิ;
วิโลกนีเยหิ สุธาตเลหิฯ

๖. กตฺวาน ปาสาทสหสฺสรเมฺม;
ตหิํ ตหิํ ปีติกเร วิหาเร;
มหาทโย เชตวนาทโยปิ;
สุสํยมานํ ยตินํ อทาสิฯ

๗. โย สาทุภูตํ จตุปจฺจยญฺจ;
คุณปฺปสโนฺน สมเณสุ เตสุ;
นิจฺจํ มโหฆํ วิย วตฺตยโนฺต;
โยเชติ เต คนฺถวิปสฺสนาสุฯ

๘. การิเตสุ วิหาเรสุ, เตน เตสุ ยสสฺสินา;
รโมฺม โย ปจฺฉิมาราโม, ปุปฺผารามาทิโสภิโตฯ

๙. ปริเวณมฺหิ นาเมน, ตหิํ **โจฬกุลนฺติเก**;
ปาสาเท ทสฺสนียมฺหิ, วสโนฺต กรุณาปโรฯ

๑๐. สิโสฺส สสีกรสฺวจฺฉ-สีลาจารสฺส ธีมโต;
สาริปุตฺตมหาเถร-มหาสามิสฺส ตาทิโนฯ

๑๑. ธีราเนกคุโณเฆน, เถเรน สุจิวุตฺตินา;
วินยฏฺฐิติกาเมน, **สุเมเธนา**ภิยาจิโตฯ

๑๒. โส **พุทฺธนาคเตฺถโร**หํ, ภิกฺขูนํ ปรมํ หิตํ;
มหาวิหารวาสีนํ, ยตีนํ สมยานุคํฯ

๑๓. วินยตฺถาทิมญฺชูสํ , ลีนตฺถสฺส ปกาสนึ;
มาติกฏฺฐกถาเยมํ, อกาสึ สาธุ วณฺณนํฯ

๑๔. สายํ สุโพธา พุธวณฺณนียา;
สํวณฺณนา สตฺตสหสฺสมตฺตา;
นิรากโรนฺตี วินยมฺหิ โมหํ;
ตมํ จรนฺตี สสิ เขว ภาตุฯ

๑๕. อากงฺขมาเนน ปรตฺถมิฏฺฐํ;
มหตฺถสารํ สุวินิจฺฉยญฺจ;
สํวณฺณนํ สาธุ ปกุพฺพตา ยํ;
จิตํ มยา ปุญฺญมนปฺปภูตํฯ

๑๖. ปุเญฺญน เตนาจิตทานสีล-
มยาทินาเนกวิเธน เจว;
สตฺตา อนีฆา สุขิโน อเวรา;
ปโปฺปนฺตุ สเพฺพ สุคตึ สิวญฺจฯ

๑๗. สทฺธึ ยโถปทฺทวมนฺตเรน;
คตา หิ ลีนตฺถปทีปนียํ;
ตถา ชนานํ อปิ ธมฺมยุตฺตา;
มโนรถา สิทฺธิมุเปนฺตุ นิจฺจํฯ

๑๘. กาเล ปวสฺสนฺตุ สทา ปโยทา;
ธเมฺมน ปาเลนฺตุ มหึ มหินฺทา;
สตฺตา ปสนฺนา รตนตฺตยสฺมึ;
ทานาทิปุญฺญาภิรตา ภวนฺตูติฯ

วินยตฺถมญฺชูสา ลีนตฺถปฺปกาสนีนามิกากงฺขาวิตรณีอภินวฏีกา นิฏฺฐิตาฯ